graiul românesc din Sêfdû.

19 Cmo ') nu sum vreden clemd-mc tcv tilid, fé-me ca şi ur de telî tejaţî *(s.* de teii slughe).
20. Sculându-se verit-ala ciace seu. Can a[!])
încă largo fost vëd.ut-1'a ciace Iui, şi de milina gânit-s'a '), şi têrlinda ') cădut-a pré gutu lui *(s.* pré cerbice a lui) şi buşnit-1'a.

21. Si dis-a luî filiu: Ciace, pecat-am în ceru
şi în tire, cmo nu sum vreden *(s.* de-niu) cletna-me filiu teu *(s,* tev).
22. pis-a pac ciace Iu seu slughe : vred [5])
duccţî *(s.* purtaţi) cela maî bur vc-stitu *(s.* cela maî muşat vestitu), şi învcstiţt-1, şi daieţî pfirstenu în mâra Iu?, şi încăţaţî piciorele luî.
23. Şi dopeleiţt ') graso viţelu, şi ucideţî,
şi mucam şi se veselimu.
24. Cân *(s.* che) av cesta filiu meu mortu
fost, şi verit-a viiu *(s.* viiu s'a făcut); plierdut-s'a şi aflat-s'a, şi pocînit-a [7]) veseli-se.
25. Fost-a pac a luî filiu cela maî beteru în
campania, şi can a vcrit şi maî aprope de casa audit-a mujica şi choru *(s.* jocu).
26. Si clemat-a un de slughele şi întrebat-a
ie, ce ra cesta fi.
27. Şi cela li a dis: Fratele tev verit-a, şi
ciace teu ucis-a viţelu grasu, che l'a sar [8]) primit.
28. Mâniat-s'a [9]) şi n'a vrut mere in nutru.
Ciace pac a lui mess-a fără şi pocînit-a ruga-1 *(s.* pocînit l'a ru<>;i).

După graiul românesc din Şuşncviţa.

19. Si nu sum vreden clemă a tcv filiù vechï '),
(s. nu sum rentie ' destoien a tev filiu fi), fc-mc ca si un tejac a tcv.
20. Ie sculat-s'a şi pac a mess către a scv
ciace, şi când a fost largo de casa l'a zagledit a luî ciace, şi durut-a irima ciaceluî de ie *(s.* 1-a durut irima), şi a têrlit către ie, pac l'a cătat *(s.* l'a acftţat ») pe după gut şi buşnit-1'a.
21. Şi filiu dis-a Iu ciace: Ciacio, io am za-
greşit contra de cer şi tru'n tire, şi nu sum vreden clema a tev filiu vechi.
22. Atunce ciace dis-a lu scie slughe: Du-
ceţi *(s.* Aduceţi [a]) ocTa ') cea mal bură roba, şi învestiţi-], şi pureţî pârstenu pré a lin géget, şi încăţaţî a luî pi-ciôrc.
23. Si ucideţî ur gras viţd [5]), che rem munca
şi veseli.
24. Că «} cesta filiu a mev mort a fost, şi
pac i viiu; şi plierdut a fost, şi pac s'a aflat.

25. Filiu cela bctcru fost-a in polîe, şi când
vcrit şi prope de casa a fost, a avdit mujica şi juca [7]).
26. Şi clemat-a ur de hlapeţî şi întrebat-a,
că ce-î cea.
27. Şi cela dis'a: A tev frate verit-a, şi tev
ciace ur gras viţel ucis-a, că-1 are sar.

28. Ie s'a mâniat pac, şi n'a vrut în luntru i.
Ciace a luî iese fără *(s.*

afară) şi rogă-lu.

') Prescurtare din acmoce. 2) n, auxlliariu la fost. 1) vechi, adv. mat mull. 2) rentU>, adv. înn-
mc ganesc, lut. moveor. <) têrlinda, ge- inte, de aci înainte. 3) Esist.1 in Şuşnevija tendinţa de
rundiu adverbial, alergând înainte. 5) Vred, adv. re- a elimina pe *a* iniţial, ast-fel de esemple avem aici
J d »peIei, v.aaduce,germ.fuhren.'J poclni, în cuvintele: acuţii, afla, aduce, afar. «) ocïa,
J' * lncePe- 8) sănătos. •) Constatăm aie!, că esistă şi aici. ») viţe, séû viţel, m., art. viţelu; viţea f.
ectul Românilor din Istria vocalele întunecate *d* şi 6) Se observă în grain oscilaţiunea între eh e si cS.
' precum ?' vocalele diftongice /(ea) şi *o* (oa). *i)* juca, ca substantiv.

După graiul românesc din Jeianî (Lejane).

19.Şi nu sum vise ') vredcn, che io me
clemu a tev filiû, fé-me ur tejac a tcv.

20.Ie s'av scolat şi mers-aù la sev ciôie, şi
când au fost colé departe l'au vfidut ciôie a luî, şi l'av durut irima, şi au târlit *) către ie, şi l'au acăţat de după cap, şi atunce l'au şutcat *(s.* sutcat-l'au ').
21.Nego filiu î-lî dice: Ciôie, io am greşit
sub nebo şi între tire, şi nu sum vise vreden, che io me clemu a tev filiû.
22.Ncgo ciôie dis-au a seloré hlapţî [4]): a-
duceţî cea mal muşnta roba şi învc-stiţi-1, şi daţî-î-lî arelu pré géget, şi postôle [6]) pré piciôre.

23.Şi dopeliiţî pitait[6]) vite *(s.* gras vite), şi za-
coliţi-1 şi muncanda') na rem veseli[8])
24.Ca cesta filiu a mev a fost mort, şi
viiu •) s'a făcut ; şi plierdut a fost, şt pac' s'aû allât, şi se pocïnez veseli *(s.* şi s'a pocînit veseli).
25.Nego [lu]) cela maî betoru filiu a fost in
polîe, şi când era aprôpe de casă a-tunce avdit-au cântă ") şi jocu.
26.Şi ie clemat-av ur hlapeţ a luî, şi în-
trebat-au, ce ra cea fi.
27.Ie MI pac dice, a tev frate av verit, şi
zacolit-aû a tev ciôie ur pitait vite, che l'are încă sar.
28.Şi atunce a fost mânios, şi n'a vrut i
în nuntru. Aluneca a verit a luî cioic afară şi l'au rugat.

') v i ; e, mal, mol mult. ") fugit. [3]) şutea, .1 «.Irula. <) a s e l o r é *(s.* selura) hlapţî, a hlapţilor *«!• H l ap s t, muncitoriû cu cjiu.l,p1. h l ,1 p ţ t. 5) sing. Poslolâ, încălţăminte, germ. Schuh. [6]) îngrăşat. ' m u ne and a, gerundiu adverbial. ») na corespunde la „ a pron j,crs. 9; v ; j Uj cu c]0i ,. ioj ^ pac,
) substantiv format din infinitiv, d. e. o m n • v a t * c fui t A, o frumosă cântare.

După Jivaugeliariul românesc tifăn't de Diaconul Coresi in a.

19. şi de acmu nu sûntù destoinicû se me
chemû fiiulû tëu • fă-mc ça unulû de în năemnicii tcî •
20. şi se sculă duse-se cătră părintele luî •
încă élu departe era vëcju-lû élu părintele lui şi-i fu milă dinsul (d'insul) • şi curse cădu pre ccrbicea luî şi sărută elu •

21. d'[50] lui fiiulû • părinte greşii la cerî şi
înaintea ta • şi de acmu nu sûntù destoinică a me chema fiiulû teu •
22. dise părintele către robiî lui • aduceţi
vesmêntulû de ântaiû • şi îmbrăcaţi elu • şi daţi inelulû la mâna lui - şi călţunî la piciore •

23. şi aduceţi viţelulu hrănită de-lû jun-
ghieţî • şi se mâncămu se lie veselimû •
24. că fiiulû micû acesta mortû era şi in-
vise • şi pierduţii era şi se află şi începură a se veseli •

25. era fiiulû lui cela mal marele la sate •
şi ca vine apropie-se către casă audi cântări şi glasuri •
26. si chemă unulû de în fecior! întrebă ce
sûnlû acestea •
27. elu disc lui • că fratele tëu au venit -şi
junghe părintele tëu viţelul hrănitu • că sănătosu elu priimi •
28. mânie-se si nu vrea se între • părintele
luî eşi ruga ci •

graiul
românesc din B
c f d o.

29. Si respundendo *(s.* respundendo) dis-a Iu ciace scv: Vcdî câta anî slujescu ţie, şi n'am nic dar pritrecut tev mandat *(s.* zapovet), şi nic dar ') nu mi-al icdu dat, de rasï *(s.* che raşi) cu prictelii meii me veseli.

3C. Mă după cea acesta tev filiu, carle a poidit [2]) tot a seu ave cu curvele verit, ucis-aî a luî viţelu grasu *(s.* î-aî ucis).

31. Mă ie îns dis-a lui filiu: tu 'stî[D]) cu mire în tota vreme, şi tot a mev ie a tev.

După graiul
românesc d i n Ş
u ţ nevif a.

29. Şi ie odgovoria *(s.* ie odgovorit-a) luî sev ciacc: Cavtă, câtï anï te slujcz, si nic dar n'am a tele zapovite falit, şi nu mi-aî vrut da ur ied, se raşî io cu a meii priatelî veseli.

30. Mă zacî <) a verit a tev filiu, carie a tot poidit cu curbele, li ucis-aî gras viţe.

31. Mă ciace dis-a Iu filiu: Tu şti în tota vrema *(s.* va vec) cu mire.

32. Bire ie acmoce juca şi veseli-se, ca av veselin (= veselim),
cesta fratele tev mortu fost şi viiu s'a che a mev
făcut, plierdut fost, şi aflat-s'a.

32. Bire ie, că noî ne
şi că smo *) de bura volia,
filiu fost-a mort şi viiu-Î acmo,
plierdut a fost, şi flat-s'a *(s.* aflat-s'a).

(Scrisa de noi în a. 1887 după traducerea, ce ne-a făcut'» din textul Vulgate!, Părintele A n t. M i c e t i c I, preot în Rozzo, român din comuna Bêrdo).

(Traducere făcută in a. 18S7 cu doî ţeranl românî din comuna Şuşneviţa. — Atât în Şuşnevija cât şi in Jeianî ne-am folosit la acesta traducere nuniaî de textul german al SocîetSţiî bibi. britanice).

DIN PLÂNGERILE I

După graiul ro_mănesc din Bêrdo >),

1. Adă ţie *(s.* aduce ţie) la minte, Domne,
ce a pre noî verit. Caută şi vedl nostra ruşire.
2. Nostra ave de ciacii nostriî dat-s'aù lu
aîlţiî, şi casele nostre la celiî din aţe ')
locure . . . . *• Apa nostra beiem cu pineziî; lemnele
nostre cu draghinia ') amo cumperat. 5. Pre cerbicea nostra vor iarâmu [4]) pure,
Şi la cclî ce lucrat-au, nu s'a dat o-

[1]-iacii nostriî pecat-au şi nu
'seu [s]), şi -'• a lor mari pecaţî
portat-amo.

8. Hlapţiî nostriî s'a pus preste m
I, şi n'a fost carie ra na
cumpera de lor mârî . . . .
15. Finit-a *(s.* smincheit-a) bură volia de
irima nostra, şi jocu nostru s'a
tornat în planctu *(s.* în jale).
16. Cadut-a cruna de capu nostru, şi vaï a
noî che am pccat.
17. Din cea s'a irima nostra rcjalit, si oclii
nostriî s'aû înclis.

21. Tornă-ne, Dômne, la tire, şi
noî 'rem turna la tire; fé
nove dilele nostre ca şi cum
m'antîe [8]) fost.

')"><* o-da,î..,T. pold,sc. ,)sti,'stVsI-
es,I. ') Traducere de Păr. A n t. M i c e t i
c I din Ruzzo. > •!««. >} pré, mare. ., jugu). .,
,unt_

se fim.

î) zacT, după ce, însă. *}
suntem, s *) J. m'a ne h e,
niai înainte.

£)upă graiul românesc din J ei an î ('Lejane).

Dufă Evangeliariul românesc iipărit de Diaconul Coreii în a. TJÔO/ÔI.

29. Ie odgovore şi dice a lui ciôie : Vedî a câta anî î-ţî slujez, nic dar n'am pri-lorait încă a tev zapovit, mie n'aî încă nic dar iedu dat, se mc reşl cu a melî *(s.* c'a melï) priatelî veseli.

29. el respunse dise lucrai ţie • şi nemică djsa ta câlcaî • şi mie nece dinioară mi dedeşî o capră de cu sotiï mieî se me veselescû •

30. De cea ce a verit a tev filiù, carie av acesta de la curvie
a sa primojenie *(s.* parte) cu curbele hrănitu-
prăpădit, tu lï-aï zacolit pitait viţe[1].

30. e când fiiulu teu
vine • junghieşî lui viţelulu

31. Ie av a luî *dis:* Filiu a mev, tu-şî în totă vrema *(s.* va vâc) la mire, şi tot ce ie a mevo ie a tevo.

32. Ie bire *(s.* treba) s'a veseli şi de bura volia fi, chc a tev frate a fost mort şi viiu s'au făcut, şi ie au ') fost plierdut, şi pac s'au aflat[2]).

31. el dise lui • fii • tu pururea eşti cu mine • şi toate ale mele ale tale sûntû •

32. se te veselesc! şi se te bucuri cadeţi-se • că fratele teu acesta, mortu era şi învisc • şi pierdutu era si se află •

(Traducere făcuUt în a. 1887 cu patru tëranï românï din comuna Jeianî). Parabola fiului perdut, tradusa in 12 dialecte poporale itiiliane din diecesa Como, se află publicată de Monti, in Vocabolario dei dia-letti délia città e dioecesi di Como (Milano, 1845) p. 410-423.

I E RE M I A, CAP. V.

După Biblia tipărită la Blaşiu in a. 1795.

1. Adu-ţî aminte Domne, ce s'au făcutu
pré noï, mântuit nouă, privesce şi vedî ocara nostră.

2. Moscenirca nostră s'au mutată Ia străinî,
casele nôstre Ia ceî din afarS.

8. Robiî ne au stăpânit
nu este din mâinile loru.

15- Stricatu-s'aù bucuria inimii nostre, in
torsu-s'au întru plângere jocul nostru.

4. Apa ndstră cu argint o am beut, lem-
nele nôstre eu schimbû au venitû.
5. Preste cerbicea nostră ne amu gonitu,
ostcnit'am, nu ne am odihnit.

7. Părinţii nostriî au pecătuitu, şi
nu sûntû, noi făr-de-legile lor
amu purtatû.

16. Cădut-au cununa capului nostru, şi val
nouă că am pecătuitu.
17. Pentru acesta s'au făcutu durere, în-
tristată este inima ndstră, pentru
a-cesta s'au întunecat ochii
nostriî. 21. întorce-ne pre noi
Domne către tine si ne vomù
întôrce, si înnoiesce filele
nôstre, ca şi real înainte.

') OsciliUiune între a, aQ séû a v, din a 3-a persona sing, a perfectului compus. *) Pupă cum vedem, dialectul din Istria este u n u l singur, el nu are va-

NIC. DENSUŞIANU.

rietăţl. Singura deosebire, ce se observă este, ci unele cuvinte românesc! şt forme de verbe au dispărut din o comuni, pe când ele se află în graiul altei comune.

7. *Legenda despre răpirea lànel de* ***aur*** *în cântecele eroice române.*

în anticitate, după cum ne spune gramaticul Apollodor, maî esistase încă o traditiune cu privire la Argonauţi, după care, conducătoriul espediţiuniî ar fi fost Hercule[1]), însă nu lason.

Sub acesta formă noî maî aflăm şi astă-dî unele resturi importante din legenda Argonauţilor la poporul român, în tradiţiunile române, Hercule,

o

acest mare erou al timpurilor pelasge, ne apare de regulă sub numele de lovan Iorgovan, braţ de busdugan, mândru falnic căpitan. Forte adese ori însă el este numit în colinde şi în cântecele bëtrâncscï lorgu, Gheorghe, Gheorgbiţă, Gheorghelaş[3]). Cu deosebire sub aceste numirî din urmă se cântă căletoricle, aventurile şi viteziele sale în părţile de jos ale Moldoveî.

Conţinutul versiunii române este următoriul :

Căpitan Gheorghiţă, voinic tênër şi gingaş, înarmat la brêû eu iatagan, în stânga cu busdugan si în drépta cu o măciucuţă, nicî lunguţă nici scur-tuţă, nestrujită, necioplită şi numaî din topor făcută (arma de predilecţiune a lui Hercule), urcă în timpul mituitului pe muntele Istriţa în sus, şi de aici pe plaiul Buzeulul, umblând din stână în stână, din perdea în perdea [8]) së-sï alegă o p el ce a, se-şî facă cuşmă din ea, cuşmuliţă ţurcănescă, ca nime se nu-1 cundscă. Căpitan Gheorghiţă ajunge în urmă la păşunea lui Macoveiu de la «Fântâna bradului» (pe teritoriul comunei Nehoiaş de lângă Colţi), unde află pe Moş Radu Barbă-sură, păstoriul lui Macoveiu [4]). Căpitan Gheorghiţă se plânge lui Moş Radu Barbă-sură, că a servit şepte ani ca argat luî Macoveiu [6]), în urmă însă Macoveiu l'a despoiat de tdtă averea, ce o agonisise, si acum e silit se umble din perdea în perdea, se adune la pel-cele, se se negustorescă cu ele, însă dacă ar prinde pe Macoveiu, se scie

*) **Apollodori** Bibi. lib I. 9. 19. 7.

') A se vede mai sus pag. 450, nota 5.

') perdea, adăpost pentru oî, făcut din bârne s£u scânduri.

[4]) Diferite variante ale acestui cântec eroic sunt publicate la: **Teodorescu,** Poesiî pop. P. 591. 594; **Blbiccscu,** Poesiî poporale din Transilvania, p. 335; **Tocllescu,** Revista p. istoria, Voi. VII. 420; Toctlescu, Matcrialurî folkl. Voi. I. 155; Negoescu, Balade, p. 172. Altele inedite în colecţiunea noştri

*) Vieţa lui Hercule ca erou se caracteriseză prin servitutile sale.

Din ordinul oracululuï de la Delphi el servesce 12 ani regelui Eurysteu din Mycena, care i impune 2 lucrări grele; apoi trei ani ca sclav la regina Omphale din Lydia.

că ar fi dus dintre ceî viî. Apoî căpitan Gheorghiţă tot cere luî Moş Radu së-ï aducă la pelcele, pe cele mërunte le aruncă, pe cele marï le alege, când etă, că zăresce în fundul stâneî pe Macoveiu, începe se-1 judece, î-1 prinde de chică, î-1 învêrtesce prin stână, î-1 lovesce cu măciuca, grea de dece ocale, şi-1 silesce së-ï înapoieze totă averea luată, în urmă i răpesce şi turmele de oî[1]). Avem aici o parte din legenda Argonauţilor, însă în o formă acomodată timpurilor moderne, şi din care au dispărut tc5te elementele păgânismulul. Pelea berbeceluî cu lâna de aur, *tb* ^puoéjiaXXov Slpaç, este aici înlocuită cu simple pelcele naturale de mieî, orï de'berbecï. Din tofï eroiï Argonauţi, este amintit în acesta poemă rapsodică română numaî căpitanul Hercule sub numele de Gheorghiţă seu Gheorghelaş, ér deul Marte figureză aicî sub numele de Macoveiu [!]). Balaurul cel legendar, Lado seu La d o n,

J) Reproducem aicî următoriul estras din varianta publicată la

Foia verde şi-o crăiţă,
cine-mî urcă la Islriţă?
Sevaî, căpitan
Gheorghiţă şi voinicul
tot silia la Istriţa de-mî
suia . . . Ia fântâna
braduluî, la păşunea
Raduluî, Raduluî
mocanului, Raduluî
pândariului . . .
Radul, măre, că-mî
pleca cu Gheorghiţă
alăturea. Mult pe munte
nu suia pan' la stână

Mâna p'un berbec
punea, numa 'n frunte
că-1 tundea: î-1 tundea,
ori nu-1 tundea . . . î-mî
zăria pe Macoveiu,
feciorul luî Moş Mateiù
de la vêrful luî Urseiû
. . . Gheorghelaş, decă
vedea tot pelcele că-î
cerea, şi moş Radu
l'asculta, la grămadă că-
1 ducea, Gheorghelaş se
tot uita, piei mărunte
c'arunca, P'ale marï le

ér Gheorghiţă ce-mî făcea?

Caracterul archaic al cântecelor nôstre eroice a fost până astă-dî cu totul ignorat. Teodorescu, unul din ceî maî bunî culegători aï poesieï nôstrc poporale, era de părere, că eroul (voinicul) Gheorghiţă din acesta poemă poporală ar fi trăit în prima jurne-tate a secuiului al XIX-lea. Teodorescu, căcjuse în acesta erére, fiind-că nu-şî putea da semă de vechimea pocsieî nostre eroice, şi nicî nu se ocupase, ca s2 aducă într'o sintesă^ cel puţin rapsodică, dacă nu istorică, întreg ciclul eroic român despre lorgu, Gheorghe şi Gheorghiţă. Maî multă pătrundere avuse Anton Pan (O şedăWre la ţeră. P. II. p. 72), care publicând o variantă despre Ghiţă Cătănuţă face următdrea introducere : «Ăst cântec nu e d'acuma, copilăresc, d'ale noî, ci este din alte vécurï, rëmas de la ceï bëtrânï, cântecele pe atuncea

c'ajungea . . . turme de
berbeci scotea lui
Gheorghiţă le-arăta . . .

alegea . . . până bine
că-î vcnia la Macoveiu
alerga . . .

pădia merele de aur, probabil unul şi acelaşi cu balaurul, ce pădia şi .. je aur> ne apare în acesta serie de cântece tradiţionale sub numele de Moş Radu Barbă-sură '). Lado şi Radu este una si acceaşî numire din acelaşi ciclu eroic [2]).

Reminiscenţele geografice încă sunt identice. Scena se petrece în regiunile superiore ale rîuluî B uz eu, seu ale vechiului Phasis, şi în apropiere de comuna Colţî (C ol c hi séû Colchis). Eroul lason căletoresce pe Istru în sus. Căpitan Gheorghiţă urcă pe Istriţa în sus, ér de la stâna lui Maco-veiu el î-sî urmeză drumul pe poteca munţilor către Ardei (Adria din legendele grecesci).

8. *Medea în cântecele tradiţionale române.*

în o seria de cântece eroice ale poporului român, Me d ca, fica luï Aiete, ne apare sub numele de Ne d ea.

După legendele grecesci, Medea a fost cea mai făimdsă fermecătore dintre femei[3]). Mamă-sa Idyia (s. Hecate) o instruise în tete secretele sciinţelor magice *).

în tradiţiunile românescî, Medea esceleză nu numai prin frumuseţa sa neîntrecută, şi prin costumul seu «numai aur si argint, din crescet până în pământ», dar ea ne apare tot-o-dată ca cea maî renumită cântăreţă a timpurilor vechî [B]).

La cântecele eî se ivesce mândra lună, rësar stelele şi totă natura se mişcă.

torca, Făkicenî, An. V. 80). — După calendariul poporal, Macoveiù este şi «cap de post» în mezul păresimilor, adecă în luna luï Marte (Codrescu, Uricarul, Vol.XII. 437). Etimologia numelui derivă de la jxa^-rj (JJ.CT/OIJ at) şi piiç, adecă cel ce trăiesce din lupte.

[J]) In pictura de vas, pe care am reprodus'o maî sus la pag. 549, balaurul Col-chic încă e înfăţişat cu un fel de barbă sură. Putem presupune ast-fel, că acest cântec poporal despre Moş Radu Barbă-sură, era cunoscut şi anticităţiî grecesci.

») După Pi sân dru (fragm. 16) Lado a fost născut ano t-Tic Y^C, o espresiune geografică, al cărei înţeles primitiv a fost «din ţeră». TY. (poet. Tata) era numele regiunii dintre Istrul de jos şi CarpaţT. Sensul geografic mai tard, i ă dispărând, autorii grecesci sub cuvintele *à-b* ^ -^ înţelegeau «din pământ».

') Suidn v. MvjÎE'.a: *-a^^^isv^* TUva;xuv.

') Ulodori Sicull lib. IV. c. 46. 1.

[8]) Marienescu, Balade I, p. 12. - Alecsamlri, Poesil pop., **p.** 24. - **Teodorescu,** Poesiî POP-, p. 627. 632. — Bibicesca, Poesiî poporale din Transilvania, p. 320. 323. — **Toci-**

ateria, Urî folkl. I. p. 137, 108, 171, 173, 199, 207, 1065- 1247. - **Buracla, O** că-ă ln Dobrogea, p. 195. - WTarlanu, Poesiî pop. I. p. 161. - Mândrescu, Literatura

Nedca, în poesiele poporale române, este o «copilită», o «dalbă mândruţă» a erouluï tênër şi frumos, GhiţăCătănuţă, a luï Hercule din timpurile legendare, primul căpitan al espediţiunil argonautice, după cum ne spun unele tradiţiunî [1]).

Eroul Ghiţă Cătănuţă se plimbă cu Nedea, frumosa luï mândruţă, pe culmiţa déluluî, déluluï Ardeiului, şi o rogă së-ï cânte un cântecel, se trecă codrul cu el. Ea însă i respunde, că are un glas femeiesc, puternic la cântat, se aude 'ndepărtat, că de va prinde a cânta :

Ceriu 'n lacreml s'a scalda,
Văî adânci mi-or rësuna,
Munţii s'or cutremura,
Maluri mari s'or surupa,
Rîpele s'or risipi,
Petrile s'or despica,
Ape mari s'or turbura,
Fântâni reci s'or astupa,
Vadurile or seca,
Copacii s'or despica,
Pădurile s'or clătina,
Livedile s'or culca,
Vulturii s'or aduna,
Stelele or eşi,
Mândra lună s'a ivi,
Tâlharii s'or descepta

Şi pe densa o va lua Păunaşul codrilor, voinicul voinicilor, ori Gruia Căpitan, Gruia Pazavan Codrean.

în fine Nedea la rugămintele lui Ghiţă Cătănuţă cedeză şi când ea începe a cânta cu glasul el de foc :

Codrii verdi se
scutura, VăÎ adânci
că rësuna, Munţii
se cutremura,

şi obiceiuri pop., p. 181.— Câtană, Balade pop., p. 100. — Btignnrifi, Musa Somesană, I. Bajade, p. 32.— Rădnlescu-Codin, Din Muscel. Cântece, p. 274.— Alte variante dinjud. Covurlui, Dâmboviţa, Prahova şi Vâlcea în Respunsurile, ce ni s'aù trimis la Cestionariul nostru istoric.— în unele variante alo acestui cântec, eroul Ghiţă Cătănuţă ne apare sub numele de Pet rea orï S t oi an. Sunt numiri fără îndoielă formate din vechi epitete ale lui Hercule. Aşa d. e. n at p, u> o ţ (la Paus. IV. 8. 2); Hercules in petra(bilis) (C. I. L. voi. V, nr. 5768, 5769).

') în cântecele române, Nedea ne mai apare si ca o tênêrâ «nevastă» a lui Ghiţă Cătănuţă. Istoricul Timonax în cartea I despre Scythî încă ne spune, că lason, pe când se afla în ţera Colchilor, luase în căsătoria pe Me d e a, pe care i-o logodise însuşi

regele Aiete (Fragm. Hist graSc. IV. 522).

Malurf marl că se surpa,
Ape marï se turbura,
Vêntu 'n cale se opria,
Copacii se sdruncina,
Petrele *se* despica,
Isvore se turbura,
Lived! se înnora,
Totă frunda tremura,
Florï la florï se aduna,
Érba verde se pârlia,
Ceriu "n lacremî se scălda,
Tote stelele-aiî eşit,
Mândra lună s'a ivit.

Dar etă că Păunaşul Codrilor, seu după altă versiune, Gruia Căpitan, aude cântecul cel dulce şi fermecătoriu -al Nedeî, codriî şi văile resunând. El ese înaintea lirf Ghiţă Cătănuţă, ca së-ï răpescă pe acesta seducătore femeia ce-î turburase inima încă de când era micuţă, în lupta dintre aceşti doî eroî, Nedea însă se arată viclenă faţă de Ghiţă Cătănuţă. însă acesta reuşesce se învingă pe rivalul seu, şi apoi pedepsesce cu morte pe Nedea pentru necredinţă ei. în urmă Ghiţă Cătănuţă plecă pe culmea ardelenescă, pe cărarea voinicescă, către ţera unguréscă, ca acolo se haiducescă.

Despre Medea, ca o mâiestră cântăreţă, nu aflăm nicî o amintire în totă literatura mitologică si poetica a anticităţiî de cât numaî la Ovidiu.

în cartea a Vll-a a Metamorfoselor sale, poetul roman esilat la Torni ne înfăţişezi pe Medea rostind următdrele cuvinte :

«Voî stelelor, cari dimpreună cu luna cea auria linisciţî focul cel ardëtoriû al dileî, voî cântece si măiestrii magice, tu pământ, ce produci erburile cele puternice pentru vrăjitore, voi adierî dulci şi venturî, rîurî şi lacurî, voî tete divinităţile codrilor şi ale nopţii, fi-ţî lângă mine; cu ajutoriul vostru când voiu voi, eu fac ca rîurile se se întdrcă la isvdrele lor, în cât malurile se se uîmescă ; cu cântecele mele eu liniscesc vadurile cele agitate, şi pun în mişcare apele stătătore; eu risipesc şi adun noriî, mân şi întorc înapoî vânturile, mişc stâncile cele vii, smulg din rădăcini copaciî, fac se se cutremure munţii, pămentul se mugescă si moşii se esă din morminte» *)•

') Ovidli Metam. lib. VII. v. 191-204.

.................................quaeque, diurnis
Aurea cum Luna succeditis ignibus, astra,
.............cantusque artcsque magarum, . .
.............Dique ooines n o c t i s adeste:
Quorum ope, quurn volui, rip is mirantibus, atnnes

Tóte ideile, tote imaginile, ce le esprimă în versurile aceste poetul Ovidiu, au un caracter original poporal. Ele sunt versurî naturale, instinctive, pline de vteţă şi de armonia, însă nu versurî artificiale. Ele ne oglindeză moravurile si vieţa rustică a gintiî pelasge, scene, ce ni se presintă şi astă-dî în regiunea Carpaţilor, când târdiu în amurgul serei, la lumina luneî, văile şi codrii resună până în depărtare de cântecele cele dulci, sentimentale, ale fetelor şi nevestelor, ce se întorc în grupe către casele lor, de la munca câmpuluî.

Versurile luî Ovidiu despre Medea, care prin cântecele sale liniscesce vadurile agitate, turbură apele stătătóre, mână şi întorce noriî, mişcă stâncile, desrădăcineză copacii, cutremură munţii, sunt în fond numaï simple estrase din poesiile eroice de la Istrul de jos. La Ovidiu însă ele sunt intercalate numaï în mod fragmentar în legenda Medeeï, fără raport cu episodele, ce le preced, seu le urmeză, fără legătură naturală în text, fără nici o esplicaţiune logică, ast-fel că rëmân numaï simple figurî poetice, frumese, dar neînţelese. Ovidiu, după cum seim, făcuse în esilul seu de la Torni ultima revisiune a Metamorfoselor sale şi aici densul a profitat de cântecele poporale ale Geţilor, ca se completeze tradiţiunile mitologice grecesc! [1]).

Nedea, făimdsa cântăreţă din pocsiele eroice române este Medea ferme-cătorea timpurilor argonautice [2]).

In fontes rcdicre suos; concussaque sisto,
Stantia concutio cantu fréta; nubila pello,
Nu b i laque induco; ventos abigoque, vocoque, . . .
Vivaque sax a, sua convulsaque robora terra,
Et silvas moveo; jubeoque tremiscere montes;
Et rnugire solum, manesque exire sepulchris.

în aceste versuri cuvêntul can t us are înţelesul sëù propriu, originar, de cântec, cântece, ër nu de formule magice. Tot ast-fel şi în Heroidele lui Ovidiu (XII, v. 167).— în unele variante române, Medea ne apare sub numele de Vida (Vidra, Vidrusca). O confusiune cu numele mamei sale Idyia ('ISuîa, Iduia), o fică a Oceanului seu Istruluî. [4]) După pomelnicul Mitropoliei din BucurescI eraă o-dată în us la poporul român şi numele femeiesc! de M a id a şi Neda (Hasdeu, Arch. ist. I. 90).

[J]) în cântecele tradiţionale despre Nedea mai aflăm şi o reminiscenţă geografică din vechia legendă a Argonauţilor. După Diodor Şicul (IV. 48) codrii seu păşunile cele renumite ale 4[eu'u'] Marte, unde se afla suspendată lâna de aur, nu erau departe de reşedinţa regală numită Sybaris din ţinutul Colchilor. Un Sabar, séû Sy-baris, ne apare şi în rapsodiele române. Eroul Ghiţâ Cătănuţă, după cum ne spune una din aceste variante, trece cu Nedea, delul Ardeiului, valea Sabaruluï şi câmpul Severinuluî (Tocilescu, Mat. folkl. I, p. 169). Sybaris şi Sabarul din aceste

fragmente epice este una şi aceeaşi numire geografică. La Diodor însă ca oraş şi reşedinţa regală (rcoXiţ, paoiXsia), ér în balada română numai simplu ca o vale. Sabarul din tradiţiunea română este fără îndoielă apa cea repede, care isvoresce din judeţul Dâmboviţeî, curge

9. *O reminiscenţă despre numele eroilor Argonauţi în cântecele tradiţionale române,*

Continuăm cu tradiţiunile românescî despre Medea.

După legendele vechi, Medea a fost răpită din palatul cel splendid al lui Aiete, din care curgeau patru isv<5re admirabile, săpate si construite de Vulcan, un isvor de lapte, altul de vin, al treilea de mir frumos mirositoriu si al patrulea de apa caldă şi rece [1]).

Aceeaşî tradiţiune despre Medea o aflăm în o seria de colinde românescî, carî, după cât cunôscem noi, se cântă numaî în părţile de jos ale Dunării.

Conţinutul acesteî legende este următoriul :

în nisce curtï domnesc! înalte, din cari curg în jos la ţeră treï isvôre, sede în legăn de argint una din cele maï frumése eroine ale cântecelor poporale. Ea cosă, chindisesce şi împletesce fir de aur, când etă, că în partea de jos a rîuluï se ivesce un caic, cu postav verde învelit, pe de asupra poleit (aurit). Este o cetă de eroî străini. Ei vin de peste marï se răpescă pe frumdsa fetiţă, se o trecă peste munţi, la alte curţi, la alţi părinţi. Si pe când ea versa lacremï duiése pentru despărţirea el de casa pă-rintescă şi de sortea, ce are s'o aştepte în o ţeră -necunoscută, el o con-soleză că nu o duc, ca r6bă se le fie, ci noră bună părinţilor, Dorn n ă Demnelor si stăpână argaţilor [2]).

prin judeţul Ilfov, spre SV. de BucurescI, şi se varsă în Argeş lângă satul Ghimpaţi.

!) Apollonii Rhodii Argon. lib. 111. v. 322 seqq.

[J]) Reproducem aici o variantă din comunele Dragoslăvenî şi Hăngulescî (jud. Râmnicul-Sărat):

Sus în vêrf la ceste curţi
Treï isvore curg spre
jur, Se scobdră jos la
ţeră . . . Dar în legăn
cine-mî sade ? Tot
(cutare) D'ochiî-şî-
negri, 'Mi cosia si-mî
chindisia . . . Ia uitaÇi-vê
la vale Pe sub zare, pe

Pe dc-asupra poleit.
Ăla vine se me ia,
Se mă ia din ceste curţT,
Ceste curţî, de l'aştî
părinţi . . .
Ia tacî Dom n ă nu mal
plânge!
Nu te iau robă së-mï fiï,
Si te iaû Domnă së-mï

Séû în altă variantă din com. Brădeanu (jud. Buzëù):

Se fie D 6 m n a D 6 m n e l o r
Stăpâna a r g a ţ i l o r . Frumosa eroină, pe care o celebreză acesta serie de colinde, portă diferite numiri.

sub suVo ! Si-mï vëdura
d'un caic Cu postav
verde 'nvelit . . .

fiï,
Domnă mie, curţilor,
Nor' bună părinţilor,
Stăpână argaţilor.

Stăpâna argaţilor?

Acesta espresiune ni se repetă în continuu, în mod nevariabil, în tôte cântecele tradiţionale române, ce se refer la răpirea acestei încântătdre principese din curţile înalte domnescî de lângă vadul Brăilei.

încă în timpurile clasice, etimologia terminuluî epic de 'Apjovaorat a-junsese se fie cu totul neînţelesă. lason şi ceï alaltï sotï aï sëï, ne spun autoriï vecH, s'aù numit Argonauţi, fiind-cà eï calëtorise cu corabia Argo [1]). însă de unde derivă numele corăbiei Argo? A rcmas o enigmă [2]).

Cu totul altă semnifîcaţiune şi altă formă a trebuit se aibă la început în poesia poporală cuvântul 'ApYOvaOrat.

După cum seim, iniţiativa espediţiuniî asupra Colchilor şi a capitalei lui Aiete o luase Pelasgiî din Thessalia.

în epoca homerică Thessalia, renumită pentru câmpiile şi păşunile sale fertile, ne apare sub numele de Argo s, ".Ar/pc IIsAaaTr/.ôv. Mai mult încă, El a da întregă a fost o-dată numită Argo s [3]). în Iliada luï Homer, locuitorii Eladeï ne apar sub numele de *'Arsţsw., cr* într'o epocă maï depărtată ei erau numiţi 'Ap^e'-âSat, Argeadae.

După geograful Strabo, "A.oyo; era un cuvent de origine macedonică şi thessalică, adecă pclasgă. înţelesul seu în timpurile din urmă ale anticităţiî era câmp (~=5!&v), 6r după Stephan Byzantinul tôte câmpurile situate lângă mare se numiau af/foc [4]).

în limba română argaţi (sing, argat) se numesc lucrătorii moşielor seu câmpului [5]); un cuvent, însă, pe care-1 aflăm întrebuinţat numai in părţile de lângă Marea negră si Dunăre.

Ea maï arc şi epitetul do «Ochii-şî negrit». Regele Aicte avuse doue fice. Cea maï mare măritată după Phrixus, p^rtă în poemele greccscî numele de C h a l c i o p c a-decă «Ochî-albastri». Despre o eroină cu acclaşî epitet de «Ochî-albastri» amintesc şi poesiele rnistre poporale (Teodorescu, p. 83 — 87). A dOua fică a regelui Aiete a fost Me d e a. Tipul eï, după cum résulta din vechile tradiţiunî, a fost n e g r i c i o s. Ast-fel după cum scrie Pliniu, una din gemele cele maï preţiose ale anticităţiî" era négra şi purta numele de Med e a (Med e a n i gr a est a Med ea illa fabulosa inventa. Pliniu, XXXVII. 63). în anticitate adevérata valore a gemelor consistă în strălucirea lor. Este ast-fcl probabil, că Medea, care dase nume unei geme negre scânteie-Wrc, se fi avut în rapsodiele vechi şi epitetul de Ochî-negri, după cum de altă parte sora sa era numită C h a l c i o pe seu Ochî-albastri.

') Suidac Lex. v. 'ApfovaOtat.

[2]) IModorI Siculi lib. IV. 41.

[a]; Strabonis Geogr. lib. VIII. 6. 5.

[4]) Strabonis Gcogr. lib. Vili. 6. 9.— Pausauiue lib. VII. 7.1. — Stoplianus Byz. v. "Apyoc.

) Lfînrlanu şi Massimu, Dictionariulu 1. rom, v. Argatu.

Esistă fără îndoielă un raport de filiaţiune între «argaţiî» din cântecele eroice române şi între «Argonauţii» vechilor legende. Supuşii, peste carit are se domnescă frumosa eroină răpită din curţile de lângă vadul Brăileî, sunt numiţi argaţi. Eroul, care vine se răpescă pelcele de berbeci din munţii Buzeuluî, ne spune, ca a fost şepte ani argat [J]). Putem ast-fel presupune cu totă probabilitatea, că sub numirea de «argaţi», astă-dl modificată în formă si în înţeles, se înţelegeau o-dată Argonauţii cel legendari, originari din Argos, seu din Thessallia şi Elada, carî venise se prădeze ţerile cele fericite de la Istrul de jos.

10. *Nephele **séû** Nebula în tradiţiunile române.*

A doua soţia a regelui Athamas purta la poeţii grecesc! numele de Nephele, un cuvent, care în limba română însemneză nor seu negură si pe care autorii latini î-1 traduceau cu Nebula [3]).

Care a fost însă patria Nephelel seu Negureî, cine au fost părinţii el, nici un autor nu ne spune. Atât însă pare a fi cert, că Nephele seu Nebula, nu-si trăgea originea din familiele thessalice.

împrejurarea, că Phrixus si Helle persecutaţi de Ino, mama lor mascеră, fug în ţinutul Colchilor seu în nordul Istrulul de jos, ne face a presupune, că el î-sî căutase un asii sigur, nu într'o ţeră cu totul străină, ci la rudele mameî lor, că regiunea Colchis, unde se afla depusă lâna de aur a berbecelul legendar, a fost tot-o-datl si patria natală a Nepheleï séû Nebuleï, un nume personal, care în limba poporului de la Istrul de jos nu putea se fie de cât Nega.

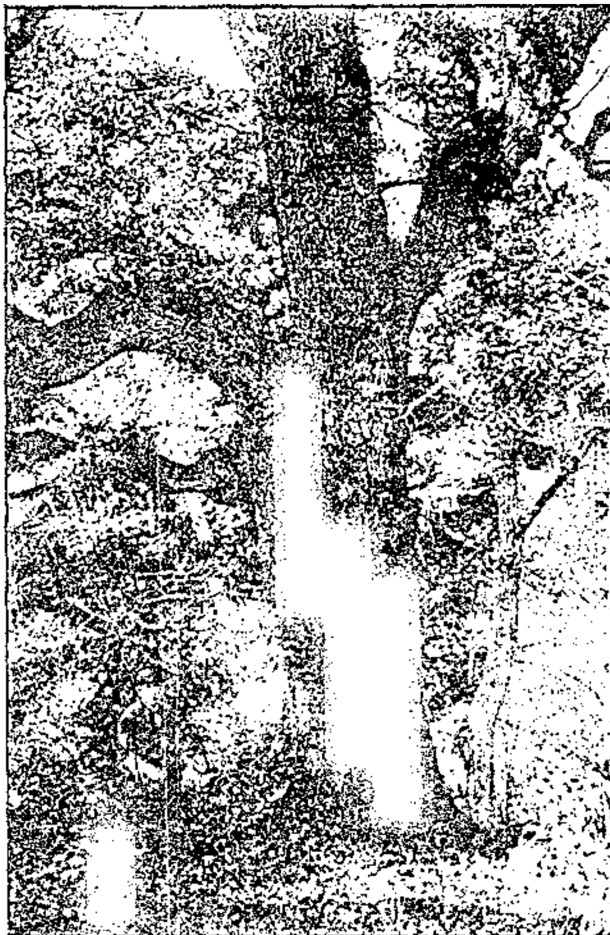
In zona cea muntosă a judeţului Buzeu, cu deosebire în apropiere de comuna «Colţi* maï csistă si astă-dî o tradiţiune despre o «Demnă» legendară, despre o tîmperătesă» din timpuri forte depărtate, numită Nega. însă despre soţul el nici o amintire.

Ddmna Nega, după tradiţiunile locale, trăise în timpurile Tătarilor, însă a Tătarilor celor vechi, a Titanilor preistorici. După mortea părintelui seu, Ddmna Nega rëmase singură stăpânitore pe ţera acesta. Pe lângă aureola <împe-[r] tescă», pe lângă renume, avuţia, pietate, se mal atribue Demnei Nega o mare mulţi[me] de diferite construcţiunl sumptuôse, palate luxôse, grădini, drumuri, aleie etc.

*) A se vede pag. 578.

[J]J **Hygini** Fab. l: Athamas Aeoli filius, habuit ex Nebula uxore filium Phrixum [et] filiara Hellcn.

Pe teritoriul comunei Cislău, în apropiere de cătunul Buda, şi în mijlocul uneî pădurt seculare, se maî cunosc si astă-dî ruinele unuî palat fortificat, numit adese orî cetatea Dômneï Nega, de unde ţeran'u scoteau până în dilele



208. — Stejariul cel bëtrân de lângă ruinele palatului' Dômneï Nega în cătunul Buda, comuna Cislău. Dupâ o fotografia din a. 1900 i).

nôstre petre cioplite pentru trebuinfele lor; ér lângă ruinele acoperite de muşchiu ale acestui palat se înălţă maiestos un gorun de o vechime, ce nu se p6te calcula. Acest palat, după cum ne spun tradiţiunile poporale, servia Ddmneî Nega ca loc de scăpare în timpurï de retriste.

*) Acest gorun urieş, cunoscut şi respectat în tot plaiul Buzëuluï pentru vechimea sa tradiţională, are o periferia cam de 5 metri şi un diametru de *2* metri (lorgulescu, Diet, geogr. Buzëû, p, 349. — Respunsurile la Cestionariul nostru istoric, c. Glodcanu, jud. Buzău). Dacă acest arbore străvechiu, crescut, orî plantat, lângă porta unuî palat legendar, a avut la început vre o destinaţiune, ori vre o istoria a sa particulară, nu putem

D spre personalitatea istorică a acestei făimose Domne nu aflăm nicî o
mă în documentele române. Din contră totul pare a confirma, că ruinele
le vechî ale palatelor sale din munţii BuzeuluI construite din petre cioplite,
â drumurile Dômneï Nega tăiate prin stâncï înalte, gradinele şi alelele sale
cele legendare, se reduc la o epocă forte depărtată de opulenţă şi de linisce ').
Lemnul familiar al Dômneï Nega pare a fi fost în apropiere de Colţî în

ci însă după aspectul seu, el semeni forte mult cu stejariul din pictura de vas, ce ne înfătişeză lupta Argonauţilor cu balaurul Colchic (A se vede pag. 549). La poporul pelasg

. cjjjar]a Romani stejarii au fost tot-de-una fdrtc onoraţi. Plantaţi înaintea unui templu, lân^ă porta unei cetăţî, a unul palat, orî lângă un mormênt, eî erau consideraţi de re-ligiosî. încă în anticitate se atribuia stejarilor o etate estra-ordinară. Iliada luî Homer (VII. 60; XI. 170) ne spune, că lângă Porta Scheă de la T r o i a se afla un gorun înalt ('fv'oî, cu înţelesul de stejariu), consecrat «părintelui Joe, ţinătoriuluî de egidă». Naturalistul Theophrast (Hist. Plant. IV, 14) născut în secuiul al IV-lea a. Chr. amintesce între arborii celebrii pentru vechimea lor şi despre gorunii («pvjyoî) plantaţi pe mormêntul lui I l u s de Ia Troia, despre cari vorbiau şi mitologii. Pliniu cel betrân scrie de asemenea (XVI. 88), că lângă oraşul Uium, seu vechia cetate a Troieï, mai esistaû încă în timpul seu gorunii (quercus), cari, după cum spuneau tradiţiunilo, au fost sădiţi pe mormântul lui llus atunci, când oraşul acesta a început se se numescă Uium. Pausania (VIII. 23. 5) amintesce, că în timpul seu (sec. II. d. Chr.) mal trăia încă stejariul cel profetic al Pelasgilor de la Dodona, a cărui vechime devenise mitologică. La II e r aci ea, din Pontul Thracieî, după cum scrie Pliniu (XVI. 89. 1), Hercule plantase doi goruni (quercus) lângă altarele, ce erau consecrate lui Jupiter Stratius. în ţinutul Colchilor lâna de aur se afla suspendată de un stejariu (tş-r^oc), pe care poema orphică î-1 numesce sacru (v. 890). Gorunul (quercus) de la M a m b r a, sub care locuise patriarchul Avram, a esislat, după cum scrie Isidor din Sevilla (Orig. XVII. 7. 38) până în timpurile împëratuluï Constans. în fine mai notăm aici, că în curtea bisericei celei vechi delà Pociovalisce în jud. Gorj, am vëdut noî înşi-ne la a. 1892 doi goruni forte bëtrânï, unul lângă altariû, altul lângă uşa bisericei, cu un diametru de câte 1.50 m. Aceşti goruni erau consideraţi de religioşi. După credinţa poporului", acela care ar cerca së-ï taie se înbolnăvesce îndată şi în scurt timp more. (Cf. Vasiliu-Năsturel, Diet, geogr. Gorj, p. 275). Sciinţa nu a putut până astă-di se stabilescă cu ore care certitudine, care pote se fie etatea cea mai îndelungată a stejarilor seu gorunilor. Tot ce se scie este, că acest gen de arbori cresce încet şi are o vicţă forte vigurosă Pote că în scurt timp gorunul cel străvechiu de lângă palatul distrus al Dômneï Nega, va dispare şi densul. Am credut ast-fcl necesar, së-ï

conservăm aici figura pentru timpurile viitôre. El este un représentant al unor vechi idei şi usurî religiose.

') Unu din scriitorii mal noi s'au încercat se reducă vechimea istorică a Demnei Nega la secuiul al XVI-lea al erei nôstre, un secul plin de miseriî, politice şi sociale, care nu pote sS corespundă la palatele şi grădinile cele magnifice, atribuite Dômneï Nega. în fot caşul dacă în secuiul al XVI-lea a esistat vre-o Domnă, ori jupinesă, numită Nega, ea nu este identică cu Nega cea legendară, al cărei vast domeniu familiar, înfrumseţat CQ pa!ate strălucite a fost plaiul Buzcului.

comuna Nehoias, seu Ncgoiaş '), o localitate, care o-clată se bucurase de o escelcntă bună stare materială. Ea are şi astă-clî 3030 locuitori, 4 biserici şi 4 tcrgurî anuale. Aicî, după tradifiunî, î-şî căutase DcSmna Nega scăparea, când o urmăriau Tătarii, ca së-ï iee fera; aici se aflau omenii şei cei mai încreduţî, rudele sale [2]).

Originea etimologică a numelui de Nehoias se reduce la una din cele mai vechT, mai numerose şi mai distinse familii din plaiul Buzeuluî, Neg seu Negul, de unde formele derivate de Negoiu, Negoiaş, Negoiţă, Nego-şina etc. [3]). Nehoicnî mai este şi astă-dî numele unei cete de moşneni, din comuna Păltinenî în apropiere de Nehoias; alte ddue cete de moşnenî numite N e g o ş a n î, esistă, una în comuna Cânesci şi alta în comuna Policiorî *).

Fuga luî Phrixus în părţile din nordul Istrulut şi espediţiunea cea sfântă a Pelasgilor meridionali pentru luarea lâneî de aur, o espediţiune, în fruntea căreia se aflau Thessalieniî, ne pun în evidenţei comunitatea de rasă, de religiune şi legăturilele vechi familiare, ce au esistat o-dată între PelasgiÎ de la Pind şi între PelasgiÎ de la Carpaţî.

Eroul lason, după cum résulta chiar din Homer, nu era de naţionalitate grec, dar nicî numele seu nu era grecesc. Mama lui lason, după istoricul Pherechyde, a fost fica unuî aşa numit OoXaxoi (Phulacos [B]). Era ast-fel din tribul cel estins al Pelasgilor thessalienî, numit Fulacï, un cuvent care după cum vom vede în capitulele următorc, este identic în formă şi în înţeles cu terminal etnic de VI aci seu V la c hi.

In fine spre a completa, pe cât ne este astă-clî posibil, aceste amintirî vechi despre Dômna Nega, noi reproducem aicî în notă o tradiţiune română, prin care se constată, că acesta remarcabilă DomnitcSre, retrasă în plaiul Buzëuluï, a fost una şi aceeaşi personalitate preistorică cu Nephele séû Nebula, mama lui Phrixus din legenda Argonauţilor [6]).

') Sub acesta formă ne apare la Sulzer, Gcsch. d. transalp. Daciens I (1783) p. 311.

[2]) Mă î notăm aicî, că la poetul Lucan (IX. v. 956) U e l l e portă conumele de Nep h e l e i as (adecă fica Nephelei). un epitet cu o formă forte apropiată de numele comunei N e h o i a s .

') Pe teritoriul acestei comune se află muntele N e g o i u I, apa Ne go i u l şi parcul N e h o i a s (Negoiaş), numiri a căror etimologia se reduce la conumele uneî vechi cete de moşnenî, N d g u séû Negul.

[4]) lorgnlcscn, Diet, geogr. Buzeu, p. 559.

[5]) Fragm. Hist. gr. Voi. I. 87. 59.

[6]) Acesta importantă tradiţiune este publicată de Odobescu în

scrierea sa intitulată
VEoîo-KovYjTSTiï.ciç (Ed. 1887, p. 175 seqq.) «în vremea de demult», ne spune acdstă
naraţiune, «pe când omenii de pe lumea asta sciau şi puteau maî mult...trăia în

11 *Phrixus (<&(>i£og), un nume vechia patronimic în nordul Dunării de jos.*

După cum numele de Nephele era numai o simplă traducţiune grecescă, tot ast-fel autorii grecescï alterase şi numele lui $p££oc.

Greciï ceï vechï, după cum seim, schimbau adese orî pe B al Pelasgilor în O dicând: 4>puf£î în loc de Bptfsc, «StXtmtot în loc de BLXiTtJtoţ, <3>epevix7] în loc de Bs.oevbo], <I>û^oç în loc de Bûçcot etc. *).

Tot ast-fel eî au modificat şi numele pelasg al luï Phrixus.

în comuna Nehoias din plaiul Buzëuluï maï esistă până astădî o cetă de Moşneni, ce portă un nume vechiu strămoşesc de Briciu *). Moşnenii din părţile muntose ale Tëreïromânescï si ale Moldovei formeză din punct de vedere istoric cele maï vechï familii nobile, autochtone ale acestor teri. Eî mai păstreză până astă-dî instituţiunea caracteristică a devălmăşiei daco-gete cu privire la proprietatea imobiliară remasă de la strămoşi [a]).

---

plaiul Buzëuluï o împerătesă tare şi mare, pe care o chiema Dômna Nega. Ea î-şî avea palatele eî tocma colo, în codriî Cislăuluî, unde se vëd şi astă-<}î pe o măgură mare .... temeliele de zid, ale cetăţii eî .... Din toţî copii, câţi D-deu i dase şi-I luase înapoi la sine, Demna Nega remăsese în văduvie cu un ficior, pe care-1 iubia ca lumina ochilor .... El înţelegea şi graiurile tăinuite ale paserilor şi fiërelor ... Mama sa î-1 trimite s£ colinde lumea. El cu boierii marî apucă pe apa Buzëuluï în sus .. . Când sosiră la înfurcilura Bascei, el dede.pinteni calului seu fuga , trecu în sbor cu fugariul spumegând ... peste stâncî şi ape, calul sbura ca nebun cu coma şi narea în vent, ér călăreţul se simţia dus ca vontul şi ca gândul peste stâncî, peste verdeţă, peste gol şi erbă cretă ... El este un copil retăcitoriu prin pădurî» etc. — Ca un retăcitoriu prin pădurî ne apare Phrixus şi in tradiţiunea luï Hyginus (Fab. 3): Phrixus et Helle insania a Libero obiecta cum in silva errarent. — Despre Nega cea legendară maï esistă şi unele cântece tradiţionale române, în unul din aceste ea este numită «împerătesă» întocma ca şi în tradiţiunea culesă şi publicată de Odobescu:

> Astă-dî eşti împerătesă
> Mâne te vëd fără casă ....

(T**ocilcscu, Mat. folk!. 46).**

*) A se vede mai sus pag. 533. . [J])
lorgulcscu, Diet, gcogr. Buzëû, p. 554.

') Cetele cele numerose de Moşncnî (Moşteni, Moşinaşî) stabilite în regiunea superuîră a rîuluî Buzeu (Phasis) erau cunoscute şi în geografia antică sub numele de Moscheni, Mossyni

şi Mossynoeci (Pliniu, lib. VI. 10. 3; 4. 2; 4. 4; V. 33. 4. — Scylax. §. 86. — St e p h. By z. v. Mosoivowoi). După Strabo (XII. 3. 18), eî locuiau în regiunea muntelui Scudises, astă-dî Spediş în plaiul Buzëuluï, şi făceau Parte din o populaţiune de munteni, ol Spjtoi. La Apolloniu Rhodiu (II. v. 379) Mos-synoeci sunt amintiţi în apropiere de Amazone şi de Colchî. Locuinţele lor se

După traditiunile poporale din plaiul Buzëuluï, esista între Ddmna Nega cea legendară şi între familia Briciu din comuna Nehoiaş 6re-carî legături vechi de înrudire [J]). De fapt însă, noî avem aicî num aï una şi aceeaşi familia mare Negoiescă.



209.— Phrixu's, fiul regelui Athamas şi al Nephelel, încălecat pe b]er,becele
cu lâna de aur, trece peste valurile cele agitate ale mării şi peste câmpii
întinse spre a-şî căuta siguranţa vieţel în Colchis. Pictură de vas după.
Gerhard, Phrixos der Herold, Berlin, 1842 [J]).

aflau într'un ţinut păduros în partea de jos a uneî regiuni muntdse (iXvjsasav e£eir,; -fjneipov, ÛTtuipeiaç TS vEjiovtai). Avem aici erăşî numai o perifrasă a numelui vechiù geografic de «Muntenia». Casele acestor Mossynoeci erau de lemn, însă de o architectură particulară. Ele erau înalte şi construite în forma turnurilor, seu cum se numesc astă-c}î cule. Aceşti Moşneni (Moscheni, Mossynoeci) întocma ca şi Colchiî, vecinii lor, ca şi Amazonele, ca şi Chalybiî, au fost dislocaţi în epoca de decadenţă a geografiei grecesc! şi transportaţi pe ţermurele de sud-ost al Mării negre, unde numele lor a fost aplicat la nisco triburi obscure de lângă frontierele de nord ale Armeniei. O altă grupă de Moşteni este amintită în geografia vechia lângă Columnele lui Hercule, séû cataractele Istrului (Maattfivol la Stephan Byzantinul şi Massieni la Avienus, Or. mărit. v. 421 seqq.).

') Domna Nega, ne spune o tradiţiune poporală, urmărită de Tătari fuge în Nehoiaş la familia Vlădoian, din care î-şî trage originea sa familia Briciû.

[J]) Acesta pictură de vas, în stil etrusc, ne înfăţişeză una din cele

mal frumose re-

Putem ast-fel susţine cu 16ta probabilitatea, că din punct de vedere istoric si etimologic numele Phrixus din legenda argonautică este identic cu numele ceteî de moşnenî, Briciu din comuna Nehoiaş.

12. *Legenda HeIIel în versiunea română.*

Despre H e 11 e legenda grecescă ne spune numaî forte puţin. Totul se reduce aicî la o simplă amintire, că tcnëra princesă cercând se fugă cu fratele seu Phrixus de persecuţiunea mamei sale mascere, Ino, a cădut de pe berbecele cu lâna de aur la strimtorea dintre marea egeă şi marea de Marmara, care în urma acestei nefericiri s'a numit Hellespont, adecă Marea Hellcl.

Helle în legenda argonautică, nu are absolut nici un rol, dar cu tete acestea ea a trebuit se fie o figură forte interesantă poporală, fiind-că, după cum ne spun mitologii, ea a dat numele unei mări.

în cântecele istorice ale poporului român mal esistă si astă-dî o tradiţiune despre o teneră fecioră numită II en a, care se aruncă în mare. Insă aici sortea eroinei mişcă mal adânc inimile de cât în legenda grecescă. Ilena este o frumuseţă ideală a cântăreţilor români şi figura ei se distinge tot-o-dată prin un caracter nobil, moral [a]).

presentărî a legendei lui Phrixus. Tip nobil pelasg, figură sveltă, Phrixus ne apare aicî încins pe cap cu o diademă (panglică albă), ca emblemă a descendenţei sale din o familia regală. Perul seu buclat, ce-I ajunge până pe umerî, i dă figure! sale o deosebită graţia. Acelaşi tip ne mal apare şi astă-dî la păstorii români din Valea HaţeguluT, de pe Retezat-Parângu şi din munţii Moldovei. Cu mâna stângă, Phrixus se ţine de gâtul berbcceluî, <5r cu mâna drdptă ridică în sus căciula naţională Dacă şi varga cea legendară de aur (T^V XP[US]V £âjîîov. Apollod. Bibi. III. 10. 2. 8), simbol magic al păstoriei, al prosperităţii şi al păciî. Ca vestment Phrixus are cu sine numaî o haină uşoră cu vergi negre pe margine, în forma unul paliu séû toge primitive. Este un fel de suman fără mâneci, cum se maî portă şi astă-dî in părţile muntdse ale Olteniei si Moldovei. Faimosul berbece Colchic, ast-fel cum ne apare représentât în pictura de vas, ce o reproducem mai sus, aparţine Ia rasa oilor cu cornele belciugate din regiunea Car-paţilor. Este rasa oilor Dace, ce le vedem figurate şi pe reliefurile Columnei Iul Traian (Frochner, PI. 35. 54. 76 şi 133).

') Mni-iencscu, Balade I. (1859) p. 6 45. — Teodorescu, Poesil pop., p. 635. — Câtanà, Balade pop., p. 140. _ Alcxicl, Texte. I. p. 70. - Inrnik-Uamanu, Doine, p. 491. — Manaun, Pocsiî pop., Tom. I. (1873) p. 86. — Bibiccscu, Poesiî poporale

din Transilvania,
p. 261. 267. 27i. 073. _ Todlescu, Materiale folkl. I. 35. 1248. 1269.
1273. — Den-
suşianu Ar., Revista critică-literară, An. 1895, p. 24. — Biignariu,
Musa Someşiană. I.
aiâde, p. 57. 65. — pOpp, Lira Bihorului, p. 19. — Gazeta
Transilvaniei, Nr. 37
m 1888; Nr. 96 din 1895. — Şezătoarea (Fălticeni) An. I. 43. 76. An. II.
137. An. 111- 211-

Conţinutul variantei române este următoriul:
Iléna (Ilinca, Lenea, Lina) fica Sandului, o nepdtă de împërat, era întocma ca un s6re de vederosă, şi de cât ea mai mândruţă fldre pe câmp nu era. Despre farmecul frumuseţel sale vestea mersese departe peste ten şi mări şi chipul ei săgetase multă lume. într'o Joi de dimineţă, tênëra fecioră, cu ochi negri, se duce la Dunăre, cu cofele ca florile, şi privind spre resărit ea vede înspăimântată venind pe apă în sus un caic cu postav roşu învelit, cu covore împodobit, pe din afară poleit şi de arme strălucind. Erau Turcii Ţărigradenl cu feciorul de împërat. Eï veniaû să o răpescă. La început Iléna, cea vestită de frumosă, nu scia, dacă lângă ţer-muriî Dunării sunt macii înfloriţi, orï sunt Turcii înveliţi, tot cu roşu împodobiţi. Apoi înfricoşată ea aruncă vedrele la pâment si alergând la părinţi le dice plângând şi suspinând. Maică, măîculifa mea, ascundeţi-me unde-va, că vin Turciî se me ia! Turcii sosind se duc îndată la casele cele frumose ale Sandului şi găsesc pe tênëra Ilincuta ascunsă în grădiniţă sub o tufă de ro-mânită. Ei o smulg din sînul familiei, o pun în caic şi plecă cu densa pe apele Dunării în jos. Desperată de o despărţire atât de violentă de lângă sînul mamei sale, si de sdrtea, ce are s'o ascepte în casa răpitoriuluî seu, nobila fetiţă se aruncă în Dunăre, ori după alte versiuni în mare, că-cî de cât roba Turcilor şi Demnă păgânilor, mai bine hrană pescilor si rugină petrelor. Patria adeverată a acestei frumose eroine a fost, după cele m aï multe variante române, lângă Dunăre, acolo unde sosesce caicul cel faimos, ér curţile Sandrulul, ale părintelui seu, se par a fi fost la Tirighina. Comuna FilescI, unde se mal vëd ruinele acestei avute acropole preistorice, mal pdrtă şi astă-di numele vechiu de Şăndrenl.
Acesta interesantă rapsodia de la Istrul de jos era cunoscută şi anticităţil. După curn Ovidiu intercalase în legenda Medeel cele mal frumose versuri din cântecele poporale despre Nedca, cântăreţa cea vestită, tot ast-fel făcuse şi poetul epic Valeriu Flacc din sec. I d. Chr., care în Argonauticele sale reproduce episode întregi din poema tradiţională a Ilenei cclcî frumose de la Istru.
lason, după cum ne spune Valeriu Flacc, sosind cu corabia la gurile riulul Phasis ordonă eroilor Argonauţi se iee armele, apoi în dimineţă ur-mătdre densul cu 9 soţi aï sëï părăsesce corabia spre a se duce în oraşul lui Aiete. în aceeaşi di dimineţă, pe când resăria sdrele, Medea merge la ţennurele rîuluî Phasis şi privind în depărtare ea vede de o-

dată pe aceşti Argonauţi înaintând încet pe lângă ţermure în sus. Se opresce îndată. Apoi întristată si cuprinsă de frică dice către crescătorea sa: ce trupă este acesta

măîculiţă? de sigur eï vin ca se me ceră, eu n'am maï vĕdut nicï arme, nicï îmbrăcăminte, cum au émeniï aceştia, te rog, vină se fugim, se ne ascundem unde-va în tufe, ca se nu ne gasésca.

Ér bĕtrâna Henioche i dice: nu te înfricoşa, nu te înspaïmênta, eï nu sunt duşmani, cari se te ameninţe, orï së-tï facă vre-un rĕû; după cum vĕd, eï au haine rosiï ca flacăra, eï porta, panglice şi frunde de olive, eï sunt Grecï, asemenea întru tôte lui Phrixus, care încă venise din Grecia [1]*).*

Ce e drept legenda Ileneï celeï frumdse, însă nefericite, de Ia Dunărea de jos, ne presintă în partea ântâiă o mare asemenare cu legenda epică a Medeeï. Maï mult ea este o eroină din aceeaşÎ cetate preistorică, de unde era si Medea [!]).

însă în tot caşul Iléna, cea «fără de semen în lume», fica Sanduluî, pe care o celebreză cântecele poporale române, nu este Medea, fermecătorea cea făimosă a anticităţiÎ. Avem aicî un alt tip, şi un alt ciclu epic, ce ne apare în legendele grecescï, numaï în formă fragmentară, sub numele de

Helle.

Este probabil, că în cele maï vechï variante grecescï, Helle nicï nu figura ca sora lui Phrixus. Acesta o confirmă si pictura de vas, ce o reproducem maï sus (pag. 591), unde ne apare numaï Phrixus, fără se aibă lângă densul si pe Helle.

') Talerii Flaccl Argonauticon, V. v. 342 seqq.:

..........fluvios riparaque (Medea) petebat
Phasidis . . . .
Ut procul extremi gclidis a fluminis undis
Prima viros tacito vidit procédure passa,
Substitit, et moesto nutricem affata timoré est:
Quae manus hacc, certo ceu me petat agmine, ma t c r,
Advenît haud armis, haud unquam cognita cultu ?
Quaere fuga m, precor, et t u t o s c i r c u m s p i c e s a l t u s . . .
Non tibi ab hoste minae, née vis, ait (Henioche), ulla propinquat,
Nec metus; externo jam f l am m ea m u r i c e cerno
Tegmina, jam vittas frondemque imbellis olivae.
Graius adest................

') După altă variantă, î l é n a cea frum<5să, «cum nu maï era în lume», se lasă de bună voia, ca se fie răpită, fiind-că mama-sa murise, tatal-sëù îmbĕtrânise, şi el rĕû o necăjia. Avem aici aceeaşi tradiţiune legendară, ca şi despre Nephele şi Athamas. Eroul, care ră-pesce pe Iléna, o pune lângă dônsul.pe cal, şi întocma ca Phrixus cu sora-sa Helle, el alergă de nici nu maï atinge pămentul.

Şi trecură peste munte . . .
Şi trecură peste ape

Ca de tatăl seu se scape . . .

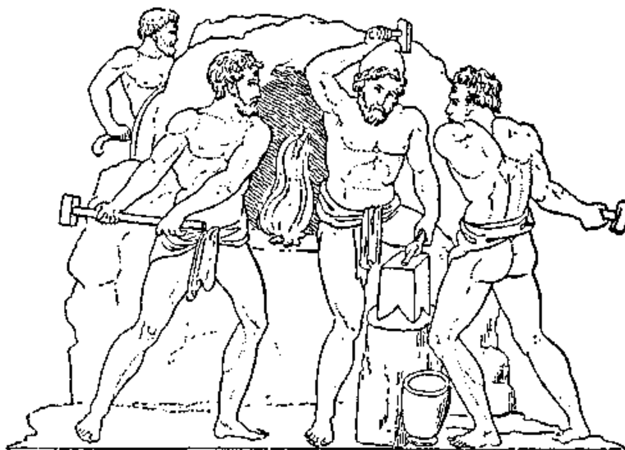
Marienescu, Balade, I. p. 8.

XXYII.-H+AISTOS. VOLCANUS.-PATRIA ŞI OPERELE SALE CELEBRE ÎN TRADITIUNILE ROMÂNE.

După tradiţiunile homerice, istoria artei vechi metalice era încorporată în cel mai genial technic al timpurilor eroice, numit de Greci Hephaistos, de Egipteni Op as [1]), ér de Romani Volcanus si Vulcanus.

Patria lui Vulcan a fost în regiunea cea fericită din nordul peninsulei thracice, acolo unde se născuse toţi deiî, lângă Oceanos potamos, numit şi părintele deilor [2]).

Vulcan, după cum ne spune Homer, precipitat din Olymp de mamă-sa Junona, fiind-că se născuse diform, petrecuse 9 ani într'o speluncă, séù fău-risce, de lângă fluviul Oceanului, acolo unde rîul murmură şi spumegă cu un vuiet imens, adecă lângă cataractele Istruluï. Aicï el se ocupa lucrând agrafe, inele, brăţare, cercel şi colane [3]).



210. — Făurăria luî Vulcan. Baso-relief din Museul Capitolin. Vulcan bate cu ciocanul o bucată de metal. Lângă densul doî cyclopî (Bronte şi Sterope) i daù ajutoriu, un al treilea (Argeş) suflă cu foii. După Miiller, Manuel d'archéologie, PI. 32, fig. CV.

Pe monumentele de sculptură ale epoceî romane, Vulcan este înfăţişat cu o căciulă Dacă pe cap. Aspectul făurăriei sale este în general acelaşi din nordul Istruluï de jos. El lucră cu aceleaşi instrumente simple, pe car! le mal vedem si astă-dî la feraril din regiunea Carpaţilor, doî fol, clesce, ciocane si o nicovală în forma celei descoperite la Grădiscea Muncelulul, a-şedată pe un butuc de lemn nelucrat.

O Ciccronis Nat. Deor. lib. lit. c. 22. ») **Homeri** Ilias, XIV. **v.** 201. ") **Homeri** Ilias, XVIH. v. 400.

Cu privire Ia patria luï Vulcan, noî mai aflăm o importantă notiţă la Pindar și la autorul poemcî epice Danais. După cum ne spun denşiî, Vulcan csise la lumina din ţeră, ex. YTJÇ *). Avem aicî erăşî numele poporal geografic al regiunii dintre Carpaţiî meridionali şi Istru: Te r a.

Regiunea de la Dunărea de jos au format în tete timpurile pămentul cel clasic al producţiunilor metalifere. Aicî începe metalurgia, aici arta de a fabrica metalele. Aici, maî mult întâmplările, de cât cercetările archeologice, au făcut si fac a se descoperi nenurnërate tesaure de obiecte de aramă, de bronz, aur şi argint, cele maî multe de o technică admirabilă, mărturiî ale uneî puternice civilisaţiunî dispărute, ale uneî arte, care nu era nicî grecescă, nici etruscă. De altă parte pămentul Eladel şi al Asiei mici a fost tot-de-una sërac de mine si sërac de fauri. Chalybiî, Dacf.ylil, Cureţi! si Telchiniî, măiestrii în topirea şi în lucrarea metalelor, ne apar la denşiî numai ca colonii seu migraţiunî scythe, de multe ort ca un fel de alchimist! şi vrăjitori.

Un fiu al lui Vulcan era cunoscut în. vechile tradiţiunl grecesc! sub numele de Ar d al os (Ardalus [2]). Avem aici o numire etnică, care după cum vom vedé mal la vale, corespunde la eponimul de Ardelean, seu din Ardei [3]). Eponimele erau în timpurile vechi grecesc! forte usitate. Ast-fel avem: Aegyptos, Thessallos, Istros etc.

Despre fiul lui Vulcan, numit Ardalus, se mal spunea, că dânsul a fost acela, care aflase fluera (aOXov):

Fluera ne apare ca cel mal vechiu si mal plăcut instrument de musică al Pelasgilor. La poporul latin şi la Romani fluera era prescrisă la tote ceremoniele religiose şi politice, la sacrificii, la procesiuni, la jocurile publice, la ospeţe, la resboie, la triumfuri, la nunţi si la îmmormentărî *). Cu fluera

') **Harpocr. v.** AiT6x.*ov=c: C0 5£ IlivSapoţ *i.v.* 6 rrjv AovatSa jisnoifjxoiţ tpaoiv **'Kpty_-**9-iiviov **xal** "H'fatGTov ÈX f •?] ; (pav-îjvai (Homeri Carraina, Ed. Didot. p. 586).

•) Pansaniae lib. II. **31. 3.**

') Numele poporal de Ardei, ce-1 are Transilvania seu regiunea centrală a Daciei vechi, este, după cum am vëdut mal sus, forte vechiu. Un vicus Ardilenus este amintit în epoca romană lângă Filipopole (C. I. L. VI. nr. 2799), probabil o colonia de păstori ardeleni. De asemenea se pare a fi fost o colonia de Ardeleni şi în Roma, despre carî amintesce Phaedru, fabulistul născut în Thracia: Est ardelionum quaedam Romae naţio (iib. II. fab. 5), şi Marţial în epigramele sale (I. 80. II. 7); omeni de altmintrelea forte activi, dintre cari unii se ocupau cu arta declamaţiuniî, cu advocatura, istoria, poesia, gramatică, astrologia, însă, după cum ne spune Phaedru, e?

erau tot-de-una nemulţămiţî şi forte urgisiţi în Roma.

[4]) **Mommscn,** Rom. Gesch. I. 220: Auch sie (die Flôtenblâser) fchlten bei keinem Opfer, bei keincr Hochzeit und bei keinem Begrăbniss; und neben der uralten ôffenthlichen Priesterschaft der Springer steht gleich alt, obwohl im Range bei weitem

se acompaniaû după terminarea festinelor cântecele pentru lauda deilor, a eroilor şi a bărbaţilor iluştri ').

Şi astă-dî culmile si văile Carpaţilor mai resună întocina ca în timpurile pelasge de cântecul cel dulce al fluerelor pastorale. Fluera este, care dă si astă-dî solemnitate ospeţelor, nedeilor si petrecerilor poporale în părţile cele muntdse ale terilor locuite de Românî. Cu fluera se însoţesc cântecele vi-tezescî despre Novac, Gruia si Iorgovan, ce dau meselor poporale un caracter festiv tradiţional, în fine cu fluera se acompaniează bocetele femeilor pentru ceî ce trec în altă lume [2]).

între operele cele mai renumite de artă ale lui Vulcan, ccî vechî aminteau o viţă de aur încărcată cu foî şi cu strugurî, pe care o fabricase Vulcan pentru părintele seu Joe, şi pe care acesta o dăruise apoi luî Lao-medon, regelui Troieî [8]). Vulcan, după cum ne spune Iliada lui Homer, mai lucrase, cu deosebită măiestria, scaune poleite pentru deiï din Oiymp [4]), şi un tron de aur pentru Junona [5]).

MaT esista însă o legendă importantă religiosă despre unele obiecte sacre

niedriger, die Pfeifergilde (collegium tibicinum), — Moiiiinseii, ibid. p. *230:* Die ein-heimische Flote Hess man sich gefallcn, aber die Lyra blieb geachtet.

') Ciccronis Tuse. IV. c. *2:* gravissimus auctor in Originibus dixit Cato, morem apud majores hune epularum fuisse, ut dcinceps qui accubarent, canerent ad tibiam clarorum virorum laudes atque virtutes.

[a]) Iubirea tradiţională, ce o au păstorii români pentru fluera, o aflăm esprimată, în mod admirabil, în următorele versuri poporale:

Ér la cap se-mi pui
Fluieraş de fag,
Mult elice cu drag !
Fluieraş de os,
Mult dice
Mult dice cu foc !
Vcntul când o bate
Prin ele-a rësbate
Ş'oile s'or strînge
Pe mine m'or plânge
Cu lacremî de sânge.

Alecsandri, Poesil pop., p. 2.

După legendele române fluera e «blagoslovită». Ea este făcută de Dumnedeû, când a păscut oile pe pàment (Şezătoarea. FălticenT, An. I. 156). înţelege aicî pe Apollo séû Serele. Figura S 6 r e l u î o maï vedem şi astă-dî representată pe fluerele păstorilor românî, ca ornamentaţiune sub formă de discuri ccrculare.

") Ilias parva, frag. 3.— Acesta viţă de aur a trecut mai târdiu în posesiunea regilor Persieî, la Cyr sila Dariu Hystaspe (Cf. Pliniu, lib. XXXIH. c. 15; Herodot, lib. VII. c. *27).*

***) Horn cri** Ilias, XX. v. 11. —După Diodor Şicul (V. 74) Vulcan a aflat nu numai modul cum se pote lucra ferul, arama, aurul şi argintul, dar el este autorul technic al tuturor operaţiunilor industriale, la can focul j<5că un rol principal.

') Homeri Ilias, XVII, v. 238-239.

ale Scythilor, o tradiţiune, ce stă în raport forte strîns cu lucrările mira-culôse, pe cari anticitatea le atribuia luî Vulcan.

în timpurile primitive, ne spune acesta legendă, pe când domniaû la Scythï regii Lipoxais, Arpoxais şi Colaxais, au cădut din ceriu pq pămentul Scythieî următorele obiecte de aur: un plug, un jug, o secure cu doue tăişuri si o pateră [1]). Aceste obiecte preţiose formau aurul cel sacru al Scythilor, pe care, după cum scrie Herodot, î-1 conservau însuşi regii cu cea maî mare pietate si îngrijire, în fie-care an sC făceau întruniri publice şi sacrificii mart la locul, unde se aflau depuse aceste daruri sfinte. Aceste obiecte sacre cădute din ceriu ni se presintă ast-fel ca nisce vechî paladil naţionale ale Scythilor. Ele aveau o însemnătate nu numai religiosă, dar tot-o-dată politică si economică. Plugul cel sfânt simbolisa de sigur introducerea binefăcătere a agriculturei, gloria cea vechia a naţiunii pelasge; jugul, domesticirea animalelor trebuinciôse la cultura pămentulul; securea de resboiu, apărarea în contra inimicilor, ér patera, sacrificii şi libaţiunî deilor.

în ce privesce plugul cel miraculos de aur al Scythilor mal e de lipsă se amintim aici încă o vechia tradiţiune, pe care o aflăm la Apolloniu Rhodiu. Vulcan, după cum ne spune acest erudit poet alexandrin, fabricase pentru regele Aiete, domnul Scyticî, şi al părţilor de apus ale Pontului, un plug de adamant, seu de oţel, si doi tauri cu picidrele de aramă. Cu acest plug, regele Aiete trase câte-va brasde înalte de câte un stânjin pe câmpul cel inţelenit de lângă reşedinţa sa [2]). Este una şi aceeaşi tradiţiune la Herodot şi Ia Apolloniu Rhodiu, însă sub forme deosebite. Vulcan este autorul technic al plugului celui sfânt al Scythilor. Lui Vulcan, după cum ne spune Suida, i atribuiau vechile tradiţiunî, fabricarea celor de ântâiù instrumente agricole, yewpfixà èpfaXsfa.

Despre viţa şi despre plugul de aur maî esistă şi astă-dî la poporul român diferite reminiscenţe [3]).

[J]) **Herodoti** lib. IV. **c.** 5. 7. — O tradiţiune analogă despre un clopot lăsat din ceriu, o aflăm într'o «Urare» românescă «cu plugul» din comuna Ancesd, jud. Tecuuu:

Bucuraţi-ve boieri, bucuraţi-ve

De clopot versat

Aici sub numele de «Troian împerat» nu este a se înţelege «Traian» cuceritoriul Dacici, ci Novac Troian séù Hercule cel legendar (Cf. p. 427, nota 2, si p. 599). ') Apollonii Rliodii lib. III. v. 230-233. - Pindnri Pylh. IV. [3]) O viţă de aur era trasă pe fâşia

Cum s'a bucurat Troian împărat

Drept de la Dumnedeu lăsat.

Dumnedeu e mititel mititel şi înfăşăţel

Cu fasuţa de metasă C'o vită de aur trasă.

ŞezStoarea (Fălticeni), An. I, p. 148.

Despre verga de aur, aflSm diferite notiţe la autorii de peste Carpaţî. Ea se găsia

Cu deosebire se spune despre plugul de aur, că eroul mitic Novac Troian a fost acela, care a tras de-alungul torc! de la apus spre resărit o brasdă uriaşă cu un plug de aur şi pe care densul l'a têrît cu manele sale fără ajutoriul boilor >). Un principe al Transilvaniei, ne spune altă tradiţiune, a început se are cu un plug de aur, însă venind inimicii şi trebuind se pă-rasescă lucrul, densul a îngropat plugul de aur în păment şi a fugit [2]). în comuna Romos din Transilvania, după cum ne spune poporul, se ar fi descoperit un plug de aur şi diferite obiecteûn forma instrumentelor de agricultură [3]); în comuna Cufoia si în Şardul-unguresc doue pluguri̇̈ de aur în miniatură *), ér în comuna Gostoveţî din judeţul Romanaţî un plug de àur si diferite obiecte antice [6]).

Aruncând acum o privire generală asupra acestor diferite tradiţiunî poporale, noi vom pute considera ca un fapt istoric, că la Scythiî din regiunile agricole a esistat întru adever un plug de aur, ca obiect sacru de venera-ţiune, ca un paladiu naţional al esistenţeî lor politice şi economice.

prin viile, ce se cultivă in regiunile aurifere ale Transilvaniei şi Ungariei. —**Petri Ranzani** Epit. rcr. Hung. Index IL Ed. Floriani, p. 154: Et quod mirabile in vinetis in aurifere loco satis, aureae virgunculae . . . . quandoque leguntur. Cuius generis complures nos vidisse fatemur. La acest text Florianus face următerea notiţă: In Transilvania aureae virgulae in vinetis nascuntur. De asemenea scrie Fridwalszky, Minero-logia Transilvaniae (1767) p. 26: videre mihi datum est, in Augustissimo Domus Austriacae Cymeliarcho virgam auream e montibus Tokaj erutam, vi ti adnatam implexamque, longam si distendatur, facile unius et medii pedum. Confercsce in acesta privinţă şi B en k 6, Transilvania, I (1778) pag. 95. Fără îndoielă, noï avem aici numaî simple credinţe poporale, ce nu se pot prin nimic justifica; însă aceste credinţe se reduc la timpuri forte depărtate. Despre varga de aur se face amintire şi intr'o colindă poporală română.

Ici în curtea mea Un lac

Pare-că era

Si 'nprejur de lac
Vergă ca de aur, Cu ochi de balaur.

Marienescu, Colinde, p. 152.

') Cestionariul istoric. Respunsurî din com. Sâmburescï, jud. Olt.

') Millier, Siebenbùrgische Sagen, p. 75: Bei Neudorf (lângă Sighişera) . . . pflugte einmal Fiirst Apafi und zwar mit goldenem Pfluge. Da kamen die Kurutzen und zwangen ihn die Arbeit aufzulassen . . . Zuvor aber vcrgrub er den goldenen P fi u g.

[3]) Ackner, Die rômischen Alterthùmer in Siebcnbùrgen, p. 13: Von Romos oder Rams, ostlich von Broos gelegen, wird erzahlt, dass daselbst schwer goldene, einem P f l u g e und Ackerwerkzeugen ăhnliche Gegenslânde gefunden und von dort Weggefuhrt worden seien.

*) Cestionariul istoric. Respunsurî din comuna Geaca în Transilvania.

[5]) Frumlescn, Dicţionariul topogr. al României, p. 221, — O altă tradiţiune la Lehoczky (Bcregvârmegye, III. 276).

însă de o parte, numĕrul cel mare de tradiţiunî, ce le aflăm, despre plugul j aur în ţările locuite de Romanî, de altă parte importanţa, ce se atribue acestui simbol al agriculture! în reminiscenţele poporului nostru, ne fac a pre-supune, că tradiţiunea luî Herodot se referia la ţerile Dacieî.

Ce e drept, Scythiî din Olbia povestiau luî Herodot, că ţera, unde se aflau depuse aceste obiecte sacre se afla situată în părţile despre medă-nopte. însă după ideile şi după cunoscinţele geografice vechî, regiunea Dacieî, cu munţii şei ceî înalţi, după carî se ascundea sdrele, era considerată ca cea maî nordică; ea se afla situată tocmai sub Ursa cea mare; pe ea se redima polul boreal al ceriului, Geticus polus [x]). Maî mult, în poesia poporală română din Moldova se maî spune şi astă-dî, că turmele cele frumése ale păstorilor ardeleni vin tocmai de la «medă-nopte» [2]).

însă cea maî importantă tradiţiune despre operele cele faimose ale luî Vulcan o aflam în o colindă română din munţii apuseni al Transilvaniei. Lucrătorii minelor de aur din aceste părţi, o-dată atât de fericite, ale Transilvaniei, maî celebreză şi astă-dî în colindele lor pe faurul cel măiestru al anticităţiî, căruia denşil i atribue găsirea viţei de aur, fabricarea plugului de aur, a flueruluî de aur si a scaunelor pentru ceta cea alesă a sfinţilor. Textul acestei memorabile colinde este în părţile sale esenţiale următoriul:

Ferice de est Domn bun,
De trei fu ce-o d'avut . . . .
Unul d'umblă cu plugul,
Unul pasce oile,
Unul sapă viile.
Tot săpând şi îngropând
Găsi viţa de d'aur
Si se 'nveţă bun faur,
De mi-şî lucra la d'aur.
Şi do el, mi-sî maî făcea
La cel frate plugărel
Tot un pluguţ de d'aur
In cătr'o cu plug pornia
Tote cestele resturna . . .
Şi do el,, mi-şî maî făcea
La cel frate pocurar

') **Martialis** Epigr. lib. IX. 46. v. 2.

') turme multe ţi bărbate caic nu sunt de **aici,**
venite tot de departe
tocmai de la medă-nopte;
ci veniţi din lumea

mare pe gorgane şi
pe vale până la
curţile tale.

(Cătunul Ungurenî, *jad.* Tccucio).

Tot un fluer de d'aur,
In cătro cu ol pornia
Tote handle rôsuna,
De codriï se legăna . . . ') .
Şi do el mi-şt maï făcea
Tot jilturï (jeţuri) părinţilor
Şi scaune sfinţilor,
De do el se-mî hodinescă
La Pascï şi la dile marî
La sfintele Dumineci
La dalbele biserici.. . [1]).

In acesta colindă, după cum vedem, se face amintire despre obiectele cele mai miraculose de artă ale anticităţiî preistorice, despre viţa de aur, pe care Vulcan o dăruise lui Joe, despre plugul de aur din tradiţiunile luî Hcrodot si Apolloniu Rhodiu, despre fluerul de aur, a cărui invenţiune se atribuia luî Ardalus, unui fiu al luî Vulcan, despre tronurile (jilţurile) si scaunele cele minunată, pe cari acest neîntrecut măiestru al artei pelasgc, le făcuse părinţilor sëï si deilor din Olymp [3]).

în acesta colindă din regiunea minelor celor mal avute de aur, Vulcan ne apare numai sub numele de «faur» (faber), ce «lucra la d'à u r», însă el este cântat ca un «bun» faur. Este acelaşi epitet, pe care-1 dă Homer lui Vulcan sub forma de y.XtnoTÉ^VYjç, adecă măiestru celebru.

Avem ast-fel aici un fragment forte preţios dintr'un cântec religios în ondrea luî Vulcan, un imn poporal, ce vedem că a resunat în continuu, din ndptea timpurilor până în dilele ndstre, despre patria si operele celebre ale acestuî nemuritorii! părinte al artelor.

[1]) în. tradiţiunile române fluerul de aur este atributul «Bunului Dumnedeu» (Apollo), ca păstoria de oî:

Der, după oî cine umblă ? Umblă bunul Dumnedeu

Cu fluer de aurel . . .

Bârseanu, Colinde, p. 18.

Cf. D au l, Colindi, p. 8.

[a]) Prâncu-Candrea, Românii din munţii apuseni, p. 188. — După cum scrie Pliniu (VI. 35. 8) un fiu al luî Vulcan se numia A e t h io p s. Forte probabil, el este unu şi acelaşi cu Ardalus. Locuitorii minelor din munţii apuseni al Transilvaniei se mai numesc şi Topi. Despre Aethiopiî de lângă fluviul Oceanului, lângă văile Cernei amintesce Dionysiu Periegetul (v. 219). Aceiaşi Aethiopî după Priscian (v. 570) locuiau în Erythia lângă muntele Atlas. Ne întrebăm însă de care Erythia pôtc se fie vorba aici ? De R u ş a v a séû Orşova, ori de minele cele avute de aur de la R o ş i a (Verespatak) lângă Abrud ?

[3]) Homer nu ne spune, dacă scaunele cele poleite din porticcle Olympuluî erau de petră ori de metal, însă colindele române fac o deosebire, în dalbele mănăstiri erau

XXVIII. — TES AURUL ARIMASPIC SEU HJPERBOREIC DE LA PETRÔSA.

1. *Comuna Petrosa ţi importanţa sa archeologică. Descoperirea lesauruluî.*

în judeţul BuzeuluT, acolo, unde catena meridională a Carpaţilor începe a se recurba spre medă-nopte, se ridică în forma unui vast amfiteatru, muntele I s t r i ţ a cu stâncile sale cele abrupte şi cu pădurile sale seculare, ér pe o mică terasă de sub palele acestuî munte, se află situată comuna P e t r e s a.

Muntele Istriţa, care domineză până în depărtare linia cea vechia de co-municaţiune dintre Moldova şi Ţera-românescă, formeză o posiţiune strategică de prima ordine, si de sigur, că acest punct escelent de observaţiune şi de apărare a fost utilisât încă de cele de ântâiu triburi resboinice pelasge, ce se aşedase în valea cea frumdsă a Dunăriî de jos.

Pe vêrful cel maî înalt al acestuî munte se maï cunosceau încă înainte de a. 1847 urmele unuî val cercular, cu un diametru de 20" (6 m. 32), care purta numele enigmatic de «Ş ura d e aur».

Cu ocasiunea săpăturilor, ce se făcuse aici în secuiul trecut, s'au descoperit, în lăuntrul acestuî val, un pavagiù de petră, ér împrejur fundamente de edificii, table subţiri de marmoră şi fragmente de sticlăria. Probabil, că noî avem aici ruinele unuî vechiu templu şi care la trebuinţă servia şi de fortăreţă i).

O stâncă de pe muntele Istriţa maî păstreză încă până în dilele nestre forma unuî cal alb, ér culmea, pe care se ridică acesta figură simbolică, se numesce de popor «Piscul Caluluî alb». Fără îndoielă, că avem aicî un monument votiv consecrat divinităţii Soreluî, luî Apollo, deuluï hyper-boreû, încă din timpurile când simulacrele şi atributele divinităţilor se tăiau în stâncă via pe verfurile munţilor, adese orî în proporţiunî colosale.

doue feluri de scaune: «jeţuri stoborite pentru sfmţî maî merunţel, şi «jeţuri de aur scrise, pentru bunul Dumnedeû, pentru Moş Crăciun, Ion Sânt-Ion, Maica Pre-cesta etc. (Marian, Sărbătorile, I. 48—49. — Cestionariul istoric. RespunsurI din corn. GăvăncscI, jud. Buzău).

*) **Neigebanr,** Dacien. Aus der, Ueberresten des klassischen Alterthums. Kronstadt, 1851, p. 122.

Alte doue stânci de pe muntele Istriţa portă fie-care numele de «Petra Şoimului», în una din aceste se află săpată o căsuţă «din vremile de demult», séû «de urieşl», cum dice poporul, înaltă şi largă de câte un stânjin (l m. 89). Ér în apropiere se află o «urmă mare de urieş» *).

O altă înălţime de pe muntele Istriţa se numesce «Cuibul Corbuluî», un isvor de acolo «Fântâna Vulturului», ér în apropiere se află «Lacul Vulturul u î».

Resturile unei alte construcţiunî antice de apărare se află sub polele mun-teluî Istriţa, însă fundamentele sale sunt astă-dî în mare parte acoperite de casele sătenilor din Petrdsa. Forma acestei fortificaţiu'nî este patrunghiulară, ér lungimea laturelor sale este de 226 m. şi 180 m. [8]). Distinsul archeolog Bock, care visitase pe la anul 1861 acesta localitate, ne spune, că murii acestei puternice fortificaţium de la Petrdsa, aveau o grosime cyclopică[3]), şi că laturile acestei cetăfui erau apărate cu 4 turnuri urieşe. Pe la a. 1866 însă, aceste turnuri erau distruse şi în locul lor se vedeau numai movile enorme de ruine.

Un deosebit interes archéologie ne presintă şi câmpiile de aici.

De sub polele muntelui Istriţa se întind întocma ca nisce rade, lungî şiruri de movile, unele către părţile de jos ale Moldovei, altele spre Dunăre, ér de Ia Dunăre ele se prelungesc pe cel alalt ţermure către peninsula balcanică. Avem aici în mare parte tumule funerare ale epocel preistorice, ridicate pe lângă căile de comunicaţiune ale Pelasgilor de la CarpaţÎ.

însă nu numai muntele Istriţa cu colinele, cu văile şt câmpiile sale, dar întregă regiunea Buzëuluï formeză un district forte important pentru studieîe archeologice.

Aprôpe nu esistă o comună în acest interesant judeţ al României, unde să nu se găsescă o mulţime enormă de fragmente de ceramică primitivă, bucăţi mari şi grase de vase stricate, urne cu cenuşă, olane pentru aducerea apel de pe cdstele munţilor, arme de metal, ornamente de bronz, verigî de gût, cercel, mărgele, catene, în fine urme de fortificaţiunî şi de edificii antice,

') Respunsurî la Cestionariul archéologie, jud. Buzëù, p. 344, 367, 556 (Bibi. Acad. rom. Ms.).

') Planul acestei fortificaţiunî ridicat in a. 1866 se află reprodus la Odobesco (Le Trésor de Pétrossa, III. p. 20). Originalul în Biblioteca Academiei române în volumul •Vederi din Buzeu» (nr. cat. A. 28). Pe acest plan grosimea zidurilor este indicată cu 2

metri. La Iorgulescu (Diet. jud. Buzëû, p. 390) cu 2.20 m.

') Die Fundamente eines «Tatarenschlosses . . . . in ihrer cyclopischen Dicke

'ttheilungen der k. k. Central-Commission zur Erhaltung der Baudenkmale. XII. Jhrgg. 1868) p. 128),

maï tôte, după cum ne spune poporul, din vremile Tătarilor celor marî, séû ale urieşilor '). Preţiose resturi archeologice din timpurî depărtate, cărora



până astă-dî nu li s'a dat atenţiunea cuvenită, dar cari ne fac a medita cu multă seriositate asupra trecutului depărtat al terilor de la Dunărea de jos. Intre cele maï interesante anticităţt, ce caractérisera acesta regiune, noi vom reproduce aicî o mică statuetă de bronz, ce a fost descoperită în comuna Năienî, aprôpe de Petrôsa, şi care se distinge prin formele ci întru adevër remarcabile. Acesta statuetă représenta pe Cybele seu Mama mare, încălecată pe un leu, ér lângă densa se vede în partea dreptă, stând în piciôrc tenorul Attis, fiul luî Calaus, numit în tradiţiunile române Calo i an. Fără îndoielă, că din aceste ruine de fortificnţiunl de diferite sisteme, din acesta mulţime enormă de resturi ale uncî industrii antice, variată în technică şi variată în forme, se reflec-téza doue epoce diferite de civilisaţiune, una preistorică seu pelasgă, care unde timpurilor romane,

211. —Mama mare (Cybele) încălecată pe un leu. Alăturea cu deiţa, tênërul Attis (fiul luî Calaus) seu Cal oian m legendele române. Statuetă de bronz descoperită pe teritoriul comunei Năienî lângă Petrôsa. înălţimea 15 cm., lungimea 12 cm. (Museul naţional de anticităţi în Bucuresci »).

Venim acum la cestiunea fâimoselor obiecte de aur, ce au fost descoperite în secuiul trecut pe côstcle de resărit ale muntelui Istriţa şi carî astă-dî

') Respunsurile la Gestionar i ui nos'tru istoric: «Se maî

găsesc în moşia Alicenî la un loc, ce-î dice «Podul Tătăranî», niscc bucăţi marî şi micî de vase stricate şi hârburi grôse, maï ales sunt de mirare nisce torte marî de vase, grôse ca mâna unui om şi de lungime ca de 3 şi 4 decimetri şi late aprôpe un decimetru, (se trimite desemnul), ér hârburile sunt grôse ça de doue degete şi se vëd, că fac parte dm vase destul de marî Sunt unele acoperite cu fel de fel de figuri şi litere. Omenii se miră, că nu pot ara locul d i n pricina acestor cioburi» (înveţătorul I. Voiculescu din corn. Ziliştenca).

') Acesta statuetă ne înfâţişeză pe Mama mare séû Cybele ca o divinitate a res-

sunt cunoscute în literatura archeologică sub numele de «T e s aur u l de la Petro s a», obiecte a căror epocă, provenienţă si importanţă istorică a romas până astă-dl obscură >).

în a. 1837 doî ţeranî români din comuna Petrosa, cu numele Ion Lemnariul si Stan Avram, ce lucrau pe costele muntelui Istriţa, ca se estragă petrele trebuincidse pentru construirea unui pod, descoperiră sub un bolovan de petră, la o mică adâncime în sînul pămentuluî, o colecţiune forte preţiosă de diferite vase şi ornamente de aur.

La început cei doi ţeranî cercară se ascundă obiectele găsite, însă mai târdiu. partea cea mal însemnată din acest tesaur trecu în manile unui speculant albanes, numit Anastase Verussi, care' frânse cu ciocanul şi cu securea aprope tete aceste nepreţuite obiecte, ca ast-fel se le deformeze şi se scape de prescripţiunile legilor române cu privire la tesaure.

Unele din aceste obiecte erau ornate cu petre fine şi cristale, de diferite colori, roşii, albastre, verdi, galbine si albe; însă fiind-că gemele aceste erau considerate de puţină valore, ele au fost în mare parte scose din obiectele, pe cari le ornau.

Abia în a. 1838 guvernul ţerel informat despre descoperirea acestui important tesaur, ordona o cercetare, însă pe.lângă tdte perquisiţiunile, şi pe

boiului. ţ>eiţa portă pe cap un coif şi este înbrăcală cu o tunică strînsă pe corp şi iţarî bărbătesc!. Coiful avuse la început o crestă de asupra. Cu mâna stângă (Jeiţa se ţine de comă, ér cu mâna dreptă prinde ctfda Icului aruncată pe spate spre a-1 guverna. Tênërul A t tis, favoritul deiţeî, se ţine cu mâna dreptă de coma leului, ér eu mâna stângă im-brăţiseză pe la spate corpul deiţeî. El portă doue chici lungi pe umere şi una pe spate. Acoperemêntul capuluï nu se pote bine distinge, figura fiind în partea acesta cam tocită. Se pare însă, că a fost figurat cu o căciulă plecată spre st an g a. Pe vechile monumente de sculptură şi pictură, Attis era tot-de-una représentât cu o c ă c i u l ă (frigiană) pe cap. O altă figură se afla în partea stângă a statuetei. Ea a fost însă ruptă ori separată, probabil de preoţii ortodoxî al Cybcleï. Se maï cunôsce numai un fragment din palma şi degetele mâneî drepte, cu cai e se ţinea de ceda leului.

[1]) Dintre-f ublicaţiunile mal de valôre, cari s'aù ocupat cu descrierea şi studiul tesau-ruluï delà Petrôsa. vom aminti aicî: Spicuitoriul Moldo-Român sub direcţiunea lut G. Assaky, An. 1841, p. 60—67 cu ddue stampe, — Arneth, Die antiken Gold- und Silber-Monumente des k. k. Miinz- und Antiken-Cabinettcs in Wien, 1850, Abth. II. III, p. 83.— Charles'de Lina?, Histoire du travail à l'exposition universelle de 1867. Paris, [1]868, p. 183—197. — Notice sur la Roumanie. Paris, 1868, p. 359 — 404. — Canonicus **î*r. Fr.** Bock în Mittheilungen der k. k.

Central-Commission zur Erforschung und Er-haltung der Baudenkmale. Wicn, 1868. XIII. Jhrgg., p. 105 — 124. — Chnrles de Linas, Les origines de l'orfèvrerie cloisonnée. Arras et Paris. 1877-1887. Tome I. III. — Odobcsco, Le trésor de Pétrossa. Tom I. II. III. în un singur volum. Paris, 1889—1900.

lângă tôte mësurile întru adevër severe, ce se luară, de abia se maï putù salva numai o parte din acesta monumentală comoră archeologică. Apr6pe jumetate dacă nu mai mult din aceste obiecte antice dispăruse.

Procesul în contra M Ion Lemnariul si Stan Avram, cari descoperise, împărţise şi venduse tesaurul, precum şi în contra Albanesuluî Anastase Ve-russi si a complicilor seî, cari voiau se ascundă, se deformeze şi înstrăineze obiectele cumpërate, se continuă până la a. 1842.

Din diferitele deposiţiunÎ ale inculpaţilor şi ale martorilor, ce se află consemnate într'un voluminos dosariu, depus în archivele statuluî din Bucurescï, résulta, că tesaurul de la Petrôsa în momentul descoperirii sale se compunea din cel puţin 22 obiecte de aur, de mărime şi de forme diferite.

însă pe lângă tot zelul comisiunii, ce se instituise, şi pe lângă tete mCsurilc estrem de rigurôse, ce se luase, nu se maï putù constata cu esactitate locul, unde se descoperise aceste obiecte. Tot ce s'a putut stabili în acesta privinţă a fost, că tesaurul de la Petrôsa a fost descoperit pe cestele de rë-sărit ale muntelui Istriţa, la colţul de sud-vest al locului numit pe atunci «Via Ardelenilor».

în fine la a. 1842 principele M. Ghica, pe atunci mare vornic, seu ministru de interne, al ţerel, depuse în museul naţional din Bucurescï 12 bucăţi din acest tesaur, atât se constatase prin actele procesului, că s'au mal putut regăsi din aceste preţiese reliquiî ale timpurilor trecute.

Noi vom specifica aici aceste obiecte, nu după aspectul lor esterior — din aur simplu şi din aur cu petre preţiese — după cum s'a făcut până acum, ci după valôrea, ce se pdte atribui astă-dl acestor anticităţl ca monumente istorice.

Ele sunt următorele:

I. Un disc (discus sive lanx) în forma unei strachine marî rotunde, avênd un diametru aprope de 56 cm.

U. O pateră cisclată (patera, ccuelle circulaire), avênd o statuetă la mijloc, ér pe margini o serie de figuri şi simbôle, representând serbătorea Hypcr-boreilor în onorea divinităţii Mamei mari. Diametru 257 mm.

III. O fibulă seu agrafă mare (fibula major) în forma pasere! sacre
phoenix, ornată pe suprafaţă cu diferite petre preţiose de diferite colori.
Lungimea fără pendeloce O^{m}27, ér lărgimea corpului O^{m}105.

IV.V. Doue fibule mijlo cil (fibulae utriusque humeri), ornate cu gre-
nate, şi representând figura unei paseri sacre,

necunoscute. Dimensiunile:
lungimea corpului fără pendeloce O^{m}25 şi O^{m}235, ér lărgimea O^{m}080 si O^{m}065.

VI- O fibulă seu agrafă maï mică (fibula minor), avênd forma paserii

sacre ibis, si decorată cu petre pretinse de diferite colorï. Lungimea O^{m}175, lărgimea O^{m}055.

VII. O verigă mare simplă de aur masiv (torques),- avênd şi o in-
scripţiune. Diametru O^{m}153.

VIII. O verigă mare simplă (torques) mult maî subţire ca cea pre
cedentă, fără inscripţiune şi cu un diametru de 170 mm.

IX. Un urcioraş séiï cană (capis) pentru usul templelor antice, de
corată pe partea din mijloc cu linii undulante de sus în jos şi imitând în
forma sa figura uneî columne, înălţimea 36 cm., ér diametru în partea maï
largă de 10 cm.

X. Un colan seu ornament de gût (collare), decorat cu petre pretinse.
Diametrele O^{m}20 şi O^{m}15.

XI. XII. Doue cor fi te cu câte d6ue torte (calathus), una cu 8 laturî,
alta analogă cu 12 laturi *). Cea de ântâiù avénd diametrul mare O'"185, dia
metrul mic O^{m}165. A doua: diametrul O^{m}175 [8]).

Noi vom csamina acum aict vechimea, provenienţa şi valorea istorică a celor maî importante obiecte din acest tesaur.

*) Odobesco în publicaţiunea sa «Le trésor de Pétrossa» caracteriseză aceste corfiţe cu numele de cantharos. însă cantharele vechi erau cupe de bëut pentru ,usul bărbaţilor, pe când cele doue obiecte din tesaurul de la Petrtfsa au forma de corfiţe pentru lucrările femeiescï, orï pentru fructe. Maî notăm aici, că aceste obiecte, cu laturile" lor străpunse, de şi găurile erau împlute cu petre preţiose, nu puteau în nici un caş se fie destinate, ca să conţină liquide.

[a]) Obiectele dispărute din tesaurul de la Petro s a. După cum résulta din mărturisirile, ce le. făcuse Ion Lemnariul, precum şi din alte acte ale procesului, tesaurul descoperit Ia Petrôsa se compunea la început din 22—26 obiecte de aur. Din aceste următo'rele au renias pentru tot-dc-una înstrăinate:

XIII. O verigă simplă de aur (torques), avênd mărimea cât un fund de pălăria şi
grosimea ca ddue pene de gâscă (Părechea la cea de sub nr. VIII).

XIV.O verigă simplă (torques), având grosimea ca de d<5ue degete şi pe care se
aflau litere, ce nu se puteau citi (Părechia la nr. VII).

XV. O verigă simplă (torques) cu un diametru ca un fund de pălăria, la mijloc maî

grosă şi la estremităţl mal subţire.

XVI. XVII. Doue verigi (torques) de mărimea unui fund de pălăria, una avênd o lăţime ca de doue degete, alta tot asemenea de grosă însă rptundă, subţiindu-se către mijloc. Amêndôue ornate la estremităţî cu petre.preţiose forte mic î.

XVIII. XIX. Doue brăţare pentru mână (armillae), avênd în centru o proeminenţă rotundă destinată pentru o petră preţiosă, ër în jurul acestei proeminenţe se aflau aşe-date petre micî roşiî de mărimea unut grăunte de meiu.

XX. Un urcioraş séù cană (capis), avênd o capacitate cam de 2 ocale de .apă (Părechia la nr. IX).

2. ***Discul*** *cel mare din tesaurul de* ***la Petrosa.*** (I. *Discus sive lanx).*

Acest disc masiv de aur ne înfâţişeză după technica şi decoraţiunile sale, •aracterul cel mai archaic din tdte obiectele descoperite la Petrdsa, ér prin iimensiunile sale el formeză cea mai grandidsă reliquiă din acest nepreţuit esaur. Diametrul sëû este aprôpe de 56 centimetri, greutatea sa de 7 chi-ogranie 1540, ér valôrea sa în aur pur de 24.000 fr.

întregă decoraţiunea acestui vas este formată din doue grupe de motive, na pe marginea interioră şi alta la mijloc.

Decoraţiunea de pe marginea interi6ră se compune din doue sirurï de •erle formate din corpul vasuluï, ér în lăuntrul acestor şirurî serpenteză jur riprejur o liniă duplă, ale căreî unghiuri ascuţite sunt acoperite cu linii aralele verticale.

Este un gen archaic de ornamentaţiune, ce ne apare şi pe ceramica neo-tică din ţinuturile pelasge.

Cu deosebire acesta formă de ornamentare ne presintă o perfectă ase-

XXI. O fibulă în forma unei paseri maï micï (fibula minor), ornată cu petre -eţi<5se (Părechia la nr. VI).

XXII. O pateră simplă (patera), seu strachină rotundă, de mărimea celei de sub nr. II.

XXIII. O catena de aur lungă cam de doue palme şi puţin maï grdsă ca o penă ; gâscă. Ion Lemnariul, descoperitoriul tesauruluî, declarase în cursul procesului, că cele Sue fibule mijlocit au fost legate cu o catena de aur. Se parc a fi aceeaşi. Din acesta tenă însă, după cum scrie Odobesco, nu mal esistă astă-di de cât o mică bucată m de 11 cm.

După raportul logofătului K y r lacov, arendaşul mănăstirii St. George-nou din Bu-rescî, adresat în 12 Iulie 1838, se mal aflau între obiectele, ce compuneau tesaurul de Petrosa:

XXIV. XXV. Doue strachine de aur (patellae) de forma unor farfurii de cosi-riu, şi

XXVI. Un al t r e i l e a u r ci or aş (capis) de aceeaşi mărime ca cele de sub nr. IX. XX.

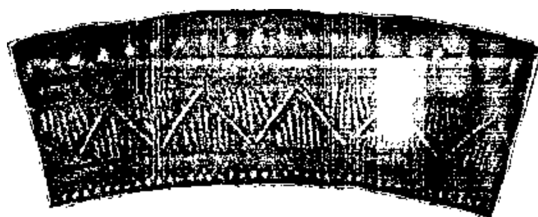
acă vom face acum o comparaţiune între obiectele, ce s'aû putut regăsi şi între acelea,

n au remas înstrăinate, atât în ce privesce numeral cât şi feliul lor, se pare a résulta,
^portantul tesaur de la Petrdsa, a fost împărţit în ddue jumătăţi aprôpe egale, din
n numai o parte s'a putut reafia in cursul procesului, ér ceea laltă jumătate a rémas
ntru tot-de-una înstrăinată. Tot ast-fcl scrie şi lorgulescu (Diet. jud. Buzău, p. 389):
rendaşul moşiei, Frun dă-Verde, aflând, vine şi împarte cu găsitorii obiec-
au présentât . . . . apoi vinde repede unele obiecte,
ascundênd ceea ce i cuvenit».

mënare cu desemnul de pe un vas de kit descoperit de Schliemann în prima cetate preistorică de pe colina de la Hissarlik (Troia).



213. — Fragment de ceramică din ruinele primei cetăţi preistorice de la Hissarlik (Troia). După



Decoraţiunea de pe marginea interioră a discului celui mare de la Pet roşa.

Am pute presupune, aşa dar, că din punct de vedere al decorului şi al artei, aceste doue obiecte aparţin la una şi aceeaşi epocă preistorică de civilisaţiune.

în acesta privinţă mai avem si un alt specimen important de comparaţiune.

O vechia pictură de vas ne înfăţişeză p*c Apollo ţinend în mâna dreptă o pateră, decorată pe margini cu aceleaşi forme de liniî. simple dar elegante, ce le prcsintă şi discul cel grandios de la Petrdsa.

214. — Decoraţiune pe marginea esterioră a unei patere apollinice. Formă mărită. După Lenormant, Élite de mon. cdr. II. p!. XXXVI.

Avem aicî aşa dar o decoraţiunc esecutată după regulcle hieratice ale timpurilor eroice, seu vechi pelasge.

Acest desemn se mai bucură până în dilele ndstre de favdrea poporuluT român ca un vechia simbol tradiţional. El face parte din ornnmentica naţională a populaţiuniî pastorale de la CarpaţÎ.

Pe scdrţele de casă lucrate de ţerancle române din comuna MoroienI (judeţul Dâmboviţa) am vëdut noi înşine în anul 1903 următorele decoruri.



Fig. 215.



Fig. 216.

215. 216. — Specimine de ornamen t aţiun e pe ţesăturele ţeranelor române din comuna Moroienî, jud. Dâmboviţa în România.

Idea fundamentală a acestui desemn cercular, ce decoreză marginile vasului cru de la Petrosa, î-şî are originea sa în sistemul de architectură al popo-luî pelascr. Este numaî o simplă imitaţiune a formelor esteridre, ce le presintă murii circularï aï vechilor cetăţi pelasge seu cyclopice (A se vede pag. 475).



217.— Roseta din centrul discului celui marc

Un caracter archaic î-1 are si decoraţiunea de la mijlocul discului. Ea este formată din d(5ue rosete concentrice. Roseta maî mică, re-présenta un vcchiu simbol al s<5reluî. Ea se compune din 24 foî de petale, si este, după stilul seu întru tote asemenea rosetelor de pe vec' i'e monumente de architectură si aurăria ale Myceneî, Orchomenuluî şi Troici.



218.— Roseta în o diademă de aur descoperita în ruinele acropolei din Mycena. După Perrot et Chipiez, La Grèce primitive, p. 969, fig. 539.



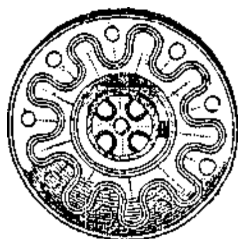
219. — Roseta sculptată pe plafondul uneî camere funerare preistorice din Orchomen în Beoţia. După Perrot et Chipiez, La Grèce primitive, p. 543, fig. 220.



220.— Roseta unei agrafe de aur din ruinele acropolei preistorice de la Hi s-s a r i i k (Troia). După Schliemann, llios. p. 616.

Er roseta cea mai mare e formată din o liniă duplă, ce se recurbeză ca un rîu în drépta şi în stânga în jurul roseteî celei mal mici.

Acelaşi model de ornamentaţiune ni se presintă forte adese ori pe armele de bronz, ce s'au descoperit pe ieritoriul Daciei (Fig. 221. 222).



• ^ Decoraţiune pe mâneriul unei sabie de bronz descoperite în comitatul Haiducilor pe teritoriul Ungariei din coce de Tisa. După Ha m pel, Alterth.
d- Bronzzeit. PI. XXIV, fig. 5.



222. — Decoraţiune pe mâneriul unei sabie de bronz descoperite în Tran. silvania pe teritoriul districtului Rupea (Reps), în apropiere de Olt. După Archiv de Vereincs f. siebenb. Lndskunde, N. F. XIII. PI. II. 1-a.

Discul cel mare de la Pctrosa nu are caracterul unul vas de lux, pentru usurile domestice. După forma si ornamcntaţiunea sa, ci cr.i destinat serviciului religios şi aparţinea fără îndoielă unu! vechiu templu pclasg din nordul Dunării ele jos ').

Astă-dî acest disc este tăiat în patru bucăţî, de mărime aprope egală, încă din timpul, când el ajunse în manile destructorului Anastase Verussi.

3. *Patera decorată cu figuri din tesaitrul de la Petrôsa reprezentând serbătorea Hyperborcilor în onor ea Mamei marî.*

Ma m me s vinde mi a.

lanns ("/«MV, *"Icov) figurat pe patera de la Petrôsa ca primul^ rege al Hyperboreilor.*

(II. *Patera, ftiulrj).*

Acesta pateră formeză una din cele mai venerabile reliquie ale tesaurulul din Petrôsa, nu numai prin arta, cu care este lucrată, dar tot-o-dată şi prin subiectul, ce-1 représenta ornamentele sale.



Din tete obiectele, ce constitue inventariul tesauruluî de la Pctrosa, acesta pateră a suferit mai puţin de peripeţiclc, prin carï a trecut acest preţios tesaur. Ea se află şi astă-dî în o stare aprope perfectă de conservaţiune. Se ar pare, că si destructorii aceste̊ monumentale comori au avut 6rc-care respect religios de frumseţa deosebită a

acestui vas.

Forma paterei e circulară, înălţimea sa dimpreună cu suportul este de $O^{ni}112$, ér diametrul de $O^{ru}257$.

întregă decoraţiunea acestui vas ne înfăţi-seză. o mare serbătore religiosă în onôrea divinităţii Ga ea, Terra Mater, ce dă rôde pămentnluT.

Figura principală în acesta decoraţiunc o formeză o statuetă de aur a divinităţii Gaea, înaltă de $O^{m}075$, ce se ridică în mijlocul acesteî

223. — Statuetă de nur représentant! pe Ga e a seu T err a Mater tronând m mijlocul

frumôse patere. Deiţa e înfăţişată şcdend. Ea portă o tunică lungă fără mânecî, e încinsă peste mijloc si ţine cu

') O patera de bronz descoperită la Pompcji cu asemenea m ot i ve de ornamcn-

formă conică. Tronul s C ii este rotund, fără spate, si ornat cu o viţă de aur, încărcată cu foî şi cu strugurï. Deita se distinge prin o figură nobilă, ma-iestosă şi plină de bunătate. Tipul eï nu este nicï grecesc, nicî gotic. După trăsurile sale caracteristice el représenta o fisionomiă de la Istrul de jos.

în jurul acestei statuete se vëd sculptate în corpul paterei o serie de figuri simbolice: un păstoriu, care fiind culcat pe pătnont, se deşteptă înaintea maiestăţii divine si redimându-se pe mânî, cercă se se ridice în sus ; lângă păstoriu un câne, urmeză apoï un m ans de asin, un leu, doi asini faţă în faţă ') şi un leopard.

în cultul cel vechiu al rasei pelasge, Gaea seu Terra Mater, Magna deum Mater, era tot-o-dată divinitatea particulară a munţilor, jr^rrjp ôpYJa, mama păstorilor, p/^P vcjuîa, si stăpâna ferelor sëlbatece, Mater f e rar u m !). Acest caracter primitiv al divinităţii Gaea ni-1 pune în evidenţă şi medalionul, ce încunjură statueta.

Pe cele mal vechi monumente de sculptură şi pictură, Gaea era repre-sentată sedend, ca matronă, ca ddmnă si stăpână, seu după cum se esprimă Varro: «ea era înfăţişată şedond, fiind-că, pe când tete se mişcă în jurul eï, singură stă nemişcată» s).

Pe teritoriul Daciei vechi, Gaea seu Terra Mater ne apare în teogonil, in legende, precum si în cult, ca o divinitate primordială. Patria el era lângă Ocean o s potamos, seu îs t r u. în timpurile romane, Gaea era adorată în Dacia ca o divinitate principală, sub numele de TERRA MATER <). Aici ea mal portă şi numele de TERRA DACIA si locul eï de onore este imediat după Jupiter Optimus Maximus şt înainte de Genius Populi Romani B).

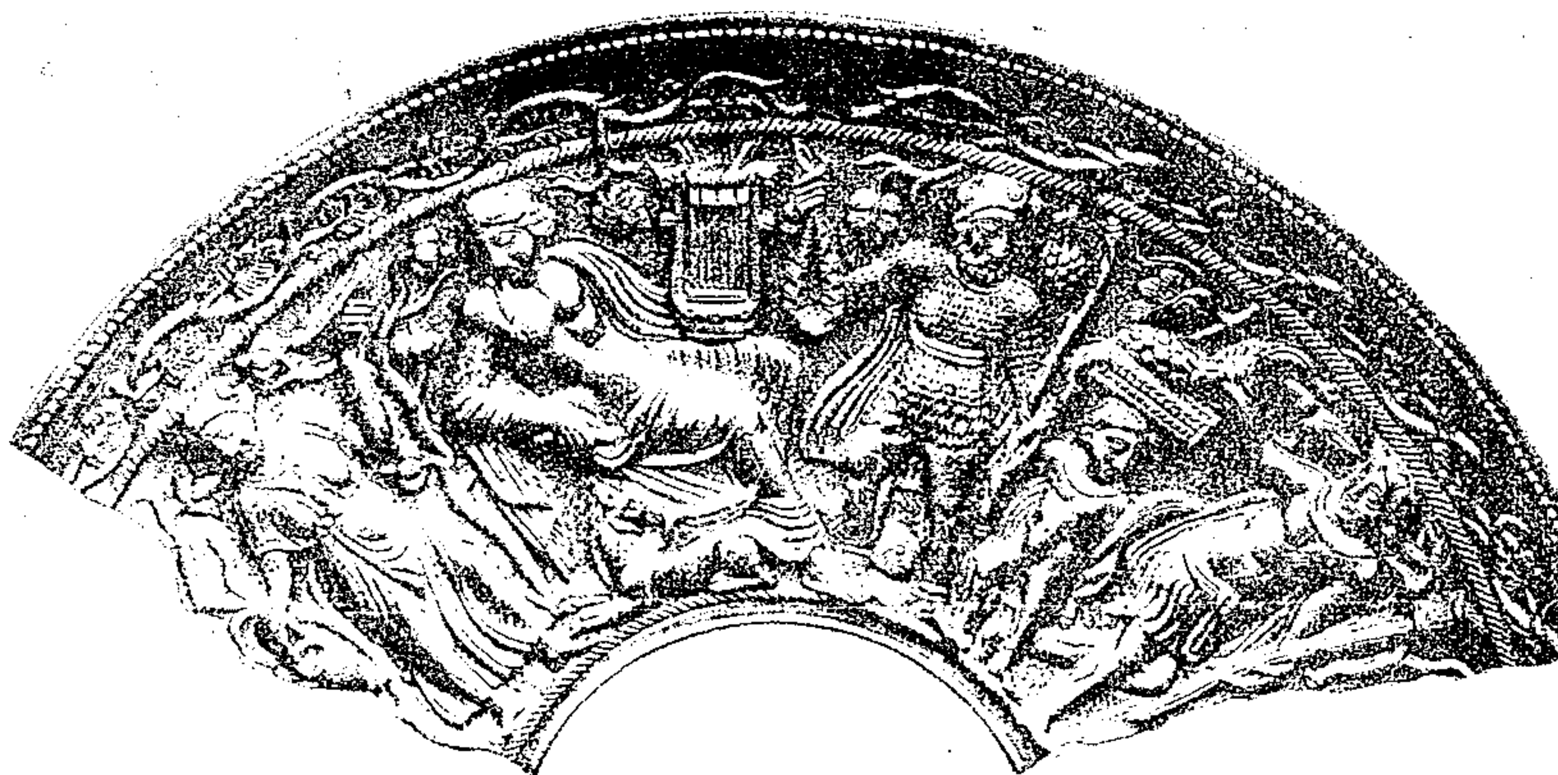
taţiune, se află reprodusă, la Rich, Diet. d. antiq. rom. ct grecq. 1861, pag. 461. *) Eroul Pers e u căletorind pe la Hyperborel, după cum ne spune poetul Pindar (Pyth. X. 30), i aflase pe aceştia sacrificând cleuluî Apollo hecatombe de asini. Ér Clemens Alexandrinus (Protrcpt. p. 25, edit. Oxon.) scrie: <I>oï(3oç Ticêppopfoioiv ôviuv tisiTÉUetat Ipoîç. — Pastorii românï de la Carpaţî maî ţin şi astă-dt pe lângă turmele lor cele marî un anumit numCr de a s in r. Acest animal rernâne tot-de-una nedespărţit de turme şi este întrebuinţat de păstori pentru transportul obiectelor necesari în timpul dileî.

') Ferele sălbatice, scrie ApoHoniu Rhodiu (I. v. 1144), se umiliaă pe lângă pi-ciôrele Mamei marî.

") Varro, la Augustin, De civitate Dei, Vf. 24: quod sedcns fingatur, circa earn cum omnia movcantur, ipsamnonmoveri.

*) C. I. L. voi. III, nr. 996. 1284. 1285. 1364. 1152. 1154. — Cf. ibid. nr. 1063. 1100. 1101. ') C. I. L. voi. III, nr. 1351:

.i • *o* • AI
TER.RAE •
DAC ET • CENIO
• P • R



22-t. — Seyaient din paiera de la Petrôsa. Apollo, deu! Jumineï, al păstoriei şi armoniei, asistă la serbătorea II y p e r bo r e i l o r în oiiorea divinităţii Terra Mater. Lângă défi se vede figurat lanus. rebele Hyperboreilor. avcnd pe cap ornamente a r i ni a s p ic e. Iu mâna dreptă o diademă, ca însemne ale demnii aţii, Iu stânga un arc cu corda înfăşurată şi *jos* ca atribut un déliai, emblema puterii sale peste ir.ărî. Lângă lanus un prunc, person! fi ca ţiunea anului nou, aduce ca dar un coş cu un spic mare de grâu, *et* în mâna stâncă ţine o palmă, simbol al tuturor succeselor fericite. — După reproducţiunea fototipică de S o ti e n Smith. The Treasure of Petrossa. (London, 1S69) PI. I.

Reminiscenţe din cultul ei cel vechia le maî aflăm şi astădî în ţinuturile de la Istru si Ia Cârpa ţi. în descântecele tradiţionale ale poporului român, vechia Mamă a d ei l or este adorată ca Maica Domnului. Ea şede pe un scaun (tron) de aur, da ajutoriu celor suferind? şi are acelaşi atribut, un pahar de aur, ori de argint '), după cum ne-o înfâţişeză şi statueta de pe patera de la Petrdsa.

A doua parte a ornamentaţiuniî, ce decoreză patera de la Petrôsa, se compune din o serie de 16 figuri, de del şi deiţe, ce formeză un cerc solemn pe marginea interioră a vasului, aducând omagiele lor supremei divinităţi pelasge Gaea, ce troneză în mijlocul paterei. Ér de asupra acestei frumdse serie de figuri se întind pe marginea vasului, ca un decor, patru viţe de via, încărcate cu fol şi cu struguri, în cea mal frumdsă desvoltare a lor.

O parte din aceste divinităţi archaice se mal pot uşor recundsce, după tipul, după atitudinea, după locul şi simbôlele lor, şi noi putem chiar se precisăm însemnătatea lor religidsă la Dunărea de jos.

Cea de ântâiû figură, ce domineză în acesta decoraţiune sacramentală e Apollo. Locul seu de onôre este în faţa divinităţii Gaea. El este înfăţişat şedend, îmbrăcat în formă antică cu un vestmânt larg, ce-î acopere numai partea din jos a corpului, în mâna stângă acest deu naţional al Hyperboreilor ţine lira Getică [2]) redimată pe genuche, ér în mâna dreptă o mică vergea, plectrum, destinat a face se vibreze cordele instrumentului. La piciorele marelui deu al luminii se vede figurat un grifon culcat, însă vigilând. El simboliseză munţii de aur al Arimaspilor şi Hyperboreilor, şi caracteriseză în particular pe Apollo Hyperboreul.

Religiunea lui Apollo, ca deu al luminii fîsice şi intelectuale, este originală a ginţii pelasge. Primul centru al cultului seu a fost la Hyperboreiï de la Carpaţî şt Dunăre [3]).

Aici lângă marea negră se afla templul şeii cel mal ilustru. De aici, după cum ne spun tradifiunile vecin religiose, plecase L a ton a persecutată de Junona, şi după ce retăci mal mult timp prin lume neprimită de nime, în

') Ast-fel într'un descântec publicat de Teodorescu

este un scaun de aur dar pe scaun cine şede? şede Maica Domnului .

Ibid. p. 334;

I rodi ţa cea maï mare
C'un pahar de-argint în pôle . .

Cu pahar în mâna stângă. ') Staţii Silv. IU. i. 17. [3]) Diortori Siculi lib. II. c. 47. — Despre adorarea lui Phoebus lângă Pontul eiixin •"nmtcscc ?' P°ctu' Mân i li u (Astronomicon. lib. IV. v. 753).

urmă fecidra hyperboreă află un asii în insula cea pustia Delos, unde născu pe Apollo şi pe Diana, în fie-care an, seu după alte legende, la fie-care nouă-spre-dece anî, Apollo venîa la Hyperboreï, la adoratoriï sëï favoriţi. Ér după altă legendă, Apollo supërându-se pe Joe a părăsit Olympul şi a venit la «gintea cea sfântă a Hyperboreilor» [J]).

De la CarpaţÎ si de la Istru religiunea luî Apollo, dusă de triburile pastorale pelasge se propagă şi estinse peste Elada, Asia micit şi Egipet.

Apollo este un dcu tutelar al regiunii de la CarpaţÎ şi Dunărea de jos. Pe o mulţime de monete bătute în Dacia înainte de cucerirea Romanilor, Apollo este figurat ca deul luminii încălecat pe calul Sôreluï[2]), seu, după cum î-1 numesc colindele nôstrc, este «Sôre tênër călare»[5]). Pe una din aceste monete el portă numele de AIIAYS (Aplus) în limba naţională a Pelasgilor hyperborel [4]).

In epoca romană, Apollo are în Dacia epitetul de «D e u s Bonus» [6]), după cum sub numele de «Bunul Dumnedeu» mai este cântat si astă-dî în colindele, ce ne reamintesc vechiul cult apollinic al poporului român.

A ddua divinitate, ce se pote bine recunôsce în acesta seria de figuri (nr. *6),* este Ops séû Opis, ori Apia, după cum o numiau Pelasgiî din Scythia [6]). Ea este representată ca o matronă venerabilă şedend pe un tron cu spate şi învelită pe cap. Simbolul putere! sale este un sceptru scurt [7]) cu o flore în verf. Opis, în religiunea cea vechia a Pelasgilor din Italia, era o divinitate forte apropiată de Flora [8]). Ea représenta cons ivi a Terra, pamêntul, care primesce seminţe si le restitue eu fructe.

A opta divinitate figurată pe marginile vasului de la Petrdsa, este deul Marte, un tip robust, ţincnd în mână o diademă regală.

Lângă densul ne apare Venus, cea mal toneră şi cea mal frumosă dintre tdte deiţele representate pe acesta pateră. Este un tip cu o espresiune atât de via si atrăgătore, în cât ne face se contemplăm lung acesta figura si

') Apollouii Bhodii Argon lib. IV. v. 612.

') Archiv d-Vcreines f. sicbe nb. Landcskunde, N. F. XIII Bând, Taf. XIV.-Trompetta Carpaţilor, nr. 939 (din 1871J pag. 4.

[3]) Gestionari u l nostru istoric.' Rcspunsurî din corn Citira-Radu-Vodă, j. Brăila.

[4]) A se vede maî sus pag. 127, nota 1.

[s]) C. I. L. voi, IU, nr. 1133: Dco bono puero Posphoro Apollini Pythio.— Ibid. voi. VIU, nr. 2665: Deus bonus puer.

•) Herotlotl lib. IV. c. 59.

') Macrobii Sat. I. 12: Sunt qui dicant -hanc deam (Opem) potcntiam haberc Ju-nonis, ideoque sceptrum regale in sinistra mânu ei additum.

[e]) Ovldii Fast. lib. V. v. 263 seqq. - Cf, Varro. L. L. lib. V. 74.

Hmirăm, cât de măiestru a fost artistul, care a esecutat dccoraţiunea acestei
patere sacre.

A ll-[a] figură este Hercule. El şede pe capul verulul erymantic şi ţine în mâna dreptă busduganul.

Urmeză apoi Castor şi Pollux (nr. 13. 14) avênd fie-care în mână câte un sbiciu, simbol al domesticim cailor sălbatici[1]).

Fără îndoielă că şi cele-lalte 9 figurî intermediare representaû ôre-carï divinităţi vechi pelasge. După ideile severe religiose ale poporului pelasg nicî nu se putea se aibă loc pe o pateră de sacrificiu alte figuri de cât ale deilor.

însă noi aflăm aicî un alt sistem de divinităţi, de cum î-1 formase mito-lo^ia gtecescă. Formele lor iconografice si atributele lor difer. De aceea ca-racterisarea acestor divinităţi din urmă presintă maî multe dificultăţi.

După cum seim, o mare parte din vechile divinităţi ale rasei pelasge erau ex ordine avorum, strămoşi vechi, cărora pentru binefacerile şi gloria lor neperitôre li se acordase un cult religios.

între aceste figurî de de! si deiţe, ce decoreză patera cea sfântă de la Petrosa, se distinge prin tipul seu eroic, prin costumul seu resboinic şi prin atitudinea sa maiestosă un rege hyperboreu. Locul sëû de onôre este imediat după Apollo. Ne apare aşa dar, într'un rang mal înalt şi cu o pu-tere mal mare de cât tdte cele-lalte divinităţi representate pe patera de la Petrosa, cum sunt Opis, Marte, Venus, Hercule, Dioscurii etc., cu cscepţiune însă de Gaea şi de Apollo.

în ce privesce imaginea sa, acest rege venerat al Hyperboreilor, e figurat ca un om cu barbă, îmbrăcat într'o tunică frumosă de zale, de formă Getică, si încins peste mijloc; peste tunică, el portă o chlamidă flotantă, ce-î acopere numai spatele; are pantaloni strimţi, seu iţarî, şi un fel de călţunî de formă Dacă, ce-î acopere numai partea din jos a piciôrelor. Ér jos lângă piciorele sale se vede figurat un delfin. Ca simbol principal, regele hyperboreu are în mâna stângă un arc puternic, a cărui cordă e înfăşurată pe lângă lemn, er m mâna dreptă ţine diadema, sa regală, de sigur în semn de venera-ţmne către Gaea şi Apollo. La stânga lângă regele hyperboreu se vede figurat un mic băiat (puer), neavônd alte haine pe densul de cât un mic suman pe spate, ér pe cap el portă un coş cu un spic mare de grâu, şi în mâna stângă o palmă.

ara îndoielă, că acest glorios rege, figurat pe patera

cea sacră de la

e monetele oraşului Istros se vĕd adese ori representate doue capete tinere, ce e a fi D'oscurii. Ei au avut un cult particular în oraşele Pontului (Eckhel, °°*- -»». P. I. voi. II, pa„ 14,

Petrdsa, represintă pe un strămoş al ginfil hyperboree, căruia pentru meritele sale i se acordase onorile uneî apoteose şi o ântâietate faţă de cele maî multe divinităţi naţionale ale Hyperboreilor.

Tradiţiunile istorice, ce ne au rernas despre ceî maî distinşi regi aï naţiunii pelasge, ér de altă parte, reminiscenţele religiuniï archaice, ce mai resună şt astă-dî în colindele române, ne uşurează sarcina, ca sO putem recunôsce si acesta figură enigmatică.

Unul dintre ceî iluştrii strămoşi aï ginteï pelasge, contemporan cu Saturn, a fost Ianu.s, primul rege al ItalieT. După originea sa, acest lanus era din ţera Hyperboreilor. Urmând curentul cel vechiu de migraţiune al seminţiilor pelasge, lanus trecuse cu o parte din Hyperboreî în Italia încă înainte de Saturn.

Despre densul scrie Plutarch: «După cum ne spun istoricii, lanus venise din Perrhaebia si trecând în Italia el se aşedă între barbariî de acolo, le schimbă limba şi modul de vieţă, i învaţă şi aduse, ca so trăiescă împreună în mod onest şi se lucreze pămentub *i).* Pcrrhaebia, despre care vorbiau în anticitate fântânele istorice, la cari se provocă Plutarch, nu este alta de cât regiunea Hyperboreilor de la Carpaţî şi Dunăre. Aşa numiţiî Perrhaebî, ce locuiau în partea de nord a Thessalieî erau numai triburî emigrate, j-uiavaciat [2]), din munţii şi câmpiele Hyperboreilor.

In acesta privinţă maî avem şi alte date importante istorice. Unul din vechii Pontifici romani, Praetextatus, care luase parte cu Constantin cel Mare la întemeierea Constantinopoluluî, spunea, după cum scrie Lydus, că imperiul divin al lui lanus se aflase în regiunea celor d ô u e Ur s e [s]). După ideile vechî geografice, sub constelaţiunea celor doue Urse se aflau locuinţele Geţilor şi ale Dacilor. Tot în regiunea nordică a ceriului era localisât lanus si la Marcianus Capella.

lanus, după Fastele lui Ovidiu, învértesce polul nordic al ceriului '), numit de alţi autorï Geţi eus polus, Geticum plaustrum [6]). Ér Roscher, unul din cel mal distins! mitologi moderni, constată cu multă dreptate, că este o împrejurare forte remarcabilă, că sanctuariul luî lanus din Roma se afla situat în partea de nord-ost a forului.

') Plutai-clil Quaest. Rom. c.
22. ') Strabonis Geogr. lib.
IX. 5. 12.
') Lydi De mensibus lib. IV. *2:* civajiiv aitiv s!v«i ii va jJouXsta: *t-f'*

ixaisf-a; S'iaYixevTjV.

[1]) A se vede pag. 618, nota 6. [s]) Martialis Epigr. IX. 46. 1-2. - Claudiaul Bell. Get. v. 268.

În ce privesce genealogia sa, lanus era după vechile tradiţiunî un fi u al l u i Apollo *), al dcului prin escelenţă hyperboreû, de lângă Istru.

Venim acum la istoria religiosă a luï lanus.

După cum scrie Macrobiu, în timpul domniei luï lanus t6te casele erau cuprinse de religiune şi vertuţT, — o epocă cu moravuri fericite, — pentru cart i se decretase onor! divine. lanus a fost cel de ântâiu, care a întemeiat temple în Italia si a introdus rituri pentru serviciele divine [2]). Din acesta causa, la ceremoniile religiose, lanus era invocat tot-de-una cel de ântâiû în rugăciuni, ca prin densul se se potă apropia de divinitatea, căreia i se aducea sacrificiu. Sunt unii, continuă Macrobiu, carï spun, că lanus este unul şi acelaşi cu Apollo si Diana, si că sub numele luï se esprimă amêndôue aceste divinităţi. In cântecele cele mal vechî ale Sălilor, el era celebrat ca deorum deus şi era invocat In ceremoniale sacre romane ca lanus pater, adecă părintele deilor si al ômenilor.

Peste tot lanus era considerat si adorat ca cel mal vechiu dintre del, anti-quissimus divum[3]), vetustissimus deorum[4]).

lanus era păditoriul porţilor ceriului, el închidea şi deschidea mările, el era părintele isvorclor si al rîurilor [5]). Poetul Oviiliu, în Fastele sale, ne înfă-ţişeză pe lanus rostind urmatorele cuvinte: «Tot ce vcdî, ceriul, marea, norii si pămentul stau sub manile ndstre, se le închidem si deschidem. Eu unul singur am dreptul se învârtesc polul ceriului. Eu veghiez la porţile ceriului . . . însuşi Joe nu pote se intre si se esă fără voia mea» [6]).

') **Duruy,** Histoire des Romains, I (1870) p. 83: Au commencement régnait, sur les Aborigènes du Latium, un roi étranger, un fi l s d'Apollon, Janus, dont la demeure s'élevait sur le J an i cule.

[3]) Mncrobii Sat. I. 9: Janum in Italia primum diis templa fecisse, et r i t u s insti-tuisse sacrorum . . . . sunt, qui Janum cundem esse, atque Apollinem et Dianara, dicant.

[3]) Juvenalis Sat. VI. 393.

[4]) Angustlui De civ. Dei (Ed. 1569, p. 242): v e t u s t i s s i m u s hic (Janus) esset omnium d c o r u m, ideo i n i t i j s p r a e e s s e creditus est.

[s]) OviJii Fast. L v. 269.— C. I. L. I. p. 399: J a n u s pater fuit Tibcrini. — După Arnobiu (III. 9) tatăl lui F on t u s. ') **Ovidii** Fast. I, p. 116—117:

Quidquid ubique vides, coelum, mare. n u b i l a , t e r r a s ,
Omnia sunt nostra clausa patentque mânu.
Mc penes est unum vasti custodia mundi:
Et j u s v e r t e n di c a r d i n i s omne meum est . . .

Praesidio f o r i b u s c o e l i cum mitibus Horis;
It, reddit ofTicio Jupiter ipso ineo.

Simbolul principal al regelui pelasg lanus era arcul, după cum tot arcul este şi atributul regelui figurat pe patera de la Petrdsa. Pe un medalion al împëratuluï Commod, lanus este figurat ţinend în mâna dreptă un arc, pe sub care trec patru Hore, personificaţiunile celor patru anutimpurî[1]). Pe acelaşi medalion în partea stângă a deuluï lanus este înfăţişat un băiat (puer), fără haine pe el, purtând pe cap un coş plin cu fructe. Avem aicî o simbolisare a anului nou, pe care o aflăm representată în acelaşi mod şi pe patera de la Petrdsa.

Un alt simbol al regelui lanus era delfinul [2]). lanus era o divinitate primordială a mărilor. Delfinul este un atribut principal si al regelui hyper-boreii représentât pe patera de la Petrdsa, o alegoria, a cărei semnificaţiune este, că imperiul acestuT rege divinisât se estindea si asupra mărilor.

lanus era tot-o-dată si deul resbdielor fericite. Templul seu din Roma, după tradiţiunile vechï religiose ale Latinilor, era deschis în timp de resboie şi închis în timp de pace. Despre acest templu scrie Suetoniti, că de la fun-daţiunea Romei şi până în timpul lui August a fost numaï de doue orï închis [3]), o-dată sub Numa, şi a ddua dră după primul resboiu cu Cartaginenil, Romanii în curs de 700 de anî aflându-se aprdpe continuu în resbdie.

In ondrea lui lanus, Romanii consecrară luna lui lanuariû. Sërbatdrea sa principală era stabilită pe diua de 7 Ianuarie *). Ér după introducerea reli-giunil creştine, părinţii bisericel substituiră în locul festivităţii celei poporale a lui lanus adoraţiunea Sfântului Ion «Bo tezătoriul».

Résulta aşa dar din vechile tradiţiunî şi din legendele religiose ale Romanilor, că lanus, primul rege al Italiei, avea o origine pelasgă orientală; el era un fiu al lui Apollo, al deulul luminii, pe care-1 adora cu deosebită pietate şi cu un cult magnific, gintea cea sfântă a Hyperboreilor; că acest lanus emigrase în Italia din regiunea situată sub cele ddue Urse, unde după ideile vechi geografice si astronomice se învcrtia polul ceriului, adecă din {era Hyperboreilor seu a Geţilor; că lanus era considerat de triburile latine ca părinte al cleilor şi strămoş al întregel rase umane (pelasge), el era invocat

') lloschcr, Lexicon d. griech. u. rom. Mythologie, v. Janus. p. 51. —

Ucecke, Etr. Forschungen, II: Er (Janus) şei dcr Gott d e s B o gen s (Freller-Jordan, Rom. Myth. I. 1885, p. 169.) — Janus în limba clasică latină are şi sensul de arc, arcadă, ^ o 11 i t u r ă.

2) Eckhel, Doctr. num. vet.. Pars I. Vol. I, p. 94.

3) Snetonii Oct. Augustus, c. 22.

4) In Fastele luï P h i l o c a l cliua de 7 Ianuarie apare consccratû luï l a n o p a t r i (c- I. L. I. p. 334),

în rugăciuni cel de ântâiu între divinităţile romane, chiar şi înaintea lui Joe; că lanus era o personificaţiune a sdreluî, a anutimpurilor şi tot-o-dată un deu resboinic; atributele sale principale erau arcul şi delfinul; că în vechile sale imagini era figurat lângă densul un copil purtând un coş cu fructe pe cap, simbol al anulu! nou cu tote darurile sale, pe cari le aducea lanus. Tot ast-fel ne apare représentât regele Hyperboreilor si pe patera de la Petrosa.

Am vorbit până aici de legendele şi cultul religios al luî lanus la semin-tiele pelasge, ce imigrase în Italia.

însă lanus era nu numaî o divinitate italică, el este tot o-dată şi un rege divinisât al Pelasgilor orientali.

Aici el ne apare ca un strămoş venerat al unor triburi de Hyperboreï, ce emigrase de la Carpaţ! spre Elada. Stabiliţi.mai ântâiu în Thessalia, el trecură din Thessalia în Attica, din Attica în Pelopones, ér din Pelopones în Delos, Naxos si în insulele vecine. Numele lui lanus la aceste seminţii pelasge emigrate de la Carpaţ! şi Istru era "Icov seu :lâwv. După genealogia sa, acest vlcov era un fiu al lui Apollo şi al aceleiaşi mame Creusa, întocma ca si lanus. El înveţase pe Athénien! riturile religiose, întocma după cum se spunea despre lanus în Italia, că el introdusese acolo cele de ântâiu ceremonii pentru serviciele divine.

Aceşti Pelasgï hyperboreï stabiliţi în insulele meridionale ale Mării egee, cari considerau pe vlcov [1]), seu 'lâwv [2]), ca un strămoş si patron divin al lor, portă la autorii grecesc! numele naţional-religios de "Iove?, 'lâovec [3]) şi 'lave? *).

Serbătdrea cea mare naţională a acestor Ion! seu I a on! maritim! se celebra în timpurile vechî în insula Delos.

Despre acesta festivitate în onorea inarelu! deu Apollo, se esprimă ast-fel Homer într'un imn al seu: «Tu (Apollo) a! multe temple şi gradin! îmfrum-seţate cu arbor! .... însă tu te desfôtezï ma! mult în Delos, unde se adună Ia o ni! îmbrăcat! în talare (haine lung!) aducând cu dênsiï pe copi! şi nevestele lor cele caste, şi unde aceştia te sărbătoresc cu lupte, chore si cântece. Când se adună acolo laoniî ar pute dice cinc-va, că întâlnesce numai figuri divine, dmenï, ce nu îmbetrânesr. nicî-o-dată, că-cî i vede pe tot! plin! de

') Herodoti lib. VII. 94; VIII. 44.

a) în comentariele luï Eus t at h iu asupra lui Dionysiu Pcricgctul (v. 92) lanus apare sub numele de 'lătuv, om din Italia, carele ar fi avut un fiu cu numele Adrias. Seim, că sub numele Adria în geografia timpurilor preistorice figurcză cu deosebire Ardeiul (Transilvania).

') Homeii llias, XIII. v. 685. — Acscliyli Pers. v. 178. 563.

[4]) Aeschyli Pers. v. 949. — în Italia J anus mal era numit şi J a n e s

(Tertullianus, Adv. gent, c. 30).

graţia, în cât sufletul şi inima omuluî se desfăteză privind pe bărbaţÎ şi nevestele lor cele frumos încinse» ').

După Virgil la aceste serbătorî loniene din Delos luau parte şi Aga-thyrsiï delà CarpaţT, îmbrăcaţî în haine cusute cu florî [2]).

Sub numele de Ion séïi Iu o n se vede, că a fost adorat lanus şi în Italia. Macrobiu ne spune, că în cărţile cele sacre lanus era invocat şi cu epitetul de Iu no n iu s [3]), unde noi avem de sigur numai o formă latinisată şeii coruptă a numelui de luon.

Venim acum la reminiscenţele istorice despre lanus seu "Iwv în patria sa natală de la CarpaţI şi Istrul de jos.

La poporul român cultul luï lanus se reduce la timpuri forte depărtate.

în colindele poporale române, ce aparţin ciclului apollinic, vechiul lanus ne maî apare si astă-dî ca una din cele mai sacre, si mat populare figuri, investit cu tote caracterele sale cele vechi, în aceste cântece religidse el este celebrat sub numele de Ion Sânt-Ion. Locul seu de ondre în unele din aceste cântece este înainte de «Bunul Dumnedeû» [4]), séïi de deul luminii (Apollo), 6r în altele lângă «Bunul Dumnedeu» [B]). Atributul sëïi este a r cu], după cum e figurat lanus şi pe patera de la Petrdsa. El maï are si epitetul de «arcaş mare» [6]).

') **Homer!** Hymn, in Apoll. v. 134 seqq. ») Virgilii Aen. lib. IV. v. 152 seqq.:

Cjualis, ubi...........................
.............Delum mater n am in visit Apollo
Instauratquc choros, mixtiquc altaria circum
Grotesque, Dryopesque fremunt pictiquc Agathyrsi

. . . [s]) Macrobll Saturn, lib. I. c. 9. [4]) Ast-fel într'o colindă la 13 ib icescu, Poesiî populare din Transilvania, p. 234:

Şedc Ion Sf. Ion
şi cu bunul Dumnedeû

Supt pôlele ceriului
. . . frumosă masa e întinsă.
Dar /a masă cine şedc ? [s])

Şedătoarea (Fălticeni) An. IV. 1896, p. 7: Lângă bunul Dumnedeû (Apollo) Sade Sfintele Ion ([anus). Lângă Sfintele Ion

Sade bStrânul Crăciun (Saturn).
Lângă bêtrânu! Crăciun

După traditiunile române Ion Sânt-Ion a fost frate vitreg ori frate de cruce cu M o ş-Crăciun.

[a]) Din mai multe variante vom cita aicî următorele:

Cu D'Iuon, cu Sânt-Iuon Luă-şî d'arcul încordat Pe cel del îndelungat . . .

O Ioane arcaş mare
Trage arcu cam napoî,
Că nu-să eu ce ţie-ţî pare . . .

R'teganul, Dalinele Cr.lciumilut, p. 201 (Nfs. Acad r.)

Despre Ion Sânt-Ion, la poporul român, tradiţiunile religiose sunt identice acelea, ce le aveau vechil Latini despre Janus pater şi Janus Junonius. Anume se spune şi se cântă despre Ion Sânt-Ion: că până a trăit pe păment a învëtat pc ômenï numai la bine, ér după ce s'a urcat în ceriu, şeii după apoteosă, el pune cuvinte pe lângă Dumnedeu se ierte pëcatele dmenilor [J]); că el este de un mare ajutoriu lui Dumnedeu pentru buna sporire a rodurilor pământului [8]), că el a zidit jos la ţcră o mănăstire cu 9 altare spre resărit de sere că el ţine în mână cheile mănăstirilor [3]), el închide şi deschide ceriul, el este acela, care vcghiează pe ape, aşedă vênturile şi alină mările *). în fine el este patronul pruncilor [6]j.

Cu privire la lanus, figura cea măreţă a naţiunii pelasge s'a păstrat la poporul român de la Dunărea de jos importante tradiţiunî istorice şi religiose.

După cum vechile tribun pelasge, stabilite în insulele măriî egee şi pe tërmuriï Asiei mici, considerau pe "Iwv, ca pe un strămoş ilustru al lor si purtau cu pietate numele de Ion i enï, tôt ast-fel s'a păstrat cu religio-sitate numele de "Iwv până în dilele nostre în titlele oficiale ale Domnilor Tëreï-românescï si Moldovei, drept simbol al unei succesiuni ereditare, legitime, din dinastia cea vechia, gloriosă şi sfântă a lui "Iwv.

') Cestionariul nostru istoric. Respunsurî din com. Suchăreu, j. Dorohoiu. ") Cestionariul istoric. Respunsurî din com. Râslcţi-Vieroşiu. •) Marian, Serbătorilc la Români, I. p. 223. 224:

Jos la ţeră ducc-m'oiu
Chcî în mână prinde-voiu Mănăstiri
deschide-voiu . .

Jos Ia ţeră-a coborit
Şi-o mănăstirc-a zidit
Către resărit de scirc
Cu nouă usî, cu nouă altare . . . .

Avem aici aceeaşi icdnă despre Ion Sânt-Ion, pe care o aflăm şi Ia A l b e r i c u s, De deorum imaginibus, De Jano: Hic autem taliter figurabatur . . . luxta illum quoque erat t c m p l u m. ct i ti mânu ei dextra habebat c l a v e m, qua tcmplum ipsum a p e r i r c se m o n s t r a b a t.

[4]) Maica Domnului către Ion Sânt-Ion. după o colindă din Zarancl:

Iuane, Iuane,
De ce n'aî venit,
Când ţi-am poruncit.
De ce n'am putut,
Că eu mi-am vècjut
Trei abrudăreî
(luntraşi)

Et mine-or rugat
Von tul sc-1 aşcd.
Marca s'o alin,
Vônt'am ase dat,
Ma re-am, alinat,
La margini i-am ţipat (aruncat) . . •

Retegan ui, Datinile Criciunulul (Ms. Acad. rom.)

*) **Marian,** Serbătorile, I. p. 221. — Maî notăm aici, în epoca romană se aduceau ca daruri, seu sacrificii, lui lanus şi bani vechi de aramă (aera vetusta. Ovid. Fast.

• 216), tot ast-fel aruncă Românii şi astă-dî câţi-va bani'de aramă în căldăruşa cu apS sfinţită, când preotul umblă cu crucea în ajunul Bobotezei.

însemnătatea politică şt religioşi a acestui nume devenise in tradiţiunile române atât de mare, în cât predicatul de «Ion», ca un titlu sacramental şi nume genealogic, se punea tot-de-una înaintea numelor proprii ale marilor voivod!. Ast-fel în Ţera-românescă: Ion Dan Voevod (1385), Ion Mircea mare Voevod (1399), Ion Michail Voevod (1599) etc., în Moldova: Ion Roman Voevod (1392), Ion Alexandru Voevod (1428), Ion Ştefan Voevod (1485) etc.

Principele Cantemir scrie în acesta privinţă: Esistă o tradiţiune constantă la noT, ca Dragoş î-sï trăgea originea sa din dinastia regală a Moldovei, de la Bogdan, fiul luî Ion, de la care toţi principii se îndatineză a se numi tot-de-una Ion în titlcle lor» [J]).

Cantemir însă comite aicî o erore, de altmintrelea scusabilă pentru timpurile sale. Densul, era de credinţă, că tradiţionalul Ion, capul cel venerat al dinastiei regale din Moldova ar fi fost Ion, tatăl lui Bogdan. Cantemir însă uitase, ori creduse că nu mal e de lipsă se amintescă, ca afară de Domniî Moldovei mal purtau şi Domniî Tëreï-românescï numele de «Ion» în titlele lor oficiale [2]).

O tradiţiune analogă se pare a fi esistat şi la triburile pelasge din Italia.

împëratiï romani, după cum seim, se au numit cu toţii Cesarï, după numele lui luliu Caesar, care puse nouele fundamente ale monarchie! romane. De altă parte Suetoniu ne spune, că atuncî, când senatul roman conferi împëratuluï Octavian titlul sacramental de Augustus, au fost unii, cari susţineau, că Octavian trebue se se numescă Romulus, de 6rc-ce si densul pote fi considerat ca un întemeiătoriu al Romei *).

După cum numele lui lanus seu Ion, al acestui rege divinisât de la Dunărea de jos, a fost éternisât în titlele oficiale ale Domnilor Tëreï-românescï şi Moldovei, tot ast-fel s'au păstrat în ţerile aceste usurî particulare tradiţionale din cultul religios, cu care o-dată vechile triburi pelasge de la Dunăre adorau pe lanus, seu [v]lwv.

Cea mal solemnă şerb ă tore naţională a Terci-românesc! si a Moldove! a fost până pe la anii 1830 diua de 6 Ianuarie, numită în cărţile b'i-

[l]) Cnntemlrii Descr. Mold. Ed. 1872, p. 40: Dragoss, licet cjus genealogJam noştri annales non deducant, c regia tamen veterum Moldaviae stirpe, pâtre Bogdan o. loannis filio, a quo principes omncs semper loanncs suis in titulis scribi soient, ortum fuisse, constans apud nos est traditio.

***) Seyvert,** Von dem walachischen Wappen (Ungrischcs Magazin, I.

Band, 1781, p. 370). Den Na men Johann fùhren allé Walachische und Moldavische Fur sten, die Ursache aber ist mir unbekannt.

*) **Suctoiili** Oct. Augustus, c. 7: quibusdam censentibus. (Octavianum) Romulum [a]Ppe!lari oportere. quasi et ipsum conditorem Urbis praevaluisset.

= icescï «Botezul Domnului prin Ion», o festivitate, care după ideile vechi =lii?iose ale poporului român era numaî o serbătore întru amintirea şi lauda

iî Ion ')• Ap~hidiaconul Paul din Aleppo, care pe la mijlocul secuiului al XVII-lea

sotise pe patriarchul Macarie din Antiochia în căletoria sa prin Moldova Tcra-românescă, ne descrie cu un fel de admiraţiune magnificenţa cere-nielor religiose, oficiale, militare şi poporale, ce se obicïnuiaû la acesta *rbăt6re j_n Têrgovisce, în vechia capitală a Munteniei.

«La Boboteză»— scrie densul—«se adună aci, din tdte părţile Tëreï-$_3$niânescl si din ţerile limitrofe m i î de egumeni, preoţi, călugări,

iaconî, cu mitropolitul din Têrnova, carele servesce in acesta casiune si cu alţi mitropolit!... Ceremonia se face aşa: Sera după ru-ăciunea asupra apei, clericii î-şî umplu urciorele si căldăruşele dintr'însa i îmbrăcundu-se în çsXtivia iau crucile în mâni si merg mal ântâiû la pa-atul principelui, pe care-1 stropesc fie-care la rêndul seu şi separat . . . pol merg la mitropolitul local si de acolo pe la casele tuturor miniştrilor i ale cetăţenilor mal avuţi pentru a-I stropi . . . Tot în acest mod banda lusicanţilor cu tobe, cu fluere, cu torţe aprinse, cutrieră oraşul în cursul opţiî si în ndptea următdre, făcând serenade boierilor . . . Mulţimea i bucuria gltftelor în Ţera-rom ânescă la Boboteză întrece ot, ce se petrece la curţile celor mal mari principi al cre-tinătăţil . . . In dimincţa serbătoril . . . plecarăm (la liturghia) cu mare ompă, trupele fiind înşirate la drépta şi la stânga de la mănăstire până *i* palat . . . fâlfâind stégurilc lor cele cu cruci. De câte ori descărcau luschetele lor, fumul se ridica de asupra capetelor. Numërul total al tru-elor, după cum ne-am informat mal în urmă, fu cam la 100.000 . . . . Lpol intrarăm în biserică . . . . Când principele sărută crucea, se dede emn trupelor şi ele aii descărcat tete muschetele lor de bubuia prin aer, i noi ne temeam se nu cadă pe noi biserica şi urechile nôstre asurdiră •e tot etc.» [2]).

lot m acelaşi timp, un alt superior bisericesc, Marcus Bandinus, arhiepiscopul Marcianopoleî, întreprinse şi densul o căletoria prin Moldova — •^{n} iei de visitaţiune canonică pe la bisericile catolice din acest principat —

') Ast-fel résulta din o seria de colinde române, ce se cântă la Boboteză:

Ş' Pe loan së-1 lăudăm, Lângă apă

— Oh! cerescule 'mpërate -Spală şi-a nùstre pccate . . .

*ł lfneil/i.. •

Marian. Sërhstorile, I. p.

[A]PoI toţi se ne-adunăm

Toţî se ne rugăm aşa:

şi étà cum ne descrie densul solemnitatea sărbătorii de 6 Ianuarie, ce se celebra în capitala Moldovei.

«După un us si obtceiu tradiţional se adună în ajunul Bobotezei la Iaşi, în capitala şi reşedinţa Voivodului, toţî vlădicii seu episcopii schismatici din ţera acesta, patru la numër dimpreună cu Mitropolitul, făcând voivodului serviciu divin, cu tămâia, cu apă sfinţită, cu scrutarea crucii şi cu alte ceremonii şi urându-î prin cântări: domnia fericită, ani fericiţi, prosperitate si succese fericite în tete lucrurile» [J]).

Caracterul adânc religios, al acestei festivităţi solemne, care prin strălucirea ceremonielor sale, bisericesc!, oficiale şi militare, întrecea tôte usu-rile religiose de la Nascerea şi învierea Domnului, fără îndoielă, că nu aparţinea riturilor şi tradiţiunilor creştine. Miile de egumeni, de preoţi, călugări şi diaconi cu mitropolitul de la Têrnova şi cu alţi mitropolit!, precum şi mulţimea glotelor din totă Ţera-românescă, ce se adunau la Têrgovisce în diua de 6 Ianuarie, în fine acelaşi caracter imposant al aceste! serbătorî la laş!, în ceea laltă capitală românescă, ne revocă în memoria întrunirile şi solemnităţile mar! anuale ale lonienilor, si ale Hyperboreilor la templele Iu! Apollo.

După splendérea estra-ordinară, cu care se celebra acesta di în amêndôue Principatele române, după felicitările oficiale, ce se adresau cu acesta ocasiune Domnilor— numiţi Ion — pentru un an bun favorabil, fericit şi norocos, diua de 6 Ianuarie ne apare la poporul român ca o solemnitate religiesă şi politică pentru începutul anului nou, ca o serbătore mare tradiţională în ondrea Iu! lanus seu "Iwv, care deschide anul nou, care aduce prosperitate si abundenţă în t6te, si fericirea la toţi [2]j.

Vechimea acestei sCrbătorî naţionale în Dacia o putem urmări până în epoca romană.

Martirologiul roman consacră diua de 7 Ianuarie pentru Dacia, episcopului Niceta al Daciei (a. 398. 402 d. Chr.), care după cum se esprimă

') Mărci Laudiui Visitatio generalis a. 1647: Ex usu et recepta consvetudine in Vigilja Epiphaniae omnes Vladicae, sive Episcop! Schismatici hujus Provinciae (qui sunt quatuor cum Metropolita) lassium ad Sedem Metropolitanara Vaj-vodae conveniunt, thure, aquâ benedictâ, osculo cruciş et aliis ceremoniis eidem so-lemnizantes, et felix regimen, felices annos, fortunatos rerum progressus, décantantes (Codex Bandinus. Ed. Acad. rom., Bucurescî, 1895 p. 141).

*) Diua de 7 Ianuarie (septimo Idus lanuarii) avuse si la Romani o însemnătate tradiţională. Era o di de bun auguriu, adevêratul

început al anului nou p o l i t i c. în aceea di, consacrată lui lanus, luase Cesar fascele puterii, şi tot în diua de 7 Ianuarie luase nepotul seu Octavian cârma imperiului roman. (C. I. L. I. p. 383).

acestui martirologiû a îmblândit şi adus la ascultare ginţilc sëlbatice predicându-le cuvintele evangelic! >). Se atribuia aşa dar Sfântului Niceta în Dacia acelaşi rol civilisatoriu, care î-1 avuse într'o vechime depărtată lanus seu "Iwv, veneratul strămoş îl naţiunii pelasge [2]).

Serbătorile creştine au înlocuit, după cum seim, pe altele maï vechï. însă -aracterul poporal al festivităţilor au rëmas peste tot locul aceleaşi, numai urnirile s'au schimbat. Diua de 7 Ianuarie, avuse aşa dar Ia Carpaţî şi la Dunărea de jos o însemnătate particulară religidsă încă în epoca romană. După călindariul oficial al imperiului roman, diua de 7 Ianuarie, era diua "estivă a lui lanus, ér în menologicle biscriccï creştine orientale ea este :onsecrată memoriei lui Ion Botezătoriul.

De numele lui lanus, după cum vedem, sunt legate începuturile politice ale -aseî pelasge nu numai în părţile de apus, dar şi în părţile de resărit ale EuropeT. Revenim acum la patera de la Petrdsa.

Acesta importantă reliquiă deschide înaintea ndstră un câmp vast de vederi, ie cercetări şi meditaţium.

Vom csamina acum acest preţios document si din punct de vedere al jarticularităţilor sale etnografice.

Costumele divinităţilor, representate pe acesta frumesă pateră, nu sunt licî grecescî nicî asiatice. Ele au din contră un caracter archaic pelasg, însă Delasg nordic. Acelaşî caracter î-1 au şi atributele divinităţilor: arcul, bus-luganul, sbicele, corbul, făcliele, paterele şi coşurile cu fructe.

Cu deosebire, ne atrage atenţiunea, împrejurarea, că regele hyperboreu, lanus, îrecum şi alte şese divinităţi figurate pe acesta pateră, portă ornamente preţidse n per, unele de asupra frunţii, altele pe vêrful capului. Tot ast-fel, cu o decora-tune rotundă de asupra frunţii, e înfăţişat lanus pe un vechili as seu libra română. Fără îndoielă, noî avem aici ornamentele caracteristice ale Hyperbo-'eilor si Arimaspilor.

Hyperboreiî, după cum i numiau Grecii, constituiau un popor pelasg fôrte «tins în părţile de nord ale peninsulei Thracice »). O parte din aceşti Hyper-îorci, aceia, cart escelau cu deosebire prin pietatea şi vieţa lor pacînică, î-şî

') Martyr, rom. Septimoldus Jruiuarii(7): In Dacia sancti Nice tae Episcopi, etc.

[2])^Pe un relief descoperit la Turda (Potaissa) în Transilvania, şi reprodus în Archaeo-og'sch-cpigraphische Mittheilungen, XVII, p. 16, Esculap, fiul lui Apollo, ne 'gurat în acelaşi costum, şi aprope în aceeaşi atitudine ca deul Marte pe patera le 'a Petrosa.

') **Apolloidl** Rhodii Ar~R~on *U.* v. 675.

aveau locuinţele sale lângă gurile Dunăriî; ér în partea de apus, lângă aceşti Hy-perboreî legendari se aflau stabiliţi Arimaspiî cei belicoşî. Locuinţele acestor Arimaspî, ne spun cele maî vechi fântâni geografice, se aflau lângă Oceanos potamos, fidcţ 'Qy.eavoîb, séû Istru [1]), ér de asupra lor se întindea catena munţilor Ripaei séù Carpaţî [2]). La Dionysiu Periegetul, aceştî Arimaspî de lângă Oceanos potamos sunt amintiţi cu epitetul caracteristic de apsqiavtot *[3]).* în fond acest epitet, de Arimanii, este numâî un termin sinonim cu Arimaspî, o formă alterată de autorii grecescî în loc de Arimasci *) şi care corespunde din punct de vedere geografic şi etnografic la Ari m i din Iliada lui Homer [6]) şi din Theogonia luî Hesiod °).

Din punct de vedere etnic. Arimaspiî formau cu vecinii lor Hyperboreiî numaî una şi aceeaşi naţionalitate mare pelasgă. Arimaspiî, ne spune

') **Dionysii** Orb. Descr. v. 27—33.— în Argonauticclc luî Orpheu (v. 1063) Ar im a s pi i sunt amintiţi în apropiere de Geţi şi ei locuiau lângă Maeotis (înţelege aicî Matoas, numele vechiù al Istruluî. Stephanus By z., v. Aâvou^iţ).

[8]) Damas t es dia Sigeion, un contemporan al lui Herodot, în cartea itepl e&vuv: *S.VU1* 5' 'Apt[j.aoitiuv ta 'Pîitaia i>pvj, H if>v ti/v fiopÉav TCVEÎV.— Pescerile luî Boreas din munţii Ripaei se aflau, după cum seim, în ţinutul Geţilor. Silii Italici Pun. VIII. 501 seqq.:

. . . . Calais, Boreae quem rapta per
auras Orythia vago G e t i c i s nutrivit
in a n t r i s.

Cu privire la locuinţele Arimaspilor în părţile de nord ale Istruluî mal aflăm ur-măto'rele date in geografia lui Strabo: «Cel de ântâiû, cari au descris regiunile, spuneau, că de asupra Pontului euxin, a Istruluî şiaAdrieî (Ardeiului) locuiau Hyperboreiî, Sauromatil şi Arimaspiî (o! 5' şti irpotspov Î:S),OVTSJ TOÙÇ [làv ûrcjp too Kù-Çe'.voo xal "laTpou xai toû "A?o!o'j xatoixouvtat 'TnspgopÉouc eXsyov ï.al laupopÙTa; xal 'AptfiaGicoûî. Strabonis lib. XI 6. 2).— Mela (II. 1) încă amintesce pe Arimaspî între cele de ântâiû popôre ale Scythieï europene, ér după Arimaspî urmau Essedoniï până la Meotida: Scythia Europaea. Hominum primi sunt Scythae, Scytharumque, quis singuli oculi esse dicuntur, Arimaspae. Abeis Essedones usque ad Moeotida.— Tomaschek însă ncţinend sérna de vechile isv<5re geografice şi voind a aduce o lumină în etnografia preistorică numaî pe basa unor etimologie cu totul arbitrare retăcesce căutând pe Hyperboreî şi pe Arimaspî până prin regiunile cele mal depărtate ale Asiei centrale (Sitzungsberichte, Akad. d. Wiss. hist.-phil. Classe, CXVI B. pag. 757 seqq.).

') **Dionysii** Orb. Descr. v. 31: itpàç j3opsf]v, îv« t:»îîsţ &;/et[iavî o> v (^pt'-C-av''uv) ?A pi-[j. a o it û v. — Cf. Eustathii Commcntarium v. 31.

[4]) Sufixul antic pelasg în a s c u s, a s c i, ce corespunde la

românescul eseu, esc I, maî esista şi în epoca romană la Li guri î din Italia superioră, şi el s'a maï păstrat până astă-dî la o mulţime de localităţi din ţinuturile de acolo. D. e. Rimasco, Ro-magnasco etc. (Cf. J u b a i n v i l l c , Les premiers habitants. II. 46).

[6]) **Homcri** Ilias, II. v. 783.

*) Hcsiodi Theog. v. 304.

Stephan Byzantinul, erau un popor din ginteaHyperborcilor[1]). Insă domnia politică peste Hyperboreiî cel pacînicl de la Istrul de jos o aveau vecinii lor de apus Arimaspiï ceï rësboinicï.

Poetul epic Pherenicos din Heraclea, ne descrie ast-fel pe Hyperboreï:

«Hyperboreiî locucsc în părfile estreme (ta loy^-ta), sub templul lui Aoollo. El sunt cu totul nedeprinşî la rësboiù, şi se trag, după cum spun traditiunilc, din nernul Titanilor celor vechï [2]); eï sunt stabiliţi sub cursul cel rece al lut Boreas şi adoreză pe un rege din némul Arimaspilor [s])».

Atât Hyperboreiî de lângă gurile Istruluî, cât şi Arimaspiï vecinii lor, devenise făimoşî înaintea Grecilor pentru avuţiele lor cele enorme, în turme, în ciredî de vite şi în metale preţiose, dar cu deosebire în aur.

După poetul Pindar, Hyperboreiî purtau pe cap corone aurite de laurî [4]), 6r Arimaspiï î-şî legau pletele lor cu şireturi de aur [6]) şi purtau de asupra frunţii ornamente strălucitore în formă de stele seu flori

Acest lux naţional, prin care se distingeau cu deosebire Arimaspiï ceï avutï de aur, făcuse pe poeţiî grecescî se caracteriseze pe Arimaspî într'un mod satiric seu mitologic, dicând despre denşiî, că pdrtă un o eh iu în frunte.

Ast-fel poetul şi istoricul Aristea, care trăise înainte de Herodot, ne descrie pe Arimaspî în modul următoriu: «rôsboinicï multï şi puternici, avuţî de ergheliî, de turme şi ciredî de vite, bărbaţi cu plete stufdse, ce fâlfâie în aer, ceï maï robuştî din toţî dmeniï, avênd fie-care câte un ochiu în fruntea sa cea frumdsă» [6]).

') Stephaiius Bjz., v. 'Apipiaoitol, f(Koc 'Tns

*) In tradiţiunile poporale române vechiï Titanï ne apar sub numele de Tătarii ceï marî, seu urieşI. Despre el se vorbesce, că ar fi locuit odată şi pe teritoriu! comunei Petrôsa. «Bëtrâniï spun, că în acesta localitate (Petrosa) ar fi locuit alla dată Tătari, şi căşl aveau chiar şi biserica lor in mijlocul satului, unde astă-dî se află construit un zid de petră, un han, unde, când s'a săpat beciul s'a găsit o mulţime de oseminte, mal mari de cât mărimea naturală a omului, şi care se die, că sunt ose de Tătari» (Rcspunsurî la Ccstionariul istoric). De regulă în tote locurile aceste, unde poporul ne spune, că au locuit o-dată Tătari, se găsesc resturi vechi de construcţiunî, arme de bronz, fragmente de ceramică preistorică, şi instrumente de petră.

') Phereuicos la Boeckhius Pindari opera, I. 1. 96.

*) Pindari Pyth. X. 30.— Vedişi Eckhel despre lanus, in Doctr.num. vet.Vol. V. p. 215.

***) Lucani** Phars. lib. III. v. 295: auroque ligatas substringens Arimaspe, comas.

[6]) Tzetzes la Tomaschek in Kritik d. ältesten Nachrichten iiber den scythischen
Norden (Sitzungsb. d. Acad. d. Wiss. Phil.-hist. CI. Wien, CXVI B. 758.) — A t h e n i e-
nil i cari se considerau ca o vechia colonia a lui vluw seu lanus (Plato, Euthy-
demus, Ed. Didot, voi. I. p. 227. 24. — S t e p li a n u s B y z., v. Miuvto), încă purtau pe
ul capului, seu pe frunte, ornamente de formă circulară, c y c l a d e (I s i d o r i

Pe vechile monumente de artă, Arimaspiî erau înfăţişaţi ca un popor cu caracter eroic, însă violent. Eî portă pe cap o căciulă ţurcănescă cu vêrful plecat înainte; au o cămeşă lungă, ce le trece până peste genunchï si un fel de ismene seu pantaloni mal strimţi (anaxyrides, bracae *). Nici o-dată însă, pe aceste monumente vechi, Arimaspiî nu sunt figuraţi cu un ochiu în frunte.

In fine mal amintim aici, că în colindele apolinice române s'au păstrat încă până astă-di unele reminiscenţe, că o-dată în ţinuturile de la Carpaţî şi de la Istrul de jos se purtau ornamente arimaspice pe cap, on de asupra frunţii [2]).

După cum' am vëdut mal sus, patera de la Petrésa ne înfăţişeză prin de-coraţiunile sale hieratice serbătdrea cea mare a Hyperboreilor si a Arimas-pilor în ondrea divinităţii Terra Mater, a pămontulul productiv, mama cea fecundă a tuturor fiinţelor.

Timpul acestei importante festivităţi anuale se vede indicat pe pateră în mod destul de espresiv. O viţă frumoşi de via cu struguri decoreză tronul de aur al Mamei mari; alte patru viţe de via, încărcate cu struguri ajunşi la maturitate, încing jur împrejur patera cea sfântă; în fine lângă regele lanus este înfăţişat un mic prunc, ce aduce ca dar un spic de grâu de o mărime estraordinară.

Avem aşa dar aici o mare festivitate anuală întru lauda şi preamărirea

Etymologiarum lib. XIX. 30. 3). — D i o s c u r i i, fiî lui T y n d a r e u s, pe carî i vedem figuraţi şi pe patera de la Pctrosa, portă ornamente preţiose, seu stele, pe vêrful capului. La Valeriu Flacc ci sunt numiţi Astrocomantes Tyndaridae (Argon. lib. V. v. 367—368). Dioscurii, după cum se spune, întemeiase vechia capitală a regelui Aiete, numită si Dioscurias, aceeaşi unde astă-di se află ruinele Tirighineï (Cf. Pliniu, V. 5).— In cântecele eroice române Tyndareus, părintele Dioscurilor ne apare sub numele de Tudor Tudorel. Despre cyclul epic al Tyndaridilor Ia poporul român vom vorbi mal târdiù.

') Darciubcrg', Dictionnaire des antiquités, v. Arimaspi.

') Şezătoarea (Fălticeni) An. I. p. 148:

în cap are o scufie şi scufia-î este o petră despicată de se vede lumea tetă . . .

si de dcsupt de scumpie In altă variantă de la Teodorescu, Poesiî pop., p. 21: . . . . o p 61 r ă nestimată de pe fruntea-î coronată.

Ornamente în formă de steluţe de asupra frunţii se vëd şi la unele tipuri re-presentate pe monetele vechi ale Daciei (Bolliac, Trompetta Carpitilor, nr 939, an. 1871, fig. 49. — Vechii Domni aï Tëriï-româncscï încă purtau pe căciulă, do asupra frunţii ori în partea dreptă, medaliene rotunde, ornate cu petre preţiose.

divinităţii Terra Mater, după ce se termină secerişul câmpurilor şi când începe culesul viilor.

în Fastele luî Philocal (d. Ch. 354), ce ne înfăţişeză călindariul oficial din timpurile din urmă ale imperiului, diua de 5 Septembre (Nonis Septembris) ne apare consecrată prin cuvintele MAMMES • VINDEMIA (serbăt6rea Mamcî. Culesul viilor[1]). «Mammes»'este aicï un cuvent eminamente pelasg, însă în formă grecisată. După Stephan Byzantinul, Rhea identificată cu Terra Mater era numită şi Mă [2]), de sigur un simplu vocativ (Mam'I), după cum acelaşi cuvent M aflăm şi la Eschyl : Mă *Ta.* (Mater Terra ! [a]).

împrejurarea, că serbătorea principală rcligiosă a Hyperboreilor, în onôrea divinităţii Terra Mater, se celebra în luna lui Septembre, după strîngerea recoltelor si că între divinităţile, ce iau parte la acesta mare solemnitate vedem si personificarea anuluï noû, ne face a presupune, că Hyperboreiî si Arimaspiî, ce adorau pe Terra Mater şi pe Apollo, ca o divinitate a s<5-rcluT, aveau un călindariu agricol şi pastoral; că la denşiî anul nou începea în luna lui Septembre, întocmaï după cum în Septembre începea anul nou la Hyperboreiî de la Delphi, la triburile pelasge din Creta, din Cypru, din Asia mică, şi într'o epocă depărtată la Romanî şi Volsinî [4]).

Terminând aici acesta esaminare a paterei de la Petrosa, care prin figurile sale hieratice ne înfăţişeză o vechia nerbătere pelasgă numită în călindariul imperiului roman «Mammes vindemia», ne întrebăm, dacă acest vas de sacrificiu a putut ave, din punct de vedere al festivităţilor agricole, vre un raport ere care cu regiunea de la Carpaţî şi Istru.

In părţile de apus ale Măriî negre, cultura viţel de via se reduce la timpuri forte depărtate. Centrul cel puternic al cultului lui Liber Pater (Bacchus) era în ţinuturile locuite de Geţi. O monetă romană din timpul luî Traian représenta pe DACIA personificată şedend pe o stâncă, având pe cap o căciulă naţională Dacă şi ţinând în mâna drepţi spice de grâu, ér lângă densa se vëd uiguraţî doî copii, dintre cari unul i ofere un mănunchiu de spice, ér cel alalt un strugure [5]).

Tot ast-fel şi în timpurile istorice mai noue, ţerile române de la Istru au fost tot de una renumite pentru calitatea cea escelentă a cerealelor şi a vinurilor sale. Vechiul judeţ numit Săcuienî, astă-dî desfiinţat, pe al căruî teri-

') C. I. L. voi. I. p. 401. — în călindariul creştin: 8 Sept. Nascerca

Maicii Domnului. ') Stephanus Byz. v. Miotaupa: 'Ey.*).sîTo SE r.-j.| ^
Tea Mă. — Cf. Strabo, lib. XII 2. 3. ') Aeschyli Suppl. v. 890.
[4]) I'ivii R. R. lib. VIII. 3.
[5]) Eckhel, Doctr. ni'-, vet. Voi. VI, p. 428.

toriû se afla comuna Petrdsa, a purtat ca emblemă o ciorchină de struguri '). Putem ast-fel presupune, că acesta pateră magnifică, a fost de la început destinată *cu* un vas sacru, pentru un templu ore-care, din regiunea cea viticolă si agricolă a Geţilor, seu a vechilor Hyperboreï, de la Dunărea de jos.

4. *Fibula în formă, de phoenix din tesaurul de la Petrosa,*

(III. *Fibula maior).*

Vom vorbi aicî despre un al treilea obiect din tesaurul de la Petrosa, despre o fibulă, ce représenta figura unei paseri sacre de mărimea unui şoim.

întregă suprafaţa acestei paseri de aur se afla în momentul descoperirii tesauruluî decorată în mod strălucit cu diferite petre fine şi cristale, de colore roşia, verde, albastră si galbenă.

De asupra, pe cap, acesta pasere avea ca moţ un granat roşu, ochii erau formaţi din petre roşie, ér de codă, se nflau suspendate cu lănţuşore fine de aur, patru globule de petre albe în formă de ouşore.

întreg aspectul aceste̟î paseri era de o frumseţă estra-ordinară. Ea représenta în tot caşul o pasere miraculdsă a religiuniî antice.

Paserile au avut în credinţele şi superstiţiunile poporului pelasg un rol forte important, cu deosebire la Etrusc! şi Latini. Din aceste paseri unele erau considerate de bun auguriu ér altele de reu auguriu séû ominôse.

Apariţiunea, cântecul şi sborul lor în anumite timpuri şi locuri erau semne, ce prevestiau intenţiunea bună, ori rea, a divinităţilor.

în ritualele etrusce, se aflau depinse maî multe specii de paseri, pe cari, după cum scrie Pliniu, nime nu le-a vëdut, şi cari e mirare dicea densul, că lipsesc, când vedem, că sunt în abundenţă chiar şi acele, pe cari le distruge în continuu gura omenescă [2]).

Rernâne însă afară de orî-ce îndoielă, ca ornamentarea pasëreï celei mari de aur din tesaurul de la Petrosa nu se datoresce nicï de cum spirituluî de imaginaţiune al artistului.

La poporul peîasg, cu deosebire în cultul religios, tôte î-sï aveau formele sale tipice, tradiţionale, de la cari nu era permis nimënuï a se abate. Putem

O Grecianu, Eraldica română, p. 149.— Ér I or gui eseu în Diet, geogr. Buzêû, p. 89, scrie: Viile în acest judeţ (al Buzăului) se cultivă din timpuri depărtate şi reputaţiunea lor e stabilită din vechime, ceea ce a făcut pe Domnul Ţereî, Constantin Brâncoveanu se-şî aibă via sa Domnescă în dclul Dumbrăvii».

[a]) **Plinii H. N lib. X. c. 17.**

ast-fel presupune, că noi avem aicï figura uneï paseri, căreia artistul i-a dat fiinţă după un model tradiţional.

O particularitate însă atrage cu deosebire atenţiunea archeologuluî şi istoricului. Pe pieptul acestei pasërî misteriôse se vede figurat un lectulum, un nat orî legăn, format clin lamine subţiri de aur, ér cavităţile intermediare ale acestui legări se aflau împlute cu petre preţiese, când tesaurul a fost scos la lumină din sinul pămentuluî '). In mijlocul acestuî legăn se vedea aşedată o petră mare albastra de forma unuî ou [2]). în fine paserea e figurată cu aripele strînse sub piept si cu coda întinsă, seu în atitudinea descinderii sale din sbor.

Ce fel de pasere religiosă era acesta, vom cerca se aflăm cu ajutoriul descrierilor, ce ni le-aû transmis autorii greci şi romani.

Cea maî nobilă, şi tot-o-dată cea maî fenomenală pasere a tradiţiunilor vechi, a fost phoenixul.

Acesta pasere, după cum spunea teologia antică, era numai una singură în totă lumea (unica semper avis). Ea era consecrată soreluï (Solis avis) şi trăia, după cum scriau unii, 700 ani, după alţiî 509 ani. Când se apropia de sfârşitul lungeî sale vieţi, ea î-sî construia din ramuri şi plante frumos miro-sitore un pat seu cuib, se aşeda pe acest cuib, şi ast-fel î-şî termina vieţa; apoi din mëdua sa se forma îndată un ou si din care se născea un nou phoenix.

Vom reproduce aici principalele date, ce le aflăm menţionate la autorii

') Descrierea canonicului **Dr. Fr.** Bock: gerade dieses Ohjekt ehemals eine äusserst reiche Ausstattung besass Naraentlich bemerkt man auf der Brust ein grosses rechteckiges lectulum, welches von einem Kranze von kleineren, unregelmässig poly-gonen Fassungen umgeben ist.

') Odobesco, Le Trésor de Pétrossa, I. 16: Déposition des paysans Nicolas Baciu, Georges, son fils, Ion Lemnar et Achim, fis de Nicolas, faite le 10 juillet 1838: un oiseau, grand comme un épervier, ou plus grand qu'un merle, couvert de pierres bleues, rouges et vertes. — Interrogatoire de l'Albanais Anastase Vérussi: Le grand oiseau avait un bec, sur lequel ou reconnaissait la trace des pierres qui avaient disparu. _ Raport du logothète Kyr-Iaco v. . . . adressé le 12 juillet 1838: Cinq oiseaux, dont l'un, grand comme un pigeon, portait sur le dos (ventre) un gros rubis balais, de forme ovale et delà grosseur d'un oeuf, tandis que son corps était recouvert dex diverses pierres, rouges, bleues, vertes, jaunes et blanches. — Déposition de Ion Lemnar (16 juillet 1838): Un oiseau de la grosseur d'un merle, sans ailes ni piedes, sa tête était recourbée vers la voussure du dos, qui

était ornée de trois rangées de pierres rouges, vertes et bleues, les unes grosses comme des noisettes et les autres plus grosses encore . . . et sur le jabot se trouvait une Pierre bleue ovale, de la grosseur de deux noisettes. Cet oiseau était creux à l'intérieur, et par toutes les cavités d'où les pierres étaient tombées il s'échappait une pous-s'ère noire. Aux yeux, il avait des pierres rouges de la dimension d'une lentille.

vechi cu privire la acesta pasere fabulosă; ele ne vor servi spre a ne pute da soma de caracterul şi importanţa istorică a acestui obiect unic, în tete te-saurele archeologice, câte ne sunt cunoscute până astă-dî.

Vom începe mai ântâiû cu Her o do t. Densul scrie:

«Maï csistă şi altă pasèYe sacră, numită phoenix, pe care eu ce e drept nu am vĕdut'o, de cât numai depinsă. Ea visiteză forte rar Egipetul, numai la câte un interval de 500 ani, după cum spun Heliopolitaniï. Ea vine, după cum se spune, numai atunci, când a murit tatăl eî. Mărimea şi forma eî, dacă pictura o représenta esact, sunt ast-fel: unele din penele sale au colore auria, altele roşia, ér după formă şi după mărime, ea semenă forte mult cu aquila. Acest phoenix, după cum se spune plecă din Arabia, trans-porteză în templul sôreluï corpul părintelui seu învĕluit în smirnă şi-1 în-mormenteză în templul sôreluï. Transportarea o face în modul urmâtoriu: mai ântâiû alcătuesce din smirnă o formă de où, de o greutate, cât pote S(5 o ducă, apoi se încercă mai ântâiu, dacă e în stare se transporte greutatea acesta, si după ce a făcut esperimentul acesta, ea escavcză oul, pune în lăuntru resturile părintelui seu, ér partea escavată a ouluï pe unde a pus în lăuntru remăşiţele părintelui seu, o astupă erăsî cu altă smirnă. Ast-fel, că greutatea părintelui seu înveluit în smirnă este aceeaşi cu a oului. Apoi lipind acest ou jur împrejur, ea î-1 transportă în templul sôreluï[1])».

Ér la P l i n i u aflam următorele :

«Cea mai nobilă pasere este phoenixul din Arabia, însă nu sciu, dacă nu cum-va e numai o fabulă, că ea ar fi una singură în totă lumea, şi că numai rar se pote vede. După cum se spune, ea este de mărimea unei aquile, gâtul jur împrejur i strălucesce ca aurul, ér pe cea laltă parte a corpului nstc roşia, coda e albastra întreţesută cu pene roşu, sub gât are bărbii şi pe cap un moţ. Cel de ântâiu dintre Romani, care a vorbit despre acesta pasere este Maniliu, un senator distins prin cunoscinţele sale, ce singur şi le-a câştigat. Densul spune, că în Arabia acesta pasere e consecrată Sôreluï, că trăesce 509 anï, ér când îmbĕtrânesce î-sï construescc un cuib cu ramuri de canele si de tămâia, î-1 umple cu mirosuri, se aşedă pe acest cuib si more. Apoï din ôsele si din mĕduva sa se nasce maï ântâiû un verme, din care se desvôlta un puiû, şi cea de ântâiû grijă a acestuï noû phoenix este, sfi îndeplinescă onorile funerare pentru cel de ântâiû. El transportă cuibul întreg

în apropiere de Pane h ea în oraşul Sôreluï şi-1 depune aci pe ahariu. Acelaşi Maniliu ne mal spune, că dc-o-dată cu vieţa acestei paseri se termină şi revoluţiunca anului celuî marc, şi că atunci începe un

*) Herodoti lib. II. c. 73.

nou period cu aceleaşi caractere pentru anu-timpurî şi pentru constelaţiunl. Corneliu Valerian scrie de asemenea, că sub consulii Q. Plautiu si Sex. Papiniu (a. R. 789, d. Gir. 36) phoenixul a sburat în jos spre Egipet. Acesta pasere a fost adusă în Roma, pe când principele Claudiu era censor, în anul 800 al Romei (47 d. Chr.), ea a fost arătată în comiţii si s'a încheiat un procès-verbal asupra acestui caş, însă nimenea nu se îndoia, că era numaï un phocnix fais ')».

Alte importante notiţele aflăm la Tacit, care scrie:

«Sub consulatul lui Fabiu şi al luî L. Viteliu (a. R. 788; d. Gir. 34), după un lung period de sccule, a sosit în Egipet paserea phoenix. Venirea eï aicï a servit ca materia pentru cel mai înveţaţî bărbaţi din ţera acesta şi din Grecia, ca se discute acest miracul. Eu voiu raporta aicï faptele, despre cart în general părerile sunt uniforme, precum şi alte date mai puţin sigure, cari însă presintă un interes, ca se fie cunoscute. Acesta pasere este consecrată sôreluï, şi toţi câţi au descris forma el spun, că are o figură şi pene deosebite de cele laite paseri. Despre lungimea vieţeî sale părerile variează. După cum spun cei maî mulţi, ca trăcsce 500 ani, sunt însă unii carï afirmă, ca ea are o vicţă până la 1461. Cel de ântâiu phocnix s'a arătat, după cum se spune, în timpul lui Sesostre, al doilea în timpul lui Amasis. al treilea sub Ptolemeu Macedonianul, ce a domnit peste Egipet; că acesta pasere a sburat în oraşul, al cărui nume este Heliopolis, însoţită de mai multe cârduri de alte paseri, uimite şi ele de acesta formă necunoscută. Insă vechimea este întunecată, între Ptolemeu şi Tiberiu au fost mai puţin de 250 ani, din car! causa unii cred, că acesta pasere nu a fost phoenixul cel adevërat şi că nici nu a venit din teri l c Arabilor, de 6re-ce nu avea nici unul din caracterele confirmate de tradifiunile vechi. Acesta pasere, când se împlinesce numeral de ani al vieţeî sale şi când i se apropia mortea, î-şî construesce în ţările sale un cuib, pe care î-1 fecundcză cu puterea gcneratore, din care apoi se nasce un puiu, care îndată, ce a crescut mare, mal ântâiù se îngri-gesce se înmormânteze pe tatăl SEU, şi acesta o face nu fără o conştiinţa 6rc-care, ci ea ridică mal ântâiu greutatea cu smirnă, şi încercă o cale maî lungă, dacă pete se ducă sarcina şi se facă acesta căletoriă, apoi ia corpul tatălui seu şi-1 duce Ia altariul sorelul, unde-1 arde. Dar datele aceste sunt nesigure şi pline de fabule. Cu to te acestea în Egipet omenii nu se îndoesc, că acesta pasere se vede câte o-dată pe acolo» [2]).

De asemenea scrie poetul O v i d i u, care se ocupase în

particular cu vechile tradiţiunî religiose ale timpurilor preistorice.

') Plinii H. N. lib. X. c. 2. [a]) Taciţi Annal, lib. VI. c. 28.

«Phoenixul», dice densul, «după ce a împlitit celé cincï sute de anï aie vietcï sale, î-sï construesce eu unghiele şi cu ciocul un cuib format din coji aromatice, din canele frumos mirositôre, din spice de nard, din smirnă galbenă şi din cinam, se culcă pe acest pat şi-sî termină vieţa în mijlocul parfumelor; apoi din corpul seu, după cum se spune, se nasce un alt phoenix tênër, destinat se trăescă tot atâtea sute de anï, şi după ce etatea i-a dat puteri de ajuns, ca se pdtă transporta o greutate, el ridică de pe arborele cel înalt cuibul de surcele cu greutatea sa, si apoi luându-şî avcnt cu un sbor uşor transportă cu pietate legănul seu şi cosciugul părintelui seu, şi-1 depune în templul luî Hyperion, înaintea uşilor celor sacre» [J]).

în fine poetul Claudian, care trăise în secuiul al IV-lea d. Chr. descrie acesta pasere ast-fel :

«Ochiï sëï scânteia de o lumină secretă, în jurul gâtului penele i strălucesc ca flacăra, de asupra capuluî are o crestă roşia, al căreî vêrf lucesce ca o stea şi revarsă în întunerecul nopţii o lumină senină, piciorelc sale sunt roşii ca purpura de Tyr, un cerc azur trece peste aripele sale, ér partea supe-rioră i este decorată cu pene aurii» [2]).

Doue cestiunï importante de geografia se presintă acum înaintea nostră.

Cea de ântâiu este: în ce părţî ale lumiï vechï trăia acesta pasere mira-culosă? Şi a doua: unde transporta, după legendele vechï, acesta pasere cuibul, orî patul cu osemintele părintelui seu ?

După S u id a, care avuse înaintea sa un numër considerabil de isvdre mitologice şi istorice, astă-dî însă pcrdute, phoenixul venia în Ëgipet «dintr'un l o c necunoscut» [3]).

După poetul Claudian, phoenixul trăia într'o pădure încunjurată de apele cele curgătore ale Oceanului (Oceanos potamos [4]). Acelaşi Claudian m aï nu-mesce phoenixul «pasere Titanică» (Titanius ales), ori cu alte cuvinte phoenixul figura la autorii vechï ca o pasere din ţinuturile Titanilor celor legendari.

După geograful Mela, patria phoenixuluî era în P an eh e a, — lângă Oceanos potamos, — în apropiere de munţii Ceraunicï séû aï Cerneï de asta-dï [6]).

') Ovid» Metam. lib. XV. v. 397.
seqq. [s]) Clamliani Phoenix.

'

S
ni
d
a
s,
v.

[4]) Clnudiani Phoenix, v. 1.

') Melao Doser. Orb. lib. III. c. 8. Extra sinum verum in flexu tamcn non modico, Kubri maris . . . partem Panchaei habitant ... De volucribus praccipuo pracfercnda

După poetul O vi d i u, phoenixul trăia pe o colină din locurile cele fru-mose ale Elysiuluï '), una şi aceeaşî regiune geografică a timpurilor preistorice cu Valea cea admirabilă ajalesuluî din România, care începe din sus de Arcanî, şi despre care vom vorbi mai târdiu.

Résulta aşa dar din tradifiunile geografice, ce le avem, că phoenixul, paserea cea făimosă a religiuniî ante creştine, trăia în regiunea cea legendară din emisfera nordică, sub orisonul cel pur şi senin al Istruluî, în apropiere de munţii Ceraunicï, séû aï Cerneï, în părţile cele apărate de vânturile recî si violente ale norduluî.

Ne întrebăm acum unde-sï transporta acesta pasere măiestră cuibul si cosciugul cu resturile părintelui seu.

După P li n i u, phoenixul se ducea în oraşul So r e l u ï, ce era situat în apropiere de Panchaea (prope Panchaeam in Solis urbe[2]). Acelaşi oraş, urbs Solis, se afla după geografia lui Mela chiar pe teritoriul Pancheeï în apropiere de munţii Ceraunicï. Er după Tacit, phoenixul transporta corpul părintelui seu la Heliopole (oraşul Serei ui), însă Tacit ca un istoric precaut, se feresce se afirme, că phoenixul se ducea la Heliopole din Egipet, fiind că csisfau, în diferite părţi ale lumiî, mai multe oraşe, pe cart Grecii le numiau Heliopolis. După O vi di u, phoenixul se ducea la templul lui

phoenix, semper unica. . . . Ipsum promontorium quo id mare clauditur, a Cerau-n i i s saltibus invium est. — Aicï Rubrum marc este numaï o simplă confusiune geografică_cu JIOVTOÇ Epufl^oc şi spofl'pa flà/.t/.oia de la cotul Istruluî, numit în cântecele eroice române «podul Ruşaveî». A se vede maî sus pag. 404—417 şi 439 nota 2. ') Ovidii Amor. lib. II. 6. v. 49 scqq.

C o l l e sub E l y s i o nigra nemus illicc frondet,
Udaque perpctuo gramine terra viret.
Si qua fides dubiis, volucrum locus iile piarum
Dicitur, obscenae quo prohibentur aves.
Illic innocui late pascuntur olores
Et vivax Phoenix, unica semper avis.

Numele de phoenix, ce se atribuia acestei pasérï, nu este nicï egiptean, nici grecesc; el nu putea fi de cât din limba Pelasgilor, la cari paserile sacre au avut un rol atât de însemnat, întru adevër, după cum ne spune Ovidiu, la Assyrienî, seu pdte Ia un alt popor ascus sub acest nume, phoenixul era numit p h >enica (Metam. lib. XV. v. 393: Assyrii Phoenica vocant). Fără îndoielă, că noï avem aicï numaï o numire, ce aparţine la trupina vechia a limbclor romanice, în realitate «phoenica» este una şi a-ceeaşî numire cu forma românscă de «păun i c a», genul femenin al păunului. Figura cea nobilă a phoenixuluî, capul seu elegant (cu moţ), ce se sémêna eu al păunului, varietatea şi irumseţa estra-ordinară a penelor sale, cu deosebire strălucirea lor în aur, t<3te aceste au putut face pe cei vechi se

considere phoenixul ca o specia maî mică a păunilor. ') Plinii H. N. lib. X. 2.

Hyperion (al Soreluî-Tată). însă unde se afla acest sanctuariû, densul tace [1]). Ér după poetul Claudian, phoenixul transporta corpul părintelui sëû în urbe Titana seu în oraşul Titanilor *). După cum vedem, oraşul Heliopole din legenda phoenixuluï este cu totul deosebit de cel din Egipet. Pentru clarificarea acestei cestiunï este de lipsă să maï adaugem aicï, că însuşî Herodot, care visitase Egipetul, nu amintesce cu un singur cuvent, că preoţiî din Heliopolis i-ar fi spus, că acesta pasere străină numită phoenix se ar fi arătat vre-o-dată la templul de acolo. Templul cel maï ilustru al lui Apollo, ca divinitate a Sôreluï, se afla, după cum seim, nu în Egipet, ci în părţile de nord a lumii vechî, în regiunea Hyperboreilor celor piî.

E evident aşa dar, că paserea, care prin escelenţă era consecrată Sôreluï, seu lui Apollo, nu putea după credinţele celor vechî, se căletorească la alt templu, de cât Ia sanctuariul cel maï renumit al timpurilor preistorice, din regiunea fericită a Hyperboreilor celor sfinţi, acolo unde căletoria însuşî deul Apollo [!]).

Despre templul şi oraşul Sôreluï de la Dunărea de jos maï avem şi alte date importante. După tradiţiunile argonautice, sanctuariul cel miraculos al Sôreluï se afla în oraşul regeluï A i et e, care domnia peste Colchî, adecă pe teritoriul aşa numiţilor Hyperboreî. în camerile cele aurite ale lui Aiete se aflau, după poetul Mimnermus, radele cele strălucitore ale Sôreluï *). însuşî capitala acestuî rege avut portă numele de «So li s urbs> [D]). Ea se mal numesce si Titani a (Titr/viţ *Ala.* [6]), ér poetul Claudian ne spune, că phoenixul transporta resturile părintcluî seu în oraşul Titana. Maï notăm că lângă Istrul de jos se afla teritoriu^ numit P a ne h a ea şi regiunea cea făimosă pentru bunătăţile sale, Arabia f e l i x [7]).

în fine e de lipsă se amintim aicï încă un fapt important. Judeţul Buzeuluî, din România, pe al cărui teritoriu s'a descoperit tesaurul de la Petrôsa, portă ca emblemă un templu în stilul architecture! religiose a Dacilor, ér pe frontispiciul acestuî templu se vede figurată o pasere în momentul descinderiï

') Ovidil Meţam. lib- XV. v. 405 scqq.:

Fertquc plus cunasque suas, patriumque sepulcnim
Pcrque levés auras Hyperionis urbe potitus,
Ante fores sacras Hyperionis aede reponit.

[a]) Claudianl Phoenix, v. 92.

') Dlodori Stculi lib. II. c. 47.

') Valorii Flaccl Argon. lib. V. v. 409—416.— Mimnermus la Strabo,

Geogr. !ib. I. c. 2. 40.
') Talerii Flacci Argon. lib. V. v. 225.
") Apollonii Rhodii Argon. lib. IV. 131.
') A se vedé mai sus pag. 509.

séû sosiriï sale acolo. După vechile ideï religiose pe un locaş sfânt nu putea se fie figurată de cât o pasere sfântă.

în alte specimene ale sale, acesta emblemă ne înfăţişeză o biserică cu treî turnuri, 6r jos dinaintea acestei catedrale se vede figurată o pasere întorsă cu faţa spre uşa principală, si avênd legat de picidre un obiect de formă rotundă [1]).



Fără îndoielă, că elementele acestei embleme sunt antice, după cum sunt forte vechi însemnele mat multor judeţe din Ţera-românescă şi Moldova [2]). Marca judeţului Buzëû ne înfăţişeză aşa dar, după cum vedem, legenda vechiului phoenix, care sbu-rând se aşeză pe frontispiciul unuî templu de formă 225—Marca Judeţului ante-creştină, seu care după cum ne spune Ovidiu, Buzëû (România) repre-depunea înaintea uşilor celor sacre resturile părin-sentând un templu, pe tduï gëû învë)uitc într'un où de smirnă [3]). care descinde o pasere (phoenix). După sigilul ju- Am vorbit până aici despre legendele şi patria

decătorieî jud. Buzeă din m j s t e ri6să a paserii phoenix, pe care autorii latini a. 1851. Colecţ. nostră.

o mal nurniau si solis avis, ignea ales, unica semper avis, vivax phoenix, aeterna avis.

Rëmâne se stabilim acum care este caracterul adevërat al fibulel celei mari de la Petrôsa.

După forma şi ornamentaţiunea sa, acesta pasere de aur, figurată cu un lectulum pe piept, şi avênd în acest legăn o petră preţiosă de forma unul ou gălbuiu ori albastru, ne înfăţişeză tipul unul phoenix tênër, ce transportă la altariul sôrcluï, cuibul şi rămăşiţele părintelui seu învăluite într'un ou de smirnă, după cum spuneau cei vechi [4]).

') Greciann, Eraldica română, p. 147.

ᶻ) Oraşele autonome î-şî aveau încă în anticitatca preistorică însemnele lor religiose.

ᵃ) Mai notăm aici, că celor vechi le era cunoscut şi un Apollo cu epitetul de <I>o4io? (Pauly-Wissowa, v. Apollo), o numire, ce ne indică un cult deosebit al lui Apollo lângă apa Buzëuluî. Cf. mai sus pag. 533.

[4]) Charles de Linas era de părere, că acesta fibulă représenta o aquilă, orï un şoim (fibule en forme d'aigle ou d'épervicr), fără se aibă în vedere doue împrejurări decisive, că dacă artistul ar fi voit întru adevër se représente pe una din aceste paseri, atunci de sigur, că densul, ca un technic celebru în lucrarea metalelor şi petrelor pretinse, ar fi fost în stare se dec acestei paseri o formă maî asemănată cu aquilă, ori cu şoimul, şi în acest cas de sigur, că nu şi-ar fi decorat lucrarea sa cu petre roşii, albastre şi ver d T. — în fine maî e de lipsă se facem aici amintire de o particularitate importantă. Ion Lemnariul, dcscoperitoriul tcsauruluî, ne spune, că interiorul acestei paserî

în timpurile din urmă s'a discutat forte mult, dacă emblema Ţerel-românescî represintă în scutul şeii un corb seu o a qui la.

Faptul însă e positiv, că figura acestei paseri eraldice, varieză pe scutul Tëreï-româncscï încă începând din secuiul al XIV-lea. Amintim acest secul, fiind-că numai de atunci încep se ne fie cunoscute cele mai vechi specimine ale acestei embleme. Intru adevër pe unele steme şi pecetï domnescï, ne apare un corb, însă pe altele noi vedem figurată o pasere, care după formele şi atitudinea sa nu este nici corb, nici aquilă, cum au credut în timpul din urmă mai mulţi literaţî români, de sigur sub influenţa ideilor naţionale, că poporul român fiind format din coloniî romane, nu putea se aibă alte însemne politice şi militare de cât aquilă.

însă mai ântâiu e de lipsă să stabilim aicî, care este în general caracterul istoric al emblemelor naţionale române.

Atât simbolelc Tërcï-româncscï cât şi ale Moldoveî, Transilvaniei şi Banatului [J]) sunt apolinice. In tote aceste ne apare figurât s 6 rele şi luna nouă. însă câte o-dată, pe lângă sôre şi pe lângă lună, noi mai vedem în emblemele Ţerel românesc! representată şi Ursa mare (apy.toc) cu 9 ori 6 stele. Ea simboliseză aşa numitul Geticum polum, Hyperboream Ursam, Geticum plaustrum [2]), cardinem mundi [s]), care după vechile idei geografice şi astronomice se răclima pe munţii ceî înalţi al Daciei, pe columna cea legendară a munteluï celui imens Atlas seu Oltului [1]).

Vom vorbi acum în particular despre cele doue paseri diferite, ce ne apar figurate, când una, când alta, în emblemele Ţereî-românescî.

Corbul în legendele vechi era de asemenea un simbol al lui Apollo [6]).

era gol, <5r în cavităţile din can caduse pctrile se afla un fel do prav negru, care, după cum ne spune Verussi, când cădea pe foc producea un miros ca de puciosă; f<5rte probabil, că erau substanţe aromatice dccompuse.

') Sulzcr, Geschichtc d. Transalp. Daciens, III. 680—681: Will man aber mit dcm Ingénieur Friedrich Schwanz . . . glauben: der Sewerincr Banat habe im Anfang nur Sonn und Mo n d im Wappen gefuhrt.

') Murlialis Epigr. lib. IX. 46 v. 1-2.- Luciani Phars. lib. V. *23.* — **Claudianl,** Bell. Get. v. 268.— Staţii Thebaid. XII. v. 650. — Ér in poema luî Paulin către Niccta: Ibis Arctoos procul usque Dacos.

[a]) l'linii lib. IV. 26: gens felix, quos Ily pcrbore os appellavere . . . Ibi creduntur esse cardines mundi.

J Virgilil Aen. IV. 482: maxumus A t l a s axera humcro torquet stcllis arJentibus aptum.

[6]J Erntostlieuis Catast. 41.— Hcrodoli lib. IV. 15. — S t a ţ i i Silv. II. 4. 17: Phoc-beius nw

EI însotia pe deul lumineî în căletoriele sale [J]). Herodot amintesce de tradi-tiunca că poetul Aristea din Proconnes, care compuse o poemă epică despre Arimaspî, urmase pe Apollo în formă de corb până la Metapontion în Italia de jos [2]). Corbul este paserea cea sfântă a deulul Mithra adorat aşa de mult în regiunile Dacieî [8]). Corbul ne apare figurat şi pe patera cea sacră de la Petrôsa; peste tot el este un simbol al divinităţilor hyperboree, seu din nordul peninsulei thracice [4]).

Ne întrebăm acum, ce represintă în emblema Tëreï-românescï a d6ua figură de pasere, cu un aspect blând şi nobil, care nu semenă nici cu forma cea vulgară a corbului, nici nu arc caracterele uncî paseri rCpitdre, cum este aquila. Ea nu arc nici dimensiuni puternice, nicî forme masive, nicî ghiare robuste si desvoltate, nici cioc brusc cârligat, nici picidre acoperite cu pene până la ghiare, cari sunt caracterele particulare şi bine marcate ale genului aquilel.

în Pravila tipărită la Govora în a. 1640, acesta pasere se vede figurată în momentul, când ea î-şî depune cuibul de asupra unor flăcări. Se p6te chiar distinge, în mijlocul cuibului si între ghiarele paserii, forma unui ou alb (Fig. 226, p. 641).

Acesta pasere eraldică e figurată şi în Liturgia românescă tipărită Ia BucurescI în a. 1680, stând aici pe vêrful unuï arbore (phoenix), ér lângă acest arbore se vëd trei altare păgâne (Fig. 227, p. 641). Pe un alt specimen din 1682 se vëd de asemenea figurate trei altare păgâne [D]) şi phoenixul depunendu-şî cuibul pe altariul cel mare din faţă, care arde (Fig. 228, p. 641).

Putem aşa dar stabili aici cu o deplină siguranţă, că a doua pasere simbolică din emblemele cele vechi ale Tëreï-românescï ne înfăţişeză aceleaşi caractere, pe cari ceî vechi le atribuiau phoenixuluî, şi că ca représenta întru adcvcî un phoenix, încă o probă aşa dar, că patria adeverată a acestei paseri consecrate sôreluï a fost în ţerile d'c la Dunărea de jos, după cum acesta o confirmă şi tradiţiunile, pe cari le-am esaminat mal sus.

') După legendele române, corbul a fost alb !a început şi penele sale s'aû încgrit de arşiţa s6reluî (Marian, Omit. II. 5).

*) Herodoti lib. IV. c. 15.

') Cf. maï sus pag. 373.

*) Bolliiic, Trompetta Carpatilor, Nr. 939 (a 1871): «Corbî de bronz se găsesc... eşi in Dacia .... Observ însă, că corbii nu sunt făcuţî

în dimensiuni spre a servi drept alt-ceva de cât ca amuleţî seu ornamente.».

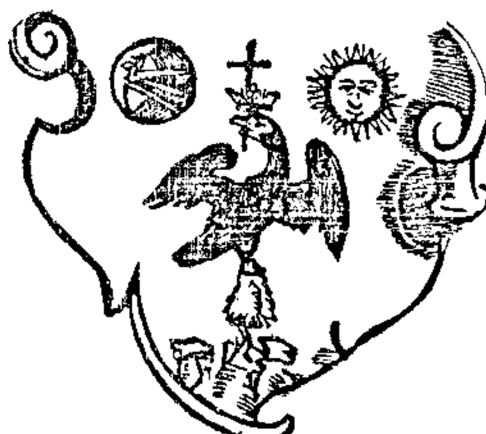
*) A se vede cele r.reî altare cyclopice de la pag. 277 in acest volum.





226. — P h oe nix u I, ca pasere eraldică, în însemnele Tëreï-românescï, représentât în momentul, când î-şî depune cuibul de asupra unor flăcări. In partea de asupra serele, luna şi Ursa mare compusă din 9 stele '). După Pravila tipărită la Govora în a. 1640. Cf. Bianu si Ho d os, Bibliografia românescă vechia, Tom. I, p. 110.

227. — Phoenixul ca emblemă a TErcî-roraânescî, représentât pe un palmier (phoenix), lângă care se vëd treî altare de formă antică. După L y t u r g i a ti-părită la Bucurescî în a. 1680. Cf. Bianu şi Hodoş Bibliografia românescă vechia, I, 231.



228. — însemnele Tëreï-românescî de la a. 5682, înfăţişând treî altare de formă antică Şi phoenixul depunônd cuibul seu pe altariul cel mare din faţă, care arde. După Evangelia tipărită la Bucurescî în 1682. Cf. Bianu şi Hodoş, Bibliografia rom. v., I. 247.

') Semiluna încunjurată de 7 stele ale UrseT marî e representată şi pe un denariu roman, din timpul republice!, purtând numele L. Lucretius Trio. Duruy, Hist. d. Grecs, I (1887) p. 24.— Maî notăm aici, ca scutul din armele Tëreï-românescî, cum este gurat în Pravila de la Govora, are forma plăceî de bronz descoperite la Dodona, ce représenta disputa Iui Hercule cu Apollo pentru tripedul de la Delphi (Carapanos, Dodone, pi. XVI. 1).

.M U .> U IM 11,
i> l L l

în fine încă o particularitate.
Paserea cea eraldică a Tëreï-românescï este figurată transportând în plisc
cruce, une orï simplă, alte ori duplă.
în Octoichul slavoncsc tipărit la a. 1575, acesta cruce arc în partea supe-

iоră forma unei svastice vechi pelasge Jj[1], simbol al sôreluï renăscut, seu

al sorelul de primăvară. Tot ast-fel în Psaltirea slavo-română de la a. 1577 '). Phoenixul în religiunca cea vechia era simbolul nemuririi, al eternităţii [2]). Poetul Claudian o şi numcsce aeterna avis. Tot ast-fel în rcligiunea creştină crucea este simbolul reînvierel, seu al vieţel eterne.

5. *Veriga cu inscripţîum din tesaurn-l de la Petro'sa.*

(VII. *Torgîies* [s]).

în tesaurul descoperit pe cestele muntelui Istriţa, la a. 1838, se aflau şi doue verigi mari de aur (colane), avend fic-care câte o inscripţiunc.

Din aceste doue verigi, una a fost înstrăinată încă înainte de ce autorităţile române ar fi început cercetările lor. Despre natura inscripţiuniÎ sale nu avem alte date, de cât o simplă declaraţiune a ţeranuluî Ion Lemnariul, care descoperise tcsaurulj că amêndéue verigele erau gravate cu litere, ce nu se puteau ceti.

A doua verigă cu inscripţiune, al cărei diametru era de O[m]l53, a scăpat nevetămată din primejdiele, prin care trecuse acest tesaur în a. 1838; însă

') Bianu şi Hoiloş, Bibliografia rom. Tom. I. 61 (1575), 67 (1577).

") Northcote et Brownlow, Rome souterraine, Paris 1872, pag. 302: II ne faut pas croiro, du reste, que tous les oiseaux que l'on voit représentés dans les peintures et les inscriptions des catacombes soient de colombes . . . D'autres représent peut-être le phénix. Les actes de sainte Cécile racontent qu'elle fi sculpter un phénix comme symbole do la résurrection, sur le sarcophage du martyr Maximus . . . On le sculptait sur les tombeaux païens . . . on le voit, de même, souvent représenté debout sur le palmier symbolique (şoîv.ţ, en grec, veut dire en môme temps palmier et phénix). . . Peut-être faut-il voir une image du phénix dans ceux des oiseaux des catacombes qui portent dans leur bec non un branche d'olivier, mais un branche de pdmier.

[3]) Secchi o numesce colana d'oro ; M i c a l i torques, y.pîxoţ; ; A r ne t h torques; Charles de Linas armilla séû torques; Soden-Smi t h Neckring; argintariul Tel g e dm Berlin Halsring, Odobescu o consideră ca armilla (brăţară), însă avênd în vedere dimensiunile cele marî ale lărgimii, acesta verigă nu putea fi întrebuinţată nici chiar pentru partea superioră a braţuluT.

din fatalitate, ea a avut se sufere maï mult, după ce a intrat în museul naţional din Bucurescî.

în noptea din 20 Nov. 1875, acesta veriga dimpreună cu ccle-1-alte obiecte, ce aparţineau tesaurului de la Pctrosa, au dispărut din museul naţional, furate de un individ pervers si îndrăsneţ, cu numele de Pantazescu.

Cercetările se încep îndată şi autorităţilor române Ic succede se descopere pe acest făcătoriu de rele, şi se readune erăşî în museu aceste prcţiosc anticităţî, însă de astă-dată în o stare mult mai deteriorată, de cum ele scăpase la 1838 din manele destructorului Verussi. Sceleratul Pantazescu predase veriga cu inscripţiune unui complice al seu, argintarii! din Bucurescî, care a tăiat'o în mai multe bucăţi si a frânt'o chiar pe la mijlocul inscripţiuniî. Astă-dl din acesta monumentală verigă nu mai esistă de cât doue mici bucăţi, — ce portă inscripţiunea, — un fragment în lungime de $O^{m}10$, altul de $O^{ra}185$; ér cele ddue estremităţî ale verigeî au dispărut.

Prin mutilarea, la care a fost espusă acesta verigă în a. 1875, a fost distrusă numai o singură literă de la mijloc £, precum si partea de asupra a literei a treia de la fine. Din fericire însă forma acestor doue caractere ne este astă-dî pe deplin cunoscută, încă înainte de a. 1875 se publicase atât în ţeră, cât şi în străinătate, mai multe facsimile de pe acesta inscripţiune, ér pentru museul din Berlin se făcuse de pe originalul verigei şi o reproducere galvanoplastică. Noi vom reproduce aici maï ântâiû acesta inscripţiune după următorelc trei facsimile, relativ cele mai bune, din câte s'au publicat până la a. 1875. (A se vede p. 644).

în ce privesce interpretarea acleverată a acestei inscripţiunÎ, dificultatea cea mai mare era în a cunosce şi a fixa caracterul etnografic al elementelor, ce formau textul inscripţiuniî, de ôre-ce de la natura acestui alfabet depinde si valorea, ce este a se atribui fic-careî litere în parte.

Cei de ântâiu, cari au esaminat în mod maï obiectiv, inscripţiunea verigei de la Petresa, si-au avut vederi maï clare, în ce privesce forma paleografică a literelor, aii fost învăţaţii italieni.

în anul 1843 Părintele iesuit Se ce hi făcuse o comunicare Institutului archéologie din Roma asupra descoperirii tesauruluï de la Petrosa. Densul numcscc acostă verigă un colan de aur, si consideră caracterele inscripţiuniî ca litere clare şi neîndoiose eugane [1]).

') Bolletino delP Institute di Corrispondenza archeolo<jica per l'anno 1843, (Roma), p. 92: eoliana d'oro trovata in Vallachia su cui leggesi una chiara ed indubila iscrizione euganea.

în anul urmatoriû, 1844, se ocupă cu acesta verigă un alt distins ar-chcolog din Italia, M i ca l i. Densul declară, că acest colan, séû torques în ce privesce forma sa, nu presintă ceva rar, însă ceea ce-1 face cstrem



229._Inscripţiunea de pe veriga de la Petrdsa, ast-fel cum a fost publicată de Micali în Monurnenti inediţi (Firenze, 1844. Tav. 53) şi reprodusă de Fabretti in Corpus inscr. ital. (1867) nr. 62.



230. — Inscripţiunea de pe veriga de Ia Petrdsa, după reproducerea galvano-plastică, făcută pentru museul din Berlin în a. 1855—56. După He n ning, Die deutschen . Runendenkmâler, 1889. Taf. II. 3.



231.— Inscripţiunea de pe veriga de la Pctrôsa reprodusă de C. BolHac în Trompetta Carpatilor, nr. 939 din 1871.

de rar este inscripţiunea gravată, a cărei lectură e obscură, deşi caracterele prin forma lor sunt f6rte apropiate de cele e u ga n e [3]).

In anul 1850 loseph Ar.neth, directorul musculuî imperial de anticităţî din Viena, face şi densul o descriere a monumentelor de aur descoperite la Petrosa, si reproduce în facsimile inscripţiunea acestei verige. Arneth adopteză întru t<5te părerile învăţaţilor italieni, că caracterele acestei inscrip-t'unî sunt asemënatc întru tete cu cele p e l a s g c şi chiar cu cele e u g a n e [2]).

') Micall, Monuments inediţi. Firenze, 1844; 2 vol., Nr. 337 şi Tav

LIII. 3. ' Aruetl|J Die antiken Gold- und Silber-Monumente des k. u. k. Munz- und Antiken-

Insă cu totul alte părerî aveau literaţii din Germania.

Seduşi prin asemënarea unor caractere cu aşa numitele rune anglo-saxone, dênsiïerau de credinţă, că inscripţiunea de pe veriga de la Pctrdsa este r un i c ă, si că ea conţine cuvinte gotice, orî cel puţin germane posteridre epocel Goţilor.

Cel de ântâiû, care emise acesta părere, a fost l u l i u Zacher din Halle la a. 1855. După densul caracterele, ce formeză inscripţiunea de pe veriga de la Petrosa, ar fi numai o variaţiune a runelor anglo-saxone, pe carî densul le califică ca adevërate rune gotice [J]). Basât pe aceste vederî, Zacher era de părere, că inscripţiunea se pete citi ast-fel :

G. . aniovihailag.

De aici se începe apoî o lungă generaţiune de erori, cu privire la textul inscripţiuniî si la provenienţa tesauruluî de la Petrosa, erori, cărora a cădut jertfă în timp de o jumëtate secul un mare mimer de literaţi, unii mal iluştrii, şi alţii mal obscuri.

în anul 1856 filologul german W i l h el m Grimm face asupra tesauruluî de la Petrosa o comunicare Academiei d-in Berlin. In oposifiune cu teoria lui Zacher, Grimm susţine, că ceva gotic în inscripţiunea verigei nu se pete afla, din contra, dice densul, se pare mai mult, că acesta inscripţiune conţine cuvinte, ce aparţin dialectului teuton (altdeutsche Worte [z]). Grimm consideră inscripţiunea ca runică, declară cele doue caractere estreme x — X ca simple cruci, ori semne decorative, si citcsce inscripţiunea ast-fcl:

-f- *utan nothi haila* +

Pe care o traduce în limba germană prin cuvintele : Gluck, frei von Bedrăngniss.

în anul 1857 un alt distins literat, Massmann, citesce inscripţiunea:

Gut annôm hailag. si o esplică prin cuvintele :

Den gothischen Jahrgeldern heilig, seu

Der Gothen Jahrgeld unverletzt [3]).

Cabinettes in Wien. Wien, 1850, p. 86: Ein G o l d r i n g . . . mit nachstehender, schon etwas schwer zu unterscheidender Schrift (urmeză facsimilul literelor), welche den pe-lasgischen oder auch den euganischen Charakteren gleichen.

') Zacher, Das gothische Alphabet Vulfilas und das Runenalphabet. Leipzig, 1855, p. 44-50.

') Grimm in Monatsberichte der k. Preuss. Akad. d. Wiss. 1856, p.

602: Etwas gothi-sches ist hier nicht zu finden, vielmehr sind es ganz cntschieden altdeutsche Worte.

[J]) Massmann, Der Bukarester Runenring (in Germania, Vierteljahrsschrift fur deutsche Alterthumskunde, II Jahrgang. Stuttgart, 1857), p. 209-218.

în acelaşî an (1857) Lauth e de părere, că acesta inscripţiona conţine cuvintele :

Gut ani o d liai lag Wodan's heiliges Gut [1]).

în 1861 Dietrich propune o nouă interpretare: *Guta niothi kailag* Divino cultui sacer [2]).

însă în a. 1866 densul consideră veriga a fi de provenienţă gotică, î-şî modifică părerea, ce o avuse maî înainte cu privire la sensul cuvintelor de maï sus, pe carî acum le traduce

Dem Gothenbediirfniss heilig [8]).

La a. 1867 un alt înveţat, Dr. Georg Stephens, profesor de limba si literatura englesă la universitatea din Copenhaga, esprimă părerea, că inscripţiunea este a se citi :

Gutanio wi hailag La al Goţilor templu consecrat. însă la anul 1884 Stephens face o nouă împărţire a cuvintelor

Guta nio wi hailag

*), pe carî acum le traduce :

Dedicat noului templu al Goţilor.

La a. 1878 P. I. Cosijn publică asupra tesauruluî de la Petrosa. o notiţă în Memoriele Academiei de sciinţe din Amsterdam şi esplică textul presupus de Gutanio w i hailag prin cuvintele:

Heilig wijgeschcnk van gotische vrouwen [B]), Dar consecrat din partea femeilor gote.

în anii 1884—1889 profesorul Hennin g de la universitatea germană din Strassburg se ocupă şi densul cu studiul verigei de la Petrosa, pe care La a. 1884 o numesce «unicul monument runic german» [6]), ér la

') Lauth, Das germanische Runenfuthark. Munchen, 1857, p. 76—81.

') Dietrich, De inscriptionibus duabusrunicisadGothorum gentemrclatis.Marburg, 1861.

') Germania de Pfeiffer, XI. 1866, p. 202.

*) Stephens, The Old-Northern Runic Monuments of Scandinavia and England. London, 1867—1884. Tom. II, p. 567—573. Tom. Ill, p. 265—266.

[5]) Cosijn, De Runeniscriptie van den Bucharester Ring (in Verslagen en Mededeclingen der k. Akademie van Wetenschapen. 2<i« Reeks.

Amsterdam, 1878, p. 354—364.)

[e]) Henning, în scrisórea sa către Telge: Strassburg, 23 Juli, 1834. Wie oft hatte ich danach verlangt, diess einzige deutsche Runendenkmal, welches ich nicht mit eigenen Augen gesehen, im Original kennen zu lernen ! (Telge, Prähistorische Goldfunde, p. 24).

a. 1889 o consideră ca «cel maï v e eh iu obiect, principal din monumentele runice germane» [1]).

Henning adopteză lectura luî Stephens:

G ti t ani o w i h ai

lag al căreî înţeles ar fi după densul

Das gothische heilige (unverletzliche) Gottereigen (Tempelgut[2]). în fine maï e de lipsă se amintim aicî şi părerile preotuluï lutheran Rudolf Neumeister din Bucurescî (1861—1866).

Densul propunea trei interpretări diferite pentru textul acestei inscripţiunî,

care dacă se ar citi

Gtttanioivi h a

il a g ar însemna

Dem Wodan heilig.

Separând însă cuvintele în forma de :

Gtitani owi hailag si avênd în vedere că Goţii numiau Scythia «Ovim», atunci înţelesul ar fi

Dem guten Scythenland

heilig. Cetindu-se însă

Gutani o wi

hailag atuncï ar însemna

Dem guten Vaterlande wie heilig (gewidmet [3]).

Ipotcsa, că inscripţiunea de la Petr6sa ar fi în limba gotică, ori în limba germană vechia (teutonică), nu a putut da până astă-dî nicî o interpretare sa-tisfăcătdre.

«Cuvêntul hailag», scrie Bock, «nu se găsesce în limba gotică (în traduc-ţiunea bibliei făcută de Ulphila) si acest cuvent aparţine de sigur dialectului german teuton şi nici nu pete se corespundă acelui secul depărtat (al in-vasiuniî Goţilor). Când noi am trimis un facsimil de pe acesta inscripţiune distinsului linguist Dr. Parmet, docent privat de filologia la Academia din Miinster, şi i-am esprimat dorinţa se ne comunice părerea sa cu privire la cetirea acestei inscripţiunî, densul după un studiu aprofundat ne-a declarat, că aicî nu avem de a face cu run e, ci cu l i t e r e vechî grecesc î, cari pe lângă tete, că gravorul neîndemânatic (?) nu scia se facă de cât linii drepte, totusï au perdut numai forte puţin din forma lor adeverată originală» *).

[1]) **Henning-,** Die deutschen Runendenkmaler. Strassburg, 1889, p. 27: Der Ring von Pi-etroassa, clas atteste Hauptstuck unserer Runendenkmaler.

[2]) **Hennlng;,** Die d. Runendenkmaler, p. 43.

J) Mittheilungen d. Central-Commission (Wien). XIII (1868) p. 115—117.

***)** **Hock,** Der Schatz d. Wcstgothenkonigs Athanarik (Mitth. d. Central-Commission
"• 1868), p, H7: Als wir nähmlich diesem anerkannt tiichtigen Sprachtbrscher (Dr,

De altâ parte Lab ar t e, distinsul archeolog frances, vorbind despre caracul artistic şi originea etnografică a tesaurulirî de la Petrdsa se esprimă ast-fel :

«în nicï un cas nu se pdte presupune, că aceste obiecte prcţiose ar fi f *st* fabricate de industriaşi Goţi. Goţii erau cultivatori de pământ, şi soldaţi, si peste tot jăfuitorî desfrânaţi. Aceste calităţi bune şi rele ale lor nu se unesc în nici un caş cu artele, şi nu e posibil se fi esistat vre o-dată în colibele lor din mijlocul pădurilor ateliere, cari se pdtă fabrica obiecte aşa elegante de aur si de un preţ atât de mare» »).

Revenim acum Ia textul acestei interesante inscripţiunî.

în esaminarea critică a caracterelor grafice, ce Ic présenta acesta verigă, nu trebue să perdem din vedere, că aceleaşi forme de litere le aflăm în inscripţiunile vechi grecescl, în cele italice şi peste tot locul, pe unde s'a estins o-dată poporul pelasg. Alfabetul aşa numit runic nu conţine de cât numai o parte din elementele vechiului alfabet pelasg, a poporului celui marc, puternic şi înaintat în civilisaţiune, care în epoca neolitică şi în epoca de bronz a fost reslăţit nu numai peste părţile meridionale ale Europei, dar si peste ţinuturile Germaniei, Galici, Svediel, Norvegiei şi Britanici [2]).

Parmet) ein Facsimile dcr Inschrift mit dcm Wunsche vorlegten, uns seine Ansicht iiber ihre Lesung mitzutheilen, erklärte derselbe nach eingehenden Studien, dass wir hier nicht mit Runen sondern mit al tgriechischen Buchstaben zu thun hätten.

*) Labarte, Histoire d. arts industriels. I. p. 332—333: On ne peut d'ailleurs supposer, en aucun cas, que tous ces beaux bijoux aient été fabriqués par des ouvriers goths . . . Les Goths étaient cultivateurs et soldats et surtout pillars effrénés. Ces bonnes et mauvaises qualités ne s'allient pas avec les arts, et il n'est pas possible que des ateliers pouvant fabriquer des bijoux d'or d'un tel prix aient jamais pu exister dans leurs cabanes au millieu des forûts. .

') Cuvôntul «runa» séû «rhuna», după cum résulta din vechil autori, era la început numat o numire generală pentru caracterele grafice, ce se întrebuinţau în ţinuturile locuite de Celţî, de Germani şi de Pelasgiî din nordul Dunării. Originea şi înţelesul acestui cuvent nu se pote esplica, nicï din limba celtă, nici din limba germană. Din contră se pare maî mult, că acest termin are un caracter etnografic, după numele vechiului Popor pelasg, numit R im î, Ari m î, séû Râm n î. în părţile Asiei, după cum scrie Berger [Hist, de l'écriture, p. 205), alfabetul a fost propagat sub forma şi sub numele A ram i l or, Upï on«lnea 'or, o vechia populaţiune pelasgă, stabilită în munţii şi în văile Siriei şi ale

Me-"opotamieî. Archeologul danes, Olaus Worm i us (f 1654) ne spune de altă parte, că aşa numitele rune se maî numiau şi Ram runer (Du Cange, Gloss, med. ct inf. lat. ad yrumnae); probabil avem aicî o espresiune danesă formata după numele de

Sm enî- EPiscopul Venanfiu Fortunat din Gallia (sec. al VI-lea) numesce aceste

încă în timpurile luî Cesar, în părţile meridionale ale Germanieî şi în Galia, nu erau în us de cât literele vechî pelasge [1]), pe cari însă autorii romani, cu un termin general şi mal uşor de înţeles, le numiau litere grecescI. Vom reproduce aici următdrele cuvinte ale lui luliu Cesar.

«în castrele Helve ţienilor», scrie densul, «se au aflat dre-carï tabule (registre) scrise cu litere grecesc! si cari au fost aduse la Cesar».

Ér în ce privesce pe Gali, acelaşi Cesar scrie, că Druidiî înveţau de rost o mulţime mare de versuri (psalmi) şi donşiî erau de credinţă, că nu e bine se pună acele versuri în scris; însă în cele-lalte afaceri publice ale lor şi în socotelile private el se folosiaû de literele grecesc! [2]).

în acesta privinţă no! aflăm şi Ia Tacit următdrea notiţă :

«în confmiele Germanie! şi ale Rheţieî, după cum se spune, mal esistă şi acuma ore car! monumente şi tumule scrise cu litere grecesc!»*[3]).*

Usul literelor vechi pelasge în părţile de nord ale Eladeï, séu în ţinuturile aşa numite ale Barbarilor, se reduce la timpuri forte depărtate. «Ionien iï,» după cum scrie Herodot, «numiaû încă din vechime cărţile scrise oç *) pei rase, din causa, că lipsindu-le papirul, e! întrebuinţau pentru

caractere «barbara rhuna» (Carm. lib. VII. 18. 19), adecă litere ale Barbarilor, ér nu ale Germanilor, şi după cum seim, sub numele de Barb a r î, se înţelegea cu deosebire populaţiunea indigenă din părţile de nord ale Eladeï. In fine mai este de lipsă se amintim aicî, că Ungurii încă in sec. al XlII-lea numiaû literele cirilicc, literae Blackorum, seu românescî (K *é* z a, Gestu Hung. I. 4. 15), cu tôte că în timpurile aceste se scria cu aşa numitele cirilice mal mult în limba slavonă de cât românescă. Chiar şi în secuiul al XVIII-lea şi al XIX-lea literele cirilice erau numite de Unguri o l d h betuk şi de Români slove românesci.

') Plinii H. N. VIL 57. 3: In Latium eas (literas) attulerunt Pelasgi.

') Caesaris Bell. Gali. I. 29: In castris Helvetiorum tabulae repertae sunt literis graecis confectae et ad Caesarem relatae. — Ibid. lib. VI. c. 14: Magnum ibi numerum versuum (Druides) ediscere dicuntur . . . 'Neque fas est esse cxistimant, ea litteris mandare, quum in reliquis fere rebus publicis, privatisque rationibus, graecis utantur litteris. — Cu privire la acest pasagiu, istoricul H. Martin (Histoire de France, I, 1860, p. 67) scrie: Cette écriture, qu'on retrouve sur quelques monnaies gauloises et dans quelques inscriptions . . . se rapproche beaucoup de la grecque, mais de la grecque primitive, c'est-à-dire pélasgique: elle appartient à cette famille d'alphabets antiques qui comprenait, avec le

pëlasgique, l'étrusque, le samnite. l'osque, le latin ancien, le celtibérien -et l'ombrien. — Tot ast-fel scrie Pliniu (VII. 58. 1): veteres graecas (literas) fuisse easdcm paene quae nune sunt latinae.

') Taciţi Germania, c. 3: monumentaque et tumulos quosdam Graecis literis in-scnptos, in confinio Geimaniae Rhactiaeque ad hue extare.

V Acest cuvent derivă fără îndoiéla, de la adiectivul pelasgo-latin bubulus, d. e. c or i a bubuia, pieï de vită, de unde apoï s'a format grecescul £;£Xoç carte, jîipXiov,

ris P6' de caPre Ş' de oï. Chiar şi acum în etatea mea, mulţî din Bar-barî scriu pe ast-fel de pe!» >).

însă cu stingerea elementului pelasg de pe teritoriul Germaniei ajunge "n desvctudine în părţile acestea şi usul scrierii.

Diferitele populaţiunî de rasă celtă şi germană, ce ocupară, după Pelasgî, te-'toriul Germanici şi al Scandinavici, nu avuse nici un fel de scrisore, nici particulară, nici comună. Tot ast-fel résulta şi din cuvintele lui Tacit despre Germani: literarum secreta viri pariter ac feminae ignorant[2]).

Ér în alt loc acelaşi Tacit scrie :

«Dacă deiï ceï bunï, orï deiï cel rëï, le-aû denegat Germanilor argintul si aurul, nu sciu. Dar nici nu pot se afirm, că nu ar esista în Germania vre o venă de aur, seu de argint, fiind-că cine a scrutat pământul acesta ? Dar el nicî nu arată vre un interes, ca se aibă şi se întrebuinţeze aceste metale. Vasele de argint, ce se vëd la el, sunt date ca daruri la ambasadorii şi principii lor, dar el nu le preţuesc maî mult de cât vasele de păment» [s]).

După cum am vëdut mal sus, pentru literaţii germani, cuvântul «hailag» présenta cea mai mare garanţia, că inscripţiunea de pe veriga de la Petrdsa are un caracter si înţeles german.

Dorind cu orî-ce preţ a scote la lumină cuvinte gotice din inscripţiunea de la Pctrosă, literaţii germani se au perdut, în timp aprôpe de 50 ani, numai în etimologii arbitrare asupra unor cuvinte întru adevër imaginare, fără se aibă în vedere, că cele mai vechi inscripţiunî de pe monumentele si obiectele de artă nu conţin formule de consecrare, ci de regulă ele ne arată numele măiestrilor, cari au csecutat aceste lucrări, cum aflăm d. e. Duenos med feced pe cea mal vechia inscripţiune latină *), Novios Plautios med Rom ai feced pe o lamina de aramă din Roma [B]), C. Ovio(s) Ou(fcntina) fecit [6]) pe un bust de aramă a Méduse! din Roma, seu pe monumentele grecesc!: Mïjvô'favto; èraUc; 'ETta-faro? irtoist; Xisprfv èrcoîîasv etc.

pl. ptgXia cărticică. Acelaşi înţeles î-1 avuse Ia început şi cuvintele charta bibula <X«?™t pigXûuv). Mai târdiû Grecii aplicară numele de fiij&oţ, gâf/Aoţ, gigXov, pi^Xiov la scorţa plantei numite papyrus, pe care scriau Egiptenii.

'l **HcrodoU** lib. V. 53: **K a;** taţ pi^ooţ S^a-erx/ţ xaXeùai ano too naXa-.oS o; 'Iiuvsţ...

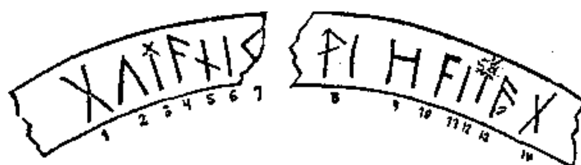
Oc vj.,, T0 xţiT' -s^i TCOx)-0;_ Tt?jv p^^d^y ţţ Toiaiiaţ o;-f Jep-xc Ypi'f ou-:'.. ') **Taciţi** Germ. c. 19. [5]) **Taciţi** Germ. c. 5.

réul, La plus ancienne inscription latine (Revue arch, août 1882) p. 16.) C. I. L. vol. I. nr. 54. ') C. I. L. vol. I. nr. 24.

în fine dacă interpreţii germanï ar fi supus la un csamen serios însuşi originalul acestei verigî; dacă dênsiï nu s'ar fi mulţămit numai cu simple copiï făcute de ôrnenï neversaţî în punctele cele delicate ale archéologie! şi paleografiei; cu deosebire însă, dacă nu ar fi negligiat comparaţiunea literelor de pe verigă cu alte inscriptiunï, atuncî ar fi putut uşor se ajungă la convingerea, că ultimele litere ale inscripţiuniî de la Petresa nu au putut, în nici un cas, se conţină cuvonţul «hailag».

Noi am esaminat în museul din Bucurescî în diferite rêndurï originalul acestei verige. Gravura literelor e în general uniformă şi bine esecutată, ér sgărieturile superficiale şi percusiunile întemplătore, la care a fost supusă acesta verigă de la 1838 încoce, se pot uşor deosebi de trăsurile drepte şi adâncî ale literelor, făcute cu un instrument ascuţit.

Noï reproducem aici un desemn' de pe acesta inscripţiune, ast-fel după cum ni se presintă ea astă-di.

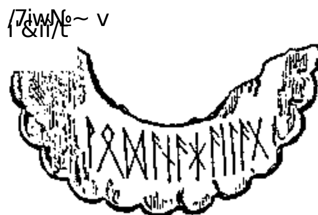


232. — Inscripţiunea de pe veriga de la Petro sa, în starea sa actuală.

Ultimele cinci litere ale acestei inscriptiunï (10—14) le vedem figurate aprdpe în aceeaşi formă şi pe alte doue monumente, ce au fost considerate de runice, anume, pe o fibulă descoperită la Osthofcn între .Worms si Mainz

şi pe o altă fibulă, ce se conservă în museul delà Mainz (Fig. 233).

/7iwN№~ v



233. — Inscripţiunea gravată pe fibula descoperită Ia K e r l i c h, astă-dî în museul de la Mainz, avênd la fine aceleaşi caractere grafice, ce ni ni se presintă şi pe veriga de la Petrôsa. După Henni n g, Die deutschen Runendenkmaler, p. 156 [a]).

') Heiming[1], Die deutschen Runendenkmalcr, p. 70 şi Taf. II. 5.

") Henning, care în ce privesce descifrarea inscripţiunilor runice, se află într'un labirint de erorî, declară fibula din museul de Ia Mainz

ca falsificată, însă. fără nici un motiv serios.

Cele cinci litere finale constitue aşa dar un cuvent de sine stătătoriu şi ele vor trebui se fie separate, din punct de vedere al interpretării, de ceea laltă parte a textului. De altmintrelea putem observa chiar pe corpul verigei o separafiunc marcantă între litera H şi între ultima grupă formată de cincî

litere - pi?fcV

Cea de ântâiu literă în acest cuvent final, II f P A., are sus în partea dreptă doue liniï paralele orisontale. Ea représenta aşa dar pe un F din alfabetul Volscilor şi al Latinilor.

A doua literă este un I etrusc şi latin.

A treia literă a suferit în anul 1875 o deteriorare, în partea de asupra ea a fost roşă, de clescelc argintariuluT, complice cu Pantazescu, care pilise si tăiase veriga pe la mijlocul inscripţiunil.

însă acesta literă astă-dî pe jumëtate ştcrsă ne apare sub forma de F seu T în tdte facsimilele, câte s'au publicat de la 1841 până la 1875. Ea représenta în vechiul alfabet ionic si eolo-doric litera y, căreia Etrusciî si Volşciî i-au dat valdrea de C (K [1]).

A patra literă este formată din un trunchiu drept, are sus în partea dreptă doue linii înclinate, ér mai jos alte doue liniôre scurte în formă de puncte ovale, pe carî însă le-au trecut cu vederea, orï le-aû desconsiderat, toţî aceia, carî au copiat până astă-dî acesta inscripţiune. Singur numaî în facsimilul publicat de Micali. în a. 1844, cele doue liniôre micï apar sub forma unui singur punct (pag. 644). Avem aici aşa dar un E, care sub forma acesta de $ ni se presintă şi pe inscripţiunea pelasgă din Lemnos [2]).

>) In facsimilul, ce ni-1 presintă Hen ning, după reproducţiunea luï Telge, se mai



234. - luscripţiunea verigei de la Petrosa după reproduc| iunca lui Tclge, la Hen ning, Die d. Runendenkmiilcr, p. 29.

vede lângă trunchiul acestei litere, esprimată o petă, ca şi când acesta literă ar ave doue piciôre sub forma de /•> (L), însă după cum se pc5te convinge orî-cine, care va esamina originalul, acest semn, nu formdză o linioră gravată, ci este numai urma unei Mtnp e loviri întemplătore, da carî se află maî multe pe corpul acestei verige,

chiar şi "^Părţile acele, unde nu esistă nici o literă.

u ietin de Correspondance hellénique, X. p. 1. — Un E cu un punct de

esupt ne apare şi pe o inscriptiunc din Italia superidră (Fabretti, Corp. inscr. ital-,

"r. 31.) '

Ultima literă X represintă pe un T din epigrafia Italieï superiôre. Cu deosebire T ne apare ca X în alfabetul aşa numit cadmic, în inscripfiunile Umbrilor, Salaşilor şi Rheţilor [1]).

Résulta aşa dar, că ultimul cuvent din textul inscriptiuniï de la Petrosa corespunde la literele latine

F I C E T ,

adecă *fecit.*

Tot FICET este ultimul cuvent si pe cele doue fibule de la Osthofen si Kerlich (pag. 651), considerate din nesciinţă ca runice.

în fine noï mai cundscem încă doue inscriptiunï presupuse de runice, în cari ultimul cuvent FICET, on FECIT, ne apare sub forma prescurtată, inversă, de FO (Fig. 235. 236, pag. 659).

«în loc de FECIT», scrie Fabretti, «ceî vechî scriau câte o dată FC în formă abreviată, ér pe titlele gréco-romane se citesce <I>IIKIT şi rar

Dacă aşa dar ultimul cuvent din inscripţiunea verigeï de la Petrdsa este un FICET (fecit) — si acest adevăr nu se mai p6te contesta, — atuncî de sigur, că cea-laltă parte a textului conţinea numele măiestrului, care a fabricat veriga.

Vom esamina acum şi restul de 9 litere, ce formcză începutul şi partea de mijloc a inscriptiuniï.

Cele maî multe caractere din acesta parte a textului nu presintă apr6pe nicî o dificultate în ce privesce valdrea lor adeverată.

A doua literă de la început este un A (L), pe care-1 aflăm întrebuinţat sub forma acesta în alfabetul pelasgo-grec, în particular însă la Faliscï, la Etrusc! şi pe monetele vechi ale Dacici.

A treia literă este un T = X ~ cn» Pe care'l aflăm si în alfabetul din partea de nord-ost a Etruriei *[5]).* Forma acestei litere ne maî apare si pe inscripţiunea pclasgă din Lemnos *).

') Daremberg, Diction, d. ant. gr. et rom. v. Alphabetum, p. 199, 212, 214, 218. — Fabretti, Corp. inscr. itul. p. CCCXV. — Moiniuscn, Die nordetruskischen Alphabetc. Taf. JIT (in Mitth. d. antiquar. Gesellschaft in Zurich, VI. Band., 1853, p. 199 seqq.)-

") FabrelU, Corpus inscr. ital. p. 458: Pro fecit aliquando FC per compendium scribe-bant vetcres. In titulis graeco-romanis legitur <f>IIKIT, raro OIK1T. —Forma de ficet Şi fi ci t o întimpinăm adese ori în limba latină vulgară (Schuhardt, Vokal. 1.311).

") Berger, Hist, de l'écriture, p. 149. — Lenormant, Étude sur l'origine et la formation de l'alphabet grec. 49. — **rnuly-Wissowa,** R. E. v. Alphabet, p. 1618.

*) Bulletin de Correspondance hellénique, X. p. 2, 3.

A patra literă cu braţul superior maî lung de cât cel de desupt représenta pe un *F -,* adecă A, din alfabetul Rhcţilor şi Salasilor [!]).

A cincea literă este un T de formă eugubină. A şesea un I etrusc şi latin. A séptea un O format din patru liniî drepte, cum ne apare şi pe inscrip-ţiunile din Italia superioră, pe monumentele vechî latine, şi pe cele din Tomi, cu singura deosebire, că pe veriga de la Petrosa acesta literă are doue linii prelungite în jos, după tipul ionic.

A opta literă este un S (S) în formă archaică de M cum ni se pre-sintă în alfabetul eolo-doric, etrusc si vechiu roman [2]).

O singură dificultate se pare a o présenta iniţiala X. Insă dacă observăm cu atenţiunea cuvenită modul cum artistul a gravat acest semn grafic, atunci faptul ne apare evident, că noi avem aicî o literă combinată, un V consonantă cu un V vocală.

Usul de a lega împreună doue, orï maï multe litere, este anterior epigra-fieï latine.

Proba ne este şi numeralul X compus din ddue semne V, unul avênd liniorele în sus, altul în jos. In fine un V sub forma de X, avond partea de asupra mai deschisă, ne apare şi pe un grafit, ce a fost descoperit în ruinele vechiului Aquincum din Pannonia [3]). Avem aşa dar aici următcVele
litere :

VULCHATIOS . FICET ').

Terminafiunea în *os* în loc de *us* la substantive, nume proprii şi adiective, este o caracteristică a timpurilor archaice. în limba umbrică noî aflăm : çerfos (servus), mănos (manus), alfos (albuş) salvos (salvus), ér în in-scripţiunile vechi latine: Volcanos [6]), Duenos, Novios, Plautios etc.

împrejurarea, că pe inscripţiunea de la Petrosa, litera M (S) din Vul-chatios ne apare mai depărtată de literele precedente, nu formeză nici de cum un cas isolât, în epigrafia latină avem o mulţime infinită de esemple, unde S final, la numele proprii, este aruncat la o parte, ca şi cum ar fi fost o literă, care de mult nu se mai pronunţa. D. e. VRSV S, VIBIANV S etc. °).

') Dnrciubergr, Diet. d. antiquités, v. Alphabetum, p. 214. — Fabretti, Corp. inscr. ital. Tab. 1.

') Daremberg-, ibid. v. Alphabetum, p. 196 —198.—Lenoniiant, Études sur l'origine de l'alphabet grec, p. 55. - Kabretti, Corp. inscr. ital. p. CCCXV. — C. I. L. voi I, p. 255.

") Rômer, Kiadatlan Rômai feliratok. Budapest, 1875, p. 30.

[4]) Volcatius, ca nume familiar, ne apare atât în istoria Etruscilor cât şi a Romanilor. Forma este archaică, pelasgă.

[6]) C. I. L. voi. I. 20.

[6]) C. I. L. voi. IU. nr. 4778. — Cf. ibid. nr. 4785.

Rëmâne acum se csaminăm valôrea şi înţelesul Htereî H, a căreî posiţiune, după cum vedem, este isolată între cele doue cuvinte Vulchatios si ficet.

Care era, în inscripţiunea de la Petrôsa, caracterul fonetic al acestei litere, ne-o spun alte doue inscriptiunï pelasge, considerate în mod unilateral de runice germane. Pe una din aceste inscriptiunï litera, ce precedéza cuvêntul

FICET ne apare sub forma T (^Hl r X Fig- 233, p. 651). Acest semn grafic în alfabetul Pelasgilor din Lycia)1(, représenta pe un O '). Că întru adevër litera H, pe veriga de la Petr6sa, are valôrea uncï vocale, a unui O, si că nu este o abreviaţiune, o confirmă inscripţiunea de pe fibula de la

Osthofen, ce am reprodus'o la pag. 651, unde acest H este înlocuit cu & (O)

înainte de FICET, sub forma de X M TnA

Ca se putem însă ajunge la o conclusiune pe deplin sigură cu privire la acest H, e de lipsă se esaminăm aici valôrca fonetică a acesteT litere şi în alfabetul Pelasgilor meridionali, de pe teritoriul Eladeï si al Asieï mici.

în vechiul alfabet cadmic litera H se întrebuinţa atât ca aspiraţiune cât si ca vocală, însă în alfabetul ionic-attic H era o literă pentru sunetul ionic *e* şi care corespundea la grecescul primitiv *a* [s]).

Résulta aşa dar, că acest H isolât, care în alfabetul ionic-attic corespundea

unuî *e* séù *a,* ér în alfabetul Pelasgilor de nord este înlocuit prin # (O), avea întru adevër valôrea unei vocale, a unui O, şi probabil, că era un *o* aspirat.

Avem aşa dar determinate tete caracterele acestui text. întregă legenda inscripţiuniî de pe veriga de la Petrosa este :

VULCHATIOS O FICET [4]).

După cum vedem, noî avem aicî un text epigrafic— priscis literis verbisque scriptum — şi care ne presintă o particularitate linguistică demnă de atenţiunea filologilor noştri. Ne întrebăm acum, care este rolul gramatical al acestui *o,* identic, in ce privesce derivaţiunea sa, cu primitivul grecesc *a.*

Este el un verb ausiliar la FICET, persona a treia sing, de la verbul *am* (habeo), ca în limba românescă : *o* făcut seu *a* făcut? Orî este acusativul fetnenin al pronumelui personal III, un *o* născut din *la,* cu înţelesul de *illam*

') **Daremberg,** Diet. d. antiquités, v. Alphabetum, p. 209.

') Că in acest cuvent a doua literă de la fine représenta pe un E este cert (Cf. Hen-ning, p. 151),

») PauIy.\Vissoiva, R. E. v. Alphabet, p. 16J5. — Lenoriuant, p. 14.

[4]) Leg en da inscripţiuniî de pe veriga de la Petrdsa: VULCHANOS O FICET. Inveţatul german Wilhelm Grimmîn comunicarea, ce o făcuse la anul 1856, Academiei de sciinţe din Berlin, cu privire la textul inscripţiuniî de pe veriga de la Petrosa.

v *ollam* (fecit) ? Noî înclinăm pentru acesta posibilitate din urmă, avênd cu deosebire în vedere formulele analoge de pe inscripţiunile vechî latine si

declară, că singur numai litera a şesea din inscripţiune, I, nu este destul de sigură, de ore-ce se *pate* observa o linia transversala peste mijlocul acestei litere (Hennin g, Die deutschen

Runendenkmâler, p. 29: Auf ein deutliches N L î" runic] folgt sodann an sechster Stelle ein Buchstabe, von dem Wilh. Grimra bemerkte, es şei der einzige nicht ganz si-chere, doch lasse sich ein Querstrich in der Mitte des Hauptstabes noch erkennen).

Massmann întocmai ca şi Grimm considera pe acest I ca un P . Noî am esaminat Ia diferite ocasiunl acesta literă din punct de vedere paleografie pe originalul verigei şi tot ce am putut constata, este numaî o linioră forte subţire, aprdpe imperceptibilă, ce se întinde, nu peste mijlocul, ci spre partea din jos a luî I, avênd aceeaşi direcţiune cu linia transversală de pe litera precedentă, însă convingerea nostră este, că acesta linioră microscopică nu este făcută din partea artistului, care a gravat în mod uniform şi destul de adânc tôte cèle-laite litere ale inscripţiunii. Dar presupunând, că acesta linioră, aprdpe invi-sibilă ar fi întru adevër o parte integrantă a luî I, atuncî cele ddue caractere "f- J (5 şi 6) ar constitui numai o singură literă şi atuncî am ave aici acelaşi tip, pe care-1 aflăm şi între

semnele de proprietate, seu în alfabetu} plutaşilor din Moldova, sub forma de N = N. în acest caş, citirea inscripţiunii de pe veriga de la Petrdsa ar fi: VULCHANOS O FICET. — Numele de Vulcan ne apare sub forme analoge şi pe alte monumente. Velchanu pe o inscripţiune etruscă, Felchanos pe o inscripţiune din Creta şi Volcano s pe un ban din Aesernia. După lliada luî Homer, Vulcan (Hephaistos) petrecuse timp de 9 anî într'o speluncă de lângă marele rîu Oceanos (Istru), lucrând agrafe, inele, brăţare, cercei şi colane, în particular se spunea despre Vulcan, că densul fabricase un colan de aur pentru soţia luî Cad m, numită 'Apjiovia, după legende o fîcă a lui Marte şi nepotă a luî Atlas. Cuvintele luî Apollodor (Bibi. lib. III. cap. 4.2) sunt: «Şi Cadm i dede, Harmonieî, colanul cel de Vulcan-făcut> (sSoxt 8è aîivjj KâS|i.oţ *v.u*| tiv 'HipaiototeoxTov 8p|iov). în tradiţiunile vechi acest ornament de gât are o istoria parti--culară, sinistră. De la Harmonia colanul cel de «Vulcan-făcut» a trecut la Polynice, care I'a dăruit Eriphyleî, ca se înduplece pe bărbatul seu Amphiaraus s£ iee parte laresboiul celor şepte căpitanî asupra Thebeî din Beoţia, şi Amphiaraus a trebuit se plece, cu t6te, că scia, că are se peră acolo. Pentru resbunarea morţii luî Amphiaraus, Eriphyle a fost ucisă de un fiû al seu, apoî acest colan funest a trecut la Arsinoe soţia acestuia, de la Arsinoe la P h e g e u s şi la soţia sa C a 11 i r r h o c, causând peste tot locul discordiî, certe şi omoruri, în urmă, după ce Phcgcus a fost ucis de fiï sëï, colanul Harmonieî a fost consecrat luî Apollo şi depus în templul de la Delphi (Apoll. Bibi. III. 4~7' ~ r)lod- IV. 64—65). însă acest curios ornament nu încetă se causeze nefericiri *l de aci înainte. Tiranul Pay Iu s, fiind înduplecat de o amantă a sa, răpi colanul din templul luî Apollo, însă îndată copilul seu înebuni şi-î aprinse casa. Dacă veriga de aur, escopentă la Petrosa şi care dimpreună

cu alte obiecte preţiose a (ost consecrată unui emp u al luî Apollo, ar fi întru adevër identică cu veriga, seu colanul, cel de «Vulcan-ᵃcut», dăruit Iui Cadm şi Harmonieî (amendoî înmormentaţi după tradiţiunî lângă ᵉⁱˡᵉʳ), atuncî dmeniî superstiţioşi ar pute susţine, că acest colan a continuat

grecescï: Buenos med feced; Novios Plautios med Romai fecid;
Xip'.ç ji' eypa'f/s ; ït^coviSa^ |j.' ?YPa'f£ etc.

Résulta aşa dar, că ipotesa runelor germane, pe care se întemeiază textul imaginar de *igutani owi hailag-»,* este, si nu pote se fie de cât cădută.

Nu esistă o singură literă pe veriga de la Petrdsa, care se nu fie archaică pelasgă, însuşi conţinutul textului este pelasg, seu ca se fim bine înţeleşi pelasgo-latin. Avem aici formele unor elemente grafice, ce aparţin alfabetului barbar, seu nordic pelasg, care a format veriga de unire între alfabetul din Archipelag, numit ionic, şi între caracterele rhetice, salassice si aţe Italieî superiore.

Usul acestor litere a fost general în timpurile archaice, Cesar şi Tacit le numesc litere grecescï; Liviu litere bëtrânescï (priscae literae); Pliniu litere ionice şi litere grecescï [1]).

---

se aibă consecinţe fatale pentru posesorii ser, si după ce a fost descoperit pe c<5stele muntelui Istriţa. Etă ce scrie Odobescu pe basa actelor oficiale: Les poursuites vio-'lentes exercées, lors du proces, contre toutes les personnes qui avaient été plus ou moins impliquées dans l'affaire, ont laissé chez les habitants de la localité des souvenirs si terrifiants, qu'aujourd'hui encore les paysans hésitent, semble-t-il, à parler des jours néfastes, où le mauvais esprit poussa quelques-uns des leurs à céder aux tentations delà fortune. Le veillard Stan'Avram et son gendre Ion Lemnar sont morts tous les deux en prison, avant la fin même du procès, qui dura jusqu'en 1842. Tous leurs corn p art a géant s, paysans ou citadins, furent réduits à la misère et périrent en peu de temps (Le Trésor, I. 12). Pantazescu, care în 1875 furase acesta verigă din museul de la Bucuresci dimpreună cu cele-lalte obiecte ale tesauruluî depuse acolo, după ce a fost condemnat la 6 anî reclusiune, fu în urmă u c i s de> o sentinelă, pe când cercase se fugă din închisorca de Ia Cozia. — Vulcan era cunoscut şi vechilor locuitori din părţile de nord ale Istruluî, ca cel mal renumit măiestru în lucrarea metalelor, cu deosebire a obiectelor de aur. în colindele române el este cântat ca un bun faur, ce lucreză la d'aur. în tradiţiunile eroice germane (G r im m, Die deutsche Helden-sage, v. Wieland) el figureză sub numele de• Wayland, Walland, Weland, Wie-land, Wielant, Valland, Vôlund, Velint: el maî apare şi ca un nepot al regelui Vilkinus; er făurăria sa se afla în muntele Glogensachsen séa Gôkelsass (womit wohl der Koukesas gemeint wird, Grimm, Heldensage, p. 196). Sub numele de C a u c a s, după cum seim, figureză. în timpurile preistorice Carpaţiî Daciei. După aceleaşi tradiţiunî germane, ci lucreză diferite obiecte de aur, sculpteză geme şi pahare preţiose într'un oraş necunoscut Germanilor, în «urbe Sigeni» (Grimm, Heldensage, p. 41). Notăm aici, că într'o colindă românescă de anul-noû (urare cu plugul) cel mal renumit faur este din târgul Sibiului (Colecţiunea ndstră). Urbs Sigeni si Târgul Sibiului, numit în alte părţî ale Transilvaniei

Sighiu şi Sibiniù, se pare a fi numai una şi aceeaşi localitate din istoria legendară a celui mal marc faur al vechimii.

') Plinii lib. VII. c. 58. 1: Gentium consensus tacitus primus omnium conspiravit, ut lonum litteris uterentur. Veteres graecas fuisse easdem pacne quae nune sunt latinae.

Cu deosebire în părţile Daciei usul acestui vechia alfabet pelasg se reduce la timpuri forte obscure.

Plutaşii români de pe malul Bistriţei în Moldova mal întrebuinţeză si astă-dî în mod tradiţional aceleaşi litere, însă fără vaiere fonetică, numai ca semne distinctive pentru cherestelele, şeii lemnele de construcţiune, ce le transportă [J]).

Reproducem aici o parte din aceste semne al căror caracter pelasgo-latin este evident. Tdte aceste semne sunt formate din linii drepte. După aspectul lor, atât în general cât şi în particular, ele sunt caractere grafice, cari pe lângă tete că astă-dî si-au perdut valdrea lor fonetică, au însă o origine istorică; ele nu sunt nici de cum semne voluntare, inventate de ne-care plutaş în parte.

Nu esistă în acest alfabet archaic al plutaşilor Români din munţii Moldovei apr<5pe nici un caracter, pe care se nu-1 aflăm tot-o-dată în runele scandinave, în cele anglo-saxone şi în alfabetele Rhefilor şi Salassilor.

înainte de a încheia acest capitul asupra verigei de la Petrdsa, noi vom reproduce aici încă ddue inscripţiunî, Ele ne vor pune şi mai mult în evidenţă faptul, că aşa numitele rune scandinave si anglo-saxone nu sunt de cât resturile archaice ale alfabetului nordic pelasg.

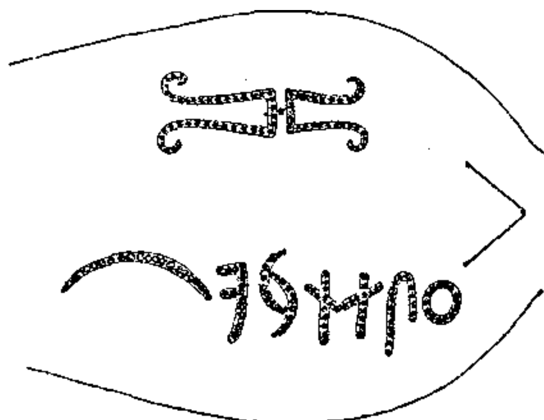
Una din aceste inscripţiunî ni se presintă pe un veri de lance, fabricat de bronz, ce a fost descoperit la Torcello lângă Veneţia. Literele sunt formate din steluţe si din cercuri mici, stampate în linii gravate (Fig. 235, pag. 65p). Archeologil italieni au considerat acdstă inscripţiune ca etruscă.

A doua inscripţiune e gravată pe un alt vorf de lance, material de fer, ce a fost descoperit la Mûncheberg, în marchionatul Brandenburg (Fig. 236, Pag. 659).

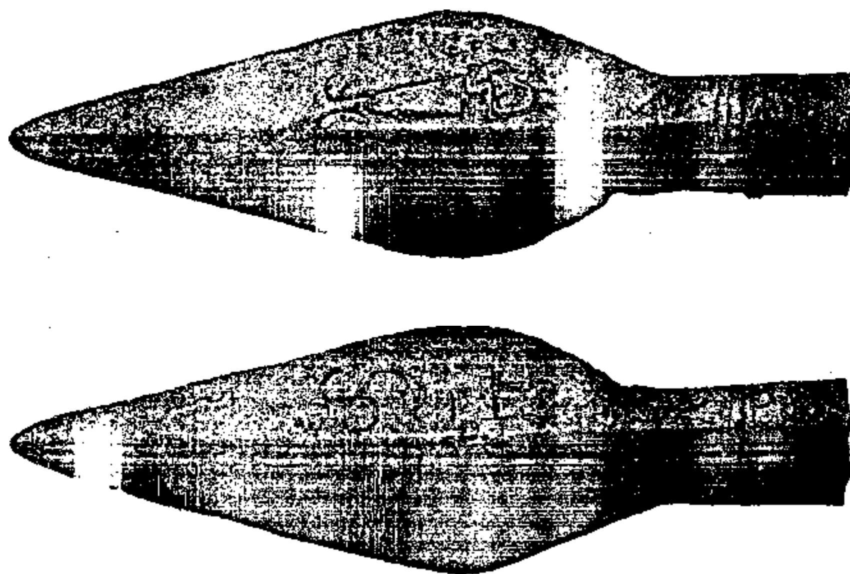
Amênddue aceste vârfuri de lănci pdrtă decoraţiunî simbolice, o sva-stică şi un triquetru.

[1]) **Bnrada,** Despre crestaturile plutaşilor pe cherestele. Iaşi, tip. Goldner, 1880.

Svastica, sub cele ddue forme, ale sale, *>f>* *fy ,* représenta în timpurile ar-chaice, serele de primăvară şi serele de t6mnă. Aceste semne ieratice ne



235. — Inscripţiunea de pe vérful de lance de la Torcello. Hennin g, Die d. Runendenkmâler, pag. 22.



236. — Vêrful de lance delà Mùncheberg. Henni n g, Die d. **Runendenkmâler,** **Taf. I. 2.**

apar în diferite părţi ale lumii vechï, pe unde se estinsese o-dată rasa pelasgă, în Europa, Asia şi Africa de nord.

Cultul svasticeî esista în ţările Dacieî şi în epoca romană. Un monument vohv descoperit în Turda si dedicat Dianeï (soreï luî Apollo) portă de asupra

nul ,^J i). Esilaţiî Dacï duseră cu sine în Britannia acest simbol al cre-d'ntelor sale rcligi6se. Pe o inscripţiune a Cohortcî I Aclia Dacorum din Am-b glanna, lângă valul luî Hadrian [2]), aflăm semnul cruciï încunjurat de un

cerc şi ot,n"- - -------------- r ---- .r ---------- ,

Ca un simbol tradiţiţional amêndôue aceste forme ale svasticeï mai sunt si astă-dî întrebuinţate la poporul român, pe crucile de la morminte [8]) şi pe cusăturile femeilor ţSrane din Transilvania «).

O deosebită importanţă archeologică o presintă în fine faptul, că pe cele doue vêrfurï de lăncî figureză ca embleme ale stabilimentului, fulgerele, ce le fabricase în anticitate Cyclopil pentru Joe. Forma lor este archaică [B]).

Amenddue inscripţiunile, de pe cele doue vêrfurï de lăncî, sunt de la drépta spre stânga, un mod de scriere, ce era comun Umbrilor, Etruscilor, Oscilor, vechilor Latini, şi care ni se presintă şi pe monumentele arcbaice grecescî. Ultimele doue litere sunt F C, si lectura întrcgeï inscripţiunî ar fi:

OLETOS *F(e)C(it* «),

') Archaeologisch-epigraphische Mittheilungen, II, p. 81.

•) C. I. L. voi. VII. nr. 825.

s) Comuna Gârla-mare, jud. MchedinţÎ. — Svastica şi diferite alte caractere grafice de formă antică figureză eu miile pe petrele cioplite, din carî e construită monumentala biserica «Trisfetitelo din Iaşi. Ele se află reproduse la Tocile seu, Revista pentru istorie, I (1883), p. 242.

4) Swastica şi alte semne accadic.e în revista «Tinerimea română». N. S. Bucurescî, 1898. Voi. I, p. 418.

*) Semnele simbolice, fulgerele luî Joe şi svastica, le aflăm une-orî întrebuinţate ca chrism urî la începutul chrisovelor seu diplomelor domnescî din Tera-romă-neică în sec. al. XVI-lea şi al XVII-lea, de sigur pe basa unor tradiţiunî, pe carî astă-dî nu le mal cunoscem. Ast-fel pe un chrisov al luî Michaiû Vitézul din a. 7104 (1596), al căruî original se află în biblioteca Academiei, chrismul ne apare sub forma unuî f u Im en

„ . ÎlÎ

archaic Tţe . pe a!te doue chrisôve, unul de la Radul Şerban din a. 7115 (1607),

altul de la Radul, fiul luî Micimea, din a. 7120 (1612), ambele în biblioteca Academiei române, chrismul este înlocuit cu o svastica în spirale avênd următorele forme:

6) In ce privesce descifrarea acestui cuvent maï notăm aici, că un E sub forma de F se află şi pe inscripţiunea pelasgă din Lemnos (Bull. d.

Corresp. héll. X. 3). Ér în Corpus mscr. kt. III, nr. 34799' găsim un F = E. — Polybiu (X. 10. 11) amintesce de un

letes, despre care spuneau tradiţiunile vechî, că ar fi descoperit minele de argint, şi din care causa i se acordase onorî divine, în legendele antice, un Ole t is figureză ca demon

Terminăm aicî cu acest studiu asupra verigeï de la Petrésa.

Noi am esaminat şi esplicat acesta inscripfiune pe basa fântânilor istorice. Tot-o-dată am reprodus ca auxiliare încă alte 3—4 inscripţiunî, ce pdrtă un caracter evident pelasg, însă pe cari înveţaţiî germani le-au declarat de runice, fără se se intereseze, dacă sensul interpretării, ce l'au dat, pote se stee în faţa uneî judecăţi critice ori nu.

Resumăm :

Tesaurul de la Petrdsa nu este nici gotic, nici byzantin, nicï după forma, nicî după genul de ornamentare al obiectelor, nici după figurile mitologice, ce le represintă; în fine nici după inscripţiunea de pe veriga cea masivă de aur [1]).

al lumii inferidre (Roscher, Lexikon, v. Oletis), — Conferesce şi inscripţiunea Aletios de pe un alt vêrf de lance descoperit la Suszyczno în Volhinia şi reprodus la Hennin g (Die d. Runendenkmäler, Taf. I. Fig. 1). — Henni n g însă spre a pute scdte un eu vent german în rune din inscripţiunile de la Fig. 237—8, declară literele O şi ,<•> de Ia început şi de la fine ca simple semne de ornamentaţiune, şi ast-fcl dCnsul citesce prima inscripţiune RNNNGA, ér a doua RANNGA. Un adevërat non-sens.

[1]) Ipotesa despre provenienţa gotică a tesauruluï de la Petrdsa. Aceia, carî susţineau, că inscripţiunea de pe veriga de Ia Petrdsa e formată din rune gotice, şi că acesta inscripţiune conţine un text german (gutani owi hailag), spre a da mai multă credinţă acestei ipotese se vedură siliţi se declare, că şi figurile, ce decorezâ patera de la Petrdsa nu représenta alt-ceva de cât divinităţile panteonului german Walhalla. Apollo deul pelasg, primi în noul botez numele de Balder, fiul luî Odin, deiţa Opis fu numită Verdandri, Venus Freya, Hercule Thor, ër lanus, fiul luî Apollo, părintele ginţii pelasge, fu identificat cu spiritul cel rëu Aegir, căruia i se mal conferi şi demnitatea de Neptun al Goţilor etc. (Notice sur Ia Roumanie, 1868, p. 382). Spre a ne convinge cât de superficiale şî nepotrivite erau aceste caractérisai'!, noi vom reproduce aici ur-mătdrea iconă, ce ne-o face eruditul Grimm despre aşa numitul Aegir. Autorul scrie :

In ei ne r altn. saga findet sich ein damon Grimr aegir genannt, weil er im wasser wie auf dem lande gehen kann, er speit gift und feuer, trinkt das blut aus menschen und thicren (Deutsche Mythologie. II, 1854, p. 969). Şi acest Grîmr Aegir, care scuipa venin şi foc, care bea sângele dmenilor şi al animalelor, capelă din graţia acestor învăpăiaţi runiştî un loc de ondre pe o pateră de sacrificiu, imediat lângă Apollo, deul lumineï binefăcătdre, şi în faţa mariî divinităţi Terra Mater, isvorul cel abundent al tuturor bunătăţilor. — Credem tot-o-dată, că e locul aicî se amintim în puţine cuvinte Şi despre conţinutul ultimeî publicaţiunt a luî Odobescu, întitulată «Le Trésor de I'etrossa» (Paris, 1900). Odobescu nu s'a distins nici o-dată prin studiele sale istorice Şi archeologice. Pentru densul istoria antică, istoria artelor,

archeologia, epigrafia, au fost tot-de-una numai simple ocupaţiunî de distracţiune. Lipsit de cunoscinţe mal intensive, ?' peste tot lipsit de darul de a pute petrunde în misteriele sciinţelor istorice şi archeologice, asupra sa făcuse o deosebită impresiune părerile păstoriulul evangelic din Bu-curescî, Neumeister, că textul inscripţiunil de pe veriga delà Petrdsa ar fi «gutani °^{w}i hailag>, şi $_{a}$l cărei sens ar fi «dem guten Scythenland heilig>; o ipotesă, pe care

Acest important monument de aurăria, unic în lume, aparţine uneî alte civi-r atiunî, unor altor idei religiose. Totul ne apare aicî archaic, începând de la

î Odobescu în tôte scrierile sale a cercat, după cum singur mărturisesce, numaî se o d volte si s'o completeze (une nouvelle interprétation proposée par M. R. Neumeister ... ue nous développerons et compléterons. Notice sur la Roumanie, 1868, ţ. 371). După ce diferitele articule şi notiţe, ce le publicase Odobescu asupra tesauruluî de la Petrôsa

• cursul anilor 1865 —1877, au rëmas fără nici un resunet în lumea sciinfică, densul în Uimii anï aï vieţeî sale, sc<5se la Paris în limba francesâ o lucrare volumin<5să, în forme maî «uit luxôse, de cât sciinţifice, sub titlul de: «Le Trésor de Pétrossa», un aglo- rat incoherent de compilaţiunî despre diferite obiecte de artă, din diferite epoce, fără ' î un fond de erudiţiune, fără nici o sintesă critică şi ce este maî elementar, fără ca autorul se-şî pută da semă de caracterul distinctiv al fie-căreî epoce în parte; o lucrare în care densul propunea următdrele trei interpretări capricieuse pentru textul tot aşa de imaginar «gutani ocwi hailag> : 1° «A Odin la Scythic consacrée»; 2° «Le (peuple) Goth n'(a-t-il) pas consacré la Scythic ?» 3° Pour un Goth la Scythie n'(est-elle) pas consacrée ? (Le Trésor de Pétrossa. Tome I. p. 414—415). Pentru acesta interpretare fantastică scrisese Odobescu un volum atât de mare. Ér în ce privesce conclusiunea finală a operei sale, densul o formulează ast-fel : Les pièces qui constituent le trésor trouvé a Pétrossa proviennent d'un peuple germanique, professant le paganisme, et trèsproba'-blement des Goth s, qui habitèrent la Dacie du III au V-e siècle de l'ère chrétienne (! ?) (Tom. III, p. 6). — Tot o-dată spre a da o aparenţă de veritate acestei teoriî eronate, Odobescu ne înfăţisează figurile de pe patera de la Petrdsa sub un aspect barbar (Tom. II. 33), atât din punct de vedere al arteî, cât şi al tipurilor, pe când de altă parte învăţatul Dr. Bock constatase încă la a. 1868, că acesta pateră e opera unui măiestru de mare merit (erkennen \vir hier auf den ersten Blick dasWerk eines geschulten Kunstlers . . . und dcr es namentlich in technischer Beziehung zu einer vo l i e ridden Meisterschaft gcbracht hatte. (Mitth. d. k. k. Central-Commission. XIII. 109). Odobescu mai crea şi o literă nouă neesistentă în textul verigei, pe <C, pe care în facsimilele sale formate ad-hoc o înfăţişă în forme forte marcante; si spre a da maî multă credinţă alegaţiuniî sale cu privire la acesta literă imaginară, densul afirmă, că veriga a fost ruptă în a. 1875 tocmai asupra literelor X. şi <C (Le Trésor de Pétrossa, I, p. 358, 376, 397, 398 şi PI. II) pe când în realitate fractura a fost numaî asupra literei A. în fine ca se obscureze pe cât e posibil caracterul pelasg, ori grecesc, al paterei, Odobescu aşedă pe Apollo ca cel d i n urmă î n t r e d i v i n i t ă ţ i l e figurate pe patera (Le Trésor de Pétrossa, II, p. 39). Atât credem, că este de ajuns pentru caracterisarea

operei lui Odobescu. — Ipotesa, că tesaurul de la Petresa ar fi de origine gotică, a fost în timpul din urmă abandonată chiar şi de archeologul francos De Linas, care în publicaţiunea •sa de la 1887, «Origines de l'orfèvrerie cloisonnée», declară, că diferitele figuri grupate în interiorul paterei de la Petresa nu au nici un raport cu mitologia Goţilor. — Aceeaşi părere o esprimase încă pe la a. 1868 canonicul Dr. Fr. Bock; Das jedoch môchte wohl keines besonderen Beweises bedûrfen, dass wir hier nicht mit uestalten der nordischen, sondern der griechischen oder uberhaupt clas-sisch-antiken Gutter w cit zu thun habcn (Mitth. d. Central-Commiss. XIII, p. 110).

discul cel grandios, de aur cu ornamente apollinice, de la patera cu figuri, între cart Terra Mater şi Apollo Hyperboreul au rolul principal, de la fibula-phoenix şi până la veriga seu colanul cu caractere grafice pelasge. Fără îndoielă, că noî avem aicî resturile unuî tesaur religios, compus din diferite obiecte prcţiose, ce au fost consecrate în timpuri depărtate unuî templu ilustru, al Mameï-marï, ori al lui Apollo Hyperboreul, în ţerile de la Dunărea de jos.

Nu suntem ceï de ântâiû, carï avem aceste convingeri.

încă la a. 1870 Cesar Bolliac, iniţiatoriul studiilor archeologice în România, esprimase următorea părere: «dică cine orî-ce va dice, svêrcolésca-se oii cât vor pute archeologiî noştri, vasele de la Petrosa sunt vase Dace, cu stil Dacic, pentru un cult din Dacia» *).

Ér în alt loc densul scrie: «Sunt multe caractere pe cărămidile şi petrele de la Slon, cari ar ave analogia cu caracterele de pe brăţara (veriga) din aurăria (de la Petrosa), pe care de la aflarea el şi până astă-dî eu am credut'o ş'o cred încă Dacă» [!]).

Bolliac, esplorase din punct de vedere archéologie, diferite ţinuturi ale ţereî. Densul vedea numai un şir neîntrerupt în civilisaţiunea preistorică a Daciei, începând din epoca petrei lustruite şi până în timpurile romane. Acesta civilisaţiune Bolliac o atribuia Dacilor, pe cari i considera ca popu-laţiunea aborigenă, seu de oborşiă, a acestor ţerî.

') Bolliac, Trompctta Carpaţilor, An. 1870, nr. 876, pag. **3.** ") **Bolliac,** Trompctta Carpaţilor. An. 1871, nr. 939, p. 3 şi 4.



XXIX. IIAHPEIAI nYAAI. PORŢILE 1)E FER.

Usul de a închide cu porţi de fer păsurile munţilor maî înalţi a csistat si în timpurile preistorice. Aceste porţi, ce erau tot-o-dată apărate şi de castele situate pe vêrfurile stâncilor, aveau destinaţiunca se împedece incursiunile glotelor inimice.

Despre cea mai vechia Portă de fer face amintire Homer >). Ea se afla lângă Oceanos potamos, seu Istru, acolo, unde după Hesiod a fost aruncat într'o cavernă adâncă, balaurul cel legendar, care înspăimântase şi pe dcii Olympuluï [2]j.

Acesta portă de fer forma, după cum résulta din Homer şi Hesiod, nu numaî o barieră puternică, dar era tot-o-dată, şi o lucrare demnă de admira-ţiune. Ea era cunoscută comercianţilor meridionali din Elada si Asia mică. Ea devenise un punct geografic important.

Locul, unde se aflau Porţile de fer ale luî Homer, este identic cu strimto-rea cea făimosă de lângă cataractele Dunării, numită şi astă-dt Porţile de fer.

La Pindar aceleaşi Porţi portă numele de TaSs^r/iSsç r.ûXai [s]), astă-dî Gherdapurî în limba locuitorilor din vecinătate.

In timpurile romane, aceste Porţî de fer erau cunoscute sub numele de Portae Caucasia e, de 6re-ce, Carpaţiî meridionali după cum seim, purtau numele de Ca u caş, nu numai în tradifiunile vechi, dar si în geografia militară a Romanilor [4]).

Pliniu cel bëtrân, ne descrie Porţile de fer seu Caucasice ca «o operă gigantică a naturel. Aicï catena munţilor se întrerumpea de-o-dată. Porţile erau formate din grindî îmbrăcate cu fer, ér pe sub ele curgea un pcrêû, din care exhala un miros forte greu. Dincdce (în partea de apus), aceste Porţî erau apărate de un castel aşedat pe verful stâncilor spre a împedeca trecerea

') Homed Ilias. VIII. v. 13: o'.S-fjps-.a'. ™Xat.

[5]) Hesiodi Tlieog. v. 746, 790 (695), 811 seqq., 864.— La Hesiod (Theog. v. 811) aceleaşi Porţî monumentale figureză sub numele de (iap|j.oi;psai icûXai. Se pare, că Hesiod face aicî o confusiune geografică cu Porţile de fer dintre Bănat şi Ţera Haţegului, carî în limba poporului român de acolo se numesc «La Marmore» (ung. Vaskapu).

') IMndari fragm. 25 (la Strabo, III. 5. 5).

*) Jornandis De Getar. orig. c. 7: C a u c a s u s . . . Histri quoquc fluenta contingit. —

«îi H. R. hb. IU. 5; pj$_{so}$ Rhodopen Caucasumque penetravit. — Inscripţiunea osta-?uui Mansuetus din Leg. I Minervia: ad Alutum

flumen secus montis Caucasi (Froehner, Col. Trajane, p. 156).

ginţilor nenumërate». Ele se aflau aşa dar situate în drumul cel mare al mi-graţiuniî ginţilor barbare către părţile de apus ale Europei. De lângă Porţile Caucasice se începeau munţii Gordyaei, locuiţi de populaţiunî nesupuse, Valii şi Su ar n i, cari se ocupau cu lucrarea minelor de aur; ér de lângă triburile aceste şi până la Pontul euxin, se întindeau maî multe seminţii de Heniochî. «Acesta, ne spune Pliniu, «este fisionomia acestui sîn de păment, unul din cele mal celebre» ').

Tot-o-dată Pliniu mai face aicî următorea rectificare. Mulţi, dice densul, numiau acesta trecătdre Porţile Caspice (Portae Caspiae), ceea ce este o mare erore geografică.

Porţile de fer de la Istru aveau în epoca romană o îndoită însemnătate. Ele formau o despărţire geografică. Pentru apus, ele erau porţile orientului, ér pentru resărit erau porţile apusului.

în istoria romană cea de ântâiu amintire despre aceste Porţi o aflăm în timpul luî Nero.

Nero, cum ne spun autorii romani, decretase o espediţiune asupra S armaţii o r, seu Scyţilor europeni, carî devenise o calamitate permanentă pentru statul roman încă din timpurile republice!. Pentru scopul acesta, densul strînse o mare mulţime de 6ste, din Britannia, Germania şi Illyria, pe care o trimise la strimtorile Caucasice [2]). însă legatul pro-pretor al Mesiel Plauţiu Elian (a. 57 d. Chr.) termină repede acesta espediţiune asupra Sarmaţilor, mal înainte de ce împcratul ar fi sosit cu legiunile sale la Porţile de fer. Inscripţiunca, ce formeză epitaful acestui brav general, ne spune, că densul sili pe câţî-va regi, până aci necunoscuţi, se trecă pe cel alalt ţCrmure al Dunării si se închine înaintea stogurilor romane, apoi el puse în libertate pe fiii regilor, ce domniau peste Bastarnl, peste Roxolanî si pe fratele regelui Dac, asigurând si estindênd în modul acesta pacea şi liniscea provinciei [3]).

[4]) Plinii lib. VI. 12. 1: portae Caucasiae, magno errore multis Caspiae dictae, ingens naturae opus montibus intcrruptis repente, ubi fores obditae ferratis trabibus, subter mediaş amne diri odoris fluente, citraque in rupe caş tel Io com-munito ad arcendas transitu gentes innumeras . . . A portis Caucasiis per montes Gordyaeos, Valii, Suarni indomitae gentes, auri tamen metalla fodiunt. Ab iis ad Pontum usque Ileniochorum plura genera . . . Iţa se habet terrarrum sinus e claris-simis. — Heniochiï, carî ne apar şi în legendele argonautice, sunt din punct de vedere geografic şi etnografic unul şi acelaşi popor cu Ariraaspii, cel cu un o chiu.

[2]) Suetonii Nero Claudius, c. 19: Parabat et ad Cas pias portas

expeditionem.—Cf. Taciţi Hist. I. 6.— **Plinii** lib. VI. 15. 6: Et Neronis principis comminatio, ad Caspias portas tendere dicebatur, quum petcret illas (Caucasias) quae... in Sarmatis tendunt.

») C. I. L. voi. XIV nr. 3608.

•*Tot* lângă Istru se aflau Porţile Caspice şi după poetul Papiniu Staţiu ').

Aceste porţi, ce formau basa de operaţiune a trupelor de apus asupra Sarmaţilor, se aflau, după cum scrie Pliniu, în masivul de munţi numit Ceraunius[2]), adecă al CerneL

A doua grupă de munţî, Gordyaei, carî după descrierea luî Pliniu începeau de lângă Porţile de fer, sunt identici cu munţiî districtului Gorjû, din părţile de nord-vest ale Tëreï-românescï.[3]). De asemenea s'a maî păstrat în toponimia română şi numele triburilor Valii şi Suarni, de carî face amintire Pliniu. Cea de ântâiu localitate de lângă Porţile de fer portă numele de Gura Văii, adecă a Valii celeï mari, séû a clisureï Dunariï. Ér numele Suarnilor s'a conservat până astă-dl în numele comunelor românescî So Varna-de-Jos, si Şo v ar n a-de-sus din plaiul Cloşanilor, o regiune, unde se lucrau minele încă din timpurile ante-romane *).

Aceleaşi Porţi de fer mai sunt amintite şi în secuiul al IV-lea al ereî creştine sub numele de Ferratae Portae, şi ele scrviau, după cum ne spune Claudian, ca basa, de operaţiune pentru incursiunile Geţilor în părţile de apus ale imperiului roman [6]).

») Staţii Silv. lib. IV. 4. v. 56 seqq.

At tu si longi cursum dabit Atropos aevi
Forsitan Ausonias ibis frcnare cohortes,
Aut Rheni populos, aut nigrae litora
Thules, Aut îs t rum servare latus,
metuendaque p ortac
LiminaCaspiacae.

') Plinii lib. V. 27. 3.— Cf. mai sus pag. 416.

') Confiisiunea între P o r ţ i l e Caspice din Asia şi între Porţile Caucasice de la istru mal produse o nouă retăcire in geografia antică. Munţii Gordyaei fură transportaţi şi localisât! în părţile meridionale ale Armeniei, în apropriere de Tigru. — De altmintrelea o expcdiţiunc a Romanilor asupra Sarmaţilor din Europa, cu trupe din Britania, din Germania şi Illyria prin Caucasul asiatic, ar fi fost în contra celor mai elementare principii de strategia.

[4]) Lângă Şovarna-de-jos se află délul numit Rud in ă (adecă, din care so estrăgeau metale).— Păreul, pe care Pliniu î-I numesce amnis d ir i odoris, portă astă-di numele e Slatinic, adecă pêrêu eu apă serată, seu mocirlos ; el curge în Dunăre tocmai prin acelaşi loc, unde se aflau în vechime Porţile de fer. [6]) **Claudlanl** Bell. Get, v. 235 seqq:

Nonne videbantur, quamvis adamante
rigentes, Turribus invalidis fragiles
procumbere muri, Ferrataeque Geţi s
ultro se pandere p o r t a e f

XXX. INELE CU GEME I)IN STÂNCA LUI PROMETHEU.

Pliniu în istoria sa naturală vorbind despre originea gemelor, şi curn au ajuns ele Ia o admiraţiune aşa de mare, ne spune următ6rcle :

<După povestirile poporale, primul *us,* ce s'a făcut cu gemele, începe de la stânca din Caucas (a luî Promethcu). Omenii voind sC simboliseze în-catenarea şi suferinţele luî Prometheu au început se lege jur împrejur cu fer câte un fragment din stânca acesta şi se-1 porte în deget. Acesta este începutul inelului şi acesta a fost petra preţiesă seu gemă» [x]).

Despre aceeasî tradiţiune scrie şi Hygin: «Joe, ca se nu-şl calce jură-rnentul, ce-1 făcuse, că nu va libera nicî o-dată pe Prometheu din catcnele sale, i puse în mână un inel, din acelaşi metal ca şi catenele, şi în care, densul *a.* mai pus şi un fragment din stânca Caucasuluî» •).

Stânca luî Prometheu, care formeză şi astă-dî cel maî important monument al Carpaţilor, se bucurase în anticitatea preistorică de o mare vene-raţiune. Ea era emblema Panteonului pclasg. Acesta stâncă era figurată de asupra porţilor cyclopice ale Myceneî; ea era representată ca un simbol sfânt al eternităţii pe stelele funerare ale Sicilieî, Cartageneî si chiar în catacombele creştine ale Romei [3]).

O altă stelă funerară, ce a fost descoperită în necropola preistorică de la Bologna, ne înfâfiscză de asemenea o imitaţiune a formel, ce o are acesta legendară stâncă din Carpaţî *).

') Plinii H. N. lib. XXXVII. 1: Quae fuerit origo gemmarum ....Fabulae pri-
mordium a rupe Caucasca tradunt: Promcthoi vinculorum interpretatione fatali: primumque saxi hujus fragmentum inclusum fcrro, ac digito circumdatum, hoc fuisse anulum, et hoc gemmam.

***) Hyglni** Astronom. II. 15. — Cf. Ser vi us in Eclog. VI. 42.

[3]J O pictură din crypta Lucineï (sec. I—II) în catacombele Romei ne înfăţişeză acesta stâncă in aceeaşi formă, ori cu alte cuvinte în aceleaşi feţe, cura se află reprodusă mai sus la pag. 350. (A se vedé Northcotc et Brownlow, Rome souterraine, 1877, p. 325).

') Bertrand et **Rclnach,** Les Celtes, p. 165—166.

PELÂSGII SÉU PROTO-LATINII (ARIMII).

XXXI. ÎNCEPUTURILE POPORULUI PELASG.

1. *Vechimea rasei pelasge.*

încă înainte de imigraţiunea Grecilor, Colţilor si a Germanilor în ţinuturile iropel, cea maï marc parte a acestuï continent, era ocupată de o rasă émenï veniţi din Asia, pe can autorii grecescï i numiau în general Pe-sgî şi Tursenî.

Aceşti Pelasgî formase în timpurile ante-elene, cel maï întins, mai pu-•nic,-si mai remarcabil popor, o naţiune, care din punct de vedere moral material a schimbat faţa Europei archaice.

Pelasgiï ne apar în fruntea tuturor tradiţiunilor istorice, nu numai în Elada în Italia, dar si în regiunile din nordul Dunării şi ale Măriî negre, în 'ia mică, în Asyria şi în Egipet. Eï représenta tipul originar al popdrclor i numite arice, care a introdus în Europa cele de ântâiû. beneficii ale 'ilisaţiunil.

Urmele estensiunil lor etnografice, precum şi ale activităţii lor industriale, maï aflăm şi astă-dî pe cele trei continente ale lumiî vechi; începând din înţu Norvegiei până în pustiurile Sahareï, de la isvôrele nurilor Araxe şi ;u« Până la Oceanul atlantic.

ns lstona lor politică şi istoria civilisaţiunil lor sunt acoperite de întu-recul vechimii.

Patinele date, ce ne-aû rômas asupra Pelasgilor, ne înfăţişeză pe acest mare si admirabil popor numaï în ultimul period al istoriei sale, atunci când independenţa sa politică era distrusă aprope peste tot locul st când numele seu începe se disparâ. Din nefericire însă, chiar si aceste puţine date, fragmentare, ce ne-aû rëmas despre Pelasgï, ne sunt transmise de ceî, cari i-au cucerit, i-au distrus, i-au persecutat, i-au împrăsciat, si în urmă i-au calum-niat. Ast-fel că istoria epoccî lor de înflorire, de putere şi estcnsiune teritorială, în Europa, Asia şi Africa, istoria imperielor şi instituţiunilor sale, a artelor şi industriei lor, a remas înmormentată. Cu deosebire istoria politică a Pelasgilor meridionali se încheia cu căderea Troici. De aici încolo tot ce mai aflăm despre aceştî Pelasgï din jurul Mării egee, sunt numai simple amintiri de resturi mici şi împrăsciate, silite de inimicii lor se emigreze din o ţeră în alta, spre a-şl căuta o nouă patria.

Pentru poporul grecesc, Pelasgiî erau ceî mai vechi dmenï de pe păment. Rasa lor li se părea atât de archaică, atât de superidră în concepţiunÎ, puternică în voinţă şi în fapte, atât de nobilă în moravuri, în cât tradifiunile si poemele greccscî atribuiau tuturor Pelasgilor epitetul de «divini», Scot, *) adecă omeni cu calităţi supranaturale, asemenea deilor, un nume, ce el întru adevăr 1'au meritat prin darurile lor fisice şi morale.

Grecii î-şî perduse de mult tradiţiunea, când, cum, si de unde au venit eî în ţinuturile Eladeî; însă el aveau o tradiţiune, că înainte de denşil a domnit peste pămentul ocupat de el un alt popor, care a desecat mlaştinile, *a.* scurs lacurile, a dat cursuri ndue rîurilor, a tăiat munţii, a împreunat mările, a arat şesurile, a întemeiat oraşe, sate şi cetăţi, a avut o religiune înălţătdre, a ridicat altare şi temple deilor, şi că aceştia aii fost Pelasgiî.

După vechile tradiţiunî grecescî, Pelasgiî locuise în părţile Greciei încă înainte de cele ddue diluvii legendare, ce se vërsase peste Attica, Beoţia şi Thessalia, unul în timpul regelui Ogyges [2]) şi altul în timpurile lui Deucalion [8]). El domnise aşa dar peste continentul grecesc încă înainte de timpurile lui Noe.

Un ram al poporului pelasg, Ar cad ii, ce locuiau pe culmile şi văile din centrul Peloponesului, aveau tradiţiunea, că dânşii au fost pe păment încă

') Homcri Ilias, X. v. 429; Odys. XIX. v. 177 : ciot ts rUXaufoL — Aeschyli Suppl. v. 967: Sis IhXaoYujv. — După Dionysiu din

Halicarnas (1. 18) Pelasgiî de lângă Dori on a erau consideraţi ca sfinţi (tcpol), cărora nime nu cuteza a le face resboiu.

*) In timpul diluviuluî luî Ogyges domnia peste Argos Phoroneu, tatăl lui Pelasg (Eusebius, Praep. Evang. X. 10. p. 489, in Fragm. Hist. gr. I. 385. 8).

[8]) Herodoti lib. I. c. 56. - Apollodorl Bibi. lib. VIII. 2.

• inte de ce luna ar fi apărut pe ceriu *). Cu privire la acesta importantă ditiune, scholiastul lui Apolloniu Rhodiu se esprimă ast-fel : «Se pare, lArcadil au esistat încă înainte de lună, după cum scrie Eudoxus în scrierea sa ITepîoSoç. Ér Theodor scrie, că luna a apărut pe ceriu cu puţin "nainte de resboiul lui Hercule cu Giganţii. Tot ast-fel ne spun Aristo din Chios si Dionysiu din Chalcida în cărţile lor despre Origini» [J]).

în fine Ephor, unul din scrutătorii ceî mal diligenţi aï anticităţiî şi istoric iubitoriu de adevër, care trăise în secuiul al IV-lea a. Chr. scrie : «Tradtţiunea ne spune, că Pelasgiî au fost cei maî străvechi, cari au domnit peste Grecia» [s]).

2. *Civilisaţiunea preistorică, a râset pelasge.*

Când Pelasgit apărură pentru prima oră pe pămentul Eladeï, eï nu aflară aci, după cum ne spun tradiţiunile, de cât o populaţiune rară si selbatecă, risipită prin munţi şi pădurî, trăind -în caverne, fără societate, fără legi, fără religiune si fără cunoscinţe utile.

Ar c a di i, popor pastoral şi vitez, ceî mai vechi locuitorî în Elada, po-vestiau, după cum ne spune Pa u sania, că cel de ântâiu om născut pe păment a fost Pel a s g, un bărbat, care se distingea prin mărimea, prin puterea si frumseţa figure! sale şi care întrecea pe toţi ceî alalţî muritori prin facultăţile spiritului seu; că acest Pelasg, după ce a început se domnescă, a fost cel de ântâiu, care a înveţat pe omeni se-sî construiască colibe (xaX'JJte?) spr<; a se apăra de incomodităţile frigului, ale ploilor si căldurilor; că el a înveţat pe dmenï se-sî facă haine din piei de 6ie, le-a interdis, ça se se nutrescă şi mai departe cu fruncle, cu buruenî şi rădăcini, din cari unele erau pericu!6se sănătăţii; că cl a înveţat pe omeni, ca sC nu maî mănânce tot feliul de ghindă, ci numai ghindă de fag [4]).

Hr vechiul poet epic As i u scrie despre acest Pelasg, că el a fost născut

'} Ajiollonii Itlioilii Argon. lib. IV. v. 263—265. — Ovidii Fast. lib. II. v. 289—290:

Ante Jovcm genitum terras habuisse feruntur
Arcades, et luna gens prior ilia fuit.

'} Se h o I. A poll. R h. IV. 264 (in Fragm. Hist. Graec. III. 325, frag. 4.) *) Ephori fragm. 54: *Qi* Se IlîXasfol iiiv Ttspl TT,V 'EUaSa SuvaOTîUcâvtwv jovial. _ Herodoti lib. L c. 56 : ™ à?xalov ti jj.lv HeXao-ftxôv . . . s»voţ. — Cf. ibid. lib- VII. 161. VIII. 44.

') Pansaulae Graeciae Descr. lib. VIII. 1.

din «Pămentul cel negru», pe culmile cele înalte ale munţilor, ca se fie înce-pătoriu genului muritoriû [1]).

Un alt représentant al vechii civilisaţiunî pelasge a fost divinul Prometheu, fiul luï lapet, fiul Gaeeî.

Poetul Eschyl, în una din cele maî frumosc lucrări ale sale, ne înfăţişeză pe Prometheu espunênd singur beneficiile, ce le-a adus densul omenimiî.

«Aceşti omeni,» dice Prometheu, «nu cunosceau nici arta cum se constru-iescă case de cărămidî la lumina sôreluï, nicî modul cum so lucreze lemnele, ci locuiau pe sub păment în ascunsurile cele întunecase ale cavernelor, întocmai ca furnicile cele agile ; ei nu aveau nici un semn sigur, ca se cu-noscă, când are se fie ernă, când are se sosescă primăvara, anutimpul fiorilor, când are se fie vară, anutimpul fructelor, ci duceau o vieţă de pe o di pe alta, lipsiţi cu desăvârşire de orî-ce cunoscinţe, până când eu i-am înveţat se cunoscă resăritul stelelor şi apusul lor, lucrurî de altmintrelea greu de însemnat. Afară de acestea, eu i-am înveţat sistemul tuturor sciin-ţelor utile; eu am aflat modul de scriere, şi cum omenii, pot se ţină în minte tete sciinţele; eu cel de ântâiu am prins în jug animalele, ce pot servi la transporturi. Nime altul, de cât eu singur am inventat corăbiile cu pânze,

ca omenii se potă trece peste mare Mai înainte, dacă se întêmpla, ca

cine-va se se bolnăvescă, el muria din lipsa mijlocclor de vindecare, până când eu le-am arătat, cum au se compună medicamentele şi cum se pot vindeca de t6te belele; eu am introdus diferite modurï de a cunesce viito-

riul.......şi în fine cine pote se afirme, că ar fi aflat mai înainte de mine

lucrurile cele folositôre ascunse sub păment, cum sunt arama, ferul, argintul şi aurul» ? [2]).

Pelasg şi Prometheu sunt personificarea vechii culturi pelasge, şi tot ce ne spun tradiţiunile, că a inventat, ori creat spiritul lor, aparţine geniului întregului popor.

De asemenea esista în Creta o vechia tradiţiune, ca Dactyliï şi Co-rybanţiî, triburi pelasge, au fost ceï de ântâiû în acesta insulă, cari au înveţat pe omeni se formeze turme de oi, se domesticescă şi alte genuri de animale, porci, capre, vite, cai; că ei au înveţat pe omeni măiestria de a arunca cu lancea (arma naţională pelasgă) şi de a trăi în societate comună; că eî cu deosebire au fost

autor ii bunel înţelegeri, a vieţii regulate Şi cumpetatc [s]).

*) Tansaniae lib. VIII. 1. 4.)
Aeschyli Prometheus vinctus, v. 450
seqq. ') **Blodori** Sicnli lib. V. c. 64.

Datele, ce le avem despre istoria vechia a Pelasgilor, corespund pe deplin faptele, ce ni le procură archeologia din epoca neolitică.

pelasgiî ne apar după vechile tradiţiunî istorice ca una şi aceeaşi popu-latiune cu neoliticii, carî introduc în Europa cele de ântâiu elemente ale civilisaţiuniî, animalele domestice, cultura cerealelor şi o artă industrială mal progresată. Chiar şi olăria neolitică, portă semne de ornamentaţiune şi gimbole mistice pelasge.

Tot ast-fel tradiţiunile grecescî atribue Pelasgilor cel de ântâiu cult al deilor în Europa.

Cu deosebire se spunea despre Arcadî, că denşiî au fost ceî de ântâiu, :arî au făcut sacrificii şi ceremonii religiose deilor [1]).

Grecii de altă parte, după cum seim, împrumutase principalele lor divi-lităţî de la Pelasgï *).

Joe ce! vcchiû al Romanilor purta în mână o petră în loc de fulgere [3]), ;i pe acest Jupiter Lapis Romanii făceau cele mai obligatore şi mai îolemne jurăminte ale lor '). Chiar şi în ritul jurămintelor, Romaniî păstrară Dană târdiu usul petrilor sfinte de silex [B]).

Din punct de vedere istoric aşa dar faptul este positiv:

înainte de civilisaţiunca grecă si egiptenă, o civilisaţiune mult maî vechia ;e reversase asupra Europeî. Acesta a fost civilisaţiunea morală şi materială i rasei pelasge, şi care a deschis un vast câmp de activitate genuluî ome-icsc. Influenţele acestei culturi pelasge au fost decisive pentru sortea mu-•itorilor pe acest păment.

Pelasgiî au fost adevëratiiï fundatorï aï stariï ndstre actuale.

') **Pygini** Fab. 274: Arcades res divinas primi Diis fecerunt.— **HerodotI** lib. *II.* ***c*** 52: Efl-Dov 8s jtâv-u itpâîzpov ol ITeXasŢoi vl'îoisi Èitsu^éjisvoi.

') HerodotI lib. II. c. 51 şi 53. — I'Iatonis Cratylus (Ed. Didot, voi. II. p. 293). — Romanii încă atribuiau Pelasgilor riturile lor religiose. O vi di i Fast. lib. II. v. 281—282: înde Deum colimus, devectaque sacra Pelasgis Flamen adhuc prisco more Dialis agit.

") Arnohii lib. IV. 25. — Augustin! De civit. Dei, II. 29.

[4]) Festus, v. Lapidera. — Ciceronis Fam. 7. 12. — Gcllii lib. I, 21. - Şi astă-dî în inele părţî locuite de Români, ţeraniî j(5râ cu o petră în mână, ori punênd mâna pe petră iud. Covurluî, corn. CăvădinescI şi Mcstecăni).

') **Livli** lib. I. 24; IX. 5; XXX. 43. — Polybii lib. III. 26.

XXXII. PELASGII MERIDIONALI.

1. *Pelasgil în peninsula Hemului.*

Pelasgiî, poporul cel estins al lumii vechi, domnise în timpurile antc-istorice, nu numai peste continentul Eladeî, dar peste întregă peninsula Hemului.

Noi vom résuma aicï diferitele date, ce le aflăm în acesta privinţă la autorii grecescî.

Thessalia, teritoriul cel mai fertil şi mai frumos al Grecieï vechï, situat între munţiî Olymp, Ossa, Pelion şi Pind, purta o-dată numele de Pelasgicon Argos[1]),Pelasgicon pcdion[2]), adecă câmpia Pelasgilor, şiPelasgia[3]).

Epirul, fera luï Pyrrhus, o regiune cu văi adânci, sălbatece şi în parte fertile, a fost o-dată locuit de Pelasgî [4]). Aici se afla D o dona, metropolă religiosă a Pelasgilor din epoca homerică [6]), unde suprema divinitate, ce guverna pămentul şi ceriul, era adorată sub numele naţional de «Joe al Pelasgilor», *feue,* ïïsXaaTowç «).

întreg Peloponesul, o ţeră acoperită cu păduri vaste, brăsdate de rîurî şi pâraie numerose, şi în condiţiunî forte favorabile pentru o viefă pastorală, se numise în vechime Pelasgia, după cum ne spun istoricii Acusilau ') şi Ephor [8]).

Arcadia, o regiune încunjurată de tdte părţile cu munţi si locuită de un popor pastoral, cu moravuri simple si patriarchate, avuse o-dată numele de «Pclasgia» [9]).

') **Homerl** Ilias. II. v. 681: rhXasfixiv ᵛAp-[oţ. — Strabonis Gcogr. VIII. 6. 5.

ˢ) Strabonis Geogr. IX. 5. 22: rtsXaayixiv irsSiov.

') Hccat.iei Fragm. 334: ᶜII ©EoaaXîa Se IhXao-fJa IxaXcîto à-ô rTsXoirfou toy jîaaiXeô-oa-noi; (Fragm. Hist, grace. I. Ed. Didot p. 25. — Cf. ibid. vol. IV. p. 501. — Eustathii Comm. in Dionysium v. 427.)

[4]) Strabonis lib. V. 2. 4: itoXXol Se xaï là 'Ilîtsipiur.xà *l$vr|* IlîXaa-ctxà t'p-!)x'x«v,

•) **Straboiils** lib. **VII. 7. 10.**

«) **Homcri** Ilias XVI. 233.

*) **Acusilai** fragm. **11:** IIsXaGfoc *ù-f'* ou -fj neXotriyyvjaoa *%upK, ~t|* **xal 'Anïa** Xs-Yo(J.évr), [iÉy^p'. 'l'apiaXiaç xal AapEcovjc, IleXaofJa exX^S-fj (Frag. Hist, graec. I. p. 101.)

[8]) **Ephori** fragm. 54: Koit tv]v lhXoicowr,-oy Se *U^a-^lnv <t-rp|v "Ef* opoc xXr|8-?jvat (Ibid. p. 248). — Plinii lib. IV. 5. 1: Peloponnesus appellata et Pelasgia.

*) Stoph. Bjz. : 'Apxaoîa- èxaXeîto Ss IhXaoYÎv], iuç N'.xôXao; TCé|i,TCf(j. — **Hci'odotl** lib. **I.** 146: 'ApxàSîç DsXasYol. — Conferesce cu privire la

Pelasgiî din Elada şi Bruck, Quue

s u l, regatul lui Agamemnon, celebru prin oraşele sale Mycena şi T'rvnt unde s'au descoperit în timpurile ndstre tesaure nepreţuite ale uneî 'vilisatiunî înmormântate pelasge, a fost de asemenea o patria a Pelasgilor. T-i Escbyl si Euripide, Argosul portă numele de Pela s g i a [1]).

Beoţia de asemenea, o ţeră avută de turme de oî, de ciredï de vite, . ergheliî de caT, unde se aflau faimoşii'munţi Parnas şi Helicon cu văile l r cele frumose dedicate divinităţilor, a fost în vechime locuită de Pelasgî [2]). Tot ast-fcl si Attica, o simplă provincia agricolă, ne apare la începutul istorieî sale ca o regiune locuită de Pelasgî[3]).

Athena, centrul vieţeî intelectuale si politice a Greciei vechi a fost întemeiată de Pelasgî. în timpul când Pelasgiî domnise peste Grecia, scrie Herodot, Athenieniï au fost Pelas^î *)• Zidul cel puternic, ce încunjura o-dată acropola Atheneî, era construit de Pelasgî, ïïsXasyw.èv TÎÎ-/OÎ [5]). Chiar şi în timpurile imperiuluî roman o parte din oraşul Atheneî purta numele de Palasgicon °).

Macedonia întregă, o ţeră cu ideale marî politice, şi stăpâna lumiî în timpurile luî Alesandru cel Mare, avuse în vechime o populaţiune pelasgă [7]). Macedo, patriarchul naţional al Macedonieî, ne apare în vechia genealogia a poporelor din peninsula Hemului, ca un descendent al luî Pelasg [8]). De asemenea scrie Herodot, că Pelasgiî, ce locuiau în regiunea Pinduluî, se numiau Macedoni °).

Vechile populafiunî ale Illyrieî, erau de aceeaşi naţionalitate cu Macedonenii [10]). Diferitele ginţî ale acesteî regiunî, Liburniî, Dalmaţiî, lapodiî,

/eteres de Pelasgis tradiderint. Dissertatio inauguralis historica, Vratislaviae, 1884.

') Aeschyli From. v. 860; Suppl. v. 250 scqq. — Euripitlis 'Oplstfjţ v. 675. 849. 1611; 'I'fi-flvsia -*'f]* ev A&Xîîc, v. 1494; 'ÏTp-xxXrjç uaivonsvot, v. 462. — EllStilthii Comm. in Dio-lysium, 347: Eôf.it'3-rjç te xaï TOÛC 'Apf eiouţ IljXoia-coùç otosv *elr.uiv,* IlâXat ITsXasTol, âavatSoc. il îîôtîpov. — Str.ibonis lib. VIII. 6. 9,

') Strabouis lib. IX. 2. 25: eTp-rjiai *V "M* T-ÎJV Do'.mtîav ţaDtr,v Èntfixr^âv irme Gpâxsc, isc«3â|ieyot TOÔÇ BoiOjToôc, xaï UeXaoToi *v.ù.1* âXXoi pip^apoi. — Ibid. IX. 2. 3.

[5]) Hcrodoti lib. I. c. 57 : *-A* 'Awxèv «'vot è6v nsXaoYtxlv. — Cf. ibid. lib. VI. 137; *'fil.* 94.

[4]) Hcrodotl lib. VIII. 24.

*} Hcrortoti lib. V. 64.- Fragm. Hist graec. II. 111. 17; IV. 457. 3.

') Strabonts lib. IX. 2. 3. - Cf. ibid. V. 2. 3; V. 2. 8.

') JustinUib. VII. 1. 1: Macedonia . . . Emathia cognominata est. . Popul us elasg i.

[e]) Apolloaorl Bibi. lib. III. 8. 1.

. '"• l- [5]6: olxse ev ll-vSw MaxsSviv (sâ-voţ) xaXeuiievov
> **^PPlaiil** Bell. Mithr. 55.

Dindariï, Brygiï, Byllioniï, Taulanţil, DasarefiT, Ardieiï, Dardaniï etc. au numc, moravuri şi tradifiunï pelasge.

Illyria aşa numită «barbara> purta din timpul luï August, numele de IHyris Romana.

în fine întreg teritoriul Thracieî, care într'o vechime depărtată cuprindea si populaţiunile omoglote din nordul Dunăriî de jos a fost de asemenea o teră pelasgă [J]). Troianiî şi Mysieniï, ne spune Herodot, făcuse în timpurile preistorice o mare espediţiune în Europa, şi dcnşiî supusese întregă T h raci a până la Marea ionică [!]J. O probă aşa dar, că Thracil constituiau în aceeaşi epocă una şi aceeaşi naţionalitate etnică cu Pelasgiî din Asia mică.

în fine poetul Eschyl ne înfăţisează următdrca iconă despre estensiunea do-minaţiuniî pelasge în părţile de sud-ost ale Europei. Regele Pelasg din Argos
se esprimă ast-fel către Danaos: «Eu sunt Pelasg Domnul acestei teri.
Gintea Pelasgilor, numită ast-fel cu tot dreptul după numele mieû, regele lor, stăpânesce acesta ţeră. Eu domnesc peste tot pămc'ntul, din care se scoberă rîul Algos (Altos?) şi Strymonul, ce curge din partea de unde apune serele, între hotarele împerăţiel mele se află şi ţera Perrhebilor (din nordul Thessalieî) şi ţinuturile dincolo de Find lângă Paconï si munţii Dodonel (Epirul). Marca întrerupe, ce e drept, hotarele terci melc, însă domnia mea se estinde şi dincolo de mare, ér numele ţerel acesteia este Apia» [3]). Rîul cel important, de care ne vorbesce aici Pelasg, ce curgea de la marginea lumii, de unde apune serele, care îngheţa în timpul iernel [4]) şi care se afla în zona de unde suflă vânturile cele reci [6]), nu este nici de cum Strymonul Thracieî, ci Istrul cel faimos al Europei [6]).

') în timpurile maî târdiî se mal amintesc în peninsula muntelui A t h o s unele resturi ale vechilor Pelasgî (Herodot, I. 57.--Strabo, VII. 35.--Thucyd i des, IV. 109).— Scymnus d i n Chio (Orb. Dcscr. v. 585) încă vorbesce de P e l a s g i o ţ i î emigraţi din Thracia în insulele Scyros şi Schinthos. — Cf. Giseke, Thrakisch-Pelasgische Stămrne der Balkanhalbinsel, pag. *25.* 31.— Gooss (Skizzcn zur vorromischcn Cultur-geschichte der mittlcren Dunaugegcnden, in Archiv d. Vcr. f. sicbcnb. Lndskundc, N. F. XIV, p. lis): welche (lllyrier, Thraker) mit den Pclasgcrn Griechenlands und den Siculern Italiens identisch sind.

') Hcrodoti lib. VII. 20.— Strabo (XIII. 1. 31) de altă parte constată, că multe nume proprii sunt comune la Thracî şi la Troian î. — Mysieniï (Moîot), ce emigrase din rhracia în Asia mică, erau de aceeaşi origine şi limbă cu Mo es i sdu Mysii dintre Dunăre şi Hem. (Strabo, Xlt. 3. 3; VII. 3. 2; XIII. 1. 8).

') Aeschyli Suppl. v. 250.

') Acscliyli Persacus, v. 497.
*) Aeschyli Agamemnon, v 192.
') Plndni-l OJymp. III. 18.

în timpurile vechi rîurile cele mari, cu deosebire Istrul cel sfânt, (căruia . sacrifică si Alesandru cel Marc), scrviau în locuţiunile oficiale spre a înfăţişa mărimea, puterea şi trăinicia unul imperiu.

Rcgiî cei vechi, după cum ne spune D in o n, da ordin se aducă apă din Istru si din Nil, pe care o conservau în tcsaurul lor, ca se probeze mărimea imperielor, şi în consecinţă, că *ci* sunt domniî tuturor *). Aceleaşi cugetărî voicsce se le esprime Pelasg, şi acesta este adevëratul înţeles al tradiţiuniî, pe care ne-a transmis'o Eschyl [2]).

2. *Pelasgiî în insulele Mării egee.*

De la Cârpaci şi din peninsula liemuluî, Pelasgiî se respândise încă în cele mai depărtate timpuri preistorice prin tote insulele principale ale Ar-chipelaguluî.

Insula Lemnos consecrată dculul pelasg Vulcan, cum si insula vecină Imbros, amcnddue situate în apropiere de Dardanele, au fost locuite de Pelasgî, din o vechime forte obscură [8]).

Insula Samothracc din aceleaşi părţi ale mării cgee, celebră prin cultul Cabirilor seu Corybanţilor, şi unde descălecase mai ântâiu Dardan, al doilea patriarch al poporului troian, avuse la început o populaţiune pelasgă «).

*) Dinouis fragm. 16 (in Fragm. Hist. gr. II. 92).

') Părerea luî Niebuhr despre Pelasgiî din Europa (Rômische Geschichte, I Thcil. Berlin, Verlag Reimer, 1833 p. 56): Ich stehe an dem Ziel, von wo aus sich der Krcis uberschaut, worin ich pelasgische Vôlker... al s fest angesessene, măch-tige, ehrenvollc Nationen, in jener Zeit gcfundcn und erwiesen habe, die grôs-Btentueils, vor unsrer hellenischcn Geschichte liegt. Nicht aïs Hypothèse, sondern mit voiler historischer Uberzeugung, sage îch, dass eine Zeit war wo die Pclasger, vielleicht damais das a usgedehnteste aller Vôlker in Europa, vom Padus und Arnus bis gegen Bosphorus wohntcn . . . dass die nordlichcn Inscln im agăischen Meer die Kette zwischcn den Tyrrhenern Asiens, und dem pelasgischen Argos er-ie ten. — Niebuhr este singurul dintre istoricii germani, care începuse se aibă vederi Bai clare asupra epocci pelasge. însă ictfna etnografică, ce ne-o

presintă densul, nu e
-ompletă. în cercetările şi studiele sale asupra vechilor Pclasgî,
densul avuse în vedere
iuraai peninsula italică şi balcanică. Atât i se părea de ajuns pentru
istoria sa romană.

') Herodoti lib. VI. 140: M^tic^c & Ki^voţ . . . vţt xanavo-a; ||
•EXa'.ouvuot toû èv
"pso^^io £; ATJUVOV îtpoTjYÔpsus élevai ex t-rjţ v-qoou toîs; ITeXaafoîot. —
Strabonis lib.
v^xXîidvj; *Zk* tcpiitouç <p-i)cïv àuToùî (rtsXaoYoiJî) tu nspi A^jivcv
«al "I
•t-at. — Herodoti lib. v. 26. — Strabonis lib. VII. frag. 35: Şx-r
" J<UVO(T(O - -
4. . T V , vt j
> **Herodoti** lib.]]. 51. _ Slmboiiis lib. VII. fragm. 49. 50.

Tot ast-fel şi D e Io s, insula cea sfântă a anticităţiî grecesc!, unde Latona, pelasgă, persecutată de Junona, născuse pe deul cel poporal al lumii vechî, se numise o-dată Pelasgia, după cum scrie Nicanor Alexandrinul [1]).

Insula Creta, regatul luî Minos, a celuî maî mare legislator din epoca ante-troiană, patria adoptivă a Cureţilor seu Corybanţilor, ni se presintă de asemenea locuită de Pelasgî [a]).

Insula Şam os, patria filosofului Pythagora, a fost în vechime pelasgă [s]). Dionysiu Periegetul numcsce acostă insulă reşedinţa Junoneï pelasge [4]).

Insula Lesbos, patria maî multor bărbaţi eruditi şi escelenţl, de unde erau filosofii Pittac, Theophrast, Phanias, istoricii Hellanic şi Theophane, cântăreţii Arion şi Terpander, poetul Alceu şi poetesa Sapho, încă se numise o-dată Pelasgia [5]).

Chiar şi insula Rhodos, unde se afla una din cele şepte minuni ale lumii vechi, statua cea colosală de aramă consecrată Sorcluï (Solis colossus), a fost la început pelasgă [6]).

De asemenea au fost locuite de Pelasgî, insula Scyros [7]) si insula C h i o [8]), al cărei locuitori se glorificau, că betrânul cântăreţ Homer a fost unul din cetăţenii lor.

în fine o insulă pelasgă a fost şi Eubea. Aici, după cum ne spun tra-diţiunile, dcscălecase Hellops, un fiu al lui Ion seu lanus, si de la acest Hellops insula Eubea a fost numită mal ântâiu Hellopia °).

3. *Pelasgil în Asia mică, în Syria, Mesopotamia şi Arabia.*

încă din timpurile primitive ale istoriei, rasa pelasgă se estinsese departe nu numai în continentul Europei dar şi în regiunile Asiei mici, pe câmpiile

*) Nlcnnorls Fragm. 11: AvjXoc sxaXecio........x'/.l Hsiao-pa. (Cf. Fragm. Hist.
grace. III. 633).

•) Hoiuerl Odys. XIX. 177. — Hcrodoti lib. 1.173.—Diodori Siculi lib. V. 64. 80. 81.— Dioniysii Hulic. lib. I. 18. 1.

") Hcrodoti lib. I. 142. - Cf. ibid. lib. VII. 94.

[4]) Dlonysii Orb. Descr. v. 534.

[5]) Stnvbonis lib. V. 2. 4: *vu.* -pip TYJV Aéagov IIsXaaŢÎav slfi-rjuaoi.

Herodoti lib. V. 26.
") Uiodori Siculi lib. V. 55 seqq. — Strabonis lib. X. 3. 7; XIV. 2. 7.
') Diodori Siculi lib. XI.
60. ') Straboula lib. XIII.
3. 3. ^s) Stephauus Byz., v.
'EXXonta.

le fertile ale Tigrului şi Eufratului şi pe ţermurclc oriental al Mcditeraneî [1]).

în ce privcscc Asia mică, geograful Strabo, născut în Cappadocia, scrie rmătorele: «că Pclasgiî au fost un popor mare, se potc documenta şi alte isv6re. Anume Menecrat Eiaita, în cartea sa despre «Originile ora-selor> ne spune, că întreagă regiunea maritimă, ce se numesce acum Ioni n înccpênd delà Mycale şi de la insulele vecine a format o-dată locuinţele Pelasgilor» [2]). Tot ast-fel ne scrie Hcrodot, că Ionien i î, carî trecuse din Achaia şi din Pelopones pe ţermurele Asieî mici (în Lydia şi în Caria) erau de naţionalitate Pelasgî.

între oraşele cele maî renumite ale Pelasgilor lonienî au fost Efesul şi

Miletul.

în E f es se afla templul cel magnific al Diane! Efcscne, una din minunile lumii vechi, unde acesta divinitate era înfăţişată, nu ca o virgină, ci după ideile religiose pclasgc, ca o mamă nutritôre a tuturor fiinţelor viï; avênd pcptul seu acoperit cu un mare numer de ţîţe [3]).

Cu deosebire Miletul ajunsese la un grad înalt de prosperitate. Incurs de mal multe sccule, Miletul figurd-ză ca primul oraş maritim si comercial al lumiî vechi, rival al Fenicienilor, Cartagcnienilor şi al EtrusciJor. încă înainte de timpurile argonautice, Milcsienil devenise intermediari între porturile Me-diterancî si intre ţinuturile cele avute de turme, de cereale, de vin şi de metale, din nordul Mării negre şi al Dunării de jos. Cu deosebire în părţile despre Dacia, Milesienil întemeiasc o mulţime de agenţii, de stabilimente comerciale si têrgurï permanente.

Din Milet era Thaïes, unul din cel 7 înţelepţi aï lumii vechi si istoricul Hecatcu.

*) Ulcfciibach, Origines curopacac, p. 78: Zunachst hintcr dicscm t h r a k i s c h c n S t am m e, wohnt, j c n se i t s an J r a n i e r und Semiten grenzcnd, der pe Iii s-gischc, d. i. der (damais noch cinhcitlichc) griechisch-italische Stamm.

*') Sirabonis lib. XIII. c. 3. 3: or. S' ol Ils^ac-ţoi fiéya -Jjv fftvoc, x«i Jx TYJÇ £M.i)c istopiac outoiţ EX(j.afc:up:îaO'aî 'o'j.j'.' Mîvfxf/âtT|î Ţ&5v ô 'lïXatfjî èv T&îţ rcîpl xt'.ssiov ifYjol tvjv napaXîav TT(V vûv 'louviv.-rjv r.ûsav, ùxà MuxâXfjţ af/ţajxsvriv, uno UeXacŢuv otxeis&a'. jtpOTîpov xa! Tàç nX-f]3tov v-ijîouî. —-Œ ibid. lib., XIV. 2. 27. — Horodoti lib. VII. c. 94:

iiov;; %? S;cv p.-v y&ivov ev Ilîl.ojtovvrjaio olxsov Ev.'/Xîâvco HsXao-j-ol AîftaXî!;.—

UracV, Qaae vctcres de Pelas^is tmdidcrint, Vratislaviae, 1SS4, p. 49: Jam vero in Asia minore Pclasgi magnum atque continuum spatium obtincbant. Nam tota fere ora ad occasum vergens

quondam Telasgis impieta fuisse putabatur: In Caria ante Carcs Pclasgos ct Lelcges habitasse; totam oram loniam...Pe-^asgorum fuisse etc. Despre Pelasgiï din Caria amintcsce şi Mela (I. 16). După

eph. Byz. y. Nivof], Lelegii (cari locuiau în Pisidia şi Caria) erau de naţionalitate Pelasgî.

') l'aiisaniao lib. IV. 31. 6; VII. 5. 2.

O altă grupă însemnată de Pelasgï stabilitï pe litoralul Asicï micï, din sus de lonienî, o formau EoliI »). EÏ erau rCspândiţţt prin tetă regiunea Troieî de la Cyzic până în apropiere de rîul Hermus în Lydia [2]) şi aveau aceeaşi limbă ca şi Pelasgiî din Lesbos şi din Arcadia. După tradiţiunî Eoliî erau însă de origine din Thessalia. Cel mai avut, şi maî puternic oraş pe teritoriul acestor Eolî a fost Troia, cetate pelasgă incunjurată cu zidurï vechi cyclo-pice, construite după legendele grecescl de Apollo şi Neptun [s]).

Alte seminţiî vechî pelasge pe teritoriul Asieï micï erau Mysieniï *), Bithyniî [6]), Phrygieniî [6]) şi Cauconiî '), populaţiunî pastorale, carî încă din timpurî forte obscure emigrase acolo, unii din Mesia de la Dutvăre, alţiî din Scythia, din Thracia şi din Macedonia.

De aceeaşi origine cu Mysieniï şi Cariî erau Lydieniî[8]), o populaţiune avută, întinsă şi viteză, stabilită pe ţSrmurclc de apus al Asicï micï °) O parte din acestï Lydienï, după cum ne spune Herodot, trecuse în Italia sub numele de Tursenï [10]).

Ufme numerose despre estensiunea etnică a Pclasgilor pe teritoriul Asicï micï maï aflăm în Lycia [11]), Paphlagonia [12]), Pişi di a [13]) Lycaonia, Cilicia şi Cappadocia [14]).

') Herodotl lib. VII. 95: A'.oXsiţ . . . . . . xai *ţ'o* itâ).?: xc/.)-î'i[j.syoi llsXao-jol.

>) Strnbonis lib. XIII. 1. 3. — Cf. Pansania lib. X. 24. 1.

») Jubaiuville, Leş pr. habit., I. p. 93. seqq.—Fior, Ethn. Untcrsuchung u. d. Pelasgcr. p. 14. <) Straltonis lib. VIII. 3. 2; XIII. 8. 1. —Plinii lib. V. 32. *) Herodot lib. VII. 75. — Strabonis lib. XII. 3. 3. «) Hcrodoti lib. VII. 73; V. 49; II. 2. ') Strabonis lib. VIII. 3. 17; XII. 3. 5. ») Hcrodoti lib. I. 171.

•) Numele etnic de Aoîoţ, .Au·ioî (întocmai ca şi Eupoţ, lupoi etc., corespunde, în ce privescc vechia pronunţare, la forma Ludos, Ludi. Vechia patria a Lydienilor înainte de stabilirea lor în Asia mică se parc a fi fost in nordul Dunării de jos. Aristotcle amintia, ca un Scit cu numele Lydus aflase arta de a topi arama (Plinii VII. 57. 6: Aes conflare et. temperare, Aristoteles Lydurn Scythen monstrasse). în ţera Făgăraşului numele familiar de Lud maî esistă şi astă-c}î forte răspândit, în districtul Săliscii şi Tălmaciului se amintesce la a. 1383 un <Knez Lud» (Fejer, X. 1. 134). «•) Herodoti lib. I. 94. ") Dlodorl Sicull lib. V. 81. 2. ") Stnibonis lib. VIII. 3. 17.

") Lclegiî, cari locuiau în Pisidia erau de naţionalitate Pelasgî întocmai ca şi Lelegil din regiunile Troieî şi Cariei. Cf. St e ph. B y z. v. Nive-r).— Strabonis lib. XIII. l. 59. — în Iliadă (X. 426) Lelegiî sunt amintiţi lângă Cauconî si «divinii Pelasgï».

") Djpă vechil autori, Cappadociï efaû nnmaï un ram din aceeaşi

trupină etnică cu

Tradiţiunca, că locuitorii din Lycaonia eraţi înrudiţi de apropo cu Romanii o aflăm esprimată şi în Novela 25 a împeratulul Justinian: L y c a o n u m gen tem . . • tradiderunt nobis qui vetera conscripserunt et naraverunt, quo-
o
niam est cognatissima Romanorum[1]).

Mai notăm aici că istoricul Ephor din Eolia [2]) amintesce în Asia mică ca populaţiunî barbare (seu emigrate din părţile de nord ale Eladeï) pe C iii c I, Lycil, Pamphylï [8]), Bithynï, Paphlagonï, Mariandynï, Troieni, Carï, Pisidï, Mysienï, Chalybï, Phrygienï şi Milyenî *).

Vechil locuitori al Armeniei erau, după cum ne spune Herodot, descendenţi al Phrygienilor [6]). însă după Strabo originea Armenilor era din Thessalia. Un anumit A r m en u s, originar din oraşul Ar m en iu m în Thessalia, luase parte la espediţiunea Argonauţilor. Acest Armenus colonisa apoi pe omenii, ce-I luase cu sine, îii părţile de sus ale Eufratului şi Tigrului şi de aici numele de Armenia °).

în Syria şi în Mesopotamia întômpinam de asemenea o mulţime de localităţi, ce portă numiri vechi pelasge. Ast-fel aflăm în Syria: oraşele Ba-laneae, Deba, Chaonia, Arimara, Larissa, Mamuga, Chalybon, Barbarissus; munţii Amanus, Casius şi Libanus [7]). In Mesopotamia[8]) oraşele: Deba, Ombrca, Dorbeta şi Nisibis °).

Frigieniî (Dicfcnbach, Orig. 44). — Unul din oraşele Cappadocieî despre Armenia era Dacusa Euphratis (Riese, Gcogr. lat. min. 92). — O altă vechia localitate a Cappadocieî purta numele de Rimnena, seu Romnena (Strabo, XII. 1. 4. Ed. Didot). — EI adorau pe Mama-marc sub numele de Mă şi pe Joe sub numele de ZEU; Aaxî-r] (Strabo, Xil. 2. 3, şi 5. 1).

') Osenbriiggen, Corpus Iur. civ. P. III. 177. Nov. 25. — în vechile genealogii ale po-pdrelor, Lycaoniî erau consideraţi ca descendenţi din L y ca o n, fiul lui P el a s g , — Numele vechiû a! Lycaonilor a trebuit se fie în formă pelasgă Lucaoni şi Lucani. Acesta résulta nu numai din modul cum scriau Grecii numele Lycaonilor cu *y = u,* dar se confirmă şi prin înrudirea lor cu locuitorii din L u ca n i a (Oenotrii), cari încă se considerau ca descendenţi din Lycaon (Pherecydis fragm. 85).

') Epliorl fragm. 80 in Frag. Hist, grace. I. p. 258.

"} Pa m p h y 1 il după Herodot (VII. 91) eraù rëmasite aie Troianilor.

[4]) La Pliniu (V. 25. 1): Thracum soboles, Milyae.

') Herodotl lib. VII. 73. — Steph. Byz. v. v. 'Apnsvîa.

[6]) Strabouis lib. XI. 4. 8.

') Ptolcmnei lib. V. c. 14.

[8]) Ptolemael lib. V. c. 17.

[9]) Nisibis, la Philo Nasibis, la Uranius Nesibis, ar fi însemnat în limba Fenicienilor
«Petre adunate şi grămădite» (Steph. Byz. v. NioiŞi;). însă mal mult e de

crecjut, că în

a propria a Pelasgilor acest cuvent avea aceeaşi însemnare, pe care o are şi astă-dî imba română: n as i p, n e şip, seu n i s i p (arena), adecă păment arid, năsipos.

Locuitorii primitivi aï P al es ti n cï înainte de invasiunea Ebreilor sunt de-scrişUn vechiul Testament ca <5menï rësboinicï si avênd o statură gigantică [J]). O parte însemnată din vechile localităţi ale Palestinei portă nume pelasge. Din aceste cităm aicî următorele: In Samaria: Scythopolis, Thirza, séû Tharsae; în Judea: Lydda, Rama seu Arimathia; în Perea, seu în ţinutul dincolo de Jordan: Raphana şi Scythopolis, despre care ne spune Pliniu, că era o colonia de SciţÎ [2]).

în Arabia vechile numiri topografice încă au în mare parte un caracter pelasg. Ptolemeu atninf.esce aici oraşele: Istriana, Sătula; Rhadu (sat), Lugana, Carna, Sata, Domana, Baeba, Latha, Albana, Amara, Draga, Săraca, Deva, Delà, Lysa, Petra, Medana, Lydia, Suratha, Gavara, Aurana, Sora etc. [3]). Ér la Pliniu maï aflăm şi oraşele: Thatice, Sandura, Nasaudum si Rhemnia *).

După cum vedem Pelasgil într'o epocă depărtată, după ce copleşiră cu triburile şi cu turmele lor întreg teritoriul Asieî inicî, făcură o mişcare de espansiune mal departe. Din Asia mică eî străbătură în Syria, Assyria, Palestina, până în regiunile cele mal fertile ale Arabic! de lângă oceanul meridional, întemeiând peste tot locul diferite centre mari ale vieţel lor pastorale, agricole şt comerciale.

4. *Pelasgiî in Egipet ţi Libya.*

Curentul migraţiunil pelasge către părţile de sud se estinse şi peste regiunea de nord a Africel.

încă din primele timpuri neolitice, am pute dice, chiar din ultimele timpuri ale epoceî paleolitice *[6])* numerose triburi pastorale pelasge trecură de pe continentul Europei şi al Asiei anteriôre pe câmpiile cele fertile ale Nilului şi de aici în regiunile cele vaste ale Libye!.

în Libya încă aflăm un trib numit Nisibes şi o localitate Ari n a; ér pe teritoriul României de astă-df întâmpinăm cinci sate numite Nisipî, Nisiptfsa şi Nisipuri.

') Deuteron. Cap. 2. 10-20; Cap. 3. 3—11. —losua, 12 4.

') Plinii lib. V. 16.

») Ptolcmacl lib. VII. 7; V. 16 şi 18.

[4]) Plinii lib. VI. 35. 1.

') Silexe paleolitice admirabil frumos tăiate, avônd tipul Saint-Acheul, au fost descoperite nu de mult în Algeria lângă satul Remchi (L'Anthropologie, Ann. XI, 1900, p. l scqq.).

Aceste triburi pastorale si rësboinice tot-o-dată, insă dotate cu calităţi rnarî civilisatdre, întemeiară cea d'ântâiu domnia politică peste Egipet.

Cea maî vechia dinastia cgiptenă, aşa numită a «deilor» era de naţionalitate pclasgă '). Grecii, după cum seim, încă atribuiau epitetul de Stot, séû «divinï», numaï Pclasgilor [2]).

Saturn, unul din strămoşii ceï maî iluştri al rascï pelasge, domnise, după cum ne spun tradiţiunile istorice, nu numaï în Europa dar şi peste Egipet şi Libya [3]).

Theba cea maî vechia şi mai grandiosă capitală a Egipetuluï porta un nume pelasg. Homcr o numesce cetatea cu averi' imense şi cu 100 de porţi [4]). Mai esista încă tradiţiunea, că oraşul Thcba din Egipet a fost întemeiat de un rege pelasg, Ogygus din Beoţia [6]), care trăise înainte de diluviul cel mare al lui Deucalion (Noe). în fine Thebaniî, după cum scrie Diodor, aveau aceeaşi tradiţiune ca şi Pelasgfihdin Europa, că eî sunt ceï maï vechî omeni de pe pămont ").

Religiunea cea vechia a Egiptenilor încă portă caracterul naţionalităţii pelasge.

Egipteniî, după cum ne spune Diodor, adorau la început ceriul şi pă-m en t u l, seu pe U ran si Gaea, pe care o numiau Mamă [7]). De asemenea maî aflăm in Egipet şi cultul lui Saturn, al luî Amon, al Latoneî, al luî Apollo, Dianeï şi Ilithyieî, divinităţi pelasge [8]).

în vechile papyre, pe carî preoţii egipteni le depuneau lângă corpul mu-mielor, se face adesc-orî amintire de ţera cea fericită şi divină din părţile de nord ale lumii vechi, situată lângă rîul cel mare şi sfânt, unde se au născut deiî şi unde migrează sufletele celor decedaţi [9]).

Vechii locuitori aï Egipetuluï aveau aceeaşî credinţă a vieţeî după morte, pe care o aveau şi Pelasgiî din Europa, cu deosebire Hypeiboreiî. Columna Ceriului de pe Carpaţî figurează şi pe cutiele mumielor egiptene ca simbol al vieţeî eterne şi fericite [10]).

') Cf. Mancthouis Fragmenta in Fiag. Hist, gracc.lt. p. 526 scqq. — Diodori lib. I. c. 13. [2]) Vcdi pag. 669. *')* Diodori Siculi lib. I. 13. [4]) Homcri Ilias IX. v. 381—333. **)* Tzctzes in Lycophron v. 1206. **)* Diodori Siculi lib. I. 50. ') Diodori Siculi lib. I. 12.
[8]J Herodoti lib. IF. 155. 156. - Diodori Sicali lib. II. 12-13. — rtolcinnci lib. IV. 5.— riinii lib. V. n. i.

') Pierrot, Le livre des morts des anciens Égyptiens. Paris, Leroux, 1882. [10]; Vedt maï sus pag. 329.

în aceleasï texte religiose ale papyrelor egiptene ni se presintă numcrése cuvinte de origine pclasgă, despre can vom vorbi mai târdiu.

Primul period al istoriei egiptene este pclasg. Acest period se distinge prin caractere bine determinate, religiose, etnice şi politice, de epocelc ur-niătorc. Pc lângă vechile tradiţiunî, ce ne-aû rëmas la scriitorii anticităţil, documentele noue archcologice confirmă pe fie-care di, că înainte de Egi-petul faraonic a esistat un Egipct pelasg ').

Suntem în timpurile cspansiunil teritoriale a Pelasgilor.

Venim acum la teritoriul cel vast al Libycî, care se întindea din părţile de apus ale Egipetuluî până la marea atlantică.

Cea mai vechia şi m aï numeroşi populaţi une a acestei regiuni o formau G e tul i î. Locuinţele lor se aflau în părţile de nord ale desertului african, spre sud de Mauritania, de Numidia şi Cyrenaica.

Gctuliî erau înfăţişaţi de către autorii vcchî ca un popor barbar si violent, împărţiţi în mal multe triburi şi îmbrăcaţi în piei, seu cojoce, el cutrierau cu turmele lor oasele desertului celui imens; ér unele seminţii trăiau din vênat si răpiri. Călăreţi escclenţî, el nu întrebuinţau frêu la cal.

O cronică africană scrisă, după cum ne spune Salustiu, de Hicmpsal regele Numidiel conţinea despre Getul! următarcle : «Africa au ţinut'o maî ântâiu Getulil şi Libye n ii, popdrc dure si neculte, ce se nutriau cu carne de fere sSlbaticc şi cu ierburi întocmai ca si turmele lor. EI nu se guvernau nici prin moravuri, nici prin legi, nici prin autoritatea cul-va. Tot-de-una migratori şi fără locuinţe stabile, el se culcau acolo, unde-Î cuprindea noptca» [2]).

După tradiţiunî, Getulil emigrase în Africa din părţile Dunării de jos. Isidor din Sevila scrie: «Despre Getul! se spune, că au fost Geţi, cari în numCr forte marc au plecat cu corăbiile din locurile lor si au ocupat Syrtele din Lybia, şi fiind-că venise din ţinuturile Geţilor li s'a aplicat numele derivat de Getul! [3]).

') Ciiiitu, Hist. univ. I. (1865) 631: II faut dire cependant, que la civilisation pé-lasgique, commune à l'Asie occidentale et à la Thrace, aux îles et à l'Italie, était antérieure à l'influence égyptienne.— Ibid. p. 399: Malgré l'antiquité prétendue des Égyptiens, tout démontre que leur pays reçut du dehors ses habitants et sa civilisation.

[8])Salustii B. Jug.c. 17: Africain initio habuere Gaetuli et Libycs, asperi, inculţi, etc.

') Isidori Orig. lib. IX. *2.* 118: Getuli Gctae dicuntur fuisse, qui

ingenti agminc a locis suis navibus consccndentes, loca Syrtium in Libya occupaverunt, et quia ex Getis vcncrunt, dcrivato nomine G e t u l i cognominuti sunt.

De origine europcnă erau si aşa numiţii Libyenï. Eï trecuse în Africa din regiunile Mării negre probabil tot în aceleaşi timpuri obscure cu Getuliî.

în partea de resărit a rîuluî Triton, scrie Herodot, se află Libyen i î arrricoll, carî au locuinţe stabile şi portă numele de Maxii. Et î-sï lasă plete în partea drépta a capului, ér în partea stângă le tund şi susţin, că se tra[17] din Troieni '). Femeile Libyene purtau peptare de piele şi He-rodot crede, că de la aceste femei Libyene î-şî are originea bocitul, ôXoXoyv; [2]). Ér Hecateu spunea, că ele purtau ştergare pe cap [3]).

După alte texte însă, Libyeniî locuise într'o epocă forte depărtata lângă Dunărea de jos.

Odyssea lui Homer amintcscc de Libya care se afla situată lângă Erembï (Ar i m ii de la Istru [4]).

Ér după genealogia vechia a popdrclor preistorice, Libya personificată era o fiică a rîuluî Oceanos, adecă a Istruluî [6]).

în Ţera Făgăraşului precum şi în regiunile vechi ale Tëreï romàncscï, numele familiar Lébu este şi astă-clî forte usitat [c]).

Aceste populaţiunî pastorale şi agricole ale Libyel transmarine adorau cu deosebire pe Saturn, marele deii pelasg. Cel mai usitat epitet al seu era «domin us» şi «domn us» [7]), un termin a căruî csplicaţiune o aflăm în tradiţiunile vechi, că Saturn domnise o-dată şi peste Libya, unde stabilise mai multe colonii [8]).

Urme numerose istorice, că pe teritoriul Libyeî locuise o populaţiune întinsă pelasgă ni se presintă în numirile topografice ale acestei rcgiunî [9]).

') Hcrodoti lib. IV. 191. — Pindar (Pyth. V. v. 82—86) încă susţine, că faimosul oraş Cyrene din Africa a fost întemeiat de Troian!.

') Herodoti lib. IV. c. 198.

*) Hccataoi fragm. 329 in Fragm. Hist, grate. I. 25.

*) Hoiuo.ri Odyss. IV. v. 85.

[6]) Andronls Halicnrnassensîs fragra. l in Frag. Hist Grace. II, p. 349.

[e]) In vechia inscripţiune egiptenă de la Karnak, Libycniï sunt numiţi Rcbu, adecă Lebu (De Rouge, Les attaques dirigées contre Egypte par les peuples de la tncdi-tcrranèe p. 6). în judeţul Olt din România cunôscem numele familiar de Liba. în Bâ--natul Severinuluî se amintesce la a. 1404 satul Liban, ér la a. 1447 un chines eu numele Lyuban (Pesty, A Szor. Bansdg, II. 295).

• • L. VIII. nr. 9329 et passim. — IJcrtlioIon, Les premiers colons de souche européenne dans l'Afrique du Nord, p. 22: le souvenir de Chronos demeura religieusement gravé dans le coeur des Libyens. —

Cf. Bulletin arch, du Comité 1889 p. 207.—
utain, De Saturni Dei in Africa Romano cultu.
8) Polemoiiis Ilicnsis fragm. 102 in Fra[;m. H. gr. III. 148. —Cf. D i o d ori lib. III. 61.
'/ A se vcdé: C. I. L. vol. VIII. — Ptolcmaci lib. IV. — Plinii lib. V. — Rivvennatis

Vom aminti aicï urmatôrelc esemple din geografia epoceï romane.

Oraşe şi sate: Aquis Dacicis, Amuncla, Arimantis vicus, Arina, Aripa, Armonaca (Armoniacum), Arsinna, Baba (Babba), Badea, Banasa, Bcscera, Boballica, Bobisciani, Bunobora, Burca, Calefacelenses, Capsa, Caputvada (Kî'faXVj [Spâ^ouc, adecă Capul vadului [1]), Ccrbica, Cotuza (Cotuzani [2]), Floria, Galybe, Gelanus, Geva, Măgura, Mansat, Masclianis [3]), Musol (Musula), Ni-gira, Colonia Oea (s. Oaea), Orbita, Oviscae (Ovisce), Pisciana, Ruscada (Rusicade), Rusconia, Rusuccuru (Rusucurrus, Rusucurium *), Scythopolis [6]), Setrenses, Silice, Siur (portus), Sudava, Thabba, Themisua, Thicba, Thibinis, Ţhimisa, Turza, Urbara, Uzycath, Vacca, Velisci (Vclcsci), Vala, Zaratha, Zurmentum etc. Mal multe numiri de localităţi sunt compuse cu Casae, d. e. Casae Aniciorum, Casae Silvanae, Casae Calancnscs, Casae nigrae. Munţi: Albuş, Aurasius, Buzara, Cirna, Cotes promontorium, Durdus, Mandrus, mons Pastorianensis, Salthi, Septem Fratres, Stoborrum promontorium. Fluvii: Alba, Agna, Ardalio, Armua, Asarath, Salathus °), Chulchul, Coscnus, Ger, Lathon, Malva (Malba), Nigris, Sala, Savus, Tuşea, Valo(n), Vior [7]), Zilia. Lacuri: Laccos, Marea, Ad oculum marinam. Insule: Cercina, Gaia, Lo-padusa. Triburi: Asaracae, Babii, Banturarii, Buzenses, Zyges [8]), Calctae, Cauni, Cirtesii, Dauchitae, Dolopcs, Eropaei, Gongalae, lobacchi, Masices, Miaedii, Mideni, Misulani, Musuni (Musonii, Mussini), Myceni, Nisibes (Nisives), Salassii, Sittiani, Sorac, regio Scythiaca (var. Sciathica), Verveces, Zegrcnscs °).

Cosmographia, Ed. Pidncr, p. 139. — Itiner'arium A n t. August!. — Tab. Peutin «cri a-na. — Cacsuris Bell. Gali.. — Mclac Dcscr. orbis, lib. I şi III. — Uicsc, Geogr. lat. minores.

') Procopil B. V. lib. I. 14.

[2]) După cum ne spune Pliniu (IV. 18. 6), Barbarii de la Dunăre numiau «Cattuzi» pe pygmeiï séû piticiî, ce locuiau spre sud de gurile Dunării (Cf. Strabo, VII. 5. 12). Astă-dJ în limba română esistă numai conumelc «Cotuţu».

') O numire omonimă, «Masclianis» o aflăm şi pe teritoriul Daciei, în Bănatul de astă-dî (Tab. Peut.).

[4]) în judeţul Prahova din România încă se aflâ un munte şi stână cu numele de Curu-roşu (Frundcscu, Diet. top. 153).

[5]) Alexandri Polyliistoris fragm. 119—132 in Fragm. Hist, graec. III, p. 238.

') Conferescc Riese (Geogr. lat. min., p. 5): flumcn salsum si flumen salat.

') în poesielc poporale române diferite rîurl sunt numite adesc-ori «apă vi ô r ă», adecă albastră, vineţia. Şezătoarea (Fălticeni) An. I. 47:

Prutule, apă vioră, face-te-aî negră cernelă!

[e]) Dionysiu Periegetul numescc pe Heniochî şi pe Zygii de lungă Colchî: posteritate a raseî pelasge (v. C87: 'Ilvio^m Z6-(iot T;, TlsXao-fiîoç ÈXYOVOI «TYJÇ.)

[8]) Fără îndoielă că autorii grecî şi romani nu ne au transmis forma esactă a acestor numiri, însuşi Pliniu mărturisesce (lib. V. 1) că numele populaţiunilor şi al oraşelor din Libya apropo nu se pot pronunţa, de cât numai în limba acestor popôre.

De asemenea aflăm pe teritoriul Libyeî urmele uneï limbe rustice de • trine jatină, ce nu arc însă caracter italic. Cităm următorcle esemple: annu, berbex si berbece, cămara, casae, cerbus, coniiuga, santus, sepellita, serbus, silban, socra, vetranus [1]) mamma, tata [2]). La -iceste vom adauge şi cuvintele din nomenclatura topografică: asarath şi zaratha, baba, bescera, inandrus, oca, stoborrum, zurmentum, vacca, vior.

în fine o inscripţiune votivă rlin Numidia ne presintă următoriul text :

C. C. Primus, sac(erdos) Saturni, agnu tauro domino, ovicla Te
luri, berbece lovo. edu Merc(urio), aedua Veneri [3]).

Maî notăm aicî încă următorcle particularităţi caracteristice. Sibilarea luî *c d si i* înainte de *i,* când mai urma şi altă vocală, în limba plcbeiă a Libyeî sunetul *v* trecea forte adcse-orî în *b,* d. e. berbece, / între doi *i* aprope dispărea. Ast-fcl aflăm de trei ori fius =filius în codicele palatin al Evan-gclielor, scris în Africa în secuiul al IV-lea seu V-lea. Sunetul *e,* când urma imediat, ori în a doua silabă, un *a, se* pronunţa ca un diftong, *ae=ea,* d. e. edu, aedua, rom, ed, edă = eadă, seu ied, icdă. Limba africană forma câte o-dată fcmcninele numelor proprii în *ica* (d. e. Colonica, Matronica), mai avea diminutive în *ic* si omitea pe *s* final în cuvintele flexibile (d. e. veteranu, maritu, agnu tauru, edu [4]). O asemënare uimitore cu limba română vorbită la Carpaţî şi Dunărea de jos. Urme neîndoiosc, că elementul latin din Africa este anterior dominaţiunii romane în părţile aceste; că păstorii de pe teritoriul Libyeî vorbiau o limbă archaică de familia latină, ce nu deriva din sermo plebeius al Italici si al căreî caracter era barbar-oriental, seu thraco-danubian [6]).

') C. I. L. voi. VIII, pag. 1108 scqq,

') Jiivcnalis Kpigr. lib. I. 101 i; Mammas alquc t a t a s habct Afra.

'; C. I. L. voi. VIII, nr. 82-47.

<) Confcrcscc C. I. L. voi. VIII. pag. 1108 scqq. - Sucliliimlt, Der Vokalismus des Vulgărlatcins. I. 98. 99; II. 279.

[6]J Dr. Ucrtholon (Les premiers colons de souche européenne dans l'Afrique du Nord. Pans, 1899) csaminând toponimia geografică a AfriccI de nord din punct de vedere al ongirrn vechilor population! stabilite aci, încă vine la următdrea conclusiune: qu'au temps d'Hérodote, et même à celui de Ptolémée, la Province Afrique (Afrique du Nord) était un pays thraco-ph rygien (pag. 110 şi 9-1).

5. *Pt'lasffil în Italia.*

Italia, care a lăsat de mosccnire lumiï noue o civilisajiune şt direcţiune politică nepcritôre, a fost la început pclasgă.

încă cu miî de ani înainte de căderea Troieï o mare parte din Pelasgiî de la Carpaţî si Dunărea de jos, din peninsula Hemuluî, cum si din regiunile de apus ale Asieî mici, trecuse, unii peste Alpï, ér alţii peste mare, in Italia, unii mânaţi de necesităţile vieţeî pastorale, alţii din instinctul inerent de espansiune al raseî pelasge, şi alţii în fine persecutaţi şi alungaţi din ţerile, în cari locuise şi peste carï eï domnise o-dată.

Stabilirea triburilor pelasge în Italia se întemplă în diferite epoce. Tradi-ţiunile istorice, atât ale Grecilor cât şi ale Romanilor, amintesc de o lungă serie de migraţiunî pelasge în Italia, uncie din părţile de rCsărit ale Europcî, altele de pe litoralul Asiei mici: a Ocnotrilor, Peuceţilor şi lapygilor, conduşi de Oenotriu, Peuceţiu ') şi lapyx [2]), toţî trei nepoţi aï luï Pclasg, a luï T urs c n, care trecu din Lydia în Italia cu numerose cete de Pelasgî Tursenî şi se stabili pe teritoriul Etrurieî vechi [9]); a luï lanus, care din împrejurărî necunoscute emigra clin {era Hyperboreilor în Italia; a luï Saturn, care după o luptă de 10 anï fu detronat şi alungat din imperiu de către fiii sëï; a puternicului Typhon din ţera Arimilor, învins într'o luptă formidabilă de Joe noul stăpânitoriu al lumiï vechi *); a luï Hercule, care după ce a luat ciredile cele admirabile de vite ale luï Geryon, trecu în Italia în fruntea uncï oştiri numerose şi întemeia aci mal multe colonii agricole [B]); a lui Evandru, care se aşcdă cu o parte din Pelasgiî Arcadieî pe ţermuriî Tibruluï; a Istrilor, cari persecutând pe Argonauţi î-şî formară o nouă patria lângă golful Adriaticeî, şi în fine a lui En ea, care se stabili în Laţiu cu o parte din nobilimea troiană.

«) I'Iioreoyilis frngm. 85 in Fragm. Hist, grace. I. 92, — Apollodori Bibi. lib. III. 8. 1.— Strnbonis lib. VI I. 4.

') Anton. lib. XXXI (la Pauly, R. E. v. Japyx).

') Hcroiloti lib. I. 94.— Hellaniei fragm. l in Fragm. Hist, grace. T. 45. — Strabonls lib. V. 2. 2. — Probabil, că o parte din coloniele tursene se fi trecut în Italia de pe litoralul Asiei mici, însă curentul cel marc al migraţiunil Tursenilor a fost (lin părţile îs t r ui u î (Despre Tursenî, Tyrrhcnî seu Etrusc! vom vorbi în special în capitulele următ<5re).

[4]) l'lierccydis fragm. 14.

') Dioiiysii Malic, lib. 1. 39-42.

între t6te aceste seminţii pclasge, ce formeză primele coloniî istorice ale peninsulei italice, Liguriî ne apar ca cel maï vechî. Pliniu atribue Ligurilor mele de antiqua stirps [1]. Patria lor primitivă, înainte de a se stabili pe teritoriul Italieï, a fost lângă Carpaţî şi Dunărea de jos.

Hesiod face amintire de Liguriî (Aîyoec), ce locuiau în apropiere de Sciţii liipornolgî [2]. Archicpiscopul Eustathiu din Tliessalonica în comentariele sale asupra geografiei lui Dionysiu ne spune, că se aflau Ligurî şi în ţinutul Colchilor [3]. Aristotele în sec. III ne vorbesce de o popukifiune numită Ligyrei pe teritoriul Thracieî vechi *), în fine o parte din Liguriî emigraţi se aflau în Asia mică lângă Cappadocl [s].

în ce privesce pe Liguriî din părţile de apus ale Alpilor, unul din cele mai rësboinice tribun ale lor erau aşa numiţii D e ci at e s [6], o numire grecisată, ce corespunde la forma latină vulgară Deciani [7]. Aceşti Deciaţî ocupau o regiune întregă a Alpilor maritimi[8]. Unul din oraşele lor principale era An-tipolis [9], căruia Romanii i acordară dreptul cetăţeniei latine [10].

Alte triburi ligure stabilite în AIpî ne apar sub numele de Montani [n], Stoeni[13], Belaci [13], Comaţi seu Capilati. Acestora împëratul Nero le conferi de asemenea privilegiul dreptului latin [li].

Aceşti Ligurî, înainte de migraţiunea lor spre părţile de apus ale Europei,

') Plinii lib. III. 21. l : (Colonia) Augusta Taurinorum, a n t i q u a Ligurum stirpe.

») Hesiodi fragm. CXXXH.

') EustatUins in Dionys. Perieg. v. 76.

[4]) JTacrobii Sat. I. 18: Nam Aristoteles scripsit . . . ctiam apud Ligyreos .-. . in Thracia csse adytum Libero consecratum.

«) Herodoti lib. VII. 72.

•) Plinii lib. III. 7. 1.

') La Ravcnnas D i c e i. însă o localitate din Hispania Tarraconensis, lângă Pyrcneî, pe unde se estinsese de asemenea L i g u r i î, portă numele D e c i a n a (Rav. Cosm. p. 339—341). Dacia sub formă de Dicia ne apare şi într'un manuscript al luî Ulpian (C. I. L. voi. III. p. 169).

[8]) Pliuii lib. III. *5. 5:* Regio Deciatium (în părţile, unde se află astădî oraşul Nice, m timpurile romane N i c a e a).

') rioleinnei lib. II. io. 5.

[10]) Plinii lib. in. 5. 5.

") Plinii lib. III. 24. 2: Ligures ... qui Montani vocantur. — Aicî Montani este un apelativ etnic. Cf. C. I. L. voi. Vil. nr. 3808. Iulie Muntane.

[1] J C. I. L. voi. I. Acta Triumphorum, pag. 460 a. 637: De

Liguribus Stoeneis. Aceştia se aflau în apropiere de Eugani.
") A se vede mai sus pag. 564.
") Fli'iii lib. in. 24. 2.

formase o parte din populaţiunea cea întinsă şi resboinică a Arimilor de la Carpaţî si Dunărea de jos. Un vechia oraş întemeiat de Ligurî, pe când aceştia locuiau în centrul Italici maî purta si în epoca romană numele de Ariminium (adî Arimini).

Vechia populaţtune rustică de pe teritoriul Liguricî pdrtă în legile lon-gobarde numele de Arimani [1]. Avem aid o numire, a cărcî origine istorică este archaică. După cum ne spune Strabo, născut pe la a. 50 a. Chr., diferitele seminţii ligure din valea Paduluî, maî purtau pe lângă numirile lor etnice particulare, si numele comun de Romani (Twjiaîoi [2]), în realitate însă de Arimanî, după cum résulta eu deplină certitudine din monumentele evului de mijloc. In fine o localitate pe teritoriul acestor Ligurî din Alpî ne apare în epoca romană sub numele de Rama [s]).

Din vechia limbă naţională a Ligurilor, stabiliţi între Alpî si Apeninî, ne-a rernas numaî fdrte puţine urme; dar şi aceste resturi ne sunt suficiente spre a ne forma convingerea, că idioma acestor Ligurî aparţinea ramureî orientale a Pelasgilor, si în particular celeî de la Dunărea de jos.

Geograful grecesc Metrodor Scepsius spunea, că rîul Padus în limba Ligurilor se numia Bodincus; un cuvent a căruî semnificaţiune în limba latină era «fundo carens» [4]). Avem aicî un termin aprdpe sinonim în formă şi înţeles cu românescul «adânc» seu «afund» (profundus). După cum ne spune Pliniu, Liguria trimetea la Roma caşul anumit ciobănesc (coe-banum caseum) făcut maî cu semă din lapte de oî[6]). Un vechiu, oraş al Ligurilor purta numele de Luna [6]). Alte doue oraşe erau numite Alba; ér numele cel vechiû al Alpilor, după cum ne spune Strabo, a fost Albia [7]).

[J]) Du Cange, Gloss, med. et inf. lat. v. Herimanni, Arimani: Iţa dicebatur apud Longobardos certus hominum genus, quos humilioris fuisse conditionis quidam rcntur.— Bfiluzii Capitularia, T. II. 899: neque Sculdasius ab arimanis suiş aliquid per vim exigat praeter quod constitutum legibus est, şed neque per suam fortunam in mansione ar imani se applicet etc.

[a]) Strnbonis lib. V. 1. io.

[3]) Itîn. Hierosolym. 269.

[4]) Plinii lib. III. 20. 8: Ligurum quidcm lingua amnem ipsum (Padum) Bodincum vocari, quod significet fundo carentem. La Polybiu găsim forma Bodencus. In ce privesce pronunţarea acestui cuvent vedem aicî o oscilaţiune intre *i* şi *e.* Liguriî aveau aşa dar un sunet obscur nasal, când vocala era urmată de *n*

cu altă consonantă.

[5]) Plinit lib. XI. 97. 1: Coebanum (caseum) hic e Liguria mittit, ovium maxime
lactis.

") Frontinl Stratag. III. 21: Lu n am Ligurum oppidum.

') **Strabonls** lib. IV. 6. 1: ta fàp ᵛAXiu<* xaXeïsO-ai npôtepov "AXfita.

Mai aflăm pe teritoriul vechilor Ligurî un Va d u m S ah a t i u m şi un munte numit Mancelus, séû Manncelus [1]), rom. muncel.

în obiceiurile lor naţionale, Liguriî erau forte tenaci. O parte din eï mai ourta si în timpul luî August chice şi plete ; de unde şi numele lor de Comaţi şi Capillati.

Diodor Şicul, vorbind despre moravurile Ligurilor din Alpï *si* Apeninï, scrie despre dênsil: «El locuesc un pâment aspru şi steril. Ocupaţi tot-de-una cu munca si avénd se suporte în continuu greutăţile lucrărilor publice, eî duc o vieţă grea si plină de necasurî. Regiunea acesta este acoperită de arborî. Unu* din eî tăia tetă diua la lemne, cu securî puternice si grele; ér ceï, carï se ocupă cu agricultura, au se lupte m aï mult cu spargerea petrelor. Pă-montul aici e atât de sôlbatic, în cât eî nu pot să scotă nicî chiar o glia
cu instrumentele lor, de cât numai petră La suportarea acestor greutăţi,
ei au de părtaşi pe femeile lor, deprinse şi ele la lucrărî întocma ca băr-
baţiî lor> [2]).

Cu t6te că Liguriî, pe acest păment ingrat, erau supusî la o vieţă atât de dură, laboridsă şi obositore, literatul Nigidiu Figul, contemporan cu Cicero, le atribue epitetul de f all a c e s », înşelători [3]). De sigur, că avem aicï numaï o alusiune satirică la numele de B e Ta ci, ce-1 purtau unii dintre aceşti LigurÎ *).

Un resunet de numele Ligurilor pe teritoriul de la Carpaţî î-1 mai aflăm încă în documentele medievale ale Ungariei. Un sat, astă-dî dispărut, din comitatul Carasului, situat în apropiere de Dunăre, purta pe Ia anul 1421 numele de Ligorocî (lygoroch °). Alte doue localităţi de pe teritoriul Ungariei sunt numite: una Ligyr [u]) la a. 1311, si alta Igor şi Igol [7]) la 1193.

') C. I. L. voi. V. nr. 7749.

") Diodori Siculi lib. V. 39.

*) La Mica I i, L'Italia avânţi ii dominio dei Romani, I (1326), p. 89.

[4]) A se vedé mai sus pag. 564.

[8]) Pesty Krasstf vârmegye, III, p. 296 a. 1421: (possesionem) l y g o r o c h cura pisca-turis fluuy danoby.

[6]) Knau/, Monum. Eccl. Strig. II. 1311, p. 651: lohannes et Paulus filij Ligyr de ea d era. —De asemenea ne apare la a. 1219 în Transilvania lângă Mureş villa Liquj (Ibid. pag. 223). Aicï forma adeverată a numelui nu pote se fie de cat Liguj (= Ligurî).

') Kuauz, Mon. Eccl. Strig. î. 1193, p. 142. 145. — Se parc, că în timpurile vechî *l* urmat de z, în numele L i g u r ş i Ligus, se

pronunţa muiat, de ore-ce o parte din Ligurî se numiau I g a u n î (Mela, II. 4, Albigaunum). Un oraş de pe teritoriu! Umbrilor, a locult de Ligurî, se numia I g u v i u m. — Numele familiar delgu, Igul şi I g ă m:> esistă **şi** astă-d.î la poporul român, atât în Transilvania cât şi în România. Eroul legendar al Rusieï meridionale, Igor, are tot un nume ligur.

în ce privesce pe vechii Aborigenï, aï Italieï, eï formase numaï unul si acelaşi popor cu Latiniï. După altï autorï însă, Aborigenii ar fi fost colonii de ale Ligurilor *).

Tot din regiunile, ce aparţin Carpaţilor, emigrase în Italia şi aşa numiţii Umbri, un trib vechiu şi faimos pelasg [2]). Ptolemeu face amintire de o populaţiune, din Sarmaţia europeană, numită Ombrones [8]), ale cărei locuinţe se aflau între isvôrele Vistuleï şi muntele Carpathos (Tatra). Fără în-doielă, că noi avem aici numai resturi din familia cea vechia a Umbrilor, ce emigrase spre Italia [4]). Din punct de vedere al genealogiei etnice, Scymnus pune pe Latinus ca protopărinte al Umbrilor [B]); ér istoricul .Ze-nodot spunea, că Umbri ar fi numele cel vechiû al Sabinilor [8]).

Ast-fel Pelasgiî ocupară succesiv, sub diferite numiri, şi în curs de mal multe mii de anî, tete regiunile Italiei de la Alpî si până în estremităţile de sud ale peninsulei: Istria, Liguria, Veneţia, Umbria, Etruria, teritoriul Sabin, Laţiu, Campania, Apulia, lapygia, Lucania, Bruţiu şi insulele vecine Corsica, Sardinia şi Sicilia.

T<5te aceste populaţiunî, cari pun fundamentul celei de ântâiu vieţi politice pe pămentul Italiei, unele mal dure, mal rësboinice si mal faimdse, altele mal pacinice şi mal laboriose, cum erau Aborigenii, Liguriï, Istriï, Veneţii, Umbrii, Tursenil (Etruscil), Sabinii, Latinii, Ramniî, Oenotriî, Peucetil, lapygiî, Siculiî, Sicanil, aparţineau, după cele mal vechi tradiţiunî ale Grecilor şi Romanilor, la familia cea mare a rasei pelasge.

în aceste timpuri depărtate, peninsula italică pe lângă unitatea sa etnografică, ne mal présenta si o unitate de civilisaţiune, de limbă şi religiune [7]).

') Dlonysii Halle, lib. I. 9—10.

[2]) **Plinii** lib. III. 19. 1: Umbrorum gens antiquissima Italiae existimatur.

[8]) Ptolemaci lib. III. 5. 8. — Scriitorii greccscï numiaû Umbria -fj '0(j.j3ptx-}j.

[4]) în inscripţiunilc romane rcferitorc la Dacia noî aflăm pe un Cocceius Umbrianus, pontifex civitatis Paralisensium Provinciae D a c i a e, şi pe un Aur. Umbrianus (C. I. L. III. nr. 2866 şi 864), Dacă aceştia erau originari din Dacia nu putem sci.

[5]) Scymui Orb. Descr. v. 225. — Cel maî important document despre limba um-brică sunt Tablele de aramă aşa numite eugubine (Tabulae Iguvinae) desco-perite la a. 1444 în o suterană a oraşului Gubbio (Iguvium). Cu tote că aceste Table

nu représenta idioma populară a Umbrilor, ci o limbă coruptă urbană, cam de pe la
a. 400 a. Chr., ele însă ne arată, că Umbrii erau de aceeaşi origine cu L a t i n i i . —
Bertrand et Reinach, Les Celtes dans les vallées du Pô et du Danube, p. 7: La lingui
stique a établi que la langue de ces tables (eugubines) appartient à la même famille
que l'osque et le latin. —Cf. Bréal, Les Tables eugubines, I (1875) p. XXVIII.

[e]) Dionysii Halic. lib. II. 49.

') Ilelblg (la Bertrand, Les Celtes, p. 70): Au-dessous de la civilisation étrusco-

6. *Pelasgil în Gall i a de sud ft în Iberia.*

încă cu mult înainte de invasiunea Colţilor în Europa, întreg teritoriul Gallieî era ocupat de un numër însemnat de triburï, ce vorbiau una şi aceeaşi limbă, aveau aceleaşi instituţiunî şi moravuri, şi aparţineau la una şi aceeaşî rasă pelasgă.

în acest capitul, noî ne vom ocupa numaî cu teritoriul cel vast al Gallieî meridionale, cuprins între Alpî, Mediterana[1], Pyreneî, Ocean şi rîul Loire.

Un ram al Ligurilor ocupase, după cum am vëclut, încă cu mult înainte de timpurile troiane, o parte însemnată a peninsulei italice; ér alte triburi li-gure, părăsind regiunile Alpilor, se revarsă, în cursul seculelor, cu turmele lor cele numerose peste câmpiile Gallieî meridionale *); şi în fine, unele seminţii trecură chiar dincolo de Pyreneî.

La Eratosthene (sec. III a. Chr.) întregă peninsula occidentală a Europeï portă numele de Liguria, ^ Atytxmxrj [2]); 6r Marea mediterană din părţile de sud ale Galieï era numită la autorii grecescî AiŢuauxiv 7isX<r/o? [3]) si de autoriï romanî Ligusticum mare [4]).

în fine, rîul cel mare al Galieï, care astă-dî curge pe lângă Orléans, Tours şt Nantes, purta în vechime numele de Liger (Loire). Era aşa dar un rîu al Ligurilor.

De o-dată cu stabilirea Ligurilor în părţile meridionale ale Gallieî se estinse peste regiunile aceste şi numele lor cel vechia naţional de Ar i m ani.

După cum ne spune Pliniu, A qui t an i a, provincia cea mai însemnată a Galieï meridionale, -care se întindea de la Liger până la Pyreneî, era numită la început Aremorica [B]). Avem aici numai o numire geografică derivată din

hellénique. . .existe, cn Italie, un couche antérieure uniforme. — D u r uy se află aşa dar pe cai retăcite, când vorbind de timpurile primitive ale Italiei susţine: L'Italie a été de tous les points de l'Europe celui, où se sont rencontrées le plus de races étrangères (Hist. d. Rom. I. 1870, p. 17).

*) Arbois dejubainville, distinsul istoric francos, care s'a ocupat în special cu timpurile preistorice ale Europei, estinde dominaţiunca Ligurilor în epoca ante-celtică peste întreg teritoriul Gallicï. «Après les Ibères, avant les Celtes, ils (les Ligures) ont dominé dans **le** pays, qu'on a plus tard appelle Gaule» (Les premiers habitants, I. pag. 382).

[2]) **Strabonis** lib. **II. i. 40.**

[s]) **Strabonis** lib. **II. 4. 4; 5. 19. - Ptolemaei** lib. **III. 1.**

[4]) Columellae R. R. lib. VIII. 2. - Plinii lib. II. 46. 4. ' *"n'i IV.31.

j; Aquitania Aremorica antea dicta.—La Cesar Armorica (Bell.

terminal etnic de Ar i ma r i *) = Ari m ani, după cum erau numiţî vechiî locuitori aï Ligurieï şi în legile Longobardilor.

Limba vulgară, ce se vorbia în părţile meridionale ale Gallieî, era numită, până târdiu în evul de mijloc, lingua romana [2]). Originea acestei numiri aparţine uneî vechimi depărtate. Ea nu se datoresce civilisaţiuniî, orî acţiunii de asimilare a Romanilor.

Acesta limbă romană, care domnise o-dată peste tete părţile meridionale ale Gallieî până la Liger, era forte apropiată de limba latină.

O mărturisire importantă avem în acesta privinţă Ia Cicero, în dialogul seu despre ceï maï celebri oratori romanï, densul amintesce, că limba, ce se vorbia pe teritoriul Gallieî, diferia, numai în ce privesce lipsa de urbanitate, de limba, ce se vorbia în Roma. «Când tu Brute, veî merge în Gallia», dice Cicero, «vei audi acolo unele cuvinte, carî nu sunt usitate la Roma, însă aceste se pot schimba si se pot desveţa» [8]).

Romanii, după cum seim, cucerise părţile meridionale ale Gallieî până la Rhodan numai cu 75 anî înainte de timpul, când Cicero scria cuvintele aceste. Faptul este aşa dar evident, că limba vulgară latină, ce se vorbia în Gallia meridională, nu era o limbă importată, ori formată sub imperiul dominaţiuniî romane [4]).

Gall. lib. VII. 75: universis civitatibus, quae Oceanum attingunt, quaeque eorum con-svetudine Armoricae appellantur (quo sunt in numéro Curiosolites, Rhedones, Ambi-bari, Caletes, Osismii, Lemovices, Veneti, Unelli) etc.

*) A se vedé maï sus (p. 565) formele de Romarii şi Romariascum. Predilec-ţiunea, ce o avea dialectul ligur de a schimba pe *n* în *r,* între ddue vocale, se estinsese şi în părţile meridionale ale Galici. Varro (R. R. I. 32): quae alii legumina, alii (ut Gallican! quidam) legări a appellant.

È) Canonul al XVII-lea al Conciliului de laTours (sec. VII) cuprinde următdrele: Easdem homilias quisque episcopus aperte transferre studeat in romanam rus ti cam l i n guam aut theotiscam, quo facilius cuncti possint intelligere quae dicuntur (Labbe, Concilia. T. IX. 351). — în evul de mijloc acest teritoriu meridional al Galiieî, unde se vorbia limba vulgară romană, ne apare adese-orî sub numele de Languedoc. Ceï maï mulţi literaţi francesï consideră acest termin geografic numaî ca o caracterisare a populatiuniï din părţile meridionale ale Francieî, care întrebuinţa cuventul *oc|n* loc de *oui.* Insă originea numirii este maï vechia. Unul din triburile ligure, ce trecuse din Gallia peste Pyreneï, pdrtă. în inscripţiunile romane ale Hispanici numele de Longeidoci. Acesta populaţiune, o-dată forte estinsa în Gallia meridională, cu deosebire în regiunile locuite de Volcï, a dat

ast-fel nume teritoriului Languedoc.

[3]) Cicero, Brut. 46: Id tu, Brute, iam intelliges, cum in Galii am veneris. Audies tu
quidemetiam verba quaedam non trita Romae, şed haec mutări dedisci que possunt.

[4]) De fapt esista pe întreg teritoriul Gallieî, în epoca ante-celtică, una şi aceeaşî

Geograful Strabo, care trăise în acelaşi secul cu Cicero, constată de asemenea, că populaţiunea rustică, stabilită în timpurile sale pe ţerrnurele de resărit al Rhodanuluï, era romană, nu numaî prin limbă şi moravurî, dar şi prin tipul sëû fisic !).

Se presintă însă acum cestiunea, care "era vechia origine geografică a acestei populaţiunl ligure de pe teritoriul Gallieî meridionale, care încă înainte de timpurile cuceririi romane vorbia o limbă latină rustică.

Noi vom résuma aicï datele principale, ce le putem ave în acesta privinţă până astă-dî.

Unul din triburile, ce locuiau pe teritoriul Aquitanieî, seu în vechia Are-morica, purta numele de Daţii (ed. Rom. Dacii [2]). în apropiere de aceştî Daţii, noi mai aflăm în părţile de sud, lângă de Tolosa, o localitate numită Sarmati [3]); ér ca vecini în părţile despre nord figureză aşa numiţii Petru corii, probabil o populaţiune de aceeaşî origine si limbă cu Daci Petoporiani din regiunile de resărit ale Daciei traiane.

O altă grupă de Daci, numiţi de geografii grecesc! Deciates, seu în formă latină Deciani [4]) î-şî avea locuinţele sale lângă Alpil maritimi. Deciafil era un trib rësboinic şi iubitoriû de independenţă. El începuse cele de ântâiu lupte cu Romanii în Gallia, si Pliniu cel bëtrân i numeră între cele mal celebre popôre ligurice [s]).

De ceea laltă parte a Rhodanuluï se întindea pe lângă cestele Mării me-diterane până la Pyreneî o populaţiune numită Volcae Arecomici. Fără îndoielă, că noi avem aicï numai o numire alterată de Grecii din Massilia în loc de Volcae Aremorici, după cum Aremorica se numia întréga Aquitania si după cum Romanii până în timpurile lui August numise «Provincia romana» costele meridionale ale Gallic!. Volei! Arecomici se bucurau de o autonomia naţională chiar si în timpul dominaţiuniî romane. EI se administrau singuri, după legile lor proprii, fără se fie supuşi guvernului provincial[6]). Oraşul lor principal era Narbo, astă-dî Narbonne.

La periodul ante-celtic avem se reducem şi originea numirilor Ardelay,

limbă latină barbară, însă în părţile de nord ale Gallieî, acesta limbă, in urma contac. tulul cu Celţiî şi Germanii, se corupse mai repede şi se divisa in o mulţime de dialecte-

0 Strabonis Geogr. lib. IV. 1. 12.

[2]) Plinii lib. IV. 109. — Mullerus, Ptolemaei Gcogr. I. 206.

s) Tab. Peut. Segm. II. 1. 2.

*) în unele tradiţiunî poporale române vechii Daci sunt numiţi Decienî. Compară numele Deceneu şi Decebal.

[5]) Plinii lib. III. 7. 1: Ligurum celeberrimi ultra Alpes Salluvii, Deciates, Oxubii.

') Strabonis lib. IV. 6. 4.

Ardelles, Ardelu, Ardeuil, Ardillats, Ardilleux, Ardillières *), ce le maï porta si astă-dî diferite comune de pe teritoriul meridional al Franciei.

Lucrarea minelor se începuse pe teritoriul Gallieî meridionale încă din timpuri forte obscure, cu deosebire în părţile de apus ale Alpilor.

Unul din centrele cele maï importante ale acestor lucrători de mine a fost în timpurile ante-celtice oraşul Rhoda [2]), o numire de origine pelasgă, de la care derivă numele Rhodanuluî. O altă localitate situată în apropiere de Rhodan purta în epoca romană numele de Boxs(ani[3]), adecă Cărbunari (rom. bocşă, cărbunariă). Un alt oraş din părţile de jos ale Rhodanuluî este numit la geografii vechî Taruscon seu T ar as c o [4]). în aceeaşi regiune muntdsă a Alpilor mai aflăm lângă Deciaţî un trib cu numele Albioeci [6]); ér de ceea laltă parte a Rhodanuluî lângă Volcae Arecomici erau aşa numiţii H elvii.

Este important, că omonimele acestor localităţi ni se presintă în regiunile cele avute de metale ale Ardéluluï seu Transilvaniei: Ruda, Rod na (mine celebre de argint numite în evul de mijloc şi Rhodana), Bocşa, Bocsanî, Trăscău (ung. Toroczko), Albac (AlbăcenÎ) şi Ilva-mare de lângă Rodna.

Din vechia idiomă, ce o vorbiau seminţiile pelasge ale Gallieî meridionale, ne au rëmas numai puţine cuvinte, cu deosebire în numirile topografice. Elemente din acesta limbă aremorică ne présenta localităţile: Alba, Boxsani, Piscenae, Raurica seu Raurici, Rhoda, Ursulae, Vadum Sabatium [6]), Vesuna; fluviele : Arauris, Argenteus amnis, Druentia [7]), Oltis, Varus; munţii: Albia [8]), Gaura [9]), Mancclus, Matrona, Stura [J0]) si Vesulus [n]). Un trib din Aquitania stabilit lângă rîul Oltis (adî Lot) ne apare sub numele de Cocosates [12]).

[1]) Jauin, Diet. d. communes de France. 1851, p. 19. — O comună cu numele de Ardă ui i se află şi în Sardinia (pr. Cagliari-Oristano).

[2]) **Plinii** lib. III. 5. *2:* Rhoda .. . unde dictus Rhodanus amnis.

[3]) C. I. L. voi. XII. nr. 1783.

*) Strabonis lib. IV. 1. 12.

[5]) Straboiiis lib. IV. *6.* 4.

[c]) Se ar paré, că avem aicî o formă coruptă, într'un manuscris al lui Strabo (Ed. Didot, p. 965) acesta localitate e numită Sa^àioo OuaSa. **Pe** teritoriul României se află o comună numită Vadul-săpat.

') în România: Drînce, sat şi përêû.

[8]) Strabonis lib. IV. 6. l.

s) Itin. Hierosol., p.
555. [10]) Plinii lib. III.
20. 4.
") Vesulus, muntele din care isvoresce rîul Padus (Plinii lib. III.
20. 3). ") Omonime pe teritoriul locuit de Români: Alba,
Bocsanî, Pescéna, Ruda,

Vechile population! ale Gallieï, întocmai ca Românii de la Carpafî, diceau marga [1]) la pămentul calcaros si lutos, ce se întrebuinţeză pentru îngrăşarea arăturilor şi fenaţelor. Pentru legume (legumina) eî aveau cuvêntul legaria [2]). Ér pe o inscripţiune descoperită pe teritoriul Volcilor ArecomicT, scrisă cu litere grecescï (pelasge), se pote ceti forte clar cuvêntul AEAE ;= dedit. [3])

Tete aceste cuvinte aparţin, după cum vedem, la acelaşi dialect archaic, pe care-1 mai vorbesce şi astă-dî (se înţelege cu transformările normale) poporul român de la Carpaţî.

Ca o conclusiune istorică putem ast-fcl stabili, că originea geografică a celor mal multe triburi de pe teritoriul Gallieï meridionale se reduce la munţii şi la şesurilc Daciei vechi.

Venim acum la peninsula iberică.

înainte de Ligurî, o altă grupă însemnată pelasgă locuia pe teritoriul Gallieï meridionale, începând de la Rhodan şi până la Pyrcncî. Aceştia erau
Iberiî.

Urmeză invasiunea Celţilor. O parte din Liguriï de Ia Alpîşi de la Rhodan, strimtoraţî de acest popor până aci necunoscut, ocupă locurile Iberilor din Gallia meridională şi-î alungă pe aceştia dincolo de Pyreneî.

Iberiî din părţile de apus ale Europei, formau, după cum ne spune gramaticul Apollodor, unul şi acelaşi popor cu Iberiî de lângă Caucasul asiatic [4]).

Despre aceşti din urmă scrie Tacit în Analele sale : «Iberiî şi Albanii (din părţile de resărit ale Mării negre) locuesc ţinuturi muntôse si eï s'aû obicinuit cu greutăţile si cu suferinţele. Eî spun, că sunt de origine Thes-salienï» [6]). Résulta aşa dar, că Iberiî de resărit şi Ibcriî de apus aparţineau la una şi aceeaşî generăfiune a rasei pelasge.

Tot ast-fel şi vechile genealogii etnice considerau pe Iberiî de apus ca fraţi bunî cu locuitorii primitivi aï Italiei «).

Urse i e, Gaura, Muncel, Stura, Cocoşaţi şi Vesul. Arauris este acelaşi cuvent cu românescul Rîurï avênd prostesa Iui *a* înainte de *r,* ca în Arimanî.

M Plinii lib. XVII. 4. l.

[2]) Yarronis R. R. lib. I. 32.

') Monin, Monuments d. anciens idiomes gaulois. Paris, 1861, p. 17.

[4]) Apollodorl fragm. 123 şi 161. După acest autor Iberiî delà Caucas ar fi fost un Popor emigrat din l b cri a de la Pyreneî.— Cf. Varro la Pliniu, lib. III. *3.* 3.

*) Taciţi Annal, lib. VI. 34: Nam Iberi Albanique saltuosos locos incolentes, untiae patientiacquc magis insuevere. Feruntque se Thessalis ortos.

') Isidori Orig. lib. IX. 2. 26—29: Filii igitur l a p h e t . . . luvan a quo lones ... Tubal
4 ° iberi qu; et Hispani, licet quidam ex eo et 11 al o s suspicentur.

în timpurile romane însă numele Iberilor din peninsula pyreneică dispăruse aprope cu totul.

Când legiunile romane păşesc pentru prima <5ră pe pămentul Hispanieî, majoritatea populaţiunil de aci, o formau alte seminţii, alte coloniî de păstori, de agricultori şi lucrători de mine, cari de fapt nu mai făceau parte din familia cea vechia a Iberilor.

La acesta nouă serie de migraţiunî pelasge aparţineau următorele triburi şi ginţî: Albocenses, Ambirodaci, Ablaidaci, Arevaci, Argeli, Aurienses, Barbarii (Barbarium promont.), Berones, Bibali, Bursao-nenses, Calnici, Comanesciqi, Cosetani, Dagences, Deciani, Er-gavicenses, Gruii, Ilergetes (Ilergetae, Ilaraugatae), Indigetes, Laee-tani seu Le t an i, Longeidoci, Lunarii (Lunarium promont.), P el e n done s, Ossigi, Orienses (Aurienses), Turdetani, Turduli, Tarraconenscs, Vaccaei, Vascones, Virvesci şi Vloqi.

între tdte aceste seminţii, rangul principal, ca nuiner si ca stare socială, î-1 aveau Turdetanii.Eïse aflau stabiliţi în părţile meridionale ale Hispanieî, în regiunile de astă-dî ale Sevilleî şi Granadeï. Turdetanii se ocupau în mare parte cu lucrarea minelor de aur, de argint, de fer şi de staniu [1]), şi formau unul şi acelaşî popor cu aşa numiţii Turduli, la Pliniu Turduli ve-teres din Lusitania (Portugalia [s]).

Turdetanii, scrie Strabo, sunt ceï m aï înveţaţî dintre toţi Hispanii. Eï se folosesc de gramatică; au o descriere a tradiţiunilor sale istorice; au poeme şi legi scrise în versuri, vechî, după cum spun denşiî, de 6000 am [3]).

După nume, moravuri, ocupaţiunî şi particularităţile idiomeî lor, Turdetanii se vëd a n fost originari din părţile de resărit ale Europei, de la Carpaţî.

Urme de vechile lor locuinţe, si resturi de numele lor, mai aflăm si astă-dî în Transilvania şi Ungaria.

Turda (ung. Torda) este unul din cele maï vechï oraşe ale Transilvaniei *). Situată lângă polcle munţilor de aur aî Transilvaniei şi pe malurile rîuluî Ar ies (Aureus), Turda a fost în curs de trei secule (XIV—XVII) capitala legislativă a Transilvaniei; o prerogativă, care a trebuit fără îndoielă se aibă drept fundament o tradiţiune vechia istorică. Se nu perdem aicî din

') **Strabonis** lib. **III. 2. 3; 2. 8; 2. 9.**

[2]) **Plinii** lib. IV. **35. 1.**

[3]) **Strnbonis** lib. III. **1. 6** : co-fitotot â' HstiÇovw. tiLv 'lâr^iuv OUTOI (ol Tou?^'-"'⁰'-),

*al fpanjiatix-g -/pùvta'., xai ţîjţ itaXaiâţ (j.v!j[X'/Jţ e/ouat *suffp&p.u.tu.* y.at

icoi-fj^ata xai *V*-

[Aouc e[ip.£TfJOOţ £4w<'X'^tuv STLÔV, tuţ (face.

**)* în jurul oraşului Turda se găsesc adese-orî diferite obiecte, ce aparţin epoceî de petră.

vedere o *coincidenţă,* caracteristică, că Turdetaniî, cel mal civilisât popor al Hispanici, se glorificau a ave un codice de legï, vec'hî de 6000 anî [1]).

La aceeaşi origine se reduc şi numirile altor localităţi din regiunile interiore aleCarpaţilor. Doue sate situate pe valea Mureşului, pdrră numele de Turdas, unul lângă Orestie, si altul în apropiere de Aiud. Turdaşul de lângă Orestie formeză tot-o-dată si una din cele mal însemnate staţiuni neolitice ale Transilvaniei [2]). Un al treilea sat, Turda, se află pe valea Someşului în părţile de nord ale Transilvaniei. Alte trei sate cu numele Turda în comitatele Bihor, Bêches şi Zabolţî. Er al şeptelea sat, Tordat, pe teritoriul de rë-sărit al Transilvaniei, în Secuime [a]). In fine, numele de familia Turdea se află până astă-dî respândit pe valea cea frumdsă a rîuluï de aur (Arieş) din Transilvania «).

întreg teritoriul Hispanici, era forte abundent 'de metale [5]).

în părţile de nord ale peninsulei, cele mai celebre mine figurau în epoca romană sub numele de m c t a 11 a Alboc(ensia[8]); o numire, ce ne pre-sintă o deosebită importanţă, când cercetăm originea geografică a triburilor metalurgice din Hispania. Pe teritoriul Transilvaniei, Alb a c este numele unei însemnate comune românesc!. Locuitorii sëï, Albăccnî, se ocupă din timpuri, ce trec peste tdte memoriele dmenilor, cu lucrarea minelor de aur. De aici isvoresce si rîu! numit Arieş.

Intre tote populaţiunile hispanice, ce locuiau sub pole^e Pyreneilor, cel mai viguros!, cel mă! iubitori de independenţă, şi mal bine organisât! din

') Numele de Turdetanï, formă derivată din Tu r d i, este numai o simpla imitaţiunc grecescă, după cum Volei din Italia erau numiţi şi Volcentani (Arch.-epigr. Mitth. XI. 104). Turdetaniî se mai numiaû şi Turti şi Turtutani (Steph. By z. v. Toop-îitavia). Mela, întocmai ca şi PI i ni u, întrebuinţczâ numai forma de Turduli. Mal notăm aici, că în Hispania esista şi o regiune numită. Turta: Turtam regionem dicit Cato apud Charisium, *2.* p. 190 (Mullcrus, Ptolemaci Geogr. I. 107).

") Gooss, Chronik d. arch. Funde Siebenbiirgens, pag. 56 — 59.

[3]) De asemenea mar aflăm astă-df satele numite Torda (corn. Torontal), Tordincze, (Syrmiu), Torda (corn. laurin), Tordăcs (corn. Alba regală), Turdanitsch (Carintia), ceea-ce ne indică, că linia de migraţiune a Turdilor séû Turdetanilor a fost peste Pan-nonia către Alpî.

[4]) La a. 1213 se face amintire lângă Tisa de un locus cum populo,

numit Tordi
(Wenzel, Cod. dipl. Arpad. cont. I. 131).

[s]) Strabonis lib. III. 2. 8-9. - Justin! lib. XL!V. 1. - Plinii lib. IV. 34. ") C. I. L. voi. II. nr. 2598: procurator metallorum Alb oc(ensium). Hûbner [Cr]ede Alboc(olensium). însă Albocola, in Itin. Ant. Alb o cela, este în tot caşul [Uma] ° ^rmă diminutivă, ce presupune o localitate mamă, sub numele de *Alb o cu m.*

punct de vedere militar, erau aşa numifiï Pelendones [1]). Stabiliţi lângă isvdrele rîuluî Durius (Duero), el susţinură, împreună cu vecinii lor A r e v a c i Î, un rësboiû eroic de 20 ani cu Romanii. N u mantia forma centrul lor cel puternic de apărare, pe care o distruseră Romanii în a. 133. a. Chr.

După nume, Pelcndoniî Hispanici se vCd a fi fost unul si acelaşî popor cuPelendoniî Daciei [a]). O localitate cu numele Pelendoua, seu mal corect Pelendona, o aflăm amintită pe Tabula Peutingeriană. Ea se afla situată în Dacia Malvensă, pe drumul, ce ducea delà Amutria (Gura Metrului) către R o m u l a (Reşca).

în apropiere de Pelendoniî cel energici aï Hispanici se afla oraşul numit în inscripţiunile romane «Uxama». Despre vechii întemeiătorl aï Uxameï maî esista încă în timpurile romane tradiţiunea, că eï au fost originari din părţile de resărit ale Europei, de pe teritoriul Şarm a fi Io r.

Siliu Italic numesce Uxama un oraş încunjurat cu murïSarmaticï; tot-o-dată ne mai spune, că aceşti locuitori aveau şi obiceiuri sarmate [3]). Acelaşî oraş figurczä la Ptolemeu sub numele de Uxama Argelae [4]), ér pe o inscripţiune latină din Lusitania se face amintire de o femeia cu epitetul local de Uxame(n)sis Argelorum [5]), adecă din Uxama Argelorum. în fine o altă inscripţiune din Tarraconia ne vorbesce despre un magister Larum din Uxama, că era din gintea Ambirodacilor [6]). După cum vedem, locuitorii Uxamcî sunt numiţi în timpurile romane, acum Sar m aţi, acum Argell, acum Ambirodacl. Fără îndoielă, că el constituiau un trib emigrat de pe teritoriul Sarmaţiel europene. Numele de Sarmaţl, ce li se da în general, şi numele de Argelï.cum se numiaù el singuri, ne arată, că acest trib a fost o-dată emigrat din regiunea scy-thică, numită st astă-dî de poporul român Ardei seu Transilvania [7]).

Aceşti locuitori din Uxama î-şî conservară până târdiu caracterul lor primitiv, în inscripţiunile romane, ce se refer la Uxama, noi aflăm o serie de

») **Plinii** lib. III. 4. 10. - Ptolemaei lib. II. 6. 53 şi 55.

[2]) Tab. Peut. Segm. VII. 4.

[3]) Silii Italici Pun. lib. III. v. 384 seqq. : Sarmaticos adtollens Uxama muros.

[4]) Ptolemaei lib. II. c. 6. 55. (Ed. Didot). Variante: Uxama Argaela s. Argaelae.

[6]) C. L L. voi. II. nr. 696: Cornelia . . . Uxame(n)si s

Argelorum.

[6]) C. I. L. voi. II. nr. 4306: C. Titius) magister Lar(um) Uxamens(is) Ambirodacus. Uxamenii adorau cu deosebire pe Hercule (C. I. L. Voi. II, p. 387).

') Cu privire la numele Ardei, Wolff în articulul seu «Die Landesnamen Sieben-bûrgens» (in Korresp.-Blatt d. Vcreines f. sicb. Landeskunde, X. 50) se esprimă ast-fel. Das rumànische Ardial, Ardeal, ist der uralteLandnameDakiens... und das magyarische Erdel ist eine blosse Nachbildung des Ardeal.—Cf. mai sus p. 695.

nume barbare cu totul singulare. Numele personale sunt de regulă terminate în *o* cum sunt: Arraedo, Atto, Crastuno, Docilico, Eburaneo, Magulio, Ranto, Urcico; ér ça numirï de gintï séû némurï se amintesc următorele cătune: Câini ci, Coronici, Corovesci, şi Comenesciqi *).

Aceleasî numirî de cătune şi comune ni se presintă şi astă-dl pe teritoriul de apus al Tëreï-românescï sub formele de Câlnic, Cornescî, Coro-b e s c I, şi Comănescl. Tot în părţile de apus ale RomânieT, de unde se re-versară atâtea colonii pelasge către Apeninî şi Pyreneï, maï esistă chiar în timpurile ndstre satul Ergheviţa, omonim cu Ercavica (Ergavicenses, Ergevicenses) din Tarraconia **).* Putem presupune ast-fel cu o deplină siguranţă, că triburile hispanice, ce purtau numele de Pelendones, Calnici, Coronici, Corovesci, Comenesciqi şi Ergevicenses, erau emigrate din regiunile de apus ale Dacieï vechï, de pe teritoriul Olteniei de astă-dî.

Afară de Numanţia, acropola cea renumită a Pelendonilor, o altă cetate puternica şi avută a Hispanieï Tarraconense a fost Saguntul, situat în apropiere de ţermuriî MăriÎ mediterane. Locuitorii din Sagunt aveau şt denşil o tradiţiune, că părinţii lor emigrase în timpuri depărtate din părţile de rë-sărit ale Europei, din Ardea. Liviu presupune Ardea din Laţiu [8]). în realitate însă era aceeaşi Ar di a, seu Adria, din părţile de nord ale Istrului, de care se face amintire şi în istoria lui Alesandru cel Mare [4]) ; aceeaşi Ardea, de unde-şî trăgeau originea lor şi locuitorii din Uxama Ar-gelae seu Argelorum [D]). Tradiţiunile geografice la cel emigraţi se pă-streză de regulă după numele terilor seu al ţinuturilor [6]J.

') C. I. L. voi. II. p. 387.

') C. I. L. voi II. 4203. — **Plinii** lib. **III. 4. 8.**

[s]) **LiYlt** lib. XXI. 7: (Sagunt ini) oriundi a Zacyntho insula dicuntur, mixtique efiam ab Ardea Rutulorum quidam generis. — Fabula cu insula Zacynth deriva din forma gre-cescă Zàxavftoç a numelui de Sagunt.

[4]) A se vedé mal sus pag. 393.

*) Este locul se amintim aici, ci în numele de Uxama noî avem numai un simplu termin geografic celtisat. Pe o inscripţiune latină din Hispania mal aflăm şi forma de Uxe-nensis în loc de Uxamensis (C. I. L. voi. II. nr. 3125), ceea ce ne arată, că mal esistă Şi numirea de Uxena seă Uxana, La Appian (Hisp. 17) aflăm intru adevër 'ACeivta. Tot ast-fel si locuitorii din Sagunt originari din una şi aceeaşi Ardea séù Argela cu . Uxeniî, mal erau numiţi şi Ausonii (Ausonia Saguntus la Liviu, XXI. 7. 14.— Siliu Ital. I. 291. 332). în părţile

Daciei numele de Ausonî i-1 aveau locuitorii din comitatul Sat-maruluî, astă-d.î O seni (A se vedé mal sus pag. 343).

') Aurelius Victor (Caes. c. 13) face amintire de Saci, adecă Sacani, din Dacia. Pe teritoriul terilor române aflăm astă-(}i localităţile numite Zagon, Zăgan m., Zăgance, Zăgaia («im. Zăgania).

La aceeasï familia cu locuitorii ceî vechi aï Uxameï şi aï Saguntuluï aparţineau şi némurile séù ginţile numite în inscripţiunile romane Ambirodaci, Ablaidaci, Longeidoci, Arronidaeci şi Couneidoqi *). Incontestabil, că noî avem aici numaï niscc seminţii liguro-dace (Deciates, Decii, Daţii, Deciani, Daci), ce trecuse din regiunile Alpilor si ale Gallic! meridionale în peninsula iberică.

Ambirodaciî [2]), după cum i arată numele, se par a fi fost numai o fracţiune din D e c i a ţ i î seu D e c i i, cari trăise o-dată în vecinătate, ori comunitate cu Amb a r i i de lângă Rhodan [3]). De aceeaşi origine erau probabil si Ablaidaciî [4]), un trib pastoral de Decii seu Deciaţl, ce părăsise vêrfurile cele stâncose ale Alpilor (-ca "AXfha la Strabo). Longeidoci ") din Hispania aparţineau fără îndoiéla la populatiunea cea numerosă a Volcilor din Gallia meridională, unde numele geografic de L a n g u e d o c i a ni se pre-sintă până târdiu în evul de mijloc [8]). Despre Couneidoqi [7]) putem presupune, că formau numai o mică grupă din populatiunea, ce a dat nume muntelui Ca unu s in regiunea Pelendonilor; cr Arronidaeci [8]) sunt probabil un fel de Daci A r i m I seu A r â m n I [9]).

Faptul este positiv, că pe teritoriul Hispanici esista o vechia populaţiune de origine d a c o - g e t i c ă şi i l l y r i c ă. Acesta o probeză'si numele oraşului Deciana de lângă polele Pyrcneilor, numele familiare Decianus, Davus si Docius [10]) din inscripţiunile hispane, şi în fine un alt trib cu numele Dagences seu Dagenses [11]), forma identică cu D a g a e , numele Dacilor orientali de pe Tabula Peutingeriană [12]).

*) Sunt numiri etnice compuse după acelaşi sistem ca şi numirile de Celtoligures, Celtiberi, Gallograeci, Galatosarmatae, Massagetae, Carpodacae etc.

[2]) C. I. L. voi. II. nr. 4306.

[3]) **Livii** lib. V. 34. — Caesaris Bell. Gali. I. *2.*

[4]) C. I. L. voi II. nr. 2710. 5731

'•>) C. I. L, voi. II. nr. 3121 ; (D)ru(ttius) Satullus, Druttia Festiva, Longei docum.

[6]) A se vede mal sus pag. 693 nota 2.

;) C. I. L. voi, II. nr. 5779.

[8]) C. I. L. voi. II. nr. 2697.

°) Rhyndacus, comandantul trupelor din Uxama în rcsbôiele cu Romanii (Sil. Ital. III. v. 390), încă. portă un nume de gin te. Probabil avem aicî un R Iiym-Dacus. (A se vedé mai la vale capitulul despre Arimi). '«) C. I. L. voi. II. nr. 941. 4970'ra, 2623. »') C. I. L. voi. II. nr. 3082.

[12]) în poema epică germani iRabensch!acht> se face amintire de

Tubal, patriarchul legendar al populaţiunilor primitive hispane, sub numele de «Tibalt von Si ebenta ûr gen» (Gr i mm, D. Heldensage, 104. 212).

La aceeasï origine geografică aparţineau şi triburile numite Ilergetes (Ilergetae, Ilaraugatae *), I n d i g e t e s [2]) şi M i s g e t e s [3]). Probabil, că Iler-getil constituiau o populaţiune formată din Geţi şi Illyrï emigraţi către părţile de apus. D6ue oraşe din Hispania, unul în Baetica, altul în Tarraconia, portă numele de I l u r o . Un al treilea oraş Iluro se afla peste Pyreneî în Aquitania, cam în faţă de Ilergetae seu Ilaraugahie [4]). De la Dunărea de jos se par a fi si Indigctes (Sindi-getac) si Misgetes (Myso-getae). Ilergeţiî şi Indigefil, se aflau stabiliţi în vecinătate uniî cu alţii, sub polele Pyreneilor, si constituiau numaï una şi aceeaşi naţionalitate omogenă, în luptele lor cu Romanii, ci au una şi aceeaşi istoria şi aceeaşi sorte comună. Oraşul principal a Indigeţilor purta numele de D e c i a n a [6]).

Originari de la Carpaţl se *v&d* a fa fost şi aşa numiţii Tarraconî (Tarra-conenses). Mal multe sate cu numele de Târkâny ni se presintă în comitatele Bihor, Heves, Zemplin, Borsod, şi chiar până dincolo de Dunăre în comitatele laurin şi Tolna [6]), ceea ce ne indică, că în regiunea acesta a format o-dată locuinţele unul trib însemnat, ce purta numele de Tar câni [7]).

în fine mal aflăm pe teritoriul Hispanici şi urmele unei ginţi pclasgc, ce portă numele caracteristic de Vloqi = Vloci. Pe o inscripţiune sepulcrală din Tarraconia, descoperită în apropiere de Madrid, se face amintire de un Britto, fiul lui Daticus, din gintca Vloqilor [e]).

Vechia populaţiune a Hispanici se afla în timpurile ante-romane divisată în o mulţime de seminţii si triburi independente, întocmai ca şi rasa pelasgă din Galia, Thracia, Illyria şi din peninsula italică.

') La Pliniu şi Liviu Ilergetes, la Strabo şi Ptolemeu Ilergetae, la Hecateu (frag. 15) Ilaraugataa.

[2]) La Pliniu Indigetes, la Ptolemeu Indigetae.

[3]) Hecatael fragm. 12.

[4]) O populaţiune emigraţi din Illyria se vëd a fi fost şi aşa numiţii Ilercaones, la
Liviu Ilercaonenses, la Caesar Illurgavonenses. Cauniî, la geografă grecesc!
Chaones, formau în vechime unul din principalele poptfre pelasge ale Epiruluî. Ast-fel
că după t<5te probabilităţile Ilcrcaoniî constituiau numai un trib emigrat de I l l y r o -
C ha o n i . Nu departe de Ilercaonï se afla muntele Caunus, din care isvoria rîul Durius.
La gintea Chaonilor aparţineau şi Couneidoqi séûCauno-Dacii. O monetă barbară
din regiunile inférieure ale Dunării portă inscripţiunea COVNV, un alt

esemplar COVNVS
(Archiv. d. Ver. f. siebenb. Lndskunde, N. F. XIV. 85).

5) Ptolemaei lib. II. 6. 72.— La Raven nas Deciana şi Di c i an a.

") Mpszky, Rep. loc. Hungariae, p. 672. — Hornyânsky, Geogr. Lex. d. K. Ungara, p. 371. ') In particular satul Târkâny din districtul Beiuşuluî este numit astă-di în limba română Tărcaia, ce presupune forma vechia de Tărcania. e) C. I. L. voi. II. nr. 6311.

Istoria politică a acestor triburi hispanice noi nu o cundscem. Insă după moravuri, după institution! şi religiune, ele aparţineau la una şi aceeaşi ci-vilisaţiune, la una si aceeaşi rasă. Caracterul lor etnic era în general «barbar>, însă barbar în sensul geografilor grecesc!; adecă făceau parte din familia cea mare a populaţiunilor stabilite în părţile de nord ale Eladel, în Thracia, în Illyria şi în Scythia. Cu deosebire populaţiunile cele resboinice din părţile de nord ale peninsulei, aveau, după cum ne spune Strabo, obiceiuri comune cu Galii, cu Scyţiî si cuThracil[1]. Un promontoriu al Hipaniel din părţile de medă-nopte portă în geografia vechia numele de Scythicum [2]), de sigur după racterul etnic al triburilor, ce locuiau în acesta regiune. Un oraş al Can-tab rilor era numit în epoca romană De c iu m [3]) adî Dax. Aşa numiţii Con câni, cari formau de pe teritoriul Cantabriel un trib independent, erau, după cum ne spune Siliu Italic, de origine Massageţî *), adecă Scyţl. In fine noi mai aflăm la Cantabril un obiceiu particular hyperboreu. Când omenii aceştia ajungeau la o etate mai înaintată, el se precipitau de pe vôrfurile stâncelor, ca ast-fel se evite slăbiciunile betrâneţelor [6]). Instrumentul principal de musică al acestor populaţiunt barbare de pe teritoriul Hispanici era fluera pastorală a Pelasgilor. Strabo scrie: «Pe când unii îşi petrec bênd,
alţii jdcă în hore la sunetul flueril si al trâmbiţei °)
....Alţii, din cel cari
locuesc din părţile de nord, se adună sera cu familiele lor înaintea porţilor şi aici întind Ia hore până noptea târdiiU [7]). în particular, în ce privesce pe Cal l a e cil din părţile de apus ale Pyreneilor, el aveau în jocurile lor naţionale strigături în versuri, şi săltau bătcnd pămentul, acum cu un picior, acum cu altul [8]); usuri si petreceri sociale, pe cari le aflăm şi astă-dî la poporul român de la Carpaţî. Kr femeile hispane purtau tot-de-una haine cu flori şi aveau velur! pe cap [9]).

') Strabonis Gcogr. lib. III. 4. 17.
[2]) iMelae Orb. Descr. lib. III. 1: ad scptentriones toto **latcre** terra (Hispaniae) con-vertitur a Celtico promontorio a d Scythicum usque. [s]) Melae Orb. Descr. lib III. 1.
[4]) Silii Ital. III. v. 360—61: (C o n ca nus) Mas sa get en monstrans feritate parcntem.
[5]) Silii Italici 1. 111. v. 325. - Despre Ilyperbore! Mela (III. 5).
") Strabonis lib. III. 3. 7.

[7]) Straboiiis lib. III. 4. 16.

[e]) Silii ItftUcl lib. III. v. 345 seqq:

................misit dives Callaecia pubcm,
Barbara nune patriis ululantem carmina
linguis Nune, pedis alterno percussa verbere
terra.

[8]) Strabonis lib. III. 3. 7; 4. 17.

Vechile populafiunï ale Hispanieï, vorbiaû una şi aceeaşi idiomă na-f io nai ă. însă în timpurile cuceririi romane limba primitivă hispanică era în marc parte coruptă prin amestecul de diferite cuvinte şi forme celtice, grecesc! şi asiatice.

Acesta limbă rustică barbară, ce se vorbia pe teritoriul Hispanici, aparţinea la familia limbeî latine vulgare.

Limba Turdetanilor, cu deosebire a celor de lângă rîul Baetis, devenise în timpurile luî Strabo (sec. I a. Chr.), aprope o limbă latină italică [1]*).* Tacit face a-mintire în Analele sale, că în timpul lui Tibcriu un ţeran din Tarraconia vorbise înaintea tribunalului roman în limba părinţilor şei, sermone patrio [2]). Ér Tit Liviu ne relateză despre ddue convcrsărî, ce le avuse în a. 209 a. Chr. Scipio Africanul în Hispania: una cu soţia lui Mandoniu, un frate cu regele Ilergefilor, şi alta cu un principe celtiber, Alluciu, a căruî logodnică, de o frumsefă estraordinară, a fost adusă captivă la Scipio [3]). După cum résulta din espuncrca, ce ne o face Liviu, aceste conversărî se urinase fără ajutoriul vre unuî interpret; ast-fel că, Scipio Africanul putea forte bine se înţelegă idiomă Ilergeţilor, ér de altă parte şi aceştia puteau fără multă greutate se pricepă idiomă latină vulgară, în care de sigur Ic vorbise Scipio.

Ca elemente din acesta limbă naţională a triburilor hispanice avem următorii termini de localităţi: Alba, Argenteola, Arsa şi Arşi, Baniana, Banienses, Blânda s. Blandae, Ceresus, Ceret [4]), Lancia, Plumbaril şi Plumbaria ins., Rhode (Rhoda), Turbula, Urson s. Ursaone [5]), Vacca, Vama şi Vesperies; munţi: Argenteus mons, Cuneus prom. °) şi Lunarium prom.; fluvii: Alba, Florius, Pisoraca [7]) si Vacca [8]).

în ce privesce terminologia metalurgică a triburilor hispanice, sunt caracteristice numirile de localităţi: Argenteola, Argenteus mons, Baniana, Banienses[9]), P l u m b a r i i, Plumbaria, R h o d e s. R h o d a.

') Stnibouls Geogr. lib. HI. 2. 15.

[2]) Taciţi Annal, lib. IV. 45.

[3]) Livil lib. XXVI. c. 49-50.

<) Eckhcl, Doctr. num. I. 60.

[5]) C. I. L. voi. II. p. 191.

[6]) Plinii lib. IV. 35. 4. - Strabonis lib. III. 1. 4.

') C. I. L. voi. II. nr. 4883.

[8]) A se vede nomenclatura geografica a Hispanici la Pliiiiu (III. IV),

Strabo (UI) şi PtolcmcH (II. c. 4-6).

^ B) Baniana din Turdetania (Ptol. II. 4. 9) şi Ban i ens es din Lusitania (tit. nr. 760)
ni se^presmtă numai ca simple derivaţium din forma radicală Bănia (la Românii din
ransilvania bănia şi baia, locul de unde se estrag metalele), în Lusitania mat esista

Alte resturi din idioma lucrătorilor de mine în Hispania, le aflăm la Pliniu. Din acestea estragcm următorele:

alutatium, aur aflat pe suprafaţa pământului, adecă adus de aluviuni[1]);

alutia, minele, în carî se întrebuinţa apa pentru spelarca şi alegerea aurului din substanţe de altă natură; aceleaşi cuvinte au esistat o-dată şi în Dacia[2]); probă este numele rîuluî Alutus (Olt), din care o-dată se spëla aurul cel mai bun;

balucem (balux s. baluca), grăunţe mal micî de aur aflat în nisipul rîu-rilor, rom. beuţă, petrică albă adusă de curentul apelor;

p al ac r as (palacra), bucăţi mai marî de aur masiv [3]). în limba lucrătorilor de mine în Transilvania părăclău, ciocan pentru spargerea petrelor, si p ar ac luire, spargerea petrelor[4]); cuvinte, ce presupun forma de păr aclă pentru petrele sparte cu părăclăul;

galena, sulfura de plumb [5]), rom. galiţă, oxyd de fer.

Maî adăugem aici cuvêntul

cuniculus, galeria suterană pentru cstragerea metalelor *), rom. culcuş [7]), inclinaţiunea venei [8]).

La fondul primitiv al limbcî hispanice mal aparţin încă următorele cuvinte:

casa [9]), rom. casă,

catare = v i d e r e [10]), rom. a c a t ă seu a c ă u t a ;

şi un rîu cu numele Baenis (Strabo, III. 3. 4). Despre un alt oraş al Hispanici B a en a e face amintire Ukert (Iber. 464) după o inscripţiune la Muratori. Acelaşi cuvent sub forma de Valebanae ni se presintă şi pe teritoriul Gallieî (A u s on i i Epigr. 69. 1).

') **Plinii** lib. XXXIII. 21: (aurum inventum) in summo cespite alutatium vocant.

"-} Plinii lib. XXXIV. 47: Invcnitur (plumbum) et in aurariis metallis, quae alutia vocant, aqua immissa eluente calcules nigros.

3) Plinii lib. XXXIII c. 21: Inveniuntur iţa massae (aurcae) . . . Palacras Hispani,
alii palacranas; item quod minutum est balucem vocant.

4) Francii şi Cnndrcn, Românii din munţii apuseni, pag. 43.

') **Plinii** lib. XXXIII, c. 21.

c) **Plinii** lib. XXXIV. 47.

') Franca şi Candrea, ibid. p. 42.

8) Cuniculus avea în limba latină literară doue înţelesuri: galeria suterană şi iepure de casă. Cu sensul din urmă, cuvontul era după Varro (R. R. III. 12. 6) de origine hispanică, fiind-că iepurii de casă, dice dânsul, fac gropi în pământ, în carî se ascund. Etimologia cuventuluî cuniculus, sub amêndôue înţelesurile, este de la cunae, legăn, suă culcuş, ast-fel că terminul de culcuşul venei la metalurgii români ne apare ca unul şi acelaşi cuvent eu forma latină şi

hispanică cuniculus, galeria suterană, pentru estra-gerea metalelor.

») Isiclori Orig. lib. XV. 12.

1.)0) Isitlori Orig. XII.
2. .18.

cusire [1]), rom. a c 6 s e ;
domno [2]), rom. domnuluï;
c s c a [3]), rom. é s c ă ;
l a n c i a, rom. l a n c e ; după Varro acest cuvânt nu este latin, ci hispanic [4]).

p or ca [6]), brasdă, seu păment scos de ferul plugului, rom. p6rcă, gropiţă în păment în jocul copiilor de-a parca;

tubracus °), rom. t urée;

Luce m dubian, ast-fel numiau, după Strabo, locuitorii din Hispania meridională un sanctuanu dedicat Luneî luminătdre [7]). Orientalistul Movers presupune L u c e m d i v i n a m [8]). însă, în mitologia vechia Lux divina este mal mult un termin literar şi teologic de cât poporal. Dacă cuvintele Lucem dubian, ar fi avut o formă curat latină, de sigur că Strabo nu le aducea ca o particularitate dialectală a Hispanilor. Noî înclinăm mal mult a crede: Lucem du bia(n [9]), adecă Luna, care lumineză calea căletorilor [10]), după cum tot ast-fel este invocată luna şi în poesiele tradiţionale române [11]).

Mai adaugem aicî numele personale: Domnina şi Florica [12]).

Din cele cspuse vedem, că vechia limbă hispanică avea aceeaşî sorginte originară cu limba latină rustică a Italieî [13]), cu o singură deosebire, dar forte importantă, că era maî aprdpe de limba, ce se vorbesce şi astă-dî la Carpaţî şi Dunăre.

în ce privesce originea limbeî hispanice maî notăm aicî, că alfabetul naţional al populaţiunilor din Tarraconia [14]) era unul şi acelaşi cu vechiul al-

') **Isidori** Orig. la Diez, Etym. Wôrterbuch (1853) p. 119.

[2]) C. I. L. voi. II. nr. 4442: Iovi Domno; nr. 6273. Domno.

[3]) Isidori Orig. XVII. 10. 18.

[4]) Gcllii Noct. Alt. lib. XV. 30.

[5]) Isidori Orig. lib. XV. 15. 6: şed p or ca quod in arando extat, quod **defosum est.**
Cf. Varro, L. L. V. 39: quo ea terra jacta id est projecta, p or ca.

[s]) Isidori Orig. lib. XIX. 22. 30.

') Slriibonislib.III. 1.9.—Diana sëù Luna cu epitetul de LuciferalaCicero,N.D.II[.17. [8]) Plioeniz. II. 652.

°) l'inaluî *n* este numai forma acusativuluî grecesc.

[10]) In inscripf lunile latine ale. Hispanieî aflăm hi at or pentru viator (C. I. L. II, nr. 5118), de unde résulta, că esista şi forma de b i a pentru via; er particula *du* corespunde Ia *do = de* din limba hispanică de astă-dî.

") Intre versurile, ce le recitează copii românî delà ţeră aflăm şi urmatôrele : Lună, 'una, vergâ-lună, eşî în cale cu lumină etc.

"J C. I. L. voi. II. nr. 1836. 4994.

") Diefenbach (Orig. 115) încă se esprimă ast-fel : Unter den von den Alten aufbewahrten spanischen Wôrtern sind die moisten nur latcinische Idiotism en. "•* C'-1- !•• voi. II. nr. 4424, 4318".

fabet al Dacieï, ale cărui urme se au mal păstrat până astă-dî la plutaşii români de pe malurile Bistriţei [J]).

în fine încă un fapt demn de remarcat. Sistemul administraţiuniÎ interiore, ce-1 aplicară Romanii în Hispania, încă ne pune în evidenţă, că populaţiunile vechi ale acestei provincie aparţineau familiei latine, în timpurile lui Pliniu cel bĕtrân, 50 de oraşe ale Hispanici aveau dreptul cetăţenii vechi latine, j us Laţii antiqui séû v c t e r i s [2]); ér în a. 75 d. Chr. împĕratul Vespasian acordă Hispanici întregi privilegiul dreptului latin [3]).

Résulta aşa dar, că instituţiunile politice, civile şi religiose ale populaţiu-nilor hispane, erau în general identice cu ale vechilor Latini. Peninsula iberică conţinea o populaţiune de rasă latină preesistentă cuceririi romane.

Stabilim ast-fel din punct de vedere istoric, că Pelasgil, emigraţi in marc parte de la Carpafi, au fost ceï de àntâiû importatori al civilisaţiunil în Gallia meridională şi în Hispania *).

[1]) A se vede maî sus pag. 658.

») Plinii lib. **III. 3. l; 4. 1; IV. 35: 5.**

[3]) Plinii lib.III.4.15: universaeHispaniae Vespasianus imperator... Latium tribuit.

[4]) Afară de numirile de ginţi amintite maî sus, toponimia peninsulei iberice ne presintă o mulţime de omonime cu localităţile şi rîurile de la Carpaţî şi de la Dunărea de jos.

Din aceste noî reproducem aici următorcle:

In Hispania:	*în Transilvania fi România :*	*în Hispania:*	*în Transilvania şi România :*
	Asinip		Erghevita
Alba	Alba		
Alboc(um) . . .	Albac	Gerunda	Grind
Areva fi	Oréva fl.	Gruii	Gruia
Argenteus m.	Argintăria m.	leso	lesî, lasî
Arsa, Arşi	Arsa, Arsî	Laelia	Lelescî
Balsa . .	Balşa		
Bănia, Banicnscs . .	Bănia, Baia	Lunarium prom. .	Luna Murgaş Mur[a]escî,
Butorensis (Balorul .	Butor (com. Bihor, Heves,	Ossigi	Murgcnî Osica, Gura Usicej
Brana	Bran	Rhode (Rhodu)	Ruda
liursaonenscs . . . Burum . .	Bursan, Bursanî Buru	Sacili (Sacilis) . . .	Săcelc
Cauca (adi	Coca	Şam u s M .	Someş, Somuz
Caunus m	Căun		Tuhat
Ccrcsus	Cireş		
Ceret	Cerct		
Decium	Decia	Ucia . .	Ucea
Deva fl	Deva	Vama	Vama

In tot caşul, numerul acestor omonime ar fi mult maî mare, dacă noî

am ave o topo-

XXXIII. —PELASGII DIN PĂRŢILE DE NORD ALE DONĂRII ŞI MĂRII NEGRE.

1. *Titanii (Ti.râres, Ti-cîjvec).*

Cel mai vechi, şi ceî mai glorioşi, între tdte triburile pelasge au fost Titanii. Ei sunt numitï la autorii vechi genus antiquum Terrae şi Terra e filii [1]).

După theogonia luî Hesiod, cei de ântâiu copiT, pe cart i-a născut Terra, séû Gaea, cu Uran, au fost Titanii, dof-spre-dece la numer, şese bărbaţi si şese femeï; ér numele lor erau următ<5rele : Oceanos, Coeos, Crios, Hyperion, lapetos, Cronos (Saturn), R h ea, Tethys, Themis, T hi a, Mnemosyne şi Phoebe [2]).

De fapt, cele maî multe din aceste numirî represintă numai simple personificări de regiuni geografice, de rîurî si de munţi [3]). Vechia familia a

nimiă maî autentica şi raaî completă a Hispanici vechî. însă literaţi! romani, adoptară în general nomenclatura localităţilor din Hispania ast-fel cum o aflase la autorii grecescî, apoi administraţiunea romană la rfindul seu altera şi dânsa o mare parte din vechile numirî. Sunt memorabile cuvintele lui Pliniu. în descrierea geografică a provinciei Baetica, densul ne spune, că va aminti numaî localităţile mal însemnate si pe acelea, al căror nume se pete pronunţa maî uşor în limba latină; ér Mêla (III. 15) scrie, că se află la Cantabriî maî multe populaţiunî şi rîurî, ale căror nume nu pot pronunţa în gura Latinilor.

') Ylrgilii Aen. lib. VI. v. 580. — Servius ibid.

[2]) Heslodi Thcog. v. 133—136.

[3]J Hyperion, un cuvent, al cărui înţeles este «o m de dincolo>, représenta regiunea de peste munte, Transilvania de astă-dî, seu « ţ é r a de dincolo», cum o numesce poporul din România (La Anonymus Belae reg. notarius, cap. 24 şi 26: terra ultrasilvana şi Ultra siluas). Odyssea (VI. 4) încă face amintire de Hyperia, seu «Ţ6ra de dincolo», situată în apropiere de Cyclopî, şide unde emigrase Pheaciî.— Tethys (Tfjftuţ), în ce privesce vechia pronunţare, corespunde la formele de Tetsys şi Tezys. în vechia limbă grecdscă litera * avea un sunet şuerâtoriu; pe lângă *t* se maî audia şi un *s; Ar* une-orî acesta literă représenta pe *z,* ast-fel că Xeiţ era în realitate unul şi acelaşi cuvent cu foot. După legendele vechî, Tethys a fost măritată cu Oceanos potamos, seu Istru, şi ast-fel au dat nascere la o mulţime de nu-fnirî de rîurî marî şi însemnate, pe lângă cari se aflau stabilite diferite populaţiunî pe-'asge (Hesiodi Thcog. v. 337). Atât după nume, cât şi după geografia legendelor teo-gonicc, Tethys (Tetsys seu Tezys) este numaî o personificare a rîuluï celui mare, care wge în pSrţjie de apus

ale Daciei vechî şi se varsă în Dunăre, numit la Jornande Tysia, la Ravennas Tisia, la Constantin Porphyrogenitul Ti-cCa (Adm. imp. c. 40), er 'n documentele şi cronicele medievale ale Ungarieî T i t i a , T i s z a , T i z a , T y s c i a ,

Titanilor se compunea ast-fel din 12 ginţi. Patria Titanilor a fost, după tete tradiţiunile istorice, în părţile de nord ale Thracieî, lângă rîul Ocennos p o t a m o s . Cel de ântâiii Titan si portă numele de Oceanos, adecă Istru.

Ca descendent! din genul Titanilor erau consideraţi Hyperboreiï, carï locuiau, după cum seim, în nordul Dunării de jos '). Atlas, regele cel puternic al Hyperboreilor, care maî tardiu a fost prefăcut într'un munte imens, era si densul un Titan; ori cu alte cuvinte, tribul dominant în regatul seu î-1 formau Titanii. Latona, virgina hyperborcă, care fiind persecutată de Junona pribegcsce în lume, si apoî nasce în insula Delos pe Apollo si pe Diana, era şi densa fica unuî titan.

Titanii au avut în istoria primului imperiu pelasg un rol forte însemnat. Ei formeză cea mai vechia, cea mai nobilă şi mai energică clasă în hie-rarchia socială din timpul M Uran şi Saturn. Ceï de ântâiû regï aï statului pelasg erau din familia Titanilor. Titanii administreză tdte funcţiunile publice. Eî sunt tot-o-dată şi căpeteniile religiose ale statului pelasg, din care causa erau numiţî şi deit Titani[2]). Titanii formeză pe lângă regii vechî pe-lasgî un consiliu patriarchal de stat, întemeiat de o parte pe dreptul divin, de altă parte pe vechimea familieîor. Titaniî dctroneză pe Uran şi dau imperiul Im Saturn; apoï susţin o luptă grea de dece anî cu Saturn în contra lui Joe. Insă Saturn e învins şi Joe ocupă tronul lui Uran.

Thiscia. Epitetele deiţeî Tethys de «cana, candida, fecunda, şi magna» încă sunt numai calificative ale aceluiaşi rîă. — Thcmis. Patria acestei dciţe se afla în părţile de nord ale Illyrieî (Apollod. II. 5. 11. 4), lângă isvorele rîuluî Oceanus(Pindarus ap. Gem. Str. VI. p. 731) seă Istru. Din punct de vedere geografic Themis personifica în vechime rlul numit astă-dî Timiş, Tc^'jor,? la Const. Porfyrogentul (Adm. imp. 40), ce isvoresce din Carpaţiî de sud-vest aï Transilvaniei şi se varsă în Dunăre. Una din ficelé deiţeî Themis era numită Dice, delta dreptăţii. Ea représenta, după nume şi atribuţiunile sale, regiunea numită Dacia (Dicia la Ulpian). Geţii, seu Dacii, erau după Herodot (V. 93) ccî mal juştî, Si^a'-itaTO'., dintre Thracï; ér după Ilomer (II. III. 3) locuitorii din nordul Thracieî erau cel mal juştî dintre omenî, Sixai&tato[1], a->8-piuni>i. — Thia (Qsia, pronunţă T s i a, Z i a) ne apare în vechile teogoniî ca soţia luî Hyperion (Hesiodi Theog. 374), seu a «Ţerel de dincolo». De fapt Thia este numai o personificare a rîuluî numit astă-dî Jiu, ce curge din părţile de sud-vest ale Transilvaniei, străbate Carpaţiî pe lângă pasul Vulcanului, traverseză Oltenia şi se varsă în Dunăre.—Phoebe are la Hesiod (Fragm. 177) şi epitetul de p.â(j.u.a (bunică, moşă). După forma numelui şl după interpretarea, ce vedem, că i-o dă Hesiod, Phoebe se pare a fi

numai personificarea unuî munte, ce în vechia limbă pelasgă purta numele de «Babă» seu «Babe».

') După scholia s tul luî Pindar la Olymp. III. 28: Hyperboreiï erau arco TOÛ '!IT«-V.V.OÛ f svouţ (Frag. Hist, grace. U. 387. 3). La Hyperboreï se născuse şi (Jeiï. Cf. Diod. III. 56.

-} **Homeri** Hymn, in Apoll. v. 335: T'.rîjvec *dto*|. — **Hesiod!** Theog. v. 630. 668.

Nemultămiţî cu acesta schimbare, Titanii se ridică de nou sub condu-
ea lui Atlas, ca se alunge pe Joe din imperiu şi se restitue în domnia
Saturn, însă destinul le este nefavorabil. EI sunt învinşi a doua oră '),
' acum clasa lor întregă e esterminată. Uniî sunt închişi într'o pcsceră
adâncă si vastă, numită Tartaros *); ér alţii părăsesc regiunile de lângă Istru,
emigreză si se risipesc prin diferite ţinuturi pclasge.



Lupta Titanilor cu Joc se întemplă în pădurile de la T a r t e s i u s), lângă Cerna, adecă pe teritoriul vechii Daciei 'n aceea?' regiune, care la Homer fi-gureză sub numele de ai§^pei%'. îtoXai[4]), seu în munţii de lângă cataractele Dunării.

De asemenea aflăm la Dio Cassiu următorea tradiţiune: «Generalul roman Crassus în lupta, ce o avuse cu GeţiÎ (a. 29 — 28 a. Chr.), prinse pe

237.—Figura unul Titan după planisferul egiptean al lui Kirchcr; la Dupuis, Origine de tous les

fratele regelui Dapy x (Dabigia), apoî densul plecă asupra pescerii numite Cira, o cavernă vastă şi puternică, unde se retrăsese un marc numër din locuitorii acestui ţinut, luând cu denşiî obiectele lor cele mai prcţiose si turmele lor; în această pescere, după cum ne spun legendele, î-sî căutase refugiu Titanii, când au fost învinşi de de!» B).

Etimologia şi forma numelui de TtTdev nu e grecescă. în ce privesce vechiul înţeles al acestui cuvent, Homer ne spune, că Titanii erau «proto-

') Hyglni Fab. 150: Titanosque (luno) hortatur, louem ut regno peliant, et Saturn o restituant. Hi cum conarcntur in coelum ascendere cos louis praccipites in Tartarum deiccit. Atlanti autem, qui dux eorum fuit, cocli fornicem super hu-meros imposuit.

') Hesiodi Theog. v. 717.

') Justin! lib. XLIV c. 4. Saltus Tartesiorum in quibus Titanas bellum
a versus deos gcssisse proditur, incoluere Cunetes: quorum rex vetustissimus G argons, m el] i s colligendi usus primus in venit. Marca judeţului Mehedinţi, pe al «rut teritoriu se afli Porţile de fer, mal are şi asta-dî o albină ca emblcir.ă. Ér II e -r o o t (V. 10) scrie: <Thraciî spun, că pămentul dincolo de Istru c ocupat de al-
^ne, Şi din causa acesta omenii nu pot călători mal departe».
<) Homeri Ilias, VIII. 15. - Hosiodi Theog. v. 814.
*) Dion Oasslns, Histoire rom. (Ed. Didot) lib. LI. 26.

părinţii deilor şi aï 6 m en i lor distinsï '); érîn imnul orfic al 37-lea, Titanii sunt numiţi p ro topări nţ iî părinţilor noştri, lijjjistepwv 7tp6-fovoi Traref/cov [2]). Avem nşa dar esplicaţiunea cuvêntuluï TITCCVSÏ cu înţelesul de patres si progénitures. Etimologia aceste̋ numiri se reduce ast-fel, după forma şi după semnificaţiunea sa, la radicalul Tcrca seu TSTOX, tată seu părinte. Résulta aşa dar, că terminul de TiTăvsc, după originea si înţelesul seu, este identic cu forma românescă tătânî (pluralul de la tată).

Cu alungarea lui Saturn din imperiu înceteză si rolul politic al aşa numiţilor Titani. Clasa lor cea numerosă, avută, puternică şi superbă este stinsă cu desăvârşire. Unii sunt nimiciţi în marele rësboiû civil, care se termină cu catastrofa de la Tartesiu, alţii sunt închişi în pescerï întunecôse (Tartaros), ér aceia cari putură se scape de mânia învingătorilor, sunt siliţi sc-sî caute o nouă patria. Unii se refugieză în Italia, alţii se risipesc prin Pllada, Asia mică, Hispania şi prin părţile de nord ale Europei (Germaniei).

Intre cele mal vechi triburi ale Romei, tradiţiunile istorice ne amintesc pe aşa numiţii Tatienses (Taties, Titienses si Titles).

Aceşti Tatienî formau dimpreună cu alte doue triburi, numite Ramnes şi Luceres, cea mal avută, cea mal nobilă şi mai înaltă clasă socială a Romei vechi [3]). EI portă numele de patres, mal târditi patricii, şi sunt consideraţi ca antiquissimi cives *). Tote afacerile publice ale statului roman erau pe mâna acestor patres. EI singuri administreză în curs de mal multe secule tote demnităţile preotesei, civile şi militare. La început el se considerau ca singurii mijlocitori între de! şi stat; erau un fel de T'.T/JVSÎ frîoi. Ei formau în statul roman un consiliu permanent de guvernăment. EI aveau dreptul se desemneze pe succesorul regelui. Lor li se cuvenia decisiunea asupra res-boiulul si păcii. Superbi pe gloria lor cea vechia, el se considerau în fine ca o clasă de alt nern şi de un alt sânge, de cât cel alalţl cetăţeni sëracï, ne-culţî şi de origine obscură [5]), pe cari i numiaû plebs. Numele lor tradiţional şi privilegiat de patres este amintit şi în cele XII Tabule: Ne patribus cum plebe connubium sit °).

*) **Homeri** Hymn, in Apoll. v. 335—337: TitTjVEţ te ftsoi . . . T<ÛV e£ avcpsç TÎ fl-eol.— Cf. ibid. Ilias, XIV. v. 201: 'fixsavov ts S-eu v ?EVECIV.

[2]) **Pauly,** Real-Encycl. v. Titanes, p. 2003.

[3]) Yarroiiis L. L. lib. V. 55: Ager Romanus primum divisus in parteis

tris, a quo
tribus appellata Tatiensium,Ramnium,Lucerum etc.—Ti t ies şi Taties sunt numaî simple forme literare.

[4]) Cicero pro Caecina c. 35.

<•) **LiTii** lib. IV. 4; VI. 42; IX. 26; X. 15. °) Tab. XI. frag. 1.

Originea acestei instituţiunî patriarchate, a acestui senat compus din repre-
entanţiî unor anumite familii vechi, era fără îndoielă antcrioră epocel luî
Romul. Ea aparţinea organisăril primitive a societăţii pelasge. Ori cu alte
cuvinte, constituţiunea fundamentală a Romeî era aceea, pe care o avuse
Pelasgiî în timpul Titanilor.

Poetul Persiu numesce pe patricii ingentes Titos[1]), o alusiune evidentă la vechii Tatienses, Taties seu Tities şi la originea lor din genul cel puternic şi ilustru al Titanilor.

Poporul roman, ne spune Suetoniu, mai numia pe aceşti patres şi Orcini[2]), adecă cari au fost o-dată închişi în Orcus séû Tartaros; ér Plutarch scrie, că li se atribuia şi epitetul satiric de Charonitae [3]), adecă cari trecuse o-dată cu barca lui Charon în Tartaros seu infern, în fine, poetul Juvenal face o alusiune ironică la acel Romani, de sigur patricieni, cari î-sî reduceau originea lor la vechil Titani [4]). Mal notăm aici, că Pisa, unul din cele mal vechi oraşe etrusce, încă a fost întemeiat de o colonia de emigraţi din părţile orientale ale Europei, numiţi Teu t a ni [5]).

Ne aflăm aşa dar în faţa unui fapt istoric positiv. Vechiul trib roman cunoscut sub numele de Tatienses (Taties, Tities si Titienses) constituia numai o mică grupă din gintea cea puternică şi gloriosă a timpurilor pelasge, numită Titanes séû Titenes, o comunitate de familii, cari scăpând din rësboiul cel nefericit de la Carpaţî trecuse în peninsula italică şi se stabilise acolo lângă un alt fragment de R am ni seu Ari ml, emigraţi şi aceştia de la Dunărea de jos.

Alte resturi din tribul cel nobil şi faimos al Titanilor le aflăm risipite în jurul Mării egee.

După cum ne spune Philochor, unul din vechil Titani se aşedase în Attica [6]).

Un uriaş puternic, cu numele de Tityus, fiu al Gaeeï, este amintit ca rege al Eubeeî [7]).

') Perşii Sat. I. 20.

[2]) Suetonii Oct. Aug. c. 35: quos (Senntorcs) Orei n os vulgus vocabat.

[s]) Plutarque Oeuvres, (Paris, 1784) T. VII. c. 15, p. 131.— Suetoniu şi Plutarch sunt de părere, că originea acestor numiri satirice derivă din epoca luî luliu Ccsar; o espli-caţiune fără nici un fundament istoric.

[4]) Juvenalis Sat. lib. VIII. v. 131-133:

................altaque si te
Nomina délectant, omnem Titanida pugnam
Inter majores.....ponas.

[5]) riiniilib. III. 8. 2: Pisae ortae a Teutanis, graeca gente.

') **Plillocliori** fragm. 157: «rea Tcrrjv'.oo, evoc tuw TIT<$VCUV (Fragm. Hist. gr. I. **p. 410).** ') **Apollodorl** Bibi. lib. L 4. 1. 3. — Odyss. VII. v. 324; XI. v. S76-81.

Un frate al regelui Priam de la Troia portă numele de T i thon us ').

în Gallia aflăm pe un principe barbar Tatinos [2]).

în fine un trib cu numele de Ti t ti (Dittani) ne apare pe teritoriul His-paaieî încă în timpul, când acesta peninsulă nu era cucerită de Romanï. Eî aveau o deosebită simpatia pentru poporul roman; tot ast-fcl şi părinţii Romei pentru ei [3]). Legaţiî lor sunt admişi în senat, şi cu tôte că erau barbari, li se permite se vorbescă în limba lor naţională.

Reminiscenţe despre numele vechilor Titani de la Dunărea de jos ni s'au păstrat şi în documentele medievale ale Ungariei; un sat cu numele de Tathen este amintit la 1295 în apropiere de Buda, adï T et en y. Un alt sat Tathun se afla pe la a. 1279 în comitatul Simigiu [4]). O familia avută si puternică de comiţi, ale cărei posesiuni se aflau între rîurilc Drava si Sava, este amintită în documentele Ungariei sub numele de genus Thethen [5]); ér unul din membrii acestei familii portă numele de Dcschcn (Decian ?).

In fine un Te t e ni u s [fl]) ne apare pe o inscripţiune romană din Dalmaţia [7]).

Venim acum la patria cea legendară a Titanilor, la teritoriul Daciei.

In tradiţiunile poporale române vechiï Titani figureză sub numele de Tătari. Despre aceşti Tătari se spune, că formase o-dată un popor puternic. EI locuise pe pămentul Ţerei-românescI după urieşl, şi înainte de Români; ér Dacii, cari se aflau la munte, erau nurnaï un fel de Tătari [8]).

Acestor Tătari vechi li se atribue diferitele resturi de olăriă primitivă (neolotică), ce se găsesc pe teritoriul ţSrei; mormintele cu petre mari, nelucrate; chiliile săpate prin stânci; cetăţile vechi de păment si de zid; fântânile şi conductele de apă, ce se descoper prin ruinele acestor fortificaţiunî; cărămidile grôse, pe cari le scot ţeraniî cu plugurile de pe câmpurile de arătură; caldarîmurile seu drumurile împetrite ; movilele, cele mari, ce se întind în şiruri lungi către Dunăre si către părţile de jos ale Moldovei; în fine un numër însemnat de sate pustiite, pe unde se găsesc resturi de construcţiunî antice, şi carî se numesc seliscî tătărescl.

') Homeri Ilias, XX. v. 237.

[2]) Mionuet, Description des médailles antiques. Suppl. Tome I. 161.

[3]) **1'olyMi** lib. XXXV. 2.

[4]) Jerney, Thesauri I. hung. I. p. 137. 140.

[5]) Wcnc/el, Cod. dipl. Arp. cont. vol. VI. 457. a. 1228. — Altă familia nobilă cu numele de Tétcn la Fejér, Cod. dipl. X. 4. 419.

[e]) Lucii Inscriptiones Dalmaticae. Venetiis, 1673, p. 25.

') Doue sate din St i r ia portă astă-dî numele de Tettenhengst (Sp.-Ortsrcper-torium f. Steiermark, 1893, 430). De sigur o etimologia greşită în loc de Tetenest

[e]) Respunsurî laCestionariul nostru i s t o r i c (j. Gorj, Dolj, Olt, Prahova şi Buzău).

Este evident, că aceştî Tătari, cărora tradiţiunîle române le atribue resturile civilisaţiuniî primitive ale acestor târî, nu au de a face nimic cu 6r-dele cele vagabunde ale Cumanilor din nordul Mării negre (sec. XII—XIII) si cu Mongolii lui Gingischan (1241—43).

Terminul de «Tătari» în tradiţiunile istorice române, este numai o simplă formă dialectală a cuvêntuluï tătânî.

încă din cele mal depărtate timpuri csista la Carpaţl şi la Dunărea de jos o idiomă pelasgă particulară, care se caractérisa prin trecerea Iul *n* in *r* între doue vocale [1]).

Acesta particularitate fonetică s'a păstrat pe teritoriul Daciei vechi, până târdiii în evul de mijloc. Vorn cita câte-va escmple. în codicele Voroneţian, scris pe la începutul secuiului al XVI-lca, aflăm următdrele forme ale cuvêntuluï ta ta n :

Pag. 18: «Dumercca 7 a sântţilor tătari», adecă a sânţilor părinţi.

Pag. 38: Legea tătârescă = legea părinţcscă.

Pag. 102: «obicniteloru tătăresci> = obiceiurilor părintesc! [2]).

în fine mai notăm aici, că într'o vechia baladă poporală română părinţii, seu senatorii oraşului Braşov din Transilvania, sunt numiţi «Tartorii têr-guluï» [3]) si este de notat, că acesta numire li se atribue într'un sens tradiţional bun, dar nici de cum ironic.

în nordul Dunării de jos terminul de Tătar are o vechime forte depărtată.

Istoricul grecesc Herodor ne spune, că Hercule a înveţat arta de a trage cu arcul de la un Scyth cu numele de Te u ta rus [4]). Acest păstoria, din nordul Dunării de jos, era aşa dar din genul vechilor Titani.

In teogoniile grecesc!, Saturn mal are şi epitetul de Tar t ar o s [5]), adecă tatăl seu tătân. La Egipteni însă Saturn era numit ceva mal corect, Ta-tunen [6]), si era invocat in următorii termini: «Părintele părinţilor, mare de la prima dată» etc.

---

[4]) Vcdï maî sus pag. 567.

-} Sbicra, Codicele Voroncţean (Ed. Acad. Rom.) 1885. — Ibid. p. 74: upovainţa (speranţa) ceea ce e către tătari giuruită. ')

Tocilescn, Materialurî folk!. I. p. 1238:

Frumtfsă masă c
întinsă, De mulţi

Tot bunii
Braşovului Şi
tartorii târgului.

Dar la masă cine -şedc ? Aicî *lunii* au înţelesul de moşi şi *tartorii* do părinţi. ') Fragm. Hist, graec. Vol. II. 29, fr. 5. [s]) Vedi pag. 208. [c]) **Pierret,** Le Panthéon égyptien, p. 6. 55.

în fine, Apollo, deul sôreluï, care mai avea si epitetul de Titan, era adorat în unele părţi ale Romei sub numele de To r t or, după cum ne spune Suetoniu ').

Din punct de vedere etnic, Titanii aparţineau la familia rascî pelasge. In genealogia poporelor preistorice, Titan, protopărintele Titanilor, figureză ca un nepot al regelui Pclasg *-).*

2. G i g a n ţ ii (]' ! y a v z t$).

O altă generaţiune titanică, de care fac amintire vechile teogoniî grecescT, au fost Giganţii (I^ÎYavTcc). Eî erau născuţi din Terra seu Ga ea şi din Uranus ca şi Titanii; ori cu alte cuvinte, amcndôuc triburile eraţi din aceeaşi ţeră şi din acelaşi popor.

La epicii grecescî, Giganţii sunt înfăţişaţi ca un gen de omeni superbî, violenfi si impn, fîind-că nu aveau credinţă în deî [3]). Statura lor era de o mărime uimitore. Ei aveau arme lucitdre, şi lănci lungi în mâni [4]).

«Gaea şeii Terra, «scrie gramaticul Apollodor», superându-se pentru sortea nefericită a Titanilor, născu din Uran pe Gigantï, carï se distingeau prin mărimea corpului şi prin enormitatea puterii lor; eî aveau o faţă teribilă si plete lungî le cădeau în jos de pe cap şi de pe barbă; aveau pe piciore soldî ca de balauri şi aruncau asupra ceriului cu petre şi cu lemne aprinse [r>]).

Giganţii formau prin escelenţă un popor de munte, în rësboiul ce-1 avură cu Joe, noul cârmuitoriii al imperiului pelasg, eî ridicară munţî peste muntï, ca să se urce în Olymp; imensul Atlas se cutremură la asaltul lor; şi pe lângă tote că Joe arunca asupra lor cu fulgerele sale, cleiï n'aû fost în stare së-ï învingă, de cât numai după ce au cerut ajutoriul unui om muritoriû, al lui Hercule.

Patria lor se afla pe teritoriul Dacici, lângă Oceanos potamos, în aceeaşi regiune, unde se născuse şi fraţii lor m aï mari, Titanii.

In epoca romană, D aci î erau consideratï ca o posteritate a vechilor Titani şi Giganţi.

») Snctonii Oct. Aug. c. 70: Apollinera . . . Tortorcm, quo cognominc is dcus quadam in parte Urbis colebatur. *-)* **ApoIIotlorl** Bibi. lib. III. 8. 1.

[3]) Macrobii Sat. I. 20: Gigantes autem quid aliud fuisse credendum est, quam hominum quandam impiam gen tem, Deos ncgantcm.

[4]) **Heslodi** Theog. v. 186. — Batrachomyomach i a , v. 170—171.

[5]) Apollodori Bibi. lib. I. 6. 1.

împëratul August face amintire în testamentul sëû (Monumentum An-cyranum), că a condus însuşi în persdnă o espcdiţiune asupra Dacilor; că după ce a învins şi respins invasiunea, ce o făcuse acest popor pe teritoriul roman, oştirile sale au trecut dincdce de Dunăre şi a silit pe Daci se fie supuşi la ordinele poporului roman [x]). în urma acestor succese, Horaţiu cclcbrcză pe August ca al doilea învingătoriu al Titanilor [2]). După rësboiul cu Daciî, împëratul August ridică în forul sëù un templu magnific dedicat lui Marte resbunătoriul, Marş UI tor. Despre acest templu scrie poetul Ovicliu în Fastele sale: «Grandios e monumentul, grandiosă e statua deului şi demne de trofeele luate delà Giganţi» [3]).

împëratul Domifian întreprinse şi densul, după cum seim, o mare espe-difiune asupra Dacilor. Marţial, unul din poeţii sëï favoriţî, î-1 celebreză ca pe un învingătoriu al Giganţilor[4]); ér poetul A r r u n t i u Stella, care poseda o avere însemnată, dede un banchet magnific, prin care so-lemnisă învingerea lui Dorniţian asupra Dacilor ca un triumf asupra Giganţilor [5]).

Locuinţele Giganţilor, după cum ne spun logografiï grecescï, se aflau în regiunile muntelui Phlegra °), unde se întcmplase şi lupta lor cea eroică cu deiî.

Poetul roman S t aţi u [7]), care se ocupă adcse-orî cu triumful luî Domiţian asupra Dacilor, confirmă şi densul, că memorabila Phlegra, unde se luptase Giganţii cu deiî, se afla pe teritoriul Daciei [8]).

') Monumentum Ancyranum (C. I. L. III, p. 796): Quod Da c or u m transgressas e.xercitus meis auspiciis profiigatus victusque est, et postea trans Danuvium ductus excrcitus meus Dacorum gentes impcria populi romani per ferre cocgit.

*) Horatii Od. III. 4.

[3]) Ovldii Fast. lib. V. v. 552 seqq.:

Et deus est ingens, et opus (tcmplum): debebat in urbe
Non aliter nati Mars habitare sui.
Digna Giganteis haec sunt delubra tropaeis.

[4]) Miirtialis Epigr. lib. VIII. 50:

Quanta Gigantei memoratur mensa
triumph i . . . Tanta tuas, Caesar, celebrant
convivia laurus; Exhilarant ipsos gaudia
nostra Deos . . .

[5]) JTartialls Epigr. lib. VIII. 78. v. 1-3:

Quos cuperet Phlegraea suos victoria ludos . ..
Fecit Hyper b orei celebrator Stella t r i u
m p h i. ") ApoIIodori Bibi. lib. I. 6. 1.

') Staţii Thcbaidos lib. III. v. 595: Geticae şi fâs est credere Phlegrae. [8]) După Argonauticele luî Orpheu (v. 1125) muntele

Phlegra se afla în apropiere de strimtdrea munţilor Rhipaei (Clisura Dunării, Porţile de fer).

Acesta regiune muntosă, care devenise atât de celebră în legendele grecesc), şi-a păstrat încă până astă-dî numele sëû cel vechiu.

Pe teritoriul Ţereî-românescî, în apropiere de Cerna, se află muntele aşa numit Pregleda. Lipsit de pădure, din causa unor evenimente depărtate, suprafaţa sa este acoperită numai cu stâncî calcardse şi arse. Este vechia Phlegră din istoria Giganţilor, care, după cum ne spun autorii grecescî, primise numele acesta, fîind-că a fost arsă de fulgerele luî Joc [J]).

Identitatea muntelui Pregleda cu Phlegră din legenda Giganţilor o confirmă tdte datele geografice, ce le avem în acesta privinţă.

Lângă Phlegră Giganţilor se afla pesccrca cea renumită a vechimii numită Avernus, gr. "Aopvoj, 'Aouî.ovc's. Lângă pôlele munteluï Pregleda se află astă-dî o comună românescă de moşneni numită Isvernea, cu o pesceră imensă, estrem de complicată şi întunecdsă, despre care vom vorbi în special mai târdiu. Lângă Phlegră din geografia timpurilor eroice, aă fost acoperiţi cu stânci şi munţi, Giganţii cel învinşi[2]), numiţi Avernii [3]); ér în cestele muntelui numit Pregleda de la Isvernia se mal vede şi astă-dî o surpătură, estraordinară, şeii o tăietură gigantică şi uimitore, unică în felul sëù, ce se spune, că a fost făcută de un urieş [4]).

[1]) Diodori Sic. l. V. 75. — După alte tradiţiunî, lupta Giganţilor cu deiï s'ar fi întêmplat în poiana de la Phlegră (TO <t>XEypaTov itroîov), séû la Palie ne orî Ba 11 en e, de altmintrelea identică cu Phlegră. Probabil, că acest câmp deschis în pădurile de la Phlegră este aşa numita Poiana Beletin de lângă muntele Pregleda, unde se maî cunosc şi astă-dî urmele unor vechî fortificaţiunî de pământ.

») Straboiiis 1. VI. 3. 5. — Val. Flacci Argon. II. 16. — **Silii Italici** lib. XII. v. 151. *")* î" geografia luî Strabo (VI. 3. 5; Ed. Didot) Giganţii, cari se luptase la Phlegră cu deiî, mai sunt numiţi şi A-mspvio;, în codicele Venetian AsuEpvi'o: (ibid. p. 980), formă coruptă în Ioc de 'Aouspvto[1]. (Vei)î Diodor, IV. 22).

**)* Gramaticii A poli odor (Bibi. I. 6. 2) şi Ilygin (Fab. 1) ne comunică numele maî multor Giganţî, carî s'aû distins în luptele lor cu dciî. între aceştia afiărn pe Coerase Pallas, Phorcus, Ie ni os, Alemone, Gration şi Poliboctcs. Sunt nume, ce le mai aflăm si astă-dî la poporul român sub formele de: Co m şa, Bala, Porcu, lanes, Ale mân şi Crăciun. Polyboetes (adecă cel cu ciredï mari de vile) este o formă grecisată. Boeţiu, ca nume familiar, nise presintă şi astă-dî în regiunea Guga-n i l o r din plaiul Cloşanî. S-tul Paulin în poema sa către Nice ta, episcopul Daciei, încă amintesce de locuitorii ceï avutï de ciredï de vite de la Dunărea de jos: Te patrem dicit plaga tota Boreac; Ad tuos fatus Scytha mitigatur . . . Et Getae currunt, et uterquc Dacus: Oui colit terrae medio, vel iile D i v i t i s multo bove pilcatus Accola

ripae.

Ne aflăm aşa dar în regiunea geografică a vechilor Giganţi.

De Ia Pregleda spre nord începe masivul cel maiestos al Retezatului, un vast labirint de piscuri înalte şi cu adâncimi prăpăstiose, de păduri seculare cu văî închise si întunecose ; o cetate naturală puternică, care remăsese apr6pe necucerită şi în epoca romană J).

în acelaşi masiv, în partea de sud-vest a Retezatului se afla muntele aşa numit Gugu, care în caşul de faţă ne prcsintă un deosebit interes. In jurul



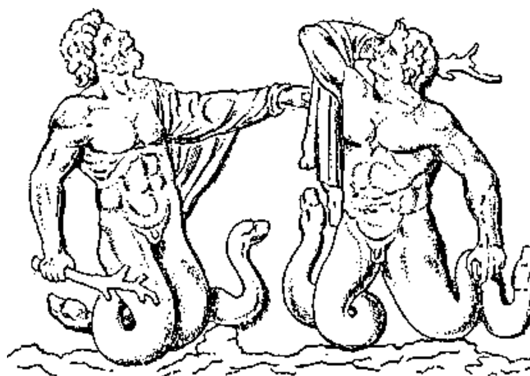
238. — Lupta între Neptun şi gigantul Polyboetes. Pictura esecutată cu multă îngrijire de artistul Aristophane pe o cupă din fabrica Iui Erginos. Gigantul Polyboetes, o figură nobilă marţială, e înfăţişat avônd pe cap un coif cu crestă; el portă peste cămeşa un peptariu cusut cu flori şi cu dc5ue steluţe la umerî; lângă laturea stângă are ô sabia suspendată cu o încingătore peste pept, şi ţine în mâna stângă un scut rotund şi o lance. La spatele deuluî apare Terra seu Gaca; cspresiunea feţeî şi gesturile arată adânca sa durere şi înfiorare. După Gerhard, Trinkschalen u. Gefässc d. k. Museums zu Berlin (Trinkschalen, Taf. II. III).

acestui munte trăesce din cele maî depărtate timpuri o populaţiune de păstori, dmenî robust!, bărbaţi şi femei de o statură înaltă, adese-ori uimi-tdriă, cu tip, cu port şi cu tradiţiunî particulare. EI sunt numiţi Guganl.

O parte însemnată din aceşti păstori Guganl, se află răspândiţi, încă din timpuri depărtate, prin regiunile muntose ale judeţelor Mehedinţi şi Gorj. Aici el formeză cătunele si comunele lor proprii, ducând o vieţă mal mult isoiată de trib, ca şi când el se ar considera mal vechi, mal de nern, şi cu alt trecut istoric, de cât cel alai ţi locuitori al acestei ten. Tradifiunile poporale spun despre aceşti Guganl, că el sunt originari din ţera gugănescă, gJ^C_sjî află peste munte.

') C. I. L. voi. III. nr. 1579. 1585.

Limba acesteï populaţiunl de GuganI se distinge prin unele particulari fonetice caracteristice, ce se reduc la o epocă forte vechia. Guganiï nu au pe *f* şi *j,* în locul cărora ei întrebuinţczä numaî pe *s* şi *s.* Ast-fel eî es-primă *si, sede, septe, soc, sos.* EI pronunţă pe *s* format din *d* ca *ds : dzcce.* Ér sunetul *ce* şi *ci* are o şuerare mole, după cum se pronunţă de poporul român de la Haţeg, din Bănat şi de locuitorii din Trasteverc în Roma [1]).



r

239. — Doue figurï de Giganţi (anguipedï), un tônèr şi un bëtrân. Indignaţi şi plinï de încredere în drepturile lor, eî ameninţă cu crengi de arbori puterile ncvJdute ale cleilor [2]). Relief pe un sarcofag din Vatican. După Stark, Gigantomachie auf antiken Reliefs. Heidelberg, 1869.

Numele de Guganî, ce se aplică la aceşti locuitori munteni, era cunoscut si anticităţiî grecesc!. O localitate din regiunea, unde se luptase Giganţii cu deiî, purta numele de Gigonus [3]). Hercule, aie cărui legende sub numele de Iorgovan sunt strîns legate de munţii Mehedinţilor, mal avea la Egipteni şi epitetul de G i go n [4]). în tradiţiunile române el este numit «ficior de mocan» *'-),* seu de păstoriu de pe culmile Carpaţilor.

') S a t e l e de pe teritoriul României, în cari se maî întrebuinţeză acest dialect, sunt urmStorele: Barăiac, Sipot, Cracul-muntel uî, CloşanI, Oborşa, Isvernia, Seliscc, Gornoviţa, Preşna, CostescI, Gornenţî,PodcnI, Cireş.Marga, Godean, Bala şi Cernavôrf, tote situate în plaiul Cloşanilor din jud. Mehedinţi.

[2]) Cele mal vechi opere de aria ne "mfăţişc'ză pe Giganţi ca figuri umane (eroice, robuste) fără nici un amestec cu alte caractere; însă mal târdiù el se vëd représentât! eu picidrele transformate în şerpi, de unde şi epitetele lordeanguipedes şi serpentipedes.

s) Stephanas By/. (Ed. Berkelius, 1688, p. 273), v. Fi'Ywvot.

[4]) Hcsyclilus v. lYfvuiv.

[£]) Tcodoroscn, Poesiî pop., p. 415: lovan Iorgovan, ficior de mocan.

De asemenea era cunoscut numele de Guganï si în epoca romană. O lo-
l'tate a Dacieï vechî, situată pe drumul dintre Ad Mediam (Meadie) şi
T'uisco (Caransebeş), portă pe Tabula Pcutingeriană numele de Gaganis,
dccă Gagani *). Liguriî (cmigraţî delà Carpaţt), ce locuiau în Italia pe un
teren stâncos, aveau un fel de cai şi catâri numiţi YoyTjvcco (adecă gugăncscî,
el de munte), după cum ne spun cele mai vechi manuscrise ale lui Strabo [2]).

Stabilind ast-fel regiunea geografică, unde i-şî avea locuinţele sale acest trib de omeni înalţi, superbi şi violenţi, putem acum se ne dăm sema si despre originea numelui grecesc de Fi-fayteç.

Cei mai mulţi din poeţii, gramaticii şi istoricii grecescî, derivau acesta numire de la cuvântul YY]YÎV£ÎC, adecă născuţi din pâment [3]); un epitet, care de altmintrelea se aplica în vechime la întreg poporul pelasg. Acesta etimologia însă nu este esactă. Cuvêntul yîyac, Y^avreç, nu este de origine grecescă.

Numele personal (şi familiar) de Gyges, adecă Guges, era forte usitat în timpurile primitive pelasge.

Unul din vechii Giganţi (hecatonchir) p6rtă numele de Gyges, adecă Guges *).

Un alt uriaş al lumiî vechî a fost aşa numitul Ogyges ('O Tù-p^ç), rege al Beoţieî, orî după alte tradiţiunî un rege al dcilor r>).

Un Gyges, fiu al lui Dascylos, este amintit ca rege al Lydienilor °). Acesta ridicase favoritei sale, după cum ne spune Hcrodot, o movilă funerară de o mărime estraordinară, ca se o potă vede toţi Lydieniî.

După Iliada lui Homcr, eroul cel mai teribil din toţi muritorii a fost originar de lângă lacul Gygaea în Meonia [7]).

In fine o localitate din Africa romană numită Gig antes o maî aflăm scrisă şi în forma de G y gant es [8]), adecă Gugantes.

lerminul de Kyavrsc, cc-1 întempinăm în legendele vecin grccescl, este

') Tab. Peut. Segra. VIL 4. — O comună cu numele de Goganî se află astă-dî în Transilvania în munţii despre Moldova.

[1]) Slrnbonls Geogr. (l£d. Didot) lib. IV, 6, 2, şi pag. 965.

) Isidori Orig. lib. XL 3. 13: Gigantes dictos iuxta graeci scrmonis

etymologiam, qui cos YT^îvjlc existimant, id est terrigenas. — Tirnnei fragm. 10, in Fragm. Hist, e. I. 195. - Diodori lib. IV. 21. 7.

4) Suidac Lex, v. Tp-.tondtoprc.

6) Schol. Hesiod. Theog. 806.

8) Herodoti lib. I. 14.— Cle.irclii fragm. 34, in Fragm. Hist. gr. II. 314.

•) **Homerl** Ilias, XX. 390.

8) R.ivcnnatis Cosmogr. Ed. Parthey, p. 162.

numaï o simplă numire etnică din nordul Dunării de jos. Forma originală a acestui cuvent a fost în tot caşul Guganî, de la radicalul Gugu, gr. Tûfeç [1]).

Giganţii, cari în timpurile primitive pelasge ajunsese la o celebritate aşa de mare, sunt amintiţi şi în tradiţiunile ebraice. Aici eî figureză sub numele de Gog şi M ago g. Cea mal vechia legendă cu privire la Gog si Magog o aflăm la Ezechiel.



240. — Ddue statue colosale, cunoscute sub numele de Gog şi Magog, ce decoreză sala cea mare a palatului municipal (Guildhall) din Londra. Vechimea lor se reduce la timpuri depărtate. Figura din stânga, probabil un rege-pontifice, p<5rtă pe cap o coronă, ce pare a înfăţişa un phoenix în mijlocul flăcărilor [2]), ér în mâna dreptă ţine o lance cu trei vêrfurï dispuse în formă de cruce [s]). *A* doua figură, cu o coronă de laun pe cap, pdrtă îmbrăcăminte şi arme scythice. După Berthelot, La Grande Encycl. voi. XVIII, p. 1168.

în una din profeţiile sale, Ezechiel ameninţă pe Ebreî, că lehova va aduce asupra ţerel lor pe regele Gog din ţera Magog, cu oştea sa cea frum6să de caî şi călăreţi, înarmaţi cu scuturî, coifurî, săbiî, lănci, pilurî, arcuri si săgeţi. Aceştia venind din fundul medă-nopţiî, însoţiţi de alte po-pore multe, călărind pe caî, vor năvăli ca o furtună asupra ţereî luî Israel,

') Numele de Gugu, Gugă, Gogă şi Gogan sunt şi astă-c^î în us la ţeraniî români, maî cu semă Ia ceï de la munte.

[!]) Phoenixul, paserea cea rară şi miracuMsă a anticităţiî, era venerată şi in nordul Dunării de jos. A se vede pag. 640.

*) Vechil regî romani încă aveau o lance (hasta) ca emblemă a puterii suverane.— Just ini lib. XLIII. 3: Per eadem tempora (Romani) reges h as tas pro diademate habebanr, quas Graeci sceptra dixere.

se o prădeze şi devasteze. Eî, vor cutriera pămentul în triumf, vor duce Ebreî în captivitate, apoï împlinindu-sï misiunea lor, vor fi distrust cu toţiî de mânia ceriului *).

Profeţia Im Ezechiel avea, fără îndoieiă, în vedere tradiţiunile vechi despre • fricosatul rësboiû al Giganţilor, când aceştia urmărind pe de! i alungase până în Egipet.

Profetul I e r i m i a, care trăise cu puţin înainte de Ezechiel, vorbescc despre acelaşi popor [2]), pe care-1 numesce numai simplu, prcdătoriul g i n ţ i l o r fpraedo gentium), care va veni din o ţeră depărtată din părţile de medă-rtopte, de la capëtul pămentuluî; popor de călăreţi şi arcaşî, vitéz, puternic si vechi u [3]), vorbind o limbă, pe care Ebreiî nu o înţeleg. Eî sunt un popor mare, crud! şi fără milă; vocea lor mugesce ca marca, şi vin pe cat maî iuţî de cât vulturii, toţi în şiruri, ca omeni de rësboiû. Eï vor împresura cetatea Ierusalimului, vor distruge tete cetăţile cele întărite ale lui Iuda si vor preface ţâra Ebreilor într'o pustietate, în cât nu va mai rCmâne om în Ierusalim; ér Ebreiï vor ajunge se fie sclavî s t r ă i n i l o r într'un pământ, care nu este al l o r [4]).

Cu şese secule în urma luï Ezechiel, face amintire de Gog si Magog Apocalipsul lui loan Theologul.

Vorbind despre timpurile cele din urma ale lumii, autorul Apocalipsului ne spune, că atunci când se vor împlini o mia de ani, de când a fost închis într'un adânc balaurul cel vechiû (Typhon, diavolul, satana), atuncï acesta va fi deslegat şi eşind din închisôrea sa va aduna pe lângă sine şi va conduce la rësboiû pe pop6rele Gog şi Magog, ce sunt respândite în cele patru colţuri ale lumii, şi al căror numër este cât năsipul rnăriî [D]). Aceştia se vor reversa peste suprafaţa pămentuluî, vor asedia cetatea cea iubită a Ierusalimului; în urmă însă, focul ceresc va cade asupra lor şi-î va nimici °).

In Apocalips, după cum vedem, noi avem numaî o simplă variantă din tradiţiunile, de cari ne vorbcsce lerimia şi Ezechiel, orî cu alte cuvinte din legenda cea vechia a Giganţilor, seu a Pelasgilor de la Carpaţî.

Sub numele de Gog si Magog, cel vechi înţelegeau cu deosebire pe Geţi Şi M as săgeţi.

'J Cartea Im Ezechiel, c. 38. 39.

=) Cartea !m Icremia, c. 4—6.

*) Cf. V i r g i l i u , Aen. VI. 580: Hie genus antiquum Terrae, Titania pubes.

) Despre captivitatea Ebreilor la Gog şi Magog, vom vorbi maî târdiu.

) Uupă cum vedcrn, Apocalipsul consideră pe Gog şi Magog ca p o p 6 r e l e mame, m car' descindeau tete ginţile pelasge, respândite în diferite părţî ale lumii vechî. ') Apocalipsul S. loan Teologul, c. 20, 7-10.

însă Sântul Augustin, maï mult teolog de cât istoric, a cercat se interpreteze pasagele Apocalipsului, cu privire la Gog şt Magog, maî în mult sens eclesiastic. însă cu tete acestea, cuvintele sale sunt remarcabile; ele constată un adevër istoric, că o parte din autoriï vechimii, credincioşi tra-diţiunilor mosccnite, înţelegeau, sub Gog si Magog, pe Geţîşi Massageţî.

«Ginţile acestea», scrie densul, «pe cari Apocalipsul le numesce Gog şi Magog, nu sunt a se înţelege ast-fel, ca şi cum ar esista în unele părţî ale pământului ôre-carï barbarï constituiţi sub numele acesta, seu precum i numesc unii Geţi şi Massageţî» [1]).

Tot ast-fel résulta din oraculele sibylline, că ţerile, în cari locuiau popotele Gog şi Magog, se aflau situate la nordul Thraciel [2]).

Tradiţiunea despre Gog si Magog nise presintă şi în legendete epice despre Alesandru cel Mare [3]).

Ţera poporelor numite Gog şi Magog e descrisă în naraţiunile acestea, ca ncospitală, selbatică si sterilă; ea este espusă vênturilor, ploilor şi gerului de medă-ndptc; însă câte o-dată ţinuturile aceste sunt înfăţişate ca un păment fecund si avênd o climă forte blândă.

Ginţile Gog şi Magog, ne spun aceste legende epice, făcuse o in-vasiune către părţile meridionale. Ele închiseră pe Alesandru în Macedonia şi-1 făcură prisoncriu. însă Alesandru scapă, apoi strîngând o oştire nenumărată plecă şi cuceri ţera acestor poporc, care se afla situată lângă strim-torile Caucasulul [4]). Cel învinşi se retraseră între doue catene de munţi, cari se înălţau până la ceriu. Alesandru însă, ca se împcdice pe viitoriu incursiunile acestor popôre, închise pasul acesta cu o portă înaltă, lată şi puternică de bronz, ori de fer °). De aici aceste ginţi vor esi numai la capotul lumii spre a face invasiune asupra ţereî lui Israel.

Dimpreună cu Gog şi Magog, Alesandru cel Mare închise cu porţile sale de bronz, seu de fer, încă alte 37—40 popôre, aie căror nume le aflăm în mare parte, în aceeaşi regiune geografică, unde locuiau vechil Giganţi, seu Gu-ganî de astă-dî.

') Augustin! De civit. Dei, lib. XX. c. 11: Gentes quippe istae, quas appellat Gog et Magog, non sic sunt accipiendae, tamquam sint aliqui in aliqua parte terrarum barbari constituti, sive quos quidam suspicantur Gctas et Massagetas etc.

•-) Frledliel), Oracula Sibyllina, lib. III. v. 508—513. — Ibid., p. XXXIII.

[3]) La legenda di Gog e M agog, la **Graf,** Roma nella memoria e nelle immagi-
nazioni del medio evo. Torino, 1883. Vol. II. p. 507—563.

[4]) Vcdï maî sus pag. 664.

[5]) De fapt, numaï o simplă variantă ebreă din legenda Titanilor, carî au fost închişi
sub păment cu un zid puternic şi cu porţi de aramă (Hesiodi Theog. v. 715—735).

Nbï reproducem aicï numele acestor popdre după versiunea intitulată Revelationes din sec. VIII—IX, ce se atribue luî Metodiu; adaugem
ele variante din naraţiunea luî Pseudo-Callisthcne, anterioră sec. VIÏI d. Chr., unern tot-o-datâ în comparaţiunc numirile actuale ale maî multor lo--alitaţî din România, ce ni se par, a fi rnaî mult orT maî puţin, identice cu :ele din legendele sus amintite.

Lista paparelor din familia Gog şi Magog după legenda epică a Iul Alesandru cel Mare.

1.Gog şi Magog >)
2.Marson [2])
3.Mosach
4.Thubal ")
5.Anog (Anugi, Nunii *Ps.* ***Cal.)***
6.Ageg (Egi *Ps. Cal.* **).*
1. Athenal
8.Cephar
9.Pothim (Photinaei Ps. ***Cal.)***
10. Hei
11. Libii
12. Gumei
13. Pharilei (Pharizaei *Ps. Cal.)*
14. Ceblei
15. Lamarchiani (Zarmantiani *Ps. Cal.)*
16. Charchanii
17. Amathartae
18. Agrinardi (Agrimardi *Ps. Cal.)*
19. Alan (Alani *Ps. Cal.)*
20. Anufagi seu Cynocephali

Numiri actuale de localităţi In -părţile de apus ale României.

l.
2.
3.
4. Mârşani (jud. Dolj).
5. Mozăcenî (Argeş şi Teleorman).
6.
7.
8.
9. 10. Ogean (Dolj).
11. 12. Antina (Romanaţî);
13. 14. Olteni (Vâlcea). Ceparî (Romanaţî şi Argeş).
15.
ie. Putinei (Mehedinţi şi Doij). (Hau, nume familiar [6]). Libicescî
17. 18.
19. 20.
(Mehedinţi). Cămuescî (Mehedinţi). Fâurescî (Vâlcea). Ceple (Dolj).

Gorgan! (OH).
Amarade, rîû, vale, plasă (Gorj).
Atârnaţi (Mehedinţi, Dolj).
Olan (Mehedinţi), Olânescî (Vâlcea).
Afumaţi ? (Olt, Dolj),
Cânenî (Vâlcea).

*) Doue sate cu numele de Mocod se afla in regiunea de nord a Carpaţilor, unul în listrictul Năsăudului şi altul în comitatul Zabolţî.

a) Numai in Oraculcle sibylline (Ed. Ffiedlieb) lib. III. v. 512.— Aceşti Marsonî, seu /larsanî, auconstituit probabil in vechime poporul nedivîsat,din care făceau parte triburile, :e le aflăm risipite maïtârdiû: Marsi i ti Apeninî, Marsi de lângă pădurea tcutoburgicâ i Mar s i g n i, ce locuiau lângă Riesengebirge în Silesia de astă-dî.

8) Mosach (Mesech, Mesoc, Mosoc) şi Tubal ne apar şi în tradiţiunile biblice, ^mendoi erau fiii luî I a p e t, care domnia peste munţii Scythieî si regiunile de nord Chronicon pict. Vindob. cap. 1). Din Mosach descindeau Cappadociî (Ibid. c. 1). După Iţe tradiţiunî Illyriî şi Mossynii (Riese, Geogr. lat. min. 161. 165). — Patria luî Tubal ra, după legendele germane, Transilvania (Tibalt von Siebenburgen. Grimm, Deutsche Hcldensage, p. 104. 212). Din Tubal descindeau Hispanii (Chron. pict. Vindob. c. 1).

') In Oraculele sibylline Aggon (=Agonî), in Liber generationis Aggei lângă Ga n gin i

'ese> 164> xLVIU). Se pare, că numele de Agathyrsi ne indică pe Aggei Tyrseni.

n rege vechia al Scyţilor purta numele de Agaëtes (Steph. Byz. v. fTot

') J» pese u, Opincaru, (Bucuresci, 1881), p. 21.

21. Caribei 21. Corobaï (Mehedinţi), Corobescï (Gorj).
22. Thasbei (Tarbaei *PS. Cal.)* *22.* Tărbosci (Romanaţi).
23. PhisoloraIci(Phisolonicaei/%. ***Cal.)*** 23. Fişcalia (Fişcălenî) ? (Vâlcea).
24. Arceni 24. Arcanï (Gorj).
25. Saltarei (Săltării *Fs. Cal.)* 25. Slatareï (Vâlcea); Slâtarï (Dolj).

La acestea mai adaugem încă urinătorele triburi din Pseudo-Callisthene[1]):

26. Phonocerati 2G. Pângăraţî (numai în Moldova).
27. Syriasori 27. Silisciôrâ (Gorj, Romanaji).
28. Ionii 28. lonescï (Gorj, Olt, Vâlcea).
29. Catarnorgori (De sub măguri?) S9. —
30. Campani 30. Câmpeni (RomanaţÎ, Olt).
31. Samandri 31. Şumandra (Mehedinţi).
32. Ippii 32. Călăraşi (Dolj).
33. Epambori 33. lepurară (Olt).
34. Diphar 34. Dêrvari (Mehedinţi, Dolj).
35. Caloni, var. Chalonii 35. Caloiù (Mehedinţi), Căluiu(Romanatî).
36. Exenach 3(i. —
37. Imantopodi (;= Cari au piciôrele încinse cu curele). 37. —

După cum vedem diferitele triburi aliate cu Gog şi Magog î-şt aveau locuinţele lor pe teritoriul Olteniei de astă-dî; erau aşa dicând vecine cu Guganil [2]).

In fine mal amintim aicï încă doue variante cu privire la legenda despre Gog şi Magog.

In una din aceste, de origine germană, al cărei fond este forte vechili, po-pulaţiunile Gog şi Magog ne apar sub numele de Rimtursi [3]) adecă A r i m i î T u r s e n t.

La Homer si Hesiod, Giganţii, cart se luptau cu Typhon în contra deilor, încă sunt din ţera numită Arimi [4]), situată în partea de nord a Dunării de jos. Tot ast-fel şi la poetul Oaudian patria Giganţilor portă numele de In ar i ine *•'), o* simplă imitaţiune a formel grecescï *dv* 'Apîpo'.ç.

') Pscndo-Calliâtlienes (Ed. Mullerus), lib. Ill, c. 26. 29.

') După Cosmographia lui Aethicus Istricus (Graf, Roma, II. p. 534), aceste popu-laţiunî aveau o metropolă vastă şi puternică, ce purta numele de Tareconta (var. Taracont). Ea se afla situaţi in o insulă a Oceanului (séu a IstruluT, din timpurile pelasge), care curgea pe lângă ţerile Gog şi Magog. Alesandru cel Mare, în cursul res-boiuluî cu Gog şi Magog, a venit până la o distanţă de 20 miliare

de acesta metropolă. Am pute crede, că sub numele de Tareconta este a se înţelege vechia Tirighina de lângă, gurile Şiretului, în părţile acestea a trecut Alesandru cel Mare Dunărea, când a avut resbel cu Geţi?. Tot în regiunea acesta, de la mare până la Şiret, locuia poporul numit Tyragetae, var. Tyrangottae (Ptolemaei lib. III. 10. 7. Ed. Didot).

') Graf, Roma nella memoria del medio evo. II. 560.

') Hoineri Ilias H v. 783. — Hesiodi Theog. v. 304.

s) Claudianus, Panegiricul despre consulatul VI al lui Honoriu. Praef. v. 18.

După altă legendă, ginţile Gog şi Magog se aflau sub dominaţiunea luî Popa Ion (presbyter Johannes, prest Ian), un principe, a cărui putere se estindea şi peste o parte mare a Asiei [J]).

Fără îndoelă, noi avem aici numai o reminiscenţă despre regele atât de onorat în istoria poporului pelasg, Ian u s, care înainte de a trece în Italia, domnise peste Ari m Ï [2]), şi al cărui tip ni se presintă şi pe monetele Daciei.

3. *Ile catonchir iî ('E-/.a'i'oy%el(>£c, Centimani).*

La familia Giganţilor aparţineau după tradiţiunile grecesc! şi aşa numiţii HecatonchirI, 'ExaTor/sîpsţ, o generaţiune superbă, <5menî, de o statură colosală, cel mal puternici din toţi fii pământului.

Hecatonchiriî erau numai trei la numër. Numele lor era Co t tu s [3]), Briareus şi Gyas seu Gyges [4]). EI dau ajutoriû luî Joe în contra Titanilor [5]j; 6r după terminarea acestui rësboiû nefericit pentru rasa pelasgă, ei sunt însărcinaţi se pădescă pe Titanii învinşi în închisôrea numită Tartaros [8]).

Hecatonchiriî, după cum résulta din Hesiod, nu formau un trib seu ginte deosebită. EI erau numai représentant!! seu căpeteniile puterii militare a statului pelasg, «ce! mal puternic! din toţi fii pămentulu!» [7]).

Pe lângă atribuţiunile lor militare, Hecatonchiriî mal aveau tot-o-dată şi funcţiuni judecătoresc!. Ei erau chiemafî se judece ca arbitri în procesele cele mal însemnate [8]). închisorile publice erau sub autoritatea lor. Originea numelui de Hecatonchirî, după înţelesul cuventulu! ixarov, şi după esplica-ţiunea, ce ne-o dă Hesiod, se reduce la numeral de 100.

') Graf, ibid. vol. I, p. 258; l!, p. 548 —557. *')* A se vedé mai sus pag. 617.

[3]) O familia regală a Geţilor din Thracia purta numele Cotys = Cotus. Un Cotiso este rege al Dacilor în timpul rësboiuluï civil dintre Octavian şi Antoniu. La Ptolemeu un trib al Daciei are numele de Cotenses. Numele familiare de Co t u seu Cotul şi Cotea sunt respânditc şi astă-di la poporul român.

[4]) l'OTjî la gramaticul Apollodor, Gyas la Moraţiu, Gygcs la Ovidiu şi Hygin.— uuiul, ca nume personal la poporul român ne mal apare şi în

documentele istorice
(Hasdeu, Cuvente, I. 131).

5) Hesiodi Theog. v. 714.

6) Hesiodi Theog. v. 734-5. — Apollodori Bibi. I. 1. 4.

') Hesiodi Theog. v. 154—155. — Caracterul militar al Ilecatonchirilor résulta şi din Eneida luî Virgil,]. X. v. 565.

UPS cum ne spune Pau sâni a (II. 1. 6), hecatonchirul Briareus a fost luat ca nu-arbitru in procesul, ce l'a avut Neptun cu Serele pentru istmul Corintului.

Noi avem aici nutnaî urmele uneï institutiunï vechi pelasge, care se întemeia pe centurii, seu pe numeral de 100 familii, si care ni se pre-sintă în o lumină ceva mal clară în istoria primelor secule ale poporului roman.

Cea mal vechia constituţiune militară şi politică a Romei a fost întemeiată pe centurii, seu pe numCrul de 100 familii[1]).

La început fie-care trib, seu comunitate de familii stabilite pe teritoriul Romei, avea se dee câte o centuria, seu 100 de călăraşi, celeres [2]). în fruntea fie-cărel centurie militare se afla câte un cent uri o [3]) seu c ente n ar i us *); la Dionysiu éxatovâpyjjç [6]).

Pe lângă aceşti centurioni seu căpitani de centurii, ni se mal presintă în organisaţiunea vechia a poporului roman încă o altă clasa de demnitari, sub numele de Centumviri. Membrii acestui colegiu erau aleşi după triburi, câte trei pentru fie-care trib.

Caracterul primitiv al acestei institutiunï antiquissime era militar, întocma ca al centurionilor seu căpitanilor de centurii.

Centumvirii constituiau la început un înalt tribunal militar, numit j u d i - cium hastae (de sigur cu înţelesul de judecătoria d s tel), însemnele demnităţii Centumvirilor erau h as ta seu lancea, înaintea tribunalului cen-tumviral era împlântată o hasta. Marţial numesce colegiul Centumvirilor, « g r a v i s hasta» "), adecă tribunal (ostăşesc) de o înaltă autoritate; Silviu Staţiu i dă numele de «moderatri x h a s t a » [7]), adecă tribunal (ostăşesc), care guvernczâ.

însă în timpurile din urmă ale republice!, colegiul cel pondéras al Cen-tunvirilor ajunse a fi numaî o umbră a însemnătăfiî sale de o-dată; un simplu tribunal de arbitrii, chiemat să judece mal cu sérnà în ceştiunile de ereditate, unde se tracta de originea familiară a averilor.

Centuriele, seu comunităţile- militare administrative de câte o 100 de familii, au format basa dreptului public în tôte ţinuturile pelasge, încă din cea mal obscură vechime.

') Moiumscii, Rom. Gesch.
I. 65. *"-)* **LiTii lib. I. 13.**

[3]) **Yarronis** L. L. lib. V. 35: Centuriae qui sub uno ccnturione sunt, quorum
ccntenarius Justus numerus.

[4]) Yegetii lib, II. 8: Erant etiam centuriones, qui singulas centurias curabant: qui
nune centenarii nominantur.

[6]) **Dioiiysli** lib. II. 13.

[6]) Martialis Epigr. VJI. 63. 7: miratur adhuc centum gravis li asta virorum.
') Staţii Silv. IV. 4. 43: Cessât centeni modcratrix judicis hasta.

în Hispania, comunităţile naţionale sub numele de centuriae, au continuat se subsiste chiar şi în timpul dominaţiuniî romane; aicî fie-care centuria cores-nundea din punct de vedere al organisaţiunil politice unui pagus roman '). La a. 415 d. Chr. împăratul Honoriu promulgă o lege, prin care desfiinţeze pentru tot-de-una în imperiul de apus instituţiunea cea nelegalâ a centenarilor, cari, după cum ne spune textul acesteï legï, î-şî atribuiau dreptul se împărţescă poporul păgân în centurii [2]). In G al l i a, în provin-ciele germane de lângă Ren şi pe teritoriul Ligurilor, ni se presintă de asemenea c en t en a seu centuria, ca cea din urmă subdivisiune administrativă. In fruntea uneî centene se afla un ccntenariu, cu atribuţiunile unuî judecătoria mal mic, seu jude de sat [s]).

Acelaşi sistem de administraţiune comunală î-l avuse si Românii din peninsula balcanică. Aici centenele ne apar sub numele de zatoovOTtSjtta [4]), întocma după cum pe teritoriul României se numesc şi astă-dî cătune subdivisiunile administrative ale unei comunităţi rurale.

La populafiunea de origine pelasgă din Dalmaţia autoritatea civilă şi militară a comunelor era constituită în evul de mijloc tot pe basa centenelor [5]). Pe teritoriul Transilvaniei şi al Ungariei, Românii au format încă din timpuri depărtate o miliţia stabilă pentru apărarea castrelor şi frontierelor, juxta antiquam et lăudabilem consuetudinem. Aceste comunităţi militare si-au avut centurionii, seu centenarii şei, până în secuiul al XIIMea «).

') C. I. L. voi. II. nr. 1064.

") Codex Theodosianus (Ed. Godofredi, a. 1665) Tom. VI. 291. an. 415: Irapp. Honorius et Theodosius AA ..... Chiliarchas insuper, et Centenaries, vel qui sibi plebis distributionem vsurpare dicuntur, censuimus removendos.

') Baluzii Capitularia reg. Franc. Tom. I (Ed. 1677) p. 19: «Decretio Childeberti régis data circa annum 595: Si quis Centenarium aut quomlibet judicem nolucrit super malefactorem ad prindendum adjuvare, etc.— Cf. Ibid. Tom. I. p. 690. — Du Cange, Gloss. med. et inf. lat. v. Centena: singuli comitatus, pagi seu territoria et regioncs divide-bantur in Centenas, quibus praeerant minores j ud ices ... qui a Centena Centenarii appellabantur . . . Dicta vero Centena a centum familiis quibus constabat.

*) Nicetns in Alexium III. 2, după un anumit codice (VedF **Da** Cange Gloss, med. et inf. graecitatis v. xatoûva). — Tomiiscliek, Zur Kunde der Hamus-Halbinsel (Sitz.-Ber. Akad. d. Wiss. Phil. hist. Classe, XCIX B. 486): Unter Isaakios II Angclos (1185 fg.) ..... argen doch noch immer die Schiuchten des Haemus und der

Rhodope zahlreichc wla-
chisch
e x

Hist, di Dalmaţia (Veneţia, 1674) p. 212: Vengono anco iui nominali alcuni e n ' c i , ii che in Croato si dice Satnitk, e significa capo di 100, huomini, e è ii me-
cne Centurio, in Latino, e di questi ve n'erano anticamente molti. egestr. Varad. § 44. An. 12.: quod praenominatus Vaiavoda... cum esset

O tradiţiune importantă istorică despre instituţiunea centenarilor, seu cătunarilor, la populaţiunca română de la Carpaţî o aflăm în cea maî vechia cronica medievală a Raguseï.

Reproducem aici partea privitore Ia aceste căpetenii vechî ale triburilor pastorale române :

«în an. 743 a venit şi s'a stabilit (pe teritoriul Raguseï) popor forte mult din Bosnia .. . şi au maî venit -si Murlacî din pădurile de asupra Na-renteî, maî mulţi Cătunarî, dintre cari unul era cap peste toţî, şi ve nise cu o mare mulţime de animale domestice de diferite rase.. An. 744.
Ër după ce au venit 6meniî Valachî din Dogi u [1]), eî începură se pună la cale ca se separeze pe fie-care generaţiune pentru sine însaşî, fiind 6menî cu averi marî, de aur, argint, vite şi alte lucruri, între cari erau mulţi Că-tunarî, şi fie-care din aceştia se considera ca un comite, avênd fie-care directorii şei. Unul era maî mare peste caî, altul peste vitele cele mari, altul pentru animalele maî micî, altul peste porci; unul pentru rênduéla caseî, si altul, care se dee ordine la supuşiî amintiţi maî sus. Apoî era unul peste toţî, care se chiema Marele Cătunariu şi acesta era din nemul Păstorilor, fiind-că ast-fel se numiaû eî, considerându-se ca nobilî, atât erau eî de avuţî de vite, şi maî cu semă de ol. Aceşti Cătunarî amintiţi mal sus făcură un sbor (consiliu general) şi impartira poporul în treî clase, după starea fie-căruia. In o parte se aflau ômeniï de nern (nobilii), în alta omenii din popor, iar în a treia servitorimea, fiind-că venise din Valachia atâtea slugi pentru vite, încât formau o mulţime mare de omeni» [2]).

eorum centurio ct ipsi castrcnses. — Ibid. § 254. a. 1216: Castrenscs de CI us de centurionatu Agad.

') Aici sub numele Dogiu, înlocuit maî la vale prin terminul de Vulachia, avem a înţelege teritoriul Daciei vcchî.

[2]) Cronica la p i u antica di Ragusa, scritta, per quanto pare, nel XI11I secolo, ricopiata da un Ms. molto antico, e consumato. Manuscris în Biblioteca Academiei jugo-slave din Agrara sub Nr. II. d. 160: (An.) 743. Vensero asai gente de Bosna... et eziam vensero de Murlachi da bosco sopra Narent a, piu Ca t un ar i, fra li quali era uno capo sopra tuti, e vensero con grande multitudine de bestiamc de diverse raxon ... (An. 744). Et dopo che sono venuti homeni de Dogiu Valasi, de qucli tora (hora) comenzarno far modo

di spartir ogni generazion per si (se). Perche parici Val aşi escndo richi de avere, d'oro, d'argento, bestiame, et altre cosse; fra li quali erano molti Chatunari, che ognuno se stimava come Conte, et ogni uno aveva soi Naredbenizi (direttori). Chi era governator di cavali, chi alo bestiame grande, chi alo menuto, chi aii porzi, chi servia a la ordinazion de la casa, chi stava per comandar aii diti subject!. Pur era uno sopra tuti, quai si cjamava Chatunar

După cum vedem, Analele cele vechi ale Raguseî fac amintire de treî grupe de migraţiunî pastorale, cari se stabilise pe teritoriul acestui district.

O grupă de păstori venise din Bosnia, alta din pădurile de asupra Na-renteï; ér a treia, cea mai numerosă, mal avută si mai bine organisată, era compusă din păstorii valachl, cari venise din Do g i u, seu din Valachia, de la Dunărea de jos.

Acesta migraţiune din urmă este în tot caşul anterioră erei creştine. Noi avem aici numaî un resunct al unor evenimente din timpurî depărtate, o tradi-ţiune despre mişcarea cea mare a triburilor pclasge de la Carpaţî către părţile de apus ale Europei.

Ca nume si ca instituţiune, H e ca t o nchi r i î lui Hesiod corespund la Centumvirii din timpurile vechi ale Romei si la marii Că t un arï aï triburilor pastorale de la Carpaţî ').

4. *Arimi (Arimani, Râmi, Arimaspi, Arimphaei)* *în Dacia,*

Cea mai estinsă, mal civilisată şi mal resboinică populaţiune pelasgă în părţile de nord ale Dunării şi ale Mării negre, au format'o în timpurile primitive ale istoriei aşa numiţii A r i ml.

Arimil ridicară la cea mal înaltă gloria puterea militari şi politică a Pe-lasgilor.

Teritoriul ocupat o-dată de acesta naţiune în Europa, Asia şi Africa, a fost forte vast, şi numele Arimilor, Arimanilor, Ramilor seu Ramnilor, cum se mal numiau el, a rômas prin tradiţiunî, prin legende si prin numiri de localităţi, în memoria diferitelor populaţiunî din cele trei continente.

Cea m aï vechia amintire despre Arirniï de la Carpaţî si Istru, noi o aflăm

grande, et era clclla stirpe Pcrorale (Pecorale); perche si cjamavano cusci (cuxi) per no-biltà, tanto erano richi de bestiamc macxime pecore. Quali diti Ca tunari fezero fare un sboro (consiglio generale) et per suo chasa (chaso) fczcro spartia de populacto in tre parti: in una parte gentiloraeni, in altra populi, in terza servidori; perche tanti servidori erano venuti de Vu l a eh i a con bestiame, che erano gran quantita de homini (A se vede şi Cronica publicată de Makulcv in Haca-IiAonaiiiu *OÏÏL.* ueïopii'iecKHXt naimiiiii-xï. " auT°niicaTc.i}ix'6 /[yopoBiniKa. St.-Peterburg, 1867, p, 305—315).

') O legiune romană avea în timpurile vechi 55 de centurioni séù centenari (Ve-

getiu, H. 8). Când Hesiod ne spâne aşa dar, că Hecatonchiriî aveau fie-care câte 50 capete, este afară de orî-ce îndoielă, ca densul voiesce prin acesta espresiune figurată ice, Cl!* n'e-care Hecatonchir avea sub ordinele sale alţi 50 hccatonchirî seu centenari mai mici.

la Homer [J]), care ne spune, ca teribilul gigant Typhon,— care ajungea cu o mână la resărit, cu alta la apus [2]) — care se luptase cu Titanii şi cu Giganţii în contra coaliţiuniî deilor,— a fost din ţera Arimilor.

Acest Typhon, un adversar violent ş: neîmpăcat al populaţiunilor de altă rasă, umpluse de terore, prin incursiunile şi rësbôiele sale, tote regiunile Asiei anteriore si ale Egipctuluï.

în tradiţiunile naţionale ale Grecilor, el este înfăţişat ca un monstru în-fiorătoriu, care după ce cucerise lumea de la resărit până la apus, voia se domnescă si peste ceriu [3]). în religiunea osirică, cl este representaţiunea idealistă a spirituluï rëû [4]); ér la popôrele dintre Euphrat si Indus, seu în religiunea lui Zoroastru, Typhon c demonul inimic al genului uman, principiul rëuluï şi al intunereculuî, anticristul păgânătăţiî ; şi aici el este desemnat sub numele seu naţional de Ariman,'Apsijj.ay.oc, 'Apî'.piâyvjc [5]).

Un alt erou al anticităţiî pelasge era adorat pe teritoriul Panonnieî si în suburbele Romei sub numele de A r i m a n i u s [c]). Acesta era Promet h eu, regele martir al Scythieï de la CarpaţÎ, representantul civilisaţiunii pelasge din epoca de petră, numit în limba religidsă Mithras.

La Umbriî, pe al căror teritoriu noi aflăm un vechili oraş numit Ari-minum, Joc, părintele deilor si al ômenilor, mai avea si epitetul de Arm un vis [7]), adecă Jupiter al Arimilor, întocmai după cum la vechiî Romanî divinitatea supremă a ceriului era numită şi J up i t e r R u m in u s; 6r la Capa-docï Zîùç Aaxlv] *).

în fine, Marte, puternicul deù al rësbôielor, a căruî reşedinţă se afla pe teritoriul Geţilor [9]), încă purta epitetul de Ariman i os [10]); ér o fică a sa era numită 'Apij.ov!a.

La familia etnică a Arimilor de la Dunăre aparţinea şi populaţiunea cea avută de aur din regiunile centrale ale Carpaţilor.

*) **Hoilicri** II. v. 783: *siv* 'Api|ioic, 3<h ipaal Tu!f<ueo; ?jjip.sva; stivat.

[2]) **Apollodori** Bibi. lib. I. 6. 3.

3) Hesiodi Theog. v. 836 scqq.—Ayollodori Bibi. lib. I. 6 3.

[4]) Lcpsius, Ùbcr den ersten âgypt. Gotterkreis, p. 48 — Plulnrchas, De Isid. c. 41.

') riutarcluis, De Isid. c. 46.

[c]) C. I. L. voi. III. nr. 3414. 3415.— Ibid. vol. VI. nr. 47.—CI. mal sus pag. 370.

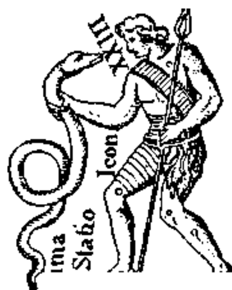
') Husclike, Die Iguvischcn Tafeln. Il-a. 7. pag. 20. 322.

"J Slraljonis lib. XII. c. 2. 5.— Cu epitete naţionale, Joe era adoiat la Dodona ca Xsi; l[s/.aof.xsc, pe vorful muntelui All)an ca Jupiter L a t i a l i s şi în Caria ca Xeû; Ki.p'.o;.

[B]) **Val.** Flacci Argon. VI. v. 619: Ecce autem Geticis veniens Gradivus ab antris.

'") Plutarchus, Themist. c. 28 fine.— Dcul Marte sub numele de Hirmin este amintit şi în cronica medievală a lui Witechind: quia Hirmin graece Mars dicitur (Grimm, D. Myth. I. 1854, p. 327).

După tradiţiunile culese de Herodot de la Grecii de lângă Marea negră, Atrathyrsus, protopărintele Agathyrşilor de lângă rîul Mâp'.ç (adî Mureş), a fost un fiu al Echidnel *) ; ér după Hesiod Echidna era din ţera Arimilor [2]). în Odyssea lui Homer, Arimil de la Dunăre sunt amintiţi sub numele de Erembi [3]), seu Arambi, după cum rectifică acesta numire Posidoniu, filosoful stoic din sec. II a. Chr. [4]). Aici litera *b* représenta un sunet nasal, pe *n,* Arambi = Aram n i [6]).



Aceiaşi Erembî ne apar la Dionysiu Periegetul cu epitetul de munteni, opsav-cŢioc Tot-o-dată Dionysiu mai face în poema sa geografică o alusiune destul de evidenţă, că Erembil locuiau lângă munţii Rhipaei [6]) şi că erau din genul Titanilor '). în tradiţiunile epice ale anticităţiî, noi mal aflăm şi alte amintiri importante despre ţera Arimilor din nordul Thraciel. La Hesiod, regiunea de lângă muntele Atlas — seu ţera Hyperboreilor — aceea, unde se afla bă- numită è p î | Y aia [8]).

241.—Kieuraunuî Ariman, după plamsferul egiptean al lui Kircher. —Dupuis, Origine de tous les cultes, Atlas PI. 6.

Sub numele de ep»|AVT) facă ne apare în Odyssea lui Homer [9]) şi teritoriul cel legendar al Hyperboreilor, unde se retrăgeau sufletele eroilor decedaţi spre a se bucura de o vieţă eternă si fericită [10]).

Aici terminul de ipsjxvv] aplicat la -fata, este — în ce privesce originea si semnificaţiunea sa — numai un simplu epitet geografic, format din numele etnic al Arimilor, Arimanilor seu Arâmnilor.

Autorii grecesc! au cercat în tôte timpurile se" reproducă în scrierile sale

') Hcrodoti lib. IV. 9.— Echidna maî apare si ca fica lui Agathyrsos I şi mama lui Agathyrsos II (Roscher, Lex. d. gr. u. rom. Myth. I. 1214). ') Hesiodi Theog. v. 304. ») Homed Odyss. IV. 84.

[4]) Strabonis lib. XVI. 4. 27.— După A v i e n us (Doser. Orb. v. 271) nigri Erembi locuiau in apropiere de Gadcs. Cf. mai sus pag. 417.

[5]) Schnchardt(Vokal.d. Vulgàrlat. III. 93 — 4): Samnium = sabnium; somnus = sobnus; scamnum _ scabnum.

) **UlOnysli** Per. v. 962—3: Rpît; àvr.itÉpoitav uifxi piitrjv Ç5'f'Jp'>'° | Xunpôv ôpEcxqnuv Jt'/p'>-

') Dloiiysii Per. v. 180: T^aivjtat ooSat Epî|ip&v. - Meslodi Theog. v. 209.

[8]) **Hesiodl** Theog. v. 334.

[9]) **Homeri** Odyss. XXIV. v. 106.

[lc]) **l'iatonis** Axiochus, la fine.

numirile etnice şi geografice ale Barbarilor sub o formă, care se aibă ddue înţelesuri, unul originar grecesc şi altul derivat barbar *). 'Epejivr) *-tout* cu înţelesul seu geografic este ţera Eremnilor seu Ara m n ii or; 6r cu înţelesul etimologiei grecescT, ipqivTj -/«Ca este ţera cea negurosă, negră si în fi o r ă t o r e [2]).

Acclaşî epitet geografic, însă sub forma de spuavoc, ni se presintă si în Argo-nauticele luî Orpheu. Aicî cetatea cea puternică a luî Aiete, care domnia şi peste, regiunea Colchilor, este numită Tîfyo? epu|iv<5v [3]). In aceeaşî poemă, rîul Phasis, séu Buzëul de astă-dî, este numit <ï>âo:ç èpujxvdç şi <Ma'.ç so| Jt>p,svfjç [4]). Caracterul geografic al acestui epitet î-1 aflăm şi maï bine précisât la Dionysiu Periegetul, care ne spune pe basa unor fântâni vechi, dar astă-dî dispărute, că rîul Phasis isvoresce din muntele Arm e n io s, au' oOpâOc *Ap{iev£oio [6]).

ArimiT, sub forma de A r m e n Î, ni se presintă şi la Pliniu. într'o notiţă geografică, estrasă nu seim din ce autor vechiu, densul amintesce în apropiere de munţii Ceraunicï, séu de munţiiCerneî, pe Arme nochalybes [6]), seu pe faurii de fer din ţera Arimilor. Sunt aceeaşî măiestrii celebriî în lucrarea metalelor, pe cari Eschyl i numesce în o formă alterată cu inten-ţiune, XâXu(3=c av^jispot [7]), dând ast-fel cuvântului de Armeni séu Arimenï înţelesul grecesc de avijij-spoc, adecă barbari, inhuman!.

Arimiî de la Dunărea de jos ni se presintă în fântânile geografice vechi si sub numele de R a m i.

După Ptolemeu, unul din oraşele cele mal însemnate ale Daciei meridionale purta numele de R a m i da va [8]), adecă cetatea Ram i Io r séu Râm i Io r. După distanţele de longitudine şi latitudine, ce le aflăm la Ptolemeu, oraşul

') Micali, L'Italia avânţi ii dominio dei Romani (Ed. 1826) I. 40: i Greci ... ebbero mai sempre vaghezza far convenire al proprio idioma Io voci straniere che dinotavan l'origine e i costumi delle nazioni ... ne solamente le città e le province, ma i mari, i fiumi e gli uomeni etc.— Platonis Critias (Ed. Didot, Voi. II. 254).

[2]) Schimbarea lui *a* în *e* în numele Arimanilor ni se presintă şi în părţile de apus ale Europei; ast-fel în o diplomă a imp. Conrad din 1039 în loc de arimanos şi arimanas aflăm e ri m an os şi e r im anas (B a l u z i i Capit. II. 899).

[3]) Orphel Arg. v. 764.

<) Orphel Arg. v. 85. 1052.

[5]) Dionysii Per. v. 694. —Tot ast-fel ne spune Procopiu (Bell. Pers. II. 29), că riul Phasis, care în părţile salo de sus se numia Boas (Bosa) isvoresce Iv 'Apfieviotî. Cf. ibid. Bell. Goth. IV. 2.

[e]) Plinii lib. VI. 11. 1: Ultra sunt Colchicae solitudines, quarum a latere ad

Cerau-nios verso, Armenochalybes habitant.

') Aeschylt Prom, vinct. v. 715—716.

[8]) Ptolemael Geogr. lib. III. 8. 4.

> 'dava se vede a fi fost aşedat în regiunea de astă-dî a Buzëuluï şi a Si-

ctuluï de jos.

O altă grupă de Râmi î-sî avea locuinţele sale în apropiere de catenele • casuluî *). Acesta notiţă o aflăm la Pliniu. Insă nu putem sci, dacă fân-Inile ecografice grecescï, de carï s'a folosit autorul roman, nu înţelegeau um-va aicï Caucasul Dacieï.

O populaţiune cu numele de Ryndaci, înţelege R y m-D a ci [2]), era •abilita lângă Colchî, în apropiere de rîul Phasis *s),* seu cu alte cu-inte în aceeaşi regiune geografică, unde se aflau vechiï Arimï.

în Argonauticele lut Orpheu aflăm un oraş numit 'Ef>p.wvt<x, situat în apro-iere de strimtorea munţilor Rhipaei şi unde locuiau omenii ceï maï drepţî, x*wîaw av&[jw;roc[4]), epitet istoric cunoscut al Geţilor şi al Hyperboreilor.

'Eptuovîa din Argonauticele luî Orpheu se pare a fi una şi aceeasî localitate cu -asul amintit de Ovidiu sub numele de Romcchium[6]), a căruî posiţiunc ;ografică se află tot lângă strimtdrea munţilor CeraunicT, séù aï Cerneï.

în fine un oraş din părţile meridionale ale Dacieï, purta în timpurile admi-straţiuniî romane numele de Rom u la. Avem aicï de sigur numaï o formă tinisată. O parte din ruinele acestui municipiu înfloritorii!, unde se întâlniau itru drumurî importante romane, se maï cunosc şi astă-di pe teritoriul sa-luï Raşca (=Râmsca) din judeţul RomanaţÎ. Originea numiriï este fără doielă anteriorâ epoceî romane.

Vechiï Arimï din nordul Thracieî, contemporanî cu deiï ccï marï aï po->ruluî pelasg, Uran, lanus, Saturn, Marte şi Apollo, maï figureză în fân-nile posteriôre grecescï şi sub numele de Arimaspî, adecă Arimascî °), simplă formă dialectală a numcluï de Arimï.

') Plinii lib. VI. 7. 2: Sunt qui circa Macotin ad Ccraunios montes has tradant ntes... et ad juga Ca u cas i Icatalas, Imaduchos, Ramos.

') înlocuirea luî *m* cu *n* înaintea unui *ei* ni se prcsintă adese-orî în limba latin.1, ast-fel: idem, quendam, quorundam.

') Ricse, Geogr. lat. m i n, p. 45. Pentru formă vedî Ermingaulo (ibid. p. 33). — în spania aflăm pe un Rhyndacus comandant al locuitorilor din Uxama Argclorum, •i emigrase în timpurile preistorice de po teritoriul Dacieï. Cf. mai sus pag. 699.) **Orphel** Arg. v. 1136.) **Oîidii** Met. lib **XV. v. 705.**

) Sufixul antic pelasg în as c us, a sea, s'a maï păstrat până

astă-cjî în ţinuturile
Jnce ale Italiei, unde aflăm localităţile numite Rimasco,
Romagnasco (Vedî mal
P- ')• Pe o monetă a Carnuţilor, din Gallia, cari aparţineau la
naţionalitatea
railor, aflăm numele de Arimacios (La Grande Encycl. v. Gaule, p.
611). La poporul
Xu ascu s'a păstrat în numele familiari: lonaşcu, Dumitraşcu,
Lupaşcu etc.

După Stephan Byzantinul, Arimaspiï aparţineau la -gintea Hyperboreilor,

Aristea din Proconnes, celebrul poet şi profet al M Apollo, care trăise după unii în timpurile luî Homer, caracteriseză ast-fel pe Ari-maspî : «ResboinicI mulţi şi forte puternici, avuţi de ergheliî,de turme şi ciredî de vite; bărbaţî cu pletele stufose, ce fâlfâe în aer ; ceî mai robustî din toţî ômeniï, avênd fiecare câte un ochiu în fruntea sa cea frumosă» [2]).

Arimaspiï locuiau în părţile meridionale ale munţilor Rhipaei, seu CarpaţT, după cum ne spune istoricul Damastc din Sigeu [3]), care trăise în timpurile luî Hcrodot [4]).

De asemenea scrie Pliniu: Ari-maspiï, după cum ne spun unii, sunt vecini cu poporele din părţile de



242. —Un Arimasp în luptă cu g r i f o n u l păditoriu de aur. Artistul ne înfăţişeză tipul Arimaspului ca o figură înaltă, sveltă şi titanică, plină de energie si seriositate, cu pletele lăsate pe umeri, purtând pe cap o căciulă tur-cănescă plecată cu verful înainte, îmbrăcat cu o cămeşă lungă până la genunchi, încins peste mijloc şi ţinend cu mâna stângă un scut ro-tund [s]). Desemn de pe o teracotă din mu-seul de la Louvre. Daremberg et Saglio, Diet. d. antiq. Tome I, 424.

rnedă-n6pte ; ei locuesc în apropiere de

[1]) **Stepliiinl lîy/..,** v. 'Ap!|iaoitol.

[2]) Sitzungsb. d. k. Akad. d. Wiss. Phil.-Hist. Cl., CXVI Ban.d, p. 758.

[3]) Danmstls Slgensls frag. l, in Fragm. Hist gr. II. 65.—Eustathii Comm. in Dionys. v. 32.

[4]) La Orpheu (Arg. v. 1063), Arimaspiï sunt vecinîcu Sauromaţiî şi cu Geţii.—

După poetul Luc a n (Phars. Uf. v. 295) Arimaspiï locuiau între Pontul euxin şi Colum

nele lui Hercule.- - Cf. Strabo, XI. 6. 2.

[6]) După Pliniu, Arimaspii au fost numiţi mai înainte Căci dări (IV. 19; Arimaspi antea Cacidari [appellati]); o numire, care nu este nici grecescă, nici latinisată, şi care aparţine idiorneî, ce se vorbia în regiunile locuite de Arimaspi. După DioCassiu (LXVIII. 8) şi după Jornande (Get. 10), Dacii erau împărţiţi în dcîue clase sociale. Cei mal de ném şi mai avuţi erau pilophori séû pileaţi, adecă aceia, cari purtau căciule, după cum i vedem représentât! pe monumentele de artă ale Romanilor; ér a d(5ua clasă o formă poporul de jos, Capillati, Comaţi, xo|j.f]tai. Arimaspi?, cari purtau căciule pe cap şi-şî legau pletele lor cu fire de aur, aparţineau în mare parte la clasa cea nobilă a pi-lophorilor. Terminul de Cacidari, cum î-1 aflăm în ediţiunile lui Pliniu, nu ne este transmis esact. Vechii copiatori ai manuscriselor au considerat pe *ol-—d,* cetind Cacidari în loc de Căci ol ar i. Cuvêntul grecesc ntXoţ>opoi este numai o simplă traducere a numelui vechiu indigen Caciolari. Chiar şi astă-di poporul român numesce Căciulari, pe cei ce portă căciule înalte ţurcănesci.

escerea din care suflă aquilonul (Boreas, séû vêntul de nord), şi care loc se

mcscc Gesclitos (probabil un cuvent corupt în Ioc de Desclitos, deschis). Aceşti ArimaspT sunt în rësboiû continuu pe lângă mine, cu grifoniî, un gen de animale sburătorc, carî după cum ne spun legendele, estrag aurul din

vitătile pământului, şi-1 apără cu o nespusă înverşunare în contra Ari-maspilor, carî cercă se-1 răpescă ')•

Pescerea luî Boreas, lângă care locuiau Arimaspiî, se afla după Iliada luî Homer în munţii Rhipaei [2]); după Siliu Italic pe teritoriul Geţilor [3]).

La Dionysiu Periegetul *[4]),* Arimaspiî maî au si epitetul caracteristic de ari m an i si ari m anii (apeijxavsE; s. ape'. (iâvtoi) ; un cuvent, care, după tcr-minaţiunea şi după forma sa radicală, nu aparţine limbeï grecescï.

Prin tenninul de ar im an i seu ari m ani i, Dionysiu ne pune în lumină numele vechiu naţional al Arimaspilor; de altă parte însă, densul voiesce, ca acesta numire se aibă şi un sens etimologic grecesc: că Arimaspiî erau arimanî, adecă 6menî resboinicî, seu inspiraţi de deul Martc [6]).

Acelaşî epitet de ar i m an i î-1 aplică Appian si Colchilor [6]), celor făi-moşî pentru lâna lor de aur, ale căror locuinţe se aflau, după cum seim, în regiunea geografică a Carpaţilor, seu a vechilor Arimî.

Istoricul evreu Flavius Josephus, care trăise în sec. I d. Chr., numesce arimanî pe Lusitani şi pe Cantabriî[7]). în alt loc densul ne spune, că Iberil ceî vechi, "I^peţ *ol* TtâXat, adecă populaţiunile barbare ale Hispanieî, se numiau Twjiafoc, adecă Romani [8]), cu tote că după cum seim, Hispania, de abia în timpul Iul August, a fost pe deplin cucerită. Avem aici aceeaşi numire etnică de ari m an i, însă sub o formă mal nouă.

Numele de Arimanî, ce se atribuia în general populaţiunilor pelasge din peninsula iberică, ne pune în lumină faptul, că ele aparţineau Ia familia cea mare a Arimilor seu Arimanilor, din părţile de resărit ale Europei, de unde emigrase în timpurile preistorice [9]). ') Plinii lib. VII. *2. 2. *)* Homei-i Ilias XV. 171; XIX. 356.

[3]) Silii l tal. Pun. lib. VIII. 500-501:

..... Calais, Boreae quern rapta
per auras Onthyia, vago Geticis
nutrivit in antris.

[4]) Orbis Descr. v. 31: nai^ţ af5!,uxvlo;v (Var. à^-.jjwvî.uv) 'A pt|t<ï3itûiv.

[5]) Eustathii Comm. in Dionys. v. 31.

") Appianl Mithr. c. 15: KoXxoûç, £>,oç apsi|uxvet.

') FI. Josephi Bell. Jud. II. c. 16. 4: -*ţu|a* w AuaitavOw xal Kavtâppiuv afmu.âv£ia.

[8]) **FI. Joseph! c.** Apionem lib. II. 4: "l^pît ŢOUV oi nâXat xa'. Tuppfjvol xat St<

se vede maî sus p. 692 seqq.

Arimil de la Dunărea de jos ne maï apar la autorii romani şi sub numele de Arimphaei; la Hcrodot 'OpYi£ [j.j;ato'..

Despre aceştia scrie Pliniu: Acolo, unde se termină catena munţilor Rhipaei (adecă în apropiere de Marea ncgra), aflăm, că locuesc dre-carî Arimphaei [1]), un popor, ce nu se deosebesce de Hyperboreî. Arimphaei locuesc prin pă-durî; se nutresc cu fructele arborilor, şi au moravurT blânde. Din care causa, cï sunt consideraţi ca sfinţi chiar si de triburile barbare ale populaţiunilor vecine, carî nu le fac nicï un rëû, nicï lor, nicï acelora, cari vin së-sï caute un asii la donşiî. Er dincolo de Arimphaei, pe câmpiî deschise, locuesc Scyţiî şi Cimeriî [2]).

în acesta notiţă etnografică, terminulde Arimphaei este numai o simplă transformare fonetică în loc de Ari m n aei. Un sat românesc din Bănat, Ramn a, ne apare în documentele istorice şi sub forma de Rampna şi Rafna [8]).

în fine, Ari m ii, vechil locuitori al Daciei, mal erau numiţi Rum o ni si Rumunî. Acesta résulta din numele principelui dac Rumon [4]) şt din numele localităţii Sclavinum Rumunnense [s]), astă-dî SlăvenÎ în jud. Romanaţl. Originea acestor forme este în tot caşul anterioră ocupaţiunil romane [6]).

Venim acum la t r a d i ţ i u n i l c poporului român cu privire la faimoşii Arimï, ce locuise o-dată pe teritoriul Daciei vechi.

Unele din aceste tradiţiunî ne înfăţişczâ pe Românii de astă-dî ca auto eh t o ni la Carpaţl şi Ia Dunărea de jos, ca descendenţi al unul popor vechiu, numit Râmlcnî şi Râmnl, cari locuise o-dată în regiunile acestea.

«Rom â nil», ne spun aceste tradiţiunî, «nu aii venit de nicăirî, ci s'aû pomenit aici» [7]) — «Românii, de când sunt el, au stat tot pe aceste locuri» [8])

') O cétîl de moşneni din (j. Buzèû) mal portă şi adî numele de Rîmbeï (lorgu-lescu, Diet, geogr. 150. 561.

[2]) rihiii lib. VI. 14. 2: Ibiquc (ubi Rhipaeorum montium deficiunt juga) Arimphaeos quosdam acccpimus, haud dissimilem Hyperboreis gentem. Sedes illis ne m ora, alimenta baccae, capillus juxta feminis virisque in probro existimatur:ri t us clémentes. Itaque sacros habcri narrant, inviolatos esse etiam feris accolarum populis: nec ipsos modo, şed illos quoque qui ad eos profugerint. Ultra eos plane jam Scythae, Cimmerii etc.

") Pesty, A Szor. Bânsâg. II. p. 470.

[4]) Animianl lib. XVH. c. 12: Duxerat (Zizais) cum ceteris

Sarmatis etiam Ru
mon e m et Zinafrum, et Fragiledum subregulos (a. 358 d. Chr.)

[5]) Jornnndls De Get. orig. c. 5: a Civitate nova et Sclavino Rumunnensi, et
lacu qui appellatur Musianus, usque ad Danastrum.

*) A se vedé capitulele următdre.

') Dcnsnşînnu, Cest. ist. Respunsurî. Corn. Michăescî (Muscel).

[8]) Ibid. com. Jorescï (CovurluI).

__ggj sunt aicï de la începutul lumii» [1]),---că «sëménfa nostra este de la
uricsï» [2]) —S' m fi nc> c^ «Românii de asta-dï s'aû numit maï înainte Râmnï şi Râmlenï» [3]).

Sub numele de R â m l c nï ne apar Românii de la Carpafï şi în fragmentele, ce ne au maï rëmas din poesia ndstră vechia eroică. In oraţiunile, ce se ţin la nunţile tëranescï—după un rit vechiû, numit «lege românescă»,— colaceriï mirelui, ne spun în dialoguri rimate, că ei sunt voinici de călărime, că vin e caï maï iuţî ca smeî, cu capete de Ici (grifoni), şi că sunt oştenî, carî se chiemă Râmlenï [4]).

în cântecele bëtrânescï, lovan Iorgovan, unul şi acelaşi cu Hercule din timpurile pelasge, este numit «ficior de Râmlcan> [5]) şi «căpitan Râm-lean» °). în alte variante, epitetul seu de Râmlean este înlocuit prin cuvintele mal uşor de înţeles «Român» [7]) şi «mocan».

Aceşti Râmlenï, din tradiţiunile poporale române, nu au de a face nimic, cu vechii locuitori ai Romeî, nicî cu vechii cetatenï aï imperiului roman; eî re-oresintă după ideile poporului român numai o naţionalitate străvechiă şi au-:ochtonă a acestor ţerî.

Cuvêntul Râmlean din punctul de vedere al etimologici sale, este numaî o :ransformare fonetică a terminuluï vechiû de Râmnean.

Trecerea luî *n* în / şi a lui / în *n* este unul din fenomenele vechi ale imbelor romanice [s]). O localitate din Bănat, numită adî Rad imn a, ne apare n documentele istorice şi sub forma de Radumlya [9]).

Terminul de Râmlean era cunoscut în imperiul roman încă înainte de nvasiunea Slavilor.

Pe o vechia inscripţiune din museul Capitolin ne apare un Hercoles lomanillianus [10]). Este acelaşi epitet de Râmlean, pe care î-1 are lovan orgovan, seu Hercule, şi în cântecele eroice ale poporului român. O loca-

') Ibid. com. Cosmescî (Tecuciù).
[2]) Ibid. com. Bordeiul-verde (Brăila), Podenï (Prahova).
") Densuşlaiiu, Cest. ist. Respunsurï. Corn. Drajna de sus (Prahova).
[4]) Mariana, Nunta la Români, pag. 476. 480.—Teoilorescu, Poesiï pop. 177.
[5]) Teodorescu, Poesiï pop., p. 419.
°) Alecsandri, Poesiï pop., p. 14.
') Gazeta Transilvaniei, Nr. 140 din 1894.
[8]) Schuchardt, Vokal. d. Vulgărlat., I. 143: Uebertritt des / in *n*

und des *n* in / ist [1] a den romanischen Sprachen häufig. J) Pesty, Krnssovârmegye, Tom. II. 15.) «nasco Mus. Capit. I. 60. nr. 30 (Orell. nr. 1607).—Fabretti, Corp. inscr. ital. p. 584.

litate numită Romulianum [1]) esista în Dacia ripensă si alta cu numele de R a m l u m în Thracia.

Arimil de la Dunăre, după cum am vĕdut, au fost numiţi în anticitatea grecescă şi Armenî.

Forma acestei numiri ni s'au mai păstrat încă până astă-dî. Cu deosebire în Moldova, numele de Armâni şi Armenî este aplicaţia locuitorii «dintre bă!ţî>, seu din delta Dunării [2]).

în unele tradiţiunî şi legende, faimoşii Arimî de la Dunărea de jos ne mal apar si sub numele de Rohm an ï, R o c m a n î, Rogmanîşi Rachmanï.

Aceşti Rohmanî, după cum ne spun tradiţiunile ţeranilor din Bucovina şi Moldova, au fost Românî, ca şi noï. Eî au avut o-dată ţera lor numită Ţera Rohm anilor, care era situată spre miedă-di de Moldova [3]), şi nu tocmaî departe [4]). Eî au fost omenii din vechime, pe cari i-a u înlocuit Românii de astă-dî [6]).

Un anumit trib din aceştî Rohmanî forma o clasă socială deosebită. Ducând o vieţă ascetică, cî credeau, că vor ajunge la o vieţă eternă. Aceştî Rohmanî sunt înfăţişări ca un fel de eremiţî, émenï de o pietate şi bunătate deosebită, venerabili şi sfinţî, carî mal trăesc încă şi astă-dî. în memoria lor, ţeraniî românî din Moldova, din Besarabia şi Bucovina serbeză a şeptea di după Pascî, sub numele de P as cile Rohm ani lor °). Eî locuiesc lângă gurile rîurilor, ce curg din Moldova — lângă apele cele marî, în carî se versa tote rîurile — în ostrovele mărilor—seu în o pustietate de pe ţermuril măriî; eî nu au case, ci trăesc sub umbra arborilor, se nutresc cu pernele pu-stiuluî, se întâlnesc cu femeile lor numaï o singură dată pe an, atuncî petrec 9 dile împreună, apoi erăşî se despărfesc şi trăesc deosebiţi, bărbaţii în o

') Anr. Victor, Epit. 40.

[2]J Tocilcscil, MaterialurÎ folkl. I. 1319:

Ved o fată di ar mène ă.
Nu-î armeneă-I
Moldovencă, Moldovencă
dintre bălţi.

O tradiţiunc analogă ni se comunică din jud. Constanţa, com. Dăienîr «Se spune de bĕtrânï, ca aici (în Dăienî) erau maî înainte nisce dmenï numiçï Armenî» (Cest. ist. Rcsp.)

Numele de Arman sinonim cu Român î-1 aflăm şi într'un cântec epic din Moldova:

La crâsmuţa de sub del
Bea Bugcan şi Vărgan
Cu treî fete de arman
Şi una de Moldovan.

Sevastos, Câutece molii. 1888. p. 3S5.

[a]) Dcnguşinnu, Cest. ist. Resp. corn. Bogdănescî (Tutova).

[4]) Ibid. com. Christescï (Sucéva).

[5]) Ibid. com. Golăescî (Iaşi).

[8]) Marliuiu, Şerb. la Rom., voi. III, p. 171 seqq. — Mlklosicli, Wand. d. Rum. 18.

te femeile în altă parte. Aceşti Rohmanï anachoretï î-şi petrec vieţa lor
T mult în devoţiunî religiose; sunt ômenï forte bunï, şi cu moravuri blânde,
n care causa se numesc «Bunï»[1]) şi «Blajini»; eî sunt feriţi de orl-ce
'cat nu fac stricăciuni nimenul, dar nici pe el nu-I superă nimeni; si fiind-că
nt sfinţi, el merg după morte de a dreptul în raiu si se numesc «Fericiţii
ajinl». Rohmanil aveau o presimţire de césul morţii; se pregătiau singuri
;ntru ultimul moment al vieţel lor; se îmbrăcau în haine de morte, veniaû
•eoţiî, rudele şi pretinil, se făcea ceremonia de despărţire; apoi acela,
rul i-a sosit césul, trecea singur după un del cu trup cu tot, ér ceï alaltï
întorceau acasă [2]).

Acesta legendă, conţine după cum vedem, elemente importante istorice. ohmanil cel buni, evlavios! şi sfinţi, pentru cari ţeranil români din Moldova, n Besarabia şi Bucovina mal aii şi astă-dî un respect religios, se vëd a fi unul acelaşi popor cu A r i m p h a e i lui Pliniu [3]) si Mela [4]), cari locuiau prin pa-irl, se nutriau cu fructele arborilor; cari îşi petreceau vieţa numai în ru-:ciunî şi în adorarea deilor, şi erau consideraţi ca sfinţi, chiar şi de triburile irbare ale popdrelor vecine; sunt aceiaşi cu Hyperboreil religioşi de lângă until Rhipaei, cari trăiau un lung véc de ani, şi când vieţa li se părea sarcină grea, el făceau ultimul ospeţ, se îmbrăcau într'un lux bëtrânesc apoi se aruncau de pe stânci în mare [B]).

După alte legende locuinţele Rohmanilor se aflau la Mă cărei e [6]), în-lege Mav.âpwv v^aot, insulele Fericiţilor.

între t6te insulele «fericite» a!e anticităţil, cea mal sfântă si cea mal celebră fost, clupă cum seim, insula Leu ce, de lângă gurile Dunării, astă-dlinsula Tpilor ?). Leuce a fost insula consecrată eroilor pelasgl [8]). Aici petreceau, fletele fericite ale lui Achile, Patroclu, Aiax ş. a.

Alte urme despre locuinţele Arimilor la CarpaţI şi Dunărea de jos ni se esmtă în terminologia topografică. Din aceste notăm aici numai următdrele:

') Cf. Buonomae(0rph. Arg. v. 1045) şi Euergetae (Făcători de

bine) la Steph. Byz.
') Ibid. com. Bolcscï (Roman).
') Alinii lib. VI. 14. *2.*
[l]) Melao Orb. Descr. lib. I. *2.* 19.
linii lib. XXVI. 11. l2.-JIcIao lib. III. 5.
') rUn i s t > Res Punsu"- Corn. DolhesciT mari (Sucéva).
lib. IV. 27. l; eadem Leuce et Macaron appellata. — Rufl
Descr. Orb. v. sedes animarum]
' 543> ~ Cf- DIod- Sic> Iib- IL 47' - Podani Periegesis

Râma (Rîma), sat (Vâlce).
Râma, përëû (Gorj).
Râmna, 2 sate (Râmnicul-sărat).
Ramna a. 1475, 2 sate (Bănat).
RâmescÎ, 2 comune (Vâlce),
Rama, cătun (Brăila).
Ry m na, localitate, 1274 (Gômôr, Ung.)
Rima-Szombat, seu Rimanska Sobota, oraş lângă rîul Rima (Gômôr, Ungaria).
Rigmanî, s. (Transilvania).
Roma, cătun (Buzëû).
R o mii a, etim. Romnia, s. (Transilv.)
Romos, în documentele medievale Rams '), s. (ibid).
Romosz şi Wolczek, 2 cătune apropiate (Sokal, Galiţia).
Rum, oraş (Vasvâr, Ungaria).
Rum a, orăşel (Sirmiu, Ungaria).
Rum n o, s. (Rudki, Galiţia).
Rum n o, moşia (ibid.).
Arămescî, 3 sate în Moldova.
Oromescî, cătun (Argeş).
Har a m (Aramî), a fost în sec. XIV oraşul principal al unuï districtus valachicalis din Bănat '). In apropiere pe ţermurele Serbiei se află ruinele unui castel numit Ram >).
Arimănesa, loc (Brăila).
Armeni ş (Armenys), s. (Bănat).
O r men i ş, s. (Transilvania).
Raşca, etim. Râmsca, maî multe sate în Transilvania şi România. Lângă satul Raşca din jud. Ro-manaţj se află ruinele vechiului oraş dacic, numit Romula în geografia oficială romană.
Râşcanî, 4 sate în Moldova*).

Diferinţele de forme sunt numaî simple dialectale [6]).

Legendele si tradiţiunile Germanilor ne spun de asemenea, că locuinţele urieşilor vechi se aflau în ţinuturile numite Runtalo, Rimlo (Rim-land) şi Rimis [0]); ér Hrîmnir, Hrîmgrîmr, Hrîmgerdr, sunt nume proprii de Giganţi [7]).

') Numirile cu *s* seu *f* final (Romos, Armeniş, Ormeniş) sunt forme rernase din timpuri antice, când se pronunţau de regulă cu o proposiţiune, ad Romos, in ArmeniSjCaînTarquinios (Italia), Remis în loc de R e m i (Gallia), Pétris (Dacia).

') în idiomcle vulgare ale limbeî latine iaci aflăm aspiraţiunea vocalelor la începutul cuvintelor, maî cu semă sub influenţa luî *r,* p. e.: harena, harida, harundo, haruspex, hircus, honerare etc.

>) AramşiArim, numele unuï eroii naţional în poesia poporală română (Teodorescu, P. p. 627. — Hasdeu, Diet. II. 1660). în aceleaşi cântece vechî, voinicii, carî luptă sub ordinele eroului, sunt numiţi Haraminî («Voi vitejilor, Haram i nilor >; «Voî voinicilor, Haraminilor». Alecsandri, Poesiî pop. 64 -69). Acest termin desemna la început naţionalitatea omenilor, ce devenise renumiţi prin virtuţile lor ostăşesc!: însă de la finele evului de mijloc încéce sub numele de har ami n î (şerb. haramija) se înţelegeau cetele de haiduci din peninsula balcanică, cari făceau incursiuni şi luptau pe socotéla lor propria.

*) Pe o inscriptiune romană de la Igliţa T. Rascanius Fortunatus (C.I. L. III. nr. 6203).

[8]) Acelaşi caracter etnic î-1 au şi numirile de jocuri ţerănescl: Romnia în Ţera-românescă (JipescUjOpincaru,52), Armănesca şiArminescaîn Moldova (Sevastos, Nunta, 280).

«) Mitth. d. C.-C ommission *z.* Erforsch. d. Baudenkm. XV. Wien, (1870), 143.

') Griuim, D. Myth. 1. (1854), 493: heissen allé riesen hrîmthursar (Râmî-turseni).

Mo netele arc h a ice ale Daciei. Seria Ai- m is.

A. *Manetele cu legenda* APMIZ şilAPMII BA2IA(evO-

Esistcnţa unor monetc vechï cu legendele APM1S şi SAPMIS a fost cunoscută ar-cheolo»ilor şi istoricilor Transilvaniei încă pe Ia finele sec. al XVI-lea. Esemplarele, de cari fac amintire autorii de peste Carpaţî, sunt următdrele :

1. O monetă de argint, despre care raporteză archeologul transilvan Steph. Zamosius (sec. XVI-lea), că din causa vechimii era atât de ştersă, încât se cunosceaù numai puţine litere, dar şi acelea rose (numisma argenteum, annis ab hinc plus quam 160 Zamosio in Dacia visum, iţa tamen vetustate detritum, ut paucas literas graecas, easque abrasas haberet: APM1S S1A.E. — Ben ko , Transsilvania, Ed. 1778, pag. 10). Se pare, că despre aceeaşi monetă scrie Troester (Dacia, Nuernberg, 1666, 129): «Da auch dieses Kôniges Sarmitz Muntz noch gefunden wird, mit der Uberschrift: SAPMIS HAEIAEÎS. Auf der andern Seiten ist eines wilden Schweins Kopff gepräget, der in dem Russel einen Pfeil halt. Zamosius». Sotcrius (sec. XVIII) încă amintesce, că monetă lut Sarmis avea ca emblemă un porc sëlbatic cu o săgeta în gură (Schmidt, Die Geten und Daken, p. 60).

2. O monetă de aur, descoperită in 1826 pe câmpurile de arătură de la Turda (Fig. 243).

Av. Un tip cu barbă; legenda APMIÏ BAÏIA(eu;). — *Rev.* Perspectiva unei vaste cetăţi cu murî construiţi din petră tăiată; înaintea porţii semnul svasticeî, după cum se vede adese on pe teracotele de Ia Troia; în drépta figura de jumëtate a unul bou cu capul ridicat în sus,



243. — O vechia monetă de aur cu legenda APM1Ï BAIIA descoperită în a. 1826 la Turda în Transilvania. După Hene, Bey-trăge z. dacischen Geschichte. Tab. 1.

244.—Altă monetă antică de aur cu legenda IAP1MS B ASIA descoperită în a. 1826 la Turda în Transilvania. După Hene, ibid. Tab. 1.

3. O monetă de aur descoperită în a. 1826 Ia Turda (Fig. 244).

Av. Un tip cu doue feţe, fără epigrafâ. *Rev. O* broscă ţest<5să, ale cărei picirire dinainte se confundă în parte cu ddue litere din legenda SAP1ME BAÎfA(su<0.

4. O medalia, aur (calitate transilvană), care pe la a. 1848 se afla în colecţiunile con telui Eszterhazy din Viena, descoperită, după cum ne spune archeologul Neigcbaur, la Grădisce (Sarmizegetusa) în Transilvania. Despre acesta medalia, Neigebaur a făcut o comunicare în şedinţa Institutului archéologie din Roma la 4 Febr. 1848 (Bulletino dell' Istituto di coresp. arch. a. 1848, p. 50). Acesta medalia avea legenda: ÏAPMIS BA2IA ?' ca simbol o broscă ţestdsă. Diametrul era de l deget (l Zoii) şi grosimea de >/< deget

r, Dacien, p. 39).

5. O monetă de aur în greutate cam de treî ducaţî representând: *Av.* Un cap cu le
genda lAPiMIS BASIAEQS. *Rev.* Un templu avcnd în lăuntru un altar, pe care arde focul;
de o parte o figură umană, de alta un asin, jos dtfue cuţite (Arncth, Sitz.-Ber. Akad.
d. Wiss. Phil.-hist. CI. VI B. 307).

6. O monetă de argint. *Av.* Un cap cu doue feţe, cam în iorma cum este représentât
lanus. *Rev.* SAPillS BAIIA. O broscă ţestosâ, pe care se vede un scut şi pe scut o
lance. De ambele laturi 2 (Ar net h, Sitz.-Ber. ibid.).

7. O altă monetă, care face parte din acesta grupă, se află astă-di în colecţiunile mu-
seulul de Ia Gotha şi represintă ca tip un cap cu doue feţe, cr pe avers portă o mono
gramă, ce pare a ft .0£ (Kcnner, Wien. Num. Zeitschr., XXVII B., 71). Acesta monogramă
ar conţine asţ-fel literele AP. AT. ('Ap|r7jţ df^|TU)P = ^iî'^^p)- Ultimul cuvent, eu înţelesul
de *dux,* este epitetul homeric al lui Hermes séû Armes (Hymn, in Merc. v. 14. — Cf.
Paus. VIII. 31. 7).

După cum vedem din aceste date, pe carî le aflăm la autorii de peste Carpaţî, monetele cu legenda APM1S B ASIA so deosebesc prin tipurile, prin legendele, prin metalul din cari sunt fabricate, şi prin greutatea lor, de monetele cu inscripţiunea SAPIMS, ori ÏAPMIÏ UAillA; ast-fel, că noi avem aicï doue varietăţi de monete, cu tipurï şi legende diferite, ce se refer Ia unul şi acelaşî rege. Din punct de vedere onomastic, Armis şi Sarmis este acelaşî nume, 6" de la început fiind numaî o simplă aspiraţiune dialectală.

Archeologiî şi istoricii transilvani, Zamosius, Soterius, Hene şi Neigebaur, au considerat esemplarele, pe carï le vëduse, ca autentice, atribuindu-le lui Sarmis, intemeiă-toriul presupus al Sarmizegetuscî, identic cu Syrmus, regele Triballilor şi al Geţilor, care avuse un rësboiù cu Alesandru cel Mare lângă Dunăre.

In a. 1851 consiliarul Arneth face o comunicare Academiei de sciinţe din Viena despre monetele cu legenda IAPMIS, pe carï densul le consideră de false; însă fără se ne indice urmele reale ale uncî falsificări, fie în ce privesce technica fabricaţiunil, calitatea metalelor, ori forma tipurilor şi caracterul literelor. Singurul motiv, pe care-1 vedem esprimat Ia Arneth, că nu cunôscem până astă-dî nici un rege dac cu numele Sarmis, nu se pote considera ca decisiv. Câte monete antice, cu nume de regî şi de principi necunoscuţi, nu s'aû descoperit până astă-dî în diferite părţi ale lumiî, fără ca se putem susţine din punct de vedere istoric, că tôte aceste esemplare sunt apocrife.

In ce privesce cestiunea autenticităţii acestor monete, maî este de lipsă se relevăm aici, că în Transilvania, cel puţin până la mijlocul secuiului trecut, nu a esistat nici un comerciu cu monete false antice, fiind-că, după cum observă forte just Troester, în regiunile aceste, se descoper în continuu aşa de multe monete antice, prin ruinele ce-tăţilor, pe câmpurile de arătură şi prin viî, încât le scot din pâment,

nu numaï ômeniiï cu plugurile, dar şi porcii când rimcză.

Despre monetele cu numele APM1S, carï încep se ne fie cunoscute încă de pe la finele sec. XVI-lea, Arneth nu face nicî o amintire.

Monetele cu legendele APM1S şi ÏAPM1Ï BASIA(sy-) nu constitue o grupă isolată în numismatica vechia a Daciei; din contra ele formcză numai o verigă importantă din o lungă serie de monete ante-romane ale acestei teri, carî ne înfăţişeză sub diferite forme tipul şi atributele regelui divinizat Armis.

f deosebi tipul cu doue feţe i-1 aflăm reprodus şi pe alte monete vechî ale Daciei şi
...j. £r brôsca ţest<5să şi verul erymantic sunt simple simbôle astronomice, ce ni
sintă şi în numismatica altor tribnrî pelasge stabilite în Gallia, Italia şi Pelopones.
mele Armis, ce-1 aflăm pe doue esemplare din monctcle specificate mal sus, mal
şi astă-cjî usitat Ia ţeranil români de pe teritoriul vechii Sarmizcgetuse, sub forma
. Armie ca nume personal şi Armioniu ca nume familiar (in particular în comunele
Srădisce, Rea, Ostrov, PăucinescT, Ciula, Ciuliş<5ra).

pin punct de vedere istoric, csistcnţa unuî vechiû rege al Dacici cu numele de Arimus, séû Armes, este afară de orî-ce îndoielă. Logograful Xantos, care trăise pe la a. 500 a. Chr. ne spune, că peste regiunile, unde Typhon purtase răsboiă cu deil, domnise un rege cu numele de Arimus (A r im û n) (Fragm. Hist, gr. 1. 37. fr. 4). După cum seim, luptele cele seridse ale Titanilor şi Giganţilor cu noul stăpânitoriu al OlympuM se întâmplase pe teritoriul din nordul Thracicî, în apropiere de o:S-r|&siai noXa:, séù Porţile de fer (II. VIII. *15).* în acesta parte a lumii vechi domnise aşa dar regele Arimus. Despre acelaşi rege ne vorbesce şi Valcriu Flac, unul din preoţii însărcinaţi cu păzirca cărţilor sibyline. în Argo-nauticele sale, Valcriu Flac amintesce de un Armes din Scyţia, adorat ca c! eu de populaţiunile pastorale ale acestor ţinuturi, si care devenise faimos prin actele sale de violenţă şi prin deprinderile sale fraudulôsc de a răpi cireclile şi turmele de ol ale altora (Arg. VI. v. 530).



'tS. — Statuetă de bronz înfăţişând pe tênèrul Hermès (Armes) cu brésca testôsa in mână. Mărime originală ').

Acesta tradiţiune, o aflăm mal pe larg desvoltată in literatura epică grccescă, ce se refere Ia H e r m e s, cjeul cel vechiû al păstorilor pelasgî, numit în poemele homerice şi H e r m i a s, H e r m e a s, ér la Hesiod H e r m a 6 n. Imnul lui Homer în onôrca lui Hermes ne înfăţişeză acesta legendă sub forma următere. Hermes, mesagerul dcilor şi autorul lucrurilor folositôre, a fost fiul nimfei Maia, un copil astut, înşelătoriu cu vorbe dulcî, prădătoriu, lotru de boî, spionătoriu în timpul nopţii şi pânditoriû pe la porţi. Hermes născut dimineaţa, se ridică în aceeaşi di sera din legăn, merge în ascuns la păşunile luî Apollo şi-î fură circdile cele

admirabile de boï cu capetele ridicate in sus. întorcându-se înapoi la mama sa, Hermcs află înaintea pcsceril, încarc se născuse, o b r oscă ţesttfsă de munte (y^Xu; opssi £<ioua«). Tônërul deû onsideră acesta întêmplare, ca un bun auguriu, ridică de jos brdsca, o despoiă de ţestul, eu de scutul sëû, din care apoi face o liră frumos sunătdre.

«te car*'5 "at.Ue'ă * fost d«coperită la 6-Szony lângă Komorn (Brigctio), în părjile de sm ale P a n n o n i e I, •pre ar omniS<! Dacil în tlmpurile lut Boerebîsta. Iu templul lui Apollo din Argos, încă se afla o statuă, ce senta pe Hetmes, meditând *si* facă o lira din brôsca ţîstoiă (Pausania, II. 19. 7).

Résulta aşa dar din legenda, ce o aflăm la Homer, că deul Hermes, care avuse un rol aşa de însemnat in cultul Pelasgilor din părţile de resărit ale EuropeT, este unul şi acelaşi cu Armes, deul populaţiunilor pastorale.ale Scytie?, despre care ne face amintire Valeriu Flac; că este unul şi acelaşi cu Arm i s, s<5u Sar m i s, figurai pe monetele. despre can am vorbit maî sus, şi carî ne presintă atributele caracteristice ale cjeuluî Hermes, un bou cu capul ridicat, o brdscă ţestosă şi un porc sălbatec.

Patria deulul Hermes, adorat de Pelasgiî meridionali, a fost, după legendele cele maî vechî în nordul Thracieî lângă Oceanos potamos, unde se născuse toţi 4eiî (Horn. II. XIV. 201). Mama sa este nimfa Maia, fica titanului Atlas, a puternicului rege hyperboreû; ér tatăl seu a fost Zî6: a'-Yiox.0'! marele dea al Daciei, despre care am vorbit maî sus (pag. 226), unul şi acelaşi cu I. O. M. Despre Hermes ne maî spune Homer, că densul cânta şi glorifica cu o voce plăcută pe fala *?slAV"'i) 'n care se născuse dcil; că în urmă împăcându-se cu Apollo pentru boii, ce-I furase, acesta i dărui o varga de aur cu trei foi, simbol al prosperităţii şi al tuturor succeselor. Din acesta causa, Homer i mal atribue lui Hermes şi epitetul de /poa&^att'.c (ctim. de la xpU3"î aur ?' fâi^oţ varga), un termin, care după forma sa şi după modul, cum cel vechî sciaù se făurescă epitetele, se pare a ascunde numele dinasticî dace, Zarabi (Jorn. Get. c. 5). în vechia literatură epică, Hermes maî are epitetele caracteristice de Ipioovio;, aducătoriu de bine; Sixaioţ, făcătoriu de dreptate. El mat este numit &p[iaîvu)v SoXov, care mediteză la înşelăciuni ; Yjf-fitcup ivsîptuv condu-cătoriul viselor, de fapt însă •*rfltyuip* 'Ovsîpuw, Ducele On ir i lor (înţelege Arimilor). După Argonauticele luî Orpheu, poporul Onirilor, 6 SYJUOÇ 'Ov.îpuiv, î-şî avea locuinţele sale în apropiere de oraşul cel întărit cu muri 'Epjj.tovîa (Hermionia), situat lângă munţii Riphel (Orph. Arg. v. 1142. —Cf.. Odyss. XXIV. v. 12. —Dionys. Per. v. 714).

Urme despre un cult forte vechia în onrjrea divinităţii A r mi n mai esistă şi astă-cU la Carpaţl. Prima di a luneî lui Maiu este una din cele mai solemne serbătorî poporale ale păstorilor şi ţăranilor românî din Transilvania şi Bănat. Ea se celebreză cu rituri tradiţionale ante-creştine şi are numele de Arminden. Cuvântul se vede a fi compus din Armin şi den, farte probabil cu înţelesul de aniversarea morţii lui Armin (Cf. lat. feriae denicales; gr. dctv-fj, morte). Părinţii bisericel creştine consecrară acesta di profetului Ieremiă. Pe teritoriul Sarmizegetusel, s£rbăt(5rca cea mare a Armindenului se celebreză la Densuş, unde mal esistă până astă-di cel mai vechia monument architectonic al Transilvaniei, un mausoleu de formă ante-creştină, a cărui istoria nu o cunôscem, dar care se vede, că a fi fost restaurat în cursul evului de mijloc tot în stilul antic, în ajunul acestei serbătorî se înfige în pământ lângă porta fie-căreî case românesci o prăjină lungă de fag, seu de stejariu, cu crengî şi frunde la veri, numită de asemenea arminden. Ea rernâne lângă stâlpul porţii până când se seceră grâul, seu se face cea de ântâ'm pane nouă; atunci de regulă, femeile române, în semn de mulţămită lui D-deu, fac o pogace coptă în ţest, ars cu lemne din arminden. In Attica şi Arcadia, unde elementul pclasg rëmase mult timp preponderant, sărbătorile poporale în onorea luî Hermes se numiaû 'Epu.cn'.»; la porţile edificielor publice şi ale caselor private se puneau stâlpî seu armindeni, numiţi 'Rp)xa" ('Epji-fjc oTpoipaîoţ, 'EpjiTjç ô itpi; t-jj 7tu).£8i). Maî notăm aici, că

numele de arminden pentru stâlpii lui Hermes era cunoscut şi în anticitate. Autorii grecesc! însă transformară acest cuvent în 'EpfxctS-fjv»), cu înţelesul de statuă séù pilastru, ce înfăţişa lângă o-laltă, capul lui Hermès şi al Athene! (Cf. Ci c. ad Att. I. 9). In ce privcsce vechile représentait aie lui Hermes, el ne apare adese ori figurat cu barbă, une ori cu d<5ue, trei

si patru capete, In cultul roman sërbàtôrea cea mare în ondrca luî Hermes (Mercuriu) era în diua de 15 Maiû; eY pentru Maia, mama Iul Hermes, sacrificiile se făceau în prima *Ai a.* lui Maiû, adecă Ia Arminden (Macrob. Sat. I. 12).

Despre Armes, sûù Hermes, so păstrase unele tradiţiunî istorice şi la triburile arimice, ce emigrase de Ia Carpaţî în Italia. Fa un us, vechiul rege al Latinilor, a cărui reşedinţă se aflase pe mantele Aventin din Roma, maî avea, după cum ne spune Diodor Şicul (VI. 5. 2), şi numele de 'Epp/rj; ('Kpfivjv), de sigur însă in dialectele italice sub forma de Armes şi Armen. Soţia luî Faun a fost o fată din ţera Hyperboreilor (Dionys. I- 43), şi el are, în mare parte, aspectele tradiţionale ale luî Ai mes '). Unele din monetele vechi ale Romei pt5rtă pe o faţă tipul lui lanus, pe alta tipul lui Hermès. Probabil, că Armes séù Hermes, este deul ocult, sub a căruî protecţiune specială se afla cetatea Romei (Macrob. Sat. III. 9). La Faun, seu la Hermes, cum i-1 mai numescc Diodor, apclează Nunia, când vocsce se înduplece mânia Iui Joe (Ovid. Fast, III. 491).

După cucerirea Dacici, Hermes, séû Armes, rëmase şi mai departe o divinitate pro-tectoră a Sarmizegctusci şi a întregel provincie, în inscripţiunile latine insă, numele seu cel vechiu naţional, este tot-dc-una înlocuit cu numele altor divinităţi similare romane.

Cea de ântâiu alusiune la vechiul fundator şi patron al Sarmizegetusel o aflăm în inscripţiunca monumentală a legalului imperial M. Scaurianus, despre intemeiarea coloniei Sarmizegetusa. Textul acestei memorabile inscripţiuni, ăst fel cum a fost copiat înainte de a. 1465, când momentul era aprôpe întreg, şi cum se află transcris în cele maî vechi codice epigrafice, are următorca cuprindere:

l • O • M
ROMVLO • PARENTI
MARTI • AVXIL1ATORI
FEUCIBVS-AVSPICIIS-CAE
ţ, bAKIS • DIVI • NERVAE
TRAIANI • AVCVSTI
CONDITA • COLONIA
DACICA
SARMIZ
; 10 PER
M • SCAVR.IANVM p. №.
110. EIVS • PRO • PR ')

In acesta inscripţiuni;, Romulus cu epitetul de «Parcns> figurcză ca o divinitate protectdre a coloniei Sarmizegetusa, imediat după Jupiter Optimus Maximus; <5r Marte, o divinitate superioră olympică, unul din cei 12 Consentes, este amintit numai n ocul al treilea, în urma unui simplu erou, séu semidcû, şi numai cu epitetul modest

e s ca dcfi ui păstorilor şi protector al turmelor avea ca simbol caracteristic doue corne pe cap. Tot
era représentât şi Fa u n us (Val. F l a c c i Arg. VI. v. 530—5U3: inglorius Armes ....fronton cum
US auxit-— ° v i d i i Fast. III. v. 312: quatteiis c o r n u a Faunus).— Una din monelele veclit ale Daciei > r. 11) ne înfăţiscză de asemenea pe Armis cu doue corniţe de asupra frunţii.

. . ' ' ' vo'- "'• nr. 1443. — Am omis aici rectificările şi suplinirile luî Mommsen în

linia *4:* *cx aucto*-C . "' '' lu 'in!a H: *Itg(ieutm) V. Af(aciJoaicam),* de 6re-ce conjecturile sale adese ori nu au fost satis-

• "Itmmtrelea însust recunosce, cS întregirea, ce o propune, cu privire Ia linia 11, nu are o basa ªestul de si«,.,«

igura.

de «auxiliator> Se ar paré, cà vechia hierarchia dogmatică este resturnată in acesta in-scripţiune; şi ne întrebăm, se pote <5re, ca teologia romană, atât de severă şi consequentă în forme, se degradeze o divinitate olympică?

Romul, în calitate de conditor urbis (Romac), era, ce e drept, venerat cu numele «Qui ri nus» pe cele şepte coline de lângă Tibru. însă nu putea se esiste nicï un motiv religios, ca Romul se fie decretat în cultul public al Dack-I, ca«Parens» al coloniei Sarmizegetusa, care nu purta nici cel puţin numele adoptiv de «Romula>, orî «Romulea». Este aşa dar afară de orî-ce îndoielă, că numele, de «Romulus Parens» din acesta inscripţiune se referă la altă divinitate, nu însă la «Romulus Quirinus>.

Esplicaţiunea acestei misteriôse inscription! o putem afla numai în tradiţiunile religiose şi istorice ale Daciei. Sarmiz-egetusa purta de fapt numele lui A r m i s séû S a r m i s, care avea un cult religios vechia nu numai în Dacia, dar şi în Scyţia, în Thracia etc. La a. 110 d. Chr, se pune fundamentul noue! colonii. Senatul roman hotăresce a se păstra numele istoric al acestei capitale, şi ast-fel noua colonia este consecrată sub numele de Sarmiz-egetusa. O-dată numele cel vechiû al cetăţii fiind adoptat, era o condiţiune indispensabilă a dreptului public sacral se se respecteze şi drepturile vechilor divinităţi tutelare, cu atât mal mult, că în rugăciunile de evocare, se făcea acestor divinităţi o promisiune solemnă, că ele vor rëmâné şi pe viitoriû protectôre ale poporului şi ale ostaşilor romani (Macrob. Sat. III. 9).

Legatul imperial Scaurian face în inscriptiunea de inaugurare a coloniei numai o schimbare deforma. Numele lui Arm i s seu Sarmiz, al vechiului întemciătoriu şi patron al Sarmiz-egetusel, a fost substituit in acesta inscripţiune prin divinitatea equivocă a lui « R o m u l u s Parens», un nume, care din punct de vedere istoric şi dogmatic se referia la Armis, ér d;n punct de vedere politic onora pe Romul, numit de altmintrelea în legendele evului de mijloc şi Armelus (Graf, Roma nella memoria del medio evo, I. p. 107). Cele.-laltc divinităţi protectdrc ale Coloniei Sarmizegetusa, aveau de asemenea tradiţiunî religiose la Dunărea de jos. Jupi ter Optimus Maximus représenta de fapt pe Xsuţ *up.---oţ* (j-îŢi-stot:, su^oo-a, divinitatea cea vechia tutelară a Daciei (Vedî maî sus p. 226). O probă în acesta privinţă ne sunt cele 24 inscripţiunî ale Cohortei Î" Aelia Dacorum din Britannia, din cari 21 se vèd dedicate lui I. O. M. (C. I. L. voi. VII, nr. 806—826, 975). în fine Marte, era d;ul protector al câmpiilor getice (V i r g i l i u , Aen. III. 35: Gradivum patrem G e t i c i s qui praesidct arvis).

Hermes, pe care Romanii î-1 asimilară mal târdiu cu Mercur i u , ne mal apare a divinitate protectore a coloniei Sarmizcgetusa şi pe un stâlp tetragon, seu pe un arminden antic (hermathene), ce a esistat în sec. XVI-lca in biserica româncscă din Haţeg cu inscriptiunea: Mercurio et Minervae dis tutclaribus (Neigebaur, Dacien, p. 88,1; 29, 48).

Despre Hermès, ca părinte al rasei romane şi despre raporturile sale filiale faţă cu Dacia mal avem încă o inscripţiune de o importanţă deosebită, al cărei înţeles însă până astă-dî a rcmas cu totul obscur. Acesta inscripţiune pusă pe un altar votiv, s'a păstrat întregă până în clilcle nôstre (C. L L. vol. Ill, nr. 1351, 7853).

[J]) Chipul tradiţional al luî Romul se vede a fi fost représentât in aceeaşî Connu, ca şi al luî II c r m e s , doue p e n a s e pe cap. V i r g i l , Aen. VI. v. 779—SO:

: cap. V l r g l l, Aen. VI. v. 779—80: R o m u l u s J Assaraci quein sanguinis Ilia jnatcr Educel: videa' ut gemiriae s l a n t v e r t i c e c r i s t a e ? .

R o m u l u s J Assaraci quein sanguinis Ilia jnatcr Educel: viden' ut gemiriae s l a n t v e r t i c e c r i s t a e ? .

Textul dedicaţiunif este urmStoriul: ...... ,

I • o • M
TER.RAE • DAC
ET • CENIO • P
• R.
... ET • C O MME
R. C
FELIX • *CMS* • N
• SEr VIL • SxtO
POIT NC
PR. o M-s EX ST MIC
EX • VI / / / / / / /

Ifovi) O(ptimo) M(aximo), Terrae Z)ac(iae) et Cenio I'(opuli) R(omani) et commerci(i) 'elix Cacs(aris) n (os tri) se[r](vus) vil(icits) statio(nis) font(is) Aus(usti) fromot(us) , st(atione) Mic(ia) ex m.

în acesta inscripţiune Terra Dacia, Mama cea mare a timpurilor preistorice, 'f p 251), identică tot-o-dată cu Maia, mama luî Hermes (Macrob. Sat. I. 12), ocupă icul vechimii şi al demnităţii înainte de Genius Populi Romani et commercii. e întrebăm însă, cine este acest mare Geniu tutelar, fiind-că sub numele acesta după jm vedem, se vorbesce aicï, numaï de o singură divinitate, însă cu doue calităţi principale, na ca Părinte al Poporului Roman si alta ca Părinte al comerciuluî. De fapt, noî avem ici o simplă perifrasă. Geniul, seu divinitatea, la care se refer aceste cuvinte, este Hermes ^ermias), unul şi acelaşi cu Armes al Scyţiei şi cu Armis al Sarmizegetusel, numit şi .omulus Parens în inscripţiunea legatului imperial Scaurian. Ne aflăm aşa dar aicï în iţa unor tradiţiuni cu forme oficiale şi religiose, carî atribue vechiului Hermcs, seu lui irmis al Daciei, onorea de Părinte al Poporului Roman.

Monstele cu inscripţiunile APMiî şi SAPMIS BAÏIA au fost, fără îndoielă, bătute în !mpurile mal târdil ale Dacici, când Armis devenise o personalitate legendară şî avea n cult religios. Tipul seu pe aceste monete ne înfăţişeză numai efigia unei divinităţi rotectore a Daciei, a unul Domn glorios, ce a ilustrat acesta ţeră.

B. *Manelele cu Itgenda K(r»ii)S |Q(n).*

O altă grupa de monete archaice ale Daciei, ce se descoper adese-orî în părţile de ud-vest ale Transilvaniei, sunt fabricate din aramă mestecată cu argint şi puţin aur. keste monete se caracteriseză prin forma lor scufată, séû fôtte concavă; au un dia-netru de 30—36""»-, o grosime de 1—2"™- şi presintă o colore galbenă-cenuşiă (Fig. 216).

Cele mal multe din aceste monete ne înfăţişeză pe revers, seu pe partea concavă, 'gura unul cal cu piciôre de pasere. Călăreţul este indicat în mod simbolic prin > simplă cârjă, scă prin un batiu avond un caduceu in partea de asupra, atributul prin-•ipal al deulul Hermes. La început, varga cea de aur a lui Hermes avuse forma unei :>mple nuiele cu trei foi, fipSoţ Xf00"^ tp'.itEţy.o; (Hymn, in Mere. v. 529). Mal târdiù nsă, acesta varga ne apare sub forma unei cârje pastorale (ceryx). Cele două fol lUPen<5re fură apropiate mal mult una de alta şi în urmă transformate în şerpT; o alu-llune 'a fabula, că

Hermes vëdênd doi şerpi bătendu-se i-a despărţit cu varga sa. Sub orma acesta, după cum ne spune Pliniu (1. XXIX. 12. 2), varga Iui Hermes era usiiată a PopOrele barbare, ca simbol al rcconciliăril, al concordiei şi al păcii. Pe unele din



246, — Vechile monete ale Daciei. **Grupa** Arinis-Ion i).

1) DupI Archiv d. Vcreln.a f. „Icbenb. I .ndesVundo. N. F. XV. Bd. T,f. I-III. V.-Dctilaehriftcn d. Wiener Udimi». Phil.-hiil. CI. IX. BJ., p. <02. *9.* — Alta v*rlcll|l din «işti cnlcjciiă **ie** pot v.di la B o l l l a c , umjwiu C»rpa|ilor, Nr. 939 <lin 1871,)i li. Froehner, t.» C.tonne Tr»j»ne, t. l, *f,* VIU.

aceste moncte, în locul caduceuluï figurezā o l i r ā archaicā cu treî corde, atributul usical al luï Hermès. *Coma* calului e formatā de regulā din şepte globule seu steluţe, umărul Pleiadelor, din can făcea parte Maia, mama luï Hermes. Une orï aceste Iute se vcd grupate lângā o-laltā în forma constelaţiuniî Pleiadelor '). Adese orï pe reversul acestor monet e ni se presintă şi unele monograme, séû i n serip-tiunl abreviate. Literele însă au de regulă o formă simbolică. Ast-fel, că una din varietăţile aceste (Fig. 246, i) ne înfăţişează pe revers un pătrat lungăreţ divisât de a lungul in doue secţiuni [D. De fapt, noi avem aicî o literă archaică, şi fiind-că reversul acestei monete ptfrtă ca simbol un caduceu, va trebui să considerăm maï ântâiù acest semn

grafic ca un B, literă iniţială din numele lui Hermcs, după cum

cei vechi scriau ti A /V\ 4 ^ g — EfJA«c 2). pe un alt revers (Fig.

246, 7) vedem imprimată litera O,

care sub forma acdsta corespunde in prima liniă la 6(eoc).
Rëmâne se esaminăm acum aversul, seu partea convexă a acestor monete. Pe acesta faţă se vede imprimat tipul principal, un cap viril, care la primul aspect se ar paré că a fost desemnat şi gravat în un stil cu totul capricios şi barbar, însă forma acesta singulară a capuluî, nu se datoresce în nici un caş barbariei arte), ci noî avem aici un tip h i e r a t i c tradiţional, compus ast-fcl din maï multe semne şi figurî simbolice, dup? nisce doctrine vechï mctafisice.

în partea de jos a capului se vede litera IV seu i\ = A, ornată cu globule séù steluţe (Fig. 246, 3, s). Din aintea frunţii' este litera S avênd forma de la drépta spre stânga, orï vice-versa. Pe un alt specimen, litera A ne apare sub o formă maï archaică l , ce corespunde la un A. latin. Ast-fel că avem aici dtSue litere isolate, una iniţială şi alta finală, ce ne indică numele regelui *t((rmt)S,* după cum acelaşi nume ne apare indicat şi pe revers prin semnul grafic 0] *(\|fermesj).* Maï esistă încă o varietate din aceste monete (Fig. 246, 3), unde înaintea luï A se vede şi litera V (D*[eus]),* ce corespunde la O (©si?) de pe reversul de sub nr. 7.

Despre Hermès maï spuneau legendele vechi, că densul a fost autorul limbeî vorbite; că el a dat voce celor de ântâiù rjmenï, séû facultatea de a-şî esprima gândirile prin cuvinte [3]), din care causa, mai avea şi epitetele de Xôfioç şi ep|i.YjVE(j;;. Acesta legendă teologică, care ne înfăţişeză pe Hermes ca ver bum, seu ca inteligenţă divină a anticităţii, o vedem esprimată în un mod fûïte clar pe aversul acestei grupe de monete. Capul regchn Armis, seu Hermes, este figurat aicî cu buzele deschise sub forma unuî *V* (verbum) seu .rf (Xoyjţ)i ca şi cum el ar înveţa pe cineva primele elemente ale esprimăriî cuvintelor.

upă cum vedem, cele mai multe din aceste monete vechï aie Daciei:, ne presintă PC avers capul hieratic al regelui Armis, sub forma luï '%ur,ç epţrrjvS'Jî, ér pe revers aflăm atributele luï Hermes ca nunţiu al deilor, cârja pastorală, ori cârja cu formă de

^ *l n* c.nracier simbolic M are 51 forma particulară c o n c a v . 1 a acestor *manete.* Avem aici o emblemă teo-°gic a broscel [estose din legenda lui Hermcs, şi intr'uii sens mul vast a Ultiî ceriului (Ser vi u s, Virg. A">. L 505).

Cliormunt, L'origine et Ia formation de Tălpii, gr., pag. 13. 25.

l» "'" OP«" et dies v. 78.- Horatil Od: I. 10. - Ovlrtli Fast. V. v. M9. - MacroMI S.-.I. I. 19-

caduceû şi calul sêû ceresc, uşor şi repede, numit şi equus ales, Arion, Scythius, (Dupuis, Orig. d. tous les cultes, VI. 480-83).

Hermes întocmai ca şi alte divinităţi avea în anticitate diferite numiri '). Ast-fel unele din aceste monete concave ale Daciei portă pe avers numele luî *A(rmt)S,* ér pe revers numele Iul lOf«) séû [anus *). La acesta categoria aparţine specimenul delà (Fig. 246, 6) unde monograma (D ne apare sub forma de l D = I O. Pe un alt specimen (nr. 2) aflăm literele 101. Este acelaşi nume de ID(v), însă sub o formă mistică de 5u>-f), = vox, verbum, clamor, flatus '). De altmintrelea chiar şi monograma O (6eiţ), de la Fig. 246, 7, ne înfăţişeză sub acesta formă şi o combinaţiune din 10 =* IO(v). în alfabetul plutaşilor români de la Rucăr (j. Muscel) monograma -® se folosesce spre a indica numele personale, ce încep cu *Io* (Ion, losif).

In fine, mal e de lipsă să notăm aici, că numele de IGD (ʸl<uv) se mal vede indicat pe aceste monete prin semnul astronomic al cumpenei £%, şi prin forma caduceuluï V şi *£Ţ>.*

Afară de tipurile şi afară de legendele abreviate, despre cari am vorbit până aicî, mal aflăm pe aceste monete diferite simbôle astronomice, carî ne probeză în mod pe deplin cert, că acest A r m i s, représentât pe monetele concave ale Daciei, era una şi aceeaşi personalitate preistorică cu I an u s seă "Iiov.

Ast-fel vedem, că cele mal multe varietăţi din aceste monete ne prasi.ntă pe revers un atribut cu totul particular, trei globule seu steluţe, împreunate prin o linie dreptă şi avênd forma unei măciuce cu trei noduri o— o—o. De asemenea se văd si pe avers mal multe globule séû steluţe, ce încunjură tipul lui Armis în formă circulară, seu semicirculară.

Una din constelaţiunile boreale cele mal frumôse, a fost consecrată în anticitate lui I an u s şi purta numele seu. Acesta constelaţiune compusă din 25 stele visibile, se caracteriseză cu deosebire prin trei stele frura<5se de mărime secundară, aşedate in linia dreptă şi num te în era creştină bastonul lui lacob.

Arabil, cari ne-au transmis în evul de mijloc cunoscinţele astronomice, ce le primise în diferite timpuri de la Greci şi de la triburile pelasge ale Asiei, numiau întregă conste. laţiunea acesta Aramech. Cu deosebire se da acest nume stelei celei mai străluciWre din cele trei aşedate în linia dreptă (Dupuis, t. VI. 411). Ast-fel sub forma de Aramech, Arabil ne au păstrat numele lui Armis, séû Armes, pentru constelaţiunea atribuită luî I a n u s *).

Numele lui lanus, sub forma de Io n os, ne mal apare şi pe altă monetă din acesta serie.

Una din aceste varietăţi, pe care o reproducem aici sub Fig. 246,12, ne înfăţişeză pe avers tipul lut Armis cu buzele deschise (epavei;). Pe revers vedem représentât pe acelaşi Armis în calitate de Fa tu us, séû profet al păstorilor (Hymn. v. 566), şecjend pe un tron decorat cu stele, şi avênd în mâna stângă un sceptru de globule séû steluţe,

[1]) Cicero, K. D. l, 30: In Pontificum libris Deorum non magnus numerus, nominum magnus.

•) Archeologul Kenner din Viena, Torbind despre o serie de tnoneto barbare, ce

aparţin în mare parte Daciei, constată de asemenea acelast fenomen, doue nume pe una si aceeaşi monetă (Wiener Num. Zeltschr. XXVII B. p. 71).

***) Constelaţiunea Ini Ian u» se mat numia ţi c i n mans, clamator, voci fera tor (Dupuis, VI. 411).**

***) în anticitatea greco-latină numită si Bootes (Bonnul), la Husychiu Orion.**

ana drépta Çinênd o pasere, pe care o privesce în faţă (avem aspiciens). în partea • te a figureî legenda " SIAElYîA ér în dos A . MI IONON <), adecă doue nume
nul Af_e;MI<y şi al doilea forte clar IONOS.

_ cum vedem, noî ne aflam aicî în faţa unor date positive, că în timpul când se e aceste monete, tradiţiunile teologice ale Daciei identificau pe Armis, vechiul rege ï tèrï' séu pe Heimes al Pelasgilor meridionali, cu Ion séû lanus, numit de Ju-
1 ntiquissimus di vu m, şi despre care spuneau tradiţiunile italice, că domnise • 'ntâiu in părfiie de resărit ale Europei '). De altmintrelea au esistat şi in teologia romană raporturi forte apropiate între lanus şi Hermès. Amândoi sunt rectores • rum- amendoî păditorii porţilor ; amendoî mijlocitori intre dmenî şi d.eî ; amendoî aveau tribut cârja séù varga; amêndoï eraù consideraţi ca una şi aceeaşt divinitate a sôrelut Macrobii Saturnal. I. 9. 19); amendoî înfăţişaţi cu doue feţe, Hermes în părţile de Ssărit ale Europei şi lanus în părţile de apus. în fine mai notăm aicT, că nnele emisiuni • le aşilor romani purtau pe o faţă tipul lui lanus şi pe alta tipul lui Hermes séû Mercuriu ').

Aceste monete concave ale Daciei, ne înfăţişeză ast-fe1, cea mal archaică formă oficială numelui, séù conumelul, de *lO(n),* ce-1 avuse primul rege divinisât al acestei ţerî, un urne glorios, pe care l'att păstrat, ca un titlu sfânt şi tradiţional, Domnii români până in ilele nôstre; insă de sigur fără se-şi prîtă da sema de originea, de vechimea şi stră. icirea estraordinară a acestui nume adoptiv. ..

Pe unele din aceste monete (nr. 6) ne mai apare ca simbol şi figura unui câne //(ft\ esemnat in -acelaşi mod elementar archaic ca şi figurile de animale pe pristenele des- opcrite la Troia. Cânele era animalul sacru al luî Hermes şei Mercuriu, simbol al igilantei şi fidelităţii. Un vechia as libra!, ce a fost atribuit oraşului Hadria din Picenum, e înfăţişeză pe avers tipul lui lanus, încins peste frunte cu o diademă de trei stele o—o—o, lături se vede legenda HAT, ér pe revers un câne culcat. După cum ne spune Ovidiu 'ăst. V. 129 seqq.), vechil 4[e]' tutelari aï Romei, numiţi Lares praestites, a căror erbătdre religiosă era în 1-a 4' [a] luneî Maiû (séû Ia Arminden), încă aveau ca simbol n câne lângă picidre, de (5re-ce, după cum scrie Ovidiu, Larii aceştia,

dimpreună cu cânele,

egheză pentru siguranţa poporului reman şi a

murilor cetăţii.

Acest atribut al «Jeulul Hermes represénta de fapt constelaţiunea australă, numită xuiuv, ani s, séû cânele ceresc, compusă din 20 stele, între cari se află Sirius, stéua cea ia! frumdsă şi maî strălucitele a ceriului, consecrată în particular Iui Hermes, şi pe care irabiï o nuraiau aliemini şi aliaminio (Dup ui s, VI. 509). Rolul, ce Va avutîntco-.)gia vechia a Daciei, acesta constelaţiune (cuius sideris effectus amplissimi in terra sen-untur. Pliniu. II. 40.) se constată prin figura simbolică, ce o reproducem aici (Fig. 247).

') Acestï monets face parte din coUc(iunea Proltesch-Osten. Destmnul s'a publicat mal ântâin tn Dcnkjchr. ien. Alcad., IX. Rd., p. 402, nr. 9. Neavend la In demânat publicaţlunea vienesă, noî reproducem Up. 749, '• 12 tipul acestei monete dupi T o c i l e » c u , Dacia înainte de Romani (Ed. Acad. ro.n.) Tub. 7, nr. 9.

u l Car (I de astt-dl, cari represénta în mare parte num.I populajiunea slavisata a Mesiel vechi, aflam moţ'me de cinttce beuinescl dtspie un eroB mitic, numit lancul voifod Talach «i lancula »»«c (viUiul), a cirul atribute sunt un cal n»sdr»Tan şea fugacio, o » (e a de s < r î ii o pasere <«tr» (Şe.îtoarea, Fălticeni, 1896, p. 142.209.)

P"e, ct teologia romanţ cunoscea numele de Armis a lui lanus. Diferite alusiunl la acest nume aflam

2, ' ^'v'u (I. 19); (lanus) apertus ut in armis esie civitatem significant. — Oridiu, Fasl.

in partea din ainte, sub piciorul stâng al cânelui, se observă o mică cavitate de formă circulară, destinată pentru o petră lucitOre, seu steluţă emblematică. Tot ast-fel era reprc-sentată constelaţiunea Sirius şi după învăţatul cbreu Aben Ezra: Figura Caniş, in cuius s i n i s t r e pe d e a n t e r i o r e lucerna (Dup u i s, VII. 53'i. Arcul, pe care se rădimă figura.



247.— Caniş sidéré u s. simbolul constelaţiuni; australe S i r i u s. Figură de bronz descoperită în România. Mărime originală. Colecţiunea nostră.

este perforat la ambele capete, de unde résulta, că acest simbol astronomic a fost destinat se fie ţintuit pe un obiect de formă emisferică.

Monetele cu tipul lui I u n u s erau cunoscute încă din cea maî depărtată anticipate. După tradiţiunile istorice ale Romanilor şi a!e Grecilor, lanus a fost cel de ântâiu. care a bătut monete d.e aramă; cr poetul Lucan (Phars. VI. 405) scrie, că 11 on (înţelege Ion), care domnise peste pământul thessalic (séû al Pelasgilor), a fost cel de ântâiû, care a pus argintul în flăcări, care a bătut monete de aur şi a topit aramă în cuptdreie sale cele imense >).

Cele mal vechi monete, ce aparţin acestei grupe, au fost bătute, fără îndoiclă, in timpurile. când tradiţiunile şi doctrinele teologice ale Daciei formase din Armis o personalitate divină, când mistcriele religiose de la Carpalî ajunsese în deosebită Mure. şi când influenţa lor — condusă de proselitism — inccpii.se a se cslindc: şi la Pcla.sgiî meridionali :). Acesta epocă este în lot caşul anlcrioră ultimelor migraţium arimicc către apus şi mcdă-di.

în G a l l i a Helgică. unde emigrase din timpuri depărtate diferite triburi arimice. noî vedem imitată forma concavă a monelelor dace. Lângă Scquana şi Rhodan se reproduc în mod arbitrar tipurile, simbolcle, unc-ori şi litera S de pe monetele lui Armis, fără a se ţine semă de valôrca particulară istorică, ce o aveau aceste semne pe moncleie originale. Gallia vechia nu a avut. după cum seim. o creaţiune propria de tipuri monetare. Caracterul esenţial al monetelor sale a fost. până la începutul dorninaţiuni; romane, co-piarea şi imitaţiunea tipurilor italiene, siciliene şi hispanice, şi chiar a monetelor din Thracia şi Macedonia.

în I t a l i a , ceie mai vecii! monete de aramă purtau numele de *As;* un cuvent a cărui origine a renias până astă-di obscură. De asemenea nu putem sci cu siguranţe-, nici până astă-dr, în care parte a Italiei de mijloc au început a se bate cele de ântâiû monde numite aşî. Un fapt insă. ce merita toţi[3], atenţiunea nostră. este. ca aşii cei vcch; ai Italiei centrale ne presinla forte multe forme simbolice şi chiar litere imitate, ori

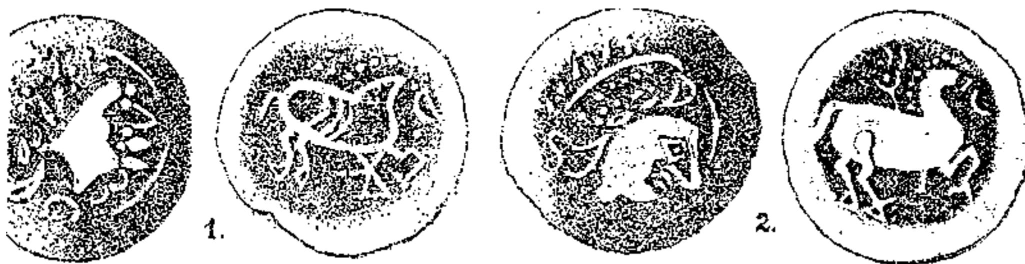
copiate, de pe monctele *lui* Armis-Janus din Dacia. Ast-fd uncie emisiuni ale aşilor romur.i înrtâ pe avers efigia lui lanns şi pi; revers a lui Hernies. O alia scrie de aşi cu tipul lui Hermes aparţin oraşului Ardea. O monctă autonomă a Albei din Laţiu are pe avers capul lui Hermès şi pe revers figura Pegasului fugind de la drépta spre stânga. Pe un alt as italic cu legenda HAT vedem reproduse cele trei stele simbolice ale Daciei o—o—o, decorând ca o diademă capul iui lantis. în rine, pc un as roman, de sistem libral. aflăm literele combinate M, o simplă imitaţiune a monogramei A? (Maia) de pe monetele de la Carpaţi ').

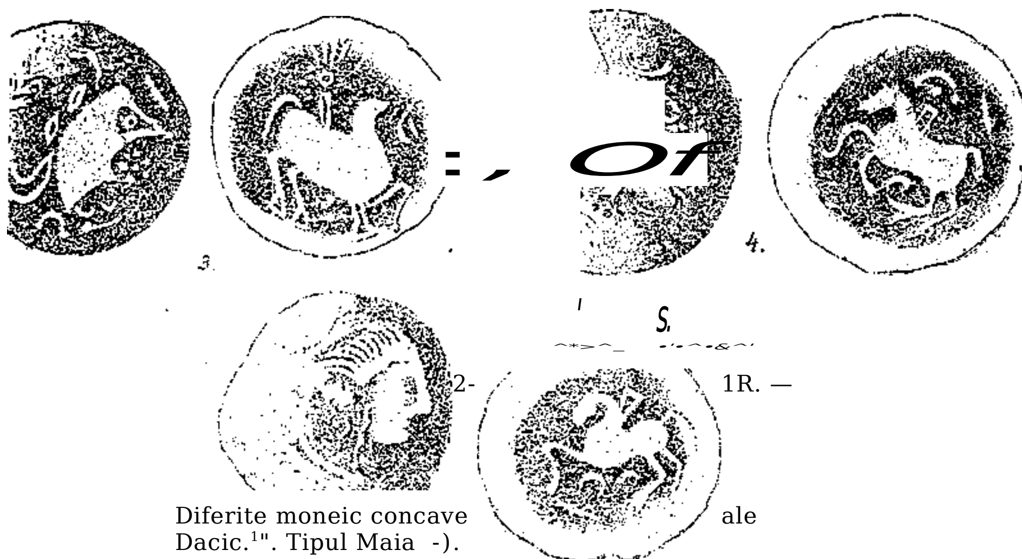
După cum vedem, cele mai vechi monete ale Dacici şi Italiei pori à tipurile şi atributele aceleiaşi divinităţi, a lui lanus-Armis ; însă. in ce privescc vechimea şi conccp-tiunea simbolică,' prioritatea o au monetele Daciei.

C. *Moiictclc dace, lipul Maia.*
Uncie, spcciminc avêiiil pc revers finira mesagerului călare şi legenda I A N VM (S) ARÏ M *(t/ s).*

La acesta grupă de monete aparţin dôuo catagorii.

Unele sunt fabricate din acelaşi metal, ca şi cele precedente, din aramă mestecată


1. 2.



Diferite moneic concave ale Dacic.[1]". Tipul Maia -).

Se VC.K. „„,,. 7Wi

•' l'il|>a Aivhiv ,!
v,.... :..

:; r,- vi 11,1 T.-,f. iv
—vi.

cu argint. Forma lor este concavă şi aparţin la clasa drachmelor şi tctradrachmelor dace (Fig. 246). Greutatea efectivă varidză între 15/32- 18/32 după lotul vienes.

Aceste monete, descoperite in Transilvania, ne presintă pe avers tipul nimfei Maia, une ori cu o grupă de 6 — 8 globule seu steluţe, simbolul constelaţiuniî Pleiadelor, între cari locul vechimii şi al onorii î-1 avea Maia, fica luî Atlas. Pe una din aceste monete, nimfa Maia este figurată cu faţa in formă de pasere (Fig. 248, s), o alu-siune la numele poporal al constelaţiuniî Pleiadelor: g a l l i n a cum p u l l i s suiş.

Fe revers se vede imprimată figura calului ceresc cu diferite simbole, cârja pastorală a lui Hermès, cele treî stele seu globule din constelaţiunea luî lanus împreunate cu o linioră drdptă, grupa de stele a Pleiadelor, carî une-orî formeză coma calului, alte orî sunt a.sedate în cerc în jurul altei stele centrale >).



249. — Mon et ă d a c ă , tipul Maia, avênd pe revers legenda IANVA\ (S) ARIM^j;. După Ar eh i v d. Vereines f.

A doua categoria din acesta grupă de monete se caracteriseză prin o artă mal progresată, in ce privesce desemnarea şi imprimarea tipurilor. Aceste monete sunt de argint şi au o greutate efectivă între 16.685 — 17 gr.

Pe avers se vede imprimat un bust de femeie, tip nobil şi inteligent, cu perul frumos inelat. De ambele laturi ale ti-pului câte o foie de mălin. Este Maia, mama <gloriosuluî> Hermes, căreia Homer (Hymn, in Merc. v. 4) i dă epitetul de sonXoxaiAoţ, cu perul frumos buclat (Fig. 249).



250.—Monetă dacă. *Av.* Tipul Maia cu a-tributul foilor de mălin şi legenda *f£* (Maia).

251.—Monetă dacă, tipul Maia. Revers cu legenda IAN VM(S)

Reversul acestor monete ne înfăţişezi de regulă figura unui călăreţ în fugă mare, ţinend în mână un ram de m ă l i n cu treî frunde *'•').* Este Hermes, mesagerul deilor, cu varga sa homerică [4]).

0 Pc aceste manete, une orï calul ceresc c représentât Hïra cap şi fără gât. Cf. A r a t u s : exoriems vîrgo .... occidit, ... E q u i n u m c a p u t, occîdit etiam c o l l u m (D u p u i s , VII. 4). La pidorele Virginei se află sieuii numită I a n u s (Ibid. VI. 317).

-) împrumutăm acest desemn din Archivul de peste Carpaţî; însă. după cum amintim în text, nu tote literele legendei sunt reproduse exact, cu deosebire ultima literă din grupa de jos.

:i) La Horaţiu (Od. II. 7. 13) M e r c u r i u, séû Hermès, are şi epitetul de « c c l e r »; im cuvent, care în timpurile vecht avuse înţelesul de c ă l ă r a ş (eques), — Cf. Fulgentii Myth. lib. I. —Vechile monumente de artă ale Greciei înfăţişări pe Hermes cu a r i p Î la pălărie, orT la piciore, ca ast-fel se potă trece nu numaî peste uscat, dar şi peste mărî. însă la Pelasgiï de nord, după cum se constată din monumentele numismatice şi din orna-mentele urnelor funerare, Hermes alergă c ă l a r e

Mai multe esemplare din acesta specie de monete se află în colecţiunile cabinetului imperial din Viena. Unele au fost descoperite in anul 1776 la Poşon (Pressburg) în Ungaria; altele in anul 3855 la D eu t s eh -J a h rendorf în comitatul Moşon lângă ţermurele drept al Dunării (Pannonia de sus); în fine alte esemplare au fost aflate în anul 1880 ') la Simmering în Viena.

Distinşii archcologi SeidI şiKenner din Viena. cari s'aû ocupat cu descrierea acestor monete, au trecut cu vederea importanţa istorică a tipurilor numismatice, pe carï dânşii le caracteriseză numaî prin cuvintele, «un cap de femeie» şi «un câlăreţ>. în ce privcsce însă legenda de pe revers, donşiî erau de părere, că acesta conţine numele unuî principe barbar necunoscut de pe teritoriul Pannonieî superiôre, IANTVMARVS. Acesta descifrare a legendei, sub forma de IANTVMARVS, nouă ni s'a părut încă de Ia primul aspect al de-semnuluî, ce se publicase, ca nesatisfăcătore. Din acesta causa am crecjut, că e necesar *se* avem informaţiunî mai positive despre tote esemplarele acestor monete, câte se păstrezâ aslă-di in colecţiunile cabinetului numismatic imperial din Viena. După comunicările, ce a bine-voit ani Ie face în acesta privinţă, Direcţiunea museulul imperial, legenda este uniformă pe tote esemplarele acestei monete, compusă din doue grupe de litere, una în partea de sus, la drépta, şi alta în partea de jos, fie-care grupă conţinând aceleaşi litere. Tot-o-dată Direcţiunea museuluî imperial a bine-voit a ne pune la disposiţiune şi o copia în ipsos de pe reversul esemplariului celui maî bine conservat, şi al căreî desemn noî î-1 reproducem aicî sub Fig. 251.

Intru adevër, îndoielile, ce le avusem încă de la început, despre esactitatea descifrării accsteî epigrafe, au fost pe deplin întemeiate, IANTVMARVS, că legenda numismatică, este o simplă erore.

Insă mai înainte de a esamina conţinutul acestei legende, este de lipsă se facem aici o constatare. Monetele dace î-şî au particularităţile lor naţionale, în ce privesce forma tipurilor şi a simbolclor, forma alfabetului şi esecuţiunea epigrafică a legendelor. Adese-orî, literele imprimate pe aceste monete au formă simbolică, ca se corespundă maî mult, ori mai puţin, caracterelor dogmatice ale divinităţilor tutelari. Ast-fel vedem, că pe mo-netele din grupa Armis-Ion atât simbélele, cât si literele, au caractere astronomice; tote sunt ornate cu steluţe seu globule, fiiind-că globul era forma primitivă dogmatică, din care se născuse lanus (O v i d., Fast. T, v. 110: Tune ego [lanus] qui fucram globus). Pe alte monete, literele sunt formate din liniore neîmpreunate, mai grcSse la basă şi maî subţiri la vêrf, având aspectul unor corniţe simbolice ; adese-orî alfabetul legendelor este compus din litere de formă latină, mestecate cu caractere archaice pelasge ; în fine, se mai întemplă, că unele părţi ale literelor sunt aşa de slab imprimate, încât pot sa rcmână neobservate şi de ochii cei mai deprinşi cu cetirea legendelor numismatice. Tote aceste particularităţi epigrafice ale vechilor monete dace, produc dificultăţi seri6se Şi adese-orî retăcirî în descifrarea esactă a legendelor.

Revenim acum în particular la inscripţiunea, ce o vedem imprimată pe reversul acestor monete (Fig. 249. 251).

In ce privesce prima grupă de litere, t/VV/VV , vom face aicî o constatare de fapt.

) ScliU, Beitruge zu ciner Chronik der arch. Funde der oesterr. Monarchie, in Archiv

f. Kundc d. oestcrr. «•chiclusquellen, XV(1856) p. 303. —Kciiner, Der lliinzfund v. Simmering, in Wiener Num. Zeilschiifl. XXVII B. P- 55 seqn.

După esaminările, ce *a* bine-voit a le face distinsul archeolog d-1 \V. Kubitschek din Viena, nu esislă nici cea maî mica urmă de vre un T legat cu N pe nici unul din cele cinci csemplare ale museuluî imperial ; si acesta se confirmă şi prin copia în ipsos, ce ni s'a trimis (Fig. 251). A doua cestiune paleograficâ este, că litera /VI, prin care termină acesta primă parte a legendei, nu are nici de cum valôrca unul M latin, ci este una din literele caracteristice ale alfabetului cadmic pelasg, dacic, etrusc, şi retic, representând pe cav (=2); ast-fel, că prima parte a legendei de la Fig. 249 si 251 conţine numele de INVM= IANVS '). A doua grupă de litere, ce se vede în partea de jos a reversului, are pe tsemplarul cel mal bine conservat al museuluî din Viena (Fig. 251) forma de AiU/1, unde litera R este însemnată de asupra cu un globulet, ast-fel că représenta aicî valôrea unui RI. în ce pri-vesce însă ultima litera[1] AA, acesta nu este un VS, după cum au presupus archeologii Seidl şi Kenner, ci avem aicî numai un simplu M în gen archaic, cu piciorul dinainte forte subţire (care a remas neobservat). Spre a pune maî bine în evidenţă acesta împrejurare, noî vom reproduce aicî câteva speciminc despre forma acestei litere în alfabetul cadmic-fenician, cadmic-grecesc, şi din manuscrisele ce aparţin primei période

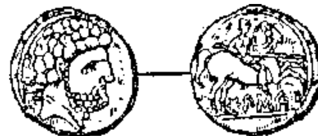
îvl WU M, <_ ; ele vor servi spre a lumina
w1 xV\ a evului ele mijloc:

şi maî bine cestiunea, că acest caracter cpigrafic, ce a fost considerat intr'un mod eronat ca VS, nu este de cât un simplu M.

Ultima grupă de litere de pemonctele Fig. 249. 251 ne presintă aşa dar numele de ARIM^z/j-J.

Istoricul Xantus (fr. 4) încă amintcsce despre un rege cu numele Ari mus (Arimûn), care domnise peste ţinuturile, unde Typhon purtase resboiu cu deiî.

Pe monetele de aur ale Dacieî, maî aflăm forma de APMIÏ 2).



252. — O monetă a Ilergeţilor din Hispania, bătută la Osca, reprcsentând pe revers tipul călăreţului dacic cu legenda XPMAN[3]).

O vechia monetă de bronz, pe care numismaticii o atribue oraşului Ariminutn din Italia, ne presintă pe avers un cap cu barbă şi căciulă conică, cir pe revers numele ARIM (Mi on ne t, Descr. d. med. SuppI. T. I, p. 208).

O monetă a Ilergeţilor din peninsula iberică, ne înfăţişezi pe revers figura călăreţului dacic cu legenda X P SI A N (Or m a n), ér pe avers tipul lui lanus cu globule pe cap şi pe barbă.

') în cântecele eroice tradiţionale ale poporului român, vechiul Hernies, mesagerul cjeilor din Olymp, inc pună. uiitnele de I u ă n a ş. Gazeta Trans. Nr. 160 din 1905:

C* u l y j) in ù n d r 11 î n s t r u ţ a t, In jos către Bfilgărad, **Cine** fuge **ci** se

Pe murg negru călărind ? . . .
Da se duce I u ă n a ş 7 Voinic mândru din Mila*.

Aici primul vers ne Indică pe Île r mes, al cărui atribut î ti mitologia grccebcă era o p S l ă r i ă cu a îpî seu cu pene.

") Mal esistă încă unele monere dace, ce portă pe revers figura călăreţului (Hermes) cu monograma Ax Şi cu legendele EICCAIO, ECCAIO, HCCAIO ci SVICCA (Arch. d. Ver. a. 1877, p. 85-86). Notăm aîcï, că monograma *i*| o mat aflăm şi pe unde monete a!e regelui Filip II din Macedonia şi a fiului seu Alesandru cel Mare însoţită de tipul, ori atributele, lui Hermes (M i o n ne t, Planches, LXX. 2. 4. — P r o k e s c h - O s t e n , Wien. numism. Zeitschr. 1869. nr. 115). însă pe tute aceste monete, monogramele MX şi n , ce stau în raport imediat cu numele principilor, au numai un sens genealogic. Regii Thraciel, ne spune Herodot, considerau pe Hermes Ca piutopărintele lor.—Arcad.il adorau pe o vechia divinitate sub numele de Zîu; Xâp[JLuJV (P a u s . VIII. 12. 1).

:|) Cu o suliţă în mân;l, în loc de varga simbolici, este hgurat călăreţul şi pe diferite monete ale Dacleï. Cf. Archiv d. Vcreines, a. 1877, p. 85; si l-'ig. nr. 253, p:ig. 75S.

întréga legendă de pe reversul acestor monete *de* argint (Fig. 249. 251) conţine aşa dar numele de IANVS *ARlM(itf),* după cum amenddue aceste nume ne apar şi pe mo-netele concave ale Daciei sub forma de *A(rmi)S |O(n)* ').

Aceste monete, cu legenda IANVA\(S) *ARlM(us),* cu tdtc că au fost descoperite lângă frontierele Pannonieï de sus, aparţin însă, după divinităţile şi după simbôlele, ce le înfăţiseză, la clasa monetelor vechi naţionale a Daciei[2]). Dominaţiunea- Dacilor se estinsese in timpurile din urma ale republice! romane şi peste Pannonia de sus. în acesta privinţă vom aminti aici de espediţiunea lui Boerebista, contemporanul lui Cesar, care cucerise teritoriul Boilor din Pannonia de sus şi al Tauriscilor din părţile de resărit ale Noriculul [8]). Mai rëmâne se amintim aici încă de o varietate a monetclor dace, ce face parte din grupa Maia (Fig. 253). Acesta monetă ne înfăţişezi pe revers tipul călăreţului dac, avênd de desupt o legendă, ce a remas până astă-dî nedescifrată. Unele părţi din literele, ce compun legenda, se vëd a fi fost şterse, ori maî slab imprimate, ast-fel că desemnul, ce-1 reproducem aici după Archivul din Transilvania, este intru cât-va defectuos. însă dacă facem o comparaţiune cu monetele IANVM(S) ARIMf'aj-^, descoperite la Deutsch-Jahrendorf şi la Poşon, putem uşor recunoscu, ca legenda de pe revers este INVM, adecă I an u s [4]).



253.—Monetă dacă, tipul Maia. Pe revers figura călăreţului dac şi legenda IANVA\(S). După Arch i v d.

în résumât, tete aceste monete antice ale Daciei, cu legendele A PAI ÎS BA£IA(so;); A'lV-ţ) Ar^tojp), *A(rMi)S lO(u), A(e)MI(s)* IONOS şi IANVM(S) *ARlM(us),* glorifică,după cum vedem pe marele părinte al ginţii ari m i ce de la Carpaţî, pe A rmis, séû Hermès, interpretul deilor, dascălul cel genial a! lumii vechi, autorul alfabetului şi al astronomiei, despre care vom vorbi şi maî târcliu [5]).

i) în tesaurul descoperit la Deutsch-Jahrendorf, pe lângă monetele cu legenda IANUA\(S) ARIM(«j) s'a allât şi doue escmpîare cu inscripţiunea AINORIX (Wiener Nuni. Zeitschr. a. 1895, p. 5S). Aici, primele doue litere sunt transpuse. Forma originală a numelui este IANORIX (l a n o rix). Tot ast-fel ne spune Suida, că lavooap'.oc ca divinitate era numit si Alujvâùioç, La Eschyl (Suppl. 574) este invocat ZcÔÇ ûUÛJVOc; XpsWV (Jupiter aetcrne regnans).

[a]) EckUel, Doctr, num. I. 2. 4: verisimiliter tamen in hoc tractu (Dac i ac) sîgnati sunt numi tetradrachmi fabncae rudis....qui..........illinc (pe revers) e q u i t e m sistunt . . . quorum magna in hnnc diem copiaţii In l r a n s 11 v a n i a, quae vetcris Daciae nobiîiorem partcm constituit, eruitur; quorsum et pertinent numi Biatec, Busu, Nonnos, Suicca, aliique, — Despre monetele B i a t e c descoperite in Transilvania scrie H e ne (Bey-trage zur dacischen Geschichte. Hermannstadt, 1836, p. 82): Vor eiaigen Jahrcn habs Ich Celegenheit gehabt ei-"'ge m Fel-Gyogy (Transilvania) ausgcgrabene B i a s t e c h s oder B i a - t h e k s zu sehen, welche fur pa-triotische Munzen gehalten wurden: Allein aus 30-40 Stucken, konnte Ich mit Muhe entzilTern, dass die convexe Form erne MUnze, und in d e r Concaven c i n e k l e i n e Erhôhung, d i e aufgehende Sonne, bedeuten soli.

[3]) Strabonls lib. VII. 3. U.—Dupï T a c i t (Germ. 1) teritoriul Dacilor era vecin cu al Germanilor.— Couf. ibid. Hist. IV. 34.

') Pe aversul acestei monete, vedem figurat tipul nimfei Maia, sub formă de Terra mater (Macrob. 1. 12)., a\end pe cap un coif craticulat şi de asupra legenda DVTEVTE. Nu

putem sci, dacă legenda de pe acesta faţî «sact reprodusă, şi ast-fel nu ne putem pronunţa, daca avem aici un nume al divinităţii, ori numele mo-ne'«, şed pote o devisî în limba naiionulâ a Arimilor din Dacia.

') U" relief de marmura descoperit pe la începutul secuiului trecut la Grădiscc, în ruinele Sar mizege tusei,

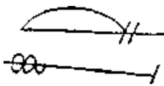
figura unuţ c ;\ l à r e ţ în acecust posiţiunc, cum ne apnre şi pe monetelc Daciei. Desemnul nccstul

înainte de a încheia acest studiu asupra vechilor monete ale Daciei, credem, că presintă un deosebit interes se reproducem aici unele date istorice despre varga de aur a lui Hermes, ca emblemă a puterii suverane a Domnilor români.

în acesta privinţă Fotino ('ISTOV'» tvjţ naXa: A'/v.i«c, II. 6) scrie: După ce Negru Vodă si-a cstins domnia sa peste tetă Ţera muntenescă, a venit la densul Banul Craioveî (din familia Basarabilor), i s'a închinat şi supus de bună voia, ér Negru Vodă a lăsat pe Banul Craioveî autonom în cârmuirea celor cincî judeţe şi i-a conferit varga de argint (âp(i>pav 'pagSov) Fotino estrage acesta notiţă din o vechia cronică serbescă. De aici résulta aşa dar, că varga de aur era în timpurile aceste simbolul autorităţii superiôre a Domnilor români.

în afară de cronica serbescă, pe care o citeză Fotino, mal avem în acesta privinţă şi altă fântână istorică.

Un manuscris latin din sec. XVII întitulat «Historica relatio de stătu Valachiac, 1679—1688., publicat de J. C. Engcl in Ceschichte d. Walachey. p. 109, ne înfăţişezi paloşul şi varga lui Hermes (Fig. 254) ca însemnele naţionale ale puterii şi demnităţii suverane a Domnilor Ţereî româ-ncscî. Despre atributele luî Hermes scrie Albcricus (De deorum imaginibus): sua laeva virgam tenebat... quac erat scrpentibus circumsepta, et gladium curvum, quem harpen homo vocabat.



254. — Atributele lui Hermès ca însemne ale

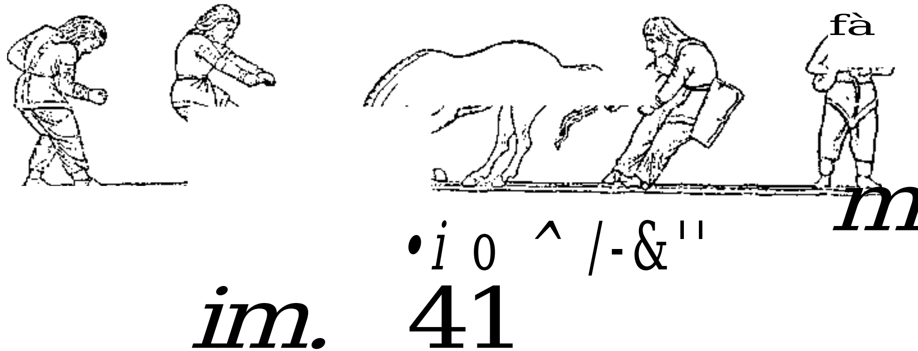
Résulta aşa dar, că varga de aur a fost în timpurile mai vcchî sceptrul tradiţional al Domnilor români.

monument este publicat în revista unguresc.! «Tuciomânyos Gyujtemény» (Pest, 1836, t. IV, p. 114) sub titlul: A' Vâr h ci y i régi lovag (Vechiul călăreţ d« la GraVJisce). Este personalitatea cea legendari a lut II c r ni e s, şi probabil că acest relief forma o iconă sfântă pentru un templu ori sanctuariQ de penaţî.

5. *Ariwiï (Arama f i, Sarmatae, Sauromatae)*
in Scyţict europeană.

Numele cel vechiû naţional al Scyţilor a fost, după cum ne spune Pliniu, A ramaei [1]), o numire modificată după usul limbeï grecescï, ce corespunde i o formă latină de Aram ani, după cum Grecii diceaù TwjAarot în loc de Romani.

în altă notiţă geografică, acelaşi Pliniu vorbind despre regiunile Europei dincolo de munţii Rhipaei, ne spune, că o parte a Scyţicî europene se numia Raunonia '-), adecă Ramnonia, cu *in* prefăcut în *v~u* [3]).



255._Figuri de Scyţî păstori. Scena representată pe un vas de argint descoperit în un tumul de lângă Ni copoi, pe ţermurele de apus al Nipruluî de jos (Eremitagiul imp. din St. Petersburg).



256.—Figuri de Scyţî regali (2xifl-«c {Jota'AYjîoi). Scene gravate pe un vas de electru descoperit la Chercï (Panticapacum s. Bosphorus) în Crimea, în stânga doï rësboinicï conversează; unul rădimat pe lance are arcul legat de bréû, al doilea se radimă pe scut Şi pe lance. Urmeză apoi un alt Scyt, care pune o cordă la arc. Spre a se apëra in contra intemperiilor, eî porta căciule (cucullos) pe cap. Vestmintele lor au ornamentaţiunî pelasge (Eremitagiul imp. din St. Petersburg).

O altă numire analogă, o aflăm la Eustathiu, învăţatul archiepiscop al Thes->aloniceî. In comentariele sale asupra luî Dionysiu Periegetul, densul scrie,

J) Plinii lib. VI. 19. l : Persae illos (Scytharum populos) S a cas in

univcrsum ap->ellavere a proxima gente, antiqui Aramaeos.

; iiinu lib. IV. 27. 3: Insulae complures sine nominibus (in Oceano septentrionali)

....

q i sus ante Scyt h ia m, quae vocatur Raunonia, unam abesse diei cursu.

a la Romani Mayors în loc de Mamors, şi în Uănat Rafna în loc de Ramna.

că Scyţiî au fost un popor de origine thracă, carï s'aù numit şi A т; p. v a C o i [1]). Aici A este numai o schimbare fonetică în loc de P [2]); A7jjj.vaîo'. = 'Prjjivalbi, seu Rh e m n a e i, după cum résulta şi din fântânile geografice, pe carï ni le comunică Pliniu [3]).

La autoriî grccescî, vechii locuitori aï Scytieï, maï erau numiţi şi Sauro-matae, ér de Romani Şarmatae *).

Originea acestei numirî se reduce de asemenea la poporul Ari inilor seu A r a m e i l o r.

în cuvéntul Sauromatae, *S de* la început este numai o simplă aspi-raţiune usitată în timpurile vechi la poporele, ce aparţineau rasei pelasge [5]). în cosmografia lui luliu Honoriu mai aflăm pentru terminul de Sarmatae si variantele de A u r o m a t a e şi R u m a t e [8]). La Stephan Byzantinul, Sannaţia este numită şi Armatia [7]). La acelaşi geograf, sub numele de XapijjiâTa'. figureză o populafiune stabilită lângă Pontul euxin, probabil una şi aceeaşi cu vechii Arimaspî. Aicî iniţialul X ţine numai locul uneï aspiratiunï maï aspre de cât *h.*

în ce privesce silaba finală *îae* din numirile de Sauromatae, Auromatae, Rumate şi Xafjijj.crcai, ea corespunde sufixului latin *ani;* ast-fel că din punct de vedere istoric şi filologic cuvéntul Sauromatae, ori Sarmatae, este numaî o formă dialectală grecisată a terminuluî deSauromani seu Sărmani.

Alte urme etnografice despre Arimiî seu Armânii din Scyţia le aflăm în numirile de tribun şi localităţi.

Pliniu amintesce între populaţiunile, ce locuiau în partea meridională a Scyţiel, pe Rh y mozoli şi pe Râmi [8]).

La Ptolemeu aflăm pe Tu|(.o.oi, seu 'EpD|j.;j.o'., cu locuinţele de asupra Mării caspice °).

') Eustathii Comm. in Dionys. v. 728: 'Ilsav *K* ExiS-at xotl Gpâxiov efl-voţ, *v.* xa! Av)|i-*valo:* Èv.aUùvto (Ed. Didot. Cod. Paris. L, 2708). Cf. Ephorus, fr. 78 ; Scy m n u s , V. 350. '-) Ca şi la Romani Lemuria în loc do Rcmuria (Ovid. Fast. V. 421. 483).

[3]) Un "Apijivaco; ne apare ca vechii! rege al Cappadocieî (Diod. lib. XXXI. 19. 2).

[4]) Plinii lib. IV. 25. 1. Sarmatae, Graecis Sauromatae.

[5]) *S* se adăugea înaintea cuvintelor, cart începeau cu un spiritus asper, d. e.: 5c = so; (eol.) = sus, SX; ~ sal, ?; = sex, en-w. = septem, spnou = serpo.— în limba italiană *s* ca aspiraţiane se aude şi înaintea luî /-. D. e. sradicare (Vocab. d. Crusca, Ed. 1738, lit. *A').*

[6]) Eiese, Geogr. lat. min. p. 45.

') Stephauus Byz., v. 'AXâvoţ, Spot 'Apixaita;. — La Eusthatiu in

Dionys. v. 305: 'AXavoţ, *ooo.*- S'/pjiaTÎac. ») Plinii lib. VI. 7. 2.

") **Pto](MII!lCl** Iii). VI. C. 14.

/\mmian Marcellin (sec. IV) ne spune, că cea mal feroce şi mai' neumană opulaţiune din peninsula taurică o formau Arin chi '). Tornande aun'ntesce despre ore-car! femei vrăjitore scyte, numite Alio-mnae [2]), probabil Ar i o-R u m n a e . După Tacit, Arii constituiau un f-'b resboinic şi barbar stabilit lângă Vistula de mijloc (în Polonia rusescă). T unele lor aveau un aspect înfiorătorii! şi lugubru. Scuturile lor erau negre, corpurile văpsite cu negru, şi ei î-şî alegeau nopţile întunecôse, ça se atace pe 'nimici [3]) Aceşti Arii făceau parte din familia etnică a Herminonilor, seu Armiilor din Germania *).

O localitate de lângă gurile rîuluï Tyras (Nistru) purta numele de *'Er,y.&-,>*aXTO? -/.wjj-vj *'•>)•* Lângă Bosphorul cimmeric esista oraşul 'Epij-uvaooa, întemeiat je o femeia cu acelaşî nume [G]); ér pe cestele de resărit ale peninsulei taurice se ifla H c r m i s i u m '), astă-dî Armiansky.

în fine un vechiu oraş de lângă Nipru (Borysthene) ne apare la Ptolemeu ;ub numele de Seri mon [8]), unde prima literă este numai o simplă aspi-•afiune, ca în Sapfxana (: Apparia) ; S6f/ytţ ("Î'pT[t?]) *&•* [m] Scyţia; 2sf/fwXîa 'EpfioXco), localitate tn Thracia; Sarminium, oraş în Pannonia [6]); S ar-ii aei (Ardiaei), populaţiune din Dalmaţia.

Venim acum la etimologia numelui de Xy.ôthjç, ï-/ài>at. Herodot ne spune, ;ă numele de Î7.6â-a-. l'au dat Grecii [lo]).

Rasa pelasgă, popor numeros şi puternic, care cucerise prin civilisaţiunea i prin armele sale cea mal mare parte a lumii vechi, a avut încă în timpurile roice o organisaţiune militară escclentă [n]). Toţi erau deprinşi în arme, toţi râu obligaţi la servicii militare, fie pentru apărare, fie pentru cucerire. Insă e-care popor seu trib î-şl avea usurile sale particulare de luptă. Uniî erau

') Amminni lib. XXII c. 8: Tauri inter quos immani diritate terribiles Arin chi, t Sinchi, et Napaei.

-) Joriiamlis Get. c. 24: Filimer rcx Gothorura qui et terras Scythicas cum sua ente introisset. .repurit in popuio suo quasdam magas mulieres, quas patrio ser-ione Aliorumnas is ipse (Orosius) cognominat.

[3]) Taciţi Germ. c. 43.

[4]) Melae Descr. orb. III. 3. — Plinii lib, IV. 28.

[6]) Straboiiis Geogr. lib. VII. 4. 16.

[6]) Eustathli Comm. in Dionys. 553.

[!]) Melae lib. II. 13.

[8]) Ptolcmaoi lib. 111. 5. .

") Kaveuiiatis Cosmogr. p. 218.

[10]) Herodoti lib. IV. 6- Xv,',«.„- ?• T» - •

» °- ^ᵛ-"*^'. o rJ.XTjVsc ojvop.aC3c/.v.

ra-itmnile germane (Vilkinasaga, c. 328, 329) mai aflăm încă o reminiscenţa de trupe formidabile numite Ostacia seu Ostansia (Grimm, D. M. p. 1008).

mai deprinşi a se bate din depărtare, alţii din apropiere. Uniî erau armaţi cu arcuri şi .scuturî, alţiî cu lănci ori suliţe, uniî luptau pedestri alţii călare. De aici numirile de a r c ar i i *(apy.iio'.* med.), s c u t a r i i, s c u t a t i, s a g i t t a r i i, lance arii, hastati, p édites, celer e s (équités) '), la Egipteni xxXaoîptcç [2]),

Scutul a fost una din armele cele sfinte ale popôrelor de la Dunăre şi Marea negră. Marele deu de la Carpaţî este ZEÛÇ a^to^o;, Joe purtătoriul de scut [3]). Juno Sospita [4]) si Juno Curulis [5]) erau representate cu scuturî în mână.

Paladiul naţional al Romei a fost un scut divin [6]).

întregă călărimea de resboiû a Latinilor vechi purta scuturî, équités scutati omnes *"').* Er Lydus ne spune, că Romul separă din armată 300 de scutati (o/o'jTcboi), pentru pada persôneï sale [8]). Avem aşa dar aici un fel de s c u t a ş î r e g a l î .

Samniţiî aveau scuturî elegante, ornate cu aur şi argint; Liguriî scuturî de aramă; M ar s ii o specie de scuturi marî °). B r u ţ i i, Lu cani'f şi Etrusc i I , toţi purtau în resboiû scuturî, cu forme mai mult orî maî puţin identice. Scutul a fost arma permanentă defensivă a legionariulul roman.

Trupele naţionale ale Celtiberilor — emigraţî în timpurile vechi de la Carpaţî — erau compuse maî mult din s cutaşi [1D]).

In general, scutul a fost o vechia armă naţională a popôrelor ar i mic e. Homer numesce scutul marelui Zîûç, èf>=[AVY;v aV/îoa [u]), adecă scut înfiorătorul, după etimologia grcccscă, seu scut arimic, cu înţelesul etnic .b-arbar.

Scyţiî au fost la început un popor de s cutaşi [12]). Etimologia numeluî derivă de la scut (lat. scutum ; gr. T/ÔTO;, pelea de animal, cu care se aco-periau scuturile).

Vechii A re a dl încă au fost un popor de arcaşi [13]).

') Festus p. 42: Celer es antiqui dixcrunt, quos nune équités dicimus.

[2]) Herodoti lib. II. 166. 168.

[3]) Vedî mai sus p. 226.

) Ciceroni» De Nat. Deor. I. 29.

<•} Servais; I. 17.

[6]) Livii lib. I. 20.

') Tirgilii Aen. IX. 370.

[s]) Lydl De magistr. I. 9.

[9]) Livli lib. IX. 40. — Strabouis lib. IV. 140. — Fesliis v. Albesia scuta.

") Livli lib. XXVIII. 2: Erant autem in Celtibero exercitu quatuor millia scu-tatorum et ducenti équités. ") Hoinori II. IV. 167.

[12]) Despre scuturile Scyţilor amintesce Aelianus, De nat. anim. II. 16.

[13]) După Suida (v. Mpxaoa;), Arcadiï au fost ceï mai bclicoşî dintre popdrele Eladeï.
Numele ginţii, după cum résulta din Stcphan Byz., a fost Arcaş.
Numele vechi û patro-

Sam ni ţii î-Şi aveau numele lor după sulitele (gr. oaiivia), ce le purtau [1]).

Sabinii, unul din cele mai vechi popdre ale Italiei, au fost numiţi Cu r i te s (Ouirites), adecă has taţi, după arma naţională curis (quiris) = has ta [2]).

între tôte populaţiunile scyte, ceï mal bravï, maï puternicï si mai distinşi au fost Scyţiî regali, Ixu&ai [îattXijVoi, de carî amintesce Herodot [3]). întocmai ca si s c u t a t i lui Romul, Scyţiî regali constituiau un fel de miliţia permanentă, a căror plată consista în anumite porţiuni de pāment; aceeaşi organisaţiune, pe care o aveau si aşa numiţii xaX-aaîp'.e; din Egipet «).

Semnificaţiunea numelui Scythes o mai aflăm şi într'o notiţă etnografică a lui Herodot.

Perşii ne spune densul, numiau pe Scyţl Sacae [6]). în limba vechia gre-cescă aâxoc însemna s c u t ; probabil că şi în limba Medilor; ast-fel că în fond cuvintele Scythes şi Saces aveau unul şi acelaşi înţeles de s c u t a ş ").

După tradiţiunî şi moravuri, Scyţiî aparţineau la unitatea etnică pelasgă.

EI se considerau, ca cel mal vechi omeni de pe pāment [7]), întocmai ca şi Pelasgiî din Grecia, din insulele Mării egee, din Asia si Egipet. în deosebi, Scyţiî erau de aprôpe înrudiţi cu Thraciî şi cu Geţii de la Dunărea de jos [8]). După o tradiţiune culesă de Herodot, Scythes, vechiul représentant al poporului scyt, a fost un fiu al Echidnel [9]) din ţera Ari milo r[10]), frate bun cu Aga thyrsus, primul rege al Agathyrşilor de lângă rîul Maris.

Popor cu rituri simple, dar caste, şi cu sentimente înalte de dreptate, Scyţiî avuse la început aceleaşi doctrine religiose ca şi Romanii.

După cum ne spune Herodot, Scyţiî nu aveau usul se ridice dcilor nici statue, nici temple, nici altare ").

---

nimic era Arcasidae în loc de Arcadides şi fcmeninul Arca sis. Pc un ban vcchiû din tesaurul regilor Francieî se afla, după cum spune Spanhemius, legenda: TOIC APKACI (Steph. Byz. Ed. Berkelius, 1688 v. 'Apxâ;).

[4]) Festus în Samnites: Samnites ab hastis appcllati sunt, quas Graeci saûv.a ap pellant, has enim ferre assueti crant.

[2]) Virgilii Aen. VII. v. 710.— OvldiiFasf.il. 477: hasta cur is (var. quiris) est dicta Sabinis,

[3]) Heroiloti lib. IV. 20.

<) Herodoti lib. II. 168.

[5]) Herodoti lib. VII. 64.

[e]) Eustatliii Comm. in Dionys. 749: Sacas illos quidam aiunt

inventorcs fuisse saxéiuv, scutorum (Trad. Mùllerus).

') Just i ui lib.II. 1: Scytharumgensantiquissima semper habita.—**Ani miaul** lib. XXII. 15.2.

[8]) Steplianus lîy/., IxiiS-ai, s ft v o ţ Hff/.'.ov.

[9]) Herodoti lib. IV. 9.

[10]) Hosioili Theog. v. 304.

[11]) Herodoti lib. IV. 59.

Tot ast-fel ne spune Varro, că Romaniï, au adorat pc deï mai mult de 150 de ani fără simulacre *s&ù* idolï *).



Un singur simbol era în deosebită onôre la Scyţî: s a b i a de fer a lui Marte[2]), deut naţional al poporului getic.

Acelaşi cult simbolic î-1 aflăm şi la Romani.

Istoricul Trog Pompeiu, care trăise în timpul luî August, ne spune, că Romanii au adorat la început l ă n c i l e (hastele), ca simulacre ale divinităţilor [3]). Cu deosebire însă, Romanii aveau un cult tradiţional religios pentru h a s t a lui Marte *•>•).*

In fruntea divinităţilor scyte aflăm pe Vesta (ˀlat·.r;), o deitate prin escelenţă pelasgă. Vesta avea şi la Romani un cult principal. Ea simbolisa atotputernicia naturel, focul şi pământul.

Scyţiî adorau pe T e r r a sub numele Apia, la Romani Ops, séu Opis mater; şi pe Apollo, marele deû al Hyperboreilor, de lângă Dunăre.

257. — Terra matcr.

Figura co-\< in ere a ne apare la Scyţi sub numele Josa|ă de petră (Babă), cum se

de >Apfc*ao«

o formă dialectală, on coruptă, în loc de Cerkask, lângă estremitatea de nord a lacului Meotic. Costumul

Arimnassa, unde «aaa este numai un simplu se caracteriseză prin velu! de pe cap şi prin cătrinţa din ainte cu

sufix femenin. La Greci, Marte era numit şi ornamente particulare ale portuluî românesc. După Th. Schiemann, Russland, Polen u. Livland.

Arimanios [1]) şi Venus era considerată ca

soţia lui Marte al Geţilor "); de aici conumele ' • P- •

el de *'Ahtiat,* [8]), ér la Scyţî de Artimpassa, ce de fapt corespunde la Arimnassa.

[1]> Augustin! De civ. Dei, IV. 31: Dicit ctiam Varro antiques Romanos plus quam annos centum et quinquaginta dcos sine simulacris coluisse.

"•') La Herodot (IV. 62) ax:vâxY;<: CIÎY^EIOÎ; la Q. Curţiu (VII. S) hasta

[a]) Justini lib. XLIII. 3: Nam et ab origine rerum pro diis immortalibus (Romani) has t as coluere.

[4]) Scrvlus in Virg. Aen. VIII. 3: Nam is qui belli suscepcrat curam, sacrarium Martis ingressus, primo ancilia commovebat, post hastam simulacri ipsius, dicens: Mars vigila. — După Juvenal (XIII. 79) Romanii jurau (per) Martis frameam. în o poesiă eroică română: Dar Badu mi s'a culcat (şi) Pe sabia s'a jurat (Tocilescu, Mater, folkl. I. 1245).

") Herod, lib. IV. 59.— Cf. 'Of/fiîjxîtaîa!, 'AisT'|i"'*'0! srAfyi-jraTu! în loc de Arimphaei.

[c]) A se vedé maï sus p. 731.

') Staţii Silv. I. 2. 53: Getici . . . măriţi (Vencris).

[8]) **Prcller,** Gr. Myth. I (1854) 215.

6. *Arimiî (Herminones, Arimani, Alamanni, Alemanni)*

î ii Germani a.

Cea mai vechia populaţiune a Germanieï marï, séû barbare, care se întindea de la Rhen până la Vistula şi cuprindea tot-o-dată peninsulele numite astă-dî Danirnarca, Suedia şi Norvegia, rai format'o Arimiî.

în timpurile lui Tacit, întregă populaţiunea Germaniei marï se află divisată în treî grupe principale.

în ce privcsce originea istorică a acestor seminţii, Tacit scrie:

«Germanii celebreză prin cântece vechî pe Tuisto, deu născut din Terra, si pe fiul seu Mannus, autorul şi întemeiătorii ginţii lor. Eï atribue lui Mannus trei fiî, şi după numele acestora, locuitorii cel maî apropiaţi de mare s'au numit Ingaevones, cei din părţile interiore Herminones, cr ceî alai ţî Istaevones» [1]*).*

Din cuvintele luî Tacit, « e quorum nominibus — Ingaevones — Herminones — Istaevones vocentur>, résulta, că ceî trei fiï aï luî Mannus, întemeiătoriî vechilor seminţii germane s'au numit Ingaevo, Hermino si Istaevo.

La familia Ingevonilor aparţineau, după Pliniu, Cimbri, Teutoni si Cauci, stabiliţi pe litoralul Oceanului, delà Rhen si până la Elba. La familia H ermi (n)onil or, cari formau cel mai estins si maî puternic popor al Germaniei man, aparţineau Suevi, Hermunduri, Chatti şi Cherusci; ér din seminţia Istevonilor, cari locuiau în Westphalia, Nassau şi Ilessen, Pliniu amintesce numaî pe Sigambri *-).*

O Taciţi Germ, c. 2: (Germani) Celebrant carminibus antiquis (quod unum apuci illos memoriae et annalium genus) Tuistonem deura, Terra editura, et filium Mannum, originem gcntis conditoresque. Manno très filios assignant, e quorum nominibus proximi Oceano Ingaevones, medii Herminones, ceteri Istaevones vocentur.— Istevoniî din Germania se par a fi fost numaî o fracţiune dintr'un trib maî numeros pelasg. Pliniu (VI. 19. 1) amintesce între populaţiunile scyte din Asia pe Histi. în Samniu afiăm un oraş numit Histonium (Pliniu, III. 17. 1), seu Istonii în Liber coloniarum. în Eubea esista un vechiu oraş numit Hestiaea şi o parte a Thes-salicî se numise Hestiaeotis.

[2]) Plinii lib. IV. 28. 2: Germanorum genera quinque: Vindili: quorum pars urgundiones, Varini, Carini, Guttones. Alterum genus, Ingaevones: quorum pars Cimbri, Teutoni ac Chaucarum gentes. Proximi autem Rheno, Istaevones: quorum pars

'rnbri (Sigambri). Med i terranei Hermi ones, quorum Sue vi, Hermunduri, Chatti, Cherusci.
Jumta pars Peucini, Basternae, supradictis contermini Dacis. —Pliniu, după cum vedem
[a]ceaicT amintire încă de dc5ue familii etnice ale Germanilor: a patra sub numele de Vindiii
anuali), subdivisât! în Burgundioncs, Varini, Carini şi Guttones. însă aceste triburi ne

AcccaşT tradiţiune istorică, pe care ne-o transmite Tacit, ne apare mai târdiii sub o formă mai desvoltată şi acomodată împrejurărilor etnografice din timpul migraţiuniî celei marî a poporelor.

Este tabela numită «Generaţie r eg u m», redactată probabil în timpul celor de ântàiû Merovingï, cam pe la a. 520 d. Chr. Ea conţine pe lângă numele regilor tradiţionali şi o grupare etnică a populaţiunilor germane de pe la începutul scculuT al VI-lea.

După acesta tabelă genealogică, cel de ântâiu om, care a venit în Europa, seu mal corect în Germania, a fost un aşa numit Alanus, primul rege al Romanilor, înţelege al Romanilor (s. Arimilor) de pe teritoriul Germanieï.

Acest Alanus din genealogia de la a. 520 este unul şi acelaşi cu Mannus din varianta luï Tacit [1]). Insă forma cea mal vechia a numelui e Mân u s, 6r Alanus un simplu conume seu epitet etnic.

La Tacit, Manus, orî Mannus, este fiul luï Tuisto (deus terra editus). Etimologia şi înţelesul cuvêntuluï Tuisto a rëmas până astă-dî obscură pentru literaţii germani.

Din acelaşi părinte cu Mannus, descinde şi Alanus. In tabela genealogică din timpul Merovingilor, Alanus este fiul luï F et u i r, Fetebir seu Fa di r — Vater, o simplă traducere a cuvântului pelasg Tuisto, rom. tuţiu seu tată [1]).

Acest Alanus, întocma ca şi Mannus din varianta luï Tacit, a avut trei fu. Numele lor sunt aceleaşi. La Tacit Hermino, Ingaevo, Istaevo; în tabela merovingică Erminus, Inguo, îs t i o. Maî notăm aicî, că în cele mai multe manuscrise ale tabeleî medievale, Erminus este numit Armen,Armeno,Armenon, Armenio,Armenion cu *A* în loc de *E;*

apar ca Suevï, şi ast-fel se pot considera ca făcând parte din familia Hcrminonilor ; şi a cincia familia cuprindea pe Bastarniî din Carpaţiî de nord şi pe tribul Peucinilor de la gurile Dunării, însă Bastarniî erau Geţî (Appiani De reta. Mac. IX. 16). O parte din Bastarnî, după cum ne spune Strabo (VII. 3), purtau numele de Atmoni, probabil o formă coruptă în loc de Ar m on i; ér Peucini, seu locuitorii din delta Dunăriî, sunt numiţi în tradiţiunile române Armâni. Confusiunea a urmat ast-fel din causa numelui. Vechil Herminonï aï Germaniei, au format, ce e drept, una şi aceeaşi familia cu Arimiî de la Carpaţî. însă Germanii din timpurile Iui Pliniu constituiau un popor cu totul transformat.

') Mannus (Manus) din notiţa etnografică a luï Tacit nu este un cuvent de origine teutonică. Pelasgiî din Lydia aveau şi eî o tradiţiune analogă, că în timpurile unui vechiû rege al lor, Atys fiul lui Manes («n; = tată. Fragm. Ilist gr. III. 592), o parte din poporul Lydieî emigrând au descălecat în Umbri a, unde s'aû numit apoî T urs en Ï

(Herodot I. 94). Un alt Manus ne apare ca întemeiătoriul oraşului Manesion din Frigia (Fragm. Hist. gr. III. 233). Romanii încă aveau un Deus Manus seu Manes. Vedî mai sus p. 207 — 208.

Ing u o ne apare maï mult în forma de Negue, Nigueo, Negno,

) Neguio şi Neugrio, adecă cu *Ne* în loc de *In* [1]). Reproducem aici textul acestei memorabile tabele etnografice, ast-fel cum fost publicat de *K.* Mûllenhoff în Memoriele Academiei de sciinţe din Berlin si punem tot-o-dată în paralelă variantele din Historia Britonum a lui Nennius (sec. VII), precum si din alte manuscrise ale evului de mijloc, în can aflăm unele forme maï corecte ale numelor proprii.

Ta1>cl;i Merovlng'icii.

După Mommsen şi Mûllenhoff, Verset' cliniss d. rom. Provinzen um 297 [2]).	*Variante după Nennius, Historia Brilonum, c. J?; etc.*
1. INCIPIT GENERATIO REGuM (ITEM DE REGIBUS ROMANORUM *B*[3]).	
2. PRIMUS REX ROMANORUM ALANEUS (Allanius *B)* dictus est.	Primus homo venit ad Europain de genere lafeth Alan us
3. Alaneus genuit Papulo (Pabolum *B* *).	
4. Papulus (Pabolus *B)* genuit Egetium [6]).	
5. Egetius genuit Egegium.	
(5. Egegius genuit Siagrium [6])(Fadiruyl,).	
7. per quem Romani regnum perdiderunt (et ipsum Romani perdide-runt *A).*	
8. TRES fueruntfratres unde sunt gentes:	cum tribus filiis suis, quorum nomina sunt ')

') *In,* ca particulă negativă, se prefăcea in limba latină une-ori în *ne:* infandus, ne-fandus; infaustus, nefastus; inscius, nescius; ér în limba română negativul *in* are tot-de-una forma de *ne.*

') In Abhandlungen d. kônigl. Akad. d. Wissenschaften zu Berlin, 1862.

[3]) Siglele manuscriselor: *A,* Sangall 732 din sec. IX.—*B,* Paris 4628 din sec. X, şi Ottobonian 3081 sec. XV.—C, Vatican 5001, Legile Longobarde sec. XIII/XIV. — *D,* Paris 609, sec. IX. — *E,* ms. La Cava. Legile Longobarde, sec. XI. — *F,* Reichenau 229 in Karlsruhe, sec. VIII/IX; *bcdef$_s$ki=Ms.* Stevenson la San-Marte *BGKLNPRa,*

[4]) După Diodor (II. 43), Scythes, părintele legendar al Scyţilor, a avut doi fir, pe Palus şi Napes.—La Romanï Paies, divinitatea protectôre a păstorilor, a turmelor şi a păşunilor, maï avea şi caracter masculin.

[5]) Un rege vcchiû al Scyţilor, contemporan cu Aiete, care domnia peste Colchî, purta

numele de Agaetes (Steph. Byz. v. IlavtixiKaiov).

) ici textul este evident alterat. Syagrius a fost comandantul trupelor romane din allia după căderealuî Romulus Augustulus. Cugetăm la Agrius, fratele lui Latinus după Hcsiod.

; _'a Wennius, fiii lui Alanus sunt amintiţi în ordinea: Hessitio, Armeno, Ncgue. '"să reproducem aceste variante în paralelă cu textul publicat de Mûllenhoff.

0. E r minus (Ermenius *B,* Ermenus *D,* Ai'inen *E,* Ermenonc *F).*
I n g u o (Ingo *B,* Igngus *D,* Tingus *E,* Nigueo *F).*
et I s ti o (Escio *S,* Scius *D,* Os-tjus *E,* Hisisione *F)* frater eorum.

10. Erminus (ErmeniusSC, Ermenus *D,* Armen *E)* genuit
11. Gotos [Walagotos] Wandalus, Gipedes et Saxones.
12. haec sunt gentcs V [1]*).*

Ar m en o (Armenio *b,* Armenon *ehi,* Arnienion *gf)* Negue (Negno *e,* Neguo *fgh,* Neugio *i,* Neugrio *Flavigny)* H e s s i t i o (Hessicio *b,* Hisicion *ei,* Ysicion *g,* Usicion *h).*

Armenon autem habuitquinque filios:

Gothus Valagotus Gebidus Burgondus Longobardus

13. Inguo (Ingo *SC,* Tingus *E,* Niguco *F)* frater eorum genuit
Neugo autem habuit très filios:

14. Burgundiones Thoringus Langobardus Baioarius
Wandalus Saxo Boguarus (Boguarus Targus *cdefgi)*

15. haec sunt gentes IV.

1G. Istio (Escio J?C,SciutZ>, Hostjus *E)* frater eorum genuit

17. Romanes Brittones Francus Alamannus

18. haec sunt gentes IV.

II i s si ti o autem habuit filios quattuor:

hi sunt Francus Romanus Britto Al-banus (Romanus Allemannus et Brito a quo primo Brittannia ha-bitata est *ce).*

Alanus autem ut aiunt fuit filius Fetebir («Fetuyr». Mon. hist. Germ. SS VIII. 314) filii Ougomun filii Thoi [2]) etc. hanc peritiam inveni ex traditione veterum, qui incolae in primo fue-runt Britanniae.

') Avem aicî o vechia tradiţiune pelasgă. Hermes ('Epjxvjţ, 'Ep| iâu>v, 'Efjiov), era considerat in timpurile preistorice ca un strămoş divin al multor seminţii arimice. Pe o inscripţiune romană de la Mannheim lângă Rhen, Hermes, numit de Romani Mercurius, mai are şi epitetul etnic de Alaunius séù Alaunus (Genio Mercur/»'// Alauni. La Pauly-Wissowa, R. E. v. Alaunius). Forma de Alaunus corespunde aicî la Alanus, ca in limba reto-romană christiaun la christianus (Cf. Schuchardt, Vulgăr-lat. II. 318). Este ast-fcl clar, că Erminus seu Armen, fiul lui Alanus orï Alaneus din tradiţiunile germane, este una şi aceeaşi personalitate legendară cu Hermès, séû Mercurius Alaunus din inscripţiunea de la Mannheim. După Val. Flac, care murise înainte de cucerirea Daciei (c. a. 87 d. Chr.), Alanii locuiau în timpurile argonautice lângă Istrul de jos (per saevos Ister descendit Alanos. Argon. VIII. 219). Lângă Istru pune pe Alanï şi poetul Seneca (Thyeste). Cf. Dionys. Per. v. 305.—Getiî de la Istru avuse aşa dar în timpurile preistorice şi numele de Alanï. Résulta ast-fel, ca Armcn, fiul lui Alanus, este unul şi acelaşi cu Hermes al Pelasgilor meridionali, care ne apare tot-o-dată ca un rege glorios şi divinisât al Daciei (p. 742 seqq.), ca întemeiătoriu al dinastiilor thrace (Herodot, V. 7) şi ca un rege plin de merite al Aborigenilor (Diod. VI. 5. 2).

:) Zîuţ (mit. germ. Zio) mal avea şi epitetul de 'O^ovuoţ (C. I. Gr. 3569). — Cf. mal sus p. 221.

După cum vedem, acostă tabelă reduce originea triburilor germane Ia aceiasî strămoşî, de cari ne vorbesce şi Tacit: la Erminus seu Armen (Hermine), Inguo (Ingaevo) şi Istio (Istaevo).

Tabela merovingică maî stabilesce tot-o-dată ca principiu, că vechia popula-tiune a Germanie! a fost de origine arimică. Ea vorbesce numaî «De regibus Romanorum », între carî A l an e u (Alarms seu Mannus) figureză ca primus rex Romanorum. Aici terminul de «Romani», aplicat la primele seminţii germane, este numai o formă latinisată a numelui de Herminones, séû a vechilor Ari m a n i; un popor, care a lăsat reminiscenţe adâncî în tradiţiunile germane [1]).

După acesta genealogia, de la Erminus seu Armen î-şî trăgeau originea lor Goţii, Walagoţiî, Wandaliî, Gepiditsi Saxonii[2]); din Inguo seu Neguo descindeau Burgundiî, TliuringiÎ, Langobardiî şi Bavariî; cr Istio este părintele comun al Romanilor de lângă Rhen, al Britonilor, Francilor si Ala-manilor.

Goţii, după cum seim, emigrase din Scandinavia; şi eî sunt consideraţi în tabela merovingică ca făcând parte din familia lui Armen seu a Her-minonilor.

Tot la familia Herminonilor aparţineau populaţiunile scandinave şi după autorii romanî.

Germania mare seu barbară, a lui Tacit, maî cuprindea, şi teritoriul cel vast al Suediei şi Norvegiei, considerat în timpurile aceste numaï ca o insulă mare în sînul Oceanului [3]j.

') în tradiţiunile şi legendele germane mai aflăm amintiri şi despre alţî regî, aşa numiţi aï «Romanilor», cum sunt: Dietwart, rômischer Konig; Dietmâr, care domnesce peste Rômisch lanţ şi Romiş marc ; D i e t h e r, der junge Icunic von Rocmisch lanţ ; O t n i t, Rômischer keiscr; Kiinic Lwdwig von Ormanie, şi Ermanaricus (Airmanareiks), împerat la Romaborg (Grimm, D. Hcldensage, p. 113. 133. 168. 185. 189. 190. 290, 329). Fără indoielă. că sub numele de «Rômisch l a n t», «Rômisch marc» şi «O r mani c», vechile cântece seu tradiţiunî poporale nu înţelegeau imperiul cel istoric'al Romanilor, ci diferitele regate naţionale ale Herminonilor seu Arimilor de pe teritoriul Germaniei.

:) Acelaşi Erminus ne apare în unele manuscrise ale bibliotccelor din Cambrigia şi Paris sub numele de Boerinus. El ar fi avut 9 fii pe: Cinrincius, Gothus, Jutus, Suethedus, Dacus, Wan da I us, Ehecius (seu Gethus) Presus şi Geathus. O notă marginală adauge, că de la aceşti fii descind cele nouă popore nordice, carî au ocupat Britannia, anume Saxonii, Anglii, Iutii, Dacii (Danesiî?) Norvegii, Goţii, Vandalii, Geaţiî şi Frisil, (Be s s el l, Ûeber Pytheas von Massilien. Gôttingen, 1858, p. 213).

") Taciţi Germ. c. 1: Germania omnis a Gallis Rhaetisquc et Pannoniis, Rheno

et Danubio fluminibus, a Sarmatis Dacisquc mutuo metu aut montibus separatur.
etera Oceanus ambit, lăţos sinus et insula r u m immensa spatia complectens.

în particular Tacit ne vorbesce de o populaţiune numită Suiones din Oceanul nordic, seu Scandia [1]). Acestî Suionî formau însă numaî o mică ramură din seminţia Suevilor; ast-fel, că făceau parte din familia Herminonilor. Mela estinde de asemenea pe Hermi(n)onî şi în Scandinavia [2]); cr Jornande amin-tesce între populaţiunilc Scanzieî peRaumaricae si pe R a u g n a r i c i i [3]), tribun, carî, după cum vedem, constituiau unul şi acelaşî popor de R om ar ic i[4]).



258. — Germania magna.

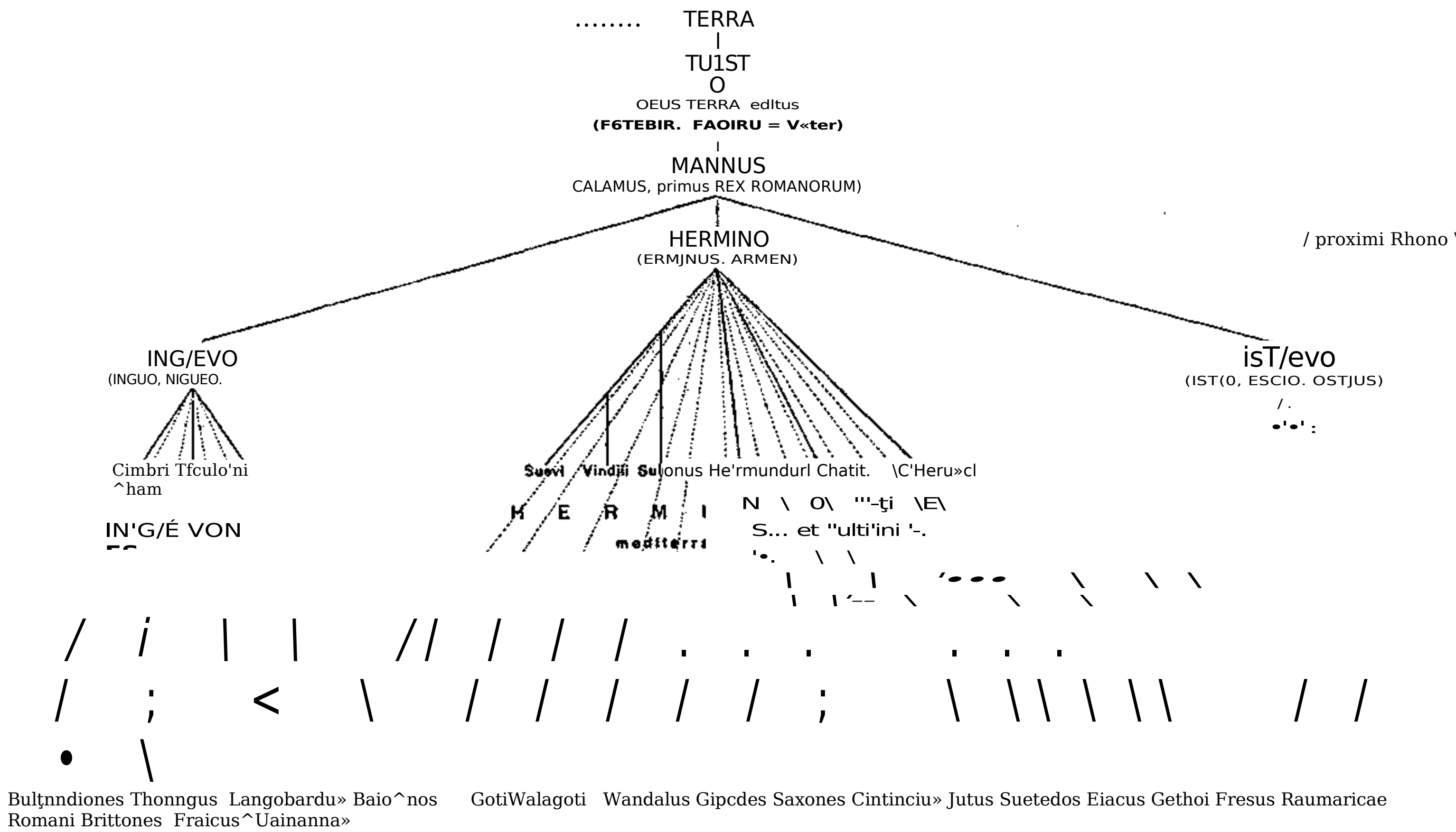
După tdte aceste tradiţiunî, al căror fond de altmintrelea se reduce la timpurî forte depărtate, tabela genealogică a vechilor populaţiunî ale Ger-manieî ni se prcsintă sub următdrea formă.

>) **Taciţi** Germ. c. 44: Su i o num hinc civitatc's, i p s o in oceano.
[2]) Melae lib. III. c. 3: In eo (Codano sinu) sunt Cimbri et Teutoni: ultra, ultimi
Germaniae Hermi ones . — Ibid. lib. III. c. 6: In illo sinu, quem Codanum diximus, **ex**
insulis Scandinovia, quann adhuc Teutoni tenent. Mda pune aşa dar pe Teutonî
în Scandinavia şi pe Hermionî dincolo de Teutonî în aceeaşi insulă (peninsulă).
[3]) Jornandcs, Get. c. 3: Sequuntur deinde (in Scanzia) diversarum turba nationum . . .
Sunt ex his exteriores Ostrogothae, Raumaricae, R a u g n a r i c i i ,

Finni mitissimi.

[4]) Forma acestei numiri ni se presintă şi pe teritoriul Francieî la a. 870: Romerici mons (Baluzii Capit. II. 223).

Tabela genealogica a vechilor popalaţiunl germane.



Herminonii constituiau în timpurile romane cea maî numerdsă si mai puternică populaţiune de pe teritoriul Germanici. Eî se întindeau de la isvorele Rhenuluî şi ale Dunăriî peste Wurttemberg, Bavaria, Boemia, Saxonia, Prusia *), Moravia, Silesia, Polonia, Litvania şi Danimarca; ér dincolo de Ocean seu de Marea baltică, eî erau respândiţi în triburi numerose prin Suedia şi Norvegia.

Forma cea vechia a numelui Herminones a fost în tot caşul Arm i n i (Armâni si Aramani) fără aspiraţiune; după cum fără aspiraţiune este numele lui Erminus, seu Armen '-[1]), precum si alte nume familiare, de origine etnică, ce le aflăm în regiunile aceste.

Faimosul liberatoriu al Germaniei, care învinse pe Varrus în pădurea teutoburgică, este numit de autor-iï romanï Arm i ni us, la Strabo şi la Dio Armenios [3]). El era din gintea Cheruscilor; ér Cheruscii formau, după cum ne spune Piiniu, numai un ram din familia cea mare a Herminonilor *).

In Noric, unde locuise o-dată o mare parte de Herminonï, aflăm de asemenea numele personale Ariomanus, Arimanus şi Armianus [5]).

Dionysiu Periegetul numesce pe toţî locuitorii Germaniei àpeqiavéaç [e]); un epitet, ce ne indică în mod forte clar, că numele naţional al acestor populaţiunÎ a fost în vechime Ar imani.

Sub numele de Arimani, Eremani şi Erimani, ne apar vechii locuitori aï Alpilor şi în legile Francilor şi ale Longobardilor [7])-

Un port al măriî nordice, situat în apropiere de Rhen, portă la Ptolemeu numele de Mapapjiayic XI^TJV (Mar armanis p or t us), adecă al Măriî ar-manice [8]). Aceeaşî regiune maritimă se numesce la Piiniu în formă latinisât! Germanicum mare [8]).

*) Hcrminoniî din Prusia ne apar mai târdiu sub numele de Hermini (Die-fenbach, Orig. europ. p. 192).

[!]) în acest nume propriu, *A* neintonat din prima silabă a trecut sub influenţa luî *r* în *e* şi ast-fel s'aû născut formele de Eremani, Erimani, Ermani, Ermeni şi Ermini. A se vede pag. 733 nota 3.

[3]) Strabonis lib. VII. 1. 4. — Dionis Cnssii voi. VIII (1866 p. 52).

[4]) O princesă a Cheruscilor portă numele de Rhamis (Strabo, VII. 1. 4).

[5]) C. I. L. III. nr. 4880: Ari oman us Terţi et Qvarta Mascli f(ilia); nr. 11502 Arimanus filius Arionis; 5289: Armianus; nr. 5350: Adiatullus Tatucae Verveci filiae uxori

et Rumae f(iliae) ; nr. 4966: Rumno; in Pannonia, nr. 4594: Ari om'anus Iliati f(ilius).

[6]) **Dioiiysii** Orb. Descr. v. 285: *'ţu|a* àpsijiâyécov rsp[j.avû>y.

') A se vedé pag. 689, nota 1. — Despre cetăţenii din Mantua, Mur a t ori, Antiquit. IV. p. 15: praedictos cives, videlicet eremanos.

[8]) Ptolemaci (Ed. Didot) lib. II. c. 11. 1. (var. în mai mulţî codicî din Paris, Vatican şi Florenţia).

'•>) **Plinii** lib. IV. **30. 2.**

Arimanii séû Aramanii din părţile de sus aie Rhcnuluï şi ale Dunării încep se ne apară în secuiul al Ill-lea al erei creştine sub numele de Al aman n; si Alemanni [1]). O simplă transformaţiune fonetică: Alamani şi Alemani în loc de Aramani şi Ar eman i prin schimbarea lui *r* în /.

Forma acestei numiri e forte vechia. Unul din Giganţii cel faimoşi de la munţii .Rhipel, carl se ridicase se restabilescă în domnia pe Saturn, portă la Hygin numele de Alem one. Acesta luptă se întâmplase, după cum seim, pe teritoriul Arimilor; şi Neviu, poetul epic roman, pune în fruntea legiunii Giganţilor pe un aşa numit R un cu s (Rumcus), probabil unul şi acelaşi cu Alemone.

în fine, numele de Aliinan, ca o remăşiţă din timpuri vechï, s'a mal păstrat până astă-dî în onomastica ţeranilor români şi în terminologia topografică a acestor teri [2]).

Venim acum la originea şi la forma numelui de «Germani».

Numele de Germania, scrie Tacit, este nou şi introdus numai de curcnd; fiind-că cel de ântâiu, cari au trecut Rhcnul şi au alungat pe Gali din locuinţele lor au fost Tungril de astă-dl, numiţi atunci Germani, . . . în urmă acest nume naţional s'a estins la tôte populaţiunile Germaniei [3]). Ér Strabo scrie: Romanii au fost cei de ântâiu, cari au dat numele de Germani la populaţiunile, ce locuiau în părţile de răsărit ale Rhenuluî [4]).

Faptul rernâne însă positiv, că pe teritoriul Germaniei nu a esistat nici un trib, nici o populafiune, care se fi avut numele de Germani ").

Acest termin este numai o simplă latinisare a numelui etnic de H e r i na an i seu Her m an i, unde Romanii din anumite consideraţium politice au prefăcut pe *H* în *G,* numind populaţiunile dintre Rhen şi Vistula Germani, adecă omeni de acelaşi nern, seu fraţi, yv/ffioi, «5sX<pot, după cum ne

[1]) Steph. By/.: 'AXajtavoi,• EO-voj rspjxavoîţ îtpoc/cupov. — După cum la Pliniu Su e vi sunt Hermionï, la Ravennas (p. 230) Suavi sunt Alamanl.

[2]) Al im an corn. (Constanţa), Aii man del (R.-SăraO, Aliman del (Vâlcea), A l iman moşie (Teleorman), A l im a n plai û (Gorj), Al i m ă n es c î corn. (Olt ji Argeş).

[3]) Tjicitl Germ. c. 2: cetcrum Germaniae vocabulum rcccns ct nuper additum. — Numele Germaneis (Germanis) ne apare maî ântâiu în Fast. Capit. la a. 222 a. Chr.

[4]) Strabonis Geogr. lib. VII. 1. 2.

*) Pauly's Rcal-Encyclopădic d. kl. Alterth. v. Germani, p. 773—774. Der Name Ger-manen, dessen Sinn wir mit den Mitteln unserer heutigen Sprachkenntnisse nicht be-
s immen kônnen, ist kein Appellativum, sondern ein Nomen proprium .... Es findet
sic i m den Mundartcn des jetzigcn Deutschlands keine Spur, dass irgcnd ein deutscher
amin, oder das deutsche Voi k sich jomals den Naraen Gcrmannn.. als E'genname beigelegt hätte.

csplică cel vecin înţelesul acestei numiri etnice [1]). într'un codice parisian al luî Eustathiu din Thessalonica se m aï spune, că Germanii se nurniaû si her m en [2]).

In timpurile lui Cesar, locuitorii Germaniei constituiau un popor mai mult pastoral de cât agricol. EI nu aveau oraşe, dar nici casc în vecinătate unii cu alţii, ci locuiau mal mult răspândiţi pe lângă fântâni, pe lângă pădurî şi pe câmpii. Arma lor naţionala era suliţa séù lancea pelasgă, pe care o numian frame a. Pe un ban al împëratuluï Domiţian, «Germania învinsă» e personificată şe-dênd tristă pe un scut lung, ér jos lângă piciérele sale se vede o lance frântă [3]).

în timp de rësboiû fie-care sat avea se dee câte 100 luptători; ceea ce ne arată, că esista şi la denşiî instituţiunea centenelor ca o vechia moscenire pelasgă *).

Credinţele şi tradiţiunile lor religiose erau de asemenea pelasge. Ei nu aveau nicï idolï, nici alte imagini, cari se represinte divinităţile sub forme sensibile.

Tuisto (cu înţelesul de «tutu» seu «tată») era deul suprem si părintele populaţiunilor germane. După tradiţiunile vechi naţionale, el era deus Terra editus °), adecă născut din aceeaşi mamă, ca şi divinităţile cele mari pelasge.

Germanii vechi adorau pe Terra mate r (Hertha), Serele şi Luna. El venerau pe Saturn, Mercur (Hermes), Hercule, Cas tor, Pollux, şi aveau un cult particular pentru Marte, pe care î-1 numiau Guôdan W ô d an [6]) si Geat [7]); Marş Get i eus la Romani [8]).

Vechii Saxoni (popor din familia Herminonilor), cari pe la începutul secuiului al Vl-lea ocupase Britannia sub conducerea lui Hengist si Horsa, adorau cu deosebire pe strămoşul lor divin, Hermes seu Armen, sub numele de Ir m in seu Ilirmin.

») Slraboiiis lib. VII. 1.2.

[s]) Enstathii Comm. in Dionys. Ed. Didot (Cod. Paris. 2723), v. 285: Tv-rpio-. St X«TU 'Poj|j.aî(DV y).(Ba3«v oi Fepfiavol evojiotfovtai YJ ep|j.Yjv.

[3]) Eckhel, Doctr. num. VI. 379.

[4]) Taciţi Germ. c. 6: ex omni juvcntute delectos ante aciem sistunt. Definitur et nu-mcrus : c e n t e n i ex singulis pagis.

[6]) Cuvintele lui Tacit despre Tuisto, «deus Terra editus», corespund la epitetul grecesc ff^sv'i^. La început, acesta espresiune avuse un sens curat geografic şi nici de cum fabulos. Sub F v;, Faîa seu Terra, din genealogiile pelasge, se înţelegea o regiune anumita geografică, dar nici de cum pămentul întreg.

[6]) Wôdan, nici după nume, nici după caracterele sale speciale, nu représenta o divinitate naţională teutonică. Acesta o confirmă şi Paul

Diaconul, când scrie:
W o d an sane, quern adiecta litera G w o d an dixerunt longe anterius, nec in Germania, şed in Graecia fuisse perhibetur (Grimm D. M. I. 123). Diferiţi munţi dir< regiunile Carpaţilor maî portă şi astă-dî numele de God ea n.

') Grimm, D. M. I. (1854) p. 149.

[8]) Staţii Silv. I. 2. 53.

în onoarea luî Irmin se afla la Erisburg în Westphalia ridicată o columnă de lemn, numită Ir m in su l, Ermensûl şi Or m ens û l (sulul lui Irmin), é" cu alte cuvinte un vechiu arminden pelasg [J]). Acesta columnă a fost arsă 772 de Carol cel Mare, când învinse pe Saxoni [2]). Din timpul acesta cultul lui Irmin (s. Armen) a fost interdis.

Despre locuinţele Arimilor pe teritoriul Germanici vechi ni s'au mal păstrat [A]ncâ până astă-dî numerose amintiri în terminologia topografică a acestor regiuni.

Din aceste cităm aici următorele:

Armansberg	Ramlingen	Ramsbach	Rimau (Rimov)
Harmening	Ramma-Gau	Ramschen	Rimbergcu s. Her-
Ram (Ramm)	Rammelsberg	Ramshausen	manctz [1])
Rambach	Rammenau	Ramsthal	Rimowitz în distr.
Ramberg	Rammingen	Ratnstorf	Vlasim, Boemia
Ramels	Rammisperc	Rems	Ruhmland
Ramelsen	Rammo	Remesen	Romsdal, Norvegia.
Rarnelsloh	Ramolt	Remesin	Rurnburg
Ramesbach	Rams	Remse	Rumelant
Raming	Ramsau	Rimai '	Rumlingen <).

După cum vedem, Germania de astă-dî, cu ţerile sale surorï, porta încă urmele numerose ale unei rase preistorice, antérieure rasei teutone, care a brăsdat pentru prima oră pămentul dintre Vistula şi Rhen, şi care şi-a înscris numele seu pe munţii, pe colinele şi pe văile acestei regiuni [B]).

Resumăm:

Forma primitivă a poporului german a fost cu totul alta, de cum ne-o presintă fisionomia timpurilor actuale şi după cum ne apare în timpurile lui Cesar.

Cei mal vechi locuitori al Germaniei au fost din rasa pelasgă, în mare parte Râmi seu Ari ml.

') Rudolf von Fuld (ap. Grimm, D. M. I. 106): frondosis arboribus.. venerationetn exhibebant..................................... truncum quoque ligni................in altum ercctum sub divo colebant, patria eum lingua Irminsul appellantes.

[!]) Grimm, D. M. (Ed. 1854) p. 105—106. 116. 324-328.

[3]) In Bohemia sunt cu deosebire numérise localităţile formate cu numele Hermans [Ermanï r= Armani), cum sunt : Herman, Herman,

Hefmanc, Hermanctz, Heî-manice, Hermanitz Hermanov, Hermann, Hefmanovice etc.

) rott, Die Personcnnamen unter Bcrûcksichtigung d. Ortsnamen, Leipzig, 1859. —

acmcistcr, Alemannische Wanderungen, Stuttgart, 1867, I. 96. — Special-Orts-^epertorium von Bohmen, Wien, 1893.— Special-Orts-Repert ori um von ^chlesien, Wien, 1894.

pre viei Românise! din Bavaria vedï Jung, Rom. Landsch p. 460.

Acesta o probeză tradiţiunile istorice, credinţele religiose, numirile de localităţi, în fine urmele materiale ale civilisaţiunil preistorice, ce le aflăm respândite pe teritoriul Germaniei de la Rhen si până la Vistula si chiar dincolo de Ocean, în peninsula scandinavică.

Insă, o fatalitate nemilosă urmăresce si pe Arimiî din Germania, întocmaî ca pe cele lalte populaţiunî pelasge din Scyţia, din Asia, din peninsula Hemuluî şi din Egipet.

Pe la finele epoceî eroice, în tot caşul înainte de resboiul troian, o nouă invasiune de popore, venite, după cum spuneau ceï vechï, de la ultimele margini ale pamêntuluï, se revarsă peste regiunile dintre Tatiais şi Oceanul atlantic, peste Scyţia, Germania, Gallia si Britannia.

Faţa Europei pelasge începe a se schimba.

Ceï de ântâiû, cari apar în fruntea acestei migraţiunî în mase, sunt Celţiî, popor până aci nevëdut si necunoscut în Europa. Mişcaţi şi împinşi de evenimente, ce nu le putem întrevede, aceşti barbari năvălitori, resboinicï şi aventurieri — cari nu se ocupau nicï cu păstoria, nicî cu agricultura — părăsesc regiunile cele depărtate ale Asicï, apoï îndreptându-se pe drumul cel mare al lumii vechi către apus, eî se opresc cât-va timp pe câmpiile Scyţieî, unde duc o vieţă necunoscută istoriei; de aci trec peste Vistula, pătrund pe teritoriul Arimilor şi produc aici o nouă dislocare a triburilor pelasge.

Cu câte-va secule mai târdiu în urma invasiuniî Celţilor, forte probabil după resboiul troian, un alt ram al familieï indo-europcne se ivesce la frontierele de nord-ost ale Germaniei. Aceştia erau predecesorii Germanilor de astă-dî. Dacă aceşti omeni veniau din Asia, seu din nordul Europei, nu seim. însă tipul, tradiţiunile şi limba lor, ni-I înfăţiseză ca o ginte, care trăise mult timp sub o climă boreală. EI erau din aceeaşi familia etnică cu Celţiî. Se deosebiau însă de Celţl, după cum ne spune Strabo, că erau mal barbari, aveau corpuri mal înalte, şi per galbin-rosietic; în tôte cele lalte însă, în formaşi în moravuri, erau asemenea Celţilor.

Acest nou popor, impetuos, violent şi resboinic, obicinuit se trăescă numai din vênat si pradă, străbate pe teritoriul Germanici, aruncă triburile pelasge şi celte unele peste altele, restornă vechia stare de lucruri şi devine stăpân peste o mare estensiune din teritoriul Germaniei vechi ; apoi încet, încet, se substitue populaţiuniî pastorale şi agricole a Arimilor, adoptând civilisaţiunea, religiunea, instituţiunile, o parte însemnată din tesaurul de limba şi tradiţiunl ale poporului supus.

Vechile triburi pelasge espulsate din locuinţele lor, sunt

împinse mereu către medă-di şi apus; unele trec peste Alplîn Italia, altele peste Rhen în Gallia,

•r ncste Ocean in Britannia, ér aceia, cari maï rëmasera, fură deposedaţi similatT orî aserviţi, şi numele de Arimanî deveni acum în Germania sinonim cu terminal de clăcaşî séu fëranï feudalï (Herimani).

î că până târdiu în epoca romană, diferitele triburi ale Germaniei, cele pchî si cele noue, se aflau în lupte şi în resboie necontenite unele cu altele; locuinţele lor se schimbă mereu, şi migraţiunea de pe teritoriul Germaniei, cu deosebire către Gallia, se continuă fără întrerupere.

Cicero, în memorabilul seu discurs despre Provinciale consulare, caracte-riseză ast-fel popôrele Germaniei şi ale Gallic! din timpurile sale: «Cesar a purtat resboie fericite cu popôrele cele mai violente şi maï temute prin curagiul şi prin numărul lor, cu Germanii şi cu H e l v e ţ i i ; ér pe cele lalte le-a strivit, le-a învins, le-a subjugat si le-a obicinuit se asculte de ordinele poporului roman; acest împărat al armatei ndstre a străbătut cu legiunile şi cu armele poporului roman regiuni şi popore, despre cari până aci nu ajunsese la noi nici o scire, nici în scris, nici prin vorbă via, dar nici cel puţin prin svonul public, întru adevăr, Părinţi conscrişl, tot ce stăpâniam noi până în timpurile aceste în Gallia, era numai o mică potecă; ér cele lalte părţi erau cuprinse de naţiuni, seu inimice, sétt necredinciôse, séû necunoscute, orî cel puţin teribile prin figurile lor cele mari, barbare şi resboinice, în cât nu era nime, care se nu dorescă, ca aceste popôre *s&*
fie înfrânte şi supuse Este o bunătate nemărginită a providenţei, că
natura a fortificat Italia în părţile de nord cu Alpil, căci dacă acesta intrare ar fi fost deschisă la mulţimea cea nenumărată şi îngrozitdre de barbari al nordului, nici o-dată Roma nu ar fi fost în stare, ca se fie centrul şi reşedinţa acestui mare imperiu al lumii» [1]*)*.

Acesta invasiune succesivă si violentă, a doue popdre noue şi barbare, în părţile de nord ale Europei, transformă din fundament vechia stare de lucruri în Germania, încă pe la începutul erei actuale, elementul pelasg din Germania era în mare parte espulsat, ér restul descompus. Independenţa politică şi personalitatea etnică a vechilor Arimï de pe teritoriul Germanici înceteză, şi tipul lor se stinge.

In timpurile pe când Marcu Ulpiu Traian guverna provinciale romane de la Rhenul de jos, puţini mai erau din Arimil Germaniei, cari se vorbescă hmba lor naţională, şi puţini, cari să mal aibă consciinţa despre înrudirea lor cu Romanii.

Singurul popor din părţile de nord ale Dunării de sus, care î-sî păstrase tirnp mal îndelungat caracterul arimic, se vëd a fi fost Hertnundurii [2]). *) Ciceroni» De provinciis consularibus, c. 13—14. [2]) Pe tabula Peutingeriană, Hermunduri ne apar sub numele de Armalausi, o

Despre aceştia scrie Tacit :

«Dacă vom urma acum cursul Dunăriî, cel m aï aprôpc de noï sunt Her-m un dur if, popor credincios Romanilor. Din acesta causa, eï sunt singurii dintre Germani, cart au dreptul so facă comerciu cu noi, nu numai pe ţer-muriî Dunăriî, dar şi în părţile interiore, precum şi în coloniile cele splendide ale provinciei Reţia. Rî trec la noi pe unde le place şi fără să fie pădiţl, şi pe când comandanţii noştriî arată celor alalte ginţi germane armele şi castrele nostre, noi deschidem Hermundurilor casele şt vilele nostre, fără ca el se aibă dorinţa se ni le iee» [1]).

7, *Migraţiunile Arimilor in Gallia (Ar em ori ci, R e mi).*

Migraţiunile triburilor pelasge către apus începuse încă în timpurile primitive ale istoriei, cu mult înainte de invasiunea Celţilor.

O probă în acesta privinţă ne sunt diferite fabricate ale industriei neolitice descoperite pe teritoriul Gallieî, cari, după forma, după technica şi ornamentaţiunea lor, aparţin civilisaţiunil archaice pelasge.

în timpul, când senatul roman însărcinase pe luliu Cesar, cu apărarea frontierelor de nord ale Italiei, cele mal vechi triburi pelasge ale Gallieî se aflau dislocate şi împinse înainte de migraţiunile posteridre până în părţile cstreme de lângă Oceanul cel mare.

Aceste regiuni de apus şi de nord ale Gallieî purtau în geografia oficială romană numele de Ar e m or i ca; un termin, ce ne indică tot-o-dată numele de Aremori pentru cea mal vechia naţionalitate pelasgă de pe pământul Gallieî. Din punct de vedere al etimologiei, numele de Aremorî este numai un simplu rotacism archaic în loc de Aremonî.

Sub acesta formă terminul este forte vechili.

Un 'Apy_£|iOf/oc (unde / represintă numai o aspiraţiune guturală) ne apare în legendele epice despre resboiul celor 7 în contra Thebeï ça un fiu al principelui Lycurg din Nemea [2]).

în Roma mal esistau în secuiul al IV-lea unele părţi ale oraşului vechiû, ce

formă, ce presupune numele de Armalausa pentru teritoriul locuit de acest popor. Sufisul topic uşa ni se presintă adese orî în numirile de localităţi ale Reţieî (Steub, Uber d, Urbewohner Rätiens, 161

seqq.) în Cosmografia luî Aethicus, Armalausi sunt numiţi Armolai (Ries e, Geogr. lat. min. 40. 84). Un munte din regiunea vecină a Bohcmicî portă numele H r om o l a n .

[1]) **'facili** Germ. c. 41.

[2]) Apollodori Bibi. lib. III. 6. 1.

purtau numele de viens Archemonium şeii Archemoriumşi forum Archemorium ').

Rémora [2]) şi Re m o na "), seu Re m ori a [4]) şi Remonia [5]), se mai numia pe la începutul creî creştine partea cea mai înalta a muntelui Aventin, unde, dupu cum spuneau tradiţiunile, Rem, fratele lui Romul, voise se fie construită cetatea Romei.

Rcmorcs, ne spune Aurcl'.u Victor, se numise în vechime un gen ôre-care de dmcnî [G]).

259. — Gallia.

Remuria seu Rem o r ia "), era o vechia serbătore naţională a Romanilor în onorca strămoşilor huni si iluştrii. Aceeaşi solemnitate, cu rituri nocturne, se mal serbeză şi astă-dî la Carpaţî, sub numele de Al i m o r Î, cu deosebire în Bănat şi în regiunile de apus ale Transilvaniei [8]); ér în Bucovina şi Moldova aceeaşi strămoşi din vechime (Reinorï séù Alimorï) sunt ^Ţi£_Rahmanî şi Rohmanl ").

y Scxti Hiifi, De reg. urb. Romac. Rcgio VII.

-) Clceronis Ue div. c. 4: Certabant (Romulus et Remus) urbcm Roma m Remo-ramne vocarcnt. [3]) Fabretti Gloss, ital. p. 1158.

/ **Wonysil** lib. I. 86: *î.f>'ţr>-* Ai'jsvTÎvoi xn/.&tj^ïvo,-, *v>~* î: T'.vs; '.c-0foùïlv, YJ 'I'ljiopior.

°) l'iutnnjuo, Oeuvres, Romulus.

/ Aur- \ictor, Orig. gent. rom. 21: homines ab antiquis Remores dicti.

p Ovidii Fast. lib. V. -180-481.

) Hasdcu Etym. raagn. Rom. v. Alimorï.

) Miklosich, Ùbei d. Wanil. d. Rumunen, p. 18. — Marian, Sërbâtorilc, III. p. 171.

în Gallia, cea maî însemnată grupă *de* Aremorî o formau locuitorii din Aquitania, seu din Aremorica vechia [x]); o regiune, care din punct de vedere al elementului etnic, al idiomeî si al administraţiuniî, cuprindea teritoriul de apus al Gallieî de la Pyreneî până la rîul Ligcr (Loir), în acesta parte de sud-vest a Gallieî domnise, în tot cursul evului de mijloc, o idiomă latină poporală, numită lingua romana (la langue romane).

în ce privesce originea geografică a acestor Aremoricî stabiliţi între Pyreneî şi Liger, S. Ieronim în comentariele sale asupra epistolei S. Paul către Galatenî, ne spune, că Aquitaniï (séû Aremoriciï) se glorificau a fi de origine grecescă [2]); adecă din părţile de resărit ale EuropeT, ce se aflau în timpurile aceste în sfera de influenţă a civilisaţiuniî grecesc!.

O altă grupă considerabilă de Aremorî séû Aremoricï se afla stabilită în părţile de nord-vcst ale Gallicî, în apropiere de Ocean, între rîurile Liger şi Samara[3]). Cesar numesce districtele aceste Armoricae civi-tates. La Jornande, eî sunt numiţi Ar mori tiani [4]) si la Procopiu Ar-borychi [5]). între aceştî Aremoricî, ceï maï estremï erau aşa numiţiî Oşti on e s seu Ostiaei, ér insulele din apropiere purtau numele de Ocst-r y m n i c a e [fl]).

Armorica din părţile de nord-vest ale Gallieî cuprindea în deosebî peninsula numită astà-dï Bretagne, o regiune importantă archeologică, unde ni se presintă cele maï grandiose şi mai frumése monumente megalitice ale Gallieî: menhire, peulvane, alinieri, dolmenc si cromlechurî [7]).

') Plinii IV. 17: Aquitanica, Aremorica antea dicta. — Etimologia celtică din *ar* (—ad seu ante) şi *mar (* — mare) e lipsită de ori-ce fundament istoric. — La Ausoniu (Epist. 9. 35) aflăm şi Aremoricus pontus. — Scliuakenburfe', Idiomes populaires de la France, p. 40: dans l'Auvergne (pe teritoriul vechil Aquitanie séù Aremorice) ... On remarque de fortes aspirations guturalles; le *r* remplace souvent / et la lettre *a* à la fin des mots prend un son sourd et inarticulé qui ressemble à *Vai.*

') S. Hlcronymi Comment, in epist. ad Galatos, lib. II. c. 3: maxime cum Aquitania Grace a se jactet origine.

[3]) Caesaris E.G. lib. VII. 75: universis civitatibus, quae Oceanum attingunt, quaeque eorum consuetudine Armoricae appellantur (quo sunt in numéro Curiosolites, Rhedones, Ambibari, Caletes, Osismii, Lemovices,Veneti, U né Hi). — Cf. Ibid. B. G. lib. V. 53.— Entropii lib. IX. 21. per tractum Belgicae et Armoricae.

[4]) Jornandis De reb. Get. c. 36.

[5]) ProcopH Boll. Goth. I. 12.

°) Avieni Or. mar. v.]30.

') Cartallliac, La France préhistorique (Ed. 1889) p. 201: Les monuments mé-galitiques, delà vieille Armorique ne sont pas seulement les plus grandioses; il y sont accumulés sous toutes leurs formes. — Cf. Bertrand, La Gaule, p. 124.

0 altă populaţiune pelasgă a Gallieî, cnre făcea parte din familia Arimilor, se fla stabilită între cursurile superiôre ale nurilor Liger şi Arar (Saône). Acest t-'b figureză în actele oficiale ale republice! romane sub numele de Aed u i .

Eduiî ne spune Cesar, aii avut tot-de-una primul rang între poporele P llieî [J])- Senatul roman recunoscuse la diferite ocasiunî în mod oficial, că Eduiî formau un popor din vechia familia latină, din care causa lc-a şi conferit titlul onorific de «fratres et consanguine!» [£]), fraţî şi popor de acelaşî sânge cu Romanii; ér Cicero i numesce: fratres n o ş t r i Aed ui[3]).

A patra grupă numerosă de Arimî se afla stabilită în G a l l i a Belgica, lâncră rîurile numite Axona (Aisne) si Matrona (Marne).

în timpurile lui Cesar, seminţiile arimice ale Belgiei se aflaţi unite între densele prin confederaţiunî şi clientele particulare, însă preponderanţa politică o aveau aşa numiţii R e mi. Când César se apropia cu legiunile romane de frontierele Gallieî Belgice, Re mii au fost cel de ântăjii, carî
1 trimiseră o deputaţiune şi-î făcură cunoscut, că denşiî se predau cu tote ale lor în credinţa şi în puterea poporului roman [4]).

Remiî, scrie César, s'aû bucurat tot-de-una de o ondre principală înaintea sa [B]), că eî se aflau pe gradul al doilea al demnităţii între poporele Gallieî, ér rangul ântâiu î-1 aveau Eduiî °). Strabo numesce pe Remï, ccï mai nobili, între poporele de nord ale Gallieî [7]); ér senatul roman le acordă titlul de foederati, cu alte cuvinte, o autonomia administrativă, stabilită, prin tractate speciale.

Oraşul lor principal se numia Durocorter şi Re m i. Aici se afla reşedinţa legatului imperial al Gallieî Belgice.

---

*) Caesaris B. G. lib. I. 43: omni tcmpore Galliae p r i n c i p a t u m Aed u i tenu-issent, prius etiam quam nostram amicitiam appetissent.

[2]) Caesaris B. G. T. 33: Aeduos, fratres consanguineosque saepenumero ab Senatu appcllatos.

[3]) Cicero ad Atticum, I. 19. — La Eduî, după cum ne spune Coşar (U. G. I. 16), cel mai inalt magistrat se numia vergobretus. Etimologia propusă de unii, de la cymr. guerg (efficax) şi braut (judicium), nu are nici o basă în terminologia instituţiunilor

vechî. Din contra, noi credem, că avem aici numai o formă coruptă, dialectală, a unul cuvânt vechiu pelasg, ce corespunde terminulul latin de rector (civitatis), rom. deregătoriQ.

[4]) Caosaris B. G. II. 3.

[5]) Caesaris B. G. lib. V. 54: quos (Remos) praccipuo semper honore Caesar habuit.

") Caesaris B. G. VI. 12: Eo turn stătu res erat, ut longe principes haberentur A edui, secundum locum dignitatis Re m i obtinerent. [7]) Strabonls lib. IV. c. 3 5

Remiï, întocmai ca şi Eduiï, avuse încă înainte de cucerirea Gallic! tra-diţiunî naţionale vechT, că eî, în ce privesce originea lor, ar fi din aceeaşi familia etnică cu poporul roman.

în timpul dominaţiuniî romane, o poVtă a oraşului era consecrată dcului Marte. Acesta portă mai subsista în parte si astă-dî. Prima arcadă, numită a lin Rem, tepresintă pe Rem şi pe Romul sub lupoică; la drépta se vede Faustul, la stânga Acea Laurentia. Este un monument, care, după cum vedem, consecrase o vechia tradiţiune, că Remil erau fraţi din acelaşi sânge cu Romanii.

în evul de mijloc mal aflăm, despre originea Remilor, încă o legendă forte rcspândită în apus, care spunea, că Rem, separandu-se de fratele seu Romul, a trecut în Gallia, unde a întemeiat oraşul Re mi, care prin avuţia şi frumseţa sa întrecuse cu mult cetatea luî Romul de lângă Tibru [1]).

Se pare însă, că Remii m aï aveau si alte reminiscenţe istorice, că originea lor geografică se reducea la părţile de resărit ale Europei, după cum aceeaşi tradiţiune o ailăm la Aremoriciî din Aquitania şi la diferite triburi pelasge, ce se stabilise pe teritoriul Hispanieï. Faptul ce ni se presintă este următoriul.

în catedrala de la Reims (Rémi), ce avuse un rol forte însemnat îţi istoria religi6să şi politică a Francieï, se păstrase încă până în secuiul al XVIII-lea un evangeliar scris în limba slavonă, pe care regii Francieï depuneau jurămentul lor la ceremonia încoronării, şi care din causa acesta capelase numele de evangelia consecrăril, Le texte du sacre [2]). Acest evangeliar se compunea din doue părţi, una scrisă cu litere cirilice, şi alta cu litere glagolitice seu dalmatine. Porţiunea scrisă cu caractere cirilice era de fapt numai o copia făcută în Ţera românescă pe la începutul seculuiuî al XIV-lea (1300—1310) de pe un alt esemplar scris în Moldova pe la finele secuiului al XII-lea (1180—1200). Acest manuscris a trecut apoi din Ţera românescă în Dalmaţia, unde a fost legat cu un alt fragment evangelic scris cu litere glagolitice. Evangeliarul ast-fcl legat ajunse apoi în posesiunea împëratuluï Carol IV (1348—1378), carc-1 dărui mănăstirii Emmaus din Praga, de unde după a. 1390 manuscrisul trecu în Francia, nu seim cum; unde s'a păstrat cu religiositate în catedrala de la Reims şi ajunse la atâta ve-neraţiune, în cât doue dinastii succesive regale, a Valesilor şi Burbonilor, jurau la ceremonia încoronării pe acest evangeliar, scris în parte pe teri-

') Legenda Athis et Prophilias (la Graf, Roma nclla memoria del medio evo. 1.101):

Et Rcmus s'en ala en France
Une cite (Rains) fist par puissance . . . [2]) l[,-isdtu, Textul sacrului delà Reims (în diariul «Traian». a. 1869, Nr. 64—69).

riul terilor române, cu litere bëtrânescï séu cirilc şi cu unele particularităţi **ale** limbeï românesc! ').

Vecini cu Remi din Gallia Belgică erau în timpul lui Cesar aşa numiţii V'rornandui seu Veromandui. Oraşul lor principal era Augusta V'roinandorum, numită de Ptolemeu TCGAIC Azotata 'Po;j.âvSwv -*J.* Forma v corectă a numelui era aşa dar Romand i, nu Veromandui, unde ini- . jj *y* substitue numai pe un *H ca* aspiraţiune, întocmai ca în Vene t i ('EvswQ. Vesta CEctia)-

Un alt trib din Gallia Belgică M formau aşa numiţii Oromansaci [3]); un termin, pe care geografia romană ni l'a transmis de sigur numai in formă barbarisată.

La aceeaşi unitate de rasă şi la aceeaşi confederaţiune politică aparţineau în Gallia Belgică si Sue s s io n i I, pe carî vecinii lor, Remiî, i numiau «fraţi şi popor de acelaşi sânge» [4]).

în fine, vecini cu Remiî, erau aşa numiţii B e 11 o v a c i, cari, după cum ne spune Cesar, formau în Gallia Belgică poporul cel mal puternic, prin cu-ragiul, prin autoritatea şi numeral lor. El puteau se pună în arme 100.000 omeni luptători »). După nume si după caracterul lor, Bellovacii, se pare, că formau unul şi acelaşi popor cu Belaci, un alt trib rësboinic pclasg, ce-sï avea locuinţele sale în AlpI °).

Diodor Şicul, care trăise în timpul luî Cesar şi August, ne spune că esista între Galişi Romani o înrudire etnică, din timpuri forte depărtate [7]); ér Strabo numesce pe toţi Galii! popor arimanic [8]).

---

*) Acesta importanţă deosebită, ce s'a acordat în Reims unuî evangeliar scris în parte cu litere betrânescf şi în o limbă neînţeiesa pentru clerul, de altmintrelea destul de instruit, al Francieî, nu se pote esplica de cât prin o vechia tradiţiune. Probabil, că evangeliarul din sec. XIV a substituit numaî pe un altul mal vechiu, scris cu caractere pelasge (séû grecescî, cum le numia Tacit), însă perdut ori distrus din causa evenimentelor.

[2]) Ptolemaet (Ed. Didot) lib. II. 9. 6 (var. in diferiţi codicï).

") Plinii lib. IV. 31.

[4]) Caesaris B. G. II. 3 : Rémi, qui proximi Galliae cx Belgis sunt, ad cum (Caesarem) legates.....miserunt, qui dicerent. ne Suessiones quidem, fratres consan- guineosque suos, qui eodem jure et eisdem legibus utantur, unum

imperium, unumque magistratum cum ipsis habeant, deterrerc potuerunt, quin cum his (reliquis Belgis) consentirent.— Un oraş vechiû cu numele Suessa se afla în Laţiu.

") Caesaris B. G. II. 4. - Cf. Strabo, lib. IV. 4. 3.

[e]) C. I. L. voi. V. nr, 7231.

') Biodori Sicull lib. V. 25; <Lv *(-MV* Fc/.U-uiy) bT-.v Ev *r.;^* 'IVujiaioot *ty,v* oo-f f *k* v t ia v « «U a i à v xal r.),;.av T->JV jil/pi t m v xaO-' -^lâ; -/piviuv îi^sv^u^v.

[8]) **Strabonis** lib. IV. c. 4. 2: îi *te* =6;j.^« ^|^, *o* v5v Pa).),..xov TS -,«! r^VxTiv.ov *vilwv.v*

In fine, Ia vechia populaţiune a Arimilor se reduce originea maî multor numiri de localitâţi de pe teritoriul Francicï de astă-dî. Din acestea însemnăm aici următorele :

Aramon	Ramecourt	Réméréville	Re me ray
Arembécour	Ramicourt	Rémering	Ri may
Arraancourt	Ramoncham	Rem'gny	Rimancou
Armenonvill	Ramous	Reminiac	Rimogne
Ermenonvill	Ramousies	Remiremont	Rimon
Harmonville	Ramville	Remois	Roumens
Ormancey	Rcmeling	Retnoncourt	Rumigny
Ormenans	Remenoville	Remonville	Rumont ').

8. *Migraţiunile Arimilor in peninsula iberică.*

Din regiunile Alpiior si din Gallia de sud, o parte din triburile ari m i c e trec şi se estind în peninsula iberică.

Istoricul Flaviu loseph, care trăise în timpurile lui Vespasian, numesce pe Ca n tab r ii din Pyreneî, şi pe Lusitanii de lângă marea de apus (pe vechil locuitori aï Portugaliei) triburi arimanice [2]); un termin, care, după cum am vëdut mal sus, avea la autorii grecesc! doue înţelesuri, unul indica rasa, séû familia etnică, a acestor popore, si altul moravurile lor rësboinice barbare.

Acelaşi autor ne mal spune, că Iberil cel vechi, "I^ïjpsç *ol KV.|M* [3]), întocmai ca Etruscil şi Sabinii, se numiau Twaarot. Aici Flaviu loseph, după cum vedem, întrebuinfeză şi pentru Arimaniî din I b e r i a terminul general, politic, de Romani.

Despre esistenţa unei vechi populaţiunî arimicc pe teritoriul Hispanici mal avem încă următorele date.

Un trib, seu glnte, din Pyreneî pdrtă în inscripţiunile romane numele de

') Janln, Diet. d. corn. d. France, Paris, 1851. — Ca nume personale do origine arimică notăm aici : Ariamnes, un Gal avut emigrat în Asia (Phylarcus in Fragm. Hist. gr. I. 334); I1ROMIIAOS (Eromelos), numele unuî principe pe o monetă a Senonilor (Monin, Mon. d. ane. idiomes gaul. 36); în o vechia legendă francesă, Romul încă este numit Heromulus (Graf, Roma, I. 223); Ramellenus séû Chramullenus, ex genere romano, unul din duciï luï Dagobert I (Mon. hist. Germ. SS. II. 160); Chramnus (D a h n, Urgesch. d. rom. u. germ. Vôlk. III. 92. 4); R a m n o (s. Ramnus) episcopus Hele-nensis, a. 876 (B a l u z i i Capit. II. 1497); Ramnulfus, dux Aquitaniae, a. 889.

=) Flftrit JoscpM Bell. Jud. lib. II. 16. 4.

[3]) Flfrvii Joseph! c. Appion. Hb II. 4.

„,,- „„*,=„,,>„„

/ i r o m e n i c i [1]) ; de sigur, o simpla formă dialectală în loc de R o m e n i c i, eu f/f) R o m e n ic i, după cum Roman d i din Gallia craii numiţi Viro-n an du i în geografia oficială romană.

Argamonici (mal corect însă Aramonici) este numele unei alte ginţî din rarraconia *). Probabil, că aparţineau la aceeaşî familia cu Vi r o meni c i .

Un oraş de pe teritoriul Vacceilor se numia în epoca romană Herri an di ca [8]); un termin, ce corespunde la o formă maî vechia de (7/JAr-nantica; în itinerariul lui Antonin Sa Im antica, astă-dî Salamanca cu 6" ca aspiraţiune şi cu un / format din *r).*

Catena principală a munţilor din părţile de sus ale Lusitanieî purta în epoca omană numele de Herminius mons [4]), în evul de mijloc Arm i n n a. După cum vedem, triburile pastorale arimice ocupase încă din timpuri, orte depărtate acesta regiune muntdsă.

Ruinele uneï vechï cetăţi din munţii Lusitanieî se mat numesc si astă-dî \ramanha seu Aramenha [B]).

Pe doue inscripţiunî redactate în idioma naţională a unui trib din Lusi-ania aflăm cuvintele A r i m o şi A r i m o m ; probabil numele unei localităţi [6]).

în părţile de sud-ost ale Pyreneilor esistă un vechiu oraş al Ilergefilor, lumit Osca, unde se bătuse cele de ântâiu moncte naţionale ale Hispanici, :unoscute sub numele de argentum Oscense. Unul din aceşti denarî ie înfăţişeză pe revers figura lui Armis al Daciei, ca mesager al deilor, si ivênd de dcsupt inscripţiunea XPMAN (Orman) (v. pag. 757, fig. 252). Alte 16ue monete din Tarraconia, de asemenea anteridre cuceririi romane, ne iresintă numele unor principi naţionali, scrise cu litere vecM pelasge :

>tMr^<p (Ramescyus) şi PA Ml. ')•

In fine, maî aflăm la vechil locuitori aï Hispanici numele personale de \rmonicus şi Harmonicus, Armonia, II armonia si Ram n i a , lupă cum ni le au transmis inscripţiunile romane [8]); unde noî vedem aceeaşî [r]accilare între formele aspirate şi neaspirate, întocmai ca în numirile de tri-H)rî şi localităţi, despre cari am vorbit maî sus.

') C. I. L. voi. II. nr. 5743.
*) C, I L. voi. II. nr. 2856.
[s]) **Livii** lib. **XXI. 5.**
[4]) Siietonil Caes. c. 54.
[s]) C. L L. voi. II, p. 21.
[c]) C. I. L, voi. II. nr. 738. 739.

') Mlojuiet, Dcscr. d. med. ant. SuppI. I. P). IV. nr. **7J. 72.**
[8]) C. I. L. voi. II. nr. 3S92. 4. 4008. 4373797. 920.

9. *Micraţiunile Arimilor în Italia.*

Cel maï vechiû trib pelasg, pe care-1 aflăm stabilit lângă cele şepte coline ale Romeï, portă în tradiţiunile istorice ale Etruscilor numele de Ram ne s si Ramnenses *).

După Dionysiu din Halicarnas, partea superioră a muntcluï Aventin se numise o-dată R e m or i a [2]), la Plutarch R em o ni um şi R e in on i a [3]). Aceeaşî tradiţiunc o aflăm şi în epopea naţională a lui Enniu: Romul şi Rem se certau, cum se numescă noua cetate de lângă Tibru, Roma seu Rémora *).

Remores, scrie Aureliu Victor, era în vechime numele unuî gen ore-care de ômenï [5]).

Acelaşi termin ne mai apare si sub forma de Archemores şi Arche-mones, după cum résulta din numirile de Vicus Archemorium seu Archemonium, şi Forum Archemorium[8]), ce le aveau unele părţî maï vechï ale Romeï.

R o m i l i a, probabil însă că la început R o m i r i a, era numele unui vechiû trib roman, care avea primul rang al demnităţii între triburile aşa numite rustice '). Teritoriul acestui trib începea de lângă muriï Romeï si se întindea până la mare.

încă cu mult înainte de întemeierea Romeï, întréga regiune centrală a Italiei se vede a fi fost locuită de triburt ari mi ce.

Tib r ui, care despărţia teritoriul Etruscilor de al Umbrilor, de al Sabinilor şi Latinilor, era numit în cărţile vechi religiose Rum on [8]), seu Rumor în formă rotacisată, după cum résulta din Eneida lui Virgiliu °). Acesta numire archaică, de origine etnică, ne pune în evidenţă faptul, că în tim-

') Yarrouis L. L. lib. V. 55: Şed omnia hacc vocabula Tuşea (Tatienses, Ramnenses, Luceres), ut Volnius, qui tragoedias Tuscas scripsir, dicebat.

[2]) Dionysil Halle, lib. I. c. 85—87. — Festus (v. Rcmurinus ager): şed et locus in summo Aventino R em o r ia dicilur, ubi Remus de urbe condenda fuerat auspicatus.

[a]) Plntarquc, Oeuvres, vol. I. (Ed. 1784) Romulus, p. 79. 81.

*) Enniu (la Cicero De div. I. 48): Certabant (Romulus et Remus) urbcm Rom am Remoramne vocarent.

[5]) Aur. Victor, Orig. gent.Rom. c. 21: homines ab antiquis Remores dicti. — O vechia divinitate naţională a Romanilor purta numele de Remureina (C. I. L. voi. I. nr. 812).

[e]) Sextus Kufus, De reg. urb. Romae. Rcgio VII.

') Varro, L. L. lib. V. 1.

") Servlus ad Aen. VIII. *63.*

») Yirgilil Aen. VIU. 90.

'le primitive ale istoriei italice arnenddue ţermunle TibruluT craii locuite de o populaţi une arimică, pastorală şi agricolă.

Unul din cele mai vechi oraşe de pe teritoriul Um brii o r purta numele de

' m in u m . O monetă antică de bronz a acestui oraş ne înfăţişeză pe avers

n cm cu barbă şi căciulă conică, ér pe revers legenda ARIM. Alte d6ue mo-

ncte ne prcsintă acelaşi tip, cr pe revers inscripţiunea ARIMI şi ARIMNO [1]).

în vechia religiune a Umbrilor, Jupiter m aï era adorat şi cu epitetul de a r m u n o s seu a r m u n i s [2]).

Pădurile cele vaste ale Apeninilor, cari despărţiau pe Umbri, pe Sabinî, si pe Etruscî, purtau încă din timpuri obscure numele de montes Romani *s*| Din aceşti munţi isvoria Tibruî, numit în vechime Rum on şi Rumor, în aceşti munţi locuise o-dată poporul primitiv al ItalieT, aşa numiţii Aborigines [4]); un termin etnic alterat, probabil în loc de Are-m ori c i, seu Aremoricenses, ca la Procopiu Arborychi în loc de Armorici. Fa u nus, regele cel înţelept şi plin de merite al Aborigenilor, se mai numise, după cum ne spune Diodor Şicul [6]), si 'Epiiţc ('E.opjv).

în fine, mai notăm aici, că întreg teritoriul Umbrieï, dimpreună cu părţile de nord, până lângă ţermuriî de jos aï Fadului, purta în evul de mijloc numele de România şi Romaniola °). Fără îndoielă, că originea acestei numiri este anterioră dominaţiunii romane, după cum acesta se probeză si din numele cel vechiu al oraşului «Ariminum» [7]).

în L a ţi u, triburile arimice se aflau, încă din timpurï forte depărtate, respândite prin diferite părţi ale acestei regiuni, începând de la marc şi până lângă Apeninî.

Cu deosebire, Rutuliï, a căror capitală era Ardea, ni se presintă în tradiţiunile naţionale ale Latinilor, ca un popor de origine ari in i că. Virgiliu amintesce pe un Rhamnes, ca rege şi augur al Rutulilor [8]),

') Mionnet, Dcscr. d. med, Suppl. Tome I, p. *208.- C. I. L.* voi. I, nr. 23.

') Huschke, Die IgUv. Taf. II-a 7. p. 322-323.

3) Sicull Flacci, De condit. agr. (Grom. vet. Ed. Lachmann, p. 137): în Piceno et in regione Reatina...montes Romani appellantur. — Liber Coloniarum I

(Campania), ibid. 239: priuati possident montes nomine Romanes.

<) Dioiiysii Hal. lib. I. 9: 'A^vîv^ . . . *ai* TO ,ùv -?6t;PC, •îî'.yiîiv x<»|jLYjîèv *'t'j.1* oropâSjt.

[6]) Diodorl Sicull lib. VI. 5. 2.

") Mnratorii, Scriptores, Tom. X. p. 381.

') Despre Arimani,séùAremani,din părţile superiôre ale Italiei am vorbit mai sus.

[8]) **Vlrgllll** Aen. IX. v. 325-327: superbum Rhamnetem aggreditur . . . . Rex idem et regi Turno gratissimus augur.

şi pe un alt erou legendar al acestuî popor cu numele ele Remus [1]).

Oraşul Tibur, situat la colţul de resărit al LaţiuUu, care devenise o cetate puternică, înfloritdre şi «superbă», cu mult înainte de întemeierea Romeî, era de asemenea o colonia ari m i că. Unul din vechil représentant! aï acestuî municipiu portă la Virgiliu numele de R e mu lu s [2]).

în istoria LaţiuluT, elementul arimic ne apare dominant încă înainte de întemeierea Romeî. Unul din regii ceî vechi; aï LaţiuM este numit la Livju Romulus Sylvius [3]), la Orosiu Ar e m u Iu s [4]) şi la Plutarch R o mis [B]).

In regiunile cele muntose ale Apeninilor, vecinî cu Latiniî şi Campaniî locuiau Samniţiî, un popor pastoral şi agricol, iubitoriu de gloria şi independenţă. Eî făceau parte din una şi aceiasî seminţia arimică cu Sabinii şi Oscii. Cea màï vechia şi maî puternică cetate a lor se chiema Romulea, după cum o numesce Liyiu [8]), situată pe un vêrf de munte, pe care însă Romanii o asemenară cu pămentul.

In E n o t r i a, seu în părţile inferiore ale peninsulei italice, domnise o-dată, după cum ne spun tradiţiunile, regele numit I talus, un principe glorios din familia arimică. Un fiu al luî Italus purla numele de Romus [7]), şi o fică a sa se chiamă Roma [8]). Hecateu (sec..VI. a. Chr.) maî amintesce aici şi un oraş cu numele de Erimon [IJ]).

La familia Arimilor aparţineau si vechile tribun ale Sicilicï. Sicaniï seu Siculiî, popor de origine barbară, locuise în timpurile maî vechi în Umbria, apoî în Laţiu. Din Laţiu espulsaţî de Aborigeni şi de alte triburi pelasgc, ei trecură în Lucania, ér din Lucania în Sicilia, cam cu 80 de anî înainte de resboiul troian [10]).

In timpurile luî Antoniu, după cum ne spune Cicero, Sicilienii au fost declaraţi de cives Romani "). Fără îndoiclă, că acesta lege avea de basă o tradiţiune vechia naţională, că amêndôue aceste popore, Romanii şi Siculiî,

[4]) Viryilii Aen. IX. v. 330.

[2]) Vivgilu Aen. lib. IX. v. 360.

[3]) Livii lib. I. c. 3.

[4]) Orosii Hist. lib. I. *20.*

[5]) Plutaivjue, Oeuvres, vol. I, Romulus, p. 62.

[6]) Livii lib. X. 17.

') Dionysii Hal. lib. I. 72.

[8]) Plutarque, Oeuvres I (1784), Romulus.

*) Stepliaiuis Byz. v. *"Rppov.*

[10]) Dloiiysii Hal. lib. I. 9, 22. — Plinii lib. III. 19. — După Thucydide (VI. 2), Sicuiiï au trecut în Sicilia, cam cu 300 anî înainte de prima

imigrare a Grecilor în acesta insula, adecă cu vre o 1000 anî a. Chr.

") CiceronisEpist. ad Alt. XIV: Antonius fixit legem qua Sicuii cives Romani.

avuse o-dată aceeaşi origine, aceeaşî limbă, aceleaşî locuinţe şi acelaşi nume comun.

în părţile meridionale ale insulei, Pliniu amintesce rîul numit H ir minium *)> 'a Ph'list *'YpV-wbţ* [2]), de sigur o vale locuită în timpurile preistorice de o grupă însemnată de păstori ariml.

După cum vedem, triburile arimice ale peninsulei italice ne apar la autorii vechi sub diferite numiri dialectale.

Pe basa elementelor, de cari am vorbit mal sus, noi resumăm si reconstituim aici aceste numirï sub următdrele forme:

în Etruria, vechil Arimî erau numiţi Ram nes; în Umbria, Arimini şi Arrnuni; în părţile de sus ale Tibrulul, Rum ones si Rum ores; pe cele sépte coline ale Romei, Remones, Re m ores, Archemones şi Arche m ores; în Laţiu Ramnes, Re m i [3]), Romi şi Rumi; în Lu-cania, Erimones (Arimones); ér în Sicilia, H ir m in i seu Hurmini.

în fine mai esista în Italia de mijloc şi forma archaică de Rumi ni, după cum. acesta résulta din numirile divinităţilor Jupiter Ru minus[4]), Dea Rumina [B]), precum si din numele locurilor vicus Ruminalis[6]), ficus Rum in al i s [7]) seu Rumina ficus [8]).

10. *Migraţiunile Arimilor în Thracia.*

T h r a c i a, în timpurile primitive ale istoriei, cuprindea din punct de vedere etnografic întreg nordul Europei de asupra Thessalieî si Epirulul.

Macedonia era considerată numai ca o parte a Thracieï [9]); ér Herodot scrie, că Troianiî, în timpurile lor de putere şi mărire, cucerise Thracia întregă până lângă sînul ionic [10]).

***) Plllll** lib. III. **14. 4.**

[2]) Fragm. Hist, grace. I. 186. fr. 8.

») Cf. C. I. L. vol. I: M. R a m n iu s (nr. 571) şi C. Remis — Remius (ar. 946).

[4]) Augustin! Civ. Dei, lib. VII. It.

') Augustin! Civ. Dei, lib IV. 11.—Ynrro.L. L.lib. II. 11. 5; divae R u m in a e sacellum. — Cf. Cicero, N. D. lib. I. 29 : Romana Juno, h. e. quae ab Romanis et Romano rit u colebatur.

") Sextl **Rufi** Do reg. urb Romae. VII.

') Livli Jib. I. 4.— La Tacit, Ann. XIII. 58: Rurainalis arbor.

") Ovidil Fast. II. v. 411.

°) Hecataeî fragm.

115. "O **Herodoti**
lib. VII. 20.

în părţile de nord, Scyţiî erau consideraţi de asemenea ca un popor de origine thracică [1]).

«Naţiunea T h racilor», scrie Herodot, <este, după Indieni, cea maî mare dintre tôtc naţiunile lumiï, şi dacă aceşti Thracï ar fi sub domnia unul singur om, seu dacă se ar pute înţelege între denşiî, eî ar fi neînvinşî si cei maî puternici dintre tôte popôrele. Insă acest lucru e imposibil se se întâmple vre o-dată, din care causa eï sunt slabï. După diversitatea regiunilor, în carî locuesc, eî pdrtă nume diferite, însă cu toţiî au aceleaşi moravurî si aceleasî instituţiunî» [2]).

Din punct de vedere al originii etnice, vechile populaţiunî ale Thracieî aparţineau aprcipe în total familieî arimice.

Homer amintesce în Iliadă pe un Rigmus (TfyjACv), care alergase în ajutoiiul Troianilor, ex. *Q^-QV.T^* lpi[5wXaxo;, adecă din Thracia, unde plugul scote gliî mari şi grase de pământ [a]). In alt loc Homer caracteriseză regiunea, numită •/) ©ff/xT) èf/ip<ï>Xa£ ca pj'Vjp [XYjXtov, mama oilor [4]), — cuvinte carî în nicî un caş nu se pot aplica la Thracia de lângă Marea egeă, ci numaï la basinul cel vast, fertil şi avut de turme al Dunării de jos.

Un alt rege din timpurile lui Alesandru cel Mare, care domnise peste Triballiî din părţile de apus ale Mcsieî, portă la istoricul Arrian numele de Sirmus [5]); un nume, care, din punct de vedere al etimologiei, este identic cu R i mus, însă cu transposiţiunea lui *R* (= Irmus) si cu .S la început ca aspiraţiune dialectală.

Pausania maî amintesce pe un rege alTursenilor, cu numele Arimnestus, care cel de ântâiu dintre barbarî, a trimis darurî piese lui Joe din Olympia [6]). Dacă acest Arimnestus domnise peste Tyrseniî din părţile de resărit ale Macedoniei (Herod. I. 57), ori peste Trauşiî seu Agathyrşiî de la Carpaţî, nu putem sci. Probabil, că nicî Pausania nu putea se ne spună maî mult.

De asemenea aflăm la Suida o amintire despre un "Ep[uov ô lîîAaTfwv fiaoiXeoţ [7]), care trăise în timpul luî Dariu şi domnia peste insula Lemnos situată lângă tërmuriï de sud aï Thracieî [8]).

') Stcpli.inus Byz : £v.63-a!, EÔ-VOÎ

Qpâv.ov. >) Herodoti lib. V. 3.

[3]) Ilomcrl II. XXV. 485. — în timpurile romane un centurion din Mesia inferidră portă numele de L. Messius R im us (C. I. L, III. nr. 7420). «) Homeri IL, XI. v. 222. [5]) Arriaiii De exp. Alex. I. 4. 6. «) r.-iusiiiilae lib. V. 12. 5. ') Suiilne Lex., v. 'ËPJJ.CÛVIOÇ x«piţ. [8]) Diod. lib. X. 19. 6. — Fragm. Ilist. gr. III. 643. 30.

Un Roemetalces este rege al Thracilor în timpul luï August şi un ait Roemetalces în timpul lui Caligula.

După cum vedem, diferiţi regi aï Thracieï, unii din părţile de sud, alţii din părţi'6 ^e nord a'c Hemului, portă nume arimice, începând încă din timpurile antchomerice.

Faptul în sine e destul de remarcabil şi are drept fundament o vechia tradiţiune istorică.

Regii Thracieï, după cum ne spune Herodot, adorau între toţi deiï maï mult pe '-Epirfjţ (£E(V|j.7jv), pe care-1 cosiderau tot-o-dată ca începătoriul dinastiei !or *). Este acelaşi Hermes, numit şi Hermias, Hermaon, Herman şi Armis, pe carc-1 vedem représentât pe monerele Sarmizegetuseî, identic cu Armen, părintele divin al Herminonilor din Germania, cu 'Epjrfjţ (Mîpjrîjv) numit şi Faunus, regele cel mitic al Aborigenilor, şi cu Or m an, ce figurera pc monetele Ilergeţilor din Hispania.

Ca descendenţi din Hermès se mai considerau Filip II al Macedoniei şi fiul seu Alesandru cel Mare. Amêndoï acestï regï întrebuinţeză, pe unele monete ale lor, monograma /?, une-orî cu efigia, alte ori cu atributele lui Hermes [2]).

Aceleaşi tradiţiunî genealogice se pare că le avuse şi familia cea puternică română din Târnova, care înfiinţase şi reînfiinţase imperiul româno-bulgar.

O cronică armenescă pretinde, că împeratul româno-bulgar Sa m ui l (a. 976 —1014) ar fi fost de origine Armean [3]). Hasdeu crede, cu tot dreptul, că n'a fost Armean, ci Armân, cum se numesc Macedo-Românii. Noi însă mai adaugem aicï, că un fiu al lui Samuil numit «Arménul» se chiema Roman (a. 1015), că un ver al acestui Samuil are numele de Ar-monius [4]), şi un fiu al împëratuluï Petru I, se chiema de asemenea Roman [5]) (976—1002).

In numirile de localităţi aflăm de asemenea urme importante despre esten-siunea triburilor arimice pe teritoriul Thracieï.

Intregă regiunea cea fertilă dintre Hem şi Adrianopol portă pe tabula Peu-tingeriană numele de Rimesica °); o numire geografică de origine etnică, ca şi Aremorica, Belgica etc.

') Hcrodoti lib. V. 7.

[2]) Mionnet Descrip. d. med.: Tom. VI. pi. LXX. nr. 2. 4. 9.) Mă tei û de Edcssa, ap. Hilferding, Gcsch. d. Serben und Bulgarcn, Bautzen,

p. fii. (Hasdeu, Etym. magn. II. 1705). *) Wenzel, Cod. dipl. Arpad. cont. VI. 29. s) Wcrtncr, A kôzépkori délszlàv uralkodiSk, p. 132, 145. [6]) Tab. Peut. Segm, VIII. 3.

Pe drumul cel mare al Thracieï de Ia Filipopol către Adrianopol aflăm în timpurile romane doue localităţi cu nume arimicc, una Ram lu m [1]) si alta Rhamae (mutatio Rhamis), astă-dî Harmanli [2]). în apropiere de muntele Athos esista un vechiu oraş numit XspjiuXia si 'Ep^oXia, amintit încă de Hecateu în sec. VI. a. Chr. [s]), ér pe castele meridionale ale Thracieï se atnintesce Rumbodunum, situat între rîurile Nestus şi Strymon [4]).

După cum vedem, regiunile din părţile meridionale ale Hemului, unde domnise o-dată Odrysiî, poporul cel mai civilisât şi mai puternic al Thracieï, ne presintă un strat forte vechiû arimic, nu numai pe văile Măritei (Eiebruluï) şi ale Tungeî (Tonzus), numite în timpurile romane Rimesica, dar si pe grupele cele muntôse de lângă Marea egeă.

Venim acum la o cestiune importantă a geografiei preistorice.

încă începênd din sec. V, întreg imperiul roman oriental se maï numia si România, gr. Twaavc'a [6]); un termin geografic, ce-1 aflăm întrebuinţat pentru imperiul constantinopolitan în tot cursul evului de mijloc, la cronicari, în bulele Papilor, cum şi în actele oficiale ale statelor de apus [6]).

Originea acesteï numiri este în tot caşul poporală, însă forte vechia. Ea nu este nici politică, nici literară.

O prcţidsă indicaţiune în acesta privinţă o aflăm la Virgiliu. In Eneida sa, care se ocupă cu primele timpuri ale istoriei romane, densul amintesce doue regiuni marî geografice, ce erau destinate ca moscenire pentru descendenţii lui Enea, una sub numele de regn uni I t a l i a e şi alta sub numele de Romana te 11 us [7]).

Numele de ţ e r a rumică (Rum seu Rutn-ili) a rernas, prin tradiţiune, la populaţiunile Asiei anteriore, ca o numire geografică pentru peninsula balcanică chiar şi după căderea imperiului byzantin, încă în primele timpuri ale domniei turcesc! dincôce de Helespont, Thracia, Macedonia şi Mesia aveau numele comun de Rumili, séû Rumelia; ér în sec. XlX-lea, marele gu-

1)Tab. Peut. Segra. VIII. 2.

[2]) Itin. Hierosol. p. 269: mutatio Rurnbodona.

[3]) Steph. **lîyz.,** v. S=-pp.uXlv.. — Tomasch6k în Sitz.-Ber. XCIX Bd. 475.

[4]) I t i n . Hierosol. p. 284.

[s]) Chrpn. I daţi i a. 295: Carporum gens univcrsa in România se tradidit.—
Jornandis Get. c. 25: Vcsegothae legates ad R om an i a m direxcre, ad Valentcm imperatorera ... ut partem Thraciae, sive Moesiae . .. si illis traderet

ad colendum etc. —Malalae Chronogr. lib. XVI p. 378.—Du Cange, Gloss, med. lat. v. România: Broroptonus in Richardo I: Caput Rumâni a e est civitas Constantinopolis.

«) Fejér, Cod. dipl. III. *1.* 204. 1217. —Mon. Germ. SS. XIV. 660.

') Yirgilii Aen. IV. 274—276: Ascanium surgentem, et spes hcrndis Juli Rcspice, cui regnum I t a l i a e Romanaque t e l l u s Debentur.

rnăment aj RUmelieï mai cuprindea şi regiunile de sus si de mijloc «île Albaniei de astă-dî [1]).

în părfile de resărit ale Thracieî, vechia populafiune arimică î-şî păstrase caracterul seu naţional până pe la începutul sec. XIV-lea.

în timpurile împeratuluî Andronic Paleologul (1282—-1328), după cum scrie Pachymer, Blachiî din Thracia se întindeau delà suburbiele Con-stantinopoluluï până la Byzia şi mai departe. Aceşti Blachî locuiau mai mult în ţinuturi rnuntdse; erau omeni deprinşi în arme, avuţi de turme şi ciredî de vite si se înmulţise în nume'r atât de considerabil, încât inspirau îngrijiri se-riose, că se vor alia în contra imperiului cu Scyfiî de Ia Dunăre (Românit luî Basarab cel Mare), avend acelaşi mod de viefă şi probabil aceeaşi origine. Spre a întêmpina un ast-fel de pericul, împëratul Andronic a credul, că lucrul cel maî nimerit este, se strămute pe acest popor, de pe continentul de apus în cel de resărit, dincolo de Helcspont, pe ţermuriî Asiei, dar tot-o-dată se le sleiescă şi puterile materiale, prin diferite extorsiunî, ca nu cum-va cunoscându-şî forţele, de can dispun, ei se devină prea audacî. Amôndoue aceste lucruri, ne spune Pachymer, s'au şi esecutat apoi cu o ri-gore estremă; s'au aruncat asupra lor tributuri imense, cari s'au şi încasat cu o severitate ne mal audită. Sateliţii administraţiunil grecesc! siliră pe aceşti Blachî într'un mod nemilos se plece numai decât dincolo de Helespont; ast-fel că el aii perclut o mare parte din averile, pe cari nu le puteau transporta; s'a mal întêmplat, ca acesta strămutare a lor se esecută sub asprimile iernel, în cât a périt o mare parte din omeni si din turmele lor [2]).

Pachymer numesce pe aceşti vechi locuitori aï Thracieî Blachî; însă numele lor naţional a fost Râmi, Râm ni şi Armâni. Acesta résulta şi din descrierea geografului arab Idrisi (finele sec. XII), care amintesce între Şumla şi Sliven un oraş însemnat cu numele de A Ţ e r m î n I şi o altă lo-calitate, situată între Şumla şi Anchial, cu numele de Fremniac [3]).

Mal résulta, în fine, din împrejurarea, că diferitele grupe române din

') La Arabi şi la alte popôre orientale, terminal geografic de Rum séù R u m - i l i ({era Rum), avea, în ce privesce părţile Europei, doue semnificaţiunl. Ca numire generală, Ruin cuprindea în regiunile Europei: teritoriul Spaniei, Franciel, Italiei, Germanie?, Poloniei, Bohcmie i, Anglie?, Ungariei şi întregă peninsula balcanică. [n] Particular însă, sub numele de Rum, séû Rum-ili, se

înţelegeau pro vi n ci ele europene supuse dominaţiuniî turcescî. în fine, în sens mai restrins, Rum, seu Rum-ili, era numele, ce se aplica la Thracia şi Grecia (Cantemiru, 1st. imp. otom. Vol. I (Bucurescî 1876), p. 27. 45. 101.

[2]) I'acliymcris De Andronico Palaeologo (Ed. Bonnae) lib. I. 106.

[s]) Tomnsclick în Sitzungsbeiichte, CX11I Bd. p. 301 — 317.

Macedonia, Thessalia, Epir şi Albania de mijloc se maï numesc şi astă-dî Armân î, Arămânî şi Arămenî [1]).

După tradifiunile vechî grecescî, originea geografică a populaţiunilor thrace era din părţile de nord ale peninsulei Hemuluî. în genealogiile poporelor antice, Thracia ne apare ca o fică a rîuluî Oceanos, seu a Istruluî.

11. *Migraţiunile Arimilor în Illyria vechia (Rascia, Kama).*

Rascia.— In evul de mijloc, întreg teritoriul Mesieï de sus, aprôpe acelaşT cu al Serbieî de astă-dî, portă numele de Rascia [2]), Rasia, Raxia, Rassa, Rasa, terra Racy [3]), ung. Râcz-orszâg.

Vechimea acestei numiri geografice, o putem urmări până în epoca romană.

Unul din cele mai însemnate oraşe ale Mesieï superiére, situat pe ţer-murele drept al Dunării, în faţă cu Calafatul de astă-dî al Rornânieî, purta numele de Raetiaria, Retiaria, Rcciaria, TaCapia «), maî tărdiu Colonia Ulpia Ratiaria.

După părăsirea Dacieî traiane, oraşul Retiaria devine capitala Dacieî ripense, care din punct de vedere al administraţiuniî politice, se întindea de lângă Cuppae (Golubaţî) până lângă rîul Utus (Vid), 6r spie medă-di până lângă Balcaniî de apus.

Tocmai acesta importantă regiune a Dacieî aureliane— unde Ratiaria avuse o egemoniă politică şi religidsă, unde elementul românesc formcză şi astă-dî majoritatea — ne apare pe charta luï Sébastian Munster din 1550 cu numele particular de Rascia.

Ca estensiune geografică, Rascia din evul de mijloc cuprindea întreg teritoriul Mesieï de sus şi o parte a Illyrieî până lângă frontierele Dalmaţiei.

în aceste timpuri esista între Rascia şi Serbia o deosebire geografică şi etnică.

Serbia vechia nu era Serbia de astă-dî.

Adevërata Serbia cuprindea numai un mic teritoriu situat în părţile meridionale ale Bosnieî si care constituia din punct de vedere politic o simplă dependenţă a Rascieî.

[1]) Weigand, Die Aromunen, II. pag. VIII.

[2]) Dcnsuşianu, Documente, II. 5. 522. 1563. Ep. Veranţiu: Serv i a olim nune Rasei a . —
Tliurocz, P. IV. 35: Seruiae regnum, quod commun! vocabulo Rasei am vocant.

[3]) Dcnsuşifliiu, Doc. I. 2. 268. 1379. — Presbyter Diocleas, c. 9. 15. —

Phillppi do
DIvcrsis Situs Răguşii, p. 131. — A non. Belae reg. notarius, c. 45. — Fejér, Cod.
dipl. Hung, passim. — Wcnzel, Cod. Arpad. cont. T. V. 187. 1298 et passim.

[4]) rtolemael (Ed. Didot), III. 9. 3. — Hierodes p. 655. — C. I. L. voi. III, p. 1020.

La a. 1298 Papa Bonifaciu VIII face anume deosebire între Serbia, Rascia, Dalmaţia, Croaţia şi Bosnia [1]) ; ér la anul 1443, Stefan Tonna sa intitulează: NOS Stephanus D. G. Rasciae, Serviae, Bosnensium seu Illyricorum, Pri-rnordiae, partium Dalmatiae, Corbaviae etc. rex -).

în ce privcsce populaţiunea Rascieï vechï, acesta ne apare, în cronicele şi în actele oficiale ale apusului, până pe la mijlocul sec. XlX-lea, sub numele tradiţional de: Rascii, Rasciani, Rasceni, Rassiani, Rasseny [3]), germ. Razen, Răzen, Raitzen, Ratzen, Raizen şi Rascier.

Din punct de vedere istoric, noi avem aici aceeaşi numire etnică, sub care figurează în timpurile romane Raeti seu Rhaeti din Elveţia, aï căror descendenţi sunt astă-dî Romanciî din districtul Graubiinden în Tyrol şi din Lombardia de nord [4]).

La aceeaşi familia cu Reţii din Alpï aparţineau şi vechil Etruscî, carif, după cum ne spune Dionysiu din Halicarnas, se numise în primele timpuri ale istoriei italice Ras en na e [5]).

Din punct de vedere al etimologiei, terminul geografic de R a s c i a este numaî o simplă formă dialectală în loc de Rams ci a, după cum diferite localităţi de pe teritoriul Daciei vechi mai portă şi astă-di numele de Raşca, o simplă abreviaţiune în loc de Râmsca [6]).

Pe o inscripţiune romană din Igliţa aflăm numele patronimice de Ra-scanius şi Rascania [7]), şi care ne indica pe un Ras can us ca autor al acestei familie.

Un rege al Thracieï din timpul luï August purta numele de Rhescuporis şi Rascuporis; un nume ce corespunde din punct de vedere al etimologiei şi al înţelesului la forma latină Rasci-puer, adecă fiul l u i Ras c u. Un frate al acestui Rascuporis se numia chiar Ras c us [8]).

') Weuzel, Cod. Arp. cont. Tom. V. 187: 1298: Bonifacius etc ....in partibus...... Servie, Rasie, Dalmatie etc.

[2]) Pcsty, Az eltiint vdrm. II. 343. 1443:

[3]) Presb. «ioclcas, c. 45.—Mon. Hun g. (epoca regelui Mathia) I. 49-50.—Cod . d i pi. Andcg. L 639.1311.—Chron. Dubnicense.c. 207.—Hasfleu.Etyra. magn. IV. p. CCXXX.

[4]) Rcţiî erau consideraţi şi de Romani ca popor illyric. Cf. Appiani De reb. Illyr.c. 29.

J Că terminiî de Râscianî (Riscianî) şi A r i m a n î erau omogeni şi aveau la cel vechi acelaşi înţeles, o probézï doue manuscrise ale lut Dionysiu Per (Ed. Didot) v. 285, unde în oc de apîi|iavE(ov Tspuaviuv ne apare varianta de èpisfl-evÉïuv Fepjiavdiv. Aici epitetul de ep'sS-svesţ, cu sensul de valde

robust i, ne indică prin lorma sa şi pe Germani ca un popor r i s c i a . n .

[6]) Dionysii Hnlic. lib. I. 30.

') C. I. L. voi. III, nr. 6203.

") Apuianl De bell. civ. lib. IV. 87.

O deosebită importanţă, în ce privesce originea istorică a acestei numiri,
0 presintă faptul, că în peninsula balcanică, terminul de Ris c ia n i a fost
tot-de-una sinonim cu terminul de Via si [1]). în chrisovul împeratuluT Duşan
din a. 1348, **\-pHijiaHii** este un sat românesc de lângă P r i z r en [2]), vechia
reşedinţă a ţarului Duşan.

O parte însemnată a comitatului Posega din Croaţia, aşa numită «Va-
1   a eh i a mică» mai purta în evul de mijloc şi numele particular de Rascia [3]).

O altă Rascia se afla lângă frontariele de sud-vest ale Serbiei de astă-dî, şî se caracteriseză în particular prin grupa de munţi numită şi astă-dî Raşca, prin rîul, valea şi terguleţul Raşca, la Constantin Porphyrogenitul Rasa. Acesta regiune frumdsă a Serbiei vechi purta în evul de mijloc numele de Stara-VI a ska. In acesta Rascia seu «Valachiă-vechiă», esista după cum ne spun poemele sêrbescï, una din cele mal piôse şi maî monumentale biserici numită lania [4]). Astă-dî Valachiă-vechiă formeză un sangiac administrativ al Turcieî; ea portă însă şi numele tradiţional de Rascia. Capitala acestui district este Novibasar séû lenipasar.

Diferite localităţi ale Mesieî de sus ne apar şi în epoca romană cu nume vechi arimice.

In Dacia mediterană se afla Romesiana (Tab. Peut.), numită în Itine-rariul Antonin Remesiana, la Procopiu .Rumisiana, în timpurile luî Justinian, oraşul Remesiana (situat, unde se află astă-dî Ak-Palanca) formase capitala unui important district militar,•« R eg i o R e m e si en s i s», aven d 29 castele şi turnuri de apărare. Lângă S e r di ca. (astă-dî Sofia), capitala Daciei mediterane, Procopiu amintcscc castelul România. Pe valea Timo-culuî se mai afla în timpurile romane si castelul Romulianum (Romyliana), unde a fost născut şi înmormêntat împëratul Galeriu; ér lângă Dunăre în faţă de Palanca-nouă maï subsista şi astă-dî ruinele unui vcchiu castel, numit în cursul evului de mijloc Ram [6]), în timpurile nostre Rama.

în fine, în apropiere de vechiul Sirmiu (MitroviţÎ), unde se născuse împeraţiî Aurelian, Prob şi Gratian esista şi astă-dî un orăşel, ce portă numele de R u m a.

Resumăm:

întreg, teritoriul Mesieî de sus ne presintă si în cursul evului de mijloc

....?) Kaziiaclc, Bosnia (Zafa,. 1862) p. 20—21 : esistono in Bosnia tre nazionalità...
i Turchi......iLatini (denominati anche Kérstjani) cioè i cattolici;
ed i Serbian!
(detţi Riscani e dispregievolmente V.lasi), cioè i greco.-orientali. '

[2]) Chrisovul imp. Duşan, a. 1348 (Hasdeu, Arch. ist. III. 94.95).

[3]) **Pesty,** Az cltunt.vârm. II. 206—207.

[4]) **TalvJ,** Volkslieder der Serben, *U* (1826), p; 192.

[5]) Jireeek, Die Hecrcsstrasse v. Belgrad nach Constanţii, -pel, p [1] "

esturile uneï population! vechï pelasge, robuste, rësboinice, cu moravuri
. je cu superstifiunî şi credinţe religiose antecreştine, cutrierând munţiî şi
ăile cu turmele şi cu ergheliile sale întocmai ca în timpurile archaice, şi trăind
după anumite legi tradiţionale, ce nu erau nicî romane, nici greccscï, nicï
slave. Aceştia sunt aşa numiţii Rascï séû Vlachï, pe cari i-au rărit
resboiele române, si în urmă i-au cutropit şi sufocat valurile invasiunil slave.

Ratna. — în evul de mijloc, Bosnia şi o mare parte a HerţegovincI purtau numele de Rama [J]); un termin geografic, ce ne indică, că acest teritoriu al Illyrieï «romane» séû «barbare», a fost in timpuri depărtate locuit de o populaţiune ar im i c ă .

Hecateu, care trăise cu 70—80 ani înainte de Herodot, amintesce în părţile Illyrieï un oraş cu numele de O r g o m e n a e [2]).

O tradiţiune poporală din Bosnia ne vorbesce de asemenea despre un faimos oraş din părţile acestea, numit Ermenia [3]), care ar fi avut 18.000 case şi se afla situat spre sud de Saraievo, pe ţCrmuriî Drineï, unde este astă-dî Gorazda.

Lângă frontierele de nord-vest ale Bosniei se afla în timpurile romane o vechia localitate numită în geografia oficială R o m u l a (Tab. Peut.).

Spre resărit de Saraievo, se ridică muntele cel legendar al Bosniei România Pianina, unde, după cum ne spun cântecele vechi serbescl, petrecea o-dată eroul român Novac cel bëtrân eu fiul seu Gruiţă şi cu fratele seu Radivoiu [4]).

Un alt munte al Bosniei, de lângă Costainiţa, este numit de R o m a n o b r e g, ér în părţile de sud ale Montenegruluî, în apropiere de Dulcigno, se înalţă figura cea imposantă a muntelui R u m i a, care în geografia lui Vibiu Sequester (sec. V—VII) ne apare sub numele de Rhamnusium [6]).

In fine, în părţile de sus ale Herţegovinel, valea cea maï frumosă, si maî fertilă se numesce si astă-dî Rama.

Triburile arimice au imprimat, după cum vedem, în timpurile preistorice numele lor la diferiţi munţi, rîurî şi văl, pe unde necesităţile vieţeî pastorale le-a făcut se se aşede cu casele, cu sălaşele, colibele şi turmele lor.

Vlachiî păstori al Bosniei si al RascicI ne apar adese-orl amintiţi în documentele medievale ale Ragusel sub numele

de Vlachi régis Bossine, Vlachi domini imperatoris (Sclavoniae), ér cel din Herţegovina sub

') Dcnsnşiairu, Documente. Voi. II. 5.1563, p. 522: Rama est quae nune Bosna dicitur.
[2]) Hccatael fragm. 152.
') Sitzungsber. d. Wien. Akad. Phil.-hist. Cl. XCIX Bd. p. 884.
[4]) Gerhard's Gesănge der Serbcn (1877), p. 160.
*) R iese, Geogr. lat. min. p. 157.

numele deVlachi de terra C h el m o, şi Vlac h i SandaliVoivodae etc. ').

Numele cel vechiu al populaţiuniî pastorale din Bosnia şi Herţegovina se vede a fi fost Ramî, Rumï şi Armânï, după cum résulta din numirile topografice de Orgomenae, Ermenia, Rama, Rumia şi "O p [i o ç [2]), seu V r ă m în documentele sêrbescï[3]), o localitate situată spre resărit de Trebinie.

Acesta o confirmă şi cronicariul dalmatin din sec. XII, Prcsbiterul din Dioclea, că în timpul invasiuniï Bulgarilor, aşa numiţi Morlacî din muntiî Bosniei, aï Dalmaţiei şi Croaţieî, se numiau Romanî [4]); de sigur numai o formă latinisată, a unuî nume poporal maï vechiû.

12. *Migraţiunile Arimilor în Elada.*

Diferite localităţî ale Thessalieî, ale Eladeî propriu dise, şi Peloponesuluî portă încă din timpuri forte depărtate nume a r i m i ce.

în Iliadă, Homer face amintire de un oraş cu numele [V]0p| o.lvtov, situat în Thessalia lângă vêrfurile cele înalte ale muntelui Titan [B]).

La Hecateu aflăm în Thessalia o localitate cu numele grecisat de Ei>p-jisvat °). Pliniu vorbcscc de doue oraşe ale Thessalieî, cu nume arimice, unul Orchomenus şi altul Hormenium [7]); 6r Strabo amintesce în Thessalia un 'OojiévLov seu 'Opu-evLov [8]) lângă sînul Pegasetic, un 'Ap;j.sviov pe drumul dintre Pherae şi Larisa şi al treilea oraş cu numele de 'Epujivaî lângă marc [9]), probabil unul şi acelaşi cu Eùpuaévac, din geografia lui Hecateu.

') Archiva Raguseï, An. 1361. 1403. — Cf. Jirecek, Die Wlachen in d. Denkm. v. Ragusa, p. 3 seqq.

[2]) Constantini Porphyr. De adm. imp. c. 31.

[3]) Cf. Danicic, Rjccoik.

[4]) Presbyter Dloclcas, c. 5: totam provinciam Latinorum, qui illo tcmpore Romani vocabantur, modo vero Moroulachi, hoc est Nigri Latini vocantur. —Lucio, Hist. di Dalm. (Veneţia 1674), p. 279: Erano detti VIachi,oMorlacchi in quel tempo (1362) li Pastori délie montagne, chc diuidono la Bosna dalla Croatia. — Felix Petanlius (Schwandtncr, SS. rer. hung. I. 868) : Valachi montana (incolunt), genus agreste hominum, hi gregibus tantum pollent et armentis. — Maï notăm aicî, că pe teritoriul vecin al Pannonieï se vorbia o limbă poporală romană, seu latină

vulgară, încă în tim
purile luî August, seu înainte de subjugarea definitivă a acestei provincie. Cf. **Vellcii**
Patere. II. 110: In omnibus autem Pannoniis linguae quoque notitia Romanae.

[5]) Hoincrl II. II. 2.
734.
[c]) Hccataci fragm.
111.
"') Plinii lib. IV. 15. 1; 16. 1.
[8]) Strabonis lib. IX. 5. 18; XI. 4. 8.
») Strabonis lib. IX. 5. 22.

Un alt O r c h o m e n o s ('Opycaîvd;) se afla în timpurile troiane în Beoţia, situat pe ţermurele lacului Copais *), întemeiat, după cum se spunea de un retre cu numele de Orchomenos [2]). Acest Orchomenos al Beofieî devenise în timpurile pelasge unul din cele mai avute şi mai celebre oraşe ale Eladeî.

Când Agamemnon trimite pe Ulysse şi pe Aiax în tabëra luï Achile, ca se-1 înduplece a lua parte activă la rësboiû în contra Troianilor, acesta le rëspundc, că nu va renunţa la mânia sa, nicî chiar dacă Agamemnon i va da tute averile Orchomenuluî din Beoţia şi ale Thebeî din Egipet [3]).

Afară de Orchomenul, cel avut de aur al Beoţieî, Homer maï amintesce aici încă o altă localitate cu numele de *'"Apy.y.;* probabil în formă poporală pelasgă cAp|iév7] (Armenï), după cum résulta din cuvintele luï Homer: oE T'àjj.cp' "Apa' èvé[j.ovTO [4]).

Un comandant al cetăţenilor din Plătea Beoţieî, în luptele cu Mardoniu, (479 a. Chr.) are numele de 'ApEjivecTot [6]).

Un ni treilea oraş străvechiu cu numele Orchomenos se află în Arcadia, construit şi fortificat pe vêrful unuî munte [6]). Acest Orchomenos are la Homer epitetul caracteristic de TtoXôp,TjXoç, adecă avut în turme de oî ').

O altă localitate din Arcadia ne apare la Stephan Byzantinul sub numele de R ham n us [8]).

Pelasgiî din Arcadia adorau pe un Zî'jc x*P[Ja)v [9])i probabil una şi aceeaşî divinitate cu Jupiter Ru m in us al Romanilor şi cu Jupiter armunos din religiunea vechia a Umbrilor.

In fine, un al patrulea oraş numit Orchomenos se afla în Eubea, si despre care face amintire Strabo [10]).

In Ar go s, afară de cele doue cetăţî făimose cyclopice, Mycena şi Tirynth, mai esistă încă un oraş străvechiu situat lângă mare, numit 'Ep.jj.lov7}, întemeiat, după cum ne spune Pausania, în timpurile mitice de un aşa numit 'Epjuuv. Intregă partea meridională a acestei provincii, se numia 'EpjJUOvTj, ér sînul mării din apropiere y.oXroţ 6 'Epjj.'.oviv.ôç [11]).

*) Homeri Ilias II. v. 511.

**)* Apollonii Eh. 11.654. 1093. — în genealogiile antice, Orchomenos apare ca un nepot alluî Pelasg (Apollodori Bibi. III. 8. 1).

[3]) Homerl Ilias IX. v. 381.

[4]) Homeri Ilias, II. v. 499.

[5]) Paasaniae lib. IX. 4. 2. — Herodoti lib. IX. 72.

') Pausaniae lib. VlII.s.S.-Apollodorl Bibi. lib.III. 8. l.-Fragm. Hiat. gr.II.475.fr.26.

') Homeri Ilias II. 605.

[8]) Stephanas Bj'z. v. EX.o:v°UC.

") ^ausaniac lib. VIII. 12. l.
[10]) Strabouls lib. IX. 2. 42.
") I'ausimiae lib. II. 34. 5. - Strnbonls lib. VJ11. 6. 3.

Epeiï, carï locuiau în părţile de nord-vest ale Pcloponesuluï, în provincia Elis, maî aveau şi numele de "Opfjuvoct [J]). Homer amintesce aicî oraşul numit 'Tpjj,ÎV7j [2]). în timpurile luî Strabo acesta localitate nu maï esista, însă munţii din apropiere maî purtau încă numele de 'OpjUva şi 'Tp|uva [s]). Maî notăm aicî, că în părţile de resărit ale provinciei Elis începea culmea cea făimosă de munţî, numită Erymanthus, ce despărţia Arcadia de Achaia.

Un frate al betrânuluî Nestor din Pylos (în Messenia) are la Homer numele de Xpo|.u'oc <*).

Pe teritoriul A t ti cei se afla orăşelul numit Rhamnus, cu templul cel renumit al Nemeşei, care, după cum spuneau tradiţiunile, a fost o fică a bëtrânuluî Oceanos potamos seu Istruluî [6]). O altă localitate a Atticeî ne apare la Stephan Byzantinul sub numele de r'Apu.a, la Suida r'lîp|j.oc [c]).

Formele de 'Opjxeviov, 'Opjxîvtov, 'Opiv.vat, 'Op'/oiiEvéç, Eop-jiiEvai, 'Epţv.ivY] si Tpp-cV/j, ce ni se presintă în topografia istorică a Eladeî, sunt de fapt numai simple variaţiunî de pronunţare si de ortografia. Ele se reduc, în ce privesce derivaţiimea etimologică, la numirile etnice maî vechi, însă si maî corecte, de Armeni, Ar m ini, Arotneni, Arumeni si Armiones.

Turcii, după cucerirea peninsulei balcanice, întrebuinţară terminul de R u m ca o numire particulară geografică pentru teritoriul Eladeï [7]).

De fapt, avem aicî numaî o tradiţiune vechia etnografică.

Romanii considerau si donşiîprovincicle Eladeî ca un păinont al raseî latine. Timp îndelungat, legatiî Greciei au trebuit se vorbescă în senatul roman numai în limba latină; ér în a. 198 a. Chr., comisiunea de organisare, trimisă din Roma, se présenta la festivitatea cea mare a jocurilor isthmice, şi făcu aicî publicaţiunea numaî în limba latină: că senatul roman si generalul T. Quincţiu acordă deplină libertate tuturor popdrelor, ce au fost maï înainte supuse regelui Filip din Macedonia [8]).

Limba grecescă a fost ast-fel ignorată si tot-o-dată ignorată si individualitatea politică a unui stat grecesc.

[J]) Slepliaiius **lîyz.** v. Tpjjuv/)

[2]) Ilomcri II. II. v. 616.

[3]) Strabonis lib. VIII. *3.* 10.

[4]) Homer! II. IV. 295. — Odyss. XI. v. 2S6.

'-) I'linii lib. IV. 11. 2. — Pausnniac lib. I. 33. 2—3. — în Creta, locuită în vechime de PelasgÎjîncă se află un oraş şi port cu numele de Rhamnus

(P l i n . IV. 20. 3; P t ol. III. 15). [6]) Stcpli. Byz. v. "ApjAa. — Suidas ad voc. ') Cantemlni, 1st, imp. ottom. (Ed. 1876) p. 101, nota 16. *o)* Liîii lib. XXXIII, c. 32.

13. *MigfdfiMnile Ariinilor în Asia mită. şi Armenia.*

Troia capitala cea avută a Pelasgilor din Asia mică, situată lângă ţer-muriï Helespontuluï, ni se presintă în vechile traditiunï aie Eladeï si Italieï ca o cetate arimică.

Un fiu al lui Priam portă la Homer numele de Xpo|j.toţ [1]); probabil este unul si acelaşi cu fiul lui Priam numit Aromachus, de care face amintire Hygin (Fab. 90).

Un alt erou troian are de asemenea numele de Xpo[j.îo; [2]).

La Homer mai aflăm doi eroi troian! cu numele de "Opjisvoc, unul pe care-1 ucide eroul grec Teucros, şi altul, care cade învins de Polypoete din Thessalia [3]).

Enea, după cum ne spune unul din ceï maï vechi istorici grecesc!, avuse patru fii, pe Ascaniu, Euryleontc, R o rn u l (Tû)|i&Xoç) si Rom ('Pwjj.oç [4]).

O altă tradiţiune o aflăm la Hellanic (sec. V. a. Chr.), că Roma î-şî primise numele sëû delà o femeia troiană (Twprj), care venise cu Enea în Lafiu [B]).

Virgiliu reduce de asemenea originea Romanilor la Troia: Pater Acneas Romanae stirpis origo °). Este o simplă fabulă grecescă, pe care Romanii o adoptară din motive politice spre a se înfăţişa înaintea popula-fiunilor Asiei mici[1], ca succesori legitimi al Troianilor '). Acesta fabulă capetă mai târdiu o formă oficială. Împeratul Claudiu, după cum scrie Suetoniu, acordase pentru tot-de-una cetăţenilor din Iliul-nou libertatea de impositc, în considerare, că el au fost autorii ginţii romane [8]).

Un duce al Mysienilor din' Asia mică, aliat cu Troianil în resboiul cu Grecii, avea de asemenea un nume arimic, Xf,6u,t; «).

Adramyttion, unul din cele mal vechi oraşe ale Mysieï, a fost întemeiat, după cum se spunea, de un aşa numit r/Ep>j.o)v, seu Adramyn, cum se pronunţa acest nume în limba friffiană [1u])

') **Homcrl** Hias, V. v. 160. •} **Homeri** Hias, VIII. v. 275.

[3]) **Homeri** Uias, VIU. v. 274; XII. v. 187.

[4]) **Dionysii Halic. lib. I. c. 72.**

[5]**) Kcllanici frag.** 53.

") Virg-ilii Aen. **XII. v. 168. - Cf. I. v. 234.**

') Cf. Cauer, Die rom. Aeneassage, Leipzig, 1886, p. 98.

' net°nil Claudius, 25: I l i e n s i b u s quasi Romanae gentis auctoribus in per-Petuum tribu,a rcm.gjt

ias, n. v. 858

Un o/aş ai Lyc i el era numit 'Epu|j.vai '). Un principe a! Lycieî aliat cu Troianiî avea numele de Xpoţj.!cc, şi un alt erou din Lycia este numit de asemenea Xpo|iïoç şi cu epitetul de «figură divină» [2]). In aceste nume proprii, guturala -/_ este numai o simplă aspiraţiune aspră a lui p, după cum aceleaşi nume ni se presintă la autorii grecesc; din epoca romană sub formele de TcojjwXoç şi 'PMJI.OC;.

In părţile de resărit ale B-'thynieî, Ptolemeu amintesce muntele Or-minius, sub care locuh UP trib pastoral pelasg, numit Caucones [3]).

Pe lângă muntele Olym. al Asiei micî, care despărţia Bithynia de Mysia, curgea rîul numit Ryndacus. Un afluent al seu purta numele de Rymus [4]).

Unul din regii cei mai vechi aï Lydieï avuse numele de "Epu,wv, Adramyn Ia Stephan Byzantinul, Adramon la Hesychiu.

Regatul Lydieï — de unde o parte însemnată a populaţiuniî trecuse în Umbria sub numele de T urs e ni, cum scrie Homer — *se* formase lângă rîul numit Hermus. AcelaşÎ rîu are la geografii români numele de Er-m u n a s si H e r m u n a s [6]).

Un rege cu numele de "Epp.wv este amintit şi pe o monetă a Ephesuluî. Acelaşi nume de "Ep[j.cov ne maî apare şi pe o monetă a oraşului Erythrae, situat pe ţermurele mariï în faţă de insula Chios °).

In fine maî esistă în Lydia un oraş cu numele de lvîpu|.ivâ [7]). Vechia dinastia a Cappadocieî, după cum amintesce Diodor Şicul, a fost întemeiată de un rege cn numele de Arimnaeus [8]).

O provincia a Cappadocieî, după cum ne spune Strabo, se numia R i m-nena seu Romnena *9),* încă în timpurile regilor, ce domnise înainte de Archelau (sec. I d. Chr.).

în Pont, lângă frontiera de nord a Cappadocieî, ne apare localitatea numită Rogmi [10]). Un portal Cilicieï avea de asemenea numele de Rogmi [u]), probabil identic cu Rhcgma, despre care ne vorbesce Strabo [12]). '; Stepli. lîyz. v. 'Kpu|i.vaî. [2]) Homcri llias V. v. 677 ; XVII. v. 218. 534. x) Ptolcmaci lib. V. 1. [4]j Hccatiiei fr. 202.

[5]j Riese, Geogr. lat. mirt., p. 44. 86. 87. 101. «j Mioiuict, Dcscr. d. med. Suppl. VI. 129. ') Stcph. Byz, v. TpiU-.ç. [8]J Diodori Sicull lib. XXXI. c. 19. ») Strabonls Geogr. (Ed. Didot) lib. XII. 1. 4. [10]) T^b. Peut. Segrn. X. 1: Rogmorum. ") Stepliauus Byz. v. 'Piu-(jiol. [12]) Strabonis lib. XIV. 10. 10.

în Paphlagonia, situată între Bithynia si Pont, se afla un sat cu numele de Armene ').

Armenia, una din cele maî importante feri ale Asieî, a fost colonisată, dupâ cum scrie Strabo, de un aşa numit Armcnus din Thessalia, care luase parte la espcdifiunea Argonauţilor [2]).

Românii din Thessalia, din Epir si Macedonia maî portă şi astă-dî, după cum seim, numele de Armânî şi Arm en f.

O tradiţiune analogă despre începuturile Armeniei o aflăm la Flâviu loscph. Armenia, scrie densul, a fost întemeiata de un fiu al lui Aram »), fiu al lui Sem, fiu al lui No e.

Erzerum, capitala Armeniei, situată lângă isvdrele rîuluï Euphrat, a fost încă din cele maî depărtate timpuri, unul din cele mal importante centre industriale şi comerciale între Persia şi Europa, în limba arabă, Erz în-semneză ţeră; aşa că Erzerum are înţelesul de fera Rumilor «).

în fine mat notăm aicî, că inscripţiunile egiptene din timpul lui Tudmes 111 (sec. XVI a. Clir.) fac amintire de o (eră muntosă, situată pe continentul nordic şi numită Remen *$).* Brandes crede, că aicî e vorba de Armenia. Se pare însă, că acesta numire geografică preistorică se raporta maî mult la teritoriul din nordul Thracieî, numit la Homer siv

14. *Migraţiunile Arimilor in Syria şi Palestina.*

Una din provinciele cele mai importante ale Romanilor în Asia a fost Syria, ce constituia de fapt o frontieră militară întinsă a imperiului în părţile despre Orient, cu deosebire în contra Părţilor.

Limitele acesteî provincie erau: la nord muntele Taurus, la resărit Eu-phratul, la sud Arabia si Egipetul. Palestina si Fenicia au fost une-orî anexate la Syria, alte ori separate.

Grecii numiau pe locuitoriî acesteî vaste regiunï Syrï (lupoi). însă numele lor naţional, după cum ne spune Strabo «) şi Flâviu loscph '), a fost Aramaei.

') Stephanas Byz. v. 'Ap^vv).

**)* Strabonls Geogr. lib. XI. 14. 13.

s) Fluvii Joseph! Ant. Jud. I. 6. *4.*

') Cantemiru, 1st. imp, ottom. (Ed. 1876) p. 101.

6) Brandes, Ober d. geogr. Kenntnisse d. alten Aegypter, p. 46 : Nur ausnahmsweise reichte die Macht Aegyptens bis nach Remenen (Arménien) mit seinen Gebirgen. fauudmes III. zählt unter den tributpnichtigen Ländern im Nordosten Remenen auf.

) Strabonts lib. I. 2. 34: TOO; *fùp* ôcp' TJJJLÛJV Sopooc xaXoujiEvou;

6n> «5-ciiv TWV Apofiixaîou; xaXgïsdai. _ Cf. ibid. lib. XVI. 4. 27.
') Flaţîi Joseph! Antiq. Jud. lib. 1. 6. 4.

în tradiţiunile cele sacre ale Ebreilor pământul Syrieî figureză sub numele de Aram.

După genealogia mosaică, Arama fost un fiu al lui Sem, fiul luï Noe [1]). Descendenţii lui Aram se au estins apoi în cursul timpurilor peste Syria, Armenia, Mesopotamia şi Arabia, astfel că t6te seminţiile aceste constituise la început numai unul şi acelaşi popor numit Aramei şi Arimî [2]).

O parte din Aramei! Syrie! ne apar în epoca romană sub numele de Rhamaeenses [3]).

Nomadil de lângă Euphrat, ne spune Strabo, se mai numiau si Rhambaei de sigur o variaţiune de pronunţare în loc de Ramnaei.

Un ostaş din regiunile Palmyreî este amintit pe o inscripţiune romană din Dacia cu numele de Salmas Râmi [5]), adecă fiul lui Ram. De asemenea trebue se considerăm ca Syrian şi pe Abillahas Rummei miles coh. II Sardorum [6]).

în fine Laodicea, unul din oraşele principale ale Syrieî, se numise mal înainte Ramitha si Ramant h as, după cum spune Stephan Byzantinul

în timpul dominaţiuniî romane, unele triburi ale Syrieî maî aveau orî-carî tradiţiunî vechî, că ele făceau parte din una şi aceeaşi familia etnică cu Romanii.

Z e n o b i a, fica unuî principe cu numele A m r u de lângă Euphrat, făim6sa regină a Palmyreî şi a Orientului, vorbia şi densa o limbă poporală romană; spunea însă, că i ruşine se converseze în limba literară latină. Ea dede fiilor seî, Timolau, Hercnnian şi Balbat (Vaballath) o educaţiunc romană, si Ic impuse se vorbescă numai în limba latină [8]). Ea însăşi se présenta în adunările poporului în costumul împeraţilor romani. Ea voia se facă din Palmyra o rivală a Romei în Orient, şi spunea, că după origine, descinde din regiî ceî vechi aï Macedoniei.

Cât de puternic a fost o-dată elementul arimic în Asia mică şi în regiunile Euphratuluî résulta si din împrejurarea, că în timpurile maî vechi sub numele de Arameî şi Arimî se înţelegeau tote popdrele Asieî de Ia Tigru până la

') Genesa, c. 10.

[2]) Strai). 1. XIII. c. 4. 6: *n''.* 3s τοôç £ûpooç 'Apfjiooç Sr/ov№, ooţ vuv 'j-Vfajiaiouc *~>.t'l'j'J*

») Bra m b. 1236 şi 895 la Harster, Die Nationen d. Romerreiches, p. 45. — Una din provinciclc Pcrsieî, dincolo de Tigru (sec. IV. d. Chr.) purta numele de Rhcmene (Zosim, III. 31) seu Rchimena (Ammian, XXV. 7).

<) Slraboiils lib. XVI. 2. 10.

s) C. I. L. voi. III. nr. 837.
«) C. I. L. voi. VIII. nr. 9198.
') Sfepli. **lîyz.,** v. AaiuUxeto.
[8]) Trei), rollionis XXX tyr. 26. 27. 29. — FI. Vopisci Aurel. c. 38.

Mediterana; ér în evul de mijloc se numia România, în particular, întreg teritoriul Asieî supus imperiului byzantin >); un termin geografic de o formă mal nouă, ce substituia în realitate pe un altul m aï vechiû.

După vechile tradiţiunî grecescî, originea populafiunil arimice din Asia se reducea la părfile de resărit ale Europeî, în particular la Dunărea de jos. După teogonia luî Hesiod, Asia era o fică a rîuluî Oceanos seu a Istruluî celui bëtrân [2]).

Tot ast-fel după istoricul Andron din Halicarnas: Thracia, Europa, Libya şi Asia [3]), au fost fice ale rîulul Oceanos.

Palestina. — Până la invasiunea Ebreilor în sec. XVI a. Chr., regiunile de rosărit şi de apus ale Iordanului, acoperite in mare parte cu păduri şi păşuni întinse, avuse o populaţiune arirnică. în vechiul testament se face amintire de mal multe cetăţi si oraşe întărite, ale populaţiunil indigene a Canaanuluî, pe cari le ocupase Ebreiï venifï din Egipet [4]).

Din aceste însemnăm aici următdrele.

în regiunea dincolo de Iordan :

în Galead. — Rainoth, Ra m ath-Haram , R a math a (Aramatha seu Arimanus), Arm at ha (Ramatha, Ramatho, Aramatho).

Dincece de Iordan :

în tribul Naphtali. •—Rama (Ruma), Horem.

în tribul Zabulon.—Re m on.

în tribul Beniamin. — Ram a (Ruma s. Arimathia).

în tribul Dan. — Gat-Rimon.

în tribul Iuda. — Rimon (s. Remon) şi Horma.

In tribul Simeon. — Remon, Arma seu Horma.

Un ram al Anti-Libanuluï, ce se întindea în părţile de nord ale Palestinei, portă în cărţile cele sacre ale Ebreilor numele de Ermon seu Her m on. De la Ermon către Euphrat începea regiunea Basanuluî, unde în timpurile lui Moise si losua domnia regele cel faimos, Og, din remăşiţa urieşilor [5]).

Un alt munte din regiunea Moabilor, în părţile de resărit ale Marii mdrte, unde^ domnise, în timpurile lui Moise, regele Balac, purta numele de

*l Du Cange, Gloss, med. lat. v. Romania: Romania appellata etiam ea Asiac pars, quae Graecis Byzantinis parebat. — Ibid. Apud Tudcbodum lib. 7. p. 781: Nicaca Bithyniae irbs Rom a ni a e caput appellatur. ") Hcsiodi Theog. v. 359.

") Fragm. Hist. gr. II. pag. 349. 1.- Apollodorl Bibi. I. *2. 2. ')* Cf. Cartea Iul losua, cap. 12. 13. 15 şi 24. — Flavius Josephns, Antiq.

Jud. [6]) Ibid. cap. 12: Og, regele Basanuluî, din remăşiţa urieşilor, domnind in nuntcle Ermon, în Salca şi în tot Basanul.

Abarim '). Pc muntele acesta, după cum ne spun tradiţiunile cele sacre ale Ebreilor, a murit Moise, înainte de a trece cu poporul lut Israil în (era promisă [2]).

După cum vedem, topografia istorică a Canaanuluï ne arată, cât de vechia este forma numelui Remon şi Rimon, întrebuinţat de Ebreiî din Egipet ca o denumire etnică pentru Pelasgil arimï.

Acelaşi nume ni se presintă si în inscripţiunile egiptene din sec. XVI-lea a. Chr. sub forma de R e m e n ; ér în cărţile cele sfinte ale Romanilor sub forma de R u in o n şi Ruminus.

Populaţiunea cea maï numérisa şi rnaî resboinică a Palestinei, o formau în timpurile invasiuniî Ebreilor, aşa numiţii Amorraei ('A(10,0,0x10'.); un termin etnografic transformat din Aromaei = Aramaei[3]), după cum se numise o dată în general tete populaţiunile Syrieï, Assyrie!, Mesopotamieï, Babylonicï şi Arabieï.

O interesantă iconă despre starea etnografică a Palestinei, în timpul in-vnsiunil Ebreilor ne o presintă Cartea luî losua, care formeză, aşa dicând, epopea cuceririi Canaanuluï.

In capitulul 24 al aceşteî cărţi aflăm următorea cuvêntare a luî losua, către bëtrânii, căpeteniile şi judecătorii Ebreilor :

«Ast-fel vorbesce lehova către poporul luî Israel: Şi v'atn scos pe voî şi pe
părinţiî voştriî din Egipet şi eu v'am adus în pămentul Am or e ii o r, cart
locuiau dincolo de Iordan şi eî se luptară cu voî, şi eu i-am dat în manile
vôstre şi voi aţî stăpânit pămentul lor.............. şi B al ac ....regele Moabuluî
(din părţile de sud-ost ale mării Iordanului) s'a sculat si s'a luptat contra luî
Israel......şi v'arn scăpat din manile sale. Şi trecurăţî Iordanul şi vcnirăţî
la Ierichon şi se luptară cu noî locuitorii lerichonuluï, Amoreiï etc....
şi eu i-am dat în manile vôstre, şi am gonit dinaintea vostră pe ceî
doi regï aï Amoreilor; dară nu cu sabia vostră şi nicî cu arcul vostru; şi cu v'am dat un păment, pentru care voi nu v'aţî ostenit, şi cetăţî, pe cari nu le-aţî zidit, şi voi locuiţî in ele; şi viî şi olive, pe cari nu le-aţî plantat,
voî le mancaţî...alege(i-vă astă-dî cui voiţi a servi : seu

deilor, cărora
au servit părinţiî voştri dincolo de rîu, seu d e i l o r în al căror păment locuiţi?».

La acesta cuvêntare a luî losua, poporul răspunse:

«Departe de noï de a
părăsi pe lehova spre a servi altor del lehova a gonit pe tete poporelc
dinaintea nostră, pe Amor e l, l o c u i t o r i i pământului».

') Despre AbarimonI s<5Q Ar im i i albï, a se vede pag. 810 seqq.

[2]) Deuteron. c. 32. 49.

[3]) Un esemplu analog de transpunerea consonantelor M aflăm în cuvêntul latin *forma*,
gr. jj.optpY|.

15. *Migraţiunile Arimilor in Arabia.*

În anticitate, Arabiî erau consideraţi ca un popor, ce făcea parte din rasa A r am e ii o r ').

Pliniu estinde numele Arabie! şi în părţile de sus ale Euphratuluî, până lângă Armenia [2]), adecă, si peste regiunile de resărit ale Syrieï, ce erau locuite de Aramei. Ér Strabo scrie, că numele de «Arabî» este asemenea numelui de c A r a m e î » si pote, că o-dată Grecii au numit Arabi pe Aramei «).

După Hesiod [4]), Ar a b us a fost un fiu al luî 'Epij.scov, 'EftJ/fc (Hermes seu Armis al Daciei). De la acest Arabus, crede Strabo, că derivă numele Arabie! *).*

De fapt, terminologia etnică si topografică a Arabieî vechi ne presintă diferite numiri arimice.

Un trib arab, ce locuia în colţul de sud-vest al peninsulei, portă la Strabo numele de Rhammanitae [6]). Un alt trib al Arabie! fericite avea numele de H a m i r e i. EI locuiau lângă aşa numiţii Homeritae [7]). Probabil, că arnen-doue aceste triburi autonome, formau numai una şt aceeaşi familia, unul şi acelaşi popor, după cum résulta din numele şi din vecinătatea lor.

Pliniu mal face amintire de doue triburi, unul cu numele de C h a r m a e i [8]), şi altul cu numele de Ramisi [9]); locuinţele acestor din urmă se aflau în deserturile Arabieî. Un alt trib, seu oraş, al Arabieî, portă Ia Ravennas numele de Coromanis, în unele manuscrise Romanis [!0]).

Pe ţermuril de rosărit a! Arabieî, lângă sînul persic, se afla oraşul Regma [u]), probabil una şi aceeaşi localitate cu Raama de astă-dî.

Tot în acesta regiune a Arabie! de sud-ost se afla şi oraşul Istriana [u]), :ntcmeiat, după cum se vede, de o colonia comercială, de la Dunărea de jos [13]).

') **Plinii** lib. VI. **32. l.**

**)* Chrono^raphus, a. p. Chr. 354 (Riese, Gcogr.lat.min.): Aram exquo Arabes. [3]) Strabonis lib. I. *2.* 34. <) Hcsioili fragtn. XXXtI.

[5]) Strnbonis lib. I. *2.* 34.

[6]) Strabonis lib. XVI. 4. 24.

') Plinii lib. VI. 32. 15.

[8]) **Plinii** lib. VI. 32. 14.

***")* Plinii** lib. VI. 32. I.

") Uavennatis Cosm. p. 57. ") Ptolcmaci lib. VI. 7. 14. ">

Ptoleniaei lib. V. 7.

) Despre Arimiî din Egipet şi Ethiopia vom vorbi mai târdiîi.

16. *Migraţiunile Arimilor albi (Abiilor seu Abari-monilor) din Sarmaţia asiaticii în Europa.*

Munţiî aşa numiţi Uralî, carî se întind în liniă continuă până la Oceanul cel îngheţat si despărţesc continentul Asieï de al Europeï, au fost locuitï în timpurile străvechi de o populaţiune pelasgă.

în timpurile romane, întregă partea meridională a acestor munţî, acoperiţi cu păduri şi cu păşuni escelente, purta numele de ta P6fj.jj.ixa Spv) '), seu Munţiî rumicî.

Din acesta grupă de munţi isvoresce rîul numit TÙU.JJ.OÇ la Ptolemeu [2]), Tôjwç la Eustathiu [3]) si Tôjivo; la Agathemer [4]), astă-dîînsă Ural; si care se varsă în Marea caspică.

în părţile de jos ale acestuî fluviu locuia în vechime poporul numit la Ptolemeu T6[j.[j.ot şi 'Efjo;j.fj.oi [s]), Ia Pliniu R b y ni n i ci [6]) si pe Tabula Peu-tingeriană Rum i Scythae [7]).

în regiunile aceste maï aflăm încă până târdiu în evul de mijloc resturile unei populaţiunî autochtone, de rasă romanică.

Călugărul minorit Wilhclrn de Rubruquis, trimis în a. 1253 de Ludovic IX, regele Francieï la Tătarii seu Mongolii din Asia, carî devastase în aniï 1241 o mare parte din ţerile Europeï, ne relateză următorele: «Am sosit in fine la E t i l i a (Volga), un fluviu forte mare... ér a doua di, după serbătorea Sfintei Cruci, am continuat maï departe călătoria, călare, şi am mers în continuu, spre resărit, până la serbătorea numită Toţî Sfinţii, în tot cuprinsul acesteî ţerî, dar şi maî departe, locuiesc aşa numiţiî Cangle, un popor î n r u d i t cu Romanii [8]). în partea de nord se află situată Bulgaria mare (de unde curge rîul Volga), ér în partea de meclă-di Marca caspică. După ce am căletorit ast-fel, timp de 12 dile, delà Etilia spre resărit, am ajuns la un rîû mare, pe care locuitorii de acolo î-1 numesc lagag (laik). Acest rîu curge din părţile de mcdă-nopte din ţera Pascatir (Baschiria), şi se varsă

') I'tolcinaci lib. VI. 14.— Unul din punctele cele mal înalte ale Oralilor de mijloc portă şi astă-df numele de I re m el, formă coruptă din Ară meni.

[2]) Ptolemaei lib. VI. 14.

[3]) Eustathius ad Odyss. XXIV, p. 843 séù 1967.

<) Agathemeri lib. II. 10.

'") Ploleiiiaci lib. VI. 14.

«) Plinii lib. VI. 14. 10.

') Tab. Peut. Segm. XU. 1. 2.

[e]) La Ascelin (a. 1246), acelaşi popor este numit Kangitae.

în Marea caspică. Lângă ţera Pascatir locuiesce poporul Ilak, un nume identic cu Blac, însă Tătarii nu pot se pronunţe pe *B.* De la aceşti Hac au venit aceia, cari locuesc în ţera lui Asan. Amèndôue poporcle aceste se numesc Hac [1]) Ast-fel am căletorit prin ţera Cangle de la serbătorea Sfintei Cruci până la sărbătorea Tuturor Sfinţilor, făcând pe fiecare di un drum, cam aşa de lung cum este de la Paris până la Orlean . . . în fine în ajunul serbătoril Tuturor Sfinţilor am părăsit drumul de resărit si am căletorit timp de 8 dile spre meda-di, trecând prin nisce munţi înalţi. Aici am întrebat de cetatea numită Thalas, în care locuiau şi Germanî. . : Când am sosit insa la cetatea lui Mangu Cham, ani aflat că Mangu i transferase pe aceştia de la Thalas spre resărit la un sat numit Bolac, departe de aci cale de o lună de dile, şi unde el lucreză la minele de aur.

O altă grupă însemnată din familia Scyţilor seu Arameilor asiatici portă la autorii vechimii numele de Abii, *oi* "A|3!.ot Sxu&at [2]).

Locuinţele acestei populaţiunî pelasge se aflau, după cum ne spune Pto-lemeu, în părţile de medă-ndpte ale Asiei de resărit, dincolo de isv6rele rîuluï laxarte în Scythia extra Imaum.

Muntele Imaus, după credinţele celor vechi, se întindea în liniă meri-diană prin părţile interiore ale Asiei si forma numai o ramură din masivul cel vast şi puternic al Himalaiei, numit de Greci şi Romani Emodus. Abii locuiau aşa dar, după Ptolemcu, în părţile de resărit ale muntelui Imaus seu In regiunile de apus ale Thibetuluî, ale Turchestanuluï-oriental, Mongoliei şi în Siberia orientală.

Pe Tabula Peutingeriana, Abii ne apar sub numele de Abyoscythae [3]) şi el ne înfăţişeză aici cel mal nordic popor din părţile cunoscute ale Asiei *).

') Dcnsnşiimu, Documente. Voi. I, a. p. 272—279: Venimus tandem ad Etiliam maximum flumen. . .Et secunda die, post cxaltationem sanctac Cruciş, incepimus equilare... versus orientera vsque ad festum Omnium sanctorum; per tot am illam tcrram, et adhuc am pliu s habitabant Canglc, quacdam parentela Roraanorum. Ad aquilonem habebamus maiorem Bulgariam, et ad meridiem praedictum mare C as piu m. Postquam iveramus duodccim diebus ab Etilia, inuenimus magnum flumen, quod vocant lagag, et venit ab aquilone de terra Pascatir descendens in praedictum mare................et iuxta Pascatir sunt Ilac, quod idem est quod Blac,

şed *B* nesciunt
Tartari sonarc; a quibus venerunt illi qui sunt in terra Assani. Vtrosque cnim vocant Ilac. —Cf. Fcjér, C. dipl. IV. 2. 261 seqq. — Despre Vlachiï de lângă Baschiriî şi "lad s arii din Asia amintesce şi Abulgasi (Hist, généal. d. Tatares. Leyde, 1726) p. 45.

[2]) Pfolcinaei lib. VI. 15.

") Tab. Peut. Segm. XII. 3.

) Avienus (Descr. Orb. v. 937) amintesce in Asia orientală, dincolo de Seri, pe (Ultima Epetrimos tellus habet).

Abii constituiau, după Arrian din Nicomedia (sec. II. d. Chr.), un popor autonom. EI se guvernau după legile lor naţionale, nu erau supuşî nimeruî, erau omeni sëracï, însă drepţi [3]).

La geografii anticităţiî, Abii mai portă numele de Barbari albi si Leucofirim anae [2]) (citesce Leu coarimanae, adecă Arimanil albi).

Din punct de vedere al înţelesului si al etimologicî, tcrminul de Abii — după cum résulta de altmintrelea şi din sinonimele de sus — este numai o simplă formă dialectală în loc de Albi, după cum Românii din Istria maî die şi astădî *abl* în loc de *albi* [3]).

în timpurile luî Alesandru cel Mare, Abii de lângă muntele Imaus ne mai apar si sub numele de Abarimon, adecă Arimonil albî. Seminţiile scyte, scrie Pliniu, atât cele din Asia, precum si cele din Europa, aii avut în vechime numele comun de A r am a e i , adecă Aramamî.

Abarimoniï séû Aramoniï albi, locuiau, după cum raportase Beton inginerul militar al lui Alesandru cel Mare, în o vale întinsă a muntelui Imaus, unde el duceau o vieţă nomadă, cu totul primitivă [4]).

Aceste triburi pelasge, din nordul munţilor Himalaia, au fost numite Abii, Barbari albi, Leucoarimanae, şi Abarimones, de sigur numaî în antitesă cu populaţiunile scyte seu arimice, din părţile meridionale, cari se deosebiau prin un colorit maî negricios [D]).

în regiunile meridionale ale Ganguluî, scrie Pliniu, omenii sunt maî atinşi de sere, însă eî nu sunt aşa de arşî ca Ethiopeniî. Dar cu cât triburile aceste sunt maî aprope de rîul Induluî, cu atât colorea negricidsă se manifestă maî mult ").

Cu migraţiunile triburilor pelasge din regiunile Asiei către apus, numele Abiilor seu Abarimonilor trece şi se estinde şi pe continentul Europei.

Homer amintesce pe Abii, ce locuiau in vecinătate cu Thraciî şi cu Mysiî de la Dunărea de jos [7]).

') Arriani Exp. lib. IV. I. 1. — Cf. Curţii Rufi lib. VII. 6.

') Ricse, Geogr. lat. min. p. 87 — 88: Oceanus seplcntrionalis habct gentcs barbares albos……Scythei Curai.….Leucofirim a nas .

[a]) De asemenea şi în dialectul ionic litera X cădea adese ori.

*) Plinii lib. VII. 3.3: Super alios autem Anthropophages Se y t h a s, in quadam convalle Imai montis, rcgio est quae vocatur Abarimon, in qua silvcstres vivunt homines .....passim cura feris vagantes Baeton itincrum ejus (Alex. Magni) prodidit.

[s]) Conferesce terminul turcesc Kara I fi ac (Români negri), mediogrccescul (j.aopo-pXaxoc, la Sêrbï karavlah şi în documentele latine ale Dalmaţiei moro vlach i, moro-blachi, ital. morlacchi.

«) **Plinii** lib. XXII. 6.

'J **Homeri** II. XVI. v. 5-6. — Cf. Aeschyli Prora. fr. 72. —

Albenî şi Albescî

Eroiï ceï mai distinşt aï gintiï pelasge, ale căror suflete petreceau în insula cea fericită de lângă gurile Dunării, ne apar la Hesiod cu epitetul de oXjBtot *), cu înţelesul de «fericiţi» în limba grecescă, însă tot-o-dată cu indicaţiunea de albî, în ce privesce rasa seu familia lor etnică.

Marcellin amintesce pe Abiï, ce locuiau în părţile de resărit ale Mării caspice [2]). însă, Abiï ocupase un teritoriu vast si dincôce de Marea caspică.

Wilhelm de Rubruquis, călugărul minorit, trimis de regele Francicî în legaţiune la Tătariî din Asia, scria pe la a. 1254: că întregă regiunea, ce se mărginea la resărit cu Marea caspică, la apus cu Lacul meotic şi la nord cu Oceanul, se numise o-dată Albania [3]).

Acesta importantă notiţă geografică a hu Rubruquis se întemeia pe date positive etnografice.

în evul de mijloc întregă partea de nord a Rusieî europene era locuită, de un popor numit Biarmi. O simplă formă abreviată a numelui de Ab-arimonî seu Arimaniî albî, despre cari am vorbit mai sus. Locuitorii Islandieî numiaû Biarmaland *) întreg teritoriul Rusiei de nord, începênd de la ţer-muriî Mării albe şi aï Mării îngheţate până la gurile rîuluï Dvina şi până la Uralî.

Aceşti Biarmï (numitï şi Parmiï) au format o-dată naţiunea dominantă în nord-ostul Europei. Teritoriul lor mai cuprindea si Uraliï de nord, seu peste tot guvernamentele numite astă-dî Perm, Vologda şi Archangel. La cronicarii evului de mijloc, Biarmil ne apar ca un popor avut, puternic şi civilisât, care cunoscea agricultura şi artele industriale. Pe tërtnuriï rîuluï Visera din regiunea centrală a Uralilor se maî găsesc şi astă-dî urmele unor localităţi întărite, ale unor construcţiunî de apërare, făcute de acest popor, care, după cum se vede, avuse o vechia organisaţiune socială, politică şi militară.

Biarmiî, după cum ne spune Nestor, nu vorbiau limba slavă *s>). Astă-dî insă, eî sunt cu totul desnaţionalisaţî şi tipul lor apr<5pe stins.

In vechile tradiţiunî ale Polonilor şi Rutenilor, aceşti Biarmi ne apar sub numele de Olbrimî. Seminţiile slave din părţile de nord ale Europei au

sunt numele mal multor comune din România. Alba este o numire caracteristică pentru femeile române de la munte (A l e csandri, P. p. p. 267).—Can t emiri i Descr. Mold. c. l : Turcae enim . . . Moldavis primo A k UI ac h (Ak Iflak, Romain albi) nomen indidcrunt. ') Hesiodi Op. v. i/o.

[2]) **Marccllini** lib. XXIII. 25.

[3]) Donsuşianu Documente I. 271. 1254: Tota illa regio a lalere istius maris (Caspii)
ce ntali usque ad oceatium aquilonarcm ct paludcs Maeotidis, vbi mergitur Tanais,
solebatdici Albania.

[4]) **Schlozer,** Hecrop-j,. Russ. Annalen, 1802,
p. 44.

*) Heeropt (Ed. Schlôzer) c. 17.

fost o-dată supuse Olbrimilor. în legendele polone, eï sunt înfăţişaţi **ca** nisce uriesî înspăimentătorl pentru triburile slave ; domnia lor se întinsese la apus până în Gallia, ér la nord forte departe ').

Acesta tradiţiune o confirmă şi vechile descrieri geografice.

Dionysiu Periegetul, care trăise în sec. I d. Chr., numcsce populaţiunile germane de lângă oceanul de nord: Xsuxà yùXa apstiiavewv Tspjiavcov *), adecă triburile albe ale Germanilor arimanï, orï cu alte cuvinte ale Arimanilor albî.

în Cosmografia lut Ravennas, părţile de nord ale Germanieî, situate în apropiere de Danimarca sunt numite A Ibis patria [3]); ér la Other, navigatorul norvegian din sec. X, teritoriul Prusiei ne apare sub numele de Witland, adecă terra alba*).

De pe continentul Europei Abii seu Arimonil albî trec încă în timpurile preistorice în Britannia mare, care, după cum ne spune Pliniu, se numise la început Albion [5]), adecă ţera Albilor.

Din Britannia şi probabil din părţile de nord ale Rusiei europene, Arimiî albî se estind peste Island!a, de unde apoî unele grupe trec şi maî departe peste mare către apus în insulele vecine ale Groenlandieî.

Cântecele epice ale Islandicî celebreză pe un vechiu erou al acestei in-snle numit Arimarsson; un nume, pe care autorii moderni l'aii tradus cu Ar i us Maris fi l i u s ; însă forma corectă a numelui se vede a fi Ari-mars-son, adecă Ar im ar i fi l i u s .

Acest fiu al lui Arimar emigreză din Islandia şi ajunge după o naviga-ţiune de 6 dile către apus în insula, seu ţera, numită Hvitramanalandia = terra alb or u m hominum °), maî corect însă ţera Arămanilor albî.

') Lelewcl (ap. Ossolinski, Vincent Kadlubek. Warschau, 1822, p. 513 seqq.) : Die Slawen wurden von den Olbrimen bedruckt . . . Bcy den La c h e n wurde dieser furchtbare Name zur Bezeichnung der Riesen gebraucht, der im AHpolnischen Obrzym jetzt Olbrzym heisst. — Cf. Mickiewicz, Les prcro. siècles de l'hist. de Pologne, (Paris, 1868) p. 34.

*) Dlouysil Descr. Orb. v. 285. —La Theophanes (555 d. Chr.) simplu 'Ep(iY|xi<ivtţ.

[3]) Ravennatls lib. I. c. 11: (Daniae) ad frontem ... patria Albis.

*) Scliliizer, Gesch. v. Littauen (Allg. Weltgeschichte, L Theil, p. 10). — Sclilozer, Hecrop-fc, p. 55.

'} Pliitîi lib. IV. 30. l : Albion ipsi Britanniae nomen fuit.— Suetoniu (Caligula c. 44) amintesce de un rege al Britanilor cu numele

Adminius (= Arminius). Despre schimbarea luî *r* în *d* vedï Schuchardt, Vulgărlat. 1. 142.— Cea mal vechia dinastia a Irlandieî a fost a Heremonilor.

[e]) Rafii, Antiquitates Americanae (Hafniae, 1837) p. 208—215.

în poemele epice germane încă se vorbesce de un erou celebru din părţile de nord cu numele de Râm une von Islande ').

Poetul Juvenal, amintesce de asemenea un fapt forte caracteristic pentru condiţiunile etnografice ale Islancliei vechi, numite în geografia grecă şi romană Thule. Se vorbesce, dice densul, că locuitorii din Thule voiesc se ducă la dânşii un profesor [2]), care së-ï înveţe a vorbi corect şi frumos limba latină.

în fine mai notăm aid, că Islandia se numia în limba vechia germană Va 11 an d, întocmai ca Francia şi Italia [3]).

După cum vedem, ne aflăm aicî în faţa unui nou capitul din etnografia si civilisaţiunea lumiî vechi. Ne oprim de astă-dată aid, lăsând pentru alte timpurî, orî pete pentru alţii, urmărirea migraţiunilor pelasge dincolo de Marea atlantică.

Acum însă vom pute pricepe adevërata importanţă a tabelei etnografice a Iui Ephor din sec. IV *a.* Chr., că întreg ă regiunea de nord a lumiï vechï, a fost ocupată de Scyţl, numiţi o-dată, după cum ne spune Pliniu, Aramei [4]).

17. *Migraţiunile Arimilor în peninsula cea mare a Indiei.*

Arimil au format încă din o vechime forte depărtată elementul dominant şi civilisatoriu şi în cele ddue peninsule mari ale Asiei meridionale, în India dincoce şi în India dincolo de rîul Gang.

Cea mal vechia poemă epică a Indiei glorifică pe un aşa numit Rama, (sec. XV a. Chr.), în care se întrupase Vi.şnu, spiritul cel bun, ce străbate întreg universul.

După legendele indiene, Rama a fost un fiu al regelui indian Dasaratha (al cărui strămoş era Serele), şi el purtase resbdie fericite în contra popd-rclor conduse de spiritul cel rëù, numit Ravana.

Istoricul şi geograful grecesc Mcgasthenc, care trăise în sec. 1IF a. Chr. ne spune, că în timpurile sale csistau în India trei ginţi seu popere mal însemnate, ce trăiau după anumite precepte filosofice şi religiose. Numele lor era Brachmanes, Garmanes şi Pramnae"). între aceste popôre

') Griimn, D. Heldensage, p. 140. 197.

') Juvennlis Sat. XV. 111—112: De conducendo loquitur jam rhetore Thyle.
[a]) Schliizer, Hcciopi, p. 57.
") Ephori fragm. 38, în Frag m. Hist. gr. I, p. 243.
') Straboiiis lib. XV. 1. 59 seqq.

ceï maï religioşi erau Brachmaniï '). Eî duceau o vieţă frugală, trăiau numaT cu fructe şi cu apă, erau fSmenl devotaţi filosofieî, adorau cu deosebire serele, petreceau totă vieţa lor sub ceriul liber şi considerau mdrtca ca o nascere pentru o vieţă mai fericită.

Brachmaniï au avut din cele maî depărtate timpuri supremaţia socială şi superioritatea rcligidsă în cele doue peninsule marï aie Asieï meridionale. Brachmaniï nu formau o simplă castă, ori sectă rcligiosă, ci constituiau un popor forte numeros divisât în maî multe seminţiî -'). De la eî derivă con-strucţiunile cele prodigiose ale Indiei si templele tăiate în stâncă via. Oraşul lor principal se numia, după Diodor, H arma t el ia °).

Din punct de vedere al etimologiei, numele de Brachmanï, Garmanï şi Pramnî se vede a fi numai o formă coruptă a terminuluï maï vechiû de (7/)Armanî, Rahmanî şi Ramnî. La cronicariul rusesc Nestor, Brachmaniï ne apar sub numele de Rachmanc [4]), ér Clemente Alexandrinul numesce pe Garmanï Şarm an a c [6]) (cu 6" ca aspiraţiune).

Ptolemeu, care trăise în secuiul II d. Chr., amintcscc în părţile de apus ale Induluï un popor cu numele de Ramnae [fl]). Un alt trib cu acelaşi nume de Ramnae î-şî avea locuinţele sale în regiunile centrale ale Indiei, lângă muntele Vindius [7]).

Pliniu maî face amintire încă de un alt munte al Indiei cu numele de Oromenus, renumit pentru minele sale de sare [8]); probabil, că aci se afla si un trib cu numele de O rome n i .

In părţile meridionale ale Indicî, în faţă de insula Ceylan, se află ţinutul Ramnad, care formase o-dată un principat puternic; ér partea de lângă mare, peninsula Ramnad se termină în forma unuï vêrf de lance în promontoriul numit si asta-dï Ram en [9]).

în limba cea vechia a Indicî, numită sanscrită, ce représenta limba cea sacră vorbită de Brachmanï, ni s'au păstrat încă o parte din formele preistorice ale maî multor cuvinte latine. Acesta limbă însâ, aşa cum ne-o presinta vechile monumente literare ale Indieî, se vede a fi fost alterată de

') sing. Up^/jj.o.v si Bp'/.-/jj.YjV, pi. Dpay(j,âv;ţ, Rpa-/it.-?jV5ţ.

-) **I'linil** lib. VI. 2t. 9: multarum gentium cognomen Brachmanae.

)* **IHodori lib. XVII. 102.

[4]) Heeropi, (Ed. Schlozer) c. 13.

[6]) **Clemens Alex.** (Ed. Potter) p. 359.

«) Plolemaci lib. VI. 21: ta itpet TÎÛ 'Iv5ùJ xaTsy

') Ptolcmnci lib. **VII. 1. 65.**
8) **Plinii** lib. XXXI. 39. 3.
«) Reclus, Nouv. Géogr. univ. VIII. 575.

iflucnţele altor idiome străine, can au distrus si aici societatea pelasgà, rccum au distrus'o si în alte părţî.

Limba sanscrită, cum ne-o înfăfişeză cărţile cele sfinte ale Indiei, nu este icï mama, dar nici sora, limbeî latine; ea însă conţine elemente suficiente pre a cun6sce, că cele maï vechî triburî ale Brachmanilor au format la iceput un popor arimic.

Noî estragem aici din acesta idiomă următorele cuvinte de origine latină '). ;ie ne vor pune în vedere, cum erau formele acestei limbe, în momentul and o nouă invasiune de diferite poprire se reversa asupra Indiilor şi limba ea vechia a Brachmanilor, Rachmanilor, seu Ramnilor se stinse.

Aceste specimine sunt:

Sanscrită	*Latină*	*Româ ă*
Unas	unus	unu
dvi	duo	doi
tri	très	treî, tril
éatur (ciatur)	quatuor	patru
panéan	cinque	cinci
şaş	sex	şasă
saptan	septem	şepte ; *islr.* şapte
aştan	octo	opt ; *istr.* osan
navan	novom	nouă
daçan	decern	<Jece
ca tan	centum	sută
tâtas	pater, tata	tată
ma, mâtar	mater	mamă
vidhava	vidua	voduvă
priyas, prayat	amicus,	prietin
suris	sol	sôre
ap	aqua	apă
udan	udum, aqua	undă, apă
vâr, varşas, *v.*	aqua	apa de a
dharâ	terra	ţeră, ţară
çikhâ	ca cu men	ciocă
masa	mcnsis	lună
nas, nâsâ	nasus	nas
jiva, *v.* jiv.	vita, vivcre	vieţa, *v.* jivi
sarpas	serpens	şarpe,
saras	serum	zer, zară
svanas	sonus	sunet,
manvus	*ar.* liîivit	mânia
dharşas	trux, audax	dârz
vid	video	vëd
da	dare	a da
mri	mori	a muri
martis	mors	morte
martas	mortuus	mort

Elchhoff, Parallèle des langues de l'Europe et de l'Inde. Paris, 1836.

Sanscrită	*Latină*	*Română*
asmi	sum	sunt, îs, 'su
asti	est	este, ieste
smas	sumus	(săm) suntem; *istr.* smo,
esmo		
sânţi	sunt	sunt, sânt
ady	liodie	adï
hyas	heri	ieri
upa	post; *gr.* une	după.

Rîul induluï, ce isvoresce în părţile de nord aie Himalaiei, şi are un curs forte lung, se numia în limba indigenilor S indus [1]). Alesandru cel Mare, dupa cum spuneau istoricii sëï, de abia a putut termina navigaţiunea pe Ind în curs de cinci lunï şi câte-va dile, cu tôte că făcea pe fie-care di o căletorie de 600 stadii (110 chilom.).

De alungul acestui fluviu locuiau pe amendduc ţermurile sale o mulţime de populaţiunî scyte; şi întregă acesta regiune vastă se numise o-dată Indo-scythia [2]).

Din aceste părţi ale Indiei se vëd a fi emigrat Sin d i de lângă Lacul meotic [3]), Sin di de Ia Istru [4]), Sinti din Thracia [5]), şi aşa numiţii Sin ti e s, adoratorii lui Vulcan, din insula Lemnos, despre cari ne vorbesce încă Homer [c]).

In părţile de jos ale Induluï mal locuiau şi popdrele aşa numite Umbrae, Umbrit ta e şi Mesae [7]), dintre cari unele grupe puternice, după cum ne arată numele, trecuse în timpurile rnigraţiuniî pelasge si se stabilise pe continentul Europei, sub numele de Umbri şi Mesl.

Dacă vechile populaţiunî arimice din cele doue Indii au fost pământene, ori imigrate din alte părţi ale Asiei, cu siguranţă nu putem sci. Diodor Şicul ne spune, că India avênd o estensiune forte mare si fiind locuită de diferile popdre, tdte aceste ginţi se considerau ca autochtone, şi că nici una din ele nu era venită din altă parte, dar nici nu trimisese colonii în afară de India [8]). însă valdrea istorică a acestor tradiţiunî se reduce numai Ia un

') Plinii lib. VI. 23. 1: Indus incolis Sindus appellatus.

[2]) Ptolemaci 1. VII 1. — Dioiiysli Per. v. 1088. — Eustnthlus ad Dionys. ibid. — Cf. A v i e -
nus, Descr. Orb. v. 1287—8: at flumen ad Indum auroraeque latus Scytha ... accolit.

[3]) Hellanici fragra. *92.*— StraLonls lib. XL 2. 11.

[4]) Apollonii Eh. IV. 322.

s) Strabonis lib. XII. 3. 19; VII. fr. 36.

[6]) Homeri II. I. v. 590; Odyss VIII. 294. — Hellanici fr. 112. 113. — în Transilvania, Bănat şi România maî aflăm şi astă-di numirile de comune: Sin t (Turda) cu morminte presupuse preistorice, Sintescî (Caras), Sintescî (Ialomiţa) şi Sintescî (Ilfov).

') Plinii lib. VI. 23. 6-7.

[8]) Diodori lib. II. 38. — Arriani Indica c. 9. — Plinii lib. VI. 6. 17.

• *aur* fapt positiv, că t6te aceste diferite populaţiunl ale Indiei se aflau tabilite acolo încă din timpurile cele maî archaice. Forte probabil însă, că hmaniî seu Ramniî din cele ddue peninsule ale Indiei au fost numaï o simplă migraţiune, însă forte vechia, din Sarmatia asiatică.

Când legiunile romane trecură Euphratul şi cutrierară victoridse Armenia, Assyria si Mesopotamia, Brachmaniï şi regii Indiei se declarară de alia|î naturali al. Romanilor, întocmai cum făcuse şi Remil din Gallia în timpurile

lui Cesar.

împăratul August în testamentul sëû amintesce, că regii Indiei i-au trimis adese-orî legaţiunî *); ér istoricul grecesc Nicolac Damasccnul ne spune, că densul a întâlnit în Antiochia o legaţiune, pe care o trimisese Indienii la August, în epistola scrisă pe pcrgamen în limba grecescă, Por dicea, că deşi dânsul domnesce peste 600 de regi, totuşi prefuesce forte mult amiciţia Împe-ratulul si este gata së-ï concéda intrare în ţera sa, orî pe unde ar voi, şi se-1 ajute-în to te lucrurile bune şi cuviinciese. între diferitele daruri, pe cari le trimesese Por împëratuluï August, se afla si un Herman ('EpjAâv) cu bravele tăiate încă de când a fost mic; acesta legaţiune mal era însoţită şi de un filosof indian, numit Sarmanus [2]), adecă din gintea Sărmanilor seu Garmanilor

Expedifiunile lui Bach, Hercule şi Alesandru cel Mare către acesta ţeră depărtată din regiunile de resărit ale «&siel, renumită pentru moravurile, legile, instituţiunile şi civilisaţiunea sa, se par că au fost numai resultatul unor sentimente naţionale, de a uni, dacă se ptfte sub un singur guvern tdte grupele etnice pelasge.

La India cugeta şi împëratul Traian.

După ce învinse pe Părţi, el naviga pe Tigru în jos până la Ocean, şi aici vëijênd o corabia trecând pe dinaintea sa către India esclamă: «O! dacă aşi fi mal tênër, asï merge şi în India [3]).

Şi întru adevër, după cum ne spune Eutropiu, el dede ordin se i se con-struescă o flotă în sînul persic, ca se plece, se devasteze (cucerescă) India *). Insă primind scire, că provinciile, pe cari le supusese maî înainte, au început a se revolta, el se întôrse la Babylon.

') Monum. Ancyr. (C. I. L. III, p. 796) c. 31. [2]) Strabonis lib. XV. 1. 4 şi 74. ') Dloiiis Cassii lib. LXVIII, c. 29. *4)* Entropii lib. VIII. 2.

18. *Latinii. Vechia genealogia a triburilor latine.*

Triburile latine din Italia constituiau la început numai o mică ramură din familia cea mare a ginţiî latine, respândită în timpurile preistorice prin diferite regiuni ale Asiei si Europei.

Dupe cele maî vechi tradiţiunî, pe caii le aflăm la autorii greci şi latinT, originea geografică à Latinilor din Italia se reducea la părţile de resărit ale Europeî.

Una din aceste tradiţiunî, care de altmintrelea se pare a fi cea maî vechia, ne este transmisă de Dionysiu din Halicarnas: că Hercule, după expe-diţiunea sa asupra lui Geryon, a trecut în Italia şi aici a avut un fiu cu numele Latinus, născut din o fată hyperboreă, pe care o luase ca ostatecă de la părinţii scî [J]).

în acesta tradiţiune etnografică, Latinus figureză ca patriarchal eponim al ginţiî latine. Genealogia sa este genealogia poporului latin din timpurile ante-romane. Hercule, după cum seim, este eroul cel mare naţional al Pe-lasgilor de Ia Dunărea de jos. Aicî se aflau şi locuinţele Hyperboreilor celor legendari, cari avuse un rol aşa de însemnat în cultul luî Apollo (sdreluî). De aici, de la Dunărea de jos, luase Hercule aşa dar pe fecidra hyperboreă, cu care trecuse în Italia.

O altă tradiţiune ne înfăţişeză pe Latinus ca fiu al luï Hercule, însă născut din sofia [2]), ori din fica [3]), regelui Fa u n us. Acesta legendă însă este de fapt numaî o simplă variantă a celei de ântâiu. Soţia lui Faunus, care a născut pe Latinus, a fost, după Dionysiu din Halicarnas una şi aceeaşi cu «fata» (xoprj) hyperboreă, de care am vorbit mai sus.

A treia tradiţiune despre originea Latinilor o aflăm la Suida, al cărei conţinut este: că Hercule a avut un fiu cu numele Telephus, supranumit Latinus, care domnise peste Cetii (Iv/j-not), şi că din timpul domniei lui Latinus, Cetii au început a se numi Latinî [4]).

') **Dlonysii Halic.** lib. I, *43:* ASŢOUJ: *te* ws? «&TÔV ('iïpax.Xéa) xcà iţxt&a; Ev toît X[OJ]-
pio;; TODTOÎÇ……ÈX 2oo *~(uvoi'.Y.uiv* yevofisvoo; x'/.TaXiTteîv DaXXavToi fùv ev. tf(ç R'javopoo
ftoyatfioc *-ft* Aaûvav ovojj./x çaT.y eivas' Aatîvov 8" EX ttvot 6«sf°opi3oc ^opr;? r(v naipoţ s'.c
ojifjpê'.av SÔVTO; sn-fjYîîo....xai 5te S-i] arcaîpr'.v s'.ţ **"Apyoţ** EjislXs, tû> paaiÀst Tiûv Apo-
pi'fîvaiv iaûva) Tovaixa TroLTjSaola: Sioiu^c' 3'.: "Tjv «ÎTc'av TCÛ? iroXXoùt' tiv

Aatlvoy TOÛIOU u.iv vojAÎftcVj oo^ 'HpaxXsooç.

[2]) IJionis Cassil lib. I—XXXVI fr. 8. — [3]) Justin. XLIII. 1: Fauno fuit uxor nomine Fatua . . . Ex filia Fauni et Hercule . . . Latinus procreatur.

[4]) **Snidas,** v. Ac/.TÎvt)S: TvjXetpot Y«p oli; 'HpaxXÉou;, 6 êrcuXfjdsî; Aûtcvot, itâXoii IvYjtîout XEYOU.ÉVODÇ Aatîvoot.

Prima cestiune, ce ni se presintă în esaininarea acestei traditiunï, este : •ne a fost în timpurile preistorice Telephus-Latinus, şi carï sunt ţinuturile, peste carï domnise el?

|n vechile poeme si legende epice, Telephus ne apare ca un rege al Mvsieî' Telephus si fiul şeii luase parte activă la rësboiul troian ca aliaţî aï luï Priam. Uniï din autoriï vechï au credut, că aicï e vorba de regiunea Mysicï din Asia mică, însă Dio Chrysostomul din Bithynia, care, în timpurile luï Domiţian, se retrăsese la Geţiî de la Dunărea de jos şi scrisese o istoria a Dacilor sub numele de Fêuxôc, ne spune, că acest Telephus a fost un re^e al Geţilor ; că regatul seu avuse o estensiune forte mare ; că el domnise peste întreg teritoriul numit Mesia, care se mărginea la resărit cu gurile DunăriÎ, Ia apus cu Istria, la sud cu Macedonia si la nord cu Dunărea [a]) ; orî, cu alte cuvinte, că Telephus-Latinus din timpurile troiane domnise peste Mesia, Illyria, Dalmaţia, Pannonia şi Noric.

T6te aceste traditiunï vechi, ce ne înfâţişeză pe Hercule ca cel de ântâiu strămoş al Latinilor, sunt în realitate numaî un simplu fragment din o tabelă genealogică a unei grupe m aï marï de popôre, si în care Hercule, eroul naţional al Pelasgilor din nordul Eladeî, figurcză tot-o-dată ca părinte al Agathyrşilor, Gelonilor şi Scyţilor.

Acesta a doua parte a tradiţiuniî istorice, de care ne ocupăm aicï, o aflăm la Herodot (IV. 9 — 10).

Greciî de la Marea negră, ne spune Herodot, povestesc următdrele despre originea Scyţilor: că Hercule, după ce luase ciredile de vite ale luï Geryon, a venit în Scyţia, unde perdendu-şî caiî, i-a aflat în fine după multe şi îndelungate cercetări la virgina Echidna, ce domnia peste ţera acesta. Hercule a petrecut maî mult timp Ia Echidna si a avut cu densa treï fiï: pe Aga thyrsus, Gelonus si Scythes; de la carï după tradiţiunile vechï, î-şî trăgeau originea lor dinastiile Agathyrşilor, Gelonilor şi Scyţilor.

Patria Echidneî, după cum ne spune Hesiod, a fost ţ e r a Arimilor[2]). După Herodot însă, Echidna era din o regiune a Scyţieî, numită Hylea (Silvosa), un termin geografic tradus, orî grecisat, care, după cum résulta din înţelesul numiriî, se vede a indica una din regiunile cele muntdse ale Dacieî vechi, Transilvania (ung. Erdély, adecă Pădur6sa), orî Ţera româ-"fscMMuntenia, Transalpina, ung. Havasalfôld).

') Jornandis De Get. orig. II. c. 9: hic Dio regem illis (Getis) . . . commémorât, nomine Telephum . . , Huius (Telephi, filii Herculis) . . . regnum Moesiara appellavere ajores. Quae provincia ab oriente

ostia fluminis Danubii, a meridie Macedonian!, occasu Histriam, a septentrione Danubium habct. ; **Jiesiodi** Theog. v. 304: MI *f/-* f/iur' e:v 'Affiowiv *!>r.b yjiovv.* AOïpv; *'"K%tivu.*

După tote aceste tradiţiunî etnografice, doue italice, şi deue pontice, genealogia celor patru popore vechi, de cari ne ocupăm aicî, ni se presintă sub următorea formă :

ECHIDNA --,----------r---------1-- HERCULE ---------,---------- FATA
din (era

HYFERBOREĂ
Arimilor. | (ûitsp^opî; v.ôpvj).
AGATHYKSUS GELONUS SCYTHES LATINUS
(TELEPHUS-LATINUS)

Dacă vom esamina acum mai de aprdpe aceste versiuni — cari tete fac parte din unul si acelaşi ciclu epic, Hercule-Geryon — legenda genealogică a Latinilor devine mai clară şi acordul primitiv între diferitele versiuni se restabilesce uşor : că virgina hypcrboreă este una şi aceeaşi cu Echidna din ţera Arimilor şi că forma vechia a acestei tabele etnografice era următorea:

HERCULE ------1---------------j-------—--------j----------------j-------- ECHIDNA

AGATHYRSUS GELONUS SCYTHES LATINOS ypCr °re ^

După aceste tradiţiunÎ genealogice, Agathyrşiî din Transilvania, Scy-ţiî de lângă Marea negră, Geloniî, ce locuiau dincolo de Borysthene până lângă Uralî, si în fine Latinii din peninsula italică au constituit în timpurile preistorice patru ramuri ale uneT şi aceleiasî familit pelasge, arimice [1]).

Venim acum la legenda creştină despre originea populaţiunilor aşa numite latine.

După cap. X al Geneseî: din lavan, fiul lui laphet, fiu al lui Noc, s'au născut Elisa, Tharsis şi Dodanim.

Tradiţiunea mosaică însă, avea după cum seim, în vedere numai popu-laţiunile de lângă basinul de resărit al Meditcraneî şi din jurul Mării negre. Cunoscinţele geografice ale lui Moise erau încă forte restrînse.

După o lungă serie de secule însă, când creştinismul cu doctrinele şi tradiţiunile ebraice se estinse peste întregă lumea greco-romană, genealogia biblică despre originea popôrelor nu mai corespundea împrejurărilor etnografice. Din acesta causa, cronicarii evului de mijloc se vedură siliţT, ca se completeze tradiţiunea biblică despre descendenţa şi înrudirea po-

[1]) Horaţiu, în una din odele sale (II. 20), amintesce ca popôre de limba latină pe locuitorii de Ia Bosphor, pe Getuliî din Africa, pe Ilyperboreî, pe CoJchl, Daci, Gelonî, Iberî, pe VolcilşiLigurildela Rhodan. — Că Hyperboreiï au fost un popor

latin, résulta şi din numele deltei hyperboree Latona, gr. Afjtii, dor. Aatw.

perelor cu alte date noue, pe carï le oferiaû, de o parte tradiţiunile vechï, de altă parte cunoscinţele lor istorice.

în modul acesta, tradiţiunea biblică despre popdrele, al căror protopărinte era Iu van (séû Hercule al Pclasgilor) capotă în evul de mijloc ') următo-rea formă:

IUVAN
1

ELISAN •- •) inde SICULI	THARSIS ex quo HIBERI et TYRRENI	CYTHII de quo ROMANI qui et LATINI	1 DODANI M ex quo PRIAMI.

Tradiţiunile creştine ne înfăţiseză aşa dar pe luvan (séû Hercule al timpurilor eroice, rom. lovan) ca protopărinte al întregeî ginte latine meridionale: al Siculilor, Iberilor, Tursenilor, Romanilor, Latinilor şi Troianilor.

După acesta tabelă etnografică, Romanii şi Latinii sunt numaî descendenţii unui popor mal vechili, ce portă în tradiţiunile ebraice numele de Cythii (Cuthii).

Tot ast-fel ne spune şi tradiţiunea, ce ne o transmite Suida : că Cetiî au început ase numi Latini numai din timpurile regelui Telephus-Latinus *).

Ne întrebăm însă, în ce parte a lumii vechi se aflau locuinţele Cetiilor, cari, după cum se vede, au trebuit se fie un popor celebru în timpurile ante-mosaice.

în tradiţiunile argonautice, sub numele de Cytaei figureză locuitorii din regatul cel vast al lui Aiete, care domnise peste Colchî şi peste o mare parte a Scyţieî de lângă Marca negră.

La Apolloniu Rhodiu, regiunea Scyţieî, peste care domnia Aiete, mal are si numele de Kurac'ç fafa, Cytaea terra [3]); însuşi regele Aiete are epitetele de Kuta:eûç şi Kutaroç *), ér capitala sa [D]) se afla, după cum seim, lângă Dunărea de jos °).

In Odyssea lui Homer [7]), locuitorii Mesiel, peste cari domnia Telephus, încă

') Riese, Geogr. lat. min., Liber generations, p. 161. 168.

[2]) Sub numele de Eli sa din tabula etnografică a lut Moise, se înţelegeau, în primele timpuri ale creştinismului, locuitorii primitivi aî EladcI (Pelasgiî) şi triburile pelasge emigrate din părţile aceste în Italia şi Sicilia. — Cf. Isidori Orig. lib. IX. 2. 34.—Dlugossi Hist. Polon. I (1871) p, 4.

') Apollonll Rh. IV. 511.

[4]) **Apollonii Rh.** II. 403. 1094; III. 228.

[s]) O tradiţiune analogă o aflăm la Hesiod (Theog. v. 1013), după care Lat i nus a fost [ur]> fiu al nimfei Ci r ce, nepo"tă a lui Oceanos potamos (Istru) şi soră a regelui Aiete.

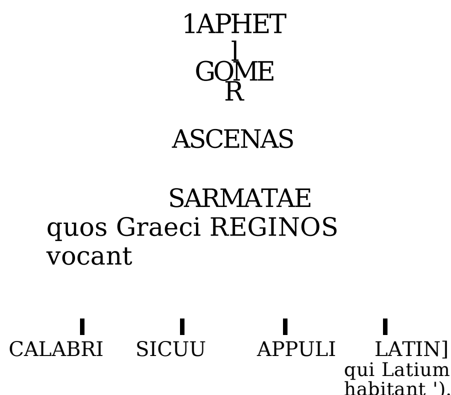
[e]) A se vedé mal sus p. 536.

') Odyss. XI. v. 521.

sunt numiţi Cetei (KifjtstoO, ér după Dio Chrysostomul, Telephus a fost regele Geţilor şi imperiul seu se întindea peste regiunea de la gurile Dunării până la Istria.

Latinii vechî erau aşa dar, după tradiţiunile creştine, un popor din regatul cel mare de la Dunărea de jos, peste care domnise în timpurile Argonauţilor Aiete, ér în timpurile troiane Telephus.

O altă variantă a tradiţiuniî creştine despre originea poporului latin o aflăm la istoricul polon Dlugos (f 1480). Acesta versiune, al careï fundament H formeză genealogia biblică, ni se presintă sub următorea formă:



După acesta tabelă, ce ne-o comunică Dlugos, originea triburilor latine din Italia, a Calabrilor (Enotrilor), Siculilor (Sicanilor), Apulilor şi Latinilor din Laţtu se reducea Ia Scyţiî seu Sannaţiî din Europa, şi anume la acea parte din populaţiunea Scyţilor, pe carî Grecii i numiaû Rcginï.

Ne întrebăm însă, cine erau Sarmaţiî, pe cari Grecii i numiaû Reginï ?

O importantă amintire despre acest popor misterios o aflăm în notiţele istorice relative la vieţa sf. Dumitru, ce au fost descoperite în mănăstirea Castamonitu.

Pasagiul respectiv din aceste manuscrise are următoriul cuprins: «în dilele împăraţilor iconomachî (726—780), poporele, carî locuiau în regiunile de lângă Dunăre, aşa numiţiî Rechini séû maï bine dis Blacho-Rechinï si Sagudaţiî, profitând de anarchia, ce urmase din causa, că nepioşiî împeraţî al Romanilor făcuse rësboiû icdnelor sfinte, după ce supuscră Bulgaria, se estinseră puţin câte puţin si în diferite alte părţî, cuprinseră Macedonia şi în fine veniră până la muntele Athos> [2]).

>) **Dlujfossi** Hist. Polon. T. I. (1711) p. 4: Porro très filii Corner (filii laphet): Primus Ascenas, a quo Sarmatae seu Sauromatae, quos Graeci Regin os vocant, ex quibus proccsserunt Calabri, Siculi, Appuli, et Latini, qui Latium habitant. [3]) **UspenskH,** 1st. Athona, III. 311 (Sitz.-Ber. XCIX, p. 476): xnta ta; 4jjj.ipaî t oi v e'.*o-.â^wv ŞaaiXswv ta sftyv;, i.ito т« TtapotSoovt/^fx fiejivj ... ol Xs-pjuvo'. 'Pij^îvot xal artXou-

BXa/opf]y_Tvot v.al *Swfoofatt'.Q'.,* etou;iaaavt:t TVJV Boo).-f«piav *VM*| anXtuaavTîţ
onto l Uf o v

Asa dar Blacho-Rechinii din notiţele istorice ale mănăstirii Casta-monîtu erau un popor, ce locuia lângă" Dunărea de jos. După nume, după locuinţe şi tradiţiunî, eî sunt identici cu Şarm a ţ ii R e g i n i, de cari ne vorbesce Dlugos *).

Din tdte aceste tradiţiunî résulta aşa dar, că Latinii din Italia erau numaï o ramură a poporului pelasg din părţile de resărit ale Europei, a Hyper-boreilor de la Dunărea de jos ; că eî formau una şi aceeaşî familia etnică cu Agathyrşiîdin Transilvania, cuScyţiî ceï vechï de la Marca negră şi cu G clonii, ce locuiau dincolo de Borysthene şi chiar dincolo de Tanais.

19. *Tradiţiunile poporale române despre Latinii de la Istru.*

La poporul român — cu deosebire în regiunile de lângă Dunăre — mai esistă şi astă-dî unele tradifiunî despre Latiniî preistorici.

Aceşti Latini, din părţile de resărit ale Europei, ne apar în pocsiă poporală eroică din Bănat sub numele de «Latânï, de ceï bëtrânï» [3]). Este de fapt acelaşi nume, pe care-1 aflăm şi în tradiţiunile vechi italice, sub forma de «P r i s ci Latini» [3]).

O altă tradiţiune poporală, ce o aflăm în judeţul Teleorman din România, ne spune, că Latiniî ceî vechi au locuit în regiunile aceste mal înainte de venirea Românilor [4]).

In judeţul Mehedinţi, din părţile de apus ale României, mal esistă şi astă-dî urmele unor vechi fortificaţiunî de pământ, ce portă numele de «Cetatea Latinilor». Este o staţiune importantă preistorică, unde, după cum ne spune Bolliacu, unul din ceî mai distinşi archeologî aï noştri, abundeză ceramica dacă, şi unde nu se găsesce nimic roman, orî daco-roman [f']).

X«T' ÔÏ.ÎYOV etc Scâ<fopa jiep-f], ixupieoawv xaUvjv Maxsîovcav, TE'/.O; TjXxl-dv e'-C *"o* "A-fiov ojoţ. Sub numirea de Sagudatei figuréză aid locuitorii din părţile meridionale ale Transilvaniei, unde se maï află şi astă-dî lângă Olt satul românesc numit Sacadate.

») Forma mai corectă a numelui de Rechini şi Regini se vede a fi fost în tot caşul Remini séû Remni. Cf. la Homer Rigmon in loc de Rimon şi numele localităţilor din Asia mică Rogmi şi Regma.

[2]) Corcea, Balade poporale; Caransebeş, 1899, p. 81:

Prin oraş, prin Ţărigrad Propdrtă-

Trei fecioraşl de Lătânî, De Latânï, de ceî bëtrânï.

[3]) Paulus ex Festo, p. 226: Prisci Latini appellati sunt ii, qui prius quam con-
deretur Roma, fuerunt.

[4]) Densuşîaiiu, Cest. ist. Respunsurî, P. II; corn. Voivoda, j. Teleorman.

[5]) Bolliacu, Trompeta Carpaţilor, Nr. 1137, a. 1874, p. 1.

în părţile de jos ale Dunării, în Dobrogea actuală, se vorbesce de asemenea, că în ţinuturile de acolo au locuit, înainte de Romanţ, La ţin i î *seu* Le tini î, un popor puternic; si că t6te cetăţile vechî din regiunile acele aii fost construite de Latinï [J]); însă ce fel de omeni au fost, nu se scie [2]).

Venim acum la una din cele mal importante tradiţiunî poporale române despre Latinii de la Dunărea de jos. Acesta tradiţkme ni s'a păstrat într'o rapsodia poporală despre lancul Vodă şi Letinul bogat, respândkă în o mulţime de variante prin diferite părţi ale României de astă-dî [3]).

lancul Vodă din Bucurescï, a cărui personalitate istorică nu o putem fixa, voesce se se căsătorescă ; densul se pregătesce de nuntă şi plecă cu o mândra este de călăraşi si pedestrime (seu cu o sută de nuntaşi), ca se ice fata Letinuluï bogat, ale cărui curţî întărite cu septe ziduri se aflau dincolo de Dunăre, în Dobrogea, la Rasova, ori la Hârşova. lancul Vodă trece cu oştea sa dincolo *de* Dunăre, însă când se apropia de curţile Letinuluï bogat, acesta închide si zăvoresce porţile; apoi se urcă în foişor si de aci strigă lui lancu Vodă, se-şî alegă din nuntaşi, din nuntaşi din călăraşi, ca se sară zidurile se deschidă porţile. lancul Vodă audind aceste se îngrijesce şi întristeză. Greutăţile, ce avea se le învingă, erau mari; în fine zidurile sunt sărite şi porţile descuiate. Dar Letinul bogat nu se mulţămesce; el cere de la mire şi delà ôstea sa noue probe de curagiû, noue fapte de vitejie.

întreg conţinutul acestei poeme poporale ne presintă o asemënare uimi-tore cu legenda italică despre căsătoria luï E n ea cu fica regelui Latinus.

în Eneida lui Virgiliu, întreg rësboiul luï Enea cu regele Latinus este de fapt numai o simplă afacere de căsătoria.

Latinus, după cum ne spune acesta epopeâ naţională a Romanilor, avea numai o singură fică de măritat, şi pe care o peţiau mulţî din «Laţiul cel mare» şi din «tetă Ausonia» [4]). Când regele Latinus aude, că Troianiî

*) **Dciisuşiauu,** Cest. ist. Respunsuri. P. I, j. Tulcea, corn. Grccî şi Văcărerrî; j. Constanţa, corn. Beilic.

[2]) Unele localităţi de pe teritoriul României maî pcîrtă şi adi numele de: Lătenî s. (Ialomiţa), Lătăî s. (Botoşani), Latin c. (Brăila), Li te n I s. (Suce"va), Letescî s. (Nemţu). — în Bucovina: Li toni s. — în Bănat : Le te n i ţa, sat dispărut (P c s t y, A Szôr. Bâns. II. 295). — în Ungaria de sus: Leton seu Latina villa in com. Zips

(Fejér, V. 2. 128, 582); Lythene şi Lethene în corn. Şaroş, an. 1411. 1430 (Fejer, X. 7. 230).

[3]) Tcodorescu, Poesiî pop., p. 653. 656. — Alecsandri, Poesiï pop. (Ed. 1866) p. 175.— Uiirnda, O caletoriă în Dobrogea, p. 211-217.—Colec ţi un ea ndstră (Cest. ist. Respun suri, P. H, j. Constanţa, c. Turcôia) — Tocilescu, Mat. folkl. I, p. 110. U2. 1260. 1268.

<) Virgllit Acn. Vil, v. *52* seqq.

au sosit la Tibru şi au debarcat pe teritoriul Laţiulul, el nu cugeta de cât la căsătoria ficeî sale *). Enea, îndată după debarcarea sa pe ţermuriî La-tiuluî, trimite 100 de oratorî, cu panglici si năfrămi în mâni, ca se ducă daruri recelui Latinus si se încheie cu densul un tractat de alianţă [2]). Regele La-tinus primesce darurile, aduce însă îndată pe tapet cestiunca maritartf ficeî sale ; densul respunde oratorilor lui Enea, că are o singură fica, pe care însă nu o pote mărita după un bărbat din gintea sa, fiind-că oraculele şi semnele cerescï nu-ï permit; crede însă, că Enea este acela, pe care sortea i l'a destinat së-ï fie ginere [3]). La acesta căsătoria însă se opune Amata, soţia regelui Latinus; densa crede, că numai Turnus, regele Rutulilor din Ardea, este demn de fica sa. întreg Laţiul se revolteză şi luptele încep între Troianî şi Latinî. întocmaî după cum în rapsodia română, lancul Vodă este supus la trcî încercări grele de vitejie, tot ast-fel şi Enea are se susţină trei lupte, până în fine i succede se cucerescă cetatea luî Latinus si se iee în căsătoria pe fica acestuia, pe tênëra Lavinia.

în poema română, lancul Vodă se întristeză si încremenesce, când aude, că Letinul bogat i strigă din foişorul curţilor sale se-sî alegă din nuntaşî, din nuntaşî din călăraşi, se sară zidurile şi se descuie porţile.
Tot ast-fel ne înfăţişeză şi poema luî Virgiliu pe Enea, cuprins de întristare, de frică şi desperare, când vede stégul de rësboiû înălţat pe cetatea regelui Latinus [4]). ') Yirgilli Aen. VII. v. 253. ") Yirgilli Aen. VII. v. 153, 237. [3]) Yirgilii Aen. VII. v. 272.

*} **Yirgilii** Aen. VIII. v. l şi 18 — 19. — Aicî versurile luî Virgiliu sunt numai o simplă pa-rafrasă a textului, ce-1 aflăm în rapsodiile poporale. Ca probă cităm aici următorele rêndurï:

Ene.ida, VIII v. IQ segq. Cuncta vidons, magno curarum
fluctuat aestu ; Atque animum. nune hue

Variantele române. lancu Vodă de audia, lancu Vodă încremenia . . .
D'ale fine lancule, Ia ţine-ţî inima Şi nu te mai întrista.

De altmintrelea mai aflăm în Eneidă introdus încă un alt fragment

Eneidă, VII v. 207 seqq. Corpora sub ramis deponunt arboris altae; Instituuntque dapcs, et adorea liba per neroam Subjiciunt epulis . . . ces popas ne apare în din rapsodia poporală de la Dunărea de jos:

O variantă română. O bucată aşa mergând, La mijlocul locului, La puţul porumbului, Şi măre, poposia, masă 'ntindea.

/awoan

Pe lancul Vodă î-1 încuragieză naşul sëû Michnea Vodă; ér pe Enea î-1 îmbărbăteză figura cea maiestosă a Iul Tiberinus, un vcchiu rege divinisât al Laţiulul.

lancu Vodă se apropia cu oştea sa de călăraşi şi pedestraşi de curţile Letinuluï bogat; apoi însuşi lancul Vodă, orî Michnea Vodă, î-şî repede calul, sare zidurile si descuia porţile.

Tot ast-fel ni se presintă decursul acţiunii în poema lui Virgiliu. Enea merge cu trupele sale de cavalerie si pedestrime asupra cetăţii regeluî Latinus. Cetele Troianilor, în frunte cu Enea, dau asalt asupra porţilor. Enea însuşî este cel de ântâiu, care se urcă pe verfurile zidurilor, în fine cetatea este cucerită şi Enea ia în căsătoria pe fica regeluî Latinus [J]).

în poema nupţială română, socrul luï lancul Vodă este numit în mod constant «Letinul bogat» séu «de blagă bogat». Acelaşi epitet caracteristic, sub forma de « praed i ves », î-1 are şi regele Latinus în Eneida lui Virgiliu [2]).

In poema română, Letinul bogat mai este numit Sava [3]) şi Savalat (S'dva-Lat). La Virgiliu însă, Sabin us [4]), la Siliu Italic S abus, este unul din strămoşii regelui Latinus.

In cântecele române, Letinul bogat este numit « d e lege l ape dat». La Virgiliu acelaşî epitet, sub forma de « con temp tor deom», se dă luï Mezentius, regeluî etrusc, aliat cu Rutuliî şi cu Latinii în contra Iul Enea [5]).

După cum vedem, tradiţiunea din cântecele epice române şi tradiţiuliea şi din poema eroică a lui Virgiliu au acelaşi fond comun. Chiar si numele eroilor principali, Aeneas si Latinus pracdives, lancul Vodă şi Letinul bogat, sunt aceleaşi.

Virgiliu, după cum seim, întrebuinţase pentru compunerea epopeii sale naţionale diferite legende şi tradiţiunl. Cucerirea Troiel şi retăcirea lui Enea pe mare este luată după isvôrele grecesc! °). în ce privesce însă partea a doua a poemei sale, debarcarea lui Enea în Laţiu şi luptele acestuia cu regele

') Virgllll Aen. XI, 17, 304, 381, 621; XII, 577, 595, 597, 698.

[2]) Virgrilii Aen. XI, v. 213.

[3]) Acest nume are o origine istorică. Un vcchiu popor din Thracia purta numele de
Sabi (Eustathii Comm. ad Dionys. v. 1069: 'iloav *Zî •/.'>.''.* fftvoţ Spw.xiv Sajîol).

<) Virgilil Aen. VII. v. 178.

[5]) Virgilil Aen. VIII. v. 7. — Despre vechia deosebire rcligiosă între Albanî (Latini)
şi Romani compară Liviu, I. 31.

[6]) Macrobiu (Saturn. V. c. 17) despre imitările luï Virgiliu: quia non de unius racemis vindemiam sibi fecit, şed bene in rem suam vcrtit quidquid ubicumque invenit i mi tandum. — Cf. Caucr, Die rom. Acncassage (Leipzig, 1886) p. 176.

' atinus, peste tot desfăşurarea acţiuni?, acesta se întemeiează esclusiv pe nsodiile poporale, ce le aflăm şi astă-dî la Dunărea de jos. Se pdte, **că** cesta vechia rapsodia de la Istru se fi trecut în cursul seculelor, cu migra-iunile triburilor pelasge, şi în Italia, după cum au trecut şi s'aû rëspândit n regiunile de sud ale Galliel şi în peninsula iberică multe cântece poporale 3e la Dimărea de jos [x]).

însă Virgiliu, în poema sa naţională, a schimbat caracterul primitiv tradi-ional al legendei lui Latinus praedives. Dintr'un rit străvechiu nupţial, lintr'un simplu simulacru de lupte eroice, ce se făceau o-dată la Dunărea de os cu ocasiunea solemnităţilor de căsătoria [2]), poetul roman a făurit şi pus a cale un resboiu epic, înverşunat, între cele d6ue ginţi, Troianï si Latinï.

Letinul bogat, după tradiţiunile poporale române, a fost un domnitoriu >este o vechia ţeră românescă, situată la sud de gurile Dunării [3]). El ne ipare aici identic cu regele Telephus Latinus, care, după cum spuneau >oeţil cyclicî si Dio Chrysostomul, domnise peste Mysia cea vechia seu peste lordul peninsulei balcanice începând de la gurile Dunării si până la Istria [4]).

O influenţă a legendelor lui Telephus o aflăm şi în poema epică a lui Virgiliu.

Telephus, scrie gramaticul Apollodor, a fost espus, după nascerea sa, în in munte, unde din graţia providenţei divine a fost lăptat de o cerboică ëXa'fùç), ér păstorii aflându-1 i-au pus numele Telephos [4]).

Urmele acestei legende le aflăm şi în poema epică a lui Virgiliu.

[1]) Acest cântec poporal român a trecut şi la Sêrbï. In colccţiunca lui Karadzic se flă o variantă sub titlul însurătorea luî Duşan» (Cf. Hasdeu, Magn. Etym. Rom. IV '. CXVII). O traducţiune germană e publicată in Gerhard's Gcsânge dcr Scrben, 2[te] tuff. Leipzig, 1877.

[2]) Principele Can te mir (Dcscr. Mold. Ed. 1872p. 132 — 133) descrie ast-fel acest frumos it nupţial: Die dominica ad accersendam sponsam legatos . , . pracmittunt sponsi dventum nunciaturos. His insidias in via struunt ad sponsam convocaţi, eosque, ante-uam ad illius aedes pervenerint, intercipere student, ut caveant, legaţi celerrimis uti olent equis. Si autem capti fuerint . , . quasi sub custodia ad illius (sponsae) usque omum ducuntur. Eo cum pervenerint, interrogati, quid sibi vellent, respondent se missos sse ad bellum indicendum, militem autem expugnandae arci

sufficientem tatim adfuturum .... Tandem cum in sponsae domo utrinque convocaţi convenerint, quorum i n s t i t u i t u r certamen, ct pracmium proponitur.

') Densuşiiiuu, Cest. ist, P. II. Respunsurî, j. Romanaţî, corn. Mărgăritcscî : «Terile amânescî, de can vorbesc bëtrânii sunt: Ţ era-Romăncscă, Moldovenescă şi 'obrogenescă, peste care domnia Letin bogat, cel de lege lăpedat» — Haşdeu Etym. magn. Rom. Tom. IV, p. CUI seqq.) confundă pe «Letinul bogat», perso-a'itate preistorică, al cărui regat se afla dincolo de Dunăre, cu Lythen Woyvoda, are domnise după a. 1272 în Tera rornâncscă (ultra alpes).

[4]) **Apollodoi-1** Bibi. lib. II, *1,* 4; III, 9. 1.

In cartea a VII-a a Eneideï, Virgiliu face amintire de un cerb de o frum-seţă admirabilă, ce se afla în turmele regelui Latinus. Tênërul Ascaniu (lulus), âmblând într'o di la venătore, trage cu săgeta asupra blândului animal, ce păscea pe lângă ţermuriî Tibrulut, şi-1 rănesce. Păstorii regeluî Latinus se înfurieză, se înarmeză cu bâte nodurose şi cu măciuci pârlite în foc şi dau, din tete părţile, semnalul de rdsboiu asupra Troianilor. Acesta, dice Virgiliu, a fost cea de ântâiû causa a calamităţilor, ce au devastat Laţiul si au aprins flacăra rësboiuluï în inimile ţeranilor latini [1]).

20. *Latinii în peninsula balcanică.*

Regele T e l e p h u s [2]), supranumit Latinus, domnise, după cum ne spune Dio Chrysostomul, peste părţile de nord ale peninsulei balcanice. Mesia, Thracia, Illyria de nord, Pannonia şi Noricul formase aşa dar în timpurile troiane un regat al rasei latine.

Urme vechT, despre locuinţele Latinilor în peninsula balcanică, ni se pre-sintă şi în epoca romană.

Regiunea cea fertilă, dintre Hem şi Adrianopol, ne apare pe tabula Peu-tingeriană sub numele de Le tic a [3]).

Doue localităţi, una cu numele de Mutatio Latina si alta Trans-litae *), le aflăm în Mesia de sus, în apropiere de Remesiana, pe linia cea mare de comunicaţiune dintre Naissus şi Sardica (Niş-Sofia).

Let e era numele unui vechiu oraş din Macedonia.

Un popor, ce aparţinea conventuluï (jurisdicţiuniî) din Scardona, purta în timpurile lui Pliniu numele de Lac ini ens e s [5]).

In fine, tradiţiunile poporale din Serbia şi Bulgaria maî atribue şi asta-dï Latinilor si Rumilor tote ruinele de castele vechî, construite pe délurï, orî pe vêrfurï de stâncî, precum şi mormintele vechi formate din lespedî marï de petră necioplită. Aceşti Latini, după cum ne spun legendele de peste Dunăre, au fost o generaţiune de omeni uri aş î, înalţî de 6' °).

') Yirgllii Aen. VII, v. 483 seqq.

[2]) La Serviu (Aen. VIII. 478): Tel e sus.

[3]) După un cântec poporal eroic (Revista crit.-lit. l V. 27), reşedinţa Latinului bogat
era în Odriu séù Adrianopol.

<) 11 in. Hierosol. p. 266.

[6]) **Plinii** lib. III. 25. 1. —Un trib dispărut din Laţiu ne apare sub

numele de Lati-nienses (ibid. III. 9. 16).

[6]) Kanitz, Donau-Bulgarien, I, p. 51: In seinem (Belogradcik's) hoher gelegenen Theile,

Poetul Virgiliu, în prima carte a Georgicelor sale, ne înfăţişeză acesta
chiă legendă din peninsula balcanică sub următoarea formă profetică: «De
, ug orî am vedut oştirile romane luptându-se unele în contra altora pe
âmpurile de la Philippi cu aceleaşi arme ; de doue ori deil de sus au su-
r it ca Thessalia, Macedonia şi câmpurile cele late ale Hemuluï (et lăţos
Hacmi campos) se se îngraşe cu sângele nostru; însă va veni un timp, când
teranul brăzdând cu plugul seu pământul din ţinuturile aceste, va afla bucăţi
de arme mâncate de rugină ; se va lovi cu grapa de coifurile cele grele si gole
si va admira 6" s el e cele mari ale acestor ômenï scôse din morminte» ').

Poetul Virgiliu întrebuinţeză aici cuvintele de lăţos Haemi campos ca o numire geografică. Probabil, că sub acesta espresiune, densul înţelegea una si aceeaşî regiune, care, pe Tabula Peutingeriană, ne apare sub numele de Letica.

Venim acum la amintirile, ce ne-aû rëmas, despre Latinii din E la da continentală şi insulară. Aicî aflăm oraşele Litae în Laconica[2]), Le don în Phocis [3]), Lato în Creta[4]) şi insulele numite Le t oi a lângă Creta °), Le-toia lângă Epir [6]) şi La d e (Laden) seu Late, situată lângă tërmuriï Asieï mici, în faţă cu Miletul [7]).

Unul din principii ceï vechï aï Pelasgilor meridionali portă la Homer numele de Lethus Pelasgus[8]).

însă, o mare parte din numele proprii pelasge, ce indicau originea seu famila latină a persônelor, a suferit în vechea literatură grecescă o completă metamorfosă. Aceste nume proprii etnice au fost pur şi simplu traduse prin cuvêntul grecesc sopoj, *lat,* adăugându-se la fine un al doilea nume, orî o terminaţiune corëspundëtdre limbeï grecesci. Ast-fel, fiul Juï Telephus-Latinus ne apare la Homer sub numele de Eurypylos adecă fiul luî Lat(in) ; Eurymedon este regele giganţilor din Epir ; E u r y t i o n , . .. fand ich Substructionen von Thurmen und Mauern, die jedenfalls einer weit zuriick-liegenden Vergangenheit angehôren. Nach der Meinung der uns begleitenden turkischcn Orts-Notabeln solîen sie von den «Latinski» herruhren.... Tiirken und Slavcn bezeichncn gewôhnlich mit diesem Namen allé Bauten, dcrcn Ursprung sie nicht kennen.~Cf.

ibid. III. 67 şi 91. — Kanitz, Reise in Sud-Serbien, p. 33.

') **Virgllli** Georg. I. v. 493 seqq.

2) **Apollod.** fragm. 168 (Fragm. Hist. gr. I. 457).

3) Pansaniae lib. X, 33. 1.

') **Frag. Hist. gr. IV. 528. 7.**

5) Ptolemnei lib. III. 15. *s.*

') **Ptolcmacl** lib. III **13. - Plinii lib. V. 19. 3.**

') **Plinii lib. V. 37. i.**

8) **Homorl II. n. 843**

un centaur din Thessalia; Eurytion, păstoriul ciredilor luï Geryon; Eu-rydamas, un principe troian; Eurymachos, ducele Phlegienilor din Thessalia; Eurynome-, o fică a Oceanului seu a vechiului Istru; Eurydice, nevasta legendariuluï Nestor, al caruï frate se chiema Xpojt'.oc.

Cu deosebire, insula Ithaca, din marea ionică, se vede a fi fost locuită în timpurile străvechi de un trib latin, ce se bucura de un renume particular.

în tradiţiunile posthomerice, Ulysse, regele cel viclean din Ithaca şi nimfa cea faimosă, Ci r c e, sora regeluï Aiete de lângă Pontul euxin, figu-rezä ca părinţi al regelui La ţ i n u s [1]). De sigur, că autorii grecesc!, voiau se indice prin acesta genealogia, că Latinii din Italia constituiau un popor format din doue ramuri pelasge, unul meridional şi altul nordic.

în acesta privinţă merită o deosebită atenţiune numele proprii ale nobi-bilimil din Ithaca, pe cari ni le-a transmis Odyssea lui Homcr. Eurylochus este cumnatul lui Ulysse; Eurybates, un aprod al seu; Eurymachos, Eurydamas, Euryades, Eurynomos sunt peţitori aï Pénélope!; E u-r y c l i a este crescătdrea lui Ulysse şi Eurynome, economa sa.

Analisa istorică a acestor nume personale formate cu sùpûç, de altă aparte genealogia antică, ce ne înfâţişeză pe Ulysse ca părinte al regelui La t in us, ne indică în mod destul de clar, că populaţiunca primitivă a insulei Ithaca aparţinea familiei latine.

In fine, mal notăm aici, că în aceeaşi regiune maritimă cu Ithaca, se afla si insula numită L e to i a.

21. *Latinii în regiunile Mării baltice.*

Diferite triburi l a t i n e se aflau rëspândite prin regiunile de nord ale Europei, încă din timpuri forte depărtate.

Cea mai însemnată grupă a Latinilor de lângă Marea baltică o formau po-pulaţiunile aşa numite letice: Litvanil, Livonil, laţlvingilsi Prusii cel vechi, astă-dî desnaţionalisaţî.

Despre aceste populaţiunî scrie istoricul polon Dlugos (f 1480), care cu-noscea forte bine relaţiunile etnografice, nu numai ale patriei sale, dar şi ale terilor vecine :

«Cum, când şi în ce calitate, a venit gintea Litvanilor şi a Samo-g iţi lor în ţinuturile aceste de nord, unde locuiesce astă-dî, şi din ce feliti

***) Heslodi** Thcog. v. 1011.

de trunchiû i- s trage originea sa, forte puţin se scie, fiind-ca nicï un autor nu a scris nimic în acesta privinţă. Esistă însă o presumţiune probabilă si pe care o confirmă forma limbeî, modul lor de vorbire şi con-clusiunile, ce résulta din alte împrejurări şi fapte, că Litvanil şi Samogiţiî sunt un popor de nern latin, şi dacă cu tdte acestea, originea lor nu derivă de-a dreptul delà Romanï, eï se trag însă din un popor l a t i n ; şi că au părăsit pămentul strămoşesc al Italiei şi vechile lor locuinţe în timpul rësboielor civile, ce s'au întâmplat mal ântâiu între Mar iu şi Sulla, apoi între l u l i u Cesar şi Pompei u cel Mare şi următorii acestora. Din causa acestor calamităţi civile, ei temendu-se, ca întregă populaţiunea Italieî • se va pustii, au venit cu femeile, cu turmele şi cu familiile lor în regiunile aceste de nord, vaste, pustii, si străbătute numai de fere sëlbatece. . Litvaniî şi Samogiţiî, înainte de primirea crestinismuluï, aveau acceaşî religiune, aceleaşi divinităţi, aceleaşi riturî religiose şi aceleaşi ceremonii, pe cari le-au avut şi Romanii ceî păgâni ; anume, ei adorau focul cel sfânt, pe care în credinţa *lor* deşertă M considerau etern, după cum şi în Roma focul cel sfânt era păzit de virginele Vestale, cari erau pedepsite cu morte, când focul se stingea din negligenţa lor. Litvaniî si Samogiţiî mai aveau si pădurî numite sfinte si credeau, că nu numaî e pëcat, dacă cine-va le atinge cu ferul, dar că faptul acesta aduce şi pericul de morte. ... Eî adorau viperele şi serpiï, ceea ce ne arată, că aveau cultul deulul Esculapiu, sub formă de şerpe. Şi cu tete că prin credinţele si datinele aceste religiose, eï nu înfăţişau în mod destul de clar pe Romani şi pe Italieni, însă imitau, în mare parte cultul acestora. Pe când Litvaniî, erau încă dominaţi de negura păgânismulul şi mai ţineau la obiceiurile lor părintesc!, cî *se* adunau în fie care an, pe la începutul luncï lui Octobre, cu femeile şi cu familiele lor în niscc pădurî, ce le credeau sfinte, şi aici în curs de treî dile făceau sacrificii deilor scl părintesc!, ardendu-le victime întregi, boî, viţel, berbeci şi alte animale, ér după ce îndepliniau sacrificiul acesta, î-şl petreceau în ospeţe, m jocuri si hore. Acest sacrificiu era considerat ca festivitatea cea mal principală şi mal solemnă a lor, de la care nu era permis nimëruï se absenteze. — Insă de o parte, pămentul, pe care locuiesc el şi natura climei, sub care trăiesc, de altă parte vieţuirea lor la un loc cu Rutenii şi amestecul lor cu aceştia, le-au schimbat în multe privinţe natura cea antică, însă nu le-a

stms'o cu totul. Litvaniî, Samogiţiî şi laţîvingiî, cu tdte că au numiri

etnice deosebite şi cu tdte că sunt divisaţî în mal multe familii, au format
insă o-dată un singur popor, care-şî trăgea originea sa delà Romani şi din
alia, constituind ast-fel o naţiune, ce a rëmas timp îndelungat necunoscută
, orjscură. .La început, el trăiau după bunul lor plac, şi fiincl-că vecinii

lor nu Ie puneau nici o pedecă, eî se sporiră şi înmulfindu-se în continuu împoporară şi ţera de jos despre Prusia, pe care, după natura limbeï lor, o numiră Samogithia, ceea ce însemneză ţ e r a d e j o s ; în urma eî ocupară şi ţera vecină cu Polonia, pe care o numiră laraczones. Limba l o r este latină, şi se deosebesce de acesta numai prin o mică varietate, fiind-că din causa comerciuluï, ce-1 aveau cu poporele vecine, eï au adoptat în idioma lor si cuvinte slavone. Oştea lor e compusă în cea mai marc parte din sclavî. Pe aceştia i ţin în edificiile lor, i întrebuinţeză la serviciile de casă şi apoT i dau ca zestre ginerilor set. Adese orî ajung în sclavia lor şi omeni liberi, unii pentru datoriile, ce le-aii contractat înşişi, alţiî pentru că au dat garanţia, si în urmă au fost condamnaţi de justiţia se fie sclavi, fiind-că n'au fost în stare se facă plăţile [1]).

Până aici Dlugos.

La aceeaşi familia etnică cu Litvaniî, SamogiţiÎ şi laţîvingil aparţineau, după Cromer (t 1591), şi Li voniï séû Lefii, ce locuesc pe ţermuriî de rCsărit aï sinului Riga.

«Livoniî, SamogiţiÎ, Litvaniî şi Prusii, dice Cromer, se folosesc aprdpe de una şi aceeaşi limbă poporală, diferită cu totul de limba slavă şi în care se află nu puţine cuvinte de origine latină, însă în mare parte corupte si avênd un caracter maî mult italic şi hispanic de cât latin, însă, când s'a amestecat limba latină cu idioma poporală a Prusienilor, Litvanilor şi Livonilor, nu putem sci» [2]).

>) DIugossi Hist. Pol. (Ed. 1711) lib. X col. 113—118: Lithuanos et Samogithas Latini generis esse, etsi non a Romanis, saltern ab aliqua gente Latini nominis descendisse, et sub tempore bellorum civilium, quae primum inter Marium et Sullam, deinde inter Iulium Caesarem et magnum Pompei u m eorumque successoribus efTerbuerant, sedibus veteris, et solo patrio . . . derelictis . . . a d plagam septem-trionalem cum coniugibus, pécore, et familiis ven i s s e . . . S e r m o his latinus modica varietate distinctus. Qui etiam ex commercio gentilium vicinorum, ad proprietatem vocabulorum Sclauonicorum defluxit. — Pruthenorum gens.... spéciale habens (saec. X-o) idioma, a Latino tamen aliquantulum derivatum, et quod cum Lithuanico habet concordantiam aliquam, eosdernque paene ritus, deos et sacra eadcm colentes, unum et eundem sacrorum Pontificem apud ciuitatem eorum pro metropoli habitam Romoue vocatam, residentem, a Roma intitulatam, venerabantur .... Vnius et moris et linguae, cognationisque Prutheni etLithuani, Samogitaeque fuisse dinoscuntur. — Cf. Taciţi Germ. 43 seqq. — Limba vechia prusiana a dispărut pe la finele sec. XVII-lea, ér a laţîvingilor (din voiv. Bielsk şeii Podlachia) şi maî înainte (Diefenbach, Orig. europ. 203).

[2]) Cromcri De orig. et reb. gest. Pol. lib. III. p. 42: Liuones, Samagitae, Lituaniei Prussi .... eadcm pene se lingua vulgô adhuc

vtcntes, Slauicae prorsus dissimili,

După cum vedem, Dlugos era de părere, că Litvaniï, Samogitiï si latï-vin^iï eraû popore de origine latină, emigrate de pe teritoriul Italiei în cursul calamităţilor celor mau civile din ultimele timpurî ale republice! romane [1]).

întru adevër, este un fapt pe deplin cunoscut, că în timp de o jumătate de secul, delà Marin şi până la Octavian, populaţiunea agricolă a Italiei a fost preschimbată cu totul. Proscrierile luî Sylla si ale următorilor sel se estinseră asupra peninsulei întregî. Poporul Italiei fu împrăsciat până în cele mai depărtate regiuni, în timpurile aceste, t6te drumurile peninsulei erau pline de emigranţî ; unii fugiau spre sud şi alţiî spre nord. Pămenturile ţe-ranilor le ocupară veteranii şi bandele de mercenari, adunaţi din totc provinciele si din tôte némurile. Atunci se stinse rasa cea vechia a Italieî, atunci peri naţiunea Etruscilor cu sciinţa si cu literatura sa, atunci dispăru şi vechia idiomă a LaţiuluL

Poetul Virgiliu, în una din eclogele sale, compusă pe la finele rësbôielor civile, ne înfăţişeză pe un ţeran din Italia rostind următerele cuvinte mi-şcătore :

«Alungaţi de pe moşiile nostre părintesc!, de pe câmpiile nostre cele fru-mdse, noï trebue se părăsim acesta patria.... Uniî ne vom duce în ţinuturile cele lipsite de apă ale Africeî, alţiî în Scyţia, uniî pe tërmuriï rîuluî celui torenţial Oaxe din Creta, alţii în ţera Britanilor despărţiţi cu totul de lumea acesta .... Soldatul fără de lege va stăpâni în viitoriu câmpurile ce le-am lucrat noï si barbarul va culege semenăturile nostre ! Etă, unde discordia a adus pe nefericiţii cetăţeni» [2]).

însă, cu tôte că unele grupe italice au fost silite în timpurile acestor sgu-duirî politice se-şî caute o nouă patria în pustietăţile cele vaste ale Scyţieî,

---

şed quae non paucas habeat admixtas Latinas voces, corruptas ferè etc. — LaPto-lemeu (II. 11. 16), Levoni apărea un trib din Scandia.

') Litvaniï, atât bărbaţi, cât şi femeî, formeză o rasă frumosă de o"menî. în timpurile mai vechî, până nu erau încă aşa mestecaţi cu diferite tribun slave, eî aveau o statură maî înaltă şi să aflau între eî chiar şi figurï uriése. Litvaniï sunt apropo cu toţii blondî şi în anumită mesura albi în tinereţe, însă cu cât înainteză în etate, perul lor devine mai închis. Ochii sunt albaştrii. Nasu! are o formă antică şi presintă cu fruntea o linia dreptă. Bărbaţii" portă maî mult per lung retezat deasupra frunţii (Drennsohn, Zur Anthrop. d. Litauer. Dorpat, 1883 p. 18—19. — Pa uly, Descr. etnogr. des peuples de Ia Russie. St.-Pétersb. 1867, p. 123). ") **Virgjiii** Bucolicon, Eel. l, v. 3 seqq.:

Nos patriae fines et dulcia linquimus arva.
Nos patriam fugimus.

At nos hinc alii sitientis ibimus Afros ;
Pars Scythiam....

stratul primitiv al populaţiuniî din Litvania şi din regiunile vecine aparţine unor timpuri mult maî depărtate [1]).

Acesta o probeză condiţiunile morale şi sociale ale poporului litvan, o probeză elementele şi formele limbeî litvane, ce aparţin, fără îndoielă, unui fond primitiv latin, însă extraitalic.

Noî reproducem aicî [2]) următorele 'clementa latine din idioma actuală a Litvanilor.

Litvanâ	*Latină*	*Română*
ve'nas, f. vena (viªnas,	unus, -a	unu, -ă
du, f. dvi	duo, duae	doî, doué
try s (triis)	très	treï, triï
şeşi	sex	şesă, şasă
septyni	septem	şepte
deşimtis şi deşimt	decern	deco
şimtas	centurn	sută
pirmas, f. pirma	primus, -a	primă *(comp.)*
antras, f. antra	secundus,	al doilea, alt
alëjus (=aliªius)	oleum	oleiu
angelas (anginas)	angélus	ângor
arîu	arare	ara
augştas, f. augşta	altus,	—
ausis	auris,	ureclnă
auşa	aurora	zori
avis	ovis	oie
bernas	verna	servitoriù,
daina	cantilena	daină, doină
dëna (di»na)	dies	di
dëvas (deªvas)	dens	défi, dumnedeû
drasus	trux	dârz
cdu (eadu)	edere	mânca
iaunas, f. iauna	juvenis	june, jună
iauna-marte, nutaka	nova nupta	do curcnd
kada	quando	când
lanka	pratum	luncă
laukas	locus,	loc
marţi	nupta	măritată,
mama	mater,	mamă
inelzu	mulgere	mulge

[1]) Litvania (litv. Le t u va, lat. med. Litava şi Li t h van ia) ne apare la cronicarii romanţ sub numele de Litva. La poporul român, cuvéntul litfă este sinonim cu ter-minul de latin seu l e ţin şi însemneză: om păgfm, seu care nu este de o lege cu noî. Sub forma de litfă, cuvéntul e fôrtc vechiu. Soţia luï Hercule, după cum ne spune Cedrenus (I. p. 245), s'a numit *A.i>-$i*| (adecă Latina), în timpul lui Diocletian aflăm pe un Aur. Litva ca praeses Prov. Mauritaniac Caesariensis (C. I. L., voi. VIII, nr. 8924, 9041 si 9324).

[2]) După Sclilclclier, Litauische Grammatik (Glossar). Prag, 1856—1857. — In locul ortografiei, cu semne particulare ale autorului, noî transcriem aicî cuvintele litvane cu or tografia română.

Lilvană	Latină	Română
rnënesis (mo°ncRis)	mensis	lună
inidus	mulsum	mied
nmndras, f. mundra	laetus,	mândru
murmu	murmurare	murmura
naktis	nox	nôpte
nosis	nasus	nas
oraș	aura	aer
ratas	rota	rolă
rona	vulnus	rană
sanie	sol	sure
sëdzu (seadzu)	şedere	şede
semens (se«mens)	satus	semănăt
senis	senex	bëtrân
smertis	mors	morte
ugnis	ignis	foc
vynas	vinum	vin
viras	vir	bărbat
xakas (jakas)	saccus	sac »).

22. *Vechile **triburi latine** din Germania şi Gallia.*

Pe teritoriul Germaniei marî, de asemenea în părţile de resărit şi de nord ale Gallic!, ni se presintă încă din timpuri forte depărtate, doue ramuri mari ale familiei pelasge, aşa numiţii Ari m a ni (Henninones, Alamanni), cari avuse la început o supremaţia politică, şi diferite triburi latine, maî puţin numerose, ce ne apar la autorii romani si grecï sub numele general de Laeti şi Leti.

Cu invasiunea cea mare a Celţilor şi a Teutonilor, condiţiunea politică şi socială a Arimanilor si Leţilor, de pe teritoriul Germaniei şi al Gallic)[1], începe a se schimba încetul cu încetul.

Până în sec. VI al ereï creştine, Leţiî din Germania şi Gallia î-şl maî păstrase încă individualitatea lor etnică. Eî erau consideraţi ca un popor, ca o naţionalitate cu tradiţiunî şi obiceiuri particulare. Aceşti LcţI locuiau în mase, maî mult orî maî puţin compacte, în anumite regiunî şi fie care trib forma pentru sine o societate deosebită.

Eumeniu în panegiricul, ce-1 rostise în onorea lui Constanţiu pe la a. 297 d. Chr. amintesce, că în urma dispoşiţiunilor sale, Leţiî desmosceniţî de pe teritoriul Nerviilor şi al Trevirilor au fost restabiliţi de nou în posesiunea

) Diferite localităţi clin Litvania, Curlandia, Samogiţia şi Prusia orientală portă până ln cîllele nc5stre numele de: Late n, Laden, Lade, Lade n g h o f, Lutu, Le ten i ski, Ledence, Lcdikcn.

moşiilor sale părintesc! *). Acestï Left din Gallia Belgică erau vecini cu Re m i şi cu Roman di seu Viromandui.

Legea luï Honoriu din a 400 d. Chr. amintesce de L a c t i A l a m a n n i [2]), carî făceau imperiului roman servicii militare voluntare.

Grupe însemnate de Lefi se aflau stabilite în sec. IV d. Chr. pe amêndouë părţile Rhenuluî de mijloc şi alo RhenuluT de jos.

Ammian numesce pe Leţiîde pe teritoriul Germanici Laeti barbari[3]), ér pe ceî, carî se aflau pe fërmurele de apus al Rhenuluî Laeti barbaro-rum progenies *). O importantă notiţă despre Lefii din Gallia o. aflăm la istoricul grecesc Zosim, care ne spune, că împeratul Magncnfiu (350—353) era de origine barbar, şi că el primise o educaţiune şi instrucţiune l a t i n ă la L e ţ i i, ce formau un popor în Gallia [5]). După Zosim aşa dar, LeţiI din Gallia constituiau o populaţiune barbară de rasă latină.

N o t i t i a Dignitatum utriusque imperii amintesce în Gallia: un Praefectus La e tor u m Teutonicianorum, un Praefectus Lac torum Batavorum, un Praefectus La e to rum Francorum, un Pracfcctus Laetorum Lingonensium, un Praefectus Laetorum Nerviorum.un Praefectus Laetorum Lagensium etc. [6]).

Generalul roman, Aeţiu, născut la Dorostena (Silistria) în Mesia de jos, pregătindu-se se respingă érdele cele înfricoşate ale lui Attila din Gallia, maî adunase pe lângă trupele romane, dupe cum scrie lornande, şi o dste ausiliară compusă din Franci, Sarmaţî, ArmoriţianÎ şi Litianî [7]), adecă Leţî.

Un oraş din Gallia Belgică, situat în apropriere de Bellovacï, ne apare în itinerarul luï Antonin sub numele de Litanobriga, adecă cetatea Litanilor [8]).

Armorica, regiunea din partea de nord-vest a Gallieî, astă-dl Bretagne, mai avea în evul de mijloc şi numele de Le t a vi a °).

') Eumenii Panogyricus Constantio Caesari dictus, c. 21: tuo, Maximianc Auguste nutu, Nerviorum et Treverorum arva iacentia Laetus p o s t l i m i n i o resti tutus . . .. oxcoluit.

[a]) Codex Theodos. lib. IV. tit. 20. 12. (Ed. I. Gothofredi), Tom. II (1665), p. 434.

[a]) Ainmiaui lib. XVI. 11.

<) Aminiani lib. XX. 8.

[5]) Zosimi Hist. II. C. 54: (Mafvevr.ot) YÏVOÇ |itv iXxiuv àno pao£àf/(j>v | LîW.it.-ti~'*ţ <*' £'-î Aetoyç, ÊQvot FaXativ-iv, T:at5?ia; TE T^Ç Aativiuv |j.

$tâoy_cuv.

«) Hocking, Not. Dign. II p. 119* seqq.

') Jornandis De rcb. Get. c. 36.

8) în părţile de nord-ost alo Francieï mai există şi astă-dî unele localităţi cu numele de: Latainville, Lcdingshem, Lethuin, L étang-la-ville, L t: tanne, Lit-tenheim (Janin, Diet. d. comra. de France, Paris. 1852).

») Din vicfa Sf. Gilda (Acta SS. Jan. 2.961): Cura dei jussu pervenisset in Armo-

Letiï (Litianiï, Litanii) de pe teritoriul Germaniei şi al Gallic! se cstinseră în cursul timpurilor si în Britannia mare. Ravennas amintesce aicï localităţile numite Litana, Ledone şi Litinomago[1]).

Du Cange, care trăise în sec. XVII-lea, consideră pe Le ti seu La e ti ca populi septentrionales, ça popôre nordice, şi densul era de părere, că Letiï împreună cu Francii şt cu alte naţiuni barbare, străbătând pe teritoriul Germanieï si al Gallieï, au primit în urmă de la împăraţii romani pă-niênturï, pentru asedare si cultivare, însă cu obligamentul serviciului militar [2]).

Acesta părere din urmă a luî Du Cange este însă, din punct de vedere al cronologiei şt al istoriei, eronată.

Letiï, Litianï séii Litavil ne apar stabiliţi pe teritoriul Gallic! barbare încă înainte de timpurile lui Ccsar.

Unul din conducătorii Gallilor din Aquitania portă la Cesar numele de Litavicus [s]); era aşa dar originar din Litavia. Pe unele monetc gallice, antérieure dominaţiunil romane, ne apare numele de L1TA si LIT A V [4]). Şi în fine, o populaţiune de lângă Rhen portă la Cesar numele de Latobrigi, maî corect însă L at o vie i [D]).

Numele de Laetus seu Letus,- care, după cum am vCdut, avuse la început numai un simplu caracter etno'grafic, cu înţelesul de Latin us, ajunge în cursul evului de mijloc, sub formele de letus, litus, ledus, lidus °), un termin feudal cu înţelesul de colon, arendaş de pământ, om semi-liber, clăcaş. Letiï devin acum o clasă socială subjugată, desmoştcnită şi tributară; un fel de cetăţeni imperfecţi, din punct de vedere al drepturilor civile. EI aveau se plătescă Francilor, Frisilor şi Saxonilor, a treia parte din recoltele lor [7]).

r i cam, quondam Galliae rcgionern, tuncautem a Britannis, a quibus possidcbatur, Le t a vi a dicebatur. — Cf. Du Cange, Gloss, "med. lat. v. Leti. — Gluck, Die Keltischcn Namen. Munchen, p. 121.

*) Kuveunntis Cosm. p. 435—6.— Un trib cu numele de Laeetani séû Lctani se afla şi în provincia Tarraconiel din Hispania (Ptol. II. 6. 8).

[2]) I>u Cange, Gloss, med. et inf. lat.: v. Leti, sive Laeti. Populi septentrionales, qui cum Francis aliisque nationibus barbaris in Gallias et Germaniam irrumpentes, ibi tandem imperatorum concessione consederunt, acceptis ad excolendum agriş, iţa ut delcctibus et servitio militari obnoxii essent.

[3]) J. Caesaris B. G. lib. VII. 37. 38. — Dion. Cassil lib. XL. 37.

[4]) Duchalais, Descr. d. med. gaul, p. 115. 354-357.

") J. Caesaris B. G. I. 5. 28. — Cf. Gluck, Kelt. Namen, p. 112. "J In legea salică e scris lidus, ledus, litus, Ictus, laetus, érîn traducţiunea latină a codicclui Speculum Saxonum, Latinus. (Bôcking, Not. Dign. II. p. 1050*).) *in* Legea salică delà a. 798, terminul de lidus ne maî apare îneacă o numire

Până în timpurile luî August, o parte 6re-care din triburile latine, ce locuiau în regiunile Germaniei de lângă Elba, mai vorbiaû încă un fel de limbă latină poporală ; după cum acesta o constată si istoricul polon Dlugos, că idioma naţională a Litvanilor din părţile de resărit ale Vistuleî, m aï era si în sec. al XV-lea un fel de s e r m o l a t i n u s .

Despre limba latină, ce se vorbia în Germania de nord, Suetoniu ne re-latczâ următoriul caş: «Drusus .... comandantul trupelor romane în rësboiul cu Germanii, a fost cel de ântâiu general, care a navigat în Oceanul de nord .... apoi trecênd peste Rhen a bătut în repeţite rêndurï şi a respins pe inimic până în fundul pustietăţilor, şi n'a încetat se-1 urmărescă de cât în momentul, când i eşi înainte o femeia barbară de o mărime extraordinară si care adresându-i-se în limba latină, opri pe acest comandant vitéz se înainteze mai departe» *).

Aceeaşi întêmplare o relateză şi Dio Cassius [2]) sub următdrea formă:

«Drusus dorind se estindă si maî departe puterea Romanilor în Germania de nord, străbătu până la Elba. Când voi însă se trecă cu oştea sa dincolo de rîu, i eşi înainte o femeia de mărime cstraordinară, care-ï dise : Unde mergi în ruptul capului nesăturatule Druse? Sortea ta nu-tï permite se vedî ţera acesta întregă. Înt6rce-te înapoi, fiind-că al ajuns la capëtul faptelor şi al viefel tale!. Drusus se întôrse înapoi, dar încă înainte de a sosi la Rhen, el se îmbolnăvi şi încetă din vieţă» (a. 9 a. Chr.) [3]).

naţională seu etnică: Si hominem Fran cum occidcrit. — Ibid.: Si vero Roma nu s vel l i d u s .... occisus fuerit, huius compositionis medietas solvatur. — De asemenea in Capitu-lariele delà a. 813: Qui hominem Francum occiderit.... pro f redo solidos duccntos com-ponat.... qui lidum occiderit solidos centum componat. (Baluzii Cnpit. I. 310, 311, 511). ') Suctonii T. Claudius, c. 1: Drusus . . . dux Raetici deinde Germanici belii, Ocea-num septemtrionalem primus romanorum ducum navigavit: trans Rhenum . . . hostem ctiam frequenter caesurn, ac penitus in intimas solitudines actum, non prius destitit in-scqui, quam species barbarae mulieris, humana amplior, victorem tendere ultra, sermone l a t i n o prohibuisset.

[2]) **Dionls** Cassil lib. LV. 1.

[3]) Riul Elba (Albis) isvorescc din munţii numiţi Riesengebirge (Sudeţi), ce despart Boemia de Silesia ; curge prin Boemia, Saxonia prusiana, Manovera şi se varsă în Marea de nord. In regiunile Boemieî, elementul latin se vede a fi fost o-dată fcSrte estins, după cum acesta résulta din următorele numiri de localităţi (Spec.-Orts-Repertorium v. Bohrnen):

Ladung	Lcdeo	Letnan	Letti
Latschen	Ledetz	Letnik	Lety
Latschnau	Ledska	Letow	Littu
Lattenhăusel	Letin	Letowy	Litensky Mlyn
Ledenitz	Letiny	Lettendorf	Liteilmtihle.

Cf. Pic (Zur rum.-ung. Streitfrage. Leipzig, 1886, p. 92): unterhalb des Riesengeb irges ,

în acesta privinţă merită atenţiune şi următdrele cuvinte ale lui Seneca.

«Livia», scrie densul, «a perdut pe fiul seu Drusus, care promitea a *fi* un principe mare în viitoriu, şt care ajunsese încă de acum, sC fie un comandant mare. E! străbătu până în fundurile Germaniei şi plantă însemnele romane (tropeiele) pe locurile, unde de abia se maï scia, că există ore cari

Romani [J]).

în fine, încă un alt exemplu despre cunoscinţa limbeï latine în părţile de

nord ale Germaniei.

La a. 16 d. Chr., Germanicus străbate cu legiunile romane pe teritoriul Chcruscilor până lângă Veser, şi aşedă aci castrele sale. Peste nôpte, scrie Tacit, unul din inimici[1], care scia limba latină (unus hostium, latinae linguae sciens) se repede cu calul seu până lângă fortificaţiunile romane si începe a striga în gură mare, că Ariminiu promite fie cărui ostaş roman, care va trece la densul, că-I va da femei, pămenturî de cultivat si câte 100 sesterţi (20 lei) pe fie-care di în tot timpul cât va ţine rësboiul [2]).

23. *Latinii, un ram din familia Arimilor albi,*

Latinii ce-I vechi, numiţi în tradiţiunile poporale române Latânl de cel bëtrânï, ér în Italia Prisci Latini, formau din punct de vedere etnografic numai un ram din familia cea mare şi estinsă a Arimilor,

După locuinţele si migraţiunile lor, după tipul lor fisic şi vieţa lor mal mult pastorală, Latinii cei vechi aparţineau grupei arimice celei mal de nord seu Arimilor albi.

In Europa, afară de Italia, esistau în timpurile primitive, doue grupe mal însemnate de Latini.

Una din aceste grupe o formau populaţiurrile l e ti c e de lângă Baltică şi Marea de nord: Biarmiï, Olbrimiï şi «triburile cele albe al Germanilor ari-manî» ; ér grupa a doua, cea maî importantă, o aflăm în părţile de nord ale peninsulei balcanice, lângă Dunărea de jos, peste care domnise în timpurile troiane Telephus, supranumit Latinus.

m der Umgegend von Hochstadt (Boemia nord-ostică) wurden noch in der neuesler Zeit walachische Wcihnachtslicdcr gesungen.

' cnec(l în Consolatio ad Marcianam, c. 3; Intraverat (Drusus)

penitus Germaniam

i signa Romana fixerat, ubi vix u l l o s esse R om a n os notum crat. [2]) Taclli Ann. lib. Il c. 13.

Aceşti Latini de la Dunărea de jos, întocma ca şi populaţiunile letice de lângă Baltică şi Marca de nord, făceau parte din familia cea numerosă a Abiilor, pe carï Homer i amintesce in vecinătate cu Mysiî şi cu Scyţiî crescători de cai [1]). Abiî, scrie Stephan Byzantinul, se estinsese în timpurile vechi şi peste Thracia [a]).

După tipul lor fisic, Latinii din părţile de nord ale Europei, ne apar în general ca o rasă de dmenl de o statură înaltă, vigurosă şi aprope gigantică.

Femeia, care după cum ne spune Suetoniu, eşise înaintea lui Drusus lângă rîul Elba (Albis) si-I vorbise în limba latină, era de o mărime suprnomc-riescă; tot ast-fel ne apar şi Litvanil cei vechi, figuri înalte, une orï uriaşe, cu piele albă, per blond, în tinereţă mal mult alb.

Ca un popor de uriesî ne apar în tradiţiunile Şerbilor şi Bulgarilor şi vechii Le t i n i din peninsula balcanică [3]).

Aceleaşi caractere fisice şi morale le aveau şi Latinii d i n I t a l i a .

Virgiliu ne înfăţişeză pe eroii latini din timpurile lui Enea ca omeni de o statură înaltă şi grozavă[4]), ér pe tinerimea latină cu per si cu barbă blondă [6]).

Unele tribun din Laţiu au numele de Albani, Albenses, Bolani, Abo-lani [6]) De rnulte ori autorii vechi înţeleg sub termini! de Albani şi Albanenses întreg poporul latin. La Virgiliu, tote oraşele Laţiului sunt urbes Albanae [7]).

în cele mal vechi inscription! ale Laţiulu! ni se presintă adese-ori numele familiar de Albuş şi Al b i us[8]). Alba era un vechili rege al LaţiuluÎ; după Liviu, fiu al regelui Latinus Silvius [8]).

în fine mal notăm aici, ca religiunea naţională a Latinilor din Italia se numia l e x Alb an a [10]), de sigur în antitesă cu l e x Romana şi cu moş R o m a n u s.

') Hoineri II. XIII v. *6.*

[2]) Steph. Byz. v. "Agtoi.

[3]) Formele de Laetinus, Letinius, Laetina şi Le t i na le aflăm si în inscripţiu-nile romane ale Hispanici, Daciei, Dalmaţiei şi LaţiuluÎ (C. I. L. voi. II, nr. 1067, 2342; III, nr. 811, 1866, 2618; VI, nr. 141; XIV, nr. 723) — Cicero (Verr. III, 43) amintesce de o localitate Letini în Sicilia.

[4]) Yirgilii Aen. VIII. 330; X. v. 312. 318.

5) Virgilli Aen. X, 324; XII. 605.

«) Plinii lib. III. 9. 16. - ') Virgilii Aen. VII. 601-602.

[8]) C. I. L. vol. I. nr. 122. 129.468. 830. — Albaniî de lângă Caucas se considerau a fi de aceeaşi origine cu triburile din Laţiu (Justini lib. XLU. c. 3.— Taciţi Ann. VI. c. 34. — Strabonis lib. XI. 4. 4). — Cf. I

s id or i Orig. XIX. 23. 7: Nitent Albani albentibus crinibus.

») Livil lib. I. 3. - Dionys. Hal. I. 71.

[10]) C. I. L. vol. I. nr. 807: (A)ara leege Albana dicata.

24. *Tursenii, Etruscil şi Agathyrşil.*

Vechii E trusei, numiţi de grecî TupaâJvoc, Tuporjvoc, Tuppr^voî, de Romani Etrusci şi Tusei, — popor de origine pelasg [1]) — formase la început nu-maî un ram din familia cea mare, puternică si civilisată a Arimilor.

Etrusciî, ne spune Flaviu loseph, întocmaî ca şi vechii locuitori aï Ibe-rieï (Hispanici) şi ca Sabinii, se numiau Romani *-);* înţelege însă, sub acesta denumire politică, numele cel vechiu si general de Arimï, Arămanî si Arimanî.

Roma, scrie Dionysiu din Halicarnas, a fost la început un oraş etrusc [3]).

T i b r u l, numit în cele maî vcchî cărţî sfinte ale Italiei R u m o n, ne apare la Virgiliu ca un rîû etrusc [4]). Un alt rîû al Etrurieï, ce curge pe lângă Vulci, se numia Armina seu Ar m i ne în formă grecisată.

Un vechiû rege al Tursenilor barbari — nu putem sci cu siguranţă, al Tur-senilor din Italia, ori al Tursenilor din părţile de resărit ale Europei — avuse numele de Arimnestus [B]).

însuşi Romul, după cum ne spune o tradiţiune italică, a fost un îm-perat etrusc [8]).

Amêndouë aceste popore posedau aceleaşi caractere ale civilisaţiuniî primitive, între Etrusci şi Romani au existat încă din cele mai vcchî timpurî o unitate de religiune şi o mare afinitate de rasă.

Romanii au considerat tot de una religiunea etruscă, ca cea mai antică si mal ortodoxă religiune naţională. Riturile si ceremoniile religiose ale Etru-scilor erau recunoscute ca cele mai sfinte; templele romane tot-de-una pline de ornamente etrusce ; leturgia romana etruscă ; şi preoţii etrusc! veneraţi ca cei maî înveţaţî în secretele cele mari ale religiuniî antice. La tôte fenomenele estraordinarc, ce îngrijiau pe poporul cel superstiţios al Romei, erau chemaţi profeţii şi preoţii etrusc!, ca se le interpreteze şi espieze. Numai ei singuri aveau sciinţa se esplice avertismentele deilor şi se înduplece mânia lor. Nici un act mare de stat nu se putea întreprinde, nici un rës-

') Hellnnici fragm. l în Fragm. Hist. gr. I p. 44.

') FI. Josephus c. Apion. II. 4.

s) Dionysil Halic. lib. I. 29.

4) Ylrgilii Aen. VII. v. 242. — Ibid. Georg. I. v. 499.

5) Pausauiae Dcscr. Gr. lib. VI. 3.

') Servius, Virg. Georg. H. 530: Etrusci bellicosissimi, apud quos Romuli impc-
riura fuit.

boia nu se putea declara, nicî o pace nu se putea încheia, fără de a consulta pe preoţii etruscî.

Ca popor de origine arimică, ne apar Turseniî şi în tradifiunile etnografice ale Germanilor. Uriaşii, genul cel vechiu si puternic de omeni dfn timpurile primitive ale istoriei, figureză în legendele si în tradiţiunile Germanilor sub numele de hrimthurs, h ri m t hursar, hrimthurse [1]), adecă Arimï tursanï.

Despre originea geografică a Etruscilor seu Turscnilor din Italia, au esistat în anticitatea grecescă doue tradifiunï.

Una din aceste versiuni o aflăm la Herodot (I. 94), că un aşa numit T y r-senos, fiul regelui Atys din Lydia, emigrând cu o parte din locuitorii acestei teri a debarcat pe ţermuril Italiei şi s'a stabilit în Umbria, unde, după numele regelui conducătorii!, el au început a se numi Tursenl.

Lydia formase, după cum seim, încă din cele mal vechi timpuri un teritoriu arimic (pag. 803); ast-fel, că Turseniî din Italia ne apar şi după tra-diţiunea lui Herodot, numai ca un ram al familiei arimice,

O altă tradiţiune, despre originea geografică a Etruscilor, o aflăm la Dio-nysiu din Halicarnas (I. 28), că Tyrrhenus, primul rege al Tursenilor, carî au descălecat în Italia, a fost un fiu al regelui Telephus.

După acesta versiune din urmă, locuinţele cele vechi ale Etruscilor se par a fi fost în părţile de medă-nopte ale peninsulei balcanice, în acea regiune, peste care domnise o-dată Telephus, supranumit Latinus.

Amêndouë aceste versiuni, după cum résulta din ocupaţiunile, din formele civilisaţiunil şi din moravurile Etruscilor, se vëd a fi avut un fundament istoric.

Cu t<5te, că din punct de vedere al rasei, Etrusciî cel vechi formau un popor omogen, el ne apar însă în istoria italică sub doue aspecte diferite.

O parte din vechil locuitori al Etruriel, şi anume triburile tursene stabilite pe lângă litoralul de apus, ni se presintă, încă din timpuri forte depărtate, ca un popor faimos de navigatori, comercianţi si piraţi [2]).

întregă regiunea Mediteranel, cuprinsă între Italia, Corsica, Sardinia şi Sicilia, avea în vechime numele de Marea tursenică, Tuparjvic •ftaAacicra, Tyr-rhenum Mare, Mare Tuscum. Forte probabil ast-fel, că acesta populaţiune de comercianţi şi navigatori îndrăsneţî, din părţile de apus ale Etruriel, să fi fost o emigraţiune din Lydia şi din insulele Archipelagulul, fiind-că Lydieniî, după cum ne spune Diodor Şicul (VII. 13), au fost cel de ântâiû, cari au domnit peste

mare, după rësboiul troian.

') Grimm, D. Myth. (1854) p. 487 scqq. [2]) Livii lib. V. 33.

în ce privesce însă regiunile continentale ale Etruriel, elementele etnice difer, în loc de tribun, carî se se ocupe cu marea, noi aflăm aici un popor viguros de păstorit şi ţcranî, avênd o civilisaţiune antică, o organisare puternică militară şi o forfă estrcmă de resistenfă; putem dice un popor cu altă origine geografică, cu altă istoria.

Aceste tribun etrusce se par a fi întru adevër nu m aï o cmigraţiune din părţile de resărit ale Europei, de lângă Hem şi Carpaţt, ort cu alte cuvinte din regatul cel vechiu al lui Telephus, după cum ne indică numele lor cel archaic de Rasennae séû Rase n ni [i]*)*, rëmas ca mosccnire în peninsula balcanică, si după cum de altă parte résulta din o notiţă istorică a luï Pliniu, că Reţii din Alpî au fost un popor etrusc, séû Tursenï, carî se retrăsese acolo sub conducerea unuî aşa numit Rhaetus [2]).

Mai notăm aici, că Romanii cel vechi, după cum ne spune Cicero, au considerat tot-de-una pe Etruscî ca un popor barbar[3]); o numire, pe care autorii grecesc! o aplicau de regulă la populaţiunilc pelasge, ce aparţineau civilisaţiunil nordice.

Diferite resturi din o vechia populaţiune tursenă ne mal apar în peninsula balcanică până târdiu în timpurile romane.

O grupă însemnată de Pelasgi-TurscnÎ se mal află încă pe la a. 435—400 a. Chr. în peninsula muntelui Athos [4]).

Un popor de origine getică, cu numele de Trausi *'•),* la Nic. Damascenul T r a uşi a n i, î-sî avea locuinţele sale în regiunile centrale ale munţilor Rhodope (Despoto-dag), unde după legende petrecuse Orphcu.

Pe la a, *26* d. Chr., după cum scrie Tacit, Romanii avură un rôsboiû înverşiu-nat cu populaţiunile cele feroce din munţii cel înalţi al Thraciel, unde aveau pentru apărarea lor un numër însemnat de castele construite pe vârfuri de stânci prăpăstiose. Doi comandanţi al acestei populafiunï muntene, energice şi iubi-tore de independenţă, purtau nume tursene, unul Tu r es i s şi altul Tarsa °).

Pe ţermuril Mării negre, între Tomis şi Dionysopolis, se afla pe vêrful unuî promontoriu un castel puternic T i r i z i s, la Ravennas T i r i s a (var. T r i s s a şi Turisia). în geografia lui Hecateu, Tri zi figuréză ça un pbpor din-părţile meridionale ale Istruluï [7]).

') IMouysii Hal. lib. I. 33.

[2]) **Pliuil** 1.1II. 24.1: Rhaetos Tuscorum prolcm arbitrantur, a Gallis pulsos duce Rliaoto. [b]) **Ciceronii** Nat. Deor. II, 4: At vos Tusei, ac barbari, auspiciorum populi Romani jus tenetis? — Cf. ibid, De republ. II. 4. <) **Thncydidis** lib. IV. **109. - - Hcrodoti lib. I. 57.** [5])

Livii lib. XXXVIII, c. 41. 6. ") **Taciţi** Annal, lib. IV. 46—50. **') Stcpli. lîyx. v. Tp-.Co'..**

în Macedonia, după cum ne spune gramaticul Stephan Byzantinul, csista oraşul Tirsae, numit ast-fel după Tirse, o femeia macedoneană.

în Attica, în Argos şi în Lemnos aflăm de asemenea resturt din o vechia populaţiune pelasgă, ce aparţinea la familia Tursenilor [1]).

Homer amintesce pe Tursenii, carï se ocupau cu pirateria pe marea négra [2]). In fine, Tursenii din regiunile de rësarit aie Mediteraneï sunt amintiţi si pe o inscripţiune egipteană din sec. XIV a. Chr., sub numele de Tursa şi Turisa [3]).

Am vorbit până aicï de migraţiunile tursene în Italia şi de resturile acesteî populaţiunî în peninsula balcanică si în insulele mării egee.

A esistat însă un strat considerabil din o vechia populaţiune tursenă în părţile de nord ale Dunăriî de jos şi ale Mării negre.

In acesta regiune, faimdsă în timpurile preistorice, grupa cea mai importantă şi maï civilisată o formau aşa numiţii Agathyrsî de lângă rîul Maris (Mureş) în Transilvania, numiţî de Stephan Byzantinul Trausi [4]). Agathyrsî, le diceau autorii grecescî [5]).

Din acesta familia, o-dată forte numerosă, a Trauşilor seu Agathyrsilor de Ia Carpaţî, se vede, că făceau parte si Trausiî din munţiî Rhodope, numiţî de Hesychiu, êSvoç ExuOr/.ôv. Rasa dacică, scrie Dio Cassiu (1. 51. 22) stabilise o-dată colonii în munţiî Rhodope.

Agathyrşiî si Etrusciî ne apar, de altmintrelea, în multe privinţe, ca doue popôre, ce avuse o-dată aceeaşi civilisaţiune comună.

în timpurile romane, Etrusciî séû Tursenii din Italia erau consideratï ca ceï maï perfecţi măiestrii în architectura militară. Locuinţele lor aveau formă de turnuri, T'jpacc=turris [6]).

Ca întemeietori de cetăţî ne apar şi Agathyrşiî delà Carpaţî.

Cetatea cea vechia delà Talmaciû (Landscron), situată în faţă cu pasul delà Turnul roşu, se aflase o-dată, după cum ne spune o tradiţiune poporală [7]), în posesiunea unul uriaş cu numele Toresan = Turşan[8]).

[1]) Thucydidis lib. IV. 109. — Dionysil Hal. lib. I. 25.
[2]) Homcri Hymn. VI. 8.
[3]) ttougé, Les attaques dirigées contre l'Egypte, XIV-e s., p. 25.
[4]) Stcph. Hyz. v. Tprxoioî. — Trăusani, un sat din j. Argeş. (Lahovari, Diet. 71).

[5]) In Banat, lângă Oraviţa, se amintesce la a. 1690—1700 satul A gat i s , adï Aga-
dicï. Pesty (Krassô vârm. II. 4) observa, că aprôpe jumetate din locuitorii acesteî co
mune pdrtă conumele Turc. (A se vede pag. urm.).

[6]) DioDj-sli **Halic. lib. I. 26.**

') Millier, Siebenb. Sagen, p. 8.

[8]) T urs, ca nume de familia, ne apare în districtul vecin al Sâlisccî.

Un oraş vechia al Dacieï, situat în părţile meridionale ale Transilvaniei, nortă Ia Ptolemcu numele de T iris cu m (Tilişca de lângă Săliscc, orï pute Cetatea de la M une cl?).

Mai multe castre séû cetăţi preistorice din Transilvania şi Ungaria au urtat în evul de mijloc, şi uncie ruine mai portă până în adl, numirî tursene.

Ţ u r c h (=TurcI), Theurch, Tôrcsvâr, Tùrtzburg (cetatea Tores), este în documentele istorice ale Ungariei şi Transilvaniei numele cel vechiu al caste-luluî ce închidea pasul Branuluî în părţile de sud-ost ale Transilvaniei, în tablele cugubine, Tur s cc=Turce este forma dativului delà Turscos =
Tuscus [1]).

Turuskou castrum, Toroczkovâr şi Troskovâr (cetatea Traseului, Trăscăului) este numele istoric al unuï vechiù castel din munţii Arieşului în părţile de apus ale Transilvaniei, în tablele eugubinc forma de Turs-kum corespunde la Tu s cu m [2]).

Un alt castel străvechiu cu numele de Thursch (Turucz. şi Turocz) se afla în Carpaţiî de apus aï Ungariei şi forma cetatea principală pentru apărarea comitatului Thurocz.

în fine, Turschan lapis[3]) (petra seu cetatea Turşanuluî) era, pe la a. 1263, numele unui munte din Carpaţiî de nord aï Ungarieï.

Agathyrşiî cunosccau metalurgia şi erau renumiţi pentru costumele lor cele fine, frumôse, şi cusute cu flori. După cum scrie Herrdot, eî erau forte luxoşî si purtau în mare parte ornamente de aur, xpuaocpcpci *). O probă evidentă despre gradul de civilisaţiune a acestei naţiuni.

Tot ast-fel ne apar şi Etruscil cel vechi seu Turscniî din Italia : un gen de cimenl, ce iubia fastul şi magnificenţa, după cum scrie Dionysiu din Ha-licarnas ").

Etrusciî, cari în timpurile mai vechi, purtau plete lungî, mal aveau în us şi coronele de aur ca recompense civile şi militare °); ér tinerii nobili etrusc! purtau la gât ornamente de aur (Hctruscum aurum).

Isidor din Sevilla scrie, că Grecii şi Etrusciî au fost cel de ântâiii, cari au scris pe table cerate ').

') **Husclike,** Die Iguv. Taf. VII *a*. 12. p. 267.

[2]) **Husclike,** Die Iguv. Taf. I *b* 17. p. 238.

[3]) **Wensol,** Codex dipl. Arpad. cont. III. 41.

*} **Herodotl** lib. IV 104: 'AydOupaoi Jj appiTţtT0.. &v(t?s- stal v.al *yjwţopo:* ţa jiâXiota.

ATJenus, Orb. Descr. v. 447: Praecintique sagis semper pictis

Agathyrsi.

) **JHonysii** lib. IX. 16: 'A^poSiaitov Ţap 8-!] xal rcoXinsXtt ţ2. ţ<iuv Typpr^wv êOvoç. [6]) Plinii lib. XXI. 4. 1; XXXIII. 4. 4; XXXVI. 19. 7. — Juvenalis Sat. V. 164. *) **Isid.** Orig. VI. 9.1: Graeci autem et Tusei primurn fcrro in ceris scripserunt.

Ca material de scris, tablele cerate le aflăm întrebuinţate, în timpul do-minaţiuniî romane, şi la minele de aur ale Daciei [J]) ; un us, care pare, că s'a continuat aici încă din timpurile Agathyrşilor.

Pe monetele cele vechï ale Tursenilor din Italia figureză adese ori tipul luï Hermès (Armis al Daciei, Armes al ScyţicÎ), precum şi atributele sale: brdsca ţestosă, caduceul, calul cel miraculos al timpurilor mitice pelasge, boul şi verul sëlbatec.

Musica naţională a Etruscilor era pastorală. Se cânta cu fluera şi tinerii etruscî esecutau săltări graţiese însoţite de strigări în versuri, întocmai după cum este si astă-dî usul la poporul român delà Carpaţî.

Aceşti jucători, cari i-şl câştigase o mare rcputaţiune în Italia, erau numiţi de Romani histriones [2]), un termin etnic, ce reducea originea acestor jocuri etrusce la populaţiunile de la Dunărea de jos, îs t r i séû îs t r i an i, cum se numiau în timpurile eroice [3]).

în Transilvania şi în regiunile vecine ale Carpaţilor mal întîmpinăm până astă-dî o mulţime de nume familiari, ce ne indică, că o-dată esistase în părţile aceste o populaţiune de familia tursenă. Din aceste notăm aici următdrele:

în Transilvania şi Bănat :

Turs Turşa Târsu Tuşea
Tursa Tursa Târşa Tuscan
Tursea n Târsea Trişcă
Turzea Turşa Târsea Truţ.
n Târs n

în România :

Târsu Târsan Târziman Truşcă
Târsa, Târsea Târzoman [4]) Truşcoi
Târsca n u.

în documentele istorice ale Transilvaniei şi Ungariei:

Tarsa Turs Turzo Turuzo Ters
Torsa Torsol Turzol Tusk [5])
Tyrch=Tircî [e]).

') C. I. L. voi. II, p. 921 seqq.

»; Livii lib. **VII. 2.**

') După cum artiştii şi meseriaşii din Phrygia erau numiţi phrygioncs.

4) Cf. Lacus Trasitnenus în Etruria, cu înţelesul de lac tursenic Ia Sil. Ital. IX. 11.

[6]) Numele de Tuscî a trecut cu migraţiunile pelasge din Asia în Europa. Seneca (Cons. ad Helv. 6): Tus c os Asia sibi vindicat.

[8]) Notăm aici următdrele localităţi cu numiri tursenice: Târsenî s. (Muscel); Târ-senl s. (Mehedinţi); Târsesci s. (Argeş); Târsu cătun (Roman); Tresescî seu Trisescî s. (Bănat); Trusculescî s. (Vâlcea); Trusenî s, (Basarabia); Grindul Tur-sanuluiT mov. (Romanaţî); Tuscia s. (Haţeg); TuscurescI pichet (Brăila); Turţu s. (Ugocea); Turzinésca m. (Gorj); Şelimbru s. (Sibiu); Salembrum

op. la Guido (Etruria); Selymbria op. (Thracia, lângă Propontis); Tarquinii, Tarcynia, Tarconia op. (Etruria); în timpurile preistorice Tarcynaei, popor hyperboreu (Steph. Byz.); Locul, unde se afla vechiul oraş Tarquinii din Etruria, are astă-dî numele Turchina

Cu deosebire în Ţcra Făgăraşului şi în fostul Ducat al Amlasuluï maï sista până astă-dl o mulţime de nume familiari tursene, cum sunt :

în Transilvania	*în Elruria*
Bârsan, Borzan, Bursan (orig. din t. Bârseî, terra Borza), Călin	Porsena
Cluş, Glosa (Clojă)	Calenus Clausus (Claudius)
Herşu, Hèrza, Hêrsan Lehu, Lehui Ludu Măican Mămulca Manta Mareiu Melurnea	Hersenna Lechu (Lichas. Virg.) Lydius Maecenas Mamraula Mantus Marcius Mastarna (nuniolo etr. al rog. Sor- viu Tuliu)
Metea	Metas
Moşoiu, Muşină	Musonius
Olia	Olenus
Onia	Annius, Aunus
Pepelea	Perperna
Picu'), Pica Popănecî, Popenecî	Picus (rex Tyrrheniae. Lac t.) Cupcnci (Sabinorum sacerdotcs)
Sinea	Sena (opp.)
Tarcea	Tarco
Terhenu, Tirhenia	Tyrrhenus
Tosgă, Tocşă	Tuscua
Togan	Tages
Turia	Turianus
Vâlsan ; Volso, Volzan (doc. ist.)	Volsinii, Vulsinii (opp.)
Volcan, Vulcan	Volcanus, Vulcanus Vulci (opp.)

Din vechia idiomă turscnă s'a maï păstrat în colindele religiose ale Românilor din Transilvania cuvântul l ar i u (Iar), cu înţelesul de «păstoriu-stăpân», dupa cum acelaşî caracter î-1 avuse cuvcntul Iar şi în cultul cel vechiu al regiunii etrusco-romane '-).

') Florent. Szelistvci fiôkszék kozségci. 9. Csatolm. p. 24.

Sus în plaiu munteluî
Sunt treî l a r i ,

Strigă 'n lume, strigă 'n ţeră
Strigă D'Ana D'Argheliana. . . Din cetatea mohorîtă, Cine 'n lume s'a d'afla,

Sé-ï înveţe-un murg din stcvă Fără frêù, fără căpcstru, Fără léc de şea pe densul.
Nime 'n lume nu s'afla
Num' on l a r i û , un pëcuraria Cum veni, pe murg sări . . .

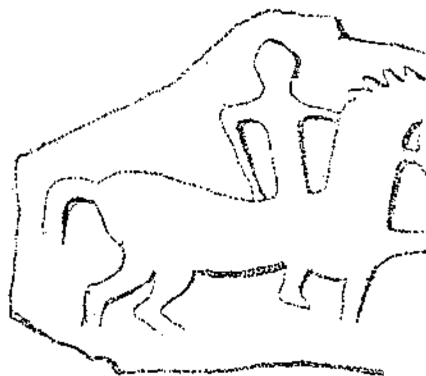
Colindă din c. Bora, j. Ialomiţa (România): E un I a r de Vulcu

Când în flucrc dicea Tôle oile

plângea . . .



260.—Pictură simbolică etruscă, descoperită in camerele sépulcrale de la Tar-quinii (Corncto), rcprcscntând călcto-ria sufletului după morte. (Muscul din Vatican).



*>~,-j

261. —Călăreţul din doctrinele tursenc, pirat pe o urmă funerară, descoperită Z imn i cea {România), simbol a! călCtori sufletului pe ceea laltălumc »).— Bolliac Trompctta Carpaţiloru, nr. 1137.



262.—Pictură etruscă din necropola suterană delà Tarquinii, înfăţişând o devoţiune înaintea urnelor funerare părintesc!, între cari se vede aşedat un crater mare. (Muscul din Vatican).

[1]) Accsl simbol insă are o dualitate; el represimfi nu nmr.ru sufletul celui decedat, dar şi imaginea lin Hernies , ciomnui şi conducatoriul sufletelor pe ceea lr.lt£ hune. figurat Cfi mesager călare. Acelaşi simbol ni se prcsintii si]>e unele monumente funerare din Serbia. (A r c h .-e p i f; i . M i t t h . X. 213—6.— K a n i t z , KBm. Stud, in Scrbicn. 139).

Larii, ça deiï tutelari aï satctor, oraşelor şi câmpurilor, erau adoraţî în păduri. Frafiî Arvalî sacrificau Larilor 2 berbeci şi Mamei Larilor 2 oï *)• Simbolul Larilor era un câne dinaintea picierelor.

Cuvântul Iar maî era tot-o-dată şi un titlu onorific Ia Etrusc!, d. c. Lar Porsena, Lar Tolumnius, Lar Herrninius.

O altă populaţiune numerdsă din familia tursenă o formau aşa numiţii Thyrsagetae [2]). Locuinţele lor se aflau lângă rîul Tanais, în vecinătate cu Budinil şi Gelonil. Arma lor naţională de resboiu era lancea (hasta), 6r ca instrumente de musică, fluera (tibia) şi timpanele.

în fine, mal notăm aici, că regele cel înţelept a Scyţilor din nordul Istru-luT, în contra căruia venise cu rësboiû Darie, regele Perşilor, portă la Herodot numele de Idanthyrsus, adecă Munteanul tursan [3]).

25. *Placî, Blacî, Belacî, Bclce (Belcae), Feacl etc.*

Diferite triburi şi populaţiunî pastorale pelasge ne apar încă din timpuri forte depărate cu numirile etnice de Placï, Blacï, Belacï, Belce etc.

în acesta privinţă, vom reproduce aici următorele date.

O localitate pelasgă din Asia mică, situată lângă muntele Olymp din Bithynia, era numită IIAaxfa *).

Aceşti Placi", după cum ne spune Herodot (I. 57), emigrase o-dată de pe teritoriul Athene!, a cărei populaţiune o formase în vechime Pelasgil. După Artemidor însă, care trăise pe la a. 100 a. Chr., locuitorii de lângă muntele Olymp în Bithynia au fost o colonia a Mysienilor (Geţilor) din nordul Dunării de jos [6]). Suida mal amintesce pe teritoriul Atticcî o localitate, numită în forma literară grecescă, IRaxiaSat.

Placi! de lângă muntele Olymp, în Bithynia, adorau cu deosebită pietate

[1]) **Henzcn,** Acta fr. Arv. p. 145.

•) **Val. Flacci** Argon. VI. 134.

') **Herodoti** lib. IV. 76. — *I5a, ion. ÎSr„ munte păduros.

[4]) Mclac lib. I. 19: Placi a et Scylacc, parvac Pelasgorum coloniae, quibus a tergo imminet mons Olympus. — Scylacls Pcripl. c. 94. — Plinii lib. V. 40. 2. — **IJnrada,** O càlêtorie la Românii din Bithinia (laşî, 1893), p. 3 scqq.: audind . . . că s'ar afla mai mu ţi Români în Asia mică şi anume in Bithinia la pôlele muntelui Ol

imp în apro-
Pjere de oraşul Brusa__________________am ajuns Ia Brusa Aicî. . . .
ml-aû spus că (aceî păstori
v >muntele Oiimp) se numesc Armâni, că erau forte mulţi . . . . dar de
vre-o dece in> "ncdce nu se mai vĕd cu oile prin munte.
5> La Strabo, libr. XII. 8. 1.

pe Mama mare seu Mama deilor (Terra Mater), suprema divinitate a lumii vechi pelasge; venerată în particular ca stăpâna munţilor, pădurilor şi păşunilor, damna turmelor şi a păstorilor ([ii^Tïjp ôpeJa). Sanctuariul Mameî mari din Placia, numit MYJTYJP IlXaxtavî], ajunsese în anticitatc la o deosebită celebritate.

O importantă grupă pclasgă de Placi locuia în timpurile preistorice lângă muntele Ida, ce domina câmpiile cele frumose ale Troici.

După Homer, partea meridională a muntelui Ida se numia HXâxo;. Oraşul principal al populaţiuniî pastorale de aid era Theba, numită la Homer Theba de sub muntele Places, 07jŞr] OnoTtXay.tîj ; Theba cea sfântă, *Qrfî-q* Ispvj[1]); la Dicearch Thebe Placia [2]).

începuturile istorice ale acestei cetăţi «sfinte» şi cu «porţi înalte» se reduceau aşa dar la timpurile cele mitice ale ginţii pelasge.

Din Theba, de sub muntele Placos, era originară Andromache, admirabilă soţia a luî Hector, a primului erou troian, a cărei devoţiune familiară, Homer ne-o îniăţiseză ast-fel:

«Şi când Hector ajunse la Porta Scheă, i alergă înainte soţia sa Andromache, care i adusese o zestre mare. Ea era fica luî letion, care locuia sub codrul, numit Placos, în Theba de sub muntele Placos, un principe ce domnia peste vitejii din Cilicia. Anume, fica acestuia se măritase după Hector, cel cu armele de bronz. Andromache, urmată de o servitdre, i alergă înainte ţinend în braţe pe micul seu fiu, întocmai ca o stea de frumos... Ea se apropia de Hector vërsând lacrimi, si pe când acesta o ţinea de mână, ea i dise aceste cuvinte : O, bărbat minunat, pe tine te va perde virtutea ta, şi ţie nu-ţi este milă de fiul teu cel mic şi de mine amărîta, care acuşi v o fu rëmâné veduvă, fiind-că pe tine te vor ucide Greciî, cari năvălesc cu toţii asupra nostră; ér eu, lipsită de tine, m aï bine ar fi se întru de via în păment, că-ci nu voiu ave mai mult nicî o mângâiere, dacă tu vei muri, ci numai întristări. Eu astă-dî nu mai am nicî tată, nici mamă iubită, fiind-că pe tatăl meu 1-a ucis divinul Achille, când a devastat Theba cea cu porţi înalte şi plină de popor ; atunci el a ucis şi pe tatăl mieu letion, însă nu l'a despoiat de armele sale, ci avênd un sentiment de pietate pentru densul, l'a ars dimpreună cu armele, ce i le făcuse fauriî. . . . 6r pe mama mea, care domnia peste codrul Placos, Achille a luat'o captivă, a dus'o cu totă averea eî şi nu a liberat'o, de cât după ce i s'a plătit un preţ de rëscumpërare

enorm de mare; însă Diana, care trimite săgeţî asupra omenilor, a lovit'o, şi ea a

[1]) **Hoincrl** II. **I.** 366 seqq.; VI. v. 397.

[1]**)** **Uiccnrclii** fr. 11, în Frag. Hist. gr. II. 238.

"ncetat din vicfă în casele tatălui meu ; ast-fel, că tu eşti astă-dî pentru mine fată mamă *si* frate şi tot-o-dată bărbatul mieu în flôrea vieţcî sale. Dar fie-tî acum milă şi remânî în casele tale cele înalte, ca se nu laşi pe copilul teii orfan şi pe nevasta ta veduvă> [J]).

Presimţirea tristă, ce o avea Andromache se împlincscc îndată. Hector este ucis de Achille, şi când Andromache primesce acesta durerdsă scire, ea se lamenteză ast-fel:

«O l Hectore, o ! nefericita de mine, în ce ces rëû ne-am născut amêndoï, tu în Troia, în casele lui Priam, ér eu în Theba sub codrul Placului, în casa lui letion, care m'a crescut pe când eram mică, nefericitul pe o fiinţă nefericită. O l de nu m'ar fi născut. Acum tu te ducî în ascunsele pămentuluî şi pe mine mc laşî veduvă în casă, în jelea cea mai mare ; ér fiul teii, pe care l'a m născut noï amêndoï nefericiţii, este numai un copil de tot mic; şi el nu va maï ave nici un ajutoriu de la tine şi nici tu delà el, fiind-ca deşi va scăpa din rës-boiul acest funest al Grecilor, el va avea tot-de-una se Sufere numaî calamităţi si rele. Acesta di nefericită va lipsi pe acest copil de toţi ceî asemenea luî; faţa lui va fi tot-de-una întristată şi ochii luî plini de lacrimi. . . Lipsit se va duce copilul acesta la soţiî părintelui seu; însă pe el i-1 va alunga de la masă un alt copil, aï căruî părinţî trăesc; îl va îmbrânci şi-1 va persecuta cu injurii strigându-î : «du-te de aici, că tatăl teii nu e la masă cu noï» [2]).

Andromache [3]), a cărei mamă se numia Laothoe [4]), ne apare ca una din cele maï nobile figuri ale Iliadeî. Model de iubire conjugală şi matcrnală, ea este tipul femeieî biace de lângă Troia, religioasă, stipcrstiţiosă, presimţitore, şi neîncredëtôre în străini. Plângerile eï se par a fi nutnaï lamentările funebre ale unei ferneî române din dilcle nestre *'•>).*

') Homcri 11. VI. 390 seqq.

[2]) Homcri II. XXII v. 477 scqq.

[s]) Andromache, nume grecisat. Forma mai corectă se vede a fi fost Aromache, după cum un fiu al lut Priam se numia Aromachus *(Uyym* Fab. 90).

[4]j Ifomeri I!. XXI. 85.

**}* Reproducem aid câteva estrasc din bocetele femeilor române delà Carpatï (după Marian, înmormentarea la Români, p. 123, 505 scqq.):

La portă la ţintirim
Noi astă-dî ne
despărţim, Se stăm im,
dar se mal vorb

Că noi de astă-dî
încolca Tătuţă n'om
maï ave ; Kiel tătuţă,
nicî miluţă, Nicî pe
mine cu priinţă.

Mult iubitul
mieû
bărbat,
De cum de te-ai
îndurat, Copilaşii
de aï lăsat, Pe mine
m'ai vedănit.

Cine mi te-o sfătuit,
PC astă cale de aï
pornit,
Se mi te duci în
păment.

Un alt teritoriu cu numele de BXaxsta se afla, după cum ne spune Ari-stotele !), pe ţennuriî Asiei mici, în apropriere de oraşul Cyrnc, patria lui Homer, spre nord de gurile rîuluî Hermus seu Hermuna.

Mama luî Priam, a ultimului rege al Troieï, are la Apollodor numele de Placia [2]). Ea a fost fica regelui Atreu din Mycena, oraşul cel străvechiu, cyclopic, avut de aur şi faimos al Peloponesuluî, capitala luî Agamemnon.

Pelasgiï formase, după cum am vedut (pag. CSI), în timpurile preistorice populaţiunea primitivă a Egipetuluî.

în prefectura Alexandriei, lângă gurile Niluluï, se afla introdus, după cum ne spune Suida, un imposit — de sigur din timpuri forte vechi — numit Blachennomium, pe care aveau se-1 plătcscă regilor egipteni astrologi!, ca se potă profeţi poporului de jos evenimentele, ce li se vor întâmpla în cursul vieteï *[s]).* Mai notăm aicî, că lângă delta Nilului se aflau stabilite încă din timpuri forte obscure diferite triburi pastorale pelasge. (Cf. BouxcXczov otéjia la Hcrod. II 17. 164).

Blachennomium era aşa dar un imposit consuetudinar asupra veniturilor, ce le aveau astrologii delà păstorii şi ţeraniî pelasgî, tot-de-una curioşî să cunoscă succesiunea evenimentelor şi destinele sorţii lor.

Numele de «Blachî» se pare, că a fost o-dată o numire generală pentru locuitorii de pe sesurile Nilului.

Clasele de jos ale populaţiuniî egiptene, de la ţeră cât şi de la oraşe, cu deosebire lucrătorii de pământ, ne mai apar şi astă-dî sub numele de Felahî şi F u la h î; un termin, pe care Turcii î-1 întrebuinţeză ca expresiune de desconsiderare pentru Egipteni.

Felahiî formeză din punct de vedere etnografic, cea mai vechia rasă a populaţiuniî din Egipet ; ei sunt descendenţii locuitorilor primitivi aî acestei

Cum de mi te-aî îndurat, Şi copil ţi-ai lăsat
Mititei si nemvefati,
« , ' . „ „ , . .
In semn mmerui daţi?

Că eî s'or trcdi o-dată, Că n'au milă de la tată.

.
De or esi din casă afară
T . ; .. ,
La toţi le-or fi de ocara,
De or intra de afară în casă La toţî le-or fi

Dacă nu-î fi dumnia-ta, Străinii că ne or
_ . „ .
Da de cum tc-ai indurat
Si prin străini ne-aï lăsat, Tot de chin şi

Şi cu lacrimi pe obraz
'
Ca noi cat om mai trai

Nime nu ne-a milui ;
Tot cu «du-te» şi cu vină,
Că la nime n'avem milă.

[4]) Snidas, v. BXâxa; ol S' àrcô tou noi; ti) K6p,v; -/copîou TYJ; DX«y.=iaţ (BXav.îaţ, Etym. M.) ou [iyr(jj.6Vîûsi xaï 'Af.ototD.rji:.

[2]) **Apollodori** Bibi. III. 12. 3. 11; III. 12. 5. 1.

[3]) **Snidas** v. BXăxa: v.ai ev 'AXs'avSpsîa 3i TlXoç-ci pXoixsvvôjj.-.ov, ï ol *à-'^jlû-f*

tërï. Calităţile lor fisice sunt remarcabile: un cap frumos dolichocefal cu o frunte Jată eşită înainte, ochi negri strălucitori şi o gură bine formată. In fine, numele de Fclahl se mal aplică până în dilele nostre si Ia vechii locuitori aï Syrieï de lângă cestele Mediteraneï.

în Palestina, care înainte de invasiunea Ebreilor, era locuită de Pe-las^iï Ainoreï, cărţile testamentului vechia ne amintesc pe un Ba l a c seu Balacus, ca rege al Moabilor, de lângă muntele Abarimon (al Arimoni-lor albi). O insulă de lângă colţul de sud al Indiei arc la Petolcmeu numele de Balaca [1]).

Polybiu amintesce în părţile de apus ale Peîopoucsuiuï, în Trifylia, un orăşel cu numele de Bolax [2]), formă identică cu B ă l ă c i , sate în România.

La Homer, numele de ÏÎÀâxc; ^ne mai apare şi sub forma de "l'Aaxo; [3]), unde sunetul u représenta pe un digama colic şi care se înlocuia une ori cu j3, cu şi o [4]).

Adese ori, numele de "l'Àaxo; ne apare sub forma de 4>ûÀaxoç [5]), ce corespunde din punct de vedere al etimologiei la Vulacos. Localităţi, cu numele grecisat de ^uAdfocrj, ni se presintă în diferite ţinuturi locuite în vechime de Pelasgî: în Thessalia, în Epir, în Arcadia etc.

în Chersonesul t a u r i c (Crimea) exista de asemenea, încă înainte de timpurile lui Traian, un district cu numele de PI a ci a °). Un rege scyt din acesta localitate, contemporan al lui Mithridate cel Mare (131—63 a. Chr.), ne apare la autorii grecesc! cu numele de Palacos [7]).

Formele grecesc! de P l a c o s , P l a c i a şi Palacos corespund din punct de vedere al etimologiei la Blacos, Blacia şi Balacos. Grecii cei vechi schimbau adese ori sunetul (3 cu *n.* EI diccau: *r.âXXsw* în loc de ŞxXXeiv (n jacé), TOTcA* în loc de (3aT£~v (a urca), 'Afjurpaxia în loc de 'A[ij3pax.fa [8]) etc. Ptolemeu numesce insulele britanice Ilpenavcxxi *vljvo*[1]*., ér* istoricul byzantin Chalcocondyla afectând si densul usul cel vechia grecesc, scrie *llôf*-o>.vo; în loc de BiySavoj.

Scyţiî, popor cu moravuri, cu instituţiunî şi credinţe religiose pelasge, ne apar la autotil anticităţiî sub doue numiri etnice generale. «Ceî vechi», scrie

') Ptolcmaci lib. VII.
4. 12. [2]) Polybii lib.
IV. 77 şi 80. [!]) Cf.
Odyss. XIV. 204.
[4]) Un munte din Bithynia so numia Olachas (Plin.
XXX. 18). **)* Homeri 1). II. 705. — Herodoti 1. VIII. 85.

— Apollod. Bibi. I. 9. 4. [6]) Plinii lib. IV. 26. 7: Taurorum civitas PI aci a. ') Strabonis lib. VIL 4. 3. ' [Cf]- Pherecydis *fragm.* 101. —Steph. *Byz.* v. *'Ă^'M-M.*

Pliniu, «au numit pe Scytï Arameï», adecă Arămanî; fără îndoiclă, acesta era numele lor naţional; *6r* geograful Mêla ne spune, că aprope tete populaţiunile Scyfieî au fost numite în general B e l c a e[1]); o numire de origine străină şi caro corespunde la forma de «Belacae», orî «Balacae».

Despre aşa numiţii Arimphaei, cari locuiau «sub pôlele munţilor celor înalţi aï Scytieï» (lângă CarpaţT), mai aflăm la Herodot o importantă notiţă etnografică, că omenii aceştia, după cum spuneau Grecii, erau spaXaxpot [2]); un termin, care de fapt ne indică rasa seu familia acestui popor, dar care sub forma acesta mai avea în limba grecescă si înţelesul de: ômenï fără per pe cap, adecă pleşugî.

Un locuitoriu din Dacia este amintit pe o inscripfiune din Delos cu numele de Balacros [3]).

CJn fiu al regelui Amynta III din Macedonia (392—368 a. Chr.) are de asemenea numele Balacros. Un alt Balacros, Macedonean, se afla în garda lui Alesandru cel Mare, şi în fine un al treilea Balacros era comandantul trupelor sale usore [4]).

Pe arcul triumfal delà Susa, una din populaţiunile ligure, ce locuia în A l p i î de apus, în regatul lui Cottius, ne apare sub numele de Belaci [5]). Pe in-scripţiunile delà Nicaea (Nizza), unde locuiau D e ci a ţ i i seu Decianiî, maï aflăm numele de V e 11 a c c o şi V e l a c u s B l a i s i c i u s °) ; identice de altmintrelea cu Belacus.

Aprôpe tôte populaţiunile Gallic! meridionale erau cunoscute încă din timpurî forte obscure sub numele general de Volcae.

Pliniu amintesce lângă gurile Rhodanuluî, i n s u l a Blascorum [7]), adecă a Blascilor, numită de Ptolemeu în formă grecescă BÀaaxwv [8]).

In Hispania, o vechia ginte din provincia Tarraconicî purta numele de

*) Mclne lib. III. 5: Scythici populi fere omnes in unum Belcae appellati. Cf. Pauly-Wissowa Real-Encycl. v. Belcae. — în regiunile Germanici de lângă Scyţia, Cesar amintesce pe Volcae, aceeaşî numire cu Belcae. (B. G. VI. 24: loca, circum Hercyniam silvam, Volcae Tectosages occupaverunt, atque ibi consederunt).

[2]) **Herodotî** lib. IV c. 23: oîr.eooot ăittupsav o5f/Euw u^fiXâiv âvOpui^o'. XîŢojxevo'. siva[1], TtâvTeţ îpaXaxpol ,. . . OuvO|j.a Se acfa soţ'. 'O^'p^rcaTot.

") P;iuly->Vissowa, Real-Encycl. v. Dacia.

*) Cf. Arriani De exp. lib. I. 29. 3, II. 12. 2; III. 12. 3.

[6]) C. I. L. voi. V. 7231. — Numirile de Bălaciu şi Bălăci le maï aflăm şi astă-dî pe teritoriul Daciei vechî : Bălaciu n. p. (Gorj), Bălăci c. (Teleorman), Bălăci cât. (Vâlcea).

») C. I. L. voi. V. 7845. 7888. 7897.

') Plinii lib. III. 79.
[8]) Flolomaei lib. II. 10. 9.

VI o qui). In Bactica aflăm o femeia cu numele de Cornelia Val la t a , ér în Asturia un Blecaenus alăturea cu un Do ci u s[1]).

Numele Belacilor seu Blacilor ne maï apare sub diferite forme dialectale în părţile de nord ale Germaniei şi ale G al l i e i .

în timpurile lui Carol cel Mare (797), întregă regiunea cuprinsă între Rhenul de jos şi Elba forma doue provincii: una în partea de apus, numită Vest-falahi, alta în partea de răsărit, O o s t fala hi -), adecă F al ah i î de apus şi de resărit.

O insulă de lângă gurile Rhenuluï era numită în evul de mijloc Walacra.

în Gallia Belgică, cuprinsă între rîurile Sena, Rhcn si Marca de nord, populaţiunea cea mai numerosă *si* mai puternică o formau în timpurile Iui Cesar aşa numiţii B el l o va c i, la Strabo în doue manuscrise Balloaci [3]). Fără îndoielă, că aceşti Bellovacï séu Balloacî aparţineau la aceeaşi familia cu B el a ciî din Alpî şi cu Falahiî din părţile de resărit ale Rhenuluï de jos.

în fine, mai este de lipsă se amintim aici, ca pe unele monete, anteridre dominaţiuniî romane, ce aii fost descoperite în regiunile ArmoriccT, seu ale Gallieî de nord-vcst, aflăm numele VI a t os [D]) şi care în tot caşul este identic cu Vlacos.

în peninsula i t a l i c ă , numele Blacilor ne apare sub diferite forme, încă din timpuri forte vechi. Unele din numirile aceste se reduc la timpurile migraţiunilor pelasge, altele însă sunt introduse prin scrierile geografice ale autorilor grecescî. în acesta privinţă sunt memorabile cuvintele Iui Pliniu : că simţesce o adeverată ruşine se facă descrierea geografică şi etnografică a Italieï după autoriî grecescî [s]).

La Dionysiu din Halicarnas, O bl ac us este numele unui Etrusc din Vol-sinii seu Vulsinii; un comandant vitéz, care se distinsese în rësboiul eu Pyrrhus, faimosul rege al Epiruluî «).

Divus pater Fa l acer era o vechia divinitate romană, cu un cult particular. Marele preot se numia Flamen Falacer. Etimologia numelui se reduce in tot caşul la cpaXaxpoî, de lângă munţii ccî înalţi aï Scyfieï, despre can ne vorbesce Herodot, sila numele proprii de origine etnică, Balacros, ce le aflăm în Dacia si în Macedonia.

') C. I. L. voi. II, nr. 6311. 1798. 2633.

[2]) B.ilnzii Capitularia, Tom. I (Ed. 1687) p. 275.

") Strai). Geogr. (Ed. Didot) p. 173.

") Revue c e l t i q u e , t. XII, 404. —Cf. ibid. t. XIV, 179.

") Plinii lib. III. 20. 8: Pudet a Graecis Italiae rationem mutuari.
[e]) Dioiiysii Hal. lib. XIX. 12.

Un vechili oraş etrusc se numia Felathri. O altă localitate numită Fa-lacrinum, în formă grecisată P a l a c r i n i s (Tab. Peut.), se afla pe teritoriul Sabinilor.

Diferite alte triburi italice, ce aparţineau familiei vechi pelasge, purtau numele de : V o l c i în Lucania, V o l s c i în Laţiu [1]) Volei,Vulci, Volsinii şi F al i s ci în Etruria. Este o linie etnografică, care trecea din Italia de jos peste Laţiu şi Etruria; de aci se prelungia la Belacil seu Velaciî din Alpî, la Blasciï de lângă gurile Rhodanuluï, la aşa numiţii Volcae din Gallia meridională, la Falahiï de lângă Rhen si la Bellovaciï séu Balloaciï de lângă Marea de nord.

Mal rernâne acum se ne ocupăm aici cu originea şi semnificafiunea etnică a numelui familiar Flaccus, pe care-1 întâmpinăm adese ori, în Italia şi în diferite provincii ale imperiului roman.

De fapt, Flaccus, ca nume de familia, este numai o simplă formă literară în loc de VI acu s. în vechia limbă latină, sunetul *v* se schimba adese orî cu *f;* ast-fel aflăm Folcatius si Volcatius, falvae si valvae, Felathri la Etrusci şi V o l a t e r r a e la Romani, patria natală a celebrului poet satiric Aulus Persius Flaccus.

în nici un caş, etimologia acestuî nume familiar nu se pdte reduce la cu-vcntul latin flaccus, «om cu urechile blegoşate» (auribus flaccis), cum au cercat se ni-1 esplice o parte din autoriï romanï.

Una din familiele cele mal numerose si maî ilustre ale Romcï a fost g i n t e a numită Cornelia, din care a eşit un numër însemnat de bărbaţi mari, cari au înălţat gloria poporului roman şi între cari cel mal celebrii au fost Sci-pioniI. Unele ramuri ale acestei familie purtau conumele de B l a s i o , Flaccus, Balbus, Barbatus, Dolabella, Lentuius, Lupus, Mam-mula, Maluginensis, Merula, Niger, Cethcgus, Corculus, Crus, Rufus, Rufinus, Sisenna, Sylla, Vatia etc. Numele de Blasio *si* Flaccus sunt amcndoue sinonime şi amêndouë identice cu Vlacus[2]). Multe secule, Cornelii patrician! ţinură sărbătorile lor particulare tradiţionale; el mai

') în limba Volscilor, numiţî o-dată Volosci şi Volusci, aflăm formele: vinu în loc de vino *(all.)* şi fâşia în loc de faciat, unde guturalul *c (k)* a trecut în consonantă sibilantă şi finalul *t,* litera caracteristică a pcrsônеï a treia, a dispărut. (Corssen, De Volscorum lingua, p. 1. 48. 50).

[2]) în limba Slavilor din peninsula balcanică, Românii sunt numiţî Vlasi. — La Anonym u s Belae reg. notari us, Blaciî din Transilvania încă sunt numiţî Bl aşi i (cap..25: terre illius [ultrasilvane]....

homines essent. ... blasii et sclavi). — Cf. Parci(5, Voc. illir.-ital. (Zara, 1S58): Vlasë, giovine vallaco.

păstrase încă până în timpurile Iu! Cicero ritul cel vechifi de îmormentarc, ca se aşede în sînul pământul, seu se înhumeze, corpurile celor decedaţi, punênd dinaintea mormintelor înscripţiunca: «Hie situs est» (Aici odihnesce). Dictatorul Sylla a fost cel de ântâiu din acesta familia, care, după cum scrie Cicero, a dispus, ca corpul seu se fie ars în foc, temcndu-se ca inimicii se nu-î desmormenteze şi risipescă osemintele, după cum făcuse densul cu remăşiţele lui Caiu Mariu. în ce privesce pe Cornelii Cethegî, aceştia au arëtat tot-de-una un despreţ pentru tunica greco-romană, pe care nu a purtat'o nici un membru al acestei familii. In ţera Făgăraşului maï esistă şi astă-cli vechile familii boieresc!, ce portă numele : Cornea, Balbu, Barbu, Bărbat, Lé n c u i , Lupul, M ă m u l e a, Mărginean, Negrea, Cotigă, Cocoră, Cârşă (Cârjă)[1]), Roşu, Sesarmă, S i l e a , Bâţia[2]). în comuna Botenî de lângă Câmpulung aflăm şi familia Dolbea, cr în munţii de apus aï Transilvaniei, familia Mălăgeanu [3]); aceleaşi nume cu Dolabclla şi Malugin cnsis.

Gintca Cornelia, care făcea parte din minores gentes, seu din cele aşedate mal târdiu în Roma [4]), a fost considerată si în timpul imperiului ca un nein străin, care nu se asimilase încă cu moravurile, cu obiceiurile şi credinţele religiose ale celor alaltc familii vechi romane.

Poetul Juvenal, care trăise în timpul lui Domitian, ne înfăţişezi! pe Cornelia, mama Gracchilor, ca o femeia superbă, ce despreţuia pe Latini, asemënând'o cu Niobe, care se considera mal nobilă de cât gintea Latonei

[1]) Cei vcchî derivau numele familiei Sci p i o de la cuvcntul sci p i o (ay.'.-iuv), baston lung al unei persane însemnate, sceptru (I s i d . Orig. XVIII. *2.* 5). Cu înţelesul acesta, numele de Scipio este sinonim cu numele familiei boierescî din Ţdra Făgăraşului Cârşă=Cârj ă (m 1. rom. cârjă, baston al unui om avut, seu înalt demnitarii!: ctim. *yp'j-z'.av* [o/Yjiupov] la Homer). Se pote, că aceeaşi însemnare a avut-o la început numele familiei Crus (din gintea Cornelia), pe care ceî vechi nu 1'au putut csplica. în limba francesă, crosse, cârjă

[2]) Despre familie!c boierescî ale Făgăraşului a se vede publicaiiunca nostru, Monumente p. i s t . Ţ. Făgăraşului, Bucurescî, 1885, şi Revista c r i t . - l i t . I. p. 477 s'cqq.

[3]) Cf. Alessandrescu, Diet, geogr. Muscel, p. 43.—Frâ ncu, Molii, p. 118.

[4]) Gintea Cornelia, forma, după cum vedem, o grupă socială

compusă din maï multe familii patriciene şi plebcie, cari nu derivau de la unul şi acelaşi stră-m°Ş comun; cari erau însă unite intre densele prin tradiţiunî, prin moravuri, prin obiceiuri, prin credinţe religiose şi origine geografică comună, şi cari tute rccunosceau superioritatea, er la început, du sigur, şi autoritatea militară a familiei Cornelia. — Cu 8 a Cornelia se mai afla în relaţiunî familiare apropiate şi gintea A emil ia, din care Un ram Purta conumele de Bar b ui a. Notăm aici, că in Ţera Făgăraşului, în comuna enî, unde se aflä legănul familiei boieresc! Cornea, maï esistă şi astă-di familia boie-r°'scă Mi lea, şi care pe la a. 1711 avea un ram cu numele de Barbu M i l ca.

şi-î dice : së-sl iee pe Annibal al sëû, se iee pe Syphax, regele cel învins al Numidieï, pe care Scipio l'a dus ça prisoneriti la Roma, së-sï ice în fine tdtă Carthagcna (înţelege aicï familia sa) şi se migreze ').

în altă satiră a sa, în contra nobilimii istorice, Juvenal face alusiunc la familiele patriciane din Roma, cari i-sî reduceau originea lor la triburile cele rësboinice ale Titanilor din regatul lui Atlas şi la fratele acestuia Prometheu.

Putem ast-fel presupune, că gintea Cornelia cu ramurile sale Flaccus şi Blasio — inaï ales însă după gruparea familielor din can era compusă — aparţinea la trunchiul cel vechiû pelasg, din nordul Dunăriîf de jos, si în particular nobilimii din Dacia.

Cu această ocasiune vom face aici amintire si de un P u b l i u Corneliu, originar din Dacia.

La a. 260, împëratul Valerian cade în captivitatea Perşilor. In diferite părţî ale împeratulul se ridică o mulţime de concurenţT, cari voiau se dispute fiului seu, luî Gallien, purpura, tronul şi imperiul. Unul din aceşti competitori a fost Regal i an (s. Regillian), născut în Dacia traiană, şi care pretindea, că se trage din familia regală a Daciei [2]).

în timpul domniei lui Valerian, Regalian fusese comandant general (duce) peste trupele romane din Illyria; el bătuse în rcpcţite rêndurî pe Sarmafiî lazygî şi recucerise aprope de nou Illyria pentru imperiul roman. Esistă o scrisorc, pe care împëratul Claudiu, pe când se afla în vieţu privată, o adresase lui Regalian si în care i dice : că este o fericire pentru imperiul roman, că are un bărbat atât de espert în lucrurile militare, cum este densul, şi că ar fi demn de triumf, dacă ar mal esista timpurile vechi, în general, Regalian era considerat în armata imperiului ca un bărbat cu talente esce-lente militari şi demn pentru tronul imperiului. Trupele din Mesia, la care aparţineau în timpurile aceste si părţile de sud-ost ale Daciei, proclamară pe la a. 263 pe Regalian ca împërat; însă el a fost ucis de Roxolanî în înţelegere cu trupele romane, cari se temeau de crudimile lui Gallien.

De la acest Regalian esista câte-va monete de argint, ce ne înfăţişeză pe avers tipul împeratuluî cu corona de rade pe cap şi cu inscripfiunea : *IMF(erator) C.* [3]) *PfuMus) C(ornelius)* REGALIAN VS *(s.* REGALIAN V) *AVGfustus)* ').

') **Jnrcnnlis** Sat. VI. 169—170: Toile (Corn elia, mater Gracchorum)

tuum--An-
nibalem, victumque Syphaccm In castris, et cum tota Carthagine migra.

[2]) T. Follio, XXX tyr. 9 : R e g i ! l i a n u s . . . gentis Daciae, Deccbali ipsius, ut fcrtur, affinis. —La Câmpulung (mah. Marcuşca) esista pe la a. 1850 familia Rëghiloiû.

[3]) Aici lit. *C* pote ave diferite semnificaţiunî, de Cacsar, Caius şi C n acuş.

[4]J Lckhel, Doctr. num. VII. 461. — Arch .-epigr. Mitth. XVI. 239.

Unele esetnplare din aceste monete ne înfăţiseză pe revers figura deuluî Apollo-Sorele cu legenda : ORIENS *AVG(ustus);* de unde vedem, că Re-/alian voia se formeze din provinciele romane de resărit, delà Adriatică şi nană la frontierele Persieï, delà Carpatï până la cataractele Niluluï [J]), un imperiu deosebit al Orientuluî, alăturea cu imperiul provincielor de apus, unde se ridicase alţi pretendenţi. Gallien însă, după ce învinse pe toţî competitorii sëï, bătu unele monete, pe cari puse inscripţiunea : restitutor Ori en t is (recuceritoriul Orientuluî).

Re^alian este în tot caşul un nume latinisât, însă, retnâne în mare parte
&
o enigmă istorică, pentru ce Regalian, acest représentant al vechii familii regale din Dacia, se asociase la gintea Cornelia din Roma.

în tot caşul, nu se pote contesta, că esistau în Dacia ore cari tradiţiunî vechî şi credinţe noue, că imperiul roman î-şî datoresce în mare parte succesele sale strălucite, pote chiar şi începuturile sale, elementului ce.lul energic dac.

Cu 42 anî după proclamarea lui Regalian ca împfirat al Orientuluî, tronul imperiului roman trece la Galeriu Maxi m ia n, un bărbat escelent în arta militară, plin de curagiu şi superb. Mama sa a fost originară din părţile de dincoce ale Dunării. Când Carpii începură se devasteze ţinuturile Daciei vechi, densa trecu peste Dunăre si fugi în Dacia nouă -).

Galeriu distingându-se în continuu prin virtuţile sale militare, trecu repede prin tdte gradele, împeratul Diocletian i conferi titlul de Cesar şi-î dede comandamentul general peste trupele din Illyria şi Thracia, apoî i-1 făcu ginere al seu. în a. 296, Galeriu fu însărcinat cu rësboiul în contra Perşilor ; densul strînse o armată puternică din Illyria şi Mesia, întâmpină pe Narse, regele Perşilor, în Armenia mare, i-1 respinse dincolo de frontierele imperiului si-î luă o pradă imensă. După ce învinse însă pe Narsc, scrie Lactanţiu, el devenise şi mai ambiţios ; el voia acum se fie considerat şi numit pe faţă ca fiu al lui Marte şi ca un alt Romul [3]). Apoi, îndată ce luă titlul de împërat (după abdicarea Iui Diocletian), el se declară pe faţă ele inimic al numelui roman şi voia se schimbe şi titlul oficial, ca se nu se m aï numescă imperiu roman, ci imperiu dacic[4]).

[1]) Regalianu era considerat ca unul: qui a rcp. dcfecit. (Pollio, Claudiu, c. 7).

") Lactantius, De morte pers. c. 9: Mater eius Transdanubiana

infestantibus Carpis in Daciam novam transjecto amne confugerat…

j Laclnntius, ibid. c. 9: Exinde insolentissime agere coepit, ut ex Marte se pro-creatum et vederi et dici vellet, tamquam alterum Romulum.

[4]) Lactantlns, ibid. c. 27: Olim quidem iile (Galerius Maximianus) ut nomen imperatoris acceperat, hostem se Romani nominis erat profcssus, cuius titulum mimutari volebat, ut non Romanum imperium, şed Dac i scum cognominaretur.

Continuăm a ne ocupa aicï cu terminul etnic Flaccus în loc VI ac us.

Cruciaţii din a doua jumetate a sec. Xll-lea laudă avuţiile regiunii numite Flachia, care nu era departe de Thcssalonică [1]).

Dominicus Marius Niger numesce pe păstorii vlachî, din peninsula muntelui Athos, Fia c ci [2]); într'un document latin al jucl. din Braşov, de la a. 1534, maï aflăm şi forma de «flaccice» în loc de «vlachice» [3]); urme evidente despre un usvechiû, ce a esistat în limba latină, de a scrie Flaccus înlocdeVlacus.

în tradifiunile preistorice, Flacciî seu Vlaciî din nordul Dunării de jos ne mal apar şi sub numele de FeacI (<Î>ataxs;, <î>a{yjxe;).

Homer în Odyssea sa [4]) ne vorbcsce despre un popor numit Feacî, cart locuiau în o insulă depărtată, Scheria ; una şi aceeaşi cu insula cea frumdsă din Adriatică, Veglia, numită în timpurile romane Curicte şi Corcyra [5]).

Aceşti Feacî, ne spune autorul Odysseeî, locuise mal înainte ev sop'jj/opw Tiţspef-fl, în t e r a cea lată Hyp cri a (s. De dincolo), lângă Cyclopiî cel superbi °). Insă neliniscitî în continuu din partea acestora, ei emigrară şi se stabiliră în insula Scheria, unde devenîră apoi navigatori celebri.y. ,
După tipul, după moravurile şi obiceiurile lor, Feacil aparţineau familiei pelasge din părţile de rCsărit ale Europei. Homer ne înfăţişczâ pe Feacî ca un popor de eroi. Ei aveau doispredece duel (^yrjTops;, voivod!), peste cari era maï mare regele Alcinou (Altinou ?) ; eï aveaû un for, séû loc comun de adunare consiliul intim al regelui i-1 formau cel maï de frunte din betrânî s;); cî adorau cu deosebire pe Hermès şi credeau în sortea omuluî, cum i-au destinat-o ursitele; aveau o aversiune în contra străinilor, erau însă miloşî ; compătimeau pe cel nefericiţi, pe cari valurile mării i aruncau la ţermuriî lor şi le da tot ajutoriul spre a se întôrce erăşî în patria lor. Femeile lor erau măiestre în arta de ţesut şi de cusut, în sala de consiliu *a* lui Alcinou,

') Ausbcrti Expcdit. Friderici I imp. (éd. Tauschinski et Pangcrl): Fridericus Advo-catus de Berge — invasit regioncm opulcntam, Flachiam dictam, non multum a Thessalonica distantcrn.

") Dominicus Marins Niger, Comm. Geographiac (Ed. 1557) lib. 11: item Antigonea Psaphara cognomine, cuius nune ager a pastoribus vicatim habilatus, quos Morias, sivc FI a ce o s appellant (Tomaschck, Zur Kundc d. Ilacmus-Halbinscl, c. 4).

[3]) Deiisuşiflmi, Documente p. ist. Românilor Vol. II. 4. *65.*

[4]) Hoincri Odyss. VI v. 4 seqq.

[5]) Caesaris B. C. lib. III. 10. — Cf. C. I. L. vol. Ill, p. 398.

[e]) Téra Cyclopilor era Dacia. (A se vedé pag. 464). — Imp. Maximin cel bĕ-trân (a. 235), aï căruі părinţi au fost originari din Dacia traiană — un om aspru, superb, despreţuitoriă şi, după cum scrie J. Capitolin, iubit numai do Geţi, ca concetăţian al lor — mal era numit în mod ironic şi Cyclop, Typhon şi Gyges, adecă om di n neinul Cyclopilor şi al Titanilor (J. Capitolinus, Maximini duo, c. 1--8).

jur împrejurul paraţilor, se aflau suspendate diterite ţesături şi haine de ceremonie (culmi). In palatul regelui Alcinou, putea orî cine se intre, fără să aşcepte la uşă. Regina Feacilor şedea de regulă lângă vatra focului depănend la tor-turî de lână roşia. Un străin, care intra în casă, lua loc lângă vatra focului; ér dacă era din ceî mal de frunte, era invitat se seda pe scaun. La ospcţele Feacilor se cântau laudele bărbaţilor renumiţi. Petrecerile tinerimiî erau luptele, jocul şi alergările. Feaciî aveau lângă curţile lor grădinî marï eu peri, cu men, smochini, olivî, viţe de via şi cu tot felul de fructe; ér în partea es-tremă a grădinilor erau straturile pentru legume. Este aceeaşi civilisaţiune, acelaşi mod de vieţă domestică, aceeaşi organisare politică şi militară, care a esistat, si în parte mai esistă şi astă-dî la poporul român de la Carpaţî. Numele de Feacï (<î>ataxeç) este identic cu Flaccï séû FI a c i ; derivă însă din formele de Balacï = Falacï eu trecerea sufisuluî *ac* în *iac*[1]*}* şi cu dispariţiunea lui / [2]).

în epoca romană, populaţiunile din părţile meridionale ale Daciei ne maî apar şi sub numele de Bastarnae şi Basternae.

Pentru prima oră, numele acesta se ivesce în istoria pe la a. 182 a. Chr.

Locuinţele Bastarnilor se aflau pe ţermurele de nord al Dunăriî. Liviu ne spune, că Bastarniî erau vecini cu Thraciî şi cu Scordisciî [3]), adecă se întindeau pe lângă cursul Dunării, delà Marea negră până în regiunile Pan-nonieî de sud. De asemenea ne spune Dio, că Bastarniî se aflau în faţă cu provincia Mesieî *). Lângă Dunărea de jos i amintesce şi Ovidiu [5]).

Bastarniî formau un popor numeros şi rësboinic ; eî dispuneau de o forţă mare în călărime şi pedestrime.

Pe la a. 182 a. Chr., Filip din Macedonia ceruse ajutoriul Bastarnilor în contra Romanilor şi planul seu era : că după ce va estermina pe Dardanî, inimiciî Macedonenilor, se trimită pe Bastarnî ca se devasteze Italia °).

Pe tabula Peutingeriană, Bastarniî ne apar sub numele de B l a s t a r n i[7]). în cosmografia lui luliu Honoriu, ei sunt numiţi si Uasternae = Vasternac [8]).

'} Ca în rom. Poliac, ital. Polacco, germ. Palak.

"} Ca în limba italiană: bcstemmia, lat. blasphemia;mai p e n s i e r i , t a i cose, în loc de m al i, t a l i ; rom. a i u , lat. alium.

[s]) Livii iib. XLI. 19. — Cf. Strabo, Vit. *3.* 2.

<) UlonisCassillib. LI. c. 23.—La Steph. B y z. : v. Bastipva;, sOvoc *(mtţ tf^'h^ov* olxouv.

') Oviilll Trist. II. 1. 197.

[e]) Lirli lib. XL. 57.

; La Tacit şi PHniu ne apar sub numele de Bastarnî si locuitorii Daciei din Pîrţile despre Germania.

") Riese, Geogr. lat. min. p. 40. 84.

Sunt forme dialectale, maî mult seu maî puţin alterate, ale numelui «BIacI> [!]).

Terminul de Bias t a r n i—ori Bl as t e r n i, cu *e* în silaba a doua, după analogia Basternae — este variantă cea maT puţin coruptă, şi care corespunde la forma de Blasca(n)ni, Blasce(n)ni (rom. Vlăs c a ni, Vlăsccnî\ după cum corespunde Blachernae la Blachennae = Blaccnac [2]).

în limba populaţiunilor slave din peninsula balcanică, Téra romûnésca se numesce Vlaska zemlia; un district al României, din părţile de lângă Dunăre mai are şi astă-dî numele de Vlaşca; ér o tradiţiune română ne spune, că omenii de la munte diccau celor de la vale VI ă s ce n î [3]).

Mama mare a deilor, Mr/rnjp IlÀscxiàvr} séu '/; ex HXaxca, *), mal era numită, după cum scrie Pausania, şi IlXaatrjvrj [.nfayjp [5]), adecă Mater Pla-stena = Blastena, nume identic cu Blasccna *seu* Via seen a.

înainte de a încheia acesta rccensiune, despre formele numelui «Blac» în anticitate, maî este de lipsă se facem amintire aici de epitetele de beli ax şi b e l l a c e s, pe can unii autorî latini, le au întrebuinţat cu intenţiune anumită, spre a indica caracterele etnice ale unor populaţiunil barbare de origine pelasgă.

Ast-fel aflăm la Priscian numirile de: S armata b e l l a x, Germani bellaces şi Pannonii b e l l a c e s [c]). Acelaşi termin î-1 întrebuinfeză poetul epic Lucan pentru locuitorii din insula Curicte (Veglia), sub forma de «bellaci genţi Curictum [7]).

în anticitate, aprôpe tote populaţiunile scyte, după cum ne spune Mela, erau cunoscute sub numele de B el ca e. Aceeaşi numire ne apare la Priscian sub forma de Sarmata bellax. Pe teritoriul Germaniei între Rhcn şi Elba esistaû doue grupe însemnate de Falahi. La Priscian aflăm pe Germani b e l l a c e s. Cele mal vechi cronici ale Ungariei fac amintire de B l a c i l din Pannonia [8]) ér Priscian vorbesce de Pannonii b e l l a c e s. Fără îndoielă, că epitetele de «bellax» şi «bellaces», în textele de mal sus, ne indică, nu numai

') Despre naţionalitatea Bastarnilor a se ved<5 maî sus. p. 766.

[2]) Blachernae, partea ConstantinopoluluT do lângă Cornul de aur, unde se afla un palat luxos al împăraţilor byzantinî. — Formă analogă, rotacisată. Pcrpenna şi Perperna

[a]) Cest. i s t. Răspunsuri. Comuna Préjba, jud. Vlaşca.

*) *C.* I. G. 3657.

») P.iusanine Descr. Gr. lib. V. 13. 7.

[6]) Prisciani Descr. Orb. v. 274. 294. 314.

') Lucind Phars. IV. 406. — Despre Vlachiî seu Românii din ins.

Veglia vedi Miklosich, Wand. d. Rum. p. 4.

[8]) Anonym. Belae r e g. not. c. 9. — Simon (Ie Kezn, Chron. Hung. 3. 4.

iracterul marţial al Sarmaţilor, al Germanilor (Herminonilor) şi Pannonilor, dar tot-o-dată şi rasa seu naţionalitatea lor antică.

O alusiune la numele de Valacî al Ligurilor, din Italia de sus, o aflăm la poligraful roman Nigidiu Figul, care trăise pe la a. 59 a. Chr.

Liguriî din Alpî şi din Apeninî, cari până în timpurile luî August maî curtau plete lungî si erau numiţi Capillati şi Co m a ţ i , ne apar la Nigidiu Figul cu epitetul de fallaces[1]), cu tote că aceşti Ligurî, dupe cum scrie Diodor Şicul, duceau o vieţă fdrte grea; erau dmenï sëracï, însă laboriosï. Este afară de orî ce îndoielă, că prin terminul de «fallaccs>, aplicat la Ligurî, Nigidiu Figul ne indică, sub o formă muscătdre, numele lor etnic de Belacî[2]), care, nu seim cum, ajunsese încă din timpuri forte obscure se fie o espresiune de dispreţ pentru populaţiunile pastorale pelasge.

26. Leges Bellagines. Le.r antiqiia Valachorum.

'•' I

Ne-am ocupat în capitulul precedent cu vechimea şi cu estensiunea geografică a numeluî Blac până în timpurile homerice.

Rernâne acum se vorbim de o colecţiune vechia de legï aie Dacieï, cunoscută în sec. VI-lea al ereî creştine sub numele de Leges Bellagines; o denumire, care, sub forma acesta, ne indică numele Belacilor seu Blacilor din Dacia.

După tote tradiţiunile istorice, ce ne-au rCmas, legile cele maï vcchï, carï au guvernat societatea omenescă, nu fost de origine pelasgă.

In particular însă, primele începuturi ale istorici dreptului şi legislaţiuniî se reduc la regiunile de nord ale Dunării de jos.

Homer ne înfăţişczä populaţiunile pelasge din părţile de nord ale Thracieî, pe Mysî, pe Scyţî şi pe Abil, ca cei mai drepţi ômcnï de pe faţa pă-mêntuluï, Sixaiéiaioi àvOpuTroi [3]).

Acelaşi caracter moral i-1 atribue populaţiunilor barbare din părţile de meclă-nopte şi geograful Strabo, când ne spune, că Grecii, cari au trăit înainte de timpurile sale, au judecat pe Scyţiî cei vechi tot ast-fel, după cum i înfăţişeză şi Homer ;

că în timpurile vechi era o credinţă generală, că Nomadiï, carï

[1]) Nig. Fignlus: L i g u r e s . . . . fallaces. (M i c a l i , Italia av. il dom. d. Romani, t. l [1826] p. 89).

[2]) A se vede pag. 855.

[3]) **Humori** II. XIII. v. 6—7.

locuiau mai depărtaţi de ceï alaltï dmenï, eraû ceï mai drcptï dintre toţî [J]).

Plato (sec. V—IV a. Chr.) amintesce de legea Scyţilor, ô twv XxuOûiv vo'|A.o£, care conţinea disposiţiunî cu privire la instrucţiunea militară [2]); 6r Clearch din Soios ne spune, că Scytiï au iost ceï de ântâiu, cari se au folosit de legi comune [3]).

în fine Herodot scrie, că Geţii erau omenii cei mai viteji, dar tot-o-dată si ceï mai j u s ţ î dintre toţi locuitorii ThracieÎ [4]).

Codificaţiunea cea maî vechia de legî a lumiî ante-homerice, despre care ne vorbesc tradiţiunile gréco-romane, a esistat în părţile de nord ale Dunării de jos; în o regiune, care începând din timpurile primitive ale istoriei ne apare succesiv sub diferite numiri geografice, ca: Gaea (Terra) în legendele Titanilor; ţera Arimilor (siv 'Apitoie, Inarime), ţera Hyperboreilor *(iv* TzspSo-péo:ç); ţera, peste care domnise titanul Atlas ; regiunile dincolo de Oceànos potamos (Istru); părţile estreme ale lumii vechï (~a es^aia), liyperia (ţera de dincolo), Hesperia, ţera Cyclopilor (IvjxXcî>7:wv yara), Aetheria, Munţii cei înalţî (Oupsa; jj,axpa), Munţii Ripel (T?. T:~aoa oprj); în fine Scyţia şi Scyţia «mama ferului», fiind-că populaţiunile din nordul Dunării de jos adese ori au fost considerate numai ca un ram din familia cea mare a Scyţilor.

In regatul lui Atlas, care domnise peste Hyperboreiî din nordul ThracieÎ, au esistat, după cum scrie Plato, cele mai vechï legï de origine divină, scrise cu litere pe o columnă de aramă [5]).

însă o mare parte din autorii vechimiî atribuiau redactarea acestor Icgî luî Hermes (Annis al Daciei, se"ii Armes al Scyţieî), care ţinuse în căsătoria pe Maia, fica lui Atlas.

Hermes, după tradiţiunile anticităţiî, a fost secretariul deilor din Olympul cel vechiu, în particular secretariul luî Saturn, si era considerat ca înteme-iătorul tuturor instituţiunilor sociale, politice şi religiose, ca dascălul şi mă-iestrul tuturor sciinţelor şi al artelor, în deosebi se spunea despre Hermes, că densul a scris din ordinul divinităţii supreme legile, ce au fost destinate se

[1]) **Strabouis** Geogr. 1. VII. 3. 8—9. — Cf. PI i ni u (IV, 26,11; VI, 14, 2—3). —lîesscl, De rcb. Get. p. 40: inde *a* primis historiae temporibus gentes septentrionales sanctas, justas, pacificas esse habitas.

[2]) **Plutonis** Leges VII. (ed. Didot, vol. II. 370).

') **Clearchi** Sol. fragm. 8: Môvov Si vijio'.ç xoivojç upwtov eQv&; ?-/p'<|-'j.~s to SxuOor (Fragm. Hist. gr. II. 306).

[4]) **Hero dot!** lib. IV. 93: o i Se Téta:. .. Qp-rjtv.uw tovtst àvSp'Cw-aTo: xal S-.v-aiita-oi.

[5]) Platoul» Critias (ed. Didot, II. 259): A ţ ô vd]j.ot aitoït; (IIossiîiûvJ naplîcuxs x al YP*i^a"

onducâ guvernul tuturor fiinţelor viï. Cărţile lui Hermes conţineau o serie astă de precepte morale, religiose, politice şi civile; se maî ocupau cu astro-ornia, cosmografia, geografia, medicina şi cu tôr.e invenţiunile sciinţelor ').

în timpurile aceste, dominaţiunea rasei pelasge se estinsese departe, si l *oile* din regatul luî Atlas, seu legile lui Hermes, emanate în numele divinităţii, devenise universale pentru tote ţinuturile locuite de Pelasgî.

Acesta codificaţiune, după care se conducea guvernarea lumiï vechï, portă la Hesiod numele de lege archaică, v<î|io; <*px[a]-°S [2])î [la] Sophocle legï archaic e, *apyaîoi* vô{ioi[s]);la Eschyl «lege divină», vôjio; Oswv [4]); ér]a Ovidiu sacrata jura parentum şi jura sacerrima [5]).

Despre legile cele vechï ale Daciei face amintire şi Aristotele (sec. IV a. Chr).

Agathyrşiî — cari locuiau lângă rîul Maris în Transilvania — scrie Aristotele aveau obiceiul se cânte legile lor ; şi densul se întrebă cu acesta ocasiune, dacă nu cumva usul acesta particular al Agathyrşilor a fost introdus pentru ca legile se nu fie uitate ? °).

Acesta datină, de a cânta legile divine ca imne, are caracterele vieţeî re-ligidse archaice.

După cum scrie Hcsiod, muselé séû cântăreţele cele vestite, ce locuiau pe Olympul de lângă Oceanos potamos, cântau cu voce plăcută la palatul lui Joe şi la ospeţele deilor faptele 6menilor viteji, luptele Giganţilor şi legile tuturor popdrelor, (iéXzovTa: ^âvtuv VCJAOD; [7]).

Cu migraţiunile triburilor pelasge către părţile de apus ale Europei, legile cele divine din nordul Dunării de jos trecură şi în peninsula Apeninilor si a Pyreneilor.

Saturn, fratele lui Atlas [8]), — care după Hesiod şi Diodor, domnise la început lângă Oceanos potamos, seu Istru °) — fiind alungat din imperiul sen, trecu în Italia şi aici introduse aceleaşi legi si instituţiunl, can esistase şi în patria sa cea vechia [10]).

') Diodori lib. I. 16; 43, 6; V. 73, 1. - I'liilonis Ilyblii fr. 2. ") Hesiodi fragm. 193.

[3]) Sophodls Oed. Col. v. 1382.

[4]) Aeschyli Eum. 172.

[6]) Ovidii Heroid. 9. 159; Met. X. 340.

') Aristotclis Probi. Sect. XIX. 28: A ia ti yojiot *«Xo5vtnt o3ţ ^Souc-.v;. .. «»3Ksp «v '•^r^âpsoi? fn ticuOăsîv? ') Hesiodî Theog. v. 66. [8]) Diodori Sic. Iii. 60. ') Hesiodi Op. v. 369. Idem, Theog. v. 695.— Diodori lib. Ill 56. 60.

>rg, Aen, VIII. 319 seqq.: Primus ab aetherio venit Saturnus Olympo, Is genus ocie acdispersummontibusaltisComposuit legcsque dedi t.- **Macrob.** Sat. VII. 17.

în Hispania, aflăm de asemenea urmele acestei legislaţiunî archaice. Tur-d i t a n i î seu TurduliT, cart emigrase în timpurî depărtate, din regiunile de apus ale Transilvaniei (p. 697), aveau, după cum scrie Strabo, o colec-ţ i u n e d e legi s c r i s e în versuri, vechi după cum spuneau denşiî, de 6000 anï *). Acesta dată, care se întemeia, fără îndoiclă, pe o vechia cronologia a preoţilor ibcricî, corespunde aproximativ la epoca, în care trăise Saturn, Atlas si Hermes.

Legile Turditanilor erau în tot caşul tradiţionale, şi clc nu puteau fi diferite de legile cele sfinte ale anticităţiî pelasgc, pe cari Plesiod le numesce «universale» şi «archaice».

Despre colecţiunea cea vechia de legi a Daciei amintesce si episcopul got, lornande, din sec. VI, născut si crescut în Mesia de jos.

Istoricul got însă atribue redacfiunea acestui codice de legi lui D e c e n e u (Decianul), care pusese basa institufiunilor politice şi religiose ale Daciei, si care în tot caşul se vede a fi identic cu Dokius filius Caeli [2]), adecă Saturn.

Reproducem aici cuvintele luï lornande :

«Acest Deceneu, fiind un bărbat forte înveţat în sciinţele filosofice, introduse la Geţi o disciplină, morală, ca ast-fel sô îmblândésca moravurile lor cele barbare; el i înveţă se cunoscă regulele cele nestrămutate ale lumiï fisice, făcându-Î se trăiescă amësurat ordiniï de lucruri stabilite de natură, şi după legile lor proprii, pe cari Ie au scrise până în dilele nostre şi le numesc Leges Bellagines; el i-a învëtat se pdtă deosebi lucrurile adevërate de cele neadevërate (logica), şi ast-fel i-a făcut superiori altor po-pore în privinţa judecării lucrurilor, îndemnându-I tot-o-dată se-şl petrecă vieţa în fapte bune ; el i-a iăcut sa cunoscă secretele astronomiei, le a es-plicat cele 12 semne ale zodiacului, şi în particular, cum trec planetele prin semnele aceste, cum cresce şi scade luna, cum se numesc cele 344 stele şi prin ce semne anume trec ele, când rësar şi când apun ; apoi el alese din tinerii cei mal nobili, pe cel mal descepţl, i înveţă teologia, riturile si ceremoniile cum se venereze anumite divinităţi şi cum să facă serviciul religios în temple; din aceştia apoi le formă preoţi, cărora le dede numele de pileaţi» [3]).

[J]) **Strabonlg** 1. III 1. 6: ooio; (ToupîouXoi) . . . v.al rr,ţ KaXa'.Sţ nv'r,i).r,î r/ou3i oiy,"ff>â[j.-|j.ata xal TwrjuaTa xai vo^au; Eii.|j.£tpouţ Eţ'/v.ioy/.X'.ojv stow, ûa *tfj.^:.*

[2]) Plinii lib. VJI. 57. 4.

[3]) Joruandls Get. orig. c. 11: Qui (Diceneus) . . . . omnem pene philosophiam
eos instruxit; erat enim huius rei magister peritus. Nara ethicam

eos erudivit, ut bar-
baricos mores ab eis compesceret : physicam tradeiis naturaliter propriis legibus

După cum vedem, lornande, ne vorbesce aicî despre acelaşi sistem vast de sciinţc umane şi divine, despre acelaşi complex de legi morale, religiose, politice şi civile din nordul Dunării de jos, pe cari cu mult înainte de densul, autorii grecï şi romani le atribuiau luî Hermes.

Mai notăm în fine, că Stcphan Byzàntinul *) şi Eustathiu din Thessalo-nica [2]) fac de asemenea amintire de legile matrimoniale şi f c ţi a l e ale Geţilor (No^oi TSTWV, Néj.to;

II

Pe acesta codificaţiune archaică de legî din nordul Thracieî, care în diferite epoce figuréza ca legi ale Atlanţilor seu Hyperboreilor, ale Scyţilor, Agathyrşilor şi Geţilor, s'a întemeiat si vechia legislaţiune grecescă [3]).

Cea de ântâiû compilaţiune de legi a Eladeî a fost a oraşului Sparta din Pelopones, făcută de Lycurg în sec. IX a. Chr.

Spartanii, scrie Herodot, au fost singurii din toţî locuitorii Greciei, cart aveau legile cele mai rele; din care causii Lycurg, membru al familiei regale, se hotărî se introducă în patria sa un sistem de legî mat bune. Pentru scopul acesta, densul consultă oraculul delà Delphi, fiind-că în timpurile maî vechi, ori ce legislaţiune avea trebuinţă de scutul religiunii. Pythia séû preotésa luî Apollo delà Delphi, după cum spuneau uniî din istoricii vecin, a comunicat apoi luî Lycurg l e g i l e şi i n s t i t u t ! unile de organisare, de cari se folosiau Spartanii şi în timpurile luî Herodot *).

In acesta privinţă, filosoful creştin Clemente Alexandrinul scrie, că Lycurg mergând adese ori la oraculul lui Apollo delà Delphi a învëtat delà acesta l e g i l e ; acelaşi fapt î-1 mcnţioneză Plato, Aristotele şi Ephor *•').*

Oraculul de la Delphi, după cum. seim, a fost întemeiat de Hypcrboreî [6]),

vivere fecit, quas usque nune conscriptas Bellagines nuncupant: logicam instrucns, eosque rationis supra caeteras gcntes fecit expertes .... omnemquc astronomiam contemplări eclocuit .... Eicgit et eis tune nobilissimos prudentiores viros, quos theo-logiam instruens .... fecitque sacerdotes nomen illis Pileatorum contradens.

') Stcpliani Byz. v. FETI'*..

[1]) Eustathii Comm. ad Dionys. 304.

[3]) Legislaţiunea lui Minos, care după tradiţiunilc vechT, domnise peste Creta, încă avea un caracter hyperboreu. Cf. Plato, Axiochus ; Diodor. V. 84.

2.

[4]) Horodoti lib. I. 65. — Pausaniae lib. III. 2. 4.

[s]) Clcmeus **Alex.,** Stromat. I. 26. — Aristotclis Respubl. fr. 156. ') Pausaniae lib. X. 5. 7 seqq.

şi mult timp acest sanctuariu renumit al luî Apollo s'a aflat esclusiv sub adini-nistraţiunea şi conducerea preoţilor şi profeţilor hyperboreî.

Pe aceleaşî principii vecht, cuprinse în dreptul public al Scyfilor, şi al Agathyrşilor, s'au întemeiat în mare parte şi legile Athenienilor, pe carî le compilase Solon (sec. VII a. Chr.).

Pe când Solon, scrie Plutarch, era ocupat cu redactarea legilor sale, densul face cunoscinţă în Athena cu Anacharsis, celebrul filosof al Scyţilor păstori şi unul din cei 7 înţelepţi al lumii vechi. Solon, admirând înţelepciunea lui Anacharsis, i-1 ţinu câtva timp la sine în casă, si cu acesta ocasiune discută cu densul proiectul sëû de legi *).

Acesta cestiune presintă un deosebit interes pentru vechia civilisaţiune şi organisare a terilor de la nordul Dunării de jos. Noi vom esamina aici textele, ce le avem despre patria si naţionalitatea lui Anacharsis, ca se putem ajunge în acesta privinţă la mal multă lumină, de cum o avem până astă-dî.

Anacharsis, după datele ce le avem despre vieţa şi operele sale, ne apare ca unul din cei mal înveţaţî omeni de legi din părţile de nord ale Istrulul.

Ephor, care trăise în sec. al IV-lea a. Chr., ne spune în unul din fragmentele sale, că Anacharsis, în ce privesce patria si naţionalitatea sa, a fost din Scyţiî păstori [2]).

După Homer, Scyţiî păstori, Hippomolgil si Galactophagiî [3]), erau vecini cu My s ii din nordul. Thraciel. Tot ast-fel şi după Eschyl *), locuinţele Scyţilor păstori se aflau în regiunile din nordul Thraciel: lungă Caucasul de lângă Istru (Oceanos patamos), în Scyţia, numită «mama ferului», si în apropiere de rîul cel violent şi greu de trecut, ce curge din munţii cel înalţi (Atlas, Alutus, Olt).

Scyţiî păstori aï lui Homer şi Eschyl, formau aşa dar o populaţiune cu totul deosebită de Scyţiî nomad! aï lui Herodot, rëspânditï prin regiunile din nordul Lacului meotic, lângă porţile cele deschise ale Asiei mari, unde nime nu ara, nime nu semăna, unde nu craii nici sate nici oraşe [6]).

>) riutanjuo, Oeuvres. Tom. I (1784), Solon, p. 280. [2]) **Ephori** fragm. 78. »)

Homerl II. XIII. 5.

[4]) Acscll.vli Prora. v. 709.

[5]) De altmintrelea résulta chiar şi espunerile lui Herodot (VI. 84; IV. 99. 125), că lo
cuinţele Scyţilor păstori, asupra cărora venise cu rësboiû Darie, regele Perşilor, începeau
de lângă Dunăre şi Carpaţî. — Maî adăugăm, că Scyţiî de lângă Pontul euxin, spuneau,
după cum scrie Herodot (IV. 76), că eî nu sciu cine a fost Anacharsis.

Numele lui Anacharsis, sub aspectul, cum ni-1 presintă autorii grecescT. nu corespunde formelor onomastice din nordul Dunării de jos. în tot caşul, noi nu avem aicî un singur nume, ci o numire compusă: Ana C h arsis. Sub forma acesta, numele luî Anacharsis aparţine onomasticei poporale din nordul Dunării de jos.

O na *) şi C ar să (s. Cârjă) sunt nume de botez şi de familia forte rës-pândite în părţile meridionale ale Transilvaniei, în Ţera Făgăraşului, Cârş ă (gr. Chryses) este numele unei vechi familii boieresc!, care pe la anul 1862 cuprindea 7 părinţi de familia. Cu deosebire, în familia boierescă Cârşă, numele O na se vede a fi rernas până în secului al XVIII ca o moscenire din timpuri depărtate, în documentele moşnenilor din Câmpulung, cari constitue de fapt numai o vechia emigraţiune din Ţera Făgăraşului, noi aflăm în anii 1792/93 pe doi moşneni cu acelaşi nume de «Ôncea Cârşa», unde «Oncea» este un simplu 'diminutiv din onă, ca la Romani Ancus din Anus.

In *ce* privesce familia lui Anacharsis, aflăm la autorii grecesc! mal multe date genealogice, ce ne presintă un deosebit interes, pentru istoria politică şi istoria civilisaţiuniî Dacieï, înainte de cucerirea Romanilor.

După scholiastul lui Plato, Anacharsis a fost fiul luî Fvoupou (Fvo'jpoç)— adecă al luî Niuru — un rege al Scyţilor [2]), înţelege păstori.

După Diogeniu Laerţiu, care trăise pe la a. 190 d. Chr., Anacharsis a fost fiul M Fvoiipou (Niuru) şi trate cu regele Scyţilor Cathuidos [3]). Suida însă, care se folosise de alte fântâni istorice, probabil mal vechi, ne spune, că Anacharsis a fost fiul luî Fvupo'j şi frate cu Caduias, regele Scyţilor[4]).

După cum vedem, tatăl lui Anacharsis este numit Fvcupou seu Fvoûpoç 'a scholiastul luî Plato şi la Diogeniu Laerfiu. Suida însă scrie, Fvifou (Fvûpoj). cu o mică variaţiune de ortografia.

') In formă latină: Ann us, A n ni us, Anius, A ni a (C. I. L. v. I. 78), etr. Anna c us. In munţii de apus mai există şi astă-di amêndouë formele, Ana şi Ona, ca nume de familia (Frâncu, Moţii, p. 116). In Moldova Onâ Ureacli la 1445 (Uric. IX. 137).

') Scholiastul l u i Plato, éd. Didot III, p. 333: 'Aver/a^:; n/oopuo *u[bţ* ţou *faz:-*

^ s) Diogenis Laertil lib. I. c. 8 : 'Avâ//^'.;, o SxuO^? rvoâp&o (av YJV uîiţ, â8s).ţ&ţ îs Ka%oE8oo (var. Kaîou'2a) TOÙ 2xoO<Sv *faa-.liox; . . .* ootoc *t-oivpî* tiiv *r.y^à* toî; 2y.uO«!ţ "Summv xai ţflv wapi tor? "JiUvja-.v, e: ţ sitsXittv

pieu xal ta xatà tiv ni/.tu.ov, sr.Y) ôxta-xo3£,.._cf. Suidae Lex., éd. Bernhardy, v. Ai-fUoso;.

[4]) **Suidas:** 'Avâ^apsiţ, Tvopou . . 2v.uOv){, çiXôaoœoç, àîj/.-fi; K*8ooî<x TOÔ IxyOcùv ?,'/-«>-sa)ţ. ᵛETpai}ie N6jr.fj.a ExuOixà 5;' Enuv. Ibid. v. AîyXwosoc.

Numele Niuru seu cu terminaţiunea grecescă Niuros are în tot caşul o formă latină barbară.

In dialectul neapolitan niro, calabru niguru si în cel sicilian n iu r u însemneză «negru» [1]).

Tatăl lui Anacharsis avea aşa dar numele de Niuru seu Negru, orî cu alte cuvinte, era din familia numită «Negru» ; el mai era tot-o-dată un rege al Scyţilor, după cum ne spune scholiastul lui Plato. Ne aflăm aşa dar în faţa unor preţiose documente pentru istoria terilor delà Dunărea de jos înainte de timpurile luî Traian.

Negru este familia cea vechia şi legendară a voivodilor românï din ţera Făgăraşului. Afară de Negru Vodă, despre care ne spun cronicele românesc! că î-şî strămutase scaunul domniei delà Făgăraş la Câmpulung (a. 1290), documentele şi tradiţiunile istorice ne m aï vorbesc si despre alţi voivodï ro-mânï din aceeaşi familia si cu acelaşi nume. Un Negru Vodă domnise pe la a. 1232 după vechile acte de posesiune ale comunei ReşinarÎ de lângă Sibiu *-).* Un Negru Vodă construiesce pe la a. 1215 biserica cea mare domnescă de la Câmpulung. Uu Negru Vodă trăise pe Ia a. 1185, după cum ne spune genealogia familiei Monea din Vineţia FâgâraşuluÎ. în cântecele epice ale poporului român se mai face amintire de un Negru Vodă, din epoca când domnise peste Dobrogea Letinul bogat (Telephus, supranumit Latinus) [3]). Un alt Negru Vodă trăise în timpurile mitice. El co.nstruesce mănăstirea cea renumită de la Argeş, după un rit păgânesc; pe care apoî o dedică deuluï Marte, după cum résulta din textul uneî rapsodii poporale [4]).

Acesta vechia familia a voivodilor român! din Ţera Făgăraşului mai există şi astă-dî ca familia boierescă în comuna Poşorta, cu numele de Negrea, si cuprindea pe la a. 1862 doue decï şi opt părinţi de familia [5]). Pe terito-riul aceleiaşi comune, în apropiere de satul numit Breza, se mai vëd şi astă-dî, pe o stâncă înaltă, ruinele unei fortincaţium din timpuri obscure, pe care poporul o numescc Cetatea luî Negru Vodă [6]).

!) Mortlllaro, Nuovo Diz. siciliano-italiano, Palermo (1876) p. 747: Niuru

---

opposto al bianco, n or o.

[2]) Hasdeu, Etym. Magn. Tom. IV. p. CU.

») Tocileseu, Mater, folkl. I. p. 1268.

[4]) Tocllcscu, Mater, folkl. I. p. 18. 20. 25.

s) Forma femenină a conumelor, cum sunt d. e.: Bunea, Cornea, Codrea, Lupea, Puia Mămulea, Negrea, Băsărabă etc., se refere la

familia séû la trupina, din care făceau parte persônele respective, ca la Romani: e x gen t e séû ex tribu Cornelia.

') Herodot (IV. 76) scrie, că Anacharsis întorcându-se din Grecia, se ar fi retras eţ T-TJV xeXsujxsvfjv TXa!f|v. O comună boierescă, numită 11 en î, se află în Ţera Făgăraşului nu departe de Poşorta, legănul familiei Negru.

în ce privesce patria lui Anacharsis,'maï aflăm o notiţă istorică impor-
ntă la Lucian din sec. II d. Chr., care numesce pe Anacharsis fiul luî
n uketes *), adecă al Dacianului, după cum Straho şi lornande nu-
Deceneu (Asxaîvsoc) pe unul din marii civilisatorï aï Daciei vechi.

Se presintă acum o interesantă cestiune din istoria vechia a limbeî române: dacă cuvântul «niuru» aparţine limbeî poporale, ce se vorbia o-dată * Dacia; séû dacă în sec. VI a. Chr., se dicea în Ţera Făgăraşului, «niuru», ţ loc de «negru», după cum vorbesc astă-dl Sicilienii.

Tot ce aflăm în acesta privinţă este, că într'o epocă forte depărtată se dicca atât în Bănat cât si în Ţera Haţegului, neru, f, n e r ă (s. n eră) în loc de «negru, -ă». Ast-fel, în vechile nostre cântece poporale despre lovan Iorgovan, apa Cerna, care curge pe la Mehadiă, este numită n eră [2]), adecă «ne^ră». Un alt rîu, ce isvoresce din munţiî de apus aï Mehadieï, maï portă si adl numele de Nera. Doue sate românesc! din Bănat, astă-dl dispărute, portă în documentele istorice delà 1598 şi 1636, unul numele de Ne r şi altul Nerescî [3]). In fine, Nera se numise o-dată si apa Cern el, care curge în Transilvania pe lângă Hinedoră [4]).

Rernâne însă deschisă întrebarea, dacă nu cum-va datele, de cari s'au folosit autorii grecesc! pentru biografia Iu! Anacharsis, se fi fost împrumutate delà Pelasgiï, ce locuiau pe lângă ţermuri! Mării mediterane şi car! pronunţau, pote, niuru în loc de «negru».

Fratele Iu! Anacharsis, după fântânile istorice, de cari s'a folosit Suida, se numia Caduias ; şi el ne apare ca rege al Scyţilor. Caduias devenise aşa dar succesor al tatălu! seu Gnuru.

în Ţera Făgăraşului mă! esistă şi astă-dî (în comuna Şercăiţa) familia numită Co dai a. Aflăm aşa dar, în una si aceeaşi regiune: familia Negru (Niuru), familia Carş ă (Charsis) şi familia Co d ai a (Caduias).

Dacă a mă! existat vre-o familia cu numele «Codâia» şi în alte părţî ale Transilvanie!, ori ale României, noi până astă-dî nu avem nici o cunoscinţă [5]).

') Luciani !ib. XXIV (Scytha), *c. 4.*

[2]) Alecsnnclri, Poesiî pop. (ed, 1866), p. 14:

Pe mal se opresce, j Neră, limpedic,
Cu Ccrna grăcscc, Stă! de-mî spune mic . . .

[3]) Pcstj'j A Szôr. Bans. II. p. 376. 377.

. [4]J După cum résulta din numele comunei Mer ia seu M n cri a de lângă isvôrele acestui ʳ'u. Pe charta luî Lipszky de la 1806, valea Cerneî, din aceeaşi regiune, ne apare cu numele de Văile Miri a; ér doue sate românesc! (Lunca Cerneî de sus şi de jos) din aceeaşi vale, se mal numesc şi astă-dl ungurescc Nyires-falva.

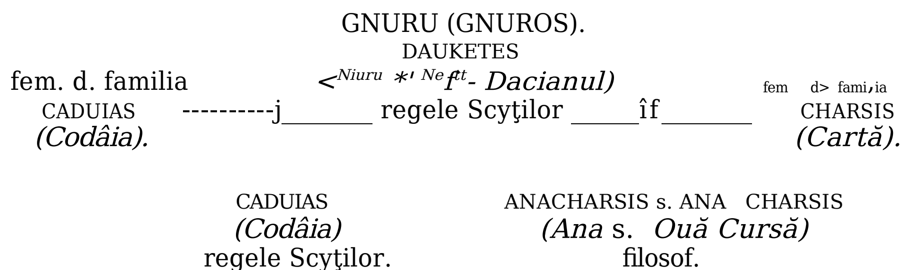
[5]) După Diog, Laerţiu (I. 101), fratele lui Anacliarsis se chiema .Cathuidos (var.

Amêndol fil lui Gnuru (Niuru), după cum vederri din datele, pe caii le-am esaminat până aicT, portă nume familiare, unul Cârsă si altul Codâia.

în timpurile vechï esistase la tôte populaţiunile barbare de rasa pelasgă, cu deosebire însă la GeţT, la Thracî şi la Scyţl o lege naţională, licenţiosă de căsătorie: ca bărbaţii se potă ave în acelaşî timp mai multe femeî seu soţiî [1]). Copiî născuţî din aceste căsătorii simultane cu mal multe femei, purtau, pe lângă numele propriu, ce-1 avea fie-care, şi numele de familia al mamelor sale [2]).

Résulta aşa dar, că regele Gnuru din secuiul al VII—VI a. Ch. avuse şi densul, după obiceiul Geţilor si al Scyţilor, maî multe femei; că mama lui Anacharsis a fost din familia numită Car să, ér marna fratelui seu din familia Codâia.

Dupe tôte aceste date, de cart ne-am ocupat până aici, genealogia a lui Anacharsis ni se presintă sub următorea formă:



La Herodot însă, care trăise cu o sută de ani în urma lui Anacharsis, mal aflăm încă unele notiţe importante despre familia lui Anacharsis, şi can tot-o-dată ne revarsă o deosebită lumină în ce privesce istoria dinastiei regale a Agathyrsilor din Dacia.

Ca tată al lui Anacharsis, Herodot amintesce pe Gnuru (Niuru), ca moş pe L y ko s (Lupul), ca strămoş pe Spargapithes, regele Agathyrsilor de lângă Maris în Transilvania, ca frate pe Saulios, rege al Scyţilor, şi ca nepot pe Id an thyrsus [3]), regele Scyfilor, din timpurile, când Darie, fiul lui Hystaspe, venise cu resboiu asupra Scyţilor păstori.

Caduidas). Este de notat însă, că în aceeaşi comună a Ţereî Făgăraşului, unde noi aflăm familia Codâia, maî există, după documentele ce le avem, şi familia vechia Gândit. Se pare a fi acelaşi nume cu Cathuidos.

') A se vedé mai la vale Lex Valachorum, p. 888.

[2]) Diodori Sic. lib. III. 57. — Micali, L'Italia, II. (1826), 92: II nome

materno.... per antichissima usanza de' Toscani era costantemente incluso nella nomenclatura de' figli.

*) Herodoti lib. IV. 76.

Numele Spargapithes ne apare numaï Ia Hcrodot. Din punct de vedere etnic însă, are un caracter agathyrsic şi getic.

Un Spargapithes este un rege al Agathyrsilor, din sec. VII. a. Chr., strămoşul luî Anacharsis. Un alt Spargapithes este regele Agathyrsilor din secuiul al V-lea a. Chr. [J]); în fine un al treilea Spargapizes (aicî cu *z* în loc de *t h)* este fiul reginei Tomyris, care domnise peste Masageţî în timpurile lui Cyr [2]).

Numele Spargapithes, în forma, cum ne-o presintă Hcrodot, ne apare cu totul alterat de pronunţarea şi de ortografia grecescă; mai mult însă de mania, ce o aveau autorii grecescï, de a helenisa numele barbarilor; în cât putem dice, că noî avem aici numai un mod de scriere al acestui nume, însă nici de cum forma sa adeverată originală.

In acest nume, care, după cum am vèfdut, aparţine populaţiuniî agathyrse, litera 77 din silaba ântâiă şt a treia ţine locul lui (3, după cum în acesta privinţă avem exemple numerose la autorii grecescï, chiar şi la Hcrodot; ér litera y este o numai simplă aspiraţiune guturală grecescă, provenită din causa lui p din silaba precedentă, ca în 'Opyis| A7:afoc=Arirnphaei==Arirn.baei[l] ca în Regma în loc de Rema, Rogmi în loc de Romi, Rogmanî în loc de Romani, în fine eîQijS este un simplu sufix nominal grecesc, ce corespunde pentru regiunile delà Dunărea de joslaterminaţiunile *escus* şi *iscus,* ce le aflăm în diferite nume personale, etnice şi topice, cum sunt: Andriscus, Daciscus, ThreciscuSj Teurisci, Scordisci, Ardescos, Securisca, Transmarisca.

Rectificând ast-fcl ortografia grecescă a lui Herodot, vom ave următorele forme de reconstruire ale acestui nume: Spargapithes=Sbar(g)abi-thes=Sbarabithes, unde forma radicală seu patronimică este Sbarab. In fine înlocuind terminafiunea ec'Osc (ithcs) cu sufisul greco-latin *iţa,* seu cu terminaţiunea *iscus* orî *escus* din regiunile Carpaţilor, vom căpăta formele de Sbarabita, Sbarabiscus şi Sbarabescus [a]).

[4]) Herodoli lib. IV. c. 78.

[2]) Hcrodoti lib. I. 211.

") Justin (II. 4) amintcsce, după fântânile grcccsci, de un Scolopitus din familia regală a Scyţilor, care emigrând se stabilise în Cappadocia încă înainte de timpurile Amazônelor. Scolopitus corespunde la forma românescă Scorobeţiu, numele uneî familii ţgrănescî din corn. Streja-Cârţişrjra in Ţera Făgăraşului. Numele regelui scyt Anapithes, care avuse în căsătoria o femeia Istrianu

(Herod. IV. 70), se pare a fi identic cu numele vechii familii boicrescî Ar ăpescî=Arăbesci din Moldova (Cante-mirii Descr. Mold. P. II. c. 15).—Despre Boerebistas (Byrebistas, Birebystas, Byr-bistas, Boroista, Buruista, Burvista), din causa formelor sale multiple şi nesigure, nu ne putem pronunţa; în tot caşul sufisu! *tstas, is ta,* corespunde patronimicului *iscus, escus.*

Avem aşa dar aici 6re-carî urme maî positive despre forma cum se pronunţa numele acesta.

Spargapithes, după cum résulta din datele, ce le aflăm la Herodot, nu este un nume individual, ci un nume de familia séû de ném al dinastici regale din ţdra Agathyrsilor.

Gestiunea, ce ni se presintă acum este, dacă mal întîmpinăm şi la alţi autor! a! anticităţiî vre-o amintire ore-care despre numele acestei dinastii regale? Istoricul got lornande ne comunică un pasagiu din scrierea perdută a lui Dio Chrysostomul -ca Fetixa, în care acest autor ne spune, că toţi regii Dacilor erau din familia séû némul aşa numit al Zar abil or [1]). Avem aici o formă fdrtc apropiată de numele familiar al regilor agathyrşi: Spargapithes (Sbarabita, Sbarabiscus) delà patronimicul Sbarab.

Este însă de observat, că nici Dio Chrysostomul, nici lornande, nu reproduc destul de esact numele dinastiei dace.

în textul lui Dio şi lornande, numele de Zarabi ne apare numai ca o simplă formă trunchiată în loc de B a z a r a b i, întocmai după cum în istoria byzantină a luî Chalcocondyla, Dan, voivodul Ţereî românesc! de la a. 1444, mal era numit «fiul lui S ar aba-» (îapa|j.~a), în loc de Bas araba [2]).

Spre a pune şi mal mult în lumină cestiunea, că autorii grecesc! au alterat aprope cu totul forma acestui nume, este de lipsă se amintim, că pe teritoriul Daciei nu aflăm nici cea mai mică urmă positiva, despre Zarabiî lui Dio şi SpargapiţiI lui Herodot. Dacă aceste forme onomastice ar fi esistat întru adevër, atunci ar fi trebuit, ca cel puţin un ram ore-care din acesta familia întinsă, o localitate, un munte, o ruină de cetate, în fine o tradiţiune ôre-care, se ne fi păstrat vre-o slabă amintire despre numele Zarabilor şi al Spargapiţilor. Insă, nie! un rësunet ma! mult, nici în numele de familia, nici în terminologia topică.

în istoria poporului român de la Dunărea de jos, némul cel maî nobil, mal vechiu şi mal puternic a fost al Basarabilor.

Din acesta trupină, care pe la finele evului de mijloc era răspândită dincolo şi dincoce de Carpaţ! în o mulţime de ramuri de chines!, boieri, moşneni şi nobili, se alegeau vechil ban! a! Severinulul, al Craiovc! şi domni! Ţcrcî românesc!, în cronice, în biografi! şi în diferite alte lucrăr! istorice, familia

[1]) **Jorn.indls** De reb. Get. c. 5: Qui (Dio) dixit primum Zarabos Tereos, delude vocitatos Pilcatos hos, qui inter eos generoşi exstabant: ex quibus eis (Getis) et reges, et sacerdotes ordinabantur,

[2]) Stritterus, Memoriae pop. II. 918 nota *e.*

domnitàre a Basarabilor ne mai apare cu numele de né m ui Basarabesc seu Basarabesciî [1]). Ţera românescă, peste care domniaû Basarabii, este numită în fântânile istorice italiane, sêrbescï şi polone Bessarabia si Besserabia; ér locuitorii ţereî sunt: Bessarabeni [2]), Bessarabitae [3]) si Bessarabisci *).

Numele Basarabilor, ca familia domnitôre, se întinde cu multe vécurï înapoi în istoria terilor de la Dunărea de jos.

Diodor Şicul amintesce pe un rege, numit Barsaban *(ac.),* care domnise pe la a. 149 a. Chr. peste părţile de nord ale Thracieî [5]). în acest pasagiu, forma de «Barsaban» corespunde la «Basraban» — aceeaşî numire cu Ba-sarabă— litera *p* în dialectele grecesc! î-şT schimbă adese ori locul seu.

Un rësunet depărtat despre o «Bessarabia» preistorică, ni se reflecteză în toponimia italică.

Pliniu amintesce între vechile populaţiunl ale Calabrieï pe D e ci an i, Aletini şi Basterbini[6]); fără îndoielă, că noi avem aici o grupă de triburi emigrate în timpuri forte obscure din alte regiuni geografice, unde putem intrevedé forte uşor numele D e c i c n i l o r, al Oltenilor seu al locuitorilor de lângă Olt (Alutus) si al Basarabenilor, originari din Besserabia seu Bessarabia, cum se numia Ţcra românescă în fântâ-nele italiene si polone, în cele din urmă secule ale evului de mijloc.

In. fine geograful Ravennas, pe basa isvôrelor grecesc!, face amintire de doue popôre învecinate: Ba s sa r ini şi Mei angli n i [7]), ale căror locuinţe se aflau în părţile de nord ale Scyţieî man. După ideile geografice ale autorilor mai vechi, regiunile Daciei se aflau situate de-a dreptul sub polul nordic, numit si «polus Geticus»; ast-fel că B a s s a r i n i i lui Ravennas ne apar din punct de vedere al geografiei şi al numelui ca acelaşi popor cu

') Hasdeu, Etym. Magn. III. 2541. 2555.

[3]) Sommersbers, Silcs. rer. script. II. 82: MCCLIX. Thartari subiugatis Bessarabeni s (ap. Hasdeu, E. M. III. 2544).

[3]) O scrisôre a marelui duce litvan Vitold din a. 1429: Walachi Bessarabite

attulerunt nobis quandam descriptionera granicierum ct locorum per woyewodam Mold-wanum uti asserunt occupatorura et a Bessarabitis abstractorum (Ulianitzkiî, Mivrcpiaau, în Uricarul, vol. XL 39).

[4]) Instrucţianea dată ambasadorilor poloni trimişi la imp. Sigismund, a. 1430: woye-

\voda Dan Bessarabie, adunatis sibi exercitibus gentium Bessarabicorum et nonnul-

iorum Turcorum (Ibid. Uricarul, voi. XI p. 41.)

[5]) Diodorl Sic. libr. XXX—XL *[r.* 16: Bapv/pav *~bv Q^M&y ^-U.^.*

[6]) **I'linii** lib. in. **io. 7.**

') îlavcniiatls Cosmogr. ed. Pinder, p. 174.

locuitorii din nordul Thracieî, peste cart domnia dinastia Basarabilor. In ce privesce pe Melanglinî, eî sunt Melanchlaeni autorilor grecesc!, dmenî cu haine negre; tribun pastorale, rëspândite în timpurile vechi prin diferite regiuni ale Scyţieî meridionale, în deosebi însă, Melangliniî lui Ravennas — vecini cu Bassariniî—se par a fi idcnticî cu aşa numiţii Mărgineni, cari i-şî avuse în evul de mijloc un ducat al lor propriu (al Omlaşulut) şi cari maï păs-treză încă până astă-dî acelaşi port caracteristic de haine negre, ori închise ').

Am vedut în cele precedente, cât de vechifi este numele Basarabilor, nu numai în istoria politică, dar şi în terminologia geografică, a terilor delà Carpaţî şi delà Dunărea de jos.

Résulta aşa dar, că din punct de vedere istoric, Spargapiţiî lui Herodot — regii Agathyrşilor—sunt identici, ca familia şi ca dinastia, cu Barsabanil luî Diodor, cu Zarabiî lui Dio şi cu Basarabii seu Basarabesciî din evul de mijloc, cari domnesc în Ţera Haţegului ca chincsï, în Bănat şi Oltenia ca bani, în Ţera românescă ca voivod!, ér peste Făgăraş şi Omlaş ca domni şi ca duci[2]).

în fine încă o notiţă din istoria dinastiei Agathyrşilor.

Herodot amintesce pe doî regi aî Agathyrşilor; amcndoï cu numele de S p a r -gap i t h es, care se vede a fi fost un nume de familia, ereditar si istoric.

Aceleaşi esemple le aflăm si în istoria Basarabilor români.

Pe inscripţiunea de Ia Câmpulung din 1364, Alesandru Basarab este numit «fiul m are luî Basarab ă voivod». Maï târdiû, fiul lui Vladislav (III) Basarab se numesce numaï «tênërul Basarabă voivod, fiul bunului Basarabă voivod». Tot ast-fel si Négoe, din ramura Dănescilor, îndată ce ajunge domn la 1512, începe a se scrie pretutindinea «Basarabă voivod, fiul prea bunului Basarabă voivod» [3]), ca şi când «Basarab» seu «Băsărabă» ar fi fost, nu numai un nume dar şi un titlu sacru pentru domnitorii acestei teri. Insă ne oprim aici, nu ne putem estinde mal departe [4]).

') Diaconovîch, Encicl, rom. III. 204: Mărgineni, se numesc în Ardeal locuitorii din Sali see şi satele din jur .... Mărginenii mai înainte se ocupau în măsura mare cu oieritul, cutrierând cu turmele lor câmpiile României, Basarabiei şi Rusiei sudice.

-) Cf. Pauli Iovii Hist. lib. XL p. 210: In primis Valacchiae regulos antiquis-simae stirpis fcrunt repetita origine. — Uri il Năsturel în stichurile sale din Pravila tipărita la Govora în a. 1640 încă numesce dinastia Basarabilor: «casă prea luminată şi preantică».

[3]) Hasdeu, Etym. Magn. III. p. 2546. — Yeiielin, Eiuxa-Ks/uMpcKiu IV^u-

ru, p. 111. a
1472. — Archiva ist. I. 1. 142.
[4]) Cf. formele: Ba^aapsôç, Bacsaooi, BaasaptSsţ; în doc. ung. Basaras, Bazaras,
Bazarad, Basarath, Bassaratus.

Despre familia lui Anacharsis avem aşa dar după datele, ce le culesese Herodot, urmatôrea tabelă genealogică:

SPARGAPITHES (SPARGAPIZES)
.•-••. *(Sbarab—, Sbaralita, Sbarabiscus^ Basarabesai)*
rege al
Agatliyrşiîor. c.
694 a. C.

LYKOS *(Lllfu)*
c. 660. a. C. ').

GNURU s. GNUROS *(Niuru-=i Negrii)* c. 627 a. C. *•').*

SPARGAPITHES
(Searai—, B as arab es en)
rege al Agatliyrşiîor.

SAULIO5
(Săulea). rege al Scyţilor. c. 594 a. C.

IDANTHYRSUS
(Munteanul tnrsan)
508—506 a. C.

ANACHARSIS s. ANACHARSIS *(Ana s. Oua Cărşă)*
filosof. *c.* 594 a. C. [3]).

Avem aşa dar după notiţele lui Herodot, un Gnuru (Niuru) seu Negru (rege ai Scyţilor păstori), care trăise pe la a. 627 a. Chr., şi avem un S par-o-apithes, adecă un Sbarab, Basarab seu Basarabescu, ca rege al Agathyrsilor, seu al părţilor de apus ale Transilvaniei, care domnise pe la a, 694 a. Chr., în aceleaşi timpurî cu Numa Pompiliu al Romei.

Anacharsis, după cum ne spun fântânele grecescî, mal compuse şi o lucrare în versuri despre legile Scyţilor păstori.

Despre legile Agathyrsilor, scrise în versuri, am vcdut, că amintesce şi Aristotele.

In tot caşul redacţiunea legilor scyfe *şefi* agathyr.şe, ce se atribue lui Anacharsis, era cu mult mai vechia.

Turduliï séu Turditaniï din peninsula iberică, can emigrase în timpuri forte

') La acesta genealogia aparţine şi notiţa ce o aflăm la Apollodor (III. 10. 1), că o fică a titanului Atlas, numită Celaeno (Négra), a fost mama unuî aşa numit Lykos (rege?), trecut la vieţă nemuritore în insulele Fericiţilor (delà gurile Dunării).

[2]) Negru Vodă, descălecătoriul Ţereî românescî, încă era din familia Basara-bilor, după cum résulta din un chrisov al lui Mateiu Basarab de la a. 1636 şi din in-scripfiunile mănăstirii de la Câmpulung.

[a]) Suida ne spune, că Anacharsis ar fi fost contemporan al luî Croesus, care a trăit în timpul de Ia a. 595—525 a. Chr. Noi am luat însă pentru vidţa lut Anarcharsis ca dată mai sigură a. 594, când Solon a fost ales ca archont, cu misiunea se compileze şi redacteze legi noue pentru Athenienî, în care timp, densul primise visita lui Anacharsis. n ce privesce cronologia ascendenţilor luî Anacharsis, noî am avut în vedere legea stabilită de Herodot (II, 142; VI, 98) şi de alţi autorî moderni, că trei generaţiunÎ fac [0] [s]"tă de ani.

obscure din părţile de apus ale Transilvaniei, încă aveau, după cum ne *comunică.* Strabo, un codice de legî scris în versuri, vechî, după cum spuneau dênsiï, de 6000 ani.

Putem ast-fel considera ca un fapt positiv, că legile lui Solon au fost •în mare parte o compilaţiune şi imitaţiune după legile politice şi civile ale Scyţilor de la Carpaţî şi Dunărea de jos; instituţiunî, carî aveau din o vechime depărtată auctoritatea unor legi divine, carî tot-o-dată mai erau şi legî strămoşesc! pentru concetăţenii luî Solon, fiind-că după cum scrie Plato, Athenieniî i-şî reduceau originea lor la Atlantis, seu la regatul cel vechiu al luï Atlas din nordul Istruluï.

III

Venim acum în particular la colecţiunea cea vechia de legî a Daciei, numită la lornande Leges Bellagines, carî se maî aflau încă scrise pe la jumè'tatea secuiului al VI-lea d. Chr.

în documentele istorice ale Transilvaniei, Ungarieî, Polonieî, Ţereî românesc! şi Moldovei, se face adese orî amintire de o lege particulară a Românilor delà Carpaţî, numită:

In Bănat: antiqua et approbata lex districtuum volahica-lium uni versorum'); jus Wolachie [2]); lex et approbata consuetudo [3]); antiqua consuetudo *); doctrina nobis a deo data [6]);

în Tera Făgăraşului: lex Valachorum [c]); antiqua lex huius terre [7]); vetus huius terre consuetudo; jus et consuetudo vêtus; a vidéknek régi tôr-vények, legile cele vechi ale ţinutului [8]);

') Pesty, Olâh keruletek, 82. 1478: Nos .... vice Bani Zewrinienses . .. Quod ipse pre-fatus Georgius duodecimo se personis sacramentum deponere teneatur juxta antiquam et approbatam legem districtuum volahicalium universorum.

-) Pesty, A Szôr. Bans. III. 134—5. 1500. Nos .... Bani Zewrinienses .... quod nullo ampliori documente edem partes sua allegata: Jurevolachie requirente coram nobis probare potuerunt. —Ibid. 1500. 136: omnes dotes .... ab eodem Nobili Georgio Gaman . . . . Jure wolachie requirente rehabere et recipere sperarent.

[3]) Pesty, A Szôr. Bànsâg. III. 253. 1548.

*) Pesty, A Szôr. Bans. III. 273. 1555.

") Pesfy, A Szôr. *B&ns. 116.* 1494.

•) KolozsYiiri es Kelemen, Monum. Hung, juridico-historica, I. 173. 1508: quia in lege Valachorum hereditates sexum femineum non concernunt.

') Densuşanu, Monumente p. ist. Ţ. Făgăraşului (1885), p. 74.

[8]) Densuşnnn, Monum. p. ist. Ţ. Făgăraşului, p. 17. 21. 76. 80.

în Ungaria: a n t i q u a Valachorum l e x ct consuetude ');
moş Vala-cliorum ;

în Polonia: jus val a c h i c u m [2]) ; j u s ct consuetude Valachorum [3]);

în Téra românescă într'un document de la 1591: lege D u m ne deés că •"); ér în prefaţa Legiuirii lui Ion Caragea de Ia 1818: «pravilniccsca condică scrisă», ce au avut'o Ţcra românescă «din vechime» [G]), cu totul deosebită de pravilele împărătesei ale Romanilor ;

în Moldova: l e g e betrână[0]);

în Serbia: 3At;o»k HAA\'WA\K, legea Românilor [7]), şi CT.ipMii 3<\KC>nx, legea vechia [8]).

Acesta lege, după cum résulta din textele oficinle ale documentelor, conţinea diferite disposifium din domeniul dreptului public: cu privire la orga-nisarea politică, judiciară, fiscală si militară a bănatclor, voivodatelor, pro-vincielor, districtelor, chinesiatelor şi comunelor romanesci ; régule cu privire la drepturile si obligămintele diferitelor clase ale societăţii, ale preoţilor, voivodilor, chinesilor, boierilor şi militarilor, însărcinaţi cu apărarea cetăţilor seu castrelor, a frontierelor, vadurilor si drumurilor, de asemenea cu pri-vire la condiţiunea ţeranilor (vecinilor, iobagilor, clăcaşilor) faţă de clasele privilegiate. Mai aflăm în acesta lege un sistem de dispoziţiuni din domeniul drcptuluï privat: cu privire la proprietate si posesiune, la obligaţiunii, succesiuni, drept matrimonial si procedură înaintea instanţelor judecătoresc!.

>) Pic, Abstammung d. Rumănen. 142. 1493: eisdcmque (Valachis pertinentiarum Krayna) m o r e s o l i t o . . . Vojvodam, quern maluerint pro se eligere permittatis . . . . Praeterea an t i qua eorum loge vitulum triurn annorum . . . . ab cisdem . . . . exigatis.

[2]) Hnsden, Arch. ist. II. 117. 1569 : Sigismundus (concede întemeiavea unuî sat rom. în căpit. Zambor) ad ea oncra dacias et tributa pendenda quae a l i a e Villae nostrae... in eodem jure Walachico locatac nobis pendcrc consueverunt.—Has-deu, 1st. Coloniilor rom. în Calicia, p. 79 a. 1532: Nos Sigismundus . . . . pollicemur quod incolae villae ejusdcm (in distr. Sanoca) non a l i o jure nisi ipso Valachico a nobis ct successoribus nostris judicabuntur. — Ibid. p. 98 a. 1572: Nos Sigismundus . . . . rex Poloniae . . . . damus et concedimus facultatem . . . . in omnibus et singulis causis parvis et raagnis tarn ratione fundi, injuriarum, quam ratione

criminis cujus-
cumque jure Valachico, judicandi, sententiandique poenisque. . . . afficiendi.

[3]) Pic, Abst. d. Rum. p. 142. 1493.

*) Ew^-EartrapcKin rpx.udTu, p. 232 (ap. Hasdeu, Arch. ist. III. 147).

[5]) Legiuirea lui Io loan George Caragea W. din 1818. (Prefaţaşi pitacul către ispravnicii judeţelor).

°) Chrisov *de* la Ştefan al V-Iea, cel Ténèr (Uricarul, I. 139).

') Chrisovul Ţarului Duş.in, a. 1348 (Hasdeu, Archiva ist. III. 120):

[8]) Hasdcn, Archiva ist. III. 143.

în fine unele disposition! se referiaû la penalităţile, ce aveaû se se aplice făcătorilor de rele. Cu deosebire, acesta lege era forte severă faţă cu cei ce distrugeau recoltele şi carî furau vitele delà păşune, ort din turme.

Din acéstçi codificaţiune imemorială, numită «Lex antiqua Valachorum», ni s'aii păstrat unele importante fragmente în aşa numitele Statute şi Con-stituţiunî ale Ţereî Făgăraşului din sec, XVI şi XVII, carî prin disposi-ţiunile, ce le conţin, şi prin forma lor de redacţiune, se deosebesc de statutele, constituţiunile si legile particulare ale celor alalte naţionalităţi din Transilvania, Ungaria şi Polonia.

Noi vom reproduce aicî câte-va dispoziţiunî din acesta «Lex antiqua Valachorum», punendu-le tot-o-dată în paralelă cu unele fragmente din legile celor XII tabule romane, cum şi cu alte percepte din legile vechî ale po-poruluî pelasg.

Leges **XII** labnlarum şi diferite alte dispoziţiunî din dreptul consuetudinar antic. — Lcx antiqna Yalacliorum *).

1.

Dacă boieriul încetiză din vie'iâ fără se aibă moscenilor'î în linie lărbătescă, moşiile sale ereditari vor trece la fraţiî condivisionatt ; în lipsa acestora, succesiunea în averea imobiliară se cuvine domnului pămentesc, find-că după hgea romăne'scă, moşiile nu trec la sexul femeiesc.

Tab. V: Si intestate moritur cuius suus heres nec (escit), agnatus proxim u s familiar habeto.[2]) Si agnatus nec escit, gentilis familiam nancitor.

Lex Romana Utmensis: Iile homo qui sic moritur, qui testa-mentum non faciat sua créditas.... si filii non sunt, ad suos propincos qui de pâtre sunt (débet pervenire) ... nam ipsa hereditas ad feminas venire non potest (Schupfer, L. R. U. p. 96).

De legitima patroni hereditate. (Digest. 1. XXXVIII. 16. 3).

Stătuta Distr. Fogaras (173): Quando Boyaronem mori conligerit et heredes non habuerit— Si — masculo caruerit: et filiam habuerit .... fratrès d i u i s i on al e s .... puellam (cum quarta parte puellari) contentant et hereditates_ad se redimant. Casu vero quod fratnbus dmisionalibus denceret.... Domi-nus terres t r i s .... puellam de talibus hereditatibus excludere valeat. . .. Quia in lege Valachorum hereditates sexum femineum non concernunt.

Aceeaşi ordine de succesiune la nobili-mea română din Banat şi Maramureş. (Cf. Pcsty, A Szôr. Bansag. III. IV.— Mihdlyi, Dipl. Maram. p. 257. 1421 et

passim).

') O parle din disposiţiunile legale, ce urmeză aici, sunt luate din Statutele Ţgrel Făgăraşului (Fogarasvidéki Statuturnok) dina. 1508 şi din Constituţiun Ue Districtului Ţerei Făgăraşului (ConstHutiones Distrlctus Terrae Fogaras), compilate în sec. XVI—XVII şi publicate în Monu menta Huu-gariae jurtdtco-historica de Dr. Kolozsvàri Sândor ţi Dr. Ôvâri Kelemen, (Tom. I, Budapest, 1S85). Paglnele Statutelor şi CoDstituţiunilor indicate mal sus se refer la acesta Culecţiune.

«) A se vede Goodwin, Le XII Tavole dell' antica Roma (Città di Castello, 1887) şi Dirksen, Ueber-sicht d. bisherigen Vcrsuche zur Critik u. Herstellung d. Zwblftafel-Fragmcnte (1824).

2.

Despre dreptul tiranilor la ghindă din pădurile domnilor păme/ilescl ţi ale boierilor.

Plinii lib. XVI. 6:

Cautum est practerea, lege XII tabularum, ut glandem in alienum fundum procidentem liceret colligere.

Stătuta Distr. Fogaras (p 175):

dum glandincs fertiles erunt.. . . ncc domini Terrestres, née Boyarones a colonis exigere waleant quicquam.

3.

Pedepse judiciare în contra celor ce distrug valul oraşului şi mormintele.

Tub. X:

Ne forum sepulcri bustumque usucăpiatur. (Cf. Cicero, Leg. II. 24).

Cicero, De Leg. II. 9:

Dcorum Manium jura sacra sunto. Hos leto datos, d i vos habento (Leg. sacr.).

Herodot, IV. 127 : Idanthyrsus, regele Scyţilor păstori, către Darie, regele Perşilor:

«Dacă tu voescî se ajungi cât maî în grabă ta o luptă cu noî, atunci se scit, că avem morminte părintesc!; vedf de Ie caută si dacă le vei găsi, cercă se le distrugi şi atunci vei vede, dacă noi ne vom lupta cu voi pentru morminte, ori nu ?»

Constit. T. Fogaras (p. 321):

Contra Valii circa Oppidum jacentis et Sepulcri diruptores pocna declaratur.

4.

Despre cel ce ocupă în mod ilegal casa şeii curtea altuia delà sate, or! delà moşit.

Tab. VII:

Hortus. — Haeredium. — Tugurium.

Stătuta Distr. Fogaras (171):

Qui domum vel curiam vel hortum in aliqua villa, vel terris, agriş, siue pratis eiusdcm .... absque Juris ordine potenţialilor occupauerint etc.

Despre limitarea pănieniiirilor vecine.

Virgilii Aen. XII. 897:

Saxum antiquum ingens .... agro positus, litem ut disccrneret arvis. (Cf. Homeri II. XXI. 405).

Conslit. T. Fogaras (p 323):

Limes quicumque . . , . runcatas Terras hahent, cum vicinis et commetaneis suis in bona harmonia signent, magnis et praeslantibus lapidibus. (Cf. ibid. p. 323).

6.

Controversele de hotare între moşiile vecine se regnle'zd prin arbitriî.

în controversele «de fmibus regundis>, Pesty, Krass<5 varm. tort. III, 25. 1347:
legile celor XII tabule dispuneau a se da
trei arbitri ca judecători. Ita ereccionem ipsarum metarum
„. _ , ordinassent.... quod partes adducent com-
Cicero. De leg. I. 21: . .. ,
' 6 muniter quatuor probes viros....
Controversia nata est de finibus-: in qua Quiquidem .... iusticiam inter ipsas partes
••-.(ex XII tabulis) très arbitri fines observent, vadànt et videant illas veras
gemus. ej rectas metaserectas exantiquo.
In actione finium regundorum, illud (Cf. Pesty, A Szôr. Bdns. III. 55. 1448).

observandum esse, quod ad exemplum quo- Pesty, A Szôr. Bânsâg, III. 145. 1503:
dammodo eius legis (XII tab.) scriptura est Banus Zewriniensis .... vtrasque partes
(Dig. 1. X. 1. 13). amonuimus, vt certos probos nobiles
viros ad id sufficientes iuxta ritum(le-gcm) Volahie eligant et adoptent etc. Despre rcambulacio et metarum ereccio iuxta modum Olachorum în Maramureş, se face amintire într'un document publicat de Mihâlyi, Dipl. Maram. 31. 1353.

7.

Despre cel ce insultă pe cine-va înaintea tribunalului.

Tab. VIII: Stătuta Distr. Fogaras (p. 174):

Si injuriam faxit alter! viginti quin- In sedeJudiciaria alter alteri verba de
que aeris poenae sunto. honestatoria dixerit, tune iile conuin-
catur in floreno vno. (Cf. Constit. T. Fogaras, p. 305).

8.

Despre boierii, cari se sulslrag delà plălirea contribuţiunilor si în modul acesta
păgubesc pe tiranii lor.

Tab. VIII: Constit. T. Fogaras (p. 326):

Patronus si clienţi fraudem fecerit . . .. quicunque .... inter Boërones in
sacer esto. d ol o dcprehensi fucrint (quod in miserae
Plebis maximam ruinam contributionem sub-terfugiant) eorum domos .... occupare possint illi qui pro talibus fraudulent i (i) s tributum deposuerint.

9. *Când vitele citi-va, mari*

cri mici, fac stricăciuni pe locurile altuia.

Si quadrupes paupcriem fecisse dica- Constit. T. Fogaras (p. 317):
tur, actio ex lege duodecim tabularum de- Si pecoradedie aliqua Loca invaserint
scendit (Dig. 1. IX. 1. 1). intcrdicta, ncc adeo notabilem damnum in-
tulerint, singulum Pecus redimatur Den. 1. (Cf. Stătuta, p. 171). Ibid. p. 317:
Si (pccora) vero n octu intraverint, neque adco magnum damnum feccrint, paritcr a singulo pccorc solvantur den. 2.

10.

Despre, ccî ce pasc cu vitele lor semănaturile si livedilt altuia,
orî fură de pe câmpuri u'rbă, ovës şi bucate.

Plinii H. N. lib. XVIII. 3. 4: Constit. T. Fogaras (p. 317):

Frugem quidem aratro quaesitam fur- Si quis potentiose . . . . sua pecora in
tim noctu pavisse, ac secuisse, puberi XII velita aliorum Loca videlicet segetes, pra-
tabulis capitale erat: suspensumque turn, impelleret, ... in tali casu ipse et
Cereri necari jubebant, gravius quam in ho- pecora ejus capiantur et se redimat fl.
micidio convieţuiri: impubem Praetoris arbi- 12. insuper damnum juxta aestimationem
tratu verberari, noxiamque duplione decerni. solvar.

Constit. T. Fogaras (p. 320):

. . . . qui Hcrbam, Avenam, ac cuius-cunque generis, et speciei frumentum ex campis.... invehunt. . .. ac qui suspicion! obnoxiantur, (Portarii) cos significant. (Cf. ibid. p. 318).

11.

Despre funii, care sparge casele, cri intră pe ferhtră.

Tab Vllf'

Si n ox furtum factum sit si im occisit . caesus esto. (Cf. Macrob. Saturn. I. 4).

Stătuta Distr. Fogaras, (p. 175):

Qui domos aliorum fodcrint, wel do fe-nestra intrauerint, căpiţe priuentur.

12.

Despre furul, care se ridică asupra celor ce voiesc si-1 prindă.

Cicero pro M. Tullio, fragm. 10: Atque iile legem mihi de XII tabulis re-citavit, quae permittit ut furem noctu liceal occidere, et luci si se telo dcfendat.

Cicero pro Milone, c. 3:

Quod. ..duodecim tabulae noctu r-num furem, quoquo modo; diurnum au-tem, si se telo defenderit, interfici impune voluerunt.

Constit. T. Fogaras (p. 318):

Si quis vero insurgeret, et se capi, aut pecora sua ex loco vetito impelli non sineret, eotum contuinax in *fi.* 24. convin-catur.

îndreptarea legeî (ed. 1652), c. 247:

Cela ce va ucide furu], cându-1 va găsi furându-î bucatele, acela nu se va certa .... de se va alia, că au sărit asupra stă-pânukiT cu bucatele.

13.

Pedepsă de mărie pentru cel ce fură Gaius, Comment. III. §. 189: Poena manifest! fur t i ex lege XII ta-bularum c a p i t a l i s erat.

Justini lib. II. 2:

Nullum scelus apud eos (Scythas) furt o gru v i us : quippe sine tecto munirncntoquc pecora et armenta inter syluas haben-tibus, quid salvum esset, si furări liceret?

oî, porci sen alte vite, mari or! mici. Statuia Distr. Fogaras (p. 174): Ex parte furum observetur antiquis modis, iţa videlicet, quod si vnum ouem vel porcum, sive a l i a s pccudes et pecora furauerit duodccies tamen soluat, ct sic caput suum redimat a p a t i - bulo, sicuti hucusquc consuctum fuit in talibus. ')

Un document din a. 1509:

Quod agiles Mussatt et Komsa.... coram nobis (Capitaneo T. Fogaras) .... sunt con-fessi in hune modum, quomodo ... fratrem ipsorum carnalem Mân vocatum in quoddam furt i ci n i u m, pro quo d e jure suspend! debebat, incidisse etc. (Colect. ndstră ine-dită).

') în Zaconicul luî S t e i an D u ş a n clin a. 1349 aflăm de asemenea unele precepte împrumutate din Lex a . n t i q u a V a l a c h o r u m . Aceste disposiţiunl ale legiî vecht roniunesct, ttecule în Zaconicul lui Dusan, sunt de regulă r6Ci traduse, alterate şi defectuoase, dupS cum résulta în particular din compor.T|iunea aniculelor 37, [52], 53, C-5 51 87 cu textul Statutelor şi al Constituţiunilor ŢSrel FăgSraşuluT. O traducere germani a codicehit luT ^"Şan se afla la E n gel în Allg. Welihistorie, XLIX Tli. 3 Bd. p. 293, şi alta francesS la A m i B o u *k* în La Turquie d'Europe, T. IV. (Ed. 1S40) p. 426.

14.

Despre cel ce piui foc IA casele, finul, ovesul orï paiele altuia.

Gaius, 1. IV. ad legcm XII. tabularum: Constit. T. Fogaras (p. 322):

Qui aedcsaccrvumvc frumcnti in Protocollo de praecautione eorundem iuxta domum positum combusscrit, vinctus, (incendiorum) nonnulli inserti habeantur ar-verberatus igni necari iubetur (Dig. 1. liculi 1° Nemo versus Plăteam in ordine XLVII. 9. 9). Domorum, Faenum, autAvenam, stramen .... collocet.

Stătuta Distr. Fogaras (173):

Incediary....Ignis Inccndio con-burantur.

15. *Despre răniri,*

Tab. VIII: Stătuta Distr. Fogaras (p. 171):

Si membrum rupsit, ni cum eo pacit Prius erat consuetude, quod pro effu-talio esto (Festus). sione sanguinis florenos 13 pro birsa-

Propter os vero fractum autcollisum gio exigebant.

trecenlorun» assium poena (ex lege XII tab.) c D T p

erat (Gaii Comm. III. 223).-Cf. Instit. D. " ^ " '

lustiniani, 1. IV. 4. .... si .... rusticum Nobilis momenta-vcrit (mulctctur) fl. 3.

16. *Despre ccï ce vor ucide pe alţii cu arma, venin, ori cu vrăji.*

Si quis hominem liberum dolo sciens StatutumComitatus Hunyadiensis.a. 1773.

morţi dui t paricidas csto. (Leges regiae). (p. 494):

Tab. VIII: Quicunque e praedestinata maliţia

Qui malum carmen incantasset - - • • •• aliquem quocunque tclo, pharnraco,

Malum venenum. aut arte magica occident.... cap.hs amputatione punietur.

17,

Despre cei ce întrebiiinfe'ză farmece, ca jJ iţe mana din semînăturile altuia.

Tab. VIU: Teodorescu, Poesiî pop. (p. 384):

Qui frugcs excantassit Neve Descântec pentru desfăcutul farmecelor:

alienam segetem pellexeris. «Fapt cu luatul manii vacilor şi a oilor .... fapt cu luatul manii grâului şi a păpuşoiului şi a tote semenătu-rile .... Lună luminată, se vii se ieî faptul din ţarina mea, din grădina mea etc.»

Credinţa, despre luarea manei

din seme na t uri cu vrăji, a existat, după cum vedem, şi la poporul român ; a trebuit astfel, că vechia lege românescă se conţină o disposiţiune penală şi în privinţa acesta, după cum era cuprinsă în cele XII tabule şi în Lex Baiuvariorum, tit. XII: si quis messes alterius initiavcrit maleficis arti-bus etc.

18. *Despre trădători şi cet*

ce se ridică în contra autorităţile.

Lex duodecim tabularum iubeţ, cum qui Stătuta Distr. Fogaras (p. 170): hostem concitaverit, quive civem hosti tra- Proditores, infidèles Cast'H, căpiţe pri-diderit, căpiţe puniri (Dig. 1. XLVIII. 4. 3). ventur.

Cicero pro M. Tullio, fragm. 10: Ibid. (p. 175):
recitavit... legem antiquam de legi- Qui.... contra Castellanos vel Officialcs
bus sacratis, quae jubeat impune occidi et homines eorum insurgere auderent ex
cum, qui tribunum plebis pulsaverit. tune căpiţe priventur.

19.

Despre cel cari fug din luptă in timpul rZsboiuluï.

Livii 1. XXIV, 20 : Schard, Script, rer. Germ. (Ed. 1574),
et recepti pcrfugae treccnti septua- P' ^276:
ginta; quos cum Romam mislsset consul, Haec est Valachorum consuetude,
virgis in comitio caesi omnes, ac de saxo ut eos omnes qui ex pugna évadantes do-
dejecti. mum revertuntur suppliciis gravio-
T -, . wv ribus, quam si in bello cecidis-
Ibid. 1. XXX, c. 43: sent '.
afficiant. De perfugis gravius, quam de fugi-
tivis, consultum; nominis latini
qui crant, securi percussi,
Romani in crucem sublati. (Cf.
Dionys. VII. 40).

20.

Jn fera Făgăraşului, pedepsa pentru perderea capuluî se puica pronunţa Humai de tribunalul superior al acestui ţinut.

Tab- IX: Constit. T. Fognras (p. 328):
De căpiţe ci vis nisi per maximum Quod in hoc Districtu Terrae Fogaras
comitiatum.... ne ferunto (Cic. Leg. IU. non aliud Forum sit, quod Jus Gladii
?' *'). ' habcret (quam Foparasiensis Seclcs Superior, quac etiam Sedes Capitaneatus appellari solet).

21. *Legea **vechia** interzice*

Itfinarea in biserică peste corpul celui decedat.

Tab X: StatutumArbcnsisciv. (scc.XIV),l.lV. 12:
luli^eres . .. . neve lessum funcris quodjmulieres non possint pro aliquo
v8 ''aluc''^. «-----Womib boccare: nisi illo die quo morietur
.... Insuper nullus homo audeat se pro-j i cere supra aliquem

mortuum in ecclesia. (Bibi. Acad.
din Agram. Ms. Nr. II. d. 4). ')

n scrisorea anexată la acest manuscris, D. SpirMone Murvan scris: Se ui sono trauie in quesK[1] • [O1] » (Arb$_e$j delU Popolailone Valacc» o Rumena.

Esiliul, ca pedêpsâ judiciară, pentru cet ce au comis anumite furlurï, art au devastat moşiile altora cu omeni arma/1 străini.

Esiliul, sub forma de «aquae et ignis interdicţie», a esistat la Romani încă înainte de cele XII tabule. (Cf. Dionys. Hal. II. 53).

O sentinţă a tribunalului din Făgăraş

delà a. 1500 :

quod cum— in oppido Fogaras iudi-cium facere consedissemus … in nostrum iu-dicium cxtitit inducta (sic), quod filius quondam Juga de Beriwoy nomine Man perfur-ticinium suurn amisisset. . . . Boicrona-tum suum .... idem fuissct in exil iu m po-silus—vt moş predeces sor u m fuit etc. (Col. nostră inedită).

în Maramureş, sentinţa pentru trimiterea cuî-va în c si li u se pronunţa în adunarea generală a întregeî nobilimî şi a fruntaşilor comitatuluT.

Mihdlyi, Dipl. Maram. p. 363.

1453) :

Nos.... Cornes — et universi nobiles Co-mitatus Maramarosicnsis .... nobiles viros Michaelem et Gcorgium Ficze dictos... ratio-nu et prctextu— quorundam latronum alicnorum... . et dopopulacionis posscssionis nobilis Petri Gcrhes . ... cum univcrsis procenbus prescript! Comi-tatus .... (in) cxilium duximus ponen-dos.... ipsos— exu l es captivarc et pos-scssiones eorum dcpopuhrc commiseramus.

Pedepse judiciare pentru fe/Heile beţive.

Lactantii Div. Inst. lib. 1:

Clodius . . . . refere, Fauni hanc uxorem (Fatuam Faunam) fuisse: quae quia contra morcm . . . . clam vini ollam ebiberat, et ebria facta crat; virgis myrtcis a viro usque ad mortem cacsa.

Plinii lib. XIV. 14. 2:

Non licebat id (vinum) feminis Romae bibere .. . . Egnatii Mcccnii uxorem, quod vinum bibissct c dolio, interfectam f us t i a marito.

Constit. T. Fogaras (p. 333):

Fa cm i na ebria inventa prima vice fl. 1., secundo vero in Cippum inclusa verberi-bus

24.

Legea vechia itilerdice căsătoria între Loicrl si ţcranî.

Tab. XI:

Ne patribus cum plebe connubium sit.

Legile cele vechi tradiţionale (nescrise) ale Brachmanilor din India conţineau de asemenea dispositiţiunea, că nu se putea lua în casat oria o femeia din al t trib. (Diodor. II. 41. — Strabo, XV. 1. 49).

înŢera Făgăraşului, căsătorii intre boieri şi tèranï nu se făceau.

în România, căsătorii înlrc rcdaşî şi clăcaşî nu se fac (Hasdeu, Columna, IX. 178).

legea vechia romanes că, căsătoria simitltaneă cu douS ori mal multe femei

era permisă.

Scopul suprem al căsătoriei, din punct de vedere a! legislaţiuniî, a fost în timpurile archaice înmulţirea némuluî şi conservarea statului.

Uranos (Munteanul), cel mai vechiû rege al locuitorilor de lângă muntele Alias şi de lângă Oceanos potamos (Istru), avuse 45 copii cu mai multe femei (Diod. III. 57).

Priam, ultimul rege al Troieî, povestesce lui Achille, că a avut 50 copiT, din cari 19 de la o singură femeia, ér pe cel alalţî cu femeile din casă (Homer, II. XXIV. 495),

Rcgiî Scyţilor aveau maî multe femcî (Hcrod. IV. 78).

LaThracI şi Geţî esista un vechia obi-cciu, ca fic-carc bărbat se aibă cite 2 — 12 şi chiar maî multe femeî (Strabo, VII. 3. 4.-Herod. V. 5).

Acest obicciu a fost o-dată apropo general la tete populaţiunile de rasă pclasgă. Tacit (Germ. 18) scrie: nam (Germani) prope soli barbarorum sin-gulis uxoribus contenţi sunt, c.xceptis ,id-modum paucis, qui. ... ob nobilitatem plu-rimis nuptiis ambiuntur.

Aceleaşi moravuri esistau de fapt şi în a r -mata romană, recrutată din provincii, după cum résulta din privilegiile date veteranilor, prin cari li se confercsce j u s connu-bii numai cu o femeia: dédit et connu-bium cum uxoribus, dura taxat s i n g u l i si n g ui,-i s; seu: dum taxat singuli s c t primis uxoribus (C. I. L. voi. III).

In unele păr^I ale Transilvaniei, a mal esistat încă până în sec. XVI, obiceiul de a ave mal multe femei. Delà a. 1543 încdce insă, Icgislaţiunea Transilvaniei începe a lua mësurî severe în contra acestor moravuri.

Mon. Hung, jur.-hist. I. 513 :

Ex communi tocius Vniversitatis Saxo-num congrcgatione (a. 1543): Conclusmn est, quod . . . . Valachi vxores légitimas habentes, et alias superinde ducentes ca-p i t i s pocna plecti debent.

Statutum Com. Hunyad. a. 1773 (p. 494):

Çjuicunque (V a l a c h u s) Criminc .... B i -gamiae, aut Polygamiae semeţ conta-minaverit, ac polluent, g 1 ad i o ferietur.

Decisiunea dietei Transilvaniei din a. 1554 :

(In terra Fo garas) viri duas uxores habentes .... solită poena puniantur (Den-susianu, Doc. priv. ist. Rom. II. 5. 168).

Vcrancii Exp. Solimani (ap. llarianu, Te-sauru, III. 160):

Licet enim eis (Valachis) omnibus com-muniter et duas et t r è s uxores ha-berc, nobilibus ac potioribus etiam plu-res; vaivodis vero quot volunt, liberum est; ....illarum quoquelibcri.nihil obstante quod concubinarum speciem prac s'^ ferant .... pro l e g i t i m i s habenlur,successioncsque dominationis sortiuntur. (Cf. ibid. p. 179).

Anon. Belae reg. not. c. 11:

Menumorout (dux byhoricnsis) .... plurimas habebat arnicas.

Mir cea cel Mare, Domnul Terci ro-mâncscî, încă a avut copii du la mal multe femei (E n g e l, Geschichtc d. Walachey, p. 162).

vechia românucă permitea desfacerea căsătoriei legitime

prin repudiare.

Plutarch, Romul. c. 22: Stătuta Distr. Fogaras (p.

172):

O ordonanţă a Iul Romul permitea barba- Boyarones sine
r u s t i c i valachi
tulul despărţirea de femeia şi fără causa vxoribus proprys
matnmonialitar Juneţi, si egitimâ, sub condiţiune, ca jumĕtate
din maritus wel uxor verurn matrimo-

averea bărbatului se fie adjudecată femeieï, ér ceea laltă juraStatc deiţeî Ceres.

In Grecia, bărbatul putea ori când se repudieze femeia, sub condiţiune, ca së-ï restitue lucrurile ce le adusese, orï së-ï plătescă lunar câte 9 oboiî ca interese pentru fic-careminăgrecescă. (Pauly, Real-Encycl. U [1842] v. Divortium).

Cele XII tabule, permiteau de asemenea repudiarea, sub condiţiune, de a se da femeieï lucrurile, ce le adusese. (C ic. Phil. II. 28: suas res sibi habere jussit ex duo-decim tabulis. Clavcs adcmit; exegit).

n i u m non obscruaret; Extunc talis pars non obseruans, portionem suam in he-reditatibus, quam in rebus amittat, portio vero pars (partis) obseruantis vna cum he-reditatibus suiş sola (salva) remancat.

Stătuta Dislr. Fogaras (p. 172):

Boyaroncs more et lege ipsorum vxores a se abycere vcllent et cum casdcm (sic) amplius mânere nollent, pars separans, castellano . . . . soluat pro birsa-gio florenum vnum. Rusticus Valachus similiter, uxorcm abycere voluit . . . . bo-yaroni suo . . . . soluat asporas noucm.

Gratiani De I. Ilcraclide Despota (Ed. 1759) p. 21:

Matrimonia viri (Valachi) vel minimis de causissaepesolvunt remisse uxori nunei o pensisquc fisco duodecim denariis.

Wrancii De situ Transsylvaniae, Molda-viae etc. (ap. llarianu, Tesauru, III. p. 179):

matrimonia . . . da t o repudii libelle, et pccunia quadam adtnodum modica, in signum dissolutac desponsalionis uxori rcd-dita, dirimcre nullum nefas est.

27.

Dufă legea vechia româncscă, căsătoriile străinilor cu femei române, în cuprinsul teritoriuhtl român, erau prohibite. O ast-fel de căsătorie -nelegitimă nu putea se confe-re'scă străinului si copiilor sel nici drepturi politice, tiicî civile, pe pămenlul românesc.

Scneca, De Benef. IV. 35:

Promis! tibi filiam in matrimonium ; postea peregrinus apparuisti; non est mihi cum externo connubium. Eadcm res me défendit, quae vetat. (Cf. Liviu, lib. XLIII. 3.

Revista nouă, An. III. 302. Chrisovul luî Ion Ştefan Michaiû Racoviţă din a. 1764:

De vreme ce străinii, carii vin aici in ţeră .... se şi insera, t'c ia ă femei de aici de pâment şi fete de boiarî şi cu multe feluri de mijlociri intră şi în rondul boiarilor cu diregatoriî .... obicei vi, ce r C u s'a înrădăcinat aici în pâm6n-tul ţcrei, hotărîm Domnia mea, că de acum înainte nimeni din străini se nu se mai insère aicï In păme n tul ţ ë -reï şi se ia fată de pămenteanşi pămenteniî iarăşi să nu îndr ă s -nescă a-şî da pe fi a sa sau alte rudenii după străini, măcar ori cine ar fi, pentru că ori care de acum înainte va face peste porunca şi hotărîrea acesta a Domniei mele se scic, că cei însuraţi *se* vor isgoni din pămcntul terci împreună cu femeia, şi totă averea lor se va lua pe sema Domniei etc.

Ditfâ vechia lege romă/icscă, străiiiiî erau incapabili de a câştiga si stăpâni avere imobiliară j>e teritoriul districtelor, ori al fërilor românesd.

Tab. Ill (r. VI):

Adversus h os t e m actcrna auctoritas.

Cicero, De off. I. 12:

Host i s enim apud majores nostros is dicebatur, quem nune percgri n u m dici-mus. Indicant duodecim Tabulae: «ut status dies cum hostc», itemque: «adversus hos-tem aeterna auctoritas».

Ast-fel străinul (hostis), după cele XII tabule, nu avea nicî drepturile publice, nicî drepturile civile ale cetăţianului roman, în particular, el nu avea dreptul de a cum-përa, de a poseda şi do a vinde în mod legitim (jus commercii).

în contra străinului, dreptul de proprietate şi de posesiune, al cetăţianuluî şi al statului roman, nu se prescria în vecî.

Pesty, A Szorcny vcirmegyei oldh kerule-tek, p. 73 — 74. a. 1457 :

Nos Ladislaus Dci gr. Hungarie .... Rex .... omnia et singula eorundcm Vala-chorum ctKeniziorum priuilegia .... perpctuo valitura, roboramus .... Et .... dccrcuimus a modo in postcrum in prefatis octo districtibus (Valachorum) nuli o un-quam tempore a l i c u i o extranee possessioncs et v i l l a s donare.

Pesty, A Szor. liânsdg. III. 300. 1561:

Nicohus pobora in vniversitatis dominorum nobilium Comitatus Zewriniensis (nomine) asscrens: habere ipsam vnivcrsilatem nobi-lium effi cacia priuilegia, ne videlicet maiestas Regia cuipiam in Comitatu i p s o Z e w r i n i e n s i Bona non habenti Bona con ferrcpossit.

Acesta disposiţiune a Icgiî românesc! este archaică. O inscripţiune romană din a. 201 ,d. Chr. aminlesce de legile antice alo locuitorilor din Tyrn (Cetate albii, Ak-hcr-man), după can singuri numai reprcscn-tanţiî municipiului Tyra, nu imperatul, puteau se conferescă unui străin dreptul de cetăţian în acesta localitate.

C. I. L. voi. III. nr. 7S1 :

Epistula imp. Severi ct Caracallac ad He-raclitum: quod attinet ad ipsos Tyranos quique abiis secundum leges eorum in nuinerura civiurn adsumpti sunt, e x pristino more nihil mutare volumus.

. în a. 1525, bctrânii târgului Va si ui û cer de la Ştefan Vodă cel tênër se le facă dreptate pe legea be t rână, se ice din manile Armenilor, Jidovilor şi Grecilor locurile de casă, fonaţelc şi prisecile, fiind-că, după legea bătrână, s t r ă i n i i nu au drept se cumpere ocinî, locuri de casă, de fenaţe, de prised. Kr Domnul hotărcsce: «ma ocinï nimenî, veri

care străin, fire-ar şi Grec, n'are volnicie in pămentul nostru moldovenesc a ţine veri a birui» (Uricariul, I. 139;.

29. *După legea vechia romănfscă, Sâmbeta era diua legală destinată pentru audic/t/e înaintea tribunalului.*

Lex Alamannorum, tit. XXXVI:	Constit. Distr. T. Fogaras (p. 304):
1. Conventus autem sccundum c on s v e-tudinem antiquam fiat in omni cen-tena coram Comite ... et coram Centenario.	Juxta antiquum et in praescns usque rctentum modum ac cons vet udinem terminus Celebrationis Sedis Judjciariae praefixus est dies Sabbathi.
2. Ipsum placitum fiat de sabbato in sabbatum.	

încă înainte de introducerea creştinismului esista la poporul roman un ciclu calendaristic de 7 dile, despre care însă vechii autori nu fac aprope nici o amintire. A şoptea di din acest ciclu se numia sabbatum.

In acesta privinţă, Suida (v. îâ^atov) scrie: Sâmbăta era a şeptea di din ciclul de şepte dile, pe care o venerau Romanii».

Filosoful Seneca, născut în Hispania la a. 3 d Chr., amintesce de asemenea (Epist. 95), că esista un obicuiû vechia la Romani se aprindă candelele in diua de Sambe t ă (Accen-dere aliquem lucernam sabbatis).

După Ovidiu (R. Am. 219) însă, Sâmbetele erau venerate do că t re peregrini (peregrina sabbata);'o numire generală, care după cum vedem se raporta la toţî străinii, nu numaï la Ebreï.

Un vechiu oraş cu numele Sabata se aHă situat pe teritoriul Etrurieî, lângă un lac frumos, în apropiere de Roma (Strabo, V. 2. 9). Liviu (XXVI 33) amintesce de o grupă de locuitori numiţi Sabat in i de pe teritoriul Campaniei.

Este afară de orï ce îndoiclă, că Ia populaţiunile de rasa pclasgă, numele dileï sëptëmâ-nale «Sâmbetă» este anterior creştinismului, şi că prin urmare nu este biblic.

Sabinii şi Umbrit adorau pe o vechia divinitate naţională, sub numele de Sabus (Dio-nys. II. 49.— Sil. Ital. VII. 424). Acelaşi Sabus, numit do Virgiliu Sabinus, ne maî apare ca un strămoş al regelui Lat i n us (Aen. VII. 178).

In Thracia, după cum ne spune Macrobiu (Sat. I. 18), Liber pater séû Bacchus era adorat ca divinitate a sôreluï sub numele de Sebazius, Sabazius, Sabadius, (un cuvent compus din Saba(s) şi d i u s , Saba deul); unde mai avea şi un templu de formă rotundă pe o colină, numită Zilmissus.

Acest Sabadius séû Sabazius al Thracilor, ori cu alte cuvinte al populaţiunilor gete, ne apare ca una şi aceeaşi divinitate cu Sabus al Umbrilor, Sabinilor şi Latinilor. Acestei divinităţi s o l a r e se vede, că a fost consecrată la seminţilc vechi pclasge diua a şeptea din septemână, sabbatum, rom. Sâmbeta.

In dialectul Venetian, Sâmbeta se numcsce şi astă-di Sabo (I3oerio, Diz. d. dial, venez. 1861, p. 590), adecă diua consecrată lui Sabus. In ptovinr.ia Neapolului se mai aude şi în timpurile nostre espresiunca caracteristică pentru acesta di: nun c'e s a b e t t o senza sole,

«nu e Sâmbetă fără sore» (Andreoli, Voc. napol.-ital. p. 578).

In Transilvania maî aflăm încă unele urme importante despre cultul divinităţii Sabus. Una din mănăstirile cele mai vechi şi mai celebre ale Tëreï Făgăraşului a fost cea de la Sâmbetă, o localitate, al cărei nume derivă fără îndoielă delà un vechiû sanctuariû al divinităţii adorate o-dată acolo.

In dialectele medievale ale Gallic! (FrancieT), cliua Sâmbetei se numia sambba-di (Littré, Diet. v. Samedi), un termin, în care vechia divinitate Sabus ne apare sub numele de Sambba.

In Transilvania, se maî audia pe la începutul sec. XIX-lea cuvântul Sam be a şi sfântul Sâmbean, ca o formulă de întărire seu dejurăment (Lexicon valach.-lat., Budac, 1825, v. Sîmbé).

Cele 9 nimfe (muse), can însoţiau pe Sabazius in căletoriile sale (Diod. IV. 4. 1) se numesc în descântecele române «nouă sambe albe» (Schmidt, Das Jahr u. s. Tagc, p. 15) Probe evidente, că Saba-zius al Thraco-Geţilor era identic cu Sabus si cu Sa m -bea, de la care derivă numele dilcî Sâmbeta.

Vechiul us, de a ţine judecăţile în diua de Sâmbeta, i-1 aflăm conservat şi in Lex Alamannorum.

Jn fine aceeaşi consuctudine a esistat o dată şi in părţile de sus ale Italiei, in provincia Dolonieî se mai aude şi astă-dî cspresiunea: «mancar un sabet a ori» (i lipsesce cuî-va Sâmbeta), cu înţelesul de : «non aver tuto il suo giudizio», adecă ia rcmâné scurtat în drepturile sale» (Berti, Voc. bologn.-ital. II. 275).

Din acesta disposiţiune a legiï vcchï résulta aşa dar, că Sabus seu Saba-zius a fost o divinitate principală a triburilor pelasge din nordul Dunării de jos.

Nume personale şi de familie Savu, Savul şi Săulea sunt până astă-dî forte răspândite în ţera Făgăraşului şi în judeţul Muscelului din România. Pe la a. 1679 aflăm pe un Sava Basarab (Hasdcu, Etym. magn. III, 2543).

Fratele luî Anacharsis (594 a. Ç.) porţi Ia Herodot numele de S a ui io s (Săulea). Sfântul creştin Sava (Sabas), înecat în apa Buzăului (Musaeus), incă a fost originar din Dacia (Acta S. Sabae martyr, în Acta Sanct. Hung. I. p. 199).

IV

După cum vedem, acesta legiuire vechia a poporului român, numită «Lex anliqua Valachorum», «antiqua et approbata lex districtuum volahicalium uni-versorum», «Jus Volahie» şi «Jus valahicutn», ce conţinea disposiţiunî din tote ramurile dreptului public şi privat, se reduce la o vechime forte depărtată.

Fără îndoielă, că acesta constituţiune tradiţională a poporului român este in fond una si aceeaşi cu aşa numitele Leges Bellagines din sec. VI, despre carî ne face amintire Jornande *).

[1]) Statutele Tëreï Făgăraşului (Fogarasvidéki Statutumok) din 1508, ne apar, în ce privesce particularităţile limbcT, numaî ca o simplă traducere latină de pe un text romanesc maî vechia, după cum acesta résulta din espresiunile: gr a ui ta ţes Boyaro-num (greutăţile boierilor); filiam prefacere hacrcdcm masculinum; fur iste solito more vocaturlnduspes (fur, care intră pe din dos); proditionc

domus (prădăciunea casei);
umanitatem amittant (se pcrdă omenia), unapinta vini (o pintă seu cupă de vin).

Aicï cuvôntul Bellagines arc însă o semnificaţiune etnică '); este o espresiune identică cu Bellacenae seu Bellacorum, adecă Legile B e l -I a c i l o r, cum se maî numiau în epoca romană unele tribun barbare ale familieî pelasge.

Terminul geografic de Blacena ni se presintă la Dunărea de jos încă cu 200 anï mai înainte de timpurile lui Jornande.

în actele conciliului ţinut la Sarclica (Sofia) în a. 343, aflăm pe lângă alţi episcopï aï Daciei aureliane şi pe un Athenodorus a Dacia de Blacena[2]). Aici «Blacena» pote se fie numele oraşului de reşedinţă al episcopului Athenodor; însă pdte se fie şi numele eparchieî sale. în tot caşul, «Blacena» este o numire topografică delà Dunărea de jos, şi care ne indică că acest oraş, ori ţinut, a fost locuit de Blacenî încă înainte timpurile luî Jornande.

Acelasî înţeles cu numele de Leges Bellagines si Lex Val a eh o-r u m î-1 avea în sec. III a. Chr. şi terminul grecesc de Blacennomion (teXoj, vectiga!), derivat din Blaconnomos, o lege tradiţională, după care se guvernau Blachiî stabiliţi în părţile de jos ale Nilului [3]).

In ce privcsce manuscrisul al doilea, sub numele de Constitutiones D i s t r i c t u s Terrae Fogaras, acesta conţinea in mare parte numai simple estrase din o condică rnaï vechia de articule si edicte (Protocollares articuli et edicta. Tit. XIX. art. 9), şi care se păstra la Căpitănatul Tëreï Făgăraşului. Unele disposiţiunî din Constituţiunile aceste portă datele de 1635 şi 1690; altele însă amintesc de Dux seu Ducele Făgăraşului (Tit. XIX, art. 4), şi de vajvodales homines, un fel de comisari judecătoresc! al voivodului; o numire ce se vede a fi rëmas din timpuri vechi, de ôre ce Căpitanul T. Făgăraşului, care ţinea maî târdiă locul Voivodului de o-dinioră, avea dreptul să pedepsescă pe aceşti comisari; erau aşa dar însărcinaţii şei (quos [vajvodales homines] Dominas Capitaneus, legaliter puniat. Tit. VII, art. 2). Résulta aşa dar, că o parle din articulele acestor Constituţiunî avuse putere de lege şi în timpurile, când Făgăraşul constituia un Ducat seu Voivodat.

[1]) Esemple analoge sunt: Lex Salica, Lex Burgundiorum, Lex Alamannorutn, etc.

[2]) Migue, Patrologiae cursus. Ser. lat. T. LVI. p. 54.—«inii Sevcriui Concilia gcneralia. Lutetiae. 1636. I. 523—524. —Mai notăm, că Blacaenus, ca nume familiar, adecă de origine din o Blacaena ôre-care, ne apare şi pe o inscripţiune romană din A s t u r i a (C. 1. L. II. 2633), unde după cum am vëdut maî sus, se aflau triburi emigrate din regiunile Scyţ'eîîncă înainte de cucerirea peninsulei iberice de către Romani.

[3]) Un cuvent compus, în care ultima parte ne apare ca un adiectiv

neregulat format din VOJJ.OÇ, lege. Impositul fiscal din Alexandria era basât, pe 'o TÛJV ir/.axAv vojio;, după cum dările fiscale ale Românilor din Transilvania, Ungaria, Polonia şi Serbia încă se întemeiau pe Lex antiqua Valachorum. Cf. Henr. Stephanus, Thesaurus 1. gr. v. BXoty.syv'Ju'.ov: Quoniam scilicet in legibus erat ut tuiv B).c<vi<uv nomine id penderent qui sciscitatum eos adibant (Etym. Magn. p. 199. 10. Sch. B/.ay.mvvoiuov). — Pic, Abst. d. Rum. 142. 1493: antiqua eorum (Valachorum) lege... vitulum trium annorum exi-

în ce privescc istoria legislaţiunn vechî pcîasge ne prcsintă un deosebit interes asemenarea cea marc, ce esistă între Lex a n t i q u a Valacho-rum si între fragmentele, ce ne-aû maï remas din cele XII Tabule aie Decemvirilor romanî.

Ambele legislaţiunî se baseză pe aceleaşi principii juridice. Ele se refer la aceleaşi timpuri archaice, la aceeaşi constitufiune a societăţiî, în fine la acelasî mod de vieţă şi la aceleaşi trebuinţe.

Istoricul Paul Joviu, născut pe la finele sec. al XV-lea, avuse drc-carî cu-noscinţe despre acest vechiû codice de legi al Românilor, fiind că densul a rëmas surprins de caracterul antic al acestor IcgT, pe cari Ic credea că sunt în realitate numaï legî vechî romane [!]).

Despre cele XJI tabule ale Decemvirilor se credea în general, că ele au fost împrumutate din Grecia, în particular din legile Athenienilor *-).*

Polybiu însă, născut pe la a. 204 a. Chr., ne spune cu totul alt ceva: că vechia constituţiune şi administraţiune a Atheneî nu se ascmcna, nici în fond, nici în formă, cu instituţiunile Romei. Poporul Athcncî, dice densul, a fost tot-de-una asemenea unor corăbiî fără guvernatori [3]). De asemene scrie şi Dionysiu din Halicarnas : că l e g i l e celor XII tabule erau cu mult mai escelenteşi mai bune de cât l e g i l e Grecilor [4]) ; cr Tacit, la rendul seu, scrie, că Decemvirii însărcinaţi se prcsinte un proiect de legî pentru Romanî, au cules d i n t d t e părţile, unde au putut se afle ceva bun [B]).

în fine, maï aflăm la Serviu o importantă notiţa istorică, că F a l i s c i î din

gatis.—**H.isdeu,** Coloniile române din Galiţia, p. 43, 1541: census, omnem daciam, more aliarum villarum Val a eh i ca ru m dabit quolibet anno.

') Pauli **Jovii** Hist. libr. XL (cd. Basiliac, 1567, tom. II. p. 310): A pud Valachos enim, non Romanae modo disciplinae cerţi mores et leges virent, şed ipsa quoque Latinae linguae vocabula scruantur.

[2]) Livll 1. III. 31: missi legaţi.,. jussique incluras leges Solonis describcre, et a l i a r u m Graeciae civitatium instituia, mores, juraque n oscere. — Ibid. Ill 33: Decemviri creaţi .... His proximi habiti legaţi très, qui Athenas icrant .... sirnul peri-tos legum peregrinarum ad condenda nova jura usui fore credebant.

") Polybii lib. VI. 43—51.

***) Dtonysit** lib. XI. 44.

[5]) Tacltl Ann. III. 27: creatique decemviri, et, a c c i t i s quae

usquam egregia, compositae Duodecim Tabulae.—Krucger, Histoire des sources du droit romain (Paris,

[94]) p. 17: il faut se garder d'attribuer une origine grecque à la plus grande partie des dispositions des Douze Tables .... les fragments que nous possédons ne laissent pas de doute à cet égard.

Etrun'a au fost numiţT 6menï «drepţi», fiind-că Romanii au trimes la donşiî pe Decemviri, şi aceştia au copiat de aicî multe disposifiunl legali şi au mai luat şi unele suplimente la cele XII tabule ').

Fdliscii, scrie Strabo, aveau o idiomă particulară, cî aveau ciredile şi turmele cele m aï frumése si câmpurï forte bune de păşune [2]). Probabil, că acestï Faliscï, popor maï mult pastoral, carï maï aveau şi un renume tradiţional de émenï «drepţi» (epitet particular al Geţilor), se fi fost numai o grupă de Blacî seu Vlascî[3]), emigraţi din regiunile Carpaţilor si ale Istrulul de jos.

Faptul însă rernâne positiv, că cele XII tabule aie Romei nu conţineau nimic original; ele erau numai o simplă operă de compilaţiune din legile şi consvetudinile cele vechî ale triburilor pelasge, carï, după credinţa generală, maï aveau şi autoritatea unor legi «sfinte», rëmase din bëtrânï.

Populaţiunile de rasă pelasgă au avut tot-de-una o deosebită veneraţiune pentru instituţiunile lor vechî, seu strămoşescî (vetus moş).

Romul, scrie Dionysiu din Halicarnas, după ce a pus primele fundamente ale Romei, după ce a fortificat'o cu şanţurî şi murï, a convocat la adunare pe cetăţenii noului oraş, şi punendu-le în vedere, că liniscea si fericirea fiecărui stat depinde de la forma guvernului, a cerut se-şî dea părerea: că după ce fel de constituţiune voesc se fie guvernaţi: dacă voiesc se asculte numai de unul, ori de maï puţinî, seu dacă voiesc se încredinţeze pădirea legilor întregului popor; ér eï răspunseră: Noi nu avem trebuinţă se" fim guvernaţi după forme noue, ci voim se fim guvernaţi în modul, după cum strămoşii nostril au aflat că e mai bine, şi modul acesta, care ne-a rëmas de la betrânl, noî nu-1 vom schimba, nici nu ne vom depărta de aşedămin-tele lor, cari credem, că au iost stabilite cu multă înţelepciune [4]).

în Roma, mal vedem, că legile Decemvirilor se promulgă cu aceleaşi formalităţi tradiţionale ca şi în Dacia.

în regatul luî Atlas —din părţile meridionale ale Dacici — cele mal vechi legî din timpurile preistorice au fost gravate pe o columna de aramă galbină [5]).

Tot ast-fel ne spune Dionysiu, că legile Decemvirilor, la început numai

') Scrvius, Aen. VII. 695: Justos (Faliscos) autem dicit, quia populus Roraanus missis decern viris, inde multa jura collegit, et nonnulla supplementa duodecim ta-bularum accepit.

') Slrabonis Gcogr. lib. V. 2. 9.

[a]) Cf. pag. 863.

«) Dionysii Hal. lib. II. 3—4.

[5]) Platonis Critias (Ed. Didot, vnl. U. p. 259).

10 tabule, corectate, primite de senat şi votate de popor, au fost gravate pe columne de aramă, expuse în for şi aduse ast-fel Ia cunoscinţa publică O-

în fine, mai aflăm la Romanî încă un alt obiceiu juridic, împrumutat fără îndoielă din Dacia.

A^athyrşiî, de lâng rîul Maris (Mureş), aveau obiceiul, cum scrie Aris-totcle, se cânte legile lor -), fie din causa, că le considerau ca legî sfinte, on pote numai din motivul, după cum presupune Aristotclc, ca legile se nu fie uitate.

AcelaşÎ mod de veneraţiune î-1 vedem introdus si la Romani pentru legile celor XII tabule. Tinerii Romanî, scrie Cicero, învăţau, până în timpurile sale, se cânte legile celor XII tabule: discebamus enim puert XII (tabulas), ut carmen necessarium [3]); un obiceiu, care de sigur a fost împrumutat de la Agathyrşî, singurul popor, care în timpurile vechi î-şî cânta legile sale.

VI

O parte din legile cele sacre ale Romanilor, anteriore celor XII tabule, o formau, după cum spune Dionysiu, legile feţi al e (jura fetialia), ce conţineau prescripţiunile cele sacre: cum se ceră satisfacţiune delà inimici', cum se declare resboiele şi cum se încheie tractatele de pace.

Romaniî împrumutase aceste legî în timpurile lui Numa, ori ale lui Ancu Marciu, delà alte seminţii pelasgc; însă pe la finele republiceï nu se mai scia cu deplina siguranţă de la carî poporc anume. Tradiţiunile vechi aminteau numaï de doue popôre, de Faliscî (Aequicoli) şi de locuitorii din Ardea, de la cari se credea, că au fost copiate aceste legî [4]).

In acesta privinţă, Dionysiu scrie:

Falisciî şi Fesceniî mai păstreză încă până astă-dl uncie urme puţine ale originii lor pelasge. în oraşele aceste au esistat timp îndelungat multe instituţiunî archaice; ast-fel, de câte ori aceste oraşe aveau trebuinţă se porte resboiu cu alţii şi se respingă agresiunile lor dincolo de hotarele sale, eî trimeteau în fruntea trupelor sale drc-care preoţî feţiali fără arme r')．

Aceştî feţialî aveau se îngrijescă, că poporul roman sfi nu facă un resboiu PC nedrept cu alt popor fédérât, si în caş clacă un alt popor a violat le-

') Dionysli Hui. lib. X. 57.

") Aristotells Probi. Sect. XIX. 28.

") Ciccronis Leg. II. 23.

*) **Uiouysii Hal.** lib. II. 72.

') Dionysii Hal. lib. I. 21,-Livii lib. I. 32.

gaturile internaţionale, poporul roman se trimită legaţT, cart se ceră prin graiu viu repararea nedreptăţii, şi numai în caş dacă cererile aceste rernâ-neau ncsatisfăcute atunci poporul român se le declare rësboiû.

Modul, cum î-şi îndepliniau feţialiî misiunea lor, era următoriul: Unul, doi, treï orï patru feţialî, îmbrăcaţi în veştminte de ceremonia si luând cu denşiî insemnele cele sfinte, mergeau la oraşul celor ce au făcut nedreptate poporului roman. Ajungând la hotarul inimiculuî, unul din feţialî, pu-nênd pe cap un vel de lână, începea so strige: «Audï Joe, auditï voi hotarelor, audiţî voi (aci rostia numele oraşului şi al poporului inimic), audî şi tu Dreptate, eu sunt trimisul public al poporului roman şi vin la voi cu o misiune dreptă şi so credeţi în cuvintele mele»; apoi făcea expunerea cererii, şi invoca de nou pe Joc si pe ceï-alaltï deï ca mărturia. După ce rostia aceste cuvinte, feţialul pleca înainte către oraşul poporului inimic, şi repeta din nou aceleaşi jurăminte şi declaraţiunî către cel de întâiu cetăţean, ori ţeran, pe care-1 întâlnia în drumul seu pe teritoriul inimiculuî; ajungând apoi la porta oraşului, el invoca de nou pe de! şi repeta aceleaşi cereri către portariu, ori către acela, pe care-1 întâlnia aci; în fine se ducea în forul oraşului străin şi aci aducea la cunoscinţa magistraţilor causa venirii sale, repetând tot de una aceleaşi jurăminte, aceleaşi cereri şi blesteme, în caş, dacă cererea sa se îndeplinia, feţialul se retrăgea ca amic de la un popor amic, ér dacă poporul inimic cerea timp pentru deliberare, atunci i se concedeau 30 cel mult 33 dile, si în fine dacă trecea şi acest interval fără résultat, feţialul invoca de nou pe deiï de sus şi de sub pâment ca mărturii pentru nedreptatea ce s'a făcut poporului roman, se întorcea la Roma şi raporta senatului, că s'au îndeplinit tdte cele prescrise de legile sfinte, si dacă acum senatul voiesce se declare rësboiû, deiï i permit acesta. Dacă în urma acestor formalităţi sacre, senatul hotăria declararea rësboiuluï, atunci se trimitea un feţial, ca se anunţe inimiculuî în mod solemn, că poporul roman i declară rësboiû. Feţialul lua cu sine o hastă (lance) ferecată, seu o hasta sângerată *si* pârlită în flacărî, mergea la hotarul inimiculuî şi aicî rostia următorele cuvinte: «De 6re-ce poporul şi omenii (indica numele oraşului seu naţiunii inimice) au lucrat în contra poporului roman, poporul roman a hotărît se facă rësboiû eu poporul şi cu omenii (numele inimicului), ér senatul poporului roman a consimţit şi a aprobat se se facă rësboifi cu poporul şi cu omenii (numele); din acesta causa eu si

poporul roman declar şi fac rësboiû poporului şi omenilor (numele oraşului ori al poporului)», şi după ce rostia aceste cuvinte, el arunca lancea sângerată pe hotarul inimicilor [1]).

') Dionysii Hal. lib. II. 72.—Livil !ib. I. 32.

Aceste formalităţi îndeplinite, Romanii numiaû rCsboiul, ce aveau se-1 porte, bellurn justum et piu m; j u s t , fiind-că era întemeiat, legitim; si pium, fiind-că era declarat cu formele cele sfinte, prescrise de religiune.

VII

Originea istorică a legilor feţiale se vede a fi fost în părţile de resărit ale Europei, şi în particular în ţerile de lângă Dunărea de jos.

Urmele acestei instituţiunî le aflăm la Geţi în o formă mult mai religidsă, si prin urmare maï archaicà[1].

După Stephan Byzantinul, legea Geţilor era, că legaţii, pe cari i trimeteau ia inimic, se mergă bătend citerile seu cobzele ').

în ţerile de lângă Occanos (potamos) şi de la munţii Riphel, ori cu alte cuvinte de la Dunărea de jos şi CarpaţI, citerele erau instrumente de mu-sicâ religiosâ.

Cu citerele se acompaniaû aicï imnele religiose, pe cari le cântau Hyper-boreiï în onorea lui Apollo [2]).

O altă amintire despre feţialii Geţilor o aflăm la lornande [3]).

«După cum scrie Dio», dice istoricul got, «Filip (regele Macedoniei, tatăl luï Alesandru cel Mare) fiind strimtorat din lipsa banilor, strînse armata ce o avea disponibilă şi plecă se prădeze oraşul Udisitana din Mesia, ce se afla în vecinătate cu oraşul Thamiris de lângă Dunăre, si care în timpurile aceste se afla sub stăpânirea Geţilor. Insă, pe când Filip se apropia cu trupele sale de oraşul, pe care voia se-1 prădeze, observă de o-dată, că nisce preoţi de aï Geţilor, din clasa celor, cari se numesc p i i , deschid porţile cetăţii si-I vin înainte îmbrăcaţi în haine albe şi bătend citerele. în rugăciunile lor, ce le cântau cu vocea, preoţii aceştia invocau pe deiî lor strămoşesc! se le fie în ajutoriu şi se respingă de la donşiî departe pe inimici. Macedoneni! vëclênd pe preoţi, că le vin înainte cu atâta încredere, sunt cuprinşi de uimire, şi putem elice, ca aceşti omeni armaţi al lui Filip sunt opriţi în loc de omeni fără de arme. Armata lui Filip, ce se afla acum pusă în ordine de luptă, i-Şi desface îndată rondurile sale, renunţă se prădeze oraşul şi nu numai că se retrage, dar restitue Geţilor şi pe omenii, pe cari i prinsese în afară de zidurile cetăţii. Apoi Macedonenii încheiată un tractat de pace cu Geţiî şi se întorseră în apoi». *).

J) Steph. By$_{Z}$. v. FîTia.—Theopompi

fr. 2-14. [2]) IModorl Slculi lib. II. 47.
") Joraandls De reb. Get. c. 10.

a Komanr, fcţialiî formau o corpora ţ i une anumită religioşi. Feţialul tri-

în fine, Aureliu Victor (sec. IV), care avuse la îndemână unele isvdre maî vechi, atribue înfiinţarea instituţiunil fefialilor unui aşa numit Rhesus[1]).

După Homer, Rhesus, fiul lui loneu ('Ilïoveùç), a fost un rege avut din timpurile troiane. El domnise peste Thracil din părţile cele maî estreme ale peninsulei (Icr^a-ot afXXwv), seu peste regiunile din nordul Dunării de jos, numite adese ori în poemele epice ta *lay_aix.* Rhesus luase parte la rësboiul troian, ca aliat al lui Priam, avênd cu densul un car de rësboiû, lucrat din aur şi argint, şi arme uriaşe de aur si argint, cari, după cum dice Homer, se potriviaû mai mult pentru del de cât pentru omeni [2]).

mis se ceră satisfacţiune delà inimic este numit la Liviu nuncius publicus (I. 32). La Cicero, e! sunt oratores fetiales (Leg. II. 9). în ce privesce forma numelui, Romanii scriau maî mult fee i al es de cât fetiales; Grecii însă numaî cu т, <p.-iaXo'., <*ţe*--riâXoi, (fY]t'.a),sîc. Despre originea numelui f e c i a l i s ori f e t i a l i s , ccî vechi nu erau pe deplin în clar. Festus (v. Fetiales) ne pune cu deosebire în vedere cuvontul facere, fiind-că feţialiî aveau dreptul se facă pace şi rësboiû. Varro cercă se derive numele fe-ţialilor delà fides, credinţă, şi foedus, tractat internaţional (L. L. lib. V. 86). Simple etimologii arbitrare, după asemënarea cuventuluï «fetialis> cu alte cuvinte latine, în Transilvania, îngrijitoriul si pàditoriul bisericeï se mal numesce şi astă-di fët, lat. aedituus. Aicî fëtul trebue se fie o persona onorabilă; el este pàditoriul vaselor sfinte, al ornamentelor preotesei, şi el ajută în altariû pe preot Ia cele trebuinciose pentru îndeplinirea serviciului divin. Fëtul mai servesce ca trimis al preotului pe la poporcniî sci şi duce circularele bisericesc! pe la preoţii din satele vecine; peste tot, este un ministru al cultului religios, în Moldova şi în unele părţi ale Transilvaniei, fetul se numesce ţîrcov-nic. Acelaşi cuvent nnxKZKkHHKx în limba slavă vechia însemneză ecciesfae defensor, cler i eus ; în limba bulgărescă homo p i u s ; ér în limba polonă ortodox şi preot ortodox (Cihac, Diet, d'étym. daco-romane. II. 435). — O altă numire, pe care o aflăm în Transilvania, este aceea de fi i aï bisericeï. Aceştia sunt curatorii seu administratorii averii bisericesc!, în fine, se mai numesc în Transilvania feţe bisericesc! per-sônele cu un caracter religios, cum sunt preoţii, archiereil şi diaconii, în sens mai larg, acesta numire se mai aplică şi la cântăreţii, feţii şi fi! bisericeï. La Geţi, după cum ne spune lornande, clasa preoţilor, cari îndepliniau funcţiunile de feţialî, se numiau pi i (De reb. Get. c. 10). Romanii numiaù bellum p iu m rësboiul declarat cu îndeplinirea formalităţilor prescrise de legile feţiale (Varro, De vila pop. rom. II. 13. — Cicero, De off. I. TI). Aicî terminul «pium» are fără îndoielă un raport istoric, nu cu «bel!um>, cum credeau Romanii, ci cu instituţiunea cea vechia a preoţilor, numiţi «pii». După cum vedem, există o legătură intimă între instituţiunile bisericesc!, ce le aflăm în Dacia, şi între instituţiunea feţialilor romani. Originea cuventulu! însă se pare a se reduce la terminul «fet>, după cum résulta din cântecul bătrânesc (pag. 901, nota 2) şi din etimologia, ce o propune Varro, sub forma de «foedus> (L. L. V. 86).

*) S. Aur. Tic t or, De v ir. illustr, 5: (Ancus Marcius) j u s f c tiale, quo legaţi ad res rcpe-tendas uterentur, ab Aequiculis transtulit, quod primus fcrtur Rhesus excogitasse.

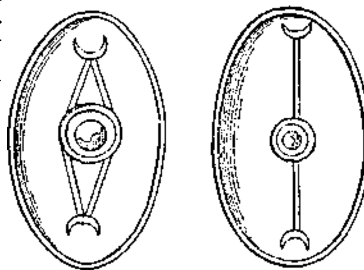
[2]) Homcrl H. X. 441.

Legatiï trimisï în anticitate se céra satisfactiune de la inimic, orï se încheie un tractat internaţional, purtau ca însemne ale misiunii lor un caduccu, sau o vergea înfăşurată la un capĕt cu doi şerpT, ca simbol al concordiei, al păciî ni al prosperităţii [J]). Aceste insemne, ne spune Pliniu, au fost cu deosebire în us la populaţiunile barbare; înţelege însă, de rasă pelasgă [2]).

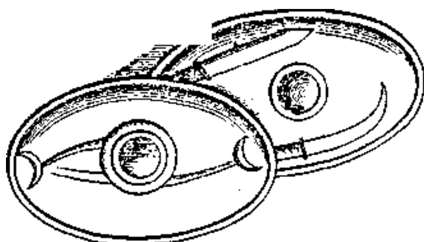
Caduceul ne apare în anticitatea pelasgă ca atribut particular al luî Hermes seu Arm i s al Dacieî si figurez ă sub diferite forme mistice ca emblemă naţională pe monetele anteromane ale DacieT.

263.—Caduceul pe monetele anteromane ale Daciei. (V. p 748 seqq.)

Caduceul în forma unei cârje simple, ori cu doue proptele, este figurat şi pe scutul unuia din ccï doî rcgî aï Dacieï, carï îngenunchéza înaintea luî Traian şi cer pace.



265—266.— Alte scuturi dace. Froehner, pi.



264. — Scuturile celor doi regï aï Daciei, carî cer pace delà împ Traian.— După Froehner, La Col. Tr:ij. pi.102.

In fine, caduceul în o formă forte archaică, ca un simplu baston, înfăşurat cu doi şcrpî la capetul de jos ne apnre si ca atribut tradiţional al Domnilor Tĕreï românescï din sec. al XVII-lea [3]).

267. — însemnele tradiţionale ale puterii suverane a Domnilor Ţereî românescï.

JV. p. 759).

~ Wc.Deorat.I^o.—Yarro, Vitap.r.l.II.—Liv.1.1.20; LXXXI.SS.-Snida, v. 'Ax^tm»:.. ') **Plinii 1.** XXIX. 12. 2: Hi c... complexus anguium... causa videtur esse, quarc exterae gentes caduceumin pacis argumentis circumdata effigie anguium feccrint. ') Despre cârja seu toiagul tradiţional al regilor vechi din ţîrile aceste mal amintesc şi astă-dî colindele religiose române. Toiagul de argint a fost dăruit de Crăciun trânu! (Saturnus senex) luî Ion (Hermes, Armis, Ion, lanus), ca simbol al puterii peste ceriu şi pământ.

Iar Crăciun bètrânul Rin gură grăia:

Pe negrul pământ, Eu m'am prilegit Şi ţî-am dăruit Toiag de argint, Pdlă. de veşmânt, Se stăpânesc! cerul, Cerul şi pământul. Cestionariu ist. II. Kesp. cat. Sipcnj, j. Covurluiu.

Eu oiû fi maï mare
Şi mal de de mult
Pe negrul pâment; I<5ne, lone, De când te aï născut

După legile fefiale ale Romanilor, fie, că aceste legT au fost împrumutate de la FaliscI, ori de la locuitoriî din Ardea Italiei, fie pote de a dreptul din părţile de resărit ale Europeî, din Ardia seu Ardeiul delà Carpafï, cea din urmă formalitate pentru declararea solemnă a rësboiuluï se îndeplinia prin aruncarea uneî lănci sângerate pe hotarele inimicului.

In Transilvania, sabia sângerată, ca simbol marţial, a avut de asemenea un rol însemnat până în ultimele timpurî aleconstituţiuniî medievale (a. 1848).

în aceste părţî ale Daciei vechî, de câte ori se ivia necesitatea se se aducă la cunoscinţa locuitorilor, că rësboiul s'a proclamât, se purta din comitat în comitat, din district în district şi din oraş în oraş o sabia dreptă, cu doue tăişuri, orî o ţepă sângerată, în semn de proclamare oficială, că toţi cetăţenii si iobagii obligaţi la este se prindă fără întârdiere armele şi se plece la locurile lor de concentrare *).

Se pare însă, că aruncarea săbiei, ori a lăncii sângerate, pe hotarele inimicului, a fost o-dată în us şi în ţerile de la Carpaţî.

O reminiscenţă în acesta privinţă, o aflăm într'un cântec bëtrânesc din Moldova, care se termină prin cuvintele: «Sa! Ştefane la hotare, c'a intrat sabia în ţeră !» [2]).

Doue erau aşa dar însemnele solemne, ce ie întrebuinţau feţialiî romani pentru îndeplinirea misiunii lor: caduceul (toiagul seu cârja), atributul luî Annis seu Hermes, ca simbol al păcii, si hasta ori sabia, atributele de rësboiû ale lui Mars Gradivus (Geticis qui praesidet arvis) [3]).

') Szubô, Székely Okleveltâr, I. p. 197: Constitutiones exercituales a. 1-163: si necessitate ingruente generalis Insurrectio sive literis Domini Wajuodae Transylvaniensis, sive ense cruento... velociter promulgetur.—Olnhus, Hungaria, 1. I. 3. 2: Nostra quo-que tempestate, haec circumlatio ensis vel pali cruore as perşi, observări solet.

[!]) Alecsandri, Poesii pop. ed. 1866, p. 170. Ştefan Vodă către rezeşu! Burcel:

— Mal Burcele, fëtul micu! Iată ce hotăresc eu . . . la-ţî movila rezăşie Ca s'o al de plugărie . . .
Şi Tătarii de-I vedea,
C'aă intrat în ţiira mea, Tu se strigi câţi putea: — Săî Ştefane, la hotare

La Romani, în timpurile maî târdiî, feţialiî aruncau lancea sângerată de pe o mică înălţime de lângă aşa numitul «ager hostilis> (Ovid. Fast. VI. 201); tot ast-fel face la a. 178 însuşi împăratul Marc Antonin, când plecă cu rësboiû asupra Scyţilor (Dio, 1. LXXI. 33). La început însă de sigur, că lancea sângerată se arunca de pe o movilă de lângă hotarul inimicului, în ce privesce cuvintele din versurile de mal sus: «Tu se strigi cât i putea», compară termini! feţialî: clarigare, şi clarigatio, a face recla-maţiunile solemne cu voce clară şi sonoră, adecă «a striga».

[3]) După Gelliu (X. 27. 3), Romanii trimiseră Cartaginenilor hasta şi caduceul, ca se-şi alegă.

Amêndouë aceste simbole Ic vedem figurate pe scuturile celor doi regi
î Daciei, can cer pace delà Traian, şi amêndouë ne apar şi în sec. XVII-lea
însemne tradiţionale ale puterii suverane a Domnilor ŢereT românesc! *).

VIII

Limba latină a celor mai vechi legi romane se caracterisează în deosebi prin unele cuvinte si forme gramaticale, ce aparţin mat cu semă trupineî romanice din părţile de resărit ale Europei.

Ast-fel aflăm în cele XII tabule formele: occisit în loc de «occident», l e gas si t în loc de «legaverit», excant assit în loc de «cxcantaverit», *r* up s i t în loc de «ruperit», escit şi escunt în loc de «erit» şi «erunt», faxit în loc de «fecerit», occenta veri t, «a făcut cântece», un termin de formă extraitalică, pe care Decemvirii aflară necesar se-I esplice chiar în textul celor XII table prin cuvintele: sive carmen condiderit.

Una din disposiţiunile celor XII tabule conţinea cuvintele: Mulieres.... neve l es sum funeris ergo habento.

Cu privire la acesta disposiţiune din legile Decemvirilor, Cicero scrie : vechiî interpreţi, S. Eliu şi L. Acilliu, spuneau, că nu înţeleg bine curentul lessum şi ei presupuneau, că însemnează un gen ôre-care de vestminte funebre (vestimenti aliquod genus funebris); 6r L. Eliu (al treilea interpret) era de părere, că lessum însemnează un fel de boci re seu lamentare lugubră (lugubrem ejulationem), şi «eu cred», scrie Cicero, «că acesta este sensul adevërat, fiind-că legile luî Solon interdiceaû bocirile la înmormentărî» [2]).

Avem aşa dar aici numai simple presupuneri despre înţelesul adevërat al cu-vôntuluï «lessum» (întrebuinţat de autorii romani tot-de-una numai sub formă de acusativ). Şi este de remarcat, că Cicero vorbesce aici de vechiî interpreţi ai celor XII tabule, eu tete că delà promulgarea acelor legi si până în timpurile sale nu trecuse maî mult de 3:/₂ secule, în care interval nu putem de loc admite, că limba romană să se fi schimbat aşa de mult, în cât se nu mai pricepă unele disposiţiunî ale acestor legi nici vechiî interpreţi Cuvântul «lessum» a trebuit aşa dar sC csiste chiar în textul original al legilor, pe târî le copiase

Decernvirif, precum se aflase de sigur în textul ace-or legî şi cuvcntul occentaverit în forma sa poporală, şi pe care De-cemvinï au trebuit se-1 esplice prin «sive carmen condiderit».

') A se vede pag. 900. [2]) Cicero, De leg. II. 23.

De fapt însă, cuvêntul «lessum> din cele XII tabule, pe care comentatorii ceî vechi nu-1 înţelegeau şi pe care nu-1 pricepea nici însuşi Cicero, mal esistă şi astă-dî, aprôpe în aceeaşi formă, în limba poporuluî român delà Car-paţT. AicÎ însă, acest cuvent nu însemneză nicî vestminte de jele, nici bo-cire, ci simplu leşin (deliquium, défaillance), după cum acest înţeles résulta din o altă disposiţiune cuprinsă în legile Vlachilor din insula Arbe: că nimenea se nu se arunce seu se leşine în biserică peste corpul celui mort [n]).

IX

Aceeaşi codificaţiune vechia din timpurile pelasgc, numită în Dacia Leges B ell agin e s, în Egipet *à* BXaxûv véfioç, în evul de mijloc Lex an t i qua Valachorum si jus Volachie, ne apare în părţile de apus ale Europei ca o lege tradiţiorrală imemorială, numită de autorii romani vetus lex romana[2]), leges romanae [8]), une ori vetus moş[4]) şi Roma n u s moş[5]).

în Gallia, aceeaşi lege tradiţională, politică, socială şi religidsâ, are caracterul unuï obiceiu naţional consecrat şi este numită îndată după invasiunea cea mare a barbarilor vetustissima paganorum consuetudo[8]), consuetudo antiqua[7]) consuetudo prisca[s])antiquumjus[9]) leges antiquae [10]) si în mod vag lex romana şi leges romanae [1]]).

') Din punct de vedere al etimologiei, lessum este de aceeaşi origine cu letura seu lethum «morte», de la gr. X-rjfh] «uitaro (Cf. Xyjafrfia). Despre trecerea lui / in *s* vedi Schuchardl, Vokalismus, I, 146; 111, 79.

[!]) Nonius p. 531: Nubentes veteri lege Rom ana. — **Mariana,** Nunta, p. 594: Şi-o dă'n legea românescă, C' aşa-I dată la nevastă.

[3]) Juvenalis Sat. XIV. 100.

<) Cicero, De republ. 1. V. 1.

[5]) Servies, Aen. III. 222.

«) Vedi nota 1. p. 904.

') Lex Alamannorum (Baluzii Capit. I. 66).

s) în legile Longobardilor prisca consuetudo (Muratori, SS. II. P. 1. 256).— La prisca consvetudo a provincialilor, în ce privesce prestaţiunile datorite erariulul, se provocă şi legea lui Theodosiu din a. 393 (Cod. Theodos. XI. 1. 23).

[8]) Chlotarii r. Constitutio generalis a. 560: jubemus ut in omnibus causis antiqui juris forma servetur (Baluzii Capit. I. 7). [I0]) Du Cnnge, Gloss, med. et inf. lat. v. Lex antiqua.

[u]) Chlotarii r. Constit. gen. a 560. — Le x Ripuartorum, tit. 58 şi

61 (ap. Ba-luzium, Capit. I. 9. 42. 46).

Ast-fel în Prefaţa cea vechia, ce esistă Ia Capitularde lui Dagobert din a 630, se spune, că legile barbare, numite Lex ripuaria,LexAlaman-norum şi Lex Baiuvariorum, au fost compilate în mare parte, în timpurile regelui Teodoric (sec. V) şi a succesorilor sëï, din «legibus antiquis», avendu-se tot-o-dată în vedere şi «vetustissima paganoruin consvetudo» ').

Aceste legî şi obiceiuri particulare ale provincielor, pe carî le subjugase in-va<uunea ce mare a barbarilor, nu sunt legile imperiului roman, de cari se deosebiau în principii şi în formele de procedură, ci sunt legile cele vechi naţionale ale populaţiunilor autochtone ale acestor provincii, legi, cari au subsistât şi în timpul dominaţiunil romane alăturea cu legile oficiale, în limbă poporală a provincielor, ele se numiau adese ori «lex romana», nu pentru că aparţineau legislaţiunil romane, ci fiind-că au fost legile cele vechi ale populaţiunilor arimice.orl arimane, rëspândite încă din timpuri fdrte obscure delà resărit până lângă ţermuril Oceanului de apus.

Din aceeaşi fântână a legislaţiuniî archaice î-sî compilase şi Decemvirii legile lor.

Ast-fel Cathulph în o scrisdre adresată lui Carol cel Mare dice, că Lex romana a fost cea de în t ai u lege a lumii întregi[2]).

De asemenea se spune în Suplimentele Capitularelor, că Legea romană a fost mama tuturor legilor omenesc![3]).

X

La familia acestor legi «romane», de car! ne fac amintire legile barbarilor din sec. VI si Vll-lea, aparţine si un vechiu codice de legi al evului de mijloc, cunoscut astă-dî sub numele de Lex Romana Utinensis[1]).

') Praefatio ad Leges Ripuariorum,Alamannorum et Baj u variorum: Theo-doricus Rex Francorum, cum esset Catalaunis, elegit viros sapientes, qui in regno suo legibus antiquis eruditi erant . . (et) jussit conscribere' legem Francorum etc. . . . Et quicquid Theodoricus Rex propter vetustissimam paganorum Consuetudi-n em emendare non potuit... Chlotarius Rex perfecit... (et) Dagobertus Rex (a. 630)... omnia vetera legum in melius transtulit.

J) **Du** Gauge, Gloss, med. et inf. lat. v. Lex Romana. Cathwlpho in Epistola ad aro'urn M. Imp. dicitur totius mundi prima... Hac porro lege, utebantur praeser-im Galii Romani, id est qui a veteribus Galliae incolis .... ortum ducebant.

[8]) Balazii Capitularia. Additio quarta. Tom. I. (1677) p. 1226: lex Romana, quae est omnium humanarum mater legum.

) Canclani, Barbarorum leges antiquae. Tom IV. 469—540.—Walter, Corpus jur. germ.

iqui. Tom. III,—Schupfer, La legge romana udinese (Memorie. Scienze morali, vol. VII).

La început, acesta lege, dice Haenel, nu a fost scrisă în limba latină, ci într'o limbă romană barbară din părţile de apus [1]).

Ca specimine de limba, în care a fost redactată la început acesta lege, aflăm cuvintele : tima şi tema în loc de «timor» (rom. temă); furor în Ioc de «fur», ce corespunde la o formă românescă de furol= furul cu / trecut in r[2]); a t t a şi atto cu înţelesul de moş, un cuvent, care se mal află şi astă-dî în us la Romanciî din Tyrol, ér într'o vechime depărtată esista la păs-toriî seu Plac i î de pe muntele Olymp din Bythinia, sub forma de atnt(cum scriu autorii grecescî) şi cu înţelesul de «moş» [3]). Maî aflăm în acesta lege favelant, cu înţelesul de «vorbesc», un cuvent, ce aparţine în deosebî dialectului voise. La Festus: Obsce et volsce fabulantur, nam latine nesciunt.

In acesta lege, numită «romană», dar care nu conţine nimic italic, tdtc preposifiunile sunt întrebuinţate cu acusativ, d. e.: «a culpam>, «cum suum», «de tertium digitum», «pro mortuum», «sine voluntatem»; prepoşiţiunea *de* servesce spre a indica genetivul si *a* dativul : «sine consensu de suos pa-trianos», «per negligentiam de suos tutores», «a curialem hominem non licet», «a principem dicendum est».

în ce privesce obiceiurile şi instituţiunile ţereî, pentru care a fost destinată la început acesta lege, este de notat, că noi aflăm aici: o clasă propria de ostaşî, sub numele de «milites» şi «personae altae», cu un for judecătoresc particular ; ei nu puteau fi traşi în judecată de cât numaî înaintea principelui [4]), înlocma ca şi nobilii români din Bănat [6]).

în judecarea proceselor, după acesta lege, aveau un rol forte însemnat aşa numifiï omeni buni (boni homines); eï funcţioneză ca ascsorï aïjudeca-

') Haenel (ap. Schupfcr, 67): ut liber non latina, sod a l i a quadara lingua scrip-tus videatur, quae everso romano imperio in Occidentis aliqua parte . . . paulatim ficta est.

[2]) Cf. Has de u, Cuvinte, I. 152: rob ol = robul; şerbo = şcrbu.

') Arriiini Nicom. (in Fragm. Hist. gr. III. 592) fr. 30. —Cf. Diodor, III. 58.

[4]) Schupfcr, L. R. U. p. 54: I militi... avevano un foro speciale davanti ai loro principi.

[6]) I'esty, A Szôr. *liànsâg.* III. 197—199. 1531: loannes *d. gr.* Rex Hungarie .. . Ca-pitulo Ecclesie orodiensis ... mandamus ... prelibatum franciscum fyat in dominium Ea-rundem (possessionum in districtu Karansebes existcntium) statuat. . . contradictores vero si qui fuerint Euocet eosdem ... Juxta consuetudinem Nobilium i l l i u s districtus In Curiam nostram Regiam . . . Racioncm contradictions corundem Reddituros. — Ibid. III. 212—213. 1539:

Comes Georgius Pcsthyeny . . . Judcx curie... Comiţi districtus Karansebes . . . Committatis Eidcm (Gregorio Wayda, de prefaţa Karansebes). .. vt... Comparera debeat. . . Judicium in prcmissis, a sua Maiestate, More Curie Sue Militaris Recepturus.

«orilor, ca martorï si ca 6menï de bună credinţa *), întocma după cum aceeasï instituţiune a «dmenilor buni», ca arbitrii şi ca martorï, o aflăm şi în dreptul

chiu românesc, numit în documentele evuluî de mijloc «jus Volachie» [2]).

Primul esemplar al acestei legî «romane» a fost descoperit în archiva ca-tedraleî din Udine, însă aparţinuse la început bisericeï catedrale din Aquilea. în.vetatul Bethmann este de părere, că originea acestei legî trebue căutată în Istria [3]), de ore ce conţine unele disposiţiunî judiciare, ce corespund]a stările de lucruri, cum aceste se presintă în cursul evuluî de mijloc în Istria.

Locuitorii Istriei, după cum am vëdut maï sus, formase la început numaï o emigraţiune de la Dunărea de jos, după cum acesta ne-o indică de altmintrelea si numele lor. De altă parte şi idioma, în care a fost scrisă acesta lege la început, are unele particularităţi caracteristice ale limbeî vorbite la Car-paţî şi pe tërmuriï Mării negre. Chiar şi principiele fundamentale ale acestei legî se întemeiează pe «lex antiqua Valachorum».

Cele de ântâiu legî politice, civile, religidse st militari aparţin aşa dar fa-milieï pelasge din nordul Dunării de jos.

Aceste legî au fost scrise în limba naţională a acestui popor.

Hermes, ne spune Lactanţiu, a scris întru adevër multe cărţî, în ce pri-vesce cunoscinţa lucrurilor divine, şi în carî susţinea, că esistă numaï un singur Dumnedeu maï pré sus de tôte, si pe care i-l numia ca si noî «deum» şi «patrem» [4]).

Schujtfcr L. **R.** U. p. 85. I. 6. 2: Quicumque iudex . . . cum bonus homines (bonis hominibus) . . . suum iudicium donet. — Ib. I. 4: qui majorera numerum ha-buerit de bonos homines, ipse in judicio secundum legem suam causam vincat.

') Hasdeu, Arch. ist. III. 146. Un raport moldovenesc din sec. XVlI-!ea: caro judeţ l'aï ales Măria ta dinaintea divanului, *se* punem doispredece ômenï bunï bëtrânï se jure, precum le-aù fost uricul Bâlăşescilor. — Ibid. I. 1. 66. 1490: căcî s'au sculat Petru de au jurat cu 12 boieri si au luat hotarul de jos, dar pre urmă érasï s'a sculat şi stareţul Mateiû (din Tismana) de au jurat cu 24 boieri de au recâştigat acel hotar de jos. — Hasdeu, Cuvinte din bëtrânï, I. 26. 1577: şi eu o am vêndut M Dumitru Tehni (o parte de ocina din sat din Brăhăseştî) . . . şi în tocmeli ne au fost Ona suliţaşul . . . şi multï ômenî bunï. — Cf. ibid. I. 72. 1596.-Pcsty, Krassô vàrmegye tort. II. 25. 1347: Quiquidem quatuor probi viri Jurando . . . iusticiam inter ipsas partes obseruent. — bid. 70. 1364: quicquidem illi Sex probi viry . . . arbitrareiitur sew ludicarent. — Cf. ibid p. 153. a. 1378; p 2g2 a 1416. p 284 a 14]8. p 364 a 1424._pesty, Olâïi ke-rùletck, p. go a. 1428.

[6]Sel, Storia délia costituzione dei municipii italiani, (1861), p. 421: nell' Istria avrcbbe avuto oricrine, sccondo Bethmann la Icx romana (Utinensis). A

[4]) **Lactautius,** Div. Instit. 1. I. 8: Hic (Hermès) scripsit libros et quidem multos,

ad •

în acesta limbă vechia a Pelasgilor au fost scrise şi legile cele sacre ale Athenienilor, în carî se mai păstrase, până în timpurile lui Yarro, cuvintele xârcpcp şi 7r6pxcp i).

Resumăm aşa dar, că legile cele vechi ale Grecilor şi ale Romanilor, precum si legile aşa numite barbare din părţile de apus ale Europeî, se întemeiează în fond pe una si acecaşî legislaţiune archaică, modificată în cursul seculelor, în diferite ţerî, după trebuinţele vieţeî sociale si politice, însă păstrând peste tot locul numele comun de «lex antiqua» şi «lex romana».

Cu deosebire însă, vechiul codice de legî politice, civile şi religiose al Daciei, numite «leges Bellagines», ni se presintă după resturile, ce s'au mai păstrat, si după principiele ce le conţinea, ca tipul cel mai vechiù şi mal puţin alterat al acesteî legislaţiunî anteromane.

27. *Forma vechia poporală a numelui *Pelasgl*.*

I.

*

Pelasgiî, scrie Dionysiu din Halicarnas, şi-au primit numele lor delà Pe-lasg, fiul lui Joe şi al Niobeî[2]).

Aceeaşi tradiţiune o aflăm la poetul Eschyl, care ne înfaţişeză pe Pelasg rostind urmâtdrele cuvinte: «Eu sunt Pelasg, fiul luî Palaechton, născut din Terra (Gaea), domnul acesteî ţerî, şi după mine regele sëû, s'a numit, cu drept cuvent, gintea Pelasgilor, ce stăpânesce acest pământ» [3]).

Aici, «Pelasg», după cum vedem, este numele naţional al unuï rege ilu-

cognitionem divinarum rerum pertinentes, in quibus majestatem summi ac singularis d ei asserit, iisdemque nominibus appellat, quibus nos, deum et pâtre m.

') Yarro, L. L. V. 97: quod A t hen is in libris sacrorum scripta xiitpw x'ji nepx<;>.— Ast-fel de cuvinte, ce aparţin după formele lor la trunchiul vechiu romanic din părţile de resărit ale Europeî, ni se presintă şi în legile Ripuarilor, Alamannilor, Baiuvarilor şi Francilor salicî. în particular însă cuvêntul barones (sing; baro), cu înţelesul de «pri-mores>, «optimates», «homines régis» (Baluzius, Capit. II. 692. 774), ce nu se pot e esplica din instituţiunile de apus, corespunde după formă şi după înţelesul seu la românescul boiariû (boyaro, boynrones). Cf. Baluzius, Capit. II. 774 a. 1285: prae-sente novo Rege et ... pluribus ... baronibus et personis. — Stătuta T. Fogaras, 1508. 169: Castellanus castri noştri Fogaras cum Boyaronibus universisque valachis.

») **Dionjsli Halic. lib. I. 11** şi 17.

[3]) **Aesclljll** Supplices, v. 250—251:

Tou Yfjf^EV°u; yap Etfj.' efu>
IlotXcd'^'Jovoç Ivit

-tru care a pus fundamentele celui de ântâitt stat puternic cu o deslinaţiune Tioralâ în Europa.

Insă înainte de a căuta se ne dăm sérna despre forma cea vechia a nu-neluî «Pelasgî», este de lipsă se cundscem, în care parte anume a lumiï vechi i fost patria acestui mare civilisatoriû al némuluï pelasg.

în vechia literatură grecescă, patria ort naţionalitatea persônelor maï ce-ebre din timpurile mitice, se indica adese orî în o simplă formă genealogică. 5e personificau ţerile, ţinuturile, munţii, rîurile, pescerile si se spunea d. e., -ă strămoşul unui trib, un rege seu erou, a fost fiul Thracieï, al Libyeï, ai nunteluî Atlas, orî al rîurilor Oceanos, Scamandros, Alpheos etc.

O ast-fel de genealogia geografică a avut-o si Pelasg, ce-1 de ântâiû rege radiţional al poporului pelasg.

După una din aceste tradiţiunî *), Pelasg a fost un strănepot al lui Oceanos lotamos (Istruluï) şi al afluentuluï sëû maï mare Tethys (Tisei), ambele aceste îurî personificând ţinuturile delà Carpaţt şi Dunărea de jos.

O altă genealogia alegorică o aflăm la poetul Asiu din Samos, care trăise :u 700 ani înainte de era creştină. După acesta tradiţiune: Pelasg, «cel aseme-ieadeilor»,a fost născut «în te r a né gr ă, pe munţii cei cu culmile înalte» [2]).

Aicî, mama lui Pelasg este fera, séû pămentul cel-«negru», o numire de Itmintrelea fdrte vechia.

La Hesiod, regiunea cea fericită, situată în părţile de nord ale rîuluï Ocea-ios, unde pămentul înfloria si producea fructe de trei orf pe an, se numesce 'ara ţieXatva [3]).

') A se vede pag. 911, nota 1.

[2]) Asii fragm. la Pausania, lib. VIII. l:

'AvuQsov Se nsXao'(iv £v u'|ty.ô|j.oia'.v Yct'.a jicXaiv* àvsôtov.îv, îva ftvrjTùi r.a Homer (Odyss. IX. 113) o^Uv *opliov,* la Hesiod (Theog. v. 127) Oôpsa jiav.pà nunţii cei lungi şi înalţi). C ar pa ţi î, sub numele de «munţiî înalţi» figureză şi în olmdele religiose române (Teodorescu, Poesii pop. p. 19):

Noî ne am nimerit . . .
Şi te am scoborît 'n ţera
Şi te am ridicat
Sus la nalţii munţî . . .

[a]) **Hesiodl** Theog. v. 69. - Ibid. Dies et Opera, v. 171. -Numirea de Tau* pW.v/ nu e la tipul nsjCi orî dc!a coi,5rea locuitorilor, ci de la calitatea geologica a zonei

[c] P ment, negru, gras şi estraordinar de productiv Cf. Neumann, Die Hellenen ira Y en jndc, p. t4i 2Q: Von den Karpathen aus erstreckt sich durch das sudliclic em Granilla»er . . . mit einem Gemisch von schwarzer Dammerde und ' WCrem Thon • • • Auch der nôrdliche hûgelige und wohl bewâsserte Theil der Mol- essarabiens gehôrt zur Zone des schwarzen Erdreichsund zeichnet sich

Aceeaşi numire ni s'a păstrat în o formă tradiţională si în cursul evuluî de mijloc pentru anumite părţi ale Daciei vechî.

în timpul, când domnia peste Ungaria regele Ştefan, numit t cel sfânt» (a. 997—1038), Transilvania ne apare sub numele Ungria Nigra[1]).

Aicî, importanţă adevërata în istoria o are numai epitetul de Nigra, ér «Ungria», dacă nu este cum-va o simplă formă coruptă din «Nigra», ne apare cel mult numaî ca o denumire politică, datorită autoruluî, fiind-că Transilvania nu a avut nici o-dată numele particular geografic de «Ungria».

Delà ţeră, epitetul de «negri» trece asupra Românilor.

în cronica lui Fazel-ullach-Raşid de pe la 1303, Românii din părţile de sud ale Carpaţilor sunt numiţi Kara-Ul aghl, adecă «Valachiï negri» [2]).

Turcii numesc Ţera româncscă Kara-Iflak şi Moldova Kara-Bog-dan [3]).

în poemele epice ale Slavilor meridionali, Ţera românescă este z e m l j a k a rabla ska *).

în actele patriarchatuluï constantinopolitan, dintre anii 1390 —1400, Moldova figurează ca Maupo6Xaj^c'a [5]). La Chalcocondyla însă MsXavrj IloySavfa [6]).

în fine o a treia tradiţiune despre patria lui Pclasg o aflăm la Eschyl.

în poema sa TxÉTtSej (Supplices), Eschyl ne spune, că Pelasg a fost fiul lui Palaechton (al vechiului pămentcan), născut din Fala seu Terra[7]).

în literatura vechia grecescă, epitetul de «Palaechton» i-l avea numaî deul

durch ungemeine Fruchtbarkeit aus. — însă, trebue se recunoscem, că concepţiunea geologică şi etnografică a acestei espresiunî o vedem confundată, încă din cea maî depărtată vechime, chiar şi la Homer.

») Adeuiar Chabanicnsts, Historian III. 33: Stephanum etiam rex Ungar i ae, bello appetens Ungriam Nigram, tain vi quam timoré et amore ad fidem veritatis totam illara terram convertere meruit. — Hunfalyy, Ethnographie von Ungarn, p. 217 si 417: Zur Zeit StepTian des Heiligen nannte mân diesen Theil (Siebenburgen) Schwarz-Ungarn, welchem Namen wir ôfters begegnen.

[2]) D'Ohsson, Histoire des Mongols. La Haye, 1834, t. H, 627-8 (ap. Hasdeu, 1st. critică, pag. 63).

[s]) Cantemlr, Cronicul vechimii Româno-Moldo-Vlahilor (ed. 1901) p. 307. —Cf. Hasdeu. 1st. crit. p. 107.

[4]) MiladinoTitzi, 203 (ap. Hasdeù, 1st. crit. 110).—Karadzit', Srpske narodne pjesme,
III (Becz) 1846, p. 54 (ap. Hasdeu, 1st. crit. 83).

[5]) Acta Patriarchatus Constantinopolitan i, II, n r. 404. 435.444. 454.461. 465,

468, 472, 487, 495, 514, 516, 660. — Codlnus, Deofficiis magnae ceci. (Paris, 1625, p. 130).

[6]) Chacocondylas, lib. IX, p. 514.

') Acschyll Suppl. v. 250.

Vf rte ')> numit ^e Poeti latinï G e t i c u s [!]) şi protector al câmpiilor getice[3]).

Se prcsintâ însă aici o a doua cestiune, pentru ce deul Marte, protectorul -'mpiilor gete, se numia «vechiul pămentean», orî cu alte cuvinte se spunea v Marte, era originar din Ţera cea vechia?

Sub numele de Terra antiquane apare în geografia timpurilor pelasge

regiune ôre-care fâimosă pentru dmeniï sëï ceï rësboinicî si pentru avuţia uroducţiunilor sale [4]).

Despre acesta «Ţera vechia» vorbesce şi Virgil, care ne spune tot-o-dată, -ă Greciî o maî numiau şi He speria, seu «ţera de la scapëtat» [D]).

Numele de «Terra antiqua» este o espresiune geografică poporală.

«Ţera vechia» este antitesa terilor noue; orï cu alte cuvinte, «Ţera vechia» =ste {era mamă a triburilor pastorale pelasge, can emigrând în cursul unei uneî seriî de secule spre sud si apus, î-sî maî aduceau încă aminte de o

o ' *

:eră vechia, seă de locurile de unde venise părinţii lor, după cum aceeasî iemnificaţiune o maî are şi în timpurile ndstre numirea de «satul vechia», orî (betrân», faţă de «satul nou».

Din acesta «Ţera vechia», o-dată puternica în resbdie şi binecuvontată prin •*odele* pămentuluî *seu* (potens armis atque ubere gîebae), a fost originar aşa 3ar Marte, numit Palàechton, tatăl regelui Pelasg.

') Aeschyll Sept. c. Th., v. 105.—La Homer (II. II. 842), duciï Pelasgilor aliaţî cu Tro-aniî încă sunt numiţi: descendenţi aï luï Marte.

») Staţii Silv. I. 2. 53. — «) Virgllil Aen. X. 542. — <) Cf. Homer, Hymn. XXX. 2.

[s]) Yirgllil Aen. I. v. 530; III. v. 163 seqq:

Est locus, Hesperiam Graii cognomine dicunt,
Terra antiqua, potens armis, atque ubere
gîebae. . . .

Despre originea numirii Hesperia, scrie Diod ;r Şicul (IV. 27), ca A tla s — vechiul ege al Hyperboreilor (Apollod. II. 5. 11)—împărţise moscenirea părintescă cu fratele său lesperus, ér partea peste care domnia acest din urmă s'a numit Hesperia. Résulta şa dar, că după tradiţiunile timpurilor maî vechi, Hesperia se aflase în nemijlocită ve-inătate cu regatul luï Atlas de la munţii Atlas (aï Oltului), in părţile de nord ale IstruluT. >m punct de vedere geografic, numele de Hesperia se raportă în tot caşul la ţinuturile si-uate dincolo de munţii Carpaţi, cari formau linia de dtspărţire între regiunile de resărit [1] de apus ale Daciei vechi; după cum résulta şi din Rufus

Avienus (Descr. Orb. v. 738—

[9]); Propter Alianţei tergum. . . . Hesperides habitant, în cântecele eroice române, [6] [se] [rfi]duc la o vechime fdrte depărtată, mai aflăm si astă-dî unele amintiri despre ţera [e] 'a scăpetat, identică cu Ardeiul. Ast-fel in ciclul epic despre Novac cel bĕtrânse Pune, că cerdacul seu se afla Ia scap S ta t (Catană, Balade pop. 108); în alte variante [ls] .fiiîseî sunt numiţi «voinici ardelenesc!» (Şezătoarea, I. 44). lovan Iorgovan,

[c]'or de mocan», este numit în unele variante «ficior de împĕrat, de la scăpetat». Tot [st>f]el se spune despre fata rătăcită în munţii Cernei, că era «fică de împĕrat, de la scă-[et]*t» (Catană, ibid. 56).

Avem aşa dar aici următorele genealogii, în ce privesce patria luî Pelasg, a celui de ântâiû monarch, care domnise peste poporul cel mare al Pelasgilor.

OCEANOS potamos **<x>** TETHYS *(1st f ui* şi *Tisa)*	TERRA NIGRA *(V aloi* (leXa-.va	TERRA (antiqu a)

PHORONEUS
l

PALAECHTO
N

NIOBE

MILIBOEA co PELASGUS co
PERIMELA
Oceani filin, l | Aeoli filia
(DEIANIRA)

PELASGUS

PELASGUS

LYCAON HYPKRBOREUS

PELASGI i)

PE1.ASGI i)

49 triburi pelasge ')

Résulta aşa dar, că după tradiţiunile anticităţiî, Pelasg, vechiul représentant al poporului pelasg, era originar din părţile de nord ale Istruluï.

II

Cuntfscem aşa dar Ţera cea vechia (Terra antiqua) a poporului pelasg, situată în părţile de nord ale Istruluï.

Rëmâne acum, se ne ocupăm aicî cu forma numelui ITsXaayo:, după cum ni se" presintă în literatură vechia grecescă.

însă înainte de tote, este de lipsă se facem aicî o constatare.

Despre forma numelui IleXaiayot, aşa cum ni se presintă la autorii grcccscî, nu aflăm nici cea m aï mică urmă în nomenclatura topică vechia, nicî pe teritoriul Elladeï, nici al Asiei micî şi nici în peninsula italică, unde, după cum seim, se stabilise o-dată aşa de multe tribun pelasge [2]).

Probă evidentă aşa dar, că numele IleXaayof, cum vedem, că-1 întrebuinţase încă Homer, nu corespunde uneï forme adevërate poporale ; că noi avem aici numaî un termin corupt de modul de pronunţare şi de modul de scriere al autorilor grecescî.

Geograful grecesc Strabo, originar din Asia mică, voind se indice o etimologia a numelui IleÀaayoï — însă cu totul nesedosă — ne spune, că locuitorii din Attica în timpurile mai vechï numiaû pe acest popor IIsAapyoc, (cico-niae, adecă berze), fiind-că ei migrau dintr'un loc într' altul [3]).

[1]) **Dlodorl Sic.** lib. I. 11.17. —Acustlai fragm. 11 şi 14. —Pherecydls fragm. 85. — He-
cataci fragm. 375. —Apollod. Bibi. III. 8. 1.—Fausaniae Gr. Descr. 1. VIII. 1.

[2]) Numirile de Iletaayia şi IIsXaTj-fiuiTit, pe cari autorii grecescî le aplica la diferite ţinu-
turï din Ellada, locuite în vechime Pelasgï, nu au caracterul unor

forme poporale exacte.

') Strabonis Geogr. lib. V. 2. 4.

Aceeaşi idee o vedem esprimată şi la Diodor Şicul '), care întrebuinţeză pent™ Pelasgl epitetul de TrAavwjisvot, «vagabundï», delà TîXavdw, a rëtaci.

însă tdte încercările vechi şi noue de a afla originea acestui nume, după forma grecescă rhAaayoc, nu au putut ajunge la un résultat serios.

în realitate, forma originală a numeluï «Pelasgï» a fost cu totul alta.

Grecii împrumutase acest termin delà populaţiunile barbare ale peninsulei Hemului; î-1 împrumutase şi-1 deformase; si dacă noî vom ave în vedere transformările fonetice grecescï, atuncï este uşor se cundscem, că forma corectă, usuală a acestui nume, în graiul populaţiunilor meridionale, a fost fără în-doielă Balaş ci, seu Bel as ci, unde Grecii după natura limbeï lor, ca în multe alte casurî, au înlocuit pe B cu II, ér din sufisul *ascus, asci,* au format unul rnaî aspru gutural, aayog, aayot.

După cum seim, în anticitatea preistorică au esistat numaï doue grupe marî de Pelasgî, una a Arimilor, o numire, care în diferite regiuni ni se pre-sintă sub diferite forme de : Râmi (Ramnes), Renii, Romi, Rumi, Aramaei, Arimi, Arimani, Remores, Aremorici, Ormini, Orchomeni etc., şi altă grupă, numită a Abiilor seu Arimilor albi (A b i i, Abarimones), la care aparţineau locuitorii Laţiuluî (Albani, Bolani, Abolani) şi diferite alte triburi pe-lasge, rëspândite delà rësarit până la apus prin cele trei continente, sub numele de: Bălăci, Belaci, Bolaci, Bellovaci, Belloaci, Blasci, Blaci, Placi, Palaci, Blaceni,' Belcae, Volcae, Volsci, Vloqui etc.

Că forma de «Balasci» seu «Belasci>, ca numire etnică, a fost o-dată usitata în peninsula balcanică, o probeză terminul de balascae, cum erau numiţi Thracii în prima jurnëtate a evuluï de mijloc [2]).

Ţera românescă, în limba Slavilor meridionali, se numesce şi astă-dî Vlaska z e m l i a. Un district al Ţereî românescî portă numele de V l a ş c a . Maï aflăm aici satele Bălăci (s. Bëlacï) şi numele familiare Băl aci u şi Băl aşcu [3]).

In fine, se mai numesce Valaska şi partea Moravieï, unde în timpurile vecin se afla stabilită o însemnată grupă de Români.

Sufisul *ascu* nu este grecesc, nici slav. Acest sufis a csistat şi în limba vechia a populaţiunii pelasge, cu acelaşi înţeles, ca *eseu* în limba română de astă-dî

') Biodorl Slculi 1. V. 80.

[2]) Tomaschck, Die alten Thraker, II. 4: balascae, *Qvj.t.^.* Gloss.

Labb. aci Goctz, II.

Iyn .

•—Aceeaşi numire o mal aflăm sub forma de Bolax, un sat în provincia Elis din Pc-'opones (Polyb. IV. 77. 80).

as**deu,** Etym. Magn. III. *2992,* 2943. — In ce rrivescc etimologia cuvcntuluï bă-(ibid. 2926): «Din băl (=bel, blond, alb) prin sufixul *af* se formeză masculinul a?, din care apoi vine bal aşcu».

Pe o inscripţiune romană descoperită la Genova pe teritoriul vechilor Li-gurî, găsim amintite rîurile Neviasca, Tulelasca, Veraglasca, Vi-nelasca, de sigur după numele unor vechî localităţi ligure[1]).

Tabula alimentară din Veleia menţionează de asemenea doue numiri de localităţi, terminate în *ascus:* fundus Areliascus (Aureliascus) şi fundus Caudalascus[2]). In fine maî aflăm şi astă-dî în părţile de sus ale Italiei un numër însemnat de localităţi, ce se termină prin sufisele *asca* şi *asco.*

Ast-fel sunt în provinciale Genova şi Porto Maurizio: Căiască, Marinasco, Morasca, Bagnasco.

în provincia Alexandria: Fabiasco, Martinasco.

In Novară si în Emilia din Lombardia: Rimasco, Romagnasco, Barbarasco, Sarmadasco, Romasco etc. [3]).

Aceleaşi şutise ni se presintă şi în nomenclatura topică din Elveţia, Tirol, Bavaria de sus, Alsaţia, Lorena, Francia, Corsica, Spania şi Portugalia *).

Resumăm ast-fel: forma cea vechia poporală a numelui Pelasgï a fost Belasci şi Balasci; ér patria cea vechia, centrul puterii de acţiune şi espansiune a acestui popor a fost, în Europa, la Carpaţî şi la Dunărea de jos.

»} C. I. L. voi. V. nr. 7749 1. 9. 10. 19. 21.

[1]) C. I. L. voi. XI. p. 215, nr. 1147, p. 5. 1. 21.

') De Jubiiln ville, Les premiers habitants. Tome II. 46 —59.

<) **I)e Jubainvlllc,** ibid. II. p. 68. 86. 99.

MARELE IMPERIU PELASG.

XXXIV.-P ATEI A CELOR DE ÂNTÂIU REGI PELASGI.

REGIUNEA DE LA OCEAXOS POTAMOS.

I.

Vechile tradiţiunÎ istorice ale Grecilor, Egiptenilor, Fenicienilor şi Assy-rienilor, amintiau de un vast imperiu, al raseï pelasge, care în epoca sa de putere şi de mărire se estinsese peste o mare parte din Europa, Asia şi Africa !).

însă, istoria acestor timpuri primitive, pelasge, este înveluită în o mulţime de legende şi mituri.

Ceî de ântâiu regi aï rasei pelasge au cscelat cu deosebire prin virtuţile lor personale, prin meritele lor politice, şi peste tot prin binefacerile lor faţă de genul uman. El au fost cei de ântâiu, carî au adunat în societate fa-miliele şi triburile rëspândite prin caverne, prin munţi şi pădurî, au întemeiat sate şi oraşe, au format cele de ântâiu state, au dat supuşilor sëï legi şi au introdus în modul lor de vieţă moravuri mai blânde; peste tot au îndreptat întréga activitatea lor spre o esistenţă mai bună, fisică şi intelectuală, şi ast-fel au deschis o nouă cale pentru destinele omenimiî pe acest păment.

In semn de recunoscinţă pentru aceste merite neperitdre ale lor, aceşti regi ai raseï pelasge au fost divinisât! şi onoraţî cu un cult religios; unii după

O Cf. De Jubainrillc, Les premiers habitants de l'Europe. I. 77: Cet empire (pé-lasgique), à l'époque de sa puissance, sans parler de ses colonies en Italie et en Afrique, comprenait une partie de l'Asie-Mineure, la Grèce; il s'écendait au nord de la Grèce sur une portion de la vallée du Danube.

morte, cum aii fost Uran şi Saturn, ér alţii încă până trăiau, cum a fost d. e. Joe.

Vechia teologia pelasgă a considerat apoT pe aceşti regï civilisatorî al lumii vechî ca asemenea d ei Io r, mai mult ca adevëratï deÏ, descinşi din ceriu pe păment, le-a ridicat temple şi altare, le-a instituit sacrificii si serbătorî, le-a compus imne, legende si rituri, le-a înfiinţat colegii de preoţi si oracule ; si în fine, numele lor au fost eternisate pe sfera cercscă, atribuite la anumite constelaţiunî.

Ast-fel aceşti regï, can avuse o esistenţă muritdrc, încep se fie numiţi de i [1]); ei devin capï aï religiuniï vechi şi privegheză chiar după mortea lor, ca nisce strămoşi glorioşi, asupra poporelor sale.

îndată ce natura divină a acestor regï — cari au pus cele de ântâiu fundamente ale fericirii omenesc!—-ajunse se fie proclamată, epoca lor începe a se întuneca. Tradiţiunile istorice, redactate de colegiile preoţilor, se schimbă în legende miraculdse. Fiinţa lor începe, tot maî mult, a fi adusă în legătură dogmatică cu formaţiunea lumiî şi ast-fel istoria lor devine mitică-teologică [2]).

Cei vechi, scrie Evhemer, au transmis posterităţii doue notiunï diferite despre deî : anume, că uniî au fost şi sunt eterni, adecă nesupuşi periril, precum sunt serele, luna şi astrele ; ér'altiï au fost omeni pământeni, cari pentru binefacerile lor faţă de genul uman, au câştigat onorî divine şi cult religios. Uran a fost cel de ântâiu rege, care a domnit; un bărbat cu sentimente înalte de dreptate şi un mare binefăcătoriu pentru toţî. El era tot-o-dată şi un om adânc instruit în ce privesce cursul astrelor şi cel de ântâiîi care a introdus jertfele cu victime pentru divinităţile cerescl; din care causa a şi fost numit Ceriu (crjpavi;). Luî Uran i-a urmat apoï în domnia Saturn; ér după Saturn a domnit Joe [3]).

Tot ast-fel se spunea în vechime despre Saturn, că a fost un simplu rnuritoriîî; că el a fost cel de ântâiu, care a adunat în societate, în sate si în

') Deificarea se continuă în epoca romană sub formă de apoteosă, ër în timpurile nôstre sub formă de canonisare.

[B]) Aceia, cari cautâ în legendele vechi numaî simbolisme séû personificarea forţelor elementare ale naturel, sunt pe căî retăcite. în anlicitatca preistorică, cugetările omenimii au fost predominate de faptele reale, nici de cum însă de imaginaţiunîle personale.

[3]) Diodori Siculi lib. VI. 2. —Cïcevo, De nat. Deor. II. 24: Suscepit autem vita ho-minum, consuetudoque coramunis, ut beneficiis excellentes viros in caelumfama ac voluntate tollerent. — Ibid.

De nat. Deor. lib. III. 2t: hos Deos, ex hominum genere in caelum translates, non re, şed opinione esse dicunt, quos auguste omnes sanctequc veneramur.

oraşe, pe omenii respândiţî prin munţii ceî înalţi şi le-a dat legi [1]). lanus, scrie Macrobiu, a fost cel de ântâiû, care a ridicat altare lui Saturn ca unul deû, si a dispus se fie considerat ca cea mal înaltă auctoritate religiosă, fiind că densul a fost începătoriul unul mod de viefă mal bun [2]).

De asemenea scrie Tertulliah, Că dintre toţi autorii, cari s'au ocupat cu cercetarea anticităţil preistorice, nu esistă nicî unul singur, nici Diodor Grecul, nici Thalîus, nici Cassiu Sever, nici Corneliu Nepos, care se fi înfăţişat pe Saturn altmintrelea, de cât numai ca un simplu om [3]).

Cercetările archeologice, făcute în cel din urmă cincï-decï de ani, constată de asemenea, că a esistat în timpurile preistorice o unitate de noţiuni religiose si de precepte morale, acelaşi gen de instituţiunî politice, civile şi militare, aceeaşi direcţiune a activităţii omenesc!, peste tot o unitate de civilisafiune, care în resultatele sale pentru progresele omenimil, a fost mult maï fecundă si mal intensivă de cât civilisaţiunea egipteană si greco-română. ce s'au întemeiat şi desvoltat numai pe substratul celei de ântâiû.

însă, înainte de a începe a ne ocupa cu istoria celor de ântâiû regï tradiţionali al rasei pelasge, este de lipsă se cunoscern legănul, unde vedem că se desceptă şi se desvoltă cele de ântâiû noţiuni ale vieţeî sociale vechi, şi unde se manifestă centrul cel mare şi puternic al vieţeî politice pelasge.

'} **Virgilll** Aen. VJII. *321:*

Is genus indocile, ac dispersum
montibus altis Conposu.it, legesque
dedit . . .

Cf. Diodor Siculi lib. V. 66.

[2]) **Macrobii** Saturn, lib. i. 7: Cum inter haec subito Saturnus non comparuiset, cxco-gitavit Janus honorum eius augmenta . . . aram deinde cum sacris, tanquam deo, condidit . . . Observări igitur eum (Saturnum) jussit majestate religionis, quasi vitae melioris auctorem. Simulacrum eius indicio est: cui falcem, insigne messis, adjecit.

[3]J **Tertulliatii** Apolog. 10: Saturnum, itaque, quantum literae docent, neque Diodorus Graecus, aut Thalîus, neque Cassius Severus, aut Cornelius Nepos, neque ullus commentator ejusmodi antiquitatum, aliud quam hominem promulgarunt. Tot aceea o spune Lactanţiu (f 13), şi Minuţiu Felix în Octavio (p. *24,* ed. 1652).— Regina Chrothilda a Francilor, voind se înduplece pe soţul seu, regele Chlodovich (a. 481—511), se primescă legea creştinescă, dupe cum scrie episcopul Gregoriu de Tours (f 594), i adresează urmă-torele cuvinte: dii, quos colitis.... sunt enim aut ex lapide, aut ex ligno, aut ex métallo aliquo sculpti; nomina vero, quae eis indidistis, homines fu ere, non dii.... deus vero Vester, nec de deorum genere esse

probatur (Greg. Tur. 2. 29 — 31, ap. Grimm, D. %th. I. 1854, p. 96).

II

După Homer şi Hesiod, patria celor de ântâiû regï divinisât! aï lumii vechï a fost în părţile e s treme ale orisontulul grecesc, în nordul ThracieT seu al IstruluT, numit în legendele grecesc! Oceanos potamos, p ă r i n t e l e d e i l o r [1]).

Vechiul «Oceanos potamos» din geografia timpurilor pelasge, nu era o mare internă, dar nici esternă cum s'a credut mal târdiu, ci un simplu rîû, *èéoç "•)',* mediteran, [ucra<p; mare, jiEyâXcc Tcora|t6c [3]); adânc curgătoriu, ŞaSu-p[56o; [4]); care-şî avea isvdrele [5]), cataractele [6]) şi vultorile sale [7]) şi care, după cum ne spune Homer, nu se putea trece cu piciôrele, ci numai cu corăbii ori cu luntri bine construite [8]).

Dincolo de Oceanos potamos, adecă în regiunile despre nord, mal esista încă o parte considerabilă din continentul european, cu alte rîurî, cu munţi înalţi, stânci, păduri[9]), câmpii întinse si măndse [10]), numită adese ori în geografia acestor timpuri ta *îsyaaa.,* şi rcecpaia yaîrjç, adecă regiunile estreme; la Ovidiu [n]) «ultima terra» [12]).

') Homeri II. XIV v. 201: 'Sixsaviv, S-suv *-(evim.* — După Homcr (II. XIV. 227), Junona trece peste munţii Thraciel ca se vină la Oceanos potamos.

») Homeri I). XVIII. 402. —Odyss. XI. 21, 639; XII. 1. — Hesiodi Op. 566.

[3]) Homeri Odyss. XI. 157—158.

«) Homeri Odyss. XI. 13.

**}* Hcsiodi Theog. v. 282.

«) Homeri ÎL XVIII. 403. — Orphei Argon. v. 1069. 1160. — Str.ibo, I. 1. 7.

') Homeri Odys. X. 511.

[f]) Homeri Odyss. XI. 158.

[e]) Homeri Odyss. X. 508 seqq. — Hesiodi Theog. v. 129.

") Homeri II. XVIII. 541 scqq.

n) Trist. III. 4. 52: Meu! quara vicina est ultima terra mihi!

'-) Este o interpretare cu totul greşită a tradiţiunilor vechî geografice, că Oceanos potamos ar fi fost un rîu, seu mare curgătore, ce înconjura p ă r ţ i l e estreme a l e întregului pa mont. Homer, nu spune nicăiri, că Oceanos ar fi fost o mare esternă. De altmintrelea în timpurile aceste, Grecii nu cunosceaû nici Oceanul de apus, nici cel de nord. Ce e drept, că Homer (Hymn, in Ven. 228) şi Hesiod (Theog. 79. 282) ne spun, că Oceanos potamos curgea pe lângă Gaea seu Terra; însă sub acesta expresiune nu este a se înţelege întreg continentul pămentuluî, ci numaî o regiune anumită geografică, Faîa seu Terra, pămentul seu ţera cea fericită, care formeză teatru! legendelor şi al evenimentelor celor mari tradiţionale din timpurile pelasge, după cum Istrul seu Dunărea de jos în-cunjură şi astă-dî de treî părţi, în formă de

arc, teritoriul numit «Ţeră» şi «Ţera roma-

In legendele argonautice, Qceanos potamos este unul si acelaşi rîu lin curgătoriu cu Istrul din timpurile inaî târcliî.

După Hesiod, Pindar, Antimach şi Orpheu, Argonauţii trec din Pontul euxin în Mediterană, navigând pe Oceanos potamos [a]); ér după Apolloniu Rhodiu si Valeriu Flac, eï se întorc pe aceeaşi cale către apus, însă navigând pe Istru, numit şi *xicaţ* 'Qxsavoîo [2]).

Rîul cel mare, numit Oceanos potamos, venia din regiuni depărtate [3]), curgea către Pontos, de la apus spre resărit, trecea prin strîmtorile cele înguste ale munţilor Ripheï[4]), seu Carpaţî, unde forma o mulţime de vertegiurî adânci sî forte periculose pentru navigaţiune [6]). Din aceiaşi munţi, Ripheï, curgea, după Eschyl, şi Istrul [6]). Lângă Ripheï şi lângă Istru locuiau Agathyrsiî [7]).

nescă» şi care din punct de vedere geografic şi al numirii sale este identică cu «Gaea» seu «Terra» din legendele vechimii (v. p. 920). Aceeaşi idea geografică o vedem esprimată şi în textul lliadcl. Pe scutul lui Achille, după cum ne spune Homer, Vulcan a représentât de fapt, nu întreg globul terestru, ci numai pămentul cel fecund din părţile de nord ale Thraciel, Fata (Terra), unde se învêrtesce constelaţiunea «Ursei» séû a «Carului», numită altcum şi «polus Geticus»; unde unii ară câmpiile cele grase şi late, ér alţii seceră semănăturile cele abundente, unde sunt vil cu struguri escelenţî, aurii şi negri, pe cari î-I culeg în coşuri, fetiţe şi tineri, cântând cu voce graţiosă şi bătond în cadenţă pămentul cu piciôrele. Lângă acest pămont, atât de avut în recoltele sale şi atractiv prin datinele şi festivităţile sale pastorale şi agricole, Vulcan, după cum ne spâne Iliada, a înfăţişat pe marginea scutului şi rîul Oceanos potamos.—în vechile poeme grecescî, Oceanos potamos mal are şi epitetul de ài|/ofi£ôo? (Horn. 11. XVIII. 399. Odyss. XX. 65), un cuvent al cărui sens adevărat este, că apa cea curgătore a rîuluî Occanos se întorcea în unele locuri înapoi seu forma vuitori. Adese ori, acelaşi termin este înlocuit cu epitetul fteOuîivYjţ, cu vârtejuri adânci (Hom. Odyss. X. 511, Hesiod. Theog. v. 133). în ce privesce vechile semnificaţiunî geografice ale cuvântului Oceanos, putem distinge trei période. In primul period, seu antehomeric, se înţelegea sub numele de «Oceanos» Pontul, seu Marea negră, o numire, din care s'a maï păstrat până târdiù epitetul de â'ţnvoţ, însă avênd în limba grecescă un înţeles cu totul diferit de cel primitiv, ér Istrul era considerat în timpurile aceste numai ca un golf al Oceanului (Strabo, I. 1. 7.). Un alt golf al acestui Ocean M forma Lacul meotic (Pliniu, II. 67). în al doilea period geografic, seu în timpurile homerice şi hesiodice, Marea negră este Ilovtoç, ér Istrul ne apare sub numele de 'SJxeavot "oianoc şi pioţ 'lixjavciîo. în fine, în al treilea period, numirile de «Oceanos» şi «Oceanos potamos» se confundă şi terminul de «Oceanos* se aplică numai la marile esterne,

') Hesiodi Fragm. 57.

[!]) **Apollonii** Rliodil Argon. IV. 2881— **Val.** Flacci Argon, VIII. 185.

') Acschyli Prom. v. 284.

[4]) **Orphei** Argon. v. 1080. 1123. 1201.

[6]) **Orphei** Argon. v.
1083.
') Aeschyll fragm. 73.
[7]) R. Avieni Descr. Orb. v. 455.—Val. Flaccus (V. 603) amintesce lângă Ripheï pe Geţi.

Oceanos potamos, după ce părăsia apoï strîmtorile cele prăpăstiose ale munţilor Riphel, curgea prin valea seu basinul acestor munţî Riphel [J]), trecea pe lângă câmpii cu păşuni întinse, unde locuiau omenii ceï mal drepţi [2]) si triburi numerose pastorale de Scyţî, Hyperboreî, Geţi, Sauromaţî, SindI, Arimaspï etc. [3]).

Pe Oceanos potamos în sus, corăbiile cu pânze navigau cu ajutoriul vên-tulul de nord, Boreas [4]).

La Hesiod, Oceanos potamos este un rîu «sfânt», Eepic p"6og [6]), ori cu alte cuvinte, el aparţinea istoriei religiose a timpurilor primitive. Mal târdiû acelaşi epitet se moscenesce asupra Istrulul [6])

Lângă Oceanos potamos se aflau «insulele celor fericiţi», [laxapiov vrjaoc, destinate ca locuinţe eterne pentru bărbaţii cel iluştrii căluţi la Theba şi la Troia [7]).

între aceste insule «fericite», cea mal făimesă a fost în timpurile homerice Leuce [8]), astă-dî «Insula şerpilor», situată lângă gurile Dunării, şi unde după legende a fost înmormêntat Achille, marele erou al timpurilor troiane.

în apropiere de Oceanos potamos î-şî aveau locuinţele lor Pygmeiî cel legendari, cari, după cum ne spune Homer, se aflau în resboiu continuu cu stolurile de gruie, cari fugind de ierna şi de ploile cele multe din părţile de nord, sburau către medă-di peste apele curgătore ale Oceanului »). Ace-iaşi Pygmeï ne apar şi în notiţele geografice aîe lui Pliniu ca stabiliţi în părţile de sud ale Istrulul de jos, seu pe teritoriul Dobrogeî actuale [I0]).

Este aşa dar, afară de ori ce îndoiélâ, că fluviul cel renumit al timpurilor antehomerice, Oceanos potamos, care curgea în părţile de nord ale IllyrieT şi Thraciel, între apus şi resărit, era identic cu rîul cel mare şi. sfânt al anticităţiî greco-romane, numit Istros si Danubius.

III

Câmpiile cele întinse şi mănose de lângă Oceanos potamos se numesc în teogoniile şi în poemele epice ale anticităţiî Fata séû Terra, ér munţii din părţile de nord, cari încingeau ca o coronă fruntea acestei ţerî, au la

') Orphei Argon. v. 1079. [2]) **Orphei** Argon. v. 1136. ') Orplici Argon. v. 1062 seqq. • <) Homeri Odyss. X. 97. **)* **Hesiodi** Opera et dies, v. 566. «) **Dionysii** Descr. orb. v. 298. ') Hesiodi Opera et dies. v. 171. •) **Pliait** lib. IV. 27. 2: eadem Leuce et Macaron appeUata,

Hesiod numele de Oûpea jxaxpà, «munţii cel lungi şi înalţi», la Homer «muntiï cet înaltï» si la Asiu «munţii cu culmile înalte» *).

Pămentul acesta avuse încă din timpurile cele mai vechï renumele uneï tërï fericite [2]), înzestrate în abundenţă cu tdte darurile naturel şi cu o putere de producţiune extraordinară [3]).

Aici, scrie Homer, pămentul produce tdte, fără semenfă şi fără arătură, grâu, ord şi viţe cu struguri marî [4]). Lângă Oceanos (potamos), ne spune Hesiod, pământul înfloresce şi produce fructe de treî ori pe an [5]).

La Homer, Oceanos potamos este numit «părintele deilor» (vt-swv yeveucc), înţelege al regilor vechi divinisaţî. La Hesiod însă, genealogia acestor regî se reduce la Gaea, ţera cea fericită de lângă Oceanos potamos. In fine după poetul Asiu, Pelasg cel de ântâiu rege al ginţii pelasge, identic de alt-mintrelea cu Uranos, a fost născut pe «Munţii cei cu culmile înalte», de pe teritoriul, numit l'ara txeAatva, adecă din «Ţera cea negră».

După cum vedem, noî avem aici una şi aceeaşi tradiţiune istorică despre aceeaşi regiune geografică, pe care Homer o caracteriseză prin Oceanos potamos, Hesiod prin câmpiile cele fecunde, numite Fata, séû Terra, ér poetul Asiu prin «Munţii cel cu comele înalte şi întinse».

In ce privesce configuraţiunea geografică a acesteï tërï, filosoful stoic, Po-sidoniu (sec. II a. C.), ne spune, că Terra sau Gaea avea forma unei prascie, maï lată în partea de mijloc, şi mai îngustă în partea de resărit şi de apus °).

Aceaşî figură geografică o avea după Strabo şi ţera Geţilor, ^ Fetuv •pj, care la început era îngustă, apoî se prclungia în partea meridională pe lângă Istru, ér în partea opusă, seu de medă-ndpte, se întindea până la pôlele munţilor Hercynicï, maï cuprindênd şi o porţiune din munţii aceştia; în rine în părţile de nord (înţelege de resărit) se deschidea până Ia Tyregeţî [7]).

Despre ţera Geţilor, considerată în anticitate ca identică cu ţera de

') Hcsiodi Theog. v. 129.— Hoinori Odyss. IX. 114.— Asii frag. la Pausania, lib. VIII. 1.

[a]) DIodori Siculi lib. III. 56.

[s]) In timpurile antehomerice, temperatura terilor delà Dunărea de jos era mult mai favorabilă vegetaţiuniÎ; acesta résulta din o mulţime de date fragmentarii, ce le aflăm la autorii grecescï şi în papirele egiptene, în cari se face amintire de patria dcilor celor marî clin regiunea nordului.

*) Homeri Odyss. IX. 109.

') Heslodi Opera, v. 169.—La Hyperboreî, scrie Diodor (II. 47), pâmentul produce de doue orî fructe pe an.—Cf. Chronicon Dubnicense (Ed. Klorianus) c. 28: quod optimus fluvius esset Danubius, terraque meliorin mundo non esset partibus illis.

') Posldoiiii fragm. 69 (in Fragm. Hist. gr. III. 282).—Dlonysii Orb. Descr. 7.

') Strabonls Geogr. lib. VII. 3. 1.

lângă Oceanos, mal avem o importantă notiţă geografică. Astronomul Py-theas din sec. IV a. Chr. numise ţera Geţilor Ilapw/csavrTic, adecă ţera de lângă Oceanos potamos, şi densul susţinea acesta numire geografică înte-meiându-se pe vechile descrieri astronomice şi geometrice [J]).

Nu sufere ăst fel îndoielă, că teritoriul, numit Gaea séu Terra, din legendele anticităţiî, care mai avea şi epitetul de opdcrcepa, «muntenă» [2]) şi neXwpvj, «ţera uriaşilor» [3]), era identică cu regiunea din nordul Dunării de jos, care până în dilele ndstre mai portă numele de «Ţera», şi «Ţera muntenescă» ér în legendele poporale «ţera uriaşilor».

IV

După alte tradifiunï istorice, imperiul cel mare al raseï pelasge şi-a avut începuturile sale lângă muntele cel înalt Atlas, din părţile de nord ale zonei grecesc!, situat în regiunea geografică Gaea seu Terra [4]).

Titanul Atlas, după teogoniile grecesc!, a fost frate cu Oceanos potamos [5]), ori frate cu Saturn °), ér după alte genealogii frate cu Prometheu ').

Atlas luase parte la luptele Titanilor în contra lui Joe, din care causa, noul stăpânitoriu al lumii vechi î-1 condamnase se susţină ceriul cu umerii şi cu manile sale neobosite [8]). însă maî târdiu, Atlas a fost prefăcut într'un munte imens, pe care se redima polul nordic al ceriului, numit cârd in e s mundi, septentrio[9]), Rhiphaeus axis[10]), Hyperborei axes[11]) şi Getic us p ol us [12]).

') Strab. Geogr. VII. 3. 1.

") Sophoclls Philoctctes, v. 391.

[3]) Hestodi Theog. v. 731.

[4]) Hesiodi Theog. v. 517—8: "AtXat... ICEÎ^JIV EV fair,; — Diodori Siculi lib. III. 60.

[6]) Aescliyli From. v. 347 seqq.

[e]) Uiodori Siculi lib. III. 60.— Fragm. Hist. Gr. III. 567. 14. ') Hesiodi Theog. v. 509 — 510. [8]) Hesiodi Theog. v. 517—519.

[e]) Pliuli lib. IV. 26 11: Ibi (apud Hyperboreos) creduntur csso cardincs mundi.— Isldori Orig. XIII. 1. 8.—Ovidil Pont. lib..II. 10: Ipse quidem extremi quum sim sub car dine mundi.

[io]) Claudliiul lib. XXXVIII, v. 30-31.—Cf. Virg. Aen. IV. 481-482: Maximus Atlas Axem humero torquct.

") Silvii Thebaid. XII. v. 650. — Melae lib. III. 5: Hyperborei sub ipso sidcrum car-d i n e jacent.

[12]) Mnrtialis Epigr. lib. IX. 46. v. l—2.—Pe ceriu, acest pol era représentât prin cele 7 stele, numite Ursa mare seu Carul.

Din punct de vedere al posiţiuniî geografice, muntele Atlas din legendele vechimiï represénta catena meridională a Carpaţilor, prin mijlocul căreia străbate rîul numit astă-di O! t, la Herodot Atlas şi în epoca romană Alutus [a]).

Pe cele mat vechi monete ale Daciei, Maia, fica titanului Atlas, este adese orî representată ca o divinitate protectdră a acestei ţerî [2]).

Téra, peste care domnise titanul Atlas, este numită în tradiţiunile grecesc! Atlantis [s]), identică după nume şi după posiţiunea geografică cu regiunile de lângă muntele orï de lângă fluviul Atlas, astă-dî Oltenia şi ţera Oltul uî, dincôce şi dincolo de Carpaţî.

Despre locuitorii acestui ţinut, numiţî Atlantes (Olteni), Diodor Şicul scrie: A t la n ţii, cari locuiesc în ţinuturile de lângă Oceanos (potamos), stăpânitoriÎ ţereî celef fericite, se disting, după cum se vorbescc, între tdte poporele vecine prin pietatea si ospitalitatea lor deosebită. EÏ se glorifică, ca d e i î s'au născut la denşiî si spun, că cel de ântâiu rege al lor a fost Uranos (Munteanul), care a adunat în sate şi în oraşe pe dmeniï ce locuiau risipiţi, şi Ic-a interdis ca se maî trăiescă şi de aci înainte în fară-de-legï şi după modul ferelor sălbatice. Acest Uran, a avut sub stăpânirea sa partea cea maî mare a lumii, cu deosebire regiunile despre apus şi medă-nopte [4]).

O altă naraţiune istorică despre locuitorii de lângă muntele Atlas o aflăm la Plato, estrasă dintr'un manuscris al Im Solon, ce remăsese în posesiunea familiei Critias,

Solon, ilustrul archont al Athencï, născut pe la a. 639 d. Chr., făcuse în vieţa sa maî multe căletoriî, în scop de a cundsce starea de civilisaţiune şi moravurile popdrelor vecine. Visitând şi Egipetul, Solon avusese cu acesta ocasiune o interesantă convorbire cu preoţiî din Sais, oraş situat în delta Nilului

Unul. din preoţiî aceştia se exprimă ast-fel către Solon [5]): Tete evenimentele marïşi memorabile, a căror faimă a ajuns până în Egipet, au fost încă din timpurile cele rnai depărtate scrise, şi aceste documente s'au conservat apoi

') Geografia timpurilor preist ori ce nu este geografia timpurilor greco-romane. O mulţime de numiri geografice,, dimpreună cu legendele şi cu tradiţiunile lor, au migrat, unele spre apus, altele spre miedă-di, de o-dată cu triburile pastorale pelasge. Muntele Atlas din legendele teogonieî nu este nici de cum muntele Atlas din părţile de nord-vest ale Africeî; după cum acesta résulta din poemele lui Hoincr şi Hesiod şi după cum ne-o spune de altmintrelea în mod forte clar şi gramaticul Apollodor (Bibi. II. 5. 11).

[2]) V. pag. 754.

") Platonis Critias, pag. 251 seqq.

***) Diodori** Siculi lib. III. 56.

[5]) **Platonis** Timaeus, (ed. Didot, II. 199 seqq.).

») In acesta naraţiune istorică, cum o reproduce Plato, nu tôte espresiunilc grecesc! corespund în mod esact înţelesului primitiv. Dacă vom analisa din punct de vedere critic textul grecesc al acestei descrieri, este forte uşor se ne convingem, că în traducerea gre-cescă a lui Solon s'aù schimbat nu numai forma originală a numelor personale (cea ce o recunosce şi Plato), dar s'au modificat sub influenţa ideilor maï noue şi înţelesul primitiv al maï multor termini geografici. Ast-fel vedem d. e., că în traducerea grecescă a lui Solon, Atlantis figurez?: ca vf,3oç, adecă «insulă»; fiind-că era situată dincoce de Oceanos (potamos); însuşi fluviul Occanos, care curgea pe lângă Atlantis, este confundat cu Oceanul de apus, din care causa este numit une orï rEAct-foţ, alte ori 8-u),aa3ot (Cf. şi Aristotele, De mundo, c. 3). De altmintrelea, terminul de VYJCO; se aplica în timpurile mai vechï şi la ţinuturi, ce nu formau adeveratc insule, cum era d. e. IIe).o-ovvrj3oţ (Eu-stath. Comm. ad Dionys. 403). Spre a nu continua şi maï departe cu aceste erori geografice, noî am tradus aici terminul v^-n; prin cuvintele «ţinut-» şi «ţerâ», întemeiându-ne în acesta privinţă pe textul luî Diodor Şicul, la care Atlantis figureză ca x"jpa, şi nicî de cum ca «insulă».

n â numele luî Atlas, întreg ţinutul acesta si apa cea mare de acolo s'a 't «Atlantică». Regiunea acesta era avută de tot feliul de minerale, ce se străgeau din sînul pământului în stare solidă ori fluidă; cu deosebire însă se scotea din minele de acolo un fel de aramă galbenă (aurichalcum), care în timpurile acele se considera ca metalul cel maî preţios după aur ')• Ţinutul mai era avut de tot feliul de lemne trebuinciose pentru construcţium, ér pămentul producea aci recolte abundente de doue ori pe an. întregă regiunea acesta era formată din câmpie, cea mal frumosă din tete câmpiile, înzestrată cu tote darurile natureî, şi încunjurată cu o coronă de munţi, ce descindeau până la apa mare. Prin estensiunea, prin mărimea şi frumuseţea lor, munţii aceştia întreceau pe toţî munţii cunoscuţi până atunci, în acestî munţi se afla o mare mulţime de sate avute, cu riurî, lacuri si păşunî abundente, si cu tot feliul de animale blânde si sëlbatice. Câmpia era plană si privită de la mare, ea avea aspectul unui şes ridicat, în partea sa cea maî mare, câmpia acesta avea forma unui pătrat lungăreţ cu direcţiunea de la sud-vest către nord-ost, aflându-se situată pe linia vêntuluï de nord. Una din laturile acestui pătrat avea o lungime de 3000 stadii (540 chim.), ér lărgimea de la mijloc, începând de la apa cea mare în sus, era de 2000 stadii (360 chim.). In fine, perimetrul acestei câmpiî avea o lungime aproximativă de 10.000 stadii (1800 chim.) [2]).

După cum résulta din aceste notiţe geografice, teritoriul numit Atlantis avea aceeaşi configaraţiunc ca şi ţera de lângă Oceanos potamos, despre care ne spune Posidoniu, că avea forma unei prascie; de asemenea ca şi ţera Geţilor, cum ne o întăţişeză Strabo, ângustă la început, seu în partea de apus şi deschisă spre nord-ost; în fine ca şi figura geografică a Ţeriî româ-nescï din timpurile nôstre, a cărei lungime de la Porţile de fer până la Marea negră este în liniă dreptă de 551 chim., şi care ne presintă o circumferinţă aproximativă de 1611 chim.; frind ast-fel aprdpe egală în formă şi în mărime cu ţera numită de cei vechi Atlantis.

Manuscrisul lui Solon despre convorbirile, ce le avuse cu preoţii din Sais, se termină ast-fel: în curs de maî multe secule, locuitorii acestei teri (A-tlantis) fiind conduşi de cele mai nobile sentimente de dreptate au fost moderaţi şi înţelepţi: pentru virtute, ei despreţuiau tete lucrurile lumescî. însă, după ce partea divină a început se dispară din el şi natura umană a învins, [61] cădură în depravare şi atunci Joe, deul deilor, care domnesce prin legî,

') Intr'o colindă românesca din j. Constanţa (colecţ. nostră) se face amintire de acelaşi cta': «scaun de chier galbin, pe care şede D-deu». "J ÎMatonis Critias (Ed. Didot, II. 255 seqq.).

înţelegând, că un gen bun de 6menl a devenit plin de reutăţî, a cugetat s<5 le aplice o pedepsă, ca pedepsiţi, *el* se devină maî moderaţi [1]).

') Din acesta ultimă parte a naraţiunii résulta aşa dar, ca din punct de vedere istoric aici nu p<5te fi vorba de o dispariţiune séû submcrsiune totală a ţeriî orï a ţinutului numit Atlantis, ci numaî de o inundare estraordinară, însă trccătore. O proba in acesta privinţă, o avem Ia Diodor (III. 57), care ne vorbesce de unele tradiţiunl istorice ale Atlanţilor (seu ale locuitorilor de lângă Atlas), culese mult. maî târdiu de timpurile cele depărtate, despre cari vorbiau preoţii din Sais. — In colindele religiose ale poporului român s'aù maî păstrat încă până astă-di unele amintiri despre o revcrsare estraordinară a apelor Oltului (Atlas, Alutus). Acesta catastrofă a capelat în multe privinţe un caracter mitic; ea aparţine aşa dar timpurilor archaice. Din aceste colinde, noi reproducem următorele versuri:

Alergat'au, alergat,
Doi sfmţî
împodobit?, Pan' pe
Domnul l'au aflat
Intr'o chilie de
tămâia,
Cu uşa de alamâiă.
Cum şedea şi socotia
Si cetia vanghelia
Cum se sece Oltul
mare.

(Bib i ce seu, Pocsil pop. 237).

Cf. Te o dor es cu, Poesii pop. 61:

Oltul mic, mare a venit Şi de mare, margini n'are.

Despre Olt şi Mureş maî avem încă următorele legende: «Bătrânii (din corn. Gârla-mare, jud. Mehedinţi) povestesc, că Oltul şi Mureşul au fost doi fraţi de cruce. In-tr'una din dile plecând amêndoî să-şl caute câte un loc de moşie, fiind-că fusese urgisiţi de părinţii lor, au ajuns până la o pădure în ţera Ardeiului, unde voind se maî odihnescă, Mureşul a adormit, ér Oltul s'a sculat şi a fugit spre Mărul roşu (Erytheia, cotul Dunării de la Ruşava). Mureşul însă desceptându-se şi vcdend, că Oltul nu mai este, a crtdut că l'au mâncat ferele sălbatice şi a plecat plângând spre sôre-apune; mai târdiù aceşti fraţi s'aû găsit erăşi unul pe altul şi ca fraţî au format o împărăţia mare; însă el au fost omorîţî de un vitéz Fet-frumos, care a plecat după srrieul cu 12 aripe (Boreas), care răpise pe logodnica sa.» Aceeaşi legendă ni se comunică din corn. Sirinésa (j. Vâlcea) sub următorea formă: «Mureşul a fost frate de cruce cu Oltul, şi eï s'aû luat la întrecere, care va ajunge mal înainte la vărsare orï încotro. Oltul căutând mai drept s'a re-pedit numai la munţî, a zăbovit vre-o cât-va până ce i-a spart şi în urmă ca un fulger s'a aruncat în Dunăre, dar Mureşul mal ocolind a rămas mai domol etc.»—După cum vedem, fondul comun al acestor două legende se reduce la timpurile, când basmul transilvan al Oltului şi al Mureşului formau două lacuri mari, fără să aibă vre-un Ioc de eştre. De altmintrelea chiar şi numele Mureşului ne indică, că acest riû formase o-dată o apă stagnantă séù mortă, mo rusa (Cf. Plini u IV. 13 [27]: Morimorusa, hoc est mortuum mare). In aceleaşi timpuri se vede, că — în urma unor cutremure extraordinare — s'a rupt şi catena munţilor de la Jiu: («Jiul mare a venit, căci de marc, margini n'arc» Burada, Calat, in Dobrogea, 102). In fine merită să reproducem aici următoarea tradi-ţiune poporală, pe care o aflăm la Margot (O viatorie, p. 52): «La porţile oraşului (Craiova), mergând spre J i u l , se vede o mare baltă, numită Craioviţa. Tradiţiunca portă, că oraşul era z i d i t în vechime în acel loc, că }n urma unul mare cutremur de pămend fu cufundat cu totul, înnecat şi apele bălţii î-1 -caprinseră».

După cum vedem {era, orî ţinutul, numit de autorii grecesc! Atlantis, aparţine regiunii geografice din nordul Thracieî. Istoria politică a raseî pe-lasge începe ast-fel la Carpaţî şi la Dunărea de jos.

Dacia cu munţii sëï ceï înalţî, cu câmpiile sale mănose, cu rîurile sale cele multe şi frumos curgătdre, cu avuţiile sale cele făimdse de aur, de argint si aramă, şi în fine cu populaţiunile sale ospitale, religiose, juste, viteze şi fericite, este ţera cea legendară a timpurilor preistorice.

XXXV. - DOMNIA LUI URAN (OYPANO2 , MUPÏTEANUL).

1. *Uran, cel de ântâiû rege al locuitorilor de lângă muntele Atlas în Dacia, c. 6000 a. C.* [1]).

Cel de ântâiû rege, care a domnit peste ţinuturile de lângă muntele Atlas, în nordul Istruluï, a fost după tradiţiunile vechïistorice Uranos (Munteanul).

i) Despre epoca, în care au domnit ceî de ântâiû regi aï dinastiei divine pelasge, avem, la diferiţi autori, diferite cronologii. Un deosebit interes ne presintă în acesta privinţă cronologiile egiptene, ce le aflăm la Manctho, Diodor Şicul, Herodot (II. 142) şi Plato (ed. Didot, II, 201. 251. 285), fiind-că ceï de ântâiû regi din dinastia divină pe-lasgă, Uran şi Saturn, domnise şi peste Egipet. Ast-fel, preotul egiptean Manetho (sec. III a. C.) calculase *o* durată totală de 24.925 anf pentru cele trei dinastii" divine, a cjeilor, semi-deilor şi Manilor seu moşilor, cari domnise la început peste şesurile Nilului (Fragm. hist. gr. II. 526 seqq.); şi dacă vom adauge la acesta cifră încă 5264 după Eusebiu pentru dinastiile următore, începând delà Menés până la Artaxerxe Ochus şi în fine alţi 340 ani până în timpurile lut August, când s'a născut Christos, atunci vom ave un total de 30.529 anî până la începutul ereï nôstre. De asemenea scrie Diodor Şicul (I. 26), că preoţii egipteni calculau aproximativ 23.000 ani de la domnia Sôreluï ("J[X;oţ =Uran) până la trecerea lui Alexandru cel Mare în Asia (334 a. C.), însă, adevërata valdrc a acestor date cronologice nu se pete stabili, fiind-că nu putem sci, nici chiar cu o probabilitate <Sre care, ce durată avuse anul teologic în diferitele epoce ale istoriei vechi egiptene. Ast-fel, după unii cronologiştî, anul vechiu egiptean din timpul domniei regilor divinisât! ar fi fost de o di (Malalas), ori de o lună (Eusebiu şi Diodor); iar în timpul semi-deilor ?" al Manilor de 3 şi de 4 luni (Pandor, Diodor, Syncellus). Va trebui ast-fel, pentru resolvarea acestei cestiunî complexe şi dificile, se aflăm o altă cale, ca se no putem a sema, cel puţin cu aproximafiune, de epoca în care domnise peste câmpiile Nilului -ei de ântâiû regi divinisaţî, Uran şi Saturn, în primele timpuri ale istoriei egiptene, după m ne spune Manetho, domnise peste Egipet trei dinastii divine succesive, a

deilor mi-cjeilor şi Manilor, séû a regilor «nemuritorii, după cari au urmat apoi dinastiile umane u ale regilor «muritori», cari încep cu regele numit Menés, Mena séu Manis. De la enes până la Alesandru cel Mare, preoţii egipteni numerau 5000 de anî. Acesta cifră din datele, ce le aflăm la Diodor (I. 26. 44—45), că preoţii egipteni calculau 23.000

Atlanţiî (séù locuitori! de lângă muntele Atlas, lângă Oceanos potamos), scrie Diodor Şicul, exceleză intre tôte popôrele vecine prin pietatea lor deosebită şi prin ospitalitatea lor. Eî se glorifică, că deiï (regiï ceï vechi divi-nisafï) s'au născut la denşiî, şi anume povestesc: că cel de ântâiu, care a domnit la dânşii, a fost Uran ; că acesta a adunat pe omenii, ce trăiau risipiţi, si i-a făcut să locuiescă în sate şi oraşe; le-a interdis se trăiescă şi mal departe în fără-de-legi, după modul ferelor sëlbatice; i-a înveţat se cultive pămentul şi se păstreze fructele, ce sunt bune de mâncare, şi multe alte lu-crurï folositôre pentru vieţa de tôte dilele. Domnia sa se estinsese peste partea cea maî mare a lumii, mai cu semă în regiunile de apus şi de medă-nopte. Observând şi studiând cu deosebită atenţiune cursul astrelor, Uran profeţia multe fenomene, ce aveau se se întemple pe ceriu. El a înveţat poporul se cu-, noscă sistemul anului după cursul sôrelùt şi a stabilit lunile fie-cărui an după cursul luneî si după anumite ore din an. Din acesta causa, poporul de rend, care nu cunoscea mersul regulat al astrelor, admirând esactitatea, cu care se

ani de la începutul dinastiei divine până la Alexandru cel Mare, din care cifră, 18.000 ani aparţineau esclusiv dinastiilor divine înainte de Menés. Acest Menés orï Manis, figurezi însă în istoria egiptenă ca un mare legislator, ca unul care a regulat cultul deilor şi a întreprins expediţiunî în teri depărtate, astfel că, după nume, după modul sëû de guvernare şi după faptele istorice, ce i se atribue, Manis ne apare ca una şi aceeaşi personalitate cu Cronos seu Saturn, numit Manes la Pclasgiî tursenî din Lydia, Minos în Creta, deus Manes la Romani şi Mannus la Arimiî din Germania. In modul acesta vom ave un total de 5000-f-332 = 5332 anï de la Menés (pe care noï Î-1 considerăm ca identic cu Saturn) până la începutul ereî creştine. Aceeaşi analogia o aflăm şi in datele cronologice ale lui Manetho. Monarchia dinastiilor umane, începând de la Menés până la finele domniei lui Nectanebo I! (341 a. C.), cuprindea după preotul şi istoricul egiptean un total aproximativ de 6000 anï, după Eusebiu 5264 anï, adecă 5605 anï până la începutul ereî creştine. Apropo aceeaşi cifră o aflăm şi la egiptologii modernî. După Champollion (L'Univers, p. 269) cea de ântâiu dinastia umană a Egipetuluî începe să domnescă pe la 5867 a. C.; ér după studiile cronologice ale lui Boeckh, Menés ar fi domnit pe la a. 5702 a. C. (cf. Fragm. Hist. gr. II. p. 600). Vom. socoti aşa dar începutul domniei pelasge în Egipct, cu aproximâţiune, pe la 6000 înainte de era creştină. Acesta dată se maî confirmă şi prin alt isvor, cu totul independent de cronologia egipteană. Turditaniî din His-pania, un popor care emigrase în timpuri depărtate din părţile de resărit ale Europeî, aveau după cum scrie Strabo (III. 1. 6) un codice de legi scris în versuri, vechiu cum spuneau denşiî de 6000 anï. Aceste legî ale Turditanilor, scrise în versuri, erau în tot caşul identice în fond, şi pete chiar in formă, cu legile cele scrise în versuri ale Aga-thyrşilor de

la Carpaţî, ori cu alte cuvinte, ele aparţineau la aceeaşi Icgislaţiune vechia pelasgă, ce se atribuia lui Hermes, care trăise în timpurile Im Uran şi Saturn. Vom considera ast-fel anul 6000 a. C. ca data cea maî verosimilă pentru începutul monarchiei divine pelasge.—Cf. Maspero, Egypte et Chaldée, p. 45.—Henri Martin, Opinion de Manéthon sur la durée totale de ses trente dynasties éavntiennes.

îndepHniaû lucrurile, ce le prevestia densul, sï-a format credinţa, că acest profet are întru adevër o parte din natura divină; ér după ce a încetat din vicţa ' a atribuit onorî divine, atât pentru meritele, ce le avea, cât şi pentru cu-oscintele sale astronomice şi a aplicat apoï numele de Oôpav6ç (Munteanul) l c e r i u de o parte fiind-că cunoscea forte bine resăritul si apusul astrelor, cum si alte fenomene cerescï, ér de altă parte ca se înalţe meritele lui şi toţî se-1 numescă rege pentru vecia »).

Despre Uran se spune, că a avut 45 copil cu mai multe soţii, dintre cari 22 cu soţia sa Titaea (Titana), mama Titanilor, care pentru meritele şi înţelepciunea sa, a fost pusă după morte între del, dându-i-se numele de Gaea [2]).

în timpul lui Uran, statul pelasg avuse, după cum résulta din legendele şi tradiţiunile vechï, o organisaţiune puternică, politică şi militară.

Cea de âr.tâiu clasă a nobilimii o formau aşa numiţiî Titani, cu epitetul de xÔôvto:, pămentenî [s]); ^yauoi, glorioşi[4]); şi *&s.ol,* divinî [6]), fiind-că după tradiţiunî, ei aparţineau la familia cea puternică şi ilustră a dinastiei regale.

O altă clasă a societăţii pelasge din timpurile aceste o formau meser i a ş i i, cari se ocupau de tot feliul de lucrări industriale (jxrj^avaî v^aav In' epyocs) şi cari figureză la Hesiod sub numele de Cyclop Î °).

Puterea militară a statului erarepresentată prin Centimanî, 'Exaioyx^P^[7])-După Hesiod, erau numai trei centimanî; fie-care centiman avênd câte 50 capete, înţelege căpitănii. Résulta aşa dar, că în primele timpuri ale domniei lui Uran, regatul seu se compunea numai din trei comandamente seu cir-cumscripţiunî militare, după cum şi în timpurile dominaţiuniî romane, Dacia era împărţită în trei provincii administrative.

Constituţiunea statului era teocratică. Tote afacerile publice se conduceau în numele divinităţii. Uran este un monarch absolut. El unesce în manele sale întregă puterea politică, administrativă, judiciară, militară şi sacerdotală.

Oùpavôç, ca nume personal, este un simplu apelativ geografic, ce derivă de la Spoc [8]), cu sufisul ionic avoc şi cu înţelesul de «om de la munte» (Munteanul),

') Diodori Siculi lib, III. 56;
VI. 2. 7. [!]) Diodori Siculi lib.
III. 57.

') Hesiodi Theog. v. 697..—Cf. Marianù, Nunta, p. 107, 168, 325: boieri pămcntcsci. [4]) Hesiodi Theorr. v. 632. ' ') Hesiodi Theog. v. 630.

') Hesiodi Theog. v. 139. In Odysseă însă, Cyclopii sunt păstori. ') Hesiodi Theog. v. 150.

[8]) Conexitatea numelui O&paviţ cu oopoţ, opac, munte, o recunoscuse şi Grim m, D. M. [1] (1854) 319. Aristotele (De mundo, c. 6) derivă numele lui Uranus de la îpo; (margine): 05p«vo5 ÈTOJJ.UJÇ xaUo|,isv, ani TOÙ Sf/ou siva; tăi v *Siv ta.*

după cum şt soţia sa Gaea avea epitetul de ôpecrcépa, adecă «Munteana». Tot ast-fel ne spune Diodor Şicul, că deil cel vechî au fost omeni şi că uniT din aceştia au primit numele lor de la regiunile peste carî domnise [1]).

2. *Uran sub numele de *Pelasgos*.*

In tradiţiunile istorice, Uran, cel de ântâiû rege al raseï pelasge, ne maï apare şi sub numele de Pelasgos (HeXaayic).

Acest Pelasg, după o tradiţiune de la Pausania, se distingea prin mărimea corpuluî seu, prin puterea şt frumuseţea sa şi întrecea pe toţi cet alaltï mu-ritort prin darurile sufletului seu [2]).

La Eschyl, Pelasg este fiul Gaeel seu al Terreï [3]); ér poetul Asiu (c. sec. VII a. Chr.) scrisese despre densul următorele versurî: Ţera cea negră (Fără |j,e/Uttva) a născut pe Pelasg, cel asemenea deilor, pe munţii cel cu culmile înalte, ca se fie începătoriul genuluî omeneso *).

Pelasg, cum ne spune Pausania, a fost cel de ântâiû, care a înveţat pe 6menl se-şî construiescă colibe (xaAû6aç) spre a se apăra în contra frigului, a ploilor si a căldurii; tot el i-a înveţat se-şî facă haine cusute din piei de 6ie, le-a interdis se se mal nutrescă şi în viitoriû cu frunte verdi, cu buruieni şi cu rădăcini, din cari unele, nu erau bune de mâncare, ér altele periculose sănătăţii; în fine, în ce privesce diferitele specii de ghindă, Pelasg le-a permis se întrebuinţeze pentru mâncare numai ghinda de fag.

în acesta tradiţiune, după cum vedem, Pelasg are aceeaşi genealogia, aceeaşi patria şi aceleaşi caractere civilisatore ca Uran.

Pelasg este «asemenea deilor>; el este fiul Gaeeî seu al Terreî, născut pe munţii cu culmile înalte; începătoriul genuluî uman şi primul monarch al lumii vechi. Peste tot, are aceleaşi merite şi aceeaşi calificaţiune ca Uran.

După gramaticul Apollodor, Pelasg este strămoşul Titanilor [6]), după cum la Hesiod, Uran este părintele Titanilor.

După unii autori mal vechi [6]), Pelasg este cel de ântâiû strămoş al Hyper-boreilor, de lângă muntele Atlas [7]), după cum la Diodor, Uran este cel de ântâiû rege al locuitorilor de lângă acelaşi munte, Atlas [e]).

l) Diodori Sic. lib. VI. 2. 12.

>) Panaaniae Graeciae Descr. lib. VIII. 1.

») Aescbyli Suppl. v. 842. 901.

<) Pausanlae lib. VIII. 1.

^ **Apollodori** Bibi. lib. III. 8. 1.
«) Schol. Find. Ol. III. 28. (in Fragm. Hist. gr. II, 387).
') Apolloiori Bibi. lib. U. 5. 11. — ***»)*** **Dlod.** Sic. III. 36.

nKM«tnsiXKU.

3. ***Domnia*** *lui Uran peste regiunile de rlsăril şi de nord ale Europei.*

Imperiul pelasg, întemeiat Ia Dunărea de jos, avuse încă în timpurile luf Uran o estensiune geografică considerabilă.

După Diodor Şicul, domnia lui Uran se estindea maî cu semă peste părţile de apus şi de medă-nopte ale lumiï vechï [J]).

După cât putem culege însă din tradîfiunile celor vechï, Uran domnise în Europa peste regiunile de la Oceanos potamos (Istru séû Dunărea de jos); peste plaiurile munfilor celor înalţi, *Oijpsx pompa,* seu Cârpa (T *), unde se afla centrul cel puternic, politic şi militar, al imperiului pelasg; peste Ponto s, considerat ca fiu al Gaeeî seu Terreî[8]); peste Scyfia, unde era adorat sub numele de. Papaeus, «moş»[4]), şi peste teritoriul cel vast al Germaniei, unde î ti timpurile lui Tacit maî era venerat sub numele de Tuisto deus, Terra editus[5]).

Spre sud de Oceanos potamos, domnia luî Urau se estindea peste în-tregă peninsula H emul uf. In Macedonia şi în Thracia, Uran era venerat ca Zeùç *Ovpioç* [6]) si Zsùç <2vaç, identic cu Jupiter Imperator al Romanilor.

Jupiter Urius, scrie Eschyl, este marele începătoriu al genuluî omenesc, Împerat (ccvaC) prin puterea sa propria [7]).

Un vechiû sanctuartu, dedicat lut Jupiter Urius (încă din timpurile Argonauţilor), se afla pe ţermuriî Bosphoruluï thracic, la strîmtorile Pontului euxin [8]). Aici trebuiau să aducă sacrificii lui Jupiter Urius toţi navigatorii, carî intrau cu vasele lor In Pontul euxin, ca se aibă vont favorabil, după credinţa generala [9]); însă în realitate, acest sacrificiu nu era de cât o vamă séù taxa de libera navigaţiune şi comerciu pe apele Mării negre. Pontul euxin aparţinea în aceste timpuri imperiului pelasg de la Dunărea de jos.

') Uiodori Siculi, 1. III. 56.

') Hesiortl Theog. v. 129.

') Hesiodi Theog. v. 132.

[4]) Herodoti I. IV. 59. La Herodot, Vesta (Terra) este soţia lui Papaeos, la Evhe-
"er (Diod. VI. *z.* 8) soţia lui Uran. ') Taciţi Germ. 2.

[6]) Delà oipo;, in dialecful ionic, munte. ') Aeschyli Suppl. v. 589-594. [s]) ArdauJ Peripl. Pont. eux. c. 12.

[re]f» numiau oupoţ véntu! de mante, favorabil navigaţiuniî; este acelaşi pe care po-român Î-I numesce «munteanul,. Pe la a. 1863,

Bolliac scria: <Am mar avut oca-

Despre Zeùs OCpcoç aflăm la Cicero o importantă notiţa istorică.

Acusând pe Verres, faimosul despoiătoriu al templelor din Sictlia, Cicero se esprimă astfel: «Ce? au nu aï luat tu din templul luî Joe de la Syracusa statuacea maïreligiôsaa lui Jupiter Imperator, pe care Grecii Î-1 numesc Uri os, o operă de cea maï escelentâ frumuseţă. Cu câtă onôre era venerat Jupiter Imperator în templul sëû, vë puteţi închipui, dacă va aduceţt aminte, cu câtă pietate a fost respectată o statuă de aceeaşî formă şi frumuseţă, pe care a adus'o ca trofeu Flaminiu din Macedonia şi a aşedat-o în Capitoliu. In tdtă lumea erau cunoscute numai treï statue aie luï Jupiter Imperator, tdte treï lucrate în acelaşi gen si de cea mal minunată frumuseţă. Una din aceste a fost cea din Macedonia, pe care noi o vedem nstă-dî aşedată în Capitoliu; alta este statua delà st-rîmt orea Pontului eux i n ; ér a treia se afla în Syracusa înainte 268. — O statuă presupusă a lui Jupiter I mpe-



rator (Urius), descoperită In ruinele de Ia Tindari pe costa septentrională a Sicilieî, astă-dî în rnuseul de la Palermo, restaurată de sculptorul Villa-reale. — După Abeken,

de pretura lui Verres. Cea de ântâiu (statuă din Macedonia) a ridicat-o Flaminiu din templul, unde era asedată, ca s'o aducă în Capitoliu, adecă sS o aşede în casa terestră a luî Joe. Aceea, care se afla astă-dî la intrarea Pontului euxin

siune a spune, ca Urieşiî ca şi Urus (bourul) nu inscmnează alt de cât muntean, şi vine de Ia vorba dorică Urios, de unde şi urios anemos, vêntul muntean (Buciu-tnulu, An. I, p. 131).

' conservat întregă şi neviolată până în dilele ncSstre, pe lângă tote rgs-
,. je ce au venit de la Pont, orï au intrat în marea acesta. A treia statuă se
fl la Syracusa, pe care o adorau nu numai cetăţenii si locuitorii Syracuse!,
, mergeau acolo şi străinii ca s'o venereze, însă pe acesta a luat-o Verres ').

La Dodona din Epir, oraşul cel sfânt al Pelasgilor din părţile meridionale le peninsulei, Uran mal era venerat sub numele de Zeùç 5va^ EcXaaytxes (Jupiter Imperator Pelasgus).

în Iliada luî Homer, Achille ridicând ochif spre ceriu (o&paviv *zlţ),* invocă pe Z£t»î ^v«Ç ÏÏsÀaoyixiç de la Dodona, rugându-1 se dee învingere trupelor sale în luptele ce le vor ave cu Troianii [2]). *isûç* 2v«£ ITeXaaytxèç era aşa dar o divinitate identică cu Uranos [3]); în deosebi însă după epitetele sale de ăvotŞ si nsXaaytxûç, el ne apare ca un strămoş divin al lumii vechî, identic cu Pelasg, pe care Eschyl î-1 numesce £vaij ITeAaayuv şi «Domn peste munţii de la Dodona» *).

4. *Domnia luî Uran peste Egipet. Romii, cel mal vechi locuitori pelasgl pe şesurile Nilului.*

După tradiţiunile anticităţil, domnia lui Uran se estindea în părţile meridionale si dincolo de Mediterană, pe şesurile Nilului.

încă din timpuri forte depărtate, triburile pastorale pelasge, în migraţiunile lor de la Carpaţî spre sud, ocupase şi regiunile de medă-nopte ale Africel.

Aceste grupe de păstori, avute şi rësboinice [6]), transportase cu densele în Africa cele de ântâiu elemente ale civiiisaţiunil preistorice; ele întemeiară aci :ele de ântâiù sate şi oraşe, construira cele de ântâiu temple şi oracule,

---

') Ciceronis c. Verr. 10. c. 67 : Quid? ex aede Jovis religiosissimum simulacrum Jovis tnperatoris, quem Graeci Urion nominant, pulcherrime factum, nonne abslulisti?... -tenim tria ferebantur in orbe terrarurn signa Jovis Imperatoris, uno in genere pul-iherrime facta: unum illud Macedonicum, quod in Capitolio videmus; alterum [n] Ponţi ore et angustiis, tertium quod Syracusis, ante Verrem praetorem, fuit. ') **Homerl** II. XVI. 232.

«f eciî,. în timpurile mal vechî, încă adorase pe Uran ca

suprema divinitate ce-; ast-fel se explică, pentru ce terminul de o&pctvoţ, care la început avuse numai un etnic-geografîc, ajunse la dânşii sinonim cu «bolta ceriului». [4]) **Aeschyli** Suppl. v. 327 şi 258.

J astoril de la Dunărea de jos mal umblau înarmaţi şi în timpurile lui Ovidiu v- 10. 25): «sub gal e a pastor junctis pice cântat avenis». De asemenea aflam 'm*tdrele versuri într'un cântec poporaJ românesc;

ciobani tot
înarmaţi, Cu
pestcruri îmbrăcati

De nu crecjl că sunt
ciobani, Ci chiar neaoşi
Căpitani. (Alecsandri, P.
p. 201).

desecară mlaştinile Niluluï, fertilisară o mare parte a deserturilor şi puseră ast-fel fundamentele celeï de ântâiû vieţi politice în părţile acele.

Aceştî locuitori primitivi al Egipetuluï se numiaû Romi[1]), şi aparţineau după credinţele 4or religiose, după tradiţiunile şi dialectul ce-1 vorbiau, la familia cea vechia şi puternică a Arimilor din nordul Thraciel.

Regiï ceï vechi aï Egipetuluï, aut fost, după cum spuneau preoţii egipteni, din ném în ném P ir o m i, un cuvent, care, după cum scrie Herodot, însemna în limba grecescă com onest şi generos> *).

La început, terminul de Pi-Rom is (lïïpcoucç) a fost numaï o simplă denumire etnică, unde *Pi* este un articul egiptean prepus *).

De la Pi-Romï, orï mal bine dis Pi-RamÏ, derivă numele Piramidelor, a vechilor monumente funerare ale regilor egipteni, pe cari Arabil le numesc maî corect, H aram *), adecă morminte arimice [s]).

Caracterul acestor monumente funerare nu este specific egiptean. In realitate, piramidele nu ne presintă decât format radiţionalâ, însă mal luxosă, a movilelor funerare pelasge [6]).

Piramidele cele mal renumite se află la Gizeh, lângă Memphis, minunï, cari au uimit anticitatea şi lumea din timpurile nostre.

[J]) Maspero, Egypte et Chatdée, p. 43. — Forma de Romï ni se mai presintă şi în numele personale Xpop-oţ şi Xpofjûoç, ce le aflăm la Troiani şi la alte population! pelasge din Asia mică şi Pelopones. (Homeri Ilias, II. 858; IV. 295, VIII. 275; XVII. 218; Odyss. XI. 286). In Italia aflăm de asemenea numele personal Romus (Dionys. 1. 72). Maî mulţî regi egipteni din familia Romilor portă în inscripţiunî şi la autorii vechi numele deRama-tu, Ramen, Ramen-ter, Ramen-ma, Ramesses, Armesses, Armais şi Armaeus (Fragm. Hist. gr. II. 573—589). In listele regilor din Ethiopia aflăm de asemenea numele de Rhamâi, Remâ, Armâh şi Lctem (Drouin, Les listes royales éthiopiennes, p. 50—53). Un vechiû oraş din Egipet era numit TDJIOOIV (ac.), cum scrie Steph. Byzantinul (v. 'EpfLotjnoXti;). Pliniu (VI. 178.179) amintesce o localitate A ramam seu Ar am u n spre sud de Syene. în cartea I a lui Moise (c. 47. 11) cetim, ca losif aşe<Jă pe părintele şeii şi pe fraţii şei îa partea cea mai bună a Egipetuluï în pămentul Raamzes. Pliniu (VI. 35. 1) amintesce în Ethiopia oraşul Rhemnia. In fine mal notăm, că după Steph. Byzantinul, Egipetul se numise in vechime şi 'Epiio^o^toţ, probabil o numire coruptă. Theophane face amintire în Chronografia sa, sub anul lumii 6056 (555 d. C.), de 'EpjAfjxuuvtţ (Hermiones), o populaţiune din provinciele interiore ale Germaniei.

») Herodotl lib. II. 143.

[a]) Lepsius, Ober d. ersten âgypt. Gotterkreis, p. 7.

*) Panljr, R.-Encycl. VI (1852) p. 297: Har am ist der arab. Name

fur Pyramiden.

) Ortografia cu u (uopajuţ) şi etimologia de la gr. rcop sunt greşite. In ritul funerar al Egiptenilor, focul n'a avut nici un rol.

') O reminiscenţă despre acest gen de morminte o aflăm într'o invocaţiune poporală

Vechimea acestor piramide se reduce la timpurî forte depărtate. Cham-pollion le consideră anteridre epoceî de 5000 a. C.

Memoria vechiï populafiunï din Egipct, numite <Romï», maï trâesce până astă-dl în părţile de sus ale Egipetuîut.



269. — Grupa piramidelor delà Gizeh (Memphis). Pe planul anterior sfinxul cel colosal Montu-Ra-Harmakhis în semi-profil.

Ţinutul cel frumos al Ethiopieï, numit Bogos, situat în apropiere de Marea roşia, ne spune Reclus, a fost după tradiţiunî locuit de Romï, carï sunt ce-ebratï şi astă-dt în cântecele de acolo ca nisce rësboinicï viteji şi atât de ndrăsneţî în cât aruncau cu lăncile lor în contra ceriului. Osemintele lor sunt acoperite cu morminte de petre, în carT, după cum se spune, sunt în-jropate tesaure, pe carï le pădcsc spiritele cele rele [1]).

Descendent^ acesteï populafiunï primitive a Egipetuluï mai p<5rta si astă-dî lumele de Felahî, un simplu revers al numeluî de Arinii séû Romï, ér :aracterul acestor Felahî, după cum ne spun etnografîr modernî, se résuma n treî cuvinte: ospitalitate şi inimă bună -).

Cea maï vechia dinastia, care a domnit peste câmpiile Niluluï, a fost, după stele monumentale şi după analele preoţilor egiptenï, a deilor séû a re-iîor pelasgï divinisatï.

[e] 'a anul nou: Sore, *sore,* frăţiore! Nu resari pe munţi, pe codri, pe curţi zugrăvite, e movili clădite, resai pe salul mieu, (Lupaşcu, Medicina Babelor, p. 25).

') Reclus, Nouv. Géographie uni v. t. X. p. 233: D'après la tradition, l'ardmirable con-ce qu'habitent aujourd'hui les Bogos (în Ethiopia) était la patrie des Rom, que les ^ants célèbrent encore comme des vaillants guerriers «si hardis qu'ils atent leur lance contre le ciel>. Aceleaşi moravuri le aflăm la Getï, carï aruncau cu

gcţile asupra ceriului când tuna şi fulgera (Herod. IV. 94).
***) Reclus,** Nouv. Géogr. univ. X. 229.

Pelasgiï au fost singurul popor al lumiï vechï, căruia i s'a atribuit o origine divină, în Iliada luî Homer, eï figureză sub numele de *S'.ol* HsXaoyo![1]), şi întru adevër, că în acele timpuri primitive, eï au meritat acest nume, pentru inteligenţa lor estraordinară, pentru calităţile lor morale şi fisice, cart se păreau că au în sine ceva divin; în rine, pentru acţiunile şi operele lor intru adevër grandiose si uimitôre [a]).

In amintirea dominaţiuniî gloriôse a acestor triburi pastorale, Faraonii Egi-petuluî, purtau, încă din timpurile luî Osiris, ca însemne tradiţionale ale suveranităţii lor: cârligul de păstoriu si s b i c i u l boarilor [3]), după cum aceleasï insemne le mai portă şi astă-dî stăpânii turmelor şi ciredilor de la Carpaţî *).

Cel de ântâiu rege din dinastia divină, care a domnit peste Egipet, a fost, după cele maï vechî liste monumentale, Montu seu Mentu[6]). Este acelaşi nume, care în teogoniile grecescî ne apare sub forma de Uranos, adecă M u n t e a n u l,

Legănul acestei tradiţiunÎ istorice a fost Theba din Egipetul de sus, reşedinţa străvechiă a luî Montu şi a dinastiei divine, oraşul cel mal avut si mal mare al lumii vechi. Theba, după cum ne spune Homer, avuse 100 de porţi. Pe fie-care portă puteau se esă de o-dată câte 200 de omeni cu cal şi care de resboiu seu peste tot 20.000 luptători.

Thebaniï, la început popor pastoral, considerau oile (berbecii) ca sfinte [6]) şi spuneau tot-o-dată, că ei sunt omenii cel mal vechi de pe faţa pămen-

') Homcri II. X. 429. — Odyss. XIX. 177.

[2]) La numele regilor ethiopenï se adăugea înainte cuvêntul *Za* (Drouin, p. 15). Acelaşi exemplu ni se presintă în Arabia, unde la numele principilor homeriţî se maî punea o particulă, specială: *Dzu, Dzul, Dhu* şi *Du* (ibid. p. 3. 33). In tot caşul, avem aici numaî forme vechi dialectale din lat. deus, rom. «d[eu]* şi idzeu>. Ethiopeniï, ne spune Strabo ^XVII. 2. 2) adorau pe regi ca cjeî. O tradiţiune română ne maî spune: La Jidovi (semiţi), care era mal bogat, acela era D-deă. I-şî făcea chipul de petră séû de metal şi toţi se închinau la densul. (Cest. ist. II. c. Mârlean, j. Constanţa).

[s]) Pierrot, Le Panthéon égyptien, p. 58.

**)* Alecsandri, Poesiï pop., p. 201:

Ce-am vecjut la Oprişanul, N'am vëdut nicï la Sultanul, Că, el are în câmp la sore
Miî şi sute de miô're...

El în curte a intrat,
De zebrea a aninat
Un cârlig de impërat,
Cu petre scumpe

[5]) Lopsius, Ober den ersten ăgyptischen Gotterkreis (Berlin, 1851) p. 15: fast allé mo-numentalen Listen (stellen) die Gôtter Mentu (Month) und A t mu (Turn) an die Spitze der Reihe. Cf. ibid. p. 17.

") Herodot, II. 42. — In Moldova, ţăranii români consideră şi astă-

Oprişan din Stoenescï
Cu averï împëratescï,

lucrat.
Ce lucesce ca un sere
Intr'o di de serbătore.

tuluï, că eî au inventat filosofia şi au adus în ordine anul şi lunile [1]). Este aceeaşi tradiţiune, pe care o aveau şi locuitorii *de* lângă muntele Atlas, séû din părţile de nord ale Istruluî.

Montu, cel de ântâiu domn al Egipetulul, maî avea şi epitetul de R a, rege, *), şi [era] înfăţişat cu sabia strâmbă, cu busdugan, cu arc şi săgeţî [8]); el purta aşa dar armele naţionale ale Pelasgilor din nordul Istruluî şi în particular ale Dacilor *).

Pe vechile monumente egiptene maî aflăm personificată şi patria luî Montu, sub numele de Ka, Kai şi Tera, cuvinte identice cu Gaea şi Terra din legendele greco-romane.

Ast-fel pe o columnă de altariû din timpurile dinastiei a VI-a, ce se pâ-streză în museul de la Turin, divinitatea Kai figureză cea de ântâiù în ordinea deilor marî, carî au domnit peste Egipct [6]), după cum în teogoniile grecescî, Ga e a seu Terr a este mama cea mare a deilor, #EUV [irç-njp, şi tot-o-dată soţia luî Uran.

Montu-Ra seu Uran, «regele suduluî şi al nordului», maî figuréza în istoria vechia a Egipetuluî cu diferite alte numiri şi epitete, ce stau în legătura de apr<5pe cu legendele grecesc! şi cu tradiţiunile istorice din părţile de nord ale Istruluî.

') Dlodorl Sicull lib. I. *50.*

*) Este greşită opiniunea lui Maspero: Ra... signifiait soleil, rien de plus (Études d. myth. II. 7). — în limba Ţiganilor (numiţi Egipteni în diferite feri), rdy séa raya însemnezi domn, Hcrr, seigneur (Wlislocki, Die Sprache d. transs. Zigeuner, p. 114.— Vaillant, Gramm. de la langue romanne, p. 124). După cum la Grecï, numele de Ura -nos fu aplicat la ceriu, tot ast-fel la Egipteni, Ra a fost identificat cu serele.

[3]) Plerret, Le Panthéon égyptien, p. 43.—Cf. Maspero, L'Egypte et Chaldée, p. 101.

[4]) Memoria luî Uran, sub numele de «Raiû împërat», o aflăm şi în tradiţiuoile po
porale române: cSe dice, că Raiû împëratul a fost cel de întâiu împërat pe fafa pa-
mentuluî» (Cest. ist, c. BogdănescI, jud. Tutova).

[6]) Lepsius, Ober d. ersten ăgypt. Gôtterkreis, p. 29: in einer . . . Darstellung des Gôt-terkreises, die ich hier anfuhren will, wird derselbe Gott (Ka oder Kai) nochmals ge-nannt, und zwar an der Spitze der ganzen Reihe. Es findet sich auf einer granitenen Altarsâule in Turin ... auf diesen (Gott Kai) folgt der oberăgyptische A t mu; hinter diesen warden zwei andere Gôtter Tera und Terer, die auch in anderen Gotterlisten an derselben Stelle vorkommen, hinzugefùgt.—Este de notat, că în legendele egiptene, Pâmentul seu Terra figureză ca divinitate masculi n ă (cf. Pierret, Le Panthéon, p. 53).

orma Caia în loc de «Gaea» ni se maî presintă şi astă-dî în regiunea Carpaţilor. In Bănat^din jos de orăşelul Moldova nouă, unde

Dunărea intră în pasul Porţilor de fer, se mai vede şi astă-dî în mijlocul fluviului o stâncă cu o figură particulară, numită de P°P r Baba Caia, un simulacru primitiv al Gaeel divinisate.

In cele maï vechï liste monumentale şi în papirele egiptene, Montu séû Uran ne maï apare sub numele de Turn, Tumu[1]), Atmu, A turn u [!]), Ia Plato Thamus [3]), ér în listele ethiopene To m ai «). Reşedinţa cea vechia a luï Turn se afla în fërile de méda-n<5pte. Vêntul de nord venia de la Turn °). La Manetho, Montu este numit Helios (Sol, serele) [6]), şi era onorat în teogonia egipteană cu titlul de Mfljç, un cuvent, ce nu este egiptean (lat. avus, rom. moş) [7]).

Montu-Ra seu Turn maï avea în tradiţiunile preoţilor egipteni şi numele de Harmaku seu în formă grecescă Harmachis, Armakhis, Harmais şi Armais [8]), adecă «Arimul», «Armanul». Harmakhis pdrtă pe fruntea sa diadema suduluî şi a norduluî °)

Sfinxul cel colosal de la Gizeh, tăiat în stâncă naturală, cu figură de om şi cu picidre de leu, ne înfăţişeză imaginea luï Harmakhis seu Montu, şi conţinea, după tradiţiunea ce ne o comunică Pliniu, mormêntul *seu* [10]). In inscripţiunea de pe stela Meternich se spune, că cpicio'rele leuluî» sunt pletorele luï Montu» [n]), ér în alt text religios aflăm cuvintele: «Ah i imagine a luï Montul Oh! leule!» [12]).

') Plenet, Le Panthéon égypt. 39. 112. Maspero,Études de myth.et d'arch.égypt. Il 281.

[s]) Lepsins, ibid., p. 31: die beiden Gôtter Mentu und Atmu . . . (bedeuten) nichts anderes aïs eine Spaltung dièses Gottes in seine zwei Hauptphasen, die aufgehende und die untergehende... Sonne.

') Platouls Phaedrus, c. 59.—In forma Atmu în loc de Tamu (Thamus), noi avem numaï o simplă dislocare a vocaleï *a,* întocma ca în numele regilor ethiopenï: Asgad şi Sagad, Asfar şi Safar etc. (Cf. Drouin, p. 50—52); la Egipteni: Armesses şi Ramesses.

[4]) Drouin, Les listes royales éthiopiennes, p. 50, liste B.

[s]) Plerret, Le livre d. morts, p. 300. 525.

[6]) Despre identitatea lui Helios cu Montu séû Uran, maï avem şi unele fântânï gre-cescï, forte vechï. La Hesiod, titanul Hyperion iste fiul Uran, ér la Homer acelaşi Hyperion este fiul lui Helios (Odyss. XII. 263).

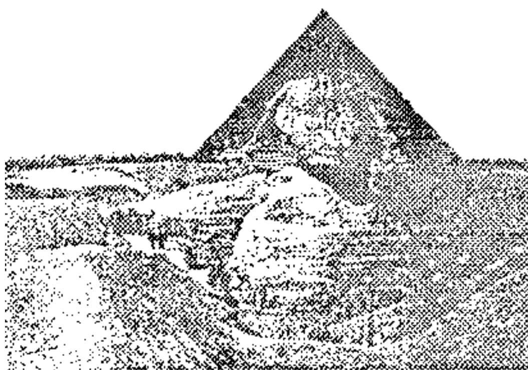
') Intr'un fragment, ce ne-a rëmas de la loan Antiochenul, estras, după cum se vede din o listă maï vechia a luï Manetho, se amintesce, după Helios, un rege egiptean cu numele de Scôç. Lepsius constată, pe basa monumentelor egiptene, că forma esactă a acestui nume în textele grecescî a trebuit să fie Mût (Ober d. ersten iigypt. Gôtterkreis p. 14). Insă acest cuvent se vede a fi fost numaï un titlu particular al luï Helios, ér nicï de cum numele unui rege deosebit, după cum résulta şi din împrejurarea, că în Vetus Chronicon şi la Eusebiu acest cuvent a fost omis cu totul, ér Syncellus l'a substituit prin grecescul Agathodaemon seu pe românesce Bun şi Bunic (moş, lat. avus, manes).

[8]) Pierret, Le Panthéon égypt. 95. 112.—Maspero, Études. I. 257. II. 448.—lirugscb, Hist. d'Egypte, I. (2-e edit.) p. 57.—Orébaut, Hymne à Ammon-ra, p. 12.

») Plerret, Le livre d. morts, p. 40. — ») Plinii, lib. XXXVI. 17.
") l'ierret, Panthéon, p. VIL — [1S]) Maspero, Étud., II. 452: Ah! image de Mentu!... Oh! lion!

în *fine,* preoţii egipteni aă mal considerat pe Turn ca identic cu A in m o n , omul cel avut de turme, onorat ca deû suprem al ThebeT, căruia i-au atribuit şi epitetul de «Altaika» [J]) (originar de Ja muntele Atlas?)

în vechia teologia egipteană, Montu, Turn, Harmakhis, Ammon, ne apar ca una şi aceeaşi personalitate şi ne presintă din punct de vedere istoric şî do'gmatic acelaşi tip si aceleaşî caractere ca Uran în teogoniile grecescî.



270.— Sfinxul cel colosal delà Gizeh, tăiat în stânca via, representând figura lui Mon-tu-Ra-Harmakhis (Uran), cu pântecele şi piciôrele de leu, dcsvëlit pentru a şesa oră, în a. 1886, de sub masele ce!e enorme de nïsip, ce se adună în continuu în jurul piramidelor de o lungă serie de secule.— După Maspero, Egypte et Chaldée, p. *249. ')*

Montu-Tum-Harmakhis-Ammon este «eşit din pâment» (din Terra), o ex-expresiune identică cu yr;yev% a autorilor grecescî, si «Terra editus» la Tacit. El este: domnul domnilor, regele deilor, părintele părinţilor, puterea puterilor, marele deû, stăpânul ceriuluî, al pămentului şi infernului, al apelor, al

O Plerret, Le livre d. morts, p. 569.

[2]) După Pliniu (36. 17) circumferinţa capului peste frunte era de 102' (30 m. 17 cm.); lungimea corpului de 143'(42 m. 29 cm.), ér înălţimea de la pântece până in verful capului de 62' (18 m. 33 cm.) Din corpul de leu al statuei, astă-di nu mat există de cât forma generală. Despre acest vechiu monument istoric, Maspero scrie: Des mamelouks fanatiques lui ont mutilé le nez et la barbe à coups de canon; la teinte rouge qui avivait les traits s'est effacée presque partout. Et pourtant, l'ensemble garde jusque

[a]ns sa détresse une expression souveraine de force et de dignité. Les yeux regardent oin devant eux avec une intensité de pensée profonde, la bouche sourit encore, la face en t'ère respire le calme et la puissance.

munţilor, începutul formelor, autorul omenilor, creatoriul tuturor speciilor de animale, autorul păşunilor pentru animale şi al plantelor nutritive pentru 6menî; el domnesce peste doue regiunï séû lumï, peste medă-di (sud) si peste me d. ă-n op t e (nord). Unul din însemnele suveranităţii si puterii sale era «sbiciul» *).

5. *Detronarea luï Uran.*

Uran, după cum ne spun tradiţiunile grecesc? şi feniciene, a fost detronat si alungat din imperiu de către fiul seu mai: mic, numit de Greci Cronos si de Romanî Saturnus.

Căuşele detronariï sale au fost, după cum résulta din teogom'a luï Hesiod, de o parte neînţelegerile, ce existau intre densul si soţia sa Gaea séû Terra, ér de altă parte ura, ce o avusese Uran asupra Titanilor, a fiilor sëï născuţi din Gaea, pe carî i aruncase în închisori suterane în cât gemeau sinurile pămentulut de mulţimea lor.

După instigaţiunile Gaeeî, scrie Hesiod, Saturn, cel maï tîner dintre TitanT, atacă pe neasceptate, în timpul nopţii, pe tatăl seu Uran, i tăia genitalele cu o sabia strâmbă de oţel, din care causa, acesta si încetează din vieţă [2]).

Aceeaşî tradiţiune o aflăm în scrierile cele sfinte ale preoţilor fenicieni, atribuite luï Sanchoniaton. Preotul şi analistul Sanchoniaton trăise, după cum spuneau uniï, înainte de timpurile troiane, si compusese — pe basa isvôrelor feniciene, egiptene şi a altor elemente vechï— o istoria a Fenicianilor, scrisă cu multă sîrguinţă si iubire de adevër, pe care apoï în sec. II d. Chr. a tradus[1] o în limba grecescă Herenniu Philo din Byblus [8]).

Despre detronarea luï Uran, Sanchoniaton scria următorele: Uran, avuse o soră cu numele Gaea, pe care o luase în căsătoria, ér eu alte femeï avuse o mare mulţime de copiî. Din acesta causa Gaea, cuprinsă de gelosiă, după maï multe neînţelegeri, se despărţi de Uran, însă cu tôte acestea, densul o primia adese orî în casă la sine. Când însă Uran cercă se ucidă pe Titanî, seu pe fii născuţî din Gaea, acesta ceru ajutoriul trupelor armate, ce le avea la disposiţiune, şi se opuse la tôte încercările sale. Maï târdiû însă, după ce Saturn ajunse la maturitate, acesta î-şî propuse së-sï rësbune asupra tatăluî

*) Pierret, Le livre d. morts, p. 247: Je suis Toum, auteur du ciel . . . . sorti de la terre . . . . qui enfante les dieux.—Ibid. p. 48: Père des dieux. [s]) **Heslodl** Theog. v. 154 seqq. [3]) **Phllonts Byblll** fragm. 2 din Phoenicum Historia (in Fragm. Hist. gr. III. 567).

sëû pentru injuriile, ce le făcuse mamei sale, şi ast-fel, jjutat de secretarial seu Hermes Trimegistul (de treî ori marele), începu rësboiul cu Uran, pe care-1 alungă din împerăţiă şi ocupă scaunul domniei, însă, după un timp c5re care, Uran, esilat din imperiul sëû, trimise pe ficelé sale Astarte, Rhea si Dio la Saturn, ca se-1 pierdă prin înşelăciuni si mijlôce ascunse. Insă, Saturn le cuceri inimile prin dragoste şi blândeţă şi le luă în căsătoria. Uran inventase şi un fel de petre ce aveau spirit (Xfooi |{ɪ<{ʀ>xᴼ')ɪ numite Bae-tulia, pe cari le fabricase cu deosebită înţelepciune *); şi apoi încercă un nou rësboiû cu Saturn, însă în anul al 32-lea al domniei sale, Saturn prinse pe tatăl séû Uran într'un loc 6re-care mediteran, unde-I pregătise anume curse, şi-I tăia genitalele. Sângele curgându-I în isvdre si în rîurl, spiritul sëû se despărţi de corp. Acest loc, ne spune apoi Sanchoniaton, a fost mal târdiu consecrat lui Uran.

6. Uran în legendele fi tradiţiunile poporului român.

La poporul român s'aû păstrat îucă până astă-dî unele tradiţiunl forte vechi despre cel de ântâiu regi al rasei pelasge, cari domnise la Carpaţl şi Dunărea de jos.

Unele din aceste tradiţiunî sunt cuprinse în c o l i n d e l e religiose, ce se cântă la serbătorile Crăciunului şi în prima säptëmâna a anului nou; ér alte amintiri le aflăm în cântecele eroice poporale, numite şi «cântece bëtrânescï».

în colindele religiose (ce nu sunt decât imne festive ante-crestine), aceşti monarch! glorioşi din timpurile pelasge, ne apar ca personalităţi divine, ca semi-del scoborîţî din ceriu, cari domnesc de o-dată peste păment şi peste ceriu.

Aceste colinde au fost la început opera colegielor de preoţi si teologi şi ele au devenit poporale numai în cursul timpurilor. Aprdpe în fie-care din aceste colinde religiose se rësfrâng cestiunile dogmatice ale teologiei vechi

') Pliniu (XXXVII. 51) încă face amintire de o specie de petre din clasa c erau-nielor séû fulguritelor, cari se întrebuinţau la espugnarea cetăţilor şi a flotelor (quae nigrae sint et rotundae, sacras esse, urbesque per illas expugnari et classes, casque betulos vocari). Se pare însă, că numele de pai-coXta, ce-1 aveau aceste petre 'cu spirit» (explosive), destinate anume pentru rësbtfie, se reduce la un cuvent vechiû pelasg de aceeaşi formă cu rom. tbătăliă». In evul de mijloc, terminul acesta era fdrte usitat în ţerile romanice. La Adamantius Martyrius aflăm bat u a lia, quae vulgo

battalia dicuntur (Diez, E. W. I. ed. 1853, p. 49).

pelasge. Spiritul şi forma solemnă, în care sunt redactate, ne arată tendinţa, ce se urmăria cu aceste cântece: de a desvolta sentimentele morale ale poporului şt de a intemeia un cult religios pentru anumite personalităţii, cărora li se atribuise onorî divine.

Una din aceste colinde conţine următorele versuri:

Când s'a coborît Domnul pe pământ Sate a resădit Hotare a împărţit.
Domnul împărţia
Până se 'nsera.

Dacă se 'nsera,
Domnul că pleca Sus la drumul mare,
Unde a căpeta
Cină şi lumină,
Sălaş de odihnă ').

Esaminând acum cu totă atenţiunea elementele istorice ale acestei vechi colinde poporale, noi aflăm aici aceeaşi tradiţiune despre originea societăţii omenesc!, pe care o avuse si locuitorii de lângă muntele Atlas: că Uran adunase pe dmenil ce trăiau risipiţi şi i făcuse să locuescă în sate şi în oraşe, că densul i-a înveţat se cultive pămentul, ori cu alte cuvinte, le-a împărţit hotare.

Memoria lui Uran (s. Munteanul), a celui de ântâiu rege tradiţional de la Dunărea de jos, se mal celebreză în o datină festivă poporală din ajunul anului nou.

în oraţiunea solemnă, ce se reciteză cu ocasiunea acestei serbări poporale, Uran ne apare sub numele de «Tom a cel bogat», după cum în istoria egipteană, Uran seu Montu mal are şi numele de Thamus şi Turn.

Cel de ântâiù regi al timpurilor pelasge au fost păstori, stăpâni de turme, de ciredî şi de herghelii admirabile.

«Toma cel bogat» din tradiţiunile române î-şî petrece vieţa sa prin munţi; el cutrieră văile, luncile si câmpiile cu turmele, cu ciredile şi cu hergheliile sale cele minunate. Ca insemne, Toma portă un «sbiciû de foc înfocat», simbol al autorităţii şi cârmuirii sale pastorale.

în regiunile cele muntdse ale Bucovinei, acesta festivitate poporală în memoria si în ondrea lui «Toma cel bogat» se petrece în următoriul mod: sătenii, tineri şi betrânl, cari voiesc se-şî petrecă în ajunul anului nou după obiceiul strămoşesc (se serbătorescă Vergelul), se string în aceeaşi seră, îndată ce se întunecă, la casa unul ţeran mal avut şi cu trecere în sat. Semnalul de adunare se dă cu buciume si cu trâmbiţe pastorale. Pe masă se ascerne o faţă albă curată, peste care se aşedă un ciuberaş cu apă ne-înoepută; ér junii şf fetele, carî iau parte la acesta serbare, pun fie-care câte

') Din Valea Haţegului. (Gazeta Transilv. Nr. 282 din a. 1892).

un sëmn în vasul cu apă, inele, mărgele, cerceT, bani, cuţitaşe ş. a. Apoi se începe soroctrea. Unul din sătenii maï isteţi, numit vergelătoriul (profetul) ţinend în fie-care mână câte o vergea verde atinge cu ele încetişor vasul cu apă şi reciteză următdrele versuri:

Cine trece si petrece?
Jrodia Domnd
Trece To m a cel bogat,
Cu b i ci û de foc înfocat,
Văile cu oile,
P6rtă Toma cârmele,
Luncile cu juncile,
Portă Toma vacile;
Vacile î-s bune forte,
Toma p6te să le porte;
Prin tôte câmpiile
Portă Toma oile;
Oile sunt mari ca bol,
Lui Toma stă după ol.
Toma umblă tot pe munţi
Alegându-şl tot cal iuţi;
')
Dintr'a lui herghelii mari
î-şl alege doî caî (ari
Şi după vin se pornescc
Către slugi aşa grăiesce...
Acum dragii miel ficiori...
Anul vechiu ia se sfârsesce
Ş i c e l n o u i a s e i v e s c e ,
Mergeţi măi, tăiaţi un boii,
Că-cî mâni este Anul nou
Şi fripturi bune făcând
Să bem vinul gâlgăind;
Semnele din acest vas
Să vë fie tôt de tras,
De tras sorţî de bucurie
Din anul, ce o să vie;
Scote-un semn şi-mî spune drept:
Mâne, care an încep?

După ce se termină cu recitarea acestor versuri solemne, un băiat de 10—13 ani *scote* un semn din vasul cu apă şi vergelătoriul profefesce celui care l'a depus, ce fel de noroc are së-ï aducă prima di din anul nou. Apoi se repeteză aceeaşi ceremonia. Vergelătoriul atinge- de nou vasul cu vergelele, se reciteză aceleaşi versuri, se scete al doilea semn şi vergelătoriul profeţesce celui care l'a depus, ce fel de noroc are së-ï aducă diua de Boboteză din anul care vine, şi se urmeză ast-fel până se scot tete semnele din vasul cu apă, fâcându-se pe rend amintire de trite serbătorile mal însemnate de peste an, cari au să aducă fericire, prosperitate şi bucuria pentru toţi, şi }n particular pentru cel cari au venit se afle destinele noului an [2]).

întreg spiritul acestei serbări tradiţionale are un caracter istoric forte vechiû.

«Toma cel bogat>, a cărui memoria se celebreză în versurile de maï sus,

') Marian, Serbătorile la Români. I. 53 seqq. — Şezător ea (Fălticeni), U. 209. ' formula oraţiuniî poporale de mal sus, vedem, că se invocă după fie-care vers ʳodia Ddmna> séù «Arodia Ddmna». Este personificarea generaţiuniî seu [0] «îl universale, pe care Hesiod o amintesce sub numele grecisat de "Kpoc (Amor), ce [rit]>eză imediat după Chaos, de o-datâ cu Terra, însă

fără să aibă vre-o legătură genealogică.

ne apare ca un strămoş venerat. El este un păstoriu legendar, avut, care învaţă pe omenii *së*| *se* cunoscă, când se începe anul nou, cart sunt serbă-torile maî însemnate de peste an şi profeţesce evenimentele fericite pentru ceî ce depun sorţi în vasul tradiţional cu apă neîncepută, simbol al prosperităţii şi divinafiuniî.

Este aceeaşi reminiscenţă, pe care o aveau într'o vechime depărtată şi locuitorii de lângă muntele Atlas seu Oltului : că Uran, care domnise peste ţinuturile aceste, i înveţase se cundscă întreg sistemul anului, şi că densul le profeţia multe lucruri din cele ce aveau se se întêmple pe ceriu [1]).

In ritul acestei serbări poporale mal aflăm încă unele elemente importante din cultul cel vechiu al lui Uran.

La Dodona din Epir, Uran era adorat sub numele de Zeûç dcvaÇ IleAaa-ytxej. Aci, el avea un templu străvechiu si un oracul faimos. La templul acesta, scrie Aristide, se aflau doue columne. Pe una era aşedat un vas de aramă, ér pe a doua era figurat un băiat ţinend în mâna dreptă un sbiciu cu sfori subţiri de aramă. Când vêntul sufla, sforile cele flexibile de aramă se puneau în mişcare si atingeau vasul, care rësuna timp îndelungat[2]). Aceste vibraţiunî ale vasului se interpretau apoi ca rëspuns pentru cel ce consultau oracului de acolo. Aceleaşi elemente le aflăm si în serbarea datineî poporale din ajunul anului nou: vasul, pruncul, atingerea, sunetul şi răsunetul vasului; în fine o amintire în textul oraţiunil, de <biciul de foc înfocat».

Preoţii şi profeţii de la Dodona se numiaû topioOpot [8]) séù după cum scrie Strabo TOjJW&poupoi [4]), ér délul, lângă care se afla sanctuariul de Ia Dodona, se numia To m aro s, numiri, a căror origine, după cum vedem, se reduce {ară îndoielă la cultul cel străvechiu al lui Uran sub numele de Tom a [D]).

Cu totul sub alt aspect ni se presintă aceşti strămoşi glorioşi al ginţii pelasge în cântecele eroice ale poporului român, în colindele religiose, el ne apar ca personalităţi sfinte; în cântecele eroice însă, can sunt opera cântăreţilor lumesc! [8]), el au un caracter, mal mult profan, mal mult istoric de cât teologic.

Aici, el sunt înfăţişaţi ca omeni doritori de gloria, cu patimi şi cu slăbi-

') Plodori Sic. lib. III. 56.

[3]) Steph. Byz. v. AmSiivf).

») Homerl Odyss. XVI. 403.

<) Strnbo, Geogr. lib, VII. 7. 11.

[3]) Misiunea, pe care o trimeteau Hyperboreil de ia Dunărea de jos, ca să ducă daruri din recoltele lor la templul Iui Apollo din De Io

s, încă trecea mal ântâiu pe la Dodona (Herodot, IV. 33).

") La Hesiod (Theog. v. 95) lïvîpet aotîol (viri cantores).

ciunï omenescï. Eï se iubesc, se despreţuesc şi se luptă unii cu alţiî. Eï petrec de regulă la mese mari, în ospeţe şi veseliï, de unde apoï plecă îndată la rësbéie, orï în aventuri amordse.

în aceste cântece tradiţionale române, personalitatea lui Uran ne apare sub numele de Toma Alimoş, «Toma al lui Moş» seu «Toma Lumos» (lui Moş) [1]), după cum în oraţiunea solemnă, ce se recitezâ în ajunul anului nou, el este numit «Toma cel bogat»; ér în tradiţiunile egiptene «Thamus»; «Turn» şi «Moş» (p. 937).

Toma al luî Moş este un «voinic nalt la stat, un vitéz cum n'a mal stat». El are turme de ol, ciredî de vite si erglieliî de cal, aşa de multe, în cât pasc t6te erbile si beau tôte apele pe unde trec.

în aceleaşi cântece eroice, cari ne vorbesc despre Toma al lui Moş, Saturn figurează sub numele de Manea, după cum el este numit Mân es, fiul Gaeeî, în tradiţiunile istorice ale Pelasgilor tursenî din Asia mică [s]); Menés, Mena séû M an i s în Egipet [s]), Mi no s în Creta*), Mann u s la Arimiï din Germania[6]) şi M a n e s orï Mânes d e u s în cărţile cele sfinte ale Romanilor [6]). Mal notăm, că în aceste poeme populare române, Manea mal

') In anticitatea preistorică, întemeiatoril dinastiilor erau onoraţi cu titlul de moşî şi veneraţi cu un cult religios. Troianii considerau pe Joe (înţelege Uran) ca «moş» al lor (Jove Dardana pubes gaudet avo. V i r g. Acn. VII. 220.) Latjinil ceî vechi adorau ca trnoşî» (ex ordine avorum) pe Italus, Sabinus, Saturnus (Virg. Aen. VII. 177; VI. 891). Scyţiî venerau pe Uran sub numele de Papaeos = moş (gr. «ânitoi;, lat. pappus); în limba macedo-română «papauş», moş betrân (Delametra, Diet, mac.-rom., 162). In Egipet, a treia dinastia divină, a fost, după Manctho, a Moşilor séû Manilor (Fragra. Hist. gr. II. 526), o numire, care de altmintrelea se refere la familia întrégâ a regilor c|eî, carî domnise în timpurile primitive peste şesurile Nilului, în tradiţiunile grecescï, Uran sub numele de Jupiter Urius încă era considerat ca «înce-pătoriul genului omenesc», adecă moş. în poesia tradiţională română, epitetul de «mo?> W are si D-deû (Ene, Ene Scaloene, Du-te la Moş D-de u! —Cest. ist. j. Vlaşca). în limba romána moş, pi. moşi, corespunde la forma vechia latina maios, maioses în loc de maior, majores (Fes t us, p. 472: *K* pro .Flittera saepe antiqui posuerunt).

') HerodotI 1. I. 94; IV. 95.-Diony8li Hal. 1. I. 27.

') Herodoti 1. II. 4. 99.—Plntarchns, De Isid. et Osirid.—Diodori I. I. 45. > Legislatoriul tradiţional al Pelasgilor din Creta. Imperiul SEU se estindea şi in pâr-î'le de nord seu extreme. Cf. Plato (ed. Didot) I. 623. — Di o d or, V. 84. 2. — Identitatea lui Saturn cu Minos din Creta mal résulta şi dintr'o odă a lui Pindar (Olymp. II. [1]36), unde în loc de Minos şi Rhadamanth figurează ca judecători pe cea laltă lume [S]at«rn şi Rhadamanth.

") Ve<JÎ p. 207—208.

) In teologia egiptenă se numia Mânu partea cea muntosă a regiunii divine unde apuneas6rele(Pierrct, Livre d. morts. 48).

este numit «înselătonul Domnilor», după cum Cronos séû Saturn are în teo-goniile grecescî epitetul de «astut» seu «înşelătoria» (àyxuXojiïjtrjç, versutus).

Toma al luî Moş este un vitéz din Ţera de jos, adecă din părţile de resârit ale Ţerel românesc! *), ér Manea domnesce peste părţile de apus şi este numit «stăpânul Jîilor».

Venim acum la rapsodia poporală română, ce ne descrie lupta luî Manea cu Toma al luî Moş, şi care ni se presintă ca una din cele maî frumdse şi mai importante poeme tradiţionale.

Manea încunjurându-şî moşiile găsesce erbile păscute şi apele bëute de turmele cele numerose ale luî Toma; î-1 atacă pe neasceptate şi-1 tăia cu paloşul pe la furca peptuluî, pe la încinsul brâului.

Textul acestei poeme după versiunea din Bănat [2]) este următoriul. Pentru completare, noî reproducem aici şi variantele maî importante, ce ne sunt cunoscute *s).*

La gropanut cu cincî
ulmî, Cu cincî ulmi
dintr'o tulpină, Tăbărît-
a, nimerit-a, Voinic
Toma Alimoş, Ficior
din ţera de jos...
Var. i. Şedea Toma Alimoş,
Boeriu din ţera de
jos. » *z.* Şede Toma
AHmoş,
Nalt la stat, mare la sfat
Şi vitéz cum n'a mai stat.
» J. Săvaî Toma
d'Alimoş,
Săvaî din ţera de jos. »
4.. D'al de Toma d'Alimoş,
S a va din ţera de jos [4]). >
5. Nemerit, mi-au tăbărît
Şjncă (Şîncă?) Toma d'Alimoş.

') ung. Havas-Alfold, Ţera muntenescă.

de jos. [2]) Corcea, Balade pop., p. 15.

[8]) Cf. Teodorescu, Poesiî pop., p. 581. — Alecsandri, Poesiî pop., p. 72. — Tocilescu, Materiale folkl. p. 38. — Alexici, Texte din lit. pop. rom. I. 34. — Arbore, Basarabia, p. 186. — Bagnariu, Musa Somcsiană, p. 94. — Rildulescu-Codin, Din Muscel, p. 263 — 267. — Caranftllu, Cântece pop. p.'21. — Calendaru ist. şi pop. pe a. 1860. Bucu-rescî, p. 149.

[4]) Aici S a va (var. Săvaî Săvaî) ne apare numaî ca un simplu titlu al demnităţii suverane şi corespunde la terminul grecesc oeJJaorit, venerat, lat. augustus.—Eschyl (Choeph. 157) încă întrebuinţeză cuvêntul oÉfiaç ca un titlu onorific ce se da regelui: v-Xia . . . cs°oţ « SsaitoTO (audi,

venerande rex). Acelaşi cuvent se maî presintă şi ca nume propriu. Sabus, fiul luî Sancus, în tradiţiunile italice este intemeiătoriul ginţii Sabinilor (Dionys. II. 49.— Sil. VIII. 424). In inscripţiunile egiptene Saturn încă figureză sub numele de S e b.

Tot şedea, câtu-mï şedea, Ş'încă f6mea l'ajungea ... Şi-începea de a se gosta . . . Şi din gură aşa dicea: «Mult mî-ar paré mie bine S'am un voinic lângă mine, Să beau un pahar de vin, Că n'am la cine sC-închin. Inchinare-aşî, închina, Inchinare-aşî armelor, Armelor şi bâtelor, Armele sunt fere reci, Băgate în lemne secî, Nu pot ca se-mî mulţumcscă, Nu pot nimic se-mî vorbescă. Inchinare-aşî, închina, Inchinare-asï murgului, Murgului si soţului; El are urechi de audit, N'are gură de vorbit. Inchinare-aşî, închina, Inchinare-aşî f r undelor, Frundelor şi crengilor.»

Var. i. «Inchina-voiû codrilor, Ulmilor şi fagii or, B radilor, paltinilor, Că-mî sunt mie frăţiorî.> » *2.* «Inchina-voiû ulmilor,' Urieşiî culmilor, Ce sunt gata se-mî respundă Cu f r é m c t voios de f r u n d e Şi 'n vëzduh s'or clătina Si mie s'or închina.» Vêntul mare abura, Crengile se aplecau, Frundele se scuturau, Lui păreau că-Î mulţămiau.

Var. i. Ér ulmii când audia Pôlele si le lăsa, Vîrfurile le apleca Şi lui Toma mulţumia. Armele din loc eşia, Eră calul recheza. **Plosca** la gură punea...

Ér eu ochiï se uita,
Ce vedea, tare-ï
plăcea, Ua voinic, el
î-mï vedea Si pe el î-
1 cunoscea, Că era
voinicul Manea.
Var. i. Tocma (Toma?) Manea al
câmpiilor,
Stăpânul J i i l o r ,
Stăpânul moşiilor,
Drăgăstosul fetelor,
Iubitul nevestelor *). »
2. Să vai Mane al câmpiilor…
Inşelătoriul
Domnilor. La Toma î-mî
ajungea, Bună diua, că i
da Şi din gură-1 dosădia:
«Tomo din ţera de jos, Cin'
pe tine te-a adus, Au negre
pëcate a mele, Au dile
scurte a tale?»
Var. i. «Măi Toma cu turmele,
Tu apele mi-aï bëut
Şi ierbile mi-aï
păscut.» » *z.* «Ce ne
calci moşiile
Si ne strici
foneţele?» Dar Toma aşa-Î
grăia : «Ei tu Maneo, frate
Maneo, Lasă-te tu de mânie,
Vină 'n côcï la veselie, Se
bem un pahar de vin, Că n'
am cu cine se 'nchin*.
Dar Manea................
...................aşa dicea :
< Dacă tï-asa dratr de mine,
O se viu eu lângă tine,
Tu cu plosca se închini.
Ochiï la min' se nu-ï
ţinn. Şi Toma î-1
asculta, Că lui frică nu-î
era, Plosca la gură
punea Şi cu ochiï nu
cată; Eră Manea se
punea, Săbiora î-sï
trăgea, Peste fole î-1
lovia, Măţişdrele-Î versa.

') Cf. pag. 940.

Var. z. Manea stânga-şî întindea *Se* ia plosca şi s2 bea, Ér eu drépta ce-mï făcea? Paloş mic că resucea, Pântecele-î atingea. » *2.* Manea cu stânga lua, Cu drépta se înarma, Paloşul din sîn scotea Şi aşa bine-1 învêrtia Şi aşa bine mi-1 chitia, Că pe Toma mi-1 tăia. Pe la furca peptuluî La încinsul brâuluî, » *J.* C'o mână plosca-mî ţinea,
Cu alta ageru-şi trăgea [x]). » ./. Când srjrili îndisară,
Pi Toma că mi-el obdră.

Şi unde fuga că-mî da ?
Sub cea rîpă surupată [2]),
Unde-a maï scăpat odată.
Şi săracu de Toma
La maţe se slobodia
Şi începea de Ic strîngea
Şi în fdle le băga
Şi cu cârpa le lega,
Către murg aşa dicea:
«Murgule, murguţul mieu,
Ascultă-me ce-ţî die eu:
Vină tu până la mine,
Ca se me suiû eu pe tine,
După Manea se me iau...
Că mi-a scurtat dilele
Şi m'a tăiat muieresce,
Dar l'oiu tăia voinicesce».
Murgul î-1 înţelegea,
Pan' la Toma î-ml venia,
Puţinei îngenunchia,

') Hesiod, după cum résulta din Theogonia sa (v. 178 — 182), încă avuse cunoscinţă "e o variantă din acest cântec poporal, fiind-că unele versurî ale sale se vëd a fi numaî ° simplă imitaţiune după cântecul bătrânesc, reprodus mai sus. Cu deosebire cuvintele: '"péÇato *ys'.p*| | ox'.a-j, 5e':Tsp'ff *tt* «sXiipiov eXXaosv Sp-TjV, j fj.axţ;-r|v, xap-/apo3ovi:a (se întindea cu mâna stângă, ér eu drépta prindea paloşul cel grozav, lung şi cu dinţî ascuţiţi) [ar]atâ împrumutarea făcută dintr'un text poporal.

[1]) Muntele Pregleda seu Pregreda de asupra îs ver n ei (România, j. Mehedinţi). [Cf]- P- 717.

Toma pe el se suia,
După Manea se lua.
Unde D6mne-l ajungea,
In doue î-1 despica,
Mort acolo î-1 lăsa
Şi 'napoï că se 'ntorcea,
La gropan că ajungea
Şi din gură aşa dicea:
«Murgule, murguţul mieu,
Acusî me prăpădesc eu.

Var. i. «Murgule, murguţul mieu, Vaî, trăi-te-ar Dumnedeu, Lângă mine, ca se ştaif, VedI la ndpte c'oiû se mor». » *z.* «Şi ca gândul să me ducï Colo'n zarea celor culmi, La gropana cu cincï ulmi».

Daca eu m'oiu prăpădi,
Cu copita tu se-mî rasei
Şi-o gropă tu së-mï faci,
Cu dinţii în ea se me tragï,
Vêntul mare o abura,
Multă frundă o pica,
Pe mine m'a astruca»....
Puţină vreme trecea,
De loc Toma că muria.
Şi murguţul se punea,
Cu copita reschira,
Puţină grepă făcea,
Cu dinţiî în ea-1 trăgea,
Vêntul mare abura
Multă frundă că pica,
Pe Toma î-1 astruca [1]).

Var. l. Sufletul că-şÎ dedea, Codrul se cutremura, Ulmî şi bradî se clătina, Fagî şi paltinî se pleca, Fruntea de i-o recoria, Mâna de i-o săruta Şi cu frémët î-1 plângea.

*) In varianta publicată de Rad u lese u-Godin, rolurile sunt schimbate. AicL Toma Damolschï tăia pe Manea, ér pe Manea cel cădut î-1 învelesc frundele de ulmî. Tra-diţiunea sub forma acesta era cunoscuta şi vechilor Egipteni. **Piorret,** Le Panthéon égyptien, p. 54: Seb (Saturn) est souvent figuré couché à terre, tous les membres couverts de feu i liage.

După cum vedem, noî avem aici aceeaşi tradifiune vechia, pe care o aflăm şi în teogonia grecescă.

După Hesiod, Saturn, cel «astut», atacă ndptea pe Uran şi-I tăia genitalele cu un paloş seu sabia strîmbă dinţată (ageră). Tot ast-fel în tradi-ţiunea română, Manea, «înşelătoriul Domnilor», atacă, pe neasceptate pe Ţoma al lui Moş cu un patos seu «ager», i tăia pântecele si apoi fuge la rîpa surupată, unde a maî scăpat o-dată.

în cântecul bătrânesc de mai sus, Toma al lui Moş este «frăţiorul codrilor, al bradilor şi ulmilor», după cum la Hesiod, Uran este frate cu «Munfiî ce^ înalţi» (Oopsa jiaxpà). Toma al luî Moş încetczâ noptea din vieţă, ca si Uran, ori pe când apune sdrele [a]), după cum Turn (Montu seu Uran) din teologia egiptenă era numit şi «sdrele ce apune» [s]).

In teogoniile vechi grecesc! şi în poema poporală română caracterele sunt aceleaşi şi scena se petrece în acelaşi mod.

Pe Toma, când închină, î-1 salută, şi luî i mulţămcsc culmile munţilor cu arborii lor cel urieşl şi cu vêntul cel mare; ér când el înceteză din vieţă, se clătină codrii, se plecă şi-1 plâng ulmii, bradil, fagii si paltinii cu fré-mëtul lor, ér vêntul cel mare î-1 acopere cu frundele lor.

Aicî Toma al lui Moş are ceva măiestos şi divin. El este o personalitate superidră tuturor eroilor anticitaţil.

In acesta poemă eroică, Toma are caracterele simbolice ale lui ZeùÇ dcvaÇ ÏÏEAaaycy.èç de la Dodona, întocma ca în ceremoniile serbării poporale din ajunul anului nou.

La Dodona, cel mai vechiu rit de profeţia era, de a observa şi asculta frémëtul frundelor şi al crengilor unul fag orï stejariû înalt (^yi?) [s]), după cum aceleaşi manifestări simbolice ni se presintă şi în poema eroică de mal sus. Peste tot acţiunea vêntuluï era principiul divinaţiunil de la Dodona.

') Arbore, Basarabia, p. 1S7

") Despre identitatea lui Toma allui Moş cu Turn seu Montu din Egipet, mal avem o reminiscenţă importantă. In varianta publicată de Corcea (Balade, p. 20) se mai spune la fine, că Toma avuse un frate în ţera turcescă, care venind a ridicat osemintele luî Toma de la Gropana cu cincî ulmî, pe cari apoi le-a dus şi inmormentat :u mare pompă la un sat mare din ţera turcescă. Theba din Egipet, reşedinţa lui • ontu, Turn sdu Tharaus, se numia de Egipteni, după cum ne spune Plato (Phaedrus, A p-EY[a]'-"'l TiâXiţ, adecă oraşul mare, un nume, ce se vede a fi identic cu «satul din cântecul poporai românesc. In limba vechia românescă, cuvântul, «sat» se aplica '» [la] oraşe. (Cf. A lex i c i, Texte. I. 169).

') Herodoti I. II. 55. — *Homari* Odyss. XIV. 327; XIX. 296.- Aescliyll From. v. [132]- - Sophoclis Trach. v. 171.

XXXVI.— DOMNIA LUI SATURN (KPONOZ).

1. *Domnia Iul Saturn în Europa.*

Despre domnia lui Saturn asupra lumiï vechï, tradiţiunile locuitorilor **de** lângă muntele Atlas, spuneau, după cum scrie Diodor, următorele:

După mortea Im Uran, puterea suverană asupra imperiului a trecut la fica sa B a sil ea (lat. Regina), care luase în căsătoria pe fratele sëû mai mare Hyperion, însă, Hyperion încetând din vieţă, ceilalţi fu aï lui Uran împărţiră între denşiî imperiul părintelui seu. între aceşti fn se distingeau cu deosebire Atlas şi Saturn. Atlas primi regiunile de lângă rîul Oceanos (Istru), ér Saturn, care luase în căsătoria pe Rhea, sora sa a doua, a domnit peste Sicilia, Libya, I t a l i a si mal cu semă peste regiunile de Ia scăpătat, êv *tolç* Ttpic laîcepav t6notc [1]), înţelege părţile de apus ale muntelui Atlas, numite de cel vechi Hesperia [2]).

In timpul domniei lui Saturn, ca şi în timpurile lui Uran, centrul politic şi militar al imperiului se afla în părţile de nord ale Istruluî, în regiunile muntelui Atlas, séû ale Daciei vechi.

La Homer şi la Hesiod, Saturn este înfăţişat ca rege al Titanilor, seu al nobilimii celei vechi si puternice de la Oceanos potamos [3]).

Z a l m o x e, filosoful si legiuitorul cel mare al Geţilor, a fost, după tradiţiunile grecesc!, unul şi acelaşi ca Saturn [4]).

Pliniu face de asemenea amintire de un civilisator al lumii vechi, numit Dokius, filius Caeli (Dacianul, fiul lui Uran), care după cum résulta din acesta genealogia nu pote se fie altul decât Saturn.

Intregă peninsula Hemului, deşi probabil se afla împărţită în mal multe state mici, aparţinea din punct de vedere politic imperiului pelasg. Saturn, după cum scrie Philo, dăruise ficel sale Athena regatul Atticeî[6]). Serbă-torile lui Saturn, numite Cronia, erau celebrate cu deosebită ondreîn t6tă Elada, maï cu semă însă în Athena *).

') Dlodori Siculi III. c. 57—61. 66; V. 66. 5.

[2]) Cf. Oridii Metam. IV. 618: Constitit Ilesperio regnis Atlantis in

orbe. ') Homerl II. VIII, 479; XIV, 203.279, XV, 225. - Hesiodi Theog. v. 851. —Apollonii Hliodil Arg. I. 507. — Apollodori Bibi. I. *l.* 4. [4]) JTnaseas în Fragm. Hist. gr. III. 153. 23. s) Philonis fragm. 2, în Fragm. Hist. gr. III. 569. [c]) Macrobii Sat. I. 7 la fine.

Suveranitatea lui Saturn se estindea şi asupra Germanilor. In cântecele istorice, după cum scrie Tacit, Germanii celebrau pe Tu i s to, «deus T rra editus» (Uran) şi pe fiul sëû Mann u s (Saturn), ca întemeiătorî aï naţiuni*-

Francii, popor de origine germană, adorau, după cum scrie Gregoriu din Tours pe Saturn [1]. Saxonii vechi de asemenea. Hengist, unul din ducii triburilor saxone, cart debarcase în Britannia (c. 445), se exprimă astfel către recele Vortigern: «noî adorăm divinităţile părinţilor noştri, pe Saturn şi pe ceilalţi del, carl guverneză lumea» «).

Galliî şi alte naţiuni apusene, scrie Dionysiu din Halicarnas, sacrificau lui Saturn victime umane [8]).

Marea de nord seu îngheţată se numia de geografii vechi Marea lui Saturn, Κρένtoç 'ÎJxeavéç, Κρôvtoç TOVTOÇ, Mare Cronium *).

2. *Domnia Iul Saturn peste Africa de nord.*

Saturn, întocma ca Uran (Montu), domnise şi peste Egipet [B]).

In listele monumentale ale regilor egipteni, Saturn figureză sub numele de Seb [6]), un nume, ce corespunde la forma vechia latină Sabus.

La Manetho însă, care scrisese istoria Egipetulul în limba grecescă, Saturn este numit Cronos.

în alte tradiţiunî istorice, Saturn, ca rege al Egipetulul, ne apare sub numele de Manis, Men, Menés, Min, ér în textul unei inscripţiunî din Theba Mena, după cum sub acelaşi nume, Saturn figureză şi în tra-diţiunile istorice ale Pelasgilor din Creta, din Lydia, la Hyperboreï, la Germani şi în cântecele eroice tradiţionale ale poporului român.

Acest Manis séû Mena era considerat de preoţii templelor din Memphis ca începători ui dinastiilor umane în Egipet; ca un rege rësboinic, care condusese oştirile sale în afară de frontierele Egipetulul şi se făcuse renumit prin gloria faptelor sale '). Manis séû Mena a fost cel de ântăiu, care a ese-

[1]) Greporli Tur. II, 29—33.

') Galfredug Monemut., lib. VI. éd. 1587, p. 43, ap. Grimm,

D. M. 116. ') Blonys. Hal. I. 38.

*) Ptolem. Geogr. I. 1. — Plinii 1. IV, 27, 4; 30. 3. — După Apolloniu Rhodiu (IV, 23) însă, Mă r ea luî Saturn se afla în regiunile, unde Istrul se despărţia în doué ramuri", seu pe şesurile Ungariei de asta-dï. Cf. Orph. Arg. v. 1081. ") Diodori Sicull lib. I. 13.

') lepgtns, Ober d. ersten ăgypt. Gotterkreis, p. 11 şi 30. ') Diodorl Slculi I. 45. — Fragm. Hist. gr. II. 539 (540).

cutat lucrări colosale pentru canalisarea NiluluT; el a organisât Egipetul din punct de vedere militar, a înveţat pe locuitori se adoreze pe del, a introdus sacrificiile şi a întemeiat o nouă capitală în Egipetul de jos, Memphis[1]), în limba ebreă Manufi, la Arabi Mân u f[2]), o numire, ce ne indică pe un rege Manu, ça fundatoriû al acestei reşedinţe.

Pe continentul de nord al Africel, domnia lui Saturn mai cuprindea şi teritoriul cel vast al Libye! [3]), de la frontierele Egipetulul până la Oceanul de apus.

încă înainte de estensiunea dominaţiunii romane în Africa, Saturn era divinitatea principală a populaţiunilor supuse Carthageneî. Unii dintre Car-thaginenî, scrie Plato, sacrificau pe fii lor lui Saturn [4]).

Cultul şi religiunea lui Satura rămaseră dominante în Libya si după cucerirea Romanilor.

In Mauritania, în Numidia şi în Africa proconsulară, Saturn era adorat ca o vechia divinitate naţională sub numele dedominus şi domnus Sa-turnus [5]), unde titlul de «iominus» ni se presintă numai ca o simplă reminiscenţă istorică despre domnia gloriosă a lui Saturn peste Africa de nord [6]).

Probabil, că în timpurile aceste ale lui Uran şi Saturn, au fost strămutaţi şi stabiliţi în dosul Mauritanie!aşa numiţii Getul!, despre cari scrie Isidor, că emigrase din ţinuturile Geţilor, fiind transportaţi cu corăbiile peste mare [7]).

3. *Saturn domnesce p este Asia. (Chaldeii şi originile sciinţeî as tron ornice).*

Saturn domnise şi peste Fenicia.

In templele feniciene se păstrase până în timpurile lui Adrian, o colec-ţiune despre sciinţa lucrurilor ceresc! si despre legile ce guverneză lumea, numită Sanchoniaton, scrisă, după cum spuneau preoţi! templelor, de Taaut, din ordinele lui Saturn, şi întregită cu alte comentarii pesteriore.

') Herodoti 1. II. 99.

[2]) **Pauly, R.** E. ad voc. Memphis.

[s]) **Polemonis** lliensis fragm. 102 în Fragm. Hist. gr. III. 148. — **Uiodor.** III. 61.

«) Plato, Minos. **c.** 5. — **Diodor.** V, 66. 5; XIII, 86. 3; XX, 14. -

Dionysli Hal. I. 38.

<•) C. I. L. VIII. nr. 8452. 8461. 9329. Cf. nr. 6353: ex impcrato domini Saturni.

') In inscripţiunile latine ale Daciei ni se presintă forte adeseori titlul maiestatic de «Dominus» pentru împăraţii roman), de la L. Sept. Sever şi până în timpurile luî Gal-lien (C. I. L. voi. III. nr. 858, 875, 877, 884, 950, 1062, 1063, 1129, 1343, 1602).

') Isldori Orig. 1. IX. 2. 118.

Aceste cărţi vorbiaû cu un deosebit respect, despre vieţa şi faptele luî Saturn, ca rege al Fenicieî.

Fenicieni! numiau pe Saturn E l [1]), un nume pe care-1 aflăm şi în cărţile luï Moise, aplicat la suprema divinitate a Ebreilor *)

Ebreiî, scrie Tacit, celebrau diua a şeptea, în ondrea lui Saturn '), după cum spuneau unii.

Epitetul deSabaoth, ce se atribue maiestăţii divine în testamentul ve-chiù, încă nu se p6te esplica din limba ebreă *).

Autorii anticităţiî considerau acesta denumire ca identică cu S aba zi u s [B]). însà amêndoue formele aceste, «Sabaoth» şi «Sabazius», derivă din Sabus si Seb, numele lui Saturn.

n

în aceste timpuri, domnia politică a raseï pelasge se întindea şi dincolo de Fenicia, peste Eufrat si Tigru, până în regiunile cele mal depărtate ale Asiei orientale.

Regatul Babiloniei, întemeiat pe şesul cel fertil al Mésopotamie! de jos, forma în timpurile luî Saturn o parte integrantă din imperiul pelasg.

Ca întemeiătoriu al acestui regat, cel vechï amintiaù pe un aşa numit B el u s [8]), care colonisase părţile de jos ale Eufratului şi Tigrului şi a fost cel de antâiu, care încunjurase Babilonul cu murî [7]).

') Philo Byblius, Phoen. Hist, în Fragm. Hist.gr. III. 562 seqq.— Cf. Diod. II. 30. 3.

[2]) Isidori Orig. 1. VII. 1. 3: Primum apud Hebraeos Dei nomen El dicitur. — Nume incontestabil pelasg. Vechiul întemeiătoriu al Troieï a fost după Homer 11 o s.

[s]) Taciţi Hist. 1. V. 4.

[4]) După Hieronym (Epist. 136 ad Marcellam), cel 70 de interpreţi au tradus cuvêntul Sabaoth prin Aquila exercituum. —Isidori Orig. 1. VII. 1. 7. Quartum nomen (Dei) dicitur Sa'.baoth, quod vertitur in Latinum exercituum.

[B]) Val. Maximi Fact. mem. I. 3. 2: C. Cornelius Hispallus praetor peregrinus... Chal-daeos abire ex Urbe atque Italia jussit... Idem, qui Sabazii Jovis cultu simulato «ores Romanes inficere conati sunt, domos suas répétera coegit

') După cărţile cele sfinte ale Fenicianilor, Belus a fost fiul luî Saturn I şi frate cu Saturn II (Philonis Byblii Phoen. Hist, fragra. 2. 21.

') Unul din cele mal vaste oraşe ce au esistat, încins cu un zid, lat de 50 coţi şi înalt

de 200 coţî (Herodot, I. 178—185). La mijlocul cetăţii se afla curtea regală, vastă şi puternică, în altă parte templul cel renumit al luî Belus, construit in formă pătrată, avênd fie-care lăture o lungime de câte 2 stadii. Din mijlocul templului se înălţa un Urn» lat si lung de câte un stadiu, pe care erau clădite alte 8 turnuri, unul peste altul.

Coloniile cele vechï ale Babiloniei, ne spune Diodor Şicul, au fost luate din Egipet [x]). în tot caşul însă, acesta notiţă istorică a lui Diodor se raportă numai la clasele de jos ale populaţtuniî, compuse din elemente de diferite popore subjugate, din sclavi de rësboiû şi din tribun semitice, strămutate pe şesurile Babiloniei, pentru esecutarea lucrărilor publice, pentru rnuncî agricole şi meserii.

încă până târdiu în timpurile istorice, numërul sclavilor publici şi particulari la poporele de origine pelasgă a fost enorm de mare, şi acesta mulţime imensă de coloni'f de sclavi şi de lucrători, formate din triburi şi po-pore învinse, unele têrîte din părţile meridionale, altele din nordul estrem, aduse apoi mestecarea limbelor şi ruina civilisaţiunil pelasge nu numai pe teritoriul Chaldeeï, Fenicieï si al Egipetuluî dar şi în Elada [2]).

în ce privesce însă clasele superidre seu privilegiate ale Babiloniei, a preoţilor, militarilor, proprietarilor de moşii şi păstorilor, aceste le formau încă de la început numai Titanii şi Giganţiî, cuceritorii cel vechi al acestei regiuni, veniţi din părţile de nord ale Istrulul. Aceştia représentai! pe adeveraţii cetăţeni. Puterea politică şi militară, precum şi administra-ţiunea cultului public se aflau în manile lor.

Giganţiî, cari au locuit pe teritoriul Babiloniei, scrie Alexandru Po-lyhistor, au fost prăpădiţi de D-deu prin diluviu din causa impietăţii lor, ér cel cari au putut scăpa din catastrofa acesta au construit apoi turnul Babilonulul, care în urmă distrugându-se, Giganţii s'au împrăsciat [3]).

De asemenea scrie istoricul Thallus, că Belus cu Titanii, stabiliţi pe teritoriul Babiloniei, a dat ajutoriu lui Saturn în resboiul ce-1 avuse cu Joc *).

Résulta aşa dar, că regatul Babiloniei, în cele mal vechi timpuri a!e esi-stenţeî sale politice, a fost guvernat de Titani, şi că acest regat constituia de fapt numai un stat vasal, supus autorităţii suverane a dinastiei divine.

în timpurile lui Saturn, imperiul cel vast al rasei pelasge era în mare parte guvernat prin regi provinciali. Teritoriile supuse suveranităţii dinastiei

Acesta era faimosul turn al Babilonuluî. In partea de nord a cetăţii se afla piramida cea grandidsă, séû Mormêntul !uî Belus, care deşi este distrusă presintă însă şi acum o formă gigantică şi face o impresiune puternică. ') **Diodor. Sic. 1. I. 28. 1.**

[2]) Despre sclavii din Scyţia şi Elada aflăm unele notiţe Ia Herodot (VI. 83; *IV.* 1 — 4).

Heloţiî din Sparta au fost de asemenea prisoner! de rësboiû. Despre

sclavii domestici
aï Chaldcilor amintesce Berosus (fr. 3), ér despre sclavii Germanilor Tacit (Germ. 25).

[3]) **Alex. Polyhistoris fr. 3 şi 4.**

[4]) **Thalli** fr. 2. în Fragm. Hist. gr. III. 517.

divine erau prea depărtate de cen'.rul imperiuluT, ca ele să potă fi cârmuite de la metropolă.

Aceşti regi provinciali, ca représentant! aï puterii esccutive, erau de regulă aleşi din aristocraţia cea vechia a Titanilor, seu din membrii familiei dom-nitore. Ast-fel în regatul Babiloniei, Saturn avea ca locuţiitoriu pe Belus, (fiu, ori nepot al seu), în Egipet pe Thoth, considerat ca identic cu Her-mes séû Mercuriu [1]). In Italia guverneză J an u s sub dependenţa Iul Saturn, ér peste regatul Atticel domnia fica lui Saturn, Athena.

III

Locuitorii cel maî vechi aï Babiloniei eraù numiţi de Orientait C h a l d e î

Aceşti Chaldel nu aparţineau rasei semitice [1]). EI formau de fapt numaï resturile nobilimii celei vechi şi rësboinice, a Titanilor şi Giganţilor, cari cucerise în timpurile lui Uran şi Saturn Mesopotamia de jos. Mal târdiu însă, sub numele de Chaldei se înţelegea numai clasa preoţilor, carî se ocupau cu observaţiunile şi profeţiile astronomice. Acesta sciinţă se moscenia la Chaldel din nern în nern ca o tradiţiune familiară. Fiul o înveţa de la părintele sëù şi el era ast-fel în stare de a cunosce tete secretele acestei filosofii, fără se i se ascundă ceva. Chaldeil aplicau cu deosebire observaţiunile lor astronomice la cele 5 stele, numite planete, cărora, afară de sere şi de lună, eî le atribuiau cea mal mare influenţă asupra pămentuluî şi a 6menilor, şi pe cari el le numiaû stele tâlcuittfre ale voinţei deilor. între aceste planete, cea mal mare consideraţiune o avea Saturn, pe care M numiaû Heliu, si care, după cum spuneau denşil, prevestia fenomenele şi evenimentele cele mal multe şi cele mal mari '). După doctrinele Chaldeilor, sufletul omului este nemuritoriù *), o credinţă vechia, al cărei legăn î-1 aflăm la Hyperboreï °), la Geţi şi Daci [6]). Doctrina nemuririi sufletelor nu era de origine semitică; ea nu ne apare nici chiar în legile lui Moise.

[1]) Phllonlg BybUl fragm. 2.
') Cartea II-a a Regilor, 18, 26. — Isaia, 36. 11. - Daniel, II. 4.
') Diodorl Slcnll 1. II. c. 29—31. - CensoHnl De die natali, c. 8.
[4]) Pausanlag, 1. IV. 32.
') Platonlg Axlochui (ed. Dldot. II. p. 561).

') Herodotl lib. IV. 94.

In ce privesce patria cea vechia a Chaldeilor, tradiţiunile grecescî spuneau, că ei locuise maî înainte în ţinuturile Barbarilor *); După altă notiţă istorică, ce o aflăm la Cicero, Chaldeiî erau originari din Caucas [2]), înţelege însă aici Caucasul din timpurile preistorice, sistemul cel vast de munţi din nordul Dunării de jos [3]).

Din punct de vedere istoric, legănul sciinţelor astronomice a fost în regiunile Barbarilor din nordul Istruluï.

Uran, cel de ântăiu rege al locuitorilor de lângă muntele Atlas, ne spune Diodor, se ocupase timp îndelungat cu observarea fenomenelor cerescî; el cunoscea adânc cursul astrelor şi profeţia multe lucruri din cele ce aveau să se întâmple pe ceriu ").

Alte tradiţiunî şi legende atribuaiu începuturile astrologiei lui Atlas, regelui celui faimos din ţera Hyperboreilor, despre care scrie Diodor [B]), că avuse cunoscinţe esacte de mişcările astrelor, că a fost cel de ântăiu, care a considerat lumea fisică ca o sferă, din care causa anticitatea îşi formase opiniunea, că întreg universul se radimă pe umerii luî.

După cum ne spune istoricul arab Abulfaragiu, Chaldeiî, când făceau rugăciunile lor, se întorceau cu faţa către polul nordic [8]), care, după cum seim, se mal numia «Ursa Getică» şi «polus Geticus», şi era représentât pe pă-mênt prin columna de pe muntele Atlas ').

*) Steph. Hyz. v. XaXSaîot.

[2]) Ciceronis Div. I. 19.

[s]) Unul din regii ceï vcchï aï Chaldeilor, păstoria, anterior cu patru generatiunî dilu-viuluï celui mare a! luî Xisuthru, purta numele de Daos, adecă «Dacul> (Abydeni fragm. 1).

[4]) Diodoii Siculi lib. III. 56. 3.

[5]) Dlodori Slcull III. 60. 2. — Alex. Polyhistoris fr. 3 (in Fragm. Hist. gr. III. 212):
"EXXfjvaţ Se *t.ifsiv* tiv "AîXavta eopYjV.svat aaTpoXofiav. — Istdori Orig. libr. III. C. 24. 1.

[6]) Dupuis, Origine de tous les cultes, I. 14.

') Din punct de vedere etimologic, numele Chaldeilor (gr. XaXSodoi şi XâXooi) ne apare în strînsă conexitate cu numele muntelui Atlas şi al rîuluî numit de Herodot Atlas (lat. Alutus, rom. Olt). In diferite idiome din părţile de nord-vest ale Asieî, aurul se numesce alt un (Schrader, Sprachvergleichung, p. 247, 253), un cuvent, care a esistat o-dată şi în limba metalurgilor pelasgî din Europa (Cf. Pliniu, XXXII. 21). Diferiţi munţî şi délurï din regiunile Carpaţilor portă numele de Aid e a (Cf. Marele Diet, geogr. v. Alghia). In Transilvania se dice haldină şi holdină la grămedile de petre rele, sc<5se din minele de aur. Tot în regiunile aceste ale Transilvaniei maî aflăm şi numele familiare de

Găldău, adecă lucrătoriă la minele de aur, după cum din forma cea vechia alt (altun) s'a născut şi germanul Gold. Strabo (XII. 3. 19) ne spune de asemenea, că lucrătorii de la minele cele renumite din Alybe se mai numiaû şi XaXSaîot.

Lângă muntele Atlas esistase, încă din timpurile primitive ale istoriei, şcola cea renumită a astrologiei.

Hercule, după cum ne spun istoricii grecesc!, Herodor şi Diodor, înveţase astrologia şi arta divinap'uniï de la titanul Atlas ').

Despre studiul şt înveţămentul sciinţeî astronomice la Dacï ne vorbesce si lornande: că Diceneu, unul din marii preoţi şi filosoiï aï Geţilor, le desvelise acestora t<5te secretele astronomiei, le esplică cele 12 semne ale zodiacului, cum î-sî urmeză planetele cursul lor prin semnele aceste, cu cât "lobul de foc a! sôreluï este mal mare de cât pământul, cum cresce şi scade luna; el îî înveţă să cunoscă numele celor 344 de stele şi prin ce semne trec ele, când se apropia şi când se depărleză de polul ceriului, în cursul lor de la resărit spre apus [2]).

în tot caşul, acest Diceneu (la Strabo Decaeneos) aparţine unei epoce mult mal depărtate de cât timpurile lui Boerebista [s]).

O mare parte din m one tel e cele vechi ale Daciei, anteriere domina-ţiunil romane, sunt acoperite de simbole astronomice *), ca şi când ţera acesta de ia Carpaţî ar fi fost pusă o-dată sub protecţiunea religiuniî astrelor.

Ceramica preistorică a Daciei ne presintă de asemenea unele urme forte semnificative despre cultul astrelor în părţile aceste.

Cele mal multe fragmente din acesta ceramică, cu simbole astronomice, se găsesc mai cu semă în pescerile Carpaţilor, can se vëd a fi fost destinate într'un timp 6re care oraculelor poporale si superstiţiunilor astrologice.

Résulta aşa dar, ca forma originală a numelui XaXSaîoi a fost 'AX5aîoi, unde X ţine locul unei simple aspiraţiunî ca în y_Xrxîva = XaZva, x/.ap&c = X%p6;. In definitiv, numele XaX-3aTo-. ne apare la Orientali ca un simplu apelativ geografic pentru locuitorii de la muntele Atlas, ori maî corect Allas. Acesta origine a numirii XaXSaîot se mai confirmă şi prin faptul, că Titaniî de la muntele Atlas au fost cei mnî vechi locuitori aî Babiloniei; în fine, că mai esistă şi astă-dî în ţera Făgăraşului dp lângă vechiul Atlas, o mulţime de nume familiare boieresc! Al d c a.

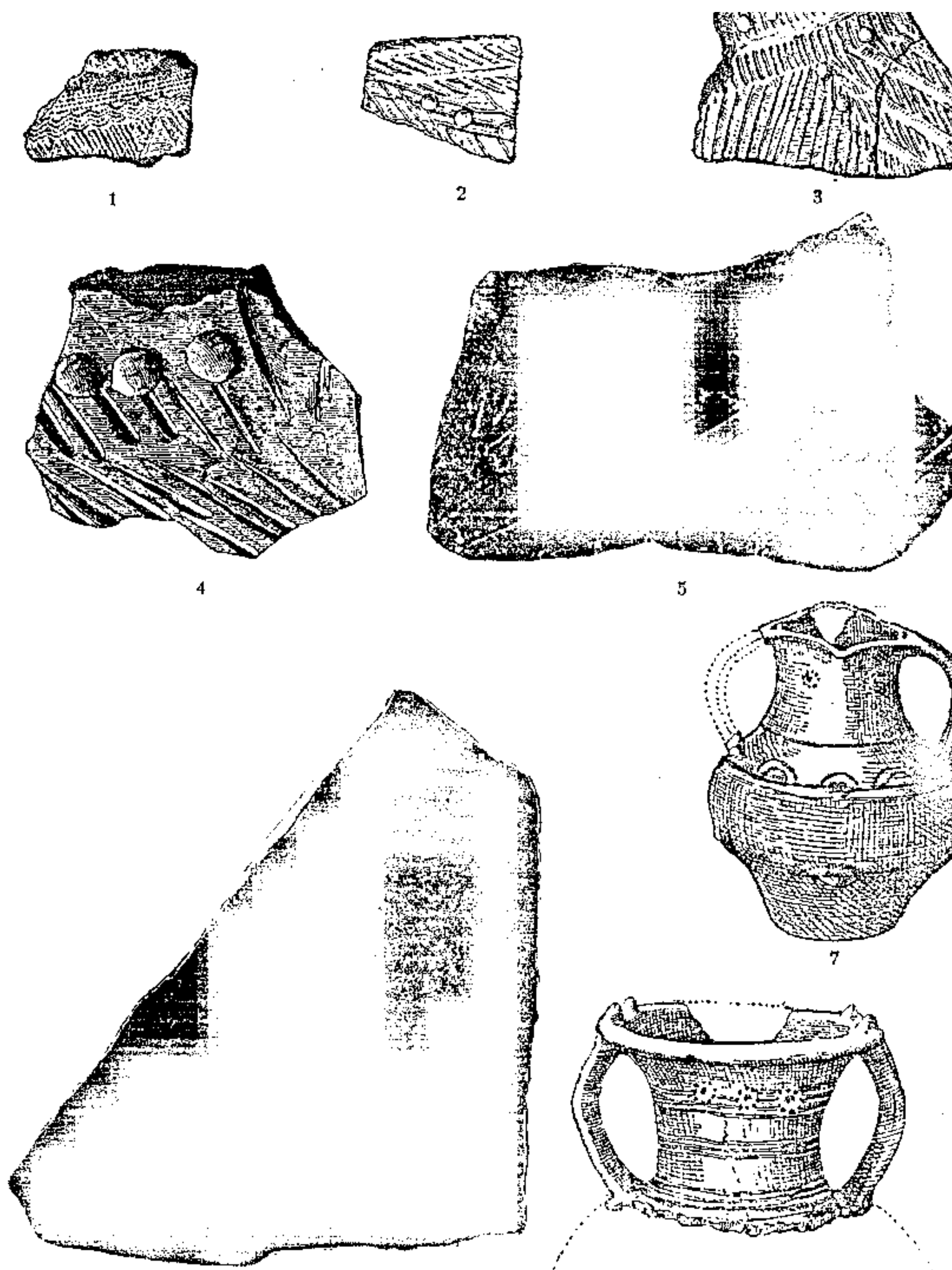
') Herodori Hcracl, fragm. 24 în Fragm. Hist. gr. II. 34. — Diodoii Sicnli I. IV. 27.

*) Jornandis De Goth. orig. 11. Qui (Diceneus) omnem pene philosophiatn eos (Getas) instruxit… theoricen demonstrans, signorum duodecim, et per earn planetarum cursus, omnemque astronomiam contemplări edocuit; et quomodo lunaris orbis augmentum sustinet, aut patitur detrimentum, edixit: solisque globus igneus quantum terrenum orbem in mensura excedat, ostendit: aut quibus nominibus, vel quibus s ignis m coel' polo

vergçntes, aut revergentes CCCXLIIII s t el la e ab ortu in occasum praeci-Pites ruant, exposuit. (Cf. Strabo, VII. 3. 11).

/ "Diceneus> este un apelativ geografic de la Dicia, cum se maî numia Dacia Ia autor» vechi. Saturn încă era numit Dokius (Pliniu, VII. 67).

[4]) A se vedé mal sus pag. 749. 754.



271 — Fragmente dm ceramica p r e is torică a Daciei cu ornamente astronomice. *F unele* fragmente (nr. 2—5), stelele sunt representate prin buburuze, ér radele lor prin trasuri oblici umplute une-ori cu un ciment alb. Pe fragmentul nr. 5, stelele sunt împărţite în consteiatiunî pri Imn convergente formând unghiuri ascuţite în partea de jos (hexagone). Alte ornamente' ce ni s presmtă pe fragmentele aceste sunt: calea alba (via lactea), formată din linii paralele punctate, fli viu! ceresc, cloşca cu puiî şi serele ce rësare »).

în fine maï aflăm si asta-dï în limba şi în credinţele poporului român unele elemente tradiţionale f6rte importante din sistemul de cunoscinţe al astronomiei şi astrologiei vechi.

Cu deosebire nomenclatura stelelor şi a constelaţiunilor la poporul român este în mare parte aceeaşi pe care o aflăm în literatura grecă şi romană.

Din acesta terminologia astronomică [1]) notăm aici următdrele:

Numiri vechi	Numiri poporale românesc!
1. Stele principale: *Sol, Luna (nova, plena).*	*Sortie, luna (nouă, plină).*
2. *Ursa, ursa minor. Ursa Hyperborea* «). *Ursa Getica *).* "Apxtoţ. *Plaustrum, plaustrum minus, Geticum plaustrum* (Claudian. B. G. 269). *Septemtriones* (delà *trio,* bou de plug). *Hyperborei triants. Septem boves.*	*Ursul mare, mic.* Acesta numire lipsesce la Germani şi Slavi. *Carul mare şi carul mic; ce| din*
Lycaonia Arctos, Lycaonius axis. Ursa mare, considerată ca fica lui Lycaon (Ovid. Fast. III. 793; Trist. III. 2. 2.)	*Lupul,* stéua din urmă a Carului mare.
Polus. Geticus polus (Marţial. IX. 46). *Cardo coeli, mundi; columna,* xtu>v (stéua polară). Indienii numesc constelaţiunea Urseî *Marea de aur.* Pe sfera Ebreilor figurezâ aicî *verul sflbatic* (al Erymanthuluï).	*Stâlpul* (stéua polară, cea din urmă a Caruluî mic). *ImpUrat *}. Ţăgâra, Ţagdra* [1]).La ArabT, *Teegel')* este Saturn.
3. *Bootes, bubulcus, arcturus, arctophylax.* La Arabi *aramech.*	*Văcariul.*
4. *Draco.*	*Balaurul, smeul.*
5. *Taurus.* La Chaldel *tauro,* la Syrien! *thauro,* la Arabi *altaur şi thaur.* La Perşi şi Indieni *ghao.*	*Taurul,*

langok, p. 53 (nr. 4). —Hampel, Alterth. d. Bronzezit in Ungarn, p. LXXXVIII (nr. 7. 8). Fragmentele nr. 5 şi 6 au fost descoperite de

noi în pescerea lui Iorgovan de la Băile Mihadiel (Bănat), cu ocasiunea săpăturilor ce le-am făcut acolo, in vara a. 1907.

O Otescn, Credinţele poporului român despre cer şi stele. Bucureşti, 1907.—Dengnşiann, Gestionar istoric. Răspunsuri Partea II (colecţiune inedită).

*) Lncani Phars. 1. V. 23.

') Staţii Theb. 1. IV. 422.

*) Reşedinţa divinităţii supreme se afla pe polul nordic, seu pe osia hyperboreă, susţinuta de muntele Atlas (L u c a n. I, 53 ; I V. 72 ; V, 4. — S t a t. Theb. VII, 650. — C i c e r o Div. I, 12).

*) După Otescu, in corn. Uscaţi, j. Nernfu.

') In limba Ţiganilor din Transilvania şi România, t h â g ar seu t a gar însemneză: Fûhrer, Kônig, empereur (Wlislocki, Die Sprache d. transsilv. Zigeuner, p. 123.—Vaillant, rainn>. de la langue rommane des Sigans, p. 130).

6. *Pleiades (R|tiaf>sţ,* IlXvjïâSeç), sépte fice ale titanuluf Atlas şi ale nimfei Pleione. La Homer (Hymn. 7. 7) éjrraitôpoi (carï umblă pe şepte căî). *Gallina cunt pullis suiş.*

7. *Hyades* (de la uc, porc, scrofă), *parili-ciutn, suculae* (sucula, scrofă tfir»eră). Stéua maî mare numită de Ptolemeu *hypocirros.*

8. *Lucifer, stella Veneris. Hesperus, Vesperus, Vesper.*

Pe monumentele mithraice din Dacia, Lucifer (Phosphorus) şi Hesperus, ca şi deul Mithra, care sacrifică taurul, sunt représentât! în costume de pă-storf daci.

9. *Lyra* (luï Hermès). Stéua principală din acesta constelaţiune este numită de Arabi *vega* şi *al-nesr al-wâki, o* numire alterată din o formă vechia po-porală, ce o aflăm astă-d.1 la Români.

10. *Cephens.* La Arabi *Ciobanul cu oile,* înfăţişat cu încingătore şi căciulă(tiara) ; stéua de asupra umèruluï stâng se nu-rnesce *aderaimin, alderamin.*

11. *Gemini.*

12. ***Cancer.***

13. *Virgo.*

14. *Libra* (fr. Balance).

15. *Arcitenens. Centaurus. Chiron.* La A-rabî *al-rami..*

Posiţiunea Centaurului este sub con-stelaţiunea Cântariuluï séû a Librel, care la cel vechï représenta simbolul justiţiei. Centaurul Chiron avea de ase-menea caracterul înţelepciunii şi justiţiei. Originea numirii acestei conste-laţiunî, Kevtaopoţ, la autorii grecescl, se reduce fără îndoielă la o formă vechia poporală, ce corespunde la

Găina,găinuşa, cloşca cu pul; neogr. itouXt/x. La Romane» din Graubundcn *clotsclias.* La Şerbi *Vlasici.*

Pe planisferul egiptean al lui Kirker, a-cesta constelaţiune este représentais de asemenea prin o cloşcă cu pul. Tot ast-fel o numiau Ebreil şi Arabii. Adevërata etimologia a cuvêntulul nXctaSec se reduce, nu la an!) TOO irXâotou (pluralitate), cum scrie Isidor, nici Ia rcXeîv, a naviga, cum cred unii, ci Ia o formă vechia poporală din aceeaşi rădăcină cu lat. *pullus,* fr. *poulet,* prov. *polei,* după cum acesta résulta şi din numele de itmcitofo'., ce-1 a-flămla Homer, cuvânt, care la început avuse semnificaţiunea de «sdptc pul», dar nu de şepte drumuri». In limba latina vechia *por* — puer, de unde *pullus* (p. puellus).

Porcii, scrofă cu purcel.

NIC. rjBNSUŞIANU.

Lucéfêrul de diminetă, lucéfîrul boilor. Luccferul de seră, stéua ciobanului. Iu-ce/Irul cailor.

Vaca. Maî are şi numele *Ciobanul cu oile.*

La Români, *Ciobanul cu oile* se află în constelaţiunea Lyref.

Gemenii, fraţii.
Racul.
Feciora.
Cântăriţi!.
Arcaşul. RSsboinic roman.

numele românesc *Cântariul* (libra), neogr. «avtdtpt.	
16. *Scorpius.*	*Scorpia.*
17. *Caper, hircus, capricornus.*	*Ţapul, cornul capret.*
18. *Aquarius, fusor aquae.*	*Vlrsătoriul.*
19. *Vultur. Jovis ales.*	*Vulturul. Vulturul Domnului.*
20. *Falx.*	*Cosa.*
21. *Perseus.* In acesta constelaţiune se află si *caput Medusae.*	*Căpăfina.* *Scaunul M D-deu.*
22. *Cassiope. Sella, soliutn, sedes regalis,* 5-povoţ.	*Mănăstirea,* un nume al Cassiopel. *Leul. Gavădul mare, calul. Gavădul mic* >).
23. /fra, *altare. Mundi tentplum.*	*Putui cu sghiab.*
24. Z«?.	
25. *Pegasus, Equusgorgoneus, f ontis Musarum inventor.*	*Vizitiul.* Una din aceste stele *Capra,* alte tre? maî micî *lefiî.*
26. *Auriga,* cu stelele *Capra* şi *Hoedi* [s])	*Trăsura. Carul lut D-tfeu.*
Orsilochus (cel de ântăiu care a inventat carele).	*Sfredelul.*
27. *Corona, corona borealis.*	*Cununa ceriului.*
28. *Anguifer, anguitenens, Ophiucus.*	*Serpele.*
29. *Pisces.*	*Pescil.*
30. Orio« *(Arion), Orionis baltheus. Baculus lacob.*	*Brâu! lut Arion. Cingătârea regelui* (craiului). *Toiagul. Plugul.*
31. Ca«('s *magnus, caniş siderius. Sirius.*	*Cânele mare. Porcariul.* (Transilv. *Boianj.*
32. *Canicula, caniş parvus.* La Greci /VofjVO« (care precede Cânele mare), de unde la Romanî *Antecanis.*	*Cânele mic. Lucéf Irul porcilor. Porcariul* este «Cânele mare».
33. *Area.* Seneca (Qu. Nat. I. 2): tales splendores (circulos circa solem), Graeci *Areas* vocavere, quia fere terendis fru-gibus loca destinata sunt rotunda.	*Areă,* numele uneî c nstelaţiuni Ia poporul român (Hasdeu, Etytn. m. III. 1638).
34. *Cetus.*	*Chitul.*
35. *Axis coeli, Hyperborei axes* '),	*Osia,* împrejurul căreia se învortesce ceriul.
36. *Circuli (zonae) coeli.* Dupâ Isidor [4])> ceriul avea 5 *zonae* seu *circuli,* cari se deosebiau prin temperatura lor. Cel de ântăiu se nuroia apxtuiţ (de medă-ndpte); al doilea ftepiviţ Tporoxàç (de vară), al treilea -S^eptvic (de di) etc.	*Crângurile ceriuluî.* In limba română, cu-vêntul *crâng,* ca termin de astronomii poporală, are diferite semnificaţiunl. In prima liniă, sub *crâng* se înţelege prefacerea seu schimbarea timpului în bine seu rëù: «s'a schimbat crângul în secetă», «merge crângul spre vară», «s'amărit crângul (Jileî» [6]).

') In dialectul sicilian, cavâddu şi c a vad d însemneză equus, cal (Mortillaro, Diz.
siciL-ital., 1876, p. 209. - Roccella, Vocabolario d. lingua pariata în Piazza Armerina, 1875. p. 79.)

') Farro, R. R. n. 3. - Tltrur. IX. 6.

') Stat. Thebaid. XII. 650.

4) IsWori Orig. I. IU. 43. 1.

') Densnşiana, Rèspunsurï la Cest. ist. II. (Colecfiunea ndstrâ).

sunt axium *cycli* (Isid. Orig. III. 36).

38. *Polus* (stéua polară). Vitruviu (IX. 6):
Stella quae dicitur *polus* elucet circa caput maioris septentrionis.
39. *Candidus circulus, lacteus circulus,*
xixXoç faXatafoç.
40. *Circulus pluvialis, coelesiis arcuş.*

41. *Circuli* circa solem (Sencca, Qu. Nat.
1. 2).
42. *Stellaru-m numeri.* După Seneca, Gré-
cil (Pelasgiï) au dat numeri stelelor cu 1500 ani înainte de timpurile sale '). La Ausoniu (Parent. IV. 17) *coeli numeri.*
43. *Comètes,* alta formă latina *cometa; gr.*

Crângul, clugul séù *crugul ceriuliiï* se maï numesce *osia* împrejurul căreia se Invêr-tesc ceriul, serele, luna şi. stelele.
Crângul ceriului se maî numesce stéua polară, după care se conduc nôptea că-lëtoriï.
Crângul ceriului se maî dice la *calea albă* de pe ceriu.
Numele de *crângul ceriului* se maî aplică şi la *curcubeu. j* un cuvent compus cu b eu . Acesta formă este vechia: *bibit* arcuş, piuethodie (Flaut. Curcul. I. 2). Purpureus pluvias *cur bibit* arcuş aquas (Propert. II. 5. 32).
Cercau. Comp. lat. circen, circinus; spân. cercen.
Nnmêrul stelelor [2]).

Stea comată. (Tcodorescu, P. p. 21).

După cum vedem din esemplele, ce le reproducem aicî, numirile stelelor şi ale constelaţiunilor, aşa cum le aflăm la poporul român de la Carpaţî sunt anteri6re anticităţiî clasice; şi aceste numirî ne mai probeză tot-o-dată, că terminologia astronomică greco-romană se întemeiază pe o nomenclatură poporală mill t maî vechia.

Contemplarea ceriului a fost încă din cele de ântâiu timpuri ale civili-saţiuntf omenescï o trebuinţă indispensabilă a vieţeî pastorale şi agricole. Numirile de Car, Plug, Boî, Taur, Vacă, Porci, Găinuşă, Cioban cu oile) Cânele, Berbecele, Capra, lediî si Calul sunt probe evidente, că păstoria si agricultura au fost puse în timpurile vechî sub patronagiul constelaţiunilor [3]).

') Seneca, Qu. Nat. VII. 25: Nondum sunt anni miile quingenti, ex quo Graecia... stellis numeros et nomina fecit.

*•) Mariann, Nunta, p. 454: El ne-a trimes pe crângul ceriului... pe numărul s t el al o r, pe lumina luceferilor.—Ibid. p. 481: Şi ne-a trimes înainte, să călătorim ferbinte pe numërul stelelor. — In alte variante românesc!, în loc Ue «ninv.rn;! st-.-lelor», aflăm espresiunile «clipirea>, «clipetul» şi «lumina stelelor», de unde resu;;A, >:A i'u-;/.<[j] au fost clasificate şi numerotate, după lucirea seu mărimea lor, încă din cea mai di ;:Srtată vechime. Acesta o confirmă de altmintrelea şi notiţa de mai sus a luî Seneca

[3]) Marîauu, Mitologia daco-română (Albina Carpaţilor, III. p. 104): In sera de Sf. Vasile (Anul nou), ţeraniî es afară şi se uită la stele şi lună, ca din lucirea şi positiunea lor sa cunoscă cum va fi anul viitoriu.

Aceste numiri poporale române maï au o istoria a lor cu totul particulară; ele ni se presintă numaî ca resturî din o vechia sciinţă astronomică, dispărută de la Carpaţî.

Vechiî preoţi şi filosofi aï Dacieï, pe lângă studiile şi doctrinele lor despre nemurirea sufletelor, se maï ocupau tot o-dată şi cu sciinţă despre fenomenele ceresc!, despre natura astrelor si influenţa lor secretă asupra vieţeî, a fericirii şi nefericirii omenescï.

Astrologia de la Carpaţî nu are origine exotică. Ea era numaï o parte din sistema teologică de la Dunărea de jos.

După credinţele ce le maï aflăm şi astă-dî la tërauiï românï de la Carpaţî, fie-care om capelă la nascerea sa o stea, şi până când stéua acesta lucesce pe bolta ceriului, până atuncî trăiesce şi individul, ér când i cade stéua de pe ceriu, atuncî se curmă si firul dilelor sale '). Serele e stéua din D-deu, ér luna stéua Maiceï Domnului [2]). Stelele maï marï sunt ale dmenilor maï marï, ale împeraţilor şi domnilor. Când se ivesce pe bolta ceriului o stea cu cddă seu cornet, e un semn, că s'a născut un om mare, orî că va ti rësboiû ').

Unele stele principale, în numër de 9, sunt considerate ca sfinte, şi sunt invocate în descântecele poporale sub numele de «stele logostele», orî «stele gostele», ca să dea ajutoriû la stéua omuluï *). Invocarea lor se face de regulă Sâmbëta, în diua luî Saturn (Sabus).

Divinaţiunea din observarea stelelor a avut o-dată un rol însemnat la Carpaţî. Acest mod de profeţire se maï numesce şi astă-dî în limba poporului român «căutarea în stele» şi «cetirea pe stele» [6]), precum maï esistă şi astă-dî în regiunile aceste profeţi poporali, fermecători şi ghicitori, cari sciu să citescă pe stele, să desvelescă secretele trecutului şi ale viitoriuluî, pentru ceï ce vin să consulte sciinţă lor tradiţională astrologică «).

') Harlann, Nascerea la Românî, p. 62.

') Şezătoarea (Fălticeni), I, 232; II, 192.

") Şezătoarea, I. 233. — Cf. Pliniu, II. 6 şi 23.

[4]) Kariauu, Vrăjî, p. 36. 39. 40. — Familia, a. 1892, p. 122.

') Albina Carpaţilor, a. *IU. 363.* - Mariano, Vrăji, p. 3.

') Intr'un vechia descântec românesc, numit «Numerătorea cea mare», ce *se* rostesce la patul unul bolnav pe mdrte, se face amintire de: un Om mare (Uran), care a făcut o biserică mare, pe câmpul mare, cu 9 uşi cu 9 altare, cu ferestrele spre sfântul sc5re, cu 9 turnur>, cu 9 turnurele, c a s e caute la stele (Şezătoarea, I. 177. — Sevastos, Po-ve?ti, p. 81. — Reteganul, Colecţiunea msă, P. II, 272, în Bibi. Acad. rom. — Colecţiunea

8 r inedită). Este aşa dar vorba aici de un vechiù templu, destinat

cultului sideral.

In timpurile luî Saturn, imperiul raseï peiasge séû arimice se estindea şi dincolo de Tigru, peste Assyria, Persia, Bactria şi celelalte regiuni ale Asieî vechi.

Despre domnia lui Saturn peste continentul cel vast al Asiei locuite, aflăm la un vechiû cronicariû byzantin următorele :

«Am mal fost şi altul de o statură gigantică, Saturn, fiul unul Coelus şi al Vinerii, care a avut sub stăpânirea sa Syria, Persia şi cele laltc regiuni ale Orientului. Acesta, ajungând la o putere mare, şî-a estins domnia sa peste mal multe popore si a fost cel de ântâiu, care a introduu arta de a guverna şi modul cum pot fi subjugate alte popdre. Acesta a fost cel de-ântâiu, care a domnit peste regatul Syrieï (Assyrieï) în curs de 56 anî, şi făcând începutul cu Syria si-a întins stăpânirea sa peste întregă Persia. Soţia sa a fost Semiramis, pe care Assyrieniî o numiau Rhea, de la care densul a avut doi fii... pe unul Joe şi pe cel-alalt Ninus. Pe fica sa a chemat-o Junona, pe care a luat-o în căsătoria fratele sëu Pi eus, numit şi acesta Joe... Acest Jupiter Picus, fratele lui Ninus, a ţinut regatul Italieî» !).

Primele începuturi pentru cucerirea Assyrieï se făcuse de Chaldeiî din Babilonia în timpurile lui Saturn [2]), din care causa, Assyria se numise mal înainte Chaldea [3]).

Ca întemeiătoriu al dinastiilor assyriene figureză Iacei vecni ţie l u s, regele Babiloniei, fratele lui Saturn.

Elementele arimice formase şi aici clasele dominante. O parte însemnată din populaţiunea acestei ten portă Ia Ptolemeu numele de G ar a m a ei [4]), la Stephan Byzantinul Choramnaei, forme corupte din numirea cea vechia de Aramaei. în acesta privinţă Strabo scrie: «Aceia, pe cari noi i numim

<) Anonym i Chronologica (în loannis Malalae Chronographia. Ed. Bonnae, 1831, trad, lat. p. 17): Exstitit ct alius giganticae staturae, Co el i cujusdam et Veneris rilius, Saturnus . . . dictus, qui Syriam, Persidcm, reliquasque Orientis regiones sibi subiectas habuit. Hic, curn ad potentiam magnam esset evectus, imperioque suo multos subjecisset, primus regnandi modum, aliosque sub jugum mittendi ostendit. Qui cum Syriae regno primus per annos LVI potitus fuisset, Pers idem sibi omnem facto a Syria initio subjecit. Uxor huic fuie Semiramis, apud Assyrios Rhea appellata etc.

[2]) Abydeui fr. 11 şi 12 (Fragm. Hist. gr. IV. 283 — 5).

") Xenocratls Chronica, in Frag. Hist, gr, IV. 530.

[4]) Ptolemaei Geogr. lib. VI. 1.

Syrienï, Syrieniï i numesc Aramaei» !). Ér în testamentul vechiû sub numele de Aram se înţelegea Syria, Assyria, Mesopotamia şi Palestina.

în religiunea cea vechia a Assyrienilor mal aflăm şi unele urme importante despre cultul divinităţilor de la Dunărea de jos.

Ninive, capitala cea vastă a regilor assyrienï, se afla situată în faţă cu délul, ce portă şi astă-dî numele caracteristic de «Mossul».

Pe acesta înălţime, care formase în timpurile vechî numai o suburbe a Niniveî, s'au descoperit în secuiul trecut o serie întinsă de sale cu păreţî acoperiţi cu ornamente archaice. După forma, după înţelesul şi aplicaţiunea sa geografică, ciivêntul «Mossul» aparţine limbeî poporale, ce se vorbesce şi astă-dî în nordul Dunării de jos. In regiunile Carpafilor, diferite înălţimi mal pdrtă şi astă-dî numele de Moşul *), lat. avus. Ele au fost odată consecrate divinităţii supreme [3]), numite de Scyţl «Papaeos>, adecă «moşul».

Vechil Assyrienî adorau pe un aşa numit «Ramman», ca divinitate a fenomenelor meteorologice, identic cu Harmakhis al Egiptenilor şi cu Jupiter (Ruminus) al Romanilor, care, după cum scrie Enniu, représenta véntul, norii şi apa de ploie [4]). După numele şi după caracterul seu de fecundifate, deul Ramman al Assyrienilor corespunde la véntul' de primăvară, numit o-dată la Carpaţl Roman şi Romon [6]).

Sistemul religiunil assyriene era de origină chaldaică.

O inscripţiune romană, descoperită în ruinele de la Sarmizegetusa, amin-tesce pe lângă Belus şi o vechia divinitate syro-assyriană cu numele de Manavat[6]). Este aceeaşi personalitate legendară, pe care Tursenil din

') Strabon. I. 2. 34.

') Lipszky, Repert. loc. r. Hung. II. 95. —Spezialkarte d. oest.-hung. Monarchie, M. 1: 75,000. — Marele Diet, geogr. al României, v. Dealul.

[s]) Ptolemeu (IV. c. 7) amintesce un MoaoXov ăxpov xal t^itopiov lângă Marea roşia în Ethiopia. — Cf. Riese, Geogr. lat. min. p. 59. [4]) Yarro, L. L. lib. V. 65.

') Marian, Poesii pop. rom. I. 116. — Pompilln, Balade pop. 81.— In o colindă din Transilvania (Gazeta, nr. 273 a. 1895), Rouăriţa Romani apare ca dina rourăril (Aurora). Alte colinde din Zara au de asemenea refrenul Răoriţă Romoniţă (Col. n<5stră). •) Arch.-epigr. Mitth. VI. 109:

DUS • PATRIIS •
MALAGBEL • ET BEBELLAHA
MON • ET BENEFAL • ET MANA
VAT • P • AEL • THEIMES *U*

VIRAL
COL TEMPLVM FECIT SOLO ET
1NPENDIO SVO...............................

Belus a fost adorat mai târdiù de populaţiunea semită a Babiloniei ca Domnul ce-nulul şj ai luminel. In inscripţiunea de mai sus, M ala g, corespunde la epitetul grecesc

Asia mică o nurrriaû (Manes fiul Terrel), Indienii Manu, Egiptenii Mena, Cretenii Minos, Germanii Mannus, şi care ne apare în cântecele tradiţionale române sub numele de Manea-Vodă, despre care vom vorbi maî târdiu.

Saturn maî avuse sub stăpânirea sa Persia şi cele latte părţi ale Orientului, după cum ne spune cronica anonimă byzantină.

Acosta domnia a dinastiei divine (arimice) asupra Asiei mari, autorii grecesc! din timpurile mal târdil, o atribuise Scyţilor.

în fond, însă, noi avem aicî numai una şi aceeaşi tradiţiune istorică.

Scyţiî, se numise în timpurile mal vechi «Aramaei>, ér originea lor se reducea, la regina Echidna, din ţera «Arimilor», lângă Oceanos potamos.

ScyţiÎ, scrie Diodor Şicul, după ce supuseră mal multe popore dintre Scyţia şi Nil, î-si întorseră armele lor asupra Asiei; ocupară Media, Syria si Assyria, pe carï Je colonisară; apoi î-sî întinseră dominaţiunea lor maî departe până la Oceanul oriental[1]).

Aceeaşi tradiţiune o aflăm şi la Trog Pompeiu, că ScyţiÎ au cercat în trei rêndurï să domnescă peste Asia, că el au întemeiat imperiul Parthieî şi al Bactricî si că Asia a rëmas tributară Scyţilor timp de 1500 am *).

La aceeaşi epocă depărtată trebue să reducem şi cuvintele luî Herodot, că ScyţiÎ din Europa aii domnit o-dată peste Asia întregă [3]).

IJLEiV./tot, ce-1 avea]oe la Fenicieni (Philo, fr. 2. 8), însă probabil, că înţelesul primitiv al cuvântului cMalag» se fi fost nefâXoç, i^ac, mare. Bebellahamon représenta aici nu pe Belus Hammon, cum au credul uniî, ci pe unul din fiiî luî Belus, numit Be lus séû Babylon (Cf. Al. Polyhistor, Abydenus şi Philo), on pe Belbanu, un rege al Assyrieî din timpuri fdrte obscure (Berthelot, Gr. Encycl. III. 339), acelaşi nume cu B ă! a ba n din cântecele eroice române, despre cari vom vorbi maî la vale. Benefal este Bin séu Ben, divinitatea fenomenelor atmosferice, identic cu Ramman. împrejurarea, că Mana-vat (Saturn) figureză aicî în locul al 4-lea, nu modifică întru nimic cestiunea istorică. Un esemplu analog ni se presintâ în «Cartea morţilor» a vechilor Egipteni, unde Montu seu Mentu (cel de ântâiu in lista deilormarï) este amintit numaî în locul al 9-lea (Pierret, Livre d. morts, p. 434).

<) **Dlodori Sic. !. I. 43.**

***) Jnstini** lib. II. 3: Imperium Asiae ter quaesivere . . . Parthicum et Bactria-num imperium ipsi (Scythae) condiderunt. .. Asiam perdomitam vectigaletn fee e re . . . His igitur Asia per mille quingentos annos vectigalis fuit. — Despre domnia luî Saturn (numit de Chaldeî şi Zerovan) asupra Mediei şi Bactrieî aflăm încă ur-mStorele la Moses Chômions, Hist. Arm. 1. 5:

Sibylla Berosiana . . . haec dicit: Ante turrim ac priusquam generis huroani sermo multiplex factus est .. . Zerovanus (Sa-turnus), Titan (Atlas) ac Japetosthes (Japethus) principatum terrae tenuere . . . . quem (Zerovanum).,.. Bactrianorum regem, fuisse dicit, qui fuit Med o r urn principium ac deorum pater etc. (Fragm. Hist. gr. H. 502).

>} **Herodoti lib, I. 104;** VII. 12.

Poemele si cărţile cele sfinte ale Persieï, Bactrieî şi Indieî sunt pline de reminiscenţe istorice despre domnia dinastieî arimice peste regiunile de acolo.

Saturn, sub numele de Mânu şi Manuspitar, este représentât în cea maî vechia tradiţiune indiană (Veda) ca o personalitate de origine divină, ca părintele-moş si regenăratoriul raseî umane distruse prin diluviu. Mânu a fost cel de ântâiu, care a introdus sacrificiile pentru del, cel de ântâiu legislatoriu şi organisatoriû al societăţii omenescî. O vechia colec-ţiune de legî scrise a Indienilor *), portă la denşiî numele de «Cartea legilor luî Mânu (Manava-Dharma-Sâstra). Aceste legi conţin tot ce privesce purtarea civilă şi religidsă a omuluî, şi sunt considerate ca instituţiunî divine.

Astă-dl este greu de a determina, până unde se întindea imperiul arimic în Asia; însă dacă vom ave în vedere monumentele vechi ale literature! asiatice, putem se afirmăm, că autoritatea politică a lui Saturn se întinsese peste tote regiunile locuite ale Asieî vechi, şi ast-fel ne putem esplica tra-difiunile grecesc! şi feniciene, că Uran şi Saturn domnise peste lumea în-tregă, adecă peste Europa, Asia şi Africa de nord.

4. *Rîsboiul luî Saturn cu Osiris.*

Saturn, după ce ajunse acum stăpân peste partea cea mal mare a lumiî vechi, avu să susţină doue rësbôie lungi şi seri(5se, unul cu Osiris, care se proclamase ca rege al Egipetulul şi altul cu fiul sëû, Joe, rësbôie, ce avură consecinţele cele maî fatale pentru sortea imperiului pelasg.

Osiris, numit de Greci şi Dionysos *), era de origine African din Ethiopia. Tatăl seu, după cum susţinea densul, a fost Ammon (Uran), regele Libye! şi al Egipetulul »).

După unele tradiţiunî, Osiris a fost crescut la Nysa din Arabia, ér după alţi autori la Nysa de lângă fluviul Triton în Libya, unde densul primise o instrucţiune îngrijită în trite ramurile sciinţelor vechi.

Despre rësboiul Iul Saturn cu Dionysos-Osiris aflăm la Diodor urmă-tôrele notiţe:

Saturn, după ce ocupă regatul lui Ammon, plecă cu trupele sale asupra

') Pauthier, Les livres sacrés de l'Orient. Paris, 1843. ') **Herodott lib. n. 144. —**

Diodorl Sic. **lib. I. 11.**

') Dlodori Sic. lib. I. 15. 6; III. 68 şi 70. — In inscripţiunea de pe mormêntul lui My-cermus, Osiris este coelitus-oriunduls (Bunsen, Fragm. H. gr. II. 551). — In «Livre • morts» (éd. Pierret, p. 23), Osiris este născut din Turn (Ammon s. Uran).

luï Dionysos-Osiris, care se proclamase la Nysa ca fiu legitim al luï Ammon ') şi unde-şl adunase o armată numerdsă, compusă mal ales din elemente africane. După o luptă înverşunată de amêndouë părţile, Saturn fiind rănit şi învins se retrase cu trupele Titanilor în locurile, pe carî le stăpânise Ammon mal înainte, ér Dionysos-Osiris luând cu sine pe Titaniï, ce-ï făcuse pri-sonierî, se întdrse la Nysa. Aicî, densul se proclamă ca «deu» (rege peste Egipet); apoî ceru delà Titaniï, pe carî i făcuse captivi, să-î depunăjurămêntul, că-I vor presta servicii militari credincidse, ca să pdtă îndeplini opera începută, şi plecă din nou cu trupele sale asupra lui Saturn şi a celor alalţî Titani, carî se aflau la oraşul lui Ammon, TtôXtç 'A|i(ovt'cov seu Tlieba.

Saturn, cu trupele Titanilor, întempină pe Dionysos-Osiris înaintea zidurilor cetăţii, însă fu învins si de astă-dată. Peste ndpte, Saturn cercă să dea foc oraşului şi apoi fugi. însă Osiris prinse pe Saturn şi pe Rhea şi-I liberă numai după ce denşiî î-1 adoptară ca fiu, cu drepturile de moscenire asupra imperiului[2]).

5. *Rësboiul luï Saturn cu Joe. (Titanomac h ia).*

Pe când Saturn se afla acum în etate înaintată (Saturnus senex) si obosit de espediţiunile sale multe [3]) şi prin feri depărtate, ca să întemeieze o singură monarchiă peste întregă lumea vechia, acelaşi guvern, aceleaşi legi şi acecaşî religiune, si se introducă în tdte părţile imperiului beneficiile agriculture!, densul avu să susţină cu fiul sëû Joe un rësboiû lung si înverşunat, în timp de 10 ani, care apoi se termină cu detronarea sa şi cu distrugerea totală a nobilimii celei vechi pelasge, a Titanilor.

Căuşele acestui rësboiû au fost, după tradiţiunile grecesc!, de o parte neînţelegerile ce esistau între Saturn şi soţia sa, Rhea, ér de altă parte severitatea Iu! Saturn faţă de clasa cea puternică a Titanilor, cu ajutorul cărora, densul detronase pe Uran, dar pe car! i aruncase eras! în închisori subterane, fiind-că aceşti Titani, erau tot-de-una în conspiraţiune, tot-de-una voiau să fie denşiî stăpân! asupra tronului.

') Diodori Sic. I. III. 71-72.

[3]) **Pierret,** Le livre d. morts, p. 116: Je suis Osiri^, qui a enfermé son père Seb (Saturn) avec sa mère Nout(Rhea). — Ibid. p. 213: II est Osiris, l'aîné des cinque dieux, héritier de son père Seb. — Ibid. p.

397: Osiris . . . premier fi l s de Seb.

[s]) Philo, Phoen. Hist. fr. 2. 24. — Tertullîauus adv. Génies, c. 10.

însă maî mult de cât generaţiunea cea superbă a Titanilor, a contribuit la desfăşurarea acestor funeste evenimente discordiele familiarî.

Saturn, după cum ne spun ceï vechi, fiind prevestit din partea oraculuî, că unul din fii şei i va lua domnia cu puterea *), cercase în repeţite rêndurï să ucidă pe copiiî, pe cart i născuse soţia sa, Rhea.

însă, pe lângă t<5te precauţiunile sale, hotărîrile destinuluî se împlinesc.

Rhea, simţindu-se însărcinată pentru a şesa oră, ca să scape acum de furiile luî Saturn, fuge în insula Creta şi aci, într'o pescere, numită Diete, densa nasce în ascuns pe Joe, pe care-1 încredinţeză nimfelor, seu munte-nelor de acolo, ca se-1 crescă şi Cureţilor se-1 păzescă.

Ajungând însă la maturitate, Joe î-şî propune să-şl rësbune asupra tatăluî seu pentru violenţele comise asupra Titanilor şi a fiilor sëï proprii. Ast-fel, densul chiamă în ajutoriu pe Centimanî (conducătorii oştilor), pe Cyclopî, măiestri în tot felul de lucrări mecanice, cari i fabricară fulgerele şi tu-netele şi libereză din închisori pe Titanii nemulţumiţi cu domnia lui Saturn. Probabil însă, că partea cea mal numerosă a trupelor sale era compusă din elemente adunate de prin fërile meridionale, unde densul a fost educat şi unde-şl câştigase deosebite simpatii.

în primul rësboiû, Saturn este învins şi silit a se retrage la lanus în Italia, un regat, ce se afla sub dependenţa imperiului pelasg.

Tradiţiunile italice, cele mal vechi, vorbesc despre Saturn cu un deosebit respect. El este înfăţişat ca civilisatoriul acestei teri. EI învaţă pe locuitorii Italiei să cun6scă bunătăţile agriculture! şi introduse aici cele de ântâiu legî de origine divină [s]).

însă, după un timp dre-care, Saturn dispare din Italia.

Indignat de revoluţiunea, ce se ridicase în imperiu, Saturn chiamă din nou pe Titani în arme, cerênd să-I dea tot ajutoriul, ca să se alegă într'o parte, care este sortea destinuluî[s]).

') Hesiodi Theog. v. 463. seqq. — ApollodorI Bibi. I. 1. 5. - **DiodorI 1. V. 70. ») Virgilii** Aen. VIII. 319: seqq.:

. . . venit Sa tur n us . . . .
Arma Jovis fugiens, et regnis exsul ademtis.
Is genus indocile, ac dispersum montibus altis
Composait, legesque dédit . . . .

Cf. Tertull., Adv. gentes, c. 10. —Isid. Orig. XIV. c. 4. 18. — Macrobii Sat. I. 7. ') **UTid.** Fast. III. 7.96:

Saturnus regnis ab Jove pulsus erat. Concitat

iratus validos Titanas in arma; Quaeque fuit fatis debita, poscit opem. Cf. Hygini p$_{ab}$ 15Q

Saturn rëmase însă şi de astă dată învins. El fu prins, pus în lanţurî *) şi închis în pescerea, seu adâncimea cea întunecdsă, numită în fântânile grecescï Tartaros, ér în papirele egiptene Tatu.

în acest rësboiû, după cum ne spune istoricul Thallus, Belus, regele Ba-bilonieî şi al Assyrie!, a dat ajutorii! lui Saturn si s'a luptat cu Titanii din regatul sëû în contra lui Joe si a celorlalţi aliaţi eu Joe [2]).

Poemele grecesc! ne înfăfişeza acest resboiu ca o comoţiune generală, a omenilor muritori, a omenilor de! şi a tuturor elementelor naturel.

Vuietul rësboiuluï, scrie Hçsiod, se înalţă până la ceriû, Joe asvêrlia în continuu din Olymp cu fulgerele sale, pămentul se cutremură şi începu să urle, focul cuprinse pădurile cele imense, Oceanul (Istrul) şi Pontul cel vast clocotiau, caosul întreg se aprinse şi se părea, că ceriul s'a amestecat cu pămentul [3]).

Aceeaşi icenă o aflăm Ia poetul Quintus: că ceriul î-şl vărsă asupra Titanilor tetă puterea focului seu; pămentul se aprinse şi flăcările încinseră de t6te părţile pe Titani; fluviul cel vast al Oceanului începu să clocotescă din adâncimile sale, isvdrele secară şi periau tete animalele, pe cari le născuse pămentul [4]).

Locul, unde se petrecuse aceste evenimente estraordinare de rësboiû, a fost, după cum résulta din tradiţiunile si legendele vechi, lângă Oceanos potamos (Istru), în apropiere de muntele Atlas [B]), pe teritoriul Daciei vechi.

Cetele Titanilor învinse se retrag spre apus în regiunea cea muntesă, numită Tartaros [8]), la Egipteni Tatu'), unde sunt Porţile de fer, la Homer atSrjpeiac mjAac [8]), în papirele egiptene « Porta S e r » [9]), unde sunt munţii

*) **Cicero,** N. **D.** II. *24:* vinctum autem Saturnum a filio Jove. — Ibid. II. *25.* — Plato, Euthyphro, c. 6.

>) **Thalli** fragm. *2,* in Fragm. Hist. gr. III. 517.

») Hesiodl Theog. v..678 seqq.

<) Quintus, Posthomer. V, 104; VIII, 461 seqq.

[6]) Hesiodi Theog. v. 746. — Hygini Fab. 150.

»} Homeri II. XIV. 279.—Ibid. VIII. 4SI.—Ibid. Hymn. Apoll. v. 335-6. — Hesiodl Theog. v. 721.

') Pierret, Le Livre d. morts, p. 62: les âmes qui sont dans Tatou. — Ibid. p. 134: Je (le défunt) vis dans Tatou. — Ibid. p. 61: Osiris entre dans Tatou.

[8]) Homeri II. VIII. 13—15: £Ww et Tàptapov -JjsprfevTa, [ffjXs *f:à.*|| YJ-^I, pâvkstov ôrci ^Bovot totc pépeQpov, | evOa oiS-qpsiat Te KÛXai.

•) Pierret, Le livre d. morts, p. 58: La porte Ser est celle où le

dieu Shou (Atlas) soulève (le ciel). — Ibid. p. 242: la porte qui conduit à Tatou. — La Claudian (sec. IV), în poema despre resbelul cu Geţii, Ferratae portae (v. 237).

cel înalţî, Ripheiî, după cart s6rele trece în altă lume geografică, a întu-nereculuï séû a nopţiî [1]).

în sînul acestor munţî, «acoperiţi cu ceţă si cu păduri întunecase», cetele cele gloridse ale Titanilor cercă se mal susţină ultimele lupte de apărare, dar ele sunt învinse si copleşite de trupele luî Joe şi de flacărele pădurilor aprinse.

Acesta grupă de munţî, numită de cel vechi «Tartaros» şi «Tatu» se vede a fi citadela cea puternică, formată de culmea de apus a Cerneî, unde treî vêrfurï principale mal p<5rtă şi astă-dî aceleaşi nume: unul Ta tul*), altul Ta t oi ă (fem.) şi al treilea Tătar [a]), o formă vechia dialectală în loc de «Tatăl şi «Tătân».

Memoria acestor evenimente preistorice, petrecute în acesta regiune, se maî păstreză până astă-dî în o mulţime de legende, tradiţiunî şi cântece bëtrânescï ale poporuluî român.

Istoricul Dio Cassiu, care trăise în sec. II d. C, amintesce şi densul de o pescere de pe teritoriul Geţilor, numită Ketprjv (ac.), vastă şi puternică [4]), unde dice densul, se retrăsese Titanii, bătuţî de deî, după cum spuneau legendele [6]).

Acest rësboiû se termină cu distrugerea desăverşită a nobilimii celeî vechi şi ilustre a Titanilor [6]), numiţi *fool* TVcfjjvej [7]), genus antiquum Terrae şi Terrae f ii i i [8]), ceea ce, de altmintrelea, se vede că a fost şi planul coaliţiuniî meridionale, fiind-că Titanii si Giganţii, pusese pe cele laite popôre sub jugul celeî maî grele robiî, după cum spuneau ceî vechî.

Autorii grecesc! atribuiră lui Joe epitetul onorific de Tnravoxtévoç, omo-ritoriu al Titanilor [8]), şi întreg rësboiul acesta fu celebrat în literatura vechia grecescă, sub numele de Tcxavofiaxca, ca o învingere divină asupra acestei rase puternice şi arogante.

O parte din Titanii, credincioşi luî Saturn, au fost închişi de vil in pe-

') Orphei Argon. v. 1123. — Hesiodl Theog. v. 748. — HomcrLOdyss. XI. 14. seqq.

») Espunere de motive la Convenţiunea de delimitare. 1887, p. 253—257.

') Generalkarte v. Central - Europa, 1: 300.000, foia «Orşova». — Specialkarte d. oesterr.-ung. Mon. 1: 75.000, foia «Korniareva».

[4]) tira îndoială o pescere din sînudle cele adânci ale munţilor de la Cerna. Cf.: ûpineanu, Diet, geogr. jud. Mehedinţi, p. 67 : Cerna... isvoresce ... dintr'o pescere.

') Dionis Cassii Hist. rom. I. 51, c. 26.

*) Despre etimologia cuvêntuluï Titâv de la «tâtân», cu înţelesul de

părinte, ase vede P- 714.—La Plaut (Men. 5. 2. 101), apelativul Titanus încă însemneză bëtrân, moş.

') Homei-l II. XIV. 378-279.

'' VJrgiiii Aen. VI. 580. - Servius, ibid.

') Homerl Batr. v. 282.

scerile, seu adâncimile cele întunecase, numite «Tartaros». Ér aceT, cart putură să scape de mânia noulut stăpânilor, emigrară si se risipiră prin diferite părţi ale lumii de apus.

Numele lor genealogic, de Titani, adecă din rasa şeii din familia Titanilor, ne maî apare şi în epoca romană si până târdiu în evul de miljoc, prin diferite regiuni ale Italieï, Gallieî, DalmaţieÎ şi Pannonieï [1]).

Despre locul, unde a fost înmormântat Saturn, tradiţiunile celor vechî nu sunt destul de clare. După unele amintiri, ce le aflăm la Homer şi Hesiod, Saturn a fost aruncat sub păment lângă Oceanos potamos *), orï a fost închis de viu, dimpreună cu cei-lalţl Titani, în prăpastia seu caverna cea enormă si întunecosă, numită Tartaros [3]).

în fine, mai aflăm o tradiţiune la Hesiod, şi care ne înfăţiseză pe Saturn petrecând în insulele fericite de la Oceanos potamos, unde densul domnesce peste sufletele eroilor decedaţi *).

Cea mai renumită, între aceste insule fericite, a fost, după cum seim, Leu ce, seu «insula Şerpilor» de lângă gurile DunăriT, numită şi «locuinţa sufletelor», sedes animarum [6]), unde, după cum spunea poetul Arcti-nos °), a fost adusă şi înmormentată cenuşa luï Achille ').

') Dupa Ravennas (éd. Parthey, p. 292), Alpiï de lângă Marea gallică se mai numiaû şi Montes Titani (var. Tytani). Acestï munţî eraû locuiţi de Ligurl, între carî avuse un roi principal aşa numiţii Deciates (var. Decietes, Dicaei). Cf. Florus, lib. II. 3.—Un Tetenius este amintit pe o inscripţiune din Dalmaţia (Lucius, Inscr. Dalm. p. 25),— un Tatinos pe o monetă ante-romană din Gallia (Mionnet, Descr. d. meci. SuppI. t. L 161). — în Ungaria, diferite familii vechî purtau numele nobilitar de Te ten (Tathun). **Wenzel,** Cod. Arp. cont. VI. 457. 1228: Comitem Petrum... de genere The-then et totam generationem suam.—Pejér, Cod. dipl. X. 4. 419. 1405: Sigismundus Rex Hungariae pro familia T6ten arma gentilitia concedit. — Fejér, ibid. V. 2. 534. 1279: villa Tathun. —Cf. Cod. dipl. patrius. IF. 125-127. 1373.

») Homeri II. XIV. 204.

[3]) **Homeri** U. VIII, 482; XIV, 274 seqq. — **Hoslodi** Theog. v. 851. — **Acscliyll** From. vinct. v. 219. — **Apollonii Rh. I. 507.**

***) Hesiodi Op. v. 169. — Pindari** Olymp. II. 136.

[5]) Avietil Descr. orb. v. 724: — ") **Homeri** Carmina, (ed. Didot) p, 583.

') După Philochor (fr. 184), Saturn ar fi fost înmormentat în S ic ii i a (îixtXîa). O simplă confusiune geografică. Aicî, terminul de SixsXia este pus în loc de Qptvaxi'a *seă* Tptvav.picc. La Homer insă, Qpivaxîf] vîjaoc este o insulă de la Oceanos potamos. (Odyss. XI, 107; XII, 12.7; XIX, 275). La Apolloniu Rhodiu (IV. 84), itovcoţ tptvâxp'.oc este marea, unde se varsă braţul de rësïrit al Istruluî (cel de apus curgea în marea ionică).

La acelaşi Apolloniu Rhodiu (IV. 310), delta Dunării (Peuce) este numită Tp'/fXiu/U, adecă triangulară.

XXXVII.— DOMNIA LUI TYPHON. (SETH, SET NEHES, NEGRU SET).

1. *Rtsboiul Iul Osiris în contra lui Typhon.*

După detronarea luï Saturn, liniscea internă a mareluï imperiu pelasg se turbură din nou şi un nou rësboiû mult maî violent, şi mal întins se începe între fiii luï Saturn pentru domnia lumii vechi.

Saturn avuse, după tradiţiunile vechî, trei fiî *), cari însă portă în teogo-niile vechî diferite numiri Unul din aceştia e numit de autorii grecesc! Typhon [8]), de Egipteni Set "), ér în tradiţiunile religiose ale Persieî şi Bactriel Ahriman. Al doilea fiu a fost Osiris, numit de Grecî şi Dionysos, un African, de origine obscură, însă adoptat de Saturn cu drepturile de moscenire asupra imperiului, în fine, al treilea fiu a fost Joe, crescut şi acesta în ţerile meridionale.

Rësboiul, ce-1 purtase Osiris şi Joe în contra lui Typhon pentru stăpânirea lumiî vechî, pdrtă în literatura vechia grecescă numele de Gigantoma-chia, seu lupta cu triburile cele superbe şi feroce ale Muntenilor Guganî, 5ypia ifOXa rtydvTuv '), de lângă Oceanos potamos.

Despre aceste evenimente depărtate, cari ni se presintă ca începutul uneî noue fase în istoria civilisaţiunil omenesc!, no! avem doue traditiunï: una egiptenă, care ne înfâţişeză pe Osiris ca învingătoriul si distrugătoriul Giganţilor, şi alta grecescă, în care t6te victoriile şi t<5te onorile sunt atri-buite Iu! Joe, nu Iu! Osiris.

Fie-care din aceste doue versiuni ne presintă date importante, geografice şi istorice; car! se completeză 5n multe privinţe unele cu altele.

No! ne vom ocupa aie! maî ântâiu cu versiunea egiptenă seu cu résboiul luï Osiris în contra luï Typhon, numit în papirele şi în inscripţiunile egiptene Set.

După detronarea luï Saturn, părţile de nord ale imperiului pelasg rerna-seră de fapt în stăpânirea luï Typhon, a caruï reşedinţă se afla în ţ era

') Homerî II. **XV. v. 187.**

') Philoals H. Ph. fr. 2. 21. - Plutarch! De **îs. — Diodorl 1. I.**

13. 21.
') Pltttarchl De îs. c. 41: tiv Toţxiva E-/|6 àel
Alfûimoi xaXoôaiv. [4]) **Homeri** Odyss, VII. 59-60. Batr.
v. 285.

Ari m i Io r *), spre nord de Oceanos potamos (Istm), de unde şi numele seu de Ahriman*) la populaţitinile Persieî şi ale Bactrieî.

Peste Egipet insă. usurpase domnia, un aventurier african, numit Osiris, care la început susţinea, că este un fiii natura! al luî Ammon (Uran) [s]), ér mal târdiii spunea, că este fiul cel m aï mare al lui Saturn şi că acesta i-a transmis densului întregă moscenirea imperiuluï *).

Despre espediţiunea M Osiris în Asia şi în Europa pentru cucerirea îuiniî vechî aflăm ia Diodor Şicul următdrele date, culese de la preoţii egiptenî: Osiris, cuprins de dorinţa, ca să-sî câştige prin binefacerile sale o gloria neperitere, strînse o armată numerosă cu intenţiunea să căletorescă prin tetă lumea locuită şi să înveţe peste tot locul genul omenesc sa' planteze viţa de via, să cultive grâul şi orzul, a căror bunătate, spunea, ca o descoperise densul şi soţia sa Isis. După ce pregăti ast-i'el t6te cele necesare pentru es-pedifiune, Osiris încredinţa administraţiunea regatului soţiei sale Tsis, căreia i dede de consiliariu pe Hermes, ér în calitate de comandant militar pe Hercule. Apoï punéndu-se în mişcare cu trupele sale, trecu din Egipet în Ethiopia, de aci în Arabia şi înainta până la marginile cele locuite ale Indiei Din India se intôrse la cèle-laite popôre aie Asieî, trecu peste Hel-lespont în Europa, supuse Thracia şi Macedonia, şi în urmă el se întorse in Egipet aducând cu sine darurile cele mal frumose, pe cari le primise de la poporele subjugate, în memoria acesteî espediţiunî, după cum spuneau uniî, se afla la Nysa din Arabia ridicată o columnă cu urrnătorea inscripţiune: «Tatăl mieii a fost Saturn, cel mai ténër dintre toţî rleiï, ér eu sunt Osiris, regele acela, care a condus oştirile sale în tôte regiunile până ia ţinuturile cele nelacuite ale Indienilor şi de acolo către părţile Urseï. pânălaisvdrelerîulu? istm, şi de aci mai departe în cele-lalte părţî ale pămcnhilui până la Ocean. Eu sunt, dupa etate, fiul ce! mai mare al luî Saturn... Nicï nu este vre-un ioc în lume, unde să nu fi ajuns eu, si am împărţit tuturor bunătăţile, pe cari insu-mï le-am descoperit »).

Osiris cucerise aşa dar, după tradiţiunile vechî, nu numai Thracia şi Macedonia, dar şi regiunile centrale ale Europei, până la Oceanul de apus.

[1]) **Homci'l** II. II. "83: *tiv* 'Af*[|iotţ, 80: ?«-'t To-swroç ?|jiji.»v«'. e&vtiţ.

') Dupuls, Orig. d. tous les cultes, IV. 410 : T y p h o n est incontestablement i ' A h ri na a n •ies Perses.

») **Plerret,** Le Panthéon égytit. p. 23. 107.

*) Pierrot, Le livre d. morts, p. 213: Osiris, l'aîné dra cinq dieux, héritier de son père Se b. -- Cf. ibid. p. 83. 395. 488.

'} **DkMlorl SicuU 1. I. c. 17** şi 27.

XXXVir. — DOMNIA LUI

TYPHON. (SETH, SET **NEILES,**

NE6BU SET).

1. *Risboiul luï Osiris în contra lui Typhon.*

După detronarea luï Saturn, liniscea internă a marelui imperiu pelasg se turbură din nou şi un noû rësboiû mult mal violent, şi maï întins se începe între fiiï luï Saturn pentru domnia lumiï vechï.

Saturn avuse, după tradiţiunile vechï, treï fiï [1]), cari însă pdrtă în teogo-niile vechï diferite numiri, Unul din aceştia e numit de autorii grecesc! Typhon [8]), de Egipteni Set '), ér în tradiţiunile religiose ale Persiel şi Bactriel Ahriman. Al doilea fiu a fost Osiris, numit de Greci şi Dionysos, un African, de origine obscură, însă adoptat de Saturn cu drepturile de moscenire asupra imperiului, în fine, al treilea fiû a fost Joe, crescut şi acesta în fërile meridionale.

Rësboiul, ce-1 purtase Osiris şi Joe în contra lui Typhon pentru stăpânirea lumii vechi, pdrtă în literatura vechia grecescă numele de Gigantoma-chia, séû lupta cu triburile cele superbe şi feroce ale Muntenilor Guganî, ăypta <pOAa TiycEvrwv *), de lângă Oceanos potamos.

Despre aceste evenimente depărtate, cari ni se presintă ca începutul unei noue fase în istoria civilisaţiunil omenesc!, noi avem doue tradiţiunî: una egiptenă, dare ne înfâţişeză pe Osiris ca învingătoriul şi distrugătoriul Giganţilor, şi alta grecescă, în care t<5te victoriile şi t<5te onorile sunt atri-buite lui Joe, nu luî Osiris.

Fie-care din aceste doue versiuni ne presintă date importante, geografice şi istorice; cari se completeză în multe privinţe unele cu altele.

Noi ne vom ocupa aici mal ântâiu cu versiunea egiptenă séû cu résboiul lui Osiris în contra lui Typhon, numit în papirele şi în inscripţiunile egiptene Set.

După detronarea lui Saturn, părţile de nord ale imperiului pelasg rerna-seră de fapt în stăpânirea lui Typhon, a cărui reşedinţă se afla în ţera

') Homert II. **XV. v. 187.**
') PhUoalg H. Ph. fr. 2. 21. - PlutercM De **îs. — Diodori 1. I.**

13. 21.
') Plntarchi De **îs.** c. **41:** TÀV Tu^iva £ïj6 àel
[4]) **Homeri** Odyss. VII. 69-60. Batr. v. 285.

mane ale Svevilor făceau sacrificii divinităţii Isis. Originea acestui cult egiptean în ţerile germane se reduce fără îndoielă la timpurile luî Osiris [1]).

însă Typhon, crescut în tradiţiunile vechi arimice, un caracter superb, cutezătoriu, rësboinic şi cu pasiuni energice, se considera ca singurul mo-scenitoriu legitim al luï Saturn, şi nu putea suferi ca un bastard, cum nuinia densul pe Osiris [2]), sa domnescă peste imperiul părintelui seu.

în timpurile aceste, forţele cele mal escelente ale imperiului pelasg, nobilimea cea vechia a Titanilor, se stinsese. Uniî perise în espediţiunile şi luptele cele multe ale lui Saturn, ér alţii se risipise prin diferite ţerî, în cât acum singura putere de rësboiù a imperiului pelasg o forma generaţiunea Giganţilor, a triburilor celor feroce de la Oceanos potamos, munteni, cari prin făptura lor cea înaltă şi prin puterea lor întreceau cu mult figurile cele mijlocii si pigmeice ale indigenilor africani.

In contra acestei invasiunî meridionale se ridică acum Typhon eu triburile Giganţilor,

Osiris este învins şi silit a se retrage peste Istru, ér Typhon î-1 urmăresce cu cetele călăreţe ale Giganţilor până în Egipet.

Textele religiose egiptene ne spun, că Osiris şi alţi aliaţi aï sëï se transformară în. animale, îndată ce vedură că Typhon străbătuse cu oştirile sale în Egipet [3]); o simplă alusiune la figurile de animale, sub cari erau înfăţişate divinităţile osirice.

în fine, Typhon prinse pe Osiris si-1 tăia în bucăţi [4]), ceea ce, după cum ne soune Suida, a causât o mare jale Egiptenilor, cari au celebrat apoi In t6te timpurile memoria acestei sfăşiărî[6]).

După tradiţiunile egiptene, Osiris a fost ucis de Typhon în Egipet. După tradiţiunile române însă, despre cari vom vorbi mal la vale, tăiarea lui Osiris s'a întêmplat pe teritoriul din nordul Istrului de jos [6]).

') Taciţi Germ. c. 9: pars Suevorum et Isidi sacrificat.

[2]) Pluterchi De îs. c. 19. 54. — Lepsius, Ober d. ersten ăgypt. Gôtterkreis, p. 53.

[s]) Pierret, Le livre d. morts, p. 78.

«) Dlodorl 1. I, 21; III, 62, 6. — Maerobii Somn. Scip. I. 12. — [6]) Suldas, v. "Ooipic,

[6]) Uniî din preoţii egipteni atribuiau acesta espediţiune lui Sesostris seu S os t ris. un rege, a cărui personalitate şi cronologia până astă-dî nu s'a putut fixa. După Malala (I. II), Sesostris a trăit în

timpurile lui Hermès. El a fost aşa dar un contemporan al lui Saturn şi Typhon, şi ast-fel identic, din punct de vedere cronologic, cu Osiris. După Herodot (II. 103), Justin (II. 3) şi Strabo (XV. 1. 6), Sesostris a fost cel de ântâiû rege egiptean, care a subjugat tôte popôrele Asiei, pe la cari ajunsese, apoi din Asia a trecu peste Hellespont în Europa, a supus pe ThracI şi pe Scyţi. însă, după textele religiose egiptene, cea de ântâiu espediţiune în Asia şi Europa se atribue luî Osiris şi pe acesta

Typhon restabilesce acum din nou autoritatea imperiului pelasg în Africa de nord şi domnesce peste Egipet, în curs de 29 ani, ça un rege legitim din dinastia divină, în acest timp, el construesce, lângă delta Nilului, în partea despre Arabia, una din cele maî vaste fortificaţiunî ale Egipetuluî, numită în teologia egiptenă Abaris şi Cetatea luï Typhon, cu o periferia de de 10.000 jugere (1000? = 46 chim.), după cum spunea Manetho *). Acesta fortificaţiune cu dimensiuni atât de gigantice era destinată pentru retragerea armateî şi a populaţiuniî pelasge în caşul unul noû rësboiû eu indigenii africani.

Din Egipet, Typhon trece apoi cu cetele Giganţilor în Asia, ca să pe-depsescă aici pe clienţii lui Osiris şi elementele cele turbulente, carf se aliase cu gJ6tele africane în contra domniei pelasge. El cuceresce Palestina, înfiinţeză regatul Judeci şi întemeiază capitala numită Ierusalim *).

Despre espedifiunea Giganţilor în Palestina amintesc si cărţile cele sfinte ale Ebreilor. Profeţii Ieremiă şi Ezechiel[3]) ameninţă pe Ebreî cu invasiunea cea teribilă a unul popor ce vine din fundul medănopţiî, numit «prădă-toriul ginţilor» şi «domnii pămentulul>. Regele acestora, Gog din ţera Magog, va năvăli asupra Ebreilor cu dstea sa cea frum<5să de călăreţ^ înarmaţi cu arcuri, săbii, coifuri, scuturi si paveze. EI vor lua cu denşil ca aliaţi pe popdrele Libye! şi Ethiopie!; locuitori! oraşelor şi cetăţilor vor fugi de vuietul călăreţilor şi al arcaşilor; apoi vor cutriera pămentul în triumf şi vor duce pe Ebreî In captivitate.

Poetul Maniliu amintesce de rësboiul lui Typhon pe teritoriul Babiloniei *).

Din Babilonia, Typhon înaintéza victorios peste Persia, străbate apoi n Ba c tri a [B]) şi devine atot puternic peste Asia. Regii cel noi se plecă a piciérele sale. Typhon ajunge acum cu o mână la resărit şi cu alta la

[lorii a sa se intemeiează întreg sistemul religiuniî osirice şi mândria naţională a Fa-aonilor egipteni. Maî notăm aid, că după Val. FJac (Argon. V. 418), Sesostris a fost el de ântâiû, care a venit cu rësboiû asupra Geţilor, însă, înspăimentat de înfrângerea 'ştirii sale, el se întdrse repede Ia Theba pe ţennuriî .Nilului, însoţit numai de puţinii aï sëï.

*) Josephus c. Apion. I. 26. — Numele acestei cetăţi nu este egiptean. Un Abaris, de

aţionalitate Hyperboreu, ne este cunoscut ca un profet celebru al lui Apollo. Virgiliu ^en. IX. 344) încă amintesce de un Abaris, ostaş în armata lui Turnus.

') Ast-fel trebue să ne esplicăm tradiţiunea de la Plutarch (c. 31), că Typhon a născut e Hierosolymos şi Judaios.

*) Cartea Iul Ieremiă, c. 4 şi 6. Cartea lui Ezechiel, *c.* 38. 39. [4]) ManiUi Astron. IV. 580. - <M<Ui Fast. II. v. 462.

') La acesta moscenire vechia cugetau şi Romanii. Propertii 1. III, el. I. 15: Mulţi, oma, tuas laudes annalibus addent. Qui fin em imperii Bactra f ut ura canant, — *• Staţii Silv. 1. IV. 1. 40.

apus, după cum scrie Apollodor. El cucerise din nou întregă lumea vechia.

Terérea ce o rëspândise Typhon eu Giganţii la popôrele, carï se plecase domniei ilegitime a lui Osiris, a rëmas legendară la Egipteni şi Ebrel, la Perşi*) şi la Greci.

El este inimicul cel mal înfricoşat al poporelor meridionale de rasă nepe-lasgă, un resbunătoriu sever al tatălui seu si al nobilimii celei vechi, a Titanilor.

După uciderea lui Osiris, se formeză în contra lui Typhon, o nouă coa-liţiune a poporelor meridionale. Isis, sora si nevasta lui Osiris, ajutată de fiul sëû H o rus şi de seminţiile meridionale, inimice rasei pelasge, se ridică, ca să rësbune mdrtea lui Osiris şi să recâştige domnia imperiului *).

în acest rësboiû, Horus a fost rănit de Typhon la un ochiû [8]). După alte tradiţiunî, el a fost ucis de Titani (Giganţi) *).

Despre Typhon, se spune, că a fost învins, prins şi legat, însă Isis l'a pus erăşî în libertate [5]). Se începe apoi un noû rësboiû, în care Typhon a fost învins, alungat, orî ucis [8]).

însă, cu totul altmintrelea ni se presintă faptele după monumentele vechi egiptene, şi anume: că Horus nu a putut să detroneze pe Typhon, că după jupte multe şi îndelungate s'a stabilit în urmă între Typhon şi Horus o frăţietate intimă, ast-fel, că denşiî împărţiră imperiul lumii vechî în doue ju-metăţî, Set séû Typhon domnind peste regiunile de nord, ér Horus peste cele de sud [7]).

II

Cu rësbôiele lui Osiris şi Horus în contra lui Typhon se începe în ţerile meridionale o revoluţiune generală în contra dominafiuniî şi civilisaţiunil vechi pelasge.

*) în religiunea naţională a Persieî şi a Bactrieî, întemeiată de Zoroastru, Typhon, sub numele de Ah r i m a n, este înfăţişat ca principiul reului şi al întunereculuî, care se află în luptă continuă cu Oromazes, deul binelui şi al lumineî. El este représentât sub formă de balaur, care a încercat să se mesure eu ceriul.

ª) Dlodori 1. I. 21.

â) PlutarcM De îs. c. 55. — Plerret, Livre d. morts, p. 252, 281, 299. 338, 345.

<) Dlodori 1. I. 25. 6.

[5]) LepsluSj Ober d. e. âgypt. Gôtterkreis, p. 55.

«) Diodorl 1. I, 21, 3; 88, 4.

'} Maspero, Études, II. 329: s'il y a un fait connu des Égyptologues ... c'est le lien de fraternité étroite qui attachait Horus à Sît dans les temps fort anciens... Ils se partageaient le monde par moitiés... et les deux moi ties d'Horus et de Sît...

constituaient le royaume entier du Pharaon, c'est-à-dire le monde entier.—Cf. L e psi us, p. 51. —Pierrot, Le Panthéon égypt. 49.

în timpurile aceste, Egipetul, Fenicia, Palestina, Chaldea, Assyria şi Media conţineau o imensă populaţiune servilă, formata din rase subjugate şi din elemente de origine obscură, adunate de prin nisipurile deserturilor şi din diferite ţinuturi sëlbatice.

Aceste colonii de sclavi, particulari şt publici, erau de regulă întrebuinţate pentru desecarea lacurilor şi a mlaştinilor *), pentru canalisarea rîurilor, deschiderea drumurilor, fortificarea oraşelor, construirea palatelor, templelor, turnurilor, piramidelor [s]), şi transportarea aparatelor de rësboiû, în fine pentru servicii pastorale şi munci agricole.

Vechia monarchiă arimică, întocma ca şi familia vechia pelasgâ, se caractérisa numai prin stăpâni şi sclavi.

în textele religiose egiptene, Osiris şi Horus ne apar numai ca represen-tanţil raselor subjugate din Egipet, din Libya, Ethiopia şi Arabia. El voiaù să libereze populaţiunite indigene de opresiunea aristocraţiei pastorale pelasge.

Pe al doilea plan însă, Osiris şi Horus voiau să smulgă din manile lui Typhon sceptrul dinastiei divine şi se aducă la vaiere supremaţia elementelor de sud asupra rasei celei superbe, luxdseşi despotice din părţile de nord.

Acesta este causa, pentru care Osiris trece din Egipet în Ethiopia, ér de aci în Arabia şi în cele-lalte provincii meridionale ale Asiei, ca să revolteze mal ântâiû ţinuturile mal depărtate de centrul imperiului; apoi din Asia, el se întdrce asupra Europei, urmat de o mulţime imensă de elemente străine, ca să ocupe scaunul cel vechia şi glorios al dinastiei divine *).

De o-dată cu domnia lui Osiris peste Egipet se începe aici şi persecu-ţiunea divinităţilor, moravurilor şi a claselor dominante pelasge,

In locul lui Uran (Montu) şi a lui Saturn (Seb), Osiris se proclamă în Egipet ca suveran al tuturor deilor. In locul religiunil celei vechi pelasge, preoţii lui Osiris propagă şi înalţă religiunea primitivă a seminţiilor indigene africane, o superstiţiune stupidă, care adora divinităţile sub forme de animale «), care proclamase ca principiu, că după încetarea din vieţă a cor-

***) Herodot** (II. 4. 99) scrie, că în timpul domniei lui Mena (Saturn), Egipetul, afară de districtul Thebei, era numai un lac.

') La piramida Iul Cheops, după cum scrie Herodot (II. 124), lucrau pe fie-care trimestru câte 100.000 <5menî.

') După tCartea morţilor» (Pi erre t, p. 136), Osiris se luptase in

contra luï Typhon (Apap) în alianţă cu toţi deil sudului, nordului, apusului ţi resăritulul.

*> **Gibbon,** Hist. d. decad. d. 1. l'empire rom. (ed. 1835) I. 19: De toutes les religions, •e 'e des Égyptiens était la plus vile et la plus méprisable.— Cf. Dion, I. t0'53' - Val. Maxim. I. 3.

puluï omenesc, sufletul intră în alte animale ce se nasc în momentele acelea, şi numai după ce sufletul trece prin tôte animalele terestre, marine şi sbu-rătere, într'un lung period de 3000 anï, se întôrce apoï de nou în corpul altuï om [1]).

Regele Amenophis, unul din faraonii cel maï vechï aï Egipetuluï, dede ordine să se distrugă tôte icônele regilor din vechia dinastia divină şi se ştergă numele lor de pe tete monumentele publice [2]).

Acesta persecuţiune era îndreptată mai cu semă în contra numelui şi icô-nelor luî Ammon (Uran, Turn).

în Theba, după cum scrie Plutarch, esista o columnă ce conţinea blăsteme în contra regelui Minis (Saturn), care cel de ântâiu abătuse pe Egipteni de la o vieţă simplă si sobră [3]), pe când în tradiţiunile vechï pelasge, Saturn este celebrat ca autorul unui mod mai bun de vieţă, «vitae melioris auctor».

Cu deosebire însă, au fost şterse de pe tôte monumentele publice, numele şi figura lui Set séû Typhon [4]).

în locul şi peste chipul luî Set au fost zugrăvite în mormintele regilor egipteni icônele lui Osiris si ţîorus, si acesta persecuţiune a memoriei lui Set s'a continuat până în timpurile dinastiei a 21-a.

în teologia osirică, Typhon e înfăţişat ca un distrugătoriu si pustiitoriu a tot puternic şi neînvins [6]); el sguduie din fundament şi ruineză tôte; el distruge si nimicesce învăţăturile cele sfinte ale lui Osiris; el este sôrele seu seceta ce usucă şi arde; este spiritul cel rëû, care a umplut pămentul şi marea de miserii; este întunerecul şi minciuna, un calumniator, care acu-sase pe Osiris, că a fost născut din o căsătoria nelegitimă; în fine el este serpele cel mare, care locuesce în apa primordială Nun (Oceanos, Istru) şi e asemënat cu Python [8]), balaurul, născut din Gaea seu Terra, inimicul deilor, pe care l'a ucis Apollo.

La Fenicieni şi Egipteni, Typhon maï era numit si Su-b (Smu)[7]), un nume ce nu se pote esplica din limbile méridionale, dar care corespunde la forma românescă «srneu» (demon uriaş ce arunca foc, balaur, lat. draco) [8]).

i) **Herodotl** lib. II. 123. >) Lepslus, ibid. p. 40—43. ») **PlutarcM** De Iside, c. 8. *) **Lepslus,** ibid. p. 52. [s]) LepsiuSj ibid. p. 53.

«) Pierret, Panth. égypt. p. 57. 98. — Le livre d. morts, p. 23. 46. 135 — 137. ') **Plutarchus,** De Isid. c. 62.

>) în cântecele bëtrânescï, eroiî români sunt adese ori numiţi smeî (Alecsandri, Poesii pop. p. 153. 196),

Preoţii egiptenî maï atribuise lui Typhon si constelaţiiinea norduluï séù Ursa mare[1]). După concepţiunile geografice ale anticităţiî, cele doue «Urse» erau constelaţiunile particulare ale Dacieî, numite Ursa Getica, Ge-ticum plaustrum, Geticus polus (p. 960). Acesta regiune era ast-fel indicată tn geografia preoţilor egipteni ca patria luï Typhon [s]).

în fine, preoţii egiptenï mal consecrase lui Typhon şi unul din cometiî cel mal teribili. Esistă, scrie Pliniu, un cornet fatal pentru popdrele Ethiopie! şi Egipetuluî, cunoscut sub numele de Typhon, un rege din timpurile vechi. Acest cornet are o aparenţă de foc, o formă sucită în spirale şi un aspect înfricoşat, ast-fel, că se pote considera mal mult ca un nod de foc de cât ca o stea adeverată [3]).

Typhon maï era numit de Egiptenî şi Set nehes, adecă Set Negrul. Sub acesta numire, el era représentât în hieroglifele egiptene prin un corb cu urechile ridicate în sus şi ciuntite la vêrf. Corbul lui Set se mal întrebuinţa adese ori ca cel de ântâiû semn grafic spre a indica pe «Negri> şi «ţera Negrilor» ').

Corbul, după cum seim, a fost un simbol religios al Hyperboreilor de la Carpaţl; el era însoţitoriul lui Apollo Hyperboreul ca deù al luminii [B]).

Ca un simbol principal religios, corbul mal este figurat şi pe tesaurul hyperboreu de la Petrdsa, ce se conservă astă-dl în Museul naţional din BucurescI *).

în fine, corbul mal era consecrat în anticitate lui Saturn şi lui Mithra.

Epitetul de nehes, «negru>, ce-1 întrebuinţau Egiptenii pentru caracte-risarea lui Typhon, era de fapt numai un vechiû atribut etnografic al seminţiilor arimice de la Dunărea de jos. Typhon, după poetul Quintus, era din rate uiAatva, Terra nigra [7]). Corbul, simbolul cel sacru al lui Apollo Hyperboreul, încă ne presintă numai un raport emblematic la «ţera negră» séù «ţera Negrilor» de la Dunărea de *jos-.*

') Plutarchus, De îs. c. 21, ed. Parthey, p. 36: Taţ îè *tyo%àç* ev o5povû> ăatpa, xal xaXelofai ... r>)v 8e Tixpuivot "Apxtov. — Cf. Du puis, II. 357. — Maspero, Études, H. p. 49.

') După tradiţiunile germane (Grimm, Heldens. p. 30, 80, 340), Oserich seu Osiris a fost ucis de Vil d i fer (Wildebăr, Ursul sëlbatic). Fără îndoielă, că acest nume ne indică pe Typhon.

') Plinii 1. II. 23. 2. — Cf. Manethonis fragm. 84.

') Lepslug, ibid. p. 51. —Ne r ga l, deul déstructurai vechilor Assyrienï, se vede a fi «nul şi acelaşi cu Set Negrul.

') Eratosthenls Cataster. 41. — **Herodoti 1. IV. 15. 2.**

*) A se vedé Odobesco, Le trésor de Pétrossa. II. 33.
') Quintt Smyrnael Posthom. V. 485.

în fine, luï Typhon i mai era consecrat şi asinul [1]), animalul caracteristic al păstorilor hyperboreï de la CarpaţÎ.

Pindar, în una din odele sale, amintesce de ospeţele cele făimdse ale Hy-perboreilor, cari sacrificau luî Apollo hecatombe de asinï, xXsità; Sviov éx«-

Pe un papir gnostic din Leiden, Set este înfăţişat cu capul de asin, ţinend în fie-care mână câte o lance, arma naţională a Giganţilor. Pe piept e scris numele: CHQ, ér de desubt GDEPBHT şi BOAXOCH0 s).

Ultimele cuvinte sunt compuse: QEP-BHT BOAXO-CH9. O ie r iu, în limba românescă, însemnéza «stăpân de turme» si «păstoria, de ol» (pastor). De altmintrelea seim din istoria luî Manetho, că Egiptenii numiaû pe regii vechi pelasgî tpàstorï». In ce privesce însă partea a doua a acestuï cuvent, BHT, esplicaţiunea este mal dificilă, ér BOAXO-CH0 este fără îndoielă: Seth Volchul seu Valachul.

Figura capuluï de asin mal era întrebuinţată în anticitate şi ca emblemă a Daciei.

Pe unele monete din timpul împëratuluï Traian Deciu (a. 249), Dacia personificată ca divinitate, este înfăţişată ţinend în mâna dreptă o lanc seu o suliţă în vêrful căreia se vede împlântat un cap de asin [4]).

O deosebită venerăţiune i s'a arătat însă lui Set în timpurile dinastiei 19-a. Mai mulţi regi din acesta dinastia primiră numele de Set. Adese-orî Set maî era onorat şi cu numele de Sute^ ")•

La Fenicieni, unul din vechil Titani era numit EoSux (var. EuSex), un cuvent, care, după cum ne spune istoricul Philo, însemna 5txatoc [6]), adec* «justus>, mal corect însă judex, rom. «jude», «judec» si «judeţu» ^

*) Lepslus, ibid. 53—54. —Despre crucifixul creştinilor cu cap de asin a s< vedéNorthcote et Brownlow, Rome souterraine, p. 334. —La Tertullian, Apoi. c 16 : Deus Christianorum Ononychites. Capul de asin era în anticitate unul din simboleli inteligenţei. Asinul era consecrat şi luî Saturn (Dupuis, VII. 214). Secta gnosticilor înfăţiş; pe Sabaot (Sabazius) cu cap de asin (Dupuis, III. 531).

') Plndari Pyth. X, v. 33. — Mai notăm aicî, că sub figura simbolică a asinului, Egip tenii înţelegeau cu deosebire pe inimicii din regiunile de nord (Lepsius, ibid. p. 54)

•) Lepslus, ibid. p. 55.

«) Mitth. d. k. k. Central-Commission z. Erforsch. d. Baudenkmale, VII. 225

») Lepslus, ibid. p. 49. — rierret, Le livre d. morts, p. 173.

«) Phllo, H. Phoen. fr. 2.

') O-dată a esistat şi în limba română substantivul masculin judec (judex), dupi cum résulta din forma femenină «judecesă» (Tocilescu, Mater, folkl. p. 1019). — Ci Barcianu, Graramatik (1858) p. 38.— Ha s de u, Cuvinte, I. 286.

în fine, maï avem o inscripţiune din timpurile luî Ramses II, în care se face amintire de representanfil maï multor oraşe, numiţî S u t e x [1])-

Terminul de Sute^ desemna aşa dar în timpurile lui Typhon o demnitate superioră administrativă şi judiciară *), în tocmai după cum tn cele de an tai u timpuri ale republice! romane, consulii mal erau numiţî şi j ud ices *).

ni

Venim acum la versiunea grecescâ despre luptele cu Giganţii, evenimente, pe carï poporele, ce au fost o-dată supuse Pelasgilor, le celebrase în curs de o lungă serie de secule, ca o rësbunare divină asupra acestor cuceritori şi despot! aï lumii vechî.

După autoriî grecesc!, resboiul cel mare cu Giganţii î-1 purtase Joe, ér nu Osiris, învingătoriu este Joe, ér Osiris, numit de Grecï Dionysos, luptase numaï sub ordinele luï Joe *).

«Greciï>, scrie Philo din Byblus (sec. II), «si-aû atribuit lor însişî maï multe fapte istorice din acesta epocă, şi fiind-că autoriî lor voiau să desfeteze urechile şi inimele ômenilor prin dulcefa fabulelor, ast-fel denşiî au esagerat peste mesura lucrurile prin o mulţime de ficţiuni şi îmfrumseţăr!. Cu deosebire, Hesiod şi poeţii ciclici au inventat din propria lor fantasia diferite fapte şi lupte de ale Giganţilor şi Titanilor şi în modul acesta, el au întunecat adevërul» [6]).

GiganţiÎ erau, după Hesiod, un popor de origine divină, născut! din sângele (némul) lui Uran şi din Gaea seu Terra. După patria seu mama lor, eî erau numiţî -pjyeverc Ftyavtec «), Terrae filii, filii Terras, Terrigenae [7]).

O **Lepslus,** ibid. p. 50.

') In colindele românescl din Dobrogea se mal aude şi astă-di refrenul : « J u d e ş mare, Leroiû D<5mne»! (jud. Constanţa, corn. Saraiû).

') Urli Hist. rom. I. HL 55: judicem enim consulem appellari. — Şi fiind-că ne ocupam în acest capitul cu terminul de Su t e x, Sudec (rom. judec) la Egipteni şi fenicieni, maï este de lipsă să notăm aicï urmăWrele: Cuvêntul Jud ea, după cum re-înlta din datele istorice de maï sus, nu este ebraic, ci se pare mal rouit a fi numele mei provincii, guvernate în timpul dominaţiuniî pelasge prin un Judex seu «Jude» su->erior. Acesta se confirmă şi prin genealogia geografică: că Typhon a fost părintele "* Judaios şi Hierosolymos.

***) Apollodori Bibi. I. *6.* — Diodor. Sic. IV. 5.**

') Rdlo, H. Ph. fr. 2, fine.-Cf. Diodor. I. 23. 8.

') Homerl Batr. **v.** 7. — **Dlodori !.. I. 21.**

') Na«vlus De Bell. Pun. - Tal. Flacci Argon. U. 18.

Giganţi! aveau o statură uriaşă, mult m'aî înaltă de cât cele ordinare. EI purtau plete lungi si barbă, ér în luptă întrebuinţau arme lucitôre şi lăncî lungî [1]).

Giganţii, ne maî spun autoriî grecesc!, erau un popor superb si scelerat, nisce triburi sëlbatice de munte, carî uriau pe dmenil de altă naţionalitate [2]). Locuinţele.lor se aflau în părţile de nord ale rîuluî Oceanos potamos (Istruluî), lângă ţera Arimilor, în apropiere de locurile, unde au fost bătuţî Titanii, lângă Tartaros, astă-dî, Tatul si Tătar, la frontiera de apusa Ţereî românescî[3]).

La Hesiod, luptele cu Giganţii sunt înfăţişate numaî prin rësboiul luï Typhon cu Joe. Typhon însuş! este cel mai înfricoşat dintre Giganţi *).

Reşedinţa luï Typhon se afla în ţera Arimilor, ecv 'Ap:p.oiç [6]), se după Quintus: în «Ţera cea negră>, Fala (le/.cava [6]).

La autoriî grecescï, Typhon este o figură monstruesă. El avea o naturi mixtă de feră selbatică şi de om. Prin mărimea corpului şi prin tăria sa, e întrecea pe toţî, pe câţi i născuse până aci pământul. Cu o mână ajunge la apus, cu alta la resârit. Pletele şi barba i fâlfâiau în aer şi focul stră lucia din ochii seî [7]).

în primele lupte cu Joe, Giganţii sunt învingători. Joe, vëdênd că nu pot résista la asaltul cel violent al lui Typhon, se grăbi se fugă cu aliat seî în Egipet, unde se schimbară cu toţii în diferite forme de animale, c; Typhon, care i persecuta, se nu-Î potă cunosce. Urmă apoi o nouă luptă muntele Casiu, în care Joe a fost rănit si învins. Aci, Typhon prinse p(Joe, apoï luându-1 pe umerî M trecu peste apă şi-l închise în pescere; Coryciu din Cilicia [8]). însă Joe scapă din închis6re cu ajutoriul une femeî, care-1 pădia.

în urma acestei înfrângeri, Joe vëdênd că nu pote învinge pe Giganţî ceri ajutoriul luï Hercule [u]). Rësboiul î-1 conduce de aci înainte Hercule, ér nu Joe

') Diodor. IV. 21. 7. — Hosiod. Theog. v. 185 seqq. — Apollodor. Bibi. 1. 6. — Apolloi Rh. III. 499.

*) Homer. Odyss. VII. 22. 206. Batrach. v. 285. — Macrob. Sat. I. 20. — Eustath Comment, ad Dionys. v. 327.

[3]) **Hygini** Fab. Principium. — Sunt aşa numiţii G u g an î, carî în mare parte se distin
şi astă-dj de ceî-lalţî locuitori aï Carpaţilor prin o statură înaltă şi robustă. — Vedi p. 71

[4]) **Hesiodl** Theog. v. 820. — **Claudiani** Gigant, v. 32. — **Iljgiul** Fab. Principium.

[5]) **Homeri II.** II. 783.

«) Qulntl, Posthom. V. 416. ') **Apollodori** Bibi. I. 6. 3. ') A se vede nota 4, pag. 988. ») **Apollodori** Bibi. I. 6. 1. 6.

Cele din urmă lupte cu Giganţii, după cum ne spun autorii grecesc!, se In-emplară în poéna de la Phlegra, seu lângă délul, muntele, şi satul Phlegra, <Wéypaç *)> rceSfov <PAeypafov ànb too Xécpou »), OXeypafa TcXîéÇ «), «EAefpa y.0,1 x<i>fji7j *)» Phlegraea juga [B]). Giganţii, scrie Timeu, aflând despre venirea lui Hercule, î-sï adunară t6te mterile lor, se puseră în ordine de bătae şi plecară înaintea lui Hercule. ;e începe apoi între amêndouë părţile o luptă înverşunată, după cum erau i puterile şi îndârjirea Giganţilor «).

în urmă, Giganţii se retraseră într'un loc bine întărit, la stânca şi pe-cerea numită de autorii grecescl Aornos şi Avernis[7]), de poeţiî ro-lanï Avernus. Hercule atacă aci în trei rêndurï pe Giganţî, însă fără ucces. în urmă însă, el se retrase din causa unor cutremure mari de paient şi a altor fenomene prodigidse [8]).

După alte tradiţiunî, Hercule învinse şi distruse la Phlegra cu desëvâr-re pe Giganţî »).

Giganţii *se* luptară în contra lui Joe şi a aliaţilor şei cu bucăţi de lemne prinse, cu bolovani enormi, cu lănci, săbii şi reteveie (busdugane) de arama; >e întrebuinţa în contra lor fulgerele şi tunetele, ér Vulcan i lovi cu glo-url de metal aprinse [10]). Câmpiile şi pădurile, unde se întâmplase acesta :ptă, s'au aprins şi ars, din care causa muntele acesta s'a numit Phlegra, iecă «Arsul», de la *yXéf&iv,* a arde ").

Giganţii, ne spun legendele, mal aruncară asupra adversarilor şi un balaur fricoşat, a cărui amintire se éternisa apoi prin constelaţiunea, numită «Ba-urul», de lângă polul nordic [1S]). Fără îndoielă, că aici e vorba de insem-:le de rësboiû ale Giganţilor în formă de balauri, pe cari le mai întrebuin-ră şi Dacii în luptele lor cu Romanii.

') Pifldari Nem. I. 67. - Dlodorl 1. IV. 21. 5.
') Timael fr. 10, in Fragm. Hist. *gr.* I. p. 195.
') -Aeschyli Eum. v. 295.
') Schol. lui Pindar (la Boeckhius II. 434).
) Proporţii Eleg. m. 9. 48.
) Timael fragm. 10. in Fragm. Hist. gr. I. 195.
) 'Aouepviţ ia Dio Cassiu (XLVIH. 50).
) Arriani Indica, c. 5. — Strabonis 1. XV. i. *s.* — Diodorl I. XVII. 85. 2.
) îustathli Comm. ad Dionys. v. 327. — Steph. Byz. v. IIaXX-f]vY) şi BlaSixoc. — **Ephorl** fm. 70.
') Apollodori Bibi. I. 6.
') Cf. Diodor, V. 71. 4. - Strabo, XHI. 4. 11. — Hesiod, Theog. v. 859.

') **Dupulg,** Origine de tous les cultes, II. 199.

Revenim acum în particular la situaţiunea geografică a muntelui Phlegra.

Autoriï grecï si romani, din timpurile maî din urmă ale anticitățiî, cercară să strămute teatrul luptelor cu Giganţii în regiunile de lângă Marea me-diterană, unii în Syria, Asia mică, Thracia, Thessalia, Epir şi în insulele grecescl, ér alţii în Campania Italieî.

însă, dupe fântânele cele mai vechi istorice, aceste evenimente se desfăşură pe teritoriul Dacieï vechï.

Muntele cel vestit Phlegra, care umpluse de greză pe Joe şi pe aliaţii sëï, se afla situat în părţile de nord ale Istrului, în regiunile locuite de Geţi. Poetul Staţiu numesce acesta localitate Getica Phlegra[1]).

Cu deosebire însă, poeţii romanï considerau rësbôiele eu Dacii, ca o continuare istorică a luptelor cu Giganţii.

Astfel poetul Horaţiu celebreză pe împăratul August, care avuse un rës-boiu cu Dacii [2]), ca învingătoriu al Titanilor şi al Giganţilor [3]).

Imperatul Domiţian î-şî propuse de asemenea să cucerescă Dacia. Acesta espediţiune însă se termină cu retragerea legiunilor romane de pe teritoriele, ce le stăpâniau Daci:. Cu tôte aceste, amicii lui Domiţian solemnisară învingerile sale presupuse ca un triumf asupra Giganţilor *).

Numele şi însemnătatea istorică a muntelui Phlegra, unde s'au petrecut cele din urmă lupte cu Giganţii, s'au păstrat încă până astă-dî în toponimia şi în amintirile istorice de la Dunărea de jos.

Phlegra din legendele Giganţilor este muntele séu délul, numit astă-dî Pregleda st Pregreda, situat lângă comuna Isvernea din judeţul Mehedinţi, în acest munte se află şi pescerea cea făimosă a anticităţiî, numită de autorii grecescï Aornos si A verni s, de Romani A vern us. Numele seu î-1 mal păstreză şi astă-dî comuna Isvernea [5]), sat compus din moşneni români, situat lângă polele muntelui Pregleda [6]).

') Staţii Theb. III. 595.—După Orpheu (Argon. 1125) lângă strîmtorile munţilor R î p h ei.

[2]) M o num. Ancyr. c. 30.

[s]) **Horatii** Od. **III. 4.**

') Martialis Epigr. VIII. 50 si 78.

[5]) Cu Wte că în limba latină, nominativul era A vern u s, însă poeţii romani maî întrebuinţau şi pluralul neutru Averna (Virg. Aen. III. 442), intemeiându-se, de sigur pe o vechia fântână geografică. — în anticitatea homerică, locul şi pădurile unde se afla pescerea A vern u s erau consecrate Persephoneî (Proserpineî), reginei lumiî celeilalte (Odyss. X. 499. Diod. IV. 22), un nume, pe care-1 mai păstreză până astă-

dj[1] comuna Preşna, vecină cu Isvernea, şi unde hramul bisericeî este şi astă-dî al «Adormim Maiceï Domnului».

") Nu nurnaî Pregleda, dar apr<5pe tute înălţimile şi culmile din regiunile superi<5re

Vechile tradiţiunî grecesc! maî spuneau, că fulgerele lui Joe au surpat aici munţii şi că o parte din Giganţi au fost acoperiţi la Phlegra cu păment, cu trunchiuri de arbori şi cu dărîmăturile stâncilor [1]).

După alte tradifiunî însă, a fost Hercule, care astrucase aici pe Giganţii învinşi cu cantităţi enorme de păment[!]).

Cuvêntul Phlegra, din punct de vedere limbistic, este numai o simplă numire grecisată. încă în anticitatea greco-romană mal esista pentru ace-laşî munte şi numele de Prochyta [8]), o formă, care se apropia şi maî mult de numirea actuală «Pregleda» şi «Pregreda» «).

Surpătura cea legendară de la Phlegra séù Prochyta, cu care se termină luptele cele făimose cu Giganţii, se mal vede până astă-dl în délul seu muntele Pregleda de lângă Isvernea. Este o dârîmătură gigantică şi misteridsă, şi care se pare a fi mal mult o lucrare esecutată de mâni omenescl, de cât o simplă ruină de stânci şi de pământ, produsă de cutremure, ori de alte accidente naturale [6]).

ale C e r n e î ne mal presintă şi astă-df aspectul unul vast complex de munţi, ce a fost o-dată pradă unui incendiu extraordinarii!. Preoţii egipteni, scrie Plato (ed. Didot. II, 200), se esprimau ast-fel către Solon: ceea ce se vorbesce la voi, că în timpul lui Phaeton s'aù aprins şi au ars cele ce erau pe suprafaţa pământului, cu t<5te că s'ar paré a fi numai simple fabule, insă au fost lucruri adevĕrate. — «în timpul u ri e ş i l o r », ne maî spune o tradiţiune poporală din judeţul Vlaşca (c.Michiileni), <munţii şi câmpiile au ars trei ani, apoi urieşil (jidovii) au fost înecaţi de o *ploie* mare, care a {mut mult timp».

') Lucilil Aetna, v. 62.

***) Mill Itsl.** lib. Xir. 151: Tradunt Herculeo prostrates mole gigantas Tellure m injectam quatere. — **Val. Flaccl** Arg. II. 19: Quos (Gigantes) scopulis, trabibus, parens (Terra) miserata, jugisque Induit... - **Strabonis** Geogr. 1. VI. 3. 5.

') 81111 Ital. I. Vin. 542. - Staţii Silv. ÏÏ. 2. 76. - **Tlrgilll** Aen. IX. **715. - Plinii** 1. II. 89. 3: provolutis montibus extitisse Prochytem.

4) Tot în regiunile aceste se află şi muntele Casios, unde Joe a fost învins şi prins (p. 985). însă, adevĕratul nume al acestui munte a fost Cos, nu Casios. După Apol-lodor, lupta lui Neptun cu gigantul Polybotes s'a intêmplat la insula, înţelege muntele. Cos. O altă tradiţiuoe ne spune, că Hercule, dupa ce cucerise insula (muntele) Cos, s'a dus la Phlegra (Apoll. Bibi. I, 6, 2, 4; II, 7, 1—3. Pherecydis fr. 35). Este aşa dar evident, că muntele Casios, ori mai bine cjis Cos, din istoria Giganţilor, se afla în aceeaşi regiune orografică- cu Phlegra. A se vede mai sus p. 143 seqq.

') După o tradiţiune culesă de noî in Isvernea, escavaţiunea din muntele Pregleda a "cut-o un novac (uriaş), care voia să abată apa Cernei pe valea Coşustei. Este aceeaşi tradiţiune, pe care o aflăm şi la autorii vechi — modificată însă în cât-va — că Hercule esecutase lângă Avernul din Campania unele lucrări de pâment, ca săscutescă

locurile de acolo de revărsările mării (D i o d. IV. 22. I.— Strabo, V. 4. 6. Ibid. VI. 3. 5).

Una din grămedile cele enorme de păment, provenită din acesta exca-vaţiune, portă astă-dî numele de «Costa Ranciî». Avem aici un nume personal, «Rancea», orî mal corect «Ramcea> *), identic în tot caşul cu cRun-cus>, cum se chiema unul din cel maï distinşî Giganţi, care se luptase Ia Phlegra.

Despre Typhon, legendele vechî conţineau diferite versiuni: că el a fost acoperit cu surpâturile muntelui Prochyta (Pregleda) [2]), că a fost aruncat în Tartaros [8]), orî că a fugit în Italia *), după alţii în Sicilia [6]).

în memoria acestuï rësboiû, autorii grecesc! atribuiră lui Joe epitetul de l'cyaVTcXÉTi'jÇ séû *^a.Y^o^iiwp,* omoritoriul Giganţilor [6]).

IV

între cel mal de frunte Giganţi, cari luase parte la acest rësboiû, autorii vechi amintesc pe :

1. Porphyrion (Apollod. I. *6),* la Neviu Purpureus. Se pare însă
a fi identic cu Typhon, pe care Plutarch î-1 numesce Ttuppôç Tţj
XP°?> roscoban.

2. Runcus seu R h un cu s (Naev.) Forma primitivă a fost însă Rum eus.
O vechia familia stinsă din Isvernea se numia Rancea.

3. Co ems e (Hygin. Fab.) In onomastica română, Corns a este un nume
familiar forte usitat.

4. Alemone (Hygin. Fab.). Alàman este nume de familia Ia poporul
român. Forma primitivă a fost Arăm an.

5. Phorcus (Hygin. Fab.), un nume ce corespunde la forma rustică
P o r c u s , ca porphyra — purpura.

6. lenios (Hygin. Fab.) In onomastica Românilor de la Haţeg şi din munţii
Closanilor laneş si Ene. După Tertullian, Janus era numit şi Janes.

7. Enceladus (Hygin. Fab. şi Apollod. 1. 6), nume compus din Ence
şi L a d us .

8. C ap el e us[7]), nume grecisat, ce corespunde la forma latină Capilla-
tus. Despre Liguril, numiţi «Capillati», amintesce Pliniu (III. 7. 1). Clasa

de jos a Geţilor încă era numită xop.7]TOi şi «Capillati».

') Ca princeps din prim c e p s = primus capio.

') Silii Ital. VIII. 542.

***>)* Hesiodi** Theog. v. 868. - **Pimlari** Pyth. I. 35.

***) Pherecydis** fr. 14. — Fragm. Hist. gr. I. 72.

[6]) **Apollod.** Bibi. I. 6. 3. 32. — **Val. Flaccl** Argon. II. 24.

") Luciani Philopat. 4. — Ibid. Tim. 4.

') Erseli u. GrnDer, Allg. Encycl. d. Wissenschaften. l Sekt., 67. Th. p. 169,

9. Eurymedon, unul din regii ceï vechï *aï* Giganţilor, părintele *celei* mal frumôse femeï, numită Periboea (Odyss. VII. 58). Eurymedon, nume grecisat, este compus din eôpDç lat, şi fiâSwv, domn, împërat. încă din timpurile luï Homer, grecisarea numelor devenise o lege literară pentru autorii grecesc!, în formă românescă, Eurymedon ar însemna Lat séù Lad Domnul, ori Latin Domnul. Regele T e l e p h u s seu L a t i n u s, care domnia peste regiunile din sudul Istruluî (p. 820), are la Tzetzes (Antehom. 270) epitetul de eùpufiéSov (late regnans), format, cum vedem, după numele etnic «Latinus».

10. O r o m e d o n, gr. 'OpouiSwv (Propert. III. 9. 48), cu înţelesul de «Domn al munţilor», seu «Domn muntenesc». Se pare a fi o personalitate deosebită de Eurymedon.

10. Damysus *).

11. Briareus (Hom. II. I. 404), gr. J3pcap6s, tare, puternic, în părţile muntdse ale judeţului Mehedinţi (c. Pondre) esistă familia Brian a.

12. Pallas (Hygin. Fab., Claud. Gig.). In formă rustică de sigur Ballas. La Români, Balea (din Bala) este un nume familiar destul de rëspândit. Mal multe sate românesc! pdrtă numele de «Bala», «Bălenî» şi «BălescI».

13. Mimas (Hom. Od. III. 4. Sil. hal. XII. 157). EI a fost acoperit sub ruinele de la Prochyta. O familia de moşneni din Isvernea maî are şi astă-dl numele Mimiş.

14. Foetus (4>otToç) pe o pictură de vas *). Se pare a corespunde la numele familiar românesc Fă tu (Fëtu).

15. Polybotes seu Poliboetes (Apollod. 1. 6. Hygin Fab.), adecă «cel cu ciredl multe de vite», în plasa Cloşanî (jud. Mehedinţi), Boeţiu e nume familiar.

16. Otus şi Ephialtes s. Ephialta (Odyss. X. 307. Apollod. Bibi.
I. 6. Sidon. Apollin. Carm. II. 25). în părţile meridionale ale Carpaţilor,
Otu a fost o-dată nume familiar, după cum résulta din numirile satelor
O t es ci (jud. Olt şi Buzëû). Al doilea nume, Ephialta, se vede a ti compus.
Alta, în onomastica română, corespunde la «Aldea».

17. Alkyoneus, pe care Pindar (Istm. V. 30—31) îl numesce gigantul
«boariû» (poufWtrjç). Un sat ce formeză comună cu Isvernea portă numele
Canicea.

11. Antlas Caeneus[3]). Probabil un locuitor de lângă muntele Atlas.

') La Ptol. Hephaestion (Ersch u. Gruber, ibid, p. 169),

') Gerhard, Trinkschalen d. k. Museums *z.* Berlin.- Cf. Schol. lui Hesiod (Ersch u. Gruber, ibid. 169).

') Theog. lui I. Tzetzes (Ersch. u. Gruber, ibid. p. 169).

La rësboiul Giganţilor, scrie Neviu [1]), luase parte si magniAtlantes (Oltenii cel înalţi).

20. M us a eu s (Diod. V. 1. 3) este unul din Giganţii de la Phlegra, care
în mijlocul luptei î-şî părăsise soţii şi trecuse în partea lui Joe.

21. Besbicus (Steph. Byz. v. BeaStxcç). Forma primitivă a fost în tot
caşul B e bis eus.

22. Gration (Apollod. I. 6), mal corect Kration (rom. Crăciun?).

23. Erylus — Erulus (Hygin. Fab.) corespunde la numele de familia I ar u
(art. Iar ui), ce-1 aflăm şi astă-dî la boierii români din ţera Făgăraşului
(după analogia «vara», lat. «ver>; «iarbă», lat. «herbă>).

XXXVIII. - MEMORIA LUI SATUR\ ÎN TRADIŢIUNILE ISTORICE ROMÂ.NE.

1. Vécul de aur al Iul Saturn în colindele religiose ale poporului român.

în colindele şi în legendele religiose ale poporului român, Saturn figu-reză sub numele de Crăciun, bătrânul Crăciun, Moş Crăciun si Moş Crăciun bëtrânul.

Moş Crăciun, a fost, după cum ne spune o tradiţiune poporală din regiunile rnuntose ale Ţerel românesc!, Dumnedeul poporului, care a locuit înainte de Români aici... şi a cărui serbătore o ţineau în acelaşi timp, în care creştinii serbeză Nascerea Domnului [2]).

După alte tradifiunî poporale, Moş Crăciun a fost un rege păstoriţi: un cioban forte avut, căpetenia ciobanilor, stăpânul stăpânilor.

în timpurile domniei lui Saturn a fost, după tradiţiunile vechi, epoca cea fericită a omenimiï, etatea de aur pe pătnent, când puterea de producţiune a pământului se caractérisa prin o fertilitate exuberantă, clima era mal dulce si primăverile mal lungi (ver aeternum, antiquum ver), când câmpiile produceau de sine tot felul de fructe, multe si în abundenţă, ér 6meniï trăiau fără griji, fără necasurî, fără miserii şi cu sufletul deplin liniscit [3]).

în timpurile lui Saturn, scrie Plato, modul de guvernare şi modul de vieţă al societăţii omenesc! au fost din cele mal fericite, şi faima despre acesta epocă fericita a

omenimiï a ajuns până la no!. Atunci, natura oferia

') Naevlns, De bello Punico: Titani, bicorpores Gigantes, magnique Atlantes, Rhuncus atque Purpureus filii terras. >) Com. GăleşescI, j.- Argeş. >) **Heslodi Op.** v. 109 seqq. — **(Mdtl** Metara. I. 89. seqq. — **Dlodorl 1. V. 66.**

de sine şi în abundenţă tote cele necesafe vieţeî. Adevĕrata causa a acestei ţări de lucrurî, a fost, după cum se spune, următoria: Anume, Saturn în-teleeând, că natura omenescă, dacă va fi lăsată a se administra de sine, după arbitriul sĕû propriu, se va umple de insolenţe şi nedreptăţi, şi ast-fel cugetând asupra acestei stări de lucrurî, densul a pus regî şi guvernatori neste statele nristre, nu dmenï de rend, ci genii dintr'un ném mal superior si mal divin, după cum facem şi noi astă-dî cu turmele ndstre domestice, că nu punem bol să conducă pe bol şi nici capre ca să conducă caprele, ci peste aceste specii de animale domnim noT, un gen mal superior, în modul acesta, Saturn în iubirea sa pentru binele omenimiï, a pus se ne guverneze un ném de genii mult mal escelent, de cum suntem noi, şi aceştia purtând o mare grijă pentru binele nostru au introdus la noi pacea, ruşinea, ascultarea de legi şi cea mal întinsă domnia a dreptăţii, în modul acesta dênsiï au făcut, ca genul omenesc să fie fericit şi scutit de revoluţiunî... de aceea este trebuinţă, ca şi noi se imităm întru tote acest mod de vieţa, ce se spune că a fost în timpul domniei lui Saturn, şi în cât esistă în noi un spirit nemuritoriû să urmăm în vieţa publică şi în vieţa privată îndemnurile acestui spirit şi se administrăm ast-fel casele, oraşele şi statele nostre [1]).

Memoria acestor timpuri depărtate şi fericite, numite «vécul de aur al lui Saturn», mal resună şi astă-dî în colindele tradiţionale ale popo-ruluî român, ce se cântă cu ocasiunea serbătorilor Crăciunului.

în aceste imne religiose poporale se celebreză perfecţiunea şi sfinţenia moravurilor vechi, fericirea casnică şi fericirea publică a omenimiï din aceste timpuri de prosperitate legendară, numite «vécul cel bun».

în ce privesce etimologia cuvêntuluï «Crăciun», unii din autorii moderni au credut, că acest termin derivă de la adiectivul latin crastinus (dies), diua de mâne, ori delà cuvintele Christi-jejunium, ajunul lui Christ [!]). Simple derivaţiunl literare, lipsite de ori ce fundament istoric, în realitate insă, noi avem aici o personalitate istorică, ce represintă pe unul din cel mal iluştri strămoşi al poporelor de rasă latină, considerat ca începătoriul şi propaga-toriul fericirii omenesc! **).*

') Plato, Leges, IV (éd. Didot, II. 324). - Cf. ibid. Politicus, I. p. 585—6.

') Hasdeu, Etym. m. Romaniae, I. 615.

*) Crăciun, ca nume propriu, se pare a fi esistat şi în anticitatea preistorică. Unul [dj]n Giganţii, cari luptase la Phlegra, este numit de

Apollodor (Bibi. L 6. 2) rp<mu>v, seu
UP« Pyl şi Wieselermai corect Kpatîiuv (Stark, Gigantomachie, 14). în inscripţiunile °tnane ale Daciei aflăm pe un aşa numit Chrestion, care ridică un monument votiv "Jeulul Mithra (Sol invictus, a căruî serbătdre era în 25 Dec.). Un Crastuno ne apare ?l Pe inscripţiunile romane ale Lusitanieî (CIL. n. p. 387).

In tradiţiunile italice, acesta figură gloriosă a timpurilor vechï pelasge, ne apare sub numele de Saturnus, un cuvent, al cărui înţeles si origine geografică au rernas până astă-dl obscure.

Vârro, unul din ceï maï distinşî literaţi romanţ, era de părere, că numele luî Saturn derivă de la satus, semănătură *). O simplă asemënare de forme, însă nicï de cum o derivaţiune istorică.

O altă etimologia o aflăm Ia Cicero, care reduce numele luî Saturn la verbul saturare. Interpretarea însă, pe care ne-o dă acest erudit autor, e forţată şi greşită. Sub influenţa ideilor teologice grecescî, Cicero cercă se aducă numele lui Saturn (derivat de la «saturare») într'o legătură maï apropiată cu grecescul Kp6voç (=xp6voc, timp): Saturnus... est appellatus, quod satxiretur annis, adecă: s'a numit Saturn, hind-că era sătul de ani*),

în părţile de sus ale Moldovei, precum şi în regiunile de lângă delta Dunării, personalitatea cea legendară a lui Saturn se maï nurnesce şi astă-dî Crăciun sătulul şi Crăciunul sătul, de dre-ce, cum ne spun aceste tradiţiunî, Moş Crăciun vine încărcat cu tot feliul de bunătăţi; el aduce îndestulare şi bucuria dmenilor [3]). Cicero cunoscea aşa dar, fie din tradiţiunile vechï ale Italiei, fie din cărţile cele sfinte ale Romanilor, epitetul de satur, ce-1 atribuise anticitatea preistorică acestui représentant al epoceî legendare de fericire *), un epitet, care mal târdiû a devenit în literatura religi'osă a Romanilor un nume propriu, sub forma de Saturnus.

Résulta aşa dar, că originea geografică ţ' istorică a numelui «Saturn» se reduce la patria cea vechia a dinastiei divine, la regiunea de la Carpaţî.

2. *Numele şi personalitatea luî Saturn în poemele tradiţionale române.*

In anticitatea greco-romană, Saturn avuse la diferite popdre diferite numiri. De Grecî, el era numit Kpivoţ, la Romani Saturnus, la Egipteni Seb, la Fenicieni El şi la Dacî Zalmoxis (Deul moş).

') Yftrro, L, L. V. 64: ab sa t u est dictus Saturnus.
") Cicero, N. D. II, 25, — Ibid. N. D. III. 24; Saturnus, quia se saturat annis.

") Com. Cotuşca şi Şuhârău j. DorohoiU; Dobrenî j. Neraţu; Turcdia, j, Tulcea. — Cf. Teodorescu, P. p. 31; «săturat'am toţi flămânzii» etc. (Saturnalele).

«) La Eschyl (Choephr. v. 375), vécul de aur al lumii vechi se numesce «fericirea hyporboreă». —Cf. Mela (Descr. orb. III, 5) şi Pliniu (IV. 26. 11).

Sub numele de Kpévoç, Saturn *mal avea.* în teogoniile grecesc! şi epitetul de wôwroç (de la véo;), cu înţelesul de «cel maï tênër» între fii luî Uran, orf «cel maï tênëï> între deï[J]).

Sub acesta numire particulară, figureză Saturn şi în poemele epice ale poporului român, a căror vechime se reduce la timpurt fdrte depărtate, în aceste cântece tradiţionale, Satura este numit Novac, un cuvent, care în limbile slave meridionale însemnézâ tênër. «Novac» corespunde ast-fel, după forma şi înţelesul sëû, la grecescul véoç, de unde se formase în literatura grecescă epitetul de vecotaroc >).

în aceste poeme epice poporale, el maï este numit Novac celbëtrân, «bétrânul Novac, ce trăesce acum de un véc» fi Novac, moş bëtrân*), după cum în tradiţiunile grecescï *Kçôvoç* maï avea şi epitetul de itpeaStÏTTjç şi «peuêùtatoç «), Ia Romanï s e n e x[6]).

Sub acelasî nume de «Novac cel bëtrân», Saturn era cunoscut şi în literatura cea sacră a vechilor Egiptenî. în imnele religiose egiptene, a căror vechime se reduce, cel puţin, la secuiul al XV-lea a. C, Saturn maï este numit şi «Tênërul bëtrân», Jeune aîné (traducţiunea luï Maspero) •), o numire, a căreî origine nu se p6te esplica de cât prin forma tradiţională românésca de «Novac (tênërul) cel bëtrân».

---

*) Apollod. Bibi. I. 1. 3: veiitatoy àitàvtuuv Kp<5vov. —Diôdor. I. 27. Kpovoţ Vïtôtatoi; 8*û>v ditivtaw.

*) In ce privesce poemele epice despre Novac, notăm aici următ<5rele colectiunï: Ma-rlenescn, Balade. I. Pesta, 1850. — Corcea, Balade pop., Caransebeş, 1899. — Marian, Poesil pop. I. (1873) — Negoescn, Poesiî pop. Balade. Bucurescî, 1896. — Tocllescu, Materialurî folkl. Bucurescî, 1900. — Bibicescn, Poesif pop. din Transilvania. BucurescT, 1893.— Şezătdrea (Fălticenr). An. *I,* II, III. - Alexlol, Texte din lit. pop. rom. I. Budapesta, 1899. — Frâncu, Românii din Munţii apuseni. Bucurescî, 1888. — Jfosden, Co-umna lui Traianu, a. J882. —Cf. Hasdeu, Etym. magn. Rom. t. III. p. 2256 seqq.— 3erh«rd's Gesänge d. Serben, 2-te Aufl. Leipzig, 1877. — Colecţiunea ndstră inedită. ') Cu acelaşi înţeles, *1 mal este numit şi Baba Novac (Cf. Hasdeu, Etym. magn. *om. III. 2264). In baladele sorbescl, Novac mai are şi epitetul de s ţarina (bëtrân), are e sinonim cu «Baba».

[4]) Aeschyll Eum; v. 638. — Luciani Sat. 5. - Dlodori 1. V. 66. ') Despre Saturn, scrie Albericus, De deor. imag. : S a t u r n u s pingebatur, ut homo lenex.canus, prolixa barba, curuus.— Aceeaşi figură o are Novac cel bëtrân i m cântecele epice române. El este: înalt si cocoşat, de pept cam găvănat ţi cu barba Ibă până la brêù (com. Glâmbocata, j. Dâmboviţa; Surdila Gâisénca, j. Brăila; Bragadir, . Teleorman).

') JIaspero, Études d. myth, et d'arch. égypt. H. 449. —în alt imn

(Maspero, Étu-•   • 467), aceste cuvinte sunt interpretate ast-fel : Enfant (Jeune) qui nais chaque [3ur]. Veil lard dans les bornes du temps.

Sub numele de Noachus si Noë, Saturn ne apare şi în legendele poporale din părţile de apus ale Europei [J]).

în tradiţiunile istorice ale Italiei, Saturn era considerat ca unul din ceî maï vechi întemeiătorî al Romeî.

Acesta amintire istorică ne apare de nou în cursul evuluî de mijloc la diferiţi autorî şi în diferite scrierî. în aceste tradiţiunî medievale, descălecă-toriul cel vechiù al Romei, fundătoriul Capitoliuluî, figureză, nu sub numele de Saturn, ci sub numele de Noachus şi Noë[2]). în tot caşul, noî avem aicï o tradiţiune poporală, care nu este de origine creştină, care a trecut din anticitate în evul de mijloc si care ni se presintă numaî ca un simplu rësunet al unor legende vechi şi cântece istorice poporale. Substituirea lui Saturn prin Noe seu Noach, nu se pote considera ca o simplă ficţiune a autorilor creştini, după cum nu putem reduce la cărţile cele sfinte ale Ebreilor nici epitetul de «neotatos», ce-l avea Saturn în tradiţiunile grecesc!, nici numele sëû de «Jeune aîné» în imnele religiose egiptene.

In fine, sub numele de Noë, Saturn era adorat şi în cultul religios al seminţiilor pelasge de pe teritoriul Galliel vechi. Serbătdrea cea făimdsă a Saturnalielor, care amintia vécul cel fericit, seu de aur, din timpul domniei lui Saturn, se mal numesce şi astă-dl în diferitele regiuni ale Francieï Noël, cu deosebire însă la Bressonî Noyé, la Picardï N o u é, ér la .Vallon! Noie[3]),

') Noe din legendele religiose ale Ebreilor este aceeaşi personalitate cu Saturn. După tradiţiunile chaldee, diluviul biblic se întêmplase în timpurile luî Saturn (Fragm. Hist. gr. V. *280).* — După loan Antiochenui, Saturn era un descendent al iui Noe. în limba vechia ebreă, noah încă avea înţelesul de «nou> (tônër).

[2]) Oraf, Roma nella memoria del medio evo. Voi. I, p. 81: II più antico è la *Graphia aureae urbis Romae.* Quivi si narra corne il patriarca Noè, dopochè]a sua pervertita discendenza ebbe edificata la torre di Babele, entra co' figliuoli in una nave e approdô in I t a l i a . Non lunge dai luogo dove poi sorse Roma, costrusse una ci t ta cui diede ii suo nome. — Ibid. (Graf, Roma. Voi. I) pag. 86—87: In certe Cronache la t i n e , le quali si stendono dai diluvio sino all' anno 625 deli' era volgare, contenute in un codice délia Nazionale di Torino, segnato H, V, 37 si legge (f. 13 v., 14. r.)... Et iusta locum ubi nune est Roma ipse Noe civitatem construxit quam ex şuo nomine Noecam appellavit.—Ibid. p. 83:Theodoricus

Engelhusius, Chronicon:
Hoc tempore Noë, cum filii contra Dei et suam voluntatem turrim construere coepis-
sent, ipse cum filio suo J o ni c o ratem adscendens, pervenit ad locum Europae ubi nune
est Roma, et ibi constructo palatio, juxta Albulam (Tiberim) resedit. .. ad Jani-
culum, a nomine filii sui Jano. — Nieupoort, Rituum ... apud Romanes succincta ex-
plicatio (ed. 1783), p. 225: alii Noachum per eum (Saturnum) aduuibratum putant. —
Juvenal (Sat. VI. 11) numesce lumea din timpurile luî Saturn orbis novus, o alu-
siune, după cum se vede, la numele poporal al luî Saturn.

[3]) **Littré,** Diet. d. 1. langue française, v. Noël.

o numire, ce nu se pdte considera ca o simplă contracţiune din substantivul latin «natalis> (oUua nasceriî). Etimologia luï «Noël» se reduce fără îndoielă Ia forma latină n ovellus, cu înţelesul de «têněr»; ital. n o vel Io, giovine; friul. no veil, neonato, ultimonato'); în dialectul de la Como, novei, giovane [!]).

Resumăm aşa dar: în cele maî vechi tradiţiunî grecescî, Saturn are epitetul de neotatos, de la <neos», têněr; la Egipteni, el este numit Têněrul bětrân (Jeune aîné); în tradiţiunile medievale ale Italieî, el este Noachus şi N o 6; în cultul religios al seminţiilor pelasge de pe teritoriul Gallieï era adorat ca Noël, Noyé şi Noie; ér în cântecele epice ale poporuluî român, el figurează ca Novac, cu aceeaşi numire tradiţională ca cele precedente.

II

în ce privesce naţionalitatea luï Novac, el ne apare în cântecele epice românescï ça un vitéz din Lătâniî ceï bětrânï (Prisci Latini) '), ca un Român vitéz, numit Novac Kara-Iflak (Novac Negrul Valach) *).

Ca personalitate istorică, el este un D o m n român[6]), un fecior de îm-perat"), şi împerat.în fine, maî este numit ţ)eu-împ erat'); aparţine prin urmare ainastieï divine, vechï pelasge.

Saturn, după cum ne spun tradiţiunile vechï, avuse mal multe espediţiunî şi căletorise prin totă lumea locuită, în cântecele epice române, Novac, care represintă tipul cel vechiû al luï Saturn, se esprimă ast-fel către fiul seu: «Nouă ţerî am şi umblat, Nouă ţert, tot românescî» [8]).

Numěrul de 9 ţerî pelasge seu ar i mice era cunoscut şi preoţilor egip-tenî din timpurile Faraonilor.

») Ffrona, Vocab. friulane. 1871. - ') Montl, Vocab. dei dialetti di Como. Milano, 1845. *) Corcea, Balade, p. 81:

Prin oraş, prin Ţarigrad, Prop<5rtă-se, umblă-se Trei fecioraşî de La t â ni,

De Lătânt de ceï bătrâni... . . . ăl de bate 'n căruntele E bëtrânul de Novac.

Pa ui us **ex** Fest. éd. Mull. 266: Prisci Lat m i proprie appellati sunt ii, qui prius quam conderetur Roma, fuerunt. — O tradiţiune o.n com. Beilic (Constanţa): «înainte de Români, spuneau betrânff, că prin locurile acesic au trăit Latinii. Cel (el de omeni erau, nu seim».

[4]) Corn. Răşvad, j. Dîmboviţa.

') Corcea, Balade, p. 94: Ci-su bëtrânul deNovac.Domnromânşi pe-al tëû véc.

*) Haaden, Columna lui Traianu, An. 1882, y. a54.

) A se vede poemele epice ce le publicăm mai la vale. — O tradiţiune poporală din co«n. Maldăr (Olt): Novac, se dice, că a fost imyeratul urieşilor (omenilor mari).

") Hasden, Col. 1. Traianu. 1882. 620.

In sistemul cel vechiû al hieroglifelor, poporele barbare, inimice Egiptenilor, erau representate prin 9 arcuri simbolice *). Imperiul pelasg din timpurile lui Saturn confinea ast-fel 9 teri arimice.

Saturn a fost unul din cel maï rësboinicï regï aï dinastiei divine. Aceeaşi tradifiune o avem în cântecele epice române despre Novac. El spune fiului seu, că până a fost încă tênër: «şepte rësbdie a spart, si la rësboiû când pleca, grôznic la duşmani era> [2]).

în tradifiunile italice, Saturn este representantul istoric al culturel câmpurilor. El introduse în peninsula italică cele de ântâiu noţiuni agricole, cultura cerealelor şi a arborilor fructiferi, în inscripfiunile romane ale Africeî, el este numit: Deus frugum Saturnus frugifer Augustus[3]).

De asemenea ne apare Novac, în cântecele epice române, ca începătoriul si patronul lucrărilor agricole. El este numit adese ori «Manea câmpiilor» şi el consideră binefacerile agriculture! în mal mare onôre de cât arta şt meseria rësboiuluï *).

III

După poemele epice românesc!, genealogia famîlieî Novac se pre-sintă sub următoVia formă:

lancul împërat, tatăl lui Novac cel bëtrân [B]).

Novac cel bëtrân, fecior de împërat, împërat şi deu-împërat.

Trei fii al lui Novac: unul lovită séû Iova, altul Gruia, ér numele celui de al treilea nu-1 cunoscem °).

R us and a, fica lui Novac [7]J.

lovită seu Iova, fiu ilegitim al lui Novac.

lovită seu Iova, nepot.

'; Pierrot, Le Panthéon égypt. p. 29. - ') Càtanà, p. 110.
Blbicescu, p. 303.
') C. I. L. vol. VIII, nr. 4581. Cf. nr. 2666.

[4]) Intr'un cântec tradiţional românesc, Novac sfătuesce ast-fe) pe fiul seu Gruia:

Lasă-te de pribegie Şi te dă la pi u g ar ie, Dă-ţî paloşul pe doi boî

C'acasă mai avem doi,
Facem plug cu şesă bol
Şi-om plugari amêndoï.
(Gruia Vitczul. Gherla, 1894, p. 5).

Cf. Marienescu, Balade I. 69. — Bi bicescu, Poesiî pop. p. 290. 310.—Corcea Balade, p. 92.

[6]) A se vedé maï la vale poema epică română despre lancu împërat *şi* Novac (p. 1002).

") Şezătoarea (Fălticeni) I. 45. —Cf. Homeri 11. XV. 187. — Philo, Ph. H. fr. 2.

') în tradiţiunea grecescă, Rusanda figureză sub numele de Erythea şi este mama Iu! Eurytion, care păijia ciredile luî Geryon (Hellanic, fr. 41).

Radivoiù, frate cu Novac *). Unul şi acelaşi cu Rhadamanth, fratele luî Minos (Saturn) *).

Bălăban, alt frate al luî Novac, identic cu Belus, regele Chaldeeî şi al Assyrieî »).

50 de unchï bëtrânï, «tot voinici neoşî românî» *); 50—70 de verişori, «făcuţi din doue surorï»; 50—80 nepofeï.

După cum vedem, în cântecele tradiţionale române, se face amintire de trei lovite: unul este fiu legitim, altul fiu nelegitim şi al treilea nepot al luî Novac.

Teologii din timpurile cele vechî, scrie Cicero, încă numëraù treï Iovi [5]). însă genealogia lor difere. Unul este unchiul luî Saturn, al doilea frate şi al treilea fiu.

în poemele istorice române, dintre toţî fiii luî Novac, Gruia a fost cel maî mic şi cel maî iubit al părintelui sëù.

Ca personalitate istorică, Gruia este unul şi acelaşî cu Typhon séû Set din tradiţiunile grecesc! şi egiptene. El prădeză ţerile meridionale în lung şi în lat, şi este numit «Gruia luî Novac, care bate ţerile>. El se arunca asupra adversarilor sëï ca un vent înviforat '). El vine, trece si se duce ça un diavo], cu capul ridicat în sus [7]), şi inspiră inimicilor sëï o terore ne maî pomenită, din care causa *e* numit şi Român Grue Grozovanul [8]) si Gruia Grozavul?). El este acela, care a tăiat pe un împërat[10]) din ţerile meridionale (Osiris), încă până a fost ténër, el «s'a bătut cu 9 craî, pe toţî 9 i-a bătut şi a se bate ar fi maî vrut» ").

*) Hasden, Columna lui Traianu. An. 1882, p. 622: Novac cu frate-so Radivoiù, Omeni de-ï vechï améndol.

') Pludarl Ol. II. 83. — Cf. H om e ri II. XIV, 322, Odyss. IV. 664,

•) Phllo, Ph. H. fr. 2.

«) Marian, Poesiï pop. (ed. 1873) p. 142.

[e]) Cicero, N. D. III. 21: Principle Joves très numerant ii qui theologi nominantur.

•) Alecsandri, Poesil pop. (1866), p. 88. — Cf. Hesiod, Theog. v. 869.

') Marienescu, Balade, I. 71.

•) Alecsandri, Poesiî pop. (1866), p. 77. — Alta variantă din j. Olt (Col. nostră).

') Dupâ nume şi genealogia, Gruia (la Teodorescu, p. 614: Gruia Gr u ian) maî este identic şi cu Ger y o n din tradiţiunile grecescî, numit de Hesiod r-rjpooveuţ ipixôpyivoç (cu trei capete, fiind-că erau trei fraţî), ér pe o inscripţiune din Gallia (Orelli nr. 1993) Trigaranus, avênd ca simbole treï gruie. In limba vechia grecescă fépavoç şi în limbile neo-celtice garan însemnézà grue, lat. grus. La Hesiod, Geryon este fiul lui Chrysaor(=cel cu armele de aur), în cântecele epice române, Novac, tatăl luî Gruia, mal are şi numele de C r e *s,* din care s'a format apoi grecescul Chrysaor.

") Blblcegcn, Poesil pop. d. Transilvania, p. 287.
") Harianu, Poesil pop. I. p. 175.

Mesagerul luï Gruia si al tatălui seu este corbul[1]), acelaşi simbol, pe care-1 avea şi Typhon (Set) în hieroglifele vechi egiptene.

IV

în poemele epice românescî, patria luï Novac se numesce în general: Ţeră romanes că [a]), «Téra cea română de la Dunărea betrână> »). Este aceeaşi numire geografică, pe care o aflăm la Homer şi la Hesiod sub forma de eÊv 'Apc[i,ocç (Téra Arimilor), unde era patria luï Typhon si a re-gineï Echidna, a mameï luï Agathyrsus *).

Aceeaşi numire o aflăm şi în cântecele epice ale Slavilor meridionali.

în poemele sêrbescï, locuinţa luï Novac este pe muntele cel înalt România de lângă Seraievo [D]), un termin geografic, care, după cum vedem, e nedespărţit de numele luï Novac.

Reşedinţa luï Novac se numesce în cântecele epice românescî «D'albă Curte»[6]), şi «Cerdacul luï Novac»[7]). Ea se afla situată în «munţiî de Ardei » [8]), numiţî si Staridél, Steridél [9]), Cearidél, şi Cerdél [10]), din care causa, Novac si fiii şei sunt adese orî numiţî «voinici ardelenescï>.

La Pindar, curţile lui Saturn sunt numite tupot; [n]). Ele aveau aşa dar forma unuî turn (castel) de zid séû de lemn, construit pe un vêrf de del,

») Alexicï, Texte. I. p. 18:

(Novac) De când era Gruia mic, Avea un corb, vorbia un pic: «Corbule, pasere ndgră, Du-te sbdră lumea 'ntregă Să-mî daï scire de ficior, Că de doru lui maî mor!» Corb din aripi fâlfăia

Şapte teri, el a sburat Şi de Gruia nu a dat, Când era a şeptea (opta) ţeră, Ostenit era să mdră, Se puse să croncănescă, Când şi când sa maî

Şi din gură foc ţipa, Cf. Marienescu, Balade. I. 85.

[2]) Catena, Balade pop. p. 139. — Alexlcî, Texte d. lit. pop. rom. I. 12, [a]) Corcea, Balade, p. 94.

[4]) Homori II. 783. — Hesiodi Theog. V. 304. — Herodotl lib. IV. 9. [s]) Gerhard's Gesânge d. Serben (2-te Aufl.), p. 142. «) Şezătoarea (Fălticeni), IV. 7.

') Cerdac, casă mică şi înaltă cu târnaţiu, de pe care se pote vede în depărtare. [8]) Tocllescu, Mat. folk!. 106. 173.

») Hasdeu, Columna 1. Traianu, 1882. 619. — Corcea, Balade, 118. — Alexlcî, Texte, I. 29. — Tocllescu, Mat. folkl. 1238. [10]) Todlescn, Mat. folkl. 107-108. ") Pindari Ol. II. 77. — Cf. cuvêntul ftopaoc, rom. terş (dumus, frutex).

orï munte, după sistemul architecture! tursenice şi al triburilor pelasge, numite Mosyhecî [1]).

«Cerdaclil lui Novac» se afla în apropiere de Braşov *), ér după alte variante lângă frontiera de apus a Tëreï românescï, orï pe délul Feléculuï, lângă Cluş în Transilvania etc.

3. *Résboiul Iul Saturn cu Osiris in cântecele tradiţionale române.*

Primul rësboiû, ce-1 avuse Saturn cu Osiris, a fost, după tradifiunile culese de Diodor Şicul, pentru posesiunile africane din regiunile Niluluï, un rësboiû care s'a terminat cu înfrângerea luî Saturn şi cucerirea Thebeï, a reşedinţei regale din Egipetul de sus (p. 969).

La aceste evenimente depărtate se raportă una din cele maî importante poeme istorice române, şi pe care o publicăm maî la vale.

în forma sa primitivă, acesta poemă tradiţională maï avea tot-o-dată şi un caracter cosmogonic. Ea aducea în combinăţiune întemeiarea lumiî cu cea de ântâiù generaţiune de dmenî şi cu începutul domnieî dinastiei divine.

După ce s'a întemeiat pămentul, ne spune acest cântec epic, Dumnedeu a dat putere luî lancu şi fiului sëû Novac : să fie împeraţî puternici peste tdtă lumea. «lancul împerat» întemeiază apoî in părţile meridionale o reşedinţă regală, pe care o încunjură în mod miraculos cu un zid lat şi puternic, într'o singură di, şi numai prin puterea cuvêntuluï sëû.

Acesta făimdsă reşedinţă meridională a dinastiei divine se numesce în poema istorică română Ţeligrad (Ţărigrad). Este însă, din punct de vedere al situaţiuniî sale geografice, al cronologiei şi al istoriei sale legendare cu totul diferită de Ţeligradul medieval seu de Cetatea lui Constantin cel Mare.

Ţeligradul, întemeiat de lancul împerat şi de fiul sëû Novac, ne apare ca una din cele mal vechî cetăţi ale lumiî. Ea a fost construită îndată după formaţiunea pămentuluî şi se afla situată pe un şes, în apropiere de regiunile locuite de Ethiopï séù de triburile negre africane [!]). Acest Ţeligrad preistoric

') Dionysil Hallc. /. 26. - Strabonig 1.
XII. 3. 18. ») Tocilescn, Matcr. folkl.
1238:

Munfiî Steril Deluluî,

La cerdacul lui Novac...

Frumos* masă-I întingă,

De mulţî boerî e cuprinsă .. . Tot bunii Braşovului Şi tartorii

Cf. V. Flac (Argon. I. 827): Cardine sub nostro .. . Tartarei sedet aula pàtris.-s-Vedï mal sus capitulul despre «Columna ceriului» pe munţii de lângă Braşov. *) **Corcea,** Balade, p. 106. —Cf. Tocii esc u, Mat. folkl. p. 1241.

corespunde ast-fel la Theb a cea magnifică din Egipetul de sus, cetatea cea maî vechia J) şi mal avută a lumiî[2]), reşedinţa meridională a dinastiei divine, despre care se spunea, că stăpânise pàmêntul de Ia începutul seu [8]).

Maî este aici de notat, că în poemele istorice române din ciclul luî Novac, se face amintire de doue Ţeligradurî; unul se afla în munţii Ardeiului, la cerdacul lui Novac *), ér ait Ţeligrad, despre care ne vorbesce poema ce o publicăm mat Ia vale, se afla situat în părţile meridionale, în apropiere de teritoriul Negrilor africani.

Despre doue reşedinţe ale dinastiei divine se face amintire şi în textele cele vechi religiose egiptene [6]). Una din aceste reşedinţe era The b a, cetatea cea făimosă pelasgă din regiunile de sus ale Egipetuluï[6]), ér alta, mult mal importantă, din punct de vedere dinastic şt religios, se afla situată în regiunile de nord, sub constelaţiunile Ursei.

Ţeligradul meridional, după cum ne spune poema epică română, a fost cucerit încă în timpurile lui lancu si Novac, de o mulţime imensă de Turci. Aici, sub numele de «Turci», avem o influenţă a geografiei şi a etnografiei medievale. Poemele epice au un caracter narativ. Ele se ocupă

>) Diodori Sicnli lib. I. 50.

*) La Homer (11. IX, 381): «Theba Egipetuluî, in care se află avuţii fdrte mari şi are o sută de porţî>. în cântecele epice române: «Ţărigradu-î oraş mare, Multă bunătate are» (Şezătoarea. IV. 8).

») Plerrct, Le Panthéon égypt. p. 96.

4) într'o poemă poporală din corn. Slăvesc! (Vâlcea): In munţii lui Ţeligrad, La căsuţa lui Novac, Că-I căsuţa cu umbrar. — Cf. Alexicî, Texte de lit. pop. I. 7—8. Istoricul grecesc Zosim (sec. V.) amintesce lângă Eufrat, pe teritoriul Chaldeeî vechi, un orăşel numit Zaragardia, unde se afla un tron de petră, pe care locuitorii de acolo î-1 numiaû tronul lui Traian, ceea ce ne pune în vedere faptul, că în general numele geografic de Ţărigrad, ori Ţeligrad, este anterior invasiunil slavice în peninsula balcanică. De altmintrelea se pare, că şi forma primitivă a slavicului Ţa rig rad (cetate imperială) a fost Starigrad, «cetatea vechia», după cum in unele poeme epice române, Ardeiul e numit: Staridél, Cearidél şi Cerdél. — Cf. la Virgiliu: antiqua urbs (Aen. XI. 640), Troja antiqua (ibid. I. 375).

*) Grébant, Hymne à Ammon-Ra, p. 5. 7. — Pierret, Livre d. morts, p. 445: Osiris dans sa demeure de la terre méridionale, Osiris dans sa demeure de la terre septentrionale.

«) Theba Egipetuluï se maï numia la geografii greccscl şi Cetatea lui Joe (Dios-polis). Urmele acestei numiri le aflăm şi în cântecele poporale românescl:

Tu Marcule, fétu! mieû... Când de acasă ai eşit, La tine că a venit

lovu din Ţeligrad Şi cetatea ţi-o spart.

Rev. crit.-lit. II. 268.

Résulta aşa dar, că Ţeligradul preistoric era identic cu Theba, numită ţi «Cetatea Iul Joo (Dios-polisl.

cu acţiunile eroilor şi cu evenimentele mai însemnate istorice din timpurile vechi. Din acesta causa, cântăreţii poporali, ca să fie maî bine înţeleşi, au schimbat adese orî numirile geografice şi etnografice, substituindu-le cu altele mal noue şi maî apropiate de timpurile, în cari trăiau denşiî. în acesta privinţă ne presintă un esemplu eloquent poemele istorice germane. Aici, vechiî locuitori aï Daciei (Arimiï, Titaniï, Gigantiï şi Turseniî) sunt adese ori numiţî H u n î (Hûnen, Hunî) [1]), fiind-că Huniî ocupase Dacia pe la finele sec. IV-lea şi eï devenise de asemenea celebri prin rësbôiele lor.

Din acesta poemă istorică, în care se cântă întemeierea şi căderea Ţeli-graduluî preistoric, noï avem numai o singură versiune, ce ni s'a comunicat din ţera Haţegului[8]).

Cântăreţul, de la care a fost culesă acesta poemă, a recitat partea ântâiă numai în prosă, fiind-că nu o mal scia în versuri. E de mult, spunea densul, de când audise acest cântec de la un moş al sëû. Ori cum însă, este o fericire pentru noi, că ne-aù rëmas şi aceste doue fragmente după o serie aşa vastă de secule.

Reproducem acum acest cântec ast-fel după cum ni s'a comunicat.

Partea ântaiă.

întemeiarea Ţeligradulul (a Thebel din Egipet).

lancu a avut fiu pe Novac şi li s'a dat lor lumea, de s'a întemeiat pă-mêntul. Dumnedeù le-a dat putere să fie târî tmperaţK. Până eï au împerătit, Ţeligradul s'a făcut. lancu împerat o poruncă mare a dat, ca un om pe cal călare se mergă Intr'o di de vară cât o pute mere fi să vină sera pe alt loc. El sera a tras Indërët. Insă nu a maî putut mere înainte pe murg. N'a mal putut mere de un zid forte mare şi ţepăn. înaintea calului a fost un zid forte mare, în urma calului venia zidul zidindu-se singur; eră omu a grăit: eu, Domne! unde am plecat... că eu am plecat pe drum dirept şi acum înaintea mea e zid forte tare fi mare, şi In urma mea vine zidul zidindu-se singur, neveţlend pe nime lucrând, nicî zidind. Ér lancu împerat a grăit : Poşlf orul (?) mieù ... feri-te Intr'o parte, ca zidu să se Intâl-nescă, precum am poruncit. Călăreţul se feria fi zidul se 'ntâlnia, Ţeligradul se făcea ").

') Grimm, D. Myth. (1854) p. 489: Niederdeutschland, vorzuglich Westfalen, gebraucht hune gleichbedeutig mit riese.

') Prin înveţătoriul St. Ţarină din corn. Păucinescî.

') O tradiţiune analogă era cunoscută şi lui Lucrefiu (V. 1116). După întemeierea lumii, regii începură să construescă cetăţi:

Condere coeperunt urbe îs, arcemque
locare Praesidium reges ipsei sibi

perfugiumque;
Et pecudes et agros divisere... Cf. pag. 941.

Căderea Ţeligradului.

Dacă Ţeligradu se făcea, Lor în cărţi că le venia, Că Ţeligradul se-1 perdă. Dar săracu de Novac, El nu bea, nicî nu mânca, Nicî voia bună nu-şî da. I an c u sema ca-ï băga Şi din gură aşa-î grăia:

«Puiul taichiî, Novace, Ce ţi ţie tot pe cap? De când Ţeligradu am gătat, Tu n'ai bëut, n'aï mâncat, Voia bună nu ţi-aî dat». Sărac ti ne r[1]) de Novac, Tinerel şi bun la cap, El din gură asa-mî grăia:

«Taică, taică lancule, Voia bună să mi-o dau? Turciî Ţeligradu-1 iau!» lancu din gură grăia:

«Puiul taichiî, Novace, Nu te teme tu nimic, De când eu am 'mperăţit Pe min[1] nime nu m'o bătut». Da săracu de Novac, Tinerel şi bun la cap, El din gură asa-mî grăia:

«Taică, taică lancule, C'acum nu-Î ca pan' acum, Las' se fiù eu împërat, Ţeligradu se nu-1 las. De cât fără Ţeligrad, Mal binl, taică, fără cap», lancu din gură grăia:

«Imperăţia nu-ţî dau. Ecă, eu 1-su moş bëtrân, Şi eu cu ce o să me ţin». Da săracu de Novac, El din gură asa-mï grăia:

«Taică, taică lancule, Noi cu împerăţia ta, Noi vom perde Ţeligradu». lancu din gură grăia:

«Puiul taichiî, Novace, Nu te teme tu nimic». Da 'mperatul hal turcesc, El un sol că trimetea:

«Ţeligradu să mi-1 dea, Orï la rësboiû să esă». Solu turcesc cum venia, Novac paloşu trăgea, Turciî pe loc amuţia, (lancu din gură grăia)»:

«Novace, tu eşî afară»! Novac afară eşia, Turcului fire venia. lancu, ca un om bëtrân, Făcu scrisore la Turcî, Că tril dmenî maî voinicî Triî dile se taie "n Turcî, Ce-a udi[2]) de la triî dile, Atât eî se stâpânescă. Şi atâta Turc o venit, Că 'n tril dile or tot tăiat, Ce o fost tăiând, Alt-fel venind. Triî dile s'or deplinit Şi Turci tot or maî udit, Şi ca vorba să nu-şî calce, El pe Turcî, că i-o lăsat De 'n Ţeligrad s'or băgat. Da săracu de Novac, Tinerel si bun la cap, Aşa rëû s'o supërat, Că de tată s'o lăsat Şi 'napol el s'o băgat Pe murgit în Ţeligrad ... Prinse Noyac a tăia,

') Epitet esplicativ al numelui «Novac». >) Udire, v. a rëmâné.

Turcimea aşa pica,
Cum pică buruiana,
Când o atingi cu cosa,
Ş'atâta o tot tăiat,
Până singur s'o mirat,
De asupra de Ţeligrad,
Norii de ce s'or ruşat.
Atunci lancu o venit vedea[1]).
Către Novac o grăit:
«Puiul taichiî, Novace,
Da aicea tu ce faci?»
Şi săracu de Novac,
Tinerel şi bun la cap,
El din gură aşa-mî grăia:
«Taică, taică Jancule,
Pagubă, că e pëcat,
S'a tëù cap de ar fi tăiat,
De cât fără Ţeligrad,
Mal binl eu fira de cap».
lancu dacă-mî audia,
Pe Novac M mulcomia,
Turcii de a nu mal tăia.
Şi Novac se necăja
Şi cu paloşu trăgea
Tot în zidu Ţeligrad,
Nime nu mi-1 mal
Novac din gură grăia:
c Fie cine o fi Împerat
Se fie tot blăstemat...
La Novac se se gândescă»...
D'oïl seracu de Novac,
Când era el Împerat,
Lumea atuncea nu muncia,
Nici bani nu cheltuia,
Bine lumea atunci trăia.

Saturn, scrie Diodor Şicul, după ce a fost învins de Dionysos-Osiris, a cercat peste ndpte să dea foc oraşului, şi apoi a fugit.

Memoria acestui episod ne apare şi în poema istorică română.

După ce Turcii (Arabil african^ ocupă Ţeligradul, Novac intră în cetate, în timpul serei, începe din nou lupta şi tăia o mulţime imensă de Turci, în cât se miră şi densul, de ce s'aû roşit norii de asupra Ţeligraduluî. în fine intervine lancul pentru pace, ér Novac supërat începe se dărâme zidurile cetăţii *).

lancul, care în poema de mal sus ne apare ca tatăl lui Novac, este din punct de vedere istoric una şi aceeaşi personalitate cu Ia n us din tradiţiunile anticităţil, al cărui nume poporal a fost şi la Romani I a n c u s.

în unul din cântecele cele vechi saliare ale Romanilor aflăm refrenul:

') Aceeaşi legends, Insă modificată după împrejurările geografice şi etnografice, a esistat cu privire la fortificaţiunile de la Troia. După Homer, mûrir ceî puternici al cetăţii Troia att fost construiţi de Neptun şi ,A p ol Io, ér după ce Grecii cuceriră Troia şi se înttfrseră cu corăbiile în patria, Neptun. şi Apollo distruseră cu un diiuviu zidul cel mare, pe care-1 construise Grecii lângă Hellespont, şi care a dispărut ast-fel cu totul (Horn. II. VII, 454; XII, 17; XXI, 445).

') Urmeză apoi în literatura poporală română o altă serie de cântece epice. Gruia, fiul mal mic al lui Novac (Typhon), începe de nou luptele la Ţeligrad si despre densul 80 'P"00' cî * prădat de trei ori Ţeligradul şi ţera Ţeligradulul în lung si în kt

(Marienescu, Balade, I. p. 75. - Bibicescu, Poesil pop. 299—303. — Frâncu, Rominii din munţii apuseni, p. 199-226. - Cat an ă, Balade, p. 130 - Şezătoarea (Fălticeni), l. 108.

lancus lanes duonus cerus es, dunus Ian us, adecă, «lancu, lanes Domne, ceriul eşti, Ddmne lanu» ').

în acest refren, după cum vedem, preoţii saliarî întrebuinţeză treî forme ale aceluiaşi nume: lancus, lanes (de care amintesce şi Tertullian) şi lanu s, fiind-că, după principiile teologiei romane, se considera ca o nepietate, ca o lipsă de respectul religios datorit divinităţii, dacă în rugăciunile ce i se adresau, se omitea vre unul din numele, sub care a fost adorată vre o-dată *).

Despre domnia lui lanus peste ţerile din nordul Dunării de jos, mai avem o tradifiune, estrasă din cărţile cele sfinte ale Romanilor: că lanus avuse o putere, seu domnia, stabilita în regiunile celor doue Urse'), constelaţi uni, cari la astronomii şi geografii vechi mal purtau şi numele de «Ursa Getica», «Geticum plaustrum» şi iGeticus polus» (v. p. 960).

lanus, ca rege al Scyţieî, ne apare şi în alte tradifiunl istorice. Romuald II, archiepiscopul din Salerno (1153—1181), pe basa unor fântâni mal vechi începe Cronica sa ast-fel; «Cea de ântâiù etate a lumii este delà Adam până la diluviu... în acesta etate se ridică regatul Scyţilor, unde cel de ântâiu rege a fost Ihannus» *).

*) Terenţiu Varro, (L.L. VII. 26), citeză următârele versuri
dintr'un cântec saliar: Cozeulodori eso (var. Cozeulodoizeso).
omina vero ad patula coemisse. lancus lanes duonus cerus
es. dunus lanus ve vet pom melios eutn recum.
(Bergkius, Commentatio de Carm. Saliar. reliquiis.—Ni sard, Varron, 1. VII. 26).

Versul al doilea este un simplu refren, ce conţinea numele divinităţi! lancus-Ianus. în onorea căruia se cânta acest imn religios. Că duonus cerus are aici înţelesul de «Domnul ceriului» se constată şi prin refrenul colindelor române: «Ddmne Ler, Domn din ceriu», séù «Leru-î Demne, Domn din ceriu», şi prin cuvintele lui Macrobiu: «alii Janum coelum esse voluerunt» (Sat. I. 9). în timpurile lut August, cântecele saliare nu mai erau înţelese, nirf chiar de preoţi. Din acesta causa, s'aû mestecat în textele aceste nu numai cuvintele, dar şi literele cuvintelor. Copiştii nepricepêndu-le le transcriaù greşit. Cuvintele nedivisate Cozeulodoizeso, prin care se tncepe cântecul saliar de mal sus, sunt ase rectifica în forma: Colo-ze(s)u-doi-zeso, şi corespund ast-fel la primul vers din cele mal multe colinde române ale Transilvaniei: Colo 'n jos, m ai din jos. In ce privesce cuvintele: omina vero ad patula coemisse... ve vet pom melios eum recum», ele ne presintă o mare asemënare cu unele versuri din o colindă română: «Jos la umbra lor (a merilor), duşue, mişue d'un pat încheiat... vent de vară c'a bătut prin pometul raiuluî> etc. (Teodorescu, P. p. 77).

') Forma «lancus» ne apare şi în numele oraşului Janiculum.

*) Ljdl De mens. IV. 2: è îi UpaK^tatoţ 6 Itpof âvrrjţ... îova(iw a&riv

('Iav6v) elvat ttva (JooXsTai ţip' ixaTSpaţ ăpxtoo TeTefjjLEvTjV.

[4]) Chronicon Romualdi II Archicp. (Muratorii Rer. ital. SS. VII. 8, ed. Mediol. 1725): Prima mundi aeta» est ab Adam usque ad diluvium... Hac aetate Scitharnm reg-

In fine, încă o cestiune din doctrinele cele vechï ale teologieï pelasge.

După textul poemeï de mal sus, în fruntea dinastiei divine fîguréza lancul séù lanus, considerat în cântecele saliarî şi la Macrobiu ca o divinitate primordială, ca o personificare a ceriului, Cerus séù Coelus, şi ast-fel identic cu Uranos din cosmogonia grecescă.

Aicî, începutul domniei lui lancu se aduce în legătură cu întemeierea lumii şi cu cea de ântâiû generaţiune de omeni. Aceeaşi tradiţiune teo- şi cosmogonică o aflăm şi la autorii romani. După cum scrie Augustin (Civ. Dei, VI. 9): et ipse Varro commemorare et enumerare deos coepit a conceptione hominis, quorum numerum exorsus est a Jano.

4. *înfrângerea ţi marţea lui Osiris.*

în unele poeme epice românesc! se mal celebreză şi astădl memoria înfrângerii lui Osiris în ţerile de la Dunărea de jos şi mdrtea sa.

în aceste cântece tradiţionale, Osiris este înfăţişat ca un Negru african, fanatic şi ambiţios, numit G o l,-N e gr u de Dârviş >), adecă călugăr mahomedan din rasa Negrilor, fără haine pe el *).

După tradiţiunile egiptene, Osiris a fost prins şi tăiat în bucăţi de Typhon, fiul lui Saturn, însă, în cântecele istorice române, el este învins şi tăiat de însuşi Saturn, care figureză aici, ca şi în alte poeme române, sub numele sëû tradiţional de Novac.

Stilul, séù forma poetică, a acestor cântece bëtrânescï este în genul epic al anticităţil. Rësboiul lui Osiris cu Saturn este înfăţişat numai prin lupta singulară a celor doi căpitani adversari, după cum în Iliada lui Homer, Achille se luptă cu Hector (Grecii în contra Troianilor), ér la Virgiliu, Enea cu Turnus (Troianil în contra Latinilor) etc.

---

num oritur, ubi primus regnavit Ihannus. — La Arrian din Nicomedia "lovîoooî = 'I<S-vooooç, unde litera a patra (o) avuse probabil în manuscrisul vechiû grecesc o formă trian-gulară, din care causa a fost confundată cu delta.

') Despre triburile africane ale Negrilor din părţile de sus ale Nilului scrie Brugsch Be y (Hist. d'Egypte, I, 2-e éd. p. 8): A la plus haute antiquité leurs tribus (les Nègres) s'étendaient jusqu'à la frontière de l'Egypte ; à un certaine époque de l'histoire d'Égypte... les Nègres appelés dans les textes Kar ou K al,   peut-

être les ancêtres
es G ail a de nos jours, habitaient la contrée la plus méridionale du Soudan pharaonique.

') Osiris-Dionysos, scrie DiodorŞicul, a fost crescut în o pescere de la Nysa sub onducerea (Jeiţeî Minerva (care se destinase fecioriei perpetue) şi unde densul avuse ca ma8>stru pe un aşa numit Aristeu. Probabil, că acesta pescere a fost un fel de casă 'giâsă séù mănăstire preistorică. Numai ast-fel ne putem esplica fanatismul Iui Osiris numele sëû de călugăr, €Dârviş», ce i-1 atribue poemele epice românescl.

Textul acestei poeme după o variantă din Bănat [1]*,* este următoriul:

Colea jos şi mat din jos, La cea rară de şuşară, La cea mică de ciupară, Nu sciu, Domne, ce s'aude? Ce ţipă şi chiotesce Şi cu dinţii tot scrâşnesce, Şi de chiotele luî Pică frunda codrului,

Cine, Dômne, î-mî ţipa? Ţipă-mÎ Gol de D ar vi s, Tot ţipă şi chiotesce Şi cu dinţii tot scrâsnesce Şi din gură aşa vorbesce: «Dar crep, Ddmne, si pocnesc, Cu Novac se me 'ntâlnesc, Puterea se-ml ispitesc, Dilele se-ml odihnesc!»

Nime 'n lume nu-1 aude, Far' bătrânul de Novac Din frumosul seu cerdac. El din gură aşa dicea: «EI tu, Gruio, puiul neichil, Ean, tu bine să te ducî, Colo 'n vale 'n codru verde, Nu sciu bine ce s'aude, Că ţipă şi chiotesce Şi cu dinţii tot scrâsnesce Si de chiotele lui Pică frunda codrului».

Gruia cum î-mî audia, Sus pe cal se arunca Şi prin codru î-ml pleca, Nici prea mult nu î-mî umbla, Dar cu cine se 'ntâlnia? Cu Gol-Negru de Dârvis, Golu-Î, Domne,'n pelea golă, Pele negră ca de smolă[2]), Pelea negră î-mï plesnesce, Sângele î-mî podidesce, Sabia 'nţemplată 'n şold, Tot vorbia şi-o tot mâna: «Dar crep, D6mne, şi pocnesc, Cu Novac să me 'ntâlnesc, Puterea să-mî ispitesc, pilele se-mî odihnesc».

Când Gruia că mi-1 vedea, Gând de morte 1-1 prindea Si-înapol că se'ntorcea, La Novac că se ducea Şi aşa din graiu grăia : «Audî, taică, dragă taică, Când pe mine m'aî făcut Mal bin' capu se-mî fi rupt, De cât eu se fi vëdut Pe Gol-Negru de Dârvis, Că-î gol, taică, 'n pelea golă, Pele negră ca de smolă, Pelea negră i plesnesce, Sângele H podidesce, Si aşa din gură vorbesce: «Dar crep, Domne, si pocnesc Cu Novac să me 'ntâlnesc Puterea sa-mï ispitesc, Pilele se-mî odihnesc».

Când Novac î-mï audia, în chilie se băga, Lapedă tôle domrtescï Şi-îmbracă călugăresc!. Călugăre se făcea, Sus pe cal se arunca Şi prin codru î-mî pleca. Tot mergea, câtu-mî mergea, La şusarâ ajungea, Cu Dârvis se întâlnia.

Când Dârvis că mi-1 ochia, Bună diua că mi-I da

«) Corcea, Balade poporale, Caransebeş, 1899, p. 95—100. — Alte variante la Mari an u, Poesil pop. I. (1873) p. 73; Alexie!, Texte, I. p. 1.

») Cea maï vechia statua a lui Osiris încă era de colore negră. —Athenodori Tarsensis fr. 80: [itXâvtepov te xp^t"[1] ToS àfàV"[0]? (F[ra]B- H[|St]- B[r]- W- *[88])- ~~ Picrret (La Gr. Encycl. t. XXV, p. 639): Dans quelques anciens manuscrits, il (Osiris) est représenté avec un visage noir.

Şi din gură aşa striga : «Morţii tëï, mëï gugă negră, Să sciî că te-omor, nu-î şagă, Că de-acas[1] când am plecat Aşa tare am jurat: Cine-o veni "naintea mea La toţî capul jos le-o sta!»

Dar Novac aşa-î (Jicea: «C* eu nu sunt gugă negră, Ci sunt mic de covăcel, D'ales ferul din oţel.» Şi Dârviş când aud>, Aşa bine că-î părea Şi din gură aşa dicea: «Mëï, tu mic de covăcel, D'ales ferul din oţel, Ean, na tu sabia mea, Multă blagă-am dat pe ea, Vedî bună o fi de ceva».

Novac sabia lua, De nicovală mi-o da, De doï stânjinï se lungia, De treï palme se lăţia, O-dată o fluştura Şi din gură aşa dicea: «Mëï, Gol-Negru de Dârviş, Ea, se nu té maï căiescî, Cât pe lume maï traescï, Câţî bani pe sabiă-aî dat; Ci tu bine te căiesce, Pe-a cuî mână se găsesce, Că nu-su mic de covăcel D'ales ferul din oţel, Ci-su bëtrânul de Novac, Ea, te uită, ce-o se-ţî fac!» Sabia de cic lua Şi 'n doue o îndupleca Ş'unde în Dârviş că î-mî da, Pe doue locuri î-1 tăia, în treï dărabe-1 făcea.

Dârviş rëù t-mï maï căuta Şi din gură aşa dicea:
«Că nimic nu m'o stricai»

Dar Novac i rëspundea:
«De nimic nu ţi-o strica,
«Ean, clinteşte-te o ţtrăl»

Când Dârviş mi se clintia,
în treï dărabe pica...

Pleca Novac şuerând,
Cu murguţul boestrând...
Ceva'n minte-şî aducea
Şi din gură aşa grăia:
«Uite, bată-1 Precesta,
Dar că bine l'am tăiat
Şi 'n inimă n'am căutat,
Că ce inimă-o avut.
Patru-decï de verï am avut
Pe toţî, el mi-a perdut».
înapoi că se'ntorcea
Şi pe loc î-1 despica,
Inima'n doue tăia.
Din inimă ce eşia?
O năpârcă î-mî săria,
După Novac se lua,
Novac fugia,
Năpârca curea.
Unde Novac tăbăria,
Pe spate î-mî cădea,
Sabia lângă picior punea,
Când năpârca-1 ajungea
Dintr' o-dată-1 înghită,
Sabia 'n lături trăgea
Şi năpârca-o despica.
Din năpârcă ce eşia?
Treï bârdaunï î-mï săria,
După Novac se lua,
Tot fugia, câtu-mî fugia,
La un plug se abătea,
Grapa de la plug lua,
Bârdăunil omora.
La cerdac că se ducea,
Cu Gruia se întâlnia,
Mare gostie făcea.

acest cântec tradiţional, în care se comemoréza

în

lumiï meridionale în contra lumiï de nord, ne presinta un deosebit interes elementele istorice ale religiuniî osirice.

Principiul acestei transformări a individului, dupâ *marte,* era înfăţişai prin figura simbolică a unuî scarabeu (scărăbus, bârdăun), insectul ce sacru al religiunil osirice [1]), al căruî tip se mat găsesce şi astă-dî in re giunile superiôre aie Niluluï (Ethiopia, Nubia).

în vechile morminte egiptene, se punea f n pieptul mumiei un scarabeu tăiat din petra dură şi ferecat cu aur '), simbol magic al acestei meta-morfose.

în fine, mal notăm aici, că In vechia religiune egiptenă, Osiris, ca divinitate a soYeluî, mal era indicat prin figura scarabeului şi a unul serpe urieş, dupâ cum spunea preotul şi istoricul Manetho »).

5. *Rlsboiul lut Joe eu Saturn **in** poemele epice române.*

în literatura poporală romană mal avem tncă o serie de poeme epice, in cart se cântă rësboiul cel faimos, al lui Joc în contra luî Saturn.

în aceste poeme, Satura figureză sub numele sëù tradiţional de Novac, ér Joe este numit lovită şi Iova.

Acest lovită este un fiu natural al lui Novac. Mama sa, una din cele mal făimdse femei de lume, este numită Litva, Lidva, Livda, Lida şi Uita.

Litva era cunoscută şi tn tradiţiunile grecesc!. Ea este una din curtisanele celebre ale timpurilor antehomerice. Aventurile eï se vëd a fi fost fdrte multe.

La Cedren, ea figureză sub numele de Lytva *) şi este mama lui Te-leph, supranumit Latinus, al cărui regat se afla în părţile meridionale ale Dunării «O.

Sub numele de L e d a •) şi L y d a [T]), ea este una din ibovnicile cele mal distinse ale lui Joe şi Hercule, ér sub numele de Libya [8]), ea este o fică a Oceanului (Istrulul), pe care o luase tn căsătoria Neptun.

în fine, se mal numiaù în anticitate Lydae (AWai) preutesele luï Bacchus [J])i carï celebrau cultul acestuï (Jeu în timpul nopţii, când comiteau tote escesele, tôte scandatele şi tôte infamiile.

Istoricul Philo din Byblus ne spune de asemenea, că ijeiţele cele vechî au fost de regulă curtisane publice, cari-şî vindeau pentru câştig iubirea şi favdrea lor la top, pe câfî i tntâlniaft ').

Lupta luï Novac cu lovită se petrece, după poemele epice române, în aceeaşi regiune a Daciei, unde se întemplase şi lupta lui Saturn cu Joe, la Muntele sec*) de lângă Cerna, din care face parte şi délul numit Pre-gleda, gr. Phlegra.

Scenele de rësboiù sunt înfăţişate şi aici numai prin luptele singulare ale căpitanilor.

Textul acestei poeme, după o variantă din Muntenia [4]), este următoriul:

Sub seninul cerului,
La aripa norului,
La ceardacu lui Novac,
Mare masă-ml este întinsă,
Dar la masă cine-mî sade ?
Sade bëtrânul Novac,
Cu frate-sëù Balaban,
Vesel beau şi ospëtaû,
Temă de nimeni n'aveau.
Când fuse cam la beţie,
Colea'n dalba veselie,
Novac, măre, se scula, .
Afară că-ml şi eşia,
Cu urechia că trăgea.
Colea la Muntele sec,
Unde voinicii[B]) se 'ntrec,
Tare strigă d'un voinic,
Strigă nôptea tot şoimesce
Şi încă diua voinicesce:
Cu cine se se lovescă,
Inima se-şl isbândescă?
In casă, Novac intra
Şi lui frate-so spunea:
«Alei! frate Balabane,
Nu me vedï c'am măturit
Ş'alt voinic nu m'a rësbit.
Colea la Muntele sec,
Unde voinicii se 'ntrec,
Tare strigă d'un voinic,
Strigă noptea tot şoimesce,
tncă diua voinicesce:
Cu cine se se lovescă
Inima se-şl isbândescă>.
Novac atunci ce-ml făcea î
în celar că mi-şl întră,
Din cinci sute busdugane
Alegea unul mal mare,
La cântar că mi-1 punea
Cinci sute oca trăgea,
De genunche că-1 trântia,
De rugină-1 scutura,
Ca laptele î-1 ftcea,
Ca serele strălucia,
în busunar că-J băga,

') Athen. V. 198 (ap. Pauly, R.-Encycl. v. Lydae).

*) Philonig Hist. Phoen. fragm 2, în Fragm. Hist. gr. IV. 566.

•) Charta României meridionale (1866), Col. I. Ser. *4.*

*) Ţara noua, revistă. An. III (1887) p. 124. — Alte variante ale acestei poeme ni s'au comunicat din corn. Găvănescî (Buzèû), Glâmbocata ţi Mânesd (Dâmbovlţa), Bragadir *şl* Tătăresc! (Teleorman).

) In poesia eroică română, cuvêntul «volnic» este sinonim cu «vîtéz». In varianta delà MănescI (Dâmboviţă): Tot la Muntele sec, | Und[1] vitejii se întrec.

De loc dosu ci mi-şî da
Şi din guri(ă striga:
«Aleï! tu voinic sărac,
Ce n'aï minte de leac,
Ce tot strigi la viteaz bun,
Cu care se te lovescî,
Inimeï së-tï isbândescï?
Nu me vetjï c'am măturit
Ş' alt voinic nu m'a rësbit,
De Novac n'aï audit?»
— «Dacă eştî credï tu Novac,
Nu-ţî bag sernă ca la un dovleac,
O se-ţî trag un busdugan
Se me ţii minte un an!». Dar Novac
se necăjia,
Busduganu că scotea,
De codiţă-1 apuca Şi 'n voinic M îndrepta,
Mergea pe cer văpăind Ca Sfete-Petre trăsnind.
Dar voinicul sărac în călcâiu se rësucia,
Busduganu că-1 prindea
Şi-lnderet că-1 trimitea;
De tare ce l'a svêrlit,
Treï peniţe i-aû sărit,
Pe Novac mi l'a lovit,
L'a lovit, l'a mântuit, La treï dile s'a tredit.
Când el, frate, se tredia, Busduganu că-şf lua, După el că-mî şi-1 trăgea, La ceardac că ajungea Şi din gură că-ml dicea: «Aleï l frate Balabane, Nu me yedï c'am măturit Ş'alt voinic nu m'a rësbit?
Dară asta ce se fie?» Balaban nu adăsta, în celar că mi-şî intra, Din opt sute busdugane Alegea pe cel mal mare, La cântar că mi-1 punea,
Trăgea opt sute oca.
De genunche mi-1 trântia,
Ca laptele i-1 făcea,
Ca serele strălucia,
La Muntele sec alerga,
Tare din gură striga:
«Aleï! tu voinic sărac,
Care n'aï minte de leac,
Ce strigï noptea tot şoimesee,
Diua încă voinicesce,
Mereù strigï la viteaz bun,
Cu care se te lovescî,
Inimeï së-tï isbândescï?
Nu me vedï c'am măturit
S'ait voinic nu m'a rësWt,
De Balaban n'aï audit?»
— «Mëï, frăţie Balaban,
Când ţi-oî da un busdugan,
O să me ţii minte un an!»
Balaban se necăjia,
Mâna'n busunar băga,
Busduganu că scotea
în voinic că-1 îndrepta,
Mergea pe cer vîjăind,
Ca Sfete-Petre trăsniad[1];
Dar voinicul sărac
în călcâiu se rësucia,
Busduganul că-1 prindea
Şi-înderet 1-1 asvêrlia,
De tare ce l'a asvêrlit,
Cincï peniţe i-aû sărit.
Pe Balaban l'a lovit,
L'a lovit, l'a mântuit,
Ceas de morte l'a găsit,
Pulberea l'a acoperit,
La opt dile s'a tredit.
Dacă el se descepta,
Busduganul că-şî lua,
De codiţă că-1 trăgea
La ceardac că mi-şî mergea
Şi luî Novac că-î dicea:
«Aleïl frate cretjî») Novace,

Dar acesta ce se fie?

«) O formă epică poporală a legendei despre fulgerele, ce le aruncase Joe asupra Titanilor. ») Erdre. în loc de « C r e s Novace».cum este numit Novacsi alte poeme tradiţionale romane.

Haï frate, së-1 întrebăm, Cu de-adins së-I cercetăm, C ort ne-o fi vr'un verişor, Orî frate, vr' un nepoţel, Că prea este viteaz el» »). Acolo, el ded mergeau Şi pe voinic întrebau: tAleîl tu voinic sărac, Care n'aï minte de leac, Am venit *s&* te 'ntrebăm, Cu din adins se cercetăm, Cori ni-î fi vr'un verişor Ort frate, vr'un nepoţel, Că-d tu vedl c'am mături t Ş'alţl voinici nu ne-aû rësbit?» Voinicul le rëspundea, Că lovită M chema, Ş'apoÎ, măre, cuvênta: «Aleïl bëtrâne Novace, Şi tu frate Baiabane, Maica mi-a fost veduviţă,
La uliţă,
La drumu Ţărigradulul,
La schelea împëratuluï.
Maicăl că i-a nimerit,
într'o $ că i-a sosit,
Doi delii împerătescî »):
Unul nalt şi subţirel,
Par* că-r tras printr'un inel; Altul nalt şi cocoşat Şi de piept mi-e găvănat,

De genunche apropiat,
Barba-I era cât grapa,
Sèmëna eu Dumnia-ta,
Oi maica s'a măritat,
Din cel voinic sunt eu fapt».

Var. c (Şi la Li t v a) au nimerit, Au nimerit si poposit, Treî deliî ImperătescI: Unul betrâoul Novac, De care teme ua Impérat; P'altul chema Bălăbin, De care teme un divan; Altu-I lovită, fèt frumoa, Care 'n lume n'a mal fost, Au cerut vin nemësurat... Vin nemësurat le-a dat... Şi de doi că s'a curat, Da, de unul n'a scăpat, De Savaï bëtrân Novac, Şi-a dormit cu el în pat, Dimineţa s'a sculat, I-a dat apă s'a spëlat. Ca unul Zeu bărbat *(Ibid.* Ca unuî Zeu ImpS-
rât).
Şi pe mine că m'a fapt» »).

Novac sema că-I lua,
Inelul că-1 cunoscea,
în braţe că mi-1 lua,
în faţă M săruta,
Cu toţi la ceardac mergea...

Aşa In varianta din Glâmbocata: «C'ila e Cres Novac, Cres Novac, Baba Novac». După Arrian din Nicomedia (fragm. 70), Kprjţ a fost un rege din Creta, care ascunsese pe Joe, fiul luT Saturn în muntele numit Diete. Esiita aşa dar încă In anticitatea grecescă o conexitate tradiţional» tntre Saturn, tatăl Ini Joc, si regele numit Cres. Mal notăm, ci Frigienu" nurniau pe Saturn Acrisias *(t.* Tocilescu, Dada, p. 853).

[l]) In voturile, ce le făceafl FraţH ArvaH pentru învingerile împeraţilorromani, se mal Invoca fi ajutoriul lui lovis victor, considerat ca divinitate deosebită de luppiter optimus maxlmua. A se vede la Henzen voturile Fraţilor ArvaH din a. 101, când Jrajanj)lecă la rësboitt asupra Dacilor.

') Delila (turc.), ostaş călăreţ, cu deosebire din garda imperială, erou. —In alte variante romanescl, to loc de î-3 «delii tmperătesd>, aflăm cuvintele: «Treî voinicT Inchi-veraţl, calări pe trei pul de hap».

') Dupl varianta din MănescI (Dâmboviţa) In colecţiunea nostră inedită.

fn acesta poemă *se mal* face amintire de un episod particular din timpurile străvechi. După istoricul Thallus (sec. l), Bel u s, regele Chaldeeî şi Assyrieî, dase ajutoriù lui Saturn în reaboiul ce-1 avuse cu Joc *),

Acest Belus figurează în poema epică de maî sus sub numele de Bala-b a n. El este frate cu Novac, după cum, la istoricul Philo, Belus este Frate cu Saturn II.

Belus, sub numele de Baliga n, ne apare şi în poema istorică germană Biterolf *). Mama lui Belus a fost, după tradiţiunile vechï, Libya, flea Océa-nuluï •) séû Istrului. In poema germană, Baligân este din Libia (Libya). Belus domnesce peste Chaldea şi Assyria, Baligân peste Persia *), ast-fel că numele € Baligân» din poema germană ne indică, cât de vechia şi respândită a fost o-dată forma de «Balaban» in poesia poporală eroică ').

în fine, maî este de remarcat caracterul epic archaic al poemei istorice române de maî sus. Armele eroilor sunt prodigioase; ele întrec armele Beilor şi eroilor lui Homer; forme vechî de stil, destinate se înalţe sî maî mult virtutea şi gloria eroilor.

Cuvinte şi espresiunî vechi, aflăm în textul acestei poeme: mături t •» înaintat în etate, fapt = făcut, măritat = însurat, teme = se teme, s'a curat = a scăpat, zeu bărbat şi zeu tmperat.

6. Saturn sub numele de Cronos^ Carnubutas fi Vodâ,

Grecii numiau pe Saturn Cronos, şi teologia grecescă a cercat maî târ-diù se identifice acest nume cu XP^voc, înfăţişând pe Saturn ca un simbol al timpului.

Originea numelui însă nu este grecescă. Forma primitivă a acestuï cuvent aparţinea limbel poporale barbare, séû din părţile de nord ale Eladeî.

Unul din regii ceî maî vechi aî Geţilor a fost Carnubutas "), un nume, care la Sophocle ne apare numai cu forma de genetiv, X*pvaj3ôvtôç'T).

>) Thalll fragro. 2 in Fragra. Hist. gr. III. 517:

>) Grimm, Deutsche Heldensage, p. 149: and Baligân von Libia, dor haet ui Persia | wol ahtzec tusent heiden.

«) Malalas, Chronogr. p. 30. — Fragm. Hist gr, IV. 5*4. 15.

<) Numele lui Belus străbătuse departe în Asia. După Cicero (N, D. III. 16), al 5-lca Hercule era numit In India Belus.

<) De notat, ca un fiû al lu! Belus ne apare sub numele de Babylon (p. 966, notă 5).

<) Hyffini Astron. II. 14:... Carnubutam Getarum regem ... qui eodcmtempore regno est potitus, quo primam semina fragum mortslibus tradita existimantor.

') Sophocllg fragm. 339: Kotl Xapvapfivroţ, 5ţ Trcâv *&p%n* t avu v.

După Hygin, Carnubutas trăise în timpurile când s'aù distribuit ômenilor cele de ântâiû semenţe de cereale. Carnubută a fost aşa dar unul şî acelaşi cu Saturn séù Cronos, numit în teologia romană: deus frugum Sa-turnus frugifer Augustus.

Sub forma de «Carnubutas», noi avem aici un nume compus.

în limba română, earn (adiectiv) însemneză strâmb[1]), gârbovit, lat curvus, gr. xopu>v6c, germ. krumm, cuvent ce se întrebuinţeză adese-orî spre a indica diformităţile fisice ale corpului omenesc *).

Saturn, după cum scrie monachul Albericus, era înfăţişat în picturile antice, ca un om betrân, cărunt, cu barba lungii şi gârbovit[1]).

Aceleaşi calităţi fisice le are şi Saturn sub numele de Novac, în poemele epice române, el este: nalt, cocoşat, de genunchi apropiat, de piept cam găvănat şi cu barba pana la brâu <).

După cum vedem, terminul dn Cronos a fost la început numai un simplu epitet al lui Saturn, ce indica diformităţile sale fisice, ca «homo curvus> (xopwvfo cocoşat, cam), după cum un simplu epitet poporal a fost şi numele de «Saturn» la Romani. Aceeaşi părere o avuse în anticitate şi scrii-toriul Olympiodor, că numele luî Kpivoc derivă delà xopwvéç, strâmb séù earn[6]).

Venim acum la a doua parte a acestui nume compus: la Hygin butaş, la Sophocle SÛVTOÇ, forme mal mult, seu mal puţin, alterate.

Aceste cuvinte corespund la un termin vechiû poporal, identic cu românescul «Vodă».

Pe o inscripţiune romană, descoperită la Sarrnisegetusa, se face amintire de o divinitate assyriană Mana-vat (pag. 966), un nume ce ne apare şi în cântecele epice române sub forma de Manea Vodă •).

') Cf. Fran cu, Românii din munţi! apuseni, p. 274: Cârnă-]emne = Strâmbă-leniDe.

') In limba slavă vechia, krănu, *mutilus,* deriva cu totul din altă rădăcină, de Ia sanscr. kr =s tăiare.

') AltoricuB, De deor. imag. De Saturno: Saturnus pingebatur ut homo senex, canua, prolixa barba, curvus etc.

*) Cântec epic din corn. Glâmbocata, j. Dâmboviţă: Vornicii sunt ta treî chipuri Unn-I nalt si cocoşat, | De genunchi apropiat | Şi de piept cam găvănat. —Teodo-reacn, Poeail, pag. 582: Manea slutul ţi urîtul, | Manea grosul şi arţăgosul.

*) flenr. Stephani Thesaurus gr. linguae, v. Kpovo;: Kp<5voţ a

xopavoî ductum esse opinabatur Olympiod.

') Fragment dintr'un cântec epic (corn. Surdila-Gaisenca, j. Brăila):

In Curtea lui Manea Vodă
Neeaerit-au, popoait-au,
Unul nalt şi cocoşat,
Ala-I bètrânul Novac.

Din acest fragment remită, că numele de Manea seu Manea Vodă M mal avuse ?i un alt membru din familia lui Novac — Cf. pag. 1016 la fine.

Originea cuvêntuluï «Vodă», ca titlu de suveranitate, se reduce la timpurî fdrte depărtate.

în religiunea cea vechia *a.* Germanilor, Wod, Wode, Woda, Wêda, Woatan, Wuodan şi Wôdan [1]), este numele divinităţii supreme, care gu-verneză lumea. Acest Wod séù Wôdan are în legendele vechï germane ace-leaşî calităfî şi aceleaşi caractere, fisice, istorice şi mitologice ca şi Saturn. El este numit senex, grandaevus si are barbă lungă. El face se crescă şi se rodescă semenăturile câmpurilor; el înfiinţeză cele de ântâiu sanctuare şi temple; el portă rësbôiele; el dă virtute omuluî în contra inimicilor, în sculpturi, el era înfăţişat armat, ér poemele germane vorbesc despre călătoriile sale prin lume, cum vorbiaû ceï vechi despre călătoriile luï Saturn *).

în tot caşul nu putem presupune, că terminul de «Woda» séù «Wuodan» ar fi trecut la Germanï de la Slavï. La Slavï nu aflăm nici o divinitate cu acest nume; ér în limba slavă vechia, ca şi în limbile slavice moderne, cuvêntul «vodă» însemneză «apă».

Greciî adorau pe un ZetSc crtpa'njfiSc [5]), conducătoriu al oştilor ta rësboie, Latinii, Etruscil şi Romanii onorau încă din timpurile cele maï vechï pe un Vedius, Vediovis séù Vejovis (forma primitivă Vedijovis). Acest Vediovis era o divinitate resboinică si pacifică. Locul sëù de onôre era înaintea lui Joe *). Puterea sa sta în arme (fulgere şi săgeţi). Simulacrul sëù se afla în fortăreţa cea vechia de pe Capitoliu (in arce), în timpul resboiulul al doilea punic, pretorul L. Furiu invecă ajutoriul lui Vedius în lupta, ce o avuse cu Galii! la Cremona [5]). Résulta aşa dar, că Vedius al Romanilor avea întru tôte caracterele lui Woda séù Wôdan al Germanilor *).

») Grlmm, D. Myth. (1854) p. 120 seqq.

») Ci numele de «Woda> séù «Wôdan» din tradiţiunile germane era numai ud simplu titlu de suveranitate résulta şi din împrejurarea, că aceeaşi numire se mal atribuia lui Marts şi lui Mercuriu (Grimm, *D.* M. p. 109).

*) Cu acest nume pe monetele din Amastris (C o m b e, N. M. Brit ap. Pauly, R.-E. IV. 622).

') Varro, L. L. V. 74 : arae ... Taţi régis voto sunt Romae dedicatae... Opi, Florae, Vedio, Iovi Saturnoque. — C. I. L. voi. I. nr. 807: (A)ara leege Albana dicata Vediovei patrei. Gentiles Juliei.

») Plinii H. N. XVI. 79. — Lirii 1. XXXI. 21. Mart. Capell. II. 40. — Paulj, R.-E, ad voc. Vejovis, p. 2427.

«) Poetul Ovidiu (Fast. III 445) asimileză pe Vejovis cu Jupiter juvenis, ér noï (la p. 279) am redus etimologia acestui nume la

cuvintele vetus deus, cum este numit Saturn la Virgiliu (Aen. VII. 203) şi în inscripţiunlle romane ale Britaniel, unde a fost esilată o mare parte din populafiunea Daciei şi a peninsulei balcanice (C. L L. voi. VII, nr. 511 seqq.) Se pare însă, că formele de Vedius, Vediovis corespund mă. mult la numirile de V o d a, V ê d a si V o d, ce le are Saturn în poemele române şi germanei

In cărţile cele sfinte ale Indienilor, M a n u al 7-lea are numele patronimic de Vaivaswata, ceînsemneză «fiul luî Vivasvat», adecă al Sôreluï[1]), Acest MânuVaivaswata, identic cu Manavat de pe inscripţiunea delà Sarmis-egetusa, trăise după legendele vedice în timpurile ultimului diluviu, adecă în epoca M Saturn.

în fine sub numele de «Vodă», ne apare Saturn şi în alt cântec tradiţional român *).

Putem ast-fel stabili, că partea a doua din «numele Carnu-butas» şi «Char-na-bontos» ni se presintă numaï ca simple forme alterate ale curentului «Vodă» din cântecele epice vechi, relative la Saturn.

i) Paatnler, Les livres sacrés de l'Orier
1843, p. 337. «) Gazeta Transilvanie

Pe drumu
Braşovului Merg
carele Iovului.
— «Da zo, cine le
mâna?»
PogănicI de cel voinici,
La tot caru câte cind».
— «Şi de dus, pe cin'
ducea?»
Da, pe fata Iovului,
Că pe ea mi-o mărita
După V odă voinicu,
Voinicu, nemernicii; Ci
zo, el cum mi-o ducea,
în casă mi-o închidea,
în zăvcire mi-o 'ncuia,
Zestrea t<5tă i-o mânca
Şi cu alta să iubia.
Fata Iovului dicea:
«Bărbate, dragă
bărbate, Griji, că D-deû
te-a bate, Că fad prea
multe păcate, Că pe
min' *ml* zăvoresd, Cu
alta bine trăiesd Şi
xestrea mi-o
cheltuiescl; Griji,
bărbate, blăstemate,
Când o fi în miez de
nôpte, Limb! străine
or veni Şi de tot te-or
robăli; Limbi străine or
intra Şi pe tine te-or
lega Şi tote ţi le-or
lua».
Dară Vodă voinicu,
Voinicu, nemernicii, Nid
s'o audă nu-mî vrea,
Far' din nou, mi-o
încuia în grătele
subţirele, Să trăiescă 'n
dor şi jele. Frunejă
verde, nu mi-I crede, Da
'ntr'o ndpte î-ml vinia
Străinei înarmatei Şi pe
Vodă mi-1 prindea Şi pe
Vodă mi-1 lega Şi ce
gflsia, tot lua.
— Apoi cu el ce-mi
făcea?»
— Da, pe el mi-1
încuia

Aid Vodă «nemernicul» este Kpivoj aruncase pe fraţii şi surorile sale în închisori suterane; ér sub numele de Iov este a •e înţelege J o v i s, fiul Iul Caelus, fratele lui Saturn (Cic. Nat. Deor. III. 16 şi 21). Limbile «traîne, cari vin asupra lui V o d ă, cari H prind şi închid, sunt oştirile lui Osiris şi Joe, adunate de prin ţerile meridionale.

In alte cântece epice, Novac (Saturn) eate numit Minea-Vod4 şi Mihnea-Vodă (TocUeacu, Mater, folkl. p. 110, 1236).

XXXIX. — DECADENŢA IMPERIULUI PELASG.

1. *Domnia l*t Hermes (Armis).*

I

După detronarea luî Saturn, marele imperiu pelasg începe a merge cu paşî repeat spre declin.

Unitatea politică a diferitelor părţi ale imperiului se sdruncineză; epoca cea legendară de bunăstare şi fericire a poporuluî pelasg tnceteză şi mo-narchia cea mare a lumii vechî, se desfiinţeză încet cu încetul.

Acesta decadenţă a fost, în prima liniă, efectul estensiuniî cele! enorme a acestei monarch!!.

T<5te ôrdele sëlbatice şi vagabunde de pe la marginile imperiului se alieză cu popôrele subjugate şi cu coloniile cele imense de sclavi In contra domnie! şi civilisaţiunil pelasge, care reformase lumea vechia prin legî, prin religiune, prin sciinfe şi pusese ast-fel capët barbariei, ignorante! şi miserie! primitive a genului omenesc.

De altă parte, forţele cele vechî ale imperiulu! pelasg scăduse. Nobilimea cea puternică a «divinilor» Titani, genus antiquum terrae, «puternicii timpului, ca stâlpii pămentulu!» din cântecele epice române *), se risipise. Triburile cele falnice ale Giganţilor munteni, car! cutrierase o-dată cu Typhon, lumea cea vechia în triumf, se rărise şi slăbise.

Peste Egipet începe a se reversa invasiunea cea enormă a triburilor africane din părţile de sus ale Nilului. Theba, capitala cea vechia pelasgă a Egipetuluî, cu averile sale cele imense, este cucerită de ordele Iu! Osiris şi domnia peste câmpiile cele mănose ale Nilului, pe car! le canalisase şi desecase Pelasgiî, trece acum de la regii păstori la regii faraoni.

Cât-va timp, părţile de n o r d ale imperiului remaseră încă supuse dinastie! vechi arimice. însă, încet cu încetul se desfiinţeză şi acesta unitate politică. Diferitele provincii ale Europei, guvernate în mare parte prin regi tributari, încep se formeze state independente, ori ajung, unele sub clientela altora.

n

Cu môrtea lu! Typhon, linia cea vechia a dinastiei divine se stinge, şi domnia legitimă trece acum la linia a doua, în fruntea căreia figureză Hermes *), numit în Dacia Armis şi Sarmis, la Scyfî Armes, la Fenicieni Taaut şi Ia

Egipteni Thot[3]).

') Kegoeacn, Balade, p. 26. — •) Lepstag, Ober den ersten ăgypt Gôtterkrei», p. 25. ») **Phllo** Bjbllns, Phoen. Hist. fr. l (Fragm. Hiat. er. III. *563).* - ClMro. H. D III. 22.

După cele maï vechï liste egiptene, Hermes dotnnesce imediat după Horus şi Set (Typhon) [1]). După analele feniciene însă, Hermès a fost numit rege al Egiptului încă de Saturn *).

în timpul espedifiuniî luî Osiris, Hermes este consiliariul reginei Tsis, ér dupâ mtfrtea lui Osiris, el figureză ca mijlocitoriù de pace între Horus, fiul reginei Isis, şi între Typhon [s]).

pe cele mal vechï monete ale Daciei, Hermès ne apare cu numele de Armis şi Sarmis (pag. 742), ér istoricul Xanthus din Lydia amintesce pe un aşa numit Arimun, care domnise peste ţinuturile, unde se luptase Typhon cu Joe *)..

Hermes era originar din Dacia. După genealogiile vechi, el a fost născut din Maia, fica titanului Atlas.

Reşedinţa lui Hermes, ca rege peste părţile de nord ale imperiului [B]), se afla sub constelaţiunea celor doue Urse [6]), în regiunea de sud-vest a Transilvaniei de astă-dî.

Numele de Sarmisegetusa, ce-1 avea în geografia Romanilor capitala cea vechia a Daciei, este un termin grecisat, compus din «Armis» séû «Sarmis» cu aspiraţiune (v. p. 742) şi din titlul grecesc al lui Armis: *•fjfffvap* séû ifril)T7]ç, duce al popdrelor şeii al oştirilor •); ér usa este o ter-minaţiune toponimică, usitată la Greci şi în diferite alte provincii pelasge [7]). Numele de Sarmis-eget-usa (la Orelli, nr. 3527: Zermiegete) are ast-fel înţelesul de «Curtea» séû «reşedinţa» lui (S)Armis egetes » , a luî Sarmis ducele[8]).

Vechia Sarmisegetusa a Dacilor, nu era situată pe şesul delaGrădisce (Vârhely), unde se mal vëd şi astă-dî unele resturi din ruinele Sarmisege-tusel romane, întemeiate de Traian.

Sappucreyéôouaa fiaaftecov din timpurile anteromane se afla la o depărtare de 17 chim., spre nord-ost de Grădisce, acolo unde este astă-dî oraşul

') Papirul din Turin (Fragm, Hist. gr. II. 528).
') Phllo Byblins, Phoen. Hist, fragm. 2. (Fragna. Hist. gr. HI. 569). ') **Pierret,** Le Panthéon égypt. p. 49.
') Xanthi fragm. 4 (tn Fragm. Hist. gr. I. p 36). — ') **Pierret,** Le livre d. morts, p. 4. *")* **Homeri** Hymn. II in Mère. v. 14. — în papirele egiptene, după Maspero (Études, H. 448): Aâh-Thoth (= Ag-Thoth), en ton nom de «Marchant à la tête»!
) Cf. Steph. Byz, v. Argennusa şi Syracusae. — In Tyrol maï multe localităţi de ongme etruscă au torminatiunea In usa. Steub, Ober die Urbewohner Râtiens, p. 161 8e«qt(ap' Hasdeu, Cuvente, III. 88).

) In codicele m-se aie lui Ptolemeu aflăm mal mult forma Sarmigegethusa de cât «nizegethusa. In inscripţiunile romane mal mult cu t neaspirat

Haţeg, după care, întreg ţinutul din partea de sud-vest a Transilvanieî, de la pasul Vulcanului până la Mureş, se numesce şi astă-dl ţera Haţeguluî.

La geograful Ravennas, numele cel vechiû al Sarmisegetuseï ne apare sub forma de S a r m a z e g e = Sarm-azege, unde pnrtea a doua a acestui termin ne indică numele oraşului A te g, seu cu aspiraţiune Haţeg[1]).

Despre onorile, ce se atribuise aicï luï Hermès, mal avem unele amintiri • importante istorice.

în sec. al XVI-lea, au fost descoperite în bisericele de la Haţeg doue in-scripţiunl romane. Una din aceste ne indică pe Hermes ca o divinitate tutelară a acestui oraş [s]). Ér a doua inscripţiune conţinea o dedicaţiune lui Mercurius Augustus '), seu maiestăţii imperiale divine a lui Hermes.

Alte doue inscripţiunî, cu privire la reşedinţa cea vechia a lui Hermes, le avem din Rheţia. Una din aceste conţine o dedicaţiune făcută luï Mercurius Arcecius[4]), unde ultimul cuvent este numai un simplu epitet local, identic cu Sargetius.

După Dio Cassiu, rîul, care curgea pe lângă vechia capitală a Daciei, era numit Sargetia [6]), astă-dl în limba poporului român «Apa Haţeguluî». Notăm, că în sec. XIII, ţera Haţeguluî se mal numia şi terra II ar soc [8]), după cum are numele de ţera HarţaguluÎ si în unele cântece epice române [7]).

O a doua inscripţiune din Rheţia face amintire de reşedinţa lui Mercuriu (s. Hermes) prin cuvintele: ccuius sedes Atep (vâr. Atergo) sunt» [8]); probabil, că noi avem aici o formă coruptă a numelui «Aţeg» seu Haţeg °).

în fine mal avem o reminiscenţă importantă istorică din evul de mijloc, că Haţegul a fost o-dată reşedinţă regală.

într'o carte de judecată din a. 1418, emanată din partea celor 12 chinezt juraţi al districtului Haţeg, se spune, că denşiî întrunindu-se la diua hota-rîtă, au ţinut tribunal «în palatul regal» de la Haţeg, «in domo regia, in

') Forma de Aţeg, fără aspiraţiune, vedî Hasdeu, Etym. m. Rom. II, v. Aţegan. — Marsilius, Danubius Pannonico-Mysicus, voi. II: districtus Azakiensis.

*) Mercurio et Minervae dis tutelarr.s. (După Zamosius, Analecta lapidum vestustorum, Patavii 1593. De asemenea la Koeleseri, Aurăria Romano-Dacica).

») C. I. L. voi. III. nr. 1434.—*) C. I. L. voi. III. nr. 5768.-') Dtonis H. R. lib. 68. 14.

•) Theiner, Mon. hist. Hung. I. 208—211. — ') Pompiliu, Balade, p. 64.

") C. I. L. vol. III. nr. 5793.

') în codicele Nr. 1404 al Bibliotecei regale din Paris, numele Sarmisegetuser e scris ast-fel: S<xp[j.t/\Teïéô'ou3a (Sarmiategethusa). — Un vechia as libra!, ce a fost atribuit oraşului Hadria din Picenum, ne înfătişeză pe avers capul lui Hermes-Janus, încins peste frunte cu o diademă de 3 stele, un simbol astronomic al Daciei (v. p. 751), şi avond pe margine inscripţiunea HAT, ér pe revers figura unuî câne culcat, atribut caracteristic al

e a d e m H a a c h a k (== Haciak) habita», şi acesta amintire istorica se re-petézà din noû la finele documentului; «datum in predicts Hachak in domo regia» [1]). La Ptolemeu, Sarmisegethusa cea vechia încă este numită «reşedinţă regală», TÔ p\xo&«iov (Regia).

AtAt despre domnia Iul Hermes In Dacia.

Regiî din Th r a c i a, după cum scrie Herodot, încă venerau pe Hermes ca strămoşul şi începătoriul dinastieï lor. La ScyţiÎ păstori, el era numit Armes[1]).

Hermes domnise şi peste regiunile centrale ale Europei.

în tradiţiunile istorice ale Germanilor, el figureză sub numele de Hermon, Hermann '), Armen, Armeno şi Armenon şi era considerat ca fiu al luî A l an us, care a fost cel de ântâiu «rege al Romanilor», înţelege al Arimilor: Primus rex Romanorum Alaneus (var. Alanus) fuit <).

Epitetul de Alaun i us (fiul luî Alanus), 1-1 avea Mercuriu séû Hermès şi tn inscripţiunile romane de pe teritoriul Germaniei •), ér sub numele de «Alani», figureză populaţiunile getice de la Dunărea d« jos încă tn primul secul al erei creştine •).

in

In tradiţiunile istorice ale anticităfiî, Hermes era considerat ca întemeiă-toriul tuturor sciinţelor divine şi umane. Lui i se atribuia invenţiunea literelor şi a astronomiei. El aduse în ordine cultul deilor şi sacrificiile; el introduse din ordinul divinităţii m diferite părţi ale imperiului cele de ântâiû legi morale şi politice, în teologia şi filosofia vechia, Hermes era privit ca isvorul cugetării. El era logos-ul personificat. Despre densul se spunea, că a dat (Smenilor vocea şi facultatea de a-şî esprima gândirile '), şi a pus nume la mal multe lucruri, ce până aci nu avuse nume [8]).

[1]) A Hunyadm. tort. Evk. II. 32. — ') **Tal. Flaccl** Argon. VI. 830.

') G e s D e r In Mithridates, Tar. 1565. p. 28 : audio veteres GermanoeLunum quoque deum coluisse et appellasse hermon... quod... aliqai ad Hermann i. e. Mercuriu m transtulerunt (G r i m m, D. Myth. 3 Ausg. p. 666).—Vechil Egipteni încă adorau PC un Hermès (Thot) Lunus. — Cf. Pierrot, Le Panthéon égypt p. H.— Ibid. Le livre d. morts, p. 252.

') Tabula Merovingica, la Mommsen in Verzeichniu der rôm. Provinzco, p. 632.

') C J. L. XII. 15I7.

***) Tal. Flaccl** Argon. VIII. 219. —Cf. Dionyaii Per. v. 305.- N/cephorus Gré-8°ra«, Ann. M. 6791-6836.

') La Macrobiu (Sat. I. *11):* «ermoni» auctor.

•> Plato (éd. Didot), vol. I. *342.* 733.—Cicero, N. D. III. 22.— Dlodor. Sic., lib. I. 16,

In religiunea greco-romană, Hermes avea în multe privinţe caracterele lui Janus. Amêndoï învaţă pe omeni cele de ântâiû rituri sacre. Amêndoï erau considérât! ca legislatori, ca intermediari între omeni şi cjel, ca mijlocitori de pace, tntemeiătorl al astronomiei si adese ori Hermes era înfăţişat cu doue feţe, ca Janus, o espresiune simbolică a domniei lor universale peste lumea de sud şi lumea de nord.

Pe monetele cele vechi ale Dacieï, Hermès maï are tot-o-datà şi numele de Ion (pag. 748). Aicï el este identic cu Janus. De asemenea este confundat cu Sf. Ion (s. Janus) şi tn colindele religidse române.

Luî Hermes, i atribuiau tradiţiunile grecescl cea de ântâiu mesurătore a pămentulul, yewfUTpfav [T]). Acelaşi rol, î-1 are Thot séû Hermes în papirele vechi egiptene. Aici, el ne apare ca «mesurătoriul ceriului şi al pămentuluî» [2]), şi este organisatoriul celor doue lumi, de sud şi de nord*).

Hermes, sub numele de «Sf. Ion», figureză şi în colindele religiose române ca «tnesurătoriu al ceriului şi al pămentuluî» *), şi ca «aducătoriu al legilor divine [6]).

2. Domnia lui Mărie.

După domnia lui Hermes, succesiunea la tronul imperiului pelasg trece la Marte, pe care Grecii î-1 numiaù Ares.

') Apollodori fragm. 30 (in Fragm. Hist. gr. I. 433).

') Plerret, Le Panthéon égypt. p. 13: (Thot) «Calculateur du ciel et de ses astres, de la terre, et de ce qu'elle contient, dieu mesureur de la terre». — Cf. Ibid. Livre d. morts, p. 382. — ') Maspero, Études, II. 448.

*) Colindă din corn. Brădeanu (Buzëû):

Este (Ion) Sfântul
Ion, Trimis de la D-
deû, Ça sa mesure
pamêntul, Pământul
cu umbletul

Şi cerul cu
fulgerul; Şi
umblară, cât

(Colecţ. nostră
inedită).

Apolloniu Rhodiu în Argonauticele sale (IV. 279) ne spune, că în A e a, capitala Col-chilor (care se afla pe teritoriul Daciei), se păstrau nisce columne strămoşesc!, pe care erau indicate t<5te drumurile şi limitele e s treme, pentru cel ce călătoriau In ort ce parte, pe mare şi pe uscat.

*) Teodorescu, Poesil pop. p. 40:

Ci sunt sfânt, sfântul Ion, Şi-su trimis de Dumnezeu Cu trei legi peste pSmênt:

Şi alta a sfântului botez; Dumnezeu că m'a trimes, Pamêntul se i-1

Acesta mësurare a pămentulul stă in legătură cu formarea primelor comune, cu introducerea agriculture! şi împărţirea hotarelor. Cf. pag. 941: Când s'a po-gorlt | Domnul pe pàment, |

Una-l legea cruce! sfinte, Alta-I legea cununiei

mèsor, Pamêntul eu umbletul Şi ceriul cu cugetul.

in cele mal vechï liste egiptene, pe cari le aflăm la Manetho, Marte ne apare, ca domnitoriû peste Egipet, imediat după Typhon şi Horus ').

In Arabia, Marte era adorat sub numele de 0ekç 'Aprjç [2]), la Tertul-lian Uysares = Dus Ares [3]); în C liai dea, el era una din cele 12 divinităţi mari ér în Assyria era considerat ca un rege vechiu al acestei ţerî, care domnise după Ninus, fiul luî Saturn *).

Marte domnise şi peste Scyţia. După Herodot, a fost singurul între deî, căruia Scyfiî i ridicau temple si altare [5]).

Autoritatea şi cultul lui Marte se estinsese si peste ţerile de apus.

în I t a l i a , Marte a fost venerat ca cea mal vechia şi tnaî populară divinitate a triburilor pelasge: ante omnes Mă r tem coluere priores ").

Ca divinitate principală figureză Marte şi la Germani[7]).

în deosebî însă, Marte a fost considerat ca un rege vechiû naţional al Geţilor şi Dacilor. El este numit Marş G e t i c u s [8]), M a r s D a li u s "), si Ar imani us [10]), seu din ţera Arimilor. Pc fica sa o chiema 'Apfiovux (= Arimana, Armâna). Reşedinţa lui Marte se afla în munţiî Geţilor"). El este domnul şi protectorul câmpiilor getice [12]).

După Ovidiu, Geţii erau adoratorii lui Marte [la]), şi întréga făptura lor era espresiunea cea mai fidelă a figure! şi a calităţilor lui Marte [)4]).

Gefiî, scrie lornande, au fost în vechime aşa de renumiţi, în cât se spunea, ca Marte, deul rësboiuluï, se născuse Ia denşiî [16]).

La Homer, Marte este numit: «ducele 6meni!or celor mai drepţi» '"); ér

') Mnucthonis Fragmenta în Fragm. Hist. gr. Voi. II. p. 531 seqq. — Cf. Herodot, II. 62. 64.

-) Snldne Lex. ad. voc. *f)t!><;* "Apv)ţ.

:i) Apolog. 24.

') loann. Antiocheiâi Chron. fnigm. 5. - Ccdrciii Hist. comp. (cd. Bonn.) Voi. I. 30.

[5]) Ilcrodoti I. IV. 59—62.

") Ovidii Fast. III. 79.

') Taciţi Hist. IV. 64.

") Ausonii Epigr. I. 7. — La Staţiu, Silv. 1.2. 54: Geticus maritus (Veneris).

') Revue arch. Ann. 1882. 2. p. 352. Inscripţiune romană descoperită la Gourdain în Haute-Garonne.

'") Plutarch. Them. 28 fine.

") Val. Flacci Argon. VI. 619: Geticis veniens Gradivus ab a n t r i s .

") Virţfilii Aen. III. 35: Gradivum patrem, G e t i c i s qui

praesidet arvis.

") Ovidii Trist. V. 3. 22: Marticolam Get en.

") Ovidii Trist. V. 7. 11-17.

ls) Jornaudis De Get. orig. c. 6: Adeo ergo fuere lăudaţi Getae, ut dudum Mar-te m . . . apud eos fuisse dicunt exortum.

'") Homeri Hymn. VII. 1-5:

omenii ce! mal drepţi al anticităţiî au fost, după cum seim, Abii, Hyper-boreil şi Geţii »), poprire, cari în mare parte, locuiau în regiunile de nord ale Istruluï de jos.

Despre Marte, mal spuneau cel vechi, că a fost cel de ânt&iu, care a tnveţat pe omeni se fabrice arme de metal, care a înfiinţat oşti armate *), şi le-a tnveţat cum se lupte in rësboiù, din apropiere şi din depărtare, tn rén-durï strînse> unii lângă alţii ').

Memoria lui Marte mal este şi astă-dl tn deosebită on<Sre la poporul român, în tradiţiunî şi tn cântecele naţionale epice, el figureză sub numele de M a r c u (art. Marcul), o formă vechia poporală a numelui latin Marş*). La Romani, erau numiţi Mărci aceia, cari se născeau tn luna lui Marte [i]*).*

Urmele acestui nume le aflăm în Transilvania încă înainte de cucerirea Romanilor. Una din cetăţile vechi ale Daciei, situată lângă Mureş tn apropiere de Ui ora (Salinae), portă la Ptolemeu numele de Marc o da va (cetatea lui Marcu).

In cântecele şi tn tradiţiunile poporale române, numele sëû consecrat este Marcul Vitézul, după cum, el este numit în inscripţiunile romane Marş Victor, ér la Homer Nhcijç eûnoXéfioio Ttanjp [8]), părintele învingerii în refi-b($ie. In deosebi, spun tradiţiunile române, că el a fost «Vitézul păgânilor» ') şi «voinicul voinicilor» (eroul eroilor).

Marcul Vitézul are «oştire, câtă frundă, câtă erbă» [8]); el îngrijesce de apărarea naţională a Românilor »), o tradifiune, pe care o avuse ca o moscenire vechia şi Romanii. Comandanţii legiunilor romane, înainte de a pleca în rësboiû, intrau în sanctuariul lui Marte; aici atingeau lancea şi scuturile sale cele sfinte şi pronunţau cuvintele solemne: «Mars vigila!», Marte tugrijesce de noii[10]).

«) Homert II. XIII. 6. — Melae 1. III. *5:* Hyperborei... cultores justissimi. — Herodotl lib. IV. 93.

«) IModori lib. V. 74. — Staţii Silv. V. 2. 128.

») Âegchyll Choeph. v. 160.

') Une ori, el este numit Mărcociu, la Romani Mavors, Mavortius.

•). Auct. Epit. de nom. rat. (o scriere ce se atribuia lui Va!. Maxim): Mărci, Martio mense geniti (Forcellini Lex. v. Marcus) — Cf. Mommsen, C. I. L. vol. I. p. 10: praenomen Marcos a Marte.

•) Homeri Hymn. VII. 4.

') Com. Urlescr (Covurlul).

') Tocllescu, Mat. folkl. p. 1228.

•) Revista crit.-lit. IV. 29:

Marcule, Vitézule,

Ci vin Turd si vin
piglnl Şi tot dace-

Tu... de oţtl nu mal grijesd,

") SerTlns, Virg. Aen. VIII. 3.

Marcul Vitëzul maï are în poemele istorice române şi epitetul de Bo-1 u n u l [J]), un cuvent, ce corespunde la o formă vechia latină, Bellonus, după cum sora, orf sofia, luï Marte era numită de Romani Bellona.

tMarcul Bolunul» este aceeaşî personalitate legendară cu Marş Bellicus la Ovidiu *), TtoXefUxéç deèç la Plato '), 7roXé| iti>v deoç la Cedren [4]) şi Mars Bel ado n în inscripţiunile romane[6]).

Cetatea si reşedinţa luï Marcul Vitézul se afla în Transilvania, în ţera Streiuluî')! din care causa, el este numit adese orî «Marcul, cel din Arde l» [T]\ er î° poemele germane Marcholt von Sibenbûrgen[8]).

După unele tradiţiunî, Marcul \[r]itezul a fost un «Craiu» al terilor romă-nescî de la Dunărea de jos •). El detroneză pe Iov, împăratul din Ţeligrad, şi ajunge stăpân peste imperiu [10]).

Marte ma! avea în anticitatea grecescă şi epitetul de neXojptoc, gigantul [11]), după cum tot ast-fel e înfăţişat Marcul Vitézul în poemele epice române:

Şi când s'a încălecat,
Pămentul s'a cutremurat,
Noriï s'aû împrăsciat,
Apa "n Prut s'a turburat
").

Marcul Vitézul, întocma ca şi Marte, este tipul eroului just; el este apă-rătoriul dreptăţii şi resbunătoriui injurielor [ia]*).*

») Revista crit.-lit. An. II. p. 378. — Cf, ibid. An. III. 94. 301. 335. ») OYid. Fast. III. 1.
«) PJatonis Cratylus (ed. Didot I. p. 300).
*) Cedrenl Hiat compend. Voi. I. (Ed. Bonn.) p. 30. ') C. I. L. voi. XII. 503.
') Marienesen, Balade. I. 40: Sus la ţera Streiului, | In cetatea Marcului. — Todtescu, Mat. folkl, p. 1071.
') Bngnaria, Musa Someşana. Balade. I. (1892) p. 72. — Gazeta Trans. Nr. 234 [d]'M887.
') Si-bum, D. Heldens. (Gôttingen, 1829) p. 212.
')Com. AlbenI (Gorj); Rahman (Constanţa).—La Virgilio, Marte este rex Gradivus *' ^"ţdivus pater, Geticis qui praesidct arvis (Aen. X, 542; III, 35).
' A se vede cintecul tradiţional, ce-1 publicăm maï la vale. ") ^omerl H. VII, 200; XXI, 407.
' Com. Vulcani (Fâlciu).—Aceleaşi versuri poporale le intrebuinţeză ţi poetul Qui n - ("osthomer. I. 686 seqq.), când ne descrie sosirea lui Marte la Troia, ca se lupte [n]**l Grecilor: TOÛ 8' &tti ttoaolv | fifxea xîvoto jiaxpa, pad-o^tu^pio! *n* ^apàSpat, | xai ^°'i *ml* Tiovrtţ autiptaioi ico8sţ 'IS'rjî] , *sub piciôrele luï se

cutremurară văile cele
P *'* muntelui Ida, adâncimile isvdrelor, riurile şi tdte temeliile cele
vasce ale muntelui.
L* Cătanft (Balade, p. 33—34), Marcul se espriml ast-fel: Că de
când sunt eu
Ume, l Nimenea nu pote spune, l Së-ï fi făcut
ceva refl.

La Scyţî, simbolul luï Marte era o sabia vechia de fer, «buMbtqc ipXafoç, căreia, denşiî i oferiaû jertfe de animale şi o parte din prisoneril de rësboiù [1]).

Ca simbol sfânt, era adorată sabia lui Marte şi de Romani. După Juvenal, Romanii făceau jurăminte pe sabia luï Marte *).

O lance sfântă a lui Marte se păstra în Roma, tn palatul cel vechia al regilor de lângă muntele Palatin »).

Tradiţiunî despre sabia cea vechia a lui Marte au esistat în ţerile de la Dunărea de jos şi în cursul evului de mijloc.

Istoricul Priscus, trimis de Teodosiu cel Tênër în legaţiune la Attila, case se afla în Dacia, ne spune, că în timpurile aceste, un păstoria aflase din întemplare, sabia cea sfântă a lui Marte, îngropată în pământ, pe care du-când-o la Attila, acesta s'a bucurat forte mult de darul ce i se făcuse, credênd, că acum densul e destinat se domnescă peste lumea întregă [4]).

O altă tradiţiune ne spune, că Ardeiul începe de la «Sabia Vitézuluï» încolo, ér de acolo încdce este ţera Bârsel[6]) seu districtul Braşovului.

în onôrea lui Marte, anul cel vechiû al Romanilor începea cu luna a treia a càlindariuluï de astă-dî[6]).

în luna lui Marte se începea o-dată anul agricol şi civil si la poporul român [7]). Atunci se făceau solemnităţile pentru întdrcerea primăverel, şi se recitau colindele cele frumose agrare pentru eşirea ţeranilor cu plugurile la câmp; atunci se făceau urările de anul nou, cu ramuri de pomi înmu» guriţl, ori înfloriţi — sorcove morcove[8]) — ceremonii, cari se celebrez* astă-cjî într'un mod anormal, în timpul ernel, la începutul lune! lui Ianuarie.

') Herodoti 1. IV. 62.

>) Jnrenalis Sat. XIII. 79. — Arnoblns, Adv. gentes, lib. VI:

») Gellli N. A. IV. 6. — Serving, Virg. Aen. VIII. 3.

[4]) Jornnndls De Get. orig. c. 35: effossumque (gladium, pastor) prptinus ad Attllam defert. Quo iile munere gratulatus, ut erat mapnanimus, arbitratur se totius mundi prin-cipem constitutum. — La poporul român mal esistă şi astàdï tradiţiunea, că regii păgânilor, Cari locuise mal inainte in aceste teri, aveau ca moscenire sabia D-deuIuî, care purta rësbôiele (Rëspunsurî la Cestionariul nostru istoric).

[6]) Corn. Drajna de sus (Prahova).

•) Otld. Fast. III. 75 : A te (Marte) principium Romano ducimus anno. — **Censorial** De die natali, c. 20. — Macrobli Sat. I. 12.

') !n Moldova, până în timpul lui Alesandru cel Bun, anul oficial începea în luna luï Martie. VedI, Onciul, Datele cronicelor moldovenescl, p. 6 (206).

») La Romani, prima di a lune! lui Martie încă era onorată cu frunte verdi. Ovid. Fast. III. 138: frondes sunt in honore novae.

Marcul Vitézul după tradiţiunile române a fost contemporan cu Tancul Împerat şi cu fiul seu Novac [a]). Soţia sa a fost Ana [2]), identică cu Ennyo, deiţa rësbôielor la Grecî şi cu Anna Perenna a Romanilor, a careï sër-bătdre era în 15 Martie [3]).

Marte, părintele luî Romul şi Rem, pe care Romanii M adorau cu atâta ondre, a fost aşa dar originar din Dacia. El este unul din représentant^ cel mal iluştri din linia a doua a dinastiei divine [4]).

3. Rlsboiul luî Marcu Vitézul cu Iov împlratul.

în literatura poporală română, Marcul Vitézul, întocma ca Novac, t-şî are ciclul sëû epic particular, în care se celebréza rësbôïele, luptele şi învingerile sale.

Originea acestor cântece istorice e forte vechia. Ele aparţin timpurilor eroice. Ele au trecut din generaţiunî în generaţiunÎ până în dilele ndstre, se înţelege, cu modificări, mai mult, orï mal puţin, esenţiale, în conţinut şi limbă, însă fondul lor este archaic.

Cele mal importante poeme din acest ciclu se rapdrtă la lupta Marcul Vitézul cu Iov împëratul.

') în poemele epice române, Marcu apare ca nănaşul lui Novac. Alexicî, Texte, I. p. 10. — De asemenea în cântecul, ce ni s'a trimis din ţera Haţegului, despre întemeierea Ţeligradului.

!) Revista crit.-lit. II. 334. — Cf. Hasdeu, Etytn. m. Rom. II. 1149.

") Orld. Fast. III. 576: venit Gradivua ad Annam.

[4]) Marcul Vitézul (séû Marte al anticităţil) este şi astă-di eroul principal în poe-sia epică a Slavilor de sud, unde el figurezi sub numele de Marko Kraljevic (Marcul, fiu de rege), însă, cântăreţii peninsulei balcanice au format din tipul lui Marte (din Marko Kraljevié cel vechiu) un erou naţional slav, pe care apoi l'aù confundat cu un aşa numit Marko, fiul regefuî Vucaşin (1367—1395). Despre acest Marko din urmă, istoria ne vor-besce forte puţin. După ce a fost alungat de rivalii se7 naţionali din moscenirea pîrin-ţescă, el a intrat în serviciile armatei turcesc! şi s'a luptat ca vasal al Turcilor în contra creştinilor. El luase parte la resboiul luî Baiazet în contra lui Mircea cel Mare şi a căeiut în lupta sângerosă întemplată în 10 Oct. 1394 la Rovine, în apropiere de Craiova, când se spune, că nori de săgeţi, aruncate de ostaşii luî Mircea, acoperise ceriul. Cu tete ca în poemele sêrbescï, despre Marko Kraljevié, s'aû amestecat multe evenimente din timpurile mai noue, ele însă mal conţin şi astă-(}î unele elemente importante din legendele cele vechi despre Marte şi din poemele epice ale poporului român. Chiar şi epitetul de «Kra-jevic» (fiu de rege, Konigssohn) este numai o simplă traducere slavică a cuvintelor ro-aneacl «ficior de împërat», un titlu, pe care unele poeme române î-1

atribue lui Novac ?' 'ui lovan Iorgovan (Saturn şi Hercule).

Satura a fost detronat de Joe, după cum ne spun tradiţiunile vechî. însă domnia politică a lui Joe peste ţerile din nordul Istruluï, n'a fost nicT o-dată recunoscută *). Imperiul seu se estindea numai în părţile meridionale, peste Elada, Egipet si Fenicia.

în poemele române despre Marcul Vitézul, Joe figuréza sub numele de Iov împëratul. Reşedinţa sa este în Ţeligradul preistoric, în Theba din Egipetul de sus, numită de autorii grecesc!şi Diospolis, adecă Cetatea luT Joe.

Iov împëratul, ca se-sî afirme drepturile sale de singur stăpânitoriu al lumiî vechî, vine cu rësboiû asupra terilor din nordul Dunării de jos, în timpul, pe când Marcul Vitézul se afla dus într'o espediţiune, în părţile de apus.

Iov derâmă şi pustiesce Cetatea Marcului din ţera Streiuluî, robesce pe soţia acestuia si plecă înapoî la Ţeligrad.

Marcul însă întorcându-se din rësboiû şi aflându-sî Cetatea derâmată, alergă îndată Ia Ţeligrad, ca së-sï rësbune asupra luï Iov pentru injuriile şi devastările, ce i le făcuse.

Acesta luptă a lui Marcu cu Iov este înfăţişată într'o poemă poporală din Transilvania în modul următoriu. Mama sa i dice:

«Tu Mar c ui e, fëtul mieii,
Maî bine nu te-aşî fi avut eu!
Când de-acasă aï eşit,
La tine că a venit
lovu din Ţeligrad
Şi cetatea ţi-o spart,
Nevasta ţi-o luat
Şi pe mine m'o călcat
Cu potcova calului
Pe faţa obrazului».
Apoï Marcu aşa dicea, €Tacî mamă, nu blastema, Că Dumnedeu de mi-o ajuta, Nici oiû bé, nicï oiû mânca, La Ţeligrad oiû alerga
Şi pe Iov l'oiu aseda!
Apot pe cap se fârinoşa, Peste haine vitejesc!, Lua negre călugăresc?, Murgul că şi-1 închinga Şi pe el încăleca . . . Nici prânzu că nu trecea, în Ţeligrad se opria, în mijlocul piaţulut, Chiar la curtea lovuluî; Şi de afară că striga: «lovule, Măria ta, M'aşl ruga de Dumnia-ta, Se me ajutori cu ceva, Că mi s'o spart mănăstirea,

>) Pastori ui cyclop din nordul Thraciel răspunde luï Ulysse, că eî nu au nicï o frici de Joe, pe care î-1 adoreză aceia, cari locuesc în ţinuturi depărtate (Odyss. IX. 276). Un alt gigant din regiunile Măriî negre respunde Argonauţilor, ca «Joe domnesce peste alte ţinuturi» (Val. Flacc. Argon. IV. 219: aliis rex Jupiter oris). în religiunea cea vechia a Germanilor, încă nu aflăm nici o urmă despre cultul lui Joe. Grimm, D. M. p. 108: Das auffallendste ist, dass Jupiter (aïs Gottheit im ältesten Deutschland) nicht vorkommt.

De nu mal pot sluji lntr'insa>.

lovu, daca-1 audia, O ferestră deschidea Şi din gură aşa dicea: .«Precum dicl, te-aşT ajuta, Da, me tem că mi 'nşelă, Că-mî pare că murgul teu L'am mal vëd(u)t unde-va eu».

Eră Marcu aşa dicea: «P<5te că l'aï maï vëdut, Casera Tarn dobêndit, Când pe Marcu l'am prohodit... Dacă nu credî, vino şi vedl, Ia pomana Marcului, Tocma de la capu M, Pomană din comandare, O-am adus de arătare».

lovu afară că eşia, Pomana că o lua Şi din gură cuventa; «Te, cânii oraşuluî, Mâncaţi pomana Marcului»! Pe Marcu 'n lontru-I băga, BeuturI domnesc! i da Şi mâncări împerătescl. lovu afară mergea, Şi 'n oraş aşa dicea: «Cam ajuns acele dile, C'o périt Marcu din lume; Acum oiù trăi cum oiû vrea, Că-I lumea pe mâna mea».

lovu în lontru că intra, Tare rëû se supăra Şi din gură cuventa: «De trei dile şi trei nopţi, Bel bëuturï domnesc! Şi mănânci mâncări împëratescï, Ori să joci, ori să plătesc!».

Eră Marcu aşa dicea : «De-or juca călugării, Or răgni ca bivolii, Că tu nici nu te gândesc!, Că cu cine vorovescl». Către uşă se 'ntorcea, Numa-un pic se scutura, Ţipă haine călugăresc!, Rëmân albe vitejesc!, lovu că se 'nspăimenta Şi din gură aşa dicea: «Lasă-me nevetămat, Cum Dumnedeu m'o lăsat, Că io ţie l-ţl voiù da împerăţia jumetate Şi averea a treia parte Şi poţi fi craiu lângă mine Şi-Î trăi bugat de bine».

Eră Marcu aşa dicea: «Sciû io bine că mi-aï da, Da ţie nu m'oiû ruga, De io singur mi-oiu lua Avuţie cât oiu vrea; împerăţia a fi a mea, C'amu esc! pe palma mea». Paloşul că mi-1 scotea, Mic! dărabur! i-1 tăia Pe ferestă-1 arunca. Marcu umbla prin Ţeligrad, Gândeai, că el e împëratl[1]).

Marcul Vitézul avuse maï multe rësbôie şi cutrierase aprôpe t6te ţerile lumii vechi. In una din poemele epice române, el dice despre sine:

Cu câte oşti au fost pe
păment, Cu t<5te, eu m'ain
bătut •).

[1]) Comunicat de Părintele Ion Pasca din cona. Geaca, comitatul Solnoc-Dobâca în Tran-siIvania.-Cf. Revista crit.-lit. An. II. 264.-Variante, la T o ci l es c u, Mat. folkl. p. 1071.-Jarniksi Bârseanu, Doine, p. 485.

') Corn. Mărginenii de sus (Prahova).

Rësbôiele lui Marte (Marcul Vitézul) avuse de scop restabilirea autorităţii şi integrităţii imperiului divin pelasg.
Memoria acestor lupte şi învingeri a resunat mii de ani Jn cântecele şi n tradiţiunile tuturor poperelor.

4. *Domnia Iul Hercule* ('HpaxX^ç, *Hercules, Herclus).*

Ceî mal vechi regi, cari au domnit peste Egipet, nu erau de origine africană. El aparţineau populaţiunil celei imense pastorale din nordul Thracieî, care în curs de mâl multe secule se revërsase fără întrerupere peste ţerile de amedă-di şi de apus.
în aceste timpuri, valea Nilului séù Egipetul constituia numaî o simplă provincia a marelui imperiu pelasg, supus dinastiei Arimilor séû Piromilor.
Noi vom urma ast-fel în acest studiu, seria regilor vechi, cart au domnit peste părţile de sud şi peste părţile de nord, la Nil şi la Dunărea de jos, după cum ne-o presintă anticităţile egiptene, ér de altă parte cântecele nôstre epice, singurele fântâni indigene, ce ne-aû rëmas din aceste timpuri obscure despre vieţa şi faptele acestor regi.
După Marte, domnia politică peste valea Nilului trece la Hercule; aşa ne spun fragmentele, ce ne-aû rëmas din istoria preotului Manetho.
Hercule, contemporan cu Saturn şi Atlas, cu Joe şi Osiris, a avut un rol însemnat în istoria civilisaţiunil pelasge.
în fântânile grecesc! şi în tradiţiunile române însă, el ne apare mal mult ca un căpitan mare de oşti în serviciul regilor meridionali, cari aspirau la tronul si la moscenirea lui Saturn.
în timpul espediţiunil lui Osiris, Hercule este însărcinat cu apărarea militară a Egipetuluï; ér în rësboiul cu Giganţii, el este căpitanul suprem peste oştirile, ce le adunase Joe din părţile meridionale ale imperiului.
Mal târdiu, el ne apare în serviciile regelui Eurysteu din Mycena. Din ordinul acestuia, Hercule esecută mal multe lucrări grele, numite de autorii latini aerumnas, şi întreprinde mal multe espediţiunî în regiunile din nordul Eladel.
El este cel de ântâiù, care a intrat cu o flotă puternica de rësboiû în apele Dunării, ca să ocupe ţera lui Geryon. Pentru acesta espediţiune grea, după cum scrie Diodor, el pregăti o flotă magnifică de rësboiû şi strînse o mulţime mare

de trupe alese, demne de acesta espediţiune, fiind-că se rëspândise faima prin tetă lumea, că Chrysaor (tatăl lui Geryon) î-şî căpătase numele sëû de la averile sale cele imense, şi că avea trei fii, renumţî

nentru virtutea lor fisică corporală şi pentru vitejiile lor în resb6ie. Geryon, si cel doî fraţi aï sëï, î-sï împărţise forţele lor cele mari de rësboin în trei cor-nurl însâ Hercule i învinse pe toţi trei în lupte singulare, le cuceri ţera

]e luă ciredile cele făimese de bol .

în aceste timpuri, regiunile din părţile de apus ale muntelui Atlas (séû

le Carpaţilor meridionali) se numiaû Hesperia[4]), «téra delà scăpătat», la Virgiliu: juxta solem cadentem. Asupra acestei regiuni, care ajunsese celebră pentru avuţiile sale cele mari de aur şi de turme, a fost îndreptată espediţiunea cea legendară a lui Hercule, pe care poeţii vechi ne-o tnfă-tişeză sub numele de «Răpirea merelor de aur de la Hesperide».

Sub o formă poetică, ni s'a păstrat şi memoria unei alte espediţiunl a lui Hercule în Is tri a '), la Hyperboreî, ori în Scytia, când Hercule urmăresce cer-boica cu cornele de aur, pe care o fică a regelui Atlas o consecrase Dianeî.

Probabil, că în aceste regiuni s'au petrecut şi luptele sale cu Zetes şi Calais, fii regelui Boreas, si rësboiul ce-1 avuse densul cu Hippolyta, regina Amazonelor, o fică a lui Marte.

Despre Hercule se mal spunea, că a tăiat munţii cel înalţi ca se deschidă un drum către părţile de apus *), numit mal tardai «calea lui Hercule», că el a derivat rîurl, a desecat lacuri şi bălţi şi a ucis cele mal pe-riculôse fére sëlbatice [B]).

Lui Hercule i se mal atribuia şi ridicarea celor doue columne grandiose -de lângă Oceanos, seu din ţera numită Atlantis; fie, că aceste columne erau monumente ale espediţiunil sale în contra lui Geryon, fie, că ele erau destinate se indice stâncile şi strâmtorile cele periculdse ale rîuluî Oceanos seu punctele estreme, până unde se putea naviga pe acest fluviu, atât de important în istoria lumii vechi.

Despre Hercule se mal spunea, că el cutrierase întregă lumea vechia până în India şi până la Oceanul de apus; espediţiunî, al căror scop politic a fost, fără îndoielă, să readucă erăşl vechile provincii ale imperiului pelasg sub o singură autoritate, s\ib o singură monarchiă.

La Homer, el are titlul de #va£ [6]); în inscripţiunile grecesc! este numit paaUe6c '), er în cele romane mal are si epitetul de Augustus [8]).

') Diodor. Sic. 1. IV, 17 şi 18.

***) Oridli** Metam. IV. 628: Constitit Hesperio, regnis Atlantis, in

orbe. — Ibid. • 214), polul nordic al ceriul (Geticus polus) este numit Axis Hesperius. ') **Pindari** Ol. in. 45.

[4]) 'n scrierea, atribuită luî Aristotele, Mirab. auscult. § 85. —Li vil Hist. Rom. V. [3]«- [6]- - **Silii Ital. m. 495. - •) Plato,** Critias (Ed. Didot, v. II, 255. 45). ') **Uomerl** Hymn. XIV. — ') C. I. Gr. nr. 5986. — ») C. I. L. voi. m. nr. 1025, 1339.

La Herodot, el figureză ca părintele lui A ga thyrsus, care domnise peste regiunile de lângă Mureş, al luï Scythes, cel de ântâiu întemeiătoriu al dinastiei naţionale a Scyţilor şi al lui G e l o n u s, primul rege al Gelonilor.

Hercule străbătuse şi ţinuturile cele vaste ale Scyţiel şi Germaniei. La Scyţl era venerat ca un deù ») si era cântat Ia Germani ca cel de ântâiù erou al timpurilor vechi *).

în Dacia [3]), era adorat ca un geniu local al apelor calde, ce isvoresc din munţiî Mihadieî *). Herodot amintesce, ca un fel de anticitate memorabilă, urmele sale lungi de douï coţi, imprimate în o stâncă de lângă rîul Tyras (Nistru,).

Hercule avuse o autoritate supremă în regiunile de la Carpafî şi Marea negră. în acesta calitate, el se folosise ca un adevërat despot de puterea şi prestigiul seu. El detroneză şi distribue regate, organiseză vieţa publică, socială şi religidsă a ţinuturilor ocupate şi pedepsesce cu severitate pe cel impil şi neascultători. Ne putem ast-fel esplica, pentru ce el ne apare în istoria lui Manetho ca un rege al Egipetuluï, ér în inscriptiunilé grecesc! cu titlul de f)a<7tXetj£.

Armele sale obicinuite erau cele din nordul Istrului de jos: arcul, paloşul (tfpmj) şi măciuca (busduganul). El înveţase arta de a încorda şi trage cu arcul de la un Scyt cu numele Teutarus şi a fost considerat ca cel mal yestit arcaş al timpurilor preistorice.

După genealogiile grecesc!, Hercule a fost fiul Iu! Joe, însă al luï Joe celuï maï vechiû [6]), şi era numit în inscriptiunilé latine: Herclus Jovius şi Hercules Jovius [8]).

«) Herodott lib. IV. 59.

***) Taciţi** Germ. c. 2: Herculem memôrant, pritnumque omnium virorum for-t i u m ituri in praelia canunt. — >) C. I. L. vol. HI nr. 1566.

') După tradiţiunile poporale din Bănat, I o van Iorgovan (Hercule) petrecea In pe-scerea de lângă băile cele vech! ale Mihadieî, numită «Pescerea lui Iorgovan». Aici, la apele cele calde de lângă Cerna, este localisată şi legenda despre uciderea leului (ori leilor) din pădurile Nemeeî.

El din pescere-mî pleca Şi la Cerna dobora... Trei lei că se scălda... Pe tus-trel i omoria

Şi pieile le lua,
Cu ele se îmbrăca Şi mal departe pleca.

(De U un cantlrej **poporal din Pecintica).**

Stephan Byzantinul (v. 'Aitcttoupov) încă amintesce de o pescere din regiunile Giganţilor, în care petrecuse Hercule.

•) Cicero, N. D. III. 16: antiquissimum (Herculem),Jove natura, şed antiqui»»imo item Jove.

*) A se vedé mal sus p. 451.

In tradiţiunile poporale române, el figureză sub numele de «lovan lor-ovan, braţ de busdugan», «Iorgovan, cel tare şi mare» *) şi este unul ,. erojî naţionali cel mat iluştrii aï terilor de la Dunărea de jos.

Numele sëù de Io va n ne indică, că era fiul luî Iov(Jovis antiquissimi), &r conumele sëù de Iorgovan corespunde la forma grecescă de Tetopyôç 'Aericola), fie, că el însuşi a tras cele de ântâiù brasde cu plugul, fie, că era considerat ca fiu al luï Zeùç *Tttàpfbf* «)•

în cântecele epice române, el este numit «ficior de Râmlean» *), Căii tan Râmlean ') şi un «Român vitéz» [B]), după cum ne apare şi în nscripţiunile romane cu numele de Hercoles Ro mânillianus [8]).

Un fiû al sëù se numia Chromis (Xpéjitç)[7]); la Siliu, cu formă de acuzativ, Chromin [8]).

Mama sa era numită de autorii grecescl Alcmene; formă coruptă din M(c)mana = Armâna, după cum însuşi Hercule era numit Almannus *le* Germanii cel vechi[9]).

în fine, el este numit şi «fiu» de împerat» [10]).

După originea sa, Hercule era aşa dar un fiu al patriei barbare din nordul strulul de jos şi de naţionalitate A r'i m.

Icéna lui Hercule, ca emblema a vitejiei şi a învingerii, se pare că a fost i us si în ţerile Daciei. Doue stégurï de rësboiù al luï Stefan cel Mare, carj e păstreză astă-dl în mănăstirea Zographos dia muntele Athos, ne înfăţiseză naginea sfântului George (Hercule) cu hydra cea fabulosă învinsă şi cădută ub picidrele sale. La a. 394, Theodosiu cel Mare, în lupta ce o avuse cu)ugeniu, care usurpase tronul lui Valentinian II, adresându-se către ostaşii SI le dice: în fruntea oştirilor n<5stre este crucea, ér în fruntea glotelor limice este imaginea lui Hercule» ")•

') Tocllescn, Mater, folk. p. 1271.
') C. I. Gr. nr. 523.
') Teodorescu, Poesil pop. p. 419.
[4]) Alecsandrl, Poesil pop. p. 14.
') Citană, Balade, p. 49.— Alexie!, Texte, L—Ca Hercules Victor în Acta fr. Arv.
Benzen, p. CXLII).
') Fabretti Closs. ital. p. 584. (Orell. nr. 1607).
') SUtii Theb. lib. VI. 346. - •) Sil. Ital. Pun. I. 442.
') Dapnig, Origine d. tous les cultes. Tome VI. 442: L'Hercule agenouillé... Chez les.
'Ciena Gerqpaios, alraannus.
'") Citană, Balade, p. 36.—Alexicï, Texte, I, p. 109.-Gazeta Trans. Nr. 140. 1894.

") Theodoretl Ep. Cyri Eccl. Hist. lib. V. c. 24: Hune enim exercitum crux; hostiles
ro copias imago Herculis antecedit.

O cestiune maï dificilă ne presintă numele seu grecesc de 'HpaxX^c, în limba latină Hercules, Hercoles şi Hercles, ér în inscripţiunile etrusce Hercele, Herce şi Erele[1]).

Forma acestuî nume nu se pote esplica, nicï din limba egipteană, nicî din ce-a grecescă.

în tot caşul însă, noî avem aicï numaï un simplu epitet, după cum sunt aprope tete numirile, ce le avuse deil anticităţiî.

Hercule, sub numele de "ApxXnjc, fîgurează şi în listele egiptene ale regilor din dinastia păstorii or > [s]), după cum, el este numit t ficior de mocan» şi în poesia populară română *).Fără îndoielă, că "Apx^^î este acelaşi nume cu He r c l'es la Romanî si cu Erele la Etruscî.

După Homer, Hercule a fost cel mal mare măiestru în lupta cu arcul [4]). El maï avea la Grecî si epitetul de •coÇocpdpoç [8]), rom. arcaş.

Apollo, care avea de asemenea epitetul de ToÇotpépoç «), maï era numit de Grecî şi "Apxaç [7]), cu tôte că, după origine, nu era din Arcadia.

Epitetul de € arcaş mare», î-1 are Hercule şi într'o colindă religiosă din Bănat, unde însă numele sëù epic a fost înlocuit cu al sfântuluî «Petre» [8]).

Se pare ast-fel, că etimologia numeluï 'HpaxX^jc, lat. Hercules, se reduce la un cuvent vechiù pelasg, format din aceeaşî rădăcină cu românescul < arcaş» [9]).

5. *Domnia Iul Apollo* ('ArcéXXtov, *Apulu, Aplus, Belis).*

După Hercule, în listele luî Manetho figurează Apollo; ca rege al Egi-petuluî[10]).

La Homer, Apollo are adese orï titlul de ava? (rex, imperator) şi dom-nesce «peste totï muritoriï» "), ér în inscripţiunile precescï este numit si

') Fabrottl Gloss. Ital. p. 583.
') Manetlionis Fragro. (in Fragm. Hist. gr. II. 568. 570). ') Teodorescn, Poesiï pop. p. 415. — «) Homerl Odysa. VIII. 225. •) Eurlpldis Troad. 802. •) Homeri Hymn, in Apoll. t3. 126.
') Fragm. Hist. gr. II. 133. — ») jLlexicI, Texte, I. p. 155.
») în limba grecescă, forma vechia pelasgă «arcuş» se preiacuse în .epxoţ (armele, caxî încingeau 6re-cum corpul), în limba poporală români aflăm şi forma de bare = arc. ") Fragm. Hist. gr. II. 531.

[11]) Homeri Hymn. I. Apoll. 29: năot dv^tolacv avaaauţ. -~ Cf. ibid; 69. ") C. I. Gr. nr. 1946.

După origine, Apollo a fost Hyperboreu, seu din regiunile de nord ale Istruluî de jos[1]). Mamă-sa, o fată hyperboreă [s]), era numită La t o na, gr. AT^TO), Aato) şi Acftwv, adecă femeia de origine latină.

Diana, sora Inî Apollo, după cum ne spune poetul Pindar, încă petrecea în fera de la Istru [8]). Pe o inscripţiune romană de pe ţermuriî Dunăriî de jos, ea este numită «Diana regina» *).

Templul cel renumit al lui Apollo Hyperboreul se afla în insula cea sfântă de la gurile Dunăriî "), numită în vechime Leuce(Alba), astă-dî «insula Şerpilor».

Apollo, scrie Maniliu, a fost adorat cu deosebită ondre în tdte regiunile Pontuluî euxin [6]).

Inscripfiunile grecescï şi cele romane amintesc de cultul seu în oraşele Istros, Calatis şi Tomis.

Păstorii hyperboreî din munţii Riphel, i sacrificau în fiecare an ecatombe de asini [7]). Săgeta lui Apollo, cu care ucisese Cyclopiî, cari fabricase ful-gerile lui Joe, a fost îngropată în munţii Hyperboreilor (CarpaţI), după cum spun legendele vechi[8]).

Apollo, ca divinitate a sôreluï, este représentât adese ori pe monetele naţionale ale Daciei sub numele de AIIAVC = Aplus şi AKV =L(u)cu [9]).

La Greci, el era numit şi Acxafoc (Justus, juris peritus)[10]), probabil avendu-se în vedere originea sa din ţerile Daciei (D i c i a la Ulpian), după cum la Homer, Abil din nordul Thracieï, ér la Herodot, Geţii, erau numiţi Stxateraţot <£v-#p<î)Tcwv şi SixatiTataToi Oprjfxtov.

Apollo este înfăţişat şi pe patera cea frumdsă din tesaurul de la Petrosa, cu grifonul Hyperboreu odihnind lângă picidrele sale [n]).

[1]) Cicero n îs N. D. III. 23: tertius (Apollo) Jove tertio natus, et Latona, quern ex Hyperboreis Delphos ferunt advenisse. După poetul Antimach, Hyperboreil, erau acelaşi popor cu Arimaspiî, adecă Arimil (Suida, v. Aptfiaanol şi 'Tittppopeoi). — Diodori Şicul. II. 47.

•) Herodoti lib. IV.

[J]) Plodari Olymp. III. 26-27: yaTav *'loipiav*

[4]) C. I. L. voi. III. nr. 7423.

[5]) DIodor. Sic. II. 47. — Cf. mal sus p. 77.

•) JManllii Astron. IV v. 753.

') Plndari Pyth. X. v. 33 seqq.

') Hrgini Astron. II, v. Sagitta. Hanc autem sagittam in Hyperboreo monte Apol-linem defodisse ...

") Archiv d. Vereines f. siebenb. Lndkde. XIII. Taf. XIV. 1. 2. —

Froehner, La Colonne Trajane, pag. VIII. — VedI mal sus p. 127.

") Plinii lib. XXIV. 8. - Preller, Gr. Myth. I. 172.

") A se vede p. 613.

în oraşul A p ui u m al Dacieî, Apollo era (Jeul cel maî adorat dupăJu-piter optimus maximus. AicÎ el este invocat sub numele de Apollo; deus Apollo praestantissimus; Deus bonus puer posphorus A-pollo Pythius; Bonus puer; Bonus deus puer posphorus[1]) Fără îndoielă, că Apollo era deul tulelar al oraşului Apulum, numit la Ovidiu Apulus*). Am putea chiar să presupunem, că reşedinţa cea vechia a luï Apollo se aflase Ia Apulus seu Apulum, cu .atât mal mult, că grifonul Hyperbo-reilor ne indică munţii cet avuţi de aur al Daciei şi cari sunt în nemijlocită apropiere de vechiul Apulum.

Numele seu de 'AroJXAuv, nu este grecesc. Acest cuvent aparţine limbel pelasge, ce se vorbia în nordul Thraciel, şi avuse la început înţelesul de Albuş (rom. alb, art. albul, ér ca nume familiar Albul).

La Enniu, alb u' este un epitet al S6relul. Latinii, scrie Macrobiu, nu-miau pe Apollo «Serele» [3]). Sabinii, ne spune Festus, diceaù alpus [4]), în loc de «albuş», ér la Etruscl séû Tursenl, Apollo era numit Apulu şi Aplus [D]), după cum ne apare şi pe monetele naţionale ale Daciei, putem dice, ale Agathyrşilor.

în părţile de sus ale Italiei, Apollo mal era numit şi B el i s[6]), un cuvent, ce avea acelaşi înţeles cu albuş, rom. «bel.»[7])

în vechia literatură grecescă, Apollo mal avea şi epitetul de Aiixtoj [s]*),* un cuvent, ce deriva de la Xeuxéç, «alb», «luminos», după cum la Romani, Apollo era numit şi deus l u cori s [e]), ér pe monetele naţionale ale Daciei AKV = L(u)cu.

Atributele sale caracteristice erau: grifonul, simbol al domniei sale peste munţii de aur al Hyperboreilor, corbul Iul Novac (Saturn) şi şoimul Iul Montu (Uran) [10]).

') C I. L. voi. UI nr. 986. 989. 990. 991. 1130—1138.

') Orldi' Consol. ad Li v. v. 588:

Danubiusque rapax, et Daci us
orbe remoto Apulus ...

') Maen>b. Sat. f. 17; latinitas eum... Solem vocavit — în legendele mitologice romane: «Şi Albul, ce domnesce pe doue-cţec! de raiuri» (Hasdeu, Etym. M. I. 762).

[4]) Festus (ed. De Ponor, p. 3) : album quod nos dicimus, Sabini tamen al pu m dixerunt.

") Corssen, Sprache d. Etr. I. 817. — Preller-Jordan, Rom. Myth. I (1881), 302.

«) Herodlani Hist. Rom. VIII. 7.

[7]) Vechiul Apulum (pe Tab. Peut. A p ui a) este numit în

documentele medievale Alba, ér în graiul poporului român Belgrad. - ») Macrob. Sat. I. 17. — •) Preller-Jordan, Rom. Myth. I. (1881), 264.

'") Homeri Odyss. XV. 526. — **Plerret,** Le Pantheon égypt. 43.

Apollo după cum ne spun tradiţiunile grecescî, servise în tinereţele sale ca păstoria la regele Admet din Thessalia si păcjise ciredile de bol ale regelui Laomedon din Troia. Acesta tradiţiune o aflăm şi în literatura poporală română, într'un cântec epic bëtrânesc *), el figurează ca cioban séû păstoria *de* ol. în acesta poemă, ne spune densul, că In urma resmiriţilor, ce se Întem-plase în acesta ţeră, a rernas fără părinţi, ast-fel, că a trebuit se se facă cioban, în acesta calitate, densul a servit 9 ani la trei stăpâni; el este frate cu Tipocraiû (Typhon din trădiţiunile grecescî)şi amêndoïsunt fii «Domnului Mihnea Vodă», înţelege: Manea-Vodă (Novac cel bëtrân, Saturn). Ca semn al descendenţei sale din familia domnescă, el avea scris pe spate un lucéfér şi alţi doi pe umeri*).

In colindele poporale române, resturi ale unor imne vechi religiose, Apollo este celebrat ca divinitate a sôrelul şi a luminel, ca «Bunul D d eu, cel mititel şi înfâşeţel» [3]), numit Bonus deus puer în inscripţiunile Daciei şi este invocat sub numele de: «L'eer, Leer şi-a nost Dornn»[4]), «Ler Domn, Domn de al nostru» »), şi «Leru-I, Domne, tinerel» [6]).

Curţile, în cari se află densul, sunt domnesc!, d'albe împărătesei, înalte împerăţil.

în aceste colinde, cuvêntul Leer séû Ler este numai un epitet archaic al lui Apollo. Forma cea vechia a cuvêntuluï era în limba latină Liber, cu înţelesul de «prunc» seu «copil mic» (parvulus).

După cum ne spune Cicero, Apollo maî era numit şi Liber în ţinuturile grecescî, adecă în părţile de resărit ale Europei '). Romaniî însă î-l confundară cu «Liber pater», un nume, pe care denşil î-l atribuiau lui Bacchus.

Sub numele de Liber, figurează Apollo şi pe o inscripţiune romană din Dacia») Sora lui Apollo, Diana, încă este numită Libera «).

O TocUescu, Mater, folk!, p. 1236:

D'aveam d'un tată bëtrân, D'aveam şi d'un frăţior,
î-l chiema D o m n Mihnea-VodS; îl eh ierna Domn Tipocraiû.

Ca fiû al luï Saturn, ne apare Apollo ţi în Analele feniciene. (Fragra. Hist. gr. III. 568. 2. -Cf. Diodor. I. 13).

') Pil D ii 1. XXII, 2: maresque etiam apud Dacos et Sarmatos corpora sua tnecribunt.

') Teodorescu, Poesil pop. — Sbiera, Colinde. — Colecţiunea ntfstră inedită.

[4]) Colindă din com. Ciubanca (Transilvania).

') Colinda din j. Vlaşca (Col. ntfstră). - «) Daul, Colindî, p. 44.

') Cicero, Verr. IV. 5: Quid? ex aède Liberi simulacrum Aristaei non tuo im-Peno palam ablatum est?... Aristaeus, qui, ut Graeci feront, Liberi filius.

*) C. I. L. vol. III. nr. 1680.

*| r

Frigienii̇, după cum ne spune Macrobiu, celebrau la începutul primăverii, f n diua a 8-a a calendelor Iul Aprile, o serbătdre solară, sub numele de Hi l ar i a[1]). Pe o inscripţiune romană de la Naissus, din Mesia de sus, Diana figureză sub numele de Hilara. O fică a iuî Apollo are în Carmi-nele cyprice numele de Hilaira [2]). Se pare ast-fel, că aceste numirif, de «Hi-laria», «Hilara» şi «Hilaira», sunt numaï simple forme literare ale unor in-vocaţiunî poporale, ce se adresau divinităţilor lumineT, după cum în colindele române, Apollo («Liber» seu «Ler Domnul») este invocat şi sub formele de: «Haï Leru-mï Domne», «Aler oiu Domne» şi «Eler Domne» [8]).

6. *Alţi regi din dinastia divină.* I. Yulcnn ("Htpaiatoc, Opus).

în vechile tradiţiunî egiptene şi feniciene se mal face amintire şi de alţi regi din dinastia divină, a căror ordine cronologică nu se p<5te fixa, însă ale căror nume maî resună si astă-dî în cântecele epice române.

După Manetho, cel de ântâiu rege, care a domnit peste valea Nilului, anterior chiar lui Mon t u séù Uranos, a fost Vulcan [4]), considerat de Egipteni ca deu al focului, al sorelul şi al lumineî.

Patria lui Vulcan a fost, după Homer, lângă Oceanos potamos, acolo unde se născuse tofl deil. Un fiu al lui Vulcan se numise Ardalus [6]), termin eponim, ce ne indică, că Ardeiul, seu Transilvania de astă-dî, a fost patria originară a lui Vulcan şi a fiului şeii.

Acest Ardalus, după cum ne spun tradiţiunile grecesc!, inventase fluera (aôX&v), instrumentul cel mal vechiu de musică al poporelor de ginte latină, ale cărui sunete dulci şi melodiose resună departe ").

') Macrobll Sat. I. 21: celebratur laetitiae exordium a. d. octavum Kalendas Aprilis: quern diem H ii ar ia appellant, quo primum tempore sol diem longiorem nocte pro-tendit. — Cf. Vopisc. Aur. c. 1. —') C. I. L. v. III nr. 1680. — Cypria Carmina. 7.

') Colecţiunea nostră inedită. — Gantemlr, Hronicul, ed. 1901, p. 217: ni-au povestit un voinic, Preda Stambol, Român, din ţera Muntenescâ. .. precum în ţera Romaneses, aprôpe de Dunăre, pe malul Oltului se se fie vexând nisce temelii ca de Cetate, cărora ţeraniî de pre acolo... din bëtrâniî lor apucând le (Jic curţile lui Ler îm-përat, precum şi în colindele anului nou, şi astă-dî au luat de pomenesc Ler Aler Domnul. — O tradiţiune poporală din comuna

Ciôra-Doicescï (Brăila): se cjice, că Ler a fost un împërat, de la care au început colindele.

<) Manethonls Fragmenta (in Fragm. Hist. gr. n. 527).

[6]) **Pansantae** Gr. Descr II. 31. 3.

») Aceeaşi tradiţiune şi în colindele religiose române, cu deosebire, că «fluera de aur,

La Greci'), Vulcan era numit Hephaistos, ér la Egipteni Opas[1]); un nume ce aparţine limbe! poporale pelasge din părţile de nord aie Istruluï.

Grecii, după cum scrie Herodot, onorau serbătoiea lui Vulcan cu o ceremonia caracteristică. Ceî ce luau parte la acesta festivitate alergau pe strade cu lămpile aprinse [2]).

In anticitate, Vulcan era venerat nu numaï ça deù al faurilor, dar tot-o-dată şi ca deù al flăcării, ca flamma lucens.

Sërbatôrea luï Vulcan la Grecî, numită Xa^JiaStjipopfa, era aşa dar o sër-bătore a lămpilor.

în limba poporală de peste Carpaţî, lampa tradiţională a ţeranulul român, se numesce opaiţiu şi hopaiţiu, de la «hopaiă» seu «văpaia» [8]), lat. flamma.

Greciî şi Egiptenii împrumutase aşa dar serbătorea hopaiţelor (AajtTtaSrj-œopfa) de la triburile pastorale ale Pelasgilor şi eî aplicară divinităţii numele caracteristic al serbătoril poporale Htpaiotoc, dor. "Acpaiatoc *), în limba egip-tenă Opas.

în tradiţiunile istorice ale Germanilor, Vulcan figureză sub numele de Wielant, Wêland şi Valland[6]) şi este nepot al regeluî Vilkinus.

Wielant, după cum spun poemele medievale, a fost un duce din Hûna-land, din ţera Hunilor lui Attila. Esilat din patria sa de către doi urieşl, cart i ocupase ţera, şi apoi ajungând în miseriă, el s'a dus la pitici, unde a învețat arta făurarii şi a devenit în urmă cel mal renumit faur de aur. După tradiţiunile germane, el lucra în Kallova séù Bal l ova din muntele Caucas (Goikelsas, Gloggensachsen) şi sculpta cu multă măiestria pahare de bëut «in urbe Sigeni» [6]).

o Rieuse faurul cel renumit tn lucrarea aurului (Vulcan) *şl* pe Care densul o dăruise fratelui sëù. (Frâncu, Moţii, p. 118).

') Cicero, Nat. Deor. III 22: secundus (Vulcanus). .Opas, ut Aegyptii appellant, quern custodem esse Aegypti volunt.

') Herodotl lib. VIII. 98.

') Cf. Tocilescu, Mater, folkl. p. 1576, 1602.

[4]) C. I. Gr. nr. 1179.

') Aid Vulcan este confundat cu Va lens, tatăl lui Mercuriu (Cicero, N. D. III. 22): Mercurius unus Caelo patre, Die matre natus... alter Valent is, et Phoronidis fi-Nus, is qui sub terris habetur.

') Grimm, Die d. Heldensage (Gôttingen, 1829), p. 29. Die Vilk. S. erzahlt, dass er in semer Jugend... von den iwei Zwergen in die Lehre genommen, der kunstreichste Schmied geworden sey. - Ibid. 196: «Wielant - war auch ein schmid in dem berg zu 8'oggensachsen womit wohl der Koukesas gemeint ist. — Cf. ibid. p. 210.288.341.

Caucasul din legendele germane este Caucasul de la Istru. Sub numele de «Kallova» a esistat până în seculele trecute un sat în munfiî Bănatului[1]), ér «urbs Sigeni» este fôra îndoielă «Sibiul» [s])

Aceeaşi tradiţiune o aflăm şi la Homer: că Vulcan, alungat de Joe din Olymp (înţelege din Olympul de pe muntele Atlas), a lucrat 9 ani într'o pescere de la Oceanos potamos (Istru), în jurul căreia, fluviul cel imens curgea murmurând şi spumegând *).

Tradiţiunea poemelor germane, că Vulcan umblase prin fera piticilor este vechia.

Herodot *) scrie, că în templul ce-1 magnific al lui Vulcan din oraşul Memphis în Egipet, simulacrul acestui deu era înfăţişat sub figura unul rcchaixoç, pigmeu[B]).

în cântecele epice române, acelaşi Vulcan, pe care Egiptenii î-1 venerau ca pe un vechiu rege şi apărătoriu al lor (custodem Aegypti), ne apare numai ca un simplu Căpitan.

') **Pesty,** A. Szôr. Bans. II. 101.

*) Fauri! din Sibiu (Sighiu, Sibiniu, în doc. Scibinium) au fost o-dată renumiţi ca maeştrii în lucrarea ferului, într'o colindă agrară din Moldova aflăm următorele versuri: Şi-a găsit un băetăn | din têrgu Sibiului, | din n emul capcânulul, | ţipă feru 'n mâna Iul. (Rev. crit.-lit. IV. 224).

***) Ilomeii** II. XVIII v. 402. — într'o poemă epică română (T e o dor es c u, p. 651): Jos în vale la cişmea, und' s'aude Dunărea, la cisméua lui Bălan şedea muma lui V el c an.

<) Herodotl l. III. 37.

») Existenţa unet rase pigmeice tn timpurile preistorice, este astă-<JÎafară de orice îndoielă, în regiunile Africeî centrale, seu in părţile de sud-vest ale Nilului s'au descoperit, în timpurile din urmă, resturile unei vechi populaţiunl de pitici. Caracterele antropologice ale unei rase de pigmeï, s'aû constatat şi în Francia de sud, în munţii Elveţiei şi pe teritoriul Rusiei europene de lângă Marea negră. Se presupune că in timpurile preistorice emigrase din Africa către părţile de sud ale Europei un nurner însemnat de pigmei (Corresp.-Blatt d. deutsch. Gesellsch. f. Anthropologie, 1894, p. 144). într'o doină poporală de la Vaşcău, se face amintire de acesta invasiune a piticilor africani (Nicolae, dragul mieù, | vin piticii tot mereu, | . . . că piticu-I nern de câne), în legendele germane, piticii figureză ca măiestrii în arta făurărieî (Griram, D. M. 416). După tradiţiu-nile poporale dfh Bănat, minele părăsite de acolo au fost lucrate în timpurile vechi de pitici. O colonia de pitici se aflase în timpurile homerice spre sud de gurile Dunării, lângă Marea negră. PHnll 1. IV. 18. 6: Totum eum tractum (ubi Ister aranis immergitur) Scythae Aroteres cognominati tenuere. Eornm oppida: Aphrodisias... Gerania, ubi Pygmaeorum gens fuisse proditur: Cattuzos Barbari vocant. (Cf.

Horn. H. III. 6).

Despre densul, se esprimă ast-fel soţiî sëï de luptă din ţerile meridionale, carî venise se-1 caute la Dunărea de jos:

Am avut de Căpitan
pe vitézul de Vêlcan,
puişor de ortoman,
om de trebă şi chipos,
copt la minte, copt la os,
cu mustaţa'n barbarie,
cum stă bine la voinic,
cu chica împletită 'n c6dă,
cu barba, ce 'n brêû o înodă...
El nu scie ce e frica,
habar n'are de nimica,
că-I voinic, vitéz de frunte,
nalt ca bradul de la munte...
dar de când s'a hainit
şi de când ne-a oropsit,
mal de tot am calicit...
Partea luî de nouă anî,
parte 'n vite, parte 'n banî,
am mâncat'o de săraci,
am plătit'o de haracî [1]).

II. Mizratm (Ittesrem, Mlsor, Misir)»

Un alt rege, care a domnit peste valea Nilului, a fost după fântânile egiptene si ebree Mizraim [8]), numit şi Mestraim *) seu Mestraimus [4]) Mestrem [D]), Mesrem °), în limba asiriană Misir, în analele feniciene Misor '), şi unde el figurezâ ca tată al luï Taaut séû Hermès, ér pe fratele seu 1-1 chiema Sydekk (Judec).

După numele seu, Egipetul se numia în limba ebreă Mestrem[8]) şi Me-strc[9]), un cuvent, care nu e nicî de origine egiptenă, nicî ebfeă [10]).

în ce privesce cronologia sa, se spune, că el domnise peste Egipet înainte de Hermes [n]).

') Teodorescu, Poesiï pop. p. 550. — Un rësunet despre pribegirea luî Vulcan prin pustietăţile Africel se pare, că ne-a rëmas în următorele versuri:

n'am dat ochii cu V ele an,
de-I maî bine de un an;
nu seim dusu-s'a 'n pustia,
ori e dus în haiducia.

Ibid. p. 541.

') Genesa, cap. io.

") Syncellus, p. 53.—Alex. Polyhistor fragm. *3.*

[4]) Flatll losèphl Ant. I. 6. 2.

[6]) loan n. Antiochenl Chron. fr. 1. 21 (in Fragm. Hist. gr. IV. 539. 21.

[1!]) Anonyml Chronologica, p. 21.

') Philo Byblius, fragm. 2, 8.

") loanD. Antiocheni fragm. 1. 21.

") HaTll Josephi AJit I. 6. 2.

'") Brnggch'Bey, Hist. d'Egypte, 2-e éd. (Leipzig, 1875) p. 11: Malgré tous les efforts qu on a fait pour expliquer l'origine égyptienne des noms M i z r a j i m (d'où l'arabe M i s r, singulier) chez Ja Hébreux, M u ţ u r... dans les cunéiformes... pour Egypte, aucun savant n'&

réussi jusqu'à présent à en démontrer le prototype égyptien.

") Anonym i Chronologica, p. 21.

în poemele tradiţionale-române, regele Misraim, Misir seu Misor, figureză sub numele de M e zar craiû [1]*)*, Domnul Mizil-craiû séû «Misil-craiû de dincolo de plaiu» [z]).

Aflăm în aceste cântece bëtrânescï nu numaï elemente istorice, dar şi mitologice, ceea ce ne arată, că personalitatea luî Mezăr-Craiu aparţinuse timpurilor vechî eroice.

Mezăr-craiu are doue reşedinţe, una cdincolo de plaiu» (în Transilvania), alta în Ţera românescă. Fetele sale sunt un fel de amazone. Ele se portă voinicesce, î-şl lasă chica deliesce, încalecă pe caî cu arme vitejesc! şi plecă se facă servicii militare.

Faptul, că memoria acestui rege s'a păstrat în cântecele poporale până astă-dl, si că o-dată Egipetul se numise «ţera luî Mizraim», ne arată, că el a fost unul din regii cel iluştri al dinastiei divine.

III. **Neptun** ([lodïiîûv, rioattîfiv).

Neptun, după cum ne spun tradiţiunile grecesc!, domnise la început peste regiunile delà muntele Atlas din ţera Hyperboreilor séù din nordul Istrului de jos.

După detronarea lui Saturn, scrie Plato »), imperiul cel mare al lumii vechi împărţindu-se, Neptun căpetase prin sorte teritoriul numit Atlantis (de la muntele Atlas în ţera Hyperboreilor), care, din punct de vedere geografic, cuprindea ţinuturile din partea meridională a Carpaţilor şi în particular Oltenia de astă-dî.

Neptun avuse în anticitate o îndoită ondre [4]). El era considerat ca stă-pânitoriul şi deul apelor mart (regnator Marum). Despre el se mal spunea, că a domesticit rasa cea nobilă a cailor, că a fost cel de ântâiu, care a introdus modul de călărit şi prinderea cailor la care.

încă din timpurile cele mal vechi, Neptun a fost confundat cu titanul Atlas, atât în ce privesce genealogia, cât şi atribuţiunile sale. Ast-fel ne spune Odyssea lui Homer, că Atlas, care susţinea columnele cele înalte, ce despărţiau ceriul de păment, mal cunoscea şi tote fundurile mării [5]).

Acesta confusiune între personalitatea preistorică a lui Neptun şi a luî Atlas o aflăm si în cântecele epice române, al căror fond tradiţional, este fără îndoielă archaic.

') AlexicI, Texte I. p. *56.* — «) Negoescu, Balade, p. 7. — Tocilescu, Mater, folk!. 126.
128. — Teodorescu, Poesii poporale, p. 686. — ') Platonls Critias (ed. Didot. II, p. 255).

[4]) Homeri Il. XV, 190; XXIII, 307. — Ibid. Hymn. 21. *5.* — «) Homerl Odyss. I. 52.

în aceste cântece epice, Neptun figureză sub numele de Tan is la v şi Stanislav '), după cum avea si la autorii grecesc! epitetul de eôpu-afl-evVÎC [2]), «prea puternic», de sigur o simplă formaţiune literară după numele sëû epic poporal.

în poemele române, — întocma ca în Odyssea M Homer — acest Stanislav represintă figura titanului Atlas; el are însă tot-o-dată si caracterele tradiţionale ale Im Neptun, ca stăpânitoriu al apelor mari.

Stanislav este măiestrul cel mare în arta de înnotat şi de vêslat.

El î-sî petrece vieţa sa pe luciul Dunării. El se hodihnesce şi dorme oe Dunăre, în caicul seu, scris cu slove de argint şi priponit cu un lănţuş de argint. Despre el ne spun poemele românescî: că «Dunărea l'a crescut şi lat în spate l'a făcut», că «Dunărea M cundsce, ea pe densul, el pe ea; el înnotă ca un pesce, Dunărea în piciore o trece şi se luptă în ea cât dece». Prins şi legat de inimicii sëT cu o petră de môrà la gât, şi aruncat apoî în Dunăre, unde apa era mal adâncă şi de unde se maî vedea numaî ca o «mare lată», el derme treï dile pe fundul Dunării, legat cu petra după cap, ér după treï dile desceptându-se se ridică şi înndtă pe suprafaţa apeï alte treï dile, tot cu petra după cap.

Acesta legendă era cunoscută şi anticităfiî. Cicero în tractatul seu despre natura divinităţilor, ne spune, că numele luî Neptun derivă de la n an do, «înnotând» [s]). Aceeaşi espresiune cu aceeaşi formă gramaticală, o aflăm şt în cântecele epice române: «Stanislav înnotând» *).

Neptun, cel maî vestit «înnotătoriu» al lumiï vechï, maî era tot-o-dată celebrat şi ca măiestrul cel mare în arta de vêslat.

Sophocle i adreseză următorele versurî: Tu, cu manile tale, al mânat corăbiile cu vêsle, cu atâta putere, în cât le făceai să salte pe suprafaţa apeï [B]).

Aceleaşi versurt le aflăm şi într'o poemă epică română. Stanislav dice către unul din prietinii sëï;

adă vesta ta la mine,
se-ţi arăt cum se veslesce
Dunării ce-î trebuesce ____
Şi când vêsla înfigea ....
de treï pasï caic mergea,
la mal iute că-1 ducea,
peste mal că-1 ridica
şi caicul când sălta,
Stanislav se rësturna,
lung pe erbă că cădea [6]).

La Grecî, Neptun maî avea şi epitetul de rcerparoc, «cel cu petra», ort

') Revista « Ţară nouă» , An. II. p. 366. — C&tană, Balade pop. p. 22. - Teodorescn, oesil pop. p. 688. — Colecţiunea ndstră inedită. - ») Odyss. XIII. 140.) Cicero, N. D. II. 26: ut Portunus a portu, sic Neptunus a nando. ') Teodorescn, P. p. 569. - «) Soph. Oed. Col. v. 715. - •) Teodorescu, ibid. p. 570.

«cel cu stânca» '). în poemele epice române, «petra» este un atribut caracteristic al luî Stanislav, în amêndouë calităţile sale, atât când el ne înfăţişeză figura cea legendară a titanului Atlas, cât şi în rolul lui Neptun, ca stăpâni-toriù al apelor mari.

Despre Neptun, ca domnitoriu peste ţera cea renumită Atlantis, spuneau tradiţiunile vechï egiptene: că el a fost cel de ântâiu, care a organisât acest teritoriu din punct de vedere politic, militar şi religios; că densul împărţise acesta ţeră în dece districte, fiind-că avuse dece fii; pe fiul seu mal mare, Atlas, î-1 făcuse rege peste ţera întregă, ér pe ceilalţi fii i numise archonţî séù căpitani districtuali; că Neptun dase legi acestei teri, cari au fost gravate pe o columnă de aramă galbenă, aşedată în templul seu. Sub domnia regilor din familia lui Neptun, ţera numită Atlantis a ajuns, în curs de maî multe secule, la o stare mfloritore de prosperitate economică si de putere politică *).

După o notiţă geografică, ce o aflăm la Pliniu, teritoriul, care la Plato este numit Atlantis, purtase la început numele de Aetheria [3]), un cuvent pelasg, alterat în literatura grecescă, însă sinonim cu «Terra» seu Fata, la Apolloniu Rhodiu dieipea yafav *).

Domnia politică a luî Neptun se estinsese şi în afară de frontierele teritoriului Atlantis. La Eschyl, el este numit TcovxouiScov <ïvaÇ, la Homer TceVTioj, stăpânitoriu al Pontului (euxin).

Familia Stanislav domnise o-dată peste părţile de resărit ale Ţerel românescl.

în monumentele istorice ale Vaticanului se amintesce la a. 1247 Sze-neslaus Woiauoda Olatorum [6]), stăpânind Ţera românescă de dincôce de Olt, vecină cu teritoriul drdelor cumane de lângă Marea negră.

Numele de «Stanislav», on «Szeneslaus», este patronimic şi aparţine timpurilor primitive. Homer, în lliada sa, amintesce de un Troian cu numele Ste-nelaus, pe care-1 ucide Patroclu, lovindu-1 cu o petră în cap [6]). Se pare, că Homer împrumutase atât numele, cât şi idea, din o poemă poporală despre Stanislav, «cel cu petra după cap».

») **Preller,** Gr. Myth. I (1854) p. 356. 363.
») **Platonis** Critias, ed. Didot, voi. II, p.
255 seqq.
>) Plinii 1. IV. 25. *5:* Universa vero gens Aetheria appellata est, deinde At l an t i a. [4]) **Âpollonii Rh.** Argon. II. 375.
') Thelner, Monuraentahist. Hung. 1.1 p. 208—211, a. 1247: a fluvio Olth et Alpibus Ultra-silvanis totam Cumaniam.... excepta terra

Szeneslaî Woiauode Olatorum. •) **Homer.** II. XVI. 685.

Despre Neptun maï spuneau tradiţiunile vechî, că el a fost cel de ântâîu, care a fabricat şi a pus frênele în capul cailor; că el a introdus arta de călărit si prinderea cailor la care '). în memoria acestei glorie, lui Neptun i erau consecraţî caiî şi el avea epitetul de fremoc, equester, călăreţul.

Cel maï renumiţi caï aï luï Neptun au fost după poeţii grecesc!: Pegasus, «calul cu aripï», despre care se spunea, că purta fulgerele lui Joe [2]), Xanthus şi Balius, «caif cel nemuritori», cari «sburaû ça vêntul», de carî se folosise Achille în rësboiul de la Troia.

Pegasus, scrie Hesiod, a fost născut lângă isvdrele rîulul Oceanos [s]) séû Istru cari ÎD timpurile vechî se credeau a fi din sus de cataracte. El mal era numit şi «Scythius» *), adecă din Scyţia.

Pegasus ne apare figurat şt pe monetele naţionale ale IJacieî: pe una, cu ci mă ridicată în sus în forma unei aripe, ér pe alta, avênd de asupra sa o liniă lungă serpentină simbolisând fulgerele ceriului [8]). Numele de «Pegasos» nu derivă de la substantivul grecesc mj-p^, «isvor», cum a cercat Hesiod se ne esplice etimologia acestui cuvent, ci noi avem aici un termin vechiû pelasg, ce corespunde la forma românescă din Moldova pag (bălţat), în documentele istorice ale Ungariei peg'), în Transilvania p e iu (de co-loYe palidă, gălbuia), un termin ce se aplică cu deosebire la cal [7]).

Caii ceî magnifici din timpurile troiane, Xanthus şi Balius (Galben şi Bălan), din cari unul scia se vorbescă, au fost născuţi, cum scrie Homer, pe câmpiile de lângă Oceanos potamos [8]). Eï au fost domesticiţi de Neptun, care i-a dăruit regelui Peleu.

în cântecele poporale române, Neptun, ca cel de ântâiù domo-litoriù al calului crescut în libertate, figureză sub numele de <Moş Stan din Bărăgan» [e]). Acest «Moş Stan» este identic cu Stanislav, care represénta în cântecele epice române figura cea legendară a luï Neptun, ca stăpânitoriu al apelor mari.

[1]) Sophoclls Oed. Col. v. 711. — Homed II. XXIII. 307. — Ibid. Hymn. XXI. 4. — Pansanlae lib. VII. 21. 8. — ') Hesiodi Theog. -v. 284. - ') Heslodi Theog. v. 281.

[4]) Dupuls, Orig. d. tous 1. cultes, VI. 481. — Serving, Virg. Georg. I. 13.

") Archly d. Ver. f. siebcnb. Lnkde. XIII. Taf. XIV. 4. — Froehner, La Colonne Tra-jane, p. VIII.

') Fejér, Cod. dipl. IX. 6. 133. 1364: equus coloris peg.

') Hasdeii, Erym. M. III, 3082. —Lesicon (Buda, 1825). — Lanrlann şi Massimu, Glos.

') Homeri FI. XVI. 149. — La Macedo-românî: baliu, cal cu o steluţă albă în frunte (Hasdeu, Etym. m. III. p. 2937).— Apollodori Bibi. II. 13. 5. 5.

') Teodorescu, Poesiî pop. 688. — Cătană, Balade p. 22.-Rev. Ţara nouă. An. II. P- 366. — Toclloscu, Mater, folk!, p. 124. 1250.

Cât ţinea sëptëmâna, sëptëmâna şi luna, Moş Stan, după cum ne spun poemele române, împletia numai la arcane, ca să prindă caii cel minunaţi, ce veniaù se se adape la o fântâna de pe câmpia cea pustia a Bărăganului, ér după ce-I prindea şi-I domolia, le punea frêne în cap, i lega cu arcanele, punea şeua pe unul din el, încăleca, i repedia la fuga şi apoi î-ml sălta şi î-mî sbura peste pustiul cel întins şi misterios al Bărăganului.

Tradiţiunea despre caii cel divini al lui Neptun, numiţi Pegasus, Xanthus, şi Balius (Pag, Galben şi Bălan), o aflăm şi în poemele poporale române. Eî sunt: «cal tretiorî (de câte 3 ani), de colore galbiorï, cu dungi negre pe spinare, pintenogî de trei pic.idre, cu steluţï de câte-o nare, unde-I vede moş Stan more».

Unde le vedî umbletul,
Ţi se perde cumpëtul
Şi ţi-al da şi sufletul [1]).

Aceşti cârlani fugeau peste câmp «ca gândul>, ér când svăpliau din pi-cidre: «apele se turbura, lived! verdi se încurca, munţii se cutremura» *). Mama lor, Şarga (de colore galbenă închisa) era: «fruntea cailor, idoma nălucilor». La Homer, ea este numită Podarge, adecă «iute de piciôre», ér la poetul Quintus Sta, divină [8]). Aceşti «tretiorî galbiorï» au fost prinşi cu arcanul pe câmpia Bărăganului, la o fântână numită puţul lui «Cioropină», după cum se spunea despre Pegasus, că a fost prins la fântână, numită «Pirină» *). în fond aceeaşi numire topică, însă sub altă formă.

După legendele grecesc!, Neptun şi Medusa au fost părinţii calului cu arip! Pegasus [D]). în poemele române însă, Mătuşa este mama Iu! Sta-nislav, a marelui măiestru în arta de notat şi de veslat, adecă a lui Neptun din timpurile preistorice ').

După cum vedem, tradiţiunile grecesc! despre Neptun au fost împrumutate din nordul Dunării de jos; însă, autorii grecesci au esagerat şi au prefăcut în fabule ideile cele frumose poetice ale cântecelor poporale vechi, ca se descepte şi mal mult curiositatea şi plăcerea cetitorilor. Una din aceste fabule este, că Neptun lovind pămentul cu tridentul, a făcut se esă din pâment cel de ântâiu cal sburdalnic [7]). Aici, poeţii grecesc! au alterat cu

>) **Hasdeu,** Etym. magn. III. 2481. — Rev. Ţara nouă, An. II. 749.
•) **Tocllescu,** Mater, folk. p. 124.
') **Quintng,** Post horo. III. 750.
«) **Euripid.** El. **475. — Pindar.** Ol. XIII. 90.

') Oîidil Metam. IV. 797. — **Apollod.** Bibi. II. 4. 2. 12.
•) Rev. «Ţara noua. An. II., p. 366. — Variantă din c. Mănescî (Colecf. nostră).
') Vlrgrilil Georg. I. 13.

totul înţelesul adevërat al unor versuri[1] poporale. Forma primitivă a acesteï ideî o mai aflăm şi astă-dî în cântecele epice române. Nu calul, ci furca fântânei, de care erau legate arcanele, a eşit din păment[1]).

Un aşa numit 2/cccav figureză şi în lista regilor păstori[2]), carî au domnit în timpurile vechi peste Egipet şi carî erau identici cu regii dinastiei divine, ce începe cu Montu seu Uran.

Onor! imperiale i se atribue lui Moş Stan şi în poemele epice române. El a fost înmormântat în «gradina împerătescă» din Moldova '), un loc de repaus şi de fericire eternă, ce corespunde la «gradinele vieţii de veci» din tradiţiunile pelasge, grecescl şi egiptene, cari la început au fost privilegiul esclusiv al unui numër mic de regi, de eroi şi omeni nobili.

în literatura grecescă, Neptun este numit Ïïoaec5ô&v şi IToCTeiSâv *); însă etimologia acestui nume a rernas până astă-dl obscură.

în limba rusescă de astă-dî, cuvêntul posaditi, însemneză ca face pe cine-va se încalece» (faire monter quelqu'un à cheval), ér sub cuvêntul posadka se înţelege ţinuta, orî şederea unuï călăreţ pe cal (tenue, assiette d'un chevalier à cheval). Amêndouë [B]) aceste cuvinte însă nu au de a face nimic cu verbul posaditi, «a planta» (planter), fiind-că nu derivă din aceeaşi rădăcină.

în forma sa primitivă, cuvêntul ITocieiScôv, ori IloaetSctv, se vede a fi compus din fnTtoc, «cal» şi din ISofiat, şed (e£o£, scaun), după cum la Pindar, Diana are epitetul de foraoséa, equorum agitatrix [6]). ïïoaetSfiv are ast-fel înţelesul de «equo sedens» séû «equo insidens», cel ce séde pe cal seu călăreţul, după cum acesta se confirmă si prin epitetele de *famoç si* equester; aceeaşî numire, însă sub altă formă.

IV. Dardan (Dercunos, DraganesJ.

Un alt rege, care domnise în nordul Dunării de jos a fost Dardan, nepot al regelui A11 a s din téra Hyperboreilor séû delà munţii Riphel (Carpaţî).

După Diodor Şicul, Dardan a fost un rege al Scyfilor (păstori) şi el î-şî părăsise ţera, fiind-că Joe ucisese pe un frate al seu [7]).

') Teodorescu, Poesil pop. p. 689: când din cap se scutura, furca din pâment eşia.
') Manethonig Fragmenta, în Fragm. hist. Gr. II. 567—568.

») Teodorescu, Poesiî pop. p. 692. — ') C. I. Gr. nr. 1335. 2254.
') Makaroff, Diet, russe-français (1900), p. 679.
') Pindar! Olymp. Ill, 27; Isthm. IV. 35.
') Dlodori Sic. IV, 43: Aapîdvou too Ïxu8<l.v paoiXetot. — ApoUod. Bibl. III. 12. 1.

Emigrând din Scyţia în insula Samothrace, ér de aci trecând în Asia mică, Dardan a întemeiat lângă ţermuriî Hellespontuluî oraşul Dardanum seu Dar dani a, numit maï târdiù Troia, şi a devenit ast-fel primul părinte şi fundatoriù al dinastieî troiane [J]). Pe sora-sa o chemase 'Apfiovfa *), adecă Armâna, Ari mana (din ţera Arimilor).

Dardan în tradiţiunile grecescï, maï figureză şi sub numele D e r c u -nus»), ér la poetul Avienus, el este numit Draganes, unde se spune tot o-dată, că descendenţii sëï se aflau stabiliţi în ţerile cele frigurdse ale nordului *).

Acest Dardanus, Dercunus, ori Draganes,, nepot al titanului Atlas, este numit în poemele tradiţionale române «Drăgan din Bărăgan, nepotul lui Moş Stan» [B]), al aceluiaşi Stan, care, după cum am vëdut mal sus, re-présenta în cântecele epice române pe Atlas, şi pe Neptun.

Drăgan din poemele poporale române, întocma ca şi moşul sëù Stan, se ocupă numai cu împletirea arcanelor şi prinderea cailor liberi, ce retăciau pe câmpia Bărăganului •).

Aceeaşi vieţă postorală o aveau la început şi descendenţii lui Dardan 'de pe ţermuriî Hellespontuluî. Homer ne spune, că fiul lui Dardan, Erichthoniu, avea 3000 epe, ce păsceau pe câmpiile cele palustre de lângă Hellespont, din cari 12 epe erau din rasa cea nobilă Bopéaç (de méda-nôpte); ele săltau peste spicele semenăturilor fără se le atingă şi treceau în cursul lor cel repede peste valurile înfuriate ale mării celei vaste [7]).

Ast-fel, după tradiţiunile istorice, vechil locuitori al oraşului Dardan din Asia mică, se v£d a fi fost numai o simplă colonia a Scyţilor păstori, a crescătorilor de cal de lângă Istrul de jos.

») Yirg. Aen. VIII. 134: Dardanus, Iliacae primus paterurbis et auctor, | Electra... Atlantide cretus.

») Arianul Nicomed. fr. 65.-DIod. Sic. IV, 75; V, 48. — «) Apollod. Bibi. lib. II. 5.10.9.

«) Arieni Ora mar. v. 196—198: pernix Ligus | Draganumque proles sub nivoso maxime septentrione collocaverant larem.

ˢ) Teodorescn, P. p. 688.—Rev. Ţara nouă, An. II. p. 749.— Tocilescn, Mater. 1271.

Ér O r aga n din Bărăgan, Nepoţelul luî moş Stan ...

«) Rev. Ţara nouă. An. II. p. 749:

El la puţ că mi-şî venia... Arcanele că 'ntindea Şi pe furcă-rai t'ăşura.

') Homer. II. XX. 215. — Cf. ibid. II. XIV. 307. Idea împrumutată din cântecele poporale ale Pelasgilor de la Istru. N ego e seu, Balade, p.

Murgul pasul că l'a dat. Feste Dunăre

21:

Murgule, voinicule,
Haide 'n pas cu mult mal tare,
S6 trec Dunărea ăst' mare.

Troianiï, descendenţii lui Dardan, au de asemenea la Homer epitetul de , equum-domitores ').

V. Danaus (Armais).

în istoria timpurilor pelasge se face adese-orï amintire de un rege vechiû, ,. farnjlia Arimilor, numit Danaus, al câruï nume adevĕrat, după cum ne spune istoricul ebreû Flaviu Joseph, a fost Armais !).

Danaus este un fiû al lui Belus, care în cântecele epice române e numit

Balaban.

Despre acest Danaus se spunea, că el domnise în Libya şi avuse 50 de fete din mai multe soţiî. Una din soţiile sale era numită Atlantia '), adecă din regatul M Atlas.

Persecutat de fratele sĕù Aegyptus, pentru neînţelegerile ce le avuse în privinţa drepturilor de domnia, Danaus fuge cu fetele sale către părţile de nord ale imperiului El vine în ţera numită Argos, peste care domnia Pe-lasg, şi cere de la acesta protecţiune şi un loc pentru descălecare, spunêndu-ï că după origine, densul încă este tot din némul locuitorilor din Argos *). în urmă, Danaus ajunge Domn peste ţera acesta.

Sub numele de Argos, autorii grecescï înţelegeau de regulă provincia Argolis din Pelopones. A esistat însă un Argos şi în Scyfia şi un alt Argos pe teritoriul Pheacilor, cari locuiau în apropiere de Cyclopï5), orï cu alte cuvinte în nordul Thraciel.

«Argos», în limba grecescă, însemnézà «câmpia», «şes de arătură» şi «teritoriu locuit de o populaţiune agricolă».

Din punct de vedere istoric, Argosul din tradiţiunile despre Danaus este unul şi acelaşi cu teritoriul numit «Gaea» şi «Terra» din nordul Thraciel, lângà Oceanos potamos. Aşa spre esemplu, după Stephan Byzantinul, caii lui Neptun, păsceau în Argos, ér după tradiţiunile homerice şi hesiodice lângă Oceanos potamos din nordul Thracieï. Ţera numită «Argos», în care descăleca Danaus, are la Eschyl numele de A p i a ; la Herodot însă, Apia are acelaşi înţeles cu Tf} séû Terra, teritoriul cel divinisât de la Oceanos potamos.

Istoria epică a lui Danaus se petrece pe pământul Elladel şi în regiunile de la Dunărea de jos,

La Homer, Grecii sunt numiţi adese orî D an ai, după numele lui Dacare domnise peste Ellada.

') Homer. II. IL 230. - ») Flaring loseph. c. Ap. L 15.
') Apollod. Bibi. lib. II. 1. 5. — «) Aeschyll Suppl. v. 12 seqq.

') Steph. Byz. v.

în cântecele epice bulgăresc!, acest Danaus ne apare sub numele de Dan ban, Dan voivodul, Dan voivodul român şi Dan voivodul Valachiel, maî tot-de-una încălecând şi gata se plece[1]). El are maî multe stăpâniri, pe malul mării, pe malul Dunării şi pe munţi. Poemele bulgăresc! mal vorbesc despre fetele sale şi despre fuga sa în Téra romanes că. Ast-fel într'o colindă din fundul Bulgariei se dice: Se gândesce ore voivodul Dan să fugă în Ţera românescă, ori să facă pradă ? Ne-vasta lui este adusă din «ţeră străină», de lângă Marea negră; o alusiune, după cum se vede, la soţia sa numită de autorii grecesc! Atlantia.

Acest Dan figureză în cântecele bulgăresc! mal mult de cât toţi cei-lalţl voivod! români la un loc. Amintirile sale epice sunt legate mal mult de teritoriul de dincolo de Dunăre, de Mesia vechia, unde se vede că domnise la început Tete elementele, ce ni le presintă aceste poeme bulgăresc!, sunt antice, ast-fel, că personalitatea istorică a lui «Dan ban» aparţine unor timpuri forte depărtate.

în istoria Ţerel românesc!, familia Danilor este vechia.

Un Dan-vodă domnise în Oltenia încă înainte de întemeierea statului românesc prin Negru Vodă.

Despre acesta familia scrie Archiepiscopul Strigonulul, Nicolae Olahus următdrele: «încă din timpurile strămoşilor noştri! si până în dilele nostre au fost doue familiiîn ţera acesta (Valachia mare), formate la început din aceeaşi casă, una a Danilor de la Dan Voivodul şi alta a Drăgu-lescilor de la Dragul Voivodul (seu a Basarabilor). Din aceste doue familii se aleg voivodj! legitimi al acestei teri» «). «Cronica nostră cea vechia», scrie Nicolae Olahus în alt loc, «ne spune, că teritoriul Daciei unguresc! a fost o-dată locuit de Dani, însă înspăimentaţ! de venirea Hunilor, el au emigrat cu familiile şi cu omenii lor în ţinuturile maritime de medă-nopte, cari se numesc astă-dî Dania şi Norvegia» [3]).

Tot ce putem culege din acesta tradiţiune istorică este, că familia Dan ar fi domnit în Ţera românescă şi în timpurile Hunilor.

») Şezătoarea (Fălticeni). An. IV. p. 11. 15. — Hasdeu, Etym. magn. Tom. IV. Introducere, p. CLVI.

») Olahns, Hungaria et Atila (Vindob. 1763) p. *55:* In hac provincia (Valachia magna) a maiorum nostrorum temporibus, ad nostram aetatem, duae fuerunt fami-liae, in initio ex eadem domo ortae; altera Dana a Dano Vaivoda, altera a Dragula, D rag ul an a... Ex his legitimi creantur Vaiuodae.

') Olahttg, ibid. p. 12: Tradit vetus nostrum Chronicon, D a ci a e huius Hungaricae re-gionem, olim Dan o s coluisse, hosque metu postea Hunnorum advenientium perculsos, ad ea maritima septentrionis loca, ubi nune Dania est et Norvegia, cum suis migrasse.

încheiam aicï seria celor maï iluştri regi din dinastia divină a imperiului pelasg.

în timpurile preistorice, gintea pelasgă avuse o estensiune vastă geografică. Ea formase tot-o-dată şi o mare unitate politică, un imperiu enorm.

Reşedinţa principală a acestor regi se afla în nordul Dunării de jos, pe pămentul Daciei vechi. Acesta o confirmă tradiţiunile geografice, ce le aflam la Homer şi Hesiod, şi acesta résulta din istoria cea sacră a Egiptenilor, Fenicienilor, Assyrienilor şi Perşilor.

Memoria acestor regi glorioşi trăesce şi astă-dî în tradifiunile poporale ale terilor române de la Dunărea de jos.

în cântecele epice şi religiose ale poporului român se vorbesce despre puterea şi virtutea lor cea mare, despre resbdiele şi faptele lor gloriose, cum şi despre fericirea cea legendară a genului uman în timpurile aceste.

EI sunt onoraţi cu titlul de împeraţl '), de zeï-împëratï »), ficiori de împeraţî; [8]), crai [4]), Domni, viteji şi căpitani [6]). EI se luptă pentru onor! împerătescI[6])şi priită insemneîmperătescî[7]). Cur-

>) Novac cel tênër, ţi tatăl seu lancu, p. 1003:

împărăţia nu ţi-o dau, Ecă, io i-s moş bëtrân Şi eu cu ce o se me ţin.

Marcul răspunde: Im perăţia o fi a

Taică, taica lancule ... Las' se fiu eu impêrat… Ţeligradul se nu-1 las ... Iov î m pë râtul către Marcul Vitdzul (p. 1028): Că io ţie î-ţi voiù da Imperăţia jumătate Şi averea a treia parte.

') A se vede mal sus p. 1012. — ») Familia, An. 1886 p. 236. — Cf. p. 1032. — Ma-•lenescu (Ia Hasdeu, Etym. magn. III. 2261):

Plecat'a, Ddmne, plecat, Un fecior de împărat [4])
Şi de viţă de vitéz. Cel

Tocilescu, Mater, folk. 1067:
Adi e Lunï şi mâne-I Marţi, Poimâne-î têrg de împăraţi,
Dară craiul hal mal mare AdI şi mâne

[5]) lovan Iorgovan (la Alecsandri, Poesiî pop. p. 15) este numit: Căpitan Râm-
îan--Tc o doresc u, Poesiî pop. p. 552: Amavut de cap itan , |Pe vite2ul de Velcan.

') TocIIescn, Mater, folkl. 149. Eroul Corbea:

Poftesc caftan de 'mpărăţie
Şi dugealîc de Domnie.

,. _
) Jeodoreşco, Poesiî pop. p. 532. Acelaşi erou:

Corbea vinovat, c'« poftit şi c'a purtat sabia de împărăţie, cuca împăratului si caftanul Domnului.

ţile lor sunt înalte Impëratescï[1]). Eï cutrieră tetă lumea şi se luptă cu tdte ostile de pe pământ [2]). El sunt numitï Domnï aï pămen-tuluï, Domnï al tuturor şi aï Românilor») şi sunt înmormentaţî în grădina împerătescă delà Dunărea de jos, orî din Moldova [4]). Cântecele, în carï celebréza memoria lor, sunt cântece împëratescï[6]). Demnele şi fetele lor sunt împerătese, domniţe împerătiţe şi fete de Împerat «).

') **Teodorescn,** Poesil pop. p. 30:

Icea Domne 'n ceste curţî,
'n ceste curţî, ceste domnii,
'n ceste 'nalte
împerăţiî. ') Marcul
Vitézul (pag. 1028):

Cu câte oşti sunt pe pământ, Cu tdte, eu
m'am bătut. ») Teodorescu, Poesiï pop. 12:

«Domne», numele-î om
pune, dătător de fapte

Ibid. 81:

Ibid. p. 19: Domn al tuturor | şi-al
Românilor. «) Teodoregcu, Poesiï pop.

şi la Dunăre i
ducea şi în Dunăre-
I spèla, cosciuge că
le făcea Ibid. p.
692:

Er nea Stan din
Persica *(var.* Moş
Stan din Bărăgan) mal
trăia, măre, trăia ...
până de betrân muria

•) Teodorescn, Poesiî
pop. 83: Impërâtésa
d'audia ... şi din
gură mi-î grăia: taci
... nu mai cânta,

Ibid. p. 84.

Şede fata Radului,
Slujnica
împeratuLui,

•) Teodoregcu, Poesil
pop. p. 84: draga mea,
stăpăna mea, înălţată
imperătesă, Domnă
mândră şi alesă.

Ibid. p. 422:

nu suntem lebede
albe, ci trei fete de
'mpërat şi tăicuţa ne-
a mânat,

Icea, Ddmne, colea
Domne, 'n ceste curţî,
ceste domniî, 'n ceste
dalbejmperăţiî.

Fia stăpân cerului
şi Domn al
pământului

şi frumos i îngropa
în grădina
împerătescă.

şi 'n Moldova-1 îngropa
In grădina
împerătescă
vestea "n'lume se
pornescă.

că nu e de sema ta,
cântecul nu-î mojicesc,
ci-i cântec
împărătesc.

Tot.horesce 'mperătesce
şi 'mpletesce brâu şerpesce.
Ibid. p. 82:

Taci Domniţă
'mperătiţă, nu te iau
robă sè-mï fiî, ci te iau
Domnă se fiî.

se misurăm
pămentul,
pămentul cu
umbletul şi ceriul
cu cugetul.

După cum vedem, personalităţile acestor regï-împjëratï sunt istorice, nu simple imaginatiunï. Uran séû Montu, Saturn, Joe, Typhon, Marte etc., au fost dmenï; el au avut o esistenţă muritôre. Faptele lor, după cum le descriu tradiţiunile istorice — dar nu fabulele grecescî — au un caracter real, uman. Avea aşa dar dreptate filosoful Euhemer din Mesena, care întemeiat pe inscripţiunile şi documentele, ce le culesese în regiunile barbarilor, susţinea, că deiï ceï vechi al lumii, Uran, Saturn, Joe etc. au fost omeni superiorï divinisât!, cărora li s'aù atribuit, după morte, cult şi onorî divine pentru binefacerile şi faptele lor cele marî. Tot ast-fel i vorbiaû luï Solon si preotiï din Egipet ').

O cestiune importantă, însă dificilă, ni se presintă acum în ce privesce durata imperiului pelasg.

Ne aflăm aici pe terenul cronologiei preistorice cu diferite sisteme de ani. Datele positive ne lipsesc. Tot ce avem, sunt numai tradiţiunî istorice. Vom cerca ast-fel pe basa acestor tradiţiuni se stabilim aici, cel puţin cu aproximaţiune, durata marelui imperiu pelasg. în acesta privinţă avem doue fântâni cronologice, una egiptenă şi alta romană; acesta din urmă probabil de origine scytică.

După istoria cea sacră a lui Manetho, dinastia divină, care a domnit peste Egipet, a fost compusă din trei serii succesive de regi:
Prima, a fost dinastia deilor (deûv), numiţi şi «cjeil cel mari»; A doua, dinastia semi-deilor (^fu&etov), eşiţî din dinastia I-a; şi A treia, dinastia Manilor seu Moşilor (vexutov), eşiţl din dinastia a H-a *).

Dinastia deilor — înţelege a deilor de pe păment — domnise peste Egipet, după cum scrie Manetho, 13900 ani, ce, după Eusebiu, sunt a se considera ca ani lunari, de câte 30 dile.
Urmeză apoi o alta generaţiune, dinastia a doua séù a semi-deilor, care domnise 5212 ani, pe cari noi, întocma ca Eusebiu, i vom considera tot ca ani lunari, de câte 30 dile. Vom ave ast-fel:
13900 -f- 5212 = 19112 ani primitivi egipteni, cart corespund la 19112 X 30 : 365 = 1567 ani solari usuall şi 31 d.ile. Résulta aşa dar, că dinastia divină a deilor şi a semi-deilor, care domnise peste părţile de sud şi de nord ale lumii vechi, avuse o durată de 1567 ani solari usual! şi 31 djle.

') Plato, Timaeus (Ed. Didot. voi. II, p. 199 seqq). — Cf. Isidor. Orig. VIII. U. 1. ') Manethoais Fragmenta, în Fragra. Hlst. Gr. II, p, 526.

Acesta cifră despre durata imperiului pelasg, se mal confirmă şi prin tra-diţiunea istorică, ce o aflăm în textul istoriei lui Trog Pompetu.

Scyţiî din Europa, după cum scrie Herodot, domnise o-dată peste Asia întregă[1]). Aceştia erau Scyţiî păstori delà Dunărea de jos (Aramaei, Arirni), ceï maî civilisaţî, maî avuţi şi mal rësboinicï, a căror memoria o aflăm şi în tradiţiunile istorice ale Perşilor, Indienilor si Chinesilor *).

Acesta domnia a Scyţilor din Europa peste continentul Asiei, avuse, după Trog Pompeiu, o durată de 1500 ani [8]). Este apr6pe acelaşi numër de ani pe care-1 aflăm şi în cronologia egiptenă.

O altă tradiţiune istorică, ce merită se fie luată în considerafiune, o aflăm la poporul român.

Acesta tracţiune ne spune, că în ţerile de la Carpaţl şi de la Dunărea de jos locuise mal înainte un popor vi t éz şi forte rësboinic, un ném de omeni înalţi, cari venise «despre resărit> şi cari au stăpânit trită lumea. Aceşti omeni, înalţi de statură, au făcut movilele, au introdus plu-gar ia şi credeau, că sunt înşişi Dumnedel adevăraţi. Din némul acestor omeni a fost Novac cel bëtrân. El însă, nu au stat mult timp aici, ci s'aù dus înainte către apusul pămentulul, orî, că au veţuit numai 300 de ani şi Dumnedeu i-a înnecat cu potopul, în legendele şi în tradifiunile române, acesta rasă vigurosă de omeni portă numele de urieşî şi tot-o-dată se mal spune, că ţera acesta se numise în vechime ţera urieşilor[4]).

Aceştia sunt titanii şi giganţii teogoniel grecesc!, în cartea I-a a lui Moise, el sunt «puternicii cel din vechime, omenii cu renume» (hominum po-tentissimi, gigantes, homines ab omni memoria célèbres), ér în poemele epice române sunt numiţi:

Puternicii timpului,
Ca stâlpii pămentulul [6]).

«) **Herodot.** lib. I. 104: *ol* îi Sxôôat rijv 'Aaîfjv rcăaav èj

*) Gibbon, Hist, de la déc. de l'empire rom. I (1335) p. 616—618: Let annalea de la Chine éclairassent l'état et les révolutions des tribus pastorales, qu'on peut toujours distinguer sous la dénomination vague de Scythes ou de Tartares, successivement vas-saux, ennemis et conquérans d'un grand empire... De l'embouchure du Danube à la mer du Japon, la longitude delà Scythie s'étend à peu près à cent dix degrés, qui comprennent dans cette direction plus de dix-sept cents lieues . . . Les trifius pa-storales du Nord avaient fait deux fois la conquête de la Chine.

•) Justlul Hist. Philip, ex Trogo Pompeio, lib. II. 3: (Scythae) Irnperium Asiae ter quaesivere. . . His igitur Asia per mille

quingentos ahnos vectigalis fuit.

«) Comunele Stroescï (Bucovina), BogdănescI (Sucéva), Hudesciï marï. Bivolul mare (Dorohoiû); Timisescl (Némtu);Hoisescï (lasï); Banésa (Covurluiû); Haimanale (Prahova); MichăiescI (Muscel); Popescî (Vâlcea); Sâmburesdt, (Olt). — •) Nefoascn, Balade, p. 26.

Acest ném de ômenï, care stăpânise lumea întregă, după cum ne spune tradiţiunea română, nu au stat maî mult de 300 anï în ţerile Dacieî. E vorba aicî de prima dinastia divină, care, după cum scrie Herodot, a fost compusă din 8 deî, numiţi «deiï ceï marî», între carï figureză Montu (Uran), Saturn (Cronos, Seb) şi Typhon (Seth) »).

Herodot stabilise ca lege cronologică: 3 domniï séù 3 generaţiunl pe fie-care 100 de anï. Dacă aplicăm acum acesta lege pentru domnia celor g del marî, noî vom avea un total de 266 anï şi 8 lunï.

Résulta aşa dar, că durata marelui imperiu pelasg în timpul domnieî dinastiei I şi II divine, a Beilor şi a semi-deilor, *a* fost de 1500—1567 anï, si că în particular, ceï 8 deî mari, din familia titanilor, au domnit numai 266—300 anï.

XLI. — LIMBA PELAS6A.

1. *Limba Felasgilor după tradtţiunile biblice ţi homerice.*

în cele maï vechi timpuri ale migraţiunil triburilor pastorale pelasge, limba naţională a acestui popor era răspândită peste partea cea mal mare a Asieî de apus, a Europeï şi a Africeï de nord.

După detronarea luî Saturn, însă, vechia limbă naţională a Pelasgilor începe a se diferenţia In maî multe dialecte. De o parte, estensiunea cea enormă a populaţiunilor pastorale pelasge, ér de altă parte, amestecul lor cu elemente de alte rase, cu poprire supuse şi tributare, avu de consecinţă formarea maî multor idiome pelasge.

După tradiţiunile religiose ale Ebreilor, a esistat, — până la întemeierea Babilonuluî — numai o singură limbă usuală peste întreg pămentul.

«Şi era peste tot pămentul o singură limbă şi vorbire» — ne spune cartea I a luî Moise. în timpurile aceste, o parte din generaţiu-mle luî Noe plecând spre resărit aflară o câmpie în pămentul Şinar, şi di-seră: haideţi se zidim o cetate şi un turn cu vêrful până la ceriu şi se ne facem nume. Atunci Iova (lehova) se pogorî ca să vadă cetatea şi turnul. «Şi Iova dise: éca un singur popor este şi toţî o limbă aii şi ce începură a face... Veniţi dar se le amestecăm acolo limba lor, ca eî se nu mţelegă

unul limba celuî lalt. Şi ast-fel i împrăsciă pe eï de acolo peste aţa a tot pămentul... că Iova acolo amestecă limba a tot pămentul> [!]).

') Herodot. lib. n. 145.

[1] '"a sacra ex interpretation* Sebastian! Castellionis (Lipsiae, 1778). Gen. c. 11:

Din punct de vedere istoric, lehova din religiunea Ebreilor seu Iova în cele maî bune texte biblice, represintă pe Jupiter séû Io vis al dina-stieî divine, pe Iova séù Iov împăratul din cântecele epice române.

Mestecarea limbelor coincide aşa dar, după tradiţiunea mosaică, cu detronarea luï Saturn, cu risipirea Titanilor şi a Giganţilor şi cu ridicarea elementelor meridionale în contra dominaţiuniî politice a Pelasgilor de nord.

însă date maï positive istorice despre limba cea vechia a Pelasgilor, începem să avem numaî din timpurile luï Homer.

«în oraşul cel mare al luï Priam», ne spune Iliada, «se aflau mulţî, carï venise în ajutoriul Troianilor din diferite ţinuturi depărtate, uniî de o limbă, alţiî de altă limbă» ... [1]*).* «în oştea Troianilor nu era numaî o singură strigare de rësboiû şi un singur gratii, ci limba era mestecată, fiind-că venise luptători chemaţî din multe ţinuturî> *).

Homer maï amintesce în particular de limba a doue popôre pelasge. Locuitorii din Caria, în Asia mică, ne spune densul, vorbiau o limbă barbară (Şappapicpwvoi) [3]), ér Pelasgiï din Lemnos (Sintii) aveau o limbă selbatică, rustică (iYP'aţituVot) *)* adecă tot barbară.

2. *Pel&sgil, după Herodot, vorbiau o limbă barbară.*

Alte notiţe istorice despre limba cea vechia a Pelasgilor le avem la Herodot.

«De ce limbă, s'au folosit Pelasgiï» scrie densul, «eu cu siguranţă nu pot să afirm; dar dacă ne este permis se facem o conclusiune după Pelasgiï, ce maï esistă şi astă-dî in oraşul Crestonia de asupra Tursenilor (în partea orientală a Macedonieî, lângă mare) şi carï locuiau o-dată în regiunea numită astă-dî Thessaliotis . .. de asemenea dacă vom ave în vedere limba Pelasgilor, carï au întemeiat oraşele Placia si Scylace din Hellespont şi carï locuise maî înainte la olaltă cu Athenieniî, atuncî vom putea face conclusiunea, că Pelasgiï s'aû folosit de o limbă barbară. ..în

Quum autem uni versus orbis terrarum eodemsermone atque oratione vteretur... instituerunt urbem aedifkare et turrim quae fastigio caelum attingeret... Ad illam urbem et turrim, quae ab hominura genere construebatur, visendam descendit loua. Sicenim dicebat, en populus vnus, qui eodemsermone cunctus vtitur, haec audet facere... Age iam, descendamus, et ibi

eorum sermonem iţa confundamus ut alii aliorura orationem non intelligant. Itaque eos illinc per omnes terras dissipavit. >) **Homer!** II. II. **803. — ») Homer!** II. IV. **436. — ») Homeri** II. II. 867. — [4]) Odyss. VIII. 294. — «) **Herodot!** lib. I. 57 şi 58. — Cf. ibid. I. 173.

însă némul Hellenilor, aceştia încă de la începuturile lor s'aû dosit tot-de-una de aceeaşi limbă, însă diferită de a némuluï pe-is • pelasgiï însisï eraû un popor de ném barbar» [6]).

Herodot vorbesce aicï după cum vedem, numaï de Pelasgiï, cari locuise -dată pe teritoriul Elladel şi de coloniile acestor Pelasgï, stabilite pe ţer-mriï de nord aï Mării egee.

Résulta aşa dar din notiţele, ce le aflăm la Homer şi la Herodot, că l i m b a arbară, ce o vorbiaù Pelasgil de pe teritoriul ElladeT, era olimbă esternă.

Masa cea mare a natiunïï Barbarilor o formau populaţiunile pelasge din ordul frontierelor grecesc!, cu deosebire însă cele din nordul Istrului de jos

al Mării negre.

Aceeaşi numire etnică şi geografică o adoptase şi Romanii.

în primele timpuri ale imperiului roman se înţelegea sub numele de Bar-aria Barbaricum, Barbaricum solum şi terra Barbarorum iritoriul cel vast Europei din nordul Istrului până la Ocean şi până la

ontierele Asiei.

Traian, scrie Sextus Rufus, a cucerit Dacia, care era situată pe pă-lêntul Barbariei si a prefăcut-o în provincia [1]).

întreg pămontul cel vast al S c y ţ i e I , cuprins între Dunărea de jos si acul meotic, se numia, după Isidor, terra barbarica *).

Părţile de răsărit ale Mesiel sunt numite la Ovidiu barbariae loca

barbara terra '). La Ammian, tdte ţerile din nordul Pannonieî figu-:ză sub numele deBarbarorum terrae, Barbaricum si Barbaria[4]).

3. *Caracterul etnic al limbel barbare - vechi.*

Venim acum la una din cele mal importante cestiunî cu privire la limba elasgilor, şi anume: cari erau caracterele limbel barbare, după ideile celor

Autorii romani au început a face, încă din timpurile lui Cicero, o deo-;bire mal clară între limba barbară şi limba peregrină.

*) Sext. **Bufl** Brev. c. 8: limes inter Romanes et Barbares ab Augusto per eliciam, per Noricum, Pannoniam ac Moesiam, est constitutus. Trajanus Dacos sub Re Decebalo vieil; et Daciam trans Danubium in solo barbarico provinciam fecit.

***) Istdorl** Orig. XIV. 4. 3: Prima pars Europae regio Scythia inferior, quae a eotidis paludibus incipens, inter Danubium et Oceanum septentrionalem usque ad Ger- »niam porrigitur, quae terra generaliter . . . barbarica dicitur.

') OTW. Trist. V, 12, 55; III. 3. 46. — «) Ammiaut lib. XVII. 12.— BBcklng, Notit. Dign. ontra Bononiam in Barbarico. — Ibid. II. 96: contra Acinco in Barbarico.

Espresiunile de: barbare loqui şi peregrïnitas, ne apar în literatura clasică latină ca doue concepţiunt cu totul diferite.

După Quintilian, caracterele modulul de vorbire barbar erau urmă-tdrele: se adăugau la cuvintele latine, orï se lăsau afară, unele litere séû silabe, ort în fine, se schimba o literă cu alta, séù se strămuta din locul seu [1]).

După Isidor din Sevilla, se numia barbarism modul de vorbire al ginţilor barbare, cart nu sciaù se pronunţe cuvintele latine In t6tă întregimea lor. Erau barbarisme cuvintele latine corupte, fie prin literele ce le conţineau, fie prin sunetul cu care se pronunţau *).

Cuvintele numite de autorii romani tbarbare», erau aşa dar cuvinte de origine latină, însă forma lor era maï lungă, orï maï scurtă; une orï literele erau dislocate, orï se pronunţau cu alte sunete.

Peste tot, autoriî romani considerau ca limbă barbară idiomele popula-ţiunilor, de rasă pelasgă, din Africa, Hispania, Gallia, Germania de nord, Rheţia, Dacia, Sarmaţia meridională, Thracia, Macedonia, Mesia şi Illyric, în care se maï cuprindea Pannonia, Noricul şi Vindelicia.

încă în timpurile lui Enniu (239—169 a. C), Hmba naţională a popula-ţiunilor din peninsula iberică era considarată ca o limbă romană coruptă — Hispane non Romane loqui ') — cu tote, că Romanii de abia în timpurile aceste intrară pentru prima oră cu legiunile lor în peninsula pyreneică.

Ca barbari, erau consideraţi şi G al HI*), ér limba lor, «Gallicus sermo», era privită ca o limbă rustică romană [6]).

De asemenea se vorbia în părţile de nord ale Germaniei o limbă barbară latină.

Drus, fiul adoptiv al luî August, ne spune Suetoniu, cutrierase cu legiunile romane aprôpe întregă Germania, şi el nu încetă se urmărescă în con-

') Qulntllianl Inst. I. 5: barbarismum pluribus modis accipimus. Unum, in gen te, quale sit, si quis Afrum vel H is pa n u m Latinae orationi notnen inserat... Tertium est illud vitium barbarism!... ut verbo, cuilibebit, adjiciat litteram syllabamve! vel detrahat; aut aliam pro alia, aut eamdem alio, quatn rectum est, loco ponat.

») Isidorl Orig. I. 31. 1: Appellatur autem barbar i sinus a barbaris gentibus. duna orationis latinae integritatem nescirent, — Ibid. 1.31. 3: Barbarismus autem fit scripto et pronunciatione.

Scripto… si quis in verbo litteram vel syllabam adiiciat, mutet, transmutet vel minuat. Pronunciatione autem fit in temporibus, tonis, aspirationibus etc.

«) Enniu la Charisius, Inst. Gramra. H (Keil, Gr. Lat. I. 200).

*) Justin. 1. XLHL 4.

«) Hferonrml Epist. ad Rusticum: misit (infantem) Romam... ut ubertatem Gal l i ci ...sermonis gravitas Romana condiret.

tinuu pe Germani până în momentul, când i eşi înainte o femeia barbară, care vorbindu-Î în limba latină î-1 dojeni să nu îndrăsnescă a merge mai departe *).

Sarmaţiî formau unul din popdrele cele marî «barbare».

Mesieniî erau numiţi «Barbari Barbarorum».

B ess ii, pe cari Florus i numesce «Thracum maximus populus>, aveau aceleaşi însemne militare şi aceleaşi obiceiuri ca Romanii; erau însă piiviţî ca «Barbari» si «barbarus populus».

T<5te aceste populaţiunî, după cum vom vedea îndată, aveau o limba naţională barbară latină.

Senatul roman, după cum ne spune Cicero [a]), însărcina adese-orl pe au-guril Barbarilor se cerceteze şi se-şî dea părerea, dacă auspiciile mal importante ale consulilor romani s'au făcut In conformitate cu prescripţiunile vechi religiose [3]).

') **Sneton.** în Claud. 1: Drussus... Oceanum septemtrionalem primus Romanorum ducum navigavit... trans Rhenum ... hostetn etiam frequenter caesura.... non prius destitit insequi quam species barbarae mulieris... victorem tendere ultra, ser-mone latino prohibuisset.

») **Cicero,** N. **D.** II. 4: An vos Tusei, ac Barbari, auspiciorum populi Romani jus tenetis, et interprètes esse coraitiorum potestis?

') Vechiul înţeles al cuvêntulul pâpCapoţ nu se pote esplica din limba grecescă. Originea cuvêntuluî trebue căutată tot în limba barbară. La început, acest termin se vede a fi fost la Greci numai un simplu epitet caracteristic al triburilor pastorale din nordul Elladeî. Cuvêntul fiap6apoc, în forma cum ne-au transmis'o autorii grecescl, este din aceeaşi rădăcină cu latinul barbatus, adecă «om ce portă barbă». Vechile triburi pelasge aveau un obiceiû naţional, ce se perde în ndptea timpurilor, se p<5rte bărbi netăiate şi lăsate în jos, promissa, prolixa barba, ca un semn esterior al demnităţii şi al valorii personale. EI erau nimiţl J3âp6apot, fiind-că purtau bărbi lungi, după cum alte triburi erau numite xojiijTat, Comaţi, (fapila-ti, cu plete lungi; «Xoipopoi, cari purtau căciule; bracatae naţio ne s, cari purtau pantaloni lungi şi largi; Melanchlenl, cu mantele negre etc. oarba barbarice demissa era o espresiune caracteristică în timpul imperiului (Capit. Ver. io). Tradiţiunile grecesc! ne înfăţişeză pe Typhon şi pe Giganţi cu bărbi lungi Şi oribile, ce flusturau în aer. Saturn era représentât in iccSnele vechi cu barbă lungă lăsată « jos (barba prolixa). Jovem semper barb a turn (Cic. N. D. I. 30). Acelaşi obiceiu de a purta barbe naturale î-1 aveau şi Romanii (Liv. V. 4!. — Varro, R. R. II. 11. — m. VII. 59). Cicero amintesce de bărbile oribile, ce se vedeau la statuele şi icônele • illa horrida (barba), quam in statuis antiquis et imaginibns videmus (Cael. 14). [a]*us, l» Cicero, însemneză «om cu barba mare», după obiceiul antic; unumaliquem oarbatis illis, exemplum imperii

veteris, imaginem antiquitatis, (Cic. Sext. 8). Ueţl, scrie Qvidiu, cj eţ nu.şi taiă\ nici perul, nici barba, non coma, non ulla M * reselecta (Trist. V. 7). Pe Columna lui Traian, Geţii şi Dacii sunt representaţl cu naturale, atât nobilii, cât şi clasa ţeranilor. în poemele poporale române, eroiî

4. *Limba latina considerata ca limbă barbara.*

Aceleaşi ideî despre caracterul latin al limbeî barbare le aveau şi Grecii.

Eî numiau pe Romani barbari, nu pentru că erau inferiori Grecilor în civilisaţiune, dar, fiind-că aparţineau, după origine şi după limbă, la familia poporelor barbare.

«Grecii», scrie Pliniu, «ne numesc şi pe noi barbari şi ne insultă cu cuvinte mult mal spurcate de cum insultă pe OpicI» [1]).

De asemenea ne spune Papa Nicolae I într'o scrisôre adresată la a. 865 împëratuluï byzantin Michail III, că Grecii numiaû limba latină o limbă barbară si scytă «).

în istoria luî Polybiu, Romanii figureză sub numele de «barbari» »).

Dionysiu din Halicarnas numesce pe Sicilieni popor barbar, [MpŞapot £txeXoî [4]), ér după Diodor Şicul, limba Sicilienilor vechi, era o limbă «barbară» [6]).

Insă, nu numai Grecii, dar si autorii romani din timpurile clasice, considerau limba latină poporală seu rustică, ca o limbă barbară.

Phaut (sec. II a. c.) numesce pe Neviu «poetam b ar ba r uni» [e]), şi între-buinţeză cuvintele de: Barbaria pentru Italia şi «barbaricae urbes» pentru Italieni.

Quintilian scrie: «adese ori teatrele şi gldtele din circ fac esclamaţiunl în limba barbară [7]), adecă vulgară. Tot ast-fel si Cicero numesce barbaries domestica limba poporală, ce se vorbia în casele cetăţenilor romani[8]).

vechi, portă adesea ori numele lor după bărbile, ce le decoreză chipul: Voinicii sunt în trei chipuri, Barba albă colilie, Barba negră, minte întregă (corn. Glâmbocata, Dâm-boviţa). Despre Novac cel betrân, ne apun poemele epice române, că: «barba-I bate brâiele şi perul călcâiele», şi că «barba cu brêu şi-o încingea», în fine, mal notăm aicî, că în limba latină medievală cbarbaria» însemna «barbitonsoris officina (Du Cange).

') Cato la Pliniu (XXIX. 1. 14): nos quoque dictitant (Graeci) barbares, et spurcius nos quam alios O pi cos appellatione foedant.

') Du Cange, Gloss, med. lat. (ad. v. Obsequiare): Hanc (latinaro), quam barbaram et Scythicam linguam appellatis.—Jaffe, Regesta Pontif, rom. p. 247.

») Polybil Hist. lib. IX. 38. 5 şi 7.

[4]) Dionys. Halic. lib. II. 1.

«) Diodor. Sic. lib. V. 6. 5.

«) Plantas, Mil. glor. II. 258. — De asemenea scrie Plaut despre sine (Asin. prol. 11): Plautus vortit barbare.

') Qnintil. Inst. I. 6: tota saepe theatra et otrmem circi turbam exclamasse barbare scimus.

') Cicero, Brutus, s. 74.

Cetăţenii din Brundusiu, scrie GelKu, î-şî adusese din Roma un profesor de limba latină; însă acesta citia pe Virgiliu într'un mod barbar şi ignorant >)•

Limba barbară avea aşa dar după autorii romani caracterele limbeï latine vulgare seu rustice.

Gelliu constată de asemenea, că limba barbară era una şi aceeaşi cu limba latină rustică. «Când dicem astă-dl», scrie densul, «că cineva vor-besce o limbă barbară, aceea nu este alt-ceva de cât limba rustică> [!]).

5. *Limba peregrină.*

Limba barbară era cu totul diferită de limba aşa numită peregrină (peregrinitas).

După ideile autorilor romani, limba barbară era o limbă negramaticală, o Jimbă rustică, pe care o vorbiaû populafiunile autochtone din cele-lalte provincii ale Europei, Africeï şi Asiei, de aceeaşi origine naţională cu Romanii.

Limba peregrină însă era limba unul popor străin de naţionalitatea romană.

Cicero caracteriseză aceste doue genuri de limbă prin cuvintele: «rustica asperitas» şi «peregrina insolentia» [3]).

Grecii nu erau socotiţi între Barbari. Eî erau peregrini şi limba lor «peregrină».

Ast-fel Quintilian face deosebire între limba rustică şi limba peregrină. Pe cea de ântâiu o atribue Barbarilor, ér pe a doua Grecilor *). La Ovidiu [5]) aflăm aceeaşi separaţiune: între Greci (Graii) şi între Barbari (barbara turba).

Tot ast-fel scrie Plato: Grecii tofî sunt din aceeaşi familia şi înrudiţi între sine, eră faţă de barbari, el sunt străini şi nu sunt de acelaşi nern, à6veîôv *xotl*

•) Gellii Noct. Att. XVI. 6: Legebat barbare insciteque Virgilii septimum (librum).— Cicero, Tuse. II. 4: si grammaticum se professus quisquam barbare loquatur... hoc turpior sit, quod in eo ipso peccet, cuius profitetur scientiam.

') deliii XIII. 6: Quod nune autem barbare quern loqui dicimus, id vitium sermonis Don barbarum esse, sed rusticum, et cum eo vitio loquentes rustice loqui die-titabant.

') Ctceronlg De orat. III. 12: neque solum rusticam asperitatem, sed etiara peregrinam insolentiam fugere discamus.

[4]) <ţuintlliaii(Inst. L 6: verba aut latina, aut peregrina sunt. — Ibid. XI. 3. 30: (oratio) vitio carebit, si fuerit os facile ... in quo nulla neque rusticitas neque pere-grinitas resonet; non enim sine causa dicitur barbarum, Graecumve.

**)* OTidil Trist. V. IO. 27. — ») Platonis Civitas. lib. V. p. 97 (Ed.

Didot.)

De notat, că după Herodot, Pelasgiï nu făceau parte din aceeaşÎ familia etnică cu Grecii, şi el considera limba Pelasgilor cu totul deosebită de a Grecilor *).

6. *Limba latină barbară numită ţi *l\ngua frişca».*

Cea mal vechia limbă latină, ne spune Isidor, a mal fost numită de uniî autorî şi lingua p r isca, adecă limbă betrână.

cLimba priscă», scrie densul, «a fost aceea, de care s'aù folosit locuitorii ceï maï vechï aï Italiei In timpurile lui lanus şi Saturn. Acesta limbă însă nu avea forme regulate şi stabile, după cum se po"te vedea din car-minele saliare»[8]).

De asemenea scrie Festus: «Prisci Latini au fost aceia, cari au esistat înainte de întemeierea Romei» [8]).

Limba priscă aşa dar, care se vorbise, după tradiţiunile vechi, în timpurile lui lanus şi Saturn, nu se formase tn Italia. Ea a fost limba triburilor pastorale, arimice şi latine, ce se vorbise în timpurile marelui imperiu pe-lasg, şi era ast-fel identică cu limba barbară vechia.

Acesta résulta şi din împrejurările, ce ni le comunică Cicero, că senatul roman însărcina la diferite ocasiunl pe auguril Barbarilor se cerceteze şi se-şî dea părerea, dacă consulii romani au făcut auspiciile lor după tôte formele prescrise de vechia religiune *).

însă, încet cu încetul, sub curentul ideilor grecesc!, limba priscă fu considerată in Italia ca o limbă nenobilă, barbară, nedemnă de poporul roman, şi ast-fel eliminată din usul literar *s).* Ea rëmase însă şi mal departe limba cântecelor religidse vechi, fiind-că textele acestor cântece erau consecrate prin un us antic religios şi nu se mal puteau schimba ').

7. *Limba Geţilor fi a Dacilor.*

Pentru istoria terilor de la Dunărea de jos ne presintă o deosebită importanţă limba Geţilor şi a Dacilor înainte de cucerirea romană.

') Hërodoti lib. I. c. 58.

***) Isldorl** Or i g. 1. IX. 1.6: Latinas autem linguas quatuor esse quidam dixerunt, id est Priscam , Latinam, R o m a n am. Mixt am. Frişca est, qua vetustissimi Italiae sub lanjo et Saturno sunt uşi, incondita, ut se habent carmina Saliorum.

[s]) **Fegtng**: Priaci L a t i n i . . . qui prius quam conderetur Roma, fuerunt.

***) Ciceroni» N. D. II. 4. 10.**

') Macrobll Sat. I. 5: mille denique verborum talium est, quae, cum in ore priscae auctoritatis crebro fuerint, exauctorata tamen a sequent! aetate repudiataque sunt.

•} Qnintiiiani Inst. I. 6: Saliorum carmina, vix sacerdotibus suis satis intellecta. Sed ilia

Cele maî multe notiţe despre caracterul limbeî barbare, ce se vorbia la Dunărea de jos, le aflăm în poemele luî Ovidiu, scrise în esiliul seu de la Torni.

în <Ponticele> şi în cTristelo sale, Ovidiu amintesce adese-orî de modul de vorbire al Geţilor şi al Sarmaţilor, o limbă, pe care densul o înveţase în timp de 6 anî aşa de bine, încât adese ori î-şî atribue chiar titlul de poet dac şi sarmat.

«Si nicï nu trebue se te miri», dice densul către amicul seu Car us, «dacă vel afla defecte în poesiile, ce le fac, şi carî sunt aprdpe opera unuî poet get. Şi oh! mi-e ruşine, am scris o poemă în limba getică, şi am construit în metrele n6stre cuvintele barbare; dar feliciteză-me, poema le-a plăcut şi am început se am un nume de poet între G e ţi î aceştia neumani. P6te, că me veï întreba, ce subiect am tractat. Am cântat laudele Împeratulul August şi bunul Dumnedeû rni-a ajutat şi în acesta nouă în-cercare. Eu am arătat în versurile aceste, că corpul împëratuluï şi părintelui August, a fost muritoriù, însă esenţa divină s'a dus în locaşurile cerescl, şi că fiul sëû (Tiberiu), care a luat în manile sale frênele imperiului, deşi le-a refusât de mal multe ori, este asemenea tatălui seu în virtuţi... După ce am cetit Geţilor acesta poemă, scrisă, nu în limba patriei mele, şi am ajuns la ultima pagină, toţi î-şî mişcară capetele, tolbele lor pline de săgeţi rësu-nară şi un murmur lung eşi din gurile lor; ér unul dintre el î-mï dise: «Tu, fiind-că scrii lucrurile aceste despre împëratul, trebue se te intorcî tot în împerăţia lui*).

In altă elegia, Ovidiu scrie: «Mi separe, că eu însu-mî am uitat limba latină şi am înveţat se vorbesc ca Geţii şi Sarmaţiî» *).

în alt loc ;

«Pentru ce <5re se port eu atâta grijă, ca se netezesc versurile mele? Se me tem eu ore, că nu le vor plăcea Geţilor? Se pote, că am o preten-ţiune prea mare, dar eu me felicit, că în ţinutul de la Istru nu esistă un

mutări vetat religio, et consecratis utendum est—Cf. Varro, L. L. Vn. l. 80.-Horat. Ep. 2. 1. 86. - Liv. I. 20. 4. ') **Oyldli** Ex Ponto, 1. IV. 13 v. 16—22:

Nec te mirări, si sint vitiosa, decebit
». quae faciam paene poeta [Getes.
AhpudetletGeticoscripsisermone
[libellum,

Structaque sunt nostris barbara
[verba mod is.
Et plăcui, grătare mihi, coepique poeta e Inter inhumanos nomen habere Getas. Matcriam quaeris? laudes de Caesare dixi.

') **Orldll** Trist. V. 12. v. 57 seqq.: «aihi videorjam dedidicisse [latine,

Jam djdici getice sarroaticeque
[loqui.

geniu maï mare de cât mine. în ţinutul acesta, unde am së-mï petrec dilele mele, este suficient, dacă pot se ajung a fi poet între Geţii neumani» [1]). «Eu însu-mî, poet român, sunt silit se vorbesc adese-orî în modul sarma ti c. Şi mi-e ruşine se mărturisesc, că printr'o lungă desuetudine abia î-mî mal vin în minte cuvintele latine. Nu me îndoiesc, că s'au furişat şi în acesta carte nu puţine cuvinte barbare. Vina nu este a omului, ci a locului. Dar, ca se nu perd eu totul deprinderea tn limba latină şi pentru ca vocea mea se pdtă pronunţa sunetele limbet părinteşti, eu vorbesc cu mine însu-mï şi répétez cuvintele, de cari me desvëtasem *).

Geţiî, după cum ne spune Ovidiu, aveau o mare putere de asimilare. Elementul grecesc din Torni se contopise aprdpe cu totul în masa cea mare a poporului get.

In paucis remanent Grai a e vestigia
linguae: Haec quoque jam Getico
barbara facta sono ').

<Daca cine-va», dice Ovidiu în o scrisôre a sa, «ar fi silit pe Homer se trăiescă în fera acesta, vë asigurez, că şi el ar fi devenit Get» *).

După cum vedem, esista o mare asemënare între limba Geţilor şi limba latină. Fondul ambelor limbe era comun.

Limba Geţilor era, după Ovidiu, o limbă barbară, însă o limbă barbară latină. Am vëdut mal sus, cum singur ne spune, că în Tristele şi în Ponticele sale s'aù furişat multe cuvinte barbare, getice şi sarmatice; că poemele sale latine, scrise lângă gurile Dunării, sunt aprôpe opera unul

»\) **Orid.** Pont. I. 5. 62 seqq.: Cur ego sollicita poliam mea carmrna cura? An verear ne non adprobet ilia G et es? Forsitan audacter faciara, şed glorior [Istrum Ingenio nullum majushaberemeo. Hoc, ubi vivendum, satis est si consequor, [aevo, Inter inhumanos esse poeta Getas.

'\) **Oyid.** Trist. V. 7. 55. Iile ego Romanus vates, ignoscite, Musae, Sarmatico cogorplurima more loqui. En pudet, et fateor; jam desuetudine longa, Vix subeunt ipsi verbo Latina f mihi. Necdubito, quin sint et in hoc non pauca [libelle Barbara: non hominis culpa, şed ista loci

Ibid. Trist. HI. 14. 47 seqq.: Threicio Scythicoque fere circum- [sonor ore, Et videor G e t i c i s scribere posse m o d i s. Crede mihi, timeo ne sint immista L a t i n i s, Inque meis scriptis Pontica verba legas.

•"\) **Ovid.** Trist. V. 7. 51—52.

•\) **Oyld.** Pont. IV. 2. 21—22: Si quis in hac ipsum posuisset H o m e r u m, Esset, crede mihi, factus et iile Gete s.

poet get, că In timp de 6 anï, el s'a deprins aşa de mult cu limba acesta, tncât acum i vin cu greu în minte cuvintele latine şi în fine, că a compus chiar o poemă maî lungă (libellus) în limba Geţilor, şi prin care şi-a câştigat un nume de poet la denşil.

Limba Dacilor avea un caracter latin şt după H o r a ţ i u, contemporanul lui Ovidiu.

în una din odele sale, dedicate luî Mecena, densul se esprimă ast-fel;

<Eu, care sunt un copil născut din părinţi săracî, şi pe care, tu Mecena, t-J onorezi cu iubirea ta, eu nu voiù "muri... Peste puţin timp, şi încă maî repede decât Icar, fiul lui Dedal, eu voiû vedé tërmuriï Bosporulul, cari mugesc, şi ca o pasere frumos cântatdre voiû sbura prin deserturile cele nisipôse ale G e tulii or şi prin câmpiile Hyperboreilor. Pe mine me vor cunosce locuitorii din Colchis şi Dacii, cari se prefac, că nu se tem de armele ndstre, precum şi Gel o nil de la estremităţile Europei; pe mine me vor înveţa Iberil cel isteţi şi cel cari beau apă din Rhodan[1]).

Etă aici o listă de pop6rele barbare, carï mal vorbiaû şi în timpurile Iul August o limbă rustică latină: locuitorii din Bosporul cimeric, Getuliî, Hy-perboreil, Colchil, Dacii, Gallil de lângă Rhodan şi Iberil din peninsula de apus!

Câmpiile Hyperboreilor, de cart amintesce Horaţiu în acesta odă, erau sesurile cele întinse de la Dunărea de jos. Poetul Marţial încă pune pe Hyperborel în Dacia. C ol eh i I, asupra cărora venise cu rësboiû Argonauţii, locuiau, după Ovidiu, în părţile de nord ale Dunării de jos, lângă pdlele Carpaţilor. Dincolo de Colchî, în Transilvania de astă-dî, Horaţiu amintesce pe Daci. Dacii, erau consideraţi aşa dar, în timpurile lui August, ca un popor cu o limbă barbară latină.

O deosebită importanţă pentru cestiunea ce ne ocupă aici, cu privire la limba Geţilor, ne presintă doue baso-reliefurï de pe columna lui Traian.

Una din aceste icône ne înfăţişeză o deputaţiune de ţeranl Daci (Comaţi), cari vëdêndu-se ameninţaţi de legiunile puternicului imperiu roman, se presintă înaintea împeratulul, ca să ceră pace. Cu gesturile agitate ale manilor sale şi în atitudinea unor dmenî, cart î-şf espun nevinovăţia lor, el se adre-seză de-a dreptul împeratulul, fără interpreţi, şi tot fără interpreţi le rë-spunde şi Traian »).

') **Horatll** Od 11.20. v. 13 seqq.: Jam Daedaleo ocior Icaro Visam gemenii» litora B o spori, Syrtesque

Froehner, La Colonne Trajane,

Ga
etulas

canorus
Ales Hyperboreosque campos.

Me Colchus, et qui dissimulât metum Marsae cohortis Da cu s, et ultimi Noscent G e Io n i;

me peritus Discet Iber, Rhodanique potor.

') ïroehner La Cnlnnne Traian,

Un al doilea relief ne înfâţişeză momentul cel mal important din primul rësboiû, Treï regt aï Dacilor, urmaţi de o imensă deputaţiune (piloforî şi comatï) se presintă înaintea împëratuluï spre a declara în formă solemnă supunerea lor. Toţi depun armele lor jos pe pământ. Uniï cad în genunchi, întindênd manile lor către tribunalul împëratuluï, rugându-1 pentru pace, alţii stau în piciore, cu manile împreunate înainte, ori la "spate, în modul, cum sunt représentât! pe monumentele antice prisonerii de rësboiû. Şi de astă dată, columna lui Traian ne înfăţişeză pe Daci adresându-se împëratuluï de-adreptul, fără mijlocirea vre-unul interpret ore-care *).

Acesta scenă din urmă se ilustreză în mod şi maî clar prin următorul pasagiu din istoria lui Dio Cassiu. După terminarea primului rësboiû, scrie densul, Traian trimise pe câţî-va représentant! aï Dacilor la senat, ca se confirme pacea. «Ambasadorii lui Decebal fură introduşi în senat, unde după ce depuseră armele, împreunară manile lor după modul captivilor, rostiră ore-car! cuvinte, precum şi rugarea ce o făceau, apoi consimţiră la pace şi î-şî ridicară armele de jos» [s]).

Deputaţiunea daca se rosti aşa dar înaintea senatului roman în limba naţională a terii, pe care de sigur că o pricepeau mulţi dintre senatori, mal ales aceia, cari ocupase funcţiuni înalte în provinciile limitrofe şi erau de-prinşi cu limba poporală. De altmintrelea, nici nu se pote admite, din punct de vedere al dreptului public, ca senatul roman se fi considerat de valabile nisce promisiuni de supunere, rostite în o limbă pe care nu o pricepea.

Limba Geţilor Se estinsese în timpurile mal vechi peste întregă partea de resărit a peninsulei până la marea egeă.

In Mesia, stratul fundamental al populaţiunil î-1 formau Geţii, şi limba lor domina întregă Mesia de jos [3]).

La Ovidiu, întreg ţermurele de apus al Mării negre, este numit Geti-cum litus [4]).

După Herodot, Thracii erau de aceeaşî naţionalitate cu Geţii[B]); ér dupa Strabo, limba Thracilor era identică, cu a Geţilor •). Maximin cel bëtrân,

') Ibid. I. pi. 102--104.
') Dionis Cassll lib. LXVIII, c. 8 şi 9.
•) Ofidll Trist. III. 9. 3 -4.

Hue quoque Mileto misi vénère coloni, Inque Getis Graias constituere domos.

Cf. **Dlonis** Cassli lib. 41. 27.
<) **Orid.** Pont. IV. 4. 8. — Ibid. IV. 3. 61.
») Herodotl lib. **IV. c.**
•) Struboni» Geogr. lib. VII. 3. 10.

ascut într'un sat aprope de Thracia şi păstoria de oî în copilăria sa, după cum scrie Capitolin, dorind se iee şi densul parte la jocurile militare, se
dresase pentru scopul acesta împëratuluï Sever, vorbindu-I maî mult în o limbă thracă de cât latină *).

8. *Limba sarmată.*

In poemele lui Ovidiu, Geţii şi Sarmaţiî ne apar ca doue popôre vecine şi înrudite, avênd aceleaşi moravuri[8]) şi aceeaşi limbă barbară latină.

«Mi se pare», (Jice densul, «că eu însu-mî am uitat limba latină şi am început să vorbesc ca G e ţi î şi Sarmaţiî» "). «Eu însu-mî poet roman, sunt silit să vorbesc limba Sarmaţilor» *). «Ore, scrierile mele le vor ceti Geţii şi Sarmaţilî» [5]). «Roma se nu me numere între poeţii şei. Eu reman un poet de geniu între Sarmaţî» •).

>) **Capitol.** Maximini duo, c. 1: Hic (Maximinus senior) de vico Thraciae vicino .. . ge-nitus ... vix adhuc Latinac linguae, prope Threcica imperatorem publice petiit.

») OTWU Trist. II. 198—199:

Hactenus Euxini pars Romana siniştri: Proxima Basternae Sauromataeque [tenent.

Ibid. Trist. III. 3. 5—7:
Inter Sauromatas esse Getasque putas ?

[bid. Trist. III. io. 4—6: Me sciât in media vivere barbarie. Sauromatae cingunt, ferra gens, Bessi- [que Getaeque.

') **Ortdli** Trist. V. 12. 55 seqq.:
Omnia barbariae loca sunt, vocisque [ferinae,
Omnia sunt Getici plena timoré soni.

Ipse mihi videor jam dedidicisse la- [tine,
Jam didici getice

4) Ibid. Trist. V. 7. 65 seqq,: Sarmatico cogor plurima more loqui. ! Nec dubito, quin sint et in hoc non pauca [libelle
Eu pudet, et fateor: jam desuetudine longa

subeunt ipsi verba Latina Barbara... [mihi.

') OTidll Trist. IV. 1. 94:
An mea Saurotn ; *i>i* scripta Getaeque logent? ') OTWU Trist. V. l. 74;
Nec me Roma sui:» débet conferre poetis Inter Sauromatas ingeniosus ero.

Ovidiu scria aceste versuri pe la finele carierei sale. După şese ani de esiliu la Torni, el cunoscea forte bine limba populafiunilor barbare de la Dunărea de jos; acesta ne-o spune singur. Ast-fel, cuvintele sale, despre asemënarea ce esista Intre limba getă, sarmată şi latină, merită tetă încrederea şi ne presintă totă gravitatea, ce caracteriseză scrierile acestui erudit poet.

în timpurile imperiului roman, sub numele de Sarmaţî se înţelegeau tôte populaţiunile Scyţieî europene. Dialectul sarmatic însă, de care ne vor-besce Ovidiu, era numaî cel de la tërmuriï de apus şi de nord al Mării negre, în cele-lalte părţi ale Scyţieî europene esistaû şi alte idiome [1]), mal mult, ori mal puţin, depărtate de cel de la gurile Istrului.

O preţidsă notiţă istorică despre limba, ce o vorbiaù Scytil de lângă Pontul euxin, o aflăm în scrierile lui Lucian, născut pe la a. 120—135 d. C.

Un om din Barbarii de la Pontul euxin, dice densul, şi care după ném se trăgea din o familia regală, venise la împeratul Nero pentru ore-car! afaceri; aici el, dimpreună cu alţii, privia cu atâta pricepere pe acest săltă-toriû când juca, în cât deşi nu putea se prindă tôte cuvintele, ce le cânta, înţelegea însă tôte [s]).

Stephan Byzantinul ne spune de asemenea, că Scytil erau un popor thra-cic, I6voc 8p<£xcov '), adecă vorbiau aceeaşi limbă cu Geţii, pe cari Herodot i numesce «cel mal viteji şi mal drepţi dintre toţi Thracil».

între popdrele sarmate, ce vorbiau o limbă barbară latină, Horaţiu mal amintesce pe locuitorii din Bosporul cimeric (Crimea) si pe Gelonil de la estremităţile Europei.

Gel o nil, după o tradiţiune vechia a Grecilor, erau din aceeaşi familia cu Agathyrsiï de la rîul Maris (Mureş). El emigrase din ţera Ari m i lor în timpurile lui Hercule si locuiau de asupra Lacului meotic, la o depărtare de 15 dile *).

9. Limba barbară in Macedonia fi în provinciile Illyriculuî.

Macedonenii eraţi de asemenea un popor p el a sg [D]). Limba lor însă nu era atât de latină, cum era dialectul Dacilor si al Sarmaţilor, fiind-că nici Macedonenii, nici populaţiunile Illyriculuî nu figureză în lista pop6relor barbare latine, pe care o aflăm Horaţiu. Cu tete aceste, avem următo'rele date importante despre caracterul latin al limbeï Macedonenilor.

') **Herodotl** lib. IV. **24. — ») Luciani** Opera (ed. Biponti, 1790), voi. V. p. 158 — 159. *>)* **Steph. Byz.** v. Sx6»ui. — <) Herodotl l. IV. 10.21. 108.109. — [5]) **Justtni** lib. **VII. i.**

în a. 196 a. C, după ce Romanii învinseră pe regele Filip al Macedoniei, se celebrară cu mare solemnitate jocurile aşa numite isthmice, unde se adunase o mulţime imensă de locuitori din tete ţinuturile, ce-au fost supuse regelui Filip din Macedonia. Cu acesta ocasiune, proconsulul Titu Quinctiu Flaminiu şi comisarii romani ocupând locurile, ce le erau destinate la acesta festivitate, heroldul păşind în mijlocul arenei, rosti în limba latină aceste cuvinte: că Senatul roman şi generalul Titu Quinctiu Flaminiu învingând pe regele Filip, ordonă se fie liberi, scutiţi de tôte dările şi se trăiescă după legile lor toţi locuitorii din provinciile, ce au fost sub domnia regelui Filip. Audind vocea heroldulul, o bucuria extra-ordinară, cuprinse întregă mulţimea. EI nu puteau crede, dacă au înţeles bine cele ce li se spuneau şi se priviaù unii pe alţii cu mirare, ca şi cum tete aceste ar fi numai ilusiunile unul vis deşert... şi neputênd crede urechilor sale proprii, el întrebau pe cel mal de aprdpe. Heroldul fu din nou chemat, de ore-ce fie-care doria nu numai se audă, dar se şi vadă pe cel ce le anunţă libertatea; apoi heroldul pronunţă de nou aceleaşi cuvinte. Atunci mulţimea în escesul sëû de bucuria începu să aplaude cu strigăte repetate, ce păreau că nu se mal termină, hi cât era uşor de a pricepe, că pentru mulţime, cea mal scumpă din tdte bunătăţile este libertatea [1]).

Tot în limba latină se făcu publicaţiunea pentru noua organisare a Macedoniei şi în a. 167 a. C. Consulul Emiliu Paul, după ce învinse pe regele Perseu al Macedoniei, convocă o adunare la Amphipolis. Aici, în mijlocul unei imense mulţimi de Macedoneni şi fiind de faţă cel 10 comisari trimişi din Roma ca să reguleze afacerile terii cucerite, consulul Emiliu Paul le espuse în limba latină voinţa senatului şi decisiunile sale, ér pretorul Cn. Octaviu, care încă era present, repetă aceleaşi cuvinte, interpretându-le în limba gre-cescă »). Ambele proclamaţiunl aşa dar, atât cea de la a. 196, cât şi cea de la a. 167, se făcuse în limba latină, poporală, nu ca se impună celor liberaţi limba naţională a învingătoriulul, dar fiind-că idiomele lor erau barbare latine.

O limbă barbară latină se vorbia şi în provinciile Illyriculul încă înainte de cucerirea Romanilor. Sub numele de Illyria, se înţelegeau în timpurile mal vechi tete ţinuturile spre apus de Thessalia şi Macedonia până la mare şi până la Istria; ér în timpurile imperiului, făceau parte din Illyric Noneul, Pannonia, Dalmaţia, Mesia şi cele doue Dacii de peste Dunăre «).

') Llîll Hist. rom. 1. XXXIII. 92. - «) **Lirll** Hist. rom. 1. XLV. **29.** ') **Sextus Rnfns,** Breviarium, c. VIII. — Cf. Booking, Not. Dign. II 6.

Illyriï, dupa Suida, erau un popor de naţionalitate thracică, ér Thraciï, după Strabo, vorbtaû aceeaşi limbă cu Geţii *).

Pannonia a fost cucerită nutnaî în a. 9 al ereî creştine; ér eu 21 anî după acesta cucerire, Velleiu Patercul scria următorele:

«în t<5te Pannoniele, esistă nu numaï obiceiurt şi moravurt romane, dar şi un fel de limbă romană şi mulţî se ocupă şi cu literatura» *).

Limba romană aşa dar, ce se vorbia de locuitorii Pannonieî în timpurile luî Patercul, era o limbă vechia naţională, nu impusă de civilişaţiunea cu-ceritoriului. Ea remase până in timpurile împëratuluï Iulian (361 — 363) o limbă paene barbara, după cum ne spune istoricul Aureliu Victor [3]).

10. *Elemente de limbă latină barbară.*

Ca se putem ave o lumină mai via despre caracterele limbeî vechi barbare, noî vom reproduce aicî o serie de cuvinte de origine latină, ce aparţinuse idiomeî naţionale a populaţiunilor, cari formase substratul etnic în provinciile supuse dominaţiuniî romane, cuvinte, cart nu derivă, nicî din limba grecescă, nicî din limba italică.

Aceste resturi de limbă vechia, ne-au fost transmise, unele de autoriï grecescî şi latinï, ér altele ni s' au păstrat în papirele mortuare egiptene. Se înţelege însă, că aceste cuvinte trecute prin alt mod de pronunţare, supuse altor legï gramaticale şi scrise cu un alfabet străin, nu puteau se ajungă la noi de cât în o formă, maî mult, ori maî puţin, alterată.

Ceea ce presentăm aicï este numaï un specimen de limba latină barbară, în cât ne permit paginele acestei cărţi. Un glosar însă maî general, care ar conţine şi cuvintele latine barbare, ce au trecut în limbile slavice, în limba germană, gallică, britanică şi hispanică ar fi pentru studiile filologice o adeverată lumină spre a cunesce fundamentele, pe cari s'a desvoltat, de o parte limba rustică italică, ér de altă parte limbile romane ale provinciilor.

în cercetarea originii unei limbe, precum şi în aprecierea elementelor şi a formelor sale, nu se pote proceda de cât în mod istoric ; orï ce altă sistemă, fiind lipsită de fundament, nu pote duce la adevër.

') Suida: 'lUopiol, pippapot

•) Yell. Patercnlus, II. 110. 5: In omnibus autem Pannoniis non disciplinae tan-tummodo, şed linguae quoque notitia Romanae, plerisque etiam litterarum usus.— Cf. Vopiscus, Aurel. c. 24.

') Aur. Tict De Caes. 3*. 7. - Schuchardt,'Der Vokalism. d. Vulgarlat. UI. 44: Dass in Pannonien und lUyricum das Latein wirklich Volkssprache gewesen und als solche sicb ziemlich lange behauptet hat glaube ich etc.

Din esemplele, ce le reproducem mal la vale, se va vedé, că o mulţime j cUvinte românescî, considerate de unii ca provenite din limba slavonă, u fost de fapt proprietatea limbeî pelasge, barbare, încă cu multe sute de anï, mal înainte de venirea Slavilor în Europa.

A.

Aapa« in limba Oscilor, lat. aquas?, rom. apă, (Fabr. Gloss. 10). Aphas, rîu in Epir (P'in- 4- I- 3)- P°nte A b ei, localitate în Asturia (Rav.); sard, abba apă.

Aaru şi Anro, câmp de semenăturf, champ des moissons, în regiunile de nord ale lumii vechî, unde, după legendele religiose egiptene, paiul grâului era de 7 coţi, ér spicul de 2 coţi. II circule dans les champs d'A ar ou, où lui sont donnés le blé et l'orge (Pierret, Le livre d. morts, p. 8. 225. 331. 335. 508). Cuvéntul derivă din rădăcina a r o, gr. àpéto, a ara, de unde ăpoopct, loc de arătură.

ababa, mamă, in limba Thracilor. Maximinus senior de vico Thraciae vicino, barba r o etiam pâtre et matre genitus... Et patri quidem nomen Micea, matri Ababa fuisse dicitur (Capit. Maximini duo). Derivaţiunea de la o formă vechia ab-ava = abavia. v. *Baba,*

Ababa» pe o inscripţiune latină în loc de abavus (Reines, Synt Inscr. lat. I, 10, 6, 71).

'A66ă, tată, lat. pater (Suida). Cuvéntul a esistat şi în limba vechia pannonică. Rex Samuel (c. 1040), qui pro sua pietate O ba vocabatur (Anonym. Bel. reg. not. 32). v. "Anica.

Abb se, tată, în limba locuitorilor din Bogos în Ethiopia, întrebuinţat însă numai în vocativ. Bogos este teritoriul cel frumos, situat la pôlele munţilor de nord al Ethiopie!. După tradiţiunile locale, locuitori! cel mal vechi din ţinutul acesta au fost 4 fraţî, cari venise cu turmele lor şi ocupase t(5te păşunile de aci. Unul din aceşti fraţi se nu-mia Lammachălli (Rammaselli), altul Beleqa (Sitzungsber. XCIX B. 583). Arnen-douë aceste nume indică, că stăpânilor!! ce! mal vechi a! ţinutului Bogos au fost Arimiî şi Belaciî. în idioma locuitorilor din Bogos mă! găsim şi astă-d.1 unele resturi din vechia limbă pelasgă, ér în cântecele lor naţionale, el mal celebreză şi acum pe Romii ceî vechi ccomme des vaillants guerriers si hardis qu'ils jetaient leur lance contre le ciel (Reclus, Geogr. X. 233). v. *'A.fô&,* 'Ana şi "Anna.

"ASioi (Abii), popor migratorii de păstori, car! venind din Asia în Europa se divi-saiă în doue curente, unul înaintând spre apus pe lângă ţermuriî Mării de nord, altul pe lângă Carpaţ! şi Dunăre. La .Homer, Abii apar Jn nordul Thraciel, lângă Mysî şi Scyţî (II. XIII. 6). Forma numelui corespunde la Albi (Arimiî albi), în dialectul ionic, /cădea adese ori. In limba istroromână ab, abî = alb, albi. Abus, fluviu în Britannia (Ptol. U. 3. 4). Aba Decelia = AIba Decilia (Rav.), Alba Docilia (Tab. Peut), localitate în Liguria.

ADOÇ (Abus), o parte a muntelui Taurus din Armenia de nord, unde sunt isvôrele Euphratuluî (Ptol.)

AoouXa (Abula), un oraş al Hispanieîîn regiunea locuită de BastitanI (Ptol.)

Aoolon. După Avien (Or. mar. 683), Lacul Leman din Elveţia se numise în vechime

cei o n: vetus moş Graeciae vocitavit Acei on. Cuvéntul era aşa dar un termin general în părţile de resărit ale Europe! pentru lacurile mari. v. 'Ûxeavôç.

«r, ast-fel se numesce în papirele egiptene teritoriul cel fertil, regiunea divină, din părţile de nord ale imperiului pelasg. Roi de la contrée Aker; région Aker ^lerret, Livre d. m. 47. 19. *7,* 570). Cuvéntul corespunde la forma latină ager, germ.

cker. după cum résulta din interpretarea acestui cuvent în papirele egiptene. Sărbătorea ea mare agricolă, «La fote Haker», este numită şi «grande fête du labourage » (Pier-«*, ibid. 84. 85). v. *Aaru.*

&oh şi **aoha,** cuvinte vechi barbare, cu înţelesul de aqua, apa. In Rheţia şi pe teritoriul Germaniei, unde locuiau o parte din Pelasgiî ariml (Hennioniî, Arminiî, Alamaniî), ach este cuventul final din numele mal multor rîurl, cum sunt Altach, Kronach etc. (Grimm, D. W., Jung, Rômer). Acelaşi cuvent ni se presintă in limba germană şi sub forma de Ache, Aache.şiOche.—A u eh a fl. m Dacia, la locul numit Galtis, unde regele Goţilor Ostrogotha a învins pe regele Gepidilor Fastida (Jornand. Get. 17). Aachen, vechiul oraş de încoronare a regilor germani, se numia in limba latină medievală Aquae şi Urbs Aquensis. v. "A)(aîa fi 'ilxeaviţ.

'Ax*?[a] (Achaia), în timpurile maî vechi, un termin general geografic pentru ţinuturile situate lângă mare. La Homer, Achaia este une or! numele Elladeî. tn sens mal restrîns se numia Achaia o provincia din Pelopones, situată în nordul peninsulei, lângă golful Corinthuluî. O altă Achaia era în Thessalia lângă Marea egeă, care, spre deosebire de cea de ântâiu, se numia Phthiotis şi avea de capitală Larissa. Etim. de la ac h a, aqua, apă. v. *ach.*

'Axe^oS (Achelous), un rîu al Thessaliel, ce curgea din Find. Alte fluviî cu acelaşi nume în Phrygia, Arcadia, Achaia, Thessalia. La poeţi, acest cuvent se întrebuinţeză aprôpe pentru ori ce apă curgăture. v. *ach.*

5xo>V, lance de aruncat (Horn.), în 1. rom. aconiu, instrument de fer subţire şi ascuţit.

"ASijţ şi 'AfSrjC (Horn.), Orcus, Tartarus, rom. iad. Formă vechia românescă adu (Cod. Voroneţ.) în Predicele Mitrop. Varlaam din 1643: Diavolii legaţi, adu l deşert (Buciumul rom. I). La poetul Virgiliu, Avernul este numit şi hiatus. Spelunca alta fuit vastoque immanis h t atu (Aen. VI. 237). Iada, o localitate din România (Fâl-ciu), unde esistă o rîpă mare (Diet, geogr.)

aesar în limba Etruscilor d eu, lat. d eu s. Quod a e s a r . . . etrusca lingua deus vo-catur (Suet. Oct. 97). La Hesychiu olool: aî<jol, fteoi arca tûv Tupp^vuiv. In limba Geţilor Anses, semicjel. (Getae) proceros suos... non puros homines, şed semideos, id est Anses vocavere (Jorn. c. 13). Anxu r t con um ele lui Joe la Romani, adorât ça Jupiter puer (Serv. Aen. 7. 799). Forme dialectale ale unul singur cuvent. Rom. ânger; lat. angélus; fr. ange (=anj); bress. anzo; burguig. ain-ge; port. anjo.

à-i]p, aer, atmosferă (Horn.).

Aeternltate(m) Imperi(i), trăinicia imperiului (Hcnzen, Acta Fr. arv.) In vechia limbă rustică, cuvântul aeţernus nu avea înţelesul de «sempiternus», ci însemna numai diu vivere, a trăi îndelungat. Ast-fel în panegiricul lui Pliniu către Traian (83): per aeternitatem tuam salutemque.

ăfiXl), turmă, mulţime, lat. grex. La Homer cirecjï de vite, armentum. în limba română argheliă, argelă (Marienescu), hârgeliă (Lex. Bud.), hergeliă, ergheliă, equo-rum grex, equorum armentum; argelar.pl. argelarl, proprietarul seu păditorul ergheliî (Marienescu, Bal. I). în limba română, cuventul derivă de la rădăcina «arg» (àpf oţ), câmp nelucrat, destinat pentru păşunea cailor. La Homer: an' *'Apfeaţ* îniropo-co'.o, ex Argo equos-pascente (II. II. 287).

dyfi)V, loc de adunare, spaţiul pentru jocurile de luptă, locus congregationis, locus cer-taminis (Horn., Herod.). Rom. o g oi u, sphaeristerium, spaţiu pentru jocul cu pila.

ăfbc, dux exercitus, duce (Horn. II. IV. 519). La Plato, Sfiç (Cratyl. 15). în Deuteronotn: Og, împăratul (regele) Amoreilor, cel din urma din nernul urieşilor. In cântecele epice române, cuventul agu are înţelesul de împerat:

La Agu se ducea,
La ferestră că
bătea, lari Agu ce
grăia?
(com. Bragadir,
Teleorm.)

Var.
Fuga la împăratul
da Şi pricina-i
povestia, Da
împăratul ce
djcea?

în limba Secuilor din Transilvania, cari au împrumutat forte multe cuvinte de la Români, aflăm verbul âgăl, j oca seu face pe domnul, adecă pe agul, de la inf. âgàlni (Kriza, Vadrôzs. 493). într'un vechiû papir egiptean, Hermes (%4)tu>p) este numit Aâh-

To t h, unde titlul sëù de Aâh (= Ag) mai este esplicat şi prin cuvintele «Marchant à la tête» (Maspero, Et. II. 448). La rădăcina agu (Sfot), se pare, că se reduce şi cuvêntul latin Augustus (Agustus), ce-1 adoptase Octavian ca titlu imperial. Acesta ondre se conferia de senat; însă împeraţil proclamaţi de oştire luau numai de cât titlul de «Augustus»; o probă, că acest termin avuse în limba poporală înţelesul de dux, impe-rator. Ovîdiu şi Festus sunt de părere, că «Augustus», era un cuvent sinonim cu «sanctus»; în tot caşul însă, acesta era un înţeles mal depărtat.

arpe?, [la] Homer câmp şi ţinutul de la ţeră în oposiţiune cu oraşul, în limba latină: ager. în limba română: câmp în general, agru, câmp cultivat (Hasd.). în Bănat: agru, holdă, loc de arat. în România (Ialomiţa): pâment de arătură, în limba macedoromână, câmp, unde se află semănate cereale (Hasd.) în Lexiconul luî Mardarie de la 1649: ţarină, în Cod. Voroneţian, agru are înţelesul de ogor: «celor ce au lucrat agrele vostre». Tot ast-fel la Isidor: Ager Latine appellari dicitur, eo quod in eo a g at u r aliquid (Orig. 15. 13). v. ăpŢOţ.

ala, avénd acelaşi înţeles cu fata, terra, tellus, pământ, ţeră (Horn.). In poesia poporală din Dobrogea ai e n I, pămentenî, autochtonl. «Iar a i en ii Chiustengiî şi boierii Dobpogil» (Burada, Dobrogea, p. 125).

actetic vultur (Horn.) în 1. rom. arete şi erete, pasere din genul uliilor.

<2X« equus, cal. In limba Pelasgilor din Caria (St. Byz. v. 'AXâ£avîa). La Romani, ala era un corp de cavaleria, compus din 500 omeni. La Românii din Basarabia: hal = cal (Arbore, Besarabia, 189). Cuvêntul a fost in vechime usitat şi în părţile de nord ale Dunării de jos. De la «ala» derivă numele Alanilor de la Istrul de jos, pe cari Dionysiu Periegetul inumesceitoXotmiouţ 'AXavoût, Alaniï cel avnţî de cal (Eustath. p. 305). La Isidor (XIX. 23): sine e qui s inertes existunt Alani. în timpurile lui Ho-noriu, Alaniï erau consideraţi ca popor latin. In Latios ritus transistis Alani (Claudian. Cons. IV. Honor.). Mortem petendam Pro Latio docuit gentis praelatus Ala na e (Claudian, Resb. cu Goţii).

"AAŞa (Alba), numele cel vechia al rîuluITibru (Diod.). v. *Albula.*

Alba, oraş în Hispania (Pto!.). Alba Helvorum, oraş în Gallia Narbonensă (Plin.). Alba Deollla (Rav.). Alba Dooilla (Tab. Peut), oraş în Liguria.

Alba (Vopisc. Prob.), la Tacit Albii, riul cel mare al Germaniei, care despărţia pe Cheruscï de Sue vi, a<JI Elba. Albim, numele unul rîu la Rutheniî din ftabie (Miklo-sich, Denksclir. t. XXX).

"AXŞaxo; (Al bac u s), un munte în Caria din Asia mica (Ptol. V. 2. 320). Alba c, munte, rîu şi sat în Transilvania.

'AXp<xv&V Spot (Albanus mon s), un munte in Pannonia de sud (Ptol.)

albeam în loc de alveum, rom. albia. Padus relicto al be o suo (Grom. vet. 50).

"AXpta 6prj (Albii montes), era numele cel vechifl al Alpilor (Strabo). v. *Alpes.* AXj3tov 5poc (Albius mons), un munte pe teritoriul laponilor lângă Alpî (Strabo).

Albion, a fost numele Britanniel mari în timpurile mal vechi. Albion ipsi (Britanniae) nomen fuit (Plin.), în timpurile primitive, aceste insule au fost ocupate de Abil seu Arimil albi.

Alboool a, localitate în Lusitania. Metalla Albocolensia (C. I. L. voi. II). La PtoL Albocella. Itin. prov. Albocela.

Albula, numele vechiù al Tibrulul. Tiberis antea Tybris appellatus est et prius Albula. (Plin.) Cf. Strabo. v. "AXpa.

Album promontorlum în Africa lângă strimt<5rea Gaditană (Plin. IU, Proem.)

Albuş, AlbanuB, Albonu», Albion», Albiolanua, conume personale în Hispania (C. I. L. voi. U).

*loe§, o specie de cerb în Germania, fr. élan. Cuvêntul se pare a fi numaï o formă diminutivă din ala, cal. Septentrio fert et equorum

greges ferorum... praeterea al-cem... jumento similem (Plin. VIII. 16. Cf. Caes. B. G. VI. 26). în dialectul Românilor aio Meglena, Alela nume de cal, de coloVe roşiatică (Papahagi, Mcgl.-Rom. II. 36). U Macedoromâni algie şi algiu.

lat. albuş, rom. alb, în dialectul iguvin a l f o s (Huschke, Iguv. Taf.), retorom. a l f. pete albe pe piele, lat. vitiligo. ăXXoj, a l iu s, altul (Horn.) **Alpes** (sing. A1 p i s), numele cateneî celeî înalte de munţi din nordul peninsulei italice. Cuvêntul derivă din albuş. După Strabo, numele cel vechiù al Alpilor a fost *AX6ia SpT) (Albii montes). Alpes a candore niviura dicti sunt (Fest.). Schimbarea luî *b* în *p* ni se presintâ şi în limba română: alpia în loc de «albia> (Marienescu, Bal., II. 15). "AXraç (A l p i s), numele unuï rîû în regiunile de asupra Umbrilor, al cărui curs era spre médâ-nôpte (Herod.), în epoca romană Alba, Albis, astă-df Elba.

alpUB în limba Sabinilor, lat. albuş, rom. alb. Album quod nos dicimus, Sabini... alpum dixerunt (Fest.).

Altanui, numele unul vent în limba rustica latina. Alios (ventos) quos vocant Alta-nos e terra consurgere (Plin. I. 44. 2). La Românii din Bănat, vêntul, care suflă delà munte, se numesce vêntul Oltului. In provincia Romagna din Italia, vêntul, ce vine din partea GrecieT, se numesce Grech.

'AXlîjvaf (Altenae), un castel lângă Dunăre spre resărit de Transmarisca (Procop. Aed.), în regiunile Olteniţei de astă-«JI.

alntatium (aurum), aşa numiau vechii lucrător! de mine aurul, ce se găsia în straturile de la suprafaţa pămentuluî, «in summo cespite» (Plin. 33. 4. 2).

alutia, mine de aur, în limba locuitorilor din Lusitania. Aurăria metata, quae a lut i a vocant (Plin. 34. 47). In limba cumanică: altun, aur (Kuun, Cod. Cum.)

Alutum flumen, numele rîuluî Olt, într'o inscripţiune romană din timpul luî Traian (Froehner, Col. Traj.) La Herodot Atlas, la Ptolemeu Aluta. 'A \|*iO,i*a (A m a i a), un nume al divinităţii Ceres (Suida). La Romani Maia, Terra Mater. **amaluata,** numele unei plante la OacI, pe care locuitorii din Campania o numiau ama -l o ci a (Apul.) dfjuipaxoc, numele unei plante la locuitorii din Cyzic lângă Propontis (Diosc.), lat. amaracus. In limba română, ca forma similară mărăcină, crataegus oxyacantha. *L.* àpiXyecv, lat. mulgere, rom. a mulge. 'A[i.v£ac (Amnias), un riu în Paflagonia. In limba latină am n is, curs de apă, fluviu.

c, (Amnisus), riu şi port în Creta (Odyss.) ç, fem. i^VT/j, unius anni a g n u s (Istri fragm. 53). In limba română m i e l şi m n e l.

amurgul serei, crepusculum. La Homer: vuxt6ţ à(ioVfù>, sera. d|i6vu); a respinge, a abate. Xslfsţ ajiuveiv sloi xal -Jjjjuv, «şi noi avem mini de apărare» (Horn. 11. XIII. 814). De notat, că la Homer, cuvêntul este adus in legătură cu «manile». Rom. a amâna, proferre, diffère, procrastinare.

dva!;6pcs, întrebuinţat numaî în pi. dvaÇûplSeç, cioreciï séû pantalonii cel lungi si largi al Scyţilor (Herod.), lat. braccae. Cuvêntul corespunde la românescul nădragi, pantalonii, cet largï tëranescï, ce se maï portă şi astă-dî în unele părţi ale României • (Vlaşca, Teleorman).

àyxûXoî, strâmb, curbat (Horn.'), lat. an g ui us, rom. unghiû.

'Ave[jiU)pe£ix (Anemoria), un oraş lângă Delphi pe o colină înaltă (Homer., Steph. Byz.) La Homer vijioç, lat. ne mu s, pădure cu păşune pentru vite. Varro (L. L. 5. 36): Graeci vo[iàç, noştri n e mor a. 'AvfyptSai vu^ai (Anigridae nymphae). In provincia Elis din Pelopones, după cum scrie Pausania, omenii, carî aveau pete negre, ori albe, pe corp, adresau rugăciunile lor nimfelor numite Anigridae (Descr. Gr. 5. 5. 11). *v.* 'Avifpoţ. "Avtypog (Anigrus), fluviu în Triphylia din Pelopones (Strabo). **anti** şi **aukh,** în papirele mortuare ale Egiptenilor cu înţelesul de unguentum, oleum, butyrum. Je suis, oint de l'anti des membres divins et d'essence ankh (Livre d. m. 470). Cuvêntul corespunde la forma rom. unt, lat. unctum. Codicele Voroneţian, 134: ungând el cu untu. **Anzurus,** conumele lui Joe, adorat ca Jupiter puer (Serv. Aen. 7. 799). Cuvêntul a'par-

tine limbel rustice, barbare, şi corespunde la rom. an ger (după Luciu, istoricul dal-mat, -j- 1684, rom. an s ui), romaniol anzul (Mattioli, Diz.), lat. angélus.

"Ana, titlu al preoţilor egipteni. "Ano, eat un moţ copte, qui désigne les prêtres; on le retrouve dans les plus anciennes inscriptions de la Thébaïde (Bul. d. arch, crist. III. 59). v. 'Appa şi 'Anna.

Apammari, o localitate în Mesopotamia lângă Euphrat (Tab. Peut.). Cuvôntul corespunde la forma românescă de Apă mare. In limba persică, ap însemneză de asemenea apă, lat. aqua (Kuun, Cod. Cum. 310). v. *Apo. jl,* primae anni fruges. Rom. pârghie.

») un rîu din EP'r (Plin- 4- ll 3)'In limba latină aqua, rom. apă. *v. ach* şi *acha,* numele luî Apollo !a 'Etruscî. Pe monetele naţionale ale Daciei A pi us.

Apo fl. (Tab. Peut.), un fluviu al Dacieî, ce se versa în Dunăre lângă drumul roman, ce venia de la Viminaciu către Sarmizegethusa. La Ravennas A p pi on, la Guide A pion. v. formele *Aapas, Apammari, Aphas.*

"Anna = tonnât, ătta, tată la Calitnach.

*A<j>oÊ(5oî (Apsorrhus), un fluviu în Cappadocia (Ptol. 5. 6). "At{)OpOS (Apsorus) un riu al Pontului (Scylax). In limba poporului român, apşdră şi apuşdră, forme diminutive din apă, lat. aqua, (Tocii. Mat. II. 85. — Colecţ. n<5stră inedită). Apsorâ, un pârâu în România lângă Muntele sec în Mehedinţi (Spezialk. 1: 75.000. 26. XXVII).

Apulum şi Aplum, numele unuî oraş al Dacieî in inscripţiunile romane. La Ptoletneu 'AnouXov, pe Tab, Peut. Apula. Forma numelui corespunde Ia A (I) b uium, A(l)bula. In evul de mijloc Alba Transi! vania e.

arteaa în limba locuitorilor din Bogos (Ethiopia) aràtoriû, plugariû, lat. arator, germ. Ackersmann (Sitzungsber. XCIX B).

arborria, numele unei plante la Daci; la Grecî xicaoţ (itXaç; ér la locuitori Italiei hedera nigra (Apul.).

ă,pyt.<i|rȷ şi ăpxavîj, lemnul, de care se legau firele seu sferele pentru a prinde orî trage ceva. Rom. arcan.

'Apxàç, pi. 'ApxdcSec (Arcaş, Ar cades), locuitorii din Arcadia. După Suida, Arcadil au fost ceï mai résboinici între toţî Grecii. La început, el duceau o vieţă militară (Strabo 5. 2. 4). La Athénien! asista o clasă de militari cu numele de 'Apţ-aSsTţ (Herod. 5. 66). Pausania amintesce şi arcaşi între luptătorii Arcadieï (4. 4. 3). Fără indoielă, că la început, "Apxaţ avuse acelaşi înţeles cu românescul arcaş, Sagittarius, gr. toţOTYjţ. In Maramureş: arcaş, venătoriu, ori soldat înarmat cu arcul (Ţiplea, Poesii pop.)

'ApY^Tape; (Argetares), un castel fortificat de imp. lustinian în regiunile Ti-moculuî (Procop. Aed.)

fltpyfXXa, subterraneum aedih'cium, locuinţă suterană in limba Cimmeriilor (din Crimea). Eph. fr. 85. ~ In limba română argea, lat. cella subterranea.

apyiAXcç, şorece, în limba Thracilor, lat. mus. (Heraclides, fr. 42).

<*PT^> agru, câmp, păment nelucrat, ţinutul de la ţeră (Hora.). La vechii Macedoneni şi Thessali, %oţ = tttîîov (Strabo, VIII. 6. 9. — Paus. VIII. 7. 1). Cuvêntul era cu deosebire în us la Pelasgl. IleXaoYixiv "Ap-foţ, câmpia Thessaliei (Horn. II. II. 681). II«8iov 'ApYÔv seu neîiov too 'ApfoS, un ?es din Arcadia (Paus. VIII. 7 şi 8). In limba română, argat, om plătit pentru lucrările agricole; gr. apf«rr)ţ, dor. èpï^t.

«Sptfia, cuvent scytic, lat. unus, rom. unu (Herod.). Sub o formă apropiată, acest cuvent s'a mal conservat în versurile poporale, ce le reciteză copii din ţinuturile unguresc! ale Pannonieî vechi, unde aflăm formele u n urna (unoma, onoma) si dun ura a, cu însemnarea de «unu», «doi» (Kiss Âr., Gyermekjàték-Gyujt.;, ér în versurile ce le reciteză =°pii românf: una mia, una-I mara (Teodor.), anaramă (Alexicî, T. I.). "Api(j.a în Umba scytică este un cuvent rotacisat, ca la Istro-Românî ur, unu.

Aria», fluviu lângă Ind, ce curgea pe lângă Alexandria, întemeiată

de Alexandru cel "are (Plin.). Mrom. arîu, Fluss (Weigand, Arom.).
«poto, lat. arare, rom. a ara (Horn.)
f>, lat. arator, cel ce ară, plugariû.

"Apotoç, lat. aratus, rom. arat, arătură (Horn.). La Hesiod apotoţ,tempus aralionis, timpul aratului.

âpoxpov, aratrum, plug. "Apoupa (Horn.), lat. arvum, arata terra, ager, campus; rom. câmp de arătură, loc arat.
«fcppa6ov, pretium cautionis gratia datum ab emptoribus; rom. arvună. Delà Românï, cuvêntul a trecut in limba Ruthenilor sub forma de ar a won a (Miklosich, Denkschr. Bd.30). ăppifjv, mas, masculuB, animal de sex masculin. In limba latină ares si aries. Rom. arete, ariete şi ireu, berbece nejugănit (Frâncu, Moţii, 101).
*Apoa (Arsa), un castel în Dardania în timpul luî lustinian (Procop. Aed.). "Apoeva (Arsena), un castel în regiunile Illyriei, restaurat în timpul luî lustinian (Procop. Aed.). O formă analogă în descântecele române: codrii Arsinilor (Marian). "Apt°5 (Arzus), un oraş şi fluviu în Thracia, ce se vărsa în Propontis (Ptol.) 'ApCov, castel în munţii Rhodope (Procop. Aed.). In regiunile Carpaţilor Ars şi Arsul, numele mal multor munţi (M. Diet, geogr.).

'Asapcbcai (Asaracae), un popor din regiunea Getulilorîn Libya (Ptol. IV. 6. 296). Assaracus n. pr. (Horn. II.). Seraca (var. Săraca), localitate în Media (Ptol. VI. 2).— In 1. rom. sărac, pauper, infelix.

'Aoapflco (Asarath), fluviu în Mauritania (PtoL). Z«cpa9a (Zaratha), localitate iu Mauritania (Ptol.). SdtAaQoţ (Salathus), fluviu în Libya (Ptol.) Pe teritoriul român de la CarpaţI, mal multe păreie şi localităţi Sărata.

déaj(U (a s chu). După cum scrie Herodot, Orgiempei (Arimaspii) din Scyţia făceau din fructele arborelui «ponticon> un fel de must, ér din tentele fructelor un fel de pane, pe cari le numiaù *S.aya* (lib. IV. 23). Este acelaşi cuvent eu latinul esc a, nutriment alimente. In 1. cumanică as, cibus (fCuun, Cod. Cum.)
'AafX6a (Asilba), un castel lângă Istru, restaurat în timpurile Iul lustinian (Procop. Aed.) O formă barbară a cuvên'tulul siltfa, pădure, c, alter, altul (Suida).

(Atlas), un rîu, ce curgea in Istrul de jos (Herod.) In epoca romană Alu-tum, Aluta. In documentele medievale ale Ungariei Olt şi Oiţa. Ini. română Olt.

arta, alocuţiune de respect a unul tênër către altul mal bëtrân (Suida). In limba locuitorilor din Bithynia ăttiţ avea înţelesul de itâicac, tată (Arrian. Nicomed. fr. 30). In limba rustică latină atta. Attam pro revercntia seni cuidara dicimus (Festus). Cuvêntul a fost in us şi in Dacia: C. Sex(tus) Atta pro salute flliorum (C. I. L. III. 1435). Aici Atta corespunde la Tata din inscriptiunea de la Palestrina, pusă pe raormentul unul copil de 3 ani, de Primitiva Mat(er) şi Arius Tata (Torquati, Orig. d. 1. ital. 304). In dialectul comasc din Italia atta. tată. La Elveţiem ătte, la Romanei at, în cuvêntul bis-at, strămoş (Diez, W. 340). In limba Cumanilor, aţa, pater (Kuun, Cod. Cum.)
aôXïj, lat. aula, curtea unei case. La Români! din Bănat a v li ă, curte, ogradă; avlia curţii — oborul curţii, ocol (Mangiuca în «Familia», 1882. 468.—Hasdeu, Etym. M. Rom.) aSp'jj, ion. a5pa, aer (Horn.). Lat. aura, suflarea usera a aerului. In dialectul Românilor din Meglena aură, rectire, lat. refrigerium (Papahagi, Mgl.-Rora. II).

Anatravla (var. Austrania), numele unei insule din Marea suevică, renumită in timpurile vechi pentru succinul (electrum), ce se aducea de acolo (Plin. XXXVII. 12. 2). Austravia corespunde la Ostravia. Priscian, I, 52: pro *o au,* ut austrum pro ostrum, ausculum osculum: frequentissime hoc faciebant antiqui. Rom. ostrov, insulă.

"AŞevoc şi'AÇetVOÇ (Axenus seu Axinus). Un nume vechiû al Pontului euxin. O formă grecescă alterată a cuvêntulul ocean(os). v. 'Qxeavoţ.

'AÇt6ç (Axius), un rîù al Mesiel de jos (Aelian. 14. 25), ce curgea tn Dunăre, lângă baltă numită Ociù de la Raşova. — 'A£i6c, rîul cel mare al Macedoniei, adj Vardaf (Horn. Liv. Plin.) — "AÇtéj, fluviu în Syria, lângă care se afla oraşul A pa m ea (Sozom.) — Axlum *fi.* în Britannia (Rav.) — **Axon,** rîu in Caria de sud (Plin.) — Axona,

fluviu în Gallia Belgica, la frontierele Remilor (Caes. B. G. II). Cuvinte, ce ni se presintă şi sub formele de: Oaxes, fluviu în Creta; Oxus, fluviul cel mal important al Asiei după Ind

şi Gange; A cei on, numele lacului Léman (Avien.), cari tôte se reduc la aqua, aha, oc h e; rom. ociû. v. *ach* si 'SJxsavic.

AXBVCTE. Un grafit descoperit în basilica S. Alesandru din via Nomentană la Roma a carul vechime se reduce cel mult la sec. IV d. C, conţine în prima sa parte literele alfabetului în următorea ordine:

AXBVCTESDR
FQGPH.... M.

încă învăţatul archeolog Garrucci observase, că in acesta serie de litere, A este unit cu X şi B cu V şi tot ast-fel mal departe. Un alt grafit, ce a fost descoperit în termele delà Stabiae lângă Pompei, conţine literele alfabetului apr<5pe în aceeaşi ordine: AXBVCTDSER (Zangemeister in Bull, dell' 1st. 1865, p. 192). Alte esemple asemenea s'aù descoperit pe pereţii din Pompeii şi Herculanum, oraşe înmormentate sub cenuşa Vesuvuluî în a. 79 a. C. In fine, ilustrul numismat Eckhel a constatat şi densul, că pe unele serii din denarit Republice! romane se vëd imprimate notele AX, B V, CT, DS, ER. FQ, GP, HO, IN, KM (Doctr. num. V. 76). Archeologul Cavedoni a fost cel de ântâiû, care a presupus, că acesta combinaţiune curitSsă de litere se reduce la un us vechiû didactic, de a face pe copil se repeteze literele alfabetului nu numai în ordinea lor stabilită (A, B, C, D, E, F, G, H, I, K, L, M, N, O, P, Q, R, S, T, V. X), dar şi în modul de a sări de la litera de ântâiù la cea din urmă, de la a doua la penultimă şi aşa mal departe (Bullelino di arch, crist 3-a serie, VI, p. 132 seqq.) Ceea ce Cavedoni a fost presupus numai, se confirmă pe deplin prin următdrele cuvinte ale S. Hieronym: După cum noî citim alfabetul grecesc în ordinea sa obicinuită până la litera din urmă, tot ast-fel, ca se imprimăm în mintea copiilor şi maî bine memoria literelor, noî avem obiceiul se intervertim ordinea cetirii şi să adăogâm la literele de la început pe cele din urmă, dicând alpha fl, BetaPsi (în Ierem. XXV, 26). In grafitele şi esemplele de maî sus, litera A este combinată cu X, care, după uniî, a fost introdusă în alfabetul latin în timpurile lui Cicero, după alţii, ale lui August. Insă înainte de împrumutarea lui X, delà Grecî, cum se spunea, cea din urmă literă a alfabetului latin a fost Z (Cf. C. I. L. voi. VIII. 20. 21). Fără îndoielă, că a esistat aşa dar şi o combinaţiune a lui A cu Z, tn forma AZBVCTDSERFQ. Prin us îndelungat, acesta ordine mixtă a literelor ajunse apoi se formeze un fel de grupe seu cuvinte AZ, BUCTE, DSERFQ, cari s'aù aplicat in urmă ca nume particulare pentru unele litere, după cum se constată din numirile ce le-aù literele din alfabetul vechiû românesc, numit din er<5re cirilic:

fl = A z (AZ).

K = Buchie (BVCT şi BVCTE).

1 (care corespunde la v = « din epigrafia romană) numit cer fă (DSERFQ).

Episcopul Isidor din Sevilla încă ne spune, că numele literilor erau de origine barbară. Nomina autem literarum gen te s a sono proprie dederunt (Orig. lib. I. 4. 17). Mai târdiu, acesta combinaţiune de litere, AZ—BVCTE, ajunse în graiul populaţiunilor barbare să fie numele alfabetului, ér literele, în general, au fost numite de Românişi Slavi buchî (germ. Buchstabe). Grecii împrumutase literele alfabetului delà Barbarii saû Pelasgiî Europeï, nu- delà Fenicieni. Acesta résulta din asemănarea literelor vechi grecescî cu literele latine. Veteres graecas (litteras) fuisse easdem paene, quae nune sunt latinae (Plin. VII. 58). Şi acesta asemënare de forme făcuse pe Cesar sa crédâ, ca Helveţii şi Druidil se folosiaû de literele grecescî (B. G. I, 29; VII, 14). Vechia terminologia a artei grafice are de altmintrelea un caracter barbar, pastoral şi agri-ncol. La Grecî, modul vechiû de scriere se numia bustrophedon ({JoooTpoy-qSov), adecă «după cum se întorc boii la arat> (Paus. 5. 18). Primul rend se scria delà stânga spre drépta, al doilea delà drépta spre stânga şi fiecare linie următdre începea de unde se

terminase cea precedentă. Pentru terminul de «a scrie», Grecii întrebuinţau cuvêntul Ţpaiftiv (în formă vechia *fp&Ktiv),* «a sgăria», «a grava», «a ascunde sub pâment», cuvent identic cu rom. «a grâp»>, «occare agrum». Tot ast-fel şi Romanii diceau adese-orî în loc de <acribere», adecă, a imita modul de a ara. Grecii nurniau mate-

rialul, pe care se scria, {WpXoç, maî corect pipXoţ = ftnf.*epa (pcllis rasa, pellis bubuia) *piele lucrată», fiind-câ barbarii, cum ne spune Herodot, scriau pe piei de animale. In ce priveşte acum numele primelor litere din alfabetul grecesc, "AXtpo corespunde la adectivul fem. umbric alfa; retorom. alf, alva; sab. alpa; lat. si rom. alba; ér B-?]to este fără tndoielâ acelaşi cuvônt, din care deriva forma i talus (bos, taurus), rom. vită, fr. bête şi beta (Littré). De asemenea scrie Varro (L. L. VIII. 64): alpha etc. non esse vocabula nostra şed penitus barbara. Din limba Pelasgilor, şi, pdte, prin mijlocirea Grecilor, numele acestor litere au trecut şi la Ebrel sub formele de aleph şi beth.

B.

BaaX (Baal), un rege al Tyrienilor, care a domnit după Itobalus (Menandr. Eph. fr. 2). In limba semitică, cuvêntul avea înţelesul de dominus (Pauly-Wissowa). In limba Pelasgilor din Frigia paX-fjv, rege. Sub forma de balus, cuvêntul a fost întrebuinţat şi In limba oficiala romană ca titlu pentru vitézul rege al Dacilor, care silise imperiul roman së-ï plâtéscâ un tribut anual. Un manuscris al lui Dio esplică numele Dec e bal prin cuvintele regele Dacilor. AsxtfîaXu), tiji Aanwv paa;Xti (Gross, Dion. Cass. 67. 6). Că «Decebal» nu era un nume propriu, résulta şi din scrisdrea lui Pliniu IÏ către poetul Caniniu, că numele Dacilor sunt barbare şi selbatice, şi mal eu semă, însuşi numele regelui (barbara et fera no m i na, in primis regjs ipsius. Epist. 8. 4).

Bdéau (B a au) în limba feniciană, ndpte, gr. voî (Philo, fr. 2). In 1. română, bau, espresiune de intimidare pentru copil, în timpul sereï, ori la întunerec.

Baba, o personalitate din timpurile mitice (Seneca, Ep. XV). In poemele epice române, Baba cu înţelesul de bëtrân: Baba-Novae = Novac cel bëtrân. Gr. niiticoţ. La Varro, pappus este senex, la Âusoniu avus. It. babo, sard, babu, tată (Diez, Wb). La Macedoromâni babă, tată (Dalaraetra, Diet) La Retorom. bâb, tată: Deus ilg Bab, Gott der Vater (Conradi, Roman. Gramm.). In limba română, babac şi babacă, tată (Hasdeu, Diet. II. 2253). Cuvêntul a esistat şi în limba rustică din Italia. La Flaut aflăm esclamaţiunea: Babae, Tatae, Papae!

Baba, divinitate egiptenă, păditoriul palatului lui Osiris din regiunile de nord ale imperiului (Pierret, Livre d. m.)

B<£j3aç (Babas), un comandant al trupelor romane, originar din Thracia (Procop. B. G.)

BaŞuXr) (B a bule), oraş pe teritoriul Odrysilor din Thracia (Steph. Byz.) In limba română babă, mamă (Viciu, Glos.), bunică, femeia bătrână, lat. mater, avia, anus, vetula.

Babă, pi. Babe, colţuri de stânci în diferite regiuni ale Carpaţilor şi cari ne presintâ din depărtare x> asemenare, mal mult, ori mal puţin, apropiată cu figura unei femeï bëtrâne.

BiŞa (Baba), oraş în Mauritania (Ptol.), numit In tunpul luî August Colonia Campestris Julia Babba. **Baba,** localitate în Mesopotamia (Tab. Peut.).

Bépca 5pïj (Bebii montes), o parte din munţii Pannonieï de sus (Ptol.). Numele corespunde la forma românescă: Munţii Babel.

B<i{3aç (Babas), castel în Macedonia, restaurat în timpul luï lustinian (Procop. Aed.). **Baku,** gr. B<£x)(0{ (Bacchus), numele thracic al luî Dionysus, la Egipteni Osiris. In papirele egiptene, Baku este un titlu al luî Osiris (Maspero, Études, I. 41). In inscripţiunile grecescî, Bâxx[6]« Ş' flâx^toţ este un epitet al lui Dionysus-Osiris (C. I. Gr.) La Macrobiu, Bacchus, după unele fântâni istorice, este identic cu Osiris (Somn. Scip. I. 12). Cuvent

barbar cu înţelesul de taur. In Actele Fraţilor arvall aflăm forma femeninâ, bacca seu baccha = vacca (Henzen, Acta Fr. arv.). In limba latină poporală a esistat şi forma masculină boca şeii boaca. Bocas dicunt esse bovea ma-rinos (un fel de pesce) quasi b o ac as (Isid.). In papirele egiptene, Osiris (Dionysus, Bacchus) este numit taureau d'Amenti; taureau au sein d'Egypte (Pierret, Livre d. m.)- Lª Sophocle, Bacchus are epitetul de fiooxépioç, «eu cdrne de bou» şi «care mănâncă tauri» (Fragm. 363. 364). In limba română, bic, b ic ă, taur.

(Baetulia), animaţi lapides, petre cu spirit, despre carî spuneau cel vechi, ca au fost inventate de Uran (Philo); probabil un fel de esplosive întrebuinţate la rësboiû. Cuvent barbar, ce deriva de la battue, a bate. Batualia, quae volgo battalia dicuntur, exercitationes militum vel gladiatorum significant (Adamant, la Cassiodor). It. battaglia, fr. bataille, rom. bătaia şi bătălia.

Bat-cuXoc (Baetulus), un fiu al lui Uran, frate cu Saturn (Philo). In unele cântece epice române, Iovi f ă, fiul ilegitim al lui Novac cel bëtrân (Saturn), figureză numai cu numele de Băiatul (Dâmboviţa, Mânescî). «Baetulus* este o numire tradiţională barbară, după cum résulta si din cuvintele gramaticului Priscian (Inst. V. 19): lapis iile, quem Saturnus vorasse traditur pro 4 o u e, quem Graeci paitoXov vacant; unde cuvêntul BaîtuXov se raporta în textele maî vechî la « i ou e» (lovis), nu însă la «lapis».

BâXav (Bălan) în formă de acusativ. După Procopiu (B. G,), Barbarii nurniau B<4X«v, calul negru şi cu fruntea albă, cum a fost calul lui Belisariu In resboiul cu Gofil din Italia. Rom. cal bălan, seu simpla bălan, cal alb.

BaXtfv în limba Frigienilor, rege. BoX-fjv ap^afoţ, paX-fjv îfre, o rex, antique rex, vade (Aeschyl. Pers. 657). v. BiaX şi *Banus.*

B«AfoC (B a l î u s), unul din caii, de cari se folosise Achille în resboiul de la Troia (Horn.). La Români, cal bălan şi cal băl. La Macedoromâni, cal baliu, cu o steluţă albă în frunte (Hasd. Diet. II. 2937). In dialectul din Meglena, ballu= bălan (Pa-pahagi, Mgl. R. II).

SicAAe, ultimul cuvent în numele compus MaopefSaXXi, castel restaurat de lustinian în regiunile thraco-illyrice (Procop. Aed.). Rom. vale, lat. val l i s.

Salthatha şi **Baldaota,** în limba latină medievală din regiunile Genevei lac preş-sum (T)u Cange, Gloss.). Cuvêntul aparţine limbel latine barbare. Rom. lapte bătut, lat. lac batutum.

Bălti», o insulă vastă în marea nord, probabil Suedia. A littore Scytharum tridui na-vigatione, insulam esse immensae magnitudinis, Baltiam (Plin. IV. 27). ta Pytheas, Aba lus. Numele «Baltia» provine fără Indoiélâ delà numele barbar al mării. Gr. piXtY], lat. palus, rom. şi mrom. baltă (lac). Cuvêntul a esistat şi în limba autochtonilor din Pannonia, după cum résulta din numele lacului Balaton, ce presupune o formă poporală b ă 11 o n i û = baltă mare.

balnoem (acuş. de la balux), prav de aur, în limba poporală din Hispania. lidem Hispani, aurum quod minutum est balucem vocant (Plin. XXXIII. *21.* 11). In Cod. Theodos. bal Iu c a. Rom. beuţă, petricică rotundă albă, ce se gâsesce în albia rîu-rilor (Frâncu, Moţii, 98). La Macedoromâni bal şi bel (Laur.-Mass. şi Dalametra).

Şavauaoc, cel ce lucreză la cuptoriu seu cămin; qui ca minuni accendit, ad con-ficienda sua opera; qui igné ad conficienda sua opera utitur; qui ad fornacem opus facit (Cf. Suida). Rom. b ani aş seu b Si aş, mineriû. v. pdovoţ.

p^vSa în limba barbară a Pelasgilor din Caria, învingere, lat. victoria (Steph. Byz. v. 'AXdpavSa). Rom. isbândă, sinonim cu «învingere» (Cogâlniceanu, Cron. III, 70. — Mag. ist. I. 235).

Baolana, oraş în Hispania Baetica (Ptol.). **Banleniei,** municipiu în Lusitania (C. *1.* L. II). Hispania a fost în anticitate renumită pentru minele sale de aur. Numirile topice, «Baniana» şi «Banienses», ca şi cuvintele românesc! bănia séû baia, lat. me-tallifodina, se reduc la aceeaşi rădăcină cu gr. PŒÛVOÎ, fornax, caminus, de unde ^avouoot, cel ce lucră la cuptoriu, la cămin. Arenas coquunt in fornacibus (Plin. 34. 47). In re-?1"°'Ie thraco-illyrice Bav«c (B a n e s), un castel restaurat de împ. lustinian (Procop. Aed.).

Bavvac, după cum scrie Hesychiu, însemna la locuitorii din părţile de jos ale Italiei, «rege» séû demnitatea politică şi militară cea mal înaltă. Bivvaţ, paotXtuî itapa 'ItaXuitaiî, «' « n.*YtoTOc apxiuv. In părţfle de resărit ale Europei, cuventul, sub forma de ban, este Iurte vechiu. v. *bonus* şi *Tl&v.*

ana». Un rege al Alanilor de lângă Istru este numit la Jornande Saugibanus.
artea din urmă a acestui nume, banus, ne indică o demnitate naţională politică
ca ?» rix in «Boiorix». Alanii̇̈ erau vecini cu Daciî. La Români, ban este titlul cel

vechïû al Domnilor din ţera Ardeiului (Transilvania). «Petru a Banului din ten Ardeiului» (Pompil. Bal). Banii Ardeiului sunt amintiţi şi în poesia epici a Şerbilor .. bana Hrdellica, Hrdelîskoga bana (Bogisié, Narod. piesm. 93). Bani, se nu miau şi Domnii ceî vechi din (era Severinuluî. In poesia tradiţională româna, B a nu mal ave şi titlul suveran de Domn. «Iar la stânga Domnului, | Domnului şi Ba nulul, j Şed Buzesciî şi Câplesciî (Teodor. P. p. 475). In poesia epică bulgară, ban> este sinonim cu «craiû». Do tri Bana, do tri K r al i a », rom. «vre-o trei bani, vre-c trei crai»; «Kralîovitza Banovitza», rom. «Craiésa Bânésa» (Miladinovitzi, p 246. 258, ap. Hasd. Diet, III. 2412). Miklosich scrie: ban kroat., serb.jbulg, nur im Liede Aus der geringen Verbreitung ergibt sich mir der nicht slavische Ursprung des Wortej (Die slav. El. im Magy.). v. Bavvotţ.

ŞScpjîCTUV (b a r b i t u m), instrument vechiu de musică, de care se folosise poetesa hyperboreă Sapho (Euphorion. fr. 8).

[BaaxeevtoV la Barbari, remediu pentru fermecare. Tertullian (De vel. virg.) : Nam est aliquid etiam apud ethnicos timendum, quod fa s ci nu m vocant. Rom. boscdna.

j3<£dpov, pi. Şdftpa, scala, sedes, scamnum, subsellium (Plato, Protag. 7. 8). Rom, vatră, locul, unde arde focul; lat. focus.

batooura. Un grafit descoperit pe păreţil unul lupanar din Aquincum (Pannonia), conţine câte-va rêndurï în limba latină, scrise de un anonim la adresa lui Gratus, despre care se spune, că are relaţiunî de amor cu o Grec6icâ, servit<5rea lui Lupus, ér altul noteză alăturea cuventul Ba t o cu r a (Romer, Kiadatl. r. felir.) Rom. batjocură, lat. derisus, ludibrium, contumelia.

PCÊTTOÇ (battus), rege, rex, în limba locuitorilor din Libya. A^otţ ? ap paatXia pdktov xa>,e5ai (Herod.) In timpurile lui August, doi căpitani de rësboiû aï populaţiu-nilor din Pannonia p<5rtă numele de Bato şi Batto. Belii summa et caput Bato (Ovid. Pont. II. 1. 46). Duobus Battonibus ducibus (Vel. Patere. II. 110). In chro-nica lui Turoczi (II, 39): Primus autem inter Hungaros, nomine Va t h a, de castra Belus, dedicavit se Demoniis (c. 1050). In limba română din codicele Voroneţian (72—73) aflăm vătahul (neart. vătah) cu înţelesul de Împerat şi august. |3<£Tpa)(oc, lat. rana, batrachus; rom. brdscă, brotac.

paOvOJ, fornax, ca m i nu s, cuptoriù pentru topirea metalelor. In limba română bănia seu baia, locul, unde se estrag şi se purifică metalele, lat. metallifodina.

PEXXO; în limba frigianâ, lat. panis, rom. pane (Herod. II. 2). Se pare a fi acelaşi cuvent cu lat. victus (etim. de la «vivo»), alimente, nutremênt, fr. vivres.

P£§U (bedu), aer, în limba religi(5sâ a vechilor Macedoneni (Neantes Cyz. fr. 27). Rom. vëzduh, atmosferă, însă in Codicele Voroneţian, vëzduh cu înţelesul de «aer». J3e5l> (bedu), aqua, apă, în limba Frigienilor (Didym. la Clem. Alex. Strom. V). Viada, var. Vi a dus, fluviu în .Germania (Ploi.), considerat ca identic cu Odera. V i • dua fl in Hibernia (Ptol.). Bo8o (Badui, numele unul rîu în provincia Elis din Pelopo-nes (Paus. 5. 32). Cuventul a esistat şi in ţerile Daciei. Vede, art. Vedea, un rîû ce isvoresce în j. Argeş şi se varsă în Dunăre, lângă Petroşani. Şerb. vodă, apă.

bela, <5ie, lat. ovis (Fabretti, Gloss. 245). Rom. b e la, numire ce se dă oilor în general, şi în particular oilor bălane, (Laur.-Mass.) In forma diminutivă, cuventul a trecut şi în limba ungurescă a Secuilor din Transilvania: belicze, mici cu totul alb. (Kriza, Vadrdzs.).

Bf)Xoc (Belus), regele Chaldeeî şi Assyrie!, contemporan cu Saturn. In cântecele epice române B a l a b a n. Rom. şi mrom. b ë l (băl), alb, bălan ; lat. bellus. B e l u , Bela şi Beluţă, nume şi conume personale române.

berbece* în Actele Fraţilor arvalî în loc de «verveces» (Henzen). Berbicem (Lex Sal. 286), berbecibus (Baluz. Capit. t. 83). Rom. berbece, pi. berbeci. In latina gallică, berbiz şi berbis (Chevalet, L. fr. I). Cuventul a esistat, sub forma acesta, şi în Pannonia. In

dialectul unguresc din comitatul Vasvâr: be rbec z şi berbets, că-
ciulă din piele de miel (Tâjszdt.).

ç, lat. vi r u nus. Suida ad v.: Noricorum agrum
ingentis magnitudinis

er . aliquando vastabat, donee vir quidam aprum prostratum in numéros sustulit...
Norici igitur sua lingua exclamarunt pyjpoivot, i. e. vir unus.Este acelaşi cuvent
fr v ber, hisp. baro, robust, puternic, lat. fortis, gael. bar, erou.Macedorom.
bură, Mann, Held (Weigand). In 1. română vechia: biruire, domnia; biruitoriû,
vitéz (Mardarie, Lex. a. 1649,
p. 89).

Beaoera, o localitate în Nuraidia. In registrele episcopilor din a. 482: Bercerita-num episcopum; la a. 411: episcopus Vesceritanus (C. I. L. VIII. 276. 278). Rom. pescere, lat. specus, caverna, antrum.

betlsare. Imp. August, după cum ne spune Suetoniu, scria betisare în loc de «lariguere>. Rom. a se betegi, aegresco; be tég, lat. aegrotus, morbidus. Ca substantiv împrumutat de la Români, cuvêntul s'a păstrat în limba Secuilor din Transilvania: beţia, nagynyavalya = epilepsia (Kriza, Vadrdzs.).

Si'SXoÇ maî corect Ş6pXo$, materialul pe care se scria în vechime, numit de Ionien! SiOM'Hpa, piele lucrată (pellis rasa), fiind-câ lonienil, după cum ne spune Herodot (II. 58), scriau pe piei de capră şi de 6ie, cum scriau tot ast-fel mulţi barbari şi în timpurile sale. Cuvêntul j3i{5Xoţ, din care s'a format apoi jîipXiov, carte, era ast-fel de origine barbară şi corespunde la adiectivul latin b u b u l u s (corium bubulum, pellis bubuia).

BlanduB, conume în Pannonia (C. I. L. III). Blandiana, localitate în Dacia între Germizera şi Apula (Tab. Peut.) Rom. blând, lat. bl a n du s, mitis, clemens.

blastema, în loc de «blasphéma». In Analele archeologice ale Provinciei rhénane (Jahrb. d. Ver. von Alterthumsforsch. im Rheinlande, 63. Taf. IV) se vĕd reproduse diferite picturi pe sticlă din timpurile creştine mal vechi. Intre alţii, este figurat aici şi Iov, zăcând pe gunoiii, căruia femeia sa i adreseză cuvintele: IOB BLASTEMA. Sunt cuvintele din Cartea lui Iov, c. 2, când femeia sa i dice: «Blastema pe D-deû şi mori». (JXeXîj, balatus ovium, sberatul oilor (Horn.). Rom. bl e h ăi, lat. balare şi belarc. pXîjS (bl e s), numele unei plante la Daci, la Romani blitum (Dioscor.). Cuvêntul corespunde la rom. v r e ş (vrej), ramură de plantă despărţită de trupină. Şerb. vriei, gr. pp^î,, Lattich, Salat (Tomaschek).

bodinou», în limba Ligurilor din Italia insemna « f â r ă f u n d > . Ligurum lingua ... ipsum Padum B o d i n c u m vocari, quod significat fundo carentem (Pliniu, după Metrodor Scepsius, H. N. III. 10). Rom. adânc, lat. profundus.

, strigare (Horn.). Rom. vu e t, lat. strepitus, clamor, tumultus.
durerile nasceril (Procop. B. G.). Rom. bdlâ, lat. morbus. (sing.
poXe6ç), lectorum lapidum strues, gràmedï de petre adunate (Paus.
II. 36. 3). Rom. bolovan, petra mare brută, lat. rudis lapis, saxum
ingens, bolus.

fiopitxç şi p'ojJp'aç, aquilo, vêntul cel rece şi violent de medâ-ndpte. Rom. bură. negură, aï cărei aburi înghiaţâ când cad pe pâment; lat. pruina, nebula. La Macedoromâni b<5ra, furtună, pldie mare şi cu vent (Dalametra). In dialectul Românilor din Meglena, boari, vent. (Papahagi, Mgl.-R.)

Boxs(ani) vloanl, o comunitate de locuitori lângă tërmuriï Rhodanuluï, apr<5pe de (Upî (C. I. L. XII. 1783). Rom. bocşă , cârbunăriă; lat. fornax, carbonaria. BocşanÎ, o localitate din Bănat cu mine vechi.

ppapuXov, numele unei plante la locuitorii din Rhodus şiSicilia; la Greci v.oxxujj.ijXov, nărui cucului (Clearch. Sol.). Forma numelui corespunde la rom. b a r a b o i û, chaerophyl-um bulbosum.

^ **braoa** (pi. **braoae** şi **braooae),** gr. àvaÇopiSsç, cidreciï seu nădragii cel lungi şi largi.
:e erau în us la populaţiunile barbare, cu deosebire la ScyţÎ şi Galii

(Plin. II. 5). Ci cero numesce pe barbari braccatae nationes (Fam. 10. 15). Gallia de sud era nu-
™f\.e.vRomanî ?i Gallia braccata, din causa veştmintelor barbare, ce le purtau
şei (Plin. III. 4). De Sarmaticis bracis arointesce Val. Flac. (Arg. V.
braccata turba Getarum Ovidiu (Tr. IV. 6. 47). In limba română, avem
*c^?îrădăcină formele: brăcire, cingulum; brăcinariu, cingulum braccarum;
" induere, vestire; a desbrâca, exucre.

braolle lat. med., rom. bracire. Cingulum, quod vulgo b rac ii e dicitur (Holland. Act. SS. Febr. III. 265).

branoa, ghiară. La Gromaticiï romanï: brânca lupi şi brânca ursi, semne pe pietrele de hotare (Lachmann, Grom. vet.) In limba română: brâncă, mână; ér la animalele răpitdre, brâncă, pi. brânci, picidrele dinainte; brânca ursului, o plantă, Heracleum spondilium. In limba prov. şi retorom. brânca, ghiară, germ. Kralle.

brandonnm (Domini'ca) se numia în limba medievală Dumineca înainte de începerea Paresimilor seu a Postului mare (Potthast, Wegweiser, Suppl. 449), ér bran-dones era prima sëptëmâna a acestui post. Brandones appellabant noştri primam quadragesimalis Jejunii hebdomaden (Du Cange). In latina medievală, cuvêntul bran d o avea înţelesul de fax, taeda, rom. făclia, bucată de lemn aprinsă. In aceste dile, de la începutul postului mare, se aprindeau focuri marî şi tinerii jucau în jurul lor. La poporul român, Dominica brandonum se numesce Dumineca lăsatului de brândă. B r an 4 a, lat. caseus friatus. După cum vedem, Dominica brandonum şi Dumineca lăsatului de brândă se caracteriseză prin aceeaşi numire, însă cu înţelesuri diferite. In tot caşul, sensul primitiv al numirii a fost cel pastoral, românesc.

Bp«d6(Brathy = Brathu), un munte în Fenicia (Philo). BàpSrjtov 5poc, var. Bâp§TjtOç(Bardetus m on s) In Ethiopia (Ptol. 4. 8). In limba română: brad, abies, pinus, larix; b râde t, pinetum, silva pinea. In dialectul Românilor din Meglena b arde t, pădure de brădî (Papahagi, Mgl.-R. II).

braţul, o specie de arbore în părţile meridionale ale Assyrieî. asemenea cypresuluî, cu ramurile întinse şi desfăcute. Petunt igitur (Arabes) in Elymaeos arborem bratum cypresso fusae similem (Plin. 12. 39). In altă notiţă, împrumutată de la Metrodor Scep-sius, Pliniu ne spune, că Gallil, numiaù P a d i, arborii ce conţineau reşinâ. Arbor picea, qualis Gallice vocatur Pad i (H. N. 3. 20. 8). In limba română brad, lat. abies, pinus, larix.

, brachium, rom. braţ (Horn.)

lat. f re m o, murmuro; rom. a mugi, a murmura (despre valurile mării), a produce sunete confuse şi prelungite, a vijăi, a urla (despre vent şi vifore). Zeoţ o<Jii-Şpî|iît-f]ţ, Joe, care tună puternic (Horn.). Rom. vreme, timp rëû eu pldie, ninsdrc şi vent, lat. tempestas; vreme tare, tempestas tonitrualis (Gewitter, Donnerwetter). Ca vb. impers, vremuesce, tempestas pluvia, tempestas nivalis.

Brada (pe Tab. Peut, din erdre Brucla), o localitate în Dacia între Apula şi Sa-linae, care, după distanţe, corespunde la locul de trecere peste Mureş, numit de poporul român brudă şi brudină, pod umblătorul, lat. pons mobilis. Hal. proda (p. sponda, riva), fr. bord. Esemple de confusiunea lui *d* cu *ci,* ca în Brucla = Bruda, aflăm şi In manuscrisele Itinerariuluî lui Antonin: «Cobucla» şi «Cobuda», Semuncla» şi «Semunda» etc.

ppudwij şi ppuCOVta, o planta din familia curcubetdselor (Plin. XII. XXIII). Rom. b u -ruiană, herba inutilis. In dialectul din Calabria burrajena, lingua di bove (Pellegrini, Dial, greco-calabro); ital. borrano. Mrom. burane (sing.) urdicï ferte,

Brundulua, un port de la gurile rîului Pad, în Italia de sus (Plin. III. 20. 7). Rom. prund, lat. vadosutn vel arenosum littus.

Şuac, un gen de paseri nocturne (Suida). Rom. buh ă, lat. bubo, noctua. (3ouj3u>V, îmflâtura lângă genitale. Rom. buboniû şi buboiu, lat., ulcus, tumor. |3u5caV7], lat. buccina, rom. bucium.

Booxâtca (buc at i a), se numia în anticitatea grecescă banchetul seu sacrificiul, ce se da la Delphi în ondrea lui Zsût icatpijboç. (Bull. Corresp. héllén. XIX, 1895. 11. 33. 63). Aci se afla şi oraculul cel renumit al lui Apollo, întemeiat de Hyperboreî. In limba română, bucată, pi. bucate, cibus. Cuvêntul a trecut şi în limba unguréscâ. La Secuii din Transilvania, bukâta însemneză «traistă», şi fel-bukâtâzni, «a pune în traistă alimente pentru drum» (Tâjszdt.)

poux6Xoc, păstoria de vite. In limba română, cuvêntul s'a păstrat

numai ca nume personal, Bucur, în us mal cu semâ la locuitorii munteni, carî se ocupă cu economia

de vite. Ca toţi terminiï pastorali, cuvêntul nu e de origine grecésca. Nu esistă în limba grecésca nicï un verb, de la care ar pute se derive finalul xoXoţ, care se reduce la forma latină curo şi colo, a îngriji.

So'j5<£A.X<z, numele unei plante la Dacî, la Romani lingua boum (Diosc.) Cuvent compus, dacă nu este cum-va un cuvent corupt din bubuia (La Cato, R. R. c. 40: lingua bubuia). Prima parte ne arată, ca esişta în limba Dacilor cuvêntul {îoo = bou, ér partea a doua îâXXa, delà, ori dula (ca în numele altor plante la Daci, diodela, propedula) corespunde la gr. d«JXoţ de la #d£XXu» a înflori; ftaXfa, fl6re, germ. Bluthe, după cum planta (loptéipoXXoç la Greci, millefolium la Itall (Diosc.), este numită In dialectul kymric mii dd ai l, brit. mildelyen şi milfler, fr. millefleur (Cf. Diefenb. Orig. 253).

Boiivoc (B u nu s), Bouvafo (Buna e a). In Corinth se afla un templu dedicat Ju-nonel Bunaea, întemeiat, cum scrie Pausania, de B u nus, fiul lui Hermes (Descr. Gr. 2. 4).

ŞoOc, şi Şo6c, pi. j3dec (Horn.), bou, lat. boş. In cuvintele compuse se întrebuinţa numai forma de £00: poo(SôtY)î, pouxeXoţ, păstoria de vite. După Varro, praefixul f5oo (bu) esprima în cuvintele compuse grecesc! idea de <mare>, «enorm». Graeci assueti magnis et amplis rebus praeponere pou, a magnitudine scilicet bovis (R. R. 2. 5. 4).

butymm, unt de vacă. Butyrum barbararutn gentium lautissimus cibus. Plurimum e bubulo, et inde nomen (Plin. 28. 35). Cuvent compus: po5ţ fem. vacă şi t6poţ, caş la Homer.

C. K. Ch.

oaballo», cal, lat. equus, în deosebi calul întrebuinţat la economia agricolă (Lucii, in Non., Horat, Juven.). La Petroniu cavallus. Si quis caballum cabal lica-v e rit (Baluz. Capit I. 296). Forma «caballus» a fost întrebuinţată şi în Dacia. La Secuii din Transilvania: kabala, epă betrână (Tâjsz<5t.).

XtfcxtJ, un fel de pine la Egipteni (Strabo, 17. 2. 5). Rom. cdcă, lat. libum, placenta, pasta.

xâSoc, amfora (Philoct). Lat. c a d u s, rom. cadă.

KaXaafptec, o clasă de ostaşi în Egipet, cărora pentru subsisterai li se da o anumiţi porţiune de păment (Herod.). Instituţiune militari pelasgă. Câte o mia de ostaşi din acesta clasă avea sî facă pe fie-care an servicii militare în garda regelui. Cuvêntul se pare a ave acelaşi înţeles cu lat. Colères (équités), v. *Celtrts.*

oalatore» (sing, calator), servitori la colegiul Fraţilor arvall şi la augurl, însărcinaţi mal cu seraâ se aducă Ori se ducă la destinaţiune lucrurile ce li se încredinţau. Fruges libantes cum calatoribus et publicis ad aram retulerunt, deinde tuscanicas (ollas), contigerunt, quas per kala t ore s domus suas miseront (Henzen, Acta Fr. arv.). Pou-trôces sacrificaturi praemittere calatores suos soient etc. (Serv. Georg. I. 268). Uivêntul este identic cu «viator» (Plin. 18. 4). KaX^tuip, numele unul Troian şi al unul Grec la Homer. Rom. cale tori u, viator; a cal et or i, iter facere.

xac/,upa şi xoMBrj, colibă, lat. tugurium (Paus.). Kc&uSn (Calybe), o localitate

K ? ?î alU ^aW^ (Galyb.e) în Libya (Ptol.)

Kan<£pa (Cămara), oraş în insula Creta (Steph. Byz.) La autorii grecesc! xajidipos, Cameră boltită, lat. cămara şi camera. Cuvent barbar. In regiunile Pontului euxin se numiau xa^ipai, corăbiile mal mici şi uşore, construite din bârne fără legături de se C-a *h^J* °ând valurile măriî se agitau, se puneau scânduri de amêndouë laturile până ^închideau in forma unuï *CO P^* (Tacit. Hist. 3. 47. Strabo, 11, 2. 12). Rom. cămară, 'e, în care se păstreză vestminte şi alte lucruri necesare. Cămară, diferite cătune m' m România.

'n liraba Poporală din Hispania şi Italia, instrument pentru măsurarea or; statera unius lancis (Isid. 16. 24). Rom. cumpănă.

a modula vocea în cântece, a cânta cu tonuri variate; în cantandis car m nibus vocem varie inflectere, cantica modulare (Suida). Cuvent împrumutat din limb barbară. Rom. a cânta, lat. canto.

oamus, un fel de frêu tare. Camus, genus aspëri frenî est, quo caballi superi coerceri soient, dictus a curvitate, x^oc l^i^u enim Graeci curvum dicunt (Isid.) In limb grecésca xvjfiéç, dor. xajiot, genus freni vel capistrum, frêu, capëstru (Suida). Rom. ham Se parc însă, că în limba barbară era în us numai forma ham, de <5re-ce Isidor deriv .pe «camus» de la *•x*|>.6t* (curvus), nu de la x^jieţ, dor. xajioţ (frenum).

oana (xavâ), coş pentru pane, fructe şi florî. Cana dicunt Graeci, nos canistra e per diminutionem canistella (Fest.). Rom. cană, urceor, lat. urceus.

xâw<zj3tc în limba Scyţilor şi a Thracilor, cânepă, lat. cannabis (Herod.)

xavfl^X-iOÇ ôvoç (Plato), asin maï mare, întrebuinţat la transporturi. Cuvent barbai trecut şi în limba latină sub forma de cantherius şi canter iu s, cal jugăni (Plaut., Lucii., Cic., Seneca). Rom. catâr (tnulus).

Ka7t<5|J.aXŞa (Capomalva), castel în Dardania (Procop. Aed.). O numire cu formi latină barbară.

Capua şi **Capye,** oraş în Etruria; înţelesul fiind campe stris ager (Liviu, IV. 36) Capua a campo dicta (Plin. III. 5. 39). Rom. câmpie.

xâp«j3oc, cărăbuş la Pliniu, hisp. caraba, barcă mică. In limba lat. med. cu r a b i i şi garabi (lintres celeresque galeae). Murat SS. VI. 113. — Rom. corabia, îi Codicele Voroneţian, cur abia, lat. navis.

xapOTi^dXrf, numele uneî plante Ia Daci. La Romani herba philicla (Diosc.) Pare a fi dianthus caryophyllus, rom. gardfâ, gar o f iţă, cech. karafilat.

KapTtérrjÇ Spot (Carpates mons), punctul cel mat înalt al catenel de munţi dit părţile de nord ale Daciei (Ptol.) La Homer, o insulă situata între Creta şi Rhodus se nu mesce Kpâttaftoţ. Dupâ forma întrebuinţată de Homer, numele muntelui «Carpates» co respunde la participiul românesc crêpât, lat. crepatus, cu r dislocat, ca în x<4pto< şi xpâtoţ. In limba română poporală, se numesc crepaturï, sing. crêpa tură, munţi stâncoşl şi prăpăstioşi. Acelaşi înţeles î-1 aflăm şi la Avienus; Carpathus (Crapathus) hic rupes attolitur (Descr. Orb. 671).

xanaftepoc, plumb alb, lat. stannum, cassiterus, rom. cositoriù. După Herodot plumbul şi electrul veniau din părţile estreme barbare, **e?** taxarqţ. Vechia terminologia metalurgică este de origine barbară. Kaoaîtepoţ pare a proveni de Ia verbul a c *6 s* e (consiiere), a lega, a împreuna; s. cusătoria.

Kaa^epa (Caseera), un castel în munţii Rhodope, restaurat de împ. lustinian (Procop. Aed.) Rom. caş ari a, locul séû stabilimentul, unde se prepară, ori se vinde, caşul; mrom. caş ari, stână; lat. caş e ari a officina, sp. que s era, port. queijeria. Pe teritoriul României, mal multe locuri p6rtă numele Caş ar ie (Fruncjescu, Diet.).

Cattnzl, aşa numiaù Barbarii pe piticii, ce locuiau spre sud de gurile Dunării, lângă mare. Pliniu: (Pigmaeos) Cattuzos Barbari vocant. C o tu ţ ù, conume personal în părţile de apus ale României (Oltenia).

xocOxa şi xftOxoç, pateră, lat. caucus şi caucius, ansatus calix ad hauriendam aquam fontibus (Holland. A. SS. II. Mart. 272). Rom. cauc, vas de scos apă pentru bëut.

Cauoalandensi» ***Tegio,*** o regiune muntdsă în Dacia (Ammian.). C o c a l a, în cântecele epice române, numele unei păduri în munţii de lângă Olt (Teod.)

oavo şi **oavu»** avuse în limba barbara vechia înţelesul de caballus, cavallus, caJ. Cavallus antea c avo dictus. Cavallus antea

a cavo dictus (Isidor. Orig. Codicele din WolfenbUttel, éd. Otto, p. 377). De unde în limba română covaciù, potcovariû, qui ferreas soleas fabricatur. Mrom. câ va la, călare, cal di câvala, cal de încălecat.

Cebanu» oaseaB, un fel de caş, ce se aducea din Liguria la Roma (Plin. 11. 9. 71). C e b e n n a mons, lângă Rhodan (Riese, Geogr. lat. min.). X u b a n, o divinitate în regiunile pyreneice (Desjard. Geogr. hist. d. 1. Gaule II. 394). In limba română, cioban, ovium pastor. Cioban, nume de délurï şi văl în România.

Celerec (sing. celer, gr. xeXvjţ şi xtX^p), équités. In timpurile mal vechi corpul de

cavaleria al Romanilor, era compus din ceî maî avuţî cetăţeni şi purta numele de C e -1 >res ér comandantul cavaleriei se numia m agi s ter Celerum. Cuvêntul se reduce l rădăcină cal (equus) şi corespunde la un termin vechiû militar din limba română, â Iar i u (Cod. Voron. 56). In poemele epice române, Maî mare al calărilor (Teo-H) este aceeaşi numire cu Magister Celerum. In limba grecescâ vechia, xeXfjţ însemna cal de călărit (Odyss. 5. *371.* Paus. 6. 12. 1). m-qt (Suida), la Eolï xiX-^p, maî avea şi înţelesul de călăreţ. Rom. călări şi călăraşi.

xeXeuftoţ, cale, lat. via, iter. Cuvent de origine barbară. Rom. călăuz, călăuză, dux itineris. Etim. de la cale, lat. callis.

xeXiJtÉÇetV, equo singulari vehi, a călări CHomer, Suida).

Kepra, Khepra şi **Klxoprl,** la Egipteni un conume al lui Tura Harmakhis seu Uran (Pierret, Livre d. m. — Ibid. Panthéon égypt. — Maspero, Études, I). In ce pri-vcsce sensul cuvêntuluï, papirele egiptene amintesc de « c d r n e l e lui Kepra> (Masp. l 27 II- [42]9; Pierret, Livre 285. 286). Fără Indoielă, că numele derivă de la cuvêntul barbar capră. După Martirologiul roman (2 Martie), capul de capră (caput caprae) a fost adorat şi de Longobardî. In părţile de sus ale Moldovei, tinerii neînsuraţi umblă pe la case «cu capra» în diua de anul nou (serbăto"re, consecrată în datinele poporale române lui Toma cel bogat, numit Turn la Egipteni).

oereft (acuş; cererem) panem appellant Sabini (Serv. Georg. 1. 7). Rom. cir, ciris, lat. farrea maza.

Ceret, oraş vechiû din Hispania Baetica (C. I. L. II. n. 1986). — Kepaia, ta, (Cerata), dotă munfî ce despârţiau Attica de Megaris (Strabo). Rom. cer et, pădure de :er, lat. silva cerrea.

oerla, bëutura de cereale în Hispania (Plin. XXII. 82). v. *ceres.*

Ceru* = Coelus, ceriul personificat în cântecele saliare: lancus lanes, ce rus duonus ;s. In colindele române: «Domn din ceriu». La Festus, Cerus manus.

XTjtûtpfityoç (cetophagus). Sibylla Erythreă ne spune în unele versuri ale sale, că atâl densei a fost xijtoifdiToc, în traducere latină «cetophagus», adecă mâncător de monştri narinî (Paus. 10. 12). Sibylla Erythreă scrisese în limba barbară. Ea nici nu putea spune, :ă părintele seu a fost mâncător de balene seu de monştrii marini. Prima parte a curentului are cu totul alt înţeles. In limba grecescâ medievală, ic-fjta şi iuta însemna <turtă», «pogace» (Du Cange). LUta este acelaşi cuvent eu rom. pită şi chită, lat. >anis. Cuvêntul a esistat şi în limba populaţiunilor dintre Tisa şi Dunăre. In comitatul jOmOr, mal aflăm şi astâ-dî dicătdrea: «Iţa pita, hogy a szita», «aşa-I pita, cum e sita», Kis, Gyermekjât. 128, 151); ér <pitar» însemneză cămara, în care se ţin obiectele trc->uinci<5se pentru facerea panel şi dulapurile cu diferite alimente (Tud. Gyujt. 1835. II. 32). X«Ax6c, aramă, lat. aes; (istâXXov *ya|v.oô,* aeraria metalla (Strabo). In limba latină, /ulcanus seu Volcanus este acelaşi cuvent cu gr. xª^*ᴮ"î, faber aerarius Horn.). Despre Vulcan se spunea, că densul a fost cel de ântâiu, care a aflat modul le a lucra arama etc. (Diod. V. 74). Urmele vechi ale acestui cuvent, de origine bar-iară, le mal aflăm şi astă-di în limba română. Vulcan, munte, şi V ăl c au, sate, in egiunile metalifere ale Transilvaniei. Vâlcedad. şivâlcedelâs. esprimă vineţela emasă pe corp în urma loviturii, de unde a vâlcedi, lat. suggilare, livere.

A^XuSeç (Chalybes), gens Scythiae, ubi ferrum nascitur (Suida). In deosebi se urmau «Chalybes» lucrătorii de metale din nordul Thracieï. Cuvêntul e barbar şi dc-ivă probabil de la xaXupt], colibă, lat. tugurium, de unde colibaş, in tugurio habitans. entru etimologia compară germ. Hattenarbeiter.

^«fva, vestment, ce se purta pe deasupjra (Horn.) In limba latină laena. Lacna. uo de lâna multa, duarum etiam togarum instar (Varro. L. L). Rom. haină, ve-timentum.

ar ᵒⁿ*' ᴷʰᵒ»«**u, Khanja,** unul din regii cel vechi al Thebel din Egipet, despre spunea, că a distrus pe toţi adversarii şei (Maspero; Étud.; Pierret, Panthéon) ' Consus era ° divinitate

adorată încă In timpurile lui Romul (Liv. I. 9. IV. 190. Varro, L. L. VI. 20). La Cedren, lanus are şi numele de Con-

s a cu s. Probabil, «Khons», «Khonsu» era numaï un titlu, séû demnitate politică, ca la Romani «Consul».

vopéç, hora, joc în cerc al mai multor pers<5ne (Horn.); mrotn. cor; lat. chorea. Hyperboreiï, scrie Diodor (2. 47), aveau obiceiul se cânte cu cobzele şi se facă hore *(•Hi&apiCetv* xal ^opeietv) în tot timpul sărbătorilor celor mari ale luî Apollo Hyperbo-reul. Ceï vechT, scrie Suida, numiaû *fofsia.* dânsul cu cântece.

xtvouBoiAa, numele uneî plante la Dacï (Diosc.) La Apuleiû c i nu bula (var. dinu-pula). La Grecî Sp-nsXo; Xeoxţ, la GermaniHunds-Kûrbiss. Cuvêntul dac este compus din xivoo câne (gr. *KÔIOV)* şi bula s. puia; rom. puia, membru viril, lat. veretrum, penis, un cuvent, ce se aplica şi la denumirea plantelor.

KAeicroOpa (Clisura), castelînregiunile thraco-illyrice (Procop. Aed.). Cuvêntul este de origine barbară din părţile de resârit a.le Europei şi a fost întrebuinţat şi in limba romană militară. Romanii, scrie Suida, numiaû fortificaţiunile munţilor xXetaoopae = claustra. Etim. de la claudere, rom. închidere = inclidere, part. închis, mrorn. inclis.

xexxwpa, plâcinti cu smochine şi nuci, ce o pregătiau pentru sacrificii locuitorii din Delos(Fragm. H. Gr. IV. 493.3). Rom. cocoradă, plăcintăc<5ptâîn cuptoriû, lat. placenta farta (Laur.-Mass.; Frâncu, Moţii).

xoxxoŞ, cuc (Hesych.). In limba poporală din Hispania cucus în loc de «cuculus» (Isidor, XVII. 7).

Cocoşate*, o populaţiune în Gallia Aquitanică (Plin. IV. 19. p. 62). Rom. cocoşat (pi. cocoşaţi), gibbus, gibbosus. In poesia eroica: Unul nalt şi cocoşat, | Ăla-î bS-trânul Novac (corn. Surdila-Gaisénca).

xoţ'pavoc la Homer, domn, principe, comandant general în rësboiû, căpetenia <5steî, lat. dominus,princeps, imperator; de unde deriva şi Kupîvoţ, Quirinus, cum a (ost numit lanus (Macrob. Sat. I. 9) şi Romul. Ovidiu esplică pe Quirinus cu Be l lieu s Deus (Fast. II. 476), la Macrobiu: Quirinum quasi bellorum potentem (Sat. I. 9), cum ne apare xo(pavoţ la Homer. Alte forme ale aceluiaşi cuvent erau la Romani Curiatius (Lyd. De mens. IV. 1) şi curator. Bocch, regele Mauritanie!, dice către Sulla, care purta rësboiû în Africa»respublica vestra, cuius curator, hue missus es (Salust. Jugurth. c. 110). Tot ast-fel esista în limba vechia română cuvêntul curatul cu înţelesul de Im-per at, otjîaoTOţ. «Intru sciutu curatului» (Cod. Voron. 70), ér în Biblia de Ia 1648, aceleaşi cuvinte ni se presintă sub forma: «La judecata împëra tuluï >.

XoXtîwj, colii s, altitudo (Horn.). KuXXîjVKj (Cu 11 en e), cel mal înalt muni's în Arcadia (Horn.). KuAATJVT] ('C u 11 e n c), sat şi promontoriu în provincia Elis (Strabo, Ptol.) Lat. collina (Grom. vet.), rom. colnic.

x6Xupa, frumentum coctum (Suida). Rom. colivă, grâu fert, ce se împărţesce ca pomană în memoria celor reposât!.

xojj/rç, capillus, perul capului (Horn.). Lat. coma, rom. cdmă.

xOTTCiq, genus placentae (Suida, v. 'Ajiajic). La Marţial, copta, o specie de plăcintă. Cuvêntul corespunde la ad. rom. cdptâ (cocta); s. cocatură.

Corbug, nume personal în Noric (C. I. L. III). Rom. corb, lat. corvus.

K6tuXos (Cotylus = Cotulus), un del din muntele Ida, de unde isvoria rîul Scamandru (Strabo). Cot> art. cotul, lat. flexus, sinus, angulus, este un cuvent f<5rte mult usitat în numirile topice române : Cotul bălţii, Cotul apel, Cotul gârlei, Cotul văii, Cotul podului. Intr'un rëspuns dat de oraculul din Dodona Pelas-gilor, cari emigrase în Italia, KotiXr] (Co t u le) este un loc lângă apă (Macr. Sat. I. 7).

xotl&ca, numele unei plante la Daci. La Greci 5ipu>otic, la Romani gr a me n. In limba rustică din Africa i e b a l (Diosc.) După sinonimele sale, xor-ita se vede a fi identică cu iérba de câmp, germ. Feldgras, rom. costreiu. Mrom. coţalâ, remăşiţă de paie,

plevă (Dalametra).

xo£a, posterior genu pars. Lat. coxa; rom. c<5psâ.

Cozeolodoizeao (var. Cozeulodorieso), primele cuvinte dintr'un cântec saliar roman (Varro, .L. L. VII. 26). In colindele poporale române, aceleaşi cuvinte ni se pre-sintà sub forma de : Colo ' n j o s, m a I d i n j o s. Cf. p.] 005,

Kp«Y°Ç (Cragus), cel mal mare munte al Lycieï, eu doue ramuri: unul Cragus, ude se aflaù pescerile deilor barbari (Frag. Hist. Gr. III. 235) şi altul Anticragus. In limba romană crac, însemneză «crus>, «pes», «ramus». Crac, art. Cracul, numiri generale pentru ramificaţiunile munţilor, pe teritoriul terilor române.

Xpî)£ep'vov» ve^u' s^u prop^da, ce se da uneî fete când se mărita (Horn.). Cuvêntul e pare a fi In legătură cu terminul românesc credinţă şi încredinţare, lat. sponsalia. La poporul român e datina, ca peţitorul se dea fetei un inel, numit «inelul de credinţă», séû simplu credinţă, ér fata i dă o năframă de busnar, numită «năframa de credinţâ>, orî simplu credinţă (Marian, Nunta, 184).

XpEEtOV, rex, princeps, late imperans; xpstoov 'Afafiefiviov; f. xptîoooa (Horn.) La Pindar xpéuw (Nem. III. 10). Rom. craiu, f. crâiesă.

KpiSrcCoE (Cribitzi), un popor scytic, ce locuia la isv6rele rîurilor Volga, Duna si Nipru (Const. Porphyr. Adm. imp. c. 9. Cf. Mullerus, Ptol. Geogr. I. 426). In 1. rom.

i vet u, ventul cel rece şi violent de medâ-ndpte, lat. aquilo. In cântecele epice române Criveţu, personalitate mitică, Domnul regiunilor de méza-ndpte, avênd locuinţa sa în'«Fântâna Gerului». Comp. gr. xpooţ, frig, ger (Hes.).

xpOOUtaVn, numele uneî plante la Dacï. La Grecï xe^ovtov (lefa, la Romani fa-bium (Diosc.) Aceeaşi plantă se numesce *OP.* Litvanî kreSdyne (kregzde = ^*slawy,* hi-rundo). In limba română cârstinesă, crestenesâ, cristinescă (gratiola offic.) o buruienâ lecuitdre şi ajutătore (Hasdeu, Diet. II. 2J74).

xuxcoXfôa, var. xotxoXlSa, numele unei plante la Daci; la Romani veaicalis (Diosc.). Apuleiu: Daci col i da. In dialectul lombard, coccola este Uva ursi (Anuali di agricult. voi. 60, p. 16). In Sicilia, colutia este aceeaşi plantă cu «érba vesicaria», lat. c o l u t e a hirsuta (Ibid. 31). La Greci xoXotea (Theophr.), berberis, L i n n. In limba Secuilor din Transilvania kokolyza este planta numită afină,pi. afine (germ. Hei-delbeere), cuvent împrumutat de la Români, diminutiv din coccola în dialectul lombard. In limba vechia hispană cocolubis, o specie de struguri (Colum. III. 2. 19).

xuXXVjonjc, un fel de mâncare la Egipteni, făcută din făină de pane (Herod.). In limba română coleşă, şi cules ă, mâncare fertă, grdsă, făcută din făină de grâu ca o ciulama (Viciu, Glos.). La Macedoromâni cui e aş, terciû, făină fertă cu apă [Dalametra).

xùjuvScç (cymindis = cumindis), numele poporal al unei paseri de munte şi :are, după Homer, se numia în limba deilor ^aXxtţ. La Pliniu, cymindis este noc-:urnus accipiter (10. 10. 1). Rom. şoim, o pasere selbatecă, pe care o domesticiaû renătoriî români şi o întrebuinţau spre a prinde cu ea alte pâserî, lat. falco, *sp.* halcon Diez, Wb.). Numele poporal grecesc, pare a corespunde la cuvântul românesc cu m i n te, at. intelligens.

x6vac, (ace. pi.) câni. După Plato, cuvent împrumutat de Greci de la barbari (Ed. 5idot, I. 302). Cel vechi, scrie Varro, diceaû canes, în loc de caniş (L. L. 7. 32). XurceXXov, pahar (Horn.). Forma diminutivă de la lat. cupa, rom. cupă. **kura,** rlù, apă curgâtdre, lat. rivulus, iîn limba locuitorilor din Bogos în Ethiopia àitz.-Ber, XCIX. 670). Etim. de la curro, rom. a cure, a curge. Courug, numele mul rîu pe teritoriul Ungariei în evul de mijloc (Anon. B. r. not.).

ourlo. Cele mal vechi triburi, din cari era compusă populaţiunea Romei, erau îm-'ărţitejn câte 10 curii, în fruntea cărora se afla câte un curio; cuvent, ce derivă din ceeaşi rădăcină cu gr. xupiot, domn, curatorul unei aven. Cuvêntul a esistat şi în limba Corală a Pannoniel sub forma de curia, domn. Kurja, uram kurja (Kiss Aron, 'y rmekjât. 8. 406); p<5te, că mal avea şi sensul de primar al unei comune rurale (vil-Cg'fi du?ă cum se pare a résulta din versurile unguresc!.

apa, 5a6a şi §é(3a, cuvent dacic, ce ni se presintă ca termin

final în numele mal
roc °ra?e Şı localităţî din Dacia- din Mesia de Jos- Thracia, Illyria şi Germania (Ptol.,
ta °&'(nsu' Prirnitiv al cuvêntuluï se pare a fi fost identic cu tab a, del, munte
lorat) ' taba ^ în vechinc, Dacii maï erau numiţi Dai şi Da v i (Strabo, Plaut., Terent.
•/ Ş> erau consideraţi ca un popor de munteni. Montes et saltus Daci (te-

nent) la Pliniu IV. 25. 1. — Daci m o n ti bus inhaerent (Fior. 4. 12). Ast-fel, -ca Da v i nu însemna alt-ceva de cât Munteni, în oposifiune cu poporul de la ţeră, numit de Grecî TeTttt, Taftai, adecă <ţeranî» de la 7-?! seu *-(ala,* terra; rom. pâment, ţ eră. Maï târdiû cuvêntul 8<ipa séù Saûa ni se présenta eu înţelesul de: «loc împrejmuit», «fortificat», «cetate», după cum résulta din numirile localităţilor: AoxtSooa, EtetpôXaoo, Mapxôîaoa, 'Pa-(uîaoa, U-.popopiSaua. Urmele acestui cuvent le maï aflăm şi astă-dî pe teritoriul terilor locuite de Români. Deva, castru în Transilvania (Fej. XI. 462. 1269); Deva, ruine de cetate pe un munte din comitatul Bihor (Schmidl, 195). Devin, civitas Moraviae (Boczek, Cod. dipl. I. 113. 1003). Castrum Dyuen seu Déven în comitatul Poşon (Wenzel, Cod. Arp. cont. IV. 311. 1288). In limba română duba, temniţă, lat. career (Gaz. Tr. nr. 54 — 1888). In unele codice ale luî Ptolemeu, da va séù da b a este înlocuit cu îava, ca în Patridana, Petrodana, Marcodana etc., orï cu dabna, ca în Rami-dabna (Ptol., ed. Didot), unde «dana» corespunde la dunum = dubnum, rom. dâmb.

Sdcxpu (Horn.), lat. lacrima; forma archaică dacrima la Liv. Andronic, rom. la crimă. Schimbarea luî *Im d* era o particularitate a dialectului arimic. In dialectul armerin din Sicilia d darma = lacrimă (Roccella, Vocab.).

Safc, 8afoo{ (Horn.), făclia din lemn de brad. A<£5eç, faces (Suida). Rom. za dă, asciâ de lemn resinos, servind ca făclia; znrom. d za d ă, asciă de brad.

Sajiccd) şi §a|iV(£(i>, lat. do m are, rom. a domoli animalele, a înfrêna, a învinge, a supune. Cuvêntul d o m a r e a esistat şi în limba populaţiunilor din Dacia, după cum se constată din forma do mar, păstrată în limba Huţulilor din Bucovina, cu înţelesul de a «preda vitele sale în pada cui-va» (Miklosich, Denkschr. 30. B. .14).

S<£|iva, partea din urmă a cuvêntuluï IIoXl»5d|iva, cum se numia sofia luî Thon séù Thutnis, a celui maï vechiù rege egiptean (Odyss.; Fragm. H, Gr. IV. 485). O formă grecisată a cuvêntuluï d *6* m na = domina.

Damnanttra şi **Dunnau»tra,** o divinitate poporală invocată în unele descântece antice (Cato, R. R., 160). Cuvent compus, ce corespunde la forma românescă: D *6 m* n a ndstră.

Aajiva) (D a m n o). Agenor, fiul luî Neptun, regele Feniciei, luase In căsătoria pe D a m n o, fica luî Belus, după cum scrie Pherecyde (fr. 40). Acelaşi cuvent cu D 6 m n ă. Aafiovva), var. Aaficcvu) (Damonno, Damano), soţia regelui Cadus din Lydia (Fragm. H. Gr. III. 360). Tdte aceste forme diferite: Damna, Damno, Damonno şi Damano, ne arată, că esista încă în anticitatea pelasgâ titlul onorific de «Ddmnă» pentru soţiile regilor.

Damnai, var. **Dlmnoi,** unul din regiï ceï vechï aï Homeriţilor din Arabia, care trăise, după cum se crede, în timpul persecuţiunil creştinilor (Drouin, Listes roy. éthiop. 33). Avem aici numaï un titlu tradiţional de suveranitate.

SavaoJ, lat. m or tui, cuvent barbar (Etym. M. 247. 41. Fragm. H. Gr. II. 97. 3). Fe^ riae déni cal e s séù denecales se numiaù la Romani ceremoniile religidse; când, se purifica casa unuî decedat. Rom. denie, serviciu divin nocturn în säptëmâna patimilor, lat. pervigilium.

8aCT7tXf)Ttc, un epitet al Erinnielor seu Furielor cu înţelesul de infiorotoriă. 8sa îaunX-rjnţ 'Epivvoţ (Odyss. 15. 234). Ca şl Gorgdnele, Furiele erau representate cu şerpi micï în perul lor. Epitetul este de origine barbară, înţelesul primitiv al cuvêntuluï îa<jitX-f]Tiţ a fost despletit, «crinibus passis». In descântecele române sunt amintite ca spirite rele: Fetele despletite (Familia, 1891, 543), ori Fata displetită (Marian, Dese. 107). «Tu, mama pădurii, spăiment<5so, despletite!» (Tocii. Mat. folkl. 1604).

AfjXoç (De Io s), o insulă a Mării egee, locuită în timpurile

primitive de o colonia de Pelasgî hyperboreî. Pe délul Cynthus din Delos se afla templul cel renumit al luî Apollo, întemeiat tot de Hyperboreî. Rom. del, lat. collis.

deioindente* (carmen), o espresiune vechia în Actele Fraţilor arvall, înlocuită mal târdiu prin cuvintele carmen dicentes (Henzen, p. CCIV, CCVIII). D e se i n-

dentés este un cuvent barbar, ce corespunde la românescul a descânta, a recita versuri magice spre a însânâtoşa pe ceï bolnavi.

Ata(Dia), dies, în limba Pelasgilor din Creta. Cretenses Aia rîjv vjfjispav vocant (Macr. Sat. I. 15). La Istrorom. di a = 4L

JÎIa (Dea Dia), o vechia divinitate barbară în Laţiu, protcctora vieţeî pastorale si agricole, însă ignorată cu totul de autorii romam. Templul Deeï Dia se afla în via Campana în apropiere de Roma şi era administrat de Colegiul Fraţilor arvalî. Dea Dia représenta divinitatea dileï (Dia la Cretenï), In ondrea eï se făceau ceremoniile religiose «prima luce», «sub divo>, sub diu> seu «sub di o». Ca sacrificii i se aduceau: «vacca alba», «purcilia alba», lapte şi miere, însemnele preoţilor erau linfula alba». Eî îndeplineau ceremoniile religidse «toralibus al b i s» şi consumau sacrificiul în «cocnatoria alba» (Henzen, Acta Fr. arv.). Dea Dia era o divinitate primordiali ca şi 'Hfiip-») la Hesiod. Locul seu de on6re era înaintea tuturor deilor celor marî, şi eî i se făcea cel de ântâiu sacrificiu. Ca magistri aï Colegiului Fraţilor arvalî aflam pe un Valeriu Trebiciu Decianus, pe un C. Vitorius Hosidius Geta, pe un Q. Tillius Sassus, pe un Val. Hornul lus etc.

Sleita, numele uneî plante la Dacï; la Romani insana şi Apollinaris (herba); la Galii piXtvoovtta (Diosc.). Aceleaşi nume Ia Apuleiu: Galii belinuntia, Daci dielia. După sinonimele din limba latină, şi gallicâ, acesta plantă se pare a fi identica cu b o -lundariţa, datura stramonium, belend în 1. slavă vechia. După nume, dielia se vede a fi una din ierburile lecuitdre, jnumite de poporul roman ierburi din I«le, carî se întrebuinţeză pentru vindecarea celor pociţi de Iele séù de Dênsçle (Hasdeu, Etym. magn. II. 2180). Avem aici un cuvent compus: St-eXw==de iele, fdrte important pentru formele limbel dace.

SelXn], timpul «J"[6]* 1* amédï (Horn. II. 21. 111), ori timpul din tot cursul cjileî: 8sîA,f] itpoiio, timpul înainte de amédi seu de dimineţâ, SscXv) *ofyia,* timpul de după amé<Jï, despre sera (Herod. Thucyd.) înţelesul cuvântului a fost di. La SeîXt), amédi în limba lui Homer, corespunde în limba macedoromână forma dzua prandzulul = naméda mare (Dalametra). Cuventul a fost în us în Pannonia. Ung. dél este timpul (Jilel de la ame^i.

50X[1]? (Hora.), vas séù mesura pentru liquide. Cat. doga, rom. d:6"gă, pi. ddge, scândurile laterale a unul vas de lemn.

Sotof în loc de 8uo, rom. doï (Suida).

Domntu şi **Domna,** title maiestatice ale vechilor regï pelasgl; mal târdiu, title tradiţionale onorifice ale divinităţilor marî. «lancus lanes duo n n s, dunus lanus» în Car-minele Saliari (p. 1005), unde «duonus» corespunde la forma spaniolă şi provincială «don». Domno Saturno (C I. L. voi. VIII), Iovi Domno (C. I. L. H. nr. *4442).* Domno et Domnae pe o inscripţiune din Dacia (C. I. L. 7833). Domna Ar-temix (Verhandl. d. k. săchs. Gesellsch. 1855 p. 108), AOJJLVB Eiorrçpot, numele Pro-serpineî pe un ban al oraşului Cyzic (Eckhel, VII. 197). In tradiţiunile populaţiunilor pelasge, «Domnus» si «Domna», ca title maiestatice, avuse rădăcini adânci. Poporul roman-né spune Isidor — ceruse, ca August să primescă şi titlul de Do m i nu s. Pronunciatum «sset illi a populo ut vocaretur et Dominus (Orig. DC. 3. 17). Insă cu începere din timpurile luî Sept. Sever (a. 194/7), împeraţii romani adoptară şi titlul Dominus, care

puterea tradiţiunilor vechî se punea înainte de «Augustus» şi • Imperator» : Dominus noster Augustus Imperator (C. I. L. voL III).

Domna, Domolea, nume personale femenine în Pannonia (C. I. L. III).

Domnaedius şi **domlnaedlus,** cuvent întrebuinţat şi în epigrafia păgână (Rossi, Roma sotterr. 1IL 431). In timpurile creştine, titlu respectuos, al maiestăţii divine. Lat. "*>• Dominus deus; în «Formoîa di confessiono de la a. 1040—95 dominideu (Bibi. Vallicell. Cod. B. 63), rom. Dumnedeu şi Dumniziu (Hasdeu, Cuv. 1. 174), domeneddio, pr. domed i e u, fr. v. dombre-dieu (Diez, Wb.).

(«u>p« »ţ(uv)-Ia Homer, dar destinat divinităţilor, lat. donum, rom. dar. numele uneî plante la Dac». Apuleiu: Galii pompedulon, Daci propedula, alii

drocila, Itali quinquefoliunJ. In limba română, draci l ă séù drăcia este numele unei plante spin<5se (Diet, din 1600—1603. Hasdcu, Cuv. I. 276). In terminologia botanică: berberis vulgaris, spina acida, Essig-Dorn. Numiri analoge: artemîsia dragunculus. In Hispania dragoncilla, în Italia dragoncello.

Spăfioţ, loc de alergare. La Isidor: îpôjiot, cursus, velocitas; rom. drum, via, her.

Druide» séû Draidae, erau vechil preoţi, învêtàtorï şi judecători al daliilor (Caes. B. G. VI. 13); ér femeile druide erau numite Druias şi Druis. Druitjiî formau o clasă sociala, numită genus la César. Cuvêntul avuse la început acelaşi înţeles cu «Fratres», cum se nurniau la Romani preoţii din colegiul Arvalilor. In limba grecescă fpdtcop ((fpirf|p) era membrul unei (ppotpfa, al uncî clase, trib séû îiém (Aeschyl. Eum. 626). In limba italiană drudo, druda, fr. d rut, dru d a, amic, amică (Cf. Diez, Wb.), slav. drug, soţu, fartât (Hasdeu, Cuv. I. 280). Li monumentele medievale ale Francieî, dru-chte, cu înţelesul de «fată încredinţata» séû «logodită», lat. sponsata. Quae druchte ducitur ad maritum (Baluz. Capit. I. 292). In limba română din Moldova, drus ce (sing, druscă) sunt sororile de m ir es ă, fetele ce însoţesc pe mire séû pe miresă la nuntă (Marian, Nunta, 232).

SoOxa sdû Soiixac la scriitorii byzantin!, lat. dux. Cuvêntul aparţine limbeï vechï barbare ca şi riga, rigas. Sub forma de duca, cuvêntul ni se presintă şi pe teritoriul terilor locuite de Romani. Comes castri (Hung)... qui lingua eorura duca voca-batur (Anonym. B. R. not. c. 13).

Dumnorlx, un principe al Eduilor din Gallia. D u m n o r i g i Aeduo ... qui eo tetn-pore principatum in civitate obtinebat (Caes. B. G. I. 3). Nume compus din «Dumno» (Domnus) şi <rix» duce, rege.

A6v<Z|JUC (Dunamis), o regină din Pontul bosporan (Dio, LIV. 24. 4). Cuvêntul se reduce la forma vechia domina = domna, cele doue silabe din urmă fiind strămutate. Auva(ievrj (Dunatnene), una din ficelé lui Nereu (Negru), o nepdtă a Oceanului (Hesiod.).

dunum. In geografia romană, cuvântul din urmă în numele mal multor oraşe din Italia de nord, Elveţia, Hispania, Gallia, Britannia, Germania, Pannonia, Dacia şi peninsula Hemului (Cf. Jubainville, Les pr. habit. II. 257). In Dacia Noviodunum, In Gallia Augustodunum, Lugdunum etc. După estensiunea sa geografică, cuvêntul aparţinuse limbeï barbare séû pelasge. La scriitorii din sec. DC, «dunum» este esplicat prin m o n s (Dief. Orig. ; Diez, Wb.). La Dufresne, dunum = collis. Mai tardiu avea înţelesul de: loc întărit, locus munitus, arx, castrum. In unele codice ale lui Ptolemeiû, d a va seu dab a din numirile oraşelor dace este înlocuit cu dana şi dab n a, acelaşi cuvent cu dunum, rom. dămb. Cf. Cod. dipl. Andeg. IV. 288: dumb pervius monticulus.

Aoupj3ouXfjj (Durbulie), un castel în Dardania, restaurat în timpul împ. lustinian (Procop. Aed.), probabil după numele uneî ape. In 1. rom. turbure, lat. turbidus, turbulentus.

Aoiiajiavec (Dusmanes), un castel In regiunile thraco-illyrice, restaurat de imp. lustinian (Procop. Aed.). Rom. duşman, pi. duşmani, lat. inimicus, hostis.

Suopiveta, inimicitiae (Suida). Rom. duşmănia.

5o<T|tev<bC adv., rom. duşmănos.

Din, Dznl, Dhu şi Du, un titlu ce se da principilor homerici din Arabia. Dzou, D h o u, D o u est la particule arabe qui est spéciale aux princes himyarites; elle paraît avoir le sens de «maître», «possesseur de» (Drouin, Listes r. éthiop. p. 33). La numele regilor ethiopenl se adaogă înainte cuvêntul Za (Ibid. p. *16).* Sensul acestor particule, Dzu şi Za, este d eu, Ethiopenil, scrie Strabo, adorau pe regî ca pe deî. La Macedoromâni dza însemna odată «deu>, după cum résulta din cuvêntul de astă-dî Dum-nidza = Dumnedeu (Dalametra).

E.

lap, lat. ver, rom. primăvara (Suida, v. ^p).

Ip,f3puov, embryon, germinele încă nedesvoltat; fructul, ce începea Be forma In pâû-teceJe mameï. In 1. rom. cuvêntul se întrebuinféza numaï pentru plante, sub forma- de sêmbure, lat.[1] nucleus, semen, cu s aspirat ca în 4Xţ, lat. sal, rom. sare.

évtautéc, anul acelaşi. Tplţ Ţap tfxTei (i^Xa ttXsocfepov tîţ JVIOOTÔV, «de treï orï nasc oile în acelaşi an împlinit» (Odys. IV. 86). v. -îjvtţ.

rôvtç, boş anniculus, annotinus (Suida). Rom. no ti n, de un an.

i7tï]£Tav<5ç, cât durezăanul (Odyss. IV. 89). Un cuvent compus. Ultima parte corespunde la an nu s, ca în forma româneasca as t an, mrom. est an.

Epona, divinitatea protectdrâ a cailor (C. I. L. voi. II. Cf. Juven. VIII. 157. Tertull. Apoi. 161). Formă analogă cu Bubona, divinitatea protect<5ră a vitelor cornute. Cu-ventul aparţinuse provincielor barbare. In limba poporala vechia, după cum vedem, a esistat şi forma de epa pentru equa, rom. iepâ. v. *Eportdias,*

Eporedlai. Eporedias, Galii bonos equorum domitores vocant (Plin. III. 21). Cuvent compus epo-redias, în care partea din urmă corespunde la rom. rendaş, ren-daş de caî, fr. valet d'écurie.

^p, ver, rom. vara. Tempus secundum ver... quod lones dicuntv|p (Varro, L. L. VI. 9).

ergavtulum, casă de corecţiune şi de lucru pentru sclavi. Cuvent une orï sinonim cu stabulum. Rom. gr a s di u, construcţiune pentru ţinerea căilor, lat. equile.

esoa, burete de es că în limba poporală din Hispania. Es c a vulgo dicitur (fungus), quod sit fomes ignis (Isid.).

vatră, lat. focus (Horn.). Rom. afară, aburul şi fumul gros din bucătăria. (Exampaeus). Cuvent scytic cu înţelesul de 'Tpol 68ol, sacrae Viae (Herod.). Cuvent compus din 4£<x|i (rom. sâm = sanctus) şi itaîoţ = itaîa, în limba latină via, vea şi b ia. Rustici etiam nune quoque viam veam appellant (Varro, R. R. I. 2. 14). In Dacia şi In Pannonia în loc de viae se maî dicea şi biae. Quadri-biae = Quadriviae (C. I. L. voi. III. 1340. 1144. 4441). Bia lata (Bull. di. arch, crist. 2, S. V. 51). Căile sacre au fost o vechia instituţiune pelasgă.

explain* mona, munte cu un teren plan de asupra. Lachmann, Cromatici vetereş, p. 312-: casa (habens) super se montem, qui expia iu s est. Ibid. p. 317: casa super se montem habet, montem qui pi anus est. Rom. munte plaiù, (Uricarul, IV. 93): am conăcit sub un munte plaiù.

r. Ph.

ţ>«Vtav«, partea din urmă tn cuvêntul Aouit&civtava, numele unuî castel în regiunile thraco-illyrice (Procop. Aed.). La Gromaticil latini f on t ana în loc de fons (Lachmann).

carat, Făt* şi Fata*. La Hesiod, Gorganele au epitetul de o5 iparoi, cu înţelesul de «ineffabiles», înfiorătdre, ce nu se pot descrie. In inscripţiunile latine, Fata şi Fa-tae, sunt fiinţe mitologice, identice une orï cu Parcele (C. I. L. voi. II. 3727. 89). Sora seu soţia lui Faun are la autorii romanî numele de Fa tua (Macrob. Sat. I. 12. Justin, XLIII, l); Ia Dionysiu însă, ea este numită xôpY], adecă fată. Proserpina avea la Grecî şi numele de fceppfyatta (Plato, Cratyl. 298); în Beotia insa, ea era numită *v-èpr),* fată (Pans. VIII. 37. 9). La Ausoniu, Gratiele ne apar şi cu numele de Fata. Très Charités, tria Fata. In inscripţiunile latine se malîntrebuinţeză şi sing. Fata pentru Parce (Diez, Gratnm. L 13). In descântecele poporale române se face amintire de « Fete curate», carî fac bine şi de «Fete necurate», cari fac rëù (Marian, Dese. 78). Résulta ast-fel, că numirile de Fata şi Fatae, atribuite în timpurile vechi unor divinităţi femenine, avuse la început înţelesul de xop-rj, rom. fată, pi. fete. (Cf. Diez, Gramm. I. 13).

*V*tp(<x,* collegium; ijp^Tfij, cognatio (Suida), *(ppdtpa,* ypijrplj, *tţpatpta.* (Horn., Aris-toţ, Dicaearch. Mess.), trib, compus din dmenl ce aparţineau la aceeaşi rudenia, frăţia, seu nern. Etimologia de

la frater, rom. frate.

«P^S. fag (Horn.).

f']?, 5, In dialectul eolic în loc de 3-rjp (Horn.), animal selbatec seu monstruos. Rom. reră, animal feroce, lat. fera.

n. f. fo Dalmaţia, Noric şl Pannonia (C. I. L. UI). Rom. FI d r e a.

4>Xwpf«, var. <pXtopiiîa (Floria, Floruia), localitate In Mauritania (Ptol.).

fooaolt», In limba rustică din Hispania plăcintă cdptă In cenuşă, lat. cinere coctos (Isid. XX. 2). Rom. pogace, panis subcinertcius.

(pup, lat. fur, rom. fur. 'Apftîot ţ>u>p«ţ, Argivi fures (Suida).

ford», In limba latină vechia, vacca praegnans, vacă cu -viţel în pântece (Varro, R. R. II. 5). Cuvêntul a esistat şi în limba barbară din Pannonia. In unele dialecte un-gurescî, h or da însemneză <vacă cu viţel» (Tud. GyQjt. 1838. IX. 391). Mal notam, că femeile române din Transilvania (Haţeg) <Jic către vad, când nu stau bine lamuls.fdrto!

çopfiéç, un vestment întrebuinţat de marinari (Paus.). C.véntul nu aparţine limbel grecescï. Etim. lat. forma, rom. formă, ca adiect. formoaus, rom. frumos.

framea, pi. ftrameae, se numiau la Germani lăncile (hastele) cu fer subţire şi scurt (Tacit. G. 6.), pe cari le întrebuinţau şi Armoricil din Gallia. La Juvenal, framea este sabia de fer a lui Marte (àxivixt)ç oiîfyteoţ, acinaces ferreus, la Herodot). Etimologia se reduce la ferrum, ferramen. Framea se vede a fi fost identici cu hasta ferrata a Romanilor (Liv. I. 32).

Opateplo; (Phrateria), o localitate în Dacia (Ptol.).

9ptxiq, horror, rom. frică (Herod. Plato).

<p$6îţ şi ţ>$oî£ (phthois), nomen placentae, quam cum intestinis otlerebant dus (Suida); în us cu deosebire la oraculul dia Delphi (Plut.), Cuvêntul corespunde la rom. pi to i ă (de la pita), pane mare. (Teod. P. pop. 194).

cuy^, lat. fuga, rom. fugă; cpu^aStx&ç, fugariù (Horn.),ca aquaticus de la «aqua»; (pUŢfvSa, adv., a se juca fugind. Ca verb, tpeuyu), a fugi. In limba română esistă, şt forma feigâ p. fugă (Frâncu, Moţii, 78).

O.

FaŞpi-ca 5X»J (Gabreta silva), o pădure vastă în regiunile de resărit ale Germaniei (Strabo), situată din jos de munţii SudeţI (Ptol.). O formă coruptă a numelui Kapitârqţ opoţ.

Oadir in limba locuitorilor de lângă Cartagena, gard. Gadir lingua Punica se-p e m significaate (Plin. IV. 22. Cf. Avienus, Or. mar. 268—269).

Fafvaç (Gainas), general roman în serviciile lui Arcadiu (395—400), de origine din părţile de nord ale Istrulul (Zosira.). Rom. găină, lat. gallina. Conume Găină.

Fahai, Fetat, sing. FafTTjç, şi Fitt)? (Gaetae, Getae, sing. Geta şi Getes), nu-miaù autorii grecescï pc locuitorii din părţile meridionale ale Daciei (Cf. Dlo. 67. 6). In Dacia Insă, « Getae» nu a fost o numire etnică naţională. Nu aflăm nici o urmă despre acest cuvent în nomenclatura topică a terilor de la Dunăre şl CarpaţI. In Actele Sf. Filip, care a pătimit în timpurile lui Diocletian (a. 304), se face amintire de un sat lângă Adrianopol, cu semănături şl vil frum<5se, numit Getiatyrura, în traducere latinS «locus possessorum» (A. SS. Oct. X. 551). Aici «Geţi» are înţelesul de «possessorea», ér styrum = sturum este tradus cu <locus>. In limba grecescă 7ţf)e s^u TYl'*'rl« însemna <agricoia>, «rusticus». La Hesychiu, Taîtoi, sunt *fuof^oi,* lucrători de piment, ţeranl. Ăst-fel, ca numele de Takat şi *Tvcai,* sub care figurezi, la autorii grecesc! populaţiu-nile din părţile meridionale ale Daciei avea înţelesul de Ţeranl, după cum «e mă; numesc şi astă-dî Ţ«ranl locuitorii din părţile de sud ale Carpaţilor, adecă din Ţ eră séù din Ţ era românescă. Numele de «Ţeranî» pentru Geţi a esistat şi în anticitate, Un fragment, ce ne-a remas de la istoricul grecesc Theopomp, amintesce de o popu-laţiune din Thracia, cu numele de Zer anii. Zf]pivioi, î*voţ 9p<f*-«)« (Steph. By t.). De notat, că in timpurile mal vechi, sub numele geografic de Thracia se înţelegeau şi regiunile din nordul Jstruluî de jos. Scyţiî înşişi erau consideraţi ca un popor thracic, î*vftţ 6p<f'xiov (Steph. Byz.).

galena, sulfura de plumb, în limba lucrătorilor de la minele Hispanici (Plin. XXXIV. 47). Rom. g al i ţ ă, oxid de fer (Frâncu, Moţii, 47). o nimfă, nepcSta riulul Oceanos (Hes.).

galgvlnt, mierlă auria (Plin. X. 50. 1). La Bithynï, Thracï si Lydienï *w&|vi* (Du Cange). In limba pannonică gurgui a în versurile, ce le reciteză copil din Ungaria, (ICis Âron, Gyermekjât.). Rom. grangure.

gaqaa, apă, în limba locuitorilor din Bogos (Sitz.-Ber. XCIX. 699).

Oargana*, munte în Apulia, lângă Marea adriaticâ (Virg.). *Y&pfapQv Zçoç* vêrful cel mal înalt al muntelui Ida, lingă Troia (Horn.). In 1. rom. gorgan, tumul, movila. G or f a n mal multe numiri de munţi şi sate în România şi Galiţia (Diet, gcogr.; n Ethiopia (Ptol.).

Gaura mon* în AlpI (Itin. Hier.). In 1. rom. g auri, «verni, gropa

gaya, uliu, în limba locuitorilor din Bogos în Ethiopia (Sitz.-Ber. XCIX, 708). Rom. raia, germ. Hûhnergeier.

yeXccC în limba Gărilor din Asia mică, rege (St. Byz. v. Eoiafi).a>. Cuvontul era rës-)ândit în vechime în t<5te regiunile de lângă Marea negri. După scriitorul arab Ibn Dasta (sec. IX), Principele Ungurilor, pe când aceştia se aflau cu locuinţele lor în pâr-•ile de jos ale rîurilor Nipru şi Bug, se nu m ia Dschille (Gille). Iar Const. Porphy-•ogenitul, vorbind despre Unguri, după ce ocupară Pannonia, ne spune, că în hierarchia >olitică a Ungurilor, afara de Principele cel mare, 6 (xefaţ *&pyu>v>* nwl esistau încă doue ùnctiunï înalte, una Gylas şi alta Carchas, cari nu erau nume **proprii, ci** demnităţi, nsă posiţiunea lui Gylas era mal înaltă ca a lui Carchas (Hunfalv. Ethnogr. 131. 141). Gumele de Gylas séu Gelas în istoria Ungariei ne apare însă numai pe teritoriul Tran-lilvaniel. Cronkariul anonim al regelui Bêla ne spune, că în timpul, pe când Ungurii icupară pentru prima 6râ Transilvania, domnia peste ţera acesta un aşa numit G e l o u . îelou quidam b l acu s dominium (terrae ultra siluane) tenebat. Un alt Domn al fransilvaniel, din timpurile regelui Ştefan cel sfânt, pdrtă in cronicele ungurescl nunele de gyla, gula sigyula (Chron. pict. Vindob.1, nn simplu titlu al demnităţii ale politice. Cuvêntul era întrebuinţat şi de Cumani. Vechile cronice ungurescl fac .minţite de Oslu seu Osul, un comandant al ducelui cuman Gyula. Urmele acestei lumirî ni se presintă în regiunea de la Istru şi în anticitatea grecescă. Herodot ne omunicâ o tradiţiune, după care un fiù al lui Hercule, născut cu Echidna (din ţera Arinilor), frate cu Agathyrsus, se numise Gel onus, care în urmă, fiind silit se emigreze
devenit rege al Gelonilor de lângă Lacul meotic. Cuvêntul se pare a fi esistat i la Troian!. Ascan, fiul lui Enea, primul rege din Alba Longa, mal avea şi conumele le Julus, la Virgiliu Julo (Aen. I. 267); un titlu seu o demnitate politică.

PfifteAAonoOVTec (Gemellomuntes), un castel lângă Istru, restaurat de împ. lu-tinian (Procop. Aed.). Pliniu amintesce înălţimele Gemelli colles din Sicilia (III. 43). Pe teritoriul Românieі: Gemena şi Gemenul, munţi, délurî şi păduri.

ré[ievoç (Gemenus), un castel din Epir, restaurat de împ. lustinian (Procop. Aed.).

Fépfoç 7COTa(j,éç, (Gerrhus fl .), un rîû de pe teritoriul Scyţilor între Borysthene si 'anais (Herod. IV. 19. 47; Ptol. III. *5.* 417). In poemele epice române se face amintire e Fântâna GeS-uluî, unde era reşedinţa regelui de nord, numit C r i v ë ţ u . In 1. rom. er, lat. gelus. Ger, pârâu în România, jud. Covurlul. Ger fl. în Ethiopia (Rav.).

CtoBOlltoi, numele unul loc şi pescerl din părţile de nord ale Thracieï, de unde eşia entul cel puternic de medă-ndpte. Haud procul ab aquilonis exortu specuque ejus icţo, quern locum G e s ci i ton appellant, produntur Arimaspi (Plin. VII. 2. 2). Cuvêntul envă, probabil, de la o formă poporală a verbului discludo, loc deschis, după utn a esistat şi în limba grecéscâ cuvêntul xX-j»Pov, zăvor, lacăt, germ. Riegel, Schloss, e e xXstai, a închide. De notat, că Pliniu ne dă cuvêntul «exortus» ca un fel de sino-imcu Gesclitos, ceea ce pare a confirma înţelesul de loc «deschis», mrom. dişcliat

l Mă -v*110' 8C num*a *n li«nba barbară succinul, ce se culegea pe

ţermurele meridional arii baltice (Tacit. G. 45. Plin. IV. 30. XXXVII. 12. 2). Rom. g l a ş ă (glajâ), lat. vitrum.

limba dmeuilor şi animalelor, vorbire (Horn.). Rom. glas, voce, strigare, fr. glas. Nos anciens auteurs ont appelle glas toutes sortes de bruits que se fais-saient par son ou par cri (Bescherelle, Diet. nat.). Comp. gr. xXiC<«, a suna, a striga séû a cânta tare (Horn.).

yv(î)ft« şi Y V(«>M'T!' Pârere' propunere, svat, adunare seu întrunire legală, lat. opinio. propositum, consilium, deliberatio, concio (Cf. Suida). In 1. rom. a gonaoni, a se înţelege între sine, a vorbi, a glâsui (Viciu, Glos. ; Frâncu, Moţii, 101; Gaz. Trans, a. 1887. nr. 265). In colindele române: «gomon (adunare) de sânţi şi de îngeri»; go m6na (glăsuirea) sfinţilor» (Daul, Col. 36. 64).

FvôOpoç (Gnurus — Niurus), tatăl lui Anacharsis, al marelui filosof al Scy-ţilor (Herod. IV. 76), un cuvent, care in dialectul vechiu barbar al Scyţilor pastori însemna negru (v. p. 873).

yove6o>, a nasce, a produce; yovfy yovefoc, nascere, producere. Rom. a goni, lat. salire, i air e, vorbind de animale.

yovoAîJra, numele unei plante la Daci, la Romani columba (Diosc.). După formă şi înţeles, g o n o l e t a este un diminutiv din <columba >. In colindele române din munţii apuseni, golonî însemneză porumbi (Frâncu, Moţii). Gon-oleta corespunde ast-fel la o formă vechia dialectala golom(b)eta,în care consonantele / şi *m* = *n* au fost dislocate.

Gradul, se numia în limba poporală din Roma, locul unde a fost palatul lui Rem. Qua Gradibus domus ista Remi se sustulit (Propert, IV. 1). Gradus se mal numiaû în timpul lui Valentinian (a. 364—9) anumite edificii din Roma, construite pe locuri nalte şi închise, unde se păstra grâul şi pânea, destinate a se distribui poporului. Panis gradilis in alium gradum translaţie inhibetur (Cod. Theod. ed. 1665. V. 239. 243). Fuereenim gradus septa loca (Gothofr. Comment, ibid.). Gradus Massiliano-rum, un castel pentru depositele comercianţilor din Massilia, lângă gurile Rhodanulul (Itin. Ant.). Gradus şi Gradense c as t rum se mal numia o insula mica din portul Aquileel, unde se afla castelul şi locuinţa patriarchului (Mon. Germ. SS. r. Long. 394. 4). TpavSétov (Grandetum), un castel restaurat de imp. lustinian în regiunile thraco-illyrice (Procop. Aed.). Cuvintele grad, grădisce şi grâdeţu, fdrte răspândite în părţile de resărit ale Europei, aparţin limbel barbare pelasge.

Fp6viov (Grunium) laStrabo; Grynium= Grunium la Pliniu; Fpivtia (Grunia) la Herodot, un oraş în Asia mica lângă Marea egeă, spre nord de teritoriul Blachiel lui Aristotele. Rom. gruniù şi gruiu, înălţime de pâment, tumul funerar, movilă, dâmb, del. Lat. grumus.

Fupaf (Gurae), o strimtdre de mare lângă Eubea, cu un curent puternic (Horn,.). Rom. gură, lat. gula, os, orificium. Ca numiri topografice: Gură, trecâtdre peste munte în Transilvania ; Gura plaiului, munte j G u r a văii, mal multe sate (Frundescu, Diet, top.)

gustare, în Actele Fraţilor arvall; e x sacrificiu gustare, a gusta, a îmbuca, a lua un prândişor din carnea şi sângele victimelor sacrificate divinităţilor. Dicitur enim gustare de leviore cibatione facta (Henzen). In cântecele epice române go-ştia, lat. gustatio, (v. p. 1008).

H.

Hakahakahar. In papirele egiptene, numele «vaceî sfinte», consecrate divinităţii Isis. Je suis la vache sacrée. Ton nom est dans ma bouche. Je te l'énonce Hakahakahar est ton nom (Pierrct, Livre, 554). Cuvent compus: Haka-hakahar = vac ça vaccar(um), vaca vacilor. La vechil Egipteni se presintă acelaşi fenomen lim-bistic ca la Romani. Vocalele lungi se gemenaù adese-ori şi atunci intra între ele un *h.* D. e. la Romani Ma(h) arcuş = Marcus (Eph. epigr. I. 287), Ia Egipteni: Haka-haka(h)ar = haka-hakar.

eSepoc (h e d e r a), numele unei plante la Daci, la Greci xtooéç (Diosc.). Rom. iederă lat. hedera.

, agnus recens natus. Cuvent compus, întrebuinţat tn oraculele luï Apollo de la Delphi (Polem. liions.). Corespunde la cuvintele românesc! i e du nou (hoedus novus), adecă tênèr.

"Hţ>itt<rco{ S' "AcacoTo; (C. I. Gr. 1179), numele lui Vulcan la Greci, onorat în deosebi ca <jeu al focului. La Egipteni, el era numit Opas (p. 1038). In realitate, «He-phaistos» şi «Opas» sunt numele poporale barbare ale sărbătorii consecrate lui Vulcan, numite la Greci Xa|i«aîf]<popta (Herod. VIII. 98), când se făceau alergări pe strade cu lampele seu făcliile aprinse. Aceeaşi festivitate tradiţională mal esistâ şi astă-dl la poporul romln, cu numele de Opaiţe şi Opaiţiu. Se serbeză la începutul păresimilor, Sâmbătă, înainte de lăsatul seculuî de brânză, seu în diua urrnătore, Duminecă, când se fac focuri mari în mal multe locuri, unde tinerii, cântă, j<5câ şi strigă (Marian, Şerb. I. 271). In 1. rom. hopaiţiu şi opaiţiu însemneză lampă ţărănescă, lat. lucerna, ce constă dintr'un hârb de păment, în care se pune uleiû séù unstfre şi un muc, care se aprinde şi lumineză ca o candelă.

'EXfCoca (Helixoea), o insulă din regiunile Hyperboreilor (Steph. Byz.; Diodor), identică din punct de vedere geografic cu insula L eue e de la gurile Istrurul, numită şi Macaron, insula Fericiţilor (Plin.), şi care pe Tab. Peut, ne apare cu numele Ins. Helix...

fronj, rom. iepă, lat. equa.

Hliter şi liter ("loxpoç) se nu tnia in anticitate cursul de jos al Dunării de la cataracte până la mare. Sub forma acesta, cuvântul era de origine getică. Danubius lingua Bessorum Hister vocatur (Jorn. Get. 12).

65(i)p, apă. După Plato (Ed. Didot, I. 302) un cuvent barbar şi pe care îl aflăm rëspândit până în părţile estreroe de apus. 06£8pa (Vedra) fl. în Britannia; O&iSpoc (Vi-drus) fl. în Germania (Ptol.-J. Pe teritoriul locuit de Români Vidra, numele mal multor rîurl; Vidros, o apă mare în poemele epice române: «Că V i d r osul e adânc, cât din cer până în păment» (Tocii. Mater, p. 60). Etim. de la udo, rom. a uda.

I.

Uvat, lat. ire (Suida). In dialectul Românilor din Istria «i» (inf.), a merge.

lépVTj (1erne), la Strabo şi la Claudian, insula cea mare situată spre aspus de Britannia, numită de Cesar Hibernia. In limba latină, h i be mus adiect, rom. «de iernă», ast-fel, că Hibernia ne apare numai ca o simplă traducere a cuventulul barbar Ierne. Rom. iernă.

"lapoupoç (Isburos), un rîù al Siciliel (Ptol.). Alt rîû al Sicilieï, Hipparis, ne apare într'un codice al lui Ptolemeu de asemenea cu numele de *"loeoopos* (ed. Wilberg, p. 194). Limba Sicilienilor era barbară, ne spun autorii grecesc!. Rom. is vor, lat. fons.

iToAec, în limba populaţiunilor barbare din regiunile grecescl, avênd înţelesul de vitulus. Vitulus, quod graece antiquitus ItaXiî (Varro, L. L.). Graecia enim antiqua (ut scribii Timaeus) t aur os vocabat kaXoiţ (Varro, R. R. II. 5). Turseml, scrie Apol-lodor, numiau taurul UaX4« (Bibi. n. 5. 10). Italia dicta, quod magnos italos, hoc est boves habeat (Festus). Rom. viţel, dim. din vită (pecus); lat. vitulus şi vitellus.

L.

Aappoç, ov, violent, puternic, monstruos (Horn.). In 1. rom. numai în descântecele poporale: serpe laur, balaur.

A4XXOÇ, adâncime, lac; lat. lacus. Aaxxoupfc (Lacuris), oraş în Hispania (Ptol.), Lacura, localitate în Pannonia (Rav.). In o diplomă a episcopiei din Rimini, a. 1015:

uelacure... que sunt in p adule»; în alt papir din sec. X: (fundum) «Vincoraria cum lac or a sua» (Marini, Pap. dipl. p. 193. 294). Avem aici un plural barbar în *uri Ur*> "r> or<*,* ca rom. lac, pi.

lacuri.

^{A}*X^{V}>J (Horn.), lat. lâna, rom. lână.

lano«a, rom. lance, cuvent barbar, întrebuinţat în părţile de resărit şi de apus ale Europei. Lancea a Graece dicta, quam illi Xoyjcqv vocant (Festus). Gelliu, N. A. : (Varro) l an c ea m quoque dixit non Làtinum şed Hispanicum verbum esse.

lanql,'lat. linqua, rom. limbă, în idioma locuitorilor din Bogos in Ethiopia. (Sitz.-Ber. XCIX. 668).

Lar, pi. Ziare*. In limba Tursenilor din Italia, domn.Lar-Tolumnius rex Veien-tium (Cic. Phil. 9). Lars Porsena Clusinus rex (Liv. 2. 9). La RomanT, Larii (La-res) erau divinităţi vechi proiectare ale casei şi familiei. In poesia poporală română larii (sing, l ar iu) sunt păstori eroî. «Sus în plaiul muntelui | sunt trei l ar î picurări (colindă, Ciubanca, Trans.). Fraţiî Arvall sacrificau Larilor berbeci şi Mamei Larilor oï. Eï eraù représentât! eu un câne culcat înaintea pici<5relor (Ovid. Fast. 5.134).

Xde-cpts, cel ce face servicii pe plată. Lat. latro, rom. lotru (talhariu).

AefSepfSec, iepuri de casă (cuniculi) în limba Turditanilor din Hispania (Strabo).

Aexiav (Lectura), unul din vîrfurile muntelui Ida lângă Troia, unde venise «Somnul», chemat de Junona, ca se adormă pe Joe (Horn.). Lat. lectura, rom. pat.

XïJxuÀHÇù), a unge. Rom. a lecui, lat. curo, medeor. Etim. de la l é c, medicamentum.

legaria în limba Gallilor, legume. Ceteraque, quae alii legumina, alii (ut Gal-licani quidam) legaria appellant (Varro, R. R. I. 32).

AÉTtopiÇ, In limba Grecilor din Sicilia (Varro, L. L. V. 101), lat lepus, rom. iepure, rarom. Iepuri.

leisum (numai în formă de acusat.), cuvent întrebuinţat în cele XII tabule. Mulieres neve… Ies sum funeris ergo habento. Rom. leşin, deliquium, animi defectio.

Liber, cu înţelesul de puer, parvulus. Un nume atribuit luî Apollo. In colindele poporale române: «Leer, Ler, Leru-î D<5mne mititel», unde Ler are înţelesul de «prunc de eurênd născut».

XfjiVT), dor. Xfyiva, apă esundată şi rămasă stagnantă. Rom. al i m an, apă afundă din ţermurî în ţermurî (Viciu, Glos.).

AÉVOV (Horn.), lat. l i nu m, rom. in.

XiOina = Luna, ca divinitate. Inscripţiune pe o oglindă etruscă (Preller-Jordan, R. M. 1881. 327). Rom. Josniţă (dimin. din losnă), strigdie (Frâncu, Moţii, 102). Luna, sub numele de Hecate, era considerată la cel vechi ca divinitatea farmecelor.

X6x>], lumină, lucire, dori de <Jină, Prisci Graecorum primam lucem, quaepraecer-dit solis exortus, X6xi)v appellaverunt (Macrob. Sat. I. 17).

lumemulla, cuvent neînţeles în Actele Fraţilor arvall. Ibi omnes l u m e m u l i a cum rapinis acceperunt et deas unguentaverunt (Henzen, p. CCIV). Cuvent compus, reprodus în mod tradiţional din alte acte- maî vechi. In textul de mal sus, acest termin obscur este precedat, ori mal bine dis, esplicat, prin adiectivul omnes. întrebuinţarea de doue sinonime ni se presintă în Actele Fraţilor arvall şi în alte locuri: «în igne, in foculo»; «lucus locusque»; «carmen descindentes». După formă şi după înţeles, lume-m u l i a corespunde la cuvêntul românesc lume multă = dmenl mulţi, ér cuvintele următdre: «cum rapinis (acceperunt)» sunt numai o simplă erdre a lapidariuluî în loc de «coronas (acceperunt)», după cum acesta formă ni se presintă şi In actele din anul următor, 219 d. C.

Xoid), a spăla, a scălda (Horn.), lat. luo, lavo; rom. Iau (inf. ala), adiect. part. lăut.

AoUTtoifdvcava (Lupofantana), castel în regiunile Remesianeî din Mesia de sas (Procop. Aed.). Rom. Fântâna lupului.

Lupus, Lupului, Lupa şi Lupnla nume personale in Dacia, Pannonia, Noric şi Dalmaţia (C I. L. III).

M.

Μ£, mamă, ast-fel se numia Rhea (Gaea) la Lydienî (Steph. Byz. v. Mdotoopa). M* ! (voc.), mamă! invocaţiune la Eschyl (Suppl. 890): Mă Ta! (Mater Terra!). Mâ, titlu onorific al divinităţii Isis, ce représenta pe Rhea Ia Egipteni (Pierret, Livre, 449; ihîd. Panth. 104).

un ora? *n Ethiopia (Ptol.). Rom. măgură; lat. collis, tumulns. vechia teologia a Romanilor, sub numele de Maia era adorata Terra Mator (Macrob. Sat. I. 12). La Suida, Maca, 4] H<W-<], avia. In suburbele Bucureştilor maia, mrom. m ai e, bunică (avia).

malo», pl- **maioiei,** în loc de maior, majores (Fest.), cu înţelesul de moş, lat. vus. Din <maios» s'aù format în limba poporală vechia diferite nuanţe dialectale: nat (ioi cu înţelesul de moş (avus); şi moş = disciplina maiorum, instituţiunl stră-moşesc! cu privire la cult şi la ceremoniile religiose (Macr. Sat. III. 8). v. Maîou(i5ţ.

MatOUlKÎC (Maiumas), ne spune Suida, era o vechia festivitate a Romei, când fruntaşii oraşului se duceau la Ostia, unde petreceau în tot felul de desfrênàrï, aruncându-se

•j _e aiţjî in apa marii. Avéra aicï un cuvent compus: Maïoo-naç, ce corespunde la forma românescă Moşi de Maiù. Aceeaşi datină, de a se împroura, séù **uda cu** apă, i a se arunca unii pe alţii în riu se mal observă şi astă-dî la poporul român **In** anele pSrţî ale Transilvaniei cu ocasiunea sërbatôVïï Sf. George (23 Aprilie). O altă forma a cu-vêntuluï (iăţ era (iîîooiuv (Horn.), cu înţelesul de mal mare, lat. maior (Odyss. VIII. 203 Aesch. Pers. 440. 708). Esista aşa dar şi în limba prisci cuvêntul m a s cu înţelesul de «moş», v. *Majus.*

Xaju», un conume al lui lupiter în vechia teologia a Romanilor (Macrob. Sat.), cu înţelesul de moş, după cum résulta din versurile lui Ovidiu, că luna lui M aiû era luna Moşilor: Hinc sua majores posuisse vocabula Maio (Fast. V. 72). In limba vechil barbară, Mata, bunică (Suida). Cuvintele « m o ş Dumnedeu» le aflăm şl în ver-surile, ce Ic rccitezâ copii români când serbeză <Caloianul».

2f alalu*, conume din Noric (C. I. L. III). Rom. m ă l a i û, pane făcută din făină de meiù (milium), séû porumb (zea mayis). Mălaiu, conume personal (Transilv.). Cuvon-tul a esistat şi în Pannonia. In limba ungurescă de lângă Balaton, mâle, mălaiu (Tâjsz.).

Kalnm (A d), o localitate din Mesia de jos, situată pe ţermurele meridional al Dunării spre apus de Ratiaria (Tab. Peut.) Rom. mal, lat. ripa, littus. Cuvêntul a fost fdrte răspândit in Dacia. Una din cele trei provincii ale Daciei se numia Dacia Maluensis, a cărei capitală era Colonia Maluese (C. I. L. voi. III). In toponimia medievală a Transilvaniei şi Ungariei aflăm adese-orï cuvêntul mal, cu înţelesul de cmons», «raon-ticulus', «promontorium», «vinea». D. e. Kusklyamal, Borzamal (Arch. d. Ver. VÏÏ. 69. Ct Hasdeu, Cuv. I. 288).

|i<iH4ia •?> *V-&WT),* mamă, bunică; lat. pop. mamma, mamă. Mammas atque tatas habet Afra (Mart. I. 101). Mama, conume fem în inscripţiunile romane ale Daciei (C. I. L. v. III. 1263).

(lanfifa, mater, mamă la Atticî (Suida).

manduoare pentru cedere» (Plaut, Suet). Rom. a mânca, it. mangiare. In limba vorbită de locuitorii din Bogos în Ethiopia mankâ, lingură; manqi, <51a, In care se ferbe carnea (Sitz.-Ber. XCIX. 668).

JioWa în anticitatea grecescă, lat. furor. (Isid.); lat. mania, rom. mânia.

Xanloelu* şi **Hannloela*,** munte în Liguria (C. I. L. V. 7749). Rom. muncel, lat. monticellus.

H<ipx« în limba Gallilor, cal, equus (Paus. X. 19. 17), kymrobrit. march (Diefen-bach, Orig.). Rom. m ar h â, vită cornută; m arcuş, berbece cu lâna jumătate albă, jumătate negră (Teleorman). Marcu boilor, serbătdre poporala (15 Apr.) pentru pro-sperarea vitelor cornute (Marian, Serb. III. 286).

marffa, se numia în Gallia şi în Britannia un fel de pâment argilos şi gras (Plin). Rom. m ar ga, fr. marne.

ttarUoa, cuvêntul final în numele localităţii Transmarisca, situată de pe ţermurele meridional alelstrulul, unde se află astă-dî Turtucaia (Tab. Peut., Not. Dign.). • olandesă. marasch; fr. v. maresqs, marescat; lat. med. marescagium-; fr. mage (Diez, Wb., Diefenb. Orig. 380). Derivaţiunea de la m a r e : omnis congregaţie quarum... măria nuncupantur (Isid.). In 1. med. mara, palus.

Rom. mlaştină; "«• Palus, locus palustris.

H<iptupoç (Horn.), in dialectul eolic (WtpTUp, lat- t es t is; jiaptupfïj, t est im o-niutn. Cuvent ncintrebuinţat de autorii romani. In literatura eclesiastică martyr ţi marturus, martir. In limba romàna roartur s. marture şi mărturia, cu înţelesul primitiv.

Hâtra m o n s. Unul din cel treî munţi principali al Ungariei (Cod. Arp. cont. XI. 146. 1216). După nume se vede a fi fost consacrat divinităţii Mamei mari, Mater magna, MYIT-TJP *bptia..* Matrona, munte In Alpl: inde ascendis Matronam (Itin. Hieros.). Ma-trica, var. M a tri n ca *şi* Ma tri, o localitate în Fannonia (Itin. Ant.).

MeSouaa (Medusa), una din cele trei Gorgane, ale căror locuinţe, se aflau, după He-siod, lângă ţermurele de nord al rîuluî Oceanos potamos (Istru). E0pu[i,£8oooa (Eu-ry-medusa), o femeia beţi â na, sclavă la curtea regelui Pheacilor (Horn.). Medusa din poemele grecesc! corespunde la cuvêntu! romănesc m ă tas a, femeii betrână, lat. amita, matertera, anus.

(leXt (Horn.), lat. mei, rom. miere.

(iTjXov, pi. (ifjXa, lat. o vi s, rom. oie (Horn.). In limba română, cuventul mici, lat. agnus, pi. miei, încă avea une ori înţelesul de ol tinere (Alecs. P. p.). adiect. (Horn.), lat. médius.

mustum, vinum (Hom.). După fragmentele lui Priscus, cuventul (itSoţ a fost usitat în Dada şi după retragerea legiunilor romane. Lat. medus, rom. mied.

Klol» (pagus), un sat in Dacia (C. I. L. v. III). Cuventul derivă de la rădăcina mic; Ia Homer (iixpâ;, la Suida |iAxoţ, rom. mic. In 1. lat. mica, o bucata mici. La Cromaticii latini: micidiore», boc est minores (Lachmann).

Mlon, conume in Pannonia (C. I. L. voi. IU).

lat. menta şi mintă, o plantă cu miros plăcut. Rom. mintă. (M i n t h e), un munte In Pelopones (Strabo, Ptol.). Rom. munte, Ut. m o n s. adv., puţin, pe timp scurt; fiivuvdaScoc, de scurtă durată (Horn.). Rom. mintenl, mintenaş, mintenata (Gaz. 262/87), lat. mox.

fi w Au (molu) se numia in «limba Beilor» o plantă medicinală cu rădăcina negră şi f 1*6 r* ea alba ca laptele, f<5rte greu de săpat (Hom.). La Suida fiuXo, peganion agrion, ruta agrestis. La Macedoneni mo ly ci ne s (Apul.). După nume şi după coldrca florii, molu seu mo l v corespunde la rom. nalbă, lat. mal va.

UQpcpfj (Horn.), lat. forma, rom. f or m î.

(ortmaru«a, în limba Cimbrilor mare mc5rtă. Philemon Mărim ar u s a m a Cim-bris vocari, hoc est, mortuum mare (Plin.). Ast5-(JI se numcsce Maramureş regiunea din părţile superi<5re ale Tisei, în documentele ist. ale Ungariei Marmarisium. Maramors, Maramarus, Maromaros, Maram orusius, MaramOrisium,

fiop|iiipu), a murmura (Hom.).

MoTOjVOE la Ptolemeu, **KoaUni** la Tacit., oraş în Lydia. MaariTjvof, popor lângă columnele lui Hercule (Hecat). La Polybiu, Maottavof, popor muntean din Hispania. Rom. Moscenlşi Moşneni (sing, moscean, moşnean), o clasă de ţărani liberi (mal ales munteni), cari stăpâniau moşii (averi imobiliare părintesc!) după regulele stabilite de strămoşi (heredes avitarum possessionum).

M&JuXov ăxpov (Mosulum promontorium) în Ethiopia (Ptol,). Cuvent barbar. Rom. moş, art. moşul, lat. avus. De la Români, cuventul a trecut la Rutenii din Bucovina, tot în formă articulată, moşul, Grossvater (Miklosich, Denkschr. 30 B. 59).

{ieouv, fieauov, pi. Ta {^auva, ac, fiéouyaç, case înalte séù turnuri de lemn, în cari locuiau Moaoyot (Moooovoi), numiţi şi Moooivotxot (Mossyaoeci), o populaţiune mun-teană de lângă Colchil asiatici, după alte fântâni geografice, lângă Colchil din Dacia, şi vecini cu Heptacometiî, «cel din Sépte-sate» (Hesych., Schol. Apoll. Rh., Dionys. Halic., Hecat., Herod., Scyl., Scymn,, Strabo). Cuventul este barbar şi derivă de la jxSo (= jioţ), lat avus. înţelesul primitiv a fost patrimonium, heredium, bona paterna et avita; rom. moşia. Forma moşină în loc de <moşiă> a esistat şi In limba romàna, după cum résulta din cuvintele moşinaş şi moşinencă

(Uricar. II, 75 ; V, 371). partea finală din cuventul compus ZâXjioCtţ, numele divinităţii supreme la

Gefï (Herod., DiocU şi care corespunde la cuvântul românesc Deul-mos, «Jupiter a vus» al Troianilor şi Zsik Ilaitaîoî al Scyţilor. Prima parte Z,oX este acelaşi cuvent cu maccdo-românul dza în Dumnidza (Dumnezeu), gen. art. Dumnidză l u i, voc. Dumnidzale (Dalametra, Diet. mrom.). (Horn.); 'at- mola, rom. m (5 r ă.

(Suida), lat. formica, rom.

furnică. ji6ota, rom. mustaţă.

N.

v nablum, instrument vechiu de musică, a cărui formă nn se cundsce facă bine Cuvêntul mal esistă şi astâ-dl ÎQ limba română sub forma de na t u, instrument de musică, identic cu fluera pastorala atribuită luî Pan ((°6pif£, arundo, fistula), compusă din maî multe ţevi de trestie de lungime neegală, aşe4ate unele lângă altele.

Vcvvoç şi vivvaç, u.nchiu; vlvva, mătuşă (Hesych.). Rom. nene, alocuţiunea unul tênèr către altul maï bétrân; nană, mătuşă, soră mal mare.

Jfep şi Nap, abreviaţiunl in calindarele vechi romane. In Fastele Prenestine, filele 13 şi 15 Ianuarie sunt însemnate cu nota №, ce se interpreteză prin cuvêntul «nefast!» (C. I. L. I. p. 312). După Festus: Nep nota distincţi (dies) eorum hilariores sunt, quo-niam a malo omine liberaţi sunt; adecă: dilele însemnate in calindare cu nota Nep, erau dilele de bucurie, In cari a scăpat cine-va de o calamitate ôïe-care, ce i se anunţase. In Fastele luliane Nap. Kalendae Augustae (NAP)... quod eo die imperator Caesar rempublicam tristissimo periculo liberavit (Henzen, Act. Fr. arv. CCXXXV), Rom. ne pas t ă (năpastă), calamitas, afflictio. In limba moravă, n ap a s t, praesagium, terror (Abh. d. bôhm. Gesell. VIL 2. B. 47).

Werae (Aquae), localitate în Gallia Aquitanică (Tab. Peut), cu înţelesul de Ape negre. La Retoromani neer, negru. In cântecele epice române, nul Cerna e numit Nera şi apă negr.ă (Alecs., Teodor.).

Vigrl», un fluviu, ce isvoresce in Ethiopia, după care» locuitorii acestei regiuni au fost numiţi Negri. Aethiopiae gentes Nigritae a quo dictum est flumine .(Plin. V. 8. 1). Cuvêntul aparţinuse litnbel Getulilor, vecini cu acest rîû. Tota Ga e tuli a ad flumen Nigrin, qui Africa ab Aethiopia dirimit (Plin. V. 4. 5).

NYcHptî (Nisibis, var. Ne s i bis şi Nasibis), oraş in partea orientali a Meso-potamiel. In limba feniciană, cuvêntul însemna : <grămadâ de petre» (Steph. Byi.). Mi-•ibea, o populaţiune din Libya (Ptol.). Nislbl* o localitate la frontiera dintre India şi Bactria (Ptol.), Rom. năsip şi nisip, lat. arena. Sate românesc! : Nisip, NisipI, NisipenI, Nisipuri, Nisip<5sa (Diet, geogr.).

VÔÏ, nominativul şi acusativul dual de la $-|u>, cu înţelesul de noï améndol (Horn.).

VUp,9>j, lat. nympha (Horn.). In ţinuturile de lângă muntele Atlas (la Hyperboreî), după cum ne spune Diodor (III. 60), femeile măritate, fuvaixai, se nuraiaû vo/ifat. Cuvêntul este de origine barbară şi corespunde la nupta, femeia măritată. La Suida, vo(i«frj, nova nupta.

O.

'Qjceavéç *notat^éç* şi (5<5oç 'fixsavoto (Oceanus flumen, fluentum Oceani), nul cel mare şi divin din nordul peninsulei thracice, unde se născuse regii divinisaţl al anticităţif preistorice. 'Qxeavéç uotafiôç, alt rîu în Lydia (Paus.). Cuvintele gre-cescî terminate în oveţ aparţin, ori limbeî pelasge, ori limbel latine. Originea ciiven tulul se reduce la o formă vechia poporală ocea, gr. oxe = îxfi = acha=aqua. De aici şi numirile <->axes, rîu In Creta; Oxus , fluviul cel mal mare al Asiei după Ind si Gange; Ochus n. în Bactriana, care s-s vărsa în Oxus; Ocelum, fl. în Gallia cisalpin». In Umba cu-«nauă achus, flumen (Kuun, Cod. Cum.). Pe teritoriul României Ocea şi Qclu, nu-•mu-I vechi de ape şi bălţi (Diet, geogr.)

YXV'oj, unul din fruntaşii Etolilor de lângă Thessalia (Horn.). Rom. <5ehe$_8$, lat. oculeus, magnoculus. Ocheş, conume personal.

cuvent citat la Suida, cu înţelesul de aquas derivat; *àyëtôç,* cana-lis, aquaeductus, rivus (Suida). Rădăcina, *im* (aqua).

"QxoXov (Ocolum), castel în insula Eubea (St. Byz.). Rom. ocol, lat. septum aolae, caula, bovjle. Etimologia de la accolere, a locui în apropiere. Pastor, accola eius loci (Liv.). Vicine Apollo, qui aedibus propinquus nostris accolis (Plaut. Bacch).

ÛEPBHT BOAXOCHO (Oerbet Volchoseth), numele lui Typhon la Egip-tenî, într'un papir gnostic din Leyden (Lepsius, Aegypt. Gfitterkr. 54). Typhon a fost unul din regii pastori, care a domnit peste Egipet. Oerbet se pare a ave acelaşi sens, de rege-păstoriu. Rom. o ieri u, păstoriu de ol. Bitoţ, rege, tn limba Libyenilor. pelles ovillae, piei de 6ie (Suida).

lat. v i nu m (Hora.). Rom. vin, în formă dialectală îîn. 0? <5pTtat«. ScyţiÎ, scrie Herodot (IV. 110), nutniau Amazonele olepuaTo; şi cuvêntul avea înţelesul de viricidae, femei, cari î-şl ucid bărbaţii, de la «dop in limba scytică bărbat, 1. vir, şi *neta* a ucide (xt»w«iv). In tot caşul inşi, «pata» nu însemna «a ucide» ci «a bate», lat. batuo. Sub aceeaşi formă, cuvêntul s'a păstrat şi In limba un-gurescă din regiunile de sus ale Tisei (corn. Zemplin), unde aflăm expresiunea aprdpe românescă csitepate (cin'te bate) cu înţelesul de «veszekedés*, certă (Tâjszot)

8îc in limba grecescă vechia, oie. O vi s, quod Sîţ, iţa enim antiqui dicebant, non ut nune npogaitov (Varro, L. L.; Horn. ÎL).

'OXŞfa (Olbia), oraş în Scyţia lângă gurile rîuluî Borysthene (Ptol.), numit şi Ol-biopolis. 'OApfa, un port în Bithynia (Scyl., Plin.). Olbla, oraş In Gallia Narbonensă (Mela). Olbia, alt oraş în Sardinia (Cic.). Cuvent răspândit în t(5te ţinuturile locuite de Pelasgï. Etim. de la albuş.

8Xpia, numele unei plante la Daci. La Romani ebulum (Diosc.)j la Apuleiu ol mă. Cuvêntul are o formă latină. In dialectul Venetian: ulmus campestris şi ui mua montana se numesc ol mă (Anuali d. Minist, d. agric. voi. 60).

"OXu{j«iO£ (Olumpos), muntele cel sfânt al teologiei pelasge şi grecesc!, situat, după Homer, Hesiod, Eschyl, Eurypide şi Pindar, în nordul peninsulei tracice lângă Oceanos potamos; mal tftrdiu însă, considerat ca un munte dintre Thessalia şi Macedonia. In 1. română, h olum p, ca nume de munte (Arch.-epigr. Mitth. XVII. 11), tumul, movilă funerară; acelaşi cuvent cu holm, holmn şi holym, lat. mons, monticulus, în documentele medievale ale Ungariei.

Opa>. Egiptenii, după cum scrie Cicero, numiaû pe Vulcan Op a s (N. D. II. 22). La Greci, el este Hephaistos şiHaphaistos. Insă amândouë numirile sunt de origine pelasgă, a v end aceeaşi însemnare cu românescul opal ţiu séù hopaiţiu, lat. lucerna, v. "H<pacoioţ.

&fy, ochiù, faţă (Horn.). Etim. ochi u, oculus.

Orbut, nume personal în Pannonia (C. I. L. voi. III). Rom. orb, lat. caecus. 'OpifiÊÙÇ (Orpheus), poet şi cântăreţ thrac séû get, anterior lui Homer. Numele sëù derivă de la 4pf<5ţ, lat. orbus, luminibus orbus, ca şi ăXipoţ, 'AXiptoţ de la «albuş». In timpurile mal vechi, cântăreţii poporali au fost de regulă orbi, cum au fost Thamyris, Demodocus şi Homer (Paus. II. 33. Diod. III. 67).

"Oc?raooc (Ostasus), n. pr., un fiu al lui Uran şi al Gaeel (St. Byz. v. ʸAS«va). In 1. rom. ostaş, lat. miles. Cuvêntul derivă din aceeaşi rădăcină cu lat. has t a tuş. Lampridiu (Al. Sev. 32) amintesce de «milites quoâ ostensionalcs vocant»; însă aici «ostensionales» este numai o formaţiune literară pe basa unuï termin din limba militară poporală. La Românii din Maramureş Os z tas n. pr. (Hunyadiak kora. XI. 119).

&CTUÇ şi ÔOTTJÇ, cel care lovesce; de unde verbul luotiCu», ferire, percotere. La Suida èiotôî, telum, sagitta. Rom. ostie, furculiţă de fer, înţepenită în vârful unei suliţe de lemn, cu care se prind pescil.

P.

p*laoT&« şi palaorana» la HispanI, aur nativ in bucăţi maţ mari.
Pal a c ras (auri

mas*as) Hlspani (Plin. 33. 21. 11). Rom. păr&cluire, a sparge petrile; paracltu, ciocanul pentru spargerea petrilor (Frâncu, Moţii).

PallUa şi Parllla, o serbât<5re veche a păstorilor romani, ce se celebra pe la începutul primăverii (21 Aprilie), când se făceau focuri mari de paie, peste cari săriau tinerii păstori (Ovid. Fast. IV. 721). La poporul român, aceeaşi datina cu aceleaşi ceremonii în ajunul Sf. George, 22 Aprilie (Marian, Şerb. III. 226). In limba română, pilă la e, foc cu flăcări mari (Şezăt., III. 84). In Cod. Voron.: a păli, a aprinde, a arde, lat. accendere. TcajiU^tecpa, ««{ifi^wp. La poeţii grecescl, un epitet al divinităţii Ga e a (Terra), cu înţelesul de «Mama tuturor». Ftuav najj.jvf]t«tpav aeioojiat, Terram omnium ma-trem canam (Horn. Hymn. 30). IIa|i|v?|Top f-fj! Omnium mater, Terra! (Eschyl, Prom.). Formaţiune literară după un termin poporal barbar, ce corespunde la cuvêntul românesc p ă me n t = terra.

IlfiV fi II(£voj (Pan, Pan us), un d,eu vechiu al pî-storilor, despre care se spunea, ca a fost născut în Arcadia (înţelege însă Ardia, astă-dî Ardei); După Homer (H. 18, J. 28. 49), Pan a fost fiul lui Hermes (Armis din Dacia), ér după Theocrit, fiul lui Uran. La început, cuvêntul Ilăv esprima numai o demnitate politică ci militară. Osiris avuse şi densul titlul de Ilăv (Diod. I. 25). După Steph. Byz., Arcadia &e numise ţi Ilavfo, după numele lui Pan. In istoria Dacilor, acest cuvent ne apare sub forma de b an u s in numele regelui Sangibanus. In Italia de jos, Bâvvaţ însemna «rege», ori «duce suprem». In limbile slavice p a nu este «dominus» (Miklos. Slav. Ortsn. 72) v. Bâwoţ şi *banus.* IlavSapOf (Pandarus), unul din arcaşii cel mal distin»! al Troianilor, originar de la muntele Ida, căruia Apollo i dăruise un arc (Horn.). La Romani, dea Panda, o divinitate a drumurilor, numită ast-fel, fiind-câ sta in puterea sa:: vi a m pan d ere et aperire (Arnob. 4. 128). Rom. pânda r iu, custos, vigilator.

paulo am, o specie de meiu in Gallia şi in regiunile Pontului. In 1. rom. parinc. Pannonia, provincia romană, situată intre Dacia, Noric şi Illyria. Numele seu derivă fără Indoielă de la cuvêntul Ban (Banus), gr. II â v, un titlu al domnilor vechi naţionali din acesta provincia, după cum au fost guvernate de Bani în evul de mijloc mal multe ţinuturi ale Ungariei seu Pannonieî vechi, cari purtau numele de Bani Slavoniae, Bani Croatiaeet Dalmatiae şi Bani Machovienses, ér teritoriile administrate, de aceşti Bani se nurniau Ban a t us. Etimologia numelui Pannonia de la Pan (banus) résulta şi din numele oraşului pannonic B o no n ia, adl Bàn-Monostor. Dio Cassiu încă derivă numele Pannonieî de la pan n us; insă, densul înţelege sub acest cuvent o stofă de lânS, din care îşi făceau vestmintele locuitorii din Pannonia (l, 49, 36). Monetele usuale ale Ungariei, denarii, se mal numiaù şi în sec. XIII şi XIV banales antiqui,banales regales, denarii banales, denarii banales antiqui (Orbân, Székfl d. I. 20; Cod. d. And. II. 60, 393; Fejér, IV, 3. 529; Mon. Hung. h. Dipl. XXII, 1288) după cum în limba romànésca monetele se numesc in general bani.

IIa7t«roç (Papa eu s) numiau Scyţil suprema lor divinitate (Herod.). Diferite vêrfurf de munţi de pe culmea meridională a Carpaţilor au numele de Popan. In unele locuri lângă «Popău», un alt munte are numele «Păpuşa», v. *vânat.*

•ndKKC, tată, în limba locuitorilor din Bithynia (Arrian; Eust. Horn. II. v. 408). La Varro pappus este sene x, bătrân, la Ausoniu a vus, moş. La Macedoromâni pap, tată betrân, moş (Weigand, Arom. II. 244). Cuvêntul a esistat şi în Pannonia. In 1. ung. dm com. Baranya, pa p o însemneză «tată bětrân» (Tàjszôt.).

ParollBium şi PorollMum (Ptol., C. I. L. voi. III), un castra roman, situat în păr-ţjle de nord ale Daciei, pe délurile de la Moigrad, unde curge rîul numit astă-dî râul urs<5«ei (Sp.-Karte, Bl. 17. XXVIII). Parolissum este numai o formă alterată les8Tyafil0r erccesdf- Cuventul este compus. Prima parte, Parol seu Porol

are înţe-
thr" ' P?rău' n°P°«> meatus vel fluvius, vel aquarum inflationes (Suida). In forma
pa'rafp"apa' "ip°V ^ n oP o '" numirile toPice compuse: Bessapara (It. Ant.), Drusi-
Bul a ' PC Tab' PeUt' Dry s'P°r°. Oieoaoiitopov (Vesuparon) la Procopiu (Aed.).
dam P°^° Ş' poroï' Părau- toren'- P«ty (Krassô, III, a, 1363, p. 55): ad finem cuius-
patak Tiuadarbara vocatum.

Parthi, o populaţiune emigrată din Scyţia, care la început BS stabilise în părţile de sud ale Hyrcanieï, în apropiere de Marea caspică. După autorii grccescî şi romanţ, cu-vAntul era de origine scytică şi însemna «esilaţî» séû «fugari». Scythico sermone, Parthi exules dicuntur (Justin, 41. 1). Hodieque lingua scythica fugaces, quod est Parthi dicuntur (Jornand. Get. 6). Cf. Eustath. in Dionys, Isidor., Steph. Byz. Rom. a depărta; lat. amovere, deportare, avênd şi înţelesul de «exilare»; ital. partire; a pleca la drum, după forma latină se partir!, a se despărţi, a se duce.

TţocKc, cuvent scytic după Herodot, cu înţelesul de xtetvtiv, occidere, a ucide. Sensul primitiv însă a fost «a bate», lat. batuo. v. oTopttata.
Ttitacxos la Fenicieni, lat. pygmaeus (Herod. 3. 37). Rom. pitic.
TtaOacc, încetare, terminare, lat. pausa; rom. repaus; tnrom. pafsi. **p«oUnla.** In timpurile mal vechi, averea particulară consista de regulă în animale domestice, lat. pecus. Pecus: a quo pecunia universa, quod in pecore pecunia tun consistebat paştoribus (Varro, L. L. 5. 19). Rom. pe cuina, oile, cari dau lapte (Gaz Trans, nr. 261—1897). La Macedoromâni b ă cu r, Kupfermùnie (Weigand, Arom.), pi' cuniu şi piculiu, bani mulţi strânşi la un loc (Dalametra). Cf. luidor (18. 5): Nan prius aerea pecunia în usu fuit.

HfflOiGOÇ (Pegasus), în legendele vechi numele calului divin, care purta fulgerele lui Joe. In 1. rom. cal pag, cal bălţat. In documentele istorice ale Ungariei, equus coj loris peg (Fej. Cod. IX. 6. 133. 1364).

Tceypfva, numele unei plante în limba Dacilor, la Greci 5|utiXoţ jUXatvct (viţă negri) la Romanţ oblamenia (Diosc,); la Isidor plantă identică cu labrusca, rom. «Iau rusca», viţa selbatică. Forma corectă în limba Dacilor se vede a fi fost

TtEXwp, monstru, cu deosebire în sens rëù. Sérpele Python, pe care 1-1 ucise Apollo lângă Delphi, este numit de Homer niXiop (H. Apoi!. 374). In poeaia tradiţ nală română, balaur este un epitet al şerpilor de mărime prodigidsă. «Şerpe bălau (Tocii. Mat. 672. 687), lat. draco.

neXtV), scut rotund, acoperit cu piei de capră (Hesych., Suida). Et im. delà pe 11 i rom. piele, adiect pe Iii t u s, acoperit cu piele.

V, scutum Thracicum (Suida), cuvent de aceeaşi origine ca

ţ. Hyperboreil, ne spune Herodot (4. 33), aveau obiceiul se trimită dan din recoltele lor la templul lui Apollo din Delos, pe cari le duceau 2 fete hyperbon însoţite de 5 cetăţeni, numiţi «tp<fspetţ (comités deductores). Cuventul este hyperbor seu dacic. In 1. lat. perferro, a duce ceva până la destinaţiunea sa. Ttexpa şi Tcetp»], stâncă, bolovan, petră mare (Horn.).

Petri*, o localitate din Dacia, situată între Sarmizegetusa şi A pul ura (Tab. Peut IleTpÉÇTjV (Petrizen),un castel în Dardania, restaurat de împ. lusrinian (Procop. Aed IletpoSaua, oraş in Dacia (Ptol.). Cuvent compus din «étpa *a.* «tétp-»], petră, stan şi îotix», cetâţuiă.

Iletpocr<£xa, localitate în Arcadia (Paus. 8. 12). IleTp&aaxa altă localitate în Arab (St. Byz.). înţelesul se pare a 5 petra secă, după cum în numirile topografice român avem şi Muntele sec,

netpoaaa. (Petrossa), o insulă a Cilicief, în faţa de insula Cypru (Steph. Byz Pe t ros a, maî multe sate în România.

TUXEpiov in limba frigiană upt, lat. butyrus (Arist. Hypomn. 6). Cuventul derivă d la pecus, oie, după cum la Macedoromâni se djice pikurar în loc de pÈcurar (We când, Ar.).

plpari, gr. neitepi, cuvent barbar. Herodianus «gummi» quoque ut «piperi» barbai dicit esse (Priscian. Inst. VI. 11—14). Rom. piperiû. In limba ungurescă de pe ter toriul Pannonieî (comit. Baranya) biber, paprika, rom. ardeiù (Tâjszot.).

Ttfatpa, după Suida de la notîotpa (potum praebens) cu înţelesul de «canalis, ex qu pecudes aquam bibunt», rom. sghiab, vălău séû conduct, din care beau vitele ap (Cf. Eust. in Dionys. v. 409). Pe teritoriul locuit de Români. Bistra, Bistriţa, Bi stricidra, Bistreţul, numele mai multor riurl, păreie şi bălţi. In limba moravă, b

stryna, fluentum, torrens (Abh, d. bohrn. Gea. *d.* Wiss. VII. F. 2. B. 59). La Macedoromâni bistri, germ, hell, rom. limpede (Weigand, Arom.; Papahagl, Megl.-R. II).

TrAaxifiVTiZ (ac.), plăcintă; ftXax<5*vta «iova Topotpôpov, plăcinta grasă cu brânză (Suida). Cuvêntul a fost usitat şi în Pannonia. In dialectul ung. de lângă lacul Balaton palacsinta. un fel d« mâncare uscată (Tajszdt.).

noSmèç, viae dux (Suida). Rom. poteca şi potec, cale de picidre prin munţi *ţi* păduri.

pop», se numia la Romani preotul, care avea sa îngrijescă de foc, de tămâia, apă, vin sare, vase şi conducea victima la altariù. Rom. p o p ă, preot. Etimologia delà tainat, tată. părinte, cuvent usitat la barbari. In satirele lui Persiu CVI. 74) aflăm şi espresiunea ironică de popa venter, «burtă de popă». Laurian (Glos,): «burtă de popă... în care încape multă mâncare si beutură».

popannm (tcoitavov), plăcintă făcută pentru sacrificiu (Juv. Sat. VI. 540). Cuvêntul se pare a fi în raport mal mult cu «popa», preotul, care îndeplinia ceremoniile religidse ate sacrificiului, de cât cu «papă», mâncare, în limba copiilor.

por şi **poruj,** un cuvent, pe care-1 întrebuinţau Romanii ca adaus la numele proprii, avend înţelesul de puer (Quint. Inst. I. 4). Cuvêntul a fost usitat şi în Dacia. Pieporus, rex Coistobocensis şi nepotul seu Natoporus (C. I. L. voi. VI. 1801). In Thracia eques Mucaporus (Eph. epigr. V. 654). In forma grecisatâ «poris»: Rhescuporis, adecă «fiai lui Rhescu». De la «por» derivă cuventiîl românesc porodiţă, lat. progenies, proles, generaţie. In limba moravă, poradka, progenies. Sub forma femenină de p o r i a la Hesiod în numele nimfei Pontoporia, o nepetă a Pontului.

•rcépxoç, porc, cuvent întrebuinţat în cărfile vechi religiose ale Athenienilor (Varro, L. L. 5. 98).

aviditas, cupido, libido, appetitus. Rom. poftă.

şi Ttpaafo la Homer, leguminum area. Rom. a prăsi, lat. procreare, producere, terram fodere, colère.

Ttpo^dtAAtO, lat. projicere, Rom. a prăvăli, lat. provo!vere.

Kpo$(6pv<z, var. *Kpo&lapv/x,* numele unei plante la Daci; la Greci fXMjîopoc ţtlXaţ, la Romani veratrum nigrum (Diosc.). In Francia, aceeaşi plantă, ce înfloresce ierna, se numcsce «rose de Noël, ital. roşa di Natale, germ. Weinachtsrose. Cuvêntul dacic(cum tti-1 comunică Dioscoride, este compus. Partea finală *tio f va* seu îîapva corespunde la forma românescă «de iernă».

nvdviov, un fel de pane, făcută din grâu curăţit şi din fructe *leguminose* (Heliod. kth. fr. 3; Sosibii fr. 20). Etim. de la pani s, rom. pane şi pâine.

rtOp, ignis. După Plato, r.uvêntul este de origine barbară, de dre-ce Frigieniî numiaû c8p, focul ce arde (Ed. Didot. I. 302). Rom. para focului, flacără, lat. flamma; a pirui, L prăji, lat. frigere, comburere, torrere. Mrom. p ira, flacără (Dalametra).

Ttupec grâu 'a Homer. Rom. pir, gramen caninum, triticum repens.

Jcuppfac, servitoriù, sclav, lat. servus (Suida). Cuvêntul se vede a fi fost împru-autat de la Barbari. Rom. b iris, ung. béres, sluga la bol, Ackerknecht, Ochsenknecht.

Tt»jpp^>3 (p u r r i c h e), genus saltationis (Suida); dans armat, considerat ca jocul cel echju al Cureţilor şi care consta din mişcări repedr ale corpului. După Aristotele, ichilb at fi fost cel de ântâiO, care a esecutat acest joc cu ocasiunea ceremoniilor fu-ebre în onorea lui Patroclu. In timpurile Iul Cesai, scrie Suetoniu (Caes. 39), jocul nu-'»* Pyrrhica (sing.) a fost esecutat în Roma de către fii principilor din Asia şi Bi->ynia. Acest dans a mal fost In as în Dacia şi Pannonia. In Cristurul de pe Mureş în ransilvania mal esistă astă-dî un joc de copiî numit pureca (ung. bolha, lat. pulex, '" Purece). Şi care se esecută cu bâte (Kis Ar., Gyermekjât.). In comitatele Comarom

^ esprem de pe teritoriul Pannoniel vechi, un dans poporal este numit pilika şi i e (Ibid.). Este numai o simplă fabulă, că Pyrrhus, regele Epirulul, ar fi introdus

^ dialectuj eolic- P«f. «"tana (Varro, L. L. 5. 25).
Vasi quod nos vocamus œXaawov (Suida). Rom. putină, vas de lemn pentru brânză, unt vardă etc.

qànbar, vas pentru lapte, ciubăr (Milchgefàss), in limba locuitorilor **din Bogos tn** Ethiopia (Sitz.-Ber. XC1X, p. 672).

R.

Ba, titlu de suveranitate a celui de ântâifl rege pelasg, care a domnit peste Egipet (Uranus, Turn). R a père des dieux (Pierret, Livre 25). Aceeaşi personalitate a timpurilor preistorice figurezi în cântecele tradiţionale române sub numele de «Rai u im-perat» (Teod. 362). «Raiu> în liroba vechia a Pelasgilor însemna rege. In colindele ro-mâ-nescl se amlntesce de ccununa raiului şi domnului» (Teod. 90), ér în altă variantă •cununa rugului» (Marian, Nunta, 440), unde «rug» este cuvent dialectal dispărut cu înţelesul de «rege, gr. fufa, rex, v. ^f&ţ. Forma femeninâ a fost la Egipteni Raît; în teologia grecă si romană 'Pfot (Rhea) = regină, cum se numia soţia lut Saturn (Cf. Diod. III. 59) şi Rhea Sylvia, fica regelui Numitor din Alba Longa, mama lui Romul şi Rem, alungată din domnia de fratele sëû mal tênër Amuliu. In 1. francesă vechia şi în dialectul bressan de lângă Jura ray, prov. roi, rey (Littré), rege. In idioma Ţiganilor din Transilvania şi România, in care aflăm multe elemente din limba vechia egiptenă şi română, rai şi ray, «Furst» «Herr> (Kogalnitschan, Wisloki). dorsum, tergum, rom. cârcă.

arboris ramus folirs vestitum (Suida).

Rom. ram. *c,* rom. rupt, cârpit, petecit: lat.

sutus, consutus, lacer.

(Rhecas), un duce al Laconilor stabiliţi în Bosporul cimmeric (Strabo, XI. 12. Eust. com; in Dionys. v. 680). Recis pe monetele vechî aie Romeï. Régis pe de-narii M M. Lepidus (Egger, Lat. serra, vêt. rel. 361). Este acelasï cuvent eu pf]f aç, rex. ç, rex (Theop., Ducas). In istoria Im Apolloniu din Tyr mai aflăm şi formele

şi p" (ţa.

j, résina, lat. résina

(Arist.). frig, recela lat.

frigus. (Horn.).

5p7j (Rhipaei montes), catena cea înaltă de munţi, din părţile de nord ale Thracieî (Carpatin. La scriitorii cel maî vechî Titrai. La St, Byz. Tiitaîa, opoţ ᶜîit»p-fîopttov. La Orpheu Tttraiov opoţ, munţii de lângă Oceanos potamos. Geţii locuiau lângă munţii Rhipaei (Val. Flacc. Arg. V. 603). La Avien, Riphaei lângă Istru (Descr. Orb. 455). In limba latină rupes (Isid. rupă), stâncă, ripă, ţerraure. Rom. rîpa şi hripa, surpătură de délurl si muntï, stâncă, prăpastia, mal.

(Stmrj, sburare, lat. volatus. Rom. aripă, lat. ala.

rix, duce, rege, în limba populaţiunilor vechî pelasge din Pannonia, Noric, Germania şi Gallia. Pe monetele vechi ale Pannonieî Ainorix şi Evoiurix (Arch. d. Ver. XIV); Deudorix şi Baetorix, duci al Sigambrilor din Germania. Theophane amintesce pe un 'Aax^ W S 'EpfiYixiovoiv (Hermionilor din Germania).

T68T), Rhoda, oraş In Tarraconia din Hispania (Liv., Steph. Byz.). Rhode, oraş dispărut lângă fl. Rhodan în Gallia (Plin.). ToSa^ s. Rudiae, oraş. vechiu din Calabria (Steph. Byz., Mei.). Pe teritoriul terilor locuite de Românî, diferite localităţi, de unde s'aû estras, ori se estrag, metalele, portă numele de Ruda. In I. lat. rod us (nidus) şi raudus, bucată de metal, mal cu semă de aramă. Rodus vel raudus significat rem rndem et iroperfectam. Nani s ax u m quoque raudus appellant poetae... Vulgu» quidem in usu habuit non modo pro aere imperfecte; şed etiam pro signato... Apud aedem Apollinis aes conflatura jacuit, id ad rudus appellabant (Festus). In 1. slavă.,. vechia ruda, metallum (Miklos. Lex pal.-slov.). In România se nurniau Rudari (sing. Rudariû) sclavii domnesc!, cari se ocupau cu spëlarea aurului din nisipurile nurilor. In 1. şerb. rudar, lucrătoriu la mine. O insulă mal mică de lângă Rhodus, se numia în vechime Chalce, «cumine de aratnă> (Plin. 5. 36), de unde provine numele <«Rhodus>,

(Rhodope), cel mal mare munte al ThracieJ, dopa Hem. Rom. vértop, 1 vértôpe, cu diferite însemnări: del (Uric. 16. 376. 379), crepSturJ de stânci, 1 curl prăpastidse, grdpă mare naturală, Iac, mlaştină, lat. collis, rupes, praecipi-tium, specus, spelunca, vertex, gurges, locus paluster.

Boldonina, localitate în Gallia de sud, între Aquis calidis şi Foro Segustanorum (Tab.

P t) Cuvent compus, cu înţelesul de Rîul Demnei. Numiri identice In Ungaria Ri-

lus Dominarura, în România Rîul Demnei. In limba francesă vechia, r u şi r ui, rlu-

Moc curs de apă. La Homer £éot 'Uxeavoto, fluentum Oceani.

Bboa't fluviu in Frigia (Plin.). Ta (Rha), fluviul cel mare al Sartnatleî asiatice astă-dl Volga. Rom. rtu, fr. v. r u şi rui, prov. rin, romaniol ré, lat. rivua.

Roskalt? Ia Egiptenii vechi, un epitet al deiţel Isis, numiţi şi «déese en fen» şi «grande flamme» (Pierret Livre, 449. 564). Sub formă masculină, ibid. 291: Je rais appelle le Rouge par les dévots du Seb. Rom. roşcat, lat. rufatus.

Bo*t» Şi Bo«t»n, in papirele mortuare egiptene: muraille de fer, enceinte de fer /Pierrot, Livr. d. *tn.* 197. 326), In 1. ital. resta, Hemmung, Sperrung (Diez, Wb. 429). In 1. rom. rosteiû, grilagiû la uşi şi la porţî. Novac la Gruia mergea... | Pune mâna pe rosteiû | Da aşa M scutura, | totă temniţa crepa (Gaz. Trans, nr. 46. 1889).

'Purtai (Rhypae —Rhupae), oraş în Achaia (St. Byz.). 'Pfjnj (Rhipe) oraş !n Arcadia (Horn.), Acelaşi cuvânt cu lat. rupes, rom. rtpă, sorpăturft de déluri şi munţî. Rîpe, mal multe sate In Romania şi Transilvania.

Ç, necurăţenia pe pielea corpului, sordes corporis (Horo.).

Rom. r â p.

S.

Ci Ut. saccus, rom. sac.

•aonrem (acuş.), secure, într'o inscripp'une din Gallia meridionali. *Dioauta)* d(at) Quartus Mar(ti) sacurem (C. I. L. v. Xlf. 1063).

oayapit, secure de rësboiû, cuvent întrebuinţat la Massageţî şi Scyţl (Herod., Strabo).

•agum, un vestment militar de lână, ce era in us la populaţiunile barbare, cu deosebire Ia Daci şi Scyţl. Praecinctique sagis semper pictis Agathyrsi (Avien. Orb. Descr. 347). Imp. Claudiu scrie lui Regilliao, originar din Dacia: Arcuş sarmaticos et duo saga ad me veUim mittas (Pollio, XXX tyr.). Rom. z e eh e şeii zeghe,

M.molu«J, numele uneî plante la Galii, lidera (Druidae) satnolum herbam noroina-vere ... et banc sinistra mânu legi a jejunis contra morbos suum boumque (Plin. XXIV. 11. 62—3). In 1. rom. samulastra şi samurastra, numele unei plante, care, după sufisul *astru* se vede a fi o specie mal sèlbatica a planteî «samolus».

a^[ioţ, pi. oâ(ict, înălţime, lat. celsitudo (Strabo; Eustath. in Dionys. 533). Romanii întrebuinţau cuvêntul summus şi summum pentru culmile şi vârfurile cele mal înalte de munţi; summus mons, summum jugutn, Summum Penninum, Summum Pyrenaeum (It. Ant.). In limba poporală din Dalmaţia (sec. XIII) se numiaû S urne t munţii din apropiere de Ragusa (Wenzel, Cod. d. Arp. cont. II, 363. 1253).

aajitjjfjpat (pi.), spathae barbaricae (Suida). Rom. sâmcea pi. sâmcele, cu^ ţitaş mic cu prăsele de lemn, lat. cultellus. Cuvêntul presupune o formă vechia: şam-cella, pi. samcellae.

•a.atl şi Shentl-t, în limba religiosă vechia a Egiptenilor, un epitet al deltei Isis, numită şi Mă (Pierret, Livre d. m. 449. 461). Terminaţiunea în *f* séû *i(* ne indică forma femenină. La Romani, Mater magna avea şi epitetul de sancta si sanctissima (C- I. L.

voi. VIII). 2<*p*x« (Săraca), o localitate a Arabie! (Ptol., Steph. B

yz). O alta 2«fx£xa, fn Me-
>a (Ptol.). Rom. sărac, lat. pauper, egens, infelix.

. apïttf)8àw (Sarpedon), o insulă in Oceanos, nnde locuiau Gorgônele (Carai. Cypr.) căror atribut erau şerpii, înţelesul cuvèntuM se pare a fi «insula şerpilor>.



oaûvcov, pi. aauvfa, un fel de lance. Samnitibus nomen factum propter genus hastae quod oaovla appellant Graeci (Fest.). Cuvêntul corespunde la rom. sabia, ensis, gladius. Cl Schuchardt, Vocal. III. 94 : Samnium = Sabnium, sornnus = sobaus, scamnum = scabnum

axartavr; (delà axàjtmv), instrument pentru săpat. In 1. latini medievală t ap pare In quodam campo ad zappaodum (Bolland. Act. SS. April. II. 828). La Du Cange a ap a, muri fundamentorum effossio. Rom. sapă, sarculum, rastrum, ligo.

•oardla, numele unei plante la Daci. Italimalum terra e. Daci absynthium ru»t *i*-cum, alii scardian.O formă analogă o aflăm si tn terminologia botanică italiană : s car d i • cione dicampl, scardicione silvatica, germ. Eseldistel (San Georgio, Cat, polygl. di piaute)

Xxefttlxaaac (Scepte-casas), un castel !n regiunile thraco-illyrice, restaurat d« împ. lustinian (Procop. Aed.), Rom. Şepte case.

aiudpl), numele unei plante la Daci. La Romani labrum Veneri» si carduus Veneris (Diosc.). In limba români s cai u.

oxcopfœ, lat. io oria, părţile cele rele ale metalelor, ce se éliminera prin foc. Sudoris-que qui camino iactatur spurcicia in omni métallo, scoria appellatur (Plin. XXXIII. 21. 4). Rom. s gură. In Transilvania şi Bănat diferite localităţi, din regiunile metalifere, portă numele de Scorobahiă, Scorobăi. Un oraş vechia din Pannonia se nu-mia Scarabantia (Plin.).

OxûXaÇ, câne, lat. caniş. In L rom., cuvântul a s eh i l ăi se intrebuinţeză numai pentru cânt, lat. clamare, vagire, ejulare.

2xu#at (S c y t h a e) numiaû Grecii tete populaţiunile din nordul Mări! negre şi al Thra-ciel vechi. Insă numele naţional al Scyţilor a fost Ar am a ei (Plin.), adecă A rama ni. Originea cuventulu! se reduce la scutum (gr. o*3«ţ, pielea de animale, cu care se aco-periaû scuturile), înţelesul primitiv al numelui £*5&-/)ţ a fost s cat aş, om înarmat cu scut, lat. scutatus, pi. scutati (Liv. 28. 2J. Persil, ne spune Herodot, numiaû pe Scyţl Sixoi (1. VII. 64), ér odxoj în limba grecescă în.semoa scut.

Behktl, Sekbtl, Seltti, Sekt, Saktlt, tn papirele egiptene este numele bărcii sfinte, cu care călătoria serele în timpul d,ilel pe Oceanul divin, până. ce dispărea sera prin strimtorile munţilor în ceea laltă lume (Picrret, Livre d. m.; Maspero, Etud.). Rom. ş ei că, şi ş ai că, luntre mânată cu lopeţl pe Dunăre (Teodor. 309). Cuvêntul era întrebuinţat •i în Pannonia. Cum una navi quae saicia dicitur (Fej. IV. 2. 101. 1251}. In 1. ital. s a ic a, bastimento greco o turco di basso bordo (Scarpa, Vocab. mere.).

dsfp, sol (Suida). Rom. stfre.

£eXXao!a (Sell aşi a), oraş înLaconja (Theop.). Sallaii, Şalăul, populaţiune ligură in AlpI (Ptol., Plin.). Rom, sălaş, pi. sălaşe, habitacula pastorum. Cuvent trecut delà Români la RuthenI şi la Poloni (Miklosich, Denkschr. 30 fi.). In latina medievală selaci. Ca sal e (sat mic) quod vocatur selaci (Marini, Papir! dipl. 31. a. 905).

ofjjia, rom. semn, lat. signum (Horn.).

fler (La Porte). In papirele mortuare egiptene se face adeseori amintire de munţi) cel inalţl din regiunea divină a imperiului vechia, situată lângă rlul cel mare Nun, numit de Greci Oceanos potamos, «p&rintele (Jeilor». La strimtorile de apus ale acestor munţi se afla după geografia sacra egiptenă Porta numită Ser (Picrret, Livre, 57, 58), identică cu oiît)psi«u ituXai, Porţile d-e fer, la Homer.

orjtitvtoc ăptoj, pane de făină cernută cu sita de la v. oYjiKo, a cerne (Suida). Rom. sită, lat. cribrum. Cuvêntul a fost în us şi în regiunile Pannonieî. «Iţa pita, hogy a s z i t a > , «aşa-I pita, cum e sita», versuri ce Ie reciteză copii unguresc! (Kis Aron, Gyermekjât.).

Ssthlan, numele lui Vulcan la Etrusc! (Orell. n. 1384). Saytàn, der Teufel, în limba locuitorilor din Bogos în Ethiopia (Sitz.-Ber. XCIX. 675). Say t an, satanas, în limba cu-mană (Kuun, Cod. Cum. 292). In descântecele românesc!, Ş oi t an, fiinţă mitologică, ce varsă flăcări din gură. Şi-a vecjut pe Soi t an viind... | Din copite scântei dând, |

Din gurtt hopaie lăsând (Tocii., Mater. 1602). In dialectul romanici saéta, fulger în formă de flacără sburătdre (Mattioli).

Oţ>eîav6c, violent (Horn.). In lat. med. f a i d a, gravis et aperta inimiciţia, Rom. sfadă, certă, lat. altercatio, rixa.

(Sphinx), un cuvent, care sub forma acesta, ni s'a transmis numai de autorii crecescï. Sfinxiï erau simulacre aie principielor religi<5se mistice din timpurile cele mai vechi. La Egiptenï, sflnxiï, consideraţi ca spirite proiectare ale templelor şi mormintelor, erau représentât! cu cap de om, de berbece, orî de şoim şi cu corpul de leu. Ori-einea acestor simulacre nu era egiptenă. Apollodor face amintire de Sfinxul de la T h e b a în Beoţia, născut din Typhon şi Echidna (III, 5. 8.), adecă în nordul Thraciel. In oraşul Borysthene din Scyţia încă se afla un templu incunjurat cu sfinx! de marmure (Herod. IV. 79). Numele «Sphinx» nu se poate explica, nici din limba egiptenă, nicî din cea grecescă. Cuvêntul era de origine barbară. In diua de 9 Martie, poporul român serbeză cu mare religiositate memoria Moşilor, numiţî Sfinţi, S â m ţ I si Sânţi. In onoarea acestora, se împărţesc, ca pomană, un fel de colacî de forma lungăreţă şi cu cap de om, numiţi Sfinţi şi SfinţişorI (Marian, Şerb. II. 145. 161), ceea ce ne indică originea numelui, şi destinaţiunea religiosă ce o avuse la început simulacrele, de formă lungăreţă şi cu cap de om, numite «Sphinx», ce se puneau pe mormintele egiptene.

flhar*harokk«t, Shapnarka. După legendele egiptene, Horus, fiul lui Osiris, fiind rănit în rësboiul ce-1 avuse cu Typhon, îşi perduse un ochiù, care mal târdiu a fost găsit. In papirele mortuare egiptene se face adese ori amintire de ochit lui Horus şi Osiris, asemënatï cu doue vipere. Les deux vipères ... ces sont ses deux yeux (Pierret, Panth. 67). Un ochiû este numit Sharsharokket (Pierret, Livre, 559), şi acest cuvent pare a se referi la ochiul s ă r i t séû perdut al lui Horus. In limba poporală romană exista expresiu-nea de blestem: «se-I sară ochii din cap» (Marian. Dese. 178). Al doilea ochiu-viperă" era numit Shapuarka, un cuvent ce corespunde la forma românescă de «şerp<5ică».

Sjiu (Smu), un nume ce-1 avea Typhon la Fenicieni şi Egipteni (Manetho, fragm. 77). Rom. s m eu, balaur, lat. draco.

SroipTjj (Sparta) se numesce la Homer capitala Lacedemoniel. In poemele epice române se dice despre cetăţile cucerite şi distruse, că au fost sparte (p. 1027). Capitala Lacedcmoniel, după numele ce-1 are, se vede că a fost distrusă In timpurile mal vechï, fie prin rësboiù, fie prin cutremur de păment, şi în urmă reedificată (Cf. Thucyd. I, 101).

ffTiad'jJ, era la Greci lemnul cel lat, ce se întrebuinţa la rësboiù, pentru a bate ţesătura. Ca termin militar sabia lată, lat. gladius. Rom. spa t ă, o parte a stativelor de la rësboiù. La Romani spa t ha era arma trupelor auxiliare.

Rom. splină, una dintre intestine, lat. splen, lien. ç, cenuşă caldS, cinis cendicans (Horn.). Rotn. spud â.

în limba scyticà ochiû (Herod.). Din aceeaşi rădăcină cu lat. spec to (în forma vechia specie), a privi.

Etauavof (Stavani) o populaţiune scytă din Sarmaţia europenă cu locuinţele în apropiere de CistobocI(Ptol.J. Rom. stavă, armentum equorum, equitium; stâvariu, pastor equitii.

BUna«, doue localităţi în Macedonia (Rav., Tab. Peut.). Sxevec, un castel în regiunile Remesianel din Mesia de sus (Procop. Aed.). Oaput Stenarum (Rav.) sau Ste-aarum (Tab. Peut.), o altă localitate în Carpaţil Daciei lângă Olt, unde se mal află şi astă-dl o mulţime de délurf numite stânî, sing, stână, tugurium opilionis, septum ovile.

iT6po£|5ovàxpov(Stoborrum prom ont orium) în Libya (Ptol.). Rom. stobor, marginile de bârne şi de scânduri ale unul vestibul, portic, ori târnaţiu, stavilă ; lat. latua exterius, obex, obstaculum.

OTpa(3<5c. întors la o parte, lat. strabus. Rom. strâmb, curvus, obliquus, flexus.

itpi^pa, un oraş al Thraciel (St. Byz.). In ţerile locuite de Români mal multe sate c« numele de Strâmba şi Strâmb.

<"payy(*Alj, ştreng ; lat. restis, funis.

«trava, pomana, ce o făceau barbarii din Dacia la mormintele răposaţilor (Jorn. c. 49). <-uventul era în us şi în limba italică. La

Lactanţiu strava séu straba. La Umbrii [8]tTebula, partes carnium sacrificatarum (Fest.).

(Stronges).un castel pe teritoriul Remesianel din Mesia de sus (Procop.

Aed.) Rom. strunga, loc împrejmuit cu gard, avênd o deschidetură, prin care se mână oile la muls; strimtdre de munţî; lat. septum ovile, montium fauces, angustiae,

Bat«Xi un titlu al lui Typhon la Fenicieni şi Egipteni. Sutex *so* mal nurniau în timpurile lui Ramses II şi guvernatorii mal multor oraşe străine (Lepsius, Aegypt. Gdt-terkr. *49.* 50). După Philo din Byblus, cuvêntul Stiîoxoţ, Eoîix, îoJox, însemna îixaîoţ, Justus (Fragm. H. Gr. III. 568.)- «Sutex» era în anticitatc un titlu, o demnitate şi cuvêntul corespunde la rom. judec (Hasd., Cuv. I. 286) şi judeţ = judex. In lexiconul lui Mardarie din 1649, judeţ, mal marele locului. Consulii romani încă erau numiţi uneori judices. Judicem enim c o n s u l e m appellari (Li v. III. 58). Pe o inscripţiune latină din Dobrogea z u dec i (dat.). C. I. L. III. 7481.

T. e.

Tabae, un oraş In Lydia. După Apolloniu din Aphrodisia, tifta in limba Lydienilor însemna *xl-cpa,* stâncă (Steph. Byz.). Cuvêntul era răspândit prin tdte ţinuturile locuite de Pelasgî. O localitate din părţile de sud-vest ale Daciei era numită Tâiw. (Dio Cass.). La Jornande Tabae, un pas al Daciei. In Britannia Taba, In Chersones Tabana, nume de localităţi (Ptol.). Cuvêntul se vede a fi avut in vechime aceeaşi însemnare cu Săpa la Daci. In limba română din secuiul trecut tabie, bastă, redută, (Kogălniceanu, Cron., I. 281), sp. topi a, sard, t op iu, mur de păment şi de paie.

tallatura, rom. tăiătură. Cissuram hoc est taliaturam... montera cissuin, id est t aii at u m (Grom. vet.). In'Lex Longobardorum, tit. 96: arborera ubi theclatura est. Taliatlf, o staţiune în munţii delà Porţile de fer (Ravenn.). La Megleno-Românï circumci3 (Papahagi, 7. 89).

(Tartarus), o adâncime, prăpastia seu pcscere întuneccSsă, în care Joe a închis pe Titani şi pe Saturn. După notiţele geografice ale celor vechi, locul numit «Tartarus» se afla în părţile estreme, lângă Oceanos potamos, în apropiere de otî-rj-ptm ituXat (Porţile de fer), în aceeaşi regiune unde este astă-dî muntele numit Tatul. Tar ta ros este un cuvent barbar, rotacisat, format din tătân, în Cod. Vo-roneţian tătânru, şi tătăru. La Val. Flac, Saturn este numit Tartarus pater (Argon. 4. 258), unde <pater> este numaî o simplă explicaţiune seu repetare a cuvên-tului tTartarus», cădut în desuetudine.

Tai şi Tata în religiunea osirică, un munte seu loc, Olympul seu paradisul egiptean, situat la părţile de nord ale lumii vechi. Osiris maître de T a t ; seigneur de That; le résident de Tatou (Pierret, Livre, p. 448. 146. 365. 444. 62.). In timpurile dominaţiunil pelasge, se introdusese la Egipteni, ca şi la Greci, misteriele şi doctrinele religiose ale Hyperboreilor despre locurile fericirii eterne, cari se aflau în părţile de nord alfr rîuluî Oceanos, numit de Egipteni Nun. T at sau Tatu, este reşedinţa lui Osiris după încetarea sa din vieţă, un loc identic cu T art ar os, unde petrece Saturn după detronarea sa. v. Tdptapoţ.

tata = pater în limba familiară romană seu rustică (Varro în Non. 81. 5; Mart. I. 101); rom. tată.

Tata, Tattua, Tatuotu, Tatnoa, Tatola, nume şi conume personale in Noric şi Dalmaţia (C. I. L. voi. III).

Tătar mon» şi Tătar monte» în documentele medievale, astă-dî Tatra, vêrful cel mal înalt al Carpaţilor, în părţile de nord ale Ungariei (Fej. IV, 3. 516; IV. 4. 12; Anon. B. R. not.). O simplă formă rotacisată din tatul.

taOpoç (taupoţ goût. Horn.), lat. t au r u s, rom. taur.

TasOpoj (Taurus), catena de munţi, ce despărţia Lycia de Pamphilia. Cuvêntul oste barbar, pelasg. In 1. macedoromână, taur însemnează «munte înalt» (Weigand, Ar. II. 332). Taurus.se mal numia în vechime şi un d é l din părţile de rîsărit ale Skiliel (Diod. 16.17).

Tauri, anumite promontoVe de lângă sînul arabic (Diod. Uf. 41). Taurici montes în Chersonesul tauric (Mela). Taariiol, un popor mestecat cu Thracil, cu Bastarnil şi Scyţil; alţi Tauriioi în Noric (StraboV Teuriaul. un trih Hîn r>Srt-;iA rt- „r.,-,1 „i» n^^vr

(Ptol.). Taurini, popor ce locuia sub AlpI (Plin.)- înţelesul cuvêntului este Munteni.

ţfj, lat. accipc, rom. ţine, na. Kox).ui!|(, r?j, «î» oTvov. Cyclops, accipe, bibe vinum (Hom. Cf. Suida). Rom. té cu acelaşi înţeles, v. p. 1028.

Qfâïl, 6^Şai (Thebe, Thebae), numele mal multor oraşe vechi în ţinuturile locuite de Pelasgî, între carî, cele maî celebre au fost : Thebe din Beoţia (Horn.), T h e b c de sub muntele Placos, lângă Troia şi Thebae din Egipet, oraşul cel mai vechia şi maî mare de pe păment (Horn.). In limba vechii latina, şi în limba Scoţilor, T e b a însemna «del», Lingua prisca et in Graecia Aeoleis Boeotii sine afflata vacant collis Tebas: et in Sabinis... etiam nunc ita dicunt (Varro, R.R. HI. 1.).

Xénuurifld*» ma* corect Tomarunda. numele scytic al Lacului mcotic. Pliniu (6. 7): Moetin (Scy thae) Temarinda (vocant). Cuvêntul nu este co mpus din Mater-u n d a, cum credea MQllenhoff (p. 556). Numele adevărat a fost Marinda, orî Marunda, din «mar» *(marc)* ca in limba latina Larunda, Mama Larilor, de la «Lar», ér *l** ori *ta* este numaî un simplu articul femenin întrebuinţat de unele triburi scytice ca în Tcx-Pttt (Vesta). In limba litvană de adî, tas, fem. ta, este aprdpe un articul şi corespunde la germ. d e r, die (Schleicher, Lit. Gratnm. 1856).

te*t«« şi teihtesh în papirele egiptene o stofă fină de haine. Vêtu d'étoffe testes (Pierret, Livre, p. 6, 468). Lat. textura, stofă ţesută.

titra, espresiune de ondrc, cu care se adresa cel mai tênër către cel mal bătrân (Horn.). Rom. tete.

;, t*, audacia, temcritas (Horn.). Rom. dârz, lat audax, pertinax. , deiţă (Hom.) Rom. dina, lat. diva, dea. tecă, lat. theca.

^EH^XIOV (Hom. *efwiX'.ov); rom. tem ei u; temelia; lat. fundamentum. £, lat, d eu s, Cuvent barbar. După Herodot, Pelasgiï, numiaû pe de! ft«oi«. In limba Geţilor: 8lo(ţ), C<o(î) zeu(s) şi {4X, în numele deilor: So^d-C'-oc, Safïi-Sioţ, Medu-zcus şi Z4X-(io£-t{ (peul moş). Doric Îs6ţ, laconic oioţ. Pe o inscripţiune din Mauritania; Dieus *(C. 1.* L. v. VIII. 9181). In limba română medievală: zeu (Cod. Voron.).

•MjJUOC, lat. thyrsus; rom. terş, ramură de arbori, ori de plante, cu frunde.

Tlberf*, Tibrifl, numele rîulul, ce despărţia pe Etruscî de Umbrii, de Sabini şi de Latini. Tiberis, scrie Pliniu, se numise mal înainte T y bris (= Tubris), ér în vechime A l bula. In realitate, apa acestui rîu este tulbure şi numele seu derivă de la un cuvent poporal de aceeaşi formă şi înţeles cu rom. tulbure, lat. turbidus , Un rîu din Mauritania se numia Turbulenta. Turburea, rîû în Prahova (Rom.). După Varro, etimologia numelui Tiberis nu era latină: Tiberis ... nihil ad kufioXefov latinum (V. 29).

Tleraa (Tab. Peut.), La Ulpian Zerneniinm colonia, la Ptolcmeu Afepva ; în inscripţiunile latine Static TslerneaBU, o localitate în Dacia, lângă Porţile de fer. La Steph. Byz. QJpv-i), un oraş al Thraciel, unde 6 ţine locul unul Z, ca în 9o(Appa!ot = Zaji(3paio{. Vechiul oraş T ier n a a fost situat pe locul unde se varsă adî in Dunăre rîul numit Cerna = apă negră.

TlTfivsţ (sing. TcTcfv), la Homer şi Hesiod Ttr9jveţ, generaţiunea luï Uran, clasa cea mal vechia şi mal nobilă a societăţii pelasge. Cuvent barbar. Tuiy'se reduce la titta, părinte. Iu 1. română t ă t â n = pater. Sub dominaţiunea pelasgă, cuvêntul a trecut şi în limba reli-gi<5să a Egiptenilor. La denşil, T a t u n e n, cu înţelesul de «Tatăl», era divinitatea primordială: «père des pères», «père des dieux et de tous les êtres» (Pierret, Panth. égypt. S.).

ttôtof, TiT&of, ubera, mammarum papillae (Suida). Rom. tiţă, pi. t i te.

tomu, tonitru*. Antiqui aut t o ni t ru m dixerunt aut t o nu m (Sen. Qu. nat. 2. 56). Rom. a tuna, lat tonare ; tunet, lat. tonitrus. Le

Retorom. ii g tun, der Donner. (Conradi, 87).

topva, tepva cpitp», cuvinte rostite de un ostaş român de peste Dunăre în limba Părinţescă seă în limba ţinutului, rg *it*tp<f<ţ* ţicovj; *Imympiip tt* fXcittij. (Teofan; la

eofilact: ^etepva), Rom. In t urn a, mrom. t orna, a întdrce, lat vertere, redire.

topvoç, un instrument al tâmplarilor spre a desemna un cerc ori semicerc, lat. t o r n u s. Rom. a tn t urna, a întdrce; lat intorquere.

T<5vÇou (To nzu), un rîa al Thracieï ce isvoria din muntele Hem ţi se vărsa In Hebru (Mărita) lângă Adrianopole (Ptol), astă-dî Tungea. Numele derivă de la un dél, orï vârf de munte, «Tonzus», rom. tuns, adecă cu pădurea tăiată. In toponimia română: Tun-zăriă m. (Sucéva), Tunzescî, moşia şi pădure (Tutova). In Galiţia, treî munţi pdrtă numele românesc de Tuşul, adecă Tunsul, (Miklosich, Denkschr. 30 B. p. 59. 62).

TpsSêTttlXfouç (Tredetitilius), un castel în regiunileTimoculuî,restaurat de împ. lustinian (Procop. Aed.). Numele este poporal. «Tredeti» corespunde la rom. treidccî, (triginta), şerb. trideset, iar nu la «treisprezece» lat. tredecim.

TpwaEç, 1^ TpwàçylJ (Troas), ţinutul locuit de Troianî, în particular şesul cel întins dintre fluviele Scamandru şi Simois, numit de Homer «tîîov ti Tpurfxiv (II. 10. 11; Strabo 13. 1. 24 şi 34). In 1. română, troas însemnează luncă, lat vallis, convallis, pascuum (Viciu, Glos.), orï loc p l a n ca o livade, închis cu gard. (Franco, Rot. 63). In Lexiconul de la Buda troas, pratutn fenile septum. Cuvêntul Tp<o4ţ avuse astfel in limba vechia înţelesul de «luncă», «locplan cao livade», după cum şesul Troieî (Tpwdt) este numit şi la Homer iceîîov ti Tpu>'(x6v.

Tputj^, luxus (Suida). Rom. trufia, lat. superbia, arrogantia. In L latină medievali truffa, jocus; truffare, jocum facere.

TpOY*}, fructele, ce se culeg tdmna, cereale, pdme, strngnrî. La Homer (H. Apoll. 55) tpiŢY], culesul viilor. Rom. strugure, lat. uva, botrus. La Suida tpoŢ^tic, tempus vin-demiae, culesul viilor.

Tpi5C, vinul nou şi nefert, must (Hesych.) Rom. strugure, uva.

tubraouf, pi. **tabraoi,** un cuvent usitat în limba poporala (barbară) a Hispanici; după Isidor, compus din «tibia» (fluerul pici(5relor) şi «braccae», pantalonii ceï largi aï barbarilor. Tubraci, quod a braccis ad tibias usque perveniant (Isid. Orig.). Rom. turéc, scapus cothurni.

TulatO; divinitatea supremă a Germanilor vechi (Tacit.); cuvent, ce corespunde la «D-deu Tatăl = Deus pater (Cod. Voron.). In limba română: t u ţi û are acelaşi înţeles cu «tată», probabil abreviaţiune din «tătuţiu».

TOuXpujXi, numele uneî plante la Dacî; la Grecî xevtaoptov, la Romani febrifugium (Diosc.). In limba ungurescS. turbulya (Tâjsz6t), un rest din limba pannonică; rom. turbare, laur, ciumăfaie; Datura stramonium (Hasd. Traian, 1882. 46.).

toOpa, numele uneî plante la Dacî, pe care Romanii o nutniau de asemenea tura, ér Greciï avftŢaXXîî (Diosc.). Rom. t u r i ţ ă, galium aparine, Linn.; turitămare, agri-monia eupatorium, Linn.

ToOptxXa (Turicla), un castel în regiunile thraco-illyrice (Proc. Aed.); formă poporală din turricula, rom. tumişor.

•cupic, caseus, rom. caş (Horn.). Acelaşî cuvent cu rom. urdă, caseus secundarius, în care litera *t=d* a fost dislocată. Despre originea barbară a cuvéntuluï v. poutapoy.

ToupoOç (Turus), castel în regiunile thraco-illyrice (Proc. Aed.), lat. turris, rom. turn. Aceeaşi formă a fost întrebuinţată şi în regiunile barbarilor de lângă Pannonia. «Castrum Turul», adî Turocz, (Fej. V. 2. 217. 1274).

U. 06.

OôXjJUTÔiV, castel în regiunile Scyţieî mici de la Dunăre (Procop. Aed). Rom. u l m e t, mulţime de ulmî, lat. ulm e turn.

Oûpavèç (Uranus), cel maï vechiû rege al ginfiï pelasge; în religiunea vechia Ceriul (Coelus) personificat, ér după colindele române «pogorît din ceriu», înţelesul primitiv al cuvéntuluï a fost Muntean (Montanus), după cum résulta din numele de M on tu seu Mont, ce-1 avuse Uran la Egipteni. Etimologia se reduce la cuvêntul vechiu barbar ur, munte, gr. Spot, ion. oupoţ. Din aceeaşÎ rădăcină derivă şi cuvêntul românesc uriaş, gigant, la început «locuitorul de la munte». Pe o inscripţiune romană din Gallia

VRIAXE, nume propriu fem. (Desjard., Geogr. h. d. 1. Gaule, II. 390).
De la u r (munte) derivă si nnmple hnnlnT «XIV^H/- n»™» -~~ «-- —

Urma giganţi, séû numai simplu Urma, o localitate In Mesopotamia (Itin. Ant. 84). Rom. urmă, ital. orma, lat. vestigium. Urma boului, munte in România.

0&OCKÎ>V» numele unui oraş anteroman în Hispania Bctică (Ptol.); pe monetcle vechi Urs o ne (Eckhel). In inscripţiunî: Respublica Urs o ne ns iu m (C. I. L. v, II. 1415). In «mba română urs o ni ă (Haţeg), lat. ursa.

Urmi, Ursului, Una, nume personale în Noric, Pannonia si Dalmaţia (C. I. L. III),

arul (pi. uri), boul sëlbatic din pădurile Herciniel (Caes. B. G. VI. 28). Rom. bo-ur. Serviu (virg. Georg. II. 374): dlcti uri à»tè tûv èjxôv, i. e. a montibus.

oSç, urechiâ, aud (Horn.); lat. auris, auditus.

o5#ap apotipijî, partea cea mal fertilă a unuî câmp de semenăturî (Horn. II. 9. 141. 283). Rom. hotar, câmp de arătură, teritoriul uneî comune, oii linia de demarcare, lat. ager, territorium, limes. Cuvêntul derivă de la hat (rom.), semn de tnezuină (Frâncu, Moţii, 101); locul gol, de unde scdte plugul brasda (Viciu). De la aceeaşi rădăcină, germ. Hattcrt.

V. 06.

OôâAAe (V al l e), localitate in Macedonia (Ptol.). Maup6f3aAAe, un castel In regiunile thraco-illyrice (Procop. Aed.). Văile Cariniana în Pannonia (Itin, Ant.). Rom. vale, lat. vallis.

Veionna şi Vesunna, localitate în Gallia Aquitanică (Ptol. II. 6; Itin. Ant; Grutter). Rom. vesuniă, latibulum, fovea. V e su i nu s, vin din muntele Vesuvlu (C. I. L. IV. nr. 2557).

Vior, fluviu în Mauritania (Plin.). Rom. apă vidra cu înţelesul de - apă via», limpede (Hasd. Etym. magn. Rom.).

Z.

tç (Z a l m o x i s) , divinitatea supremă a Geţilor (Herod., Diod.). Cuvent compus din za, art. z al (deu) şi mox (moş). La Macedoromâni Dumni-dza, gen. art. Dumni-dzălul (Dalametra).

Zăpada (Z ar at ha), localitate in Mauritania (Ptol.). v. Sărata.

Zip[j,avo{ X^îav (Zarmanus Chegan), numele unuî Indian din Bargosa, trimes In legaţiune la împ. August şi decedat în drum la Athena. In inscripţiunea grecescă, ce i s'a pus pe morment, el este numit Z<ip|iav&; X"Vfav (Strabo). Aici ultimul cuvent ne apare întrebuinţat în mod satiric. Este un simplu epitet etnic, identic în formă şi înţeles cu rom. ţigan (cf. p.531 şi 818).

Cefia, lucruri ferte, germ. das Gesottene. Zop,6j, rom. zamă, sorbitură. Cuvêntul «zema» exista în limba poporală din Hispania (Isid. Orig. XX. I. 21).

Cfjva, numele uneî plante la Daci. La Romani ci cu t a (Diosc.). Rom. zernă (solanum nigrum. Linn.).

Zeiij (Zeus), divinitatea suprema în religiunea Pelasgilorşi a Grecilor. In dialectul eolic şi beotic Atuţ şi ESeôç. Etimologia de la deus, rom. deû, gr. »s6î.

Ziozimala. In comitatul Albeî (Pannonia vechia), copii unguresc! recitează următdrele versuri tradiţionale: Ziczimala zeccz, | ziczimala barbariczka, | ziczimala zeccz (Kis Aron, Gyermekjât. 37). Resturi din limba romană, ce se vorbia o-dată pe teritoriul Pannoniel. «Ziczimala barbariczka» este 4eciuela, ce o plătiau barbarii de pe teritoriul Germaniei pentru pămenturile arendate de la Romam (agri decumates).

sWfy vieţă, mod de vieţă, cu deosebire despre animale şi vegetale. Rom. s oi û lat. atirps, genus, species.

Çfyppoç, ja Thracï bou, aëlbatiCj boun,^ jaf. ^*us* (Hesych.) Rom. zimbru.

Wov şi Çuyéj (Horn.), lat. jugum, rom. jug.

m» li movı var> ZoiipfiaVTOV (Zurmentum, Zurmantum), localitate în Libya l Ol-l- Rom. jurâment, lat. jusjurandum,

juramentum.

- S.(La Baku, gr. BcExvoc: în dialectul român din Istria bac, taur (Popovicî, Dial. rom. d. Istria. Q9l

După cum vedem, anticitatea acestor forme de limbă barbară latină eşti f<5rte mare.

Unele sunt numirï de popdre, de tinuturï, de munţi, rîurï şi oraşe dit timpuri extrem de depărtate, ér altele sunt cuvinte usuale, trecute din graiu viu al Barbarilor în limba grecescă şi peste Ellada în limba egiptenă, *Iaci* înainte de timpurile homerice.

Ceea ce însă presintă o deosebită importanţă pentru istoria limbelor romanice, este tipul acestei limbe latine barbare, care este unul şi acelaşi, Incepend din munţii cel mal depărtaţi al Asiei centrale şi până la Oceanul de apus.

Tradifiunile biblice spuneau, după cum am vëdut mal sus, ca în timpurile primitive a esistat pe întregă suprafaţa pămentului o singură limbă usuală. Tot ast-fel au constatat şi studiile filologice moderne, că în t<5te provinciile irn-^ periuluï roman a esistat numai una şi aceeaşi limbă latină rustică.

Regele Psametich din Egipet, ne spune Herodot (II. 2), fîcuse diferite] esperienţe, ca se afle, care a fost cel mal vechiu popor pe pàment şi ce limbă vorbia; că în fine, densul ajunsese la convingerea, că limba cea mal vechia a fost a Frigienilor, adecă a Pelasgilor din Asia mică, şi că prin urmare, aceştia sunt poporul antiquissim al lumii întregi.

Diferitele cuvinte şi forme, ce ne-aû rëmas din limba vechia barbară, cum sunt: «Anxurus, anger; Apsorrhus, aps<5ră; Arius, rîu; Asarath, sărat; Baba şi ababa, babă; Baku, taur; brathu, brad; celeres, călăraşi; cerus, ceriu; copte, coptă; domnus şi domna; daspletis, despletit; Delos, del; dia, di; Medusa, mătuşă; Minthe, munte; Mossulos, moş, art. moşul; mossun, pi. mossuna, moşină, moşie; mox(is) moş; nep(astus) si nap(astus dies), năpastă; noî, noi; o colo n, ocol; Oer, oieriu; oiae, piei de 6ie; Opas şi Hephaistos, opaiţul şi ho-paiţiu; Os tas os, ostaş; Ros ta, rosteiu; Ser, fer; sehkti, şeică; Sphinx, sfinţi; sir, sôre; Smu, smeu; Sparte, sparta; Sudek şi Sutex$_t$ judec, judeţ; Zar at ha, sărată; Z e rănii, fëranï etc., — ne arată, că limba vechia romană (arimică, rustică), nu cea latină, trecuse peste periodul seu de trans-formaţiune încă cu mii şi cu sute de ani înainte de era creştină.

11. *Cântecele saltare (Cârmind Saliaria).*

Am reprodus în capitulul de mal sus o serie de cuvinte barbare din diferite regiuni ale lumii vechi, cari, după formele si înţelesul lor, aparţineau unei idiome latine preistorice,

însă cuvintele isolate constitue numai elementele anatomice, ale unei • be şi ele nu pot se ne înfăţişeze aspectul viii, ce-1 are o limbă în miş-

rea sa reală. Adevërata fisionomiă a uneï limbe se p6te cundsce numai lin ţesătura cuvintelor, din construcţiunea gramaticală şi sintactică a ele-nentelor sale.

Cele mal vechi texte, ce ne-aù rëmas din idiomele latine preistorice, se reduc lumaî la câte-va micî fragmente din cântecele saliare, la 2—3 descântece lopulare, la cântecul Fraţilor arvall, şi la inscripfiunea sepulcralâ pelasgă, lescoperită în insula Lemnos, anterioră a. 500 a. C.

Cu aceste puţine texte de limbă latină barbară, vom începe a ne icupa aici.

Cântecele saliare sunt cele mal vechi remăşiţe ale poésie! reli-;i<5se latine.

în cursul timpurilor însă, preoţii si literaţii romani aă cercat se introducă orme latine şi în versurile saliare. în modul acesta, denşiî au întunecat şi ia! mult înţelesul adevërat al acestor cântece, ast-fel, că în timpurile lui Juintilian (sec. I d. C.) nici chiar preoţii Sălilor nu le mal puteau înţelege !}.

Cel mal important fragment din aceste cântece saliare, pe care ni-1 co-mnică Varro, este următoriul:

Cozeulodoizeso; omnia vero ad patula
coemisse, lancus lanes duonus cerus es,
dunus lanus; Ve vet pom melios eum
recum[8]).

După forma şi destinaţiunea lor, cântecele saliare eraii un fel de c o -înde poporale tradiţionale, eşite din aceeaşi sorginte literară, preo-iscă, din care derivă şi vechile colinde poporale românesc!; ast-fel, că ade-Sratul înţeles al cuvintelor din aceste fragmente î-1 vom pute cunosce nu-iaî cu ajutoriul colindelor poporale române, din cari nu au dispărut cu •tul caracterele specifice ale anticităţil.

întru adevër, dacă vom face o asemënare între textul ce ni-1 presintă agmentul Iu! Varro şi între textul colindelor poporale române, ne vom mvinge fără multă greutate, că amêndouë aceste forme de cântece tradi-

anale constitue în fond numai unul şi acelaşi gen al poésie! religiose pre-torice.

Reproducem aici următorele versuri din colindele poporale române:

Colo'n jos, mal din

jos,

__________Domn din ceriu,

O Qnlntlllanl lost. I. 6.

«rro, L. L. VII. 26.—**Egger,** Latini serraonis vet. reliquiae, p. 75. - **Bergtlus,** Com-» o **de** Carmlnum Saliarium reliquiis Marburg, 1848.

Crescutu-mi-aO do? merit ori înalţi...
Jos la umbra lor, duşue, misue d'un pat încheiat...
vent de vârî c'a bătut
prin p o me tu l raiului...[1]).

In cântecul saliar, Cozeulodoizeso este o simplă grupă de cuvinte alterate, ce corespund la primul vers, cu care încep de regulă cele maî multe colinde poporale române din Transilvania: «Colc'n jos, maï din jos»,

Cuvintele: omnia vero ad patula coemisse ne apar numaî ca o formă coruptă latinisată din versurile, ce le aflăm în colindele românescî: «Jos la umbra lor, duşuie, mişuie d'un pat încheiat». Important este, că în cântecul saliar a esistat o-dată şi un cuvent sinonim cu «încheiat», care însă a dispărut cu totul din fragmentul luî Varro.
Poetul Ovidiu descriind serbătorile naţionale ale Romanilor, după «cărţile cele vechî ale preoţilor», ne înfăţişeză pe lanus rostind următorele cuvinte: Omnia sunt *nostru* clausa patentque mânu ').

«Clausa patentque» sunt fără îndoielă cuvinte împrumutate din cântecele saliarï, pe cart teologii românï nepricepêndu-le le au comentat în sens dogmatic, dându-le cu totul alt înţeles de cum î-1 avuse în textul primitiv.

lancus lanes, duonus cerus es, dunus lanus este un simplu refren cu numele luî lanus-lancus-lanes, ca în colindele române «Leru-î Ddmne», «Domn din ceriu» (v. p. 1004) Intr'un fragment liturgic delà Mă-haciû (sec. XVI), d o n u l = domnul »).

Următdrele cuvinte: ve vet pom melios eum recum, presintă o deosebită asemënare cu versurile din colinda de maï sus: vent de vară c'a bătut prin pometul raiului, ort prin pomii merilor, de cart se face amintire în aceeaşi colindă.

După cum vedem, fragmentul lui Varro este defectuos în multe privinţe. Cântecul saliar era în tot caşul mal lung, ér versurile nu sunt estrase în o ordine regulată.

Un al doilea fragment din cântecele saliare, pe care ni-1 comunică Varro are forma următore:

Divum empta cânte, divum deo supplicante.

«Cânte», dice Varro, este în loc de «cănite» (cantafï). însă, ceea ce face, ca versul acesta să fie neînţeles, este cuvêntul empta. Bergkius presupune, că în textul original a fost tem pi a (cântaţi templele (leilor), însă, forma vechia a fost fără îndoielă FEPTA=facta, rom. fapte (cântaţi faptele Beilor) [4]).

») Teodorescn, Poesil pop. p. 77. — ") Orldii Fast. I. 117. — ») Cf.

Staţii Silv. I. 6: Saturnalia Principia sonantes; Et dulci Dominum favore damant. —[4]) La Cicero : fac-tum divinum; în fond aceleaşî cuvinte cu «Divum facla» (Phil. II. 44).

12. *Descântece barbare.*

Ca to cel bëtrân, născut la Tusculum în a. 234 a. C, ne comunică, în tractatul sëû de «Economia rurală», următorele doue variante dintr'un descântec de scrintitură, după cum scrie densul:

Var. i. Huât, hauat, huât, ista pista sista, dannabo Damnaustra. *Var. 2.* Huât, haut, haut, ista sistar sis ardannabon Dunnaustra

(Dannaustra) [1]*).*

Romanii atribuiau în general o deosebită putere magică descântecelor de origine barbară, € externa verba et effabilia» séû rostite în o limbă latină coruptă, «latina inopinata» *).

însă literaţii romani au cercat se introducă forme latine şi în descântecele barbare, fâră să pricepă sensul adeverat al cuvintelor.

Ast-fel cuvintele ista sista, din descântecul lui Cato, nu au de a face nimic cu pronumele fem. «ista» şi nici cu verbul «sistere».

Primele doue versuri ale acestui descântec «Huat, li a u at, huât, ista sista», sunt numai simple fragmente dintr'un descântec poporal de dragoste, în care se invocă ajutorul stelelor, în formă românescă: Uhu, uhu, stea, steal T6te stelele se steal»).

în ce privesce a doua parte din textul acestui descântec: dannabo, ori sis ardannabon Damnaustra, cuvintele au fost rëû separate şi rëù scrise. Forma mal corectă ar fi: si s'ar da bonna Damn(a) naustra. Rom. şi de ar da bună D<5mna ndstră.

Un al doilea descântec, pe care-l aflăm la Cato, este:

Var. i. Motas vaeta, daries dardaries astataries dissunapiter. *Var. 2.* Moetas vaeta, daries dardaries asiadarides una petes *).

Separaţiunea corectă a acestor cuvinte ar fi: Mo tas vaeta. Daries dar daries asia daries (asta taries), Diss una piter.

«Daries» este o formă barbară, pers 2-a sing, din presentul optativ; rom. dare-aşî, - al, - ar; - am, - aţi, - ar.

Acelaşi optativ, însă cu verbul auxiliar pus înainte, îl avem şi în primul descântec : «si s'ar da bon(na) Dunnaustra».

') **C»to, R. R. c. 160. — Helm,** Incantamenta magica, p. 534.
') **Plinii H.** N. XXVIII. *4.* 6. - «) Toclleacu, Mater, folkl. p. 685. — La Virg. (Aen. IV- 489), vrăjitdrea de la m. Atlas scia se întorcă stelele înapoi, vertere sjdera retro. [4]) **C»to.** R. R. c. 160- _ **Heltt)>** jncant mag p 533

Cronicariul frances Aimoin povestesce, ca în timpul lui lustinian, un rege barbar fiind făcut prisoneriû, Împëratul i oferi loc se seda lângă densul şi-1 invită se restitue provinciile ocupate. Non dabo (= nu dau), dise el, ér Împëratul replică: Da r a s, o formă barbară de la verbul <dare» *), mrom. «se daresï», se fie se dai.

Ultimele cuvinte: «Diss una piter» sunt un vocativ delà nominativul «Deus unus pater». După cum se scie, Jupiter era numit şi Dis şi Diespiter.

Aceleaşî cuvinte le aflăm în descântecele şi în versurile poporale române, sub formele:

«Nu te văieta» *). «Taci, nu te văieta» »). «Dare-ar Dumnedeft». «Dare-ar Domnul Dumnedeù». «De ar da Dumnedeû, de ar da» *).

înţelesul întreg al acestui descântec barbar ar fi ast-fel următorul:

Ne (Non te) vagita. Uti des, utinam des, ăst utinara
des (salutera), Dis une pater!
Ronţ,: Nu te văieta. Dare-ai, de al da, aşa de at da
sănătate, Domne, unule părinte!

Repetarea versurilor, ori a cuvintelor, de câte 3 şi 5 ori era, după credinţele vechi ale Romanilor, o condiţiune esenţială pentru ca rugăciunea seu descântecul se aibă efect, «se prindă».

în cântecul Fraţilor arvall, cele de ântâiii cinci versuri se repeteză de 3 ori, ultimul cuvent de *5* ori. Pliniu scrie; «Cesar», după cum se spune, «resturnându-se o-dată cu trăsura, ca se nu i se mal întemple şi în viitoriû vre-un accident în căletorie, repeta de 3 ori o anumită formulă (carmine ter repetito), de câte ori se urca în trăsură, ceea ce după cum seim, o fac şi alţi mulţi în dilele ndstre» [B]).

Diferite descântece de origine barbară ni s'au păstrat în tractatul de medicină al lui Marceli us Empiricus din sec. IV, care trăise la curtea, Im-përatuluï Theodosiû I.

Unul din aceste descântece este următorul: «Dacă cuiva i-a rëmas ceva în gât, se se frece pe grumadî şi să dică :

«Xi exucrione xu criglionalsus scrisu miovelor
exugri conexu grilau» [9]).

') Canto, Hist. univ. VII. 461. — •) Marian, Descântece, p. 102. — ') Tipica, Poesil pop. p. 101.

') Tocllescn, Mater, folk. 319. 324. 1009. — Hasdeu, Cuv. II. 4. ') **Plinii** H. N. XXVIII. 4. 6. ') Marceli. De medicam. XV. 105, 106, ap. H ei m, Incantamenta magica, p. $32.

Cuvintele sunt barbare, însă extrem de corupte şi vor trebui separate ast-fel: (E)xi e xucrio nexu criglio nalsus,

scrisu miove… lor e xugrico nexu gril au (= criglio).

Sub acesta formă, descântecul luî Marcellus corespunde la următorele versuri din descântecele românescï:

«EşI… din creierii capuluT, din sgârciu nasului,

din mëduva dselor» *).

Aici, criglio şi grilau au acelaşi înţeles cu rom. ccreierî»; xucrio, scrisu şi xugrico = sgârciu, nalsus = nasului, şi miove… lor = «mëduva dselor>.

In alte descântece vechi, ce ni s'a păstrat într'un codice al mănăstirii din St. Gal (sec. IX), cuvintele poporale «mëduva ôselor» sunt traduse in limba latină cu «move de ossa» şi «a medullis ad ossa» *).

De notat, că limba barbară din acest descântec se caracteriseză prin arti-culul postpus *lor* (miovelor = mëduva [dsejlor) şi un / dislocat In nalsus = nasului.

13. *Cântecul Fraţilor arvalî (Carmen Fratrum arvalium).*

încă din timpuri imemoriale esista în Roma un colegiu de preoţi, numiţi Fratres arvales (Fraţi de.moşil), cari făceau sacrificii şi ceremonii religiose publice în onôrea divinităţii archaice Dea Dia (Diua), pentru rodirea câmpurilor, pentru bună starea şi înmulţirea turmelor (v. p. 1088).

Templul şi pădurea cea sfântă a deiţel se aflau în Via Campana, la o depărtare de 5 miliare de Roma.

Aici în fie-care an, pe la mijlocul, ori pe la finele lune! lui Maiû, se celebra festivitatea cea mare şi publică a deiţel Dea Dia, cu rugăciuni, sacrificii şi jocuri, cart ţineau trei dile.

în diua a doua a acestei serbătorî solemne ţerănescl, preoţii arvall, după ce îndepliniaù ceremoniile şi sacrificiile obicinuite, se retrăgeau în interiorul templului, închideau uşile şi luând în mână cărţile cele sfinte recitau un cântec religios tradiţional, Carmen Fra-trum arvalium, săltând şi tropotind in jurul mesei destinate pentru sacrificii.

Textul acestui vechiù cântec religios ne este cunoscut numai după transcrierea, ce s'a făcut în actele Fraţilor arvall din a. 218 d. C, in timpul ^în>p. Heliogabal.

Pe tablele de marmură ale acestei inscripţiunî, cuvintele sunt de regulă

') TocIlescB, Mater, folkl. 616, 620, 638, 655, 582. — **Teodorescu,** Poesiî pop. 367. *) **Helm,** încânt mag. p. 564. 558.

împreunate unele cu altele, iar separaţiunea cuvintelor, aşa cum s'a făcut în ediţiunile de până acum, este în multe privinţe eronată.

Noi vom reproduce aicî textul acestui monument eprigrafic, aşa cum s'a publicat de Henzen în «Acta Fratrum arvalium» şi în «Corpus lascriptio-num latinarum»; iar la urmă vom esamina, din punct de vedere linguistic, părţile rëmase încă neînţelese din acesta rugăciune vechia relfgiosă. 1. Enos Lases iuvate.

Neve luaerve Marma (Marmar) sins (sers) incurrere in pleores
(pleoris). 3. Satur furere (fufere)
Mars limen sali sta berber
Semunis (simunis) alterne! aduocapit
conctos. 5. Enos Màrmar (Mamor) iuvato.
Triumpe, triumpe, triumpe, triumpe, triumpe *).

Versurile l—5 se repeteză fie-care de câte 3 ori, er esclamaţiunea din urmă de 5 oiî.

Unele cuvinte sunt scrise în diferite forme. Variantele maî importante le-am reprodus în parantese.

Traducerile făcute până astă-dl, de pe acest monument important al limbeî romane religiose, divergeză aşa de mult unele de altele, în cât putem dice, că afară de primul şi de ultimele doue versurï, tête cèle-laite au rëmas neînţelese. Din aceste traduceri reproducem aici urmaWrele:

Hermann:

Nos, Lares, juvate, neve luem Mamuri, siris incurrere in plures: satur fueris, Mars, limen i. e. postremum, sali, sta, vervex: Semones alterni, jam duo capit cunctus. Nos, Mamuri, juvato. Triumphe ').

Grotefend:

En! nos, Lares, juvate. Neve luem, Mars, sinas incurrere in flores. Satur ftirere Ma-vors, lumen solis sta (siste) fervere! Scmones alterni advocate conctos! En! nos, Mars, juvato! Triumphe ').

Klausen :

Age, nos, Lares, iuvate. Neve luem, Mars, sinas incurrere in plures: Satur furere, Mars, pede pulsa limen, sta verbere: Semones alterni advocabite- cunctos: Age, nos, Mars, iuvato. Triumphe etc. [4]).

Mommscn: Nos, Lares, iuvate! Ne luem ruera (s. ruinam), Mamers, sinas incurrere in plures! (In

') **Henzen,** Acta Fratruro arvalium, p. CC1V. — C. I. L. vol. VI. nr. 2104. **)* Egrger, Latini sermonis vet. reliquiae, p. 1843. p. 70. — *')* Egger, «bid. «) Klansen, De Carminé Fratr. arv. p. 23.

e<j germ. 18S6: Ne malara luem). Satur esto, fere Mars! In linaen insili! Sta! verbera ll'men?) (In ed- germ. 1856: Désiste verbcrarc [limen]). Semones alterni advocate conctos! Nus, Mamers, iuvâto. Tripudia! ')•

După cum vedem, noi avem aici traduceri, carl, tn mare parte, nu au de a face nimic cu formele stilului vechiu religios.

Textul cântecului arval, alterat în cursul timpurilor In multe privinţe, mal conţine tncă unele forme archaice din limba latină barbară.

Cu aceste forme ne vom ocupa aici. Ele ne presintă un deosebit interes pentru istoria limbilor romanice.

En os nu este En! nos, ci E nos. Aici particula *e* de la început corespunde la *f* din cărţile bisericesc! vechi române, unde are înţelesul de vero, autem, enim *).

Luaerve este un cuvent compus din lua, lat. levare, rom. lua şi erve, lat. herba (erha, C. I. L. Ui. p. 1187), it. pop. erva, rom. ierbă.

Fraţii arvall invocă mal ântaiu ajutoriul Larilor (al deilor păstorit, apoi adresează lui Marte prima lor cerere, **ca** să nu-I lipsescă de ierburi seu păşuni, una din necesităţile cele marî ale viefel antice, când turmele constituiau ap rope singurul mijloc de subsistenţă al întregd omeniml.

Aceeaşi rugare o aflăm şi In versurile poporale române, **ce** se adresează lui Caloian, în luna lui Maiu: «se resară verdeţele» «se crescă fenSţek», «şi tote ierburile» [3]); precum şi în rugăciunea către Marte, pe care o aflăm la Cato: Utique tu ... virgulta.. grandire, beneque evenire sinas.

Neve (nos) ... sins incurrere in pleores seu pleoris. Aici ultimele cuvinte au înţelesul de incurrere in periculis, o expresiune ce se repetează adese-ort în actele Fraţilor arvall sub forma: eosque servaveris e x periculis '), iar sensul cuvintelor este: «şi nu ne lăsa se cădem în primejdii». In rugăciunea de la Cato: pastores pecuaque salva servassis.

Satur furere, sunt cuvinte corupte, al căror înţeles este sacru(m) fecere. In acelaşi procès-verbal, aceleaşi cuvinte ne apar sub formele de sacrum fecisse şi sacrum fe.cerunt. Probabil, că în cărţile cele sfinte ale Fraţilor arvall a fost scris FVKERE (fecere) în loc de FVRERE. în tim-

') Mommsen, Hist. rom. I (ed. 1863), p. 298, Traducerea luî Mommsen: Lares, venez à notre aide, Mars, Mars, ne laisse pas fomber la morte et la ruine sur la foule! Sois rassasié, féroce Mars!

Saute sur le seuil! Debout! frappe (le seuil). Vous d'abord, vous ensuite, invoquez, tous les Semones! (Dieux Lares). Tois, Mars, Mars, sois nous en aide! Sautez, Sautez, Sautez! Mommsen adauge: Die Obersetzung ist vielfach u n sic her, bc-sonders die dritte und fûnfte Zeile (Ed. germ. I. 1856, p. 205).

*) Sblera, Codicele Voroneţian. — •) Teodomcn, Poesil pop. 211. 212.

[4]) Henzen, Acta Fr. arv. p. XLI, CV1II, CXIV, CXXV.

purile mal vechi, litera C era representată prin K. Lapidariul însă, a pre făcut, din erdre, pe K în R, după cum résulta din mal multe esemple, c< le aflăm în inscripţiunile arvale, ca mal jos BERBER în loc de BERBEK Litera *u* din «furere» (fukere) ţine locul unei vocale întunecate, ca în limbj română «făcură». Un esemplu analog M avem în cuvêntul «semunis» (= se minis), rom. semenţe.

Li m en sali sta. Adevërat întuneric, scrie Lucian Millier. Cuvintele aC fost r£u despărţite, în loc de «li mensa H sta». Fără Indoieiă, aie! este vorba de masa cea sfântă, pe care se făcea sacrificiul, «mensa sancta» = ara sacra [1]). Cuvêntul sta, este o simplă prescurtafe, séù forma dialectală, în loc de sancta, ca în dialectul macedoromân «Stămariă» = Sfântă Mană [8]). O singură dificultate ne presintă aicf particula /;' înainte de «mensa» şi de «s(anc)ta». în tot caşul, acest //' corespunde la lat. *in.* In acelaşi procès-verbal al Fraţilor arvall aflăm şi espresiunea; in mensa sacrum fee e-runt[8]). La Neviu (Bell. Poen.): sacra in mensa Penatum,.. ponuntur. Probabil că în limba vechia barbară *li* avea acelaşi înţeles cu rom. *la* (apud).

Cuvintele Berber semunis alternei advocapit conctos vor trebui separate : «berber semunis alternia duo capitl onctos. Aici, BERBER cu litera R la fine este o simplă erôre a lapidaritfîul în loc de BER-BEK(es); «semunis alternei» ori «alterneia» = seminis altilanei, adecă berbeci din semenţa, ori rasa, oilor cu lâna mare. Cuvintele «duo capit* onc-tos», iar nu «(a)dvocapit conctos» se raportă la victimele destinate sacrificiului. După ritul archaic, Fraţii arvall sacrificau lui Joe şi lui Marte doi berbeci cu lâna mare: Jovi verveces II (duos) altilaneos; Marti arietes altilaneos II (duos) *). «Căpiţe onctos», unşi pe capete, adecă purificaţi. Espresiunî analoge în actele Fraţilor arvall: «deas unquentaverunt»; «sig-nisque unctis»; «boves feminas auro iunctas» — unctas *). Triumpe, o simplă esclamaţiune de bucuria în jocurile, ce se făceau cu ocasiunea festivităţilor religiose, înţelesul se explică în actele Arvalilor prin verbul «tripodare», a tropoti. Acest cuvent se mal aude şi astă-d_I ta versurile ce se recitează la ceremoniile nunţilor românesc!:

Noi jucăm şi tropăitn
Şi sărim în hop şi 'n trop,
Ca e diua de uncrop.
T r op o te l pe lângă masa.
De treî ori pe lângă masă «).

') Henzen, ibid. p. 29, CCX1V. — »J Fapahagl, Megl.-Rom. II. 118.
•) **Hepzen,** ibid. p. CLXXXVI.

<> Henzen, ibid. p. CCIV, CLXXXf, CCXIV, CCXXV.

Am esaminat aid părţile obscure din acest cântec religios; şi am căutat sé stabilim formele adevërate ale unor cuvinte alterate, avênd cu deosebire jn vedere espresiunile întrebuinţate în actele Fraţilor arvall.

Traducerea nostră ar fi ăst-fel următorea:

Noi vero, Lares juvate. Neve adimas herbas (i. e. pascua) Marinar, (neve nos) sinas incurrere in periculis. Sacrum fecere Marti, in mensa, in sancta, bcrbeces seminis altilanei duos, căpiţe unctos etc.

14. *InscripţiHttea pelasçd din insula Lemnos.*

Un alt monument important al limbeî barbare pelasge este inscripţiunea descoperită în insula Lemnos pe la a. 1884—5.

Acesta insulă, situată în părţile de nord ale Mării egee, spre sud-ost de muntele Athos, era locuită în timpurile preistorice de o populafiune de rasă pelasgă, numită Sin ti es şi Si n ti, din acelaşi ném eu Thracii şi GeţiT. După Homer, Sintil vorbiaû o limbă barbară, selbatică, adecă nordică. SfvTteç dypiéçuvôt «).

Maî târditi, în timpurile istorice, locuitorii acestei insule ne apar sub numele de cPelasgï» la Herodot şi «Pelasgï-Turseni» la Thucydide *).

Pelasgiï-Tursenï din insula Lemnos, după cum scrie Thucydide, aveau aceeaşi limbă cu Pelasgiî din Placia şi Scylace (Hellespont), cu locuitorii din insulele vecine Samothrace şi Imbros şi cu cel din peninsula muntelui Athos.

Pe la anii 499—496 a. C, insula Lemnos a fost ocupată de Athénien!. Vechil locuitori fiind espulsaţî, se risipiră prin diferite ţinuturi; o parte din el se aşedară în Pelopones, ér alţii, după cum spuneau traditiunile, trecură în Italia sub conducerea lui Tyrrhen (Tursan) »).

In acesta insulă s'a descoperit pe la a. 1885, în satul Kaminia, un basorelief de formă rectangulară, avênd doue inscriptiunï gravate. Prima in-scripţiune este pe faţa principală şi incunjură capul unul ostaş robust, care ţine în mână o lance, ér a doua inscripţiune, ce ne presintă unele litere cu forme diferite de cele din prima inscripţiune, este gravată pe faţa laterală din drépta.

Amêndouë aceste inscriptiunï sunt anteriôre a. 500 a. C., însă nu din acelaşi timp. Literele au forma vechia pelasgă, ér modul de scriere este

') Homeri II. I. 594. — Odyss. VIII. 294. - **Strabo,** VII, fr. **45. ') Herodot** VI. **140. - Thucydid.** IV, 109; VII, **57. ') Herodot.** VIII. **73.** - **Strabo, V, 2. 4.**

bustrophedon, de la drépta spre stânga şi de la stânga spre drépta. Cuvintele sunt adese-orî legate unele cu altele, ér interpuncţiunile 6gurează mal mult ca decoruri şi nu se întemeiază pe nicî o regulă gramaticală.

Facsimilul acestei inscripţiunî, după cum s'a publicat în «Bulletin de Correspondance hellénique», este urmatoriul :



Er transcrierea cu litere grecesc!, făcută de Bréal,
este următorea: HoXate : C :"

e: [:] C *I* aFi
: C
[•]

Fa|iaXaacaX • Cepovat •
(iopivacX axep : Tac [:]
apCco

Ho[X]cuF(C)c : coxiataXe • ÇepoÇat* : eçcoto ToFepo[fi]a-
po|i : HapaXio : CiFat : 67t(i:)eCto : apat : tij : tpoxe :
ÇtFai : aFtÇ : acaXxFtÇ : : |iapaT(i : «F'C : «0^0» O

Ne întrebăm acum, care este în general caracterul linguistic al acestor doue inscriptiunï şi care este, în particular, înţelesul acestor cuvinte?

Vom începe cu prima inscripţiune.

HoXateC = Eolai ez. «Eolai», în forma grecésca 'IdXaoç, este un nume propriu barbar (Diod. IV, 30; V, 15). In onomastica română din ţera Făgăraşului loi e a. După «Eolai», urmeză în prima inscripţiune cuvêntul «ez»i in a doua «fzi» seu «fli» (?) == fiul. «Ez» corespunde prin urmare la cuvêntul mrom. auş, bëtrân. Sensul fiind: Eolaie bëtrânul, Eolaus senex,

va<jpod ÇiaÇt = na foth ziazi. In dialectul macedo-român «an» şi «na», ca în dialectul umbric «an» sunt prepoşiţiunî cu înţelesul de «in»; «foth» este acelasï cuvent cu lat. ho ce e; ziazi = rom. zace, lat. jacet. «Na foth ziazi» are ast-fel înţelesul de: in hoc c e (tumulo) jacet; în acest (mormênt) zace. Este aceeaşi espresiune, pe care o aflăm şi pe monumentele epigrafice din Dacia şi Pannonia: in hoc tumulo jacet; hoc jacet in lapide '). HapaÇ fiaF ataXxFecÇ aFc£ = maraz mav sialhveiz afiz. în limba grecésca, fiapaafjiic însemna: slăbirea puterilor, înbolnăvire, consumarea cor* pulul; în dialectul mrom. «maraze» (turc. maraz), durere constantă «); n«F (mav) corespunde la particula grecésca fia cu sens negativ, ori n^, nu; mrom. mă, nicK o-dată [4]), rom. ba; «sialhveiz» = salvus (sospes); iar «afiz», care se repeteză adese-orî în aceste inscriptiunï, ne presintă o formă verbală, rom. fuse, delà «a fi» (esse). înţelesul acestei frase fiind: aegrotus nun-

') Bulletin de Corresp. hellénique, 1886. X. I. 1-3.
') C. I. L. voi. III. 2341. 3397.— **») Papahagl,** Basme arom. *635.*
***')* OlMsdeuarn,** Texte macedoromâne, p. 360.

«juarn, salvus (sospes) fuit; bolnav niclo-dată, sănătos fuse, în inscriptiunile funerari romane, încă se amintea câte o-dată starea sănătăţii celui decedat: florente aetate; menses quinque et annum cum aegrotaverit[1]).

ecitado Cepovatft = e fistho zeronaith. «E fistho» corespunde la cuvintele românesc! «a fost», în limba mal vechia «au fusto> *), lat. fuit, însă lit. e de la început nu ţine locul luï *a,* ci al Iul *e* (este), după cum die Macedoromânii: «este fugit» în loc de «a fugit», «este venit» = a venit '). In dialectul umbric «fust» = fuerit, în francesa vechia «fuist» = a fost. Cuvêntu^ următoriu, «zeronaith», este după forma sa, un participiu trecut, ca în dialectul armerin din Sicilia: «stait» = stat, «mangiait» = mâncat *), cu / adaus între cele doue litere din urmă. Acest participiu derivă de la un verb «ze-rona», fr. enterrer, lat. in terra ponere, séû cum am (Jice românesce «a înţerina», «a pune sub ţerînă». în dialectul mrom. ţară, «pāment», «ţară di mortu» = pāment de pe morment [s]). Grecii cel vechi representaû une-orï sunetul /al Barbarilor cu *z: Zrjp&vioi* (Zeranii), popor din Thracia, rom. ţeranî; Z^yav (Zegan) rom. ţigan. E fistho zeronaith are ast-lel înţelesul de; fuit in terra positus.

CiFai = zi v ai. Litera Fi este un digama eolic, care corespunde în alfabetul latin la V şi F.[6]) In dialectul Românilor din Istria «jivi» = a trăi; lat. vivere. La Litvanî «gyvata», germ. leben. înţelesul fiind: «a trăit» (vixit). <f>ajiaXaataX Cepovat = Famala sia l zeronai. «Famala» este mrom. «fumeale», art. «fumealea» = familia; «sia», lat. sua, rom. sa; / este acusa-tivul scurtat al pronumelui personal de a treia persdnă sing.; zeronai = puse sub ţerină. înţelesul: familia sua ilium in terra posuit; fami-liasaî-1 puse sub ţerină. Cicero scrie, că la Romani, era o lege vechia strămoşescă, ca «familia» se pună sub ţerină pe cel decedaţi [7]).

{iOptvatX axep = morin aii a cer. Aici «morin» este participiul present de la un verb «mori», fără *d* final, ca în dialectul armerin din Sicilia iman-giann», itaL «mangiando». «Aii» este o formă verbală, a 3-a persona a

«) C. I. L. voi. 111. 2197.

') Hasden, Cuv. *L* 152.

") Hasden, Diet. 1. rom. I..11.

[4]) Roccella, Vocab. della 1. pari. in Piazza armerina, p. 29.

') Papahagi, Basme aromâne, p. 721.

') Sunetul f, reprezentat prin *fv* şi hi>, îl aflăm şi in textele vechi românescï: Ast-fel în manuscrisele de la Mahaciu: *fvost, hvost* =

fost,/fecior = fecior, hflie = fie (Hasdeu, cuvente, II. 243).

') Cicero, Leges, II. 22.

presentulul indicativ; fr. aller, burg, aï (aïr), a se duce. In dialectul istrian se maï aude şi adï «ala» = haï, vină. «A cer» (ker) r= In ceriu, ca în dia-ectul Romancilor din Elveţia «ilg ir a tschelb [1]). înţelesul cuvintelor fiind: moriendo abit in coelum, murind se duce tn ceriû. Avem aici urmele credinţei vechi pelasge despre nemurirea sufletului. Cf. Dionys. Hol.

II, 556.

•cacp apÇco = tafarzio. «Taf» este acelaşi cuvent cu gr. *taupr)* şi T&poç, înmormântare, morment, lat. sepulchrum; «arzio» insemneză «ars», etimologia delà «ardeo». In Thracia Arz us (= Ars) era numele unuî oraş. Sensul cuvintelor de mal sus fiind: sepulchre (mortali corpore) cre-mato; remăşiţele paniêntescï s'aù ars. La Cicero (Leg. II. 22): cre-matum est corpus.

Venim acum la a doua inscripfiune.

« După HoXat urmeză particula Fi (seu Fzi) = fiul (lui lolaie). Acelaşi cuvent sub forma de çie şi ÇTJ, î-1 aflăm pe doue inscripţiunî din Lycia; 'Apiejiwv... too MeytaSetou ipte; Mcfooo <p7j; 'EpjioXOxoc 'IrcTtoXhou cp>j *), cuvinte, ce nu pot avea alt înţeles de cât «fiul», ca la Homer: EôpiircoAo; Eùafyiovo. u£ôç, IIoSccpxijç 'LpfoAou u£èç.

(jpoxtaataXe = focia siale. In prima inscripţiune <po$ ÇcaÇt. «Focia» este acelaşi cuvent cu lat. hocce, rom. aôce şi a6cia, mrom. a6(e = aicï; ér oiaXe este a 3-a pars. près. ind. de la un verb ce corespunde la rom. sălăşlui, lat. habitare, demorare, şedere. Din aceeaşî rădăcină derivă it. sala, fr. salle, germ. Saal, rom. sălaş, si saiea, adăpost pentru vite. Sensul cuvintelor de mal sus fiind: h ic habitat, quiescit, pausat; aici sălăşluiesc e.

ÇepoÇacft (în loc de Çspovacfl-) eçtafto = zeronaith e fistho, cuvinte identice cu <e fistho zeronaith» din prima inscripţiune.

toc epop,apofi HapaXto = to f E r o m ar o m Ea r aii o. fEromarom» este un gen. pi. de la «Eromi» = Aromi, după cum Romulus a fost numit In evul de mijloc şi «Heromulus» [8]).

Pelasgil din Lemnos aparţineau la familia Arimilor. Numele de« Lemnos», era în realitate numai o formă dialectală în loc de Remnos.

Un vechiû rege, pelasg, care domnise peste Lemnos, portă la autorii gre-

') Conradi, Deutsch-romanische Grammatik. 1820, p. *65.* Espresiunî

analoge aflăm în vechile legi rcmane. Cicero (De Leg. II. c. 8): et olios quos endo coelo merita ocauerunt (colunto)... ăst olla, propter quae d a t u r h o mi n i ads census in c o el u m.

') Bull. d. Corresp. hell. 1886, I, p. 40-43.

*) Graf, Roma, voi. I. 223.

cescï numele de 'Epfiwv (Hermon) *). «Earalio» este numele uneï localităţi înţelesul fraseï din cestiune fiind: in terra positusfuitadsepulchra Eromorum Earalio; afost înterinat la mormintele Arimilor din Earalia».

ÇiFat eic(T)eÇio apai = z i v a i eptezio arai; lat. vi'xit septemdecim annos; rom. a trait septespredece anï. «Arai» este o formă femenină din lat. annus, ca la Francesï «année», Insă cu *n* rotacisat.

«î coxe ÇiFai «FiÇ <naXxFtC = tîn foce zivai afiz sialhviz. Litera f din primul cuvent represintă un sunet nasal, ca în alfabetul vechiu românesc 4 *) s== n i «tin», mrom. pîn, rom. până; «foce», lat. hocce, rom. adce = aicî; «afiz», ce *se* repetezâ adese-orî în textul acestor inscripţiunî corespunde Ia rom. fuse (fuit). Ér sensul fraseï este: dum hocce vixitj fuit salvus (sospes). rom. până adce trăi, fuse sănătos »).

li<xpaj[i aFÇ aop,ac(&) = m a r a n m afiz aomai(th). Aicî mapajfi, dup forma şi locul ce-1 ocupă, este numaî o variantă de pronunţare a cuveni tuluï fioptv din prima inscriptiune. Sensul cuvintelor: moriendo fuit hui matus. rom. murind fuse înhumat. Cicero (Leg. II. 22): ut hum a ti dicantur... quos humus injecta contegeret.

Despre latinitatea limbeî barbare, ce se vorbia în regiunile de nord-esl ale măriî egee, maî avem o mărturia importantă.

Dionysiu din Halicarnas scrie: «Limba, de care se folosesc Romanii, m; este nicî cu totul barbară, dar nicî absolut gr e c es că, ci este o ame stecătură din amêndouë aceste, însă partea cea maî mare este din idioma Eolilor»').

Eoliî, locuiau pe litoralul Asieî mici în faţă de insulele Lemnos şi Lesbos La teritoriul lor aparţinuse o-dată şi regiunile Troieî. In timpurile luî Dionysiu (sec. I a. C.), aceştî Eolï, maï vorbiaû aşa dar.o limbă semilatină

J) Solda, 'Ep(j.wvtoţ

•) C& litera X corespunde la *n* result! şi din împrejurarea, că Ia Umbrii J, şi j se întrebuinţau ca semne pentru cifra 50, în locul căreia Grecii puneau pe *v* (Huschke, Iguv. Taf. p. 529).

>) In poesia poporală[macedo-română încă aflăm versurile: Bun

ţi sănătos pîn fui Mă di cându lăngîdtf (Obed. Texte, 201).
«) Dionys. Halicarn. I. 90.

Repetăm acum încă o-dată textul şi traducerea verbală a acestor doue inscripţiunî:

Transcriere.	Traducere rerbalft.

l Eolai ez na foth
ziazi,
maraz mav,
sialhveiz afiz;
e fistho zeronaith,
zivai
Famala sia l
zeronai, mo-
rin aii 6 a
ker, taf arzio.

Iolaus senex in
hocce (turn ulo)
jacet,
aegrotus nunquam,
salvus (sospes)
fuit; fuit in terra
posit us,
vixit
Familia sua ilium in
terra posuit,
moriendo abit
in coelum, sepulchro
(mortali corpora)
cremato.

Iolaie bitr&nul in
acesta
zace,
bolnav nici o-
dată, sănătos
fuse;
a fost înţerinat,
trăi
Familia sa i-I
inţerină, murind
merge
in ceriu, mormentul
i-a fost ars.

1 Eolai f(z)i focia siale, zehabitat ro(n)ait e fistho tof E-terra romo —	lolaus filius hocce sepulchre E- (quiescit), in terra positus fuit ad roma —	lolaie fiul aocea salaslu-esce, înţerinat a font la mormintele Aromi —

rum Earalio • zivai ep(t)ezio arai; tîn foce	rum Earalio; vixit septem-decira annos; dum hocce	lor din Earalia, trăi septe-spredece an!; până aocea

3 zivai afiz sialhviz, maraîm vixit, fuit salvus (sospes) trăi fuse sănătos, murind
afiz aomai(th) moriendo fuit humatus. fuse înhumat.

Ca o particularitate demnă de notat este lipsa litereî *u* *(gr.* u, ou) din textul acestor doue inscripţiunî. Acesta literă se vede a fi inlocuită cu *et* şi *i* în cuvintele: sialhveiz, sialhviz, afiz, fistho, sia.

In fine, Pelasgiî din Lemnos maî întrebuinţau în vorbire şi articulul postpus /«(s), după cum résulta din cuvêntul M6aux^°S (rom. Moşul), numele vechiu al unuî munte din acesta insulă.

15. *Cele doué dialecte pelasge^ latin ţi arimic,*

I

încă din timpurî preistorice fdrte depărtate, limba barbară a Pelasgilor se afla divisată în doue dialecte principale, unul latin, séû prise latin, şi altul arimic, adecă prise roman, după cum era împărţit şi poporul pelasg In doue familii mari şi estinse, una a Latinilor bëtrânï şi alta a Ari-milor.

Aceste doue popdre pelasge, eşite din acelaşî trunchiu naţional, trăise tn timpurile preistorice în condiţiunî geografice şi sociale cu totul diferite.

Ambele popdre se deosebiau unul de altul prin temperamentul lor fisic Şi prin caracterul lor moral. Chiar şi formele limbel, diferiau unele de altele to multe privinţe.

în fântânile geografice vechT, Latinii bëtrânï séû barbari figureză sub numele de Abarimon(es), Abii, Leucoarimanl, si Barbari albi. Şi

eï ne apar in general ca o populaţiune din părţile de nord ale lumiî veci

în migraţiunile lor din Asia spre Europa, o parte din aceşti Latinî ba barï, după ce petrecură maî mult timp In regiunile de nord ale munţii Urall, înaintează spre apus pe lângă ţermuril Măriî baltice.

La acest curent aparţineau Li t van iî, SamogiţiÎ (vechil locuitori Prusiei orientale), apoi masele cele mart de L e ţi, respândiţî prin diferi regiuni ale Germaniei şi Gallieï[1]), Litaviï din Armorica [8]) şi A b io nil din insulele britannice »).

Despre limba latină barbară, ce se vorbia în părţile de nord ale Europe amintesce Suetoniu «) şi Dlugos ").

O a doua grupă din familia Latinilor bëtrânï trece peste părţile mer dionale ale Scytiel, ocupă cât-va timp câmpiile şi munţii Galiţieî, Silesit Moravie! şi Bohemieî, apoî i-şî continuă drumul seu de înaintare către pa ţile de apus. De la acest! Latin! barbar! derivă numele Lechilor (Pol< nilor), precum şi diferite numiri topice de origine etnică, ce le aflăm re! pândite prin ţinuturile acestea, sub formele de Latten, Leiten, Lety, Litei Ladzin, Letow, Litow, etc.

în fine, un al treilea ram din curentul cel mare de migraţiune al Lat nilor barbari, trece peste părţile de resărit ale Daciei către peninsula ba canică, ocupă cât-va timp regiunile de la Dunărea de jos, în deosebi părţi de nord ale Mesiel de jos şi de sus.

') Du Cange, v. Laeti sive Leti: Populi septentrionales, qui cum Franci aliisque nationibus barbaris, in Gallias et Gerraaniam ir rumpentes, ibi tande imperatorum concessione consederunt, acceptis ad excolendum agriş. Da Cange, ibi v. Latini: Latini appellati Indigenae seu veteres incolae, vel coloni, in iis r gionibus, quae a barbaris gentibus pervasae sunt. — BOcking, No t it ia Dign. II. 1050*: in lege Salica est scriptura lidus, ledus, litus, letus, laetus, in versiot latina Speculi Saxônum Latinus. —Cf. ibid. II. p. 1059*, 1060*.

>) Da Cange v. Leti.

•) Plin. IV. 30. 1: Albion ipsi (Britanniae) nomen fuit. — Dlefenbach, Orig. euro] p. 147: Bei diesen (Schotten) aber, bei den «albanischen» Gaidelen Hochschottlanc ist noch heute Albainn (Alban) oder Alba Schottland und Gaidheal Albannac der Hochschotte gegenuber dem stammverwandten Gaidheal Eirionnach (Arimî) Irland.

*) Saetonil Claudius, c. 1: îs Drusus . ..nans Rhenum ... hostemn... on prius destit: insequi, quam species barbarae mulieris, humana amplior, victorem tendere ultra s.er mone latino, prohibuisset.

»). Dlugossl Hist. Pol. Ed. 1711. I. 1. 10. 113 seqq.: Lithuanos etSamogitha Latini generis esse ... Serra o his (Lithuanis) 1 a ti

nus modica varietate. — Cf. ibi p. 118. — Cromer, De orig. et reb. gest. Polon. 1. III. p. 42.

Ultimul lor rege naţional în timpurile aceste a fost, după cum ne spun tradiţiunile grecescl, Telephus, supranumit L a ti n us J).

Aceşti Latinî din nordul Thraciet portă, la Homer, numele de A b i i, ér în tradiţiunile poporuluï român, eî figureză ca Latinî de cel bëtrânï[1]), la Şerbi şi la Bulgari numai ca simplu Latini ').

După un timp 6re-care, o parte din aceşti Latinî bărbaţi de la Dunărea de jos î-şl continuă drumul lor de migraţiune spre apus. Căuşele sunt necunoscute. Unele triburi trec peste AlpI *) tn peninsula italică, unde după lupte îndelungate cu diferite seminţii arimice, cari ocupase părţile de sus ale Italiei, se stabilesc definitiv în Laţiu (prisci Latini, Latini veteres, Al-benses populi).

Aceşti Latin! bëtrânï figureză în poemele epice române ca un popor nordic de la «marginea mărilor». EI sunt înfăţişaţi cu forme corporale gigantice, cu cap mare, cu fruntea şi pieptul lat, ochii mari, mâni şi pici<5re lungî şi grôse [6]), ér în tradiţiunile populaţiunilor din peninsula balcanică ca o generaţiune de uriaşî. Tot ast-fel ne înfăţişeză şi Virgiliu pe Latinii din Laţiul cel vechiu. EI aveau o statură mal mare de cât alţi ômenï, «immani corpore», ér tinerimea lor se caractérisa prin o barbă blondă ").

Dialectul acestor Latinî barbari remăsese mal aprope de originea sa, atât. în ce privesce sistema consonantelor cât şi forma terminaţiunilor. Idioma Latinilor bëtrânï era mal dulce, maî armonidsă, însă nu avea aceaşî mişcare repede în circulaţiune şi aceeaşi precisiune tn esprimarea gândirilor, pe care o avea dialectul arimic.

După cum résulta din urmele, ce ne-aû rëmas până astădî în limba naţională a Litvanilor, Latinii barbari aveau terminaţiunl masculine în *as* şi *us* şi întrebuinţau adeseorî pe *s* în loc de *r.*

Ca esemple, vom cita aici următdrele cuvinte din limba litvană: alejus, oleum; angelos, angélus; ausis. auris; ausza, aurora; de vas, deus;

')• După Dio Chrysostomul (Jornand. c. 9). — Suldla, v. Aaţivoi. — Alte trad i ţi u ni române : Corn. Bei lie (Constanţa): înainte de Români, spuneau bătrânii, că prin locurile aceste au trăit Latinii; ce fel de <5menî erau, nu sciu. Corn. MărgăritescI (Roma-naţl); Ţerile românesc!, de cari vorbesc bătrânii, sunt: Ţera românescâ, Moldova şi Dobrogenescă, peste care domnia L e t i n bogat, cel de lege lăped^t. Corn. Casapchiol (Tulcea). Corn. Voi vodă (Teleorman): Locuitorii din acesta localitate nu vorbesc, de cât despre Latinî, că ar fi locuit aceste ţinuturi înainte de venirea lor.

') Corcea, Balade, h. 81.

*) Kanltz, Reise in Sud-Serbien und Nord-Bulgarien, p. 33.

) La acest curent de migraţiune aparţin Latinii din Elveţia.
') Haşdeu, Col. 1. Traianu, 1882. p. 620.
') Tirgrll. Aen. **X.** 312, 324; VIII, 330.

drasus, trux; grazus, pulcher; jaunas, juvenis; laukas, campus, locus; macnus, potens, fortis; medus, mel; midus, medus; muras, munis; pirmas, primus; senas, senex; vynas, vinum; vyras, *vit*[1]).

Al doilea dialect al limbeï pelasge a fost cel arimic, pe care noi 11-numim prise roman.

La familia Ari m ii or aparţineau locuitorii din nordul Istrului din jos, "Ap'fiot, cum i numesce Homer şi Hesiod; ScyţiÎ, numiţi mal înainte Aramaei; locuitorii cel vechi al Germaniei barbare Her m ion e s si Ala-manni; Aremorici din Aremorica séû Aquitania, şi din colţul de nord-vest al Galiţiei ; Volcae Arecomici dintre Pyrenel şi Rhodan; popula-ţiunile mal vechi ale Italiei, în fine Turditaniï, Tarraconiï şi Lusitanii din Hispania.

Arimiï se deosebiaÛ de Latini prin tipul lor fisic şi prin temperamentul lor mai viu. Ari m ii aveau perul şi coloritul feţei mal închis şi nu erau aşa înalţi de statură ca Latinii. Erau mal energici în acţiunile lor, mal deprinşi in arme şi cu idei politice mal înaintate.

Separaţiunea ginţii pelasge în doue familii mart etnice a fost cunoscută şi celor vechi.

După Hesiod *), genealogia Latinilor şi Arimilor era următorea: Circe, sora regelui Aiete din Colchis, avuse cu Ulysse doi fii; pe A gri u s (Rusticus. Ţeranul), numit de Plutarch Romanus[3]) şipeLatinus. Doue nume, ce represintă doue familii mari şi doue dialecte principale ale aceluiaşi popor.

Particularităţile caracteristice ale dialectului arimic erau mal cu semă următorele:

Se adauge un *A* Ia începutul mal multor cuvinte, cu deosebire la cele cari începeau cu litera *R.*

Se scurtau terminaţiunile cuvintelor, lăsându-se afară consonantele finale *m* şi *s,* une ori şi vocala precedentă «.

Se elimină silaba finală *re* delà infinitivele verbelor.

In fine, Arimiï făceau o mare întrebuinţare de litera *R* în cuvintele lor.

Despre adâugerea vocalei *A* la începutul cuvintelor avem următorele e-semple.

') Schlelcher, Litauische Grammatik, 1856. ») **Hesiod.** Theog. v. 1011 seqq. ') **Plutarch.** Asmulus.

In numirile etnice: Ari m i la Homer şi Hesiod, Ar am a ei (Scytil), Alama n n i seu A r a m a n i, o parte din locuitorii cel vechT aï Germaniei barbare, numiţi In părţile de sus ale Italiei Ari mani şi Aremani, in Gallia Are-mori séû Aremorici; Archemorium, şi Archemonium numele unei suburbe din Roma, Ar i minium un vechiu oraş al Umbriei, adl Ri-mini; Orchomenos (= Archomenos), doue oraşe vechi, unul în Beoţia, altul în Arcadia; Ariman (Ahriman), conumele lui Typhon; Arimanius, un epitet al lui Mithra (Prometeu) şi al M Marte, Ar e m ui u s, un rege vechiù din Alba, la Liviu Romulus Silvius.

Ca numiri geografice: A ni gr u s fl. în Polopones; Asilba, castel în Thracia; Amurgos şi Murgos, o insulă lângă Helespont; Asarath fl. în Africa, Ari us, regiunile Indiei.

Acelaşi *A* protetic î-1 aflăm şi în limba Aromânilor de astă-dl, descendenţi din vechil locuitori aï Thesalieï, aï Epiruluï şi Macedoniei.

Ca exemple aducem următorele cuvinte: afiresc, feresc; agonesc, gonesc; alichesc, lipesc; alătrat, lătrat; alăudat, lăudat; arëu, răutate, nenorocire; aricdri, frig, rëcére; arîs, rîs; arîu, rîu; Aromân. Român; aroş, roşu; arug, rug; aspart, spart: aumbră, umbră; avénat, vênat. La cari mal adaugem şi cuvêntul thracic a b aba, babă, din timpurile lui Maximin.

Acelaşi *A* prepus s'a mal păstrat şi în unele cuvinte române delà Car-paţl şi Dunărea de jos: ab i r ui r e, învingere; abdre, bore; abubă.bubă, achindie, chindie; aciôie, ciôie; acufund, cufund; alătrat, lătrat; alăută, lăută[1]), Armancă, Româncă').

In dialectul romaniol din Italia: aglion, it. Icon; alor, lauro; am-sure, misurare; aramse, ramassare; arcade, ricadere; arfat, rifatlo; arpos, riposo; ar vena, ruina[8]).

O altă particularitate a dialectului barbar arimic era scurtarea termina-ţiunilor, în deosebi suprimarea consonantelor finale *m* şi *s.*

Consonanta *m* delà finele cuvintelor, după cum ne spune Quintilian, era şi în limba latină o literă, «care se exprima foarte puţin» *), adecă un sunet mut

In ce privesce pe *s* final, Cicero scrie: «In timpurile vechi se consi-

0 Hasden, Etym. magn. Romaniae. T. I. II.

') Yaslliu, Cântece, p. 31.

*) MattloH, Vocab. romagnolo-italiano. Imola, 1879. — Cf. Torquati,

Origine déliai. ital- P- 34. 45, 48.

[4]) Qulotil. Inst. IX. 4: Atqui cădem ilta litiera *(M)* ... etiam si scribitur, tatnen pa-run> exprimitur.- Ibid. XII. 10.

dera ca un mod elegant de vorbire de a lăsa afară pe *s* din silaba finală, astă-q"! însă, pentru noT, o ast-fel de vorbire este ţerănescă, ordinară» i).

Adese orî însă, se lasă afară întrega silabă finală a cuvintelor. La acest mod de vorbire se raportă cuvintele luî Quintilian: curabit magister ne extremae syllabae intercidant *).

In dialectul romaniol din Italia, în care s'au păstrat până asta-dï forte multe particularităţi din dialectul vechio arimic, nu există nicï *o* nicï « final.

Ca exemple: an, it. anno; anzel, it. angelo; bon, it. buono; braz,it. braccio; camp, it. campo; car, it. caro; corv, it. corvo; fer, it. ferro; fiol, it. figlio; fom, it. fumo; fus, it. fuso; mort, it. morto; om, it. uomo; ont, it. unto; orb, it. orbo; oss, it. osso; ors, it. orso; prez, it. prezzo [a]);

Aceeaşî scurtare a terminaţiunilor ni se presintă şi limba română, în dialectul armerin, precum si în diferite cuvinte ce aparţinuse limbeî poporale «romane» din Gallia. Rom. an, mrom. an, arm. an, pro v. an, fr. an, rom. braţ, mrom. braţ, istr. braţ, arm. brazz ; rom. câmp, picard şi prov. câmp.

Venim acum la suprimarea silabeî finale *re* delà infinitivele verbelor.

In limba română, infinitivele au doue forme, una cu *re* şi alta fără *rr.* a cântare şi a cânta, a vedere şi a vedé, etc.

Pe teritoriul Italieï de astă-dî, forma infinitivului scurtat (fără *re)* o aflăm în dialectul piemontes, friulan, romaniol şi armerin.

Piemontes, cu tret conjugatiunï: amé, it. amare; vede, it. vedere; cusi, it. cucire *a).* Friulan: ama; teme it. temere; sintî, it. sentire *b).* Romaniol: arne, v d e, cusi *c).* Armerin: are, rom. ara. De altmintrelea a esistat pe teritoriul Italieï până târdiu un us general de a elimina pe ***re*** delà infinitivele verbelor un fenomen important limbistic, pe care l'a constatat distinsul literat G. Torquati pe basa poesieï poporale italiene *).

[l]) **Cicero,** Orat. c. 48: Quin etiam quod jam subrusticum, olira autem politius eorum verborum (in *us)* post rem am literara detrahebant, nisi vocalis insequebatur.

') Qnlntll. Inst. XI. 3: Dilucida vero erit pronunciatio primum, si verba tota ex-i e rin t, quorum pars devorări, pars d e s t u t u i solet, plerisque extremas syl-labas non perferentibus. — **Cicero,** Orat. c. 12: şed aperte et pa!am elaboratur ... ut ., extrema

(verborum) terminentur.

») **Mattioli,** Voc, romagnolo-italiano. (Imola), 1879.

a) **Ponza,** Vocab. piemontese-italiano. (Torino), 1846, p. 43.

b) **Mattioli,** Vocab. romagnolo-italiano.

c) **PIrona,** Vocab. friulano. (Venezia), 1871, p. XXXI-XXXH.

[4]) **Torquati,** Origine *d.* linqua italiana, p. 25: io non sapeva trovar la ragione, ondei Volgo divora ii *Rt* finale dele voci dell[1] Infinito dicendo: Bisogna fà, bisogna di, va a mangia, va a zappa, in vece di dire: Bisogna fare, bisoena dire, va

Acesta formă trunchiată a infinitivelor a trebuit se esiste, fără Indoielă, *si* în limba vulgară séù arimică a Italiei vechî.

Quintilian scrie: Preceptorul se aibă grijă, ca elevii, pe cart i instruesce, se pronunţe şi ultimele silabe ale cuvintelor. «Curabit magister ne exte-mae syllabae interctdant» »).

Acest mod de vorbire era de origine barbar. «Barbarii» scrie Isidor, «nu pronunţa cuvintele latine în întregimea lor» *)!

O altă particularitate caracteristică a dialectului vecbiu arimic era usul frequent, ce-1 făcea de litera sonoră *r.*

Acesta literă se punea adese ori în locul consonantelor *d, l, H* şi J.

In studiul de faţă însă, noi ne vom ocupa numai cu rotacismul lui *n,* care a avut o-dată un rol forte însemnat nu numai în limba vorbită, dar şi în limba literară bisericescă a poporului român.

Despre trecerea lui *n* în *r* în dialectul arimic al Pelasgilor avem unele exemple încă din timpurile homerice.

Gargaros se numesce în Iliadă verful cel mal înalt al muntelui Ida. Insă forma originală era Gargan-us.

Cuvêntul Tartaros în timpurile teogoniel avuse înţelesul de «pater» (Titan), rom. tătân, în cărţile bisericescl tătânru şi tătăru.

Din aceeaşi formă derivă Teutarus, numele unul Scyt, contemporan cu Hercule.

Cu deosebire, Geţii delà Dunărea de jos făceau o mare întrebuinţare de litera /• în vorbire.

Poetul Ovidiu numesce limba Geţilor: vox fera, vox f e rina, Geţi-eus murmur, barbara verba, cuvinte rotacisate, prin cart densul ca-racterisează în mod indirect dialectul cel aspru şi sonor al Geţilor.

Schimbarea lui » în r în limba naţională a Geţilor ni se presintă cu deosebire în numirile de localităţi de Ia Dunăre, precum şi din părţile de răsărit şi de meză-noapte ale Daciei, cum sunt: Laedenata şiLaederata lângă

amangiare, vaazappare ecc. Io vedeva bene che questa foggia di stroncature aveva *la.* sua rădice nell'uso di pronunziare del V ol g o ... nelle diverse raccolte de' cânţi poporali della nostra Italia si ha una vena fresca e copiosadi cossiffatte stronca-ture ... ii vezo di divorare ii RE finale delle voci deU'Infinito, non è già un vezzo nel BOlo Volgo romano (de pe teritoriul Romei); ma generalmente del Volgo italiano.

""TQùTntHiani, Inst. XI, 3.- -

') Isldorl, Orig. I. 31: barbarismus a barba ri s gentibus, dam latirme orationjs integritatem nescirent. Despre scurtarea infinitivelor ki dialectul loren, arden otc., din Francia, ve<Jf Sch nakenburg, Idiomes populaires ou patois de la France, Par«, 1840, p. 65.

Viminaţiu *In* Mesia de jos (Not); Rat i ar i a şi Raţia r n a (Ptol.); D u ros-tonum şi Durostorum (Ptol.), la lornande Durostona (Silistria); Di-nigothia şi Dirigothia lângă gurile Siretuluï (Not, Tab.); Noviodu-num şi Noviodurum, Isaccea (Itin.), Carodunum şi Carodurum (Ptol.), ErmeriumşiUrgum, doue localităţi din părţile de nord ale Dacieî, nume, ce corespund la formele Armerium (Armenium) şi Ung, astă-dl oraş şi comitat lângă Maramureş.

Pe teritoriul Scytilor: Achani şi Acharni, nume de popor (Steph. Byz.). Ari m a, în limba Scyţilor, însemna «unul», un cuvent, în care *r* re-presintă sunetul original ».

în Pannonia, aceeaşi oscilaţiune între sunetele M şi r în numele maï multor localităţi: Vindomana şi Vindomara (Itin. Not); Bononia şi Bonoria; Carnunto şi Carunto (Itin.); Acimincum si Acimir-cum (Not); Tauruno şi Taururo (Not, Ptol.).

In Dalmaţia: u t pureremu în loc de «puneremus».

i)

In Germania: Varduli în Ioc de Vanduli, Veredi în loc de Venedi [!]).

In Gallia: Verodunum şi Veroduro, Augustodunum şi Au-gustodurum (Itin., Tab.); Cenomani şi *Cer*omanï (Not); Menapii şi Merapes, Ursanienses şi Ursarienses (Not.). Aremorica = Aremonica, Gaura mors, în loc de mons (Itin. Hier.)[8]).

In Britannia: Conors quarta Lergorum în loc de Lingonum (Not.); Celunno şi Cilurno (Rav., Not); Brittonum şi Brittorum; Vindo -gladia şi Virdocladia (Itin.).

In H i spania: Urgi şi Unei (Itin.).

In provincia Argos din Polopones, Lyncea şi Lyrcea, numele unuï sat (Paus.).

In Asia mică, în ţinuturile locuite de Pelasgî: Comagena şi Coma-géra, Dar daxina şi Dardaxira, Marandana si Marand ara (Itin.).

In limba frigiană j^oupoc, gr. *x|ouw»* o specie de aur (Hesych.).

Peste tot litera *r* era un sunet caracteristic al limbel arimice pelasge [4]).

») **laidori** Orig. I. 31.

») Arch.-ep. Mitlh. IX. 8.

») Pe teritoriul Daciei încă a esistat o dată forma de mor t în loc

de mont, munte. Pctrus de Ruffomonte (1456), seu Petrus de Veres m art (1466) şi de Yereamort (1460—1467).

') **He n r. Steph. v.** Bappapô^mvot: Propter fréquentera literae p usum, Eretrienses p«p. dictas tradit Eustath. II. p. 279.

In peninsula italică, întocma ca şi în cele laite provinciï locuite de Pelasgïi dialectul arimic a fost cel maï rëspândit •[1]).

Acest dialect, începênd delà Alpï şi până în Sicilia, forma idioma naţională usuală, pe care literaţii romanî o nutniau: lingua quotidiana séû usualis, romana lingua, vox romani generis») rustica roma na lingua, rustica vox et agr es tis [s]), rustica asperitas[4]), rus-ticussermo, plebeius sermo, sermo vulgaris, usualis sermo, quotidianus sermo (quo cum amicis, conjugibus, liberis, servis loqua-mur), vetus lingua, sermo antiquus •), barbarus sermo, latina pessima.

In ce privesce dialectul pur latin în Italia, acesta a fost tot-de-una res-trîns numaî la provincia Laţiuluî.

Trecerea luî * în *r* o putem urmări în limba poporală a Italiei până în cele maï vechï timpuri ale statului roman.

Următorele exemple vor pune acesta cestiune tn deplină evidenţă.

Remoria, după Festus, se numta locul de pe Aventin, unde Rem voia, ca se fie edificată cetatea Romeî; la Plutarch Remonia; la Enniu Re-mona.

R e m o r e s, după Aur. Victor, se numiaù ômeniï, carï aveau aceleaşi cali-tăţî ca Rem. O formă rotacisată în loc de R e m o n e s.

Re m uri a, în cultul roman, era sărbătoarea când se aduceau ofrande strămoşilor. Cuvent format din «Remores».

Re m urina, o vechia divinitate romană, probabil personificarea serbă-toriî «Remuria».

Archemorium şi Archemonium o vechia suburbe a Romeï.

Crustumerium şî Crustumini, oraş şi popor sabin.

Perpenna şi Perpena, n. pr.

In limba latină clasică, carmen derivă din canimen = car(i)men ie Ia vb. cano, a cânta.

După Varro, cuvêntul moerus, mur, deriva din m o en u s.

[1]) **Qnlutllianl** Inst. 1.6: Pollio deprehendet in Livio Patavinitatern, licet oro n ia Ita-[c]a pro Romanis habeam. — In timpurile lui Enniu, idioma vorbită şi scrisă se numia «romana», nu «latina». Romane loqui (Charisius, Inst. Graimn. II, ap. Keil, Gratnra. Lat. I. 2oo).

***) Cicero,** De orat. III.

12. 44. ') **Cicero,** De orat. III. 12. [4]) **Sueton.** Gramm. c. 24. ') **Cicero,** De orat. III. 11. 42.

A s sir, In limba vechia latină, însemaa «sanguen», sânge *). Cuvêntul nu este latin, ci arimic, cu *a* prepus şi cu *n* prefăcut în *r,* ca în limba spaniolă s a n g r e din sanguinem = sanguirem.

Ceï vechï mal diceaû femur şi femen, groma în loc de gnoma, aeneus şi aereus, siris, s i r i t în loc de sinas, sinat *), de asemenea s e r s = sinas în cântecul Fraţilor arvall.

Populonia şi Pop ui oria era un oraş maritim al Etruriel (Itin. Ant).

Egina, şi Egira numele uneî insule dintre Italia şi Sicilia (Itin. Hier.) «);

Litera p, după cum scrie Plato, indică mişcarea şi asprimea. Din acesta causa autorii grecescï numiaù axXijp&njc, asperitas, întrebuinţarea acestei litere în vorbire *).

De sigur, că tot din aceleaşi motive caracteriseză şi Cicero dialectul poporal al Italiei prin cuvintele: rustica asperitas.

In poemele lui Virgiliu aflăm mal multe exemple, prin cart densul imi-teză idioma ţerănescă, repetând litera *r:*

Agricola, incurvo terram molitus aratro...
Ergo aegre rastris terram rimantur [6]).
Aurunci, Rutulique serunt et vomere
duros Exercent collis atque horum
asperrima paseunt[6]).

« Ast-fel erau cuvintele <5menilor, după cum le-a lost şi viaţa» scrie Seneca *)' Acest dialect rotacisat se păstrase mult timp în casele nobilime! romane. j Poetul Persiu ne spune, că la uşile familielor vechi romane mal resună şi în timpurile sale litera cânescă *r*[e]*).*

Literaţii romani elevi al unei şcole severe latine-grecescî, au avut tot-de-una o deosebită aversiune in contra sunetului *r;* din care causa acesta consonantă a şi fost suprimată din mal multe cuvinte latine. Ex. pejero== perjuro, crebesco = crebresco. La Terenţiu Varro; *R* exclusum pro ptcr le-vitatem «), adecă, litera *r* a fost esclusă pentru uşurarea pronunţării. «Reor», dice Quintilian, este un cuvent oribil[10]); ér în alt loc, densul scrie: în locul

') FestnB, v. Assiratum.
»} Ilyil, libr. I. 32.
') Lirli lib. I. 32.
[4]) Plato, Cratylus, c. 41.

•) Virgil. Georg. I, 494; III, 534.
•) Virgil Aen. XI. 318.
') Seneca, Epist ad Luciii. 114.
[8]) Perşii Sat. I. 109.
•) Varro, L. L. V. 133.
>°) QulntUlan. Inst. VIII. 3.

literei p, cu care Demosthene a avut se lupte aşa de mult, a urmat litera X (la Greci), cari sunt litere puternice şi la noi *)•

In limba română, trecerea luî « în *r* ni se presintă în tdtă puterea sa In textele vechî ale literaturii religiose.

Vom reproduce aicî câte-va esemple din Codicele Voroneţian, scris pe la începutul sec. XVT-Iea: adura, aduna; ariră, armă; betrăriî, bă-trâniî: cunteri, content; curură, cunună; dumerecă, duminecă;ge-rure, genune; giure, giune; iremă, inimă: iremire, inemile; lumiră, lumină (în mierurata luï lumiră); Lurï, Lunï; menciurï, minciunï; neţirut, neţinut; dmerl, dmenî; rugiră, rugină; r u s u l = nusul, însul ; spureţî, spuneţi; supureţî, supuneţî; striiril, străinii; ture r ecu-, In-tunerec; urul, unul, etc.

Acesta limbă literară bisericescă era numită în sec. XVIII «pe rumâniă», adecă, rustică română séù arimică.

Din acest mod de vorbire, cu *n* trecut în *f,* s'aii mal păstrat până astădl tn limba română unele urme vechi cum sunt: arin, anin; irimă, irmă, inimă; mărunt, lat. minutum; muşuroiu, musunoiû, raţă şi naţă; re-r u n c h Î şi renunchï, rêncheza, necheza, lat. hinnire; rêndurea, rendu» nea, lat. hirundo; serin; senin, veri n, venin.

Cu deosebire, ne apare acest fenomen fonetic ca o particularitate caracteristică a dialectuluî român din Istria; o probă evidentă, că în timpul când grupele române din Istria au emigrat de la Dunărea de jos (p. 554), dia-ectul rotacisat era aprdpe general la poporul român de la Dunărea de jos.

Originea acesteï idiome pe păntentul Dacieî este anteridră cuceririi romane.

Trecerea lui *H* în *r ni* se presintă, după cum am vëdut mai sus, în limba Jarbară a Pelasgilor încă in timpurile homerice (p. 1126 şi următoarele); ^ în peninsula italică încă în timpurile legendare ale statului roman.

Substituirea lui *n* intervocalic cu *r* nu este aşa dar un rotacism specific omânesc, seu al limbel române din evul de mijloc, cum credea literatul Hasdeu, i este o particularitate fonetică moscenită din vechiul dialect al Arimilor *).

Insă încet cu încetul, rotacismul lui *H* a dispărut aprdpe cu totul, nu nu-iaî în părţile de apus ale Europei, dar şi pe teritoriul Dacieî.

e întrebăm acum: care este esplicarea acestui fenomen limbistic din

') Qulntillan. Inst. l. n.

«Sden, Cuv. II 781. Rotacismul a esistat ţi Ia Romanii din Moravia, de mult sla-,ve JUdCCând dupe P»tyro = pubina Mild. Uber die Wand, der Rum. p. 24. Acelaşi n tot cu *u* |*n* loc de r a străbătut la Ruteni si Poloni; Ibid. 18.22. La Ruteni iirp = jumperu. (ibid li).

punct de vedere istoric? Fiind-că în viaţa omenimiî nimic nu se petrece fără o causa *6re* care determinată.

Rëspunsul nostru este: că dialectul ari m ic, séù rotacisat, a trebuit In-tr'un timp <5re care, se aibă un amestec puternic cu dialectul nerotacisat séû latin barbar.

Acesta restabilire a sunetuluï primitiv « aparţine, nu uneï reînvieri spontanee a luî «, cum o credea Hasdeu, ci influenţei invasiuniï celeï marï a Leuco-Arimanilor seu Abiilor, carî se revărsară peste Europa în urma curentului arimic.

16. *Corumperea dialectului latin şi arimic în Italia.*

In Italia, cele doue dialecte principale, latin vechiu şi arimic, trecură repede prin o transformare radicală.

Coloniile comerciale grecesc!, stabilite în partea meridională a Italiei, numită Grecia mare, 55 neycfcX»] "EXXac, avură o influenţă desastrdsă asupra limbeî naţionale a peninsulei.

Aceşti comercianţi greci, respândindu-se prin t<5te oraşele Italiei, importară, de o dată cu productele industriale ale Orientului, limba şi obiceiurile lor naţionale.

Limba oraşelor din Italia adoptă repede un mare numër de cuvinte şi forme grecescï, apoi la rêndul seu, acesta limbă a oraşelor contribui în mesura mare la descompunerea şi alterarea limbeî naţionale de la ţeră.

încă înainte de timpurile lui Liviu Andronic, ale M Enniu şi Neviu (sec. III), limba grecescă ajunse se fie considerată ca organul cel mal ilustru al civilisaţiunil, ér limba vechia poporală (arimică şi latină) rëmase despre-ţuită şi persecutată.

Literaţii romani începură se imiteze pe Greci; în gramatică, în poesiă, în filosofiă, în istoria şi chiar în geografia. Ei adoptară acelaşi mod de cugetare şi aceleaşi vederi ca Grecii, idei noue, cuvinte noue şi stil nou. Geniul popdrelor italice începe a se schimba.

In contra acestui curent nenaţional în moravuri, în sciinţă şi în literatură, se ridicase cu multă energia Cato cel betrân, un bărbat de mare autoritate, acela care cerea necontenit distrugerea Carthageneî. Pliniu ne comunică o scrisdre a lui Cato către fiul seu, în care densul se esprimă ast-fel: «Marcule fiule, Despre Grecii aceştia î-ţî voiu vorbi Ia timpul şi la locul seu. EI sunt o rasă de dmenl stricaţi şi cari nu se mal pot îndrepta. Cugetă, că prin cuvintele aceste î-ţl vorbesce un oracul. Ori de câte ori omenii aceştia vor veni cu scrierile lor se scil, că eï tôte Ie

corump» *).

') **Plinii** 1. XXIX. 6 şi 7.

Insă, sfaturile cele înţelepte ale lui Cato tn contra invasiuniî moravurilor şi ideilor grecescî şi in contra cosmopolitismului roman nu au fost urmate.

Pe la a. 100 a. C. scrie Cicero, Italia era plină de dmenï, carï se ocupau cu studiile şi cu artele grecescî şi aceste studiî erau cultivate atuncî în Laţiu cu maï mare zel ca în dilele n<5stre >).

Cu 200 anï maï târdiù, Pliniu constată de asemenea influenţa distrugă-tôre a Grecilor asupra vieţeî morale a poporului roman. «Grecii», scrie densul, «sunt părinţii tuturor corupţiunilor». Graeci vitiorum omnium genitores[1]).

Quintilian, renumitul, orator roman vorbind de limba, de care se folosiau Romanii în timpurile sale, ne spune, că partea cea mal mate a limbel romane este formată din cea grecescă *).

De asemenea scrie Dionysiu din Halicarnas (sec. I a. C): «Romanii se folosesc de o limbă, care nu este nici cu totul barbară, dar nici absolut grecescă, ci este o amestecătură din amêndoue aceste> *).

Despre corumperea limbel vechi latine aflăm la Festus următorul pasagiu. «Espresiunea de a vorbi ladnesce, derivă delà Laţiu, însă acest mod de vorbire este astă-dl aşa de corupt, în cât de abia mal cunoscem ceva din limba acesta» [6]).

Deosebirea îrtre limba latină vechia şi limba, pe care o vorbesc astă-dî Romanii, dice Polybiu (sec. U a. C), este aşa de mare, în cât şi ceî mal Invefaţî, de abia mal pot înţelege unele cuvinte de cari se împiedecă •). <Totus prope mutatus est sermo», aprope întregă limba s'a schimbat, ne spune Quintilian în alt loc al tractatului seu despre principiile artei oratorice [7]).

Pe când în Italia, dialectul vechiu latin, şi dialectul arimic, se corump şi se modificară, în provincii din contră, limba romană vulgară seu arimică rămase mal puţin alterată.

Acesta limbă romană barbară, ce se vorbia în timpurile republice! şi ale imperiului prin diferitele provincii ale Europei şi Africel, nu-şî trăgea originea sa din limba vulgară a Italiei, ci era numai o continuare a dialectelor barbare pelasge, pe basa cărora s'au format şi s'au desvoltat mal târdiu limbile romanice moderne.

***) Cicero** pro Archia, c. 3.

[J]) **Plinii 1. XV, c. 1.**

') Quint il. Inst. I. 5; Şed haec mea divisio ad Graecum praecipue

sermonem per-tinct, nam et maxima ex parte Romanus inde conversus est.

[4]) **Dionyu. Hal., I. 90.**

') Festus, p. 204: Latine loqui a L at i o dictum est: quae locutioadeoestversa, ut vix ulla pars eius maneat in notifia.

') Polyblt lib. III. 22.

') Qnintll. Inst. orat. VIII. 3.

AceeaşÎ părere o esprimă şi învăţatul P i r o n a din Udine, că: tlimbele ro manice, ast-fel cum ne apar în monumentele scrise din evul de mijloc, n' derivă din limba latină, nicî pe calea filiaţiuniî, nici pe calea corup ţiuniî, ci ele ni se presintă numaï ca o redesceptare a dialectelor vul gare, ce se vorbiau încă înainte de ce limba latmă ajunssese ase constitu într'o limbă nobilă. Aceste dialecte vulgare au rëmas obscure în tot timpul cât limba latină a fost întrebuinţată în scris şi ca limbă de instrucţiune îi şcole. îndată ce însă, şcolele au încetat şi limba nobilă s'a pierdut în mijlocu barbarieî, dialectele vulgare, carî-până aci nu se puteau mişca, fură gat să iee locul limbeî latine şi din momentele acestea începe o nouă civili saţiun» în lumea romană [J]).

Acesta este originea limbelor neolatine séù romanice.

17. *Originea articuluï definii postpositiv* Iu, Ie, *şi* a.

Originea articuluî post pus /* *(l), le,* m. şi *a (la)* fern, în limba român este mult maï vechia de cum s'a credut până astă-dî.

cModul nostru de vorbire, nos te r sermo», scrie Quintilian, «n'ar trebuinţă de articul» *). Sub aceste cuvinte, oratorul roman înţelegea limb latină literară, (noster sermo), er nicî de cum limba poporală rustică, î care de almintrelea aflăm urme numerose şi importante de întrebuinţare articuluî postpositiv *lus, la, lum* sing., *li, lae (le), la* pi.

Pe teritoriul Italiei formele cele maï archaice cu articulul post pus ni s presintă în numele proprii familiare si locale.

Citām aici următorele esemple:

Nume personale: Forculus, o vechia divinitate a Romei; Aremulus un rege din Alba; Romulus, primul rege al Romei; Proculus, Faus tulus, Ceculus, Venulus (la Etrusc! Venu), Tremulus, Catulu si Catus, Lentulus şi Lentus, Romanulus, Brutulus, Paculus laSamniţIPaakul, S^uXXoc (Sabullus) în Sicilia, Ursulus, Ursolus^ Urs-us »).

In diferite numiri de oraşe, castele şi munţi: Asculum, Batulum Brundulus, Corniculum, Cuculum, Cingulum, Hetriculum laniculus şi laniculum, Capitulum (rom. Capetul), Larolum

«) Pirona, Vocab. friulono. Venezia 1871, p. LXXXIII. *) **Qointlllani,** Inst. I. 4: Noster sermo articules non décident. •) C. I. **L.** vol. I. — **LlTli.** Rer. Rom. libri. — **Varro, De 1. l»t. - Yirgfllii** Aencis. **Fabrettl,** Corpus Inscr. ital.

Nerulum, Ocriculum, Tusculum, Trossulum, Vesulus m. tn Aqulia, un alt Vesulus in Alpï, la isvôrele rtuluï Pad.

Pliniu amintesce mal multe popôVe si triburï, ce dispăruse din Laţiu cu maï multe secule înainte de timpurile sale. Intre cart erau: Aesulani. Longulani,Olliculani,Octuloni,Querquetulani,Ve netulani;

nume ce se reduc lanisce forme topice vechî; Ae s ulum.Longulum, etc. *).

In inscripţiunile etrusce aflăm numele personale: C emul Mlescul Srancxl (Stanciul?), Tunchul[1]). Jupetrule pure=Jupiter puer, probabil un vocativ. Vulcan, ca <Jeu, este numit Sethlan»), fără « tn silaba din urmă, ca în «Srancxl» şi în dialectul mrom. fiicior-Iu, picurar-lu.

Alte cuvinte latine, în cart ne apare articulul posfpus *lus,* sunt: c ucu-lus la Hispanî cucus, rom. cuc, art. cucul; ullus, unul, o formă contrasă din unulus = unlus = ullus, la Enniu ninculus, nicî unul; focus şi foculus în actele Fraţilor arvatt.

In tonitrus şi tonitrum, precum şi în alte cuvinte cu asemenea ter-minaţiunî, / din articulul postpositiv a trecut In *r.* Formă originală nu putea să fie de cât tonitus, ca în strepitus, fremitus, sonitus.

In limba română ni se presintă de asemenea trecerea luî *l* în *r* în for-

•it »

mele articuluiuï postpositiv: Dumnezeur = Dumnezeul[4]), inremire = iremile = inemile [B]), trupureror = trupurelor[6]), tuturor = tutulor.

Pe teritoriul Italieî, cuvintele terminate în *lus, la, lum* ne apar cu deosebire în limba rustică.

Cato cel betrân, născut pe la 234 a. C în Tusculum, care-şî cultiva singur moşia sa de pe teritoriul Sabinilor, care lucra de dimineţă, până sera în rend cu tëraniï şi cu sclaviî şei, întrebuinţeze în tractatul sëu de «Economia rurală» mal multe iorme curiose de cuvinte terminate în *lus, la, lum,* de regulă numirî de instrumente agricole şi alte cuvinte din limba ţerănescă, cum sunt: asserculus, corbula, craticula, clavulus, coculum, convolvulus, coliculus, foculus, funiculus, foeniculum, felicula, falcula, incerniculum, mo-diolus, orcula, porculus, ramulus, rutabulum, sarculum, situlus, sirpicula, sucula, scopula, surculus, scutula, serputum ').

Gramaticii latinï au considerat aceste forme ca

diminutive: Insă în limba

') Plinii lib. III. 9. 16.
') Inscrip(iune din Perusia, reprodusă de Ottfr. Muller, Etrusk, p. 61.
') Th«U în Gr. Diet, de la 1. latine, par Freund, I. p. XI. Orell. nr. 1384.
[4]) Puşcăria, Doc. p. limbă, p. *14.*
") Sbiera, Cod. Voron. *p.* 104, 14; 129, 2.
') Hasden, Cuv. H, 215.
') Cato, De re rustica; passim.

rustică cuvintele terminate in *lu* (s), *la, lu (m)* nu erau diminufive, ci substantive ordinare.

Numirile instrumentelor agricole, cu terminaţiunile in *lus, la, lunt,* nu esprimau ideia, că aceleaşi instrumente şi obiecte, de cart se folosiau ţeraniî luï Cato, eraù mici, slabe, graţidse, ort delicate.

Ţeranul din timpurile luï Cato, ca şi ţeranul de astă-dî, nu a avut trebuinţa se-şî îndulcescă greutăţile muncii cu forme diminutive şi se spună, că instrumentele, cu carî densul se trudia săptămâni, luni, şi ani întregi, erau mici, puţin solide, ori simple jucării.

întrebuinţarea articululuï postpositiv *lu, la* în numirile personale şi locale ale Italiei a remas în us până târdiu în sec. Xl-lea.

Ca probă reproducem aici următdrele esemple din papirele diplomatice publicate de învăţatul archeolog italian Marini.

An. 906, p. 262—263: Volo liberum esse Petrul u m, Amola ... et ha-beat baccam unam praegnantem cum betellu an n i ci u. Volo liberum esse L u pol o porcaru.

An. 945 p. 232—233: Et fundu casa l u p u l i ... Perheredes Sclau-culu ...De sex uncie fundi Cecci per Bassulu ... Per hd Vibulo ... Per Romanulo ... Per heredes CI au c ui o ... Per hd. Caucul o ... de fundu C u press ui i ... et fundum Case 11 e ... et fundum C ap o l u . . . et fundum C a n i c l u de fund. q. voc. Facile ... fundi casa M a j u l i de ... fund. G i m e 11 e ... Per B a s t u l u parvulus ... Per S u r u l u miles ... Per -S i n d u l u s miles ... Per P r a n d u l o ... Per Graciculu mii. ... Per Calbulus.

An. 962 p. 48: ab uno latere Cas elle et a secundo latere Fluvium de curente.

An. 978 p. 229: fundum Quintiliolum . . et Pertesulo ... fundum Ia n ui e ... fundum Gimelle ... fundum Cu f ui o ... terra posita in Grip-tule ... fundum qui vocatur Zetulo...a quarto latere rivo puzzulo... fundum Circule, fundum Circulanum fundum Finistelle ... fundum Casalupuli ... territorio Afile.

An. 1018, p. 66: de monte qui vocatur Zunul ... in campo qui vocatur Mer ui.

An. 1025, p. 79: fundus qui vocatur Mons G r un d ui i ... vallis de G rutul ...juxta ipsam viam Castangetul... Casa ... Savinuli, qui et San-buc u lus vocatur.

An. 1027 p. 74: fundum quiappellatur Mons Grundul ... fundus Crip-tul et Bibariol.

Am vorbit până aici asupra articululu! postpositio ia peninsula italică. Pe teritoriul Elladel -şi al Asiei mici, putem urmări acest fenomen până departe, în timpurile homerice.

In nume personale: It u l us şi 11 us, gr. "ItuAoç, 'froc (Pher.. Apollod.). Litera gr. u corespunde în limba latină la «. Ax ui us (Horn.), Oxulus (Apollod.), Dasculus (Herod.), Baetulus (Philo), S i p u l u s (Horn.), A.s-bolus centaur (He^.).

In nume de localităţi: Octulus, Sipulus (Horn.), Co t ui us, vêrful m. Ida (Strabo). Ho m ol us m. în Thessalia (Ephor).

In Thracia şi Illyria, nume de localităţi: Ar ap lu s (Scylax).- Este a-ceeaşl formă cu mrom. A r a p l u = Arabul (Arabs), T u n a r u 11 o (Itin. Hier.), Terpullus (Ptol.), Morullus (Ptol), Tzurulus (Procop.), Sburulus vicus (L. I. L. VI; Ptol.), Cusculus, castel în Rhodope (Proc.) Lutrolo în Illyria (Proc.), Nantianulus (Itin. Ant.).

In cele doue provincii ale Mesil, nume personale: Ursulus, Masei u s (Bessus), precum şi forma Zal-Deul, în «Zal-mox(is)». La Macedoromâni D u m n i d r a Dumnezeu, art D u m n i z ă l u, gen. a Dumnizalul, voc, Dumnizale J).

Pe teritoriul Daciei, în numele de localităţi: Ap uium si Aplum (A[l]bu-lum), Tripbulum, statio Resculi.

In Pannonia, Novic şi Dalmaţia. Nume personale: Aiatullus, Berullus, Comatullus, Comatlusşi Comatus, Ciut u l (lus), Dias-tullus, Deculus, Ittu, Itulus şi Itul(us), Lupus şi Lupulus, Mosculus Ituli f. filius, Tattus şi Tatulo, Ursus, Ursulus şi Ursolus *).

In Gallia: Antullus, Antulla, Aviulus, Berullus, Comula Catus şi Cattulus, Certus şi Certulus, Ciutulus, Firmula, Fe-dula, Lucinulus, Lucullus, Lupus, Lupulus şi Lupula, Ho-mullus, Paculus, Parvolus, Pedo şi Pedulus, Primus şi Pri-mulusjQuortusşiQuortulus, Vitus,VitulusşiVitlus, Ursus, Ursulus şi Ursolus »).

In limba francesă soleil, prov. solelh, nu se poate esplica de cât din o formă vechia cu articulul postpus *le,* solele, rom. stfrele *)•

') Dalametra, Diet, macedoromân. — Papahagi, Basme aromâne, p. 588.

») C. I. L, voi. III.

') C. I. L. voi. XII.

«) Theil în Freuod, Gr. Diet. d. 1. langue lat. I. p. XII.

In Hispania, ca nume personale: Anttulus, Antulla, Albula, Berullus, Berulla, Badiolus, Catullus, Catlus, Cormutonu-lus, Homullus, Homulla, Omul(la), Lupus, Lupulus, Primus,, Prim ui us, Ursus, Ursulus[1]).

In Africa romană, nume de localităţi: Tubus şi Tubul, Siagu şi Siagul, Cuicul, Tremulus, Tugulus, Albula, Tramaricio şi Tramaricido (Itin. Ant.) Mosulon pron. în Ethiopia*).

In părţile de apus ale peninsulei balcanice, articulul post positio ni se presintă şi în documentele evului de mijloc.

In comunele personale: Ursul, Hraiul (delà Raiul, Raiu), Dâiul, D o iul, Negul, Stanul, Sta i ui, Vladul, Roş ui, Draju'l, Gradul [8]).

In Istria: Liczul, Musul, Burul [4]).

In documentele Transilvaniei din ţera Haţegului, sec. XV-lea: Ta-tul, Dădui, Danciul, Matul Stanchul (Stanciul), V a l c u l, Balol, Litol, Bathul, larol, Lihul, Ladul, Vladul, VIadol (ant. Lado), Bobul, Volcul, Sorbul ").

In documentele istorice ale Ţ erei românesc!: Radul, Lungul, Tărăceanul, Micul, Stanciul, Barbul; Tatul, Ursul, Guiul, Sandul, Tiful, Lupul, Albul").

Dativul sing, cu articulul final *lui* ne apare într'o inscripţiune din epoca romană: Deo Marti Cicollui [7]). Că «Cicollui» este forma unul dativ delà nom. Cicollus, résulta din alte exemple analdge în limba latină: Deo Marti Latobio, Leno Marti Arte ... io [8]).

Vocativul sing, *le* i-1 aveam într'o inscripţiune etruscă:Inpetrule pure — Jupiter puer.

Substantivele masculine articulate séû terminate tn *lus* formau nominativul plural în *li.*

Astfel avem în Hispania numele de popdre; Turduli, Bastuli, Var-duli.InAlpi: Medulli. In Africa: Gaetuli M a s s u l i, ca nume personal Masul. In Ethiopia Abulii ("AeuXXot) un popor ce avea locuinţele sale

') C. I. L. voi. II.

») Itin. Ant. —Tab. Peut.— Ephem. epigr. III. — Ptolemaei Geographia. ») Donaţiunea imp. şerb. Duşan din a. 1348, la Haşdeu, Arch. ist. III. p. 100 sqq. «> Pie.

») A Hunyadm. tort, tàrs, Évkônyve, II (1884) p. 24, 31, a. 1412, 1424..— **Densuşiauu,** Documente priv. la ist. Rom. voi. II. 2. p. 21. a. 1453. •) **Hasdeu,** Cuvente din betrânl. vol. I, passim. ') Revue celtique, XVI p. 100. •) Revue celtique XIII p. 315.

In apropiere *de* Nil (Steph. Byz.). Tu r dull forma veche Turti = Turdi.

Insă, pe lângă forma articulată- a nominativului plural în *(u)li* a maï asistat în limba barbară pelasgă şi o formă nearticulată în ».

Ca esemplu avem cuvântul Sphinx ce corespunde la sancti, rom. sfinţi, termin primit în limba grecescă ca singular şi apoi trecut delà Greci în limba poporală egiptenă.

Acelaş cuvânt cu doue forme deosebite în plural, sancti şi sanctuli ni se presintă în textul confesiunii de la 1040—1095 *).

Alte forme vechî ale nominativului pi. în *li* maï sunt: Pe teritoriul Ella-del: D a ui i (s), o localitate lângă Delphi (Horn.). Etimologia de la D a vus gr. Ados, în limba română D a ui.

In Arcadia, Pausania amintesce un munte cu numele Co t ii i-on, şi un alt loc Cotilos, tot acolo *).La Strabo, Cotulus (K6-cuXoc), era un vârf al muntelui Ida de lângă Troia. Din «Cotili», Pausania a format un substantiv singular, adăogând sufixul grecesc *an.* Acelaş cuvânt se presintă adese orï în toponimia română: Cot (angulus), art. Cotul, pi. Coturi.

In Sarmaţia europenă, Tacit amintesce pe Osi, un popor ce vorbea limba pannonică, séù romană barbară. La Ptolemeu O si li, şi Os uli (Osyli), erau vecinî cu Roxolaniî.

III.

Venim acum la genul femenin al articulului postpositio.

In sing, forma articulată a nominativului femenin era în *(u)la* séû *(o)la.*

Pe teritoriul Italiei avem; A l b u l a, numele vechiu al Tibrulul. Cuvêntul nu este diminutiv. Tibrul a fost în vechime, cum este şi astă-dl, o apă mare navigabilă.

In tractatul de economie rurală al lui Cato aflăm mal multe substantive terminate în *ula* cum sunt: corbula, falcula, scopula, fossula, sucula, scutula, numirî de instrumente agricole şi alte cuvinte din limba ţărănescă, cari în tot caşul nu erau diminutive.

0 simplă imitaţiune a idiome! poporale cu articulul postpus *Iii* sunt versurile ce le făcuse împăratul Adrian pe patul sëû de morte:

Ânimula, vogula, blondula
... Quae nune abibit in loca
Pallidula, rigida, nudula,

etc.').

') Monaci, Facsimil! di antichi manoscritti. Roma, Martuli, 1880. (Publ. Arch, glotolog. VII. p. 121 seqq.): Me acuso de li mei sanctuli ... ke promiseru pro me et noil' observai... Pregonde la sua sancta misericordia e la intercessione de li soi s a n c 11, etc.

') P«usaniae Descr. Gr. VII. 41.

1 Spartlani Adrianus imp. c. 23.

In Hispania, numiri de oraşe: Abula = Albula (Itin. Prov, Alba), Callicula şi Callicua, Obucola, Obucula şi Obucla[1]).

In Dacia, PonnoniaNoric şi Dalmaţia ca nume femenine barbare: Attula (m. Attu si Attus), Litulla (m. Litu), Primula Primi f. Lupula, Ursula [8]).

In idioma, ce se vorbia pe tritoniul Thraciei, substantivele femenine articulate formau genetivul sing, în *lae*, ce corespunde Ia forma românescă *lei.*

Ca esemplu avem numele unuï ostaş din peninsula Hemului: C. lulius Dizaloe, domo Heraclea Sentica. Aid Dizaloe este forma unuï genetiv articulat. Nominativul nearticulat era Diza. Astfel aflăm pe un Aufr. Diza din Mesia de jos, pe un Aur. Diza originar delà Filipopole şi pe un Manta Dizae fil(ius) de la Salonic [3]).

O altă formă a genetivuluî sing, cu articulul *al,* pus înaintea numeluî propriu, ni se presintă în inscripţiunile latine ale Numidiel (Getulilor).

Aicî aflăm pe un Masul Masacisf (ilius) şi pe un Mosac. Aluru-sae f. = Alu Rusae filius *) întocma ca In limba poporală română: «alu Drusa» şi în dialectul mrom. tal Andreiu».

Acelaşî *al* {ine locul luî *U* în dialectul italian din jurul Bologneî, în tote cuvintele masculine cari încep în consonantă [6]).

Acest *al* ne apare în limba etruscă ca articul post positiv, adaus la numele patronime şi metronimice: Aruth şi Aruthal,Larth şiLarthal, Ceina şi Ceicnal. De asemenea în vechile numiri de locurï trecute din limba etruscă în limba romana vulgară : Quirinal, Viminal, Fagutal (de la fagnes). [6]) Substantivele femenine, ca şi cele de genul masculin aveau la plural doue forme, una ne articulată cu nominativul în *e* sau *i* şi alta ar-culată cu *le* şi *li.*

Forma nearticulată ne apare în Gauri(s) numele uneî insule de lângă Pamphilia [7]) şi în Gauri(on) numele unuï castel şi insula din Cyclade [8]). în sing, nominativul era Gaura (caverna, specus, antrum). în itinerariul luî Antomi, Gaura mons în Alpi.

Acelaşî cuvent în forma articulată avea nominativul plural Găurele,

») Ptolemaet Geogr. II. 4.
«) C. I. L. vol. 111.
') C. I. L. voi. VI. 2645, 2933, 2799; voi. III. 7330.
<) Ephera. epigr. VII. p. 14.

J) Bertl, Vocab. Bolognese-italinno I (1874), p. XXII.
«) Theil în Freund, Gr. Diet. d. 1. langue latine, p. XI.
') A ris to t. Probi.
') Diod. Sic. XIII 69.

cum résulta din numele, insular şi oraşuluî Gaur ele-on. la Liviu [1]) ear la Diodor Şicul în forma ne articulată Gauri(on).

In H i spân ia aflăm aceleşi forme. Oraşul B i l b i (s), renumit pentru minele sale de aur şi de fer se maî numesc în codicile lui Ptolemeu şi B i l -b i li [a])- Numele oraşului derivă, dupe cum ne spune Justin, de la fluviul B i l b ii i s *) Acelaşi nume ne apare şi pe teritoriul României. Bulbă se nu-mesce rîul, ce curge pe la Baia de aramă, înfelesul cuvêntuluï este : apa ce face bulbuci, aqua bulliens.

In Hispania mal aflăm ca substantive ordinare: striges şt strigiles strânsuri de aur nativ. Hispania strigiles vocat auri parvas mostas...

Quod in ramento capitur [4]). Cuvêntul derive de la verbul «stringo» rom-a aduna, a strânge. La Columela striga, grămedî mici de iên [6]).

In Africa romană: Abile, numele unul munte în Mauritania [8]). In forma romănescă Albele (Pietrele albe). A d Albulas, o staţiune în Mauritania Caesariensis [7]). Nouis şi Nouli, localitate pe teritoriul Carta-genel [8]).

în peninsula muntelui Hem: Syrascellae, Siracellae şi Sirogel-lae, o localitate, în părţile de sud ale Tracici, pe drumul cel mare către Constantinopol. în toponimia română Saragea şi Saragele, sate şi cătune. Baby le, un oraş pe teritoriul Odrysilor în Thracia [9]) delà Baba, în Mauritania Baba lulia Campestris. Pe teritoriul terilor române Babe şi Babele, diferite locuri. xojSeyxtXec (Cobenciles), castel pe teritoriul Dardaniel în timpurile imp. lustinian [10]). Rom. Co b a na, bordeiu, germ. Koben, colibă. Venim acum la Italia. Pluralul femenin în *b* (llae. Her) ni se presintă aici cu deosebire în limba rustică sau poporală. Furcii la e, instrument agricol, cu care se mestecă érba cosită séû fênul ") şi Furcilles, quibus homines suspendu utur "). El este acelaşi cuvent eu

---

') Llvii libr. XXXI.
45. ') Ptolemael lib.
II. 6. ') Justini lib.
XLIV. 3.
') Plini lib. XXXIII. 19. **Dlefenbach,** Orig. p.
423. •) Plinii lib. H. Proero. ') Itiner.
Prov. p. 15. '] Itiner Prov. p. 19.
") Tab. Peut.— Itin. Ant. 159. 332. 333. -Tomaschek, Haemus Sitzungsb "3 B., p. 334.
) Steph. By, ad. voc. ") ProcopH De aedif.

(éd. Bonn.) p. 280. ") Isidor. Orig. XX. 14. 11. Yarro, R. R. I. 49. J Fur cil es, quibus homines suspenduntur (Test.).

aceleaşi forme ca în limba română furcă, pi. neart. furcï, art. furcile. Novensiles Di i era numele uneî clase de divinităţi împrumutate de la Barbarî, dar pe cari autorii romani nu le mai putéu precisa *)

în cultul public însă a existat până târdiu serbătorea numită Noven-diale sacrum şi Novendiales feriae, adecă sërbatorï de 9dile(feriae per novem dies). In cuvintele de mai sus s ii e s corespunde la dies, rom, dile nom. pi. art. In unele părţi ale Italiei litera Curmată de *i* se schimbase de mult în s. Astfel Sabinii dicéû Clausus în loc de Claudius, într'o inscripţiune de la Mabilon aflăm Zebus = diebos *).

Romanii numiau Vergiliae şi Virgi l ia e constelaţiunea Pleiadelor sau Găinuşa. Vergiliele după legendele vechi, representaù pe cele 7 fete ale titanului Atlas născute cu nimfa Pleione o fiică a OcenuluI.

Avem aici o numire vechia poporală. Cuvêntul Vergiliae sau Virgi-liae este un plural articulat de la vi r go, fată teneră inocentă, fr. v. virge prov. verge, rom. v. vîrgă'), de unde pi. art. vîrgele.

S» presintă acum o cestiune forte importantă în ce privesce limba reli-giesă a poporului pelasg.

Vechile sërbatorï ale Romanilor au de regulă terminaţiunile în plural cu i l i a şi alia: Palilia, Ancilia Agonalia, Pacalia, Parcutalia, Feralia, Matronalia, Cerealia, Vinalia, Floralia, Rosallia Malralia, Apalia, Ramalia, Fontinalia.

Originea acestor forme este obscură.

Numele serbătorilor terminate în *ilia* apartinéû limbel poporale romane sau rustice, ér cele terminate în *alia* eraù de origine etruscă. Avem aicî un articol postpus *al* cu pluralul în *alia.*

Romanii împrumuta-se de la Etrusc! diferite forme ale cultului, termini re-ligiosï şi nume de sërbatorï *)

Originea poporală a formelor în *ilia* şi *alia o* aflăm în limba religiosă română.

La poporul român, serbătorile au de regulă numele în plural, şi maî

') Arnob. III. 38.

>) ESntsch, Itala, p. 458.

») In versurile, ce le recitează copii din Ţera Haţegului: Lună, lună v ir ga-Iun ă.

«) Theil, Preface, în: Grand Dictionnaire de la langue latine, 1882,1. p. XI: Pour ce qu, est de la désinence *alis,* on serait bien près de conclure que, comme à Rome la plus grande partie de ce qui tient à la religion et au culte est emprunté à l'Étrurie, cette terminaison,

appartient aussi originairement à la langue étrusque, d'où elle aurait passé, avec beaucoup d'autres dénominations d'objets religieux, dans la langue du peuple romain;... les substantifs en al étant en très-grande partie des termes religieux, etc.

mult în formă articulată. Refenelele, Hopaifele,Babele, Floriile, f oi marele, Pascile.Todorusale, Rusalele.Sonzienele, Ponteliil e, Pâri iile, Op arii ile,Fulgerate rele, etc. P a li l ia, din limba rejjgjosS a Romanilor, este acelaşi cuvent şi aceeaşi formă cu Paliile Românilor. Floralia şi Rosalia suntacelésïsërbatorï cu Floriile şi Rusa lei e Românilor.

în résumât, numele serbătorilor vechî romane terminate în *ilia* şi *alia* ie presintă numele unuî vechili plural femenin cu articolul post positiv.

Ca o formă vechia a pluralului femenin trebue să considerăm şi substantivele din limba pastorală sau rustică, cu terminaţiunea în *ile,* adausă la numele animalelor : ovile, caprile, bovile séû bubile, equile, cuminte ce desemnau locul, unde se ţineu oile, caprele, boiï-vacije, caiî-iepele.

La acesta clasă de cuvinte mai aparţin şi unele substantive poporale în *'le* cu sens colectiv: sedii e, bëncile sau laviţele din locurile publice, *cu-\ile* locul unde se putéû culca maî multe persône ori animale.

De notat, că pluralul femenin în *le* s'a conservat pe teritoriul Italiei până ;ârdiu, tn evul de mijloc, în diferite numirî de locuri şi moşiî.

Astfel aflăm în papirele publicate de Marini: fundam Caselle, delà tcasa», îdificiu economic ţerenesc '). La gramaticii latini: multa c as aii a fundum xmstituent ; casales multos; multas casilias [a]). Scomnile în loc de 'Scomna» [8]). In toponimia române s caunele de la nom. scaun. Fundum, ^uod vocatur Facile*) în loc de c Facies», în limba română Faţă si Feel e, côstele délurilor si ale munţilor. La Virgiliii : în montis faciem ") La Marţial[8]): veteres Fi ce li as o parte a muntelui Quirinal. Staphile lapi-leum '). Rom. stafia pi. art. stafiile (spectrum,simulacrum). Mesalle; ti cosmografia luî Aethicus (sec. VI-VII): praedium (quod) mesalleap-icllatur [8]), un loc lângă Tibru aprdpe de Ostia. Pe Tab. Peut. Ad Mens u las, < staţiune lângă fl. Umbro. Pe teritoriul terilor române Masă ca nume de scurt (pi. art. mesele),Kemperele o localitate în districtul Cenomanilor lin Gallia, după regestele Papei Clemente VI »). Rom. câmp pi. art, câmpu-

') Marini, I papiri dipl. p. 48, a. 962.

*) lachmann, Cromatici veteres, p. 315. 329.

') Marini, I papiri dipl. p. 267 a. 664.

[4]) Marini, ibid. p. 234.

') Tlrgr. Georg. IV. 361.
') MartiaUs Eplgr. VI. 27.
') Marini, ibid. p. 255 a. 990.
') Kiese, Geogr.]at. min. p. 83.
') Regest. Clementis VI. Tom. 161, fol. 28 (Arch. Vatic.).

rile. Substantivele femenine articulate aveaù genetivul plural în *lor.* Ex. s cris u miovelor într'un descântec de la Marcellus Empiricus (sec. IV).

După cum am vĕdut din cele espuse mat sus, articulul sufix *lu(s), la,* a fost odată comun tuturor dialectelor arimice, Incepend din regiunile Ara-meilor (Chaldea şi Assyria) şi până la Oceanul de apus.

Originea acestuî articol sufix este preistorica.

El ne apare în poemele epice ale lui Homer, în liinha religidsă a po-poruluî pelasg, precum şi în numirile vechî, topice şi etnice.

Mal târdiû însă, acest articol definit a fost strămutat înaintea substantivelor sub forma de oile sau ollus, olla, ollum ori iile, illa, illua in limba latină, Io, Iu, î t şi la în limba italiană, le la francesa, el şi ia spaniola.

Acesta schimbare a posiţiuniî articolului definit începuse în peninsula harică încă în timpuri fdrte vechî.

Mulţimea cea mare de coloniî grecesdf stabilite in părţile meridionale ale Italiei, şi răspândite de aci prin t6te oraşele peninsulei a avut o influenţă puternică nu numaî asupra moravurilor, a ideilor şi instituţiunilor, dar şi asupra idiomelor pelasge ce se vorbiau în diferitele ţinuturi ale Italieî.

In cursul timpurilor aceste coloniî se contopiră cu populaţiunea indigenă şi prin acest amestec de familii şi de rase elenismul pĕtrunse încet, încet, in t<5te straturile societăţiî italice.

Timp îndelungat limba poporală a Italieî fu considerată ca o limbă vulgară nedemnă de o persona literată.

Sclavii şi libertiniî grecî ajunseră să fie preceptorii şi gramaticii tinerimii italice. Eî inventară teoria, pe care începură să o credă si cel mal mulţi literaţi romani, că limba latină derivă din cea grecescă, ca Roma a fost la început o cetate grecescă, ca originea Romanilor se reduce la Evandru din Arcadia şi la Enea de la Troea.

Aceste tradiţiunî grecesc! fură susţinute de Liviu Andronic de Neviu şi Conuni, iar Virgiliu în poema sa epică nu maî cântă pe Romul cel născut din Marte, deul naţional al Geţilor barbari, ci pe Enea Troeanul, un erou care avea o civilisaţiune grecescă.

Sub acesta influenţă disolvantă a limbel şi a ideilor grecescï s'a schimbat în multe privinţe vechia formă a cuvintelor italice, şi s'a alterat posiţiunea naturală a articululuï definit, care a început a se pune înaintea substantivelor ca în limba grecescă <5 ^ te.

Urmele întrebuinţării pronumelui demonstrativ iile ca articul definit le aflăm si în literatura clasică a Romanilor.

Limba latină literară, aşa cum o formase şcoîa lui Li viu Andronic, Enniu, Neviu, etc., suferia de un defect capital. Ne avênd un articul definid, care -g notă precisa înţelesul substantivelor ta anumite împrejurări ea devenise fôrte adese orî dificilă la înţeles, şi acesta maï ales din causa transpunerii de cuvinte, ce o făceau autorii latinî.

Pentru a evita acesta lipsă de claritate In cuvinte şi în expresiunï autoriï romanî erau adese orî necesitaţi se înlocuiescă lipsa articululul definit prin nronumele demonstrativ iile, pe care-1 puneau ca un fel de atribut determinativ acum înaintea acum în urma substantivelor.

Astfel Cicero, măiestrul cel mare al éloquente!, ca să dea maï multă pre-cisiune şi forţă cuvintelor sale, face o mare întrebuinţare de pronumele demonstrativ iile, dându-I tot-o-dată şi funcţiunea de articul.

Cităm aicî următorele esemple din scrierele sale : Antipater iile Sidonius (De Orat. III.50);Xenophon Socraticus iile (De Orat. 2, 14); iile... Gra-vissimus auctor et magister Plato (Orat. 3); iile Graecus (Brut, 16); Ambitus iile verborum (Brut. 44); Auditor Panaetii illius (De Orat l, 11); post Connensem i 11 a m calomitatem (Brut. 3); Ca tul us erat iile quidem minime indoctus (Brut. 74); His autem de rebus solme iile admonuit ut brevem assem (De Orot. 3. 55); utinam extavut ii l a carmina, quae multis seculis în epulis esse cantitata (Brut 19).

întrebuinţarea pronumelui iile ca articul definit este şi mal fréquenta în literatura bisericescă latină.

în cea mal vechia traducere latină a Bibliei, numită Italia (sec. II), şi care se caracterisesă prin cuvinte şi expresiunï barbare si rustice, substantivele sunt adese ori urmate de iile, pe când în alte traduceri posteridre cu un secul, ori doue, acest iile este omis.

Italia. *Codex aur eus.*

Luc. 15.22: proferte mihi stolam illara proferte stolam primam.
primom. Luc 15.23: adducite vitulum i 11 u m sa-
adduclte vitulum saginatum.
ginatum. Luc. 15.27 îoccidit pater tuus vitulum i 11 u m occidit
pater tuus vitulum saginatum.
saginatum.
Io. 6.67 ; dixit il lis discipulis duodecim. dixit ergo lehus ad
duodecim discipulis. ">. 21.24 hic est discipulus iile qui testi- hic
est dîscipulus qui testimonium perhibet
monium perhibet.

După cum vedem, a esistat încă în timpurile lui Cicero usul literar de a întrebuinţa pe iile ca un fel de articul definit.

Din peninsula italică, acest mod corupt de vorbire şi de scriere se es-tinse apoi si asupra celor două provincii romane de apus, în Gallia şi în Hispania.

La acesta introducere a luï iile, ca articul In limbele poporale din Gallia şi Hispania, a contribuit în mare parte comerciul cel estins al Iţa- . lie! eu provinciile de apus în tot cursul dominaţiuniî romane, precum şi influenţa cea mare a limbel administrative latine, er de altă parte Inveţă-rnentul public şi privat, cu tot feliul de pedagogi, preceptori, gramaticï şi magistri! de eloquenţă aduşi din Italia.

în fine a mal contribuit la acesta înlocuire a articululuf post positiv cu pronumele separat ollus, uliu, iile şi amestecul cel măreai populaţiu-nilor romane din provinciele de apus cu seminţii barbare de rasă germană.

Invasiunea cea mare de la 406 aruncă asupra Italiei, a Gallic! şi Hispanici, o mulţime de triburi germane : Heruli, Ostrogot!, LongobardI, Vest-goţl, SuevI, Vandali, Franci, SalicI şi Burgundî.

Tôte aceste seminţii se contopiră cu populaţiunea indigenă. Se formeză noue popôre şi pe ruinele provincielor romane un nou edificiu social politic. Barbarii cari distruseră imperiul roman, contribuiră în mare parte şi la distrugerea limbel provinciale.

Limba vulgară romană ce se vorbea în părţile de apus ale imperiului se corumpe, se descompune şi se modifică, şi din acest amestec de diferite graiuri se nasc cele cinci limbi neolatine : italiană, spaniolă, portugesă, provencială şi francesă, cu articulul definit *ii, el, le* pus înaintea substantivelor ca in limba grecescă ô ^ ii şi in limba germană *der, die, das.*

Despre întrebuinţarea lui i) l e ca articul definit citäm aici următorele exemple din Lex Alamanorum de la a. 630 : et iile praesumtor, qui con-tradixit, illam mulţam, qua in charta continet persolvat. Si autem ill a azxerit quam iile homo fecit, tune liceat i l li heredi (Baluzil Capit. I. 57, 58).

Cu totul altmintrelea se presintă lucrurile la Carpaţî şi la Dunărea de jos. Pe teritoriul Daciei, nu a esistat nici o-dată colonii comerciale grecescl In număr aşa de mare, ca se întemeieze aici oraşe, republice şi regate, cari se potă supune pe locuitorii vecini şi se estindă prin şcoli, prin sciinţe -şi arte dominaţiunea şi influenţa limbel grecesc!.

De altă parte, nu a existat pe teritoriul Daciei nici un amestec de rase, cu popôre barbare de origine gotică.

Invasiunea seminţiilor germane la Carpaţî fi Dunărea de jos a fost numai trecătore. Goţii n'au avut în părţile acestea nici locuinţe statornice, nicî dominaţiune politică durabilă, ast-fel, că acesta invasiune a triburilor germane n'a avut absolut nicî o influenţă afupm limbe! naţionale a locuitorilor de pe teritoriul Daciei vechi.

Goţ« de abia au apărut pe pământul Daciei şi au fost alungaţi de Huni

iar domnia Gepidilor s'a estins numai peste părţile de medS-di ale Ungariei şi numai până la frontierele Daciei [1]).

Din acesta cause, materialul de limbă al poporului român este cu desc-verşire lipsit de elemente gotice [2]).

De aicî urmeză tot-o-dată că elementele constitutive şi formele gramaticale ale limbeï române se presintă cu totul sub alte condiţiuuî istorice, de cum sunt condifiunile, sub care s'a format limbile romanice din părţile de apus ale Europei.

In Italia, în Gallia şi în Hispania avem grupe noue de popore şi grupe limbî mestecate, formate în cursul evului de mijloc. La Carpaţî şi la Dunărea de jos însă avem un popor romanic mult mai aprdpe de originea sa, o limbă romană (arimică) mai archaică şi maî puţin mestecată *s)* de cum sunt cele de apus.

De altă parte unitatea limbeï romane identică pe întreg teritoriul celor doue Daciï romane, si care începând de la Balcanî şi până în sesurile Ga-litieï şi de la Crimea până în sesurile Ungirieï nu are nicï un dialect particular, ne atestă de asemenea, că acesta limbă nu este o idiomă coruptă şi formată în cursul evului de mijloc, că din contră, originea formaţiuni sale se reduce Ia timpuri (ôrte vechï.

') Aul. Gcll. Noct. XIX. c. 10.

2) Caner, Die rom. Aeneassage. Leipzig. Teubner, 18S6

') Duray, Hist. d. Rom. I (1870) p. 6t: Les P él a sg e s dlaLucanieetdu Bru-tium montrèrent autant de facilité que ceux de la Grèce à se laisser absorber par les Hellènes, à prenere leur langue et leurs coutumes, par les mêmes raisons, la commu-nité d'origine, ou du moins la proche parenté. Cette influence des Hellenes fut si forte que, malgré les colonies ramaines postérieures, la Calabre, comme la Sicile, resta longtemps un pay grec. Ce ne fut même qu'au commencement du quatorzième siècle que la langue grecque commença à s'y perdre, aujourd'hui encore la langue des Celabres laisse reconnaître des traces nombreuses de grec ancien. — **Niebnhr,** Rom. Gesch. I (1883) p. 170: Sie aber (die Griechen) verbreiteten ihre Kûnste und ihire Litteratur weit ûber die Lânder ihrer unmittelbaren Grenznachbarn hinaus in die Halb insel: selbst bûrgerlich haben Opiker den Gebrauch ihrer Sprache angenommen.